Dostoievski

Opere

Vol. 2

Editura pentru Literatură Universală

Dostoievski

OPERE în 11 volume

Dostoievski

Volumul 2

Studiu introductiv de TUDOR VIANU

Aparatul critic de TAMARA GANE

Bucureşti – 1966
Editura pentru Literatură Universală

Coperta de VASILE SOCOLIUC

După ediţia:

Фёдор Михáйлович Достоéвский
Собраніе сочиненій

Том Второй
Гослитиздат
Москва 1956

NOPŢI ALBE

Roman sentimental[i]

Din amintirile unui visător

Traducere de NICOLAE GANE

A fost cumva al sorţii har,
Megieş al inimii gingaşe
Să-ţi fie el o clipă doar?
I. Turgheniev[ii]

Întâia noapte

Era o noapte minunată, o noapte cum numai în tinereţe pot fi nopţile, iubite cititorule. Bolta înstelată era atât de luminoasă, încât, privind-o, te întrebai fără să vrei: cum e cu putinţă oare, ca sub firmamentul acesta de vrajă să mai existe şi oameni posomorâţi ori cu toane? E foarte tinerească, desigur, şi această întrebare, iubite cititorule, deie Domnul ca ea să-ţi însenineze cât mai des sufletul! Alunecând însă cu gândul la feluriţi oameni îmbufnaţi şi cu toane, mi-am amintit şi de starea mea sufletească în tot cursul acelei zile. Un sentiment ciudat de înstrăinare puse pe nesimţite stăpânire pe mine, chiar din zori. Încercam senzaţia penibilă a omului însingurat care deodată se simte părăsit şi uitat de toţi. Oricine este în drept, fireşte, să mă întrebe: dar cine erau aceşti „toţi“? de vreme ce, în cei opt ani de când locuiesc aici, la Petersburg, n-am reuşit să leg aproape nicio cunoştinţă. Şi ce rost ar avea, la ce mi-ar folosi de fapt asemenea cunoştinţe, când, fără să fi cunoscut pe cineva direct, am ajuns să cunosc aproape tot Petersburgul! De aceea am şi avut impresia că mă părăsesc toţi, când oraşul întreg s-a ridicat deodată cu tot calabalâcul, pornind într-un exod grăbit spre localităţile de vilegiatură din împrejurimile capitalei. Îngrozit la gândul că rămân singur, am hoinărit trei zile la rând pe străzi,

pradă unei tristeţi copleşitoare şi fără a izbuti să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Fie că mergeam pe Bulevardul Nevski, fie că străbăteam parcul sau rătăceam de-a lungul cheiului – nu mai întâlneam acum niciun chip cunoscut, niciunul dintre oamenii aceia cu care mă obişnuisem a da ochii în cutare loc, la cutare oră, ani de-a rândul. Ei nu mă cunoscuseră, desigur, dar eu îi cunoşteam... Îi cunoşteam de aproape, căci le studiasem atât de bine chipurile, încât am ajuns să le admir când sunt voioase şi mă simt tare abătut când le văd întunecate. Am ajuns chiar să leg un fel de prietenie cu un bătrânel, pe care nu e zi de la Dumnezeu să nu-l întâlnesc, la aceeaşi oră, pe Fontanka. Are o înfăţişare atât de gravă şi e atât de cufundat în gânduri! Tot timpul mormăie ceva pe sub nas, gesticulează cu mâna stângă, iar în dreapta ţine un baston lung, noduros, cu măciulia aurită. Chiar şi el m-a observat şi manifestă faţă de mine o simpatie sinceră. Sunt convins că, dacă s-ar întâmpla să nu fiu la ora obişnuită şi pe locul ştiut de pe Fontanka, l-ar cuprinde ipohondria. Iată de ce câteodată aproape că ne şi salutăm, mai ales când amândoi suntem în bună dispoziţie. Mai deunăzi, după ce nu ne văzusem două zile la rând, întâlnindu-ne a treia zi, printr-o pornire spontană, duserăm involuntar mâinile la pălărie; ne oprirăm totuşi la timp, stăpânindu-ne gestul şi trecurăm cu simpatie unul pe lângă celălalt. La fel de bine îmi sunt cunoscute şi casele. Când trec pe stradă, fiecare parcă m-ar întâmpina cu aerul că vrea să-mi iasă în cale, mă priveşte cu toate ferestrele şi doar că nu-mi spune: „Bună ziua! Cum vă mai simţiţi? Cât despre mine, mulţumesc lui Dumnezeu, sunt bine sănătoasă, iar pe la începutul lunii am să mai capăt un etaj“; sau: „Cum o duceţi cu sănătatea? Eu de mâine intru în reparaţie“; sau: „Era cât pe-aci să pier în flăcări şi de-ai şti ce spaimă am tras“ etc. Printre ele – vorbesc de case – am şi prietene mai apropiate: una are de gând să urmeze un tratament în vara aceasta la un arhitect. Voi trece neapărat în fiecare zi pe acolo, ca nu

cumva – ferească Sfântul! – s-o dea gata cu tratamentul lui. Sau, n-am să uit niciodată întâmplarea cu o căsuţă foarte drăguţă, de culoare roz-pal. Era o căsuţă de zid, zveltă şi cochetă, şi mă privea cu atâta prietenie, iar la vecinele ei grosolane şi greoaie se uita atât de semeaţă, încât inima-mi tresălta de bucurie ori de câte ori mi se întâmpla să trec pe lângă ea. Dar săptămâna trecută, având drum pe acea stradă şi aruncându-mi privirea spre prietena mea, o auzii căinându-se amarnic: „Priveşte, mă vopsesc în galben!“ Mizerabilii! Barbarii! Nu-i cruţaseră nici coloanele, nici cornişele. Prietena mea se îngălbenise ca un canar. De supărare, simţii în gură gust de fiere şi nici până acum nu mi-am găsit puteri destule ca să mai dau ochi cu sărmana mea prietenă, pe care o sluţiseră în chipul cel mai stupid zugrăvind-o în culoarea Imperiului ceresc[iii].

Aşadar, cititorule, cred că înţelegi cam în ce fel cunosc eu tot oraşul Petersburg.

Spuneam mai adineauri că trei zile la rând m-a chinuit acea stranie nelinişte, până când să-mi dau seama de pricinile ei. Hai să zicem, pe stradă, n-aveam cum să mă simt bine! (lipseşte unul, nu mai apare altul, unde o fi cutare?) – dar nici acasă nu mă simţeam în apele mele. Două seri m-am perpelit ca pe jăratic, să aflu ce nu-mi vine la socoteală în ungherul meu? de ce acum mă simt atât de stingher acolo? şi cu o privire nedumerită cercetam pereţii verzui, afumaţi, tavanul acoperit de păienjenişul pe care Matriona îl ocrotea cu deosebit succes, întregul mobilier, fiecare scaun în parte, dacă nu cumva aici e buba? (Căci la mine în casă, chiar dacă un singur scaun nu stă pe locul unde-l ştiam ieri, îmi pierd îndată tot echilibrul sufletesc şi nu mai sunt în stare să-mi aflu locul.) Încercai să mă uit îndelung şi fix în lumina ferestrei – zadarnic... nu-mi era câtuşi de puţin mai uşor! La un moment dat am chemat-o pe Matriona şi am dojenit-o părinteşte pentru păienjeniş şi pentru lipsa de curăţenie din casă, dar femeia m-a privit foarte nedumerită şi a plecat fără să spună un cuvânt, iar

pânzele de păianjen au rămas până azi în acelaşi loc. În sfârşit, de abia în dimineaţa aceasta am izbutit să-mi dau seama de ceea ce se petrece cu mine. Asta-i, vasăzică! Pur şi simplu ei toţi fug de mine; din cauza mea, deci, o şterg din oraş, se cărăbănesc la vile. Iertaţi-mi expresia aceasta vulgară, dar acum, drept să spun, chiar că nu-mi arde de fineţuri stilistice... nu-mi arde deloc, pentru că e cert că tot ce există în Petersburg fie că a plecat, fie că o să plece cât mai curând în vilegiatură; pentru că în oricare domn onorabil, cu înfăţişarea gravă, care tocmeşte un birjar, sunt dispus să văd îndată un venerabil cap de familie, care, după obişnuitele-i îndeletniciri de serviciu, se grăbeşte, fără să-şi ia bagajele cu el, să ajungă în sânul familiei sale instalate în vreo vilă; pentru că orice trecător părea acum să aibă o înfăţişare cu totul aparte, vrând parcă să spună fiecărui nou întâlnit: „Noi, domnilor, nu suntem aici decât aşa, în trecere, iar cel mult peste două ore suntem plecaţi în vilegiatură“. De se-ntâmplă să se deschidă o fereastră în geamul căreia mai întâi ciocăniseră nişte degeţele subţiri şi albe ca neaua, şi să apară căpşorul unei fetiţe drăgălaşe, care strigă după vânzătorul de ghivece cu flori – nu-mi închipui altceva decât că florile nu se cumpără numai aşa, ca o încântare de primăvară sau pentru primenirea aerului unui apartament sufocant de oraş, ci pentru că, peste foarte puţin timp, cu toţii se vor muta la vilă, ducând cu ei acolo şi florile. Mai mult decât atât, în statornica mea năzuinţă de a descoperi mereu noi particularităţi şi indicii de un anumit gen, obţinusem atâtea succese remarcabile, încât constatai cu satisfacţie că ajunsesem să ghicesc fără greş, numai după înfăţişarea pietonilor, în ce vilă locuieşte fiecare. Locuitorii ostroavelor Kamennîi şi Aptekarski, sau cei de pe şoseaua Peterhof se deosebeau prin distincţia studiată a manierelor, prin eleganţa hainelor de vară şi prin luxoasele trăsuri cu care veneau în oraş. Cei din Pargolovo şi de mai departe „impuneau“ de la prima vedere prin simţul măsurii şi prin seriozitate; vizitatorul

ostrovului Krestovski sărea în ochi prin voioşia lui pe care nimic nu o putea tulbura. Şi, lucru curios, fie că mi se întâmpla să întâlnesc vreun convoi lung de căruţaşi, cu hăţurile în mâini, păşind agale pe lângă căruţele încărcate vârf cu calabalâc (mese, scaune, divane turceşti ori neturceşti şi felurite lucruri gospodăreşti trântite claie peste grămadă), deasupra cărora trona – uneori chiar în vârful grămezii de boarfe – câte o bucătăreasă sfrijită, păzitoare zeloasă a avutului boieresc; fie că urmăream îndelung cu privirea luntrele greu încărcate cu tot felul de obiecte casnice, lunecând agale pe Neva sau pe Fontanka, până către pârâul Ciornaia sau către ostroave – în imaginaţia mea, căruţele şi luntrile se înzeceau, se însuteau şi mi se părea de fiecare dată că totul s-a urnit din loc şi a pornit la drum, mi se părea că totul începe să se mute, în caravane întregi, pe la vile; că Petersburgul e ameninţat să ajungă un imens pustiu, aşa încât, până la urmă, mi se făcea tare ruşine, mă simţeam jignit personal şi începea să mă roadă tristeţea, pentru că numai eu nu aveam unde şi de ce să plec în vilegiatură. Aş fi fost gata să mă urc în oricare dintre aceste căruţe şi să însoţesc bucuros orice domn cu înfăţişare respectabilă, care ar fi tocmit o birjă; dar nimeni, absolut nimeni nu mă invita; ca şi cum m-ar fi uitat cu toţii, ca şi cum aş fi fost într-adevăr un străin pentru ei!

Am rătăcit astfel mult, până când – potrivit obiceiului meu – am izbutit să uit cu desăvârşire unde mă aflu şi m-am pomenit la marginea oraşului. Recăpătându-mi deodată buna dispoziţie, am trecut dincolo de barieră şi am apucat pe drumul dintre lanuri şi fâneţe, simţind cum dispare oboseala din mădularele-mi ostenite, cum înviorarea îmi umple fiinţa întreagă şi cum o povară apăsătoare mi se ridică de pe suflet. Toţi trecătorii mă priveau cu simpatie şi doar că nu mă salutau; toţi păreau cuprinşi de o rară mulţumire şi toţi, până la unul, fumau ţigări de foi. Eu însumi mă simţeam copleşit de un inexplicabil sentiment

de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată. Ca şi când m-aş fi pomenit deodată undeva în Italia – atât de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrospătând forţele inimii mele de orăşean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile oraşului.

Odată cu sosirea primăverii, natura Petersburgului devine nespus de înduioşătoare: cerul îşi deschide belşugurile de puteri şi râvne, iar de jur împrejur totul dă în verde şi se împodobeşte cu fermecătoare smalţuri de flori... Fără să vreau, natura îmi poartă atunci gândul, nu ştiu cum, la câte o fată ofilită, plăpândă, dintre cele la care şi tu, cititorule, priveşti uneori cu milă, alteori cu un fel de dragoste şi compătimire, sau pur şi simplu nici nu o iei în seamă, dar care se întâmplă pentru câte o clipă, deodată, ca într-o taină, să se facă nespus de frumoasă, încât tu însuţi rămâi mut de încântare şi, fără să vrei, te întrebi: ce putere a ştiut stârni atâta strălucire în aceşti ochi trişti şi îngânduraţi? Ce mister a putut aprinde bujorii aceştia în obrajii palizi şi slăbiţi? Cine a putut să însufleţească gingaşele trăsături ale chipului ei cu atâta pasiune? De ce tresaltă aşa de tulburător acest piept? Ce anume şi-a revărsat puterea, viaţa şi frumuseţea pe chipul sărmanei fete, silindu-l să strălucească cu un zâmbet atât de luminos, să se învioreze de atâta voie bună, de scânteietoare seninătate? Dacă vei privi împrejur, ca şi când ai căuta pe cineva, vei înţelege... Dar clipa a trecut şi e posibil ca mâine chiar să întâlneşti din nou aceeaşi privire cunoscută, adâncită în reverii şi absentă ca şi mai înainte, aceeaşi faţă palidă, aceleaşi mişcări docile şi timide, poate chiar regretul sau până şi urmele mâhnirii şi ale unei ucigătoare tristeţi pentru rătăcirea de o clipă... Şi câtă părere de rău în sufletul tău, că s-a stins atât de repede şi fără de speranţă frumuseţea efemeră, atât de amăgitoare, dezvăluită atât de zadarnic şi de fulgerător, irosindu-se apoi sub privirea ta uimită, încât nici s-o îndrăgeşti cu adevărat nu ai avut timp...

Şi totuşi, noaptea care a urmat a fost pentru mine mai bună decât ziua! Iată cum s-a întâmplat.

M-am înapoiat în oraş foarte târziu şi poate că trecuse de ora zece când mă apropiasem de casă. Trebuia să trec pe cheiul canalului, unde la ora aceea nu întâlneşti de obicei ţipenie de om. Ce-i drept, locuiesc în partea cea mai periferică a oraşului. Mergeam cântând, pentru că, atunci când sunt fericit, numaidecât încep a fredona câte ceva, aşa, pentru mine, ca oricare om fără prieteni şi fără cunoscuţi apropiaţi, care în momentele lui de bucurie n-are cui să-şi deschidă sufletul şi de aceea cântă. Deodată însă, o întâmplare cu totul neaşteptată m-a scos din făgaşul obişnuit.

Rezemată de balustrada cheiului, sta undeva mai la o parte o femeie; se sprijinea de grilaj şi ar fi părut că priveşte foarte atentă spre apa tulbure a canalului. Purta o pălărioară galbenă nostimă şi o pelerină cochetă. „E o fată, nu o femeie, mi-am zis, şi trebuie să fie negreşit brunetă.“ Pasămite, nu-mi auzise paşii, fiindcă nu s-a clintit când am trecut pe lângă ea, cu răsuflarea oprită şi inima bătând să-mi spargă pieptul. „Ciudat! m-am gândit apoi. Desigur că e absorbită de cine ştie ce complicaţie sufletească“, şi deodată m-am oprit ca înlemnit. Mi s-a părut că aud un suspin înăbuşit. Da! nu mă înşelam; fata plângea, plângea din ce în ce mai tare, până când izbucni în sughiţuri. Dumnezeule! am simţit cum mi se strânge inima de durere. Şi oricâtă sfiiciune am faţă de femei, în momentul acela am uitat de toate. M-am întors şi am pornit spre ea, gata să-i strig: „Doamnă“, dar aducându-mi aminte că în toate romanele ruseşti care zugrăvesc aşa-zisa „înaltă societate“ banalitatea aceasta e nelipsită, m-am oprit. Singurul lucru, de altfel, care m-a făcut să n-o rostesc. Dar, în timp ce căutam un alt cuvânt, mai potrivit, fata îşi înfrânse durerea, mă privi şi, recăpătându-şi stăpânirea de sine, se strecură pe lângă mine cu ochii în pământ, de-a lungul cheiului. M-am luat numaidecât după ea, însă fata, dându-

şi seama de asta, părăsi cheiul, traversă strada şi trecu pe trotuar. Nu m-am încumetat să traversez şi eu. Îmi bătea inima în piept ca la o păsărică prinsă în laţ. O împrejurare îmi veni atunci în ajutor.

Pe trotuar, nu departe de necunoscuta mea, răsări pe neaşteptate un domn vârstnic, în frac, dar cu un mers şovăitor. Mergea clătinat, proptindu-se din când în când cu grijă de perete. Fata însă mergea ca săgeata, grăbită şi sfielnică, aşa cum e umbletul mai tuturor fetelor care nu doresc să accepte a fi conduse noaptea acasă şi, fără îndoială, domnul care se clătina pe picioare n-ar fi ajuns-o nici în ruptul capului, dacă destinul meu nu i-ar fi sugerat să recurgă la anumite artificii. Brusc, fără să scoată o vorbă, el se smulse din loc şi alergă din răsputeri ca s-o ajungă din urmă pe necunoscuta mea. Ea alerga ca vântul, dar domnul cel ameţit de băutură se apropia tot mai mult de dânsa, iată că o şi ajunse, fata ţipă – şi, binecuvântez providenţa pentru admirabilul ceatlău noduros pe care de data aceea se întâmplase să-l am în mâna dreaptă. Cât ai clipi din ochi, m-am pomenit de partea cealaltă a străzi şi, până să apuce a-i mai spune ceva, nepoftitul domn a şi înţeles despre ce este vorba şi, luând în considerare „argumentul“ convingător din mâna mea dreaptă, se dădu la o parte, tăcut; abia după ce ne-am depărtat, hăt! începu să vocifereze, adresându-mi o sumedenie de vorbe tari. Cuvintele lui însă abia dacă mai ajungeau până la noi.

— Daţi-mi mâna, i-am spus necunoscutei mele, şi el nu va mai îndrăzni să se lege de noi.

Fără să scoată o vorbă, ea îmi întinse mâna încă tremurând de emoţie şi de spaimă. O, nepoftitule domn! cum te binecuvântam în momentul acela! Am aruncat o privire fugară asupra ei: era foarte drăguţă şi brunetă – ghicisem; pe genele ei negre mai străluceau încă lacrimile stârnite de spaima prin care trecuse sau de amărăciunea de mai înainte, poate – greu de spus. Dar pe buze îi

înflorea un zâmbet. Mă privi şi ea pe sub gene, roşindu-se uşor şi coborându-şi apoi ochii în pământ.

— Ei, vezi? De ce m-ai alungat adineauri? Dacă aş fi fost lângă dumneata, nu s-ar fi întâmplat nimic...

— Dar nu te cunoşteam; credeam că şi dumneata... la fel...

— Şi nici acum nu mă cunoşti?

— Ba da, am apucat să te cunosc puţin. Iată, de pildă, de ce tremuri?

— O, dumneata mi-ai ghicit firea chiar din prima clipă! răspunsei eu, entuziasmat de faptul că fata pe care o ţineam de mână era deşteaptă, ceea ce, pe lângă frumuseţe, nu strică niciodată. Da, ai ghicit de la întâia privire cu cine a-i de-a face. Aşa este – n-am să ascund – cu femeile sunt un timid, sunt tulburat cel puţin tot atât de mult cât ai fost tulburată şi dumneata cu câteva clipe mai înainte, când acest domn te-a speriat... Uite, şi acum mai sunt parcă înfricoşat. Mi se pare că e un vis, deşi nici în vis nu mi se năzărise cândva că voi ajunge să stau de vorbă cu o femeie.

— Cum? Să fie adevărat ce-mi spui?

— Crede-mă, şi dacă mâna îmi tremură acum, aşa cum bine ai observat, aceasta se datoreşte faptului că încă niciodată n-a cuprins-o o mânuţă atât de mică şi de încântătoare ca a dumitale. Nu mai ştiu deloc cum să mă port cu femeile; adică, de fapt, nici n-am ştiut vreodată, sunt un însingurat. Atâta tot. Nu ştiu nici măcar cum trebuie să le vorbesc. Iată, nici în momentul acesta nu ştiu cum să mă port mai bine. Poate că ţi-am spus vreo nerozie? Da? Vorbeşte-mi deschis; te asigur că nu mă voi simţi jignit.

— Dar n-ai spus nimic, nimic rău; dimpotrivă. Iar dacă îmi şi ceri să fiu sinceră, aş putea să-ţi spun că femeilor nu le displace o asemenea timiditate; şi-n cazul că ai dori să ştii mai mult, nici mie nu-mi displace şi nu intenţionez să te alung de lângă mine până nu ajung acasă.

— O, dar felul dumitale de a vorbi cu mine, începui eu, sufocându-mă de fericire, va face să-mi dispară îndată timiditatea, şi atunci... adio toate armele mele!...

— Armele... dumitale? Ce fel de arme, adică? Uite, asta începe să nu mai fie frumos.

— Iartă-mă, am greşit; mi-a scăpat fără să vreau această vorbă; dar cum îţi închipui dumneata că în asemenea momente nu se naşte dorinţa de...

— De a plăcea, nu-i aşa?

— Ei da, întocmai; dar te implor, pentru numele lui Dumnezeu, fii puţin mai îndurătoare. Judecă şi dumneata cu cine stai de vorbă. Căci, uite, am douăzeci şi şase de ani şi... n-am cunoscut niciodată pe nimeni, nicio fată. Cum aş putea, aşadar, conversa în cuvinte meşteşugite şi absolut nimerite? Sunt convins că ai prefera ca între noi totul să fie deschis, sincer... Să vezi, eu nu ştiu să tac atunci când inima din mine vorbeşte... Dar, în sfârşit, asta n-are nicio importanţă... Mă crezi? N-am cunoscut nicio femeie, niciodată! Niciuna! Deşi visez, în fiecare zi visez că totuşi voi întâlni cândva pe cineva... Ah, dacă ai şti de câte ori m-am îndrăgostit în felul acesta!...

— Cum aşa? De cine?

— De nimeni, de un ideal... de făptura care mi se va arăta în vis. În visările mele, plăsmuiesc romane întregi. O, dar nu mă cunoşti încă! Este adevărat – nici nu se putea altfel – că am întâlnit şi eu în viaţă două-trei femei, dar ce fel de femei? dintre cele obişnuite, gospodine, aşa încât... Vei pufni în râs, poate, dacă îţi voi spune că mă gândeam uneori să intru pur şi simplu în vorbă cu vreo aristocrată întâlnită pe stradă, fireşte, când e neînsoţită; să încep să-i vorbesc, desigur, timid, respectuos, dar cu toată pasiunea; să-i spun că mă mistui de singurătate, că o rog să nu mă gonească din preajma ei, că nu ştiu cum să fac pentru a cunoaşte o femeie, măcar una; s-o sugestionez că delicateţea de a nu respinge sfielnica rugăminte a unui om atât de nefericit ca mine intră chiar în obligaţiile femeilor.

Că, în sfârşit, tot ceea ce îi cer e să-mi spună doar câteva cuvinte, oricare ar fi ele, cu înţelegere şi simpatie frăţească, să nu mă alunge de la primul pas; că o implor să mă creadă pe cuvânt, să asculte ceea ce am să-i vorbesc, să râdă de mine dacă doreşte, dar să-mi dea speranţe, să-mi spună câteva vorbe, doar câteva vorbe, iar apoi, chiar nici să nu ne mai întâlnim vreodată, dacă ţine la asta!... Dar văd că râzi... De altfel, pentru asta şi vorbesc...

— Te rog să nu te superi; râd pentru că văd că eşti propriul dumitale duşman şi că, dacă ai fi încercat, fie chiar şi pe stradă, reuşeai fără îndoială. În toate, cu cât alegi calea cea mai simplă, cu atât e mai bine... nicio femeie cu bun-simţ, în afară de cazul când e proastă sau tare supărată în acea clipă, nu te-ar îndepărta de lângă ea fără ofranda celor două vorbe implorate cu atâta sfioasă căldură. Dar ce spun eu! Te-ar lua, desigur, drept un nebun. Judecasem după mine. De fapt, ce ştiu eu despre viaţă şi despre felul de-a fi şi de-a se comporta al oamenilor!

— O, îţi mulţumesc, strigai eu, nici nu ştii ce-ai făcut pentru mine în clipa asta!

— Bine, bine! Dar ajută-mă să pricep, după ce-ai putut cunoaşte că eu aş fi o astfel de femeie cu care... mă rog, pe care dumneata ai considera-o demnă... de atenţie şi prietenie... într-un cuvânt, nu una dintre acelea „obişnuite“, cum le numeşti dumneata. Ce te-a îndemnat să te apropii de mine? De ce ai făcut-o?

— De ce? Cum, de ce? Păi... erai singură, domnul acela prea îndrăzneţ, afară era noapte: vei fi de acord, cred, că era de datoria mea...

— Nu. Nu atunci, ci mai înainte, acolo, când nu trecusem de partea asta? Doar ai încercat să te apropii de mine!

— Pe partea cealaltă? Când încă... Drept să spun, nu ştiu cum să răspund; mi-e teamă... Ştii, azi am fost fericit; mergeam, cântam; am ieşit afară din oraş; nu mi s-a mai întâmplat niciodată să am clipe atât de fericite.

Dumneata... mi s-a părut, dar poate că greşesc... Te rog să mă ierţi că răscolesc... mi s-a părut că plângeai, şi eu... eu nu puteam să îndur asta... mi se sfâşia inima. O, Doamne! Dar, văzându-te, nu-mi era îngăduit să fiu copleşit de mâhnire? Să fi săvârşit oare, într-adevăr, un păcat atât de mare numai pentru că un sentiment frăţesc de compătimire m-a îndemnat să vin lângă dumneata? Treci cu vederea că am spus compătimire... ei! da, într-un cuvânt, te-am jignit oare, lăsându-mă pradă dorinţei de-a mă apropia de durerea dumitale?

— Gata... ajunge, nu mai continua... spuse fata, coborându-şi privirea şi strângându-mi mâna. Sunt singură vinovată că am deschis discuţia; dar mă bucură, în ceea ce te priveşte, că n-ai fost pentru mine o decepţie... şi acum, iată că am ajuns acasă; trebuie s-o apuc pe ulicioara asta; de aici, mai am doi paşi... Adio, îţi mulţumesc...

— Dar, cum aşa?! E posibil să...? Să nu ne mai vedem niciodată? E cu putinţă?

— Vezi, spuse fata cu un zâmbet, la început spuneai că te-ai fi mulţumit numai cu două vorbe, iar acum... De altfel, nu-ţi mai spun nimic... Poate că ne vom mai întâlni...

— Mâine voi veni aici, negreşit, am implorat-o eu. Iartă-mă, o! iartă-mă că îţi cer...

— Da, eşti nerăbdător... aproape că pretinzi...

— Ascultă-mă, rogu-te, ascultă-mă! am întrerupt-o eu. Poate că îţi voi spune iarăşi ceva nelalocul lui, deşi n-aş dori-o... Dar... nu pot să nu vin mâine aici. Sunt un visător; trăiesc atât de puţin în realitate şi atât de rar clipe ca acestea de acum, încât nu pot să nu le repet în reveriile mele. Îţi voi purta chipul în visările mele toată noaptea, o săptămână întreagă, tot anul! De aceea spun că voi veni mâine aici, negreşit, chiar în acest loc şi la aceeaşi oră, fericit de a-mi reaminti măcar de cele ce-au fost azi. Locul acesta a şi început să-mi fie drag. Mai am vreo două-trei locuri asemănătoare la Petersburg. Odată m-au podidit chiar lacrimile la această aducere-aminte, exact ca pe

dumneata, adineauri... Ce ştiu eu, poate că şi dumneata, cu zece minute în urmă, plângeai tot din pricina unei amintiri... Te rog să nu mi-o iei în nume de rău, dar m-am lăsat în voia gândurilor; poate că aici, în acest loc chiar, ai fost cândva foarte, foarte fericită...

— Bine, murmură fata, se prea poate să vin mâine aici, tot la ora zece. Văd că nu mai am cum să te împiedic... Uite ce este: mâine trebuie neapărat să fiu aici; să nu crezi însă cumva că îţi fixez astfel o întâlnire; nicidecum, să ştii; trebuie să fiu aici pentru mine. Şi, la urma urmei, de ce nu ţi-aş spune-o deschis... n-o să se întâmple nimic dacă vii şi dumneata; în primul rând, ca să nu survină iarăşi neplăceri de felul aceleia de astă-seară, dar să lăsăm toate astea la o parte... Pe scurt: aş dori, pur şi simplu, să te văd... ca să-ţi spun... două vorbe... Numai că... dar nu mă vei condamna auzindu-mă vorbind astfel? Te rog să nu-ţi închipui cumva că dau întâlniri cu atâta uşurinţă... Nici acum n-aş fi admis-o, dacă... dar asta rămâne un secret al meu! Cu o singură condiţie însă...

— Primesc! Spune, spune, te rog, pentru dumneata sunt gata să fac orice... Spune totul, am exclamat în culmea fericirii, poţi conta pe mine: voi fi ascultător, respectuos... mă cunoşti doar...

— Tocmai de aceea, pentru că te cunosc, te şi invit mâine, zise fata râzând. Te cunosc perfect. Dar, nu uita: vii numai cu o condiţie (şi să fim înţeleşi – vei respecta întocmai rugămintea mea; după cum vezi, îţi vorbesc deschis), să nu te îndrăgosteşti de mine... Pentru că aşa ceva nu se poate, crede-mă. Să fim prieteni – da, cu cea mai mare bucurie, uite mâna mea... Dar să nu te îndrăgosteşti, te rog! Asta nu se poate!

— Ţi-o jur! strigai eu, strângându-i cu ardoare mânuţa întinsă...

— Lasă jurămintele, ştiu că eşti în stare să te aprinzi ca un explozibil. Nu-mi lua în nume de rău că îţi vorbesc astfel. Dacă ai şti... Nici eu n-am pe nimeni cu care să pot

schimba câteva cuvinte sau de la care să cer un sfat. Desigur, nu pe stradă îţi cauţi sfătuitorii, dumneata însă eşti o excepţie. Te cunosc atât de bine, de parcă am fi prieteni de douăzeci de ani... Nu-i aşa că n-o să mă trădezi?...

— Niciodată! Ai să te convingi... Nu ştiu însă dacă nu mor până mâine... de emoţia aşteptării.

— Încearcă să dormi mai adânc. Noapte bună! Şi ţine minte că eu am şi dat dovadă de încredere în dumneata. Doar ai exclamat adineauri atât de frumos: „Să fi săvârşit oare, într-adevăr, un păcat atât de mare, numai pentru că un sentiment frăţesc de compătimire m-a îndemnat să vin lângă dumneata?“ Ai spus-o cu atâta sinceritate, încât mi-ai sugerat ideea că aş putea să mă destăinui dumitale...

— Pentru Dumnezeu, dar cum? în ce fel?

— Aşadar, pe mâine! Să rămână deocamdată o taină... E şi în avantajul dumitale oarecum; măcar de departe se va asemăna cu un roman. Poate că îţi spun chiar mâine, deşi tot pe atât e posibil şi să nu-ţi spun... Va trebui să mai stăm de vorbă, să ne cunoaştem şi mai bine...

— O, în ce mă priveşte, o să-ţi povestesc chiar mâine totul despre mine! Dar ce minune se petrece cu mine, Dumnezeule? Visez? Pe ce lume mă aflu? Te rog, te implor, mai spune-mi o dată: e chiar adevărat că nu eşti nemulţumită, că, spre deosebire de cum ar fi făcut oricare alta, nu te-ai supărat pe mine şi că nu m-ai îndepărtat de la bun început? Numai două clipe, şi m-ai făcut fericit pentru totdeauna. Da! fericit! Cine ştie, poate că m-ai împăcat cu mine însumi, că mi-ai spulberat îndoielile... Căci am uneori nişte momente... Ei bine, în sfârşit, mâine îţi povestesc totul, vei cunoaşte totul, totul...

— Bine, ne-am înţeles: aşadar, începi dumneata...

— De abia aştept.

— La revedere!

— La revedere!

Ne despărţirăm. Transportat în lumea visurilor mele, am rătăcit prin oraş toată noaptea. Nu mă simţeam în stare să mă întorc în bârlogul meu. Şi am fost atât de fericit... până a doua zi!

A doua noapte

— Ei, iată că ai ajuns teafăr! mă întâmpină ea surâzătoare, strângându-mi amândouă mâinile.

— Sunt aici de două ore. Nici nu-ţi închipui ce-a fost cu mine toată ziua!

— Ştiu, îmi închipui... dar să ne întoarcem la ale noastre. Vrei să-ţi spun de ce am venit? Doar nu pentru a flecări amândoi, ca ieri. De-acum încolo trebuie să fim mai înţelepţi. Aseară m-am gândit mult la toate acestea.

— Dar în ce fel, în ce fel crezi că am putea fi mai înţelepţi? În ce mă priveşte, sunt gata să fac tot ce-mi spui; crede-mă însă că în viaţa mea nu m-am simţit mai înţelept ca acum.

— Adevărat? Mai întâi, te rog să nu-mi mai strângi aşa de tare mâinile, în al doilea rând, îţi mărturisesc sincer că toată ziua m-am gândit numai la dumneata.

— Şi la ce concluzie ai ajuns?

— Am ajuns la concluzia că totul trebuie luat de la început, fiindcă, meditând bine după despărţirea noastră de aseară, mi-am dat seama că nu te cunosc încă, ba nu te cunosc chiar deloc şi că m-am purtat ieri ca un copil, ca o fetişcană fără minte, iar singura vinovată de tot ce a urmat este inima mea bună, cu alte cuvinte, mi-am făcut din asta şi un titlu de merit, cum se întâmplă mai întotdeauna când începem a ne judeca pe noi înşine. Şi, de aceea, ca să-mi îndrept oarecum greşeala, am hotărât să cunosc cât mai

amănunţit totul despre dumneata. Şi cum n-am de la cine culege amănunte, nu-mi rămâne decât să te rog să-mi istoriseşti singur, dar fără să-ţi scape nimic, nimic. Ei, vorbeşte-mi, dar, ce fel de om eşti? Începe mai repede, hai, spune-mi istoria vieţii dumitale.

— Istoria vieţii mele? strigai eu speriat. Istoria vieţii?... Dar cine ţi-a spus că viaţa mea ar avea o istorie... Eu n-am nicio istorie...

— Atunci, cum ai putut să trăieşti, dacă n-ai şi dumneata o istorie a dumitale? întrebă ea surâzând.

— Uite aşa, absolut fără niciun fel de istorie! Am trăit, adică, aşa, cum s-ar spune la noi, de unul singur, absolut singur – singur-cuc – înţelegi cum vine asta, să trăieşti singur?

— Cum aşa, singur? Fără să vezi chip de om, absolut pe nimeni, niciodată?

— Ba da, de văzut, văd eu, cu toate acestea, sunt un însingurat.

— Cum? Dumneata nu stai de vorbă niciodată cu nimeni?

— Într-un anumit fel, cu nimeni, aş putea spune.

— Dar ce soi de făptură eşti? Lămureşte-mă, te rog! Dar ia stai, mi se pare că încep să înţeleg! Cred că ai, ca şi mine, o bunică. A mea este oarbă şi, de când mă ştiu, nu mă lasă să ies nicăieri, încât aproape că m-am dezobişnuit să vorbesc. Iar când cu vreo doi ani în urmă am făcut o ştrengărie, văzând că nu mă poate ţine în frâu, m-a chemat lângă ea şi mi-a prins cu un bold rochia de rochia ei, aşa că de atunci stăm astfel agăţate una de alta zile întregi; bunica, deşi oarbă, împleteşte la ciorap; iar eu, aşezată lângă dânsa, ori cos ceva, ori îi citesc vreo carte cu glas tare; ţi se va părea foarte ciudat, poate, dar uite! aşa îmi petrec viaţa de doi ani de zile, agăţată de poala bunicii...

— O, Dumnezeule, ce nenorocire! Dar eu, eu n-am o astfel de bunică.

— Păi, dacă nu ai o bunică, atunci cum poţi sta tot timpul acasă?...

— Vasăzică, vrei cu tot dinadinsul să ştii ce fel de om sunt eu?

— Exact! Asta vreau să ştiu!

— În sensul cel mai strict al cuvântului?

— În sensul cel mai strict al cuvântului!

— Fie, dacă-i aşa! Poftim: eu sunt un tip.

— Tip, tip! ce fel de tip? strigă fata, izbucnind apoi într-un hohot de râs, de parcă un an întreg nu mai avusese prilejul să râdă. Ştii că ai haz, mă amuzi grozav! Ia să ne aşezăm pe banca asta. Pe aici nu prea umblă lumea şi n-are cine să ne audă, aşa că nu mai sta pe gânduri şi începe odată a-mi spune povestea vieţii dumitale, pentru că n-ai să mă convingi niciodată că viaţa dumitale nu are o istorie; nu ştiu de ce vrei să mi-o tăinuieşti. În primul rând, ce-i aia tip?

— Tip? Tip înseamnă un ins original, un om cam... ridicol! i-am răspuns izbucnind într-o explozie de hohote, molipsit de râsul ei copilăresc. O fire de o anumită structură... Spune-mi, ştii ce este un visător?

— Un visător? Ei asta-i acum, cum să nu ştiu, când eu însămi sunt o visătoare. Uneori, stând lângă bunica, câte şi mai câte nu-ţi vin în minte, te şi miri de unde! Şi, pe nesimţite, te laşi furată de gânduri, începi să visezi şi pluteşti aşa, pe aripile închipuirii, ca să ajungi uneori să te măriţi cu un prinţ chinez... Câteodată e şi bine să visezi! Deşi... poate că greşesc, cine ştie! Mai ales când ai şi fără asta la ce să te gândeşti, adăugă fata, de astă dată cu un aer destul de grav.

— Admirabil! De vreme ce erai pe punctul de a te mărita cu un prinţ chinez, sunt sigur că mă vei înţelege perfect. Aşadar, încep... Dar ascultă: nici nu-ţi cunosc încă numele, cum te cheamă?

— În sfârşit! Bine că ţi-ai adus aminte!

— Dumnezeule! nici prin gând nu mi-a trecut, mă simţeam bine şi aşa...

— Mă cheamă... Nastenka.

— Nastenka! Numai atât?

— Atât! Ţi se pare puţin, om nesăţios ce eşti!

— Să mi se pară puţin? Dimpotrivă, mult, mult, foarte mult. Nastenka, suflet fermecător de bun ce eşti, dacă de la început eşti pentru mine doar Nastenka!

— Cred şi eu! Aşadar...

— Ascultă dar, Nastenka, ce poveste nostimă vreau să-ţi spun.

M-am aşezat lângă ea, am arborat un aer grav, de pedant, şi am început ca din carte:

— Există, Nastenka – poate n-ai ştiut până acum –, există în Petersburg nişte fundături destul de stranii. Pe-acolo parcă nu-şi strecoară suliţele de aur acelaşi soare care se revarsă luminos peste toţi oamenii oraşului, ci-şi împrăştie privirea un alt fel de soare, un soare poruncit parcă anume pentru ungherele de care-ţi vorbesc, şi învăluie totul într-o alt fel de lumină, aparte. Prin ungherele astea, Nastenka dragă, musteşte parcă o altă viaţă, cu totul diferită de cea care clocoteşte în jurul nostru, o viaţă cum ar putea fi numai undeva într-o ţară neştiută, de peste mări şi ţări, şi nu la noi, nu în vremea noastră atât de cumpănită, mult prea serioasă şi cumpănită. Ei bine, viaţa aceasta e un amestec de ceva pur fantastic, ceva înflăcărat şi ideal, dar totodată (vai, Nastenka!) de ceva foarte-foarte prozaic, plat şi banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial.

— Uf, Doamne! ce mai introducere! Îmi închipui ce-mi va fi dat să aud de aci încolo!

— Ai să auzi, dragă Nastenka (cred că nu voi obosi niciodată să-ţi spun Nastenka!), ai să afli că în aceste unghere îşi duc existenţa nişte oameni ciudaţi – visătorii. Visătorul – dacă e să găsim o definiţie mai cuprinzătoare – nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de fiinţă hibridă. În general, el se aciuiază undeva, într-un ungher izolat, de parcă s-ar ascunde acolo şi de lumina zilei, iar odată instalat astfel, e tot aşa de nedezlipit de bârlogul său ca şi un melc, sau semănând cel puţin în această privinţă

cu acel interesant soi de vietate care este şi făptură, şi casă la un loc, şi care se numeşte broască-ţestoasă. De ce crezi că se complace atât de mult între cei patru pereţi, zugrăviţi negreşit în verde, înnegriţi de funingine, de fumul de ţigară şi din care răzbate o dezolantă tristeţe? De ce oare acest individ ridicol, atunci când vine să-l viziteze careva dintre rarii lui cunoscuţi (şi să luăm aminte că, până la urmă, toţi cunoscuţii îl părăsesc), de ce huhurezul acesta îşi întâmpină musafirul cu atâta jenă, schimbând feţe-feţe, de ce se zăpăceşte de parcă cu câteva clipe înainte între cei patru pereţi ai lui ar fi făptuit vreo crimă, parcă ar fi fabricat bani falşi, ori ar fi comis niscai versuleţe, ca să le trimită la o revistă cu o scrisoare anonimă alături, o scrisoare în care să arate că – adevăratul autor fiind mort – el, ca prieten, a socotit de-a sa datorie sacră să încredinţeze tiparului stihurile celui dispărut? De ce, spune-mi, dragă Nastenka, între cei doi oameni, gazda şi vizitatorul, nu se poate înfiripa nicio conversaţie? De ce nici râsul şi nicio vorbă de duh nu-şi ia zborul de pe buzele prietenului picat pe neaşteptate şi nedumerit, căruia, în alte ocazii, nu-i displac nici râsul, nici vorbele cu haz ori discuţiile despre sexul frumos şi despre felurite alte subiecte plăcute? De ce, oare, în fine, chiar şi acest musafir, probabil o cunoştinţă recentă, care vine pentru prima oară în vizită – fiindcă a doua oară cu siguranţă n-o să mai calce pe-acolo – de ce el însuşi se fâstâceşte în aşa hal, îşi pierde şirul vorbelor şi câteodată înmărmureşte – cu toate că altminteri este foarte spiritual (presupunând că nu este lipsit de asemenea însuşiri), de ce i se întâmplă toate acestea numai privind la figura întoarsă pe dos a gazdei, care la rândul său, a reuşit să se piardă cu totul, să se încurce cu desăvârşire, după atâtea sforţări uriaşe şi zadarnice de a sparge gheaţa şi a încropi o conversaţie cât de cât mai atractivă, ori de a arăta, la rândul său că nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene, pălăvrăgind, bunăoară, despre farmecul sexului

frumos, pentru ca măcar printr-un astfel de şiretlic să-i fie pe plac bietului om, nimerit din greşeală în vizită acolo unde nu îi era locul? De ce, la un moment dat, oaspetele pune brusc mâna pe pălărie şi se retrage în mare grabă, prefăcându-se că şi-a amintit chiar atunci de o chestiune foarte urgentă – cu totul imaginară, inventată pe loc ca pretext – îşi sloboade, cu chiu, cu vai, mâna din stăruitoarea strânsoare a mâinilor gazdei, care, în felul acesta, caută să-şi arate regretul, încearcă să remedieze iremediabilul, să recâştige ce a pierdut? De ce prietenul plecat atât de grăbit şi de preocupat, depărtându-se de uşa închisă în urma lui, izbucneşte deodată în hohote de râs, jurându-şi în gând să nu mai calce niciodată pragul acestui om ciudat, deşi bietul om ciudat nu-i în fond decât un tânăr foarte cumsecade; şi, totodată, nu-şi poate refuza nicicum imaginaţiei un capriciu nevinovat: de a compara, măcar pe departe, mutra recentului său interlocutor cu înfăţişarea unui pisoi nepricopsit, care după ce-a fost capturat mişeleşte de câţiva copii ştrengari, smucit din mână în mână, izbit şi tăvălit, se refugiază, speriat şi zăpăcit de zarva din jurul său, sub un scaun, unde mult timp după aceea, cu toată liniştea din casă, simte nevoia să se zbârlească, să mârâie şi să pufnească, spălându-şi cu amândouă lăbuţele botişorul lovit, iar apoi să arunce priviri duşmănoase naturii, vieţii şi chiar bucăţii gustoase rămase de la prânzul stăpânilor, pe care o menajeră miloasă o păstrează pentru el?

— Ascultă-mă, mă întrerupse Nastenka, care mă ascultase până atunci cu ochii uimiţi şi guriţa deschisă, te rog să mă crezi că nu pricep deloc de ce s-au întâmplat toate câte mi le-ai înşirat, şi nici nu ştiu de ce-mi propui avalanşa aceasta de întrebări pe cât de stranii, pe atât de hazlii; sunt însă convinsă că toate astea te privesc direct şi ţi s-au întâmplat chiar dumitale.

— Exact, am răspuns eu cu aerul cel mai serios din lume.

— Ei bine, dacă-i aşa, te ascult mai departe, îmi spuse Nastenka, fiindcă ţin foarte mult să ştiu cum se va sfârşi povestea.

— Vrei să ştii, Nastenka, ce făcea în ungherul său eroul nostru sau, mai bine zis, ce făceam eu, pentru că eroul întregii povestiri sunt eu, propria şi modesta mea persoană; vrei să ştii, bineînţeles, din ce pricină m-a răscolit, de ce nu mi-am mai revenit o zi întreagă în fire după neaşteptata vizită a acelui prieten? Te interesează apoi motivul pentru care am fost atât de surprins, de m-am făcut roşu ca racul, când mi s-a deschis uşa camerei? Doreşti să afli, desigur, de ce anume n-am ştiut să primesc aşa cum se cuvine un musafir şi, sub povara obligaţiilor mele de ospitalitate, să mă prăbuşesc neputincios, acoperit de ruşine?

— Ei da, da; fireşte că da! răspunse Nastenka. Am însă o rugăminte; ştii să povesteşti admirabil, dar nu s-ar putea totuşi să foloseşti un limbaj mai puţin frumos, ca să nu pară că vorbeşti aşa... ca din carte!

— Nastenka! am rostit eu cu vocea gravă şi severă, abia stăpânindu-mi râsul, dragă Nastenka, ştiu că povestesc frumos, dar altfel nu pot, iartă-mă. Acum, draga mea Nastenka, mă simt aidoma spiritului regelui Solomon, care a stat o mie de ani într-un ulcior, sub şapte peceţi, dar de pe care, în sfârşit, s-au ridicat, una câte una, cele şapte peceţi. Acum, scumpa mea Nastenka, când ne-am reîntâlnit după o despărţire atât de lungă – căci eu te cunosc de mult, fiindcă de mult căutam pe cineva şi cel mai bun semn că tocmai pe dumneata te căutam e că ne-a fost sortit să ne întâlnim... în mintea mea s-au deschis o mie de supape şi trebuie să mă revărs într-un şuvoi de cuvinte, căci altfel mă înăbuş. Aşadar, te rog să nu mă întrerupi, Nastenka, ci să mă asculţi cu răbdare, cuminte, căci altfel nu mai spun nimic.

— Nu, nu, nu! asta în niciun caz! te rog să continui. Nu mai scot o vorbă.

— Aşadar, există o oră din zi, buna mea prietenă Nastenka, o oră care mă încântă cel mai mult. E ora la care, de obicei, se încheie aproape toate grijile mari, îndatoririle de serviciu şi toate obligaţiile zilei şi când toţi se grăbesc spre casele lor, pentru a lua prânzul şi a se odihni, iar în drum spre casă scornesc tot felul de îndeletniciri vesele pentru seara ori noaptea care urmează, adică pentru restul timpului disponibil. La ora aceea şi eroul nostru – pentru că, permite-mi, Nastenka, să povestesc la modul impersonal, întrucât m-aş simţi tare stânjenit s-o fac la persoana întâi – la ora aceea şi eroul nostru, ziceam, care, şi el, ca mulţi alţii, avea o ocupaţie, păşeşte în urma altora. Pe faţa lui palidă, puţin obosită, rătăcesc licăririle unei desfătări ciudate. Priveşte emoţionat vâltoarea crepusculară care se stinge lent pe cerul rece al Petersburgului. Când spun priveşte, greşesc; cuvântul priveşte este prea puţin potrivit, mai curând aş zice contemplă, cu un aer puţin absent, cu expresia omului cam obosit sau ale cărui gânduri sunt atrase de altceva, mai interesant, care nu-i îngăduie decât în treacăt şi aproape involuntar să cuprindă în disponibilităţile lui de timp lumea înconjurătoare. Este mulţumit de a fi scăpat până a doua zi de plictiseala *treburilor cotidiene* şi se bucură ca un şcolar scutit de a mai întârzia la pupitru, spre a se reîntoarce la jocurile dragi şi ştrengăriile care îl aşteaptă. Dacă l-ai privi cu oarecare discreţie în acest moment, dragă Nastenka, ai observa numaidecât că firicelul său de bucurie strecurase prin nervii lui slabi şi prin liniştea bolnăvicioasei sale fantezii ceva plăcut şi înviorător. Iată-l preocupat de ceva... Crezi că se gândeşte la masa ce-l aşteaptă? Sau cum îşi va petrece seara? La cine se uită oare? Nu cumva la domnul acela cu ţinută impozantă care a salutat-o atât de ceremonios pe doamna din luxosul cupeu cu cai sprinteni, ce-a trecut adineauri pe lângă el? Nu, Nastenka, nu-i pasă lui acum de toate aceste nimicuri! Acum se simte bogat, pentru că îşi are viaţa lui

cu totul aparte! E atât de bogat dintr-odată, încât şi ultima rază a asfinţitului de soare nu în zadar i-a strălucit cu atâta sprintenă veselie pe faţă, stârnind în inima lui înfierbântată un roi întreg de impresii. Abia dacă mai ia în seamă drumul, de-a lungul căruia altădată cele mai mărunte lucruri puteau să-l uimească. Acum, „zeiţa fanteziei“ (dacă l-ai citit pe Jukovski, dragă Nastenka) a ţesut, cu mâna-i capricioasă, urzeală de aur şi a prins a-i desfăşura prin faţa ochilor horbote măiestrite dintr-o alt fel de viaţă, cu totul bizară, ba poate – cine ştie? – l-a săltat cu miraculoasele-i puteri de pe acest splendid trotuar de granit, pe care merge spre casă, într-al şaptelea cer de cleştar. Încearcă să-l opreşti, întrebându-l pe neaşteptate: unde se află, pe ce străzi a trecut? şi nu-şi va aminti nimic – nici pe unde a mers, nici unde se află acum, ci, roşindu-se de ciudă, va bâigui mai mult ca sigur ceva pentru salvarea aparenţelor. Vei pricepe, prin urmare, de ce a tresărit atât de tare, încât doar că n-a ţipat, privind cu sfială de jur împrejur, când o bătrânică foarte venerabilă l-a oprit politicoasă în mijlocul trotuarului, să-l întrebe de-o stradă pe care n-o mai nimerea. Încruntându-se supărat, el porneşte apoi mai departe, fără să observe zâmbetele câte unui trecător întâlnit, care se opreşte din drum uitându-se după el, ori pe fetiţa aceea care s-a ferit cu teamă dinaintea lui, făcându-i loc să treacă, pentru ca imediat după aceea să izbucnească într-un râs zglobiu, uitându-se cu ochi mari de copil în ochii lui visători şi urmărindu-i gesticulaţia. Şi tot aceeaşi zeiţă a fanteziei, din zborul ei sprinţar, a adunat în acelaşi năvod vrăjit şi pe bătrânică, şi pe trecătorii curioşi, şi pe fetiţa numai bucle şi zâmbet, şi pe barcagiii care cinau în bărcile lor ce împânzesc Fontanka (să presupunem că tocmai pe acolo trece eroul nostru); i-a prins şăgalnic pe toţi şi totul în ghergheful ei, ca pe nişte muşte în păienjeniş – şi, cu întreg tezaurul acesta, visătorul nostru a pătruns în vizuina sa tihnită, s-a aşezat la masă, a prânzit şi nu s-a trezit din reverie decât după ce

îngândurata şi veşnic posaca Matriona, care îl servea, strânsese totul de pe masă şi-i întinsese pipa; abia atunci s-a trezit, dumirindu-se mirat că luase masa, deşi habar n-avea când şi cum se întâmplase asta. De mult se strecurase în odaie întunericul; de mult sufletul lui vâslea pustiu şi trist; o împărăţie întreagă de închipuiri se năruia în jur, dispărea fără urmă, fără zgomot, ca un vis din care el însuşi nu-şi mai amintea nimic. Dar iată că o senzaţie vagă face să i se strângă şi să-i palpite uşor inima; ceva ispititor, ca o nouă dorinţă, îi răvăşeşte şi-i tulbură închipuirea, strângând acolo un roi întreg de fantome necunoscute încă. În odăiţa lui domneşte liniştea, singurătatea, şi o lene dezmierdătoare îi încântă imaginaţia; ea se aprinde uşor, dă puţin câte puţin în clocot, întocmai ca apa din ceainicul bătrânei Matriona, care deretică nepăsătoare alături, în bucătărie, pregătindu-şi, ca de obicei, cafeaua. Iată, paşii închipuirii taie încetul cu încetul drum prin neliniştile lui şi cartea luată din raft, la întâmplare şi fără scop, alunecă din mâinile visătorului nostru mai înainte ca el să fi ajuns cu lectura măcar la a treia pagină. Şi iarăşi fantezia e avidă, căutătoare, şi iarăşi în gândurile lui apare o lume nouă, cu o altă viaţă, încărcată de farmec, îi împresoară inima cu planuri din ce în ce mai strălucitoare. Un nou vis – o nouă fericire! O nouă doză de rafinată şi voluptuoasă otravă! Ce-i pasă lui de viaţa reală, de viaţa noastră! După înşelătoarea sa părere, noi – eu şi cu dumneata, Nastenka – trăim într-o molatică lenevie, mult prea lent, cuprinşi parcă de inerţie! După credinţa sa, noi toţi suntem atât de nemulţumiţi de soarta noastră, încât ni-e silă de viaţă! Şi, într-adevăr, priveşte, priveşte realitatea din jurul nostru: totul pare la prima vedere rece, mohorât şi atât de sumbru... „Sărmanii!“ ne compătimeşte în gând visătorul meu. Şi nici nu e de mirare că-l încearcă asemenea gânduri. Pe câtă vreme, mută-ţi ochii către aceste fantome vrăjite, care se adună cu atâtea drăgălăşenii şi capricii, de pretutindeni, puzderie sub fruntea lui, ca într-un tablou

răpitor, plin de însufleţire, unde pe primul plan, primul personaj, desigur, este chiar el însuşi, visătorul nostru, preţioasa-i persoană. Observă ce varietate de întâmplări, ce roi nesfârşit de visuri ameţitoare! Mă vei întreba, poate, la ce visează? Dar ce rost ar avea o asemenea întrebare? Visează la toate... la menirea poetului necunoscut, încununat mai târziu de lauri; la prietenia cu Hoffmann[iv], la noaptea Sfântului Bartolomeu; la Diana Vernon[v], la rolul eroic al lui Ivan Vasilievici cel Groaznic în cucerirea hanatului tătărăsc al Kazanului; la Clara Mowbray; la Eufia Dens; la Soborul prelaţilor care l-au judecat pe Jan Hus; la răscoala morţilor din *Robert*[vi] (îţi aminteşti muzica, are un iz de cimitir!); la *Minna*[vii]şi *Brenda*; la lupta de la Berezina[viii]; la lectura acelui poem din casa contesei V-D[ix]; la Danton; la *Cleopatra e i suoi amanti*[x], la căsuţa din Kolomna[xi]; la un cămin al său, alături de o fiinţă dragă, care, într-o seară de iarnă, deschizând guriţa şi ochişorii, să-l asculte, aşa cum mă asculţi dumneata acum pe mine, o! îngeraşul meu... Nu, Nastenka, ce-i pasă lui? Cufundat într-o mreajă de leneşe voluptăţi, nu-i pasă deloc de acea viaţă după care noi tânjim atâta. O astfel de viaţă i se pare săracă, meschină, neprevăzând că-i poate veni şi lui odată sorocul, ceasul nefast când – pentru o singură zi din această viaţă, jalnică şi meschină – să-şi dăruiască toţi anii săi fantastici, ba chiar să-i dăruiască nu pentru vreo bucurie şi nici pentru fericire, ci dintr-o istovitoare sfârşeală, în ceasul acela de tristeţe, de regret şi de nemărginită amărăciune, când nu va mai sta să aleagă. Dar, atâta timp cât n-a sosit încă momentul acela cumplit, el nu doreşte nimic, pentru că este mai presus de dorinţi, pentru că musteşte de toate primăverile, pentru că soarbe mereu din preaplinul propriei sale fiinţe, pentru că el însuşi este meşterul-faur al vieţii sale, pe care o creează singur, clipă de clipă, şi mereu în alte forme, după vrerea inimii şi bunul său plac. Şi doar, atât de lesne, atât de firesc se înfiripă în el această lume de basm, o lume a

fanteziei! Parcă nici n-ar fi vorba de nişte năluciri! Şi, zău, uneori este gata să creadă că viaţa aceasta de fantome nu-i o simplă surescitare a cine ştie cărui simţ înaripat, că nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginaţiei exaltate, ci că toate există aievea, sunt reale, palpabile, vii! De ce atunci, spune-mi, Nastenka, de ce totuşi atunci, în asemenea clipe, i se taie respiraţia? De ce dintr-odată, ca prin farmec, ca printr-un tainic joc al hazardului, pulsul începe să-i bată mai repede, din ochii visătorului ţâşnesc lacrimi, obrajii lui palizi, umeziţi de plâns se aprind, şi toată fiinţa i se umple de o năvalnică bucurie? De ce oare nopţi întregi de nesomn se scurg ca o clipă, scăldate într-o bucurie şi o fericire de nesecat, iar când zorile trandafirii îşi trimit primele raze, revărsându-se în odaia sumbră şi învăluind-o cu draperii fantastice de lumină îndoielnică, cum se întâmplă la noi la Petersburg, visătorul nostru vlăguit, stors de puteri, se aruncă pe pat şi adoarme în voia spiritului său bolnav, zguduit de extaz, cu un fel de durere copleşitor de dulce în inimă. Da, Nastenka, te laşi amăgit şi tu, bănuind fără să vrei că sufletul îi e tulburat de o pasiune adevărată, reală, că în imaterialele, etericele lui visări există ceva viu, ceva palpabil! Şi, de fapt, ce amăgire! Căci, iată, de pildă, în inima lui s-a revărsat ca un năvalnic torent al fericirii dragostea, cu dulcile ei chinuri… e de ajuns să-l priveşti, ca să nu mai ai nicio îndoială. Vei crede, oare, dragă Nastenka, privindu-l, că el n-a cunoscut-o niciodată pe iubita visurilor sale fantastice? Socoţi oare cu putinţă ca el să n-o fi văzut decât acolo, în ademenitoarele sale himere, ca o astfel de pasiune să fi avut întruchipare numai în vis? Oare nu este adevărat că ei au trecut braţ la braţ, de-a lungul atâtor ani ai primei lor tinereţi, prin străzi şi anotimpuri – singuri, în doi, nepăsători faţă de lumea întreagă şi împletindu-şi fiecare universul său propriu, propria sa viaţă cu viaţa celuilalt? Şi n-a fost oare ea aceea care, în ceasul târziu al despărţirii, stătea la pieptul lui, plângând cu hohote şi tânguindu-se

fără să mai ştie nici de vijelia dezlănţuită sub catapeteasma mohorâtă a cerului, nici de vântul care smulgea, ducând cu el, lacrimile de pe genele ei negre? Să fi fost oare toate acelea numai vis? Şi parcul plin de melancolie, în paragină şi părăsire, cu aleile năpădite de muşchi, adâncit în singurătate, mohorât, pe unde atât de des se plimbaseră împreună, speraseră şi iubiseră atât de mult, „atât de mult şi atât de duios“!? Să fi fost oare numai vis şi acea stranie casă bătrânească, retrasă, în care a trăit ea singuratică, închisă în sine, atâta vreme, alături de un soţ bătrân şi ursuz, veşnic tăcut şi veninos, care pe ei, îndrăgostiţii – sfielnici ca nişte copii, ascunzându-şi cu teamă şi tristeţe iubirea unul faţă de celălalt – îi înspăimânta? Şi cât de neprihănită, cât de pură le era dragostea, cât se frământau, de câtă spaimă le erau bântuite inimile faţă de (se înţelege de la sine, Nastenka!), faţă de răutatea oamenilor. Şi, Dumnezeule, oare nu era ea fiinţa aceea pe care a întâlnit-o mai târziu, departe de ţărmurile patriei, sub cer străin, un cer meridional, fierbinte, în acel minunat oraş etern, sub policandrele strălucitoare ale unui bal, când sunetele muzicii se revărsau prin palatul (era, negreşit, un *palazzo*!) incendiat de lumină, în balconul umbrit de mirt şi trandafiri, unde dânsa – recunoscându-l – şi-a scos cu atâta grabă masca, şoptindu-i: „Sunt liberă“ şi, tremurând, sfâşiată de hohotele plânsului, i s-a aruncat în braţe, şi amândoi, cuprinşi de extaz, îmbrăţişându-se, au uitat într-o clipită şi amărăciunile, şi despărţirea, şi chinurile, şi mohorâta căsuţă de odinioară, şi pe bătrânul ei soţ, şi parcul cel posomorât din îndepărtata lor patrie, şi banca de pe care – cu o ultimă sărutare pătimaşă – ea se smulsese altădată din braţele lui încremenite într-o desperată chemare?... O, cred, dragă Nastenka, că vei fi de acord şi dumneata că e atât de firesc să te tulburi, să-ţi pierzi cumpătul şi să roşeşti până-n vârful urechilor, ca un şcolar care de abia şi-a ascuns în fundul buzunarului un măr furat din grădina

vecinului, când se iveşte deodată un vlăjgan oarecare, unul voinic, înalt, glumeţ şi flecar – ca prietenul nepoftit de aseară – care cască larg uşa şi strigă aşa, ca din senin: „Frăţioare, am sosit în clipa asta din Pavlovsk!“ Doamne, Doamne! Bătrânul conte şi-a dat duhul şi-ncepe o fericire de nedescris, iar aici, poftim, dumnealui a sosit din Pavlovsk!

După ce am rostit patetica mea peroraţie, am tăcut la fel de patetic. Nu uit nici azi că în momentul acela doream nespus, biruindu-mă pe mine însumi, să izbucnesc într-un hohot de râs, răsunător, pentru că simţeam cum undeva, în tainiţele adânci ale sufletului, începea să mă ispitească acel diavol vrăjmaş, drăcuşorul neastâmpărat al închipuirii, simţeam cum mi se pune un nod în gât, îmi tremură bărbia, iar ochii mi se umezesc din ce în ce mai mult... Mă aşteptam că Nastenka, rotunjindu-şi ochişorii ei cuminţi, după ce m-a ascultat, va izbucni într-o cascadă veselă de râsete copilăreşti şi parcă-mi părea rău că am întins prea mult coarda, destăinuindu-i fără rost taina vieţii care de mult îmi rodea inima, răscolind-o năprasnic; de aceea şi vorbeam ca din carte, pentru că-mi pregătisem de mult propriul meu verdict, iar acum nu m-am putut reţine să nu-l rostesc tare în auzul ei, să mă destăinuiesc fără a spera cel puţin că voi fi înţeles; spre mirarea mea însă, fata nu spunea nimic, iar după un răstimp mi-a strâns încetişor mâna şi, cu un fel de compătimire timidă, m-a întrebat:

— Să fie adevărat că toată viaţa ţi-ai trăit-o aşa cum mi-ai povestit?

— Toată viaţa, Nastenka, toată viaţa, şi mi se pare că aşa o voi sfârşi!

— Nu, asta nu se poate! se nelinişti ea. Aşa ceva nu se va întâmpla! Altminteri, ar însemna ca şi eu să-mi petrec restul vieţii prinsă de poala bunicii. O, dar ştii că nu e deloc bine să trăieşti aşa?

— Ştiu, Nastenka, ştiu! am exclamat, nemaiputându-mi reţine simţămintele. Ba ştiu mai mult decât atât – că mi-am

pierdut zadarnic cei mai frumoşi ani ai mei! Acum ştiu asta şi sufăr şi mai dureros pentru că însuşi Dumnezeu mi te-a scos în cale, îngerul meu bun, ca să mi-o spui şi să mi-o dovedeşti. Acum, când stau lângă dumneata şi-ţi vorbesc, mă cuprinde şi groaza la gândul viitorului, pentru că în viitor mă aşteaptă din nou singurătatea, din nou aceeaşi viaţă mucegăită, inutilă. La ce-am să mai pot visa de azi înainte, după ce în realitate, lângă dumneata, am cunoscut clipe atât de fericite! Dumnezeu să te binecuvânteze, copiliţă scumpă, că nu m-ai alungat de la început şi că acum pot spune că am trăit măcar două seri din viaţa mea aşa cum mi le-am închipuit în vis!

— Ah, nu, nu! strigă Nastenka şi o podidiră lacrimile, nu se mai poate repeta ceea ce a fost până acum; nu ne vom despărţi chiar aşa! Ce vorbă-i asta: două seri!

— O, Nastenka, Nastenka! dacă ai şti pentru câtă vreme m-ai împăcat cu mine însumi! Îţi poţi imagina că de aci încolo nu mă voi mai gândi cu atâta silă la mine, ca-n alte dăţi? Înţelegi că, de azi înainte, mi se pare posibil să nu mă mai tortureze ideea că am făcut din viaţa mea o crimă şi un păcat, căci ce altceva este o astfel de viaţă decât o crimă şi un păcat? Şi să nu crezi că am exagerat, pentru numele lui Dumnezeu, să nu-ţi treacă prin minte aşa ceva, Nastenka! Pentru că mă simt cuprins câteodată de o tristeţe, de o melancolie atât de sfâşietoare!... Pentru că, în acele momente, încep să cred că niciodată nu voi mai fi în stare să trăiesc o viaţă adevărată, că am pierdut de mult orice măsură, orice senzaţie a concretului, că nu mai am simţul realităţii; pentru că, în sfârşit, m-am blestemat de atâtea ori eu însumi, pentru că, după nopţile mele fantastice, îmi revin la momentele de luciditate, care sunt ucigătoare. Auzi cum în jurul tău hăuie şi se frământă în vârtejul vieţii mulţimea uriaşă de fiinţe vii; o auzi, o vezi; te uiţi cum trăiesc oamenii, cum trăiesc aievea; vezi că viaţa pentru ei nu este oprită, nu se va spulbera ca visul tău, ca o nălucă oarecare, că viaţa lor se reînnoieşte mereu, e mereu tânără

şi nicio singură oră de-a ei nu se aseamănă cu alta; în timp ce atât de tristă, atât de monotonă, monotonă până la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii, sclava primului nor care va acoperi soarele şi va strânge dureros inima adevăratului petersburghez atât de îndrăgostit de soare – iar în durerile acelea, ce fantezie mai poţi căuta? O simţi cum oboseşte, cum într-o veşnică încordare această *nesecată* fantezie se mistuie; pentru că te maturizezi, îţi depăşeşti idealurile de până atunci, supravieţuindu-le; ele se prefac în pulbere şi ţăndări, iar dacă tu n-ai o altă viaţă, atunci trebuie s-o reclădeşti pe cea dintâi din aceleaşi hârburi. Dar, pe de altă parte, sufletul cere şi vrea mereu altceva! Şi în zadar mai scurmă visătorul, ca în cenuşă, în visurile lui vechi, căutând sub maldărele de scrum o cât de mică scânteioară, ca să aţâţe din nou focul la care să-şi încălzească inima răcită, şi acolo, în adâncurile inimii, să învie iarăşi tot ce-i fusese atât de drag mai înainte, tot ce înduioşa sufletul, înfierbânta sângele, smulgea lacrimi din ochi şi amăgea, dar amăgea cu atâta plenitudine! Ştii dumneata, oare, Nastenka, până unde am ajuns? Ştii că mă aflu în situaţia de a sărbători aniversarea tuturor trăirilor mele imaginare, a ceea ce mi-a fost cândva atât de drag, dar n-a existat, de fapt, niciodată – pentru că aici e vorba de sărbătorirea aceloraşi reverii serbede şi sterile, urzite din umbre şi păreri – şi sunt nevoit s-o fac, pentru că nu mai am nici măcar asemenea visări deşarte, iar pe cele de altădată n-am cu ce să le birui, să le extirpez – pentru că şi visurile pot fi biruite! Înţelegi oare că îmi mai place şi acum să trec din când în când prin locurile pe unde cândva îmi închipuiam, în felul meu, că-s fericit; că simt o mare ispită să-mi urzesc viaţa de azi după amintirile trecutului, care niciodată nu se mai întoarce şi că deseori, fără niciun rost, abătut şi trist, hoinăresc pe străzile şi prin fundăturile Petersburgului ca o umbră, fără niciun ţel. Şi-n definitiv, ce amintiri! Iată, de pildă, mă pomenesc amintindu-mi că,

acum un an, cam tot pe timpul ăsta, tot la ora asta şi tot pe acest trotuar, mă plimbam în sus şi în jos, la fel de singuratic şi de abătut ca acum! Şi-ţi răsare în gând că şi pe atunci visarea aducea cu ea tristeţe, că, deşi nici mai înainte sufletului nu-i era din cale-afară de bine, simţi totuşi că trăiai parcă mai uşor şi mai liniştit, că lipseau gândurile negre care au pus stăpânire pe tine acum, că nu erau aceste mustrări de conştiinţă atât de chinuitoare, de tenebroase, şi care te urmăresc zi şi noapte. Şi te întrebi: unde un dispărut visurile? Şi, clătinând din cap, îţi răspunzi altceva: vai, cum zboară anii! Şi iar te întrebi: dar cu anii tăi ce-ai făcut? Unde ţi-ai înmormântat vârsta cea mai frumoasă? Ai trăit, nu ai trăit? Ia seama, îţi şopteşti singur, observă cum peste lume se lasă frigul. Vor mai trece încă ani şi ani, şi după ei va veni singurătatea cu chipul ursuz şi schimonosit, apoi – în cârji – se va ivi tremurătoarea bătrâneţe şi după acestea – amărăciunea, tristeţea. Va păli câte puţin lumea încântătoarelor tale fantasme, se vor ofili visurile tale şi se vor scutura ca frunzele galbene de pe copaci... O, Nastenka! O... cât de copleşitoare e durerea de-a rămâne singur, singur-cuc, fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decât un zero stupid şi gol, decât un vis!

— Destul, nu-mi mai răscoli sufletul! mă rugă fata, ştergându-şi o lacrimă prelinsă printre pleoape. De aci înainte vom fi mereu împreună! Orice s-ar întâmpla cu mine de azi încolo, nu ne vom despărţi niciodată. Ascultă şi ia aminte. Sunt o fată simplă, am învăţat puţin, cu toate că bunica îmi luase profesor; dar, deşi sunt simplă, crede-mă, te înţeleg, înţeleg tot ce mi-ai povestit, pentru că şi eu – când bunică-mii i-a căşunat să mă agaţe cu un bold de poala ei – am trăit cam la fel. Desigur, n-aş fi fost în stare s-o spun în vorbe la fel de alese ca dumneata, că doar n-am cine ştie ce carte – adăugă ea timid, cuprinsă încă de un anume respect faţă de patetica mea spovedanie, făcută în

cuvinte meşteşugit însăilate –, dar sunt foarte bucuroasă că mi-a fost dat să-mi deschizi sufletul dumitale fără ascunzişuri. Acuma te cunosc, te cunosc deplin. Şi, ştii ce? Vreau să-ţi istorisesc şi eu povestea mea, fără să-ţi ascund nimic, fără nicio scăpare, şi după aceea îţi voi cere un sfat. Eşti tare ager la minte: nu-i aşa că-mi vei da un sfat? Promite-mi!

— Ah, Nastenka, i-am răspuns, deşi n-am fost niciodată sfătuitorul cuiva, şi cu atât mai puţin – un povăţuitor iscusit, îmi dau seama că, dacă de azi înainte vom rămâne prieteni pentru totdeauna – ceea ce va fi, într-adevăr, ceva foarte înţelept – pe viitor, desigur, ne vom putea da unul altuia nenumărate sfaturi înţelepte. Aşadar, încântătoarea mea Nastenka, spune-mi, de ce fel de povaţă ai nevoie? Dar deschis, direct, că sunt acum atât de vesel, atât de fericit, de curajos şi de ager la minte, încât nu cred să-mi lipsească vorbele.

— Nu, nu! m-a întrerupt Nastenka râzând. Sfatul de care am nevoie trebuie să fie nu numai un sfat ager, ci şi cald, frăţesc, aşa cum mi l-ai fi dat dacă m-ai fi iubit de o viaţă întreagă.

— De acord, Nastenka, de acord! am exclamat în culmea entuziasmului. Nici dacă te-aş fi iubit de douăzeci de ani, sentimentul meu n-ar fi fost mai puternic decât cel de-acum!

— Dă-mi mâna dumitale, mi-a cerut Nastenka.

— Iat-o! i-am răspuns, întinzându-i-o.

— Aşadar, să începem povestea mea.

Povestea Nastenkăi

— Jumătate de viaţă mi-o şi cunoşti; adică, ştii că am o bunică bătrână.

— Dacă şi cealaltă jumătate este tot atât de scurtă... am întrerupt-o eu râzând.

— Taci şi ascultă. Să ne înţelegem însă chiar de la început asupra unui lucru: să nu mă întrerupi, căci altfel mă încurc. Aşadar, stai cuminte şi fii atent la ce-ţi spun.

Am o bunică bătrână. M-a crescut de când eram micuţă de tot, rămânând orfană; şi mama, şi tata s-au prăpădit de foarte tineri. Cred că bunică-mea fusese destul de bogată înainte, deoarece şi astăzi îşi mai aminteşte de zilele mai bune de odinioară. M-a învăţat mai întâi să conversez franţuzeşte, după care mi-a angajat un profesor. Pe la cincisprezece ani împliniţi (acum am şaptesprezece) am terminat-o cu învăţătura. Cam tot pe atunci, izbutisem să fac şi o poznă – ce anume însă nu-ţi voi spune; ajunge doar să ştii că greşeala mea n-a fost prea mare. Numai că bunica m-a şi chemat într-o dimineaţă la ea şi mi-a spus că, deoarece ea e oarbă şi nu mă poate supraveghea, a hotărât să-mi prindă rochia de-a ei cu un bold, căutând să-mi bage bine în cap că, dacă n-am să mă fac mai cuminte, vom sta aşa, agăţate una de alta, toată viaţa. Aşadar, la început n-am mai avut cum să mă desprind de ea; lucrează, citeşte, învaţă – lângă poala bunică-tii! Odată am încercat un şiretlic, convingând-o pe Fiokla să se aşeze în locul meu. Fiokla e femeia noastră de serviciu, cam fudulă de-o ureche. Ea mi-a luat locul; bunica adormise în fotoliu, iar eu m-am repezit până la o prietenă care stătea în apropiere. Dar şi încercarea aceasta s-a sfârşit rău. Trezindu-se în lipsa mea şi socotind că stau liniştită lângă ea, bunică-mea a întrebat ceva. Fiokla şi-a dat seama că bunica întreabă ceva, dar de auzit, n-a auzit ce anume; s-a

gândit ce s-a gândit ce are de făcut, apoi a desprins încetişor boldul şi a rupt-o la fugă...

Aici Nastenka s-a oprit, cuprinsă de un hohot molipsitor, la care m-am alăturat îndată şi eu. Dar fata s-a oprit numaidecât.

— Ia, te rog, să nu faci haz de bunică-mea! dacă eu râd, apoi râd de ridicolul situaţiei... Cum să mă stăpânesc, dacă bunica-i aşa cum este? Dar să ştii că şi ţin la ea niţeluş. Ei, dar atunci am păţit-o... am fost reîntronată la locul meu, şi-acum pofteşte de mai fă o mişcare!

Aşa-a, am uitat să-ţi spun că bunica avea, mai bine zis are o casă proprie, adică o căsuţă numai cu trei ferestre, toată din lemn şi tot atât de bătrână ca şi ea; iar sus, deasupra noastră, avem un mezanin! Şi iată că se mută la mezanin un chiriaş nou...

— Vasăzică aţi avut şi un chiriaş vechi? am remarcat eu în treacăt.

— Am avut, fireşte, mi-a răspuns Nastenka, însă unul care ştia să tacă, nu ca dumneata. De altfel, omul de abia mai vorbea. Era un bătrânel sfrijit, mut, chior, şchiop, aşa încât, până la urmă, n-a mai putut trăi pe lume şi a murit. Deci, după moartea lui, a trebuit să căutăm un nou chiriaş, că ne trebuiau bani: bruma de chirie pe care o primeam dimpreună cu pensia bunicii alcătuiau aproape întregul nostru venit. Şi noul chiriaş s-a brodit parcă într-adins să fie un tânăr care nu era de prin părţile acestea, ci aflat la Petersburg doar în trecere. Deoarece omul nu se tocmise, bunica l-a primit, iar apoi m-a întrebat: „Nastenka, mamă, ia spune-mi: e tânăr, e bătrân?“ N-am voit s-o mint şi i-am răspuns: „Bunicuţo, nu se poate spune nici că-i prea tânăr, nici că-i bătrân“. „Ei, dar are o înfăţişare plăcută?“ mă mai iscodi ea.

Iarăşi n-am vrut s-o mint: „Da, la înfăţişare e plăcut!“ O aud însă pe bunică-mea: „Vai! ce năpastă, ce năpastă! Ţi-o spun asta, nepoţico, pentru ca să nu te uiţi prea mult după el. Ce timpuri, Doamne, ce timpuri! Închipuieşte-ţi, un om

atât de prăpădit, încât vine să închirieze o chiţimie ca asta şi când colo – poftim! – cu înfăţişare plăcută: eh, nu ca pe vremuri!“

Bunica era totdeauna cu gândul numai la cele de pe vremuri! Pe vremuri era şi ea mai tânără, pe vremuri soarele era mai cald, pe vremuri frişca nu se înăcrea atât de repede, pe vremuri toate, toate erau altfel! Cum stam tăcută, numai ce-mi dă prin gând: ce i-o fi venit bunicii să mă întrebe despre chiriaş dacă e frumos şi dacă e tânăr, ca să-mi bage în cap o anumită idee? Mi-a trecut, aşa, prin minte, o clipă; apoi gândul s-a risipit fără urmă, şi iarăşi am început să număr ochiurile şi să împletesc la ciorap.

Şi iată că într-o zi, de dimineaţă, a intrat la noi chiriaşul, să vadă ce-i cu făgăduiala de a i se tapeta camera. Din vorbă în vorbă – bunica doar e foarte vorbăreaţă –, îmi spune: „Du-te la mine în dormitor şi adu-mi abacul, Nastenka, am de făcut nişte socoteli“. Am sărit cât ai bate din palme şi, nu ştiu de ce, m-am roşit toată; uitând de tot că eram agăţată cu boldul de poala bunicii, în loc să mă fi desprins pe furiş, ca să nu observe chiriaşul, m-am smucit aşa de tare, că am tras după mine fotoliul bunicii. Iar după ce mi-am dat seama că omul înţelesese cum stau lucrurile, obrajii mi s-au aprins ca focul, am încremenit locului şi, fără să mă mai pot stăpâni, am izbucnit în plâns. De ciudă şi de ruşine, îmi pierise orice gust de viaţă în acel moment. Bunica îmi strigă: „Ei hai, du-te! Ce mai aştepţi?“ Dar eu plângeam şi mai tare. Văzând că mi-e ruşine, el, chiriaşul, a salutat şi s-a retras numaidecât.

Din clipa aceea, orice zgomot ce venea din antreu mă înfiora. „Vine chiriaşul“, mă gândeam eu şi, pentru orice eventualitate, desprindeam încetişor boldul; numai că nu era el, n-a mai venit. Au trecut astfel două săptămâni, până când, într-o zi, ne trimite vorbă prin Fiokla că are multe cărţi franţuzeşti, numai cărţi bune, care pot fi citite, şi dacă n-ar vrea cumva bunica să i le citesc eu pentru a mai alunga urâtul? Bunica s-a învoit recunoscătoare, numai că

întreba mereu dacă sunt morale cărţile, că, dacă-s imorale, spunea bunica, ţie, Nastenka, îţi e cu desăvârşire oprit a le citi, căci de acolo poţi deprinde cine ştie ce năzbâtii.

— Dar ce năzbâtii să deprind, bunicuţo? Ce poate să scrie acolo?

— A! mi-a spus, în unele se descrie cum anumiţi tineri ademenesc fete bine crescute, cum, făgăduindu-le că se vor căsători cu ele, le răpesc din casa părintească, apoi le părăsesc – bietele fete!... în voia sorţii, iar ele se pierd în chipul cel mai jalnic. Eu, a adăugat bunica, am răsfoit multe asemenea volume, în care totul e descris atât de frumos, încât pierzi nopţi întregi citindu-le pe furiş... Aşa că tu, Nastenka, bagă de seamă, să nu pui mâna pe aşa ceva! Ce fel de cărţi sunt acelea pe care ţi le-a trimis?

— Numai romane de Walter Scott, bunicuţo.

— Romane de Walter Scott, fii atentă! să nu cumva să-mi umble cu şiretlicuri... Ia uită-te, să nu-ţi fi strecurat pe undeva vreun bileţel de dragoste!

— Nu, bunico, am domolit-o eu, nici pomeneală de bileţel.

— Caută şi sub scoarţă; potlogarii ăştia le vâră uneori sub scoarţă!...

— Nu, bunico, nici sub scoarţă nu e nimic.

— E bine, dacă-i aşa!

Şi astfel, am început să-l citesc pe Walter Scott; în mai puţin de o lună de zile, citisem aproape jumătate din cărţi. Iar chiriaşul ne trimitea mereu alte şi alte volume; ni l-a trimis şi pe Puşkin; acum mă obişnuisem într-atât cu cititul, că nu mă mai puteam lipsi de el, şi am încetat de a mai visa până şi la măritişul cu prinţul meu chinez.

Aşa stăteau lucrurile, când o dată dau nas în nas cu chiriaşul nostru pe scară. Din întâmplare. Mă trimisese bunica după ceva. S-a oprit, eu m-am înroşit, s-a înroşit şi el; totuşi, a zâmbit, m-a salutat, a întrebat de sănătatea bunicii şi după aceea: „Ai citit cărţile pe care vi le-am trimis?“ „Da“. „Ce ţi-a plăcut mai mult?“ Am răspuns:

„*Ivanhoe* şi scrierile lui Puşkin m-au încântat mai mult decât toate“. Şi cu aceasta s-a încheiat prima noastră conversaţie.

Dar după o săptămână m-am nimerit iarăşi în faţa lui pe scară. Nu mă mai trimisese bunica, ci eu însămi ieşisem să caut ceva. Era ora trei, oră pe la care chiriaşul se întorcea acasă. „Bună ziua!“ îmi spuse. I-am răspuns: „Bună ziua!“

— Spune-mi, mă întrebă, nu te plictiseşti să stai tot timpul lângă bunica dumitale?

De cum mi-a pus întrebarea aceea, nu ştiu nici azi de ce, m-am aprins la faţă, m-am fâstâcit şi o jenă teribilă m-a cuprins iarăşi, poate unde şi alţii începuseră să mă întrebe despre acest lucru. Aş fi vrut să nu-i răspund, să-l las şi să plec, dar n-am fost în stare s-o fac.

— Ascultă-mă, a continuat el, eşti o fată tare bună, iartă-mă că îţi vorbesc astfel, dar o fac, crede-mă, numai pentru că îţi doresc binele mai mult decât bunica dumitale, cu mai multă chibzuinţă. Nu ai nicio prietenă pe la care să te duci din când în când s-o mai vizitezi?

I-am răspuns că n-am nicio prietenă; am avut una, pe Maşenka, dar a plecat şi ea la Pskov.

— Ascultă, zice: n-ai vrea să mergi cu mine la teatru?

— La teatru? Dar ce-o să-i spun bunicuţei?

— Ei! fă-o aşa... pe ascuns...

— Pe ascuns? Nici vorbă! Nu vreau s-o mint! La revedere!

— La revedere! s-a mulţumit el să spună, fără a mai adăuga nimic.

Numai că după-prânz s-a şi înfiinţat la noi, a luat loc pe un scaun, a vorbit cu bunica îndelung, a tot întrebat-o dacă obişnuieşte să facă vizite, dacă primeşte sau nu cunoscuţi – şi apoi deodată schimbă vorba:

— Pentru azi am luat o lojă la operă; se joacă *Bărbierul din Sevilla*; urma să merg cu câţiva prieteni de-ai mei, dar aceştia au renunţat şi am rămas cu biletele, singur pentru o lojă întreagă.

— *Bărbierul din Sevilla*! a tresărit bunica. O fi oare tot acel bărbier care se juca pe vremuri?

— Desigur, spuse chiriaşul, acelaşi bărbier. Şi mi-a aruncat o privire pe furiş. Am înţeles totul; m-am înroşit şi inima a început să-mi palpite de emoţia aşteptării răspunsului bunicii.

— Cunosc bine opera aceasta, spuse bunica. Cum să n-o cunosc! Chiar eu am interpretat pe vremuri rolul Rosinei într-un spectacol jucat în familie...

— Minunat! În cazul acesta n-aţi vrea să mergem diseară împreună? întrebă el. Ar fi păcat să rămână locurile goale...

— Păi, dacă-i aşa, o să mergem, încuviinţă bunica, de ce n-am merge? Mai ales că Nastenka mea n-a fost încă niciodată la teatru.

Dumnezeule, ce bucurie! Începurăm îndată pregătirile, ne-am îmbrăcat, ne-am mai aranjat... şi ne-am dus. Deşi oarbă, bunică-mea era dornică să asculte muzică, dar – peste toate astea – să ştii că bătrânica are o inimă bună şi cred că a vrut mai mult să folosească prilejul pentru a mă distra pe mine, căci, desigur, numai noi amândouă nu ne-am fi dus cât e veacul la operă. Impresia pe care mi-a produs-o *Bărbierul din Sevilla* nu ţi-o mai spun; dar am observat că în toată seara aceea chiriaşul nostru m-a urmărit cu o privire atât de caldă, a vorbit atât de frumos, încât nu mi-a trebuit mult ca să înţeleg că dimineaţa a vrut doar să mă pună la încercare, propunându-mi să merg singură cu el la teatru. Dar, gândeşte-te, ce bucurie pe mine! M-am culcat beată de mândrie. Eram aşa de veselă! Inima-mi bătea cu un ciudat neastâmpăr, am avut şi puţină febră, iar toată noaptea n-am visat decât *Bărbierul din Sevilla.*

Îmi închipuiam că, după seara aceea, el se va abate pe la noi tot mai des; dar n-a fost deloc aşa. Aproape că nu l-am mai văzut. Iar dacă se întâmpla să treacă aşa, o dată pe lună, atunci tot cu vreo invitaţie la teatru. În felul acesta,

am mai fost în vreo două rânduri cu toţii la spectacole. Şi totuşi un sentiment de nemulţumire se furişase în inima mea. Am înţeles că toate astea le făcea numai şi numai pentru că îi era milă de mine, ştiindu-mă ţinută prea sever de bunica, dar nimic, nimic mai mult. Şi lucrurile continuând aşa, s-a petrecut în mine o schimbare; nu-mi mai aflam locul, de citit, nu mai citeam, de lucrat – nu mai lucram, câteodată mă apuca râsul şi-i făceam bunicii în ciudă, alteori – ca din senin – mă podideau lacrimile. Slăbeam pe zi ce trecea şi nu rămăsese mult să mă îmbolnăvesc grav. Stagiunea de operă se încheiase şi chiriaşul a încetat să ne mai calce pragul. Când ne mai întâlneam însă tot pe aceeaşi scară, se înţelege, mă saluta tăcut şi atât de grav, de parcă nici n-ar fi dorit să stea de vorbă cu mine, iar după ce el cobora scara şi ajungea în pridvor, eu mai rămâneam la jumătatea treptelor, roşie ca o vişină, pentru că tot sângele îmi năvălea în obraz când mă întâlneam cu el.

Numaidecât vine şi sfârşitul. Exact cu un an în urmă, prin luna mai, chiriaşul de la mezanin a coborât la noi şi i-a spus bunicii că şi-a terminat treburile la Petersburg, aşa că pleacă iarăşi pentru un an la Moscova. La auzul vorbelor sale, prinse din zbor, am pălit şi am căzut pe un scaun, străfulgerată. Bunica n-a băgat de seamă nimic, iar el, după ce ne-a adus la cunoştinţă că pleacă de la noi, şi-a luat rămas-bun şi-a ieşit.

Ce să fac? M-am frământat şi mi-am muncit creierul mult, şi, până la urmă, mi-am luat inima în dinţi. El urma să părăsească oraşul a doua zi, aşa că m-am hotărât ca seara, după ce bunica se va duce la culcare, să lămuresc totul. Zis şi făcut. Mi-am adunat într-o legăturică rochiile, rufăria de care aveam nevoie şi, cu bocceluţa în mâini, mai mult moartă decât vie, am urcat la mezanin. Cred că mi-a trebuit o oră ca să ajung până la camera lui. Iar când am deschis în sfârşit uşa, el scoase un strigăt şi rămase nemişcat, cu ochii la mine, crezând că sunt vreo arătare

din alte lumi. Apoi s-a grăbit să-mi dea să beau apă, deoarece abia mă mai ţineam pe picioare. Inima îmi zvâcnea cu atâta putere, că simţeam dureri până-n creştetul capului, iar judecata mi se tulburase. Revenindu-mi după un timp, mi-am aşezat mai întâi bocceluţa pe patul lui, mi-am făcut loc alături de ea şi, acoperindu-mi faţa cu mâinile, am izbucnit în plâns; lacrimile îmi curgeau şiroaie. Se pare că din prima clipă el a înţeles tot, fiindcă stătea palid în faţa mea şi mă privea cu o tristeţe care-mi sfâşia inima.

— Ascultă-mă, a început el, ascultă-mă, Nastenka, şi încearcă să înţelegi că e ceva care depăşeşte puterile mele; sunt un om sărac, deocamdată nu am nimic, nici măcar un post ca lumea; cum ne-am putea descurca amândoi, dacă te-aş lua acum în căsătorie?

Ceasuri întregi ne-au prins vorbind şi, în culmea disperării, i-am spus până la urmă că nu mai pot trăi lângă bunica şi că am s-o părăsesc, fiindcă nu vreau să stau toată viaţa agăţată cu boldul de poala ei, aşa că, indiferent dacă vrea sau nu, am să-l însoţesc la Moscova, deoarece nu mai pot trăi fără el. Şi ruşinea, şi dragostea, şi mândria – toate vorbeau dintr-odată în mine şi aproape zgâlţâită de spasme, m-am prăbuşit pe pat. Mi-era aşa teamă să nu mă alunge!

Omul a stat câtva timp fără a scoate un cuvânt, apoi s-a ridicat, s-a apropiat şi m-a luat de mână.

— Buna şi draga mea Nastenka! a început el printre lacrimi – plângea şi el, ca şi mine – ascultă-mă; îţi jur că, dacă voi fi vreodată în măsură să mă căsătoresc, atunci negreşit la dumneata îmi voi căuta fericirea; fii încredinţată că eşti singura făptură care m-ar face astăzi fericit. Uite, plec la Moscova şi voi sta acolo un an. Atât. nicio zi mai mult. Sper să-mi pun la punct treburile. Dacă la reîntoarcerea mea vei mai ţine la mine, îţi jur că vom fi fericiţi. Acum însă, acum e imposibil, nu pot şi n-am dreptul nici măcar să-ţi promit ceva. Iar dacă visul acesta,

repet, nici peste un an nu se va înfăptui, el va deveni totuşi cândva cu siguranţă o realitate; se înţelege, numai dacă dumneata n-o să preferi între timp pe altcineva în locul meu, căci a te împiedica prin vreun legământ oarecare n-o pot face şi nici n-aş îndrăzni.

Iată ce mi-a spus el, şi a doua zi a plecat. Ne înţeleseserăm ca bunicii să nu-i pomenim nimic. Aşa voia el. Şi cu asta aproape că s-a terminat întreaga poveste a vieţii mele. S-a scurs un an. Chiriaşul s-a întors, sunt trei zile de când se află în oraş, şi... şi...

— Şi ce se întâmplă? am întrebat, nerăbdător să aud sfârşitul.

— Şi până acum n-a venit să dea ochii cu mine! mi-a răspuns Nastenka, adunându-şi toate puterile. niciun semn de viaţă...

S-a oprit, a tăcut puţin, şi-a plecat căpşorul şi, deodată, acoperindu-şi faţa cu mâinile, a izbucnit în plâns; mi se sfâşia inima de atâta potop de lacrimi.

Nu mă aşteptasem, fără îndoială, nici pe departe la un asemenea deznodământ.

— Nastenka! am strigat eu sfios, dar cu multă compasiune. Nastenka, pentru numele lui Dumnezeu, nu mai plânge! De unde poţi să ştii? Poate că nici nu-i aici încă...

— Ba da, ba da, e aici! Ştiu foarte bine, e aici. Ne-am înţeles încă de atunci, din seara aceea, în ajunul plecării lui: după ce ne spuseserăm atâtea şi atâtea, adică tot ce ţi-am povestit, şi după ce ne înţeleseserăm cum o să fie, am ieşit amândoi să ne plimbăm aici, pe acest chei. Era poate ora zece; şi am stat pe această bancă, eu nu mai plângeam, îmi făcea atâta plăcere să ascult ceea ce spunea el... M-a încredinţat că, de cum va sosi la Petersburg, va veni pe la noi şi, dacă nu voi fi renunţat până atunci la dânsul, îi vom spune totul bunicii. Acum e la Petersburg, ştiu bine asta, şi încă n-a venit să mă vadă, încă nu!

Şi se porni din nou pe plâns...

— Dumnezeule! Şi să nu te pot ajuta cu nimic într-o astfel de nenorocire? am izbucnit eu, ridicându-mă brusc de pe bancă, într-un gest de supremă deznădejde. Nastenka, nu s-ar putea să caut măcar eu să-l întâlnesc?

— Crezi că e posibil? ridică ea capul cu speranţa renăscută în ochi.

— Nu, sigur că nu! retractai eu, dându-mi seama de situaţie. Dar putem face altceva: scrie-i o scrisoare.

— Nu, nici asta nu se poate! mi-a răspuns hotărâtă, dar cu privirea lăsată în jos, evitând să se uite la mine.

— Cum, nu se poate? De ce nu se poate? am insistat eu. Ştii însă, Nastenka, ştii cum trebuie să fie scrisoarea, fiindcă există scrisori şi scrisori... Ah! am găsit, am găsit!... Ai încredere în mine, Nastenka, atâta îţi cer: să te bizui pe mine. N-am să-ţi dau un sfat rău. Totul se poate aranja. Că doar dumneata ai făcut atunci primul pas, de ce acum...

— Nu, nu, nu se poate! Ar reieşi, totuşi că... mă ţin scai de el...

— Ah, buna mea Nastenka! am întrerupt-o eu, fără a-mi ascunde zâmbetul, nici vorbă de aşa ceva! De vreme ce ţi-a făgăduit, înseamnă că ai tot dreptul la o explicaţie. De altfel, se vede că e un om delicat şi a făcut foarte bine ceea ce a făcut! m-am înfierbântat eu, sedus de logica propriilor mele deducţii şi argumente. Pentru că, în definitiv, nu trebuie să uităm felul cum a procedat el! În ce-l priveşte, a făcut un legământ: că, dacă va fi să se căsătorească, apoi nu se va căsători decât cu dumneata, lăsându-ţi în schimb (în ceea ce te priveşte) deplina libertate de alegere sau de renunţare la el... De aceea, poţi face fără nicio ezitare acest prim pas, eşti în dreptul dumitale, ai faţă de dânsul privilegiul iniţiativei, să zicem, dacă ai vrea, de pildă, să-l dezlegi de cuvântul dat...

— Dar, dacă ar fi să-i scrii dumneata, cum i-ai scrie?

— Ce anume?

— Ei, scrisoarea aceea...

— I-aş scrie aşa: „Stimate domn...“

— Trebuie neapărat început aşa, cu: stimate domn?

— Neapărat! Deşi, în cazul acesta, eu cred că s-ar putea...

— Şi... şi... mai departe!

— Mai departe?

— „Stimate domn!

Iertaţi-mă că“... Adică nu, nu e nevoie de niciun fel de scuze! faptul în sine justifică totul, trebuie să te adresezi pur şi simplu aşa:

„Îţi scriu. Iartă-mi nerăbdarea; dar un an întreg m-a încântat speranţa; sunt oare vinovată că nu pot suporta acum nici măcar o zi de îndoială? De când te-ai întors, poate că intenţiile dumitale sunt altele. În cazul acesta, scrisoarea mea te va scuti de presupunerea că mă plâng sau că te-aş învinovăţi. Nu-ţi găsesc nicio vină că n-am nicio putere asupra inimii dumitale; poate că aşa mi-a fost destinul!

Ai un suflet nobil. Şi cred că nu vei zâmbi şi nu te vei înciuda primind nerăbdătoarele mele rânduri. Nu uita că le scrie o biată fată, care nu are pe nimeni să-i dea o povaţă ori s-o îndrume şi care niciodată n-a ştiut să-şi stăpânească inima.

Dar te rog să mă ierţi că am lăsat să mi se strecoare în suflet, chiar şi pentru o clipă, asemenea bănuială. Dumneata n-ai fi capabil s-o jigneşti, nici măcar cu gândul, pe cea care te-a iubit atât şi te mai iubeşte încă.“

— Da, da, e minunat! întocmai cum mă gândisem şi eu! a strigat Nastenka, şi ochii ei au început să strălucească de bucurie. Ah! dumneata mi-ai limpezit îndoielile, parcă Dumnezeu însuşi te-a trimis! Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc mult!

— De ce? pentru că m-a trimis Dumnezeu? am întrebat-o, privind cu nesaţ cum i se lumina chipul.

— Da, fie şi pentru asta.

— Ah, Nastenka! Vezi, câteodată le mulţumim unora dintre oameni pentru că-şi trăiesc zilele laolaltă cu noi. Eu

binecuvântez întâmplarea că te-am întâlnit, pentru că astfel întreaga viaţă îmi voi aduce aminte de dumneata!

— Ei, gata, gata, destul! Vreau să-ţi mai destăinuiesc ceva: la despărţire, ne-am înţeles ca, de îndată ce se va întoarce, să-mi dea de ştire printr-o scrisoare trimisă pe adresa unor cunoscuţi ai mei, nişte oameni tare cumsecade, buni şi simpli, care habar n-au ce şi cum; iar, dacă n-o să-mi poată scrie, fiindcă într-o scrisoare nu totdeauna poţi cuprinde totul, atunci să vină chiar în ziua sosirii la ora zece seara, aici, unde ne-am propus să ne întâlnim. Despre sosirea lui am aflat, dar iată că au trecut trei zile şi nici scrisoarea, nici el nu mai apar. Ca să plec dimineaţa de lângă bunica e cu neputinţă. De aceea, am să te rog pe dumneata să predai personal scrisoarea mea acelor oameni cumsecade de care ţi-am vorbit. Ei o vor transmite, iar eventualul răspuns mi-l vei aduce la ora zece seara.

— Dar scrisoarea, scrisoarea? Mai întâi trebuie ticluită scrisoarea. Altfel, totul urmează să se amâne abia pentru poimâine.

— Scrisoarea... a răspuns Nastenka, cam încurcată, sigur... dar...

N-a terminat însă fraza. Mai întâi şi-a întors privirea în altă parte, s-a înroşit ca un trandafir şi deodată am simţit că-mi strecoară în mână un plic închis, vezi bine, cu scrisoarea pregătită încă de mult. O amintire foarte familiară şi nostimă, încântător de gingaşă şi graţioasă îmi flutură prin cap.

Fără să vreau, m-am pomenit articulând:

— Ro-Ro-si-si-na.[xii]

— Rosina! am intonat după aceea împreună şi eram gata s-o cuprind în braţe de bucurie, iar ea se îmbujorase grozav şi i se amestecau zâmbetele cu lacrimile, care, adunate în stropi tremurători pe genele ei negre, păreau nişte mici perle.

— Ei, haide, ajunge! Destul! Te las cu bine acum, îmi spuse ea grăbită. Poftim scrisoarea, poftim şi adresa unde trebuie dusă. La revedere, pe mâine.

Mi-a strâns cu putere amândouă mâinile, a dat energic din cap în semn de salut şi a zbughit-o ca săgeata pe ulicioara ei. Am rămas locului, petrecând-o cu privirea.

„Pe mâine! Pe mâine!“ îmi umbla prin minte, după ce făptura dragă s-a mistuit în întuneric.

A treia noapte

Astăzi a fost o zi tristă, ploioasă, fără o rază de lumină, aşa cum are să fie şi bătrâneţea mea. Gânduri stranii mă asaltează, senzaţii atât de sumbre au poposit în mine, mintea mi-e năpădită de un noian de întrebări tulburi – şi nu ştiu cum, parcă puterile şi voinţa m-au părăsit, nimic nu mă mai ajută să găsesc răspunsuri. Nu mie îmi este dat să le dezleg pe toate!

Astăzi nu ne vom vedea. Ieri, când ne luam rămas-bun, norii începuseră să acopere cerul şi cobora ceaţa. I-am spus că ziua următoare are să fie o zi urâtă; ea nu mi-a răspuns – a pregetat să se pronunţe împotriva ei înseşi; căci pentru Nastenka ziua de azi nu-i deloc mohorâtă, e numai lumină, fărâmă de nor nu umbreşte fericirea aşteptării sale. Abia într-un târziu a adăugat:

— Dacă o să plouă, nu ne vom vedea! N-am să pot veni.

Îmi închipuiam că nici nu va lua în seamă că plouă. Cu toate acestea, n-a venit.

Ieri a fost cea de-a treia întâlnire a noastră, a treia noapte albă...

Cât de mult îl înfrumuseţează pe om bucuria şi fericirea! Cum clocoteşte întreaga-i fiinţă de iubire! Ai crede că de

abia aşteaptă inima să-şi reverse preaplinul într-altă inimă şi ai vrea să vezi în jurul tău numai voioşie, numai surâs. Cât de molipsitoare e această bucurie! Ieri era atâta drăgălăşenie în cuvintele ei, atâta bunătate revărsau privirile ei!... De câtă tandreţe mă înconjura, cum îmi dezmierda şi-mi încuraja inima cu gesturi duioase! O, câtă cochetărie naşte fericirea! Iar eu... eu am luat totul în serios; am crezut că Nastenka...

Dumnezeule, cum de mi-am putut închipui una ca asta? Cum am reuşit să fiu atât de orb, când totul aparţine altuia, când nimic nu era al meu? Când, în sfârşit, chiar şi tandreţea, chiar şi dezmierdarea ori iubirea ei... iubirea ei faţă de mine – repet – n-a fost altceva decât o tresărire de veselie la gândul că se va întâlni cu celălalt, decât dorinţa de a împărtăşi cuiva o părticică dintr-o fericire prea mare... Când s-a văzut că el nu venise, iar noi îl aşteptam în zadar, n-am văzut-o oare încruntându-se, descurajată, n-o cuprinsese oare teama? Toate mişcările, toate cuvintele îşi pierduseră naturaleţea; sprinteneala şi cântecul plecaseră din ele. Şi, ciudăţenie, îşi înteţi delicateţea gingaşă faţă de mine, vrând parcă instinctiv să reverse asupră-mi ceea ce îşi dorea sieşi, tot de ce ea însăşi avea nevoie, dar de care nu era sigură c-o să-i facă parte întâmplarea, neprevăzutul. Şi atâta sfiiciune a cuprins-o pe Nastenka mea, păru atât de speriată, încât a desluşit, până la urmă, cât îmi vine mie de greu, cât o iubesc, şi i s-a făcut milă de sărmana mea dragoste. Adesea, când suntem nefericiţi, simţim cu mai intensă durere nenorocirea altora; în loc să se disperseze şi să se destrame, dimpotrivă, sentimentul creşte şi devine mai puternic, mai adânc, mai intens.

Îi ieşisem în întâmpinare cu inima plină de iubire, şi am aşteptat nerăbdător întâlnirea. N-am prevăzut ce simţăminte îmi vor năpădi vijelios sufletul, că totul va lua o altă întorsătură şi se va termina într-altfel. O vedeam strălucind de bucurie, era acolo, aştepta răspunsul. Răspunsul trebuia să fie el însuşi: chiriaşul! Urma să se

arate, să vină în fugă la chemarea ei. Nastenka sosise cu o oră înaintea mea. Dintâi râdea fără noimă, necontenit, la fiecare cuvânt al meu. Vorbeam şi simţeam cum verva toată îmi păleşte şi am amuţit, jenat.

— Ştii de ce sunt atât de bucuroasă astăzi? de ce mă uit la dumneata cu atâta plăcere? de ce te iubesc atâta?

— De ce? Inima începuse să-mi palpite.

— Te iubesc mult pentru că nu te-ai îndrăgostit de mine. Căci, fără îndoială, un altul în locul dumitale ar fi început să miorlăie, să-mi facă ochi dulci, să ofteze, să sufere, într-un cuvânt – să mă plictisească, făcându-mi curte, cu declaraţii şi suspine, pe câtă vreme dumneata eşti atât de drăguţ!

Şi, spunându-mi aceste cuvinte, mi-a strâns atât de tare mâna, că doar n-am ţipat. A pufnit-o râsul.

— Doamne! Ce prieten minunat eşti! începu iar peste o clipă, acum însă pe un ton grav. Numai Dumnezeu mi te-a scos în cale! Ce m-aş fi făcut dacă nu erai acum aici, lângă mine? Şi cu cât dezinteres m-ai ajutat! E ceva atât de frumos în dragostea pe care mi-o porţi! Când am să mă mărit, vom fi cei mai buni prieteni; ce prieteni? vom fi ca fraţii! Şi am să te iubesc aproape tot atât de mult ca şi pe el...

Am simţit în clipa aceea cum o tristeţe apăsătoare îmi învăluie sufletul, deşi de undeva, din adânc, dădu să răzbească şi să prindă glas ceva ce ar fi vrut să fie probabil râsul.

— Mă tem că faci o criză, i-am spus. Ţi-e frică de ceva... crezi, poate, că el nu vine?

— Doamne fereşte! s-a apărat ea. Dacă n-aş fi atât de fericită, poate că neîncrederea şi mustrările dumitale m-ar fi făcut să plâng. Deşi trebuie să-ţi mărturisesc că mi-ai sugerat o idee care îmi va da serios de gândit şi voi reflecta la asta ceva mai târziu. Deocamdată, vreau să-ţi spun deschis că n-ai greşit în temerile exprimate adineauri. Într-adevăr, parcă nu-mi mai aparţin. E în mine un fel de

aşteptare şi percep totul, nu ştiu cum, superficial, din zbor. Dar să lăsăm la o parte sentimentele, să nu mai vorbim de ele...

În momentul acela s-au auzit nişte paşi şi un trecător s-a desprins din întuneric; venea spre noi. Tremuram amândoi, ea doar că n-a strigat când l-a văzut. I-am lăsat mâna liberă şi poate că am schiţat un gest ca de retragere; ne înşelasem totuşi: nu era el.

— De ce te-ai speriat? Şi de ce ai dat drumul mâinii mele? îmi reproşă ea, întinzându-mi-o din nou. Ei şi? Îl vom întâmpina împreună. Vreau să vadă şi el cum ne iubim!

— Cum ne iubim! am bolborosit eu.

„O, Nastenka, Nastenka! gândii eu, câte ai rostit tu prin acest cuvânt! De la o astfel de dragoste, Nastenka, *în anumite împrejurări*, ţi se strânge inima de durere şi sufletul îţi atârnă mai greu decât plumbul. Mâna ta e rece, a mea dogoreşte ca focul. Cât de orbită eşti, Nastenka!... Şi ce nesuferit poate deveni un om fericit în unele momente! Dar nu puteam să mă supăr pe tine...

În cele din urmă nu m-am putut stăpâni:

— Dacă ai şti, dragă Nastenka, ce-a fost cu mine toată ziua!

— Ei, ce anume? Hai, povesteşte-mi repede! De ce-ai tăcut până acum?

— În primul rând, Nastenka, după ce am îndeplinit toate comisioanele pe care mi le-ai dat, după ce-am predat scrisoarea, după ce-am fost la bunii dumitale prieteni... m-am întors acasă şi m-am culcat.

— Asta-i tot? m-a întrerupt ea râzând.

— Da, aproape tot... i-am răspuns călcându-mi pe inimă, deoarece simţeam că ochii mi se împăienjenesc de lacrimi nedorite. M-am trezit însă cu o oră înainte de întâlnirea noastră, ca şi când n-aş fi dormit deloc. Nu ştiu ce-a fost cu mine. Veneam să-ţi povestesc totul, de parcă timpul se oprise cu desăvârşire pentru mine şi doar o singură senzaţie, doar un singur sentiment urma să rămână în

mine din acel timp, pentru totdeauna, de parcă o singură clipă urma să dăinuie o veşnicie, de-ai fi zis că însuşi cursul vieţii se oprise pentru mine... M-am trezit cu senzaţia tulbure că o melodie dulce şi răscolitoare, auzită cine ştie unde şi când, demult uitată, îmi reînvie în memorie. Era ca şi cum melodia aceea ar fi vrut de când mă ştiu să evadeze din sufletul meu, şi numai acum...

— Of, Doamne, Dumnezeule! izbucni Nastenka. Cum vine asta? Nu pricep niciun cuvânt.

— O, Nastenka! Doream... să-ţi împărtăşesc cumva această impresie stranie... începui cu glas jalnic în care mai licărea încă o speranţă, deşi foarte îndepărtată.

— Te rog, nu trebuie, te rog mult! stărui ea, uite că într-o clipă ştrengăriţa a şi înţeles despre ce este vorba.

Deodată deveni neobişnuit de vorbăreaţă, veselă şi zglobie. Mă luă la braţ râzând; voia să mă amuz şi eu, iar fiecare cuvânt sfielnic rostit de mine trezea la ea o cascadă de hohote, prelungi, sonore. Când simţi că sunt gata să mă supăr, a început să cocheteze.

— Dacă vrei să ştii, începu ea, mi-e cam necaz pe dumneata că nu te-ai îndrăgostit de mine. Ce ţi-e şi cu firea pârdalnică a omului, zău! Totuşi, neînduplecatul meu domn, s-ar cuveni să-mi apreciezi sinceritatea! Îţi spun tot, tot, orice prostie mi-ar trece prin cap.

— I-auzi! am tresărit eu când sunetul grav, ritmic al orologiului a răsunat dintr-un turn îndepărtat al oraşului. Se pare că e unsprezece. Ea se opri brusc, încetă să mai râdă şi începu să numere bătăile.

— Da, unsprezece, murmură în sfârşit, dar cu glasul pierit, şovăielnic.

M-am căit îndată pentru intervenţia aceasta brutală; o speriasem punând-o să numere bătăile orologiului şi m-am blestemat în clipa aceea pentru pornirea mea de răutate. O tristeţe adâncă m-a învăluit şi aş fi dat orice ca să-mi ispăşesc păcatul. Am început s-o consolez, să scornesc tot

felul de motive care să justifice lipsa lui, să înşir argumente şi presupuneri.

Era cum nu se poate mai uşor s-o minţi în clipele acelea; de altfel oricine, în asemenea clipe, este dispus să asculte orice vorbe de mângâiere şi e bucuros la culme dacă poate să găsească fie şi o umbră de justificare.

— De altfel, mi se pare chiar ridicolă pretenţia noastră, mă tot înflăcăram eu admirând în acelaşi timp claritatea extraordinară şi înlănţuirea logică a argumentărilor mele. Nici n-avea când să vină; dumneata, Nastenka, ai un fel de-a fi care m-a derutat până şi pe mine, făcându-mă să pierd cu totul noţiunea timpului. Gândeşte-te numai: omul abia dacă a putut să primească scrisoarea până acum. Să presupunem totuşi că nu poate veni din cine ştie ce motiv; va răspunde tot prin scris, iar răspunsul lui va sosi abia mâine, cel mai devreme. Mâine, cu noaptea-n cap, mă duc să iau scrisoarea şi numaidecât după aceea îţi dau de ştire; dar poţi presupune, la urma urmei, alte o mie de eventualităţi: bunăoară, n-a fost acasă când a venit scrisoarea, şi poate că nici n-a citit-o până acum. Orice se poate întâmpla.

— Da, da! încuviinţă Nastenka, nu m-am gândit la toate acestea. Desigur, orice se poate, urmă ea, dar în tonul ei resemnat distingeai ca o disonanţă supărătoare ecoul unui alt gând îndepărtat. Uite ce-am să te rog să faci, zise ea apoi: du-te mâine cât mai devreme acolo şi, dacă primeşti vreun răspuns, dă-mi de ştire. Ştii unde locuiesc, nu-i aşa? Şi-mi repetă adresa ei.

O vedeam acum atât de duioasă şi atât de sfielnică faţă de mine... Ai fi zis că ascultă foarte atentă tot ce-i spui, însă era numai o aparenţă; fiindcă la o întrebare de-a mea, în legătură cu cele ce-i vorbeam, a ezitat, s-a fâstâcit şi a sfârşit prin a-şi întoarce căpşorul în altă parte. Am privit-o în ochi: da, plângea.

— Ei, cum se poate? Cum se poate una ca asta? Ce copil eşti! N-are nicio noimă. Gata! Te rog, linişteşte-te.

S-a căznit să-mi surâdă, se vedea că vrea să se liniştească, dar bărbia îi tremura şi pieptul îi trăda un zbucium ascuns. A urmat un moment de tăcere, după care mi-a spus:

— Mă gândesc la dumneata, cât eşti de bun... Aş fi de piatră dacă n-aş simţi-o... Ştii ce mi-a trecut prin gând? V-am asemuit pe amândoi. De ce nu este el – dumneata? De ce nu e la fel cu dumneata? El nu e atât de bun ca dumneata, şi totuşi îl iubesc mai mult.

N-am răspuns nimic. Era limpede că aşteptase să spun ceva.

— Desigur, n-ar fi de mirare ca eu să nu-l înţeleg încă pe deplin. Poate că nici nu-l prea cunosc. Dar ştii, întotdeauna parcă m-am temut de el; era mereu atât de serios şi atât de mândru! Îmi dau seama că nu era astfel decât în aparenţă şi că avea în suflet, poate, mai multă duioşie decât mine, dar... Nu pot să uit cum m-a privit atunci când, îţi aminteşti, am venit cu bocceluţa la dânsul în odaie; şi, cu toate acestea, îi port oarecum un respect prea deosebit; nu vrea să însemne asta că parcă n-am fi egali?

— Nu, Nastenka, nu, asta înseamnă doar că-l iubeşti mai mult decât orice pe lume, mult mai mult chiar decât pe dumneata însăţi.

— Bine, să zicem că aşa este, admise Nastenka naivă, dar uite la ce m-am gândit acum, şi nu e vorba anume de el, ci vorbesc aşa, în general; toate acestea mă frământă de multă vreme. Spune-mi doar atât: de ce noi, noi toţi, nu ne purtăm unii cu alţii cum s-ar purta fraţii între ei? Oare de ce până şi omul cel mai bun are parcă întotdeauna ceva de ascuns faţă de celălalt şi tăinuieşte ceva, păstrând tăceri? De ce să nu spui dintr-odată deschis, fără ocolişuri, tot ce ai pe suflet, dacă eşti sigur că vorbele tale nu sunt aruncate în vânt şi nu sunt spuse zadarnic? Dacă priveşti în jur, poftim! fiecare pare mai aspru decât îi este adevărata lui fire, ca şi când i-ar fi teamă să nu-şi jignească

sentimentele dacă şi le-ar destăinui aşa cum sunt ele cu adevărat...

— Ah, Nastenka! ai pus degetul pe rană; ceea ce spui dumneata are o sumedenie de pricini, am întrerupt-o, înăbuşind eu însumi în clipa aceea, mai mult decât oricând, propriile-mi sentimente.

— O, nu, nu! mă opri ea, adânc tulburată. Uite, dumneata, de pildă, nu eşti la fel ca alţii! Drept să-ţi spun, nu ştiu cum aş putea să-ţi arăt tot ce simt, dar mi se pare... da, chiar şi acum, mi se pare că jertfeşti ceva pentru mine, a încheiat ea timid, privindu-mă pe furiş. Te rog să mă ierţi dacă îţi vorbesc astfel: sunt doar o biată fată simplă; am văzut încă prea puţin pe lumea asta şi, drept să spun, câteodată nu pot rosti ceea ce gândesc. Nu găsesc cuvintele necesare. Îi tremura glasul, poate din pricina acelui tăinuit val de simţăminte care o încerca în momentul acela, deşi se silea să-şi acopere neliniştea cu un surâs palid. Am dorit numai să-ţi spun, continuă ea cu o vădită sforţare, că îţi sunt recunoscătoare, că toate acestea trăiesc şi în mine... O, pentru cât mi-ai fost de sprijin, să-ţi dea Dumnezeu fericire! Dar ceea ce mi-ai povestit atunci, despre acel aşa-zis visător, nu este câtuşi de puţin adevărat; adică vreau să spun că nu ţi se potriveşte deloc, că n-are nicio legătură chipul acela cu dumneata. Eu te văd altfel, te văd cu totul alt om, crede-mă, decât acela pe care mi l-ai descris. Şi dacă vreodată vei iubi pe cineva, să-ţi ajute Dumnezeu să fii fericit. Iar fiinţei aceleia nu-i urez nimic, pentru că sunt sigură că va fi fericită cu dumneata. O ştiu, sunt doar femeie, şi dacă îţi vorbesc astfel, trebuie să mă crezi...

Nastenka a tăcut strângându-mi mâna cu putere.

Şi nici eu n-am fost în stare să îngăim ceva, atât eram de tulburat.

A trecut aşa un răstimp. Pe urmă, înălţându-şi fruntea, a spus:

— Da, se vede că azi nu mai vine! E târziu!...

— Va veni mâine, am încredinţat-o cu glasul cel mai convingător şi ferm.

— Da, a adăugat ea înviorându-se, îmi dau seama acum că numai mâine va veni. Prin urmare, la revedere! Pe mâine! Dacă plouă, voi lipsi poate. Însă poimâine voi fi negreşit aici, orice s-ar întâmpla; să vii poimâine negreşit! Vreau să te văd! Am să-ţi istorisesc tot.

Când ne-am luat rămas-bun, mi-a întins mâna, m-a privit cu seninătate şi mi-a şoptit:

— Doar de acum încolo, noi doi – nu-i aşa? – rămânem pentru totdeauna împreună.

Ah, Nastenka, Nastenka! Dacă ai avea şi tu de unde şti cât de singur mă simt eu acum!

Când am auzit orologiul bătând de nouă ori, nu-mi mai găseam locul în odăiţa mea; am început să mă îmbrac şi am ieşit, cu toate că era o vreme posomorâtă. M-am pomenit acolo, pe banca noastră. Am pătruns apoi pe ulicioara lor, dar mi s-a făcut ruşine de mine, m-am întors şi nici măcar la ferestre nu m-am uitat, deşi eram doar la doi paşi de casa ei.

M-am înapoiat acasă atât de trist, cum n-am fost niciodată, niciodată! Ce vreme umedă şi apăsătoare! Dacă era timp frumos, m-aş fi plimbat pe-acolo toată noaptea...

Aşadar – pe mâine! pe mâine! Mâine ea îmi va istorisi totul...

Dar scrisoarea n-a venit nici azi. De altminteri, era şi firesc să fie aşa. Ei s-au şi întâlnit, şi acum sunt împreună...

A patra noapte

O! Doamne... cum au fost să se sfârşească toate acestea! Cum au fost să se sfârşească!

Am venit la ora nouă! Ea era acolo. Am zărit-o încă de departe. Stătea ca şi atunci, întâia oară, rezemată de parapetul cheiului şi nici nu m-a auzit când m-am apropiat.

— Nastenka! am strigat când am fost la câţiva paşi, stăpânindu-mi cu greu tulburarea.

S-a întors repede spre mine:

— Hai! spuse ea. Hai, mai iute!

Mă uitam nedumerit.

— Unde e scrisoarea? Mi-ai adus scrisoarea? m-a întrebat ea, apăsând cuvintele şi rămânând cu mâna încleştată pe parapet.

— Nu, n-am nicio scrisoare, i-a răspuns în cele din urmă. Cum? El n-a fost încă pe la voi?

S-a făcut albă ca varul şi s-a uitat lung la mine. Îi spulberasem ultima speranţă.

— Să-l lăsăm în plata Domnului! reuşi ea să rostească în cele din urmă cu glasul sugrumat. Să-l lăsăm în plata Domnului, dacă a avut inima să mă lase...

Îşi pironise ochii în pământ, pe urmă voi să mă privească, dar nici măcar atât nu izbuti. Câteva clipe mai luptă să-şi biruie tulburarea, apoi deodată se răsuci, se sprijini de balustrada cheiului şi lacrimile îi ţâşniră şiroaie.

— Nu trebuie să plângi, liniştеşte-te, am încercat s-o consolez, dar n-am avut putere să stărui; la urma urmei, ce i-aş fi putut spune?

— Nu mă consola! mă imploră ea plângând. Nu-mi vorbi, te rog, despre el; nu-mi mai spune că va veni, că nu m-a părăsit cu atâta cruzime omul acesta fără inimă. Şi pentru ce? Pentru ce a făcut-o? Ce a găsit de neiertat în scrisoarea mea, în acea nenorocită scrisoare?

Aici, hohote de plâns i-au curmat vorba; simţeam cum mi se sfâşie inima privind-o.

— O, câtă neomenie şi cruzime! Şi niciun rând măcar, niciun singur rând nu mi-a trimis! Să-mi fi răspuns cel puţin că nu-i pasă de mine, că se leapădă de dragostea mea, că nu are nevoie de ea; dar aşa... de trei zile, şi să nu

vină din partea lui măcar un singur rând! Cât de uşor e pentru el să umilească, să azvârle în faţa unei sărmane fete fără apărare, a cărei vină e doar că l-a iubit, asemenea jignire... Cât am suferit în aceste trei zile! Doamne, Doamne! Când mi-aduc aminte cum am urcat la el prima oară singură şi nechemată, şi m-am umilit în faţa lui, şi-am plâns cerşindu-i puţină dragoste... Iar pe urmă, pe urmă!... Ascultă-mă, mi se adresă ea din nou şi ochişorii ei negri prinseră a străluci, e de neconceput! E cu neputinţă! Negreşit, lucrurile stau altfel. Sau dumneata, sau eu ne-am înşelat. Poate că nici n-a primit până acum scrisoarea? Poate că până la ora asta nu ştie nimic? Cum e posibil, judecă singur, şi spune-mi şi mie, pentru numele lui Dumnezeu! Lămureşte-mă, fiindcă nu pot înţelege, cum e posibil să te porţi aşa de barbar şi cu atâta brutalitate cum a făcut-o el cu mine! Să nu-mi scrie niciun cuvânt! Dar şi faţă de cel mai umil om de pe lume se impune totuşi o mai mare înţelegere. Dar, dacă a ajuns ceva la urechile lui, i-o fi spus careva cine ştie ce baliverne, m-o fi bârfit? Ce-ai spune de una ca asta? mi se adresă ea aproape strigând.

— Eu zic, Nastenka, să mă duc chiar mâine la el, ca din partea dumitale.

— Aşa.

— Şi-i povestesc totul, şi aflu cum stau lucrurile.

— Şi? şi?...

— Îi vei trimite prin mine o scrisoare. Să nu te împotriveşti, Nastenka, să nu spui nu! Am să-l fac să se pătrundă de respect pentru gestul dumitale, o să afle totul exact şi dacă...

— Nu, prietene, nu stărui zadarnic! mă întrerupse ea hotărâtă. Nu mai are rost. niciun cuvânt mai mult, niciun singur cuvânt, niciun rând de la mine. Ajunge! Nu-l cunosc, nu-l mai iubesc, tre-bu-ie să-l uit...

Dar nu-şi mai isprăvi gândul.

— Linişteşte-te, linişteşte-te! Stai aici, Nastenka, spuneam eu aşezând-o pe bancă.

— Dar n-am nimic, sunt foarte liniştită. Nu te frământa atâta pentru mine. Îmi trece. Nu sunt decât lacrimi, se vor usca... Crezi că îmi pun capăt zilelor, că mă înec?...

Inima-mi era plină de clocot. Am vrut să vorbesc, dar nu eram în stare să scot un cuvânt.

— Spune-mi, spune-mi (şi din nou îmi luă mâna în mâna ei), nu-i aşa că dumneata n-ai fi făcut la fel? N-ai fi părăsit-o pe cea care ar fi venit să-ţi mărturisească singură dragostea ei şi nu i-ai fi aruncat în faţă batjocura nesimţirii, pe seama unei inimi naive şi slabe? Ai fi ştiut s-o cruţi, ferind-o de suferinţa umilirii, nu-i aşa? Te-ai fi gândit, desigur, că e singură pe lume, că n-a ştiut cum să se ferească de acest sentiment al dragostei faţă de dumneata, şi, odată căzută pradă lui, nu ştie cum să-şi apere dragostea, că, de fapt, nu are nicio vină, în sfârşit, că nu e vinovată... că n-a făcut nimic... O, Doamne, Dumnezeule!...

— Nastenka! am strigat, neizbutind să-mi înving tulburarea. Nastenka, nu mă chinui! Îmi sfâşii inima, Nastenka, nu pot să mai tac, orice s-ar întâmpla! E timpul să las să se reverse tot ce mi s-a adunat aici, în piept...

Şi cu aceste vorbe am dat să mă ridic de pe bancă. Ea m-a reţinut, luându-mă de mână şi uitându-se mirată la mine.

— Ce-i cu dumneata? m-a întrebat într-un târziu.

— Ascultă-mă! i-am spus plin de hotărâre. Ascultă-mă, Nastenka! Ceea ce vei auzi acum nu-i decât o aberaţie, ceva irealizabil sau, dacă vrei, o plăsmuire de-a mea prostească. Ştiu bine că aşa ceva nu se poate împlini niciodată, dar tăcerea mă sugrumă, trebuie să-mi descarc sufletul. În numele suferinţelor dumitale de acum, te rog dinainte să mă ierţi!

— Dar ce este, ce? mă cercetă ea, încetând să mai suspine şi aţintindu-mă cu ochişorii miraţi, strălucind de o stranie curiozitate. Ce se întâmplă cu dumneata?

— Este irealizabil, dar te iubesc, Nastenka! Poftim: asta se întâmplă cu mine! Iar prin mărturisirea aceasta am spus totul! am încheiat cu un gest scurt, dar hotărât. Abia de aci

înainte vei vedea dacă mai poţi vorbi cu mine aşa cum ai făcut-o adineauri şi dacă, în sfârşit, mai face să asculţi în continuare ceea ce aş mai avea de spus...

— Dar bine, bine, de ce atâta zbucium? Ştiam doar de mult că mă iubeşti, dar mi se părea că mă iubeşti doar aşa... pur şi simplu, într-un fel cu totul obişnuit... O, Doamne, Doamne!

— Da, Nastenka dragă, dintâi începuse oarecum simplu, dar pe urmă... pe urmă... uite, acum sunt la fel cum erai dumneata când, cu o bocceluţă în mână, ai urcat atunci în camera lui. Ba chiar mult mai rău, Nastenka, pentru că atunci el nu iubea pe nimeni, pe câtă vreme dumneata iubeşti pe altcineva.

— Pentru ce-mi spui asta? La urma urmei, nu te înţeleg deloc. Bine, dar ce rost au toate acestea, adică nu ce rost au, ci pentru ce dumneata... aşa... cum aşa, deodată... Dumnezeule! Spun prostii! Doar, dumneata...

Şi Nastenka s-a încurcat de-a binelea. Obrajii îi ardeau, privirea i-a alunecat în jos.

— Ce să fac, Nastenka, ce pot să fac? Sunt vinovat, am abuzat de... adică mint, nu-mi apasă cugetul nicio vinovăţie. O simt, aud ce-mi şopteşte inima şi inima îmi şopteşte că am dreptate, pentru că n-aş putea să te jignesc cu nimic, n-aş putea să-ţi fac niciun rău. Ţi-am fost prieten. Îţi sunt şi acum. N-am trădat prin nimic prietenia noastră. Numai că, iată, mă podidesc lacrimile, Nastenka. Lasă-mi-le, nu stânjenesc pe nimeni, lasă-le să curgă, Nastenka. Se vor usca...

— Dar stai odată, stai jos! încercă ea să mă convingă să mă aşez pe bancă. O, Doamne, Dumnezeule!

— Nu, Nastenka, nu mai stau; acum nu mai pot rămâne aici; şi nici dumneata nu trebuie să mă mai revezi. Câteva cuvinte numai şi după aceea plec. Atâta vreau să-ţi spun: n-ai fi aflat niciodată că te iubesc. Înmormântam cât mai adânc taina aceasta şi n-ar fi aflat-o nimeni, niciodată. Nu te-aş mai fi torturat acum cu egoismul meu. Nu! Dar acum

n-am mai putut îndura, chiar dumneata ai adus vorba despre aceasta – eşti singura vinovată; vina o porţi dumneata, eu n-am ce să-mi reproşez. Şi n-ai dreptul să mă alungi de lângă dumneata...

— Dar, nici gând, nici gând să te alung, ce ţi-a venit? îngăimă Nastenka, încercând, sărmana, să-şi ascundă pe cât putea profunda ei tulburare.

— Nu mă alungi, nu? Şi eu care am vrut să mă îndepărtez singur, să fug... Şi am să plec, bineînţeles. Am să plec, dar nu mai înainte de a-ţi fi destăinuit totul; pentru că adineauri, când dumneata vorbeai, stăteam ca pe jăratic, iar când ai izbucnit în plâns, când te-am văzut căinându-te din pricină (o spun şi asta, Nastenka) că ai fost respinsă, că iubirea dumitale e nesocotită – o! atunci mi-am simţit inima plină de atâta dragoste pentru dumneata, Nastenka! Atâta dragoste! Şi m-a cuprins o adâncă amărăciune că nu-ţi pot fi de niciun sprijin cu dragostea mea! Biata mea inimă prea plină n-a mai rezistat, a rupt zăgazurile stăpânirii de sine, ale cuminţeniei – şi am vorbit. Trebuia să vorbesc, Nastenka!...

— Da, da! vorbeşte-mi. Simt nevoia să te aud vorbind aşa! zise Nastenka, înfiorată de un imbold lăuntric. O să-ţi pară ciudat poate că ţi-o cer, dar... te rog, continuă! Mai târziu o să-ţi explic totul mai pe-ndelete.

— Îţi este milă de mine, Nastenka; de ce să ne ascundem după degete? Ţi s-a făcut milă de mine, scumpa mea prietenă! Dar ce-ai pierdut o dată, pierdut rămâne. Cuvântul rostit nu-l mai poţi întoarce. Nu-i aşa, oare? Acum ştii totul. Aici a fost punctul de plecare, pricepi? Perfect! Acum totul e în ordine. Un singur lucru aş vrea să-ţi mai spun. Privindu-ţi faţa înlăcrimată, reflectam în sinea mea (o, lasă-mă să spun şi asta!), îmi spuneam (ştiu că acest lucru e cu neputinţă, Nastenka), îmi spuneam că, poate... cumva, printr-un miracol, fără să-ţi dai seama, vei fi încetat să-l mai iubeşti. În clipele acelea, Nastenka – pentru că bănuiala asta m-a ros şi ieri, şi alaltăieri – eram

în stare să fac orice, numai să mă îndrăgeşti şi dumneata; mai ales de când te-am auzit că nu lipsea decât puţin ca să mă iubeşti. Şi, mai departe? E aproape tot ce am vrut să-ţi spun; îmi rămâne să mai adaug (dar asta doar pentru mine): ce-ar fi fost dacă dumneata m-ai fi îndrăgit cu adevărat şi încolo – nimic, atâta tot! Mai ascultă, dar, şi asta, buna mea prietenă, pentru că, oricum, îmi eşti prietenă: sunt, desigur, un om simplu, un om sărac, cu totul neînsemnat – deşi nu despre asta este vorba (nu ştiu cum, dar, de emoţie, vorbesc parcă fără nicio noimă, spun cu totul altceva decât aş fi vrut să spun), dar să ştii, Nastenka, te-aş fi iubit atât, atât de mult, încât, chiar dacă ai fi nutrit aceleaşi sentimente faţă de el, dacă ai fi continuat să-l iubeşti pe cel pe care eu nu-l cunosc, n-ai fi simţit nicio clipă că dragostea mea te stinghereşte în vreun fel. Ai fi auzit numai, ai fi simţit în fiecare clipă că undeva, pe-aproape, bate o inimă recunoscătoare şi devotată, o inimă fierbinte, care pentru dumneata ar fi în stare... Ah, Nastenka, Nastenka! ce-ai făcut din mine!...

— Nu plânge, te rog, nu vreau să plângi, mă imploră ea, ridicându-se brusc de pe bancă. Mai bine să mergem, haide, ridică-te, s-o pornim împreună. Potoleşte-te, potoleşte-te, repeta ea, ştergându-mi obrajii cu batista ei. Ei, hai să mergem, poate că am să-ţi spun ceva... Fiindcă el m-a părăsit, fiindcă a uitat de mine, deşi eu (nu vreau să te amăgesc) îl mai iubesc încă... aş vrea să-mi răspunzi: dacă, bunăoară, te-aş îndrăgi pe dumneata, adică dacă aş fi... numai... O, dragul meu prieten! cât de rău îmi pare că te-am jignit atunci când te lăudam că nu te-ai îndrăgostit de mine, fără să-mi dau seama că te răneam în sentimentele dumitale!... O, Doamne, cum a fost posibil să fiu atât de oarbă, să nu-mi dau seama de asta? Cum a fost cu putinţă să nu prevăd? Cum de-am fost atât de naivă? Dar... fie! Uite, m-am hotărât – îţi spun acum totul, tot ce am pe inimă...

— Ştii, Nastenka, cred că e mai bine să plec, să dispar. Acum, îndată! E limpede că prezenţa mea te chinuie. Poftim, acum ai mustrări de conştiinţă că te-ai amuzat pe seama mea. Aşa că nu vreau, da, nu vreau ca, pe lângă durerea pe care o încerci, să mai adaug şi eu... mă simt vinovat, desigur... Aşadar, Nastenka, adio!

— Nu mă părăsi! Ascultă-mă: de ce nu vrei să mai aştepţi puţin?

— Să aştept? Cum, ce să aştept?

— Îl iubesc, n-am cum să neg, dar îmi va trece; trebuie să treacă, nu se poate să nu treacă, o simt... Cine ştie, poate că nici nu-l mai iubesc, poate că astăzi chiar se va termina cu totul, nu va mai fi decât un nor destrămat; pentru că simt că-l urăsc acum; pentru că şi-a bătut joc de mine, în timp ce noi doi am plâns aici împreună şi, sunt sigură că, în locul lui, nu m-ai fi respins, pentru că dumneata mă iubeşti, iar el nu m-a iubit niciodată; şi pentru că... da! pentru că şi eu te iubesc pe dumneata... mult, mult! tot aşa de mult cum mă iubeşti şi dumneata... Ţi-am mărturisit-o singură încă înainte. Şi te iubesc pentru că eşti mai bun decât el, mai nobil, mai generos, şi pentru că, pentru că el...

Emoţia sărmanei fete era atât de mare, încât n-a mai fost în stare să termine; cu fruntea rezemată de umărul meu, apoi de piept, şi-a dat drumul ultimelor stavile ale amarnicelor ei lacrimi. O consolam, o conjuram, dar nu se putea opri, îmi strângea întruna mâna, spunându-mi printre sughiţuri: „Aşteaptă, aşteaptă puţin... o să-mi treacă numaidecât... Vreau să-ţi spun... să nu crezi că e din pricina firii mele slabe... doar o clipă, până mă liniştesc...“ În sfârşit, s-a mai potolit, şi-a şters lacrimile şi am continuat să ne plimbăm. Voiam să-i vorbesc, dar ea mă ruga întruna să mai am răbdare. Am tăcut... Şi, multă vreme am tăcut aşa amândoi, până când, într-un târziu, s-a recules şi a vorbit...

— Uite ce e... începu ea cu glas slab şi tremurător, în care însă am desluşit accentele unei simţiri care mi-a umplut inima cu o dulce şi tulburătoare aşteptare... să nu-ţi închipui cumva că sunt nestatornică sau uşuratică, înclinată să uit atât de uşor şi atât de repede ori să trădez. L-am iubit un an întreg şi jur în faţa lui Dumnezeu că niciodată nu i-am fost necredincioasă, nici măcar cu gândul. El a desconsiderat toate astea, ba încă şi-a bătut joc de mine – să-l lăsăm, deci, în plata Domnului! Dar el m-a şi dispreţuit, mi-a rănit inima. De aceea, nu-l mai iubesc. Nu pot iubi decât un suflet mărinimos, plin de generozitate şi de înţelegere faţă de celălalt; pentru că eu însămi sunt astfel, iar omul acesta nu m-a meritat – rămână în plata Domnului! Totuşi, e mai bine poate că s-a întâmplat aşa de pe acum, decât să-mi fi înşelat mai târziu încrederea şi să-l fi cunoscut abia cine ştie când aşa cum e în realitate... Dar s-a sfârşit! Şi, cine ştie, bunul meu prieten, continuă ea, strângându-mi mâna, cine ştie dacă toată dragostea mea n-a fost decât o iluzie a simţurilor, o aprindere a închipuirii mele pornită dintr-o zburdălnicie copilărească, dintr-o glumă, poate din pricina supravegherii prea aspre din partea bunicii... Poate că ar fi trebuit să iubesc pe un altul, nu pe el, nu pe un asemenea om; pe cineva care ar fi avut milă de mine, şi, şi... Dar să lăsăm, să lăsăm toate astea, se întrerupse Nastenka sufocându-se de emoţie, ţineam doar să-ţi spun... să-ţi spun că, trecând peste faptul că-l iubesc (ba nu: că l-am iubit), trecând peste asta, dacă vei crede... dacă vei mai simţi că dragostea dumitale pentru mine e atât de mare, încât să poată alunga din inima mea, să şteargă din amintire cealaltă iubire, dacă-ţi va fi milă de mine şi nu vei dori să mă laşi singură în voia sorţii, fără niciun sprijin şi fără nicio speranţă, de vei dori să mă iubeşti totdeauna aşa cum mă iubeşti acum, atunci îţi jur că recunoştinţa mea... că dragostea mea va fi, în cele din urmă, demnă de dragostea dumitale... Mai vrei să iei şi acuma mâna pe care ţi-o întind?

— Nastenka! am strigat eu înecându-mă în lacrimi. Nastenka! O, Nastenka!

— Ajunge, ajunge! mă ruga ea, acum s-a terminat, nu mai are niciun rost zbuciumul acesta... Şi o vedeam cum caută la rându-i să se stăpânească. Ceea ce era de spus s-a spus, nu-i aşa? Nu? Şi dumneata eşti fericit, şi eu sunt fericită, să nu mai vorbim nimic despre asta; aşteaptă, cruţă-mă... Vorbeşte-mi acum despre altceva, pentru Dumnezeu, te implor!

— Da, Nastenka, da! ajunge despre asta, acum sunt fericit, eu... dar, bineînţeles, Nastenka, să vorbim despre altceva... Chiar acum, imediat. Hai, sunt gata... să vorbim...

Dar nu ştiam cum să începem, ba râdeam, ba plângeam şi îndrugam tot felul de vorbe, mii de vorbe răzleţe, fără noimă şi fără nicio legătură între ele; mergeam ba pe trotuar, la întâmplare, ba, deodată, ne întorceam de unde o porniserăm, şi iar traversam strada, şi iar ne opream, pentru ca din nou s-o luăm de-a lungul cheiului, uitând cu totul de noi şi de lume; eram ca nişte copii...

— Acum locuiesc singur, Nastenka, am încercat eu să înnod o conversaţie, dar mâine... Ştii, desigur, Nastenka, eu nu sunt un om înstărit: tot câştigul meu revine la o mie două sute, dar nu-i nimic...

— Se înţelege că nu-i nimic, are şi bunica pensia ei; aşa că nu ne va sta povară. Fiindcă pe bunica trebuie s-o luăm neapărat cu noi.

— Fireşte, trebuie neapărat s-o luăm pe bunica... Numai, nu ştiu ce mă fac eu cu Matriona...

— Aşa e, şi noi o avem pe Fiokla!

— Matriona e o femeie de treabă, are însă un cusur! Îi lipseşte imaginaţia, Nastenka; nu are absolut niciun pic de imaginaţie! Dar nu-i nimic, cred...

— N-are nicio importanţă. Se vor descurca ele cumva împreună; chiar de mâine ai putea să te muţi la noi.

— Cum aşa? la voi? Bine, dacă spui... Eu sunt gata...

— Îţi închiriem noi o cameră. Avem sus, ţi-am povestit eu, una la mezanin: e liberă, a stat acolo până de curând o chiriaşă, o bătrânică, o nobilă scăpătată, dar s-a mutat; iar bunica, o ştiu eu, vrea să închirieze mezaninul unui domn tânăr; am întrebat-o: „De ce neapărat unui domn tânăr?“ Şi mi-a răspuns: „E mai bine aşa, eu sunt bătrână, dar tu nu cumva să-ţi închipui, Nastenka, că mă gândesc să te mărit cu el“. Am priceput, bineînţeles că tocmai de aceea...

— Ah, Nastenka! am exclamat eu încântat.

Şi amândoi am izbucnit în râs.

— Ei, hai, hai, ce atâta haz! Unde zici că stai dumneata? Am şi uitat...

— Pe la podul N., în casa lui Barannikov.

— E o casă mare, nu-i aşa?

— Da, e o casă mare.

— O ştiu, o ştiu, e foarte impunătoare! Dar asta n-ar fi o piedică să pleci de acolo şi să te muţi la noi, cât mai curând...

— Chiar mâine, Nastenka, uite, chiar mâine, deşi aici unde stau am cam rămas în urmă cu chiria... Dar n-are a face. Voi primi în curând leafa şi...

— Sigur că da, ştii, poate că şi eu am să încep să dau meditaţii. Studiez singură ca să pot preda lecţii.

— Foarte bine! Iar eu voi căpăta curând o gratificaţie, Nastenka...

— Minunat! Prin urmare, de mâine eşti chiriaşul meu...

— Da, şi vom merge împreună la *Bărbierul din Sevilla*, pentru că în curând se va juca din nou.

— Sigur, sigur, vom merge, încuviinţă amuzată Nastenka, dar mai bine să ascultăm altă operă, nu tot *Bărbierul*...

— Fie şi alta, cum să nu! fireşte, ar fi şi mai bine; cum de nu m-am gândit...

Şi, sporovăind astfel, umblam amândoi aiuriţi, ca într-o ceaţă ameţitoare, de parcă nici nu ştiam ce se petrece cu noi. Ne opream locului, într-o discuţie lungă, aprinsă, şi iar

porneam, pomenindu-ne Dumnezeu ştie unde, şi din nou râsete, din nou lacrimi... Până când o auzeam la un moment dat pe Nastenka spunând că vrea să se înapoieze acasă, iar eu, neîndrăznind s-o reţin, ziceam s-o conduc până la poartă, ca după un sfert de oră de drum să ne pomenim din nou pe chei, lângă banca noastră. Şi iar suspine, şi iar o lacrimă stingheră, care mă făcea să-mi pierd curajul, simţind cum mă trec fiori reci. Dar fata îmi strângea mâna şi mă atrăgea iar după dânsa într-o rătăcire necontenită pe străzi, flecărind, hohotind, întristându-ne şi iar lansându-ne în discuţii fără de început şi fără de sfârşit...

— E timpul, totuşi, e timpul să plec acasă! zise Nastenka în cele din urmă. Cred că s-a făcut târziu de tot şi ajunge cât ne-am făcut de cap ca nişte copii neastâmpăraţi!

— Da, Nastenka, numai că eu tot n-am să pot adormi; acasă nu mă duc.

— Nici eu, cred, n-am să fiu în stare să adorm, dar ai să mă însoţeşti până la poartă...

— Negreşit!

— De data aceasta, trebuie negreşit să ajungem acasă.

— Negreşit, negreşit...

— Pe cuvânt de onoare?... Căci trebuie odată şi odată să mă întorc şi acasă, nu-i aşa?

— Pe cuvânt de onoare! am împăcat-o râzând.

— Atunci, să mergem!

— Să mergem!

— Priveşte, priveşte cerul, Nastenka! Uită-te ce senină şi adâncă este bolta. Mâine va fi o zi splendidă. Ah, ce coviltir albastru de smalţ, ce lună! Vezi norul acela gălbui de colo? E gata s-o acopere, vezi?... Acum!... Tiii... N-a acoperit-o, a trecut, ca atâţia alţi nori, pe alături. Priveşte, te rog, priveşte!...

Dar Nastenka nu mai privea norul, stătea mută şi nemişcată ca o statuie; în clipa următoare, am simţit-o cum prinde să se lipească de mine, întâi sfioasă, pe urmă din ce

în ce mai strâns. Mâna îi tremura în mâna mea; am privit-o... Se sprijinise de mine cu toată greutatea trupului.

Tocmai atunci a trecut pe lângă noi un tânăr. L-am văzut oprindu-se brusc, privindu-ne fix, apoi şi-a reluat drumul şi s-a depărtat cu câţiva paşi.

Am avut o tresărire şi cu jumătate de glas am întrebat-o temător:

— Nastenka, spune-mi, cine este?

— El! mi-a şoptit, ghemuindu-se şi mai mult în mine.

O simţeam atât de aproape, încât îi auzeam bătăile năuce ale inimii. Îmi dădeam seama că mi se înmoaie picioarele.

În clipa aceea, din urma noastră se auzi o voce:

— Nastenka! Nastenka, tu eşti?

Şi, în aceeaşi clipă, tânărul înaintă câţiva paşi spre noi...

Doamne, ce strigăt! N-am să-l uit toată viaţa. Şi cum a tresărit ea cuprinsă de un tremur profund, cum s-a smuls apoi din mâinile mele şi cum a ţâşnit ca o rândunică în zbor către el! Îi priveam înmărmurit, zdrobit. Totul a ţinut cât o străfulgerare: i-a întins mâna, doar atât, s-a aruncat la pieptul lui, apoi s-a întors şi, cu iuţeala vântului, a fost lângă mine, şi mai înainte să pot înţelege bine ce se petrece, m-a îmbrăţişat, cuprinzându-mi gâtul cu amândouă mâinile şi m-a sărutat fierbinte. Apoi, tot aşa, fără să-mi spună un cuvânt, a fugit din nou la el, uşoară ca o libelulă, l-a luat de mâini şi s-au dus.

Am rămas mult timp nemişcat şi priveam în urma lor. Şi am stat aşa, am stat până când amândoi s-au şters din faţa ochilor mei.

Dimineaţa

În dimineaţa aceea, nopţile mele luară sfârşit. Era o zi urâtă. Ploua, şi stropii îmi izbeau geamurile ca o muzică tristă. În odăiţa mea era întuneric, afară mohorât. Mă durea capul şi aveam ameţeli; prin toate mădularele mi se furişa neliniştitoare febra.

— Ţi-a venit o scrisoare, maică, prin poştă. A adus-o poştaşul, răsună deasupra urechii mele glasul Matrionei.

— O scrisoare, zici? de la cine? am sărit eu de pe scaun.

— Nu ştiu, maică, vezi acolo, poate că scrie de la cine-i.

Am rupt sigiliul. Era de la ea!

„Ah, iartă-mă, iartă-mă! îmi scria Nastenka: te implor în genunchi, iartă-mă! Înşelându-mă pe mine, te-am înşelat şi pe dumneata. A fost un vis, o nălucire... Am suferit nespus astăzi pentru dumneata; iartă-mă, te conjur, iartă-mă!...

Nu te grăbi să mă condamni, pentru că faţă de dumneata nu m-am schimbat cu nimic; am spus că te voi iubi şi te iubesc şi acum, ba îţi port în suflet poate mai mult decât dragoste. O, Doamne! Dacă v-aş putea iubi pe amândoi deodată! O, dacă ai fi dumneata – el!“

„O, dacă el ar fi – dumneata!“ îmi trecu prin minte. Mi-am adus aminte cuvintele dumitale, Nastenka!

„Dumnezeu mi-e martor, numai el ştie ce-aş fi în stare să fac acum pentru dumneata! Simt cât îţi este de greu şi de amar. Te-am rănit, dar atunci când iubeşti – ştii bine! – chiar şi rănile jignirii se uită repede. Iar dumneata mă iubeşti!

Îţi mulţumesc! da! îţi mulţumesc nespus pentru dragostea aceasta. Ea s-a cuibărit în mine, e ca un vis dulce care nu te părăseşte multă vreme după ce te-ai trezit; şi-mi voi aminti întotdeauna de acea scumpă clipă în care ţi-ai deschis sufletul, frăţeşte, primind cu atâta mărinimie în dar inima mea zdrobită, ca s-o ocroteşti, s-o mângâi, s-o tămăduieşti... Dacă mă vei ierta, amintirea ce

ţi-o port se va înconjura de nimbul înălţător al unei recunoştinţe nepieritoare, încât nu se va şterge niciodată din sufletul meu. Rămân credincioasă acestei amintiri, n-o voi trăda, pentru că nu-mi pot trăda propria inimă: este statornic legată de ceea ce i-a fost odată scump. Nu mai departe decât ieri, inima aceasta s-a întors caldă şi fără pic de zăbavă la cel căruia i se făgăduise pe vecie.

Ne vom întâlni, vei veni pe la noi, n-o să ne părăseşti, vei rămâne prietenul, fratele meu de totdeauna... Şi când o să ne revedem, îmi vei întinde mâna... nu-i aşa? Îmi vei întinde mâna, fiindcă m-ai iertat, nu-i aşa? Şi mă iubeşti *ca înainte*?

O, te implor: iubeşte-mă, nu mă părăsi, pentru că te iubesc atât de mult în clipa aceasta, pentru că mă simt demnă de dragostea dumitale, pentru că sper s-o merit... dragul meu prieten! Săptămâna viitoare ne căsătorim; el s-a întors la mine plin de tandreţe şi sunt sigură că nicio clipă nu m-a dat uitării. Să nu te superi că îţi scriu despre el rândurile acestea. Vreau însă să vin la dumneata împreună cu el; îl vei îndrăgi şi dumneata, nu-i aşa?

Iartă-ne. S-o porţi în amintire şi s-o iubeşti întotdeauna pe a dumitale

Nastenka“

Am recitit de nenumărate ori scrisoarea; din ochii înceţoşaţi doar că nu-mi şiroiau lacrimile. În cele din urmă, mi-a căzut din mână şi mi-am înfundat faţa în palme.

— Auzi, maică, începu Matriona.

— Ce s-a întâmplat, mătuşico?

— Să ştii că păienjenişul ăla care năpădise tavanul... nu mai e! Am dereticat, de-am făcut lună: acum n-ai decât să te şi însori, ba să-ţi pofteşti şi oaspeţi la nuntă...

M-am uitat la Matriona... Bătrână-bătrână, dar o ştiam în putere, ageră în mişcări – şi iată, dintr-odată, nu ştiu cum mi-a apărut în faţa ochilor zbârcită, cu ochii stinşi, cocârjată şi sleită... Am avut deodată impresia că odaia

mea a îmbătrânit la fel ca Matriona. Pereţii şi podeaua se decoloraseră, totul părea lipsit de viaţă, păienjenişul se lăbărţase din nou, întinzându-şi plasa în toate părţile. Şi iată că, fără să pricep de ce, când m-am uitat pe geam, şi casa de peste drum îmbătrânise parcă, se pipernicise şi-şi pierduse culorile: tencuiala stâlpilor de zid i se cojea, curgea din ea mortarul, cornişele înnegrite crăpaseră, iar din galbenul-aprins al pereţilor mai rămăseseră doar nişte pete bălţate...

Sau, poate, o rază de soare, privind o clipă de după nori, se ascunsese din nou după norul acela cenuşiu, aducător de ploaie, şi în faţa ochilor mei totul se întunecase iarăşi, sau poate că zărisem pentru o clipă panorama rece şi mohorâtă a întregului meu viitor şi cu penelul închipuirii m-am surprins aşa cum aveam să ajung cincisprezece ani mai târziu, adică îmbătrânit, în aceeaşi odaie mizeră, la fel de singur, cu aceeaşi Matriona, care în toţi aceşti ani nu a prins niciun dram de minte...

Dar cum te-aş putea tulbura cu rănile mele, Nastenka? Cum aş putea îngădui negrului nor al durerii mele să umbrească seninătatea fericirii tale ori să strecor reproşuri zadarnice şi aducătoare de mâhniri în sufletul tău? A-ţi încerca inima cu remuşcări ascunse, silind-o să bată îndurerată tocmai în culmile supremelor ei bucurii, ar fi ca şi cum m-aş porni să calc în picioare gingaşele flori pe care le-ai împletit în buclele tale negre, când ai mers împreună cu el în faţa altarului... O, asta niciodată, niciodată! Fie ca bolta înstelată a cerului, pe sub care călătoreşti, să strălucească de-a pururi limpede; fie ca zâmbetul tău gingaş să fie mereu numai lumină şi împăcare! Fii binecuvântată pentru acea clipă de fericire, de încântare sublimă pe care ai dăruit-o unei alte inimi însingurate şi recunoscătoare!

Doamne! O clipă doar! O întreagă clipă de încântare sublimă... oare nu e de ajuns chiar şi pentru o viaţă de om?...

NOTE şi COMENTARII

NETOŞKA NEZVANOVA[xiii]

Traducere de
CONSTANTIN STREIA şi MARIA BISTRIŢEANU

I

Nu-mi mai amintesc de tata. Abia împlinisem doi ani când a murit. Mama s-a măritat a doua oară, dar, cu toate că se căsătorise din dragoste, a suferit mult în căsnicie. Tatăl meu vitreg, care era muzicant, a avut o soartă foarte ciudată: a fost cel mai straniu, cel mai uimitor om din câţi am cunoscut. Chipul lui s-a întipărit atât de adânc în mintea mea fragedă de copil, încât impresiile care mi-au rămas s-au răsfrânt asupra întregii mele vieţi. Pentru ca povestirea mea să fie înţeleasă mai uşor, voi istorisi mai întâi biografia lui. Tot ceea ce urmează acum, am aflat mai târziu de la vestitul violonist B., confrate şi bun prieten al tatălui meu vitreg încă din anii tinereţii.

Efimov, tatăl meu vitreg, s-a născut în familia unui muzicant nevoiaş de la curtea unui moşier foarte bogat. După peregrinări îndelungate, părintele lui se stabilise la conacul moşierului, angajându-se în orchestra acestuia. Stăpânul moşiei ducea o viaţă luxoasă şi era un pasionat iubitor al muzicii. Iubea muzica mai presus de orice. Despre omul acesta, care nu călătorise niciodată, nici măcar până la Moscova, se spunea că o dată se hotărâse, aşa, din senin, să plece la băi, în străinătate, doar pentru câteva săptămâni, numai şi numai ca să asculte un violonist celebru, care, după cum anunţau ziarele, dădea trei concerte într-o staţiune balneară. Moşierul întreţinea la conacul lui o orchestră destul de bunişoară, care-i înghiţea aproape toate veniturile. În această orchestră s-a angajat clarinetist tatăl meu vitreg. La vârsta de douăzeci şi doi de ani, el a cunoscut un om ciudat. Un conte bogat din acelaşi judeţ, care s-a ruinat din pricina cheltuielilor făcute cu un teatru de casă, îl concediase pe capelmaistrul

orchestrei sale, italian de origină, din cauza purtărilor lui urâte. Capelmaistrul era într-adevăr un om cu apucături foarte urâte. După ce fusese alungat, decăzuse cu totul – colinda cârciumile de prin sate, se îmbăta, ba uneori cerea chiar şi de pomană şi nimeni din gubernie nu mai voia să-l angajeze. Şi tocmai cu omul acesta se împrietenise tatăl meu vitreg. Prietenia lor li se părea tuturor curioasă şi de neînţeles, deoarece în purtările tatălui meu vitreg nu se observa nici cea mai mică schimbare de pe urma înrâuririi italianului. Chiar şi moşierul, care la început nu-i îngăduise clarinetistului său să intre în cârdăşie cu italianul, chiar şi acesta privea de la un timp cu oarecare îngăduinţă prietenia lor. În cele din urmă, capelmaistrul muri pe neaşteptate. Nişte ţărani l-au găsit într-o dimineaţă în şanţul din apropierea unui stăvilar. S-a ordonat o anchetă, prin care s-a stabilit că italianul se prăpădise din cauza unui atac de apoplexie. Tatăl meu vitreg avea în păstrare avutul prietenului său. El a prezentat fără întârziere testamentul olograf al defunctului, prin care acesta îi lăsa moştenire tot ce rămânea de pe urma lui, şi anume: un frac negru, de care italianul avusese mare grijă, în nădejdea că odată şi odată tot va găsi un loc, şi o vioară cu o înfăţişare destul de obişnuită. Nimeni altul nu a avut vreo pretenţie asupra moştenirii. Abia mai târziu s-a prezentat la moşier primul violonist al orchestrei contelui, cu o scrisoare din partea acestuia prin care-l ruga stăruitor pe Efimov să-i vândă vioara moştenită de la italian. Dorea foarte mult s-o cumpere pentru orchestra sa şi-i oferea pe ea trei mii de ruble. Mai scria că încercase de câteva ori să-l convingă pe Egor Efimov să vină personal la el să încheie târgul, dar că acesta refuzase mereu, cu îndărătnicie. Contele spunea la sfârşitul scrisorii că preţul oferit de el era un preţ mare, că nu-l micşorează nici acum, iar încăpăţânarea lui Efimov o consideră ca pe o bănuială jignitoare, că el, contele, ar încerca să tragă foloase cu prilejul acestui târg, de pe

urma simplităţii şi a nepriceperii muzicantului. Tocmai de aceea îl ruga pe moşier să-i deschidă capul lui Efimov.

Moşierul l-a chemat îndată la el pe tatăl meu vitreg.

— Şi de ce, mă rog, nu vrei să vinzi vioara? l-a întrebat dânsul. Doar n-ai ce face cu ea. Ţi se oferă trei mii de ruble! E un preţ bun, şi dacă-ţi închipui cumva că vei putea să scoţi mai mult, te-nşeli. Doar n-o să te păcălească domnul conte pe tine.

Efimov i-a răspuns că n-are de gând să se ducă la conte, dar că, dacă-i porunceşte stăpânul, se va supune voinţei acestuia. Oricum, vioara n-o să i-o vândă, iar dacă-i va fi luată cu sila, asta se va întâmpla tot după voia stăpânului său.

Se înţelege că răspunsul acesta atinsese coarda cea mai sensibilă a moşierului, căruia îi plăcea să spună mereu, cu mândrie, că ştie să se poarte cu muzicanţii lui, că aceştia sunt toţi, până la unul, adevăraţi artişti şi că, datorită lor, orchestra lui nu numai că este mai bună decât aceea a contelui, dar nu e cu nimic mai prejos chiar şi decât orchestrele din capitală.

— Bine, a zis moşierul. Îi voi trimite vorbă contelui că nici nu-ţi trece prin minte să-ţi vinzi vioara şi că ai tot dreptul s-o dai sau să n-o dai, înţelegi? Dar acum te întreb, aşa, din curiozitate: la ce-ţi foloseşte vioara asta? Instrumentul tău e clarinetul şi nici măcar la acesta nu cânţi ca lumea. Vinde-mi-o mie pentru trei mii de ruble. (Cine ar fi putut bănui că era un instrument de mare preţ?)

Efimov a zâmbit.

— Nu, cucoane! N-o dau! a răspuns el, dar dacă-i voia dumneavoastră, fireşte că…

— Ce vorbă-i asta! Oare te-am asuprit, te-am silit eu vreodată la ceva? a strigat moşierul, scos din fire, cu atât mai mult cu cât era de faţă şi muzicantul trimis de conte. – Dacă omul acesta l-ar judeca după ceea ce vedea şi auzea acum, ar putea să-şi facă o părere foarte puţin măgulitoare despre soarta tuturor muzicanţilor din orchestra

moşierului. – Piei din ochii mei, eşti un nerecunoscător! De azi înainte să nu te mai văd! Dacă n-aş fi fost eu, ce s-ar fi ales de tine, cu clarinetul tău, la care nici nu te pricepi să cânţi? Pe când la mine trăieşti îndestulat, ai îmbrăcăminte, leafă, duci o viaţă onorabilă, eşti artist; dar tu nu vrei să înţelegi, să-ţi dai seama de toate astea! Şi acum, du-te, nu mă mai supăra cu prezenţa ta!

Moşierul obişnuia să-i dea afară pe cei care-l scoteau din fire, pentru că se ştia iute la mânie şi se temea să nu facă vreun gest necugetat. Pentru nimic în lume n-ar fi vrut să se poarte prea aspru cu un „artist” – căci aşa le zicea el muzicanţilor săi.

Târgul nu s-a încheiat. Se părea că toate rămăseseră ca mai înainte, când, o lună mai târziu, violonistul contelui a provocat pe neaşteptate un proces îngrozitor. A ticluit un denunţ pe proprie răspundere, prin care-l acuza pe tatăl meu vitreg că ar fi vinovat de moartea italianului şi că l-ar fi asasinat din lăcomie, ca să pună mâna pe o moştenire însemnată. Susţinea că testamentul fusese stors cu sila, şi că e gata să aducă martori în sprijinul acestei învinuiri. Nici rugăminţile, nici mustrările contelui şi ale moşierului, care sărise şi el să-l apere pe tatăl meu vitreg, nu l-au putut clinti pe denunţător din hotărârea sa. I s-a demonstrat că autopsia defunctului capelmaistru se făcuse cu toată atenţia, că afirmaţiile din denunţ se contrazic vădit cu faptele şi par a izvorî din ură personală şi din invidie, pentru că violonistul nu izbutise să pună mâna pe preţiosul instrument pe care stăpânul său voise să i-l cumpere. Dar toate au fost în zadar. Muzicantul jura că are dreptate şi încerca să dovedească în fel şi chip că atacul de apoplexie nu se datora beţiei, ci otrăvirii. Cerea să se facă o nouă anchetă. Mărturiile lui păreau serioase, aşa că s-a deschis acţiune împotriva lui Efimov. Acesta a fost arestat şi trimis la închisoarea oraşului. Procesul, care a stârnit vâlvă în întreaga gubernie, a mers foarte repede, şi, până la urmă, s-a dovedit că violonistul făcuse un denunţ

mincinos. Denunţătorul a fost condamnat la pedeapsa binemeritată, dar nu a consimţit în ruptul capului să-şi retragă acuzaţiile, încercând mereu să argumenteze că are dreptate. În cele din urmă, însă, a recunoscut că nu are niciun fel de dovezi şi că acelea pe care le prezentase justiţiei fuseseră născocite de el. Dar a adăugat că se bizuise pe o presupunere, pe o bănuială, şi că nici acum, după a doua anchetă, când se dovedise formal nevinovăţia lui Efimov, el nu era convins că acesta ar fi străin de moartea nefericitului capelmaistru, cu toate că s-ar putea să nu-l fi ucis cu otravă, ci într-alt fel. Denunţătorul n-a mai apucat să-şi ispăşească pedeapsa, fiindcă s-a îmbolnăvit pe neaşteptate de congestie cerebrală, a înnebunit şi a murit curând în spitalul închisorii.

În tot timpul procesului, moşierul s-a purtat cu o rară mărinimie. A luat parte la necazul tatălui meu vitreg, de parcă ar fi fost vorba de propriul lui copil. A venit de mai multe ori să-l vadă la închisoare, ca să-l consoleze, şi i-a dat şi bani. Aflând că Efimov era fumător, i-a adus cele mai fine ţigări, iar după achitarea lui a sărbătorit evenimentul împreună cu întreaga orchestră. El socotea că procesul clarinetistului său priveşte întreaga orchestră, pentru că punea mare preţ pe buna purtare a muzicanţilor săi, cel puţin tot atât cât şi pe talentul lor. Se scursese un an, când s-a zvonit deodată că în capitala guberniei sosise un celebru violonist francez, care, în trecere pe acolo, va da câteva concerte. Moşierul, care dorea foarte mult să-l aibă pe violonist ca oaspete la conacul său, i-a trimis o invitaţie, şi francezul a făgăduit să vină. Dar după terminarea pregătirilor pentru primirea oaspetelui şi după ce floarea întregului judeţ fusese invitată la conac, lucrurile luară deodată o întorsătură neaşteptată.

Într-o dimineaţă, moşierul a fost înştiinţat că Efimov dispăruse fără urmă. L-au căutat peste tot, dar zadarnic. Lipsa clarinetistului punea orchestra într-o situaţie nespus de grea. După trei zile de la dispariţia lui Efimov, iată că

moşierul primeşte o scrisoare din partea francezului. Acesta îi refuza invitaţia pe un ton foarte arogant. Ba nu se sfia să-i dea a înţelege că de aci înainte va fi foarte grijuliu în relaţiile sale cu anumiţi domni care întreţin o orchestră proprie. Mai scria că este imoral să vezi un talent autentic la cheremul unui om care nu ştie să-l preţuiască şi că, în sfârşit, exemplul lui Efimov, un adevărat artist, cel mai bun violonist din câţi cunoscuse în întreaga Rusie, constituie o dovadă convingătoare a celor susţinute de el.

Moşierul a citit scrisoarea din ce în ce mai nedumerit. Era profund mâhnit. Cum era cu putinţă ca Efimov, de care avusese atâta grijă, omul acesta căruia nu-i făcuse decât bine, tocmai Efimov să-l calomnieze atât de josnic, atât de crunt, şi încă faţă de un artist european, faţă de un om a cărui părere o preţuia atât de mult! În sfârşit, scrisoarea îl nedumerea şi dintr-un alt motiv: afla că Efimov era un adevărat artist, violonist, şi că talentul lui nu fusese descoperit, fiind silit să cânte la un alt instrument. Primind toate acestea ca o cruntă lovitură, s-a pregătit să se ducă fără zăbavă la oraş, ca să aibă o întrevedere cu francezul. Dar tocmai când să plece i s-a adus un bilet din partea contelui, prin care acesta îl ruga să-l viziteze fără întârziere. Contele mai scria că ştie totul, că virtuozul străin, împreună cu Efimov, se află acum în casa lui şi că el, personal, uimit de neobrăzarea şi de calomniile clarinetistului, a luat măsuri ca acesta să nu poată pleca. În sfârşit, spunea că prezenţa moşierului era necesară şi pentru că el însuşi se simţea atins de acuzaţiile lui Efimov. Chestiunea era foarte importantă şi trebuia lămurită cât mai repede.

Moşierul a pornit îndată la drum şi, când a ajuns în casa contelui, s-a grăbit să facă cunoştinţă cu violonistul francez, i-a povestit acestuia tot ce se întâmplase cu tatăl meu vitreg, i-a mai spus că nu bănuise la Efimov un talent atât de strălucit, că, dimpotrivă, acesta se dovedise a fi un foarte prost clarinetist; auzea acum pentru prima oară că

muzicantul care-l părăsise ar fi violonist. A mai adăugat că Efimov era un om liber – nimeni nu-i îngrădise vreodată libertatea, şi ar fi putut să plece oricând, în orice clipă, din casa lui, dacă ar fi fost într-adevăr asuprit. Francezul era uluit. A fost chemat Efimov. Nu-l mai recunoşteai. Era arogant, răspundea ironic şi susţinea cu îndărătnicie că nu-i destăinuise francezului decât adevărul. Contele, indignat de cele auzite, i-a strigat în faţă tatălui meu vitreg că e un ticălos, un clevetitor, şi că ar merita cea mai ruşinoasă pedeapsă.

— Ştiu, ştiu, vă cunosc, luminăţia-voastră, am avut prilejul să vă cunosc prea bine, i-a răspuns Efimov. Datorită aşa-zisei dumneavoastră bunătăţi, era cât pe aci să fiu condamnat pentru crimă, căci ştiu cine l-a îndemnat pe Alexei Nikiforovici, fostul dumneavoastră muzicant, să mă pârască în faţa justiţiei.

Auzind învinuirea aceasta atât de gravă, indignat peste măsură, contele abia s-a mai putut stăpâni. Din întâmplare, în salonul unde se petreceau cele povestite se afla şi o persoană oficială, care sosise tocmai atunci, având treabă cu contele. Atacul grosolan şi jignitor al lui Efimov, a declarat el, nu poate să rămână nepedepsit, fiind vorba de o învinuire nedreaptă, calomnioasă, făcută cu rea-credinţă. A cerut deci respectuos să-i fie îngăduit a-l aresta chiar în casa contelui. Francezul, nespus de indignat, a zis că n-a mai pomenit un om atât de nerecunoscător şi de josnic. Tatăl meu vitreg a răspuns că e gata să îndure orice pedeapsă, judecată, sau chiar o nouă urmărire penală, numai să nu mai fie nevoit să ducă traiul de până atunci în orchestra moşierului. Fiind sărac lipit pământului, nu-i fusese cu putinţă s-o părăsească mai devreme. După ce a spus aceste cuvinte, a ieşit din salon, însoţit de cei care-l arestaseră. L-au închis într-o cameră dosnică a casei şi l-au anunţat că va fi trimis la închisoarea oraşului chiar a doua zi.

Pe la miezul nopţii, uşa camerei în care se afla arestatul s-a deschis şi a intrat moşierul, în halat şi papuci, cu un felinar aprins în mână. Se cunoştea uşor după faţa lui că gânduri chinuitoare nu-l lăsaseră să doarmă şi-l siliseră să părăsească patul la o oră atât de târzie. Efimov nu dormea nici el. Şi-a privit oaspetele cu mirare. Acesta a pus felinarul jos şi, foarte tulburat, s-a aşezat pe un scaun în faţa lui.

— Egor, a zis el, de ce m-ai jignit?

Efimov nu i-a răspuns. Moşierul a repetat întrebarea. Tonul vorbelor lui trăda o adâncă frământare şi o ciudată indispoziţie.

— Numai Dumnezeu ştie de ce v-am jignit, domnule! a răspuns într-un târziu tatăl meu vitreg, făcând un gest cu mâna că e sătul până în gât de tot ce se întâmpla. Şi-o fi vârât dracul coada! Nici eu nu ştiu ce m-a împins să mă port aşa! Ei, vasăzică, nu mi-e dat să mai rămân la dumneavoastră, nu mi-e dat... Diavolul mi-a pus gând rău, asta-i!

— Egor! a zis moşierul, întoarce-te la mine. Uit totul, îţi iert totul. Ascultă-mă, vei fi primul muzicant al orchestrei mele, te voi plăti mult mai bine decât pe ceilalţi...

— Nu, domnule, nu mai stăruiţi. Nu mi-e dat să mai stau la dumneavoastră! Aşa e cum v-am spus: se ţine satana de capul meu. Dacă aş rămâne, s-ar putea întâmpla să vă dau foc casei. Mă apucă aşa, câteodată, mă doboară urâtul, că-mi vine să blestem ceasul în care m-am născut! Nu sunt stăpân pe mine, lăsaţi-mă mai bine să plec. Şi toate astea-s aşa de când s-a înfrăţit diavolul ăla cu mine...

— Care diavol? a întrebat moşierul.

— Păi ăla de-a crăpat ca un câine, italianul de care s-a lepădat toată lumea.

— El te-a învăţat să cânţi, Egoruşka?

— Da! Multe m-a învăţat, dar tot el m-a dus şi la pierzanie. De nu l-aş fi întâlnit niciodată!

— Cum aşa, Egoruşka, era şi el un maestru al arcuşului?

— Nu, el nu cânta prea grozav, dar se pricepea să înveţe pe alţii. Studiam singur, el îmi arăta doar – mai bine mi s-ar fi uscat mâna decât să învăţ ce-am învăţat. Acum nici eu nu mai ştiu ce vreau. Uite, dacă, de pildă, aţi zice: „Egorka, spune ce doreşti, vreau să-ţi împlinesc orice dorinţă”, n-aş putea, domnule, să vă răspund nimic, pentru că nici eu nu ştiu ce vreau. Aşa că e mai bine să-mi daţi drumul, domnule, cum v-am spus. Că altfel, vă spun, fac o ispravă să-mi meargă vestea, ca să mă trimită forţat undeva, cât mai departe, să se isprăvească odată cu mine!

— Egor! a zis moşierul după câteva clipe de tăcere, nu pot să te las în halul în care eşti. Dacă nu vrei să mai rămâi în serviciul meu, du-te. Doar eşti un om liber, n-am niciun drept să te opresc. Dar acum nu mai plec eu de la tine, până ce nu-mi cânţi ceva la vioara ta! Cântă-mi, Egor, pentru Dumnezeu! Cântă-mi! Te rog să mă înţelegi că nu-ţi poruncesc, nu te silesc. Te rog cu lacrimi în ochi, să-mi cânţi, Egoruşka, pentru Dumnezeu, să-mi cânţi ce i-ai cântat şi francezului! Uşurează-mi inima. Tu eşti încăpăţânat, dar şi eu sunt încăpăţânat. Vezi tu, am şi eu slăbiciunea mea, Egoruşka! Eu te-am înţeles, înţelege-mă şi tu pe mine. N-o să mă liniştesc până ce n-o să-mi cânţi ceea ce i-ai cântat francezului, din vrerea şi plăcerea ta.

— Bine, fie! a răspuns Efimov. Am jurat, domnule, că n-o să cânt niciodată în faţa dumneavoastră, tocmai în faţa dumneavoastră, dar mi-aţi înmuiat inima. O să vă cânt, însă pentru prima şi ultima oară. N-o să mă mai auziţi niciodată, nicăieri, chiar dacă mi-aţi da şi o mie de ruble.

Şi-a luat vioara şi a început să cânte o compoziţie de-a lui: variaţiuni pe motive populare ruseşti. B. spunea că variaţiunile acestea erau cea dintâi şi cea mai bună bucată pentru vioară din tot ce-a compus Efimov şi că nicicând n-a cântat altceva mai frumos şi mai inspirat. Moşierul, care de obicei nu rămânea nepăsător la auzul muzicii, plângea acum în hohote. După ce s-a sfârşit cântecul, s-a ridicat de

pe scaun, a scos trei sute de ruble şi le-a dat tatălui meu vitreg, spunându-i:

— Acum, du-te, Egor. Uite că-ţi dau drumul să ieşi de aici şi-o să mă înţeleg eu cu contele. Dar te rog să mai asculţi ce-ţi spun: ar fi bine să nu ne mai vedem niciodată. În faţa ta se deschide un drum larg, şi dacă ne vom întâlni vreodată pe acest drum, ne vom simţi amândoi stânjeniţi. Şi acum, adio!... Ba nu, mai stai o clipă! Vreau să-ţi dau un sfat înainte de a ne despărţi, numai unul singur: să nu bei şi să înveţi mereu. Să nu te înfumurezi! Îţi vorbesc ca un tată. Încă o dată îţi spun: ai grijă să înveţi şi să nu pui strop de băutură în gură, pentru că, dacă vei bea o singură dată aşa, la un necaz (şi necazuri o să ai destule), s-a isprăvit cu tine. Se duc toate dracului şi s-ar putea să crăpi şi tu ca italianul tău, undeva într-un şanţ. Şi acum adio... Stai puţin, sărută-mă!

S-au sărutat, apoi tatăl meu vitreg a ieşit afară fără zăbavă. Era liber.

Trezindu-se liber, de îndată ce a ajuns în cea mai apropiată capitală de judeţ, şi-a băut cele trei sute de ruble şi s-a mai înhăitat şi cu o gaşcă de derbedei, cheflii ordinari. În cele din urmă, rămas singur, în cea mai neagră mizerie, fără niciun ajutor de nicăieri, s-a văzut silit să se angajeze în orchestra nenorocită a unui teatru ambulant de provincie. El era vioara întâi şi, poate, singura vioară a orchestrei. Toate acestea nu se prea potriveau cu ceea ce-şi propusese el la început: să ajungă cât mai repede la Petersburg, să înveţe, să-şi găsească un angajament bun şi să devină un adevărat artist. Dar nici în mica orchestră n-a stat mult. Curând s-a certat cu impresarul teatrului şi l-a părăsit. Atunci, pierzându-şi cu totul curajul, s-a hotărât la un gest desperat, care-i rănea profund mândria: i-a scris moşierului pe care-l cunoaştem şi noi. I-a descris situaţia în care se afla şi i-a cerut bani. Tonul scrisorii era destul de degajat. Dar n-a primit niciun răspuns. Atunci a trimis o a doua scrisoare, în care se înjosea peste măsură, nu-l mai

scotea pe moşier din „binefăcătorule” şi-l ridica în slăvi ca pe un adevărat protector al artelor. La urmă îi cerea din nou să-l ajute. În sfârşit, a sosit răspunsul. Moşierul îi trimitea o sută de ruble şi câteva rânduri scrise de mâna valetului său. Efimov era invitat să-l scutească pe viitor de orice fel de rugăminţi. După ce a primit banii, tatăl meu vitreg s-a gândit să plece numaidecât la Petersburg, însă după ce şi-a plătit datoriile, nu i-a mai rămas decât o sumă atât de neînsemnată, încât nu mai putea fi vorba de plecare. A rămas, aşadar, pe loc şi s-a angajat iarăşi într-o orchestră obscură de provincie, însă din pricina unor certuri a fost nevoit s-o părăsească şi pe aceasta. Şi tot aşa mereu, trecând din orchestră în orchestră, fără să renunţe la gândul de a ajunge într-un fel sau altul cât mai repede la Petersburg, a colindat provincia şase ani încheiaţi. În sfârşit, într-o zi l-a cuprins groaza, dându-şi seama deznădăjduit cât rău pricinuise talentului său viaţa dezordonată pe care o dusese şi mizeria în care se zbătuse. Şi într-o bună dimineaţă, şi-a părăsit impresarul, şi-a luat vioara şi a ajuns la Petersburg aproape cerşind. S-a aciuiat într-o mansardă, şi aici l-a întâlnit pentru întâia oară pe B. care abia sosise din Germania şi care visa, ca şi el, să ajungă vestit. În scurt timp, cei doi tineri s-au împrietenit şi B. îşi aminteşte şi astăzi, cu adâncă emoţie, de această prietenie. Amândoi erau tineri, amândoi nutreau aceleaşi speranţe şi aveau acelaşi ţel. B., pe atunci încă foarte tânăr, nu cunoscuse decât în foarte mică măsură mizeria şi suferinţa. Afară de aceasta, era, înainte de orice, german şi păşea spre ţelul său cu îndărătnicie, metodic, cu totul conştient de propriile sale forţe. El stabilise dinainte, aproape fără greş, până unde va ajunge cu talentul său, pe când prietenul lui, la treizeci de ani împliniţi, era obosit, vlăguit, pierduse orice răbdare şi nu se mai bucura de prospeţimea forţelor tinereşti, pentru că le irosise într-un vagabondaj de şapte ani pe la teatrele de provincie şi pe la orchestrele moşierilor pentru o bucată de pâine. În anii

aceia nu-l susţinuse decât un singur gând, mereu acelaşi – gândul că va scăpa odată şi odată din situaţia deznădăjduită în care se afla, că va strânge destui bani ca să ajungă la Petersburg. Era însă o idee vagă, nedesluşită, un fel de chemare lăuntrică imperioasă, care, cu trecerea anilor, pierduse mult din limpezimea ei iniţială chiar şi pentru el însuşi. Aşa că, după ce a ajuns la Petersburg, acţiona aproape inconştient, în virtutea aceleiaşi vechi obişnuinţe, izvorâtă din aceeaşi şi aceeaşi dorinţă şi din gândurile obsedante legate de această călătorie. Până la urmă, aproape că nu mai ştia nici el ce căuta în capitală. Entuziasmul său era convulsiv, înveninat, violent, de parcă ar fi vrut să se înşele pe sine însuşi, să se autosugestioneze că nu-i secaseră nici puterile, nici înflăcărarea, nici inspiraţia tinereţii. B. era un om rece din fire şi metodic, se lăsa copleşit de această continuă încântare a cărei strălucire îl orbea. Credea că tatăl meu vitreg era un geniu muzical al viitorului. Nici nu şi-ar fi putut închipui că acesta va avea altă soartă. Dar s-a dezmeticit curând şi a început să-şi cunoască mai bine prietenul. A văzut limpede că impetuozitatea, febrilitatea şi nerăbdarea acestuia nu erau în realitate decât deznădejdea cumplită a omului copleşit de gândul că-şi pierduse talentul. Şi-a mai dat seama, până la urmă, că poate nici talentul lui Efimov nu era chiar atât de uriaş şi că, mai degrabă, trebuie să fie vorba de multă orbire, înfumurare şi mulţumire de sine, care-l stăpâniseră chiar de la început şi-l făcuseră să se hrănească cu prea multe iluzii şi visuri despre propria sa genialitate. „Dar nu se putea, povestea B., să nu te uimească firea ciudată a prietenului meu. Vedeam aievea lupta înverşunată, înfrigurată dintre voinţa lui încordată până la crispare şi neputinţa sa lăuntrică. Nefericitul acesta se mulţumise şapte ani încheiaţi să viseze la viitoarea sa glorie, fără să-şi dea seama că uitase noţiunile cele mai simple ale artei noastre, că pierduse până şi tehnica ei cea mai elementară. Şi cu toate acestea, fantezia

lui dezordonată zămislea fără încetare planuri uriaşe de viitor. El nu se mulţumea să ajungă un geniu, să intre în rândul celor mai mari violonişti ai lumii. Gândul că ar fi un asemenea geniu nu-i era de ajuns. Mai voia să fie şi compozitor, cu toate că habar n-avea de contrapunct. Dar mai mult decât orice, adăuga B., mă mira la el intuirea foarte adâncă, foarte clară şi, aş putea spune, instinctivă a artei pe care o vădea omul acesta cu totul neputincios, neînchipuit de slab cunoscător al tehnicii ei. El simţea arta şi o trăia atât de intens, încât nu-i de mirare că în conştiinţa lui se putuse furişa o idee greşită despre propriile sale posibilităţi, şi în loc să se socoată un critic de artă, care o simte adânc, din instinct, se credea un sacerdot al ei, un geniu. Uneori izbutea să exprime în limbajul său simplu, rudimentar, lipsit de orice ştiinţă, adevăruri uluitoare prin adâncimea lor. Nu înţelegeam cum de putuse să ghicească aceste adevăruri, pentru cu nu citise şi nu învăţase niciodată. Recunosc că, în mare măsură, mulţumită lui şi sfaturilor lui, adăuga B., mi-am desăvârşit propria mea artă. Pe el, viitorul meu nu-l neliniştea, continua B. Îmi iubeam şi eu arta cu pasiune, cu toate că ştiam chiar de la începutul drumului meu că nu-mi este hărăzit să ajung mai mult decât un salahor al ei. În schimb, mă pot mândri cu faptul că nu am îngropat, ca un sclav leneş, talentul dăruit de natură, ci, dimpotrivă, l-am însutit. Iar dacă sunt lăudat pentru precizia interpretării mele, dacă tehnica mea sigură uimeşte lumea, trebuie să spun că toate le datorez muncii mele neobosite, conştiinţei clare a forţelor mele, exigenţei necruţătoare faţă de mine însumi şi luptei neîncetate împotriva înfumurării, împotriva mulţumirii de sine şi împotriva lenei, această consecinţă firească a suficienţei.”

B. a încercat şi el să-i dea sfaturi prietenului care-l subjugase la început. Dar încercarea sa a fost zadarnică, sfaturile lui îl iritau. Prietenia lor s-a cam răcit. Curând B. a observat că Efimov cădea din ce în ce mai des în stări de

apatie, de tristeţe şi de plictiseală, că izbucnirile de entuziasm sunt tot mai rare şi că, după aceste izbucniri, îl dobora o melancolie neagră, cumplită. În sfârşit, Efimov a început să-şi părăsească vioara. Uneori, săptămâni întregi nu se atingea de ea. Prăbuşirea definitivă era aproape. Într-adevăr, în foarte scurt timp, nefericitul a căzut pradă tuturor viciilor. Şi s-a întâmplat tocmai ceea ce-i spusese moşierul că n-ar fi trebuit să se întâmple: a început să bea peste măsură. B. îl observa cu groază. Toate sfaturile lui erau zadarnice. De altfel, se şi temea să-i mai spună vreo vorbă. Încetul cu încetul, Egor Efimov ajunsese atât de cinic, încât nu se simţea deloc stânjenit că trăia pe spinarea lui B., ba se purta ca şi cum ar fi avut tot dreptul s-o facă. O duceau din ce în ce mai greu. B. abia o scotea la capăt cu lecţiile pe care le dădea. Se mai angaja să cânte pe la seratele negustorilor şi ale nemţilor sau în casele slujbaşilor săraci, care, de bine, de rău, tot îi plăteau ceva. Lui Efimov nici nu-i trecea prin gând să se sinchisească de greutăţile cu care lupta prietenul său: se purta cu el aspru, şi săptămâni întregi nu binevoia să-i adreseze măcar un cuvânt. Într-o zi, B. i-a spus cu o mare blândeţe că n-ar fi rău dacă şi-ar neglija mai puţin vioara, ca să nu piardă cu totul obişnuinţa ei. Dar Efimov s-a făcut foc şi a declarat că intervenţia lui B. l-a hotărât cu atât mai mult să nu se mai atingă niciodată de vioara sa, închipuindu-şi, probabil, că B. îl va ruga în genunchi să nu facă aşa ceva. S-a întâmplat o dată ca B. să aibă nevoie de un muzicant care să-l acompanieze la o serată şi s-a gândit să-l invite pe Efimov. Când acesta a auzit propunerea, l-a cuprins furia şi a declarat cu aprindere că el nu este muzicant ambulant şi nici decăzut ca B., ca să înjosească o artă nobilă cântând în faţa unor meseriaşi neghiobi, cu totul necunoscători în ale muzicii, care nu sunt în stare să-i aprecieze talentul. B. n-a mai zis nimic. În lipsa prietenului său, care plecase la serata aceea, Efimov, cumpănind mai pe îndelete invitaţia lui B., şi-a închipuit că ea nu putea să fie altceva decât o

aluzie la faptul că trăia pe socoteala lui, că acesta i-a dat să înţeleagă că şi el trebuie să încerce să câştige bani. Când B. s-a întors acasă, Efimov s-a apucat pe neaşteptate să-i reproşeze purtarea lui josnică, declarându-i că nu mai rămâne niciun minut împreună cu el. Şi, într-adevăr, a dispărut pentru două zile, însă a treia zi s-a întors iar, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, şi şi-a continuat viaţa de mai înainte.

Numai deprinderea traiului comun şi vechea lor prietenie, îmbinate cu un simţământ de compătimire pentru omul acesta pierdut, îl mai opreau pe B. să pună cumva capăt acestui trai execrabil şi să se despartă pentru totdeauna de prietenul său. Până la urmă, tot s-au despărţit. Lui B. i-a surâs norocul. Ajutat de un protector influent, a izbutit să dea un concert strălucit. Pe vremea aceea B. şi ajunsese un mare artist, iar curând faima lui, care creştea cu o repeziciune uimitoare şi se răspândea tot mai mult, i-a înlesnit angajarea în orchestra teatrului de operă, unde a dobândit în scurtă vreme un succes pe deplin meritat. La despărţire, B. i-a dat lui Efimov o sumă de bani şi l-a implorat, cu lacrimi în ochi, să se întoarcă pe calea cea dreaptă. Chiar şi astăzi B. se simte emoţionat când îşi aminteşte de el. Amiciţia cu Efimov i-a lăsat impresiile cele mai puternice din tinereţea sa. Păşiseră umăr la umăr pe tărâmul artei, legaţi printr-o strânsă şi înflăcărată prietenie. Până şi izbucnirile ciudate, până şi defectele cele mai grosolane şi mai izbitoare ale lui Efimov îl legaseră şi mai mult de acesta. B. îl înţelegea, aproape că-i ghicea gândurile şi-şi dădea seama cum se va sfârşi totul. La despărţire s-au îmbrăţişat şi au plâns. Atunci, printre lacrimi şi hohote de plâns, Efimov i-a mărturisit că e un om pierdut, omul cel mai nenorocit de pe pământ şi că ştie de mult lucrul acesta, dar abia acum şi-a dat bine seama că-i sortit pierzaniei.

— Nu am talent! a spus el în încheiere, pălind ca un mort.

B. era adânc mişcat.

— Ascultă, Egor Petrovici, a început el. Unde vrei să ajungi? Deznădejdea te distruge. Nu mai ai nici pic de răbdare şi curaj! Te-a apucat un acces de melancolie, de aceea spui că n-ai talent. Nu-i adevărat! Te asigur de contrariu. Nu eşti lipsit de talent. Îmi dau seama de adevărul acesta din felul cum simţi şi înţelegi tu arta, şi ţi-l pot dovedi chiar prin viaţa ta. Doar tu mi-ai povestit de trecutul tău. Şi altădată ai fost copleşit, fără să-ţi dai seama, de aceleaşi clipe de deznădejde. De pe atunci, primul tău profesor, omul acela straniu despre care mi-ai vorbit de atâtea ori, a trezit în tine pentru întâia oară dragostea de artă şi ţi-a ghicit talentul. Şi atunci te-a cuprins un sentiment tot atât de puternic şi de dureros ca şi acum. Dar nu te dumireai de ceea ce se întâmpla cu tine. Erai sătul de traiul din casa moşierului, dar nu ştiai ce-ţi lipseşte. Profesorul tău a murit prea de timpuriu. Nu ţi-a lăsat moştenire decât năzuinţe vagi şi, mai ales, nu a apucat să-ţi dezvăluie propria ta personalitate. Simţeai că trebuie să păşeşti pe un alt drum, mai larg, că alte ţeluri îţi sunt hărăzite, dar nu ştiai cum să ajungi la ele, iar în tristeţea ta ai început să urăşti tot ce te înconjura. Cei şase ani de mizerie şi lipsuri nu sunt ani pierduţi! Ai învăţat, ai cugetat, ţi-ai dat seama de posibilităţile şi de puterile tale, şi astăzi îţi înţelegi arta şi menirea. Prietene, fii răbdător şi curajos! Te aşteaptă o ursită mult mai vrednică de invidie decât a mea. Eşti un artist de o sută de ori mai mare decât mine. Mă rog lui Dumnezeu să-ţi dea măcar a zecea parte din răbdarea mea. Să înveţi şi să nu bei, aşa cum te-a povăţuit moşierul tău cel bun, dar mai ales ia-o de la capăt, de la a.b.c.: Ce te chinuie? Sărăcia, lipsurile? Dar sărăcia şi lipsurile îl formează pe artist. Ele sunt nedespărţite de orice început. Deocamdată nimeni nu are nevoie de tine, nimeni nu vrea nici măcar să ştie de tine – aşa-i pe lumea asta. Dar aşteaptă puţin şi o să vezi cât o să ai de tras de pe urma talentului tău, după ce vei ajunge cunoscut.

Invidia, ticăloşia meschină şi mai cu seamă neghiobia se vor prăvăli peste tine şi te vor apăsa mai rău decât mizeria. Talentul are nevoie de înţelegere, de simpatie, dar te vor surprinde mutrele din jurul tău, când te vei apropia cât de cât de ţel. Ei vor desconsidera şi dispreţui ceea ce ai obţinut tu prin trudă grea, înfruntând lipsurile de tot felul, după zile de foame şi nopţi nedormite. Viitorii tăi confraţi nu se vor apropia de tine să te încurajeze, să te mângâie, nici nu vor lăuda ceea ce e bun şi adevărat în tine, ci dimpotrivă, se vor lega cu o bucurie răutăcioasă de orice greşeală de-a ta şi-ţi vor arunca în faţă slăbiciunile şi lipsurile tale. Sub masca indiferenţei, plini de ură, se vor desfăta cu orice greşeală pe care vei săvârşi-o (ca şi cum ar exista om care să nu greşească!). Înfumurat cum eşti, te porţi adesea cu cei din jurul tău cu o trufie cu totul nelalocul ei şi poţi să jigneşti cine ştie ce nulitate roasă de orgoliu, aşa că va fi vai şi amar de tine, căci vei fi singur, iar ei vor fi mulţi. Şi te vor sfârteca şi te vor străpunge cu acele lor înveninate. Chiar şi eu încep să le simt ura. Şi acum, curaj! Nu eşti chiar atât de sărac, o mai poţi scoate la capăt. Nu dispreţui niciun fel de muncă, zdrăngăne şi tu cum am zdrăngănit şi eu la petrecerile meşteşugarilor sărmani. Ţie îţi lipseşte răbdarea! Nerăbdarea ta a ajuns o adevărată boală. Îţi lipseşte simplitatea, eşti prea complex, prea despici firul în patru şi-ţi frământi creierul în zadar. Eşti cutezător numai cu vorba, dar te strângi de teamă când trebuie să pui mâna pe arcuş. Eşti ambiţios, dar prea puţin îndrăzneţ. Curaj deci, mai aşteaptă, mai învaţă şi chiar dacă nu te bizui pe propriile-ţi puteri, nu strică să încerci aşa, într-un noroc. Doar nu eşti lipsit nici de înflăcărare, nici de o adâncă simţire. Poate că-ţi vei atinge totuşi ţelul, şi dacă nu o să izbuteşti o dată, mai încearcă-ţi totuşi norocul. Oricum, n-ai ce pierde, ci, dimpotrivă, ai numai de câştigat. Norocul, frate, e mare lucru în arta noastră!

Efimov asculta vorbele prietenului său cu adâncă emoţie. Treptat, paloarea pieri din obrazul lui, roşeaţa îi învioră chipul, iar în ochi i se aprinse surprinzătoarea flacără a curajului şi a speranţei. Curând însă, nobilul său curaj deveni înfumurare, apoi se transformă în obişnuita lui aroganţă. Pe când B. se apropia de sfârşitul poveţelor sale, Efimov îl urmărea distrat şi nerăbdător. I-a strâns totuşi mâna cu căldură, i-a mulţumit şi, ca totdeauna, trecând uşor de la melancolie şi de la cea mai adâncă modestie la cea mai mare semeţie şi obrăznicie, i-a spus plin de trufie prietenului său că-l roagă să nu se neliniştească de soarta lui, că o să aibă el singur grijă de ea, că nădăjduieşte să se bucure şi el cât de curând de protecţia cuiva, ca să dea un concert, şi atunci va câştiga din belşug şi bani, şi glorie. B. a dat din umeri, dar nu l-a contrazis şi s-au despărţit, dar se înţelege că nu pentru multă vreme. Efimov a cheltuit repede banii căpătaţi. A venit să-i mai ceară, apoi a venit a treia, a patra, a zecea oară până când B., pierzându-şi răbdarea, nu l-a mai primit. De atunci n-a mai ştiut nimic de el.

Au trecut câţiva ani. Într-o zi, întorcându-se acasă de la o repetiţie, lângă uşa unui birt murdar dintr-o ulicioară, B. s-a lovit de un om prost îmbrăcat, ameţit de băutură, care l-a strigat pe nume. Era Efimov. Se schimbase foarte mult. Avea faţa galbenă şi buhăită. Pe obrazul lui descopereai din prima clipă pecetea de neşters a vieţii destrăbălate pe care o ducea. B. s-a bucurat foarte mult, dar n-a apucat să schimbe cu Efimov decât câteva cuvinte, căci acesta l-a târât după el, în birt. Aci, într-o cămăruţă mai retrasă, cu pereţii afumaţi, B. a putut să-l vadă mai bine pe prietenul său. Curgeau zdrenţele de pe el, avea cizmele rupte, iar plastronul uzat al cămăşii era plin de pete de vin. Părul începuse să-i încărunţească şi să se rărească.

— Ce-i cu tine? Ce faci? l-a întrebat B.

Efimov s-a încurcat, ba, la început, s-a fâstâcit chiar şi a răspuns cu vorbe fără şir şi cu frânturi de fraze care l-au

făcut pe B. să creadă că prietenul lui era nebun. În sfârşit, Efimov i-a mărturisit că nu poate vorbi până nu bea puţină votcă, dar că aici, la birt, nu mai are niciun credit. Spunând aceasta, s-a înroşit la faţă şi a încercat să-şi dea curaj, schiţând un gest de voioşie, dar atitudinea lui era atât de neobrăzată, de forţată şi de supărătoare, încât lui B., care şi-a dat seama că temerile lui se dovedeau pe deplin întemeiate, i-a făcut o impresie jalnică. Bun la suflet cum era, s-a simţit înduioşat de starea prietenului şi a comandat totuşi votcă. Efimov s-a schimbat la faţă de mulţumire şi s-a zăpăcit în aşa hal, că l-au podidit lacrimile şi era gata să sărute mâinile binefăcătorului său. În timpul mesei, B. a aflat, spre marea sa mirare, că nefericitul se însurase. Dar şi mai mare i-a fost mirarea când l-a auzit pe Efimov spunând că soţia sa era cauza tuturor nenorocirilor lui şi că însurătoarea i-a ucis talentul.

— Cum aşa? l-a întrebat B.

— Uite, frate, sunt doi ani de când n-am pus mâna pe vioară. Muierea mea-i bucătăreasă, o femeie grosolană, incultă. Lua-o-ar dracu!... Ne batem toată ziua, altceva nu facem.

— Dacă e aşa, de ce te-ai însurat?

— Când am întâlnit-o pe ea, muream de foame. Avea vreo mie de ruble şi m-am însurat aşa, nebuneşte. Dar ea s-a îndrăgostit de mine şi mi s-a atârnat de gât. Cine a pus-o? Apoi, frăţioare, banii s-au dus pe mâncare, pe băutură! Mai putea fi vorba de talent? Totul e pierdut!

B. a observat că Efimov încerca, grăbit, să se justifice în faţa lui.

— Am părăsit totul, totul! a adăugat el. Apoi i-a spus că în ultimul timp atinsese aproape perfecţiunea la vioară şi, cu toate că B. era unul dintre cei mai buni violonişti din oraş, nici pe departe nu se putea compara cu el, Efimov.

— Atunci, ce mai aştepţi? l-a întrebat B., mirat. N-ar fi bine să-ţi cauţi un loc?

— Nu merită! a zis Efimov, făcând cu mâna un gest de nespusă plictiseală. Parcă pricepe ceva careva dintre voi, din ăia de acolo! Ce ştiţi voi? Pe dracu! Nu ştiţi nimic, asta e! Vă pricepeţi să zdrăngăniţi un joc oarecare pentru cine ştie ce balet mizerabil – asta ştiţi! Dar violonişti buni n-aţi văzut, nici n-aţi ascultat vreodată. Parcă are vreun rost să vă zgândărească omul? N-aveţi decât să rămâneţi aşa cum sunteţi!

Spunând acestea, Efimov a dat iar din mână plictisit, clătinându-se pe scaun, ameţit de băutură. Apoi a început să stăruie pe lângă B. să-i facă o vizită acasă, dar acesta a refuzat, i-a cerut adresa şi i-a făgăduit că va trece pe la el chiar a doua zi. Efimov, după ce a mâncat şi a băut bine, a început să arunce priviri batjocoritoare fostului său prieten, căutând să-l înţepe în fel şi chip. La plecare, s-a repezit să-i ţină şuba scumpă, ca un inferior superiorului său. Trecând prin faţa primei camere, Efimov s-a oprit şi l-a recomandat pe B. chelnerilor şi publicului ca prima şi singura vioară din întreaga capitală. Într-un cuvânt, în clipa aceea era pur şi simplu dezgustător.

Cu toate acestea, a doua zi dimineaţă B. a venit să-l vadă în mansarda unde locuiam pe atunci cu toţii în cea mai neagră mizerie, într-o singură odaie. Împlinisem patru ani şi trecuseră doi ani de când măicuţa mea se măritase cu Efimov. Era nefericită. Mai înainte fusese guvernantă şi era o femeie foarte instruită şi frumoasă. Din pricina sărăciei, se măritase cu un funcţionar bătrân, tatăl meu. Căsnicia lor a fost însă de scurtă durată. Tatăl meu a murit pe neaşteptate, şi modesta moştenire rămasă de pe urma lui a fost împărţită între moştenitorii săi. Măicuţa mea s-a pomenit părăsită, cu mine în braţe şi cu o sumă neînsemnată de bani, partea ei de moştenire. Un loc de guvernantă cu un copil mic era greu de găsit. Tocmai atunci l-a întâlnit întâmplător pe Efimov şi s-a îndrăgostit într-adevăr de el. Fire visătoare şi plină de entuziasm, l-a socotit un geniu şi a dat crezare vorbelor lui înfumurate

despre viitorul strălucit care îl aştepta. O ademenea nobila misiune de a sprijini şi îndruma un om genial şi s-a măritat cu el. Dar chiar din prima lună, visurile şi speranţele ei s-au spulberat şi s-a trezit curând în faţa tristei realităţi. Efimov, care se pare că se însurase într-adevăr numai pentru că măicuţa mea avusese vreo mie de ruble, de îndată ce banii s-au cheltuit, şi-a pus mâinile în sân. Ca şi cum s-ar fi bucurat că are un pretext, s-a grăbit să declare tuturor cunoscuţilor săi că însurătoarea îi distrusese talentul şi că el nu poate să lucreze într-o odaie înăbuşitoare, de faţă cu o familie flămândă. Că într-o asemenea situaţie nu-ţi mai arde de cântat şi de muzică şi că, în sfârşit, aşa-i fusese lui scris – să-l lovească o nenorocire ca asta. Cu timpul, a început să creadă şi el că acuzaţiile sale erau întemeiate şi părea bucuros că găsise acest nou pretext pentru justificarea sa. Omul acesta nefericit, cu talentul distrus, parcă era în continuă căutare de pretexte, spre a justifica toate insuccesele şi nenorocirile sale. Nu se împăca deloc cu gândul înfiorător că el era pierdut de mult şi pentru totdeauna pentru artă. Lupta într-o încleştare spasmodică împotriva acestui gând cumplit ca un coşmar şi când realitatea îl dobora, când i se deschideau ochii pentru câteva clipe, i se părea că-şi pierde minţile de groază. Nu-i venea prea uşor să renunţe la credinţa care de atâţia ani însemnase pentru el însăşi viaţa. Până în ultima clipă s-a mângâiat cu nădejdea că încă nu era totul pierdut. În ceasurile de grea cumpănă, se îmbăta. Beţia, cu buimăceala ei hidoasă, îi mai alunga urâtul. În sfârşit, poate că nici nu-şi dădea seama cât de necesară îi era soţia sa pe vremea aceea: era un pretext viu şi, într-adevăr, pe tatăl meu vitreg aproape îl înnebunea ideea că, după ce-şi va îngropa soţia, care-l nenorocise, toate vor reintra pe făgaşul lor normal. Biata mea măicuţă nu-l putea înţelege. Ca o adevărată visătoare, a fost înfrântă chiar de la primii ei paşi în realitatea vrăjmaşă: a devenit supărăcioasă, arţăgoasă şi înăcrită. Se

certa neîncetat cu bărbatul ei, căruia îi făcea parcă plăcere s-o chinuiască, şi-i cerea mereu să se apuce de lucru. Însă orbirea lui, ideea fixă care-l obseda, sminteala lui – toate acestea îi distruseseră aproape orice sensibilitate umană. Râdea doar, şi într-un moment de cumplită sinceritate nu s-a sfiit să-i arunce în faţă jurământul că nu va pune mâna pe vioară până în clipa morţii ei. Măicuţa, deşi l-a iubit cu patimă până la ultima ei suflare, n-a putut să îndure viaţa aceasta. Mereu suferindă, mereu îndurerată, traiul ei era un chin fără de sfârşit şi, pe lângă toate aceste nenorociri, mai trebuia să şi muncească pentru întreaga familie. A început să gătească pentru alţii, deschizând o pensiune pentru externi. Dar soţul ei îi fura deseori toţi banii, aşa că ea era nevoită să-şi lase clienţii să plece cu vasele goale. Când B. a venit la noi, ea se îndeletnicea cu spălatul rufelor şi vopsitul hainelor vechi. Aşa o duceam de azi pe mâine, ca vai de lume, în mansarda noastră.

B. a rămas uluit de mizeria în care trăiam.

— Ce mi-ai tot îndrugat! i-a spus el tatălui meu vitreg. Ea ţi-a distrus talentul? Văd că, dimpotrivă, ea te hrăneşte. Dar tu ce lucrezi?

— Păi, nimic! a răspuns tatăl meu vitreg.

Dar B. nu cunoştea încă nici pe departe suferinţele măicuţei mele. Bărbatul îi aducea de multe ori în casă adevărate bande de puşlamale şi scandalagii, şi atunci să fi văzut ce era!

B. a rămas multă vreme la noi, încercând să-l facă pe fostul său prieten să înţeleagă anumite lucruri. Până la urmă, l-a ameninţat că, dacă nu vrea să se îndrepte, nu-l va ajuta cu nimic şi i-a spus fără ocol că bani nu-i dă, pentru că o să-i cheltuiască pe băutură. În sfârşit, l-a rugat să-i cânte ceva la vioară, ca să vadă ce s-ar putea face pentru el. Când tatăl meu vitreg s-a dus să-şi ia vioara, B. a încercat pe furiş să-i dea mamei mele nişte bani, dar ea a refuzat. I se întâmpla pentru prima dată să i se ofere de pomană! Atunci B. mi-a strecurat banii mie, şi biata femeie

a izbucnit în plâns. Tatăl meu vitreg a venit cu vioara, dar a cerut mai întâi să se aducă votcă, pentru că altfel nu poate cânta. I s-a adus băutura cerută şi, după ce a băut, a început să se laude.

— O să-ţi cânt o compoziţie de-a mea, din prietenie, i-a spus el lui B., şi a scos de sub scrin un caiet gros, prăfuit.

— Toate astea sunt scrise de mine, a zis el, arătând caietul. O să vezi şi tu! Astea, frate, nu-s fleacurile voastre de balet!

B. a răsfoit în tăcere câteva file, apoi a desfăcut notele pe care le adusese cu el şi l-a rugat pe tatăl meu vitreg să lase la o parte compoziţia lui şi să cânte după notele acelea.

Tatăl meu s-a simţit cam jignit, dar, temându-se să nu-l piardă pe noul său protector, s-a supus. Şi atunci B. a văzut că într-adevăr fostul său confrate studiase şi progresase mult de când se despărţiseră, deşi se lăuda că de când cu însurătoarea nu mai pusese mâna pe arcuş. S-o fi văzut atunci pe sărmana mea măicuţă cât de fericită era! Nu-şi mai lua ochii de la bărbatul ei şi era mândră de el. Bunul B. s-a bucurat sincer şi s-a hotărât să-i găsească de lucru tatălui meu vitreg. Avea încă de pe atunci multe legături cu oameni de seamă, aşa că l-a recomandat pe sărmanul său confrate, cerând să fie sprijinit, după ce mai întâi l-a făcut pe acesta să făgăduiască solemn că se va purta bine. Deocamdată l-a îmbrăcat mai cuviincios pe socoteala sa şi l-a prezentat câtorva persoane sus-puse, de care depindea angajarea lui. Efimov s-a dovedit a fi mândru numai în vorbe, pentru că a primit propunerea vechiului său prieten cu nespusă bucurie. B. povestea mai târziu că-i crăpa obrazul de ruşine din cauza linguşirilor şi temenelelor înjositoare ale tatălui meu vitreg, prin care acesta se străduia să-l îmbuneze, de teamă să nu-i piardă cumva protecţia şi bunăvoinţa. Dându-şi seama că păşea pe calea cea bună, Efimov se lăsă chiar şi de băutură. În sfârşit, a fost angajat în orchestra unui teatru. A trecut

proba cu bine, pentru că într-o singură lună de muncă stăruitoare izbutise să câştige tot ce pierduse într-un an şi jumătate din lipsă de exerciţiu şi a făgăduit că va studia mereu şi-şi va îndeplini noile sale îndatoriri conştiincios şi cu punctualitate. Dar situaţia familiei noastre nu s-a îmbunătăţit de loc. Tatăl meu vitreg nu-i dădea măicuţei niciun ban din leafa lui. O cheltuia toată în chefuri cu o droaie de prieteni noi cu care s-a grăbit să se înconjoare. Cei mai mulţi erau servitori din teatru, corişti, figuranţi, într-un cuvânt, nişte indivizi pe care-i putea domina, pentru că pe oamenii cu adevărat talentaţi îi ocolea. Izbutise să le impună un deosebit respect pentru persoana lui, grăbindu-se să le spună că este un talent uriaş, nerecunoscut, că l-a nenorocit nevastă-sa şi că, în sfârşit, capelmaistrul lor habar nu are ce-i aia muzică. Îşi bătea joc de toţi muzicanţii din orchestră, de piesele puse în scenă şi chiar de autorii operelor jucate. Apoi a început să pălăvrăgească despre o nouă teorie a muzicii. Până la urmă, întreaga orchestră s-a săturat de el, pentru că se certase cu toţi colegii şi cu dirijorul, fusese impertinent cu toţi şefii săi, dobândind astfel o reputaţie de certăreţ şi neserios – un om de nimic. Nimeni nu-l mai putea suferi.

Într-adevăr, părea foarte ciudat ca un om atât de neînsemnat, cu apucături atât de urâte, un interpret lipsit de valoare, care cânta fără pic de tragere de inimă, să se răstească la toată lumea şi să fie atât de lăudăros şi de arogant!

În cele din urmă, tatăl meu vitreg s-a certat cu B. Născocise o bârfeală josnică împotriva lui, o calomnie ticăloasă, pe care o pusese în circulaţie, susţinând-o ca adevărată. După un serviciu neconştiincios de o jumătate de an, a fost dat afară din cauza beţiei şi a neglijenţei în îndeplinirea îndatoririlor sale. Dar Efimov nu a părăsit teatrul cu una, cu două. Şi-a îmbrăcat iar zdrenţele de mai înainte, pentru că hainele bune le vânduse sau le amanetase pe toate. Venea pe la foştii săi colegi, care-l

primeau cu sau fără voia lor. Colporta fel de fel de bârfeli, pălăvrăgea vrute şi nevrute, se plângea de viaţa pe care era silit s-o ducă şi-i poftea pe toţi să vină acasă la dânsul ca s-o vadă pe ticăloasa de nevastă-sa. S-au găsit, fireşte, câte unii care-şi iroseau vremea ascultându-l, oameni care, după ce-l îmbătau pe confratele lor alungat, îl puneau să vorbească tot felul de gogomănii. De obicei, era foarte spiritual şi hazliu şi-şi presăra pălăvrăgeala cu vorbe veninoase şi aprecieri cinice, plăcute unui anumit public. Era privit ca un măscărici trăsnit şi hazliu, pe care, când nu aveau altă treabă, îl puneau să meliţe din gură. Ba unii se amuzau aţâţându-l împotriva unui violonist abia sosit în oraş. Când îi auzea, Efimov se schimba îndată la faţă, se zăpăcea şi, ros de gelozie, se grăbea să afle despre ce violonist era vorba şi dacă avea talent. Se pare că abia în această perioadă a vieţii sale a apărut adevărata lui scrânteală, care se accentua treptat – ideea fixă că ar fi cel mai mare violonist, cel puţin la Petersburg, dar că e prigonit de soartă, nedreptăţit, şi că numai din pricina intrigilor de tot soiul rămăsese neînţeles şi necunoscut. Ba gândul acesta îl şi măgulea, fiindcă sunt oameni cărora le face mare plăcere să se creadă nedreptăţiţi şi asupriţi, să se tânguie în gura mare, sau să se mângâie în tăcere, plecându-se adânc în faţa propriei lor măreţii, nerecunoscute de alţii. Îi ştia pe degete pe toţi violoniştii din Petersburg şi, după părerea lui, niciunul dintre ei nu se putea măsura cu el. Specialiştii şi diletanţii, care-l cunoşteau pe bietul smintit, se distrau vorbind de faţă cu dânsul despre cutare sau cutare violonist talentat, renumit, provocându-l, astfel, şi pe el să vorbească. Le plăcea să-l întărâte, îi desfătau vorbele lui usturătoare, aprecierile pline de tâlc şi de miez, când îşi critica rivalii închipuiţi. Adesea se întâmpla ca cei din jurul lui să nu-l înţeleagă, dar erau convinşi că nimeni altul nu se pricepea să înfăţişeze cu mai mare iscusinţă, în caricaturi prinse cu multă isteţime, celebrităţile muzicale ale timpului. Ba chiar

şi artiştii de care-şi bătea joc atât de crunt îi cam ştiau de frică, pentru că-i cunoşteau vorba necruţătoare şi-şi dădeau seama de temeiul atacurilor şi de justeţea aprecierilor lui, ori de câte ori meritau într-adevăr să fie criticaţi. Toţi se obişnuiseră să-l vadă în culise şi pe culoarele teatrului. Oamenii de serviciu îl lăsau să treacă nestingherit, ca pe un personaj care nu putea să lipsească de acolo. Ajunsese un fel de Thersit al teatrului[xiv]. Aşa a dus-o el vreo doi ani sau trei ani, dar până la urmă s-au plictisit toţi de el, chiar şi în rolul acesta de măscărici. L-au izgonit pentru totdeauna, şi în ultimii doi ani ai vieţii sale nimeni dintre cei care-l cunoşteau pe tatăl meu vitreg nu l-a mai văzut nicăieri, de parcă ar fi intrat în pământ. E adevărat că B. l-a mai întâlnit de două ori. Lui i s-a părut atât de decăzut, încât compătimirea a învins din nou dezgustul, şi l-a strigat; dar tatăl meu vitreg s-a simţit jignit, s-a prefăcut că nu-l aude, şi-a tras pălăria ponosită peste ochi şi a trecut mai departe. În sfârşit, în dimineaţa unei mari sărbători, B. a fost anunţat că venise fostul său confrate Efimov, ca să-l felicite. B. i-a ieşit în întâmpinare. Efimov, ameţit de băutură, a început să-i facă temenele până la pământ, bolborosind ceva nedesluşit. Nu voia nici în ruptul capului să intre în casă. Încăpăţânarea aceasta a lui îşi avea şi ea tâlcul ei, căci spunea el: „De, nu se cuvine ca un biet nenorocit ca mine să stea lângă persoane atât de nobile ca dumneavoastră. Că pentru alde noi, oamenii mici, e bun şi antreul pentru a vă face urări de sărbătoare, a ne închina adânc şi a pleca”. Pe scurt, s-a purtat prosteşte, josnic şi dezgustător de urât. Din ziua aceea, B. nu l-a mai văzut multă vreme, până în clipa catastrofei care a curmat firul acestei vieţi în descompunere, al acestei vieţi cangrenate şi triste. Deznodământul a fost cumplit. Catastrofa este strâns legată nu numai de primele impresii ale vieţii mele, ci de întreaga mea viaţă. Iată cum s-au petrecut lucrurile... Dar mai întâi trebuie să spun ce a fost copilăria mea şi ce a însemnat pentru mine omul acesta, el,

care a lăsat o urmă atât de dureroasă în primele impresii ale copilăriei mele şi a fost pricina morţii bietei mele măicuţe.

II

Amintirile mele încep de foarte târziu, abia după ce am împlinit opt ani. Nu ştiu cum s-a făcut, dar întâmplările dinainte de această vârstă nu mi-au lăsat o impresie atât de adâncă, încât să-mi pot aduce aminte de ele. De pe la opt ani şi jumătate îmi amintesc însă bine de tot ceea ce s-a petrecut zi de zi, fără întrerupere, ca şi cum toate s-ar fi întâmplat abia ieri. Ce-i drept, parcă văd ca prin vis şi câte ceva din viaţa mea de mai înainte: candela veşnic aprinsă într-un colţ întunecat al odăii, lângă o icoană veche, lovitura pe care mi-a dat-o într-o zi, pe stradă, un cal, de pe urma căreia, după cum mi s-a povestit mai târziu, am zăcut trei luni. Îmi mai amintesc cum în timpul acestei boli m-am trezit într-o noapte lângă mama cu care dormeam în pat, speriată de nălucirile stârnite de boală, de liniştea nopţii şi de şoarecii care rodeau duşumeaua într-un colţ. M-am ghemuit sub plapumă şi am tremurat de frică toată noaptea, fără a îndrăzni s-o trezesc pe măicuţa, ceea ce mă face să cred că de ea mi-era teamă mai mult decât de orice. Dar, din clipa când am început să-mi dau seama de mine însămi, am început să mă maturizez neaşteptat de repede, să înţeleg cu o înspăimântătoare uşurinţă unele lucruri care nu erau deloc copilăreşti. Toate căpătau pentru mine o nespusă claritate, pricepeam totul neînchipuit de repede. Clipa în care firul amintirilor mele a început să se depene mi-a lăsat o impresie puternică şi apăsătoare. Impresia aceasta s-a repetat apoi zi de zi, accentuându-se mereu. Ea a dat un colorit sumbru şi

straniu anilor petrecuţi în casa părinţilor mei, precum şi întregii mele copilării.

Astăzi îmi e de parcă mă trezisem deodată dintr-un somn adânc (deşi atunci, se înţelege, lucrul acesta nu mi se păruse atât de uimitor). Mă văd într-o odaie mare, joasă, neaerisită şi murdară. Pereţii, spoiţi cu un cenuşiu spălăcit. Într-un colţ se află un cuptor mare, rusesc. Ferestrele, înguste şi lungi ca nişte crăpături, dau spre stradă, sau, mai bine zis, spre acoperişul casei de peste drum. Pervazul e atât de sus, că trebuie să aduc mai întâi un scaun, iar pe scaun să aşez un scăunel, pentru ca abia de acolo să pot ajunge, cu chiu, cu vai la fereastră, unde îmi plăcea să stau când eram singură. De la fereastra odăii noastre se vede jumătate din oraş. Locuiam chiar sub acoperiş, într-o casă foarte mare, cu cinci etaje. Un divan vechi, acoperit cu muşama, desfundat şi prăfuit, o masă simplă, albă, două scaune, patul măicuţei, într-un colţ un dulăpior cu nu ştiu ce înăuntru, un scrin încremenit într-o rână şi un paravan de hârtie, rupt, iată toată mobila noastră...

Mi-amintesc că era pe înserat. În casă domnea neorânduiala, pe jos zăceau împrăştiate perii, cârpe, blidele noastre de lemn, o sticlă spartă şi nu mai ţin minte ce alte lucruri. Ţin minte că mama era foarte tulburată, se zbuciuma şi plângea. Tatăl meu vitreg şedea într-un colţ, îmbrăcat în veşnica lui redingotă zdrenţuită. El i-a spus ceva, zâmbind ironic. Atunci, şi mai furioasă, ea a început să arunce iar pe jos perii şi vase. Am izbucnit în plâns şi m-am repezit ţipând să-i despart. Îngrozită, l-am cuprins cu putere în braţe pe tata. Voiam să-l apăr, acoperindu-l cu trupul meu. Dumnezeu ştie de ce mi se părea că mama se supăra degeaba pe el, că el n-avea nicio vină. Eram în stare să cer iertare pentru el, să îndur orice pedeapsă în locul lui. Măicuţa mă înspăimânta şi-mi închipuiam că şi alţii se temeau tot atât de mult de ea. În prima clipă, mama a rămas uluită, apoi m-a luat de mână şi m-a tras după

paravan. M-am lovit la mână de pat şi m-a durut destul de rău, dar teama era mai mare decât durerea, şi nu m-am văitat. Mai ţin minte că măicuţa i-a spus ceva tatei, cu amărăciune şi aprindere, arătând spre mine (în această povestire, îi voi spune şi de aci înainte tată, pentru că am aflat abia mult mai târziu că nu mi-era tată bun). Cearta a ţinut vreo două ore şi, în aşteptarea mea înfrigurată, mă străduiam din răsputeri să ghicesc cum se va termina. Într-un târziu, s-a potolit, şi mama a plecat nu ştiu unde. Tata m-a chemat la el, m-a sărutat, m-a mângâiat pe cap şi m-a luat în braţe, iar eu, alintându-mă, m-am cuibărit la pieptul lui. A fost probabil cea dintâi mângâiere părintească pe care am cunoscut-o şi poate că tocmai din pricina ei abia din momentul acela îmi amintesc de toate atât de clar. Am mai băgat de seamă că mi-am câştigat bunăvoinţa tatei, pentru că i-am luat apărarea, şi atunci mi se pare că m-a străfulgerat pentru întâia oară gândul că el suferă şi îndură mult amar din pricina mamei. Din ziua aceea, gândul acesta m-a urmărit neîncetat umplându-mi sufletul de revoltă.

Din clipa aceea a răsărit în mine o dragoste nemăsurată pentru tatăl meu, o dragoste ciudată, defel copilărească. Aş spune mai curând că era un simţământ *matern* de compătimire, dacă o astfel de definire a dragostei mele n-ar părea oarecum ridicolă, din cauză că eram un copil. Pe tatăl meu îl socoteam întotdeauna atât de vrednic de milă, atât de persecutat, de năpăstuit, de chinuit, încât mi s-ar fi părut înspăimântător şi nefiresc să nu încerc a-i alina durerea, să nu-l mângâi pe cât mi-era cu putinţă. Dar nici până astăzi nu înţeleg pentru ce mi-a intrat în cap ideea că tata este un astfel de martir, un om atât de nefericit! Cine mi-a insuflat gândul acesta? Cum de a fost cu putinţă ca un copil ca mine să înţeleagă, oricât de puţin, insuccesele lui personale? Şi le înţelegeam, deşi le răstălmăceam, adaptându-le felului meu de a gândi; dar nici până astăzi nu ştiu cum de am ajuns să am impresia aceasta despre el.

Poate că mama s-a purtat prea aspru cu mine şi m-am apropiat de tatăl meu ca de o fiinţă care-mi împărtăşea durerea.

Am vorbit despre prima clipă de trezire din somnul prunciei, despre prima mea mişcare în viaţă. Chiar din clipa aceea, inima mi-a fost rănită şi am început să mă maturizez cu o neînchipuită şi istovitoare repeziciune. Nu mă mai mulţumeau impresiile din afară. Am început să gândesc, să judec, să observ, însă această observare a vieţii din jur era nefiresc de timpurie, aşa că nu se putea ca închipuirea mea să nu transforme totul după tiparul ei, pomenindu-mă dintr-odată într-o lume fantastică. În jurul meu toate îmbrăcau veşmântul basmului fermecat pe care mi-l povestea adesea tatăl meu, şi pe care îl socoteam pe vremea aceea cu totul adevărat. În mintea mea s-au zămislit gânduri neobişnuite. Ştiam foarte bine – fără să-mi dau seama cum de-am ajuns să ştiu – că trăiesc într-o familie ciudată, că părinţii mei nu seamănă defel cu oamenii pe care-i întâlneam întâmplător pe vremea aceea. ,,De ce oare, mă întrebam eu, de ce toţi ceilalţi oameni au o cu totul altă înfăţişare decât aceea a tatălui şi a mamei mele? De ce alţii aveau feţele vesele şi de ce eram uimită că în ungherul nostru nimeni nu se bucura, nimeni nu râdea vreodată?" Ce forţă m-a împins, ce m-a îndemnat pe mine, copil de nouă ani, să încerc cu atâta stăruinţă să înţeleg, să prind, atentă, orice vorbă aruncată de cei pe care întâmplarea mi-i scotea în cale, fie pe scara noastră, fie pe stradă, când, pe înserate, acoperindu-mi zdrenţele cu caţaveica cea veche a măicuţei mele, mă duceam la băcănie cu câţiva bănuţi de aramă în mână, ca să cumpăr puţin zahăr, ceai sau pâine? Am înţeles, dar nu-mi aduc aminte cum, că în ungherul nostru domnea o veşnică şi insuportabilă nenorocire. Mă frământam, încercând să mă dumiresc, de ce anume era aşa, şi nu ştiu cine m-a ajutat să dezleg această taină în felul meu: vinovată era mama. Am socotit că ea era călăul tatălui meu şi – repet – nu

înţeleg cum de s-a putut naşte în mintea mea un gând atât de groaznic. Şi cu cât mă simţeam mai aproape de tatăl meu, cu atât mai aprig o uram pe biata maică-mea. Chiar şi astăzi, după atâta vreme, această amintire mă chinuieşte amarnic. Dar iată o altă întâmplare, care a contribuit şi mai mult la ciudata mea apropiere de tatăl meu. Într-o seară – trecuse de ora nouă – mama m-a trimis la băcănie să cumpăr drojdie. Tata nu era acasă. La întoarcere, mergând pe stradă, m-am împiedicat, am căzut şi am vărsat toată drojdia din ceaşcă. În prima clipă m-am gândit la mânia maică-mii. Am încercat să mă ridic în picioare, dar n-am putut, şi mâna stângă mă durea cumplit. Trecătorii s-au strâns în jurul meu; o bătrânică m-a sprijinit, iar un băieţel, care tocmai trecea în fugă pe acolo, m-a lovit cu o cheie în cap. În sfârşit, cei din jur au izbutit să mă ridice. Am strâns de pe jos cioburile ceştii şi am pornit spre casă buimacă, abia târându-mi picioarele. Deodată, l-am zărit pe tata. Stătea în mijlocul mulţimii adunată în faţa casei unor oameni bogaţi de peste drum de noi. Proprietatea unei familii nobile, casa era scăldată în lumină. Înaintea intrării aşteptau o mulţime de trăsuri, şi sunetele muzicii răzbăteau prin ferestre până afară în stradă. L-am apucat de poala redingotei, i-am arătat ceaşca spartă şi, izbucnind în plâns, i-am spus că mi-e frică să mă întorc la mama. Nu ştiu cum, dar eram sigură că îmi va lua apărarea. Dar pentru ce eram atât de sigură, cine mi-a insuflat sentimentul acesta, cine mi-a spus că el mă iubeşte mai mult decât mama? De ce oare m-am apropiat fără teamă de el? M-a luat de mână, m-a liniştit, apoi mi-a spus că vrea să-mi arate ceva şi m-a ridicat în braţe. Nu vedeam nimic, pentru că mă apucase tocmai de mâna lovită şi mă durea îngrozitor, dar nu am scos niciun vaiet, de teamă să nu-l mâhnesc. Mă întreba mereu ce văd. Străduindu-mă din răsputeri să-i fac pe plac, i-am răspuns că văd nişte draperii roşii. Ţinându-mă în braţe, a vrut să treacă cu mine pe partea cealaltă a străzii, mai aproape de

casa aceea. Atunci am izbucnit deodată în plâns şi, îmbrăţişându-l, l-am rugat să mă ducă mai repede sus, la măicuţa. Îmi amintesc că în seara aceea mângâierile tatălui meu mă îndurerau şi mă chinuia gândul că unul dintre oamenii pe care doream atât de mult să-i iubesc mă mângâia şi-mi răspundea cu dragostea lui, pe când celălalt mă înfricoşa şi nu îndrăzneam să mă apropii de el. Dar mama aproape că nici nu s-a supărat pe mine şi m-a trimis la culcare. Mâna mă durea tot mai rău şi până la urmă au început să mă scuture frigurile. Cu toate acestea, eram neînchipuit de fericită că se terminase totul cu bine şi toată noaptea am visat casa de peste drum cu draperiile roşii.

A doua zi, m-am deşteptat din somn cu un singur gând – casa cu draperiile roşii. Abia a ieşit mama pe poartă, că m-am şi urcat pe pervazul ferestruicii, ca să mă uit peste drum. Casa aceasta îmi aţâţa de multă vreme curiozitatea de copil. Îmi plăcea s-o privesc, mai ales în amurg, când pe străzi se aprindeau felinarele, şi când draperiile, roşii ca purpura, străluceau parcă în ape sângerii, ciudate, de după ferestrele înalte, cu geamuri mari, dintr-o bucată, ale casei scăldată în lumină. Aproape totdeauna se opreau în faţa intrării trăsuri luxoase, trase de cai minunaţi, superbi. Totul îmi stârnea curiozitatea: şi strigătele, şi învălmăşeala de la intrare, şi felinarele multicolore ale trăsurilor, şi femeile elegante care coborau din caleşti. În închipuirea mea de copil, vedeam desfăşurându-se un fast împărătesc, ca într-un basm fermecat. Şi de atunci, după întâlnirea cu tatăl meu în faţa casei celei bogate, aceasta mi se părea de două ori mai minunată şi mai atrăgătoare decât înainte. Imaginaţia mea aprinsă a început să zămislească tot felul de noţiuni şi de presupuneri, care mai de care mai bizare. Nu era de mirare că, trăind între oameni atât de ciudaţi ca tata şi mama, ajunsesem să fiu şi eu un copil straniu, cu o fantezie exaltată. Mă izbea mai ales deosebirea dintre caracterele lor. Mă uimea, bunăoară, zbuciumul mamei

mele, care se trudea fără odihnă, ca să procure cele trebuitoare traiului nostru sărăcăcios, învinuindu-l mereu pe tatăl meu că trebuie să muncească singură pentru toţi. Mă întrebam, fără să vreau, oare de ce tatanu-i dă niciun ajutor şi se poartă ca un străin în casa noastră? Câteva cuvinte ale mamei mi-au lămurit întru câtva situaţia, căci am aflat cu oarecare mirare că tata era artist (cuvântul mi s-a întipărit bine în memorie), că avea talent, şi mi-am închipuit numaidecât că un artist trebuie să fie cu totul deosebit de ceilalţi oameni. Se poate ca însuşi felul de a se purta al tatălui meu să mă fi făcut să cred aşa, sau poate că mai auzisem ceva în legătură cu asta şi nu-mi mai aduc aminte ce anume. Ciudat de limpede mi-au sunat în ureche vorbele pe care tatăl meu le-a rostit într-o zi, în faţa mea, cu însufleţire. Spunea că „va veni vremea când nici el nu va mai trăi în mizerie, când va fi şi el un domn, un om bogat şi că, în sfârşit, după moartea mamei, va renaşte la o nouă viaţă”. Mi-amintesc că atunci când am auzit pentru prima data aceste cuvinte, m-am înspăimântat. N-am mai putut să rămân în odaie şi am fugit în săliţă. Am stat acolo, în frig, sprijinită de pervazul ferestrei, acoperindu-mi faţa cu mâinile, şi am plâns amar. Mai târziu, însă, după ce frământasem multă vreme în minte cele auzite şi mă deprinsesem cu această înspăimântătoare dorinţă a tatălui meu, fantezia mi-a venit deodată în ajutor. Şi, din cauză că nu mai puteam îndura chinul neştiinţei, am fost nevoită să presupun neapărat ceva. Cum s-a întâmplat nu mai ştiu, dar până la urmă a început să mă stăpânească gândul că, după moartea mamei, tata va părăsi locuinţa noastră tristă şi vom pleca împreună undeva, în altă parte. Unde anume? La această întrebare închipuirea mea nu a fost niciodată în stare să răspundă lămurit. Îmi amintesc numai atât: că prin visările mele se perinda tot ceea ce fantezia putea să creeze mai strălucit, mai somptuos şi mai măreţ, tot ceea ce putea să înfrumuseţeze locul acela unde ne vom duce amândoi, pentru că eram încredinţată că vom pleca

negreşit împreună. Îmi închipuiam că vom fi bogaţi chiar din prima clipă şi că nu voi mai fi nevoită să alerg la băcănie. Drumurile după cumpărături mi-erau foarte neplăcute, pentru că, ori de câte ori ieşeam pe stradă, mă chinuiau copiii din vecini, şi mi-era tare teamă de ei, mai ales când duceam lapte sau ulei. Ştiam doar ce pedeapsă aspră mă aştepta acasă, dacă se întâmpla să le vărs. În visările mele îmi plăcea să-mi închipui că tata va avea haine bune şi vom locui într-o casă plină de strălucire. Şi iată că acum casa cea bogată cu draperii roşii de peste drum şi întâlnirea mea cu tata în faţa ei veneau să-mi aprindă imaginaţia. Presupunerile mele se precizau dintr-odată: o să ne mutăm chiar în casa asta şi o să trăim acolo în veşnică sărbătoare şi fericire. De atunci priveam de la fereastră în fiecare seară, cu o curiozitate nepotolită, casa cea vrăjită. Vedeam trăsuri adunate în faţa ei, oaspeţi eleganţi, cum nu mai întâlnisem nicicând. Mi se părea că aud sunetele unei muzici minunate revărsându-se prin ferestre. Priveam cu nesaţ umbrele care se desenau pe perdele şi mă străduiam fără răgaz să ghicesc ce se întâmplă acolo înăuntru. Îmi închipuiam că acolo e raiul şi o sărbătoare fără de sfârşit. Am început să urăsc locuinţa noastră sărăcăcioasă şi zdrenţele pe care le purtam. Într-o seară, când mama m-a certat şi mi-a poruncit să mă dau jos de pe pervaz, unde mă căţărasem ca de obicei, în mintea mea a încolţit ideea că dinadins nu mă lasă să mă uit la casa de peste drum, ca să-mi iau gândul de la ea, pentru că nu se bucura de fericirea noastră şi voia s-o zădărnicească... Toată seara am urmărit-o cu atenţia încordată, bănuitoare.

Mă întreb, oare cum de s-a putut strecura în sufletul meu atâta cruzime faţă de o fiinţă mereu chinuită ca mama? Abia acum îmi dau seama câtă suferinţă a îndurat şi nu-mi pot aminti fără adâncă durere de această martiră. Chiar şi atunci, în perioada aceea întunecată a copilăriei mele ciudate, în epoca dezvoltării atât de nefireşti a

acestui început de viaţă, mi se strângea adesea inima de durere şi de milă – şi neliniştea, tulburarea şi îndoiala mi se strecurau în suflet. Uneori, chiar de pe atunci, mi se răzvrătea conştiinţa şi, chinuită de grea suferinţă, simţeam că sunt nedreaptă cu mama. Dar mă înstrăinasem de ea şi nu-mi amintesc să fi dorit vreodată să mă alinte. Şi astăzi se întâmplă destul de des ca frânturi de amintiri, în aparenţă neînsemnate, să-mi învenineze şi să-mi răscolească sufletul. Mi-aduc aminte că într-o seară (ceea ce voi povesti acum este, fără îndoială, meschin, banal şi grosolan, dar tocmai astfel de amintiri mă chinuiesc parcă mai mult şi mi s-au întipărit mai dureros în memorie), în lipsa tatei, mama voia să mă trimită la băcănie să cumpăr ceai şi zahăr. Dar tot chibzuia şi şovăia, numărând cu glas tare bănuţii de aramă – jalnica sumă pe care o avea de cheltuială. A stat şi a socotit aşa vreo jumătate de oră şi tot nu s-a hotărât. Câteodată cădea într-un fel de uitare de sine – desigur din pricina suferinţelor pe care le îndura. Parcă o văd numărând bănuţii şi şoptind ceva, încet, domol, de parcă vorbele i-ar fi ieşit din gură fără voia ei. Avea buzele supte şi obrajii cadaverici, mâinile îi tremurau şi, întotdeauna când vorbea singură, dădea mereu din cap.

— Nu, nu se poate, a murmurat ea, privindu-mă. Mai bine mă culc. Ce zici? Vrei să te culci şi tu, Netoşka[xv]?

Nu i-am răspuns. Atunci mi-a ridicat uşor capul şi m-a învăluit într-o privire atât de blândă, atât de duioasă, şi un zâmbet atât de matern i-a înseninat şi i-a luminat chipul, încât inima a prins să-mi zvâcnească dureros. Şi-mi mai spusese şi Netoşka, ceea ce însemna că în clipa aceea simţea o dragoste adâncă pentru mine. Diminutivul acesta de Netoşka mi-l dăduse chiar ea, de drag, formându-l din numele meu Anna. De câte ori îmi spunea Netoşka, ştiam că voia să mă alinte. Eram mişcată, aş fi vrut s-o îmbrăţişez, să mă ghemuiesc la pieptul ei şi să plâng împreună cu ea. Biata măicuţa mea m-a mângâiat îndelung pe cap, cu mişcări maşinale, poate fără să-şi mai dea

seama că mă mângâie, rostind mereu: „Fetiţa mea, Anneta... Netoşka!” Mă podidiseră lacrimile, dar m-am stăpânit. Mă încăpăţânam să nu-mi trădez înduioşarea, deşi sufeream cumplit. Nu, cruzimea mea faţă de ea nu putea să fie firească. Nu era cu putinţă să fiu atât de pornită împotriva mamei mele, numai din cauza asprimii ei. Dragostea mea nemăsurată, plină de fantezie, pentru tatăl meu, îmi pocise sufletul – asta era. Mă deşteptam uneori noaptea, în colţul meu, în patul prea strâmt, sub plapuma friguroasă, şi, nu ştiu de ce, dar de fiecare dată mă cuprindea teama. Buimacă de somn, mi-aminteam că nu demult, când eram mai mică, dormeam cu mama şi nu-mi era atât de teamă când mă trezeam noaptea. Cum mă alipeam de ea, cum închideam ochii şi o strângeam mai tare în braţe, adormeam ca prin farmec. Simţeam că în adâncul sufletului meu, nici chiar acum nu puteam să n-o iubesc. Mai târziu am descoperit că mulţi copii sunt groaznic de nesimţitori; în schimb, când îndrăgesc pe cineva, atunci îl iubesc neţărmurit. Aşa s-a întâmplat şi cu mine.

Uneori, în cămăruţa noastră, săptămâni întregi se aşternea o linişte de moarte. Tata şi mama obosiseră de atâta ceartă, iar eu trăiam lângă ei, ca întotdeauna, mereu tăcută, cu gândurile mele, mereu tristă, cu dorurile şi visurile mele. Scrutându-i cu luare-aminte pe amândoi, am înţeles raporturile dintre ei: mi-am dat seama de veşnica lor vrăjmăşie surdă, de întreaga amărăciune şi grozăvie a vieţii dezordonate care se cuibărise în ungherul nostru. Dar am înţeles totul, fără a pătrunde cauzele şi efectele, ci numai atât cât putea să discearnă mintea mea de atunci. Mi-amintesc că în serile lungi de iarnă mă ghemuiam într-un colţ al odăii, şi de acolo îi urmăream cu priviri lacome ceasuri în şir. Cercetam cu atenţie faţa tatălui meu şi mă străduiam să-i ghicesc gândurile, să aflu ce-l frământă atât de mult. Uneori mă uimea şi mă înspăimânta purtarea mamei. Se plimba neobosită, ore de-a rândul, de la un

capăt la altul al camerei, adesea chiar şi noaptea, când o chinuia insomnia. Umbla mereu şi şoptea ceva, ca pentru sine însăşi, de parcă ar fi fost singură în odaie, ba desfăcând braţele, ba încrucişându-le la piept, ba frângându-şi mâinile, apăsată de o tristeţe cumplită, fără leac. Alteori, lacrimile îi curgeau şiroaie pe obraz, poate fără să-şi dea seama de ele, pentru că din când în când cădea într-un fel de uitare. Suferea de o boală foarte grea şi nu se îngrijea de loc.

Singurătatea şi tăcerea pe care nu îndrăzneam s-o curm mă apăsau din ce în ce mai tare. Trecuse un an de când trăiam o viaţă conştientă, frământată de gânduri, de visuri fără sfârşit, chinuită de doruri nedesluşite, tainice, care mijeau în mine fără veste. Eram din ce în ce mai sălbatică, de parc-aş fi crescut în pădure. În sfârşit, tata a observat cel dintâi schimbarea prin care treceam; m-a chemat lângă el şi m-a întrebat de ce-l privesc atât de stăruitor. Nu mai ştiu ce i-am răspuns. Îmi amintesc doar că a căzut pe gânduri; apoi, într-un târziu, uitându-se la mine, mi-a spus că va aduce chiar a doua zi un abecedar, ca să mă înveţe carte. Am aşteptat abecedarul cu mare nerăbdare şi m-am frământat toată noaptea, încercând să mi-l închipui, pentru că nu prea ştiam ce înseamnă un abecedar. A doua zi, tata s-a apucat într-adevăr să mă înveţe carte. Am priceput numaidecât ce mise cerea şi învăţam repede şi uşor, pentru că ştiam că-i fac plăcere. Au fost anii cei mai fericiţi din viaţa mea de atunci. Când mă lăuda pentru sârguinţa mea, când mă mângâia pe cap şi mă săruta, izbucneam în plâns de atâta fericire. Încetul cu încetul, m-a îndrăgit. Acum aveam curajul să-i vorbesc, şi de multe ori se întâmpla să stăm amândoi de vorbă ceasuri în şir, fără să obosesc, cu toate că uneori nu înţelegeam nimic din ceea ce spunea. Dar mă temeam să nu-şi închipuie cumva că mă plictisesc cu el, şi de aceea mă străduiam din răsputeri să-l fac să creadă că înţeleg totul. În sfârşit, şi-a luat obiceiul să-şi petreacă serile cu mine. De cum se lăsa amurgul, tata

se întorcea acasă, iar eu veneam lângă el cu abecedarul. Mă aşeza pe un scăunel în faţa lui, iar după lecţie îmi citea dintr-o carte. Nu înţelegeam nimic din ceea ce citea, dar râdeam întruna, crezând că-i fac plăcere. Şi, într-adevăr, îl distram, căci văzându-mă pe mine râzând, se înveselea şi el. Tot cam pe vremea aceea, într-o seară, după lecţie, mi-a spus o poveste. Auzeam pentru întâia dată o poveste. Şedeam ca vrăjită, arzând de nerăbdare să aflu ce se mai întâmplă. Mă pomeneam pe meleaguri necunoscute şi spre sfârşitul basmului eram nespus de fericită. Asta nu pentru că povestea m-ar fi impresionat atât de mult, ci pentru că eram convinsă că totul era adevărat, şi mă grăbeam să dau frâu liber fanteziei mele bogate, împletind realitatea cu născocirea. Curând, a apărut în închipuirea mea şi casa cu draperiile roşii. Tot aici, nu ştiu prin ce minune, rolul personajului principal îl întruchipa tatăl meu, cu toate că el era povestitorul. Mama era şi ea acolo, ne tăia calea şi nu ne lăsa să plecăm împreună spre meleaguri necunoscute şi, în sfârşit, sau, mai bine zis, în primul rând, apăream eu însămi – cu visurile mele stranii, cu capul doldora de fantasmagorii, de năluciri neroade şi absurde. Toate acestea se învălmăşeau în aşa hal în capul meu, încât foarte curând a pus stăpânire pe mine un adevărat haos, şi am pierdut pentru câtva timp orice măsură, orice simţ al realităţii. Pluteam, Dumnezeu ştie pe ce tărâmuri! Ardeam de nerăbdare să vorbesc cu tatăl meu despre viitor, să-i aflu dorinţele, să-mi spună unde avea de gând să mă ducă cu el după ce vom părăsi, în sfârşit, mansarda noastră. Eram încredinţată că toate acestea se vor întâmpla în scurt timp, dar cum se vor înfăptui – nu ştiam, aşa că mă chinuiam, frământându-mi mintea ca să aflu. Uneori – şi aceasta se întâmpla de obicei seara – mi se părea că în orice clipă tata putea să-mi facă semn cu ochiul, pe furiş, să ies pe săliţă fără să mă vadă mama. În trecere, luam abecedarul şi tabloul nostru, o mizerabilă litografie lipsită de valoare care atârna de când lumea pe perete şi pe care

hotărâsem s-o iau negreşit cu mine. Apoi, tot pe ascuns, fugeam undeva, de unde să nu ne mai întoarcem niciodată la mama. Într-o seară, măicuţa lipsea de acasă. Am ales o clipă când tata era mai bine dispus decât de obicei – ceea ce se întâmpla ori de câte ori bea puţin vin – m-am apropiat de el şi am început să-i vorbesc, hotărâtă să ajung repede la ceea ce mă frământa. În sfârşit, am izbutit să-l fac să râdă. Atunci l-am cuprins în braţe, strângându-l cu putere, şi, cu inima fremătând de teamă, pregătindu-mă pentru o destăinuire înfricoşătoare, vorbind fără şir şi bâlbâindu-mă, am început să-l descos: unde o să mergem, când o să plecăm, ce o să luăm cu noi, cum o să trăim, şi, în sfârşit, dacă ne vom duce în casa cu draperiile roşii?

— Care casă? Ce draperii roşii? Ce tot bălmăjeşti? Ce-s aiurelile astea, prostuţo?

Atunci m-am speriat mai rău decât înainte şi am început să-i explic că după moartea mamei nu vom mai sta la mansardă, că ne vom duce undeva împreună, vom fi bogaţi şi fericiţi, şi la urmă îl asiguram că toate acestea mi le făgăduise chiar el. Eram convinsă că tatăl meu îmi vorbise într-adevăr mai înainte de toate acestea – cel puţin aşa mi se părea.

— Mama? Moartă? Când o să moară mama? repetă el, schimbându-se la faţă, privindu-mă uluit şi încruntându-şi sprâncenele dese, înspicate. Ce tot pălăvrăgeşti, sărmană copilă, prostuţo...

Apoi m-a dojenit multă vreme, spunându-mi că sunt un copil prost, care nu înţelege nimic... şi multe altele pe care le-am uitat. Ştiu doar atât – că părea foarte mâhnit. Nu am priceput nimic din mustrările lui şi nu mi-am dat seama cât de mult suferea din cauză că nu uitasem cuvintele pe care le aruncase mamei la mânie, într-o clipă de adâncă amărăciune, şi că le frământasem cu atâta stăruinţă în mintea mea. În orice stare sufletească s-ar fi aflat, oricât de smintit ar fi fost el atunci, nu se putea totuşi să nu-l uluiască ceea ce auzea. Deşi nu înţelegeam deloc pentru ce

se supărase, m-am întristat amarnic şi am început să plâng. Îmi închipuiam că ceea ce ne aştepta era, probabil, atât de important, încât nu se cuvenea ca un copil prost ca mine nu numai să pomenească de asta, dar nici măcar să se gândească la aşa ceva. De altfel, deşi nu înţelegeam nimic din câte-mi spusese, bănuiam totuşi că o jignisem pe mama. Atunci m-a cuprins teama şi simţeam, îngrozită, cum îndoiala mi se furişează în suflet. Tata a încercat să-mi potolească plânsul şi zbuciumul, m-a liniştit, mi-a şters lacrimile cu mâneca şi mi-a poruncit să nu mă mai bocesc. După aceea, a mai rămas câteva timp tăcut. Stătea încruntat, frământat de gânduri. Apoi a început să vorbească iarăşi, dar, oricât mă sileam, nu puteam prinde tâlcul vorbelor lui. Judecând după cuvintele de care-mi mai aduc aminte, cred că a încercat să-mi explice cine este el, că este un mare artist, că nimeni n-a înţeles că e înzestrat cu foarte mult talent. M-a întrebat dacă am priceput, şi i-am răspuns, fireşte, că am priceput. Apoi m-a pus să repet că are talent. I-am spus: „Ai talent”. Auzind aceste vorbe, a zâmbit, pentru că, în cele din urmă, i s-o fi părut şi lui caraghios că discută cu mine o chestiune atât de serioasă. Convorbirea noastră a fost curmată de Karl Feodorîci, care tocmai intrase. Am început să râd şi m-am înveselit de-a binelea, când tăticu, arătând spre noul venit, mi-a spus:

— Uite, îl vezi pe Karl Feodorîci? N-are pic de talent.

Acest Karl Feodorîci era un personaj foarte hazliu. Întâlnisem până atunci prea puţini oameni, aşa că nu l-am uitat. Parcă-l văd: neamţ de origină – se numea Meyer – se născuse în Germania şi venise în Rusia mânat de dorinţa arzătoare de a intra în corpul de balet de la Petersburg. Cum însă era un dansator foarte prost, nu a fost angajat nici măcar pentru figuraţie. Îl foloseau în teatru numai pentru anumite ieşiri. Juca roluri mute în suita lui Fortinbras[xvi], sau, travestit în cavaler de Verona, apărea pe scenă într-un grup de douăzeci de cavaleri, care-şi vânturau săbiile de carton, exclamând: „Vom muri pentru

regele nostru!” Cred că un alt actor mai devotat rolurilor sale decât acest Karl Feodorîci n-a existat pe lume. Dar cea mai groaznică nenorocire şi durere a întregii sale vieţi a fost nereuşita sa la corpul de balet. Pentru el, coregrafia era mai presus decât orice altă artă, şi Karl Feodorîci se simţea în felul lui tot atât de legat de ea cum era tatăl meu legat de vioară. Se împrieteniseră pe vremea când lucrau amândoi la teatru, şi de atunci eşuatul figurant nu l-a mai părăsit pe tata. Se întâlneau foarte des, îşi deplângeau împreună soarta vitregă şi amândoi regretau că oamenii nu fuseseră în stare să le recunoască talentul. Neamţul era omul cel mai sentimental, cel mai duios din lume şi nutrea pentru tata un sentiment de prietenie înflăcărată şi dezinteresată. Mi se părea însă că tata nu se simţea prea apropiat de el şi-l îngăduia ca prieten în lipsa altuia. Iar pe lângă aceasta, în exclusivismul lui, tata nu putea să înţeleagă în ruptul capului că şi dansul era o artă, ceea ce-l jignea până la lacrimi pe bietul neamţ. Cunoscându-i slăbiciunea, îl necăjea mereu şi-şi bătea joc de sărmanul Karl Feodorîci, care se aprindea şi-şi pierdea firea, încercând să-i demonstreze contrarul. Mai târziu am aflat de la B. multe despre acest Karl Feodorîci. B. îl poreclise fluieră-vânt de Nürnberg. Tot el mi-a povestit foarte multe despre prietenia dintre acesta şi tatăl meu. Între altele, mi-a spus că se întâlneau destul de des şi, după ce se afumau puţin, începeau să-şi jelească soarta şi să se tânguie că rămăseseră nişte artişti necunoscuţi. Mi-amintesc şi eu de întâlnirile lor şi parcă mă văd cum, tot uitându-mă la cei doi oameni ciudaţi, începeam şi eu să mă smiorcăi fără rost. Asta se întâmpla de obicei în lipsa mamei de acasă. Neamţul se temea grozav de ea şi totdeauna aştepta pe săliţă, până când ieşea cineva de la noi, şi, dacă afla că mama e înăuntru, o zbughea pe scări în jos. Aducea de fiecare dată cu el nişte poezii germane şi ni le citea cu glas tare, înflăcărat, iar după aceea le declama într-o rusească stâlcită, ca să le înţelegem şi noi. Asta îl înveselea foarte

mult pe tata, iar eu râdeam uneori cu lacrimi. Într-o zi, le-a căzut în mână o carte rusească de care au rămas nespus de încântaţi amândoi, şi de atunci citeau din ea aproape de fiecare dată când se întâlneau. Era o dramă în versuri, scrisă de un autor rus binecunoscut pe vremea aceea. Primele versuri le-am memorat atât de bine, încât mai târziu, după mulţi ani, când cartea mi-a căzut întâmplător în mână, am recunoscut-o numaidecât. În drama aceea era vorba despre soarta nefericită a unui mare pictor, un oarecare Ghennaro sau Jacobo[xvii], care într-un loc exclama: „Sunt ignorat!”, iar în altă parte striga: „Am fost recunoscut!” sau, „Sunt lipsit de har!”, pentru a exclama apoi din nou, cu câteva rânduri mai jos: „Am talent!” Sfârşitul era foarte trist. Fireşte că era vorba de o lucrare cu totul lipsită de valoare, dar – miracol! – îi emoţiona până la lacrimi pe cei doi cititori naivi, care găseau că eroul principal seamănă cu ei. Îmi aduc aminte că uneori Karl Feodorîci se înflăcăra atât de tare, încât sărea de pe scaun, se repezea în celălalt colţ al odăii şi ne ruga stăruitor, cu lacrimi în ochi, pe tata şi pe mine – mie-mi spunea *mademoiselle* – să apreciem pe loc dacă într-adevăr soarta şi oamenii îl nedreptăţesc. Apoi începea să danseze, executând tot felul de figuri, rugându-ne în gura mare să-i spunem fără ocol dacă este sau nu artist şi dacă se poate susţine că este lipsit de talent. Tata se înveselea şi îmi făcea pe furiş un semn cu ochiul, ca şi cum ar fi vrut să mă înştiinţeze din vreme că acuşi-acuşi o să-l ia peste picior pe neamţ şi o să facem mare haz. Pe mine mă pufnea râsul, dar tata mă amenința cu degetul, şi mă stăpâneam, sufocându-mă de râs. Nici astăzi nu-mi pot aminti fără să zâmbesc de aceste scene. Parcă-l văd pe sărmanul Karl Feodorîci: mic de statură, foarte slab, cu părul încărunţit, avea nasul roşu, adus şi veşnic murdar de tutun, şi nişte picioare strâmbe, diforme. Cu toate acestea, mândru parcă de forma lor, el purta pantalonii strâns lipiţi pe pulpă. Când se oprea după un ultim salt în poziţia finală, cu

mâinile avântate spre noi, zâmbindu-ne întocmai ca dansatorii pe scenă în încheierea unui dans, tata tăcea câteva clipe, parcă neputându-se hotărî să-şi spună părerea. Îl lăsa dinadins pe dansatorul nerecunoscut în această poziţie, până când Karl Feodorîci începea să se balanseze pe un picior, străduindu-se din răsputeri să-şi menţină echilibrul. În sfârşit, tata se uita la mine cu o mină foarte serioasă, ca şi cum m-ar fi poftit să fiu martoră nepărtinitoare la judecată. Atunci, privirile sfioase, rugătoare, ale dansatorului se aţinteau asupra mea.

— Nu, Karl Feodorîci, degeaba, nu merge! spunea, în sfârşit, tata, prefăcându-se că nu-i face nicio plăcere să mărturisească amarul adevăr.

Atunci, din pieptul lui Karl Feodorîci izbucnea un adevărat geamăt de durere. Dar omul se potolea îndată, se înviora şi, gesticulând precipitat, ne cerea din nou să-l privim atent, asigurându-ne că nu dansase după sistemul cel mai potrivit şi implorându-ne să-l mai judecăm o dată. Apoi se repezea iarăşi în capătul celălalt al odăii şi uneori executa săriturile cu atâta zel, încât ajungea cu capul până-n tavan şi se lovea rău de tot, dar îndura durerea cu eroism, ca un spartan. În sfârşit, încremenea iar în poziţia finală şi din nou întindea spre noi mâinile tremurânde, cu zâmbetul pe buze, cerându-ne să-i hotărâm soarta. Dar tata, neînduplecat, tot atât de mohorât ca mai înainte, răspundea:

— Nu, Karl Feodorîci, aşa ţi-o fi ţie scris, degeaba, nu merge!

Atunci, nemaiputându-mă stăpâni, izbucneam în râs, iar tata îmi urma exemplul. În sfârşit, Karl Feodorîci îşi dădea seama că ne băteam joc de el, se înroşea de indignare şi, cu ochii plini de lacrimi şi cu adâncă amărăciune – care, deşi caraghioasă, m-a făcut mai târziu să mă gândesc cu o mare părere de rău la omul acesta nefericit – îi spunea tatei:

— Tu, prieten viclean!

Apoi îşi înşfăca pălăria şi pleca grăbit, jurându-se pe toţi sfinţii că nu va mai pune piciorul în casa noastră. Dar supărarea lui nu ţinea prea mult. Peste câteva zile apărea iar, şi iar începea lectura faimoasei drame, şi iar curgeau şiroaie de lacrimi, după care naivul Karl Feodorîci ne ruga din nou să judecăm dacă într-adevăr soarta şi oamenii îl nedreptăţesc, implorându-ne ca de data aceasta să nu ne batem joc de el şi s-o facem cât se poate de serios, ca nişte adevăraţi prieteni.

Într-o zi, mama m-a trimis la băcănie să cumpăr ceva. Mă întorceam acasă, ţinând cu grijă în mână un bănuţ de argint, restul pe care-l primisem de la băcan. Când am ajuns pe scara noastră, m-am întâlnit cu tata, care tocmai pleca de acasă. I-am zâmbit ca de obicei, pentru că nu-mi puteam stăpâni bucuria când îl vedeam, iar el, aplecându-se să mă sărute, a zărit banul din mâna mea. Am uitat să spun că mă obişnuisem atât de mult cu expresia feţei lui, că-i ghiceam de la prima privire aproape orice gând. Când îl vedeam trist, simţeam că mi se rupe inima. Şi tristeţea lui era mai mare mai ales când nu avea niciun ban ca să-şi facă rost de băutură, care-i intrase în sânge. Când l-am întâlnit atunci pe scară, mi s-a părut că i se întâmplase ceva neobişnuit. Avea ochii tulburi şi privirea rătăcită; la început, nici nu mă observase. De cum a zărit însă banul strălucind în mâna mea, s-a înroşit, apoi a pălit, a dat să întindă mâna să mi-l ia, dar şi-a retras-o numaidecât. Se cunoştea că se lupta cu sine însuşi. În sfârşit, stăpânindu-se, mi-a poruncit să urc sus, iar el a coborât câteva trepte. Dar s-a oprit pe neaşteptate şi m-a strigat scurt.

Părea foarte tulburat.

— Ascultă, Netoşka, mi-a spus el, dă-mi mie banii, c-o să ţi-i dau eu îndărăt. Îi pui tu în palma lui tăticu, nu-i aşa? Tu eşti o fetiţă bună, Netoşka!

Parcă presimţisem că aşa se va întâmpla. Dar nu i-am dat banii imediat, pentru că m-am gândit la supărarea mamei. Apoi mă oprea sfiala şi mai ales ruşinea instinctivă

pentru mine însămi şi pentru tata. El a băgat de seamă repede ce se petrecea în mine şi s-a grăbit să-mi spună:

— Ei, lasă, nu-i nevoie! Nu mai e nevoie !...

— Ba nu, ba nu, tăticule, ia-i! O să spun că i-am pierdut, că mi i-au luat copiii din casa de alături.

— Aha! Ei, bine, bine! Ştiam eu că eşti o fetiţă deşteaptă,a zis el zâmbind. Buzele îi tremurau şi nu-şi mai ascundea încântarea când s-a văzut cu banii în mână. Eşti o fetiţă bună! Eşti îngeraşul meu! Dă-mi mânuţa să ţi-o sărut!

Şi mi-a apucat mâna, dând s-o sărute, dar mi-am retras-o repede. Mă cuprinsese un fel de milă de el, şi un sentiment de ruşine mă chinuia tot mai tare. Am urcat scara în goană, înfricoşată, lăsându-l pe tata jos, fără să-mi iau rămas bun de la el. Când am ajuns sus, îmi dogoreau obrajii, şi inima îmi zvâcnea cu putere în piept din pricina unui simţământ apăsător, cum nu mai cunoscusem până atunci. Cu toate acestea, i-am spus mamei cu destulă îndrăzneală că scăpasem banul în zăpadă şi nu-l mai puteam găsi. Mă aşteptam cel puţin la o bătaie, dar nu s-a întâmplat aşa. E drept că, la început, din cale afară de necăjită, mama şi-a cam ieşit din fire, căci eram îngrozitor de săraci. A ţipat la mine, dar s-a răzgândit numaidecât şi nu m-a mai dojenit. Mi-a spus numai că sunt o fetiţă neîndemânatică, neglijentă, şi că, după cum se vede, o iubesc prea puţin, pentru că nu am grijă de banul ei. Mustrările ei m-au mâhnit mai tare decât dacă m-ar fi bătut. Mama începuse să mă cunoască bine. Îşi dădea seama de sensibilitatea mea, care se transforma adesea într-o iritare bolnăvicioasă, şi, făcându-mi reproşuri amare că nu ţin la ea, ştia că mă va impresiona mult mai mult şi mă va face să fiu în viitor mai grijulie.

Spre seară, când se apropia clipa întoarcerii tatălui meu, am ieşit ca de obicei să-l aştept pe sală. De data aceasta eram foarte tulburată. Mustrările de conştiinţă mă răscoleau cumplit. În sfârşit, a venit, şi m-am bucurat

nespus că s-a întors, ca şi cum aş fi aşteptat să-mi aducă o uşurare. Era cam ameţit de băutură, dar îndată ce m-a zărit, şi-a luat un aer misterios, emoţionat. M-a chemat în taină într-un colţ. Acolo, aruncând priviri sfioase spre uşa noastră, a scos din buzunar o turtă dulce, pe care o cumpărase pentru mine, şi a început să mă povăţuiască în şoaptă ca nu cumva să mai iau vreodată din banii măicuţei şi să-i ascund de ea, că e urât, ruşinos şi foarte condamnabil să faci aşa ceva; că de data asta am făcut-o, fireşte, numai pentru că el, tăticul, avusese mare nevoie de bani, dar că o să-i dea înapoi şi o să pot spune că i-am găsit; că e ruşinos să iei de la mama, şi să nu mă gândesc să mai fac una ca asta vreodată, iar dacă-l voi asculta şi pe viitor, o să-mi mai cumpere turtă dulce. Ba a mers atât de departe, încât mi-a spus că trebuie să-mi fie milă de mama, că era rău bolnavă, sărmana, şi că ea singură munceşte pentru noi toţi. Îl ascultam îngrozită, cu lacrimi în ochi, tremurând din tot trupul. Eram atât de uluită, că încremenisem locului, cu gura încleştată. În sfârşit, după ce mi-a poruncit să nu mai plâng şi să nu-i spun măicuţei nimic din cele întâmplate, tata a intrat în odaie. Mi-am dat seama că era şi el foarte tulburat. În seara aceea nu m-a mai părăsit groaza şi atunci pentru întâia oară nu am îndrăznit să mă uit la tata sau să mă apropii de el. De altfel, mi se părea că şi dânsul se ferea de privirea mea. Mama se plimba prin odaie în lung şi-n lat, bolborosind ceva, pierdută, ca de obicei. Se simţise rău toată ziua şi avusese o criză. Până la urmă, din pricina zbuciumului meu sufletesc, au început să mă scuture frigurile. În noaptea aceea, torturată de năluciri bolnave, n-am închis ochii, în sfârşit, n-am mai putut îndura chinul şi am izbucnit într-un plâns amarnic. Plânsul meu a trezit-o din somn pe mama. Ea m-a strigat şi m-a întrebat ce am. Nu i-am răspuns, dar am început să plâng şi mai tare. Atunci mama a aprins o lumânare şi a venit lângă mine, încercând să mă liniştească. Credea că m-am speriat de ceva în vis. „Vai, ce

fetiţă prostuţă! a zis ea. Şi acum mai plângi când visezi urât? Hai, linişteşte-te!...” Apoi m-a sărutat şi mi-a spus să vin să dorm lângă dânsa. Dar eu nu voiam, nu îndrăzneam să mă duc la ea şi s-o îmbrăţişez. Mă chinuiam îngrozitor, îmi venea să-i mărturisesc totul. Era cât pe-aci s-o şi fac, dar m-a oprit gândul la tata şi faptul că-mi spusese să nu destăinuiesc nimic din ceea ce se întâmplase. „Sărmana mea Netoşka! a zis măicuţa, culcându-mă în pat şi învelindu-mă cu o haină veche de-a ei, deoarece băgase de seamă că tremuram toată, scuturată de friguri. Mă tem că o să fii şi tu bolnavă ca mine!” Spunând aceste cuvinte, s-a uitat la mine cu atâta tristeţe, că n-am mai putut să-i îndur privirea, am închis ochii strângând pleoapele cu putere, şi m-am întors cu faţa la perete. Nu mai ştiu când m-a cuprins somnul, dar ţin minte că i-am mai auzit multă vreme, ca prin vis, şoapta adormitoare. Nicicând n-am îndurat chinuri mai cumplite. Mi se rupea inima de durere. A doua zi dimineaţa m-am simţit mai bine. Am început să vorbesc cu tata, fără să pomenesc nimic de întâmplările din ajun, pentru că-mi închipuiam că asta-i va face mare plăcere. Într-adevăr, de unde până atunci se încrunta ori de câte ori se uita la mine, acum s-a înveselit numaidecât. Când m-a văzut înviorată, parcă l-a cuprins o bucurie, o mulţumire aproape copilărească. Mama a plecat curând de acasă, şi el nu s-a mai putut stăpâni. A început să mă sărute atât de tare, că m-a apucat un fel de exaltare: râdeam şi plângeam în acelaşi timp. În sfârşit, mi-a spus că, deoarece sunt o fetiţă atât de cuminte şi de bună, o să-mi arate ceva foarte frumos, care o să-mi facă mare plăcere. Apoi s-a descheiat la vestă şi a scos din sân o cheie pe care o purta la gât, prinsă de un şiret negru. Aruncându-mi din când în când priviri pline de taină, vrând parcă să citească în ochii mei marea bucurie pe care îşi închipuia că trebuie s-o simt, a deschis cufărul şi a scos de acolo, cu multă băgare de seamă, o cutie neagră cu o înfăţişare ciudată. N-o mai văzusem niciodată până atunci.

A luat cutia în mână, cu sfială, şi deodată, parcă, s-a transformat cu totul. Zâmbetul i-a pierit de pe faţă şi o expresie solemnă i-a luat locul. În sfârşit, a deschis cutia cu cheiţa cea misterioasă şi a scos din ea un obiect necunoscut, un obiect de o formă foarte ciudată. L-a luat în mână plin de grijă, cu evlavie, spunându-mi că e vioara lui, instrumentul lui. Mi-a vorbit apoi multă vreme cu glasul scăzut, grav, dar nu am înţeles nimic mai mult decât ceea ce ştiam înainte: că era artist, că avea talent şi că va veni ziua când o să cânte la vioară; că, în sfârşit, o să fim cu toţii bogaţi şi o să trăim foarte fericiţi. L-au podidit lacrimile, care-i curgeau şiroaie pe obraji. Eram foarte mişcată. În cele din urmă, a sărutat vioara şi mi-a întins-o şi mie s-o sărut. Dându-şi seama că vreau s-o văd mai bine, m-a chemat lângă patul măicuţei şi mi-a dat vioara în mână, cu toate că tremura de teamă ca nu cumva s-o stric. Am luat-o şi întâmplător i-am atins coardele. S-a auzit un sunet uşor.

— Asta-i muzică! am zis eu, uitându-mă la tata.

— Da, da, muzică! a repetat el frecându-şi mâinile mulţumit. „Eşti un copil cuminte, un copil bun!” Dar în ciuda laudelor şi a încântării lui, mi-am dat seama că-i era frică să nu-i stric vioara şi m-a cuprins şi pe mine teama. Aşa că m-am grăbit să i-o dau îndărăt. Tata a aşezat-o cu aceeaşi grijă ca mai înainte la locul ei, a încuiat cutia şi a pus-o în cufăr. După aceea a început sămă mângâie iar pe cap, făgăduindu-mi că întotdeauna când voi fi cuminte, bună şi ascultătoare, îmi va arăta vioara, aşa ca acum. Şi astfel vioara ne-a mai alinat amândurora durerea. Abia seara, înainte de a pleca de acasă, tata mi-a şoptit să nu uit cumva ceea ce-mi spusese în ajun.

Aşa creşteam eu în ungherul nostru, şi, puţin câte puţin, dragostea mea – ba nu, pasiunea mea, deoarece nu cunosc un cuvânt mai potrivit care să exprime sentimentul meu năprasnic, chinuitor, pentru tatăl meu – degenera într-o iritabilitate bolnăvicioasă. Nu mai aveam decât o singură

plăcere: să mă gândesc, să visez la el; o singură dorinţă: să fac tot ceea ce i-ar putea aduce o mulţumire cât de mică. Mi-aduc aminte că de multe ori îl aşteptam pe scară să se întoarcă din oraş, adesea tremurând, învineţită de frig, numai şi numai ca să aflu o clipă mai devreme că sosise şi să-l pot vedea mai repede! Când se întâmpla să mă alinte puţin, aproape că înnebuneam de fericire. Totuşi, uneori mă chinuia cumplit gândul că sunt atât de rece cu biata mea mamă. Câteodată mi se sfâşia inima de tristeţe şi de milă, privind-o. Nu se putea ca veşnica lor vrajbă să mă lase nepăsătoare, trebuia să aleg între amândoi, trebuia să mă alătur unuia din ei. Şi iată că trecusem de partea acestui om pe jumătate nebun, numai pentru că mi se părea atât de umilit, atât de vrednic de compasiune, şi pentru că, de la început, îmi captivase, atât de inexplicabil pentru mine, întreaga fantezie. Dar, cine ştie? Poate că m-am alipit de el tocmai din cauza ciudăţeniei lui – chiar şi înfăţişarea lui era ciudată –, pentru că nu era aşa de grav şi de posac ca mama, pentru că era aproape nebun şi făcea adesea bufonerii şi giumbuşlucuri copilăreşti şi pentru că, în sfârşit, de el nu mă temeam ca de mama şi-i purtam chiar mai puţin respect decât ei. Parcă era mai de seama mea. Încetul cu încetul, m-am convins că-l dominam, că-l supusesem şi că ajunsesem să-i fiu necesară. În forul meu interior mă mândream cu asta, mă simţeam triumfătoare şi, dându-mi seama cât de mare nevoie avea de mine, îmi îngăduiam uneori chiar să cochetez cu el. Într-adevăr, acest ciudat ataşament al meu semăna, poate, mai bine, cu un roman... Dar acestui roman nu i-a fost sortit să dureze prea mult. Foarte curând, mi-am pierdut părinţii. Viaţa lor s-a sfârşit printr-o catastrofă îngrozitoare, a cărei amintire mă apasă greu şi dureros. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

III

Pe vremea aceea, o veste neobişnuită răscolise Petersburgul. Se zvonise că va sosi celebrul S…ţ. Lumea muzicală era în mare fierbere. Cântăreţi, actori, poeţi, pictori, melomani, ba chiar şi câte unii care în viaţa lor nu simţiseră nimic pentru muzică şi mărturiseau că nu pricep o iotă din ea, s-au năpustit să ia bilete, cu o nerăbdare plină de neastâmpăr. Sala devenise neîncăpătoare chiar şi numai pentru a zecea parte a entuziaştilor cărora le dăduse mâna să plătească douăzeci şi cinci de ruble pe un bilet. Însă renumele european al lui S…ţ, bătrâneţea lui încununată cu lauri, nesecata prospeţime a talentului său, faptul că în ultima vreme apărea foarte rar în faţa publicului, precum şi zvonul că aceasta era ultima lui călătorie prin Europa înainte de retragerea sa definitivă – toate acestea îşi făcuseră efectul. Într-un cuvânt, emoţia era profundă şi covârşitoare.

După cum am mai spus, sosirea oricărui violonist nou, a unui talent cât de cât cunoscut, avea asupra tatălui meu vitreg un efect foarte neplăcut. Întotdeauna se grăbea să fie printre primii care să-l asculte pe artistul nou venit, ca să-i aprecieze cât mai repede măiestria. Adesea, laudele aduse străinului de cei din jurul său îl îmbolnăveau, şi nu-şi găsea astâmpăr până nu descoperea vreo greşeală de interpretare, pentru a-şi trâmbiţa apoi părerea pretutindeni, în cuvinte pline de ironie usturătoare. Bietul nebun credea că nu există decât un singur talent pe lume, un singur artist – şi acest artist era, fireşte, el însuşi. Vestea despre sosirea genialului muzicant S…ţ a avut asupra lui un efect zguduitor. Trebuie să spun că în ultimii zece ani nu trecuse prin Petersburg niciun artist celebru, care să se fi putut compara măcar pe departe cu S…ţ. De aceea, tatăl meu nu avea de unde să cunoască măiestria unor violonişti europeni de înaltă virtuozitate.

Mi s-a povestit mai târziu că de îndată ce s-a răspândit primul zvon despre sosirea lui S…ţ, tatăl meu vitreg şi-a făcut din nou apariţia în culisele teatrului. Se spunea că venise acolo foarte emoţionat şi neliniştit, în căutarea unor amănunte cât mai bogate despre S…ţ şi despre viitorul concert. Nu mai fusese văzut de multă vreme în culise, aşa că apariţia sa îşi produse efectul. Cineva, voind, probabil, să-l întărâte puţin, i-a spus provocator: „Ei bine, scumpul meu Egor Petrovici, acum n-o să mai asculţi muzică de balet, ci o muzică din pricina căreia o să-ţi pierzi liniştea pentru tot restul zilelor tale !” Se zice că, auzind această glumă, tatăl meu vitreg ar fi pălit. Cu toate acestea, a răspuns cu un zâmbet forţat: „Vom vedea! Vom vedea! E lesne să lauzi ceva ce n-ai văzut! Mi se pare că S…ţ n-a cântat decât la Paris, şi numai francezii au stârnit atâta zarvă în jurul lui! Ei, dar cine nu ştie câte parale fac francezii ăştia!” şi altele de felul acesta. Cei din jurul lui au izbucnit în hohote de râs. Bietul om s-a simţit jignit, dar, stăpânindu-se, a adăugat că, de altfel, nu merită să mai spună niciun cuvânt, pentru că oricine îşi va da seama foarte curând, peste două zile, ce-i cu toate miracolele astea.

B. povesteşte că în aceeaşi zi, spre seară, se întâlnise pe stradă cu prinţul H., un cunoscut admirator al muzicii, înzestrat cu o profundă înţelegere şi dragoste faţă de artă. Şi cum mergeau împreună, vorbind despre artistul care tocmai sosise, la un colţ de stradă, B. l-a zărit deodată pe tatăl meu în faţa vitrinei unui magazin, privind ţintă un afiş care anunţa cu litere mari concertul lui S…ţ.

— Îl vedeţi pe omul acesta? a zis B., arătându-l pe tatăl meu.

— Cine e? a întrebat prinţul.

— Aţi mai auzit de el. Este Efimov, despre care v-am vorbit de câteva ori şi căruia i-aţi acordat cândva chiar protecţia dumneavoastră.

— Ah, foarte interesant! a zis prinţul. Mi-ai povestit multe despre el. Se spune că are mult haz. Aş vrea să-l ascult.

— Nu merită, şi ar fi, de altfel, neplăcut, i-a răspuns B. Nu ştiu ce impresie v-ar face, dar de câte ori îl văd, mi se sfâşie inima. Viaţa lui este o cumplită şi oribilă tragedie. Îl cunosc foarte bine şi, oricât de păcătos ar fi, în sufletul meu nu s-a stins simpatia pentru el. Spuneaţi mai adineauri că trebuie să fie un om interesant. E adevărat, dar îţi face o impresie dezolantă. Mai întâi, e nebun. În al doilea rând, nebunul acesta a comis trei crime, pentru că, în afară de faptul că s-a nenorocit pe sine însuşi, a mai nenorocit încă două fiinţe: pe soţia şi pe fiica sa. Îl cunosc bine; dacă ar căpăta certitudinea că a săvârşit aceste crime, ar muri chiar în aceeaşi clipă. Iată toată grozăvia dramei sale: de opt ani este aproape convins că a săvârşit aceste crime şi de opt ani luptă cu propria lui conştiinţă şi nu ajunge să recunoască faptul că e vorba de un adevăr, şi nu de o bănuială.

— Spuneai că e sărac? a zis prinţul.

— Da, însă acum sărăcia este aproape o fericire pentru el, pentru că-i serveşte de pretext. El poate să susţină oricând că numai sărăcia e de vină, fiindcă dacă ar fi fost bogat, lipsa de griji i-ar fi lăsat timp să muncească, şi atunci toată lumea s-ar fi convins de valoarea lui artistică. S-a însurat, împins de ciudata nădejde că mia de ruble pe care o avea soţia lui îl va ajuta să se pună pe picioare. S-a purtat ca un visător, ca un poet – de altfel, aşa a fost toată viaţa. Ştiţi dumneavoastră ce repetă el întruna, de opt ani de zile? Că numai soţia sa este vinovată de toate nenorocirile lui, că numai ea îl împiedică să ajungă un mare artist. El stă cu braţele încrucişate şi nu vrea să muncească. Totuşi, de n-ar fi fost soţia sa, el ar fi ajuns cel mai nenorocit om de pe pământ. De câţiva ani nu s-a mai atins de vioară, şi ştiţi de ce? Pentru că ori de câte ori ia arcuşul în mână, este silit să recunoască în sinea lui că nu

reprezintă nimic, că este o nulitate, nu un artist. Pe când atunci când arcuşul zace aruncat undeva într-un colţ, mai poate să spere vag că aceasta nu-i adevărat. E un visător. Îşi închipuie că va ajunge o celebritate mondială aşa, din senin, prin cine ştie ce minune. Deviza lui este: *aut Caesar, aut nihil*[1], ca şi cum ar fi cu putinţă să devii Caesar, aşa, dintr-odată, cât ai bate din palme. E însetat de glorie. Dacă setea de glorie devine imboldul de căpetenie al unui artist, el nu mai poate fi socotit artist, pentru că a pierdut simţul artistic esenţial, adică dragostea pentru artă numai pentru că e artă, şi nu altceva, nu glorie. S…ţ, dimpotrivă, în clipa în care pune mâna pe arcuş, uită totul pe lumea asta, în afară de muzică. Pentru el locul cel dintâi îl ocupă vioara, al doilea – banul şi abia în al treilea rând mi se pare că vine gloria. Aceasta este cea din urmă grijă a sa… Ştiţi ce-l preocupă acum pe acest nenorocit? a adăugat B. arătând spre Efimov. Îl frământă gândul cel mai stupid, cel mai meschin, mai jalnic şi mai ridicol din lume: este el un artist mai mare decât S…ţ! Asta-l preocupă! Dovediţi-i că nu-i artist şi vă încredinţez că va muri pe loc, ca lovit de trăsnet, pentru că nimic nu e mai îngrozitor decât să te desparţi de ideea fixă căreia i-ai jertfit întreaga ta viaţă, idee zămislită totuşi pe un teren profund real, fiindcă la început a avut o adevărată vocaţie pentru muzică.

— Aş fi curios să aflu ce se va întâmpla cu el, când îl va auzi pe S…ţ, a zis prinţul.

— Da, făcu B., gânditor. Dar va reveni îndată la ale lui. Sminteala sa e mai tare decât adevărul, şi omul va născoci pe loc un pretext oarecare.

— Crezi? a întrebat prinţul.

În clipa aceasta au ajuns în dreptul tatălui meu. Tata ar fi vrut să treacă neobservat, dar B. s-a oprit să-i vorbească. L-a întrebat dacă se va duce la concertul lui S…ţ. Tata i-a răspuns cu o prefăcută nepăsare că nu ştie dacă se va duce, pentru că avea treburi mai importante decât

[1] Sau Caesar, sau nimic (lat.).

concertele şi virtuozii străini, dar că va încerca, totuşi, să găsească un ceas-două libere, de ce nu? S-ar putea să vină la un concert. Apoi a aruncat lui B. şi prinţului o privire grăbită şi neliniştită, a zâmbit bănuitor, a dus mâna la pălărie, a înclinat capul şi a plecat sub cuvânt că e foarte ocupat.

Ştiam încă din ajun că pe tata îl frământa ceva. Nu-mi dădeam seama ce anume, dar îl vedeam foarte neliniştit. Chiar şi mama observase acest lucru. Ea era atunci foarte grav bolnavă şi abia se ţinea pe picioare. Tata intra şi ieşea mereu pe uşă. De dimineaţă veniseră să-l vadă trei sau patru musafiri, foştii lui colegi, ceea ce m-a mirat foarte mult, fiindcă în afară de Karl Feodorîci nu mai văzusem aproape niciodată oameni străini în casă la noi. De când tata îşi pierduse locul de la teatru, ne părăsiseră toţi. În sfârşit, a sosit într-un suflet şi Karl Feodorîci, aducând un afiş. Eu ascultam ce vorbeau şi-i urmăream în tot ce făceau. Eram foarte îngrijorată de ceea ce se petrecea, de parcă numai eu aş fi fost vinovată de neliniştea şi de zbuciumul pe care le desluşeam pe faţa tatălui meu. Aş fi dat orice să pot înţelege ce vorbeau. De S…ţ auzeam pentru întâia oară. Apoi am priceput că trebuia să ai cel puţin cincisprezece ruble ca să-l poţi asculta pe acest S…ţ. Mai ţin minte că la un moment dat tata şi-a ieşit din fire şi a dat din mână a lehamite, spunând că ştie el câte parale fac geniile astea de prin străinătăţi, talentele astea nemaipomenite! Că-l cunoaşte şi pe S…ţ. Că toţi jidovii ăştia umblă să se pricopsească în Rusia, pentru că ruşii sunt naivi şi lesne încrezători, mai cu seamă când e vorba de neghiobiile scornite de francezi. Pe vremea aceea înţelegeam ce înseamnă cuvintele lipsit de talent. Oaspeţii au râs cu poftă şi au plecat curând, lăsându-l pe tata foarte prost dispus. Am înţeles că se supărase pe S…ţ din cine ştie ce pricină şi, vrând să-i fac pe plac şi să-i mai risipesc tristeţea, m-am apropiat de masă, am luat afişul şi am început să-l citesc cu glas tare, rostind numele lui S…ţ.

Apoi, uitându-mă la tata, care şedea îngândurat pe scaun, am spus râzând: „O fi vreunul din ăia cum e Karl Feodorîci! N-o fi nimic de capul lui!” Tata a tresărit, parcă speriat, mi-a smuls afişul din mână, a început să ţipe şi să bată din picioare, apoi şi-a înşfăcat pălăria şi s-a năpustit afară din odaie. Dar s-a întors îndată, m-a chemat să ies puţin pe sală, m-a sărutat şi, plin de nelinişte şi de teamă ascunsă, a început să-mi spună că sunt un copil deştept şi bun, şi că, desigur, n-o să vreau să-l mâhnesc, că aştepta să-i fac un mare serviciu, dar nu mi-a destăinuit ce anume. Îl ascultam încurcată, fiindcă ghicisem că vorbele şi mângâierile lui erau lipsite de sinceritate, ceea ce-mi răvăşea sufletul. Starea lui mă neliniştea atât de mult, încât îngrijorarea devenise un adevărat chin.

A doua zi, în timpul mesei – era in ajunul concertului – tata era extrem de abătut. Se schimbase îngrozitor la faţă şi se uita mereu ba la mine, ba la măicuţa. În sfârşit, am rămas uimită când l-am auzit întrebând-o ceva pe mama, pentru că nu vorbea cu ea aproape niciodată. După masă, a început să-mi dea târcoale într-un chip cu totul neobişnuit. Sub fel de fel de pretexte, m-a chemat de mai multe ori să ies pe sală, şi acolo, uitându-se neliniştit în jur, de parcă s-ar fi temut să nu-l vadă cineva, mă mângâia pe cap, mă săruta şi-mi spunea întruna că sunt un copil bun, ascultător şi că, desigur, îl iubesc pe tăticu şi-o să fac tot ce-mi va cere el. Toate acestea m-au adus într-o stare de nespusă tulburare. În sfârşit, când m-a chemat pentru a zecea oară să ies afară în capul scării, m-am lămurit. Cu faţa chinuită, trist, privind neliniştit în toate părţile, m-a întrebat dacă nu ştiu cumva unde a pus mama cele douăzeci şi cinci de ruble pe care le adusese ieri dimineaţa. Când l-am auzit, am înlemnit de groază. Speriat de un zgomot pe scară, tata s-a grăbit să plece, lăsându-mă singură. S-a întors acasă abia seara. Era trist, tulburat şi plin de îngrijorare. S-a aşezat pe un scaun, fără să scoată o vorbă, aruncându-mi din când în când câte o privire

sfioasă. Îngrozită, încercam să-i ocolesc privirea. În sfârşit, măicuţa, care zăcuse toată ziua, m-a chemat lângă ea, mi-a dat nişte bani de aramă şi m-a trimis la băcănie să-i cumpăr ceai şi zahăr. În casă la noi nu se bea ceai decât foarte rar. Pentru sărăcia noastră ceaiul era un lux, şi mama nu şi-l îngăduia decât când se simţea rău şi avea febră. Am luat banii, am ieşit pe sală şi am pornit în goană, temându-mă parcă să nu mă ajungă cineva din urmă. Dar presimţirea mi s-a adeverit: tata m-a ajuns din urmă pe stradă şi m-a adus îndărăt, pe scară.

— Netoşka! a spus el cu glas tremurător. Draga mea! Ascultă-mă: dă-mi banii ăştia şi chiar mâine am să...

— Tăticule! Tăticule! am strigat eu, căzând în genunchi şi implorându-l. Tăticule! Nu pot! Nu se poate! Mămica trebuie să bea ceai... Nu se poate să-i luăm banii! Nu se poate! Altă dată o să iau...

— A! Vasăzică nu vrei? Nu vrei? îmi şoptea el ca în delir. Vasăzică nu vrei să mă mai iubeşti? Prea bine! Atunci o să te părăsesc. Rămâi cu mama, iar eu o să plec şi n-o să te iau cu mine. Auzi tu, fată rea ce eşti? Auzi tu?

— Tăticule! am strigat eu, îngrozită, ia-ţi banii! Ia-i! Şi ce-o să mă fac acum? mă zbuciumam eu, frângându-mi mâinile, agăţându-mă de poala hainei lui. Mămica o să plângă şi o să mă certe iar!

Se pare că nu s-a aşteptat la o astfel de împotrivire; totuşi a luat banii. În sfârşit, n-a mai fost în stare să-mi îndure lacrimile şi tânguirile şi a coborât scara în fugă, lăsându-mă singură. M-am urcat sus, dar în faţa uşii noastre m-au părăsit puterile. Nu îndrăzneam, nu puteam să intru. Se răzvrătise totul în mine, mi-era sufletul adânc răscolit. Mi-am acoperit faţa cu mâinile şi am alergat la fereastră la fel ca atunci când auzisem pentru întâia oară din gura tatălui meu dorinţa lui ca mama să moară. Căzusem într-un fel de uitare; stăteam amorţită, tresărind ori de câte ori mi se părea că aud cel mai mic zgomot pe

scară. În sfârşit, cineva urcă grăbit scara. Era el, îl recunoscusem după paşi.

— Aici erai? m-a întrebat el în şoaptă.

M-am repezit să-l îmbrăţişez.

— Na! Ţine! a strigat el, îndesându-mi banii în palmă. Ia-ţi-i înapoi. Nu-ţi mai sunt tată, auzi tu? Nu mai vreau să fiu tatăl tău! Dacă o iubeşti pe maică-ta mai mult decât pe mine, du-te la ea! Nu mai vreau să ştiu de tine!

Spunând acestea, m-a împins departe şi a coborât scara în fugă. M-a podidit plânsul şi am alergat după el.

— Tăticule! Tăticul meu scump! O să fiu ascultătoare! strigam eu. Pe tine te iubesc mai mult decât pe mama! Ia-ţi banii îndărăt, ia-ţi-i!

Dar nu mai putea să mă audă. Era departe. În seara aceea mă doborâse durerea. Tremuram toată, scuturată de friguri. Mi-amintesc că măicuţa mi-a spus ceva, m-a chemat lângă dânsa, dar eu căzusem într-un fel de amorţeală: nu mai auzeam şi nu mai vedeam nimic. Totul s-a sfârşit cu o criză. Am început să plâng şi să ţip. Mama, speriată, nu mai ştia ce să-mi facă. M-a luat lângă dânsa în pat şi nu mai ştiu când am adormit. Ştiu doar atât: că am cuprins-o cu braţele de după gât şi tresăream întruna, speriată. Aşa a trecut noaptea. Dimineaţa m-am trezit foarte târziu. Mama nu mai era acasă. La ora aceea era întotdeauna plecată după treburi. Cineva străin venise să-l vadă pe tata şi-i auzeam vorbind foarte tare. Aşteptam nerăbdătoare plecarea musafirului, şi când am rămas singuri, m-am repezit în braţele lui tăticu şi, plângând în hohote, l-am rugat să mă ierte pentru cele întâmplate în ajun.

— O să fii un copil bun, ca înainte? m-a întrebat el aspru.

— O să fiu, tăticule, o să fiu! i-am răspuns eu. O să-ţi spun unde-şi ţine mama banii. Ieri erau aici, în sertar, într-o casetă.

— Aici îi ţine? Unde? a strigat el, tresărind, şi s-a ridicat de pe scaun. Unde zici că-i ţine?

— Îi ţine încuiaţi, tată! i-am răspuns eu. Aşteaptă până diseară, când o să mă trimită să-i schimb. Am văzut că banii de aramă s-au isprăvit.

— Am nevoie de cincisprezece ruble, Netoşka! Auzi tu? Numai cincisprezece ruble! Fă-mi rost chiar astăzi de banii ăştia. O să ţi-i aduc mâine pe toţi îndărăt. Uite, dau fuga chiar acum să-ţi cumpăr acadele şi nuci... o să-ţi cumpăr şi o păpuşă... şi mâine iar... şi în fiecare zi o să-ţi aduc bomboane, dacă o să fii fetiţă cuminte!

— Nu, tată, nu, nu-mi trebuie bomboane! N-o să le mănânc, o să ţi le dau îndărăt! i-am strigat eu, plângând sfâşietor, cu inima frântă de durere.

Îmi dădusem seama că nu-i era milă de mine şi nu mă iubea, pentru că nu vedea cât de mult ţin la el şi-şi închipuia că sunt gata să-i fac pe voie numai pentru nişte bomboane. Deşi copil, în clipa aceea l-am văzut în toată goliciunea lui şi mi-am simţit sufletul otrăvit. Mi-am dat seama că nu mai eram în stare să-l iubesc, că pierdusem pentru totdeauna pe tăticul meu de altădată. Pe el însă l-a cuprins un fel de încântare când mi-a auzit făgăduielile: vedea că eram gata să mă hotărăsc la orice, să fac totul pentru el, şi Dumnezeu mi-e martor cât de mult mă costa atunci pe mine acest „tot”. Îmi dădeam foarte bine seama de ceea ce însemnau banii aceştia pentru biata mea măicuţă. Ştiam că, dacă-i pierdea, putea să se îmbolnăvească de supărare. Glasul conştiinţei striga chinuitor în mine, dar tata nu vedea nimic; el mă trata ca pe un copil de trei ani, pe când eu înţelegeam totul. Încântarea lui era fără margini. Mă săruta, mă ruga să nu plâng, îmi făgăduia că vom pleca de la mama chiar în ziua aceea – spunând aceasta, probabil, de hatârul aceleiaşi dorinţe a fanteziei mele – şi, în sfârşit, scoţând afişul din buzunar, a început să mă asigure că omul pe care se ducea să-l asculte în seara aceea era duşmanul lui, un duşman de moarte, dar că, desigur, duşmanii lui nu vor izbândi. Cât de mult semăna el însuşi cu un copil, când îmi vorbea de

duşmanii săi ! Observând însă că nu zâmbesc, cum se întâmpla de obicei când stătea de vorbă cumine, şi că-l ascult tăcută, şi-a luat pălăria şi-a ieşit grăbit din odaie. Totuşi, înainte de plecare, m-a mai sărutat o dată, a dat din cap şi a zâmbit, ca şi cum n-ar fi fost sigur de mine, străduindu-se să mă facă să nu mă răzgândesc.

Am spus mai înainte că făcea impresia unui om care-şi ieşise din minţi. Căzuse în starea aceasta încă din ajun. Avea nevoie de bani ca să-şi facă rost de un bilet la concertul care trebuia să-i hotărască soarta. Parcă presimţea că acest concert însemna pentru el deznodământul destinului său, dar se zăpăcise în aşa hal, încât în ajun voise să-mi ia bănuţii de aramă, ca şi cum i-ar fi fost de ajuns să-şi cumpere un bilet cu ei. Purtarea lui ciudată s-a vădit şi mai mult în timpul prânzului. Nu-şi mai găsea locul şi nu s-a atins de mâncare. Se ridica mereu de pe scaun, apoi, caşi cum s-ar fi răzgândit, se aşeza iar. Peste puţin timp se repezea să-şi ia pălăria, pregătindu-se parcă să plece undeva. Apoi devenea deodată ciudat de absent; vorbea mereu în şoaptă de unul singur, îşi aţintea pe neaşteptate privirea asupra mea şi clipea, îmi făcea semne cu ochiul, nerăbdător să capete banii cât mai degrabă, părând supărat că nu-i luasem încă de la mama. Chiar şi măicuţa observase neliniştea lui ciudată şi-l privea mirată. Iar eu mă simţeam ca un om osândit la moarte. Când s-a sfârşit masa, m-am furişat într-un colţ şi, tremurând înfrigurată, număram minutele ce-mi mai rămăseseră până în clipa când măicuţa mă va trimite, ca de obicei, după cumpărături. Nicicând în viaţa mea n-am trecut prin ceasuri mai cumplite. Ele nu se vor mai şterge niciodată din mintea mea. Ce chinuri am suferit în clipele acelea! Sunt în viaţă clipe când în sufletul omului se adună zbuciumul unor ani întregi. Îmi dădeam seama că ceea ce făceam era urât. Chiar el trezise în mine instinctele bune, căci, după ce din slăbiciune mă îndemnase întâia oară să săvârşesc o faptă rea, se îngrozise şi-mi explicase că

făcusem ceva foarte urât. Cum era cu putinţă ca tocmai el să nu priceapă cât era de greu să amăgeşti o fiinţă înclinată să mediteze asupra propriilor sale impresii, o fiinţă care,la vârsta ei, simţise şi înţelesese multe, şi bune, şi rele? Îmi dădeam seama că numai greul impas în care se găsea îl hotărâse să mă îndemne a doua oară la rău, sacrificând astfel nefericita mea copilărie lipsită de apărare, primejduind încă o dată liniştea conştiinţei mele care nu apucase încă să se limpezească. Ghemuită în colţul meu, mă întrebam: de ce mi-a făgăduit o răsplată pentru ceea ce eram hotărâtă să fac şi fără plată? Simţăminte şi năzuinţe noi mă copleşeau fără veste, întrebări noi mă răscoleau chinuitor. Apoi, deodată, mi-a răsărit în minte mama. Îmi închipuiam mâhnirea ei când va afla de pierderea ultimilor ei bani atât de greu munciţi. Într-un târziu, măicuţa a lăsat lucrul cu care se chinuia peste puterile ei şi m-a chemat la ea. M-am apropiat tremurând ca varga. Ea a scos banii din scrin şi mi i-a întins, spunându-mi: „Du-te, Netoşka. Dar te rog, pentru numele lui Dumnezeu, fii cu băgare de seamă să nu te înşele cumva la socoteală ca deunăzi, sau să-i pierzi.” M-am uitat rugătoare la tata, dar el îmi făcea semne din cap, îmi zâmbea ca să mă încurajeze şi-şi freca mâinile nerăbdător. Pendula a bătut ora şase, iar concertul începea la şapte. Aşteptarea aceasta încordată îl punea şi pe el la grea încercare.

M-am oprit pe scară să-l aştept. Era atât de emoţionat şi de nerăbdător, încât s-a grăbit să mă urmeze fără cea mai mică fereală. I-am dat banii. Pe scară era întuneric şi nu puteam să-i văd faţa, dar când mi-a luat banii din mână, am simţit cum tremura. Am rămas încremenită şi nu m-am dezmeticit decât când mi-a spus să mă urc sus să-i aduc pălăria. Nu voia să mai intre în odaie.

— Tată! cum... nu vii şi tu cu mine? l-am întrebat eu cu vocea sugrumată, căci ocrotirea lui era ultima mea nădejde.

— Nu... mai bine du-te singură... Ba nu, aşteaptă, aşteaptă puţin! a strigat el răzgândindu-se deodată. Aşteaptă puţin, o să-ţi cumpăr îndată bomboane, sau, mai bine, mai întâi du-te şi adu-mi pălăria.

Inima mi s-a strâns dureros, mi se păru că o gheară ascuţită s-a înfipt în ea. Am scos un ţipăt, l-am îmbrâncit şi m-am năpustit pe scări în sus. Când am ajuns în odaie, eram descompusă la faţă, şi dacă aş fi spus atunci că mi se furaseră banii, nu mă îndoiesc că măicuţa m-ar fi crezut. Dar în clipa aceea nu eram în stare să scot o vorbă. Frântă de deznădejde, scuturată de spasme, mi-am acoperit faţa cu mâinile şi m-am trântit de-a curmezişul patului mamei. După un minut, uşa a scârţâit sfios şi a intrat tata. Venise să-şi ia pălăria.

— Unde-s banii? strigă mama pe neaşteptate, ghicind într-o clipă că se petrecuse ceva neobişnuit. Unde-s banii? Vorbeşte! Vorbeşte! repeta ea şi, smulgându-mă din pat, mă îmbrânci în mijlocul odăii.

Cu ochii în pământ, nu scoteam o vorbă; aproape că nici nu-mi dădeam seama ce se petrecea cu mine şi ce mi se cerea.

— Unde sunt banii? a strigat măicuţa iar, întorcându-se spre tata, care tocmai îşi luase pălăria. Unde-s banii? repeta ea mereu. Ţi i-a dat ţie, ai? Nelegiuitule! Călăule! Răufăcătorule! Vrei s-o nenoroceşti şi pe ea! Pe copilul ăsta! Ei nu, n-o să pleci tu aşa, cu una, cu două.

Cât ai clipi, mama s-a năpustit la uşă, a încuiat-o şi a scos cheia din broască.

— Vorbeşte! Spune tot adevărul! mi s-a adresat ea din nou cu glasul stins din pricina emoţiei. Mărturiseşte totul! Haide, spune, spune! Sau... nu ştiu ce-o să-ţi fac!

M-a apucat de mâini şi a început să mi le frământe, repetând mereu aceeaşi întrebare, ca ieşită din minţi. În clipa aceea am jurat în gând să tac, să nu suflu o vorbă despre tata. Totuşi, pentru ultima oară mi-am ridicat ochii plini de sfială spre el... Îl imploram în gând să-mi dăruie o

singură privire, un singur cuvânt. Aş fi fost fericită, cu tot chinul meu, cu toată tortura pe care o înduram... Dar, Dumnezeule mare! Nesimţitor, cu un gest de ameninţare, el îmi poruncea să tac, ca şi cum în clipa aceea m-ar mai fi putut speria ceva. Mi s-a pus un nod în gât, mi-a pierit răsuflarea, mi s-au tăiat picioarele şi m-am prăbuşit în nesimţire... Criza de nervi din ajun se repeta.

Mi-am venit în fire când cineva a bătut pe neaşteptate în uşă. Mama a deschis-o, şi în prag s-a ivit un om în livrea. A intrat în odaie, privind mirat în jurul său şi a întrebat de muzicantul Efimov. Tatăl meu vitreg a spus că este chiar el. Atunci lacheul i-a întins o scrisoare, zicând că vine din partea lui B., care se afla în clipa aceea în casa prinţului. În plic era o invitaţie la concertul lui S...ţ.

Apariţia lacheului în livreaua lui bogată şi numele prinţului – stăpânul său, care îl trimisese anume la sărmanul muzicant Efimov – au produs pentru o clipă o puternică impresie asupra măicuţei. La începutul acestei povestiri am descris firea mamei mele şi am spus că biata femeie tot îl mai iubea pe tata. Chiar şi acum, după opt ani de neîntreruptă suferinţă şi amărăciune, inima ei rămăsese aceeaşi – tot mai era în stare să-l iubească! Dumnezeu s-o înţeleagă, poate că nădăjduia acum o schimbare neaşteptată a soartei lui. Orice licărire de speranţă putea să aibă înrâurire asupra ei. Cine ştie, poate că o molipsise într-o oarecare măsură şi pe ea îndărătnica încredere în sine a soţului ei smintit! Şi nici n-ar fi fost cu putinţă ca această încredere în sine să nu aibă o oarecare înrâurire asupra unei femei slabe ca ea. De aceea, văzând atenţia prinţului, era în stare să făurească într-o clipă mii de planuri pentru el. I-a fost de ajuns o singură clipă ca aceasta, ca să se întoarcă iar la el. Era în stare să-i ierte toată viaţa ei chinuită, chiar şi ultima lui fărădelege – sacrificarea singurului ei copil. Era în stare, în înflăcărarea entuziasmului ei renăscut, să privească această crimă ca o simplă greşeală, din pricina slăbiciunii izvorâte din

mizerie, dintr-o viaţă ticăloasă, din situaţia lui deznădăjduită. În pasiunea sa, care o stăpânea, era gata în clipa aceea să-i ierte totul, să-l compătimească fără rezerve pe nefericitul ei soţ.

Tata a început şi el să se agite. Îl impresionase şi pe el atenţia prinţului şi a lui B. S-a adresat de-a dreptul mamei, şoptindu-i ceva la ureche şi ea a ieşit din odaie, întorcându-se peste două minute cu bani schimbaţi. Tata s-a grăbit atunci să-i dea curierului o rublă de argint, iar acesta, salutând politicos, a plecat. Între timp, mama, care ieşise pentru o clipă din odaie, s-a întors cu fierul de călcat şi a început să calce plastronul cel mai bun al soţului ei. I-a potrivit la gât, cu mâna ei, cravata albă de batist, păstrată în dulapul lui din timpuri imemorabile pentru asemenea prilejuri, alături de fracul negru, foarte uzat, pe care şi-l făcuse pe vremea când avusese slujbă la teatru. După ce a isprăvit cu dichisitul, tata şi-a luat pălăria, însă înainte de a ieşi din odaie a cerut un pahar cu apă. Palid şi istovit, se lăsase pe un scaun. Apa i-am adus-o eu, pentru că se pare că sentimentul de duşmănie se strecurase iar în sufletul măicuţei şi-i luase elanul primelor clipe.

Tata a ieşit şi am rămas singure. M-am retras într-un colţ, şi o priveam pe mama îndelung, fără să scot o vorbă. N-o văzusem niciodată atât de frământată: buzele îi tremurau, obrajii ei palizi se îmbujoraseră pe neaşteptate, şi din când în când tresărea din tot corpul. În sfârşit, a izbucnit într-o revărsare de durere, în tânguiri, în plâns înăbuşit şi suspine.

— Eu, numai eu sunt de vină, nenorocita de mine! vorbea ea singură. Ce-o să se facă ea? Ce-o să se întâmple cu ea după moartea mea? spuse dânsa şi se opri în mijlocul camerei, ca lovită de trăsnet la acest gând. Netoşka! Biata mea fetiţă! Fetiţa mea! Săraca de tine! zicea ea, apucându-mi mâinile şi strângându-mă în braţe cu înfrigurare. Cum te părăsesc eu, după ce n-am fost în stare să am grijă de tine, să te cresc, să-ţi dau educaţie! Ah, dar tu nu mă

înţelegi! Mă poţi înţelege oare? O să-ţi aduci aminte de ceea ce-ţi spun eu acum, Netoşka? O să-ţi aduci aminte mai târziu?

— O să-mi aduc aminte, mămico, o să-mi aduc aminte, îi răspundeam eu, implorând-o cu mâinile împreunate.

M-a strâns cu putere în braţe şi m-a ţinut multă vreme aşa, tremurând de groază la gândul că se va despărţi de mine. Mi se sfâşia inima.

— Mămico, mămica mea! i-am spus eu printre lacrimi. De ce... de ce nu-l iubeşti tu pe tata? Dar plânsul meu amar nu mă lăsa să spun totul.

Un geamăt a izbucnit din pieptul ei. Apoi, pradă aceleiaşi cumplite dureri, a început să măsoare odaia în lung şi în lat.

— Sărmana mea fetiţă! Nici nu mi-am dat seama cât a crescut! Ea ştie, ştie totul! Dumnezeule! Ce impresie, ce pildă pentru ea! Şi, deznădăjduită, a început să-şi frângă iar mâinile.

Apoi a venit lângă mine, m-a mângâiat cu neţărmurită dragoste, mi-a acoperit mâinile cu sărutări, scăldându-le în lacrimi, implorându-mă s-o iert... Nicicând nu mi-a fost dat să mai văd o asemenea suferinţă... În sfârşit, a căzut istovită într-un fel de toropeală. Aşa a trecut un ceas. Apoi s-a ridicat, frântă, zdrobită şi mi-a spus să mă duc la culcare. M-am ghemuit în colţul meu şi m-am acoperit cu plapuma, dar n-am putut să adorm. Mă chinuia gândul la ea, mă chinuia şi gândul la el, la tata. Aşteptam nerăbdătoare să se întoarcă. Gândul la el mă umplea de groază. A mai trecut o jumătate de oră. Mama a luat lumânarea şi s-a apropiat de mine, să vadă dacă adormisem. Ca s-o liniştesc, am închis ochii, prefăcându-mă că dorm. După ce m-a privit atentă, s-a apropiat încetişor de dulap, l-a deschis şi şi-a turnat vin într-un pahar. L-a băut, apoi s-a culcat, lăsând lumânarea aprinsă pe masă. Nu încuiase uşa, cum făcea de obicei când se aştepta ca tata să se întoarcă târziu.

Somnul nu se lipea de mine. Zăceam într-un fel de toropeală, cu ochii deschişi. Cum închideam ochii şi aţipeam o clipă, mă trezeam, tresărind în groaznice năluciri. Urâtul mă prindea tot mai tare. Aş fi vrut să strig, dar vocea mi se sugruma în gâtlej. În sfârşit, târziu, am auzit prin noapte uşa scârţâind. Nu ţin minte cât timp s-a mai scurs după aceea, dar când am deschis deodată ochii mari, l-am văzut pe tata. Mi s-a părut că era înspăimântător de palid. Dus pe gânduri, se lăsase istovit pe un scaun, chiar lângă uşă. În odaie domnea o linişte de moarte, iar lumânarea de seu, care se topise aproape în întregime, arunca peste toate o lumină tristă.

L-am privit îndelung. Nu se clintea din loc: parcă încremenise pe scaun, cu capul în piept şi cu mâinile încleştate pe genunchi. Am încercat de câteva ori să-l strig, dar n-am putut. Nu eram în stare să ies din înţepenirea mea. În sfârşit, s-a dezmeticit deodată, a ridicat capul şi s-a sculat de pe scaun. Câteva minute a rămas în picioare în mijlocul camerei, de parcă ar fi vrut să ia o hotărâre, apoi s-a apropiat pe neaşteptate de patul mamei, a ascultat o vreme cu atenţie şi, încredinţându-se că doarme, s-a dus la cufărul în care-şi ţinea vioara. L-a descuiat, a scos cutia neagră şi a pus-o pe masă, uitându-se pânditor în jurul său. Avea ochi tulburi şi o privire rătăcită – nu-l mai văzusem niciodată aşa.

A luat în mână vioara, dar a pus-o numaidecât la loc, s-a întors şi s-a dus să încuie uşa. Apoi, observând că dulapul este deschis, s-a apropiat încetişor de el, s-a uitat la pahar şi la sticla de vin, a umplut paharul şi l-a băut. A luat vioara pentru a treia oară în mână, dar pentru a treia oară a lăsat-o jos şi s-a apropiat de patul măicuţei. Încremenită de groază, aşteptam să văd ce se va întâmpla.

A rămas acolo câtva timp nemişcat, ascultând cu atenţie. Am tresărit când l-am văzut trăgând deodată plapuma de pe capul măicuţei şi pipăindu-i obrajii cu mâna. El s-a aplecat iar şi aproape că şi-a lipit urechea de faţa ei, dar

de data aceasta, când s-a ridicat, mi s-a părut că un zâmbet îi înflori o clipă pe obrajii înspăimântător de palizi. Încetişor, cu mare grijă, a întins plapuma peste mama care părea că doarme, i-a acoperit faţa, picioarele... Nu-mi dădeam seama pentru ce mă cutremura groaza. Mi-era teamă pentru măicuţa, mă-nfiora somnul ei adânc şi nu-mi dezlipeam privirea atentă, plină de nelinişte, de conturul nemişcat, colţuros, pe care trupul ei îl desena pe plapumă... Atunci m-a străfulgerat un gând înspăimântător.

După ce şi-a isprăvit toate pregătirile, tata s-a dus iar la dulap şi a băut vinul care mai rămăsese. Când s-a apropiat de masă, tremura din tot corpul. Era atât de palid, că nu-l mai cunoşteai. A luat vioara în mână. O mai văzusem şi ştiam la ce folosea. Acum însă mă aşteptam să se întâmple ceva groaznic, cumplit, minunat... şi m-am cutremurat chiar de la primele ei sunete. Tata începuse să cânte. Dar sunetele nu se armonizau. El se oprea mereu, căznindu-se parcă să-şi amintească ceva. În sfârşit, zdrobit, chinuit, a lăsat arcuşul, aruncând o privire ciudată spre pat. Îl neliniştea ceva acolo. S-a apropiat iar de pat... Nu-mi scăpa niciun gest de-al lui, nu-l slăbeam o clipă din ochi. Mi se strânsese inima de groază.

Deodată a început să scotocească cu mişcări grăbite peste tot – şi iarăşi m-a străfulgerat acelaşi gând cumplit. M-am întrebat: de ce o fi dormind măicuţa aşa de greu? De ce nu s-a deşteptat, când îi pipăia faţa? În sfârşit, l-am văzut adunând toate hainele noastre, orice-i cădea sub mână – şi haina măicuţei, şi surtucul lui vechi, şi un halat, până şi rochiţa pe care o scosesem de pe mine înainte de culcare – apoi a acoperit-o pe mama cu toate aceste haine, ascunzând-o sub mormanul de boarfe. Dar ea zăcea nemişcată, fără să tresară măcar.

Dormea un somn adânc!

După ce a isprăvit, tata a răsuflat uşurat. Acum nu-l mai stingherea nimic; totuşi parcă îl mai neliniştea ceva. A mutat lumânarea şi s-a aşezat cu faţa spre uşă, ca să nu

mai vadă patul. În cele din urmă, a luat vioara şi, cu un gest deznădăjduit, a atins-o cu arcuşul... şi a început să cânte.

Nu, ceea ce-am auzit atunci n-a fost muzică. De toate mi-aduc bine aminte, de la prima până la ultima clipă; ţin minte tot ce mi-a izbit atunci atenţia. Nu, nu a fost o muzică asemănătoare cu ceea ce am auzit mai târziu! Nu erau sunete de vioară: părea că în sumbra noastră locuinţă răsună puternic, pentru întâia oară,o înspăimântătoare voce omenească. Poate că impresiile mele au fost ireale, bolnăvicioase, sau poate că simţirea mea, zdruncinată de ceea ce se petrecuse, era gata să recepteze senzaţii cumplite, neînchipuit de chinuitoare, dar nimeni nu m-ar putea convinge că n-am auzit atunci hohote de plâns, gemete şi suspine omeneşti. În sunetele acestea se revărsa o deznădejde fără margini, şi, în sfârşit, când bubui înspăimântătorul acord final, care cuprindea tot ce poate fi mai cumplit în plânsul omenesc, mai chinuitor în torturile sufleteşti şi mai apăsător în nesfârşita tristeţe a omului, – toate contopindu-le parcă dintr-odată... n-am mai putut îndura şi, tremurând ca o frunză bătută de vânt, cu lacrimile curgându-mi şiroaie pe faţă, cu un strigăt înfricoşător şi deznădăjduit, m-am repezit la tata şi l-am cuprins în braţe, El a scos un ţipăt şi a lăsat vioara din mână.

A rămas câteva clipe buimac, apoi a început să-şi rotească privirea rătăcită, de parcă ar fi căutat ceva, şi, deodată, a apucat vioara şi a ridicat-o deasupra capului meu... Încă o clipă, şi poate că m-ar fi omorât.

— Tăticule! am strigat eu, tăticule!

M-a auzit şi a început să tremure ca varga, dându-se doi paşi îndărăt.

— A! Vasăzică tu ai mai rămas! Nu s-a terminat totul! Ai mai rămas tu cu mine! a strigat el, apucându-mă de umeri şi ridicându-mă în aer.

— Tăticule! am strigat eu iar. Tăticule, nu mă speria! Pentru Dumnezeu! Mi-e frică! Aa!...

Lacrimile mele l-au înduioşat. M-a lăsat încetişor pe podea şi m-a privit câteva clipe tăcut, ca şi cum s-ar fi străduit să mă recunoască, să-şi aducă aminte de ceva. Apoi, deodată, răscolit parcă de un gând îngrozitor, dădu frâu liber lacrimilor care au început să curgă şiroaie din ochii săi tulburi. S-a aplecat spre mine privindu-mă ţintă.

— Tăticule, am îngăimat eu, chinuită de groază. Tăticule, nu te uita aşa la mine! Hai să plecăm de aici! Să plecăm mai repede! Să fugim! Să fugim!

— Da, să fugim! Să fugim! E timpul! Vino, Netoşka! Mai repede, mai repede!

Şi a început să se frământe, ca şi cum abia atunci şi-ar fi dat seama de ceea ce avea de făcut. Aruncând priviri grăbite în jurul său, a zărit pe jos basmaua mamei, a ridicat-o şi a vârât-o în buzunar; apoi, văzând o bonetă, a ridicat-o şi a ascuns-o în sân. Parcă se pregătea de un drum lung şi voia să ia cu el tot ce-i trebuia.

Într-o clipă, mi-am pus rochiţa şi am început să adun şi eu, grăbită, tot ce credeam că o să ne trebuiască la drum.

— N-am uitat oare nimic, nimic? întreba tata. Gata? Hai mai repede! Mai repede!

Am făcut repede bocceaua, m-am legat cu o basma la cap şi când am ajuns lângă uşă, mi-am amintit că trebuia să iau cu mine şi tabloul din perete. Tata a consimţit numaidecât. Se mai liniştise şi vorbea în şoaptă, zorindu-mă să plecăm mai repede. Tabloul atârna foarte sus. Atunci am adus amândoi un scaun pe care am aşezat un scăunel; m-am urcat pe el şi, în sfârşit, am izbutit, după multă trudă, să scoatem tabloul din cui. Totul era gata şi puteam să plecăm în călătoria noastră. Tata m-a luat de mână şi am pornit; deodată, s-a oprit iar. Stătea pe loc şi-şi freca mereu fruntea, căznindu-se parcă să-şi amintească ce trebuia să mai facă. În sfârşit, descoperind ce anume mai avea de făcut, a scos cheile de sub perna măicuţei şi a

început să scotocească grăbit în scrin. S-a întors apoi la mine cu câţiva bănuţi pe care-i găsise într-o cutie.

— Ţine, păstrează-i, mi-a şoptit el. Dar ai grijă să nu-i pierzi! Auzi? Să nu uiţi ce-ţi spun, să nu uiţi!

Întâi mi-a pus banii în palmă, dar mi i-a luat iar şi mi i-a vârât în sân. Ţin minte că atunci când piesele de argint mi-au atins pielea, am tresărit şi parcă abia în clipa aceea mi-am dat seama ce înseamnă banii. Acum eram iarăşi gata de plecare, însă tata m-a oprit din nou.

— Netoşka! a zis el, silindu-se să-şi adune gândurile. Copila mea, am uitat... dar ce-am uitat?... Ce mai trebuia?... Nu-mi amintesc... Ba da! Acum ştiu... Vino-ncoace, Netoşka!

M-a dus în colţul cu icoana şi mi-a spus să îngenunchez.

— Roagă-te, copila mea, roagă-te puţin! O să te simţi mai uşurată!... Da, aşa e, o să te simţi mai bine! îmi şoptea el, arătându-mi icoana şi învăluindu-mă cu o privire stranie. Roagă-te, roagă-te! stăruia el aproape implorându-mă.

Am căzut în genunchi, mi-am împreunat mâinile şi, covârşită de groază şi de deznădejdea care mă sleise cu totul, m-am prăbuşit cu faţa la pământ şi am rămas aşa câteva minute, ca moartă. Mă chinuiam să-mi adun gândurile, să-mi revin în simţire, ca să mă pot ruga, dar frica era mai tare decât mine. M-am ridicat de jos, sfârşită de durere. Acum nu mai doream să plec cu el. Mi-era teamă de tata; aş fi vrut să rămân. În sfârşit, mi-a izbucnit din piept întrebarea care mă chinuia:

— Tată, am îngăimat eu, suspinând amarnic, dar mama?... Ce-i cu mama? Unde e? Unde-i mama mea?...

Am tăcut, înecându-mă în hohote de plâns.

Plângea şi el, privindu-mă. În sfârşit, m-a luat de mână, m-a dus la patul măicuţei şi a dat la o parte mormanul de boarfe şi plapuma. Doamne, Dumnezeule! Mama zăcea moartă, rece, cu faţa învineţită. M-am năpustit înnebunită şi am îmbrăţişat trupul moartei. Tata m-a luat şi m-a aşezat iar în genunchi.

— Închină-te, copila mea! Ia-ţi rămas bun de la ea...

M-am închinat. S-a închinat şi el... Era galben ca ceara, buzel ei se mişcau în şoapte nedesluşite.

— *Nu eu*, Netoşka! Nu eu! spunea el, arătând-o pe mama cu mâna. Auzi tu, *nu sunt eu de vină*! Ţine minte, Netoşka!

— Tată, să mergem, i-am şoptit eu îngrozită. E timpul!

— Da, a venit timpul! A venit de mult! a zis el, m-a luat de mână, mi-a strâns-o cu putere şi s-a grăbit să iasă din odaie. Şi acum, la drum! Slavă Domnului, slavă Domnului că s-a sfârşit totul!

Am coborât scara. Portarul somnoros, ne-a deschis privindu-ne bănuitor, iar tata, temându-se parcă să nu-l întrebe ceva, s-a grăbit să se strecoare el mai întâi pe poartă afară; mergea atât de repede, că abia l-am ajuns din urmă. Am mers de-a lungul străzii şi ne-am apropiat de cheiul canalului. Peste noapte, pavajul se acoperise cu zăpadă; mai ningea şi acum, cu fulgi mărunţi. Era frig. Tremuram ca varga alergând în urma tatei cu degetele încleştate de poala fracului său. Ţinea vioara la subţioară, oprindu-se la tot pasul să-şi potrivească cutia, care aluneca mereu de sub braţ.

Am mers aşa vreun sfert de ceas. În sfârşit, tata a luat-o pe trotuarul în pantă care ducea spre canal şi s-a aşezat pe marginea lui. La doi paşi de noi era o copcă. De jur împrejur, nici ţipenie de om. Doamne! Cât de bine îmi amintesc simţământul de groază care mă cuprinsese în clipa aceea! Se împlinise, în sfârşit, visul meu de un an întreg. Plecasem din mansarda noastră săracă... Dar, oare, asta aşteptasem? Asta visasem? Asta plăsmuise fantezia mea de copil, cu gândul la fericirea omului pe care-l iubeam cu o pasiune atât de puţin copilărească? Mai mult decât orice, mă chinuia acum gândul la mama: „De ce o lăsasem singură? De ce părăsisem trupul neînsufleţit ca pe un obiect fără preţ?” Şi-mi amintesc că gândul acesta îmi sfâşia inima, mă chinuia mai mult decât orice.

N-am mai fost în stare să ascund grija care mă muncea şi am îngăimat:

— Tăticule! Tăticule!

— Ce vrei? m-a întrebat el cu glas aspru.

— De ce am lăsat-o pe mama acolo? De ce am părăsit-o, tăticule? am întrebat eu, izbucnind în lacrimi. Hai să ne întoarcem acasă! Să chemăm pe cineva să stea lângă ea.

— Da, da! a strigat el deodată, tresărind şi ridicându-se de pe trotuar, luminat parcă de un gând care-i spulbera toate îndoielile. Da, Netoşka, aşa e, trebuie să te duci la mama! I-o fi frig! Hai, du-te la ea, Netoşka. Nu-i întuneric, e o lumânare acolo! Nu te teme, cheamă pe cineva să stea lângă ea, iar tu vino iar la mine. Du-te singură, o să te aştept aici... N-o să plec nicăieri.

Am pornit îndată la drum, dar n-ajunsesem bine sus pe trotuar, că am simţit fără veste o împunsătură în inimă... Am întors capul şi l-am văzut fugind în direcţia opusă. Fugea de mine şi mă lăsa singură, mă părăsea într-o clipă ca asta! L-am strigat din toate puterile şi, străfulgerată de spaimă, am luat-o la fugă să-l ajung din urmă. Mi se tăia răsuflarea, şi el alerga din ce în ce mai repede... Aproape îi pierdusem urma. M-am împiedicat de pălăria lui, care-i căzuse din cap, am ridicat-o şi mi-am continuat goana. Abia mai răsuflăm şi mi se tăiau picioarele de oboseală. Simţeam că mi se întâmplă ceva înspăimântător. Mi se părea că e un vis urât. Aveam aceeaşi senzaţie ca în vis: când mă fugărea cineva, mi se muiau picioarele, urmăritorul mă ajungea din urmă şi mă prăbuşeam în nesimţire. Mă sfâşia mila de el, mi se rupea inima la gândul că aleargă fără haină, fără pălărie, că fuge de mine, copilul lui iubit... Voiam să-l ajung numai ca să-l mai pot săruta o dată din toată inima, să-i spun că nu trebuia să se teamă de mine, să-l liniştesc, să-l asigur că n-o să mai fug după el, dacă nu vrea, şi că o să mă întorc singură la măicuţa. În sfârşit, i-am auzit paşii răsunând pe altă stradă. Am luat-o într-acolo, şi în dreptul acelei străzi am

dat după colţşi l-am văzut o clipă înaintea mea... Apoi puterile m-au părăsit. Am început să plâng şi să ţip. Ţin minte că în goana mea m-am lovit de doi trecători care se opriseră în mijlocul trotuarului, privind miraţi în urma noastră.

— Tăticule! Tăticule! am strigat pentru ultima oară, apoi, deodată, am alunecat şi m-am prăbuşit în faţa unei porţi. Mi-am simţit faţa plină de sânge şi în aceeaşi clipă mi-am pierdut cunoştinţa...

M-am trezit într-un pat moale, cald. Am văzut lângă mine chipuri prietenoase, blânde, o bătrânică cu ochelarii pe nas, un domn înalt, care mă privea cu o sinceră compătimire, o tânără şi frumoasă doamnă şi, în sfârşit, un bătrân cu părul alb, care-mi ţinea mâna şi se uita la ceas. Se bucurau că mă deşteptasem din leşin. Mă trezeam la o viaţă nouă. Unul din cei doi trecători, pe care-i întâlnisem în timpul goanei mele, era prinţul H...i. Căzusem fără simţire chiar lângă poarta casei lui. Când, după stăruitoare cercetări, s-a aflat cine sunt, prinţul, care trimisese tatălui meu biletul la concertul lui S...ţ, impresionat de această ciudată coincidenţă, a hotărât să mă ia în casa lui şi să mă crească împreună cu copiii săi. Căutându-se urma tatălui meu, s-a aflat că fusese imobilizat undeva afară din oraş, pe unde colinda într-un acces de nebunie furioasă. Transportat la spital, murise după două zile.

A murit, pentru că o asemenea moarte era o necesitate, o urmare firească a întregii sale vieţi. Aşa trebuia să moară, după ce tot ceea ce-l legase de viaţă se prăbuşise dintr-odată, pierise ca o nălucire, ca o visare deşartă. Când i s-a spulberat ultima speranţă, când într-o singură clipă în conştiinţa lui s-a limpezit adevărul că temelia propriei lui vieţi nu fusese decât o amăgire, a murit. Adevărul l-a orbit cu strălucirea lui de neîndurat, şi ceea ce era minciună, minciună a devenit şi pentru el. În ultimul ceas al vieţii sale, i-a fost dat să asculte cântând un geniu minunat, care-l făcuse să-şi dea seama de propria sa lipsă de talent,

osândindu-l pentru totdeauna. O dată cu cel din urmă sunet care vibrase pe coarda viorii genialului S...ţ, el descoperise întreaga taină a artei, şi adevăratul geniu, veşnic tânăr, puternic, îl strivise cu măreţia sa. Părea că tot ceea ce-l frământase de-a lungul anilor, chinurile lui tainice şi nedesluşite, tot ce până în clipa aceea nu fusese pentru el decât un vis şi o nălucire chinuitoare, pierdută ca-ntr-o pâclă cu neputinţă de atins – deşi uneori i se dezvăluia, făcându-l să fugă şi să se ascundă îngrozit în dosul amăgirii întregii sale vieţi – tot ce presimţise, dar se temuse să privească în faţă până atunci, totul apăruse dintr-odată plin de strălucire în faţa ochilor săi, care până atunci refuzaseră cu încăpăţânare să recunoască lumina ca lumină, iar bezna ca beznă. Dar ochii lui, care abia atunci vedeau pentru întâia oară, nu putuseră îndura lumina adevărului proiectată asupra a tot ceea ce fusese, ceea ce era şi ceea ce putea fi în viitor. Ea îl orbise, şi raţiunea lui se mistuise la flacăra ei. Adevărul îl lovise năprasnic, fără scăpare, ca un trăsnet. Se săvârşise ceea ce aşteptase ani de-a rândul, înfiorat, cu inima strânsă. Părea că de-a lungul întregii sale vieţi atârnase o sabie deasupra capului său, că aşteptase clipă de clipă, chinuindu-se cumplit, să fie străpuns de ea, şi iată că, în sfârşit, sabia îl lovise! Lovitura fusese mortală. Voise să fugă de propria lui judecată, dar nu mai avea încotro. Dispăruse ultima lui speranţă, pierise ultimul său pretext. Aceea care prin viaţa ei îl stânjenise atâţia ani, care nu-l lăsase să trăiască, prin a cărei moarte – după cum credea orbeşte – el trebuia să renască dintr-odată, nu mai era. În sfârşit, rămăsese singur, nimic nu-l mai stingherea. În sfârşit, era liber! Pentru cea din urmă oară, într-o cumplită încleştare cu propria lui deznădejde, voise să-şi facă singur judecata, fără îndurare, aspru, ca un judecător nepărtinitor,cinstit. Şi arcuşul său nu putuse decât să repete neîndemânatic ultima frază muzicală a geniului pe care tocmai îl ascultase... În clipa aceea,

nebunia de neînlăturat, care-l pândea de zece ani, îl lovise năprasnic.

IV

Mă întremam greu. Chiar şi după ce nu mai eram nevoită să stau în pat, mintea mea continua să fie cuprinsă de toropeală, şi multă vreme n-am putut înţelege ce se întâmplase cu mine. Erau clipe când mi se părea că visez, şi-mi aduc aminte că doream într-adevăr ca totul să fi fost un vis! Seara, la culcare, speram că poate o să mă trezesc iarăşi în odaia noastră sărăcăcioasă şi o să-mi văd iar părinţii... În cele din urmă, mi-am dat seama de situaţia mea, şi, încetul cu încetul, am înţeles că rămăsesem singură pe lume şi că mă adăpostiseră nişte oameni străini. Atunci pentru întâia oară m-am simţit orfană.

Am început să cercetez cu ochi lacomi tot ce mă înconjura – totul era nou şi surprinzător pentru mine. În primele zile toate îmi păreau ciudate, minunate, şi toate mă înspăimântau: şi oamenii necunoscuţi, şi obiceiurile, şi încăperile bătrânei case boiereşti – parcă le văd şi acum, spaţioase, înalte, somptuoase, dar atât de triste şi de mohorâte, încât mi-era groază să trec prin câte un salon nesfârşit de lung, de teamă să nu mă rătăcesc. Nu mă întremasem încă de-a binelea, mă stăpâneau gânduri întunecate şi apăsătoare, potrivite, de altfel, cu locuinţa, pe cât de solemnă, pe atât de mohorâtă. Pe lângă aceasta, o nostalgie vagă, de care nu-mi dădeam prea bine seama, mă cuprindea din ce în ce mai tare. Stăteam nedumerită în faţa câte unui tablou, a unei oglinzi, a unui şemineu cu ornamentaţie complicată, sau în faţa unei statui, care se ascunsese parcă anume într-o firidă adâncă, pentru ca să mă pândească mai bine şi să mă sperie. Rămâneam pe

neaşteptate ţintuită locului, uitând pentru ce mă oprisem, ce voisem, la ce mă gândisem, şi mă dezmeticeam abia când mă înfiorau teama şi tulburarea, iar inima îmi zvâcnea puternic în piept.

Dintre toţi cei care veneau din când în când să mă vadă în timpul bolii, în afară de bătrânul doctor, mă impresionase un bărbat mai în vârstă, grav şi blând, care mă privea cu o adâncă compătimire. L-am îndrăgit mai mult decât pe toţi ceilalţi, şi tare aş fi vrut să-i vorbesc, dar mi-era teamă. Părea întotdeauna foarte trist, vorbea puţin, în fraze scurte, şi niciodată nu am văzut un zâmbet înflorindu-i pe buze. Era chiar prinţul H…i, care mă găsise şi mă adăpostise în casa lui. Pe măsură ce mă întremam, venea tot mai rar la mine. În sfârşit, când m-a vizitat ultima oară, mi-a adus bomboane şi o carte cu poze pentru copii. M-a sărutat, m-a binecuvântat şi m-a rugat să fiu mai veselă, iar ca să-mi facă o bucurie, m-a anunţat că o să am în curând o prietenă, o fetiţă ca mine: pe Katia, fiica lui, care atunci se afla la Moscova. A mai schimbat apoi câteva vorbe cu franţuzoaica – o femeie în vârstă, guvernanta copiilor săi – şi cu fata care mă îngrijea, le-a făcut un semn spre mine şi a ieşit. Nu l-am mai văzut decât peste trei săptămâni. Prinţul trăia foarte retras. Prinţesa ocupa cea mai mare parte a casei. Se întâmpla să nu-şi vadă soţul săptămâni întregi. Mai târziu am băgat de seamă că cei din casă nu vorbeau decât foarte puţin de dânsul, ca şi cum n-ar fi trăit acolo, împreună cu ei. Toţi îl respectau şi se vedea bine că ţineau la el. Totuşi, îl socoteau un om ciudat, altfel decât ceilalţi. Se pare că şi el ştia că e foarte ciudat, că nu e la fel ca alţii, şi, de aceea, se străduia să-i supere cât mai puţin cu prezenţa lui… La timpul potrivit, voi avea prilejul să vorbesc despre el mai mult şi mai amănunţit.

Într-o dimineaţă, mi-au dat rufe noi, fine, şi m-au îmbrăcat cu o rochie de doliu, neagră, de lână, cu manşete albe, la care mă uitam cu un fel de nedumerire plină de nelinişte. M-au pieptănat cu grijă şi m-au condus la etajul

de jos, în apartamentul prinţesei. Când am ajuns acolo, m-am oprit încremenită – nu văzusem niciodată până atunci atâta splendoare şi atâta lux. Dar uimirea mea nu a durat decât o clipă, risipindu-se îndată ce am auzit vocea poruncitoare a prinţesei, care cerea să fiu condusă mai aproape de dânsa. Chiar în timpul ceremoniei îmbrăcatului, mă gândisem că mă aştepta, probabil, o grea încercare, şi numai Dumnezeu ştie de ce-mi venise acest gând. Trebuie să spun că păşeam în noua mea viaţă cu un fel de neîncredere ciudată faţă de tot ce mă înconjura. Însă prinţesa a fost foarte prietenoasă şi m-a sărutat. Atunci am prins mai mult curaj şi m-am uitat la ea. Am recunoscut-o pe doamna cea frumoasă, pe care o văzusem când mă trezisem din leşin. Dar în timp ce-i sărutam mâna, tremuram toată şi nu am izbutit să-mi adun puterile, ca să răspund măcar o vorbă la întrebările ei. Mi-a poruncit să stau jos pe un taburet de lângă ea, care cred că fusese pregătit anume pentru mine. Se cunoştea bine că prinţesa nu dorea altceva decât să mă îndrăgească, să-mi aducă mângâiere şi să-mi ţină loc de mamă. Eu însă nu mi-am dat seama de norocul care-mi ieşise în cale şi nu m-am străduit deloc să-i fac o bună impresie. Mi-au dat o carte minunată şi mi-au spus să mă uit la poze. Prinţesa tocmai scria o scrisoare. Din când în când, lăsa pana jos şi-mi vorbea, dar eu mă fâstâceam, mă bâlbâiam şi nu puteam să-i dau niciun răspuns ca lumea. Într-un cuvânt, deşi povestea mea era cu totul neobişnuită, şi rolul cel mai important îl juca în ea fatalitatea cu nenumăratele ei căi, s-ar putea spune misterioase – poveste cu foarte multe momente interesante, inexplicabile şi chiar fantastice – în ciuda acestor împrejurări melodramatice, apăream totuşi ca un copil cât se poate de obişnuit, sperios şi oarecum îndobitocit, ba chiar prostuţ. Mai ales impresia aceasta de fetiţă proastă, pe care o făceam, nu i-a plăcut prinţesei. Ea s-a plictisit de mine destul de repede, ceea ce, fireşte, s-a întâmplat numai din vina mea. Către ora trei au început

vizitele, şi prinţesa a devenit deodată mai atentă şi mai drăguţă cu mine. La întrebările musafirilor, ea răspundea că povestea mea este foarte interesantă, apoi începea să vorbească franţuzeşte. În timp ce ea povestea, oaspeţii mă priveau clătinând din cap şi scoţând din când în când exclamaţii de mirare. Un tânăr şi-a îndreptat lornionul spre mine, iar un bătrânel cărunt şi parfumat a vrut neapărat să mă sărute. Eu făceam feţe-feţe şi şedeam cu ochii în pământ, de teamă să nu fac cea mai mică mişcare. Tremuram din tot corpul şi inima mi se strângea dureros. Gândul îmi zbura la mansarda noastră: îl vedeam iar pe tata, vedeam serile noastre lungi, tăcerile nesfârşite; mă gândeam la mama, şi ori de câte ori îmi aminteam de ea, ochii mi se umpleau de lacrimi, mi se punea un nod în gât şi simţeam o dorinţă nebună să fug de acolo, să dispar, să rămân singură... Apoi, după ce vizitele au luat sfârşit, faţa prinţesei a devenit mai aspră. Acum, mă privea mai încruntată şi-mi vorbea în frânturi de frază. Mai mult decât orice mă înfricoşau ochii ei negri, pătrunzători, aţintiţi uneori câte un sfert de ceas asupra mea, şi buzele ei subţiri, strânse cu putere. Seara, m-au condus sus. Când m-am suit în pat, mă scuturau frigurile. În noaptea aceea m-am trezit de mai multe ori plângând, chinuită de coşmaruri. A doua zi dimineaţa m-au dus din nou la prinţesă. În cele din urmă, prinţesa s-a plictisit să le tot povestească musafirilor păţaniile mele, iar musafirii se plictisiseră şi ei să mă compătimească întruna. De altfel – după cum spusese chiar prinţesa într-o convorbire între patru ochi cu o doamnă mai în vârstă care o întrebase dacă nu se plictiseşte cu mine – eram un copil obişnuit... „lipsit de orice naivitate”. Într-o seară m-au condus sus şi nu m-am mai întors niciodată în salonul ei. Aşa s-a terminat cu această favoare. Aveam însă voie să umblu prin toată casa cât pofteam. Nici n-aş fi putut să stau liniştită într-un loc din pricina tristeţii mele adânci, bolnăvicioase, şi eram foarte mulţumită că mi-era îngăduit să cobor, să mă izolez

în odăile de jos. Ţin minte că doream să vorbesc cu cei din casă, dar mă temeam atât de mult să nu-i supăr, că preferam să rămân singură. Mai mult decât orice îmi plăcea să stau ghemuită undeva într-un colţ, după vreo mobilă, neobservată de nimeni. Acolo începeam să-mi depăn amintirile, reflectând la toate întâmplările prin care trecusem. Dar, ciudat lucru, parcă uitasem sfârşitul celor petrecute în casa părinţilor mei şi toată povestea aceea îngrozitoare. Prin faţa ochilor mei se perindau numai imagini, întâmplări. N-aş putea spune că nu-mi aminteam totul: şi noaptea aceea, şi vioara, şi pe tata, şi cum i-am făcut rost de bani, dar nu eram în stare să pătrund, să-mi lămuresc ceea ce se petrecuse... Atunci simţeam o apăsare şi mai grea pe suflet şi când, în depănarea amintirilor, ajungeam să mă văd rugându-mă în genunchi la picioarele patului măicuţei mele lipsită de viaţă, mă cutremura un fior rece, scoteam un ţipăt înăbuşit, mi se tăia răsuflarea, inima începea să-mi zvâcnească cu putere în piept şi, îngrozită, ieşeam din ascunzătoarea mea şi o luam la fugă. De altfel, am greşit când am spus că mă lăsau singură; de fapt, eram supravegheată necontenit, cu mare grijă. Toţi îndeplineau întocmai porunca prinţului, care ordonase să mi se dea toată libertatea, să nu mă stinghereasc㠄 nimeni, dar să nu mă piardă din ochi. Băgasem de seamă că cineva de-ai casei sau dintre servitori venea din când în când să arunce o privire în camera unde mă aflam, pentru ca să plece apoi îndată, fără să-mi spună o vorbă. Eram foarte mirată şi întru câtva neliniştită de această atenţie. Nu înţelegeam defel rostul ei. Bănuiam că mă ţineau pentru cine ştie ce scop care va ieşi la iveală într-o bună zi. După câte mi-amintesc, căutam întotdeauna să descopăr locurile cele mai ferite, ca să ştiu unde să mă ascund mai bine la nevoie. Într-o zi, am ajuns la scara principală. Era de marmură, largă, acoperită cu covoare, împodobită pe margini cu flori şi cu vaze minunate. Pe fiecare palier stăteau câte doi oameni înalţi, tăcuţi, îmbrăcaţi cu haine în

mai multe culori, înmănuşaţi, la gât cu nişte cravate albe ca neaua. Îi priveam nedumerită, fiindcă nu pricepeam pentru ce şedeau acolo, uitându-se unul la altul, în tăcere, aşa, fără nicio treabă.

Plimbările acestea singuratice îmi plăceau din ce în ce mai mult. Mai era şi altceva, care mă făcea să fug mereu de la etajul de sus. Acolo locuia o mătuşă bătrână a prinţului, care nu ieşea aproape niciodată din camera ei şi nu pleca nicăieri. Bătrânica aceasta mi s-a întipărit adânc în memorie. Era, poate, personajul cel mai important din casă. În raporturile cu ea, toată lumea respecta o anumită etichetă rigidă. Până şi prinţesa, atât de mândră şi de autoritară, trebuia să se urce la mătuşa ei de două ori pe săptămână, în zilele fixate cu stricteţe. De obicei, prinţesa venea dimineaţa. Conversaţia lor era rece, întreruptă adesea de tăceri solemne, în timpul cărora bătrânica şoptea rugăciuni sau îşi număra mătăniile. Vizita nu se termina decât atunci când bătrâna se ridica de pe scaun şi o săruta pe prinţesă pe buze, ceea ce însemna că întrevederea luase sfârşit. Pe vremuri, prinţesa era datoare să vină s-o vadă în fiecare zi, dar cu trecerea timpului, la dorinţa bătrânei, a intervenit o uşurare a acestei îndatoriri, rămânând statornicit ca în celelalte cinci zile ale săptămânii prinţesa să trimită pe cineva de dimineaţă la mătuşa ei, ca s-o întrebe de sănătate. În general, bătrâna ducea un trai aproape monahal. Rămăsese domnişoară. La vârsta de treizeci şi cinci de ani, plecase la o mânăstire, unde petrecuse vreo şaptesprezece ani din viaţă, fără să se călugărească. Apoi părăsise mânăstirea şi venise la Moscova să locuiască la sora ei, contesa văduvă L., a cărei sănătate se şubrezea din an în an, şi ca să se împace cu cea de a doua soră a ei, prinţesa H...i şi ea, cu care se certase de mai bine de douăzeci de ani. Se spunea însă că bătrânele nu trăiseră în bună înţelegere nici măcar o singură zi, că de o mie de ori erau cât pe aci să se despartă iar; n-o făcuseră însă, pentru că observaseră, în sfârşit, că

fiecare din ele avea nevoie de celelalte două, ca să mai scape de plictiseală şi de neplăcerile bătrâneţii. Dar cu toată lipsa de farmec a traiului lor şi în ciuda solemnei plictiseli care domnea în casa lor boierească de la Moscova, lumea bună din oraş se socotea datoare să continue să facă vizite celor trei schimnice. Erau socotite ca vrednice păstrătoare ale tuturor rânduielilor aristocratice, ca un letopiseţ viu al boierimii de viţă veche. Contesa lăsase după moartea ei multe amintiri frumoase – fusese o femeie minunată. Cei care veneau de la Petersburg, lor le făceau prima vizită. Cine era primit în casa lor, era primit pretutindeni. Dar după moartea contesei, cele două surori se despărţiseră totuşi. Cea mai mare, prinţesa H…i, rămăsese mai departe la Moscova, primindu-şi partea de moştenire de pe urma contesei decedate, care n-avea copii, iar cea mai mică, schimnica, se mutase la Petersburg, la nepotul ei, prinţul H…i. În schimb, cei doi copii ai prinţului, Katia şi Alexandru, rămăseseră mai departe la Moscova ca oaspeţi ai bunicii lor, ca s-o mai mângâie şi să-i mai îndulcească singurătatea. Prinţesa, care-şi iubea copiii cu pasiune, nu îndrăznise să se împotrivească şi se despărţise de ei pentru tot timpul doliului. Am uitat să spun că la venirea mea toată casa prinţului mai era în doliu, dar doliul trebuia să se termine curând.

Bătrâna prinţesă se îmbrăca numai în rochii negre, făcute dintr-o ţesătură simplă de lână. La gât purta guleraşe albe, scrobite, cu cute mărunte, care-i dădeau aerul unei pensionare de azil. Nu-şi părăsea niciodată mătăniile, mergea cu trăsura, ceremonios, la liturghie, ţinea toate posturile, primea vizita unor feţe bisericeşti şi a altor persoane venerabile, citea cărţi sfinte şi în general ducea o viaţă de călugăriţă. Sus, toţi respectau liniştea cu străşnicie. Nu era îngăduit să scârţâie o uşă. Bătrânica era sensibilă ca o domnişoară de cincisprezece ani şi trimitea numaidecât să se cerceteze care fusese cauza zgomotului

sau chiar a unui simplu scârţâit. Toţi vorbeau în şoaptă, călcau în vârful degetelor, şi biata franţuzoaică, bătrână şi ea, fusese silită până la urmă să renunţe la încălţămintea ei preferată – ghetuţele cu tocuri înalte. Tocurile fuseseră proscrise. După două săptămâni de la sosirea mea, bătrâna prinţesă a cerut relaţii despre mine: cine eram, de unde veneam, cum de ajunsesem în casă şi multe altele de felul acesta. I s-au dat îndată toate relaţiile, cu toată deferenţa cuvenită. După aceea a trimis un al doilea sol la franţuzoaică, s-o întrebe cum de nu-i fusesem încă prezentată. Atunci s-a stârnit mare zarvă – m-au pieptănat, m-au spălat pe faţă şi pe mâini, care şi aşa erau foarte curate – apoi m-au învăţat cum să mă apropii de bătrâna prinţesă, cum s-o salut, cum să par mai veselă şi mai prietenoasă, într-un cuvânt, m-au dăscălit cu mare grijă. În sfârşit, a plecat un curier special, de data aceasta din partea noastră, ca s-o întrebe pe prinţesă dacă e dispusă s-o vadă pe orfană. Răspunsul a fost negativ; totuşi, prinţesa a fixat termenul înfăţişării pentru a doua zi, după liturghie. În noaptea aceea, n-am închis ochii. Mi s-a povestit mai târziu că aiurasem tot timpul. Mi se părea mereu că mă apropiam de prinţesă şi-i ceream iertare pentru ceva. În sfârşit, a sosit şi clipa aşteptată. M-am pomenit în faţa unei bătrâne puţintică la trup, pierdută în fotoliul ei uriaş. Mi-a răspuns la salut, dând de mai multe ori din cap, apoi şi-a pus ochelarii, ca să mă vadă mai bine. Mi-aduc aminte că nu i-am plăcut defel. A binevoit să spună că arăt ca o sălbatică şi că nu ştiu nici măcar să fac o reverenţă ca lumea, nici să sărut mâna. A început un adevărat interogatoriu, la care eu abia răspundeam. Dar când a pomenit de părinţii mei, m-au podidit lacrimile. Bătrânei prinţese nu i-a plăcut că începusem să plâng; totuşi, a încercat să mă consoleze, sfătuindu-mă să-mi pun nădejdea în Dumnezeu. Apoi m-a întrebat când am fost ultima oară la biserică, şi cum nu prea i-am înţeles întrebarea, pentru că educaţia mea fusese cu totul neglijată, bătrâna s-a

îngrozit. A trimis îndată după tânăra prinţesă, cu care s-a sfătuit fără întârziere, şi au hotărât ca duminica următoare să mă ducă neapărat la biserică. Bătrâna a făgăduit să se roage dânsa pentru mine până atunci, dar a poruncit să mă ia de acolo, pentru că-i făcusem o impresie penibilă. Şi nici nu era de mirare, în starea în care mă aflam. Se vedea bine că nu-i plăcusem defel. În aceeaşi zi, a trimis vorbă să mă potolesc, că eram prea zburdalnică şi că asta se simţea în toată casa. În realitate, în ziua aceea nici nu mă clintisem din loc – nu mai încăpea îndoială că bătrânei i se păruse doar. Cu toate acestea, aceeaşi observaţie s-a repetat şi a doua zi. Din întâmplare, în ziua aceea am scăpat o ceaşcă din mână şi s-a făcut ţăndări. Franţuzoaica şi fetele din casă s-au îngrozit, şi chiar atunci am fost mutată în camera cea mai îndepărtată, urmată de un întreg alai de oameni cuprinşi de spaimă.

Nu mai ştiu cum s-a terminat această poveste. Iată de ce eram încântată că mi se îngăduia să cobor la etajul de jos, să cutreier singură prin odăile mari de acolo – eram sigură că nu supăr pe nimeni.

Ţin minte că într-o zi şedeam într-un salon de la parter. Cu capul în piept, cu faţa îngropată în mâini, încremenisem locului de nu ştiu câte ore. Mă gândeam, mă gândeam întruna. Cu mintea mea necoaptă nu puteam să înţeleg de ce durerea îmi apasă sufletul tot mai tare şi mă înăbuşă. Deodată, o voce blândă a răsunat deasupra capului meu:

— Ce-i cu tine, sărmana mea fetiţă?

Am ridicat ochii. Era prinţul. Faţa lui exprima o adâncă compătimire, dar în privirea mea era atâta tristeţe, atâta suferinţă răscolitoare, încât ochii săi mari, albaştri, se umplură de lacrimi.

— Biată orfană! a zis el, mângâindu-mă pe cap.

— Nu, nu sunt orfană! Nu! am strigat eu într-un geamăt.

Eram zguduită, toate se învolburaseră în mine. Am sărit de la locul meu, i-am apucat mâna şi am început s-o sărut, scăldând-o în lacrimi şi repetând cu glas rugător:

— Nu, nu sunt orfană! Nu!

— Ce-i cu tine, copila mea? Draga mea, sărmana mea Netoşka, ce-i cu tine?

— Unde e mama mea? Unde e mama mea? strigam eu printre lacrimi.

Nu mai eram în stare să-mi ascund durerea. Istovită de atâta zbucium, am căzut în genunchi în faţa lui, repetând mereu:

— Unde-i mama? Spune-mi, dragă domnule, unde-i mama mea?

— Iartă-mă, copila mea!... Vai, sărmana deea, i-am adus aminte... Ce-am făcut! Vino cu mine, Netoşka, vino repede!

M-a luat de mână şi m-a tras după el. Mergea grăbit. Era foarte tulburat. În sfârşit, am ajuns într-o încăpere pe care n-o mai văzusem niciodată.

Era camera de rugăciune. Se însera. Podoabele de aur şi de pietre scumpe ale icoanelor străluceau viu în lumina candelelor. Chipurile palide ale sfinţilor mă priveau din cadrul lor aurit. Odaia aceasta semăna atât de puţin cu celelalte încăperi! Totul era aici atât de tainic şi de posomorât, încât a făcut asupra mea o puternică impresie. Am simţit un fior de groază, ceea ce nu era de mirare în starea sufletească în care mă găseam. Prinţul mi-a spus în şoaptă, repede, să mă aşez în genunchi în faţa icoanei Maicii Domnului, şi a îngenuncheat şi el lângă mine...

— Roagă-te, copila mea, roagă-te! Să ne rugăm amândoi! a zis el cu glasul stins, întretăiat.

Dar n-am izbutit să mă rog. Eram prea tulburată şi înfricoşată. Mi-am amintit de vorbele tatălui meu din ultima noapte, lângă trupul neînsufleţit al mamei mele, şi până la urmă am avut iar o criză de nervi. M-am îmbolnăvit şi, în această a doua perioadă a bolii mele, am fost la un pas de moarte. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Într-o dimineaţă, am auzit rostindu-se numele lui S...ţ. Cineva dintre ai casei vorbea de el la căpătâiul meu. Am tresărit şi, răscolită de amintiri, chinuită de visuri urâte, m-

am zbătut în delir mai multe ore de-a rândul. M-am deşteptat foarte târziu. În jurul meu era întuneric beznă. Lampa de noapte se stinsese, iar fata care veghea de obicei la căpătâiul meu ieşise din odaie. Deodată, am auzit de departe sunetele unei muzici. Sunetele acestea ba amuţeau, ba răsunau apoi mai puternic şi parcă tot mai aproape. Nu-mi mai aduc aminte ce-am simţit atunci, ce gând mi-a răscolit mintea bolnavă. M-am dat jos din pat – nu ştiu de unde am avut atâta putere – mi-am pus în grabă rochiţa de doliu şi, bâjbâind prin întuneric, am ieşit din odaie. N-am întâlnit ţipenie de om, nici în a doua, nici în a treia încăpere. În sfârşit, am ajuns în coridor. Acum sunetele se auzeau tot mai aproape. O scară cobora din mijlocul coridorului la etajul de jos, pe unde o luam de obicei spre odăile cele mari. La picioarele scării viu luminate am zărit o mulţime de oameni. M-am furişat într-un colţ, ca să nu fiu văzută şi, pândind prilejul potrivit, am coborât şi am ajuns în coridorul de jos. Muzica venea din salonul de alături, unde se auzea larmă şi murmur de voci. Parcă mii de oameni s-ar fi adunat acolo. O uşă a acestui salon, care dădea pe coridor, era mascată cu două rânduri de draperii uriaşe de catifea roşie. Am ridicat prima draperie şi m-am strecurat între ele. Inima îmi zvâcnea chinuitor. Abia mă ţineam pe picioare. Am stat câteva minute, ca să-mi potolesc emoţia, apoi am cutezat să ridic puţin un colţ al celeilalte draperii... Dumnezeule mare! Salonul uriaşşi mohorât, în care mi-era atât de teamă să intru singură, era scăldat în mii de lumini. În ochii mei, deprinşi cu întunericul, s-a revărsat o mare de lumină, care m-a orbit pentru câteva clipe. M-am simţit învăluită de o adiere fierbinte de aer parfumat. O mulţime de oameni, cu feţe vesele şi fericite, se plimbau prin salon. Femeile purtau rochii de culori deschise, neînchipuit de luxoase. Pretutindeni vedeam priviri pline de mulţumire. Stăteam ca vrăjită. Mi se părea că toate acestea le mai văzusem cândva, undeva în vis... Mi-au răsărit în minte amurgurile

din mansarda noastră, ferestruica prea înaltă, iar jos, jos de tot, strada cu felinarele strălucitoare şi ferestrele casei cu draperiile roşii, trăsurile aliniate în faţa intrării, tropotul şi fornăitul cailor falnici, larma vocilor, strigătele, umbrele din dosul ferestrelor şi muzica îndepărtată, pierdută. „Ah, aşadar, aici! Aici era raiul acela unde visam să ajung cu sărmanul meu tată... Aşadar, n-a fost numai un vis!... Da, întocmai aşa îmi închipuisem totul în visurile mele!” Incitată de boală, fantezia mi s-a aprins şi mai tare, şi lacrimile unei fericiri negrăite mi-au împânzit ochii. Cu privirile îl căutam pe tata. Trebuie să fie aici! Este aici! repetam în gând şi inima-mi zvâcnea într-o aşteptare înfrigurată... Mi se tăiase răsuflarea. Dar muzica s-a potolit, şi freamătul şoaptelor a înfiorat sala. Mă uitam lacomă la feţele celor care se perindau pe dinaintea mea, străduindu-mă să recunosc pe cineva. Deodată, o emoţie neaşteptată a cuprins întreaga sală. Un bătrân înalt, slab, se urcă pe estradă; un zâmbet îi lumina faţa palidă. S-a închinat stângaci în toate părţile – în mână ţinea o vioară. Apoi s-a lăsat o linişte atât de adâncă, de parcă nimeni nici nu mai respira. Privirile tuturor se aţintiseră asupra bătrânului, în aşteptare încordată. El a luat vioara şi a atins coardele cu arcuşul... Concertul începuse. Fără veste, mi-am simţit inima strânsă ca într-un cleşte. Chinuită, cu răsuflarea tăiată, sorbeam cu nesaţ sunetele acelea care-mi păreau cunoscute. Le mai auzisem undeva! Se desprindea din ele presimţirea a ceva înspăimântător, cumplit, care se zbătea în propria-mi inimă. Şi, iată, vioara porni să răsune mai puternic, tot mai puternic. Sunetele ei erau acum năvalnice, copleşitoare. Apoi ţâşni un strigăt sfâşietor, ca o tânguire omenească, de parcă peste mulţimea aceea de oameni se înălţa o rugă zadarnică, înfiorând-o, ca să se stingă apoi în gemete deznădăjduite. Desluşeam în sunetele acestea ceva apropiat, tot mai apropiat de inima mea. Dar inimii nu-i venea să creadă. Îmi încleştasem dinţii, ca să nu gem de durere, iar cu degetele

crispate apucasem draperia, ca să nu mă prăbuşesc... Din când în când, închideam ochii, apoi îi deschideam iarăşi, crezând că visez, că mă voi deştepta în ceasul acela nemilos, atât de cunoscut! Retrăiam ca în vis acea ultimă noapte, când auzisem aceleaşi sunete. Deschideam ochii, voind să mă încredinţez că noaptea de atunci era realitatea de acum, şi scrutam mulţimea cu priviri lacome. Dar nu, aici erau alţi oameni, alte feţe... Mi se părea că toţi cei adunaţi aici aşteptau ceva, ca şi mine, că toţi, ca şi mine, erau chinuiţi de o durere sfredelitoare, şi că ar fi vrut şi ei să curme vaietele şi tânguirile care le sfâşiau inimile. Dar vaietele şi tânguirile se învolburau tot mai pline de durere, mai jalnice, mai prelungi. Apoi, deodată, a izbucnit ultimul ţipăt, un ţipăt înspăimântător, parcă fără de sfârşit, care mi-a răscolit simţirea. Nu mai încăpea nicio îndoială! Era acelaşi ţipăt, chiar acela! Îl recunoscusem! Doar îl mai auzisem o dată! Şi acum, îmi sfredelea iarăşi inima, ca şi atunci, în noaptea aceea! „Tata, tata! mi-a străfulgerat prin minte, e acolo, mă cheamă! El e, cu vioara lui!” Şi parcă un vaier s-a smuls din pieptul oamenilor din sală, şi încăperea s-a cutremurat de aplauze frenetice. Atunci am izbucnit într-un plâns deznădăjduit şi, nemaiputându-mă stăpâni, am dat draperia la o parte şi m-am năpustit în sală.

— Tată! Tată! Tu eşti! Unde eşti? strigam eu în neştire.

Nu ştiu cum am ajuns lângă bătrânul cel înalt! Toţi se dădeau în lături, făcându-mi loc să trec. Cu un ţipăt chinuit, m-am repezit la el ca să-l îmbrăţişez. Credeam că-l îmbrăţişez pe tata... Două mâini uscăţive, lungi, m-au cuprins fără veste şi m-au ridicat în aer. Doi ochi negri m-au aţintit parcă ar fi vrut să mă mistuie la flacăra lor. M-am uitat la bătrân: „Nu! Nu e tata, ci... asasinul lui!” mi-a fulgerat prin minte. Cuprinsă de o înspăimântătoare exaltare, mi se părea că-i aud hohotul de râs, căruia mulţimea din sală îi răspundea cu un urlet clocotitor, şi mi-am pierdut cunoştinţa.

V

Aşa am intrat în cea de-a doua şi ultima perioadă a bolii mele.

Când am deschis din nou ochii, am zărit faţa unui copil, care stătea aplecat asupră-mi. Era o fetiţă de vârsta mea. Am întins mâinile spre ea – aceasta a fost întâia mea mişcare. Din prima clipă când am văzut-o, sufletul mi s-a umplut de fericire, de o dulce presimţire. Închipuiţi-vă un copil de o frumuseţe desăvârşită, strălucitoare, uimitoare, o frumuseţe în faţa căreia rămâi înmărmurit, în culmea desfătării, vibrând de emoţie – o frumuseţe, căreia îi eşti recunoscător numai pentru că există, pentru că privirea ta a avut norocul s-o întâlnească, pentru că a trecut pe lângă tine. Era fiica prinţului, Katia. Tocmai sosise de la Moscova. Mi-a întâmpinat gestul cu un zâmbet, şi nervii mei slăbiţi au tresărit de atâta încântare.

Mica prinţesă şi-a chemat tatăl, care stătea la doi paşi de noi şi vorbea cu doctorul.

— Ei, slavă Domnului! Slavă Domnului! a zis el, luându-mă de mână.

Faţa îi era luminată de o bucurie sinceră.

— Sunt bucuros, sunt foarte, foarte bucuros! a urmat el, vorbind repede, ca de obicei. Iat-o pe Katia, fetiţa mea, faceţi cunoştinţă! Vezi, acum ai o prietenă. Grăbeşte-te să te întremezi, Netoşka. Fetiţă rea ce eşti! De-ai şti ce spaimă am tras din pricina ta!

Mă însănătoşeam văzând cu ochii. Feste câteva zile am început să umblu. Katia venea în fiecare dimineaţă lângă patul meu, mereu veselă, mereu zâmbitoare. O aşteptam cu nerăbdare. Eram fericită când o vedeam. Cât de mult doream s-o sărut! Dar zburdalnica fetiţă rămânea doar câteva clipe lângă mine, pentru că nu avea astâmpăr să stea locului. Simţea nevoia să se mişte mereu, să alerge, să zburde, să facă să răsune toată casa. De aceea, chiar de la

prima ei vizită, mi-a spus că se plictiseşte îngrozitor să stea cu mine şi că, din pricina asta, are să vină foarte rar, şi numai pentru că-i e milă de mine. Că de, ce să facă, nu se poate să nu vină de loc. Dar după ce mă voi însănătoşi, va fi cu totul altceva, o să ne putem înţelege mai bine. Şi, în fiecare dimineaţă, prima ei întrebare era:

— Ei, te-ai făcut sănătoasă?

Cum eram încă foarte palidă şi slabă, iar pe faţa mea tristă abia de se putea desluşi un surâs sfios, mica prinţesă se încrunta îndată, clătina din cap şi bătea înciudată din picior.

— Şi doar ţi-am spus ieri să te faci bine până astăzi! Ce-i cutine? Poate că nu ţi se dă de mâncare?

— Da, mi se dă cam puţin, răspundeam eu cu sfială, pentru că începusem să mă fâstâcesc în faţa ei.

Doream din tot sufletul să-i fiu pe plac, ceea ce mă făcea să-mi fie teamă de fiece cuvânt pe care-l rosteam, de orice gest al meu. Vizitele ei mă încântau din ce în ce mai mult. Nu mă mai săturam privind-o şi ţin minte că după ce pleca, rămâneam ca vrăjită, cu ochii ţintă la locul pe care-l părăsise. Am început s-o văd în vis. Iar când eram trează, în lipsa ei, născoceam lungi conversaţii cu ea, mă împrieteneam cu ea, mă jucam cu ea, făceam împreună fel de fel de năzbâtii, iar dacă ne dojenea cineva, plângeam împreună cu ea – într-un cuvânt, eram mereu alături de ea, ca o îndrăgostită. Doream nespus de mult să mă fac bine şi să mă îngraş mai repede, aşa cum mă sfătuia Katia.

Ţin minte că dimineaţa, când Katia dădea buzna în odaia mea, strigând: „Nu te-ai întremat?! Eşti tot atât de slabă ca şi ieri!”, mi se făcea teamă de ea, ca şi cum aş fi fost vinovată că nu mă îngraş. Iar Katia nu mai putea de mirare că nu eram în stare să mă îngraş de la o zi la alta, aşa că, de la o vreme, a început să se supere de-a binelea pe mine.

— Ei, ce zici, să-ţi aduc astăzi plăcintă? m-a întrebat ea într-o zi. Mănâncă! Aşa o să te îngraşi mai repede.

— Să-mi aduci, i-am răspuns eu, încântată că voi avea astfel prilejul s-o mai văd o dată în ziua aceea.

După ce se interesa de sănătatea mea, mica prinţesă se aşeza de obicei pe un scaun lângă mine şi mă privea cercetător cu ochii ei negri. Chiar de la început, când încă nu mă cunoştea bine,băgasem de seamă că se uita aşa la mine, examinându-mă din cap până în picioare cu ochii plini de mirare naivă. Dar conversaţia noastră nu se închega. Izbucnirile ei neaşteptate mă fâstâceau; doream totuşi nespus de mult să stau de vorbă cu ea.

— Ei, de ce taci mereu? a început Katia după ce tăcusem îndelung.

— Ce fata tata? am întrebat-o eu, fericită că găsisem o frază cu care puteam să încep conversaţia de fiecare dată.

— Ce să facă? Tata e bine. Astăzi am băut două ceşti de ceai, nu una, ca de obicei. Tu câte ai băut?

— Una.

Din nou tăcere.

— Astăzi, Falstaff a vrut să mă muşte[xviii].

— Câinele?

— Da, câinele. Nu l-ai văzut încă?

— Ba da, l-am văzut.

— Atunci, de ce mă-ntrebi?

Şi, cum nu ştiam ce să-i răspund, mica prinţesă m-a privit iarăşi mirată.

— Spune-mi, îţi face plăcere când stau de vorbă cu tine?

— Da, îmi face foarte mare plăcere. Vino mai des.

— Aşa mi s-a spus c-o să te bucuri când o să vin la tine, dar dă-te şi tu mai repede jos din pat! Astăzi o să-ţi aduc plăcintă... Dar de ce taci mereu?

— Aşa...

— Te gândeşti întruna, nu-i aşa?

— Da, mă gândesc la multe.

— Iar mie mi se spune că vorbesc mult şi gândesc puţin. Oare e rău când vorbeşti?

— Nu. Sunt bucuroasă când vorbeşti tu.

— Hm, am s-o întreb pe *madame* Léotard – ea ştie toate. Şi la ce te gândeşti?

— La tine, i-am răspuns eu, după o pauză scurtă.

— Asta îţi face plăcere?

— Da.

— Vasăzică mă iubeşti?

— Da.

— Dar eu nu te iubesc încă. Eşti atât de slabă ! Las' c-o să-ţi aduc plăcintă. Şi acum, la revedere!

Şi Katia, după ce m-a sărutat aproape din zbor, s-a făcut nevăzută.

După dejun, a apărut într-adevăr cu plăcinta. A venit în goană nebună, râzând în hohote de bucurie că izbutise să-mi aducă un fel de mâncare care-mi fusese oprit.

— Să mănânci mai mult, să mănânci bine, asta-i porţia mea,eu n-am mâncat! Şi acum, la revedere! Şi a dispărut.

Altă dată, tot într-o după-amiază, a năvălit deodată în odaia mea la o oră neobişnuită, cu buclele ei negre parcă răvăşite de vifor, cu obrajii roşii ca purpura şi ochii scânteietori – dovadă că alergase şi se zbenguise vreun ceas sau două.

— Ştii să te joci de-a volanul? mi-a strigat ea pe nerăsuflate, nerăbdătoare să se întoarcă la jocurile ei.

— Nu, i-am răspuns eu, regretând din suflet că nu puteam spune „da"!

— Vezi, aşa eşti tu! Ei, lasă, nu-i nimic, când o să te faci bine, o să te-nvăţ eu să te joci de-a volanul. Am venit numai să te întreb. Acum mă joc cu *madame* Léotard. La revedere, mă aşteaptă!

În sfârşit, cu toate că eram încă foarte slăbită, m-am dat jos din pat, cu gândul să nu mă mai despart niciodată de Katia. Mă atrăgea irezistibil. Nu mă mai săturam privind-o, şi asta o mira mult. Mă simţeam atât de atrasă de ea şi mă dăruiam acestui nou sentiment cu atâta ardoare, încât nu s-a putut să nu observe acest lucru, socotindu-l la început ca pe o ciudăţenie nemaipomenită. Mi-aduc aminte că, într-

o zi, pe când ne jucam, nu m-am mai putut stăpâni, i-am sărit de gât şi am început s-o sărut. Desprinzându-se din îmbrăţişarea mea, Katia m-a apucat de mâini şi, încruntându-se ca şi cum aş fi jignit-o, m-a întrebat:

— Ce-i cu tine? De ce mă săruţi?

La întrebarea ei neaşteptată, am tresărit şi m-am fâstâcit, simţindu-mă parcă vinovată. N-am răspuns o vorbă. Ea a ridicat atunci din umeri, nedumerită (gest care i-a intrat în obicei), apoi, gravă, şi-a muşcat buzele cărnoase, s-a lăsat de joacă şi s-a aşezat într-un colţ al divanului. A rămas acolo multă vreme, privindu-mă cu atenţie, îngândurată, de parcă ar fi căutat răspuns la o nouă întrebare răsărită deodată în mintea ei. Şi acesta era un obicei al ei, în clipele grele. M-am obişnuit destul de greu cu izbucnirile neaşteptate, violente, care făceau parte din firea ei.

La început, gândindu-mă că aveam într-adevăr o comportare foarte stranie, mă simţeam vinovată. Totuşi, mă frământa nedumerirea: de ce nu mă pot împrieteni cu Katia, de ce nu-i plac, o dată pentru totdeauna? Insuccesele mele mă chinuiau şi eram gata să plâng la orice vorbă pe care o arunca în treacăt, la orice privire bănuitoare a ei. Dar durerea mea sporea mereu, fiindcă la Katia toate se petreceau foarte repede. Peste câteva zile, mi-am dat seama că nu mă iubea voi, ba mai mult – că prezenţa mea îi era chiar neplăcută. Ea trecea prin stări sufleteşti cu totul diferite una de alta, repede şi pe neaşteptate. Dacă transformările fulgerătoare ale acestui caracter drept, de o sinceritate naivă, n-ar fi fost însoţite de o nobilă şi autentică graţie, s-ar fi putut spune despre ea că e brutală. La început, m-a privit cu oarecare îndoială, iar mai târziu s-a văzut că mă dispreţuieşte, în primul rând, pare-se, din cauză că nu ştiam niciun joc. Ea avea o fire zburdalnică, îi plăcea să alerge, era voinică, vioaie şi îndemânatică, iar eu, dimpotrivă, eram încă slăbită de boală, potolită, îngândurată, şi jocul nu mă înveselea. Într-

un cuvânt, nu găsea la mine absolut nimic care s-o atragă. Apoi, nu mă împăcăm cu gândul că cineva este nemulţumit de mine, mă întristam numaidecât şi mă descurajam atât de tare, că nu mai puteam să-mi repar greşeala şi să schimb în favoarea mea impresia proastă pe care o produsesem. Pe scurt, eram pierdută. Katia nu putea să priceapă defel stările mele sufleteşti. La început, parcă o şi speriam: după ce se necăjea zadarnic o oră încheiată să-mi arate jocul de-a volanul, începea să mă cerceteze nedumerită, după obiceiul ei. Văzând că mă întristez îndată şi mă podidesc lacrimile, după ce în vreo trei rânduri a stat şi a cugetat îndelung asupra mea, fără să ajungă la vreun rezultat, nici cu mine, nici cu gândurile ei, m-a părăsit cu totul. A început să se joace singură, fără să mă cheme şi pe mine, şi chiar fără să-mi vorbească mai multe zile în şir, ceea ce m-a mâhnit nespus de mult. Această desconsiderare din partea ei mi se părea de nesuportat. Singurătatea de acum mă apăsa aproape şi mai greu decât singurătatea de mai-nainte. Şi iarăşi m-au cuprins tristeţea şi gândurile negre.

Madame Léotard, care ne supraveghea, a observat, în sfârşit, şi ea că se petrecuse între noi ceva neobişnuit. Eu, cea dintâi, i-am atras atenţia prin singurătatea mea silită care a impresionat-o, şi de aceea a certat-o pe tânăra prinţesă că nu se purta cu mine cum se cuvine. Katia s-a încruntat, a ridicat din umeri şi a declarat că nu avea ce să-mi facă, pentru că nu ştiam să mă joc, şi eram mereu dusă pe gânduri, că mai bine o să-l aştepte pe fratele ei, Saşa, care trebuia să sosească de la Moscova. Atunci au să se distreze mult mai bine împreună.

Dar *madame* Léotard, nemulţumită de acest răspuns, a mustrat-o că mă lasă singură, acum când nici nu apucasem să mă întremez cum trebuie. Că eu nu pot să fiu tot atât de zburdalnică şi de veselă ca ea şi că e de altfel şi mai bine aşa, pentru că prinţesa e prea zvăpăiată şi făcuse cutare şi cutare ispravă, că alaltăieri era cât pe-aci s-o sfâşie

buldogul – în sfârşit, a dojenit-o fără milă, iar la urmă i-a poruncit să se împace cu mine.

Katia a ascultat-o cu mare atenţie, ca şi cum ar fi descoperit ceva nou şi drept în spusele ei. A aruncat cercul cu care alergase prin salon, s-a apropiat de mine şi, privindu-mă grav, m-a întrebat mirată:

— Dumneata vrei să te joci?

— Nu, i-am răspuns eu, speriată de mustrările pe care i le făcuse *madame* Léotardşi de ceea ce spusese despre mine.

— Atunci, ce vrei?

— Vreau să stau jos. Mi-e greu să alerg, dar aş vrea să nu fii supărată pe mine, Katia, pentru că te iubesc foarte mult.

— Bine, atunci o să mă joc singură, a răspuns Katia încetişor, rar, descoperind, oarecum mirată, că parcă tot nu era ea de vină. Şi acum, la revedere! N-o să fiu supărată pe dumneata.

— La revedere, i-am răspuns eu, ridicându-mă de la locul meu şi întinzându-i mâna.

— Vrei, poate, să ne sărutăm? a întrebat ea după o clipă de gândire, amintindu-şi, probabil, scena care se petrecuse de curând între noi. Dorea să-mi facă pe voie, ca să poată scăpa de mine cât mai repede şi în bună înţelegere.

— Cum vrei dumneata, i-am răspuns eu, înviorată de o timidă speranţă.

Ea s-a apropiat de mine foarte serioasă şi m-a sărutat fără să zâmbească. Socotind că făcuse tot ce i se ceruse, ba chiar şi mai mult decât trebuia, ca s-o mulţumească pe deplin pe sărmana fetiţă la care fusese trimisă, a fugit din odaie, veselă, împăcată cu sine însăşi, şi în curând toată casa răsuna de râsul şi de strigătele ei. Apoi, când a doborât-o oboseala, s-a trântit pe divan abia răsuflând, ca să se mai odihnească, să-şi adune puterile şi s-o ia de la capăt cu joaca. Toată seara aceea mi-a aruncat priviri bănuitoare. I se părea, probabil, că sunt o fiinţă foarte

stranie. Se vedea bine că ar fi vrut să intre în vorbă cu mine, să se dumirească într-o chestiune care mă privea, dar de data aceasta, nu ştiu de ce, s-a stăpânit. De obicei, dimineaţa, Katia învăţa. *Madame*Léotard îi preda limba franceză. Toată învăţătura se reducea la recapitularea gramaticii şi la lecturi din La Fontaine. Nu i se preda mai mult, pentru că mica prinţesă se învoise şi aşa destul de greu să stea două ore pe zi aplecată deasupra cărţii. Se hotărâse numai în urma rugăminţilor tatălui ei şi a poruncii mamei sale şi-şi îndeplinea această îndatorire cu multă conştiinciozitate, pentru că-şi dăduse cuvântul. Era înzestrată cu rare aptitudini, înţelegea orice repede şi uşor; dar şi aici ieşeau la iveală unele ciudăţenii. Când nu pricepea ceva, îşi frământa singură mintea, pentru că nu-i plăcea să ceară explicaţii altcuiva, de parcă i-ar fi fost ruşine. Am auzit odată spunându-se despre ea că uneori stătea zile întregi, străduindu-se să-şi lămurească singură câte o chestiune pe care n-o putea pricepe. Se necăjea când nu izbutea să se descurce singură, fără ajutor străin, şi numai când nu mai avea încotro, venea s-o roage pe *madame*Léotard s-o ajute. Aşa era ea în toate. Gândise mult pentru vârsta ei, deşi la prima vedere nimeni n-ar fi spus asta despre dânsa. În acelaşi timp, însă, era încă prea naivă pentru anii ei. Uneori, punea şi câte o întrebare prostească; alteori, răspunsurile ei nu erau lipsite de ingeniozitate şi fineţe.

În sfârşit, sănătatea mi-a îngăduit să învăţ şi eu ceva. *Madame*Léotard m-a supus unui examen, ca să-şi dea seama de cunoştinţele mele, şi a găsit că citesc foarte bine, că scriu foarte prost, şi a fost de părere că trebuie să încep neapărat, fără întârziere, să învăţ limba franceză.

Nu m-am împotrivit şi, într-o dimineaţă, m-am aşezat alături de Katia la masa de studiu. Tocmai în ziua aceea s-a întâmplat ca mica prinţesă să fie foarte distrată şi atât de neînţelegătoare, încât chiar şi *madame*Léotard a spus că n-o mai recunoaşte. În schimb, eu am izbutit să învăţ la lecţia

aceea tot alfabetul francez. Mă sileam din răsputeri s-o mulţumesc pe *madame*Léotard. Spre sfârşitul lecţiei, ea s-a supărat foarte rău pe Katia.

— Iată, a zis ea, arătând spre mine. Uite un copil bolnav, care e la prima lecţie şi a învăţat de zece ori mai mult decât dumneata. Nu ţi-e ruşine?

— Ştie ea mai mult decât mine? a întrebat Katia, uluită. Bine, dar ea abia învaţă alfabetul!

— Dumneata în câte lecţii ai învăţat alfabetul?

— În trei lecţii.

— Iar ea l-a învăţat într-o singură lecţie. Asta înseamnă că înţelege de trei ori mai repede şi că te va întrece foarte curând. Nu-i aşa?

Katia s-a gândit puţin, apoi s-a făcut roşie ca para focului, pentru că descoperise că *madame*Léotard avea dreptate. Aşa era firea ei, se înroşea, se prăpădea de ruşine, fie de necaz, fie din pricina mândriei, aproape totdeauna când nu-i reuşea ceva sau era mustrată pentru năzbâtiile ei – într-un cuvânt, cam în toate împrejurările. De data aceasta, era cât pe-aci să izbucnească în plâns, dar s-a stăpânit, mulţumindu-se să-mi arunce o privire ucigătoare. Am ghicit numaidecât că biata prinţesă era foarte mândră şi orgolioasă. După ce ne-am despărţit de *madame*Léotard, am încercat să-i vorbesc eu întâi, ca să-i mai treacă supărarea şi să-i arăt că nu sunt deloc vinovată pentru mustrarea pe care o primise, dar Katia nu mi-a răspuns, de parcă nu m-ar fi auzit.

După o oră, a venit în odaia în care stăteam cu cartea în mână, dar cu gândul mereu la ea. Eram mâhnită şi speriată că iarăşi n-o să mă mai ia în seamă. S-a uitat la mine încruntată şi, după obiceiul ei, s-a aşezat pe divan. Cam o jumătate de oră nu şi-a luat ochii de la mine. În sfârşit, n-am mai putut îndura şi i-am aruncat o privire întrebătoare.

— Ştii să dansezi? m-a întrebat ea.

— Nu, nu ştiu.

— Eu ştiu.

Tăcere.

— Dar la pian ştii să cânţi?

— Nu, nici asta nu ştiu.

— Eu cânt. E foarte greu să înveţi asta.

N-am zis nimic.

— *Madame*Léotard spune că eşti mai deşteaptă decât mine.

— *Madame*Léotard era supărată pe dumneata.

— Oare şi tata o să fie supărat?

— Nu ştiu, am răspuns eu.

Din nou tăcere. Mica prinţesă a bătut atunci nerăbdătoare din picior.

— Şi-o să mă iei în râs pentru că pricepi mai uşor decât mine? m-a întrebat ea în sfârşit, fără să-şi mai ascundă necazul.

— O, nu, nu! am strigat eu şi m-am repezit s-o îmbrăţişez.

— Şi dumitale nu ţi-e ruşine să gândeşti astfel şi să întrebi astfel de lucruri, prinţesă? am auzit deodată vocea doamnei Léotard, care intrase de cinci minute şi ascultase conversaţia noastră. Să-ţi fie ruşine! Ai început s-o invidiezi pe biata copilă şi să te lauzi în faţa ei că ştii să dansezi şi să cânţi la pian! Ruşine! O să spun prinţului totul.

Obrajii prinţesei erau roşii ca para focului.

— E un sentiment urât! Ai jignit-o cu întrebările dumitale. Părinţii ei erau oameni săraci şi nu puteau să-i ţină profesori. A învăţat singură, pentru că e inimoasă şi simţitoare. În loc s-o iubeşti, dumneata vrei să te certi cu ea! Ruşine! Să-ţi fie ruşine! Doar ştii că e orfană, că nu mai are pe nimeni. Atâta mai lipsea, să te lauzi în faţa ei că dumneata eşti prinţesă, iar ea nu este. Te las singură. Gândeşte-te la ce ţi-am spus şi caută să te îndrepţi.

Katia s-a gândit două zile încheiate. Două zile nu i s-au auzit râsul şi nici exploziile de veselie. Odată, m-am trezit în toiul nopţii din somn şi am auzit-o vorbind în vis cu

madame Léotard. Se trăsese la faţă şi-i mai păliseră bujorii din obrazul luminos. În sfârşit, a treia zi ne-am întâlnit într-una din odăile cele mari de jos. Prinţesa venea de la mama ei. Când m-a zărit, s-a oprit şi s-a aşezat în faţa mea, aproape de mine. Aşteptam plină de teamă, tremurând din tot corpul, să văd ce se va întâmpla.

— Netoşka, pentru ce m-au certat din pricina dumitale? m-a întrebat ea într-un târziu.

— N-a fost din pricina mea, Katenka, i-am răspuns eu, grăbindu-mă să-i arăt că n-am nicio vină.

— Dar *madame*Léotard spune că te-am jignit.

— Nu, Katenka, nu m-ai jignit.

Apoi tânăra prinţesă a ridicat mirată din umeri.

— Atunci, de ce plângi întruna? a întrebat ea după o tăcere scurtă.

— N-am să mai plâng, dacă vrei dumneata, i-am răspuns eu printre lacrimi.

Ea a ridicat iarăşi din umeri.

— Şi înainte plângeai mereu?

— Nu, i-am răspuns eu.

— De ce stai la noi? a întrebat deodată prinţesa, după o pauză.

Am privit-o uimită, şi inima mi s-a strâns dureros.

— Pentru că sunt orfană, i-am răspuns într-un târziu, după ce mi-am luat inima-n în dinţi.

— Dumneata ai avut părinţi?

— Am avut.

— Şi nu te-au iubit?

— Ba da... m-au iubit, i-am răspuns eu, făcând o mare sforţare.

— Erau săraci?

— Da.

— Foarte săraci?

— Da.

— Nu ţi-au dat niciun fel de învăţătură?

— M-au învăţat să citesc.

— Ai avut jucării?
— Nu.
— Ai mâncat prăjituri?
— Nu.
— Câte camere aţi avut?
— Una singură.
— O singură cameră?
— Una singură.
— Dar servitori aţi avut?
— Nu, n-am avut servitori.
— Bine, dar cine vă servea?
— Mă duceam singură după târguieli.

Întrebările prinţesei mă îndurerau din ce în ce mai tare. Şi amintirile, şi singurătatea mea, şi mirarea prinţesei, toate mă jigneau, îmi răneau inima, o făceau să sângereze. Tremuram. M-au podidit lacrimile.

— Atunci trebuie să fii bucuroasă că stai la noi!

N-am răspuns.

— Ai avut haine frumoase?
— Nu.
— Urâte?
— Da.
— Ţi-am văzut rochia, mi-au arătat-o.

— Dacă-i aşa, atunci de ce mă mai întrebi? i-am spus eu, tremurând şi ridicându-mă de la locul meu, cuprinsă de un simţământ nou, necunoscut. Dacă-i aşa, atunci de ce mă întrebi? am repetat, roşindu-mă de indignare. De ce-ţi baţi joc de mine?

Prinţesa s-a aprins la faţă şi s-a ridicat şi ea în picioare, dar s-a stăpânit îndată.

— Nu... nu-mi bat joc, a răspuns ea. Am vrut doar să ştiu dacă părinţii dumitale au fost într-adevăr săraci.

— De ce mă întrebi de părinţii mei? i-am spus plângând amarnic. De ce mă întrebi astfel de lucruri despre ei? Ce ţi-au făcut ei, Katia?

Katia era atât de tulburată, că nu mai ştia ce să răspundă. Tocmai atunci a intrat prinţul.

— Ce-i cu tine, Netoşka? a întrebat el, văzându-mi lacrimile. Ce-i cu tine? a continuat, întorcându-se spre Katia, care era roşie ca focul. Despre ce vorbeaţi? De ce v-aţi certat? Netoşka, de ce v-aţi certat?

Dar nu puteam să-i răspund. M-am repezit la mâna lui şi am început s-o sărut plângând.

— Katia, să nu mă minţi! Ce s-a petrecut aici ?

Katia nu ştia să mintă.

— I-am spus că am văzut ce rochie proastă avea când stătea la părinţii ei.

— Cine ţi-a arătat-o? Cine a îndrăznit să ţi-o arate?

— Am văzut-o eu singură, a răspuns Katia fără să şovăie.

— Fie şi aşa! Tu nu eşti în stare să pârăşti pe nimeni, te cunosc bine. Şi ce-a fost mai departe?

— Ea a început să plângă şi mi-a spus că-mi bat joc de părinţii ei.

— Vasăzică, ţi-ai bătut joc de ei?

Deşi Katia nu-şi bătuse joc de ei, era totuşi limpede că avusese această intenţie, deoarece îi ghicisem îndată gândul. N-a răspuns nimic; aşadar, recunoştea şi ea că greşise.

— Îi vei cere iertare chiar acum! a zis prinţul, arătând spre mine.

Tânăra prinţesă, albă ca varul, nu se clintea din loc.

— Aştept! a spus prinţul.

— Nu vreau, a răspuns în sfârşit Katia cu jumătate de glas, dar foarte hotărâtă.

— Katia!

— Nu, nu vreau, nu vreau! a strigat ea deodată, cu ochi scăpărători, bătând din picior. Nu vreau să-i cer iertare, tată. Nu-mi place fata asta. Nu vreau să stau împreună cu ea... Nu sunt eu de vină că plânge toată ziua. Nu vreau, nu vreau!

— Vino cu mine, i-a zis prinţul, apucând-o de mână şi trăgând-o după el în cabinetul său. Netoşka, du-te sus.

Voiam să mă reped, să-l rog pe prinţ pentru Katia, dar el şi-a repetat porunca atât de aspru, încât m-am urcat numaidecât sus, mai mult moartă decât vie de teamă. Când am ajuns în odaia noastră, m-am prăbuşit pe divan, cu capul între mâini. O aşteptam pe Katia, număram minutele, plină de nerăbdare, voiam să vină ca să mă arunc la picioarele ei. În sfârşit, a venit. A trecut pe lângă mine fără să-mi spună o vorbă şi s-a aşezat într-un colţ. Avea ochii roşii, iar obrazul i se umflase de plâns. O priveam plină de teamă, fără să fiu în stare să fac o mişcare măcar.

Mă învinuiam pe mine însămi, mă căzneam din răsputeri să mă conving că numai eu eram vinovată de toate. Mereu voiam să mă apropii de Katia, dar mereu mă opream, neştiind cum o să mă întâmpine. Aşa a trecut o zi, apoi încă una. A doua zi, spre seară, Katia s-a mai înveselit puţin şi a început să alerge cu cercul prin odăi, dar curând a părăsit jocul şi s-a aşezat singură într-un colţ. Înainte de culcare, s-a întors deodată şi a făcut chiar doi paşi spre mine, a deschis gura ca să-mi spună ceva, dar s-a oprit, s-a îndreptat spre patul ei şi s-a culcat. A mai trecut o zi, şi *madame*Léotard, foarte mirată, a întrebat-o, în sfârşit, ce se întâmplă cu ea? Nu cumva era bolnavă, căci prea se liniştise deodată? Katia a îngăimat ceva, apoi a vrut să se joace de-a volanul, însă în clipa în care *madame*Léotard s-a întors cu spatele la ea, s-a înroşit la faţă şi a izbucnit în lacrimi. A fugit din odaie, ca să n-o văd eu. Până la urmă, iată cum s-a terminat totul: în după-amiaza celei de a treia zile de la cearta noastră, Katia a intrat deodată în odaia mea şi s-a apropiat sfioasă de mine.

— Tata a poruncit să-ţi cer iertare, a zis ea. O să mă ierţi?

I-am apucat repede amândouă mâinile şi, sufocându-mă de emoţie, i-am spus:

— Da! da!

— Tata a poruncit să te sărut. O să mă săruţi?

Drept răspuns, am început să-i sărut mâinile, scăldându-le în lacrimi. Ridicându-mi privirea spre dânsa, am văzut ceva neobişnuit pe faţa ei. Buzele şi bărbia îi tremurau uşor, ochii i se umeziseră. Dar şi-a învins repede emoţia, şi un zâmbet i-a înflorit o clipă pe buze.

— Mă duc să-i spun tatei că te-am sărutat şi ţi-am cerut iertare, a zis ea încetişor, ca pentru sine. Nu l-am mai văzut de trei zile. Mi-a poruncit să nu intru la el, fără asta, a adăugat ea după o pauză.

Apoi a coborât la etajul de jos, îngândurată şi sfioasă, oarecum nesigură de primirea care o aştepta la tatăl său.

Dar n-a trecut mai mult de o oră, şi etajul de sus a început să răsune de ţipete, râsete, larmă şi de lătratul lui Falstaff. Apoi am auzind căzând şi spărgându-se ceva, nişte cărţi au fost trântite pe jos, cercul Katiei a pornit de-a rostogolul, sărind prin toate odăile – într-un cuvânt, în felul acesta am aflat că prinţesa se împăcase cu tatăl ei, şi inima mi-a tresărit de bucurie.

De mine însă nu se apropia şi se vedea cât de colo că se ferea să-mi vorbească. În schimb, am avut marea cinste să-i trezesc curiozitatea în cel mai înalt grad. Se aşeza mereu în faţa mea, ca să mă poată vedea cât mai bine. Observaţiile ei asupra mea erau acum mai naive. Fetiţa aceasta răsfăţată, autoritară, pe care toţi ai casei o alintau şi o păzeau ca pe o comoară, nu putea pricepe cum se întâmplase că se împiedicase de mine de atâtea ori, când ea nu dorea câtuşi de puţin să aibă de-a face cu mine. Avea însă o inimioară minunată, bună, care o împingea din instinct să găsească drumul cel adevărat. Tatăl ei, pe care-l adora, avea cea mai mare înrâurire asupră-i. Mama ei o iubea nebuneşte, dar era foarte severă cu ea. De la maică-sa moştenise Katia încăpăţânarea, mândria şi tăria de caracter. Ea suporta, totuşi, toate capriciile mamei sale, care ajungeau uneori până la tiranie morală. Prinţesa avea o părere cam stranie despre educaţie; de aceea, în

purtarea ei cu Katia, răsfăţul fără margini se îmbina ciudat cu o neîndurătoare severitate. Ceea ce era îngăduit ieri, nu mai era astăzi, fără niciun motiv, aşa că deseori, simţul dreptăţii din sufletul copilului era adânc jignit... Dar voi povesti toate acestea cu alt prilej... Acum voi spune numai atât, că fetiţa îşi hotărâse atitudinea şi faţă de mama cât şi faţă de tatăl ei. Cu acesta din urmă se purta firesc, deschis, fără ascunzişuri. Cu mama, dimpotrivă, era închisă, neîncrezătoare şi i se supunea întotdeauna orbeşte... Dar supunerea aceasta nu era sinceră, nu izvora din convingere, ci din necesitate, şi ajunsese un sistem. Dar despre asta voi vorbi mai târziu. De altfel, spre marea cinste a Katiei mele, trebuie să spun că, în cele din urmă, o înţelesese pe maică-sa. Îşi dăduse seama pe deplin de nemărginita dragoste a mamei sale, care ajungea uneori până la exaltare bolnăvicioasă, şi mica prinţesă i se supunea cu mărinimie, luând în considerare acest sentiment matern. Dar vai, mai târziu, această reţinere a folosit prea puţin căpşorului ei înfierbântat!

Eu însă nu înţelegeam aproape deloc ce se petrecea cu mine. Un sentiment nou, nelămurit, îmi răscolea întreaga fiinţă şi nu exagerez dacă spun că acest sentiment mă tortura, mă făcea să sufăr nespus de mult. Ca să mărturisesc adevărul – şi cer iertare că folosesc acest cuvânt – eram îndrăgostită de Katia mea. Da, era dragoste, dragoste adevărată, dragoste cu lacrimi şi bucurii – o dragoste pătimaşă. Ce m-a atras spre ea? De ce s-a născut în mine această dragoste? A apărut fulgerător. Chiar în clipa în care am văzut-o întâia oară, copila aceasta frumoasă ca un înger m-a impresionat. Totul era la ea minunat de frumos; nu avea vicii înnăscute, ci numai deprinderi rele, dar lupta necontenit, din răsputeri, împotriva lor. Întotdeauna se vădea până la urmă fondul sănătos al caracterului ei, care în prima clipă te înşela. Dar totul la ea, începând cu această luptă, inspira cele mai luminoase speranţe, totul prevestea un viitor strălucit. Toţi

o admirau şi o iubeau, nu numai eu. Mi-aduc aminte că în timpul plimbărilor noastre de pe la ora trei după-amiază, trecătorii pe care-i întâlneam se opreau înmărmuriţi, şi auzeam adesea exclamaţii pline de admiraţie în urma acestui copil fericit. Era născută pentru fericire, trebuie să se fi născut pentru fericire – iată prima impresie a celor care o întâlneau. La mine vibrase, poate, pentru prima oară simţul estetic, trezit de frumuseţea ei, şi aici trebuie căutată originea dragostei mele pentru Katia.

Defectul ei principal, sau mai bine zis trăsătura dominantă a caracterului său, care tindea năvalnic să se întruchipeze în forma sa firească, dar care continuu înăbuşit se lupta să iasă la suprafaţă, era mândria. Această mândrie se manifesta uneori chiar şi în fleacurile cele mai copilăreşti şi se confunda cu amorul propriu până într-atât, încât dacă, de pildă, o contrazicea cineva, în orice chip, nu se simţea jignită şi nici nu se supăra, ci se mira doar. Nu putea concepe ca un lucru să fie altfel decât aşa cum ar fi vrut ea. Totuşi, ideea de dreptate învingea întotdeauna în inima ei. Ori de câte ori îşi dădea seama că nu avea dreptate, se supunea îndată oricărei sentinţe, fără murmur şi fără şovăire. Şi dacă faţă de mine se abătuse până atunci de la felul ei obişnuit de a se purta, nu pot să-mi explic această purtare decât prin antipatia ei de neînţeles, care a tulburat câtva timp graţia şi armonia întregii ei făpturi. De altfel, era şi firesc să se întâmple aşa, pentru că punea prea multă pasiune în elanurile ei, şi numai exemplul, experienţa,o aducea mereu pe drumul cel drept. Rezultatele tuturor iniţiativelor ei erau admirabile, dar le obţinea cu preţul unor necontenite abateri şi greşeli.

Curând, Katia s-a săturat să mă tot ţină sub observaţie şi s-a hotărât să mă lase în pace. Se purta ca şi când nici n-aş fi fost în casă. Nu-mi spunea o vorbă mai mult decât trebuia, ba uneori nici chiar strictul necesar. Mă înlătura de la jocurile ei, nu cu forţa, ci cu atâta pricepere, de-ai fi crezut că eu însămi aş fi dorit-o. Ne continuam lecţiile ca

mai înainte, şi dacă se mai întâmpla să-i fiu dată ca exemplu pentru sârguinţă şi cuminţenie, acum nu mă mai bucuram nici măcar de cinstea de a-i jigni amorul propriu, ceea ce se întâmpla de obicei foarte uşor; amorul ei propriu putea fi atins până şi de buldogul nostru, *Sir* John Falstaff. Falstaff avea un temperament rece şi flegmatic, dar când îl întărâtai, era rău ca un tigru. Răutatea lui ajungea atât de departe, că nu-şi mai respecta nici stăpânul. O altă trăsătură a caracterului său: nu iubea pe nimeni. Duşmanul lui cel mai de temut, duşmanul lui firesc era, fără îndoială, bătrâna prinţesă... Dar despre asta voi povesti mai târziu. Orgolioasă, Katia lupta din răsputeri să înfrângă vrăjmăşia lui Falstaff. Nu putea îndura gândul că în casă exista o fiinţă care nu-i recunoştea puterea şi autoritatea, care nu i se supunea şi n-o iubea. Şi hotărâse să-l atace chiar ea pe Falstaff. Voia să poruncească tuturor, să-i domine pe toţi. Cum îndrăznea, Falstaff să-i reziste? Dar nesupusul buldog nu se lăsa înfrânt.

Într-o după-amiază, pe când stăteam amândouă în salonul cel mare de jos, câinele se întinsese alene în mijlocul camerei, pentru o siestă plăcută. Tocmai atunci i-a venit în gând prinţesei să dea atacul hotărâtor. Şi-a lăsat joaca şi s-a apropiat încetişor, în vârful picioarelor, de Falstaff, alintându-l cu numele cele mai gingaşe şi ademenindu-l cu gesturi îmbietoare. Dar Falstaff a rânjit de departe la ea, arătându-şi colţii înfricoşători. Katia s-a oprit. Ea nu dorea decât să se apropie de el, să-l mângâie – ceea ce câinele nu îngăduia decât prinţesei mame, al cărei favorit era – şi să-l silească s-o urmeze. Era un act îndrăzneţ şi foarte primejdios, deoarece Falstaff n-ar fi pregetat să-i muşte mâna sau s-o sfâşie, dacă ar fi găsit de cuviinţă. Era puternic ca un urs. Urmăream de departe, plină de nelinişte şi de teamă, şiretlicurile Katiei. Dar nu era uşor s-o convingi să renunţe la ceea ce-şi pusese în gând, şi nici chiar colţii lui Falstaff, pe care acesta îi arăta cât se poate de necuviincios, nu puteau să fie un mijloc

destul de convingător pentru ea. Încredinţându-se că nu era chip să se apropie dintr-odată de câine, Katia a descris nedumerită un cerc în jurul inamicului său. Falstaff nu s-a clintit. Atunci ea a descris un al doilea cerc, cu un diametru mult mai mic, apoi un al treilea, dar când a ajuns la hotarul pe care Falstaff îl socotea probabil sfânt, acesta şi-a arătat iarăşi colţii. Mica prinţesă a bătut din picior, s-a îndepărtat înciudată şi s-a aşezat pe divan. A căzut pe gânduri.

Peste vreo zece minute, a născocit un alt mijloc să-l ademenească pe Falstaff. A ieşit grăbită din cameră şi s-a întors numaidecât cu o provizie de covrigi şi plăcinte – într-un cuvânt, schimbase armele. Falstaff a rămas însă indiferent faţă de această ispită, fiind probabil prea sătul. Nu a binevoit nici măcar să se uite la bucata de covrig pe care i-o aruncase prinţesa, iar când aceasta a ajuns iar în dreptul locului pe care Falstaff îl socotea hotarul său, câinele şi-a arătat nemulţumirea şi mai hotărât decât înainte. A ridicat capul, a rânjit, a mârâit încet şi a făcut o uşoară mişcare, ca şi cum s-ar fi pregătit să sară de la locul lui. Atunci, Katia, roşie de mânie, a aruncat plăcintele jos, s-a întors la locul ei şi s-a aşezat din nou.

Era foarte tulburată. Bătea din picior, obrăjorii îi erau roşii ca focul, şi au podidit-o lacrimile de necaz. Când mi-a întâlnit întâmplător privirea, i-a năvălit tot sângele în obraz. Cu o mişcare energică s-a ridicat de la locul ei şi a pornit cu paşi hotărâţi drept spre înfricoşătorul animal.

Poate că de astă dată uimirea îl zăpăcise cu totul pe Falstaff, căci şi-a lăsat duşmanul să treacă peste hotarul statornicit, şi abia când Katia a ajuns la doi paşi de el, a întâmpinat-o pe necugetata fetiţă cu un mârâit care nu prevestea nimic bun. Fata s-a oprit o clipă, doar o singură clipă, şi apoi şi-a continuat drumul cu pasul cel mai dârz. Încremenisem de groază. Mica prinţesă era mai însufleţită decât oricând. N-o văzusem niciodată aşa. Ochii îi străluceau victorioşi, triumfători. În clipa aceea ar fi putut

să pozeze pentru un minunat tablou. Înfrunta fără şovăire privirea furioasă a câinelui şi nici nu tresărea măcar în faţa colţilor lui ameninţători. Falstaff s-a ridicat, gata să se repeadă la dânsa. Din pieptul păros al animalului a izbucnit un urlet înfricoşător. Încă o clipă, şi ar fi sfâşiat-o. Dar Katia şi-a pus cu un gest mândru mâna ei micuţă pe spinarea lui şi l-a mângâiat de trei ori la rând cu un aer triumfător. O clipă, câinele a rămas nehotărât. A fost clipa cea mai cumplită. Deodată, însă, Falstaff s-a ridicat greoi de la locul său, s-a întins somnoros, apoi, socotind probabil că nu merita să-şi pună mintea cu un copil, a ieşit din odaie cu înfăţişarea cea mai liniştită din lume. Prinţesa, triumfătoare, mi-a aruncat o privire de nedescris, îmbătată de victorie. Ea a băgat de seamă că sunt albă ca varul la faţă şi a zâmbit. Dar o paloare cadaverică se întinsese şi pe obrajii ei. Abia a mai putut să ajungă la divan şi s-a prăbuşit aproape leşinată.

Pasiunea mea pentru Katia nu mai cunoştea margini. De când trecusem în ziua aceea printr-o spaimă atât de mare din pricina ei, nu mă mai puteam stăpâni. Mă topeam de dorul ei. De multe ori eram gata, gata să-i sar de gât, dar teama mă oprea, mă ţintuia locului. Ţin minte că mă feream de ea, ca să nu-mi vadă emoţia, iar când se întâmpla să intre pe neaşteptate în camera în care mă ascundeam, tresăream, şi inima începea să-mi bată atât de tare, că mă cuprindea ameţeala. Mi se pare că mica poznaşă observase starea aceasta a mea şi vreo două zile a fost şi ea tulburată. Dar foarte curând s-a obişnuit şi cu asta. Aşa a trecut o lună încheiată, în care timp am suferit în tăcere. Sentimentele mele au probabil un fel de inexplicabilă elasticitate dacă se poate să mă exprim astfel: sunt foarte răbdătoare din fire şi nu ajung la explozie, la o izbucnire neaşteptată a sentimentelor decât numai în cazuri extreme. Trebuie să spun că în tot acest timp n-am schimbat cu Katia mai mult de cinci cuvinte. Treptat, am observat însă, după unele semne abia simţite, că purtarea

ei faţă de mine nu se datora uitării sau indiferenţei, ci, mai curând, unei hotărâri anume luate de ea, ca şi cum şi-ar fi jurat să nu mă lase să trec dincolo de anumite limite. Noaptea mă frământam în lungi ore de nesomn, iar ziua nu puteam să-mi ascund tulburarea nici măcar faţă de *madame*Léotard. Dragostea mea pentru Katia mă împingea la tot felul de acţiuni ciudate. O dată i-am luat pe furiş batista, iar altă dată, o panglicuţă pe care o purtase în păr. Le sărutam nopţi de-a rândul, în timp ce lacrimile îmi curgeau şiroaie pe obraz. La început, indiferenţa Katiei mă chinuia şi mă jignea, dar cu vremea, în sufletul meu se făcuse un adevărat haos şi nici eu nu mai eram în stare să-mi dau seama de sentimentele mele. Încetul cu încetul, impresiile noi luau locul celor vechi şi amintirile tristului meu trecut pierdeau din forţa lor morbidă, lăsând loc vieţii celei noi.

Uneori mă deşteptam în toiul nopţii, mă dădeam jos din pat şi mă apropiam tiptil de Katia. La lumina slabă a lămpii de noapte, ceasuri în şir nu mă săturam s-o privesc dormind. Alteori, mă aşezam pe marginea patului ei şi mă aplecam să-i văd faţa mai de aproape şi să-i simt răsuflarea fierbinte. Uşor, tremurând de frică, îi sărutam mânuţele, umerii, părul sau un picioruş, dacă ieşea cumva de sub plapumă. Încetul cu încetul, am început să observ – fiindcă de o lună n-o mai slăbeam din ochi – că era din zi în zi mai îngândurată. Trecea brusc de la o stare sufletească la alta. Câte o zi întreagă era atât de liniştită, că nu i se auzea glasul, pentru ca în ziua următoare să fie gălăgioasă ca niciodată înainte. Devenise irascibilă, pretenţioasă, i se întâmpla foarte des să se înfurie şi să roşească. Până şi în purtarea ei faţă de mine vădea o oarecare cruzime. Ba refuza să stea lângă mine la masă, ca şi cum prezenţa mea ar fi scârbit-o, ba se ducea pe neaşteptate la maică-sa şi rămânea acolo câte o zi întreagă, ştiind poate că mă prăpădeam de dorul ei, ba mă privea ţintă ceasuri întregi, iar eu, nespus de tulburată, schimbam feţe-feţe, îmi venea

să mă ascund în gaură de şarpe, dar nu cutezam să ies din cameră. De două ori Katia s-a văitat de friguri – ea care nu fusese niciodată bolnavă. În sfârşit, într-o bună dimineaţă, s-a luat o dispoziţie specială: Katia îşi exprimase dorinţa să se mute negreşit jos, la mămica ei, iar prinţesa, când o auzise văitându-se, era cât pe-aci să moară de spaimă. Trebuie să spun că prinţesa era foarte nemulţumită de mine, şi întreaga schimbare în felul de a fi al Katiei, pe care o observase şi dânsa, o punea pe seama mea şi a influenţei firii mele mohorâte – cum se exprima ea – asupra caracterului fiicei sale. Ea ne-ar fi despărţit demult, dar deocamdată amânase această măsură, în aşteptarea unei discuţii serioase cu prinţul, care, deşi îi ceda de obicei în toate, ştia să fie uneori de o încăpăţânare şi de o tenacitate de neînchipuit. Şi ea era înţelegătoare.

Mutarea Katiei, absenţa ei o săptămână încheiată, a însemnat pentru mine o adevărată lovitură. În timpul acesta nervii mei erau într-o tensiune bolnăvicioasă. Nu mai puteam de dorul ei, şi-mi frământam mintea întrebându-mă care să fie pricina dezgustului Katiei faţă de mine. Chinuită de o sfâşietoare tristeţe, în inima mea jignită a răsărit sentimentul răzvrătirii împotriva nedreptăţii. Un fel de mândrie s-a născut deodată în mine, şi când o întâlneam pe Katia în timpul plimbărilor noastre, mă uitam la ea cu un aer atât de independent şi de grav – cu totul altfel decât înainte – încât, de fiecare dată, rămânea surprinsă. Fireşte că atitudinile de felul acesta erau trecătoare, iar după aceea sufeream şi mai mult. Eram din ce în ce mai slabă, mai descurajată. În sfârşit, într-o dimineaţă, spre nespusa mea uimire şi spre bucuria mea fără margini, Katia s-a întors iarăşi la noi. Mai întâi s-a repezit, râzând nebuneşte, s-o îmbrăţişeze pe *madame*Léotard, anunţându-ne că se mută din nou sus, apoi m-a salutat şi pe mine, cu o uşoară înclinare a capului. În sfârşit, a rugat-o pe educatoare să nu facem niciun fel de lecţii în dimineaţa aceea, pe care a petrecut-o alergând

şi zbenguindu-se, Niciodată înainte n-o văzusem mai vioaie şi mai veselă. Dar în amurg s-a liniştit, a căzut pe gânduri şi o umbră de tristeţe s-a aşternut pe chipul ei minunat. Seara, când a venit prinţesa s-o vadă, am observat cum Katia făcea sforţări nefireşti să pară veselă. Însă îndată după plecarea mamei sale, a izbucnit în plâns. Eram adânc emoţionată, şi ea, observând impresia pe care o făcuse asupra mea, a ieşit din cameră. Katia era în pragul unei crize. Prinţesa a cerut sfatul medicilor, şi în fiecare zi o chema la ea pe *madame*Léotard să-i dea un raport amănunţit despre fetiţă. I se poruncise să o supravegheze îndeaproape. Singurul om care bănuia adevărul eram eu, şi inima îmi tresărea plină de nădejde.

Într-un cuvânt, se apropia deznodământul micului nostru roman. A treia zi după ce se întorsese la noi, am observat că toată dimineaţa m-a privit atât de lung, cu ochii ei atât de frumoşi... I-am întâlnit de câteva ori privirea, şi de fiecare dată am roşit amândouă şi am lăsat ochii în jos, ca şi cum ne-am fi ruşinat una de alta. În sfârşit, pe Katia a pufnit-o râsul şi a plecat de lângă mine. Când orologiul a bătut ora trei şi tocmai ne pregăteam să ieşim la plimbare, Katia s-a apropiat pe neaşteptate de mine.

— Ţi s-a dezlegat şiretul de la pantof, mi-a spus ea. Hai să ţi-l leg!

Roşie ca racul de emoţie că, în sfârşit, îmi vorbise, am vrut să mă aplec singură să-l leg.

— Lasă-mă pe mine! a zis ea nerăbdătoare şi a râs.

Apoi s-a aplecat, mi-a luat piciorul cu forţa, l-a pus pe genunchii ei şi mi-a legat şiretul. Cuprinsă de o teamă plăcută, mi s-a tăiat răsuflarea şi nu mai ştiam ce să fac. După ce a isprăvit, Katia s-a ridicat şi m-a cercetat din cap până-n picioare.

— Uite, te-ai dezvelit şi la gât, a zis ea, atingând cu degetul pielea gâtului meu. Lasă-mă să te leg.

N-am mai încercat să mă împotrivesc. Mi-a desfăcut băsmăluţa şi a legat-o cum ştia ea.

— Că altfel te mai trezeşti cu o tuse, a zis ea, zâmbind şiret şi fulgerându-mă cu privirea ochişorilor ei negri, umezi.

Mă zăpăcisem de tot. Nu mai ştiam ce-i cu mine şi ce se petrece cu Katia. Mulţumesc lui Dumnezeu că plimbarea noastră n-a ţinut mult, altfel nu m-aş fi putut stăpâni şi aş fi sărit s-o sărut pe stradă. Când urcam scara, am izbutit totuşi s-o sărut pe furiş pe umăr. Katia a tresărit, dar n-a spus nimic. Seara, după ce au gătit-o frumos, au trimis-o jos la mama ei, care avea musafiri. În aceeaşi seară însă, s-a iscat în casă o mare nelinişte.

Katia a avut o criză de nervi. Prinţesa s-a speriat grozav şi a chemat medicul, dar nici el n-a ştiut să spună ce anume avea. S-a dat vina pe bolile obişnuite ale copiilor, pe vârsta Katiei, dar eu m-am gândit la cu totul altceva. A doua zi, Katia a apărut la noi ca totdeauna, rumenă la faţă, veselă, plină de sănătate, dar mai capricioasă şi mai ciudată decât oricând.

In primul rând, toată dimineaţa n-a vrut să asculte de *madame*Léotard. Apoi i-a venit pofta, aşa, din senin, să se ducă la bătrâna prinţesă. Bătrâna, care nu putea s-o sufere pe nepoata sa, era în continuă ceartă cu ea şi nu dorea s-o vadă. De data aceasta, însă, împotriva obiceiului ei, s-a învoit s-o primească. La început, totul a mers cum nu se poate mai bine, şi primul ceas s-a scurs într-o armonie desăvârşită. Mica ştrengăriţă şi-a cerut iertare pentru toate greşelile ei, pentru zburdălnicia ei şi pentru tulburarea liniştii bătrânei prinţese, cerându-şi scuze în modul cel mai solemn, cu lacrimi în ochi. Micuţa poznaşă a mers şi mai departe. Nu ştiu ce i-a venit, dar s-a apucat să-i mărturisească bătrânei nişte pozne care deocamdată nu existau decât în închipuirea ei, în stare de proiect. S-a prefăcut smerită şi spăşită, dornică de căinţă. Ce să mai spun, bătrâna bigotă era încântată şi măgulită în amorul ei propriu de apropiata victorie asupra Katiei – comoara,

idolul întregii case, care ştia s-o silească până şi pe mama ei să-i îndeplinească toate capriciile.

Mica poznaşă a început prin a mărturisi că avusese de gând să lipească de rochia prinţesei o carte de vizită; că voise să-l ascundă pe Falstaff sub patul bătrânei; că-şi pusese în gând să-i spargă ochelarii, să-i ia toate cărţile şi să aducă în locul lor romane franţuzeşti de-ale mamei ei, după care să vină cu plesnitori şi să le împrăştie pe jos; să-i vâre în buzunar cărţi de joc şi câte şi mai câte. Aşa i-a înşirat o mulţime de pozne, care mai de care mai grave. Bătrâna şi-a pierdut cumpătul – făcea feţe-feţe de mânie. În sfârşit, Katia nu s-a mai putut stăpâni, a izbucnit în râs şi a fugit din odaie. Bătrâna a trimis îndată s-o cheme pe prinţesă şi timp de două ore a judecat-o în toată legea. Prinţesa şi-a implorat ruda cu lacrimi în ochi s-o ierte pe Katia şi să îngăduie ca fetiţa să nu fie pedepsită, pentru că era bolnavă. La început, bătrâna nici n-a vrut să audă de aşa ceva; a anunţat că va pleca chiar a doua zi din casă şi s-a mai înduplecat abia după ce prinţesa i-a făgăduit solemn că va amâna pedepsirea fiicei sale până după însănătoşirea acesteia, când va da deplină satisfacţie îndreptăţitei mânii a bătrânei. Totuşi, Katia a fost mustrată foarte aspru şi dusă să stea jos, la prinţesă.

După-amiază, însă, ştrengăriţa a reuşit să scape de acolo. Tocmai coboram la etajul de jos, când am întâlnit-o pe scară. Crăpase puţin uşa şi-l striga pe Falstaff. Mi-am dat seama într-o clipă că punea la cale o răzbunare cumplită. Iată despre ce era vorba.

Bătrâna prinţesă n-avea duşman mai neîmpăcat decât Falstaff. Câinele nu se lăsa mângâiat de nimeni, şi, fiind foarte înfumurat, mândru şi ambiţios, nu iubea pe nimeni şi pretindea, pare-se, ca toată lumea să-i arate respectul cuvenit. Într-adevăr, toţi se purtau cu el cu respectul născut din teama pe care le-o inspira. Dar o dată cu venirea bătrânei prinţese, se petrecuse ceva neaşteptat:

Falstaff fusese grav jignit, interzicându-i-se formal etajul de sus.

La început, înfuriat de jignirea adusă, câinele a râcâit o săptămână încheiată cu ghearele la uşa dinspre scara care lega cele două etaje. A înţeles însă curând cauza izgonirii sale şi chiar în prima duminică, în clipa în care bătrânica se pregătea să iasă din casă, ca să se ducă la biserică, Falstaff s-a repezit la ea, lătrând şi mârâind. Biata bătrână, care declarase că nu-l poate suferi, abia a fost salvată de crâncena răzbunare a câinelui jignit, izgonit din ordinul ei. Din ziua aceea, lui Falstaff i s-a interzis cu străşnicie etajul de sus, şi când se întâmpla ca bătrâna să coboare, servitorii îl închideau într-o odaie dosnică. O gravă răspundere apăsa asupra servitorilor. Răzbunătorul animal găsise, totuşi, prilejul să pătrundă de vreo trei ori sus. De îndată ce ajunsese la scară, străbătuse în goană nebună tot şirul de odăi, până la dormitorul bătrânei. Nimic nu-l mai putuse opri. Din fericire, uşa bătrânei era totdeauna bine închisă şi Falstaff se mulţumise doar să urle îngrozitor în faţa uşii ei, până când veniseră servitorii să-l ia de acolo. În tot timpul vizitei fiorosului animal, bătrâna prinţesă ţipase ca din gură de şarpe, şi, de fiecare dată, se îmbolnăvise grav din pricina spaimei. De câteva ori îi dăduse un ultimatum prinţesei, ba ajunsese chiar până acolo, încât să-i declare într-o zi, când îşi pierduse cumpătul, că ori ea, ori Falstaff trebuia să plece din casă. Dar prinţesa nu voise să se despartă de Falstaff.

Se întâmpla rar ca prinţesa să arate cuiva afecţiune, dar, după copiii ei, la Falstaff ţinea mai mult decât la oricine, şi iată pentru ce. Cu vreo şase ani în urmă, prinţul se întorsese într-o zi de la plimbare aducând cu el un căţeluş murdar, bolnav şi cu o înfăţişare neînchipuit de jalnică. Totuşi, era un buldog de rasa ceamai pură. Prinţul îl salvase de la moarte. Cum însă noul locatar al casei se purta foarte necuviincios şi grosolan, la cererea prinţesei, câinele a fost îndepărtat din apartamente şi trimis în

curtea de serviciu, unde a fost pus în lanţ. Prinţul nu s-a împotrivit. Doi ani mai târziu, pe când întreaga familie se afla în vilegiatură, Saşa, frăţiorul mai mic al Katiei, a căzut în Neva. Prinţesa, scoţând un strigăt sfâşietor, a vrut să sară în apă după fiul ei şi n-a fost oprită decât cu mare greutate şi salvată astfel de la o moarte sigură. Între timp copilul fusese luat de curentul repede al apei şi numai hainele i se mai vedeau la suprafaţă. O barcă a pornit în grabă după el, dar numai printr-o minune l-ar fi putut salva. Când, deodată, uriaşul şi puternicul buldog a sărit în apă, a tăiat drumul băieţaşului, l-a apucat cu dinţii şi, cu un aer triumfător, l-a adus la mal. Prinţesa a sărit să îmbrăţişeze câinele murdar şi ud, dar Falstaff – care pe vremea aceea mai purta încă prozaicul şi extrem de plebeul nume de Friksa – nu suporta mângâierile nimănui şi, drept răspuns la îmbrăţişările şi sărutările prinţesei, şi-a înfipt colţii cât a putut de adânc în umărul ei. Prinţesa a avut de suferit toată viaţa de pe urma acestei răni, dar recunoştinţa ei nu mai avea margini. Falstaff a fost adus din nou în casă, periat şi spălat şi i s-a dat o zgardă de argint executată cu mare artă. S-a instalat în cabinetul stăpânei sale, pe o splendidă blană de urs, şi în curând prinţesa a izbutit să-l poată mângâia fără teamă că va fi pedepsită cu asprime şi fără întârziere. Aflând că numele favoritului ei era Friksa, prinţesa s-a îngrozit şi s-a străduit să-i găsească un alt nume, pe cât posibil, din lumea antică. Dar Hector, Cerber şi alte nume de felul acesta îi păreau prea banale. Trebuia ales ceva pe măsura favoritului casei. În sfârşit, prinţul, ţinând seama de lăcomia fenomenală a Friksei, a propus să i se spună Falstaff. Toţi au primit cu entuziasm, şi buldogul a rămas pentru totdeauna cu numele acesta. Acum, Falstaff se purta frumos, ca un adevărat englez. Era tăcut, posac şi nu sărea la nimeni aşa, din senin, însă pretindea ca toată lumea să ocolească respectuos locul lui de pe blana de urs şi, în general, să i se arate consideraţia cuvenită. Uneori îl apucau năbădăile,

de parcă l-ar fi doborât *spleen*-ul, şi atunci îşi aducea aminte, plin de amărăciune, că duşmanul lui, duşmanul neîmpăcat care atentase la drepturile sale, rămăsese nepedepsit. În astfel de clipe, se furişa tiptil spre scara care ducea sus, însă, găsind de obicei uşa închisă bine, se culca undeva prin apropiere, ascuns într-un colţ, aşteptând cu viclenie ca cineva s-o uite deschisă. Uneori, răzbunătorul animal aştepta aşa câte trei zile în şir. Dar datorita poruncilor severe ca uşa sa fie supravegheată cu mare străşnicie, Falstaff nu mai pătrunsese sus de două luni.

— Falstaff! Falstaff! îl strigă mica prinţesă, deschizând uşa şi ademenindu-l prietenoasă pe scara noastră.

Simţind că se deschide uşa, câinele se şi pregătea să sară peste Rubiconul său. Totuşi, chemarea prinţesei i s-a părut atât de nefirească, încât câteva clipe nu şi-a crezut urechilor. Cum era şiret ca o pisică, s-a prefăcut că nu observă greşeala celui care deschisese uşa, s-a dus la fereastră, şi-a pus labele puternice pe pervaz şi a început să se uite cu mare atenţie la clădirea de peste drum. Într-un cuvânt, se purta ca o persoană străină, care se oprise o clipă, în timpul unei plimbări, să admire minunata arhitectură a unei clădiri vecine. În realitate, însă, stătea într-o dulce aşteptare, cu inima înfiorată. Ce surpriză, ce bucurie, ce fericire nebună trebuie să fi simţit el, văzând uşa larg deschisă în faţa lui şi mai auzindu-se şi chemat, poftit, implorat să urce sus, ca să-şi potolească fără întârziere setea îndreptăţitei sale răzbunări! Cu un răcnet de bucurie, arătându-şi colţii, cu un aer înfricoşător şi victorios, s-a năpustit ca o săgeată sus pe scări.

Şi-a luat vânt cu atâta forţă, încât un scaun, pe care l-a atins în zbor, a sărit la vreo doi metri şi s-a învârtit pe loc ca un titirez. Falstaff zbura cu iuţeala unei ghiulele de tun. *Madame*Léotard a scos un ţipăt de groază, însă Falstaff a ajuns între timp la uşa mult visată şi s-a năpustit cu labele pe ea. Dar n-a izbutit s-o deschidă şi a început să urle

înfiorător. Urletelor lui i-a răspuns ţipătul înspăimântător al bătrânei domnişoare. În aceeaşi clipă, legiuni întregi de vrăjmaşi au alergat să-l împresoare; parcă toată casa se mutase la etajul de sus, şi Falstaff, teribilul Falstaff, cu botniţa trecută cu multă îndemânare peste fălci, cu picioarele prinse în opritoare, cu arcanul pe după gât, a fost nevoit să părăsească fără glorie câmpul de luptă.

Un sol, trimis anume, a poftit-o pe prinţesă sus, la bătrână.

De data asta, însă, prinţesa nu mai era dispusă să ierte şi să treacă cu vederea. Dar cine trebuia pedepsit? De la prima privire aruncată asupra Katiei, prinţesa a înţeles... Nu mai încăpea nicio îndoială: Katia stătea acolo, palidă, tremurând de frică. Biata fetiţă îşi dăduse seama abia atunci de urmările poznei sale. Bănuiala putea să cadă asupra servitorilor, asupra unor oameni nevinovaţi, şi ea era gata să mărturisească tot adevărul.

— Tu eşti de vină? a întrebat-o prinţesa cu asprime.

Văzând paloarea cadaverică a Katiei, am făcut un pas înainte şi am spus cu hotărâre:

— Eu i-am dat drumul lui Falstaff... din greşeală, am mai adăugat, căci sub privirea ameninţătoare a prinţesei, îmi pierise tot curajul.

— *Madame* Léotard, să-i aplici o pedeapsă exemplară! a zis prinţesa şi a ieşit din odaie.

M-am uitat la Katia. Stătea încremenită, palidă, cu privirea în pământ, dar braţele îi atârnau neputincioase de-a lungul trupului.

Singura pedeapsă care se dădea copiilor prinţului era arestul într-o cameră goală. Nu-i mare lucru să stai două ore într-o cameră goală. Însă când un copil e închis cu forţa, împotriva voinţei lui, spunându-i-se că nu e liber, pedeapsa apare destul de gravă. De obicei, Katia sau fratele ei erau ţinuţi închişi câte două ore, dar pe mine, luându-se în considerare gravitatea greşelii mele, m-au pedepsit cu patru ore de arest. Când am trecut pragul

temniţei mele, nu mai puteam de bucurie. Mă gândeam la Katia. Ştiam că învinsesem. Însă în loc de patru ore, am stat închisă până la patru dimineaţa. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

După două ore de la întemniţarea mea, *madame*Léotard a fost înştiinţată că sosise fiica ei de la Moscova care se îmbolnăvise pe neaşteptate şi dorea s-o vadă. *Madame*Léotard a plecat, uitându-mă cu desăvârşire. Fata în casă care ne servea şi-a închipuit probabil că mi se dăduse drumul. Katia fusese poftită jos şi nevoită să stea la maică-sa până la unsprezece seara. Când s-a întors în odaia noastră, a rămas foarte mirată văzând patul meu gol. Camerista a ajutat-o să se dezbrace şi a culcat-o. Mica prinţesă, care avea motivele ei să se poarte astfel, n-a întrebat-o un cuvânt despre mine şi s-a culcat cu gândul să mă aştepte. Ea ştia că arestul meu trebuia să dureze patru ore şi-şi închipuia că bona noastră o să-mi dea drumul. Dar şi Nastia uitase cu totul de mine, mai ales că eu mă dezbrăcăm întotdeauna singură. Şi aşa am rămas peste noapte la arest.

La patru dimineaţa m-au deşteptat bătăi puternice în uşă. Cineva încerca s-o deschidă cu forţa. Adormisem pe podeaua goală, şi, trezindu-mă din somn, am început să ţip îngrozită, dar am recunoscut numaidecât vocea Katiei, care le acoperea pe toate celelalte, apoi, *madame*Léotard a spus şi dânsa ceva, s-a mai auzit vocea speriată a Nastiei şi, în sfârşit, a chelăresei. Până la urmă, au deschis uşa, şi *madame*Léotard m-a îmbrăţişat cu lacrimi în ochi, rugându-mă s-o iert că mă uitase. M-am aruncat de gâtul ei, plângând amarnic. Tremuram ca varga, frigul mă pătrunsese până la oase şi mă durea tot corpul, pentru că stătusem atâtea ore culcată pe podeaua tare. O căutam cu privirile pe Katia, dar ea fugise în dormitorul nostru şi se vârâse repede în pat. Când am intrat în cameră, dormea sau se prefăcea că doarme. Seara, tot aşteptându-mă, o furase somnul. Dimineaţa, la ora patru, când s-a deşteptat,

a stârnit o gălăgie infernală. A sculat-o din somn pe *madame* Léotard care între timp se întorsese, a trezit-o pe bonă, a chemat toate fetele din casă şi mi-a dat drumul de la arest.

În aceeaşi dimineaţă, toată casa a aflat de păţania mea. Chiar şi prinţesa a fost de părere că mi s-a aplicat o pedeapsă prea aspră. În ceea ce-l priveşte pe prinţ, în ziua aceea l-am văzut pentru întâia oară mânios. A urcat la noi pe la ora zece, foarte tulburat.

— Spune-mi, te rog, s-a întors el spre *madame*Léotard, ce-ai făcut? Ce-ai făcut cu biata copilă? Asta-i barbarie, curată barbarie, cruzime! Cum se poate să laşi peste noapte într-o cameră întunecoasă un copil bolnav, slăbuţ, o fetiţă visătoare, sperioasă, cu închipuirea atât de aprinsă! Asta înseamnă s-o distrugi! Oare nu-i cunoşti povestea? E barbar, e inuman ce-ai făcut, trebuie să ţi-o spun, doamnă! Şi cum e cu putinţă să aplici o pedeapsă ca asta? Cine a născocit, cine a putut să născocească o asemenea pedeapsă?

Biata *madame*Léotard a început să-i explice tulburată, cu lacrimi în ochi, cum se petrecuseră lucrurile. A mărturisit că uitase de mine pentru că sosise fiica ei, încercând în acelaşi timp să-i demonstreze că pedeapsa în sine era bună când nu dura prea mult şi că însuşi Jean-Jacques Rousseau preconizează ceva asemănător.

— Jean-Jacques Rousseau, *madame*! Dar Jean-Jacques Rousseau nu avea căderea să spună aşa ceva. Jean-Jacques nu este o autoritate! Jean-Jacques nu trebuia să vorbească despre educaţie, el n-avea niciun drept s-o facă. Jean-Jacques şi-a părăsit copiii, pe propriii lui copii, doamnă! Jean-Jacques a fost un om rău, doamnă!

— Jean-Jacques Rousseau! Jean-Jacques, un om rău! Principe! Principe! Cum puteţi vorbi aşa?

Şi *madame* Léotard s-a aprins toată.

Era o femeie admirabilă şi deloc supărăcioasă – nu-i plăceau oamenii supărăcioşi – dar dacă cineva cuteza să se

atingă de vreunul dintre favoriţii ei sau să tulbure umbra clasică a unui Corneille sau Racine, să-l jignească pe Voltaire, să spună că Jean-Jacques Rousseau fusese un om rău, să-l numească barbar – Dumnezeule, asta era prea de tot! Ochii doamnei Léotard s-au umplut de lacrimi. Biata bătrână se cutremura de emoţie.

— Nu vă daţi seama ce spuneţi, principe! a exclamat ea, în sfârşit, în culmea indignării.

Prinţul s-a stăpânit îndată, şi-a cerut scuze, apoi s-a apropiat de mine, m-a sărutat cu multă afecţiune, m-a binecuvântat cu semnul crucii şi a ieşit din cameră.

— *Pauvre prince!*[2] a şoptit *madame*Léotard, adânc mişcată şi ea. Apoi ne-am aşezat la masa de studiu.

Dar mica prinţesă era foarte distrată în timpul lecţiei. Tocmai când ne pregăteam să ne ducem la masă, s-a apropiat de mine, cu obrajii aprinşi, cu zâmbetul pe buze, s-a oprit în faţa mea, m-a apucat de umeri şi a spus repede, ca şi cum s-ar fi ruşinat de ceva:

— Ei, ai stat ieri la arest pentru mine? După-masă o să mergem să ne jucăm în salon.

S-au auzit paşi în apropiere, şi Katia s-a îndepărtat în grabă.

După-masă, în amurg, am coborât împreună în salonul cel mare, ţinându-ne de mână. Katia era atât de tulburată, că i se tăiase răsuflarea. Eu eram bucuroasă, fericită cum nu mai fusesem niciodată.

— Vrei să ne jucăm cu mingea? m-a întrebat ea. Stai aici!

M-a aşezat într-un colţ al salonului, însă, în loc să se îndepărteze, ca să-mi arunce mingea, s-a oprit la trei paşi de mine, m-a privit, s-a înroşit, apoi s-a prăbuşit pe divan, acoperindu-şi faţa cu mâinile. Am vrut să mă apropii de ea, dar a crezut că mă pregăteam să plec.

— Nu pleca, Netoşka! Stai puţin cu mine, o să-mi treacă îndată, şi, în aceeaşi clipă, a sărit în picioare, roşie la faţă,

[2] Sărmanul prinţ! (fr.).

cu ochii umezi, şi m-a îmbrăţişat. Avea obrajii uzi de lacrimi, buzele umflate ca nişte vişine, şi buclele răvăşite. Mă săruta nebuneşte, pe faţă, pe ochi, pe gură, pe gât, pe mâini. Plângea ca într-o criză de isterie. Am cuprins-o cu putere în braţe şi ne-am îmbrăţişat fericite, cu drag, ca nişte prietene, ca nişte amanţi care se revăd după o lungă despărţire. Inima Katiei zvâcnea cu atâta putere, că-i desluşeam fiecare bătaie.

O voce din camera de alături a poftit-o pe Katia la prinţesă.

— Ah, Netoşka! La revedere, pe diseară, la noapte! Du-te sus şi aşteaptă-mă.

M-a mai sărutat o dată, încetişor, din inimă şi a pornit în goană la chemarea Nastiei. Am urcat în grabă în odaia mea. Mă simţeam ca reînviată. M-am trântit pe divan şi mi-am ascuns capul în perne, plângând de fericire. Inima îmi bătea nebuneşte, să-mi spargă pieptul. Nu mai ţin minte cum am putut să aştept venirea nopţii. În sfârşit, orologiul a bătut de unsprezece ori. M-am culcat. Katia s-a întors abia la douăsprezece, mi-a zâmbit de departe, dar nu mi-a spus un cuvânt. Nastia a început s-o dezbrace şi parcă anume nu se grăbea.

— Hai, Nastia, mai repede, mai repede! o îndemna fetiţa.

— Ce s-a întâmplat, prinţesă? Poate aţi urcat scările prea iute,de vă bate inima atât de tare?... a întrebat-o Nastia.

— Ah! Dumnezeule! Nastia! Mă plictiseşti! Haide, mai repede, mai repede! şi Katia, înciudată, a bătut din picior.

— Of, ce inimioară! a zis Nastia, şi a sărutat picioruşul prinţesei, pe care tocmai îl descălţa.

Însfârşit, Nastia a culcat-o pe mica prinţesă şi a ieşit din odaie. Cât ai clipi, Katia a sărit din pat şi a venit lângă mine. Am întâmpinat-o cu un ţipăt uşor.

— Vino la mine, culcă-te lângă mine! mi-a spus Katia, trăgându-mă din aşternut. În clipa următoare, eram în

patul ei. Ne-am strâns în braţe cu putere, cu dor. Katia mă săruta cu însufleţire.

— Ştii, mi-aduc aminte cum mă sărutai noaptea! mi-a spus ea, roşie ca para focului.

Am izbucnit în hohote de plâns.

— Netoşka! a şoptit ea printre lacrimi, îngerul meu, tu nici nu ştii că te iubesc de multă vreme, de foarte multă vreme! Ştii tu de când?

— De când?

— De când *papa* mi-a poruncit să-ţi cer iertare, din ziua aceea, când ai vrut să iei apărarea tatălui tău, Netoşka... Mititica mea orfaană! îngăimă ea tărăgănat, acoperindu-mă iar de sărutări. Plângea şi râdea în acelaşi timp.

— Ah, Katia!

— Ce-i? Ce este, draga mea?

— De ce am aşteptat noi atâta... atâta timp... dar n-am mai fost în stare să continuu. Ne-am îmbrăţişat, şi vreo trei minute n-am scos o vorbă.

— Spune-mi, ce-ai gândit tu despre mine? a întrebat prinţesa.

— Ah, m-am gândit atât de mult, Katia! M-am gândit mereu. Zi şi noapte mi-a fost gândul la tine.

— Şi noaptea vorbeai de mine, te-am auzit.

— Adevărat?

— Ai plâns de atâtea ori!

— Ei, vezi? Şi de ce erai mereu atât de mândră?

— Pentru că am fost o proastă, Netoşka. Aşa mă apucă pe mine câteodată, şi pace! Mi-era mereu necaz pe tine.

— Pentru ce?

— De rea ce eram. Mai întâi, pentru că eşti mai bună decât mine. Apoi, pentru că pe tine *papa* te iubeşte mai mult decât pe mine. Şi *papa* e om bun, Netoşka, nu-i aşa?

— O, da! i-am răspuns eu, şi ochii mi s-au umplut de lacrimi, gândindu-mă la prinţ.

— E un om bun, spuse Katia, grav. Ce să mă fac cu el? E mereu aşa... Ei, şi pe urmă, când ţi-am cerut iertare, îmi venea să plâng, şi de aceea mi-a fost iar necaz pe tine.

— Am văzut eu, am văzut bine că-ţi venea să plângi.

— Taci, prostuţo, că plângăreaţă eşti tu, nu eu! s-a răstit ea în glumă la mine şi mi-a acoperit gura cu mâna ei. Ascultă, doream mult să te iubesc, apoi, dintr-odată, îmi venea să te urăsc, şi te uram, şi te uram!...

— Bine, dar pentru ce?

— Uite, aşa, mi-era necaz pe tine. Nu ştiu nici eu de ce! Apoi am văzut că nu poţi trăi fără mine şi mi-am zis: las' c-o s-o chinuiesc eu pe fata asta rea!

— Ah, Katia!

— Sufleţelule! a zis ea şi mi-a sărutat mâna. Ei, şi după aceea n-am vrut să mai vorbesc cu tine, n-am mai vrut defel. Ţii minte cum l-am mângâiat pe Falstaff?

— O, ai fost neînfricată!

— Şi ce fri-i-că mi-a fost! tărăgănă Katia. Ştii tu de ce m-am apropiat de el?

— De ce?

— Pentru că erai tu de faţă. Când am văzut că te uiţi... „Ah, fie ce-o fi!" mi-am zis, şi am pornit. Te-am speriat; aşa-i că ţi-a fost teamă pentru mine?

— Grozav!

— Am văzut. Ducă ai şti cât de bucuroasă am fost că a plecat Falstaff! Doamne, cât am mai tremurat după ce a plecat mo-o-nstrul ăsta!

Şi mica prinţesă a râs nervos. Apoi şi-a ridicat deodată capul înfierbântat şi a început să mă privească atent. Pe genele ei lungi tremurau lacrimile, ca nişte mărgăritare.

— La urma urmei, ce ai tu de te-am îndrăgit atât de tare? Ia te uită, eşti palidă, ai părul bălai, spălăcit, eşti o prostuţă, o plângăreaţă, şi ai nişte ochişori albaştri, miti-ti-i-ca mea orfană!!!

Şi s-a aplecat iar ca să mă sărute a nu ştiu câta oară. Câteva lacrimi din ochii ei au picurat pe obrajii mei. Era tare înduioşată.

— Şi cu cât te iubeam mai mult, cu atât mai des îmi ziceam în sinea mea: nu şi nu! N-o să-i spun! Şi cum m-am încăpăţânat! De ce mi-a fost oare frică, de ce mi-a fost ruşine de tine! Doar vezi şi tu cât de bine ne simţim acum amândouă!

— Katia! Mă doare atâta fericire! i-am spus eu, nebună de bucurie. Mi-e inima prea plină!

— Da, Netoşka! Ascultă mai departe... da, ascultă. Cine ţi-a dat numele de Netoşka?

— Mama!

— Ai să-mi povesteşti totul despre mama ta?

— Tot, tot, i-am răspuns eu cu entuziasm.

— Şi ce-ai făcut cu cele două batiste ale mele, cu danteluţă? Dar panglica, de ce-ai luat-o? Nu ţi-e ruşine? Vezi că ştiu şi asta!

Am râs şi m-am înroşit, emoţionată până la lacrimi.

— „Nu, mi-am zis eu, am s-o chinuiesc puţin, să mă aştepte.” Uneori îmi ziceam: „N-o iubesc voi, nu pot s-o sufăr”. Iar tu erai mereu atât de blândă, mieluşica mea! Dac-ai şti tu ce frică mi-era să nu-ţi închipui că sunt o proastă! Tu eşti deşteaptă, Netoşka, foarte deşteaptă, nu-i aşa?

— De ce vorbeşti aşa, Katia? m-am împotrivit eu, aproape jignită.

— Ba nu, tu eşti deşteaptă, a zis ea serioasă şi hotărâtă. Asta o ştiu bine. Numai că într-o dimineaţă, când m-am trezit din somn, mi-am dat seama cât de tare te iubesc, grozav de tare! Te visasem toată noaptea. Mi-am zis: „O să cer să mă mut la mama şi o să rămân acolo. Nu vreau s-o iubesc, nu vreau!” Iar în seara următoare, înainte de a adormi, m-am gândit: „Numai de-ar mai veni, ca şi în noaptea trecută!” Şi ai venit. Ah, cum mă prefăceam că dorm... Ce neruşinate suntem noi, Netoşka!

— Şi de ce nu voiai deloc să mă iubeşti?

— Aşa... dar ce tot spun! Doar te-am iubit mereu, mereu! Abia mai târziu n-am mai putut răbda. Mi-am zis: „O s-o înăbuş în sărutări sau o s-o ciupesc pân-o omor!” Uite-aşa, prostuţo!

Şi m-a ciupit.

— Mai ţii minte cum ţi-am legat şiretul de la pantof?

— Ţin minte.

— Ţin şi eu minte. Erai mulţumită? Mă uitam la tine şi mă gândeam: „Ce drăguţă e! Hai să-i leg şiretul de la pantof, să văd ce-o să facă!” Şi mă simţeam atât de bine! Şi, zău aşa, aş fi vrut să te sărut... dar nu te-am sărutat. Iar după aceea, toată întâmplarea mi s-a părut atât de hazlie, atât de hazlie! Şi în tot timpul drumului, cât a ţinut plimbarea noastră, îmi venea să râd. Mă stăpâneam şi nu puteam să mă uit la tine, pentru că mă pufnea râsul. Şi ce bucuroasă am fost că te-ai lăsat închisă în temniţă în locul meu.

Odaia goală se numea „temniţă”.

— Ţi-a fost frică?

— Grozav de frică.

— Nu m-am bucurat pentru că ai luat vina asupra ta, ci pentru că stăteai acolo în locul meu! Mă gândeam: ,,Ea plânge acum, şi cât de mult o iubesc! Şi cum o s-o mai sărut, cum o s-o mai sărut mâine!” Nu mi-era milă de tine, zău că nu-mi era milă, cu toate că am plâns puţin.

— Eu n-am plâns, mă bucuram că eram acolo în locul tău.

— N-ai plâns? Ah, răutăcioaso! a exclamat ea şi m-a sărutat cu nesaţ.

— Katia, Katia! Doamne, ce drăguţă eşti tu!

— Nu-i aşa? Ei, şi acum poţi să faci cu mine ce vrei! Tiranizează-mă, ciupeşte-mă! Te rog, ciupeşte-mă! Draga mea, ciupeşte-mă!

— Zvăpăiato!

— Şi mai ce?

— Prostuţo...

— Şi mai ce?

— Şi mai sărută-mă.

Şi ne sărutam, şi plângeam, şi râdeam. Ni se umflaseră şi buzele de sărutări.

— Netoşka! Întâi şi-ntâi, să vii totdeauna să te culci lângă mine. Îţi place să te săruţi? O să ne sărutăm. Pe urmă, aş vrea să nu mai fii atât de tristă. De ce-ai fost tristă? O să-mi povesteşti, nu-i aşa?

— O să-ţi povestesc totul, dar acum nu mai sunt tristă, sunt veselă!

— Şi o să fii rumenă la faţă, ca mine! Ah, de s-ar face mai repede mâine! Ţi-e somn, Netoşka?

— Nu.

— Atunci, hai să mai vorbim.

Şi am mai vorbit aşa, vreo două ore, câte şi mai câte, numai Dumnezeu ştie ce. În primul rând, mi-a destăinuit gândurile ei prezente şi toate planurile de viitor. Aşa am aflat că pe tatăl ei îl iubeşte mai mult decât pe oricine, aproape chiar mai mult decât pe mine. Apoi am hotărât amândouă că *madame*Léotard este o femeie admirabilă şi că nici prea severă nu-i. Mai departe, am stabilit chiar atunci, pe loc, ce-o să facem mâine, poimâine, şi, în general, am întocmit un program pe o durată de aproape douăzeci de ani. Katia a orânduit viaţa noastră în comun în felul următor: o zi o să-mi poruncească ea mie, iar eu o să execut totul; a doua zi, vom schimba rolurile – eu o să poruncesc, iar ea o să mi se supună orbeşte. După aceea, ne vom porunci amândouă una alteia, fără deosebire. Din când în când, una din noi o să se împotrivească, prefăcându-se că nu dă ascultare celeilalte şi o să ne facem că ne certăm, iar după aceea o să ne grăbim să ne împăcăm. Ce mai încolo-încoace, ne aştepta o fericire fără margini. În sfârşit, obosită de atâta sporovăială, mi se închideau ochii. Katia râdea de mine, făcându-mă somnoroasă, dar tot ea a adormit cea dintâi. Dimineaţa, ne-

am deşteptat amândouă deodată, şi după ce ne-am sărutat în grabă, pentru că se auzeau paşi apropiindu-se de uşa noastră, abia am avut timp să ajung în patul meu.

Toată ziua n-am mai ştiut ce să facem de bucurie. Ne ascundeam, fugeam de lume, temându-ne mai mult decât de orice de priviri străine. În sfârşit, am început să-i spun povestea mea. Katia a fost zguduită până la lacrimi.

— Eşti o răutăcioasă, o fată rea! De ce nu mi-ai povestit toate astea mai curând? Te-aş fi iubit atât de mult, atât de mult! Şi te durea când te băteau băieţii de pe stradă?

— Mă durea şi mi-era atât de frică de ei!

— Ah, urâcioşii! Ştii tu, Netoşka, am văzut cu ochii mei cum un băiat îl bătea pe stradă pe un altul. Mâine o să iau pe furiş biciuşca lui Falstaff, şi dacă mi-o ieşi în cale vreunul dintr-ăştia, să vezi tu ce-o să-l mai biciuiesc, ce-o să-l mai biciuiesc!

Îi scăpărau ochişorii de indignare.

Ori de câte ori intra cineva în odaie, tresăream speriate. Ne era teamă să nu ne vadă careva sărutându-ne. Şi ne-am sărutat cel puţin de o sută de ori în ziua aceea. Aşa a trecut o zi, apoi încă una. Mi-era teamă să nu mor pe loc de atâta fericire, mi se tăia răsuflarea... Dar fericirea noastră n-a durat mult.

*Madame*Léotard avea îndatorirea să-i raporteze prinţesei despre orice mişcare a Katiei. După o supraveghere de trei zile, avea multe de spus despre noi. În sfârşit, s-a dus la prinţesă şi i-a povestit tot ce observase: că ne-a apucat pe amândouă un fel de exaltare, că de trei zile încoace eram nedespărţite, că ne sărutam mereu, plângeam şi râdeam ca nişte apucate, că sporovăiam fără încetare – ceea ce nu se întâmplase mai înainte, că ea nu ştia care să fie cauza acestei schimbări, dar credea că mica prinţesă trece printr-o criză bolnăvicioasă şi, în sfârşit, îşi exprimă părerea că ar fi bine să ne vedem mai rar.

— M-am gândit mai de mult la asta, a răspuns prinţesa. Ştiam eu că orfana aceasta ciudată o să ne dea de furcă. Ceea ce am auzit despre ea, despre viaţa pe care a dus-o mai înainte e îngrozitor, pur şi simplu îngrozitor! Nu mai încape îndoială că ea are o proastă înrâurire asupra Katiei. Şi zici că fata mea ţine foarte mult la ea?

— Grozav de mult.

Prinţesa s-a înroşit de necaz. Era geloasă de afecţiunea fiicei sale pentru mine.

— Se-ntâmplă ceva nefiresc! a zis ea. Înainte se purtau ca două străine una faţă de alta şi, mărturisesc, îmi părea bine. Cu toate că e destul de tânără, orfana asta nu-mi inspiră niciun fel de încredere. Dumneata mă înţelegi, aşa e? Ea a supt odată cu laptele mamei ei o anumită educaţie, anumite apucături şi, poate, anumite reguli de conduită, şi nu pricep ce a găsit prinţul la ea? De o mie de ori i-am propus s-o dăm la pension.

*Madame*Léotard ar fi vrut să-mi ia apărarea, dar prinţesa părea neclintită în hotărârea de a ne despărţi. A trimis numaidecât după fiica ei, care a fost anunţată chiar atunci că nu mă va mai vedea până duminica viitoare, adică o săptămână încheiată.

Eu am aflat totul abia seara târziu şi m-am îngrozit. Mă gândeam la Katia şi mi-era teamă că nu va putea îndura despărţirea noastră. Chinuită, înnebunită de durere, am fost bolnavă toată noaptea. Dimineaţa, prinţul a venit să mă vadă şi mi-a şoptit la ureche să nu-mi pierd speranţa. Prinţul a făcut tot ce-a putut, dar zadarnic – prinţesa n-a vrut în ruptul capului să-şi schimbe hotărârea. Treptat, am căzut pradă deznădejdii, şi abia mai respiram de atâta durere.

A treia zi dimineaţa, Nastia mi-a adus un bileţel de la Katia. Din mâzgălelile îngrozitoare, făcute cu creionul, am înţeles că-mi scria următoarele:

„Te iubesc mult. Stau cu *maman* şi mă gândesc cum să fug la tine. Şi o să fug, îţi făgăduiesc, de aceea te rog să nu

plângi. Scrie-mi cât de mult mă iubeşti. Eu te-am îmbrăţişat toată noaptea în vis şi am suferit îngrozitor, Netoşka. Îţi trimit bomboane. La revedere.”

I-am răspuns pe acelaşi ton. Toată ziua am vărsat lacrimi amare peste bileţelul Katiei. *Madame* Léotard m-a copleşit cu mângâieri. Seara am aflat că s-a dus la prinţ şi i-a spus că, fără îndoială, o să mă îmbolnăvesc pentru a treia oară, dacă n-am s-o văd pe Katia şi că-i pare rău de ceea ce-i raportase prinţesei. Eu am întrebat-o pe Nastia ce face Katia şi bona mi-a răspuns că mica prinţesă nu mai plânge, dar că e foarte palidă.

Dimineaţa, Nastia mi-a şoptit:

— Poftiţi în cabinetul luminăţiei-sale. Coborâţi pe scara din dreapta.

Înviorată de o presimţire fericită, cu răsuflarea tăiată de nerăbdare, am coborât scara în fugă şi am deschis uşa cabinetului. Ea nu era acolo. Deodată, Katia m-a cuprins în braţe pe la spate şi a început să mă sărute cu foc. Râsete, lacrimi... Apoi, într-o clipă, Katia s-a smuls din îmbrăţişarea mea şi s-a căţărat ca o veveriţă pe umerii tatălui ei, însă nu şi-a putut ţine echilibrul şi s-a prăbuşit pe divan, trăgându-l şi pe prinţ după dânsa. Mica prinţesă plângea de fericire.

— *Papa*, cât eşti tu de bun, *papa*!

— Zvăpăiatelor! Ce v-a apucat? Ce-i cu prietenia asta? Ce fel de dragoste-i asta?

— Taci, *papa*, ce ştii tu de treburile noastre!

Apoi am luat-o iar de la capăt cu îmbrăţişările.

Am început să mă uit cu atenţie la ea. Slăbise în cele trei zile. Obrajii rumeni i se decoloraseră şi se făcuseră palizi. Am izbucnit în plâns, de amărăciune.

În sfârşit, Nastia a bătut la uşă, ceea ce însemna că se observase lipsa fetiţei şi că era căutată. Katia s-a făcut galbenă ca ceara.

— Fiţi cuminţi, copii! O să ne întâlnim în fiecare zi. La revedere, şi Dumnezeu să vă binecuvânteze! a zis prinţul, privindu-ne foarte emoţionat.

Dar el n-a putut să prevadă totul. În aceeaşi seară, a venit vestea de la Moscova că micuţul Saşa se îmbolnăvise pe neaşteptate şi că era pe moarte. Prinţesa a hotărât să plece chiar a doua zi. Totul s-a petrecut atât de repede, încât n-am aflat nimic până în clipa când Katia şi-a luat rămas bun de la mine. Prinţesa încuviinţase cu greu să fiu chemată jos numai după ce prinţul stăruise mult. Katia era zdrobită. Am coborât în goană nebună şi i-am sărit de gât. O trăsură pregătită de drum lung aştepta în faţa porţii. Katia s-a uitat o vreme la mine, a scos un ţipăt şi a leşinat. M-am repezit la ea şi am început s-o sărut. Prinţesa a trezit-o cu greu din leşin. După ce şi-a venit în fire, Katia m-a îmbrăţişat iar.

— La revedere, Netoşka! mi-a spus ea, izbucnind într-un râs neaşteptat, pe faţă cu o expresie de nedescris. Nu te uita aşa la mine! Nu e nimic, nu sunt bolnavă. O să mă întorc peste o lună, şi atunci n-o să ne mai despărţim niciodată.

— Ajunge, a zis prinţesa cu glas potolit. Să plecăm!

Dar Katia s-a mai întors o dată şi m-a strâns pătimaş în braţe.

— Tu eşti viaţa mea! a mai apucat ea să-mi şoptească la ureche în timp ce mă îmbrăţişa. La revedere!

Ne-am sărutat pentru ultima oară, şi mica prinţesă a dispărut – pentru mult timp, pentru foarte mult timp. Ne-am revăzut abia după opt ani.

.....
.....

Am povestit anume atât de amănunţit această perioadă a copilăriei, în care am întâlnit-o pe Katia pentru prima oară, pentru că povestea vieţii mele nu se poate despărţi de aceea a Katiei. Romanul ei este şi romanul meu. Parcă mi-a

fost scris s-o întâlnesc, iar ei – să mă întâlnească pe mine. Şi apoi, n-am vrut să renunţ la plăcerea de a zăbovi puţin, încă o dată, asupra amintirilor din copilărie... Acum, povestirea se va desfăşura mai repede. Viaţa mea a intrat deodată într-un fel de acalmie, şi abia după ce am împlinit şaisprezece ani m-am trezit parcă din nou...

Dar mai întâi voi spune în câteva cuvinte ce s-a întâmplat cu mine după plecarea familiei princiare la Moscova.

Am rămas singură cu *madame*Léotard.

Peste două săptămâni, un trimis al prinţului ne-a anunţat că înapoierea la Petersburg se amâna pentru un timp nehotărât; şi cum, din pricina unor împrejurări familiale, *madame*Léotard nu putea să se mute la Moscova, a ieşit din serviciul prinţului, dar a rămas în aceeaşi familie, fiindcă s-a angajat la fiica cea mai mare a prinţesei, Alexandra Mihailovna.

N-am vorbit până acum deloc despre Alexandra Mihailovna. De altfel, nu o văzusem decât o singură dată. Era fiica prinţesei, din prima ei căsătorie. Prinţesa se trăgea dintr-o familie obscură. Primul ei soţ fusese otcupciu[3]. Când s-a măritat a doua oară, prinţesa n-a ştiut pur şi simplu ce să facă cu fiica ei. Zestrea fetei fiind destul de modestă, nu putea spera să-i găsească o partidă strălucită. În sfârşit, cu patru ani în urmă, izbutise s-o mărite cu un om bogat, care ocupa un post important. Prin această căsătorie, Alexandra Mihailovna ajunsese într-o altă societate decât aceea în care crescuse, şi se pomenise în jurul ei cu altfel de oameni. Prinţesa venea s-o vadă de două ori pe an, dar prinţul, tatăl ei vitreg, o vizita în fiecare săptămână, însoţit de Katia. În ultimul timp, însă, prinţesei nu-i mai plăcea s-o lase pe Katia la sora ei, şi prinţul o lua cu el pe ascuns. Katia îşi adora sora. Însă deosebirea dintre caracterele lor era izbitoare. Pe chipul minunat al Alexandrei Mihailovna – o femeie de vreo

[3] *Otcupciu* – antreprenor.

douăzeci şi doi de ani, blândă, duioasă şi iubitoare – o tristeţe ascunsă, o durere sufletească adânc tăinuită aşternuse o umbră întunecată. Gravitatea şi asprimea nu se potriveau parcă defel cu trăsăturile ei îngereşti, luminoase, cum nu i se potriveşte unui copil doliul. Nu puteai s-o priveşti, fără să simţi o mare simpatie pentru ea. Era palidă, şi pe vremea când am văzut-o întâia oară se spunea despre ea că ar fi predispusă la ftizie. Trăia foarte retrasă, ca o pustnică, şi nu-i plăcea nici să primească, nici să facă vizite. Nu avea copii. Ţin minte că atunci când a venit la *madame*Léotard, s-a apropiat de mine şi m-a sărutat cu multă dragoste. Era însoţită de un bărbat slab, mai în vârstă, căruia i s-au umplut ochii de lacrimi când m-a văzut. Era violonistul B. Alexandra Mihailovna m-a îmbrăţişat şi m-a întrebat dacă vreau să vin la ea, să fiu fetiţa ei. M-am uitat bine la ea şi am recunoscut-o pe sora Katiei mele. Atunci am îmbrăţişat-o cuprinsă de o durere zguduitoare... ca şi cum cineva mi-ar fi şoptit iar: „Mititica orfană!” Alexandra Mihailovna mi-a arătat scrisoarea trimisă de prinţ, în care erau şi câteva rânduri pentru mine. Le-am citit printre suspine. Prinţul mă binecuvânta şi-mi ura o viaţă lungă şi fericită, rugându-mă s-o iubesc pe fiica sa mai mare. Şi Katia adăugase câteva rânduri pentru mine. Îmi scria că acum nu se mai desparte de mama ei!

Şi astfel, m-am pomenit în aceeaşi seară, în sânul unei alte familii, într-o altă casă, între oameni noi. Pentru a doua oară mi se smulgea din inimă tot ce-mi devenise atât de drag, atât de apropiat. Am ajuns sfârşită, zdrobită de atâta chin sufletesc... Şi acum începe o nouă poveste.

VI

Noua mea viaţă curgea lin, netulburată, ca într-o mânăstire. Am trăit la protectorii mei mai bine de opt ani, dar nu-mi amintesc să fi văzut în casa lor decât foarte rar o serată, sau o masă cu invitaţi, sau o reuniune de familie, prieteni şi cunoscuţi. În afară de două, trei persoane, care veneau din când în când în vizită, nu mai apăreau la noi decât muzicantul B., prieten al casei, şi câteva persoane care veneau la soţul Alexandrei Mihailovna, aproape totdeauna numai în chestiuni de afaceri. Soţul Alexandrei Mihailovna era mereu ocupat cu afacerile şi cu serviciul său şi numai rar de tot avea puţin timp liber, pe care îl împărţea fără părtinire între familie şi cunoscuţii lui din înalta societate. Relaţiile sale importante, pe care nu le putea neglija, îl obligau să facă destul de des vizite. I se dusese vestea că e stăpânit de o nemăsurată ambiţie de a parveni. Însă, cum se bucura în acelaşi timp şi de o reputaţie de om serios, capabil, şi cum deţinea şi un post foarte important, cum pe de altă parte norocul şi succesul îi surâdeau, toţi îl priveau cu bunăvoinţă. Mai mult chiar, îl întâmpinau întotdeauna cu o deosebită simpatie, ceea ce nu se întâmpla deloc şi cu soţia lui. Alexandra Mihailovna trăia într-o singurătate deplină, în care se complăcea. Firea ei liniştită părea făcută anume pentru o viaţă retrasă.

Ea m-a îndrăgit din toată inima, ca pe copilul ei. Cât despre mine, durerea pe care mi-a pricinuit-o recenta despărţire de Katia, m-a făcut să mă arunc cu ardoare în braţele materne ale binefăcătoarei mele, şi dragostea mea adâncă pentru ea nu s-a mai stins niciodată. Îmi ţinea loc de mamă, soră şi prietenă, era pentru mine tot ce putea să-mi fie mai drag pe lumea aceasta – ea mi-a încălzit şi mi-a luminat adolescenţa. Pe lângă toate acestea, foarte curând, am simţit parcă, instinctiv, că soarta nu-i era nici pe departe atât de fericită cum s-ar fi putut crede la prima

vedere, judecând după viaţa ei liniştită, netulburată de nimic, după libertatea ei aparentă, ori după surâsul senin şi împăcat care-i lumina adesea chipul. Pe zi ce trecea, odată cu maturizarea mea, pătrundeam mai adânc în cunoaşterea adevăratei vieţi a binefăcătoarei mele. Dragostea mea mă făcea să ghicesc, cu tresăriri chinuitoare, mereu altceva în viaţa ei, şi, odată cu aceste triste descoperiri, creştea şi se întărea tot mai mult ataşamentul meu faţă de ea.

Era o fire timidă şi şovăitoare. Când vedeai pentru prima dată trăsăturile calme, senine ale obrazului ei, nu bănuiai că neliniştea ar fi putut să-i tulbure vreodată inima curată. Nici prin gând nu-ţi trecea că ar fi fost în stare să nu iubească pe cineva. În sufletul ei, mila învingea până şi dezgustul: totuşi, nu avea decât puţini prieteni şi trăia într-o singurătate deplină... Pasionată şi sensibilă, parcă se temea mereu de propriile ei sentimente şi parcă-şi păzea inima să nu-şi dea frâu liber nici măcar în visurile sale. Uneori, din senin, în clipele cele mai liniştite, ochii i se umpleau de lacrimi ca şi cum o amintire neaşteptată, apăsătoare, i-ar fi chinuit conştiinţa, i-ar fi tulburat fără veste sufletul. Parcă o veşnică ameninţare i-ar fi pândit fericirea, încercând, cu duşmănie, să i-o întunece cu totul. Şi cu cât părea mai mulţumită, cu cât clipa vieţii ei părea mai senină şi mai liniştită, cu atât mai neîndoielnic se apropiau chinul, tristeţea neaşteptată, lacrimile – şi izbucnea o adevărată criză sufletească. În cei opt ani nu-mi amintesc să fi trecut o singură lună liniştită. În aparenţă, soţul o iubea foarte mult, iar ea îl adora. Totuşi, când îi cunoşteai mai bine, aveai impresia că între ei rămăsese ceva nelămurit. Soarta acestei femei era stăpânită de o taină; cel puţin asta am bănuit eu din prima clipă...

Bărbatul Alexandrei Mihailovna mi-a făcut chiar de la început o impresie apăsătoare, şi această impresie din copilărie nu s-a mai schimbat niciodată. Era înalt, slab şi părea să-şi ascundă anume privirea sub nişte ochelari

verzi, mari. Fire închisă, rece,nu găsea un subiect de conversaţie nici chiar când era singur cu soţia sa. Se vedea bine că nu era o fire sociabilă. Mie nu-mi acorda nici cea mai mică atenţie; cu toate acestea, ori de câte ori se întâmpla să luăm ceaiul tustrei, seara, în salonul Alexandrei Mihailovna, nu mă simţeam în apele mele în prezenţa lui. Mă uitam cu coada ochiului la Alexandra Mihailovna şi observam, mâhnită, că parcă tremura ca varga în faţa lui. Parcă-şi supraveghea orice gest şi pălea ori de câte ori vedea că soţul ei devine mai aspru şi mai posac decât de obicei, sau se înroşea până în vârful urechilor când i se părea că se ascunde o aluzie într-un cuvânt rostit de el. Simţeam cât de greu o ducea alături de omul acesta, dar se vedea bine că nu putea să trăiască o clipă fără el. Mă uimea atenţia ei extraordinară faţă de dânsul, faţă de fiecare cuvânt şi fiecare gest al lui. Se silea din răsputeri să-i facă pe plac, ca şi cum s-ar fi socotit incapabilă să-i poată îndeplini dorinţele. Părea să-i implore aprobarea pentru orice. Cel mai vag zâmbet pe faţa lui, un cuvânt de mângâiere, o făceau fericită. Dădea impresia unei reîntoarceri la primele clipe ale unei iubiri încă sfioase, încă fără nădejde. Îl îngrijea ca pe un om grav bolnav. Iar când el se retrăgea în cabinetul său şi strângea mâna soţiei – pe care o privea totdeauna, după cum mi se părea, cu un fel de compătimire, apăsătoare pentru dânsa, Alexandra Mihailovna se transfigura. Şi gesturile, şi vorba îi deveneau mai vesele, mai degajate. Dar după fiecare întâlnire cu soţul ei, rămânea încă multă vreme tulburată. Numaidecât începea să-şi amintească orice cuvânt rostit de el, căutând să descopere dacă nu are vreun tâlc ascuns. De multe ori mă întreba dacă auzise bine cutare lucru pe care-l spusese Piotr Alexandrovici, şi dacă se exprimase într-adevăr aşa. Se străduia parcă să găsească un alt înţeles în vorbele lui şi se liniştea abia după vreo oră de frământare, ca şi cum ar fi ajuns la convingerea că el era cu totul mulţumit de dânsa şi că neliniştea ei nu avea

niciun motiv. Atunci devenea deodată bună, veselă, fericită, mă săruta şi râdea împreună cu mine, sau se aşeza la pian şi improviza vreo două ore în şir. Adeseori, însă, bucuria i se curma brusc; o podidea plânsul, şi când mă uitam la ea neliniştită, tulburată şi plină de teamă, încerca numaidecât să mă convingă, în şoaptă, ca să nu audă nimeni, că lacrimile ei nu înseamnă nimic, că i-a venit să plângă doar aşa, din senin, şi că, în realitate, e veselă şi mă roagă să nu fiu îngrijorată din pricina ei. Când Piotr Alexandrovici nu era acasă, se întâmpla s-o cuprindă dintr-odată neliniştea şi să întrebe de el, să trimită servitorii să afle ce face, s-o întrebe pe cameristă de ce poruncise să fie înhămaţi caii şi unde avea de gând să plece, dacă nu e cumva bolnav, dacă e bine dispus sau trist, ce spusese, şi multe altele de acest fel. Despre afacerile şi preocupările lui nu îndrăznea nici măcar să aducă vorba. Când el îi dădea un sfat sau o ruga ceva, ea îl asculta cu atâta supunere şi sfială, de parcă ar fi fost roaba lui. Îi plăcea foarte mult să-l audă lăudând-o pe ea, sau vreo carte pe care o citea, sau un lucru de mână de-al ei. O laudă a lui o făcea mândră şi fericită. Dar fericirea ei nu cunoştea margini când el îi mângâia în treacăt (ceea ce se întâmpla, de altfel, foarte rar), pe cei doi copii ai lor. Transfigurată, strălucea de mulţumire, şi în astfel de clipe i se întâmpla să se lase furată de fericire faţă de el, *mai mult decât trebuia*. Mergea, bunăoară, atât de departe cu îndrăzneala, încât, fără ca el să-i fi cerut, îi propunea – firește, cu sfială şi cu vocea tremurătoare – să asculte o bucată muzicală nouă, pe care tocmai o primise, sau să-i spună părerea lui despre o carte sau chiar să-i îngăduie a citi câteva pagini dintr-un autor care o impresionase mai mult în ziua aceea. Uneori, soţul îi îndeplinea binevoitor toate aceste dorinţe, ba chiar îi zâmbea cu îngăduinţă, cum zâmbeşti unui copil răsfăţat, căruia ţi-e greu să-i refuzi un capriciu ciudat, de teamă să nu-i tulburi naivitatea înainte de vreme – lucru care ar putea dăuna caracterului său. Nu ştiu de ce, dar pe

mine mă revolta profund acest zâmbet, această condescendenţă trufaşă, această inegalitate dintre ei. Dar tăceam, mă stăpâneam şi mă mulţumeam să-i urmăresc cu atenţie, împinsă de curiozitatea mea copilărească împletită cu gânduri prea mature pentru vârsta mea. Alteori îl vedeam cum se dezmeticea deodată, parcă izbit de o amintire. Parcă-l străfulgera năprasnic un gând apăsător, cumplit, care îl urmărea fără putinţă de scăpare. În clipa aceea, zâmbetul îngăduitor pierea de pe faţa lui, şi ochii i se aţinteau deodată asupra soţiei sale încremenite, cu o expresie de compătimire atât de adâncă, încât mă făcea să mă cutremur. Îmi dau seama acum că dacă cineva m-ar fi privit în felul acesta, m-aş fi chinuit îngrozitor. În aceeaşi clipă, bucuria pierea de pe faţa Alexandrei Mihailovna. Muzica sau lectura încetau. Ea pălea deodată, dar se stăpânea şi nu spunea nimic. Se lăsa o tăcere grea, tristă, care se prelungea uneori foarte mult. În sfârşit, soţul o curma, ridicându-se în picioare. Parcă făcea o sforţare ca să-şi învingă supărarea şi emoţia, apoi, după ce se plimba de câteva ori prin cameră, într-o tăcere mohorâtă, strângea mâna soţiei, ofta adânc şi, vădit tulburat, după ce spunea câteva fraze scurte în care se desluşea dorinţa de a o consola, ieşea din odaie. Alexandra Mihailovna izbucnea atunci în plâns sau se lăsa pradă unei cumplite şi nemărginite tristeţi. Adesea, el o binecuvânta cu semnul crucii, ca pe un copil înainte de culcare, şi ea primea binecuvântarea lui cu lacrimi de recunoştinţă şi de veneraţie. Dar nu voi uita niciodată câteva seri din casa noastră (numai două-trei în tot timpul celor opt ani) când Alexandra Mihailovna devenea cu totul alta. Atunci mânia şi indignarea i se întipăreau pe chipul de obicei atât de blând, luând locul veşnicei umilinţe şi al veneraţiei faţă de soţul ei. Uneori, furtuna se pregătea câte o oră întreagă. Piotr Alexandrovici devenea mai tăcut, mai aspru, mai morocănos decât de obicei. În sfârşit, biata femeie nu mai putea să îndure chinul. Cu vocea sugrumată de emoţie,

începea să vorbească, mai întâi în frânturi de fraze, în cuvinte fără nicio legătură între ele, în aluzii şi subînţelesuri amare. Apoi nu mai putea să-şi înfrângă durerea şi izbucnea în lacrimi şi hohote de plâns, după care urma o explozie de indignare, reproşuri şi tânguiri, o revărsare de desperare – ca într-o criză bolnăvicioasă. Atunci să fi văzut cu câtă răbdare o asculta Piotr Alexandrovici, cu câtă compasiune căuta s-o liniştească, şi cum îi săruta mâinile, ba până la urmă, începea chiar să plângă împreună cu ea. Atunci, ea se dezmeticea dintr-odată, ca şi cum ar fi trezit-o glasul conştiinţei, care o învinuia de crimă. Lacrimile soţului ei o cutremurau şi o înspăimântau, şi, frângându-şi mâinile deznădăjduită, plângând şi zbuciumându-se, se arunca la picioarele lui pentru a-i cere iertare, pe care el i-o acorda îndată. Dar după aceste scene, remuşcările o chinuiau încă multă vreme. Luni în şir plângea întruna şi-l implora s-o ierte, mai timidă şi mai speriată decât înainte. Nu înţelegeam nimic din aceste scene pline de reproş. De altfel, când izbucneau, eram de obicei poftită afară din cameră, şi totdeauna cât se poate de stângaci, dar nu era cu putinţă să mi se ascundă totul. Urmăream, observam, ghiceam şi chiar de la început mă cuprinsese o vagă bănuială: că era vorba de o mare taină, şi că izbucnirile acestea neaşteptate ale inimii ei îndurerate nu se datorau unei simple crize nervoase. Mi se părea că o cauză mai adâncă îl făcea pe soţul ei să fie mereu încruntat, să-şi arate compasiunea aceea ambiguă faţă de sărmana lui soţie bolnavă. Şi mai aveam impresia că timiditatea Alexandrei Mihailovna, neliniştea plină de teamă în faţa soţului ei, precum şi dragostea ei ciudată, smerită, pe care nici nu îndrăznea să i-o arate, nu se putea să nu aibă şi ele o cauză. Fără îndoială că nici singurătatea acestei femei, nici viaţa ei ca de călugăriţă, nici puternica emoţie care o stăpânea în prezenţa soţului ei, făcând-o să treacă pe neaşteptate de la

paloarea cadaverică la roşeaţa cea mai aprinsă, nu se datorau întâmplării.

Cum însă scenele acestea dintre ei erau foarte rare, cum viaţa noastră se scurgea cât se poate de monoton şi-i cunoşteam aproape toate amănuntele, cum, în sfârşit, mă dezvoltam şi creşteam foarte repede şi mereu alte lucruri noi îmi atrăgeau fără voie curiozitatea, m-am deprins până la urmă cu acest fel de viaţă, cu obiceiurile casei şi cu caracterele celor din jurul meu. Fireşte că, în anumite clipe, Alexandra Mihailovna îmi dădea de gândit, dar gândurile mele nu mă duceau deocamdată la nicio concluzie. O iubeam nespus de mult, şi-i respectam durerea, temându-mă să nu-i răscolesc inima rănită printr-o curiozitate nelalocul ei. De altfel, ea-şi dădea seama de gândurile şi sentimentele mele, şi, de multe ori, era gata să-mi mulţumească pentru dragostea mea. Uneori, văzându-mă îngrijorată, îmi zâmbea printre lacrimi, făcând chiar glume pe socoteala crizelor ei de plâns. Alteori, se străduia să mă convingă că era foarte mulţumită, foarte fericită, că toată lumea îi arăta o nesfârşită bunătate, că toţi cunoscuţii ei o iubeau din inimă, dar că singura sa durere ar fi pricinuită de mâhnirea lui Piotr Alexandrovici, care se frământa crezând că e bolnavă sau prost dispusă, pe când ea, dimpotrivă, era atât de fericită, atât de fericită!... Apoi mă îmbrăţişa cu atâta duioşie, obrajii i se luminau de o dragoste atât de mare, că, dacă mi-e îngăduit să mă exprim astfel, mi se rupea inima de mila ei.

Chipul ei va rămâne neşters în amintirea mea. Avea trăsături frumoase, iar paloarea şi slăbiciunea nu făceau decât să sporească farmecul acestei frumuseţi sobre. Părul negru, des, pieptănat lins şi prins jos pe ceafă, îi scotea şi mai bine în relief ovalul obrazului, învăluindu-l cu o umbră severă. Contrastul dintre această linie severă şi privirea duioasă a ochilor săi albaştri ca de copil te impresiona cu atât mai plăcut. Zâmbetul sfios şi trăsăturile blânde ale feţei ei palide, care exprimau uneori multă naivitate şi

sinceritate, te făceau să ţi se pară cu totul lipsită de apărare; parcă se temea de orice emoţie, de orice avânt sufletesc dătător de bucurii trecătoare, sau, mai adesea, de melancolii liniştite. Dar în ceasurile de fericită împăcare, privirea ei, care-ţi pătrundea până în adâncul inimii, devenea atât de senină şi de luminoasă, atât de curată şi de calmă! Ochii ei albaştri ca azurul străluceau de atâta dragoste şi duioşie, exprimau atâta simpatie pentru tot ce era nobil, pentru tot ce avea nevoie de dragoste şi compătimire, încât te atrăgea fără voie, subjugându-ţi sufletul, gata să soarbă cât de puţin şi din această seninătate, şi din această pace şi împăcare cu sine însăşi, şi din această dragoste. Aşa se întâmplă uneori să rămâi cu ochii aţintiţi la cer, să stai ceasuri în şir într-o dulce contemplare, simţindu-ţi în clipele acelea sufletul mai liber, mai împăcat, întocmai ca o apă liniştită în care se oglindeşte măreţia infinitului. Iar atunci când însufleţirea îi colora obrazul, şi o făcea să vibreze toată de emoţie – ceea ce se întâmpla atât de des – ochii îi scânteiau, scăpărau fulgere, învăluindu-te în căldura inimii ei în care se păstrase flacăra pură a frumosului. În asemenea clipe, părea transfigurată. Elanurile ei neaşteptate, trecerile de la stările sufleteşti calme, potolite, la o emoţie înălţătoare, iluminată, la entuziasmul cel mai auster, vădeau atâta naivitate, atâta grabă copilărească, atâta credinţă juvenilă! Fără îndoială că un pictor ar fi dat jumătate din viaţa sa, ca să poată eterniza pe pânză această clipă de extaz luminos al unui chip inspirat ca al ei!

Chiar din primele zile petrecute în această casă, mi-am dat seama că Alexandra Mihailovna, în singurătatea ei, era mulţumită să mă aibă lângă dânsa. Pe vremea aceea nu avea decât un copil, şi nu era mamă decât abia de un an. M-a iubit ca pe o fiică bună, pentru că nu era în stare să facă vreo deosebire între mine şi copiii ei. Cu câtă râvnă a pornit la educarea mea! Şi cu atâta grabă, încât, fără să vrea, *madame*Léotard zâmbea văzând-o cum se pripeşte.

Într-adevăr, ne-am apucat de toate dintr-odată, aşa că n-a trecut mult, şi niciuna dintre noi nu mai ştia ce voia cealaltă. Alexandra Mihailovna îmi preda singură foarte multe materii, şi atât de mult, încât, în ciuda înfrigurării, ardoarei şi nerăbdării ei pline de iubire, nu m-am ales cu niciun rezultat practic. În primele zile, nepriceperea ei a mâhnit-o foarte mult, dar până la urmă am râs amândouă şi am luat-o de la capăt. Alexandra Mihailovna, cu tot insuccesul său de la început, s-a declarat totuşi categoric împotriva sistemului preconizat de *madame*Léotard. Ele discutau cu aprindere, apoi râdeau; dar noua mea educatoare nu dădea în ruptul capului întâietate vreunui sistem, susţinând că vom găsi împreună, pe dibuite, adevăratul drum şi că n-avea niciun rost să-mi împuie capul cu fel de fel de cunoştinţe sterpe. Era de părere că tot succesul depindea de dezvoltarea aptitudinilor mele naturale şi de priceperea de a-mi câştiga bunăvoinţa – şi a avut dreptate, pentru că a repurtat o victorie deplină. Mai întâi de toate, au fost desfiinţate rolurile de elevă şi profesoară. Învăţam ca două prietene. Uneori nu-mi dădeam seama de şiretlicul Alexandrei Mihailovna şi aveam impresia că eu eram aceea care o învăţam pe ea. Între noi se iscau adesea discuţii, în timpul cărora mă înflăcăram, încercând cu tot dinadinsul s-o conving că un anumit lucru era aşa cum îl înţelegeam eu. Alexandra Mihailovna mă aducea pe nesimţite pe calea cea bună, şi, până la urmă, când stabileam adevărul, ghiceam dintr-odată şiretlicul ei şi, dându-mi seama că se străduise cu mine, răbdătoare, uneori ceasuri în şir, îi săream de gât şi o strângeam în braţe cu putere. Aceasta se întâmpla după fiecare lecţie. Sensibilitatea mea o uimea şi chiar o neliniştea. Mă întreba, curioasă de trecutul meu, dornică să-l afle chiar de la mine, şi după ce-i povesteam câte un crâmpei din viaţa mea, era mai duioasă şi mai serioasă cu mine – mai serioasă, pentru că nefericita mea copilărie îi trezea compătimirea şi o făcea în acelaşi timp să se uite la

mine cu un fel de respect. După mărturisirile mele, ne lansam de obicei în discuţii lungi, în timpul cărora ea îmi explica trecutul meu în aşa fel, încât aveam impresia că-l retrăiesc aievea şi trăgeam din el multe învăţăminte noi. *Madame* Léotard privea aceste discuţii ca mult prea serioase pentru vârsta mea şi, văzându-mi lacrimile care-mi împânzeau ochii fără voie, socotea că sunt chiar nepotrivite. Eu însă aveam o cu totul altă părere despre ele, pentru că, după aceste lecţii, mă simţeam atât de uşurată şi de liniştită, încât soarta mea nu mi se mai părea deloc tristă. Pe lângă toate acestea, îi eram foarte recunoscătoare Alexandrei Mihailovna că mă făcea s-o iubesc din zi în zi mai mult. *Madame*Léotard nu pricepea că în felul acesta se mai atenua ceea ce stârnise în sufletul meu înainte de vreme şi pe nedrept cumplite furtuni, făcând loc unei adevărate armonii. Ea nu-şi dădea seama cât de rănită fusese inima mea de copil, cât de mult îndurase din pricina loviturilor soartei crude şi nedrepte, şi cât de amar mă zbuciumasem şi mă chinuisem, fără să înţeleg de unde-mi veneau toate aceste lovituri.

Ziua noastră se desfăşura astfel: ne duceam în odaia copilului ei, îl sculam, îl îmbrăcam, îl spălam, îi dădeam de mâncare, apoi ne jucam cu el şi-l învăţam să vorbească. În sfârşit, îl lăsam şi ne apucam de lucru. Învăţam de toate, dar numai Dumnezeu ştie ce fel de învăţătură era aceea. Era alcătuită din tot ce vrei, dar din nimic precis. Citeam, ne povesteam impresiile, apoi aruncam cartea, ca să facem muzică, şi aşa treceau ceasurile în zbor, pe nesimţite. Seara, venea adeseori B., prietenul Alexandrei Mihailovna, venea şi *madame*Léotard. Uneori se încingeau discuţii aprinse despre artă, despre viaţă (pe care noi, cei din cercul nostru, nu o cunoşteam decât din auzite), despre realitate şi idealuri, despre trecut şi viitor, şi astfel ne apuca miezul nopţii. Ascultam discuţiile cu foarte mare atenţie, mă înflăcăram odată cu ceilalţi, râdeam sau mă emoţionam. Din aceste discuţii am aflat în amănunţime

trecutul tatălui meu şi mi-am dat seama de primii ani ai copilăriei mele. Între timp creşteam. Mi-au angajat profesori, de la care, fără Alexandra Mihailovna, n-aş fi învăţat nimic. Cu profesorul de geografie aş fi orbit pur şi simplu tot căutând pe hărţi oraşe şi râuri. Cu Alexandra Mihailovna însă porneam în călătorii nespus de interesante. Cutreieram nenumărate ţări. Întâlneam mereu alte minunăţii, trecând prin ceasuri de vrajă şi încântare. Zelul nostru era atât de mare, încât, până la urmă, cărţile citite de ea nu mai ajungeau, aşa că am fost nevoite să căutăm şi alte cărţi. Peste puţină vreme eram în stare să-l învăţ eu câte ceva pe profesorul meu de geografie, cu toate că trebuie să fiu dreaptă şi să recunosc că şi-a păstrat până la sfârşit superioritatea faţă de mine în cunoaşterea desăvârşită a gradelor de latitudine şi longitudine la care se afla cutare sau cutare localitate, precum şi a miilor, sutelor şi chiar a zecilor de locuitori din aceste localităţi. Şi profesorul de istorie era plătit cu cea mai mare grijă, dar după plecarea lui, ne apucam să învăţăm istoria cum ne plăcea nouă. Uneori citeam până târziu noaptea. Mai bine zis Alexandra Mihailovna citea, pentru că tot ea făcea şi cenzura cărţilor. Nicicând n-am fost mai entuziasmată ca după aceste lecturi. Ne înflăcăram amândouă ca şi cum noi am fi fost eroii din carte. Fireşte că, printre rânduri, citeam şi mai mult. Pe lângă toate acestea, Alexandra Mihailovna mai avea şi un dar minunat de a povesti, ca şi cum ar fi trecut ea însăşi prin întâmplările descrise în cărţi. Admit că eram caraghioase cu entuziasmul nostru, care ne ţinea treze până după miezul nopţii – pe mine, un copil, iar pe ea, o inimă rănită care îndura atât de greu viaţa! Ştiam însă prea bine că ea se odihnea în compania mea. Îmi amintesc că, uneori,privind-o, mă cuprindeau gânduri ciudate: încercam să înţeleg multe lucruri din viaţă, pe care le ghiceam înainte de a începe să trăiesc conştient.

În sfârşit, am împlinit treisprezece ani. Între timp, sănătatea Alexandrei Mihailovna se înrăutăţea mereu. Devenea mai irascibilă, crizele ei de tristeţe deznădăjduită erau tot mai puternice, vizitele soţului ei, tot mai dese. Ca întotdeauna, stătea lângă ea aproape fără să scoată o vorbă, aspru şi posomorât, dar din ce în ce mai mult timp. Soarta Alexandrei Mihailovna a început să mă preocupe mai mult decât înainte. Copilăria mea se apropia de sfârşit, apăreau impresii noi. Observam, făceam presupuneri, iar ceea ce nu înţelegeam bine, căutam să ghicesc. Nu mai încape îndoială că misterul pe care-l simţeam în această familie mă chinuia din ce în ce mai mult. Câteodată mi se părea că încep să-l pătrund. Altă dată, după ce vedeam că nu aflu răspuns la niciuna din întrebările pe care mi le puneam, mă plictiseam şi uitam de curiozitatea mea. Uneori – şi aceasta se întâmpla din ce în ce mai des – simţeam o ciudată nevoie să rămân singură şi să mă gândesc, să mă gândesc mereu. Mi se părea că mă întorsesem cu ani în urmă, la vremea când stăteam împreună cu părinţii mei şi când, înainte de a mă alipi de tatăl meu, mă frământasem un an întreg, ca să mă dumiresc asupra unor lucruri neînţelese, tot scrutând lumea din colţişorul meu, până mă sălbăticisem de atâtea năluciri fantastice, create de mine însămi. Deosebirea dintre aceste două epoci ale vieţii mele consta în aceea că acum aveam mai multă răbdare, cunoşteam mai multă durere, mai multe elanuri noi, inconştiente şi simţeam o sete mai mare de mişcare, de acţiune, astfel încât nu mai eram în stare să mă concentrez, ca înainte, asupra unui singur subiect. Şi Alexandra Mihailovna începuse parcă să se depărteze de mine. La vârsta mea, aproape că nu mai puteam să-i fiu prietenă. Nu mai eram copil, întrebam prea multe şi uneori mă uitam în aşa fel la ea, că era silită să coboare privirea. Treceam câteodată amândouă prin clipe ciudate. Nu puteam să-i îndur lacrimile, şi, adesea, privind-o, mă podidea şi pe mine plânsul. Atunci îi săream de gât şi

o îmbrăţişam cu putere. Ce să-mi răspundă? Simţeam că prezenţa mea îi era o povară. Alteori, însă, pradă unor stări sufleteşti triste, apăsătoare, cuprinsă parcă de deznădejde, mă îmbrăţişa tremurând, ca şi cum ar fi căutat să-mi câştige compasiunea, ca şi cum nu ar fi fost în stare să îndure singurătatea şi ar fi nădăjduit că eu aş putea s-o înţeleg şi să sufăr alături de ea. Şi totuşi, simţeam că între noi rămânea mereu o taină nemărturisită, şi în aceste clipe eu eram aceea care începeam să mă îndepărtez de dânsa. Mă simţeam stânjenită în prezenţa ei. Afară de muzică, puţine lucruri ne mai legau. Dar medicii îi interziseseră să facă muzică. Atunci, cărţile? Nici cu ele nu mergea mai uşor. Nu mai ştia ce trebuia să citească cu mine. Ne-am fi oprit, desigur, chiar de la prima pagină, pentru că ni s-ar fi părut că în fiecare cuvânt se ascunde o aluzie, şi în fiecare frază, cât de neînsemnată, o taină. Amândouă ne feream cât puteam de convorbiri intime, între patru ochi.

Soarta a vrut ca tocmai atunci viaţa mea să ia pe neaşteptate o întorsătură foarte ciudată. Atenţia, sentimentele şi inima mea, mintea mea, întreaga mea fiinţă s-au îndreptat deodată, într-o încordare plină de entuziasm, spre o activitate cu totul neaşteptată. M-am pomenit pe nesimţite într-o lume nouă. Nu mai aveam timp nici măcar să întorc capul ca să văd ce se petrece în jurul meu şi să chibzuiesc la ceea ce vedeam. Simţeam că pot ajunge la pierzanie, îmi dădeam seama că posibilitatea aceasta exista într-adevăr, însă ispita era mai puternică decât frica şi am mers înainte, într-un noroc, cu ochii închişi. Aşa am ajuns să mă îndepărtez pentru multă vreme de realitatea din jurul meu, care începuse să mă apese greu şi de care mă străduiam zadarnic să scap. Iată despre ce este vorba şi iată ce s-a întâmplat.

Sufrageria noastră avea trei uşi: una dădea în odăile mari, a doua, în odaia mea şi în camera copiilor, iar a treia, în bibliotecă. Biblioteca mai avea şi o altă uşă despărţită de odaia mea printr-un cabinet de lucru în care stătea de

obicei secretarul lui Piotr Alexandrovici, care era totodată şi copistul şi factotumul său. Cheia de la bibliotecă o păstra el. Într-o după-amiază, când secretarul nu era acasă, am găsit cheia pe jos. Din curiozitate, am ridicat-o şi am intrat în bibliotecă. Era o cameră destul de spaţioasă, foarte luminoasă. În jurul pereţilor erau aşezate opt dulapuri mari, pline cu cărţi. Acolo se aflau foarte multe volume. Cele mai multe proveneau dintr-o moştenire căpătată de Piotr Alexandrovici, iar altele fuseseră adunate de Alexandra Mihailovna, care cumpăra mereu cărţi noi. Ceea ce mi se dăduse să citesc fusese ales cu mare grijă, aşa că mi-a fost uşor să-mi închipui că multe îmi rămăseseră interzise şi că o mulţime de lucrări erau încă o taină pentru mine. Iată de ce, împinsă de o curiozitate nestăpânită şi de un sentiment ciudat, de o ispită irezistibilă, îmbinată cu teamă şi bucurie, am deschis primul dulap şi am pus mâna pe prima carte. Dulapul era plin cu romane. Am scos unul din ele, am închis dulapul la loc şi am dus cartea în odaia mea, cu un sentiment foarte ciudat, cu inima bătându-mi în piept să se spargă şi cu răsuflarea tăiată, parcă aş fi presimţit că viaţa mea se afla la o mare răspântie. Când am ajuns în camera mea, am încuiat uşa şi am deschis romanul. Dar nu eram în stare să citesc. Deocamdată aveam altă grijă – să-mi asigur pentru totdeauna intrarea în bibliotecă, să-mi pot lua oricând orice carte, fără să ştie nimeni. De aceea mi-am amânat desfătarea cititului pentru o clipă mai potrivită, am dus cartea îndărăt şi am pus-o la locul ei, iar cheia am ascuns-o la mine. Aceasta a fost cea dintâi faptă urâtă din viaţa mea. Am aşteptat răsplata faptei mele, dar toate s-au aranjat cum nu se poate mai bine. Secretarul şi ajutorul lui Piotr Alexandrovici, după ce a pierdut o seară întreagă şi o parte din noapte în căutarea cheii, bâjbâind pe jos, cu o lumânare în mână, s-a hotărât ca a doua zi de dimineaţa să cheme un lăcătuş să-i facă o altă cheie. Aşa s-au liniştit lucrurile şi nimeni nu a mai auzit nimic despre dispariţia

cheii. Eu, pe de altă parte, m-am purtat cu multă precauţie şi viclenie. N-am pătruns în bibliotecă decât peste o săptămână, după ce m-am convins că nu mai există nicio bănuială şi că pericolul trecuse. La început, intram în bibliotecă numai când secretarul nu era acasă, dar mai târziu am început să pătrund în ea prin sufragerie, pentru că secretarul se mulţumea doar să ţină cheia în buzunar – cărţile nu-l interesau şi nu avea ce să caute acolo.

Am început să citesc cu sete nepotolită, şi curând m-am adâncit cu totul în lectură. Toate năzuinţele mele, abia născute, toate dorinţele mele din ultima vreme, elanurile nedesluşite ale adolescenţei, care-mi răscoleau sufletul, stârnite fără veste de dezvoltarea mea prea timpurie – totul găsise pe neaşteptate un nou făgaş. Era ca şi cum, sătulă de noua mea hrană, mi-aş fi urmat acum adevărata cale. Foarte curând, încântarea mi-a cuprins inima şi mintea cu atâta putere, iar fantezia şi-a luat zborul cu atâta avânt, încât am uitat aproape tot ce mă înconjura. Parcă soarta însăşi m-ar fi oprit în pragul noii mele vieţi spre care năzuiam cu atâta nerăbdare, încercând să mi-o închipui zi şi noapte. Înainte de a mă împinge pe calea cea nouă şi necunoscută, soarta mă suise pe o culme, de unde-mi arăta priveliştea plină de farmec a viitorului meu, într-o perspectivă strălucită şi ademenitoare. Mi-a fost dat să trăiesc dinainte acest viitor, să-l aflu din cărţi, să-l simt în visările mele, în nădejdile şi în elanurile mele pasionate, în frământările dulci ale sufletului meu de adolescentă. Citeam tot ce-mi cădea în mână, fără alegere; dar soarta mi-a fost binevoitoare, căci tot ceea ce cunoscusem şi simţisem până atunci era atât de nobil şi de sobru, încât nu mi-a îngăduit să mă las ademenită de pagini prea libere, impure. Mă păzeau instinctul meu de copil, vârsta fragedă şi tot trecutul meu. Acum, parcă întreaga mea viaţă de mai-nainte se lămurea dintr-odată. Aveam impresia că aproape fiecare pagină pe care o citeam îmi era cunoscută, de parcă aş fi trăit eu însămi, demult, ceea ce scria acolo.

Parcă trecusem prin toate pasiunile, prin toată viaţa aceasta care-mi răsărea dinaintea ochilor minţii în forme atât de neaşteptate, în tablouri atât de pline de vrajă. Şi cum era să nu mă pierd, uitând de clipa prezentă, aproape înstrăinându-mă de realitate, când în fiecare carte pe care o citeam regăseam acelaşi spirit de aventură, mereu aceleaşi legi ale destinului, stăpâne peste om, izvorâte însă din aceeaşi lege principală a vieţii umane, – chezăşie a salvării, ocrotirii şi a fericirii! Tocmai această lege pe care o presupuneam, mă străduiam din răsputeri s-o ghicesc cu ajutorul tuturor instinctelor mele, trezite, aş putea spune, de un simţ al autoapărării, ca şi cum o forţă m-ar fi prevenit de acest destin, ca şi cum cineva ar fi vrut să mă ocrotească. Eram frământată ca de o presimţire profetică, deşi zi de zi speranţa îmi înaripa sufletul, şi năzuinţa spre acest viitor, spre această viaţă descoperită în cărţi – viaţă zugrăvită cu toată puterea artei şi farmecul poeziei – era tot mai imperioasă, mai de neînvins. Dar, după cum am mai spus, fantezia îmi domolea nerăbdarea, şi mărturisesc că eram îndrăzneaţă doar în visurile mele, pe când în realitate eram stăpânită de o teamă instinctivă de viitor. De aceea, ca şi cum m-aş fi înţeles cu mine însămi, m-am mulţumit, deocamdată inconştient, cu lumea fanteziei, cu lumea visurilor, unde eram singură stăpânitoare, unde nu găseam decât ispite şi bucurii, unde nenorocirea, chiar dacă era îngăduită, nu juca decât un rol pasiv, trecător, necesar contrastelor plăcute şi neaşteptatei cotituri a soartei spre deznodământul fericit al romanelor pline de exaltare zămislite în capul meu. Aşa înţeleg eu astăzi starea mea de spirit de atunci.

Şi viaţa aceasta în lumea fanteziei, care însemna înstrăinarea mea de lumea înconjurătoare, a putut să dureze trei ani încheiaţi!

Ea era taina mea, şi după trei ani încheiaţi, tot nu ştiam dacă trebuia să mă tem sau nu de surprinzătoarea mea descoperire. Tot ceea ce am gândit şi am simţit în această

perioadă a vieţii mele mi-era familiar, apropiat. În toate fanteziile mele mă vedeam mereu numai pe mine însămi, atât de insistent, încât ajunsesem să mă simt încurcată şi speriată de orice privire străină, care încerca să-mi pătrundă în suflet. De altfel, toţi din casă trăiam atât de retraşi, de răzleţiţi de societate, într-o linişte ca de mânăstire, încât, fără voia noastră, ne concentram atenţia asupra propriei noastre persoane, simţind o adevărată necesitate de a ne închide în noi înşine. Şi ceea ce s-a întâmplat cu toţi ceilalţi, s-a întâmplat şi cu mine. În cei trei ani nu s-a schimbat nimic în jurul meu, totul a rămas neclintit. Între noi domnea, ca totdeauna, o monotonie deprimantă, care, după cum îmi dau seama astăzi, dacă n-aş fi fost ocupată cu tainica mea activitate, m-ar fi distrus sufleteşte şi m-ar fi împins la cine ştie ce deznodământ, poate chiar la răzvrătire, ca să ies din acest mediu trist şi apăsător, şi acest deznodământ ar fi fost, poate, pieirea mea. *Madame* Léotard îmbătrânise şi nu mai ieşea decât rar din odaia ei. Copiii erau încă prea mici, iar B., nespus de plicticos. Soţul Alexandrei Mihailovna rămăsese tot atât de aspru, de nepătruns şi de închis în sine însuşi ca înainte. Peste legăturile sale cu soţia plutea acelaşi mister. Taina aceasta a lor lua forme tot mai grave, mai ameninţătoare, şi eram din ce în ce mai neliniştită pentru soarta Alexandrei Mihailovna. Viaţa ei monotonă, lipsită de bucurii, se stingea văzând cu ochii. Sănătatea i se şubrezea din zi în zi mai mult. Până la urmă o cuprinse un fel de desperare, îţi dădeai seama că trăieşte sub apăsarea unei ameninţări necunoscute, de neînţeles, de care nici ea nu era conştientă – sub apăsarea unei primejdii cumplite şi nelămurite, pe care o primea ca pe un martiriu de neînlăturat al vieţii ei sacrificate. Din pricina acestei torturi surde, inima ei se înăsprise; până şi mintea ei cunoştea acum alte frământări, mai sumbre, mai triste. M-a uimit mai ales descoperirea că, pe măsură ce înaintam în vârstă, ea se îndepărta de mine, ca până la urmă tainele pe

care şi le păstra cu grijă să aştearnă între noi o plictiseală de nesuportat.

Câteodată mi se părea că nu ţine deloc la mine, ba chiar că o stingheresc. După cum am spus mai înainte, începusem să mă depărtez conştient de ea, dar parcă mă molipsise, totuşi, trăsătura misterioasă a caracterului ei. Iată de ce, tot ceea ce am simţit şi am gândit în aceşti trei ani, tot ceea ce s-a născut în sufletul meu, în visurile mele, în nădejdile şi în entuziasmul meu pasionat, toată bogăţia de cunoştinţe noi – pe toate le-am păstrat ca pe o taină a mea şi numai a mea. Odată ce am început să ne ascundem una de alta, nu ne-am mai putut apropia, cu toate că mi se părea că o iubesc din zi în zi mai mult. Nu pot să-mi amintesc fără lacrimi în ochi de iubirea ei pentru mine, de îndatorirea pe care şi-o luase în inima ei să-mi dăruiască întreaga comoară a dragostei sale şi să-şi împlinească legământul de a-mi fi mamă bună. E drept că propria ei nenorocire o făcea uneori să mă părăsească parcă, să mă uite, iar eu căutam să nu-i amintesc cu nimic de existenţa mea, aşa că m-am apropiat de cei şaisprezece ani ai mei fără ca ea să-şi dea seama de ceea ce se petrecea cu mine. Dar în clipele ei conştiente, când învăluia toate cu o privire mai senină, începea deodată să se neliniştească pentru viitorul meu. Mă chema, nerăbdătoare, din odaia mea, de la lecţiile şi studiile mele, şi mă copleşea cu întrebări, mă descosea ca şi cum ar fi vrut să mă cunoască mai bine. Nu se mai dezlipea de lângă mine zile întregi, silindu-se să-mi ghicească toate dorinţele, toate năzuinţele, îngrijorată probabil de vârsta mea, de prezentul şi de viitorul meu, oferindu-mi ajutorul ei cu o dragoste nemărginită – aş putea spune cu veneraţie. Dar se dezobişnuise să stea prea multă vreme despărţită de mine; de aceea, uneori era atât de stângace, încât îi observam şi înţelegeam foarte uşor intenţiile. Aşa, bunăoară – şi aceasta s-a întâmplat după ce împlinisem şaisprezece ani – căutând prin cărţile mele, a început să se intereseze de ceea ce citeam. Descoperind că

lecturile mele erau acelea ale unui copil de doisprezece ani, s-a speriat. Am ghicit cauza tulburării ei şi am început s-o observ cu atenţie. Două săptămâni încheiate m-a pregătit, m-a descusut, ca să se convingă de dezvoltarea mea intelectuală şi de cerinţele mele. În sfârşit, s-a hotărât să înceapă, şi pe masa noastră a apărut *Ivanhoe* de Walter Scott, pe care-l citisem demult, cel puţin de trei ori. La început, plină de sfială, mi-a urmărit impresiile, vrând parcă să le cântărească, temându-se parcă de ele. Până la urmă, încordarea dintre noi, de care-mi dădeam prea bine seama, a dispărut; ne-am înflăcărat amândouă şi eram neînchipuit de bucuroasă că puteam, în sfârşit, să nu mă mai ascund de ea! Când am terminat de citit romanul,a rămas încântată de mine. Găsea că toate observaţiile mele din timpul lecturii erau juste, toate impresiile – adevărate. După părerea ei, dezvoltarea mea intelectuală era foarte avansată. Uimită de această descoperire, entuziasmată de mine, s-a apucat din nou să-mi supravegheze educaţia. Acum se gândea să nu se mai despartă de mine – ceea ce nu depindea de ea. Curând, soarta a vrut să ne despărţim iarăşi. A fost de ajuns o nouă criză a bolii ei, o nouă izbucnire a eternei ei dureri, şi au urmat din nou înstrăinarea, secretele, neîncrederea şi poate chiar ura.

Dar şi în astfel de clipe se întâmpla să ne întoarcem iar la vechiul nostru fel de a fi. Lectura în comun, câteva cuvinte de simpatie, rostite de una sau alta dintre noi, sau muzica ne făceau să uităm totul, să vorbim, să vorbim peste măsură chiar, ca apoi să rămânem oarecum ruşinate una faţă de alta. După ce ne dezmeticeam în câteva clipe, ne priveam speriate, cu neîncredere şi cu o curiozitate bănuitoare. Fiecare dintre noi simţea în sine însăşi o barieră peste care cealaltă nu trebuia să treacă. Nu îndrăzneam să trecem dincolo de această barieră, chiar dacă am fi vrut s-o facem.

Într-un amurg, mă aflam în cabinetul de lucru al Alexandrei Mihailovna şi citeam o carte. Ea improviza la

pian pe tema unui cântec preferat, italian. Când a trecut, în final, la melodia pură a ariei, fermecată de ea, cu sufletul înfiorat, am început să cânt încetişor, cu sfială, acelaşi motiv. Curând, absorbită cu totul de cântec, m-am ridicat de la locul meu şi m-am apropiat de pian. Alexandra Mihailovna, ghicindu-mi gândul, a început să mă acompanieze, urmărind cu mare dragoste fiecare notă a vocii mele. Părea uimită de bogăţia ei. Până atunci nu mă auzise niciodată cântând. De altfel, nici eu însămi nu-mi dădeam bine seama că aş fi în stare să cânt. Acum ne însufleţisem amândouă. Vocea mea devenea din ce în ce mai puternică, energia şi pasiunea cântecului meu erau stimulate de uimirea plină de bucurie a Alexandrei Mihailovna, pe care o ghiceam în fiecare măsură a acompaniamentului ei. Cântecul s-a sfârşit atât de bine, cu atâta însufleţire, cu atâta forţă, încât ea mi-a luat amândouă mâinile într-ale ei, adânc emoţionată, privindu-mă fericită.

— Anneta, dar ai o voce minunată! a izbucnit ea. Doamne,cum nu mi-am dat seama de asta până acum !

— Nici eu n-am ştiut până acum că am voce, i-am răspuns eu, în culmea fericirii.

— Dumnezeu să te binecuvânteze, fetiţa mea dragă, odorul meu! Să-i mulţumeşti lui că ţi-a dat acest har! Cine ştie... Ah Doamne, Dumnezeule!

Era atât de emoţionată de această descoperire neaşteptată, atât de fericită, că nu ştia ce să-mi mai spună, cum să mă mai dezmierde. Era una din acele clipe pline de sinceritate, de simpatie reciprocă, de intimitate, cum nu mai avusesem de mult. După un ceas, toată casa părea în sărbătoare. Alexandra Mihailovna a trimis îndată să-l cheme pe B.; în aşteptarea lui, am deschis un alt caiet de muzică, cu bucăţi pe care le cunoşteam şi am încercat o nouă arie. De data aceasta, cuprinsă de timiditate, am început să tremur. Mă temeam să nu spulber prima impresie bună. Dar foarte curând, propria mea voce mi-a

dat siguranţă şi curaj. Amploarea ei mă mira din ce în ce mai mult. Această a doua încercare mi-a risipit ultimele îndoieli. Alexandra Mihailovna, într-o izbucnire de bucurie nestăvilită, a trimis după copii, ba chiar şi după dădaca copiilor şi, în sfârşit, în entuziasmul ei fără margini, s-a dus să-şi cheme soţul din cabinetul lui, ceea ce n-ar fi îndrăznit să facă în nicio altă împrejurare. Piotr Alexandrovici a ascultat binevoitor noutatea, m-a felicitat şi a spus cel dintâi că trebuie să iau lecţii de canto. Alexandra Mihailovna, fericită şi recunoscătoare, ca şi cum soţul ei ar fi făcut cine ştie ce pentru ea însăşi, s-a repezit să-i sărute mâinile. În sfârşit, a sosit şi B. S-a bucurat, pentru că ţinea mult la mine. Şi-a amintit de tatăl meu, de trecut, şi după ce am cântat în faţa lui de două-trei ori, a declarat cu un aer grav, cu îngrijorare şi cu oarecare teamă că fără îndoială aveam posibilităţi, poate chiar şi talent, şi în orice caz trebuia neapărat să iau lecţii. Îndată după aceea, ca şi cum şi-ar fi dat seama amândoi că au mers prea departe cu laudele şi că era prea curând şi primejdios să mă ridice în slăvi, Alexandra Mihailovna şi B., ferindu-se de mine, au început să se înţeleagă prin semne, pe care le-am observat, aşa încât complotul în privinţa mea mi s-a părut foarte naiv şi stângaci. Am râs în sinea mea toată seara, văzându-i cum după fiecare bucată nouă pe care o cântam se sileau să-şi înăbuşe bucuria, ba făceau chiar anume observaţii critice cu glas tare, atrăgându-mi atenţia asupra lipsurilor mele. Dar n-au putut să se stăpânească prea multă vreme. B., extrem de emoţionat, copleşit de bucurie, s-a trădat cel dintâi. Nu bănuisem niciodată că ţinea atât de mult la mine. Toată seara, conversaţia noastră a fost foarte prietenoasă şi plină de căldură. B. ne-a povestit din viaţa câtorva cântăreţi şi actori cunoscuţi. Vorbea de ei cu entuziasmul unui adevărat artist, cu veneraţie, pătruns de adâncă emoţie. Apoi s-a vorbit de tatăl meu, de copilăria mea, de prinţşi de familia lui, despre care nu mai auzisem decât foarte puţin din ziua despărţirii noastre. De altfel,

nici Alexandra Mihailovna nu ştia prea multe despre ei. B. cunoştea mai multe amănunte, pentru că fusese de câteva ori la Moscova. Dar când s-a ajuns la acest subiect, convorbirea a luat deodată o întorsătură oarecum misterioasă, neînţeleasă pentru mine, şi mai ales două-trei observaţii în legătură cu prinţul nu le-am putut pricepe deloc. Alexandra Mihailovna a amintit de Katia, însă B. n-a spus nimic precis şi mi s-a părut chiar că prefera să nu vorbească despre ea, ceea ce m-a uimit. Eu n-o uitasem pe Katia, iar dragostea mea pentru ea nu numai că nu se stinsese, ci, dimpotrivă, nu-mi închipuiam o singură clipă că legăturile noastre de prietenie s-ar fi putut schimba vreodată. Până în seara aceea nu mă gândisem nici la despărţirea noastră, nici la anii îndelungaţi pe care-i petrecusem departe una de alta, fără să ne scriem, nici la deosebirea dintre educaţia noastră şi caracterele noastre. Eram mereu cu gândul la ea, ca şi cum nu ne-am fi despărţit. Katia continua să trăiască alături de mine. În reveriile, în romanele şi în aventurile mele fantastice, păşeam întotdeauna alături, mână în mână. Închipuindu-mă eroină a cărţii pe care o citeam, îi făceam loc numaidecât alături de mine şi prietenei mele şi împărţeam romanul în două părţi, personajul principal al uneia din ele fiind, firește, creat de mine, cu toate că-mi furam fără milă autorii preferaţi. În sfârşit, consiliul nostru de familie a hotărât să invite un profesor de canto să-mi dea lecţii. B. l-a recomandat pe profesorul cel mai bun, cel mai cunoscut. Chiar a doua zi, s-a prezentat italianul D., care, după ce m-a ascultat cântând, a fost de aceeaşi părere cu B., prietenul său. A adăugat apoi că ar fi mult mai folositor pentru mine să urmez la clasa lui, împreună cu alte eleve. În felul acesta mi-ar creşte râvna, mi-aş dezvolta vocea, stimulată de spiritul de competiţie cu celelalte colege ale mele, de emulaţie, precum şi de multiplele mijloace pe care le-aş avea acolo la îndemână. Alexandra Mihailovna a consimţit numaidecât, şi din ziua aceea mă duceam de trei ori pe

săptămână, dimineaţa la ora opt, la conservator, însoţită de o cameristă.

Voi povesti acum o întâmplare ciudată, care a avut o puternică înrâurire asupra mea şi a însemnat începutul unei noi perioade din viaţa mea. Împlinisem şaisprezece ani, şi, o dată cu această aniversare, o apatie de neînţeles mi-a ferecat sufletul. O acalmie de neîndurat, o tristeţe adâncă, pe care nici eu nu mi le puteam explica, puseseră stăpânire pe mine. Toate visurile mele pieriseră, toate elanurile şi chiar reveriile mele dispăruseră, ca şi cum mi-aş fi pierdut imaginaţia. O nepăsare lipsită de căldură luase locul înflăcărării de altădată din sufletul meu lipsit de experienţă. Nu mă mai bucura nici măcar talentul meu, pe care toţi cei apropiaţi îl întâmpinaseră cu atâta entuziasm! Nu mă mai atrăgea deloc şi-l neglijam fără părere de rău. Nimic nu mă mai distra. Până şi pe Alexandra Mihailovna o priveam cu o indiferenţă rece, la care se adăuga un simţământ de vinovăţie, pentru că nu puteam să nu-mi dau seama de această indiferenţă a mea. Apatia mea era întreruptă fără motiv doar de stări de melancolie sau de crize neaşteptate de plâns. Căutam singurătatea. Şi tocmai în această perioadă ciudată a vieţii mele o întâmplare neobişnuită m-a zguduit până în adâncul sufletului şi mi-a transformat toropeala într-o adevărată furtună. Inima mea a primit o lovitură năprasnică... Iată ce s-a întâmplat.

VII

Am intrat în bibliotecă (clipa aceasta va rămâne neştearsă în amintirea mea) şi am luat *Apele de la Saint-Ronan*, singurul roman al lui Walter Scott pe care nu-l citisem încă. Îmi amintesc că o nelinişte inexplicabilă, stârnită de presimţiri chinuitoare, îmi răvăşea inima. Îmi

venea să plâng. Razele piezişe ale soarelui în asfinţit pătrundeau din plin prin ferestrele înalte, răsfrângându-se pe parchetul lucios al încăperii şi învăluind odaia într-o lumină neobişnuit de puternică. Domnea liniştea. În încăperile de alături nu era ţipenie de om. Piotr Alexandrovici plecase de acasă, iar Alexandra Mihailovna zăcea bolnavă la pat. Plângeam. Am deschis cartea la partea a doua şi am început s-o răsfoiesc la întâmplare, căutând să prind înţelesul unor frânturi de frază care-mi cădeau sub ochi. Încercam să ghicesc, cum se ghiceşte când deschizi o carte la întâmplare. Sunt clipe când toată energia minţii şi a sufletului, încordată până la durere, aprinde în noi flacăra vie a conştiinţei, şi atunci sufletul, zguduit, are viziuni profetice şi freamătă de presimţirea viitorului. Şi întreaga noastră fiinţă, însetată de viaţă, este pătrunsă de o nădejde oarbă, arzătoare, chemând parcă viitorul, oricare ar fi el, cu toate tainele, cu tot necunoscutul lui, cu toate furtunile şi viscolele lui, cu orice preţ, numai viaţă să fie. O asemenea clipă am cunoscut atunci.

Mi-aduc aminte că am închis cartea anume ca s-o deschid apoi la întâmplare, ca să-mi aflu viitorul la pagina care-mi va cădea sub ochi. Dar, deschizând din nou, am văzut o foaie de hârtie împăturită în patru şi atât de bine presată, de parcă ar fi stat câţiva ani uitată acolo. Am început să examinez cu mare curiozitate hârtia găsită. Era o scrisoare, fără adresă, semnată cu iniţialele: S.O. Atunci am privit-o cu şi mai mare atenţie, am despăturit hârtia aproape lipită din pricina presiunii îndelungate între filele cărţii, pe care lăsase, de altfel, o urmă de formă dreptunghiulară. Cutele scrisorii erau roase, uzate. Se cunoştea că fusese citită de nenumărate ori şi păstrată ca o comoară. Cerneala se decolorase, se spălăcise – trecuse prea multă vreme de când fusese scrisă! Câteva cuvinte, pe care mi-a căzut privirea, mi-au făcut inima să tresară de nerăbdare. Încurcată, suceam şi învârteam scrisoarea în

mână, îndepărtând parcă anume clipa citirii ei. Întâmplător, am ridicat-o în dreptul luminii. Da, lacrimi picuraseră pe rândurile scrise şi se uscaseră. Petele se mai desluşeau încă pe hârtie. Ici-colo, litere întregi erau şterse de lacrimi. Ale cui erau lacrimile? În sfârşit, cu răsuflarea tăiată de emoţie, am citit prima pagină până la jumătate şi un strigăt de uimire mi-a izbucnit din piept. Am ascuns scrisoarea sub băsmăluţă, am pus cartea la loc, am închis dulapul şi am dat fuga în odaia mea, unde m-am încuiat şi am început să citesc scrisoarea de la capăt. Dar inima îmi bătea atât de tare, încât cuvintele şi literele îmi jucau pe dinaintea ochilor. Multă vreme n-am înţeles nimic din ceea ce citeam. Îmi dădeam numai seama că încep să descopăr taina. Şi descoperirea aceasta m-a lovit ca un trăsnet, pentru că ştiam cui fusese adresată scrisoarea. Ştiam că săvârşesc aproape o crimă citind-o, dar clipa a fost mai tare decât mine! Ea era adresată Alexandrei Mihailovna.

Voi transcrie aici această scrisoare. Înţelesesem vag despre ce era vorba şi, după ce am citit-o şi am recitit-o de nenumărate ori, multă vreme nu m-au părăsit gândurile apăsătoare, izvorâte din dezlegarea tainei. Din clipa aceea, viaţa parcă mi se frânsese. Furtuna şi răzvrătirea din inima mea au fost atât de puternice, încât aproape că nu m-au mai părăsit niciodată, pentru că această scrisoare a fost izvorul a nenumărate întâmplări. Ghicisem bine viitorul.

Era o scrisoare de adio, ultima scrisoare, sfâşietoare. Când am citit-o, am simţit o strângere de inimă atât de dureroasă, ca şi cum eu însămi aş fi pierdut totul, ca şi cum totul mi-ar fi fost smuls pentru totdeauna, chiar şi visurile şi nădejdile mele, ca şi cum nu mi-ar mai fi rămas nimic în afară de viaţa care-mi apărea acum fără rost. Cine era el, autorul acestor rânduri? Cum a fost viaţa ei, după această scrisoare? Am găsit acolo nenumărate aluzii şi atât de multe date, încât mi-era cu neputinţă să greşesc; pe de altă parte, se aflau în ea atâtea enigme, încât nu se putea să nute pierzi în presupuneri. Dar ghicisem aproape totul.

Pe lângă aceasta, însuşi stilul ei te făcea să te gândeşti la multe şi-ţi dezvăluia caracterul acestei legături, care zdrobise două inimi. Gândurile şi simţămintele autorului te izbeau prin claritatea lor. Erau cu totul aparte şi, după cum am mai spus, de ajuns ca să-mi dezvăluie taina. Dar iată scrisoarea, pe care o redau cuvânt cu cuvânt:

,,Ai spus că n-o să mă uiţi niciodată. Te cred, şi de azi înainte gândul acesta va fi viaţa mea. A venit ceasul despărţirii! Trebuie să ne despărţim. O ştiam de mult, frumoasa mea, bună şi tristă, însă abia astăzi am înţeles ceea ce ştiam. În tot timpul *nostru*, în tot timpul cât m-ai iubit, inima mea a suferit mereu, nespus, pentru dragostea noastră şi – mă vei crede oare? – acum mă simt mai uşurat! Ştiam de mult că aşa se va sfârşit totul, că aşa ne-a fost sortit! Aşa a vrut fatalitatea! Ascultă-mă, Alexandra: noi doi *nu eram de-o seamă*. Am simţit mereu, întotdeauna acest lucru! Nu eram vrednic de tine, şi numai eu, eu singur trebuie să îndur pedeapsa pentru fericirea pierdută! Spune-mi ce eram eu înainte de a te cunoaşte pe tine? Doamne! Au trecut doi ani şi nu mi-am venit încă în fire, n-am putut să înţeleg încă de ce m-ai îndrăgit tu *pe mine*! Nu înţeleg cum am ajuns să mă îndrăgeşti, de unde a început totul? Îţi aduci aminte ce eram eu în comparaţie cu tine? Eram oare vrednic de tine? Şi de ce m-ai ales? Ce m-a deosebit de ceilalţi? Înainte de a te cunoaşte, eram un om grosolan, necioplit, stângaci şi mohorât. Nici nu doream şi nici nu mă gândeam la altă viaţă; nu o cunoşteam şi nici n-o chemam să vină. Totul era înăbuşit în mine şi nu ştiam nimic mai important pe lume decât zorul muncii mele de toate zilele. O singură grijă aveam: aceea a zilei de mâine, dar şi pe aceasta o priveam cu nepăsare. Mai înainte, tare demult, întrezărisem şi visasem ceva, ca un neghiob. Dar de atunci s-a scurs multă vreme, foarte multă vreme, şi m-am deprins cu un trai singuratic, aspru, liniştit, şi nu mai simţeam frigul, sloiurile de gheaţă care-mi ferecau inima.

Şi inima mea a adormit. Ştiam şi hotărâsem că pentru mine nu va mai răsări niciodată soarele, credeam că aşa va fi totdeauna şi nu crâcneam, pentru că socoteam că aşa *trebuie să fie*. Când ai trecut pe lângă mine, nici n-am înţeles că aş putea îndrăzni să-mi ridic privirea asupra ta. Eram ca un sclav în faţa ta. Inima nu-mi fremăta, nu zvâcnea, nu mi te vestea – era liniştită. Sufletul meu nu-l recunoştea pe al tău, cu toate că simţea lumina minunatei lui surori. Era un simţământ nedesluşit, ca şi al firicelului de iarbă când se revarsă asupra lui lumina divină care-l încălzeşte şi-l mângâie la fel ca şi pe splendida floare lângă care se adăposteşte, modest. Iar după ce am aflat totul – îţi aminteşti, după seara aceea, după cuvintele acelea care m-au zguduit până în adâncul sufletului – am fost uluit, orbit, tulburat, şi – ştii tu oare? – eram atât de uluit, încât nu-mi venea să cred, nu te înţelegeam! Nu ţi-am spus-o niciodată. Tu nu ştiai nimic. Înainte de a te cunoaşte pe tine, nu eram acelaşi om pe care l-ai cunoscut tu. Dacă aş fi putut, dacă aş fi îndrăznit să vorbesc, ţi-aş fi mărturisit totul, demult. Dar am tăcut; acum însă îţi voi spune totul, pentru ca să ştii pe cine părăseşti, de ce fel de om te desparţi! Ştii tu în ce fel te-am înţeles la început? Pasiunea m-a cuprins ca o flacără, apoi a pătruns ca veninul în sângele meu. Ea mi-a tulburat mintea şi sufletul. Eram beat, buimac, şi răspundeam dragostei tale curate, *pline de compasiune*, nu ca de la egal la egal, nu ca un om vrednic de sentimentul tău curat, ci inconştient, fără inimă. Nu te cunoşteam. Îţi răspundeam ca aceleia care, în ochii mei, *coborâse până la mine*, şi nu ca femeii care voia să mă ridice până la ea. Ştii tu oare de ce te bănuiam, ce însemna pentru mine acest: *a coborî până la mine*? Dar nu vreau să te jignesc cu mărturisirea mea; îţi voi spune doar atât: te-ai înşelat amarnic în părerea ta despre mine! Niciodată, nicicând n-am fost în stare să mă ridic până la tine! După ce te-am înţeles, n-am putut să fac altceva decât să rămân în contemplare, să stau să te privesc de departe, nefiind în

stare să ajung până la tine, dar iubindu-te fără margini. Însă prin aceasta nu mi-am răscumpărat vina. Pasiunea mea, înnobilată prin tine, nu era dragoste – de dragoste mi-era teamă şi nu îndrăzneam să mă îndrăgostesc de tine – dragostea cere reciprocitate, egalitate, dar eu nu eram vrednic de toate astea... Şi nu ştiu ce-a fost cu mine! O! Cum aş putea să-ţi povestesc totul, cum aş putea să te fac să înţelegi!... La început, nu mi-a venit să cred... Îţi aminteşti tu oare, după ce s-a potolit prima mea emoţie, când mi s-a limpezit privirea, când a rămas doar sentimentul neprihănit, înălţător, cât am fost de uimit, de tulburat, de îngrozit şi – ţii minte – cum m-am aruncat hohotind de plâns la picioarele tale? Ţii minte cum te-ai speriat şi m-ai întrebat cu lacrimi în ochi, ce-i cu mine? Am tăcut, n-am putut să-ţi dau un răspuns. Dar inima îmi tresălta de durere, fericirea mă strivea ca o povară de nesuportat şi plânsul meu îmi spunea: „Pentru ce mi-a fost dată această fericire? Cum de am meritat-o?” Soră dragă, soră iubită! De câte ori – tu n-ai ştiut – de câte ori ţi-am sărutat poala rochiei, pe ascuns, pentru că mă socoteam nevrednic de tine – şi atunci mi se tăia răsuflarea, şi inima începea să bată rar şi puternic, de parcă ar fi vrut să se oprească, să amorţească pentru totdeauna. Când îţi luam mâna, păleam şi începeam să tremur, căci puritatea sufletului tău mă intimida! O, nu mă simt în stare să exprim tot ce s-a adunat în sufletul meu şi ceea ce aş fi vrut nespus să-ţi destăinuiesc. Ştii tu oare că uneori îmi făcea rău veşnica ta duioşie plină de compasiune? Când m-ai sărutat (aceasta s-a întâmplat o singură dată, şi nicicând nu voi uita clipa aceea), privirea mi s-a înceţoşat, şi inima a încremenit în mine. De ce nu am murit atunci, la picioarele tale? Vezi, îţi spun *tu* pentru întâia oară, cu toate că mi-ai poruncit demult s-o fac. Ai să înţelegi tu oare tot ce vreau să-ţi spun? Vreau să-ţi spun totul, şi-ţi voi spune totul. Da, tu mă iubeşti mult, tu m-ai iubit ca pe un frate, m-ai iubit ca pe o creaţie a ta, pentru că tu ai dat viaţă inimii mele,

mi-ai deşteptat inima din toropeală şi mi-ai revărsat în piept dulci speranţe. Iar eu nu puteam, nu îndrăzneam să te numesc niciodată soră, pentru cănu mă simţeam în stare să-ţi fiu frate, pentru că nu eram egali, pentru că tu te-ai înşelat în părerea ta despre mine!

Vezi tu, nu vorbesc decât de mine, chiar şi acum, în această clipă de groaznică nenorocire; nu mă gândesc decât la mine, cu toate că ştiu că tu te chinuieşti din pricina mea. O, nu trebuie să suferi din pricina mea, prietenă scumpă! Ştii tu oare cât mă simt de înjosit în propriii mei ochi? Totul s-a aflat, şi ce zarvă s-a iscat! Din pricina mea vei fi împroşcată cu dispreţul tuturor, vei fi repudiată, batjocorită, pentru că valorez atât de puţin în ochii lor! O, cât sunt de vinovat că n-am fost vrednic de tine! Dacă aş fi fost măcar un om cu vază, dacă m-aş fi bucurat de mai mult respect, dacă aş fi însemnat ceva în ochii lor, ei te-ar fi iertat! Dar sunt un om neînsemnat, un om de nimic, sunt ridicol, şi nu există nimic mai rău decât ridicolul. Şi cine sunt aceia care ridică glasul? Tocmai pentru că *aceştia* au început să ridice glasul, mi-am pierdut curajul. Întotdeauna am fost un om slab. Ştii tu în ce situaţie sunt eu acum? Râd singur de mine însumi şi mi se pare că ei spun adevărul, pentru că şi în ochii mei sunt ridicol şi demn de dispreţ. O simt; îmi urăsc până şi chipul, şi statura, şi toate obiceiurile, toate apucăturile mele lipsite de distincţie; le-am urât întotdeauna! O, iartă-mi desperarea grosolană! Chiar tu m-ai învăţat să-ţi spun totul. Eu ţi-am adus pierzania, eu am atras asupra ta mânia şi batjocura, pentru că n-am fost vrednic de tine.

Tocmai gândul acesta mă chinuieşte, îmi sfredeleşte creierul necontenit, mă roade şi mă învenineză. Şi mereu mi se pare că te-ai înşelat, că iubirea ta pentru omul pe care ai crezut că-l vei găsi în mine n-a fost decât amăgire. Iată ce mă doare, iată ce mă face să sufăr cumplit acum şi-mi va aduce moartea sau mă va scoate din minţi!

Şi acum, adio, adio! Acum, când totul s-a aflat, când se aud strigătele tuturor, trăncănelile lor (le-am auzit şi eu!) când mă simt umilit, micşorat în propriii mei ochi, când mi-e ruşine pentru mine, ba chiar şi pentru tine, pentru alegerea pe care ai făcut-o, când m-am blestemat pe mine însumi – acum trebuie să fug undeva, să dispar pentru liniştea ta. Aşa mi se cere, şi niciodată, niciodată n-o să mă mai vezi! Aşa trebuie să fie, aşa ne-a fost scris! Mi s-a dat prea mult până acum; dar soarta a greşit, şi acum îşi repară greşeala şi-mi ia totul îndărăt. Ne-am apropiat unul de altul, ne-am cunoscut, şi iată că ne despărţim până la viitoarea noastră întâlnire! Unde şi când va fi această întâlnire? O, spune-mi, draga mea, unde ne vom întâlni, unde să te găsesc, cum să te recunosc? Oare mă vei recunoaşte atunci? Mi-e sufletul plin de tine. Şi de ce, de ce oare am fost astfel pedepsiţi? Învaţă-mă, căci nu înţeleg, nu pot să înţeleg nicidecum, învaţă-mă cum să rup viaţa în două, cum să-mi smulg inima din piept şi să trăiesc fără ea? O, când mă gândesc că n-am să te mai văd niciodată, niciodată!...

Doamne, şi ce zarvă s-a stârnit! Cât de tare mi-e teamă pentru tine! Adineauri l-am văzut pe soţul tău – noi nu suntem vrednici de el, cu toate că suntem fără păcat faţă de el. Ştie totul, ne-a văzut! Înţelege totul şi mai de mult îi era totul limpede ca lumina zilei. El ţi-a luat parte, eroic. Te va salva, te va apăra împotriva oricăror trăncăneli, împotriva hulei. Te iubeşte şi te respectă fără margini – el este salvatorul tău, în timp ce eu fug, te părăsesc!... M-am năpustit să-i sărut mâna... Mi-a spus să plec imediat. Aşa s-a hotărât. Se spune că din pricina ta s-a certat cu toată lumea; acolo, toţi sunt împotriva ta! A fost învinuit de prea mare îngăduinţă şi de slăbiciune. Dumnezeule! Şi câte nu se spun acolo pe socoteala ta! Ei nu ştiu, ei nu pot, nu sunt în stare să înţeleagă! Iartă-i, iartă-i, sărmana mea, draga mea, aşa cum îi iert şi eu, căci mie mi-au răpit mai mult decât ţie!

Nu mai ştiu ce-i cu mine, nu mai ştiu ce-ţi scriu. Despre ce ţi-am vorbit ieri, la despărţire? Am uitat. Îmi pierdusem capul, iar tu plângeai... Iartă-mi lacrimile astea! Sunt atât de slab, atât de laş!

Aş mai vrea să-ţi spun ceva... O! de-aş putea numai o singură dată să-mi las lacrimile să curgă în voie pe mâinile tale, aşa cum curg acum pe scrisoarea mea! De-aş mai putea să stau o singură dată la picioarele tale! De-ar şti ei întreaga frumuseţe a sentimentului tău! Dar ei sunt orbi şi au inimile pline de orgoliu şi trufie; ei nu văd şi în veci nu vor putea să vadă această frumuseţe. Ei nu au cum s-o vadă! Ei nu vor crede că eşti nevinovată, chiar dacă în faţa judecăţii lor ar veni să depună mărturie pentru tine tot ce există pe pământ. Lor nu le este dat să înţeleagă! Şi cu ce piatră vor mai arunca în tine? Mâna cui o va ridica întâi? O, ei nu se vor ruşina, vor ridica mii de pietre! Vor cuteza să le ridice, pentru că se pricep s-o facă. Vor ridica piatra toţi deodată şi vor spune că ei sunt fără de păcat şi-şi vor lua un păcat pe suflet! O, dacă ar şti ce fac! Dacă li s-ar putea povesti totul, fără ascunzişuri, pentru ca ei să vadă, să audă, să înţeleagă şi să se convingă! Dar nu, ei nu sunt atât de răi... În desperarea mea, poate că-i calomniez fără temei! Poate că te sperii cu temerile mele! Nu te teme, nu te teme de ei, scumpa mea! Ei te vor înţelege, în sfârşit, căci unul te-a şi înţeles: nu-ţi pierde speranţa – e soţul tău!

Adio, adio! *Nu-ţi mulţumesc!* Adio pentru totdeauna!

S.O.”

De tulburare, vreme îndelungată nu am putut să înţeleg ce se petrecuse. Eram zguduită, înfricoşată. Realitatea pătrunsese pe neaşteptate în viaţa de uşoară reverie în care trăisem de trei ani. Îngrozită, simţeam că descoperisem o mare taină, şi că această taină îmi încătuşa întreaga existenţă... Cum? Nici eu nu ştiam încă. Simţeam că abia din clipa aceea începea pentru mine un nou viitor. Fără să vreau, luam parte acum mai intens la viaţa şi

legăturile acelora care până atunci însemnaseră pentru mine întreaga lume, şi mă temeam pentru mine. Cum să pătrund în viaţa lor, eu, o străină nepoftită? Ce-o să le aduc eu? Cum se vor dezlega firele care mă legaseră dintr-odată de taina altora? Cine ştie? Poate că noul meu rol va fi chinuitor, şi pentru mine, şi pentru ei. Dar nu puteam să mai tac, să nu primesc acest rol, să închid pentru totdeauna în inima mea tot ceea ce aflasem. Şi ce se va întâmpla cu mine? Ce voi face? Şi, în sfârşit, ce însemna această descoperire a mea? Îmi răsăreau în minte mii de întrebări, încă vagi, tulburi, şi-mi apăsau inima ca o povară de nesuportat. Eram buimacă.

Îmi amintesc că au urmat apoi alte clipe, care mi-au adus alte impresii, nespus de ciudate, cum nu mai cunoscusem până atunci. Simţeam că mi se frânsese ceva în inimă, că vechea mea durere dispăruse într-o clipă, ca să facă loc unui simţământ nou care se revărsa în ea, şi nu-mi dădeam încă seama dacă trebuia să mă bucur sau să mă întristez. Clipa aceea amintea simţământul omului care-şi părăseşte pentru totdeauna casa, viaţa de până atunci, liniştită şi lipsită de griji, ca să pornească la drum lung, în necunoscut, şi întoarce capul pentru ultima oară, luându-şi în gând rămas bun de la trecutul său cu inima strânsă de presimţirea amară a viitorului ce-l aşteaptă de aci înainte, poate aspru şi vitreg. În sfârşit, am izbucnit într-un plâns cu suspine, şi o mare durere mi-a sfâşiat inima. Simţeam nevoia să văd, să aud, să îmbrăţişez pe cineva, să mă lipesc de pieptul cuiva. Nu mai puteam, nu mai voiam să rămân singură. M-am năpustit în odaia Alexandrei Mihailovna şi am rămas toată seara la ea. Eram singure. Am rugat-o să nu cânte la pian, iar eu am refuzat să cânt din gură, cu toate rugăminţile ei. Totul mă apăsa şi nu eram în stare să mă concentrez nici chiar asupra celui mai neînsemnat gând. Mi se pare că am plâns amândouă. Ţin minte doar atât: că am speriat-o foarte rău. Ea mă ruga să mă liniştesc, să nu mă mai zbucium. Mă privea plină de teamă,

îmi spunea că sunt bolnavă şi mă mustra că nu-mi îngrijesc sănătatea. În sfârşit, am plecat de la ea, chinuită, cu inima zdrobită – eram ca în delir, şi, când m-am culcat, mă scuturau frigurile.

Abia după câteva zile mi-am venit puţin în fire şi mi-am dat seama de noua situaţie. În timpul acesta, şi Alexandra Mihailovna, şi eu am trăit retrase, în singurătate deplină. Piotr Alexandrovici lipsea din Petersburg. Plecase cu nişte treburi la Moscova, unde a rămas trei săptămâni. Cu toată durata scurtă a acestei despărţiri, Alexandra Mihailovna tânjea îngrozitor. În clipele ei de linişte se închidea singură în odaie, pentru că şi eu o stingheream. De altfel, căutam şi eu singurătatea. Mă frământam într-o încordare bolnăvicioasă. Parcă-mi ieşisem din minţi. Uneori treceam prin ceasuri cumplite, mă urmăreau gânduri dureroase. Mi se părea că aud vorbe batjocoritoare abia şoptite, mi se părea că cineva se furişează în sufletul meu, tulburându-mă şi otrăvindu-mi fiecare gând. Nu puteam să scap de imaginile chinuitoare, care mi se perindau mereu pe dinaintea ochilor şi nu-mi dădeau pace. Îmi închipuiam suferinţa aceea fără de sfârşit, fără de scăpare, martiriul, jertfa adusă cu smerenie, fără crâcnire – o jertfă zadarnică. Mi se părea că acela căruia îi fusese adusă această jertfă o dispreţuieşte pe Alexandra Mihailovna şi-şi bate joc de ea. Mi se părea că văd un criminal care acordă iertare unui om neprihănit, şi-mi simţeam inima sfâşiată de durere! În acelaşi timp, mă sileam din răsputeri să scap de bănuiala mea – o blestemam, mă uram pe mine însămi din cauza convingerilor mele care nu erau convingeri, ci doar presimţiri, din cauză că nu eram în stare să-mi justific impresiile în faţa propriei mele conştiinţe.

Apoi mă pomeneam analizând în gând diferite fraze din scrisoare, acest ultim strigăt al unei cumplite despărţiri. Încercam să mi-l închipui pe omul acesta *care n-a fost de-o seamă cu ea*. Mă străduiam să pătrund înţelesul chinuitor al cuvintelor: ,,de-o seamă”. Despărţirea aceasta plină de

deznădejde îmi sfâşia inima: „Sunt ridicol şi nu există nimic mai rău decât ridicolul”. Ce s-a întâmplat? Ce erau aceste două fiinţe? De ce sufereau, pentru ce se chinuiau, ce pierduseră oare? Mă stăpâneam şi citeam iar şi iar, cu atenţie încordată, scrisoarea plină de deznădejde, al cărei înţeles era atât de straniu, atât de nepătruns pentru mine. Dar scrisoarea îmi cădea din mână, şi un zbucium plin de revoltă îmi răvăşea din ce în ce mai tare sufletul... Până la urmă, toate acestea trebuiau să aibă un deznodământ, dar eu nu-l înţelegeam încă şi mă temeam de el!

Când în curtea noastră s-a auzit huruitul trăsurii lui Piotr Alexandrovici, care se întorcea de la Moscova, mă simţeam atât de rău, de parcă m-aş fi îmbolnăvit. Alexandra Mihailovna s-a năpustit cu un strigăt de bucurie în întâmpinarea soţului ei, dar eu am încremenit. Mi-amintesc cât de tare m-a speriat propria mea emoţie atât de neaşteptată. Nu m-am mai putut stăpâni şi am fugit în odaia mea. Nu pricepeam de ce m-am speriat aşa, din senin, dar mi-era frică de emoţia mea. Peste un sfert de oră m-au chemat şi mi-au transmis o scrisoare din partea prinţului. În salon, am văzut un necunoscut, care sosise de la Moscova împreună cu Piotr Alexandrovici. Din câteva cuvinte ale celor prezenţi am înţeles că necunoscutul avea de gând să rămână în casa noastră mai mult timp. Era împuternicitul prinţului şi sosise la Petersburg cu treburi importante ale familiei princiare, chestiuni de care se ocupa de multă vreme Piotr Alexandrovici. Noul sosit mi-a înmânat scrisoarea din partea prinţului. El mi-a spus că şi tânăra prinţesă ar fi vrut să-mi scrie, dar că l-a lăsat să plece fără să-i fi dat nimic, cu toate că-i promisese că scrisoarea va fi gata negreşit. Până la urmă l-a rugat să-mi comunice că nu avea ce să-mi scrie, că într-o scrisoare nu poţi să spui mare lucru, că, încercând s-o facă, rupsese cinci foi de hârtie şi că, în sfârşit, trebuie să te împrieteneşti din nou, ca să fii în stare să întreţii o corespondenţă. L-a rugat de asemenea să mă asigure că nu

va mai trece mult şi ne vom revedea. Domnul cel necunoscut a răspuns la întrebarea mea plină de nerăbdare că vestea despre revederea noastră apropiată era întemeiată şi că întreaga familie se pregătea să vină în cel mai scurt timp la Petersburg. Auzind aceasta, nu mai ştiam ce să fac de bucurie, şi m-am grăbit să urc în camera mea. Am încuiat uşa, şi, plângând, am desfăcut plicul. Prinţul îmi făgăduia că foarte curând îi voi revedea, pe el şi pe Katia, şi mă felicita cu multă căldură pentru talentul meu. În sfârşit, mă binecuvânta pentru viitorul meu şi mă asigura de sprijinul său. Citind scrisoarea, lacrimile îmi curgeau şiroaie pe obraz. Dar lacrimilor de bucurie li se adăuga şi o durere sfâşietoare şi ţin minte că mă temeam chiar şi pentru mine însămi: nu mai ştiam ce se petrece cu mine.

Au trecut câteva zile. În camera de lângă odaia mea, pe care o folosise mai înainte secretarul lui Piotr Alexandrovici, lucra acum noul venit în fiecare dimineaţă, iar câteodată şi seara până târziu după miezul nopţii. El trecea adesea în cabinetul lui Piotr Alexandrovici şi lucrau acolo amândoi, cu uşa încuiată. Într-o după-amiază, Alexandra Mihailovna m-a rugat să mă duc până în cabinetul soţului ei să-l întreb dacă vrea să ia ceaiul cu noi. N-am găsit pe nimeni în cabinet, şi, bănuind că Piotr Alexandrovici se va întoarce curând, am rămas acolo să-l aştept. Pe un perete atârna portretul lui. Când am dat cu privirea de chipul lui, am tresărit şi, cuprinsă de o emoţie neînţeleasă, am început să mă uit la el cu cea mai mare atenţie. Portretul era agăţat destul de sus, şi, cum în odaie era cam întuneric, am tras un scaun şi m-am urcat pe el, ca să-l pot vedea mai de aproape. Nădăjduiam parcă să găsesc în trăsăturile feţei lui rezolvarea îndoielilor mele, dar ceea ce m-a uimit din prima clipă, au fost ochii. Şi uimirea mea a crescut la gândul că niciodată până atunci nu văzusem ochii acestui om, pe care şi-i ascundea întotdeauna în dosul ochelarilor.

Din pricina unei antipatii ciudate, preconcepute şi de neînţeles, nu-mi plăcuse privirea aceasta încă din copilărie; acum însă aveam convingerea că ideea mea preconceputǎ era întemeiată. Imaginaţia mea lucra din plin. Deodată am avut impresia că ochii portretului s-au tulburat şi se feresc de privirea mea pătrunzătoare, ocolind-o, ca să nu descopăr falsitatea şi prefăcătoria din ei. În aceeaşi clipă, am crezut că pătrunsesem, înţelesesem taina ascunsă cu grijă şi m-a cuprins o bucurie neaşteptată. Un ţipăt uşor mi-a izbucnit din piept şi aproape în acelaşi timp am auzit un foşnet în spatele meu. Am întors capul şi l-am văzut pe Piotr Alexandrovici, care mă urmărea cu atenţie. Mi s-a părut că l-am văzut deodată roşind. Tot sângele mi-a năvălit în obraz şi am sărit de pe scaun.

— Ce faci aici? m-a întrebat el cu asprime. Ce cauţi aici?

Nu ştiam ce să-i răspund. Dar m-am dezmeticit repede şi i-am transmis cu chiu, cu vai invitaţia Alexandrei Mihailovna. Nu-mi mai amintesc ce mi-a răspuns, nici cum am ieşit din cabinetul lui, dar când am ajuns la Alexandra Mihailovna, uitasem cu desăvârşire ce-mi spusese şi am bâlbâit ceva nedesluşit.

— Ce-i cu tine, Netoşka? a întrebat ea. Uită-te în oglindă să vezi ce roşie eşti la faţă! Ce-i cu tine?

— Nu ştiu... am venit repede... i-am răspuns eu.

— Ce ţi-a spus Piotr Alexandrovici? m-a întrerupt ea, neliniştită.

Am tăcut. În clipa aceea s-au auzit paşii lui Piotr Alexandrovici şi m-am grăbit să ies din odaie. Am petrecut două ceasuri încheiate într-o aşteptare plină de zbucium. În sfârşit, Alexandra Mihailovna a trimis după mine. Am găsit-o tăcută şi îngrijorată. Când am intrat, mi-a aruncat o căutătură grăbită şi cercetătoare, apoi a lăsat ochii în pământ. Mi s-a părut că e stânjenită. Am observat apoi că era prost dispusă. Vorbea puţin, la mine nu se uita deloc şi, la întrebările pline de îngrijorare ale lui B., s-a plâns că o

doare capul. Piotr Alexandrovici era mai vorbăreţ decât de obicei, dar nu i se adresa decât lui B.

Alexandra Mihailovna s-a apropiat, distrată, de pian.

— Cântă-ne ceva! mi-a zis B.

— Da, Anneta, cântă aria ta cea nouă, a adăugat Alexandra Mihailovna, bucuroasă parcă de pretext.

Am privit-o – se uita la mine într-o aşteptare plină de nelinişte.

Dar n-am izbutit să mă stăpânesc. În loc să mă apropii de pian şi să cânt oricum, m-am tulburat, m-am zăpăcit şi n-am mai ştiut cum să ies din încurcătură. În sfârşit, cuprinsă de ciudă, am refuzat categoric să cânt.

— De ce nu vrei să cânţi? m-a întrebat Alexandra Mihailovna, uitându-se la mine cu subînţeles şi aruncând în acelaşi timp o privire fugară spre soţul ei.

Această dublă privire m-a scos din sărite. M-am ridicat de la masă, neînchipuit de tulburată. Nu mai eram în stare să-mi stăpânesc emoţia. Mă scutura o nerăbdare sâcâitoare; am repetat cu înfrigurare că nu vreau, că nu pot, că nu mă simt bine, privindu-i pe toţi drept în ochi, dar numai Dumnezeu ştie cât de mult aş fi vrut în clipa aceea să fiu singură în odaia mea, să nu mai văd pe nimeni.

B. era mirat, iar Alexandra Mihailovna, vădit neliniştită, nu scotea o vorbă. Piotr Alexandrovici s-a sculat deodată de pe scaun, spunând că uitase de nişte treburi importante. Părea înciudat că pierduse un timp preţios şi a ieşit grăbit din încăpere, adăugând că s-ar putea să se întoarcă mai târziu. Totuşi, pentru orice eventualitate, a strâns mâna lui B., luându-şi rămas bun de la el.

— La urma urmelor, ce-i cu dumneata? m-a întrebat B. Judecând după faţă, s-ar putea crede că eşti într-adevăr bolnavă.

— Da, nu mă simt bine, nu mă simt bine deloc, am răspuns eu, enervată.

— Într-adevăr, eşti palidă, dar adineauri erai atât de aprinsă la faţă! a zis Alexandra Mihailovna; apoi a tăcut brusc.

— Oh, destul! am spus eu şi m-am îndreptat spre ea, privind-o drept în ochi.

Sărmana nu a putut să-mi îndure privirea şi şi-a plecat capul, ca şi cum s-ar fi simţit vinovată de ceva. O roşeaţă uşoară i-a acoperit obrajii palizi. I-am luat mâna şi am sărutat-o. Alexandra Mihailovna m-a privit cu o bucurie naivă, neprefăcută.

— Iartă-mă că am fost astăzi o fată atât de rea, i-am spus eu cu căldură, dar crede-mă, nu mă simt bine. Nu te supăra, te rog,şi lasă-mă să plec...

— Suntem toţi nişte copii, a zis ea cu un zâmbet blând. Şi eu sunt un copil, un copil mai rău, mult mai rău decât tine, a adăugat ea, aplecându-se spre urechea mea. La revedere, vezi să te faci bine cât mai repede. Numai, pentru Dumnezeu, să nu fii supărată pe mine.

— Să fiu supărată pe dumneata? De ce? am întrebat-o eu, uluită de naivitatea purtării ei.

— De ce? a repetat ea foarte încurcată, parcă speriată deodată de ceea ce spusese. De ce? Ei, vezi, Netoşka mea, cum sunt eu? Ce am fost în stare să-ţi spun! La revedere! Tu ai mai multă minte decât mine... Iar eu mă port mai rău decât un copil.

— Lasă, lasă! i-am răspuns eu mişcată, fără să ştiu ce să mai zic.

După ce am sărutat-o o dată, m-am grăbit să ies din odaie.

Eram foarte tristă şi necăjită. Mă înciudasem pe mine însămi, pentru că nu fusesem destul de înţeleaptă şi nu ştiam să mă port. Mi-era ruşine, ruşine până la lacrimi. Am adormit adânc mâhnită. A doua zi, primul meu gând a fost că seara din ajun nu fusese decât o nălucire, un coşmar în care ne păcălisem unii pe alţii, şi dădusem prea mare importanţă unor fleacuri, că toate acestea se întâmplaseră

numai din pricina lipsei noastre de experienţă, a neobişnuinţei noastre de a primi impresiile din afară. Simţeam că numai scrisoarea aceea era de vină pentru tot ceea ce se întâmplase, că ea mă preocupă prea din cale afară, că imaginaţia mea o luase razna, şi m-am hotărât să nu mă mai gândesc la ea. După ce am rezolvat neobişnuit de repede întreaga mea frământare, fiind încredinţată că tot atât de uşor voi putea să trec de la hotărâre la faptă, m-am mai liniştit şi am plecat la lecţia de canto, înveselită de-a binelea. Aerul proaspăt al dimineţii mi-a limpezit cu totul capul. Drumurile acestea de dimineaţă, când mă duceam la profesorul meu, îmi plăceau foarte mult. Era atât de interesant să străbaţi oraşul, care către ora nouă îşi relua însufleţirea lui obişnuită şi-şi începea viaţa de toate zilele! Treceam de obicei prin străzile cele mai animate, ticsite de lume. Era cadrul în care începea activitatea mea artistică, şi de fiecare dată mă izbea contrastul dintre micile detalii ale vieţii de toate zilele cu preocupările ei atât de vii, şi arta care mă aştepta la doi paşi de această viaţă nouă, la etajul doi al unei case mari, plină de sus până jos de locatari, cărora, după cum mi se părea, prea puţin le păsa de arta mea şi de orice fel de artă. Mergeam la lecţie cu caietul de note subsuoară, printre trecătorii aceştia preocupaţi şi posomorâţi. Uitându-mă la bătrâna Natalia, însoţitoarea mea, mă întrebam, de fiecare dată, oare la ce s-o fi gândind? Probabil că ea nu-şi punea întrebări de felul acesta. În sfârşit, mă amuza şi profesorul meu, pe jumătate italian, pe jumătate francez, o fire curioasă, uneori înflăcărat, mai adeseori pedant, dar înainte de orice – zgârcit. Toate mi se păreau interesante şi mă făceau să râd sau îmi dădeau de gândit. De altfel, deşi cu sfială, îmi iubeam arta cu o pasiune fără margini. Făceam planuri măreţe, întrezărind un viitor minunat, şi de multe ori mă întorceam acasă entuziasmată de propria mea fantezie. Într-un cuvânt, în ceasurile acelea eram aproape fericită.

Într-o astfel de dispoziţie sufletească eram şi de data aceasta, când m-am întors acasă de la lecţie la ora zece. Uitasem totul, lăsându-mă furată de visuri pline de bucurie. Deodată, însă, urcând scara, am tresărit speriată. Auzisem vocea lui Piotr Alexandrovici, care cobora. Impresia neplăcută, pricinuită de sunetul vocii sale, a fost atât de puternică, amintirea celor întâmplate în ajun m-a izbit atât de tare, încât n-am izbutit să-mi ascund tulburarea. L-am salutat cu o uşoară înclinare a capului, dar pe faţa mea se citeau probabil atât de limpede sentimentele care mă stăpâneau în clipa aceea, încât el s-a oprit, mirat. Observându-i mişcarea, m-am roşit şi am continuat să urc, grăbită. El a bolborosit ceva în urma mea, apoi şi-a văzut de drum.

Îmi venea să plâng de necaz şi nu înţelegeam ce se petrece cu mine. Toată dimineaţa aceea am fost ca năucă, nu ştiam ce să fac, ca să termin cu povestea asta cât mai repede. Îmi juram mereu să-mi păstrez calmul, şi de fiecare dată simţeam că mă cuprinde groaza. Îmi dădeam seama că-l uram pe soţul Alexandrei Mihailovna şi, în acelaşi timp, eram deznădăjduită din pricina asta. De data aceasta m-am îmbolnăvit de atâta frământare şi nu mă mai puteam stăpâni defel. Mă supărasem pe toată lumea. În tot timpul dimineţii am rămas în odaia mea – nu m-am dus nici măcar la Alexandra Mihailovna. Dar a venit ea la mine. Când m-a văzut, era cât pe-aci să scoată un ţipăt. Eram atât de palidă, încât, privindu-mă în oglindă, m-am speriat şi eu. Alexandra Mihailovna a rămas lângă mine o oră încheiată, îngrijindu-mă ca pe un copil.

Dar atenţia ei plină de grijă m-a întristat nespus – mângâierile ei mă stânjeneau, şi-mi era atât de ruşine să mă uit la ea, încât, până la urmă, am rugat-o să mă lase singură. M-a părăsit plină de nelinişte. Zbuciumul meu s-a sfârşit cu o criză de plâns. Spre seară, mă simţeam ceva mai bine...

Mai bine, pentru că mă hotărâsem să mă duc la Alexandra Mihailovna, să cad în genunchi, să-i înapoiez scrisoarea pe care o pierduse şi să-i destăinuiesc totul. Voiam să-i mărturisesc tot chinul meu sufletesc, toate îndoielile mele, s-o îmbrăţişez cu toată dragostea mea fără margini, mistuitoare, pe care o simţeam pentru ea, martira mea. Să-i spun că sunt copilul ei, prietena ei, că mi-am deschis inima, să se poată uita înăuntrul ei şi să descopere acolo sentimentele mele arzătoare, neclintite, pentru ea. Dumnezeule! Ştiam, simţeam că eu eram ultima fiinţă în faţa căreia ea ar fi putut să-şi deschidă sufletul, dar mi se părea că salvarea va fi cu atât mai sigură, că spusele mele vor avea cu atât mai mare greutate... Îi înţelegeam suferinţa, deşi vag, nedesluşit, şi clocoteam de revoltă la gândul că ea ar putea să roşească în faţa mea, din cauza judecăţii mele... Sărmana mea, draga mea sărmană, oare tu eşti cea păcătoasă? Iată ce voiam să-i spun, plângând la picioarele ei. Se răzvrătise în mine simţul dreptăţii şi mă scotea din minţi. Eram în stare să fac orice. Mai târziu mi-am dat seama de ceea ce ar fi putut să fie, dacă o întâmplare neaşteptată nu m-ar fi oprit în ultima clipă, salvându-ne astfel pe amândouă de la pierzanie. M-am îngrozit. Oare în inima chinuită a Alexandrei Mihailovna mai putea renaşte speranţa? Dintr-o singură lovitură, aş fi omorât-o!

Iată ce s-a întâmplat. Nu mai aveam de străbătut decât două încăperi, ca să ajung în cabinetul ei, când, printr-o uşă laterală,a ieşit Piotr Alexandrovici, care a trecut mai departe fără să mă observe. Şi el se îndrepta spre odaia ei. M-am oprit, încremenită. Era tocmai omul pe care nu doream să-l întâlnesc într-o clipă ca aceea. Voiam să mă retrag, dar curiozitatea m-a ţintuit locului.

L-am văzut oprindu-se pentru câteva clipe în faţa oglinzii. Şi-a aranjat părul, şi, spre marea mea mirare, l-am auzit deodată fredonând un cântec. În aceeaşi clipă, o amintire vagă, îndepărtată, din copilărie, mi-a răsărit în

memorie. Pentru ca sentimentul acesta ciudat să poată fi înţeles, voi povesti întâmplarea din trecut. Chiar în primul an petrecut de mine în casa Alexandrei Mihailovna, m-a impresionat o întâmplare, pe care abia acum o înţelegeam, pentru că abia acum, în clipa aceasta, mi-am dat seama de cauza inexplicabilei mele antipatii faţă de acest om! După cum am mai spus, încă de pe atunci mă simţeam mereu stânjenită în prezenţa lui. Aerul lui preocupat, posomorât, expresia feţei lui, de cele mai multe ori abătută, tristă, mă impresionau foarte neplăcut. Am mai spus de asemenea că după ceasurile petrecute împreună la Alexandra Mihailovna, la ceai, în jurul mesei, simţeam în mine o greutate apăsătoare. Amintesc, în sfârşit, şi de tristeţea sfâşietoare care m-a doborât de cele două sau trei ori, când întâmplarea m-a lăsat să fiu martoră, aproape până la sfârşit, a scenelor triste, grele, despre care am mai vorbit la început. S-a întâmplat să-l întâlnesc atunci, la fel ca şi acum, în aceeaşi încăpere, la aceeaşi oră, când el, ca şi mine, se ducea la Alexandra Mihailovna. Pe vremea aceea, ori de câte ori îl întâlneam, simţeam o sfială copilărească şi mă piteam într-un colţ, ca şi cum m-aş fi făcut vinovată de ceva, implorând soarta ca el să nu mă observe. Atunci, ca şi acum, el s-a oprit în faţa oglinzii, iar eu am tresărit din pricina unui sentiment nedesluşit, deloc copilăresc. Mi s-a părut că-şi potrivea expresia feţei. Cel puţin îi zărisem limpede zâmbetul pe faţă, înainte de a se apropia de oglindă. L-am văzut râzând pentru prima oară, pentru că (îmi amintesc că aceasta m-a uimit mai mult decât orice) el nu râdea niciodată de faţă cu Alexandra Mihailovna. Deodată, în clipa în care s-a uitat în oglindă, trăsăturile obrazului i s-au transformat cu totul. Zâmbetul a dispărut ca prin farmec, şi în locul lui i s-a întipărit pe faţă un sentiment de amărăciune, care părea să răzbată fără voie dintr-o inimă atât de îndurerată, încât era peste puterile omeneşti să-l ascunzi, orice sforţare ai fi făcut. Gura i s-a strâmbat, o durere cumplită i-a încreţit fruntea şi i-a

încruntat sprâncenele, privirea i s-a posomorât sub ochelari – pe scurt cât ai clipi, ca la comandă, a devenit parcă un alt om. Ţin minte cum am început să tremur de groază, cum eu, copil, mă temeam să înţeleg ceea ce vedeam, şi de atunci o impresie neplăcută, apăsătoare, rămăsese pentru totdeauna în sufletul meu. După ce s-a privit timp de un minut în oglindă, a lăsat capul în piept, s-a gârbovit, aşa cum apărea de obicei în faţa Alexandrei Mihailovna, şi a pornit în vârful picioarelor spre cabinetul ei. Această amintire m-a uluit.

Şi atunci, la fel ca şi acum, el îşi închipuia că era singur şi se oprise în faţa aceleiaşi oglinzi. La fel ca şi atunci, mă pomeneam în aceeaşi încăpere cu el, stăpânită de o pornire neplăcută, duşmănoasă. Însă când l-am auzit cântând (pe el, de la care era cu neputinţă să te aştepţi la aşa ceva!), am fost atât de uimită, încât am rămas ţintuită locului, cu atât mai mult, cu cât mi-a reînviat în amintire o clipă asemănătoare din copilărie. Şi inima mi s-a strâns atât de puternic, încât nu sunt cuvinte în care să pot cuprinde senzaţia care m-a zguduit. Toţi nervii mei au tresărit, şi am răspuns acestui cântec nefast cu o izbucnire de râs nervos, care l-a făcut pe bietul cântăreţ să scoată un ţipăt şi să sară doi paşi îndărăt de la oglindă. Era palid ca un mort, şi, ca şi cum ar fi fost prins în mod ruşinos asupra unei fapte urâte, mă privea uluit, furios, înnebunit de groază. Privirea lui mi-a încordat nervii şi mai mult. I-am răspuns cu un râs nervos, isteric, şi, uitându-mă drept în ochii lui, râzându-i în nas, am trecut prin faţa lui fără să-mi opresc râsul, spre odaia Alexandrei Mihailovna. Ştiam că el se oprise în dosul draperiei, că şovăia, gândindu-se, poate, dacă să mai intre ori ba, că furia şi laşitatea îl încremeniseră, şi, cuprinsă de un fel de nerăbdare provocătoare, nervoasă, aşteptam să văd ce va face. Aş fi pus rămăşag că nu va intra şi am avut dreptate. Nu a apărut decât peste o jumătate de oră. Alexandra Mihailovna s-a uitat lung la mine, foarte mirată. Dar

întrebările i-au fost zadarnice. Nu-i puteam spune ce se petrecuse cu mine, mă înăbuşeam. În sfârşit, şi-a dat seama că era o criză de nervi şi mi s-a părut că e foarte neliniştită. După ce m-am odihnit puţin, i-am luat mâinile într-ale mele şi am început să le acopăr cu sărutări. Abia acum îmi dădeam seama de ceea ce era să fac, şi de n-ar fi fost întâlnirea neaşteptată cu soţul ei, aş fi ucis-o. Mă uitam la ea, ca la o înviată din morţi.

Şi a intrat Piotr Alexandrovici.

I-am aruncat o privire fugară. După faţa lui nu se cunoştea că s-ar fi întâmplat ceva între noi. Cu alte cuvinte, era posomorât şi sever ca de obicei. Dar după obrazul lui palid şi tremurul uşor din colţul gurii, mi-am dat seama că face un greu efort să-şi ascundă emoţia. A salutat-o cu răceală pe Alexandra Mihailovna şi s-a aşezat tăcut la locul lui obişnuit. Când şi-a luat ceaşca de ceai, mâna îi tremura. Mă aşteptam la o dezlănţuire nervoasă din partea lui şi m-a cuprins o frică grozavă. Aş fi ieşit din odaie, dar nu mă puteam hotărî s-o părăsesc pe Alexandra Mihailovna, care se schimbase la faţă, privindu-şi soţul. Era şi ea roasă de o presimţire rea. În sfârşit, s-a întâmplat ceea ce aşteptam cu atâta teamă.

În mijlocul tăcerii adânci, mi-am ridicat privirea şi am întâlnit ochelarii lui Piotr Alexandrovici îndreptaţi asupra mea. Era ceva atât de neaşteptat, încât am tresărit, gata, gata să scot un ţipăt, şi mi-am plecat capul. Alexandra Mihailovna mi-a observat mişcarea.

— Ce-i cu dumneata? De ce ai roşit? a răsunat vocea tăioasă, brutală a lui Piotr Alexandrovici.

N-am răspuns. Inima îmi zvâcnea cu atâta putere, încât nu eram în stare să scot o vorbă.

— De ce a roşit? De ce roşeşte mereu? a întrebat el, adresându-se Alexandrei Mihailovna şi arătând spre mine cu un gest insolent.

Indignarea mi-a tăiat respiraţia. Am aruncat o privire rugătoare spre Alexandra Mihailovna. Ea m-a înţeles. Obrajii ei palizi s-au aprins.

— Anneta, mi-a spus ea pe un ton hotărât, la care nu m-aş fi aşteptat din partea ei, du-te în camera ta. O să vin şi eu numaidecât. Vom rămâne toată seara împreună…

— Te întreb, m-ai auzit, ori ba? i-a curmat vorba Piotr Alexandrovici, ridicând şi mai mult tonul, ca şi cum n-ar fi înţeles vorbele soţiei sale. De ce roşeşti când te întâlneşti cu mine? Răspunde!

— Pentru că dumneata o faci să roşească, întocmai ca pe mine, de altfel, i-a răspuns Alexandra Mihailovna, cu vocea întretăiată de emoţie.

M-am uitat mirată la ea. Violenţa răspunsului ei mi s-a părut la început neaşteptată.

— *Eu* te fac să roşeşti, *eu*? întrebă Piotr Alexandrovici, uimit şi indignat, accentuând cu putere cuvântul *eu*. *Dumneata* ai roşit din pricina *mea*? Dar pot oare *eu* să te fac pe *dumneata* să roşeşti, pentru *mine*? *Dumneata*, nu *eu*, ai avea de ce să roşeşti, ce zici?

Fraza aceasta era atât de clară pentru mine şi fusese spusă cu atâta cruzime şi ironie batjocoritoare, încât am scos un ţipăt de groază şi m-am năpustit spre Alexandra Mihailovna. Pe faţa ei de o paloare cadaverică se oglindeau uimirea, suferinţa, reproşul şi groaza. M-am uitat la Piotr Alexandrovici şi mi-am împreunat mâinile, rugătoare. Parcă-şi dădea şi el seama de ceea ce făcuse, dar furia ce-l împinsese să spună cuvintele acestea nu-i trecuse încă. Totuşi, observându-mi implorarea mută, s-a tulburat. Gestul meu arăta, fără putinţă de îndoială, că ştiam multe din ceea ce până atunci fusese o taină numai a lor şi că înţelesesem foarte bine tâlcul vorbelor lui.

— Anneta, du-te în camera ta! a repetat Alexandra Mihailovna cu voce slabă, dar hotărâtă, ridicându-se de pe scaun. Trebuie să stau neapărat de vorbă cu Piotr Alexandrovici…

Părea liniştită, dar de liniştea aceasta mă temeam mai mult decât de orice emoţie a ei. Stăteam încremenită, ca şi cum nu i-aş fi auzit vorbele. M-am străduit din răsputeri să-i citesc pe faţă ce se petrecea în clipa aceea în sufletul ei. Mi s-a părut că nu-mi înţelesese nici gestul, nici ţipătul.

— Uite ce-ai făcut, domnişoară! mi-a spus Piotr Alexandrovici, apucându-mi mâinile şi arătând spre soţia sa.

Dumnezeule! Niciodată nu mai văzusem o deznădejde ca aceea pe care o citeam acum pe faţa ei crispată, cadaverică. El m-a luat de mână şi m-a scos afară din odaie. Am aruncat o ultimă privire îndărăt. Alexandra Mihailovna stătea sprijinită de şemineu, cu capul strâns între mâini. Toată atitudinea ei vădea un chin sfâşietor. L-am apucat pe Piotr Alexandrovici de mână şi am strâns-o cu înfrigurare.

— Pentru numele lui Dumnezeu! Pentru numele lui Dumnezeu! i-am spus eu cu voce întretăiată, fie-ţi milă!

— Nu te teme, nu te teme, a zis el, aruncându-mi o privire stranie. Nu-i nimic, e o criză. Hai, du-te, du-te odată!

Am intrat în odaia mea, m-am prăbuşit pe divan şi mi-am acoperit faţa cu mâinile. Am rămas trei ore încheiate, aşa nemişcată, şi în tot acest răstimp am trecut printr-un adevărat infern. În sfârşit, n-am mai putut îndura şi am trimis să întrebe dacă pot veni la Alexandra Mihailovna. Răspunsul l-a adus *madame* Léotard. Piotr Alexandrovici o trimisese să-mi spună că criza trecuse, ca nu mai era niciun pericol, dar că Alexandra Mihailovna are nevoie de linişte. Nu m-am culcat până la trei dimineaţa. Îmi frământam mintea, mergând prin cameră. Situaţia mea mi se părea mai întunecată decât oricând, dar mă simţeam parcă mai liniştită,poate pentru că mă socoteam mai vinovată decât toţi. M-am culcat, aşteptând cu nerăbdare ziua următoare.

Însă a doua zi, spre mirarea şi durerea mea, am observat la Alexandra Mihailovna o răceală inexplicabilă. La început, am crezut că femeia aceasta cu sufletul nobil şi curat suferă, văzându-mă după scena a cărei martoră fusesem fără să vreau în ajun. O ştiam în stare să roşească întocmai ca un copil în faţa mea şi să-mi ceară iertare pentru nefericita scenă de aseară, care poate mă jignise adânc. Am observat însă curând că o preocupa altceva, o altă supărare, pe care şi-o ascundea cu stângăcie. Ba îmi răspundea scurt şi rece, ba spunea vorbe cu subînţelesuri, ba, în sfârşit, devenea foarte duioasă cu mine, căindu-se de asprimea pe care mi-o arăta, dar care nu putea prinde rădăcini în inima ei, iar în vorbele ei blânde, mângâietoare, se desluşea parcă o mustrare blajină. În sfârşit, am întrebat-o fără ocol ce se întâmplase cu ea şi dacă avea ceva să-mi spună. Întrebarea mea neaşteptată a pus-o oarecum în încurcătură; apoi şi-a ridicat deodată ochii mari spre mine şi, privindu-mă cu bunătate, cu un zâmbet duios în colţul gurii, mi-a spus:

— N-am nimic, Netoşka, numai că, ştii, întrebarea ta a fost atât de neaşteptată, că m-am cam zăpăcit. Asta numai pentru că ai întrebat atât de repede... Te rog să mă crezi. Dar ascultă-mă şi spune-mi adevărul, fetiţa mea: ai ceva pe suflet, care te-ar tulbura cum m-am tulburat eu, dacă ai fi întrebată tot atât de repede, pe neaşteptate?

— Nu, i-am răspuns eu, privind-o drept în ochi.

— Ei vezi, asta-i foarte bine! De-ai şti, draga mea, cât de recunoscătoare îţi sunt pentru admirabilul tău răspuns! Nu că aş fi fost în stare să te bănuiesc de ceva rău, asta niciodată! Nici măcar gândul că tu ai putea face ceva rău nu mi l-aş ierta. Dar ascultă-mă: când te-am luat la mine, erai un copil, iar acum ai şaptesprezece ani. Ai văzut şi tu: sunt bolnavă, sunt şi eu ca un copil, am şi eu nevoie de îngrijire. N-am putut să-ţi fiu ca o mamă adevărată, deşi dragoste pentru tine a fost de ajuns în inima mea. Şi dacă acum mă frământă grija, fireşte că nu eşti tu vinovată, ci

eu. Iartă-mi, te rog, întrebarea şi iartă-mă că nu mi-am îndeplinit, poate, fără să vreau, toate promisiunile pe care ţi le-am făcut ţie şi lui tăicuţu, când te-am luat din casa lui. Aceasta mă îngrijorează foarte mult şi m-a îngrijorat adeseori, draga mea.

Am îmbrăţişat-o cu lacrimi în ochi.

— O, mulţumesc, mulţumesc pentru toate! am spus eu, udându-i mâinile cu lacrimi. Nu vorbi aşa, nu-mi sfâşia inima. Dumneata ai fost mai mult decât o mamă pentru mine. Dumnezeu să vă binecuvânteze pentru tot ce-aţi făcut amândoi, dumneata şi prinţul, pentru mine, o sărmană orfană părăsită! Draga mea, scumpa mea prietenă!

— Ajunge, Netoşka, ajunge! Îmbrăţişează-mă tare, aşa, mai tare, mai tare! Ştii ce-aş vrea să-ţi spun? Dumnezeu ştie de ce, dar mi se pare că mă îmbrăţişezi pentru ultima oară.

— Nu, nu, i-am răspuns eu, plângând în hohote, ca un copil. Nu-i adevărat! Vei fi fericită! Mai ai încă atâtea zile de trăit! Crede-mă, vom fi fericite!

— Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc că mă iubeşti atât de mult! N-au mai rămas lângă mine decât prea puţini oameni. Toţi m-au părăsit!

— Cine te-a părăsit? Cine?

— Înainte erau şi alţii în jurul meu. Tu n-ai de unde să ştii, Netoşka. M-au părăsit toţi, au plecat toţi, de parcă ar fi fost doar năluciri. Iar eu i-am aşteptat atât de mult, i-am aşteptat toată viaţa. Dumnezeu să-i aibă în pază! Priveşte, Netoşka! Vezi, afară e toamnă, târziu. În curând o să ningă, şi, odată cu primii fulgi de zăpadă, o să mor. Da, dar nu sunt tristă din pricina asta. Adio!

Avea faţa palidă, trasă. Pe obraji îi ardea câte o pată sângerie, prevestitoare de nenorocire. Buzele îi tremurau şi i se uscaseră din pricina febrei.

S-a apropiat de pian şi a încercat câteva acorduri. În aceeaşi clipă o coardă a plesnit cu un sunet puternic, prelungit ca un geamăt greu, tremurat.

— Auzi, Netoşka, auzi? a zis ea deodată cu emoţie în glas, arătând pianul. Coarda a fost întinsă prea tare, mult prea tare. Ea nu a putut să mai reziste şi a murit. Ai auzit cum se stinge sunetul, în tânguiri?

Vorbea greu. O durere sufletească surdă i se oglindea pe faţă. Ochii i se umpluseră de lacrimi.

— Ei, acum ajunge, Netoşka, draga mea, ajunge! Du-te şi adu-mi copiii.

I-am adus. Prezenţa lor a mai liniştit-o. Peste o oră i-a trimis în odaia lor.

— După ce voi muri, n-o să-i părăseşti, Anneta, nu-i aşa? mi-a spus ea în şoaptă, temându-se parcă să nu audă cineva.

— Nu vorbi aşa, că mă omori!

Doar atât am putut să-i răspund.

— Şi tu ai crezut? Uneori spun Dumnezeu ştie ce, a fost numai o glumă, a adăugat ea zâmbind, după o scurtă tăcere. Sunt acum ca un copil, trebuie să mi se ierte orice.

Mi-a aruncat o privire plină de sfială, de parcă i-ar fi fost teamă să spună ce gândea. Aşteptam.

— Ai grijă să nu-l sperii, a zis ea într-un târziu, cu ochii în pământ, cu obrazul deodată uşor colorat, şi atât de încet, că abia am putut-o auzi.

— Pe cine? am întrebat-o eu, mirată.

— Pe soţul meu. O să-i povesteşti, desigur, totul, încetul cu încetul.

— Dar de ce să-i povestesc? De ce? repetam eu, din ce în ce mai mirată.

— Bine, poate că n-o să-i povesteşti, cine ştie! a răspuns ea, sfredelindu-mă cu privirea, cu toate că acelaşi zâmbet sincer îi înflorea pe buze. Era din ce în ce mai îmbujorată la faţă. Şi acum, destul! Am glumit numai!

Inima mi se strângea tot mai dureros.

— Ascultă-mă, o să-i iubeşti după ce voi muri, nu-i aşa? a adăugat ea grav, şi iarăşi cu un aer tainic. Aşa cum ţi-ai iubi propriii tăi copii, da? Ţine minte: te-am socotit întotdeauna copilul meu şi nu am făcut nicio deosebire între tine şi ai mei.

— Da, da, i-am răspuns eu, fără să mai ştiu ce vorbesc, pentru că mă sufocau lacrimile şi tulburarea.

O sărutare fierbinte mi-a ars mâna înainte de a o fi putut retrage. Uimirea mi-a ferecat limba.

,,Ce-i cu ea? La ce se gândeşte? Ce-a fost ieri între ei?" mi-a fulgerat prin minte.

Un minut mai târziu, s-a plâns că e obosită.

— Sunt bolnavă de multă vreme, dar n-am vrut să vă sperii,pe amândoi, a zis ea. Căci amândoi mă iubiţi, nu-i aşa?... La revedere, Netoşka! Lasă-mă singură şi vino diseară la mine, negreşit. O să vii?

I-am făgăduit, dar acum eram bucuroasă că plec. Nu mai puteam îndura.

Sărmana, sărmana de tine! Cu ce bănuială o să cobori tu în mormânt? mă gândeam eu, plângând amarnic. Ce nouă suferinţă îţi otrăveşte sufletul şi te macină fără să îndrăzneşti măcar să scoţi o vorbă despre ea? Doamne! Ce suferinţă fără de sfârşit, pe careo cunosc acum în întregime, ce viaţă lipsită de o rază de lumină, ce dragoste sfioasă, care nu cere nimic! Chiar şi acum, acum, aproape de patul de moarte, când inima i se sfâşie de durere, această femeie se teme, ca o criminală, să cârtească, să se tânguie, închipuindu-şi, născocind o nouă durere! S-a şi resemnat, s-a şi împăcat cu ea!...

Seara, în amurg, profitând de absenţa lui Ovrov (noul venit de la Moscova), am intrat în bibliotecă, am deschis dulapul şi am început să caut printre cărţi, ca să aleg ceva, să-i pot citi cu glas tare Alexandrei Mihailovna. Voiam să-i alung gândurile negre şi căutam ceva vesel, uşor!... Am ales mult, distrată. Tristeţea mea se adâncea odată cu întunericul. M-am trezit cu cartea aceea în mână, deschisă

la aceeaşi pagină unde se mai cunoşteau şi acum urmele scrisorii pe care de atunci o păstram mereu la piept, acea taină din pricina căreia viaţa mea luase o altă întorsătură, taină care simţeam cum mă ameninţă de departe, cu suflul ei rece, aspru, necunoscut şi misterios... „Ce va fi cu noi? mă întrebam eu. În curând, colţişorul în care m-am simţit atât de bine, în care mi-a fost atât de cald, va fi pustiu! Spiritul curat, luminos, care mi-a ocrotit adolescenţa, mă părăseşte. Ce mă aşteaptă de aci înainte?" Uitând de clipa prezentă, mă aplecam asupra trecutului meu, care acum îmi apărea atât de drag, mă străduiam să întrezăresc viitorul, să scrutez necunoscutul, care mă aştepta ameninţător... Îmi amintesc de clipa aceea, ca şi cum aş retrăi-o iarăşi acum, atât de adânc mi s-a întipărit în memorie.

Ţineam în mână scrisoarea şi cartea deschisă. Lacrimile îmi curgeau şiroaie pe obraz. Deodată, am tresărit speriată – am auzit lângă mine o voce cunoscută. În aceeaşi clipă, scrisoarea mi-a fost smulsă din mână. Am scos un ţipăt, am întors capul, şi m-am pomenit faţă în faţă cu Piotr Alexandrovici. M-a apucat de mână, încercând să mă imobilizeze, în timp ce cu dreapta apropia scrisoarea de lumină, silindu-se să descifreze primele rânduri... Am început să strig. Preferam să mor decât să las scrisoarea în mâna lui. După zâmbetul lui triumfător, mi-am dat seama că izbutise să descifreze primele rânduri. Îmi pierdeam capul...

În clipa următoare, m-am năpustit asupra lui, şi, pierzându-mi cumpătul, i-am smuls scrisoarea din mână. Totul s-a petrecut atât de repede, că nici eu nu mi-am dat seama cum a ajuns scrisoarea din nou la mine. Dar văzând că voia să mi-o smulgă iar din mână, m-am grăbit s-o ascund la piept şi m-am dat cu trei paşi înapoi.

Cam o jumătate de minut ne-am privit in tăcere. Eu tot mai tremuram de groază. El, palid, cu buzele învineţite, crispate, a curmat cel dintâi tăcerea.

— Ajunge! a zis el cu vocea stinsă din pricina emoţiei. Cred că nu vrei să folosesc forţa. De aceea dă-mi scrisoarea de bunăvoie.

Abia atunci m-am dezmeticit. Jignirea, ruşinea, indignarea împotriva constrângerii brutale mă sufocau. Lacrimi fierbinţi se prelingeau pe obrajii mei aprinşi. Tremuram ca varga de emoţie, şi câtva timp n-am fost în stare să scot o vorbă.

— Ai auzit? mi-a spus el, apropiindu-se la doi paşi de mine.

— Lasă-mă, lasă-mă! am strigat eu, ferindu-mă de el. Te-ai purtat josnic, urât! Dumneata nu-ţi dai seama ce faci! Lasă-mă să trec!...

— Cum? Ce înseamnă asta? Tot dumneata mai îndrăzneşti să vorbeşti pe un asemenea ton... după ce dumneata... Dă-mi scrisoarea, îţi spun!

A mai făcut un pas spre mine, dar, privindu-mă o clipă în faţă, a văzut atâta dârzenie în ochii mei, că s-a oprit, gândindu-se parcă la ceva.

— Bine! a zis el în sfârşit, sec, ca şi cum ar fi luat o hotărâre, dar făcând sforţări să se stăpânească. Toate la timpul lor, dar mai întâi...

S-a uitat în jurul nostru.

— Dumneata... cine ţi-a dat voie să intri în bibliotecă? De ce ai deschis acest dulap? De unde ai luat cheia?

— N-am să-ţi spun, i-am răspuns eu. Cu dumneata nu vorbesc. Lasă-mă, lasă-mă!

M-am îndreptat spre uşă.

— Dă-mi voie, a zis el, apucându-mă de mână. Aşa n-o să pleci.

Fără să-i răspund, mi-am smuls mâna dintr-a lui şi am făcut o nouă mişcare spre uşă.

— Foarte bine, dar nu pot să-ţi permit să primeşti scrisori de la amanţii dumitale în casa mea...

Am scos un ţipăt de groază şi l-am privit buimacă.

— Şi de aceea...

— Opreşte-te! i-am strigat eu. Cum poţi? Cum ai putut să-mi spui una ca asta?... Doamne! Doamne!

— Cum? Ce zici? Mă şi ameninţi?

Dar eu îl priveam, palidă, deznădăjduită. Scena dintre noi atinsese culmea înverşunării şi nu mai înţelegeam nimic. Îl imploram cu privirea să nu mai continue. Eram gata să-i iert jignirea numai să se oprească. Se uita ţintă la mine şi părea că şovăie.

— Nu mă face să întrec orice măsură, i-am şoptit eu, îngrozită.

— Ba nu, trebuie să pun odată capăt acestei situaţii! a zis el, în sfârşit, parcă renunţând la hotărârea luată mai înainte. Îţi mărturisesc că privirea dumitale m-a făcut să şovăi o clipă, a adăugat el cu un zâmbet ciudat. Dar, din nefericire, lucrurile vorbesc de la sine. Am apucat să citesc începutul scrisorii. E o scrisoare de dragoste. Doar n-o să mă faci să cred că-i altceva! Asta să ţi-o scoţi din cap! Şi dacă m-am îndoit o clipă, asta nu dovedeşte decât că la celelalte calităţi admirabile pe care le ai, trebuie să mai adaug şi talentul de a minţi de minune, şi, de aceea, repet...

În timp ce vorbea, faţa i se schimonosea tot mai mult de mânie. Era din ce în ce mai palid. Buzele i se strâmbaseră şi-i tremurau atât de tare, că abia a putut articula ultimele cuvinte. Afară se întunecase de tot. Stăteam acolo, singură, lipsită de apărare, în faţa unui om în stare să insulte o femeie.

Însfârşit, toate aparenţele pledau împotriva mea. Mă chinuia ruşinea, mă pierdeam, nu puteam să înţeleg ura acestui om. Fără să-i mai răspund, înnebunită de groază, m-am năpustit spre uşă şi m-am dezmeticit abia lângă cabinetul Alexandrei Mihailovna. În aceeaşi clipă i-am auzit paşii. Voiam să intru la ea, dar m-am oprit deodată, ca lovită de trăsnet.

„Ce va fi cu ea?” mi-a fulgerat prin minte. Scrisoarea asta!... Nu, mai bine să mi se întâmple orice, decât să dau

inimii ei această ultimă lovitură! Şi m-am năpustit înapoi. Dar era prea târziu, el stătea lângă mine.

— Vino unde vrei, numai nu aici, nu aici! i-am şoptit eu, apucându-i mâna. Fie-ţi milă de ea! O să mă întorc iar în bibliotecă sau... unde vrei! Ai s-o omori!

— Dumneata ai s-o omori, nu eu! mi-a răspuns el, dându-mă la o parte.

Ultima mea speranţă dispăruse. Simţeam că dorea cu tot dinadinsul să continue scena aceasta în faţa Alexandrei Mihailovna.

— Pentru numele lui Dumnezeu! i-am spus eu, căutând să-l opresc din toate puterile mele.

În aceeaşi clipă, draperia uşii s-a dat la o parte şi Alexandra Mihailovna a apărut în faţa noastră. Ne privea mirată. Era mai palidă decât de obicei. Abia se ţinea pe picioare. Se cunoştea că ne auzise şi trebuie să fi făcut un efort deosebit ca să poată ajunge până la noi.

— Cine e? Despre ce vorbeaţi aici? a întrebat ea, privindu-ne nedumerită.

Câteva clipe s-au scurs în tăcere. O paloare cadaverică s-a aşternut pe faţa ei. M-am repezit la ea, am îmbrăţişat-o cu putere şi am condus-o înapoi, în cabinetul ei. Piotr Alexandrovici ne-a urmat. Mi-am ascuns faţa la pieptul ei, strângând-o în braţe din ce în ce mai tare, aşteptând cu răsuflarea tăiată.

— Ce-i cu tine, ce-i cu voi? a întrebat din nou Alexandra Mihailovna.

— Să-ţi răspundă ea! Nu mai departe decât ieri îi luai apărarea, a zis Piotr Alexandrovici, lăsându-se greoi pe un fotoliu.

O îmbrăţişam din ce în ce mai tare pe Alexandra Mihailovna.

— Dumnezeule, ce s-a întâmplat? a îngăimat ea, îngrozită. Dumneata eşti foarte enervat, ea e speriată, plânge! Anneta, spune-mi ce s-a petrecut între voi?

— Ba nu, dă-mi voie să vorbesc eu mai întâi, a zis Piotr Alexandrovici, apropiindu-se, luându-mi mâna şi dându-mă la o parte de lângă Alexandra Mihailovna. Stai aici, mi-a poruncit el, arătându-mi mijlocul camerei. Vreau să te judec în faţa aceleia care ţi-a fost ca şi o mamă bună. Iar dumneata linişteşte-te, stai jos, a adăugat el, ajutând-o pe Alexandra Mihailovna să se aşeze în fotoliu. Sunt mâhnit că nu te-am putut scuti de această explicaţie neplăcută, dar o găsesc necesară.

— Doamne, ce înseamnă toate astea! a exclamat Alexandra Mihailovna adânc tulburată, uitându-se când la el, când la mine.

Îmi frângeam mâinile, presimţind că se apropie clipa fatală. De la el nu mă puteam aştepta la îndurare.

— Într-un cuvânt, a continuat Piotr Alexandrovici, am vrut să judecăm împreună situaţia. Întotdeauna, dumneata (şi nu înţeleg de ce, o fi vreuna din fanteziile dumitale), chiar şi aseară, de pildă, credeai, spuneai... dar nu ştiu cum să mă exprim, pentru că roşesc din pricina presupunerilor... Într-un cuvânt, dumneata îi luai apărarea şi-mi reproşai asprimea *deplasată*. Ai făcut aluzie la *un alt sentiment* pe care l-aş nutri şi care ar provoca această asprime *deplasată*. Dumneata... dar nu înţeleg de ce nu-mi pot învinge tulburarea, roşeaţa din obraz, la gândul că dumneata ai avut asemenea bănuieli! De ce nu pot vorbi despre ele cu glas tare, deschis, în faţa ei... Într-un cuvânt, dumneata...

— O, n-ai să faci una ca asta! Nu, n-ai să spui asta! a exclamat Alexandra Mihailovna, cuprinsă de emoţie, mistuită de ruşine. Nu, trebuie s-o cruţi! Numai eu, eu singură le-am născocit pe toate! Acum nu mai am niciun fel de bănuieli. Iartă-mă pentru ele, iartă-mă! Sunt bolnavă, trebuie să mă ierţi, numai să nu-i spui ei, să nu-i spui... Anneta, mi-a zis ea, apropiindu-se de mine, Anneta, pleacă! Repede! Mai repede! Piotr Alexandrovici a glumit doar. Numai eu sunt de vină, a fost o glumă proastă...

— Într-un cuvânt, ai fost geloasă din pricina ei, a zis Piotr Alexandrovici, aruncând fără milă aceste cuvinte, drept răspuns la implorările ei.

Ea a scos un ţipăt, a pălit şi s-a sprijinit de fotoliu, abia mai ţinându-se pe picioare.

— Dumnezeu să-ţi ierte păcatul! a şoptit ea, în sfârşit, cu vocea stinsă. Eu îţi cer iertare pentru păcatul lui. Netoşka, iartă-mă! Numai eu sunt de vină. Am fost bolnavă, am fost...

— Dar asta-i tiranie, neruşinare, josnicie! am strigat eu înnebunită, înţelegând, în sfârşit, de ce dorise el să mă osândească în faţa soţiei sale. E ceva demn de dispreţ! Dumneata...

— Anneta! a strigat Alexandra Mihailovna îngrozită, apucându-mi mâinile.

— E o comedie! O comedie şi nimic mai mult! a zis Piotr Alexandrovici, apropiindu-se de noi, foarte tulburat. O comedie, vă spun, a urmat el, cu un zâmbet plin de ură, cu privirea aţintită asupra soţiei sale. Iar cea păcălită în toată această comedie eşti numai dumneata. Crede-mă că noi, a continuat el cu răsuflarea tăiată, arătând spre mine, nu ne temem de astfel de explicaţii. Crede-mă că nu suntem chiar atât de neprihănită, ca să ne simţim jignită, să roşim şi să ne astupăm urechile când ni se spun asemenea lucruri. Iartă-mă că mă exprim simplu, direct, brutal poate, dar aşa trebuie. Sunteţi sigură, doamnă, de purtarea cinstită a acestei... domnişoare?

— Dumnezeule! Ce-i cu dumneata? Nu-ţi dai seama de ceea ce vorbeşti! a strigat Alexandra Mihailovna, îngrozită, sfârşită.

— Te rog, fără vorbe mari! a întrerupt-o el dispreţuitor. Nu-mi plac vorbele mari. E o chestiune cât se poate de simplă, fără complicaţii, foarte vulgară, te întreb de purtarea ei. Ştii dumneata că...

Dar nu l-am lăsat să continue şi, apucându-i mâinile, l-am tras cu forţa la o parte. Încă o clipă, şi totul ar fi fost pierdut.

— Nu pomeni de scrisoare! i-am spus repede, în şoaptă. Ai s-o omori pe loc. Reproşul adus mie va fi în acelaşi timp un reproş la adresa ei. Ea nu poate să mă judece, pentru că eu ştiu totul... Înţelegi? Ştiu *totul*!

M-a privit ţintă, ca o curiozitate sălbatică, şi s-a intimidat, tot sângele i-a năvălit în obraz.

— Ştiu *tot, tot*! am repetat eu.

El tot mai şovăia. Pe buzele lui era o întrebare. L-am prevenit:

— Iată ce a fost, am spus eu cu glas tare, întorcându-mă grăbită spre Alexandra Mihailovna, care ne privea, cuprinsă de o mirare plină de sfială şi tristeţe. Eu sunt de vină pentru tot ce s-a întâmplat. Sunt patru ani de când vă mint. Am luat cheia de la bibliotecă, şi de patru ani citesc pe ascuns cărţi. Piotr Alexandrovici m-a văzut citind o carte, care... nu putea, nu trebuia să fie în mâna mea. Fiindu-i teamă pentru mine, el a exagerat primejdia în ochii dumitale... Dar nu caut să mă dezvinovăţesc (m-am grăbit să adaug, observând un zâmbet batjocoritor pe buzele lui): eu sunt de vină pentru tot ce s-a întâmplat. Ispita a fost mai tare decât mine şi, după ce am păcătuit o dată, mi-a fost ruşine să-mi mărturisesc fapta... asta-i tot, aproape tot ce-a fost între noi...

— O! Ce abilă eşti! a şoptit lângă mine Piotr Alexandrovici.

Alexandra Mihailovna mă ascultase cu cea mai mare atenţie,dar pe chipul ei se întipărise neîncrederea. Se uita mereu, ba la mine, ba la soţul ei. Apoi s-a aşternut tăcerea. Aşteptam cu respiraţia tăiată. Ea a lăsat capul în piept şi şi-a acoperit ochii cu mâna, gândindu-se şi cântărind, probabil, fiecare cuvânt rostit de mine. În sfârşit, m-a privit ţintă.

— Netoşka, copilul meu, ştiu că tu nu minţi. Asta-i tot ce s-a întâmplat, absolut tot?

— Tot.

— Tot? l-a întrebat ea pe soţul ei.

— Da, tot, a răspuns el, făcând un efort, tot!

Am răsuflat uşurată.

— Îmi dai cuvântul tău de onoare, Netoşka?

— Da, i-am răspuns eu fără şovăire.

Dar n-am putut să mă stăpânesc şi m-am uitat la Piotr Alexandrovici, care, auzind că mi-am dat cuvântul de onoare, a izbucnit în râs. M-am aprins la faţă şi biata Alexandra Mihailovna mi-a observat tulburarea. O durere apăsătoare, chinuitoare i s-a întipărit pe faţă.

— Destul, a spus ea tristă. Vă cred. Nu pot să nu vă cred.

— Mărturisirea mi se pare suficientă, a zis Piotr Alexandrovici. Ai auzit-o? Şi ce părere ai despre ea?

Alexandra Mihailovna nu a răspuns. Scena devenea din ce în ce mai penibilă.

— Chiar mâine o să verific toate cărţile, a continuat Piotr Alexandrovici. Nu ştiu ce-a mai fost acolo, dar...

— Ce carte citea? a întrebat Alexandra Mihailovna.

— Carte? Răspunde dumneata, mi-a zis el, întorcându-se spre mine. Dumneata ştii *să descurci lucrurile* mai bine decât mine, a adăugat apoi cu ironie ascunsă.

M-am speriat. Nu eram în stare să scot o vorbă. Alexandra Mihailovna s-a înroşit şi a lăsat privirea în jos. A urmat o pauză lungă. Piotr Alexandrovici măsura înciudat odaia în lung şi în lat.

— Nu ştiu ce s-a petrecut între voi, a început într-un târziu Alexandra Mihailovna, rostind cu sfială fiecare cuvânt, dar dacă a fost *numai asta*, a continuat ea, silindu-se să dea un înţeles deosebit spuselor ei, gata să-şi piardă stăpânirea de sine sub privirea fixă a soţului ei, cu toate că se ferea să-l privească, dacă a fost *numai asta*, nu înţeleg de ce trebuie să ne supărăm şi să fim atât de desperaţi. Mai vinovată decât voi sunt eu, numai eu, şi gândul acesta

mă doare nespus de mult. Am neglijat educaţia ei şi numai eu sunt răspunzătoare de tot ce s-a întâmplat. Ea trebuie să mă ierte, iar eu nu pot şi nu îndrăznesc s-o condamn. Repet: de ce să deznădăjduim? Primejdia a trecut. Priveşte-o, a continuat ea din ce în ce mai însufleţită, aruncând o privire cercetătoare asupra soţului ei, priveşte-o! Oare fapta ei nesocotită a avut vreo urmare? Crezi că n-o cunosc eu pe copila mea, pe fetiţa mea dragă? Nu ştiu eu că are inima curată şi nobilă şi că în căpşorul ei frumos – a continuat ea, mângâindu-mă şi atrăgându-mă spre ea – mintea e limpede şi curată ca raza de lumină, iar conştiinţa ei se teme de minciună... Ajunge, dragii mei! Să ne oprim! Fără îndoială că altceva se ascunde în durerea noastră a tuturor. Poate că o umbră vrăjmaşă s-a furişat între noi, dar o vom risipi prin dragostea noastră, prin bună înţelegere şi vom spulbera toate îndoielile. Şi dacă au mai rămas, poate, multe lucruri nelămurite între noi, eu sunt prima vinovată. Eu, cea dintâi, am avut ascunzişuri faţă de voi, eu, cea dintâi, am avut Dumnezeu ştie ce bănuieli, a căror vină o poartă capul meu bolnav. Dar... acum, dacă ne-am explicat cât de cât, trebuie să mă iertaţi amândoi, pentru că... pentru că, în sfârşit, nu e mare păcat că am bănuit...

Spunând acestea, s-a îmbujorat la faţă, apoi a aruncat din nou o privire plină de sfială spre soţul ei, aşteptând cu înfrigurare răspunsul lui. Pe măsură ce o asculta, un zâmbet ironic se schiţa pe buzele acestuia. Acum nu se mai plimba prin odaie. Se oprise în faţa ei, cu mâinile la spate. Părea că-i face plăcere să-i observe tulburarea. Simţind privirea lui aţintită asupra sa, era din ce în ce mai tulburată. El a aşteptat câteva clipe, prefăcându-se că se pregăteşte s-o asculte cu atenţie. În sfârşit, a curmat această scenă stânjenitoare cu râsul lui veninos, reţinut şi prelungit:

— Mi-e milă de dumneata, sărmană femeie! a zis el după câtva timp, cu un ton grav şi amar, fără să mai râdă. Ţi-ai

luat un rol peste puterile dumitale. Ce-ai fi vrut? Ai fi vrut să mă faci să răspund, să-mi arunci în faţă noi bănuieli scornite de dumneata, sau, mai bine zis, vechea bănuială pe care vorbele dumitale au ascuns-o destul de stângaci? Tâlcul acestor vorbe este că n-ar avea rost să se supere cineva pe ea, că ea este curată chiar şi după citirea unor cărţi imorale, lectură care, pare-se – şi o spun fără şovăire – şi-a şi dat roadele. Că dumneata singură răspunzi de faptele ei, nu-i aşa? Ei, dar în această lămurire este o aluzie la altceva. Ţi se pare că neîncrederea şi severitatea mea faţă de ea au izvorât dintr-un alt sentiment. Ieri, mi-ai şi dat să înţeleg asta. Te rog să nu mă întrerupi, îmi place să vorbesc deschis. Dumneata mi-ai dat să înţeleg ieri că unii oameni (mi-amintesc că, după părerea dumitale, oamenii aceştia sunt de cele mai multe ori tacticoşi, severi, fără ocolişuri, inteligenţi, puternici şi Dumnezeu mai ştie câte definiţii din acestea ai mai dat în accesul dumitale de mărinimie!), că la unii oameni, repet, dragostea (şi Dumnezeu ştie de ce ai născocit una ca asta!) nici nu se poate manifesta altfel decât cu asprime, cu înflăcărare, cu brutalitate, însoţită adesea de suspiciuni şi de persecuţii. Nu-mi amintesc prea bine dacă toate acestea le-ai spus într-o singură zi, ieri... Te rog, nu mă întrerupe. O cunosc bine pe pupila dumitale. Ea poate să audă totul, îţi repet pentru a nu ştiu câta oară, totul. Ai fost înşelată. Nu ştiu însă de ce îţi place să stărui în gândul că sunt un om de soiul acelora pe care i-ai descris! Numai Dumnezeu ştie de ce vrei să faci cu tot dinadinsul din mine un măscărici. Nu e cu putinţă, la vârsta mea, să mă îndrăgostesc de această domnişoară, în sfârşit, doamnă, crede-mă, eu *îmi cunosc îndatoririle*, şi oricât de mărinimoasă te-ai arăta, acordându-mi iertarea, eu voi susţine ceea ce am susţinut întotdeauna, că *crima rămâne întotdeauna crimă, că păcatul rămâne întotdeauna păcat, ruşinos, josnic, dezgustător, oricât ai vrea să ridici în slăvi un simţământ*

vicios! Dar ajunge! Destul! Nu vreau să mai aud vorbindu-se de ticăloşiile acestea!

Alexandra Mihailovna plângea.

— Bine, fie, sunt de acord să îndur singură totul! a spus ea, în sfârşit, îmbrăţişându-mă în hohote de plâns. Sunt de acord că bănuielile mele au fost ruşinoase, iar dumneata ţi-ai bătut joc atât de aspru de ele! Dar tu, sărmana mea fetiţă, de ce eşti tu osândită să asculţi asemenea jigniri? Şi nu pot să-ţi iau apărarea! Nu am dreptul, Dumnezeule! Dar nu pot să tac, domnule! Nu voi suporta... Este o nebunie ceea ce faci!...

— Ajunge, ajunge! am şoptit eu, căutând s-o liniştesc, temându-mă ca reproşurile ei pline de revoltă să nu-l facă să-şi iasă din fire.

Tremuram îngrozitor de teamă pentru ea.

— Dar, femeie orbită! a strigat el, dumneata nu ştii, nu vezi...

S-a oprit o clipă.

— Pleacă de lângă ea! s-a răstit el la mine şi mi-a smuls mâna din mâinile Alexandrei Mihailovna. Nu-ţi dau voie să te atingi de soţia mea! O pângăreşti! O insulţi prin prezenţa dumitale! Dar... dar ce mă face să tac? Atunci când trebuie, trebuie neapărat să vorbesc, a strigat el, bătând din picior. Şi voi spune, voi spune totul. Ce tot bâigui că ştii, domnişoară? Cu ce-ai vrut să mă ameninţi? Nu ştiu şi nici nu vreau să ştiu. Ascultă! a continuat el, uitându-se la Alexandra Mihailovna. Aşadar, ascultă.

— Taci! am strigat eu, repezindu-mă spre el. Taci, niciun cuvânt!

— Ascultă!...

— Taci, în numele...

— În numele cui, domnişoară? m-a întrerupt el, aruncându-mi o căutătură pătrunzătoare, violentă, drept în ochi. În numele cui? Află că i-am smuls din mână o scrisoare de la amantul ei! Iată ce se întâmplă în casa

noastră! Iată ce se întâmplă în preajma dumitale! Iată ce n-ai văzut, ce n-ai observat!

Abia mă ţineam pe picioare. Alexandra Mihailovna s-a făcut înspăimântător de palidă.

— E cu neputinţă, a şoptit ea cu vocea stinsă.

— Am văzut scrisoarea asta, doamnă. Am ţinut-o în mână. Am citit primele rânduri şi nu m-am înşelat. Scrisoarea era de la un amant. Ea mi-a smuls-o din mână. Acum se află la ea. E limpede, e întocmai cum ţi-am spus, nu încape nicio îndoială. Iar dacă dumneata te mai îndoieşti, uită-te la ea şi încearcă după aceea să mai ai măcar o umbră de îndoială.

— Netoşka! a strigat Alexandra Mihailovna, năpustindu-se spre mine. Ba nu, nu-mi spune, nu-mi spune nimic! Nu ştiu ce a fost, cum a fost... Doamne, Dumnezeule!

Şi a început să plângă în hohote, acoperindu-şi faţa cu mâinile.

— Nu! E cu neputinţă! a strigat ea din nou. Te-ai înşelat. Asta... asta ştiu eu ce înseamnă! a rostit ea, privindu-şi ţintă soţul. Voi... eu... n-am putut, tu n-ai să mă minţi, tu nu ştii să minţi! Povesteşte-mi totul, nu-mi ascunde nimic! S-a înşelat, nu-i aşa că s-a înşelat? El a văzut altceva şi a fost orbit? Nu-i aşa? Ascultă, Anneta, de ce nu-mi spui totul, copila mea, copila mea dragă!

— Răspunde, răspunde mai repede! am auzit deasupra capului meu glasul lui Piotr Alexandrovici. Răspunde! Am văzut sau nu am văzut scrisoarea în mâinile dumitale?

— Da! i-am răspuns eu, sufocându-mă de emoţie.

— Scrisoarea era de la amantul dumitale?

— Da!

— Cu care întreţii şi acum relaţii?

— Da, da, da! repetam eu, fără să ştiu ce vorbesc, răspunzând afirmativ la toate întrebările pe care mi le punea, ca să isprăvesc odată cu tortura.

— Ai auzit-o. Ei, acum ce mai ai de spus? Crede-mă, inimă prea bună şi încrezătoare, a adăugat el luând mâna

soţiei sale, crede-mă pe mine şi nu mai crede nimic din ceea ce a zămislit închipuirea dumitale bolnavă. Acum vezi cine este această domnişoară? Am vrut doar să-ţi dovedesc totala netemeinicie a bănuielilor dumitale. Toate astea le-am observat de mult şi-mi pare bine că, în sfârşit, am demascat-o în faţa dumitale. Mi-era greu s-o văd lângă dumneata, în braţele dumitale, la aceeaşi masă, împreună cu noi, şi, în sfârşit, în casa mea. Orbirea dumitale mă revolta. Iată de ce, şi anume din această cauză, o urmăream cu atenţie. Şi tocmai această atenţie ţi-a sărit în ochi. Plecând de la Dumnezeu ştie ce bănuială, ai brodat pe această canava mai ştiu şi eu ce. Acum însă situaţia e limpede, s-a isprăvit cu toate bănuielile, şi chiar mâine, domnişoară, chiar mâine, nu vei mai fi în casa mea! a încheiat el, întorcându-se spre mine.

— Opreşte-te! a zis Alexandra Mihailovna, ridicându-se de la locul ei. Nu cred nimic din ceea ce am auzit aici. Nu-mi arunca priviri atât de înfricoşătoare şi nu-ţi bate joc de mine. Chiar pe dumneata am să te chem în faţa judecăţii mele. Anneta, copila mea, apropie-te, dă-mi mâna, aşa. Toţi suntem păcătoşi! a continuat ea cu vocea tremurătoare, privindu-şi soţul cu umilinţă. Care dintre noi poate să respingă o mână, a oricui ar fi ea? Dă-mi mâna ta, Anneta, copila mea dragă! Nu sunt mai vrednică, mai bună decât tine! Tu nu poţi să mă jigneşti cu prezenţa ta, pentru că şi eu, *şi eu sunt o păcătoasă*!

— Doamnă! a strigat Piotr Alexandrovici, surprins. Doamnă, stăpâneşte-te! Nu uita!...

— Nu uit nimic. Dar te rog să nu mă întrerupi şi să mă laşi să vorbesc până la capăt. Ai văzut o scrisoare în mâna ei, ai citit-o chiar. Dumneata spui, şi ea... a mărturisit că scrisoarea e dela cel pe care-l iubeşte. Oare înseamnă asta că e o criminală? Oare asta trebuie să-ţi permită să te porţi cu ea aşa cum te porţi, s-o jigneşti astfel în faţa soţiei dumitale? Da, domnule, în faţa soţiei dumitale! Oare

dumneata te-ai gândit bine înainte de a vorbi aşa? Oare dumneata cunoşti toate amănuntele?

— Nu-mi mai rămâne decât să mă grăbesc să-i cer iertare! Asta ai vrea dumneata, nu-i aşa? a strigat Piotr Alexandrovici. Mi-am pierdut răbdarea, ascultându-te! O să-ţi aduci aminte de vorbele dumitale! Îţi dai seama ce spui? Ştii dumneata ce anume şi *pe cine* aperi dumneata? Eu văd prea limpede...

— Dar nu vezi ceea ce-i mai important, pentru că te împiedică mânia şi trufia. Nu vezi ceea ce apăr eu, şi despre ceea ce apăr eu vreau să vorbesc. Nu apăr un viciu. Dar dumneata nu te-ai gândit, căci dacă te-ai fi gândit, ai fi descoperit, poate, nevinovăţia acestui copil! Da, nu încerc să apăr un viciu! Mă grăbesc să fac o rezervă, dacă asta-ţi face plăcere. Da, dacă ea ar fi fost soţie, mamă, şi ar fi uitat care-i sunt îndatoririle, o, atunci aş fi fost de aceeaşi părere cu dumneata... Vezi, am făcut o rezervă. Ţine seama de acest lucru şi nu mi-o lua în nume de rău! Dar dacă ea a primit această scrisoare fără niciun gând rău? Dacă s-a lăsat împinsă de un sentiment, lipsită cum era de experienţă, şi n-a avut pe nimeni care s-o oprească? Dacă eu, cea dintâi, sunt vinovată pentru că nu am avut grijă să-i observ îndemnurile inimii? Dacă e prima scrisoare? Dacă dumneata ai jignit prin bănuielile dumitale grosolane sentimentele ei feciorelnice, neprihănite? Dacă i-ai profanat imaginaţia prin vorbăria dumitale plină de cinism în legătură cu această scrisoare? Dacă dumneata n-ai observat pudoarea aceasta feciorelnică şi castă, care străluceşte pe faţa ei, curată ca nevinovăţia, pe care eu o văd însă acum şi pe care am văzut-o atunci când, chinuită, zdrobită, nemaiştiind ce să spună, sfâşiată de durere, răspundea afirmativ la toate întrebările dumitale inumane! Da, da! E inuman, e crud ceea ce ai făcut. Nu te recunosc! N-am să ţi-o iert niciodată, niciodată!

— Da, fie-ţi milă, fie-ţi milă de mine! am strigat eu strângând-o în braţe. Fie-ţi milă, ai încredere în mine, nu mă respinge...

Am căzut în genunchi în faţa ei.

— Dacă, în sfârşit, a continuat ea cu vocea sugrumată, dacă, în sfârşit, n-aş fi fost eu lângă dânsa, şi dumneata ai fi înfricoşat-o cu vorbele dumitale, şi dacă sărmana ar fi căutat să se convingă singură că e vinovată, dacă dumneata i-ai fi tulburat conştiinţa, sufletul, şi i-ai fi frânt inima... Doamne! Dumneata ai vrut s-o goneşti din casă! Ştii cu cine se procedează astfel? Ştii dumneata că, dacă o alungi pe dânsa, ne alungi împreună, pe amândouă, mă alungi şi pe mine? Ai auzit ce-am spus, domnule?

Ochii îi străluceau, pieptul i se zbuciuma. Încordarea ei bolnăvicioasă atinsese culmea.

— Ajunge, te-am ascultat destul, doamnă! a strigat, în sfârşit, Piotr Alexandrovici. Ajunge! Ştiu că există pasiuni platonice – şi o ştiu spre nenorocirea mea. Dar nu mă poţi împăca, doamnă, cu un viciu aurit! Nu înţeleg aşa ceva. Nu îngădui să mi se arunce praf în ochi! Şi dacă dumneata te simţi vinovată, dacă ai ceva pe conştiinţă (nu e cazul ca eu să-ţi amintesc, doamnă), dacă-ţi surâde, în sfârşit, gândul de a părăsi această casă... nu-mi rămâne altceva decât să-ţi reamintesc că acum e prea târziu. Ai uitat să-ţi înfăptuieşti intenţia atunci când era momentul, când era într-adevăr momentul potrivit, acum nu mai ştiu câţi ani... Dacă ai uitat, o să-ţi reamintesc acum...

M-am uitat la Alexandra Mihailovna. Se sprijinise, tremurând, de mine, zdrobită de durere, cu ochii pe jumătate închişi, nespus de chinuită. Încă o clipă, şi s-ar fi prăbuşit.

— O, pentru numele lui Dumnezeu, fie-ţi milă de ea, măcar acum! Nu pronunţa ultimul cuvânt, am strigat eu, căzând în genunchi în faţa lui Piotr Alexandrovici.

Uitasem că mă trădez, dar era prea târziu. Drept răspuns la vorbele mele, s-a auzit un ţipăt stins, şi sărmana s-a prăbuşit leşinată.

— S-a isprăvit! Dumneata ai ucis-o! am spus eu. Cheamă pe cineva, salveaz-o! Te aştept în cabinetul dumitale. Trebuie să-ţi vorbesc; o să-ţi spun totul...

— Bine, dar ce anume, ce?

— Mai târziu!

Leşinul şi crizele au durat două ore. Toată casa era cuprinsă de teamă. Doctorul clătina din cap cu un aer grav. Două ore mai târziu, am intrat în cabinetul lui Piotr Alexandrovici. Abia se întorsese de la soţia sa şi măsura odaia în lung şi în lat, muşcându-şi unghiile până la sânge, palid, întunecat. Nu-l văzusem niciodată în starea aceasta.

— Şi ce-ai dori să-mi spui? m-a întâmpinat el aspru, brutal. Vrei să-mi spui ceva?

— Iată scrisoarea pe care mi-ai smuls-o. O recunoşti?

— Da.

— Ia-o.

A luat scrisoarea şi a apropiat-o de lumină. Îl urmăream cu atenţie. Peste câteva minute, a întors repede foaia să vadă semnătura de pe ultima pagină. Sângele i-a năvălit în obraz.

— Ce-i asta? m-a întrebat el, încremenit.

— Acum trei ani am găsit această scrisoare într-o carte. Mi-am dat seama că fusese uitată acolo, am citit-o şi – am aflat totul. De atunci, scrisoarea a rămas la mine, pentru că n-am avut cui s-o dau. Ei nu puteam să i-o dau. Dumitale? Dar era cu neputinţă ca dumneata să nu cunoşti conţinutul acestei scrisori, în care era cuprinsă trista poveste... Pentru ce a fost nevoie de toată prefăcătoria dumitale – nu ştiu. Deocamdată nu sunt lămurită. Nu pot pătrunde în sufletul dumitale întunecat. Ai vrut să pari că-i eşti superior şi ai izbutit. Însă pentru ce? Pentru a triumfa asupra unei fantome, asupra imaginaţiei ei bolnave, pentru a-i dovedi că ea a greşit, iar dumneata eşti mai *fără de*

păcat decât ea! Şi ţi-ai atins ţelul, pentru că această bănuială a ei – ideea fixă a unei minţi care se stinge, a fost, poate, ultima plângere a unei inimi zdrobite împotriva nedreptei osândiri a oamenilor, la care şi dumneata ai luat parte. „Şi ce-i dacă m-ai îndrăgit?” Iată ce-ţi spunea ea parcă, iată ce a vrut ea să-ţi dovedească. Orgoliul dumitale nemăsurat, gelozia dumitale plină de egoism au fost necruţătoare. Adio! Nu mai e nevoie de explicaţii! Dar ia seama, te cunosc până în adâncul sufletului, îţi citesc gândurile. Nu uita acest lucru!

M-am îndreptat spre camera mea, fără să ştiu ce fac. Lângă uşă m-a oprit Ovrov, ajutorul lui Piotr Alexandrovici.

— Aş vrea să stau de vorbă cu dumneata, mi-a spus el, salutându-mă respectuos.

Mă uitam la el şi nu înţelegeam ce spune.

— Mai târziu, iartă-mă, te rog, nu mă simt bine, i-am răspuns, în sfârşit, trecând pe lângă el.

— Aşadar, pe mâine, a zis el, înclinându-se, cu un zâmbet ciudat, cu subînţeles.

Dar poate că mi s-a părut doar. Totul a trecut ca un fulger prin faţa ochilor mei.

NOTE şi COMENTARII

MICUL EROU

Din memoriile unui necunoscut[xix]

Traducere de
DEMOSTENE BOTEZ şi TATIANA BERINDEI

Aveam pe atunci vreo unsprezece ani. Prin iulie, părinţii mi-au dat voie să petrec o bucată de vreme într-un sat din împrejurimile Moscovei, la o rudă de-a noastră, domnul T., în casa căruia se adunaseră pe atunci vreo cincizeci de invitaţi, poate şi mai mulţi... Nu mai ţin minte anume câţi erau, că nu i-am numărat. Domnea o atmosferă de voie bună şi larma nu mai contenea. Aveai impresia că petrecerea aceea n-o să se mai sfârşească niciodată. Gazda parc-ar fi jurat să-şi irosească în cel mai scurt timp toată averea ei uriaşă, ceea ce, de altfel, a şi izbutit acum de curând, cheltuind tot ce avusese până la ultima leţcaie, de-a ajuns în sapă de lemn. În fiecare moment soseau oaspeţi noi – Moscova era doar la doi paşi de acolo, la o aruncătură de băţ, aşa încât cei ce plecau nu făceau decât să lase loc noilor veniţi, fără să tulbure veselia generală. Petrecerile se ţineau lanţ, distracţiile parcă nu mai aveau sfârşit. Când porneau călări pâlcuri-pâlcuri prin împrejurimi, când se plimbau prin pădure ori cu barca pe râu; picnicuri, dejunuri la iarbă verde, supeuri pe terasa cea mare a casei, împodobită cu trei rânduri de flori rare, care îmbălsămau aerul proaspăt al nopţii, iluminată atât de viu, încât doamnele noastre, aproape toate drăgălaşe, păreau şi mai fermecătoare, cu feţele însufleţite de impresiile din timpul zilei, cu ochii strălucitori, cu vorba plină de voioşie presărată cu râsete sonore ca nişte clopoţei. Se dansa, se făcea muzică, se cânta; iar dacă era înnorat, se organizau tablouri vivante, şarade şi proverbe, se jucau piese. Se iviseră ca din senin talente oratorice, povestitori iscusiţi şi meşteri în vorbe de duh.

Pe primul plan se şi situaseră câteva personaje mai marcante. Fireşte că erau nelipsite bârfeli şi pălăvrăgeli fără de care nu-i chip de trăit pe lumea asta şi milioane de oameni ar muri de plictiseală, ca muştele. Cum însă eu nu aveam decât unsprezece ani, ocupat fiind de cu totul alte lucruri, n-am băgat în seamă personajele acelea, şi chiar dacă am observat câte ceva, era departe de a fi totul. Abia

mai târziu mi-am mai adus aminte de unele lucruri. Ochii mei de copil nu puteau prinde decât înfăţişarea sclipitoare a spectacolului şi însufleţirea generală; strălucirea, zgomotul, toate lucrurile acestea, până atunci nemaivăzute şi nemaiauzite de mine, care m-au impresionat într-atât, încât în primele zile mai că-mi pierdusem capul.

Vorbesc mereu de cei unsprezece ani ai mei; fireşte, eram un copil, nimic mai mult. Multe din frumoasele doamne de faţă nu se gândeau, mângâindu-mă, la anii mei. Dar, ciudat lucru: mă stăpânea de pe atunci o senzaţie neînţeleasă, ceva necunoscut, străin inimii mele trezea în ea un freamăt, o făcea uneori să se aprindă şi să bată speriată, şi o roşeaţă neaşteptată îmi îmbujora adesea obrajii. Uneori mă simţeam ruşinat şi chiar jignit de anumite privilegii care mi se acordau ca unui copil. Alteori mă copleşea un fel de uimire şi atunci mă retrăgeam departe de lume, ca şi cum aş fi vrut să mă reculeg, să-mi amintesc parcă de ceva ce mi s-ar fi întipărit foarte bine în minte până atunci, dar deodată aş fi uitat – ceva fără de care nu puteam nici în ruptul capului să mă arăt în ochii lumii, nu puteam trăi.

Alteori, în sfârşit, mi se părea că ascund ceva de toţi ceilalţi, ceva ce n-aş fi povestit nimănui, pentru nimic în lume, fiindcă, pui de om cum eram, mi-era ruşine până la lacrimi de acest secret al meu. Curând, m-am simţit oarecum izolat în mijlocul iureşului de petreceri din jurul meu. Mai erau acolo şi alţi copii, însă fie cu mult mai mici, fie cu mult mai în vârstă decât mine. De altfel, nici nu-mi păsa de ei. Fireşte, nici nu mi s-ar fi întâmplat nimic, dacă nu m-aş fi aflat într-o situaţie deosebită. În ochii tuturor acestor frumoase doamne rămâneam mereu aceeaşi fiinţă mică, nedefinită, pe care le plăcea uneori s-o mângâie şi cu care puteau să se joace, de parcă aş fi fost o păpuşică. Mai cu seamă una din ele, o blondă fermecătoare, cu un păr bogat şi vaporos cum n-am mai văzut nicicând după aceea şi, probabil, nici nu voi mai vedea vreodată în viaţă, părea

c-ar fi jurat să nu mă lase în pace. Râsul ce răsuna mereu în jurul nostru, stârnit clipă de clipă de neaşteptatele, nebunaticele ei ieşiri faţă de mine, mă făcea să intru în pământ, dar pe ea o înveselea; era vădit că-i face o imensă plăcere. Într-un pension, între prietene, s-ar fi cuvenit, desigur, să i se spuie ştrengăriţă. Minunat de frumoasă, avea ceva care te făcea să nu-ţi mai iei ochii de la dânsa. De bună seamă, nu aducea câtuşi de puţin cu domnişoarele acelea sfioase, bălăioare, albe ca puful şi gingaşe ca şoriceii albi sau ca nişte fete de preot protestant. Nu prea înaltă şi cam durdulie, avea totuşi trăsături gingaşe şi fine, minunat desenate. Un fel de fulgere îi străluminau mereu obrazul şi întreaga ei făptură era ca o flacără, uşoară, vie, sprintenă. Ochii ei mari, larg deschişi parcă aruncau scântei; strălucirea lor amintea diamantele. N-aş da în viaţa mea asemenea ochi albaştri, strălucitori, pentru toţi ochii negri din lume, fie ei şi mai negri decât cele mai negre priviri andaluze. De altfel, şi blonda mea făcea, pe drept cuvânt, cât faimoasa brună slăvită de acel mare şi ilustru poet care jurase, în minunatele sale versuri, pe întreaga Castiliei[xx], că e gata să-şi frângă toate oasele, numai de i-ar fi îngăduit să atingă, măcar cu vârful unui deget, mantia adoratei. La toate acestea mai trebuie adăugat că frumoasa *mea* era cea mai veselă dintre toate frumoasele lumii, cea mai nebunatică ştrengăriţă, veşnic râzând, zglobie ca un copil, cu toate că era femeie măritată de cinci ani. Râsul nu-i părăsea o clipă buzele proaspete ca trandafirul care abia apucă să-şi deschidă dimineaţa, cu cea dintâi rază a soarelui, bobocul roşu, înmiresmat, pe care încă nu s-au zvântat picăturile mari şi reci de rouă.

Îmi amintesc că a doua zi după sosirea mea se organizase un spectacol de amatori. Sala era, cum se spune, plină ochi, nu găseai un locşor liber. Nu mai ţin minte de ce anume întârziasem, aşa că a trebuit să rămân tot timpul în picioare. Cum însă jocul plin de voioşie mă atrăgea tot mai mult, m-am strecurat încetul cu încetul

până în rândurile din faţă, unde m-am şi sprijinit, în cele din urmă, în coate, pe speteaza fotoliului în care sta o doamnă. Era chiar blonda mea, dar pe atunci nu ne cunoşteam. Şi iată că, nu ştiu cum, privirea mi-a zăbovit pe umerii ei minunat de rotunzi, ispititori, plinuţi şi albi ca spuma laptelui, cu toate că îmi era absolut indiferent la ce să mă uit: la umerii frumoşi de femeie ori la boneta cu panglici de foc ce acoperea părul cărunt al respectabilei doamne din rândul întâi. Alături de blondă şedea o domnişoară trecută, una din acele fete bătrâne care, cum mi s-a mai întâmplat să observ mai târziu, se tot învârtea mereu prin apropierea femeilor tinere şi frumoase, alegându-le pe acelea care nu alungă din preajma lor tineretul. Dar nu despre asta e vorba. De îndată ce domnişoara aceea bătrână şi-a dat seama de atenţia cu care mă uitasem, s-a aplecat spre vecina ei şi i-a şoptit ceva, chicotind, la ureche. Vecina s-a întors imediat şi-mi amintesc cum ochii ei de foc mi-au aruncat în penumbră o privire atât de arzătoare, încât am tresărit ca ars. Frumoasa femeie îmi zâmbi.

— Îţi place spectacolul? mă întrebă ea, privindu-mă ţintă, şăgalnic şi maliţios.

— Da, i-am răspuns, continuând s-o privesc cu o uimire care, vădit, o măgulea.

— Şi de ce stai în picioare? Ai să oboseşti. N-ai găsit loc?

— Tocmai că n-am găsit, i-am răspuns, de astă dată preocupat mai mult de grija ce mi-o arăta decât de ochii ei scânteietori şi bucurându-mă din suflet că s-a găsit în sfârşit o inimă caritabilă căreia să-i împărtăşesc necazurile mele. Am căutat un loc, dar toate sunt ocupate, adăugai, plângându-mă parcă de faptul că nu era niciunul liber.

— Vino încoace, îmi răspunse îndată, gata să ia orice hotărâre şi să facă orice năzbâtie i-ar fi trecut prin capul ei uşuratic. Vino-ncoace şi stai pe genunchii mei.

— Pe genunchi?... repetai oarecum încurcat.

Cum am mai spus, privilegiile ce mi se acordau începuseră să mă jignească şi să mă intimideze de-a binelea. Doamna de lângă mine mersese mai departe decât toate, parcă anume ca să-şi bată joc de mine. De altfel, sfios şi ruşinos cum eram, de la un timp mă simţeam intimidat în special în faţa femeilor, ceea ce acum m-a făcut să mă fâstâcesc rău de tot.

— Ei da, pe genunchii mei! De ce nu vrei să te aşezi pe genunchii mei? stăruia vecina mea, râzând din ce în ce mai tare, izbucnind chiar în cele din urmă, nu ştiu de ce, în hohote de râs, încântată, poate, de ideea ei ori de fâstâceala mea. Atâta îi trebuia.

M-am înroşit şi am început să mă uit sfios jur împrejur, căutând cum aş putea să mă retrag. Mi-o luă însă înainte, apucându-mă de mână, tocmai ca să nu mai pot pleca şi, atrăgând-o spre ea, începu deodată, spre marea mea uimire, s-o frământe cu degetele ei mici, jucăuşe şi fierbinţi care mi le strângeau pe ale mele atât de tare, încât trebuia să mă stăpânesc ca să nu ţip de durere, şi să nu mă strâmb în acelaşi timp cum nu se poate mai caraghios. Eram din cale-afară de uimit, de nedumerit, şi chiar speriat, văzând că există pe lumea asta doamne atât de nostime şi atât de rele, care să vorbească cu băieţi de seama mea asemenea fleacuri, şi să-i ciupească în acelaşi timp atât de dureros, nu ştiu de ce, şi încă în văzul tuturor. Se vede că pe mutra mea nenorocită se citeau totodată nedumeririle mele, pentru că ştrengăriţa îmi râdea în faţă ca o nebună, continuând să-mi ciupească şi să-mi frângă din ce în ce mai tare bietele mele degete. Nu mai putea de bucurie că reuşise să născocească o năzbâtie, făcând de râs un biet băieţaş, zăpăcindu-l de-a binelea. Eram într-o situaţie desperată. Mai întâi de toate, muream de ruşine, pentru că aproape toţi cei din jurul nostru se întorseseră spre noi, unii miraţi, alţii râzând, căci înţeleseseră imediat că frumoasa doamnă se apucase de ştrengării. Afară de asta, mă stăpâneam cu greu să nu ţip, fiindcă îmi frângea

degetele cu un fel de înverşunare, tocmai pentru că nu ţipam; mă hotărâsem să rabd durerea ca un spartan, de teamă să nu stârnesc vâlvă prin ţipătul meu, după care nici nu ştiu ce m-aş fi făcut. În culmea desperării, începui în cele din urmă să mă lupt, să-mi smulg mâna; dar tirana mea era cu mult mai puternică. În sfârşit, n-am mai putut răbda şi am ţipat. Atâta aşteptase şi ea! Într-o clipă m-a şi lăsat în pace, întorcându-se, de parcă nici n-ar fi fost nimic, nicio ştrengărie, întocmai ca un şcolar, care, de îndată ce profesorul s-a întors cu spatele, a şi făcut o poznă, undeva, pe-alături, a ciupit vreun băieţaş mai mic şi mai firav, şi i-a dat un bobârnac, un cot sau un picior, pentru ca în clipa următoare să se instaleze iarăşi frumos, cu nasul în carte, şi să înceapă a-şi toci lecţia, în aşa fel, încât domnul profesor care, auzind gălăgia, se şi repezise la el ca un vultur, să rămână cu buzele umflate.

Spre norocul meu, însă, în momentul acela atenţia tuturor fusese atrasă de jocul de mare artă al gazdei noastre care deţinea rolul principal în distribuţia piesei, o comedie de a lui *Scribe*. Pe când toată lumea aplauda, eu m-am strecurat pe furiş din rândul meu şi m-am pitit în colţul opus al sălii, în dosul unei coloane, de unde priveam cu groază spre locul unde sta perfida şi frumoasa doamnă. Mai râdea încă, acoperindu-şi guriţa cu o batistă. Şi s-a tot uitat mult timp înapoi, căutându-mă cu privirea prin toate ungherele sălii, regretând pesemne mult că încăierarea noastră poznaşă se terminase atât de repede şi gândindu-se, poate, ce altă ştrengărie să mai facă.

Aşa am făcut cunoştinţă cu ea; şi din seara aceea s-a ţinut scai de mine. Mă urmărea fără măsură şi fără ruşine; mă persecuta, mă tiraniza. Comicul felului ei de a fi cu mine ieşea din faptul că se pretindea îndrăgostită la nebunie de mine şi mă făcea de râs în văzul tuturor. Fireşte că, sfios şi sălbatic cum eram, ajungeam până la lacrimi, iar uneori, exasperat peste măsură de această situaţie penibilă, în momente critice şi deosebit de grele,

eram gata-gata să mă iau la bătaie cu vicleana mea adoratoare. Candoarea şi deznădejdea mea păreau să-i insufle o neţărmurită dorinţă de a mă urmări până în pânzele albe. Era neîndurătoare, iar eu nu mai ştiam unde să mă ascund de ea. Râsul ce răsuna în jurul nostru, provocat de ea, cu pricepere, nu făcea decât s-o îndemne la noi şi noi ştrengării. În cele din urmă, ajunsese cam prea departe cu glumele ei. Când mă gândesc acum, îmi dau seama că-şi îngăduia, într-adevăr, mult prea mult cu mine, copilul de atunci.

Aşa era însă firea ei – de ştrengăriţă în toată legea. Am auzit mai târziu că cel mai mult o răsfăţa propriul ei soţ, un om foarte dolofan, foarte mic de statură şi foarte roşu la faţă, foarte bogat şi foarte ocupat, cel puţin în aparenţă. Mobil şi agitat, nu putea sta două ore în şir în acelaşi loc. Se repezea în fiecare zi, uneori şi de două ori pe zi, până la Moscova, asigurându-ne mereu că are treabă. Cu greu ai fi putut găsi un om mai vesel şi mai bun decât bărbatul acesta comic şi totuşi foarte cumsecade. Îşi iubea soţia până la slăbiciune, de-ţi era chiar milă de el; o adora cum adori o zeitate.

Îi acordase deplină libertate. Soţia lui avea o mulţime de prieteni şi prietene. În primul rând, puţini erau cei care să n-o îndrăgească, şi apoi, fluşturatica femeie nu se arăta prea pretenţioasă în alegerea prietenilor, cu toate că, în fond, prin firea ei, era mult mai serioasă decât ar reieşi din cele relatate până aici. Dintre toate prietenele sale, cel mai mult se ataşase însă de o tânără doamnă, o rudă depărtată care se afla acum, şi ea, printre invitaţi. Între ele se înfiripase un fel de legătură delicată, plină de rafinament, din cele ce se nasc uneori din întâlnirea a două caractere cu totul diferite: unul mai grav, mai profund şi mai curat decât celălalt; al doilea, care i se supune cu dragoste, cu profundă modestie şi cu nobilul sentiment al propriei sale valori, simţind întreaga superioritate a celui dintâi şi închizând în inima sa această prietenie ca o fericire. În

cazurile acestea se naşte tocmai acel gingaş şi nobil rafinament în relaţiile dintre cele două fiinţe: de o parte, dragoste şi infinită condescendenţă, de cealaltă parte, dragoste şi stimă, o stimă care merge până la un fel de teamă de a se vedea diminuat în ochii celui pe care-l iubeşti atât de mult, până la dorinţa aprigă, ferventă, de a se apropia cu fiecare pas din viaţă, din ce în ce mai mult, de inima lui. Cele două prietene erau de aceeaşi vârstă; dar între ele exista o deosebire nemăsurată în toate, începând cu genul de frumuseţe. *M-me* M. era şi ea foarte frumoasă, dar frumuseţea ei avea ceva aparte, care o făcea să se distingă printre toate aceste femei drăguţe; chipul ei avea ceva care atrăgea irezistibil toate simpatiile, sau, mai bine zis, trezea un sentiment de afecţiune nobilă, sublimă, în sufletul oricărui om ce-i ieşea în cale. Există în lumea asta asemenea fiinţe fericit înzestrate. Alături de ea, orice om se simţea mai bine, mai în voie, înconjurat de căldură; şi totuşi ochii ei mari şi trişti, plini de foc şi vrajă, aveau o privire plină de nelinişte şi sfială, stăpâniţi parcă de o permanentă teamă de ceva cumplit şi duşmănos. Şi sfiala aceasta ciudată aşternea uneori o asemenea melancolie pe trăsăturile ei dulci şi blânde, ca pe chipurile luminoase ale madonelor italiene, încât, privind-o, te simţeai curând tot atât de trist, ca şi cum ai fi purtat în suflet propria ta durere. În chipul acesta palid şi supt, prin frumuseţea desăvârşită a trăsăturilor pure şi regulate şi prin severitatea melancolică a unei dureri ascunse, înăbuşite, se mai întrevedea încă adesea chipul ei de mai înainte, copilăreşte luminos, imaginea anilor încă atât de apropiaţi, plini de încredere şi, poate, de fericire naivă, zâmbetul blând, dar şovăielnic şi sfios. Toate acestea te impresionau puternic, născând involuntare simpatii pentru această femeie, aşa fel, încât în inima oricui se înfiripa fără voie o grijă fierbinte şi dulce care de îndată te făcea s-o simpatizezi cu căldură şi te apropia de ea. Părea rezervată, tăcută, deşi, de bună seamă, nu există fiinţă mai atentă şi

mai iubitoare când cineva avea nevoie de compătimire. Există femei care par destinate să fie pururea surori de caritate. În faţa lor poţi să nu ascunzi nimic, cel puţin nimic din durerile şi suferinţele ce le porţi în suflet. Dacă suferi, te poţi apropia de ele cu îndrăzneală şi nădejde, fără teamă să le plictiseşti, fiindcă puţini sunt cei care ştiu câtă dragoste şi neţărmurită răbdare, câtă compasiune şi generoasă iertare cuprinde câte o inimă de femeie. Adevărate comori de simpatie, de mângâiere şi nădejde zac în aceste inimi curate, atât de des rănite la rândul lor, deoarece inima care iubeşte mult – suferă mult; dar rana este ascunsă cu grijă de privirile curioase, căci de cele mai multe ori durerea adâncă tace şi se ascunde. Pe ele, în schimb, nu le înspăimântă nici gravitatea unei răni străine, nici puroiul ori mirosul greu pe care-l exală. Cel care se apropie de asemenea fiinţe devine numai prin aceasta demn de ele; de altfel, ele par a fi născute pentru fapte eroice... Doamna M. era înaltă, mlădioasă, zveltă, poate chiar prea subţire. Mişcările ei erau inegale: când încete, line şi chiar pătrunse de oarecare gravitate, când copilăreşte impetuoase; în gesturile ei se ghicea în acelaşi timp şi un fel de supunere sfioasă, ceva ca un freamăt; părea expusă oricărei primejdii, fără a cere nimănui nimic, fără a cere ocrotire.

Spuneam mai înainte că îndrăznelile regretabile ale viclenei blonde mă umpleau de ruşine şi durere, mă răneau adânc. Mai aveam pentru aceasta încă un motiv secret, ciudat, prostesc, pe care-l ascundeam; din cauza lui tremuram ca un nenorocit, chiar şi gândindu-mă numai la ea, singur, cu mintea răvăşită, undeva, în vreun ungher întunecat şi tainic, unde nu pătrundeau privirile inchizitoriale, batjocoritoare ale ştrengăriţei cu ochi albaştri. Numai la gândul acesta muream de ruşine, de sfială şi de teamă, într-un cuvânt, eram îndrăgostit; adică, nu! Spun prostii: asta era cu neputinţă. Dar atunci de ce dintre toate chipurile din jurul meu numai unul singur îmi

captiva atenţia? De ce numai pe ea îmi plăcea s-o urmăresc din ochi, cu toate că nu-mi ardea deloc pe vremea aceea să umblu după doamne şi să caut să le cunosc. Aceasta se întâmpla mai ales seara, pe vreme rea, când ne adunam toţi în casă şi când eu, pitit singur-singurel undeva într-un ungher, mă uitam fără rost peste tot, negăsindu-mi absolut niciun fel de altă ocupaţie, deoarece, în afară de persecutoarele mele, nimeni nu prea vorbea cu mine; în asemenea seri mă plictiseam de moarte. În ceasurile acelea cercetam atent chipurile din jurul meu, căutam să prind câte ceva din conversaţiile pe care de multe ori nu le înţelegeam deloc; şi tocmai atunci privirea dulce, zâmbetul blând şi frumosul chip al doamnei M. (pentru că ea era femeia aceea) nu ştiu de ce reţineau atenţia mea fermecată şi această impresie stranie, nedesluşită, dar nespus de dulce nu se mai ştergea din mintea mea. Uneori, ore în şir nu mă puteam smulge din contemplarea ei; învăţasem pe de rost orice gest, orice mişcare a ei, studiasem fiecare inflexiune a glasului ei plin, argintiu şi totuşi puţin voalat. Şi, lucru ciudat, din tot ce observasem, m-am ales, pe lângă o sfioasă şi dulce impresie, cu un fel de curiozitate de neînţeles. Parcă mă zbăteam să pătrund o taină...

Cel mai chinuitor pentru mine era să fiu ţinta ironiilor în prezenţa doamnei M. Aceste ironii şi aluzii comice mi se păreau chiar înjositoare. Şi când toată lumea izbucnea în râs, distrându-se pe socoteala mea, uneori chiar cu involuntara participare a doamnei M., fugeam de persecutoarele mele, plin de deznădejde, buimac de durere, şi mă refugiam la etajul de sus, unde stam toată ziua singur, neîndrăznind să mă mai arăt în salon. De altfel, nu înţelegeam încă nici eu pricina ruşinii mele, nici a emoţiilor prin care treceam – nu eram conştient de întregul proces. Cu doamna M. aproape că nu schimbasem încă nici două vorbe, şi fireşte, nici n-aş fi îndrăznit s-o fac. Dar iată că, într-o seară, după o zi cât se poate de nesuferită pentru mine, mort de oboseală, am rămas în urma celorlalţi la

plimbare; căutam să mă strecor spre casă traversând grădina. Într-o alee mai retrasă, am zărit-o pe doamna M. Era singură, de parcă şi-ar fi ales cu tot dinadinsul un loc atât de izolat, şi şedea cu capul plecat, dusă pe gânduri, frământându-şi batista. Cufundată în meditaţie, nici nu m-a auzit apropiindu-mă de ea.

Când m-a zărit, s-a ridicat repede de pe bancă, s-a întors cu spatele şi am observat că-şi şterge pe furiş ochii cu batista. Plângea. După ce şi-a şters lacrimile, mi-a zâmbit şi a pornit alături de mine spre casă. Nu mai ţin minte despre ce anume am vorbit; dar mereu căuta să mă depărteze de ea, sub fel de fel de pretexte: ba cerea să-i rup o floare, ba să văd cine vine călare pe aleea de alături. Şi cum mă depărtam de ea, ducea iarăşi batista la ochi şi-şi ştergea neascultătoarele lacrimi care, nevrând nicicum să se potolească, se adunau mereu în inima ei şi se revărsau din sărmanii ei ochi. Îmi dădeam seama că prezenţa mea o stinghereşte, căci mereu căuta să mă îndepărteze; vedea şi ea că înţeleg totul, dar nu se putea stăpâni şi aceasta îmi sfâşia şi mai mult inima. Eram furios pe mine în momentul acela, ajunsesem aproape la desperare; mă blestemam pentru stângăcia şi neinventivitatea mea; şi totuşi nu-mi venea în minte cum să mă despart de ea mai potrivit, fără să se bage de seamă că i-am observat durerea. Mergeam însă alături de ea, cuprins de o tristă uimire, chiar de teamă, cu desăvârşire pierdut, negăsind, hotărât, niciun cuvânt pentru a continua convorbirea noastră care şi aşa nu se închega deloc.

Întâlnirea aceasta mă surprinsese în aşa măsură, încât toată seara am urmărit-o pe furiş pe doamna M. cu o avidă curiozitate, fără să-mi pot lua ochii de la ea. Mi s-a întâmplat însă de două ori ca ea să surprindă pe neaşteptate privirile mele insistente. Când îmi prinse a doua oară privirea, îmi zâmbi. A fost singura dată când a zâmbit în seara aceea. Tristeţea mai flutura pe faţa ei, foarte palidă acum. Vorbea tot timpul încet cu o doamnă în

vârstă, o bătrână rea şi cârcotaşă, pe care nimeni n-o putea suferi din cauza obiceiului ei de a spiona şi a bârfi; se temeau însă toţi de ea şi de aceea, vrând-nevrând, se sileau s-o îmbuneze în fel şi chip…

Pe la zece seara, a sosit soţul doamnei M. Până atunci o urmărisem cu cea mai mare atenţie, fără să-mi iau ochii de la chipul ei trist; când a intrat pe neaşteptate soţul ei, am văzut-o tresărind, iar chipul ei, din palid cum era, se făcu alb ca varul. Reacţia era atât de vădită, încât au observat-o şi ceilalţi: am prins un crâmpei de convorbire din care am reuşit să înţeleg că biata doamnă M. nu o ducea prea bine. Se spunea că bărbatul ei era gelos ca un maur, dar nu din dragoste, ci din vanitate. Înainte de toate era un european, un om ce mergea în pas cu vremea, făcând caz şi fălindu-se cu ideile sale noi. Ca înfăţişare, era un bărbat cu părul negru, înalt şi deosebit de voinic, cu favoriţi după moda europeană, cu faţa rumenă de om satisfăcut de el însuşi, cu dinţii albi ca zahărul şi o ireproşabilă ţinută de gentleman. Trecea drept *om deştept*. Aşa este apreciată în unele cercuri o specie deosebită de oameni, îmbuibaţi pe seama altora, care nu fac absolut nimic, nu vor să facă absolut nimic şi au, din cauza eternei lor trândăvii, un boţ de grăsime în loc de inimă. Îi auzi mereu spunând că nu pot face nimic din cauza unor împrejurări foarte încurcate, vitrege, care „le istovesc geniul”, şi din pricina asta „ţi-e mai mare jalea să te uiţi la ei”. Fraza asta solemnă este „*un mot d’ordre*”[4] al lor, parola şi deviza lor, pe care ghiftuiţii o repetă pretutindeni, în orice moment, plictisind toată lumea cu aceste *tartuffe*-isme şi vorbe goale. De altfel, unii dintre caraghioşii aceştia care nu izbutesc să-şi găsească nicio ocupaţie – şi, la drept vorbind, nici n-au căutat-o vreodată – vor cu tot dinadinsul să convingă pe toţi că în loc de inimă nu au un boţ de grăsime, ci, dimpotrivă, ceva *foarte profund* – ce anume, n-ar putea să spună nici cel mai grozav chirurg, chiar dacă ar vorbi, desigur din politeţe.

[4] Cuvânt de ordine (fr.).

Domnii de această teapă îşi petrec viaţa concentrându-şi toate instinctele asupra unor bârfeli ordinare, condamnând orice cu cea mai mare miopie şi nemăsurată mândrie. Neavând altceva de făcut decât să surprindă şi să comenteze la infinit greşelile şi slăbiciunile altora, şi nici mai multă bunătate decât aceea hărăzită unei stridii, nu le vine greu, date fiind asemenea mijloace de apărare, să trăiască destul de prudent printre ceilalţi oameni. Şi de asta se grozăvesc peste măsură. Aşa, de pildă, sunt aproape convinşi că mai toată lumea trebuie să le plătească tributul; că lumea întreagă este pentru ei un fel de stridie luată în chip de provizii; că toţi afară de ei sunt nişte proşti; că oricine seamănă cu o portocală sau cu un burete, bun de stors când şi când, dacă au nevoie de zeamă; că sunt stăpâni peste toate şi întreaga ordine lăudabilă a lucrurilor decurge tocmai din faptul că ei sunt atât de deştepţi şi oameni de caracter. În îngâmfarea lor nemărginită, nu-şi recunosc niciun fel de lipsuri. Seamănă cu specia aceea de indivizi şmecheri, nişte Tartuffi şi Falstaffi înnăscuţi care au făcut atâtea şmecherii, încât s-au convins chiar ei că aşa trebuie să fie, că le este dat să trăiască şi să meargă dintr-o învârteală într-alta; de atâtea ori au căutat să-i convingă pe alţii că sunt oameni cinstiţi, încât, în cele din urmă, s-au convins ei înşişi cum că ar fi, într-adevăr, cinstiţi şi că potlogăriile lor sunt tocmai tot ce poate fi mai cinstit. N-ar fi în stare niciodată să-şi facă un examen de conştiinţă cinstit, să se judece singuri după criterii nobile; pentru unele treburi au obrazul mult prea gros. Pentru ei, în primul plan se află pururea şi întru toate preţioasa lor persoană, Molohul şi Baalul lor, magnificul lor *eu*. Întreaga fire, întregul univers reprezintă pentru ei doar o oglindă fermecată creată anume pentru ca idolul nostru să-şi admire necontenit imaginea răsfrântă de ea, nemaivăzând din cauza ei pe nimeni altul şi nimic mai mult; nu este deci de mirare că orice lucru din lume i se arată sub o înfăţişare atât de urâtă. Un astfel de om are o

vorbuliţă gata pregătită pentru orice ocazie, iar culmea dibăciei din parte-i e faptul că această expresie este totodată şi cea mai la modă. Chiar ei singuri contribuie la răspândirea acestei mode, trâmbiţând la toate răscrucile exact ideea care, după cum bănuiesc ei, va avea succes. Tocmai ei au destulă intuiţie ca să dibuie o asemenea expresie la modă şi să şi-o însuşească înaintea altora, în aşa fel, încât să pară că ei sunt cei care au lansat-o. Îşi fac mai cu seamă o rezervă de expresii cu care să-şi manifeste cea mai profundă simpatie faţă de umanitate, să definească ce înseamnă adevărata filantropie, cea mai deplin justificată de raţiune şi, în sfârşit, expresii cu care să înfiereze neîncetat romantismul, cu alte cuvinte, de cele mai multe ori, tot ce este mai frumos şi mai adevărat şi din care un singur atom e cu mult mai preţios decât tot neamul lor de viermi târâtori. Nu recunosc însă în mod grosolan adevărul în forma lui indirectă, nefinită, de prefacere şi resping tot ce nu este încă copt, tot ce suferă încă un proces de frământare, de transformare. Ghiftuitul a trăit toată viaţa plin de voioşie, având toate de-a gata, fără să facă nimic, el nu ştie, aşadar, cât de greu se face orice lucru. De aceea, vai şi amar de el, dacă vreo asperitate îi atinge sentimentele înecate în grăsime: asta n-o iartă niciodată şi e gata oricând să-şi amintească şi să se răzbune cu sete. În concluzie, eroul meu nu este nici mai mult, nici mai puţin decât un sac uriaş, plin până la gură de maxime, de fraze la modă şi de etichete de tot soiul.

Trebuie să spun totuşi că domnul M. se deosebea prin ceva remarcabil: era un flecar spiritual şi bun de gură, aşa că în saloane se forma întotdeauna în jurul lui un cerc întreg. În seara aceea, reuşise să producă o impresie deosebită. Conducea conversaţia plin de vervă şi de voie bună, bucuros nu ştiu de ce, şi-i făcuse pe toţi să se uite la el. Doamna M., în schimb, arăta tot timpul ca bolnavă; părea atât de tristă, încât aveam mereu impresia că încă o clipă şi pe genele ei lungi au să tremure iar lacrimile de

adineauri. Toate acestea, după cum am mai spus, m-au emoţionat profund şi m-au uimit peste măsură. Am plecat cu un sentiment de ciudată curiozitate şi toată noaptea l-am visat pe domnul M., eu care până atunci visasem foarte rar ceva urât.

A doua zi dis-de-dimineaţă m-au chemat, împreună cu alţii, la o repetiţie cu nişte tablouri vivante în care-mi dăduseră şi mie un rol. Tablourile vivante, piesa de teatru şi apoi dansurile trebuiau să aibă loc într-o seară, cam peste cinci zile, cu prilejul unei sărbători de familie: ziua de naştere a celei mai tinere fiice a gazdei noastre. La această sărbătorire, aproape improvizată, fuseseră invitaţi din Moscova şi de la vilele din împrejurimi încă vreo sută de oaspeţi, astfel încât era treabă multă, griji, zăpăceală şi forfotă. Repetiţiile – sau mai bine zis, parada costumelor – fuseseră fixate nepotrivit, dimineaţa, deoarece regizorul nostru, cunoscutul pictor R., prieten şi invitat al gazdei noastre, care din prietenie pentru aceasta primise să compună şi să monteze tablourile, şi apoi să se ocupe şi cu pregătirea noastră, se grăbea acum să plece în oraş ca să cumpere recuzita şi să facă aprovizionarea în vederea serbării; n-avea, aşadar, timp de pierdut. Jucam într-unul din tablouri, împreună cu doamna M. Era o scenă din viaţa medievală, intitulată: „Castelana şi pajul ei”.

Întâlnindu-mă cu doamna M. la repetiţie, am fost cuprins de un inexplicabil sentiment de jenă. Mi se părea că va citi pe dată în ochii mei toate gândurile, îndoielile şi presupunerile născute în ajun în capul meu. Mi se mai părea apoi mereu că m-am făcut vinovat de ceva faţă de ea, pentru că în ajun o văzusem plângând şi o împiedicasem să-şi manifeste nestingherit durerea; vrând-nevrând, avea să mă vadă ca pe un martor neplăcut, ca pe un părtaş nepoftit la tainele ei. Din fericire, lucrurile s-au aranjat de la sine: pur şi simplu n-am fost luat în seamă. Avea aerul că nu-i pasă nici de mine, nici de repetiţie: era distrată, tristă, îngândurată şi mohorâtă; se vedea că e

frământată de o mare neliniște. Terminându-mi rolul, am fugit să mă schimb şi peste zece minute am ieşit pe terasa dinspre grădină. Aproape în aceeaşi clipă, a ieşit pe-o altă uşă şi doamna M., iar drept în faţă a apărut deodată soţul ei cel plin de sine, care se întorcea din grădină, unde condusese tocmai un grup întreg de doamne, lăsându-le acolo în grija unui oarecare *cavalier servant*[5] disponibil. După toate aparenţele, întâlnirea dintre cei doi soţi fusese neaşteptată. Nu ştiu de ce, doamna M. se fâstâci deodată, şi mişcarea ei nervoasă mărturisi o uşoară ciudă. Soţul, care, venind spre casă, fluierase pe drum nepăsător o arie, netezindu-şi favoriţii, cu un aer de profundă meditaţie, dând de nevastă-sa, se încruntă şi o măsură din cap până în picioare, după cum îmi amintesc, cu o privire hotărât inchizitorială.

— Te duci în grădină? o întrebă el, zărind în mâinile soţiei o umbreluţă şi o carte.

— Nu, în luncă, răspunse ea, roşind uşor.

— Singură?

— Cu el... rosti doamna M. arătând spre mine. Dimineaţa mă plimb singură, adăugă ea cu o voce şovăitoare, vagă, aşa cum vorbeşti când minţi pentru prima oară în viaţă.

— Hm... Am condus chiar acum într-acolo o societate întreagă. Se adună cu toţii lângă chioşc ca să-l conducă pe N. Ştii, pleacă... I s-a întâmplat nu ştiu ce bucluc, acolo, la Odesa... Verişoara dumitale (vorbea despre doamna cea blondă) râde şi e gata să plângă în acelaşi timp, fără să pricep de ce. Mi-a spus, de altfel, că eşti supărată, pentru nu ştiu ce motiv, pe N. şi că de aceea n-ai venit să-l petreci. Nişte fleacuri, fireşte?

— A spus-o aşa, ca să râdă, răspunse doamna M., coborând treptele terasei.

[5] Cavaler îndatoritor (fr.).

— Vasăzică, acesta este nelipsitul dumitale *cavalier servant*? adăugă domnul M., schimonosindu-şi gura şi fixându-mă prin lornionul său.

— Sunt paj! am strigat, supărat pentru gestul cu lornionul şi pentru ironia lui, apoi, râzându-i drept în faţă, am sărit deodată peste trei trepte ale terasei.

— Drum bun, mormăi domnul M. şi-şi văzu de treabă.

Fireşte că, din clipa în care mă prezentase bărbatului ei, m-am şi apropiat îndată de doamna M., ca şi cum m-ar fi invitat de-o oră şi m-aş fi plimbat cu ea de o lună de zile, în fiecare dimineaţă. Nu mă puteam dumiri însă, de ce s-a pierdut, de ce s-a fâstâcit în halul acesta şi la ce anume se gândea, hotărându-se să recurgă la neînsemnata ei minciună? De ce să nu-i fi spus pur şi simplu că se duce să se plimbe singură? Nu mai ştiam nici cum să mă uit la ea; cuprins de uimire, am început totuşi, în modul cel mai naiv cu putinţă, să mai arunc pe furiş câte-o privire spre chipul ei. Dar şi de data asta, ca şi cu o oră înainte, la repetiţie, nu băga în seamă nici faptul că o supravegheam, nici mutele mele întrebări. Aceeaşi frământare chinuitoare, dar şi mai vădită, mai profundă decât atunci, i se citea pe faţă, în emoţia şi în umbletul ei. Se îndrepta undeva zorită, cu pasul din ce în ce mai grăbit şi căutând neliniştită în fiecare alee, în fiecare drum din luncă, tot întorcându-se mereu spre grădină. Aşteptam şi eu ceva. Deodată, în spatele nostru se auziră tropote de cai. Era un grup de călăreţi şi călăreţe care-l conduceau pe acel N. ce părăsea atât de brusc societatea noastră.

Printre doamne era şi blonda mea, despre care vorbise domnul M., amintind de lacrimile ei. Acum râdea cu hohote, ca un copil, aşa cum îi era obiceiul, mergând la trap. Avea un murg minunat. Când ajunse în dreptul nostru, domnul N. salută ridicând pălăria, dar nu se opri, nici nu-i spuse doamnei M. vreo vorbă. În curând, tot grupul nu se mai văzu. Am aruncat o privire spre doamna M. şi era gata să scot un ţipăt de mirare: stătea în faţa

mea, albă ca varul, cu ochii plini de lacrimi grele. Întâmplător, privirile noastre se încrucişară: doamna M. roşi, întorcându-şi o clipă faţa, pe care se oglindiră neliniştea şi ciuda. Prezenţa mea era de prisos, mai rău ca în ajun; asta apărea cât se poate de limpede. Dar cum puteam să dispar?

Deodată, doamna M. păru să găsească o soluţie. Deschise cartea pe care o ţinea în mână şi, înroşindu-se toată la faţă, silindu-se vădit să nu se uite la mine, spuse ca şi cum şi-ar fi dat seama abia acum:

— Vai, am luat din greşeală volumul doi! Du-te, te rog, şi adu-mi-l pe întâiul.

Nu era greu de priceput! Rolul meu se terminase şi nici că se putea o alungare mai făţişă.

Am fugit să-i aduc cartea, dar nu m-am mai întors. În dimineaţa aceea, volumul întâi a zăcut liniştit pe masă...

Îmi pierdusem însă cu desăvârşire capul. Inima îmi bătea cu putere, de parcă m-ar fi speriat mereu cineva. Mă căzneam din răsputeri să nu dau ochii cu doamna M. În schimb, urmăream cu o aprigă curiozitate persoana plină de mulţumire a domnului M., de parcă acum trebuia să descopăr negreşit în el ceva deosebit. Nu înţeleg deloc ce rost avea această ridicolă curiozitate a mea; îmi amintesc doar atât – că eram stăpânit de un sentiment ciudat de mirare în urma celor ce-mi fusese dat să văd în dimineaţa aceea. Dar ziua abia începuse şi pentru mine era să fie bogată în evenimente.

De data aceasta, am dejunat foarte devreme. În seara aceea, toată lumea urma să plece într-o excursie în satul vecin, unde tocmai avea loc o serbare câmpenească; aveam deci nevoie de timp să mă pregătesc. Trei zile am visat la această excursie, cu gândul că o să petrec de minune. Eram adunaţi aproape toţi la cafea pe terasă. Strecurându-mă binişor pe la spatele celorlalţi, m-am ascuns în dosul celor trei rânduri de fotolii. Eram împins de curiozitate, dar în acelaşi timp nu ţineam deloc să mă vadă doamna M.

Întâmplarea a vrut însă să nimeresc lângă doamna cea blondă care mă persecuta. Acum se întâmplase însă cu ea ceva absolut cu neputinţă, o adevărată minune: se făcuse de două ori mai frumoasă ca înainte. Nu ştiu cum şi de ce se întâmpla asta, dar astfel de minuni se petrec destul de des cu femeile. În clipa aceea se afla printre noi un oaspete nou, un tânăr înalt, palid la faţă, un nelipsit admirator al blondinei noastre; tocmai sosise de la Moscova, parcă anume ca să ia locul lui N. abia plecat, despre care se spunea că ar fi fost îndrăgostit la culme de această femeie frumoasă. În ceea ce-l priveşte pe noul venit, el era de mult cu ea exact în relaţiile care existau între Benedict şi Beatrice în *Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare.[xxi] Într-un cuvânt, în ziua aceea frumoasa noastră avea un succes cu totul deosebit. Glumele şi sporovăiala ei erau atât de gingaşe, atât de pline de candoare şi de scuzabilă imprudenţă! Cu graţioasa ei încredere în sine, era atât de convinsă de entuziasmul general, încât într-adevăr, stârnea tot timpul un fel de adoraţie cu totul deosebită. Cercul musafirilor uimiţi, care o admirau din plin, nu se mai împrăştia din jurul ei; niciodată încă nu fusese atât de fermecătoare. Orice cuvânt al ei ispitea şi uimea, era prins din zbor, repetat din om în om şi nicio glumă, nicio poznă de-a ei nu se pierdea neobservată de ceilalţi. Se pare că nimeni nici nu s-ar fi aşteptat din partea ei la atâta bun-gust, inteligenţă şi strălucire, însuşirile ei cele mai minunate fuseseră în fiecare zi mascate, ascunse de firea ei voluntară şi fantastică, de ştrengăriile ei de şcolăriţă îndărătnică, frizând bufoneria. Puţini erau cei care îi întrezăriseră aceste calităţi; chiar cei care-şi dăduseră seama de existenţa lor, nu le luaseră în serios; astfel încât, de rândul acesta, extraordinarul ei succes fusese întâmpinat cu un murmur general de uimire.

Trebuie spus că la succesul ei contribuise şi o împrejurare destul de delicată, cel puţin dacă ar fi să judecăm după rolul pe care-l juca în acel timp soţul

doamnei M. Ştrengăriţa îşi pusese în gând – şi, trebuie să adaug, aproape spre satisfacţia generală sau cel puţin satisfacţia tineretului – să-l supună unor îndârjite atacuri, din mai multe motive, probabil foarte importante după părerea ei. Începu deci cu el un adevărat duel de glume, ironii, sarcasme din cele mai irezistibile şi mai ambigue, cele mai viclene, perfect ticluite, din cele care nimeresc drept la ţintă, dar de care nu te poţi agăţa în niciun fel ca să te păzeşti; ele nu fac decât să epuizeze victima aleasă, supusă unor sforţări zadarnice, care o aduc într-o stare de furie sau de comică desperare.

Nu ştiu exact, dar mi se pare că purtarea aceasta a doamnei celei blonde fusese premeditată, nu spontană. Duelul atât de îndârjit se dezlănţuise încă la masă. Îl numesc „îndârjit”, întrucât domnul M. nu şi-a depus prea uşor armele. A trebuit să recurgă la toată prezenţa lui de spirit, la simţul umorului şi la întreaga sa ingeniozitate ca să nu fie făcut praf, zdrobit cu desăvârşire şi acoperit de ruşine. Totul se petrecea în râsetele neîntrerupte şi nestăpânite ale tuturor celor de faţă şi ale părtaşilor la această luptă. În orice caz, ziua de azi nu mai semăna pentru el cu cea de ieri. Se vedea clar că doamna M. a încercat, şi nu o dată, să-şi oprească prietena imprudentă, care, la rândul ei, urmărea cu tot dinadinsul să-l arate pe soţul cel gelos sub un aspect ridicol şi bufon, probabil în postura unui barbă-albastră, judecând după toate aparenţele şi după cele ce mi-au rămas în minte, ca şi, în sfârşit, după rolul pe care a trebuit să-l joc chiar eu în această încăierare.

Totul s-a petrecut pe neaşteptate şi în chipul cel mai ridicol. Ca un făcut, în clipa aceea şedeam în văzul tuturor, fără să mă gândesc la nimic rău, uitând chiar de precauţiile mele de mai înainte. Deodată am apărut în prim plan ca duşman de moarte şi rival firesc al domnului M., în calitate de tânăr îndrăgostit nebuneşte de soţia lui, iar persecutoarea mea a jurat pe loc, şi-a dat cuvântul că

poate să aducă dovezi în sprijinul celor afirmate: astfel, bunăoară, nu mai departe decât astăzi, a văzut în pădure...

Nu a apucat însă să-şi termine fraza – eu am întrerupt-o în clipa cea mai critică pentru mine. Clipa aceea fusese calculată cu atâta precizie diabolică, rezervată cu atâta perfidie tocmai pentru sfârşit, pentru deznodământul caraghios şi prezentată atât de comic, încât o explozie generală de râsete nestăpânite a salutat această invenţie finală a ei. Şi cu toate că mi-am dat pe loc seama că rolul cel mai neplăcut nu-mi fusese rezervat mie, am fost totuşi atât de stânjenit, enervat şi speriat, încât, cu ochii plini de lacrimi, copleşit de durere, deznădejde şi ruşine, m-am năpustit să-mi fac loc printre rândurile de fotolii, am ieşit înainte şi, adresându-mă persecutoarei mele, am strigat cu glasul vibrând de indignare şi lacrimi:

— Nu vă e ruşine... să spuneţi tare... de faţă cu toate doamnele... asemenea neadevăruri... urâte?!... Parcă aţi fi o fetiţă mică... În faţa tuturor bărbaţilor... Ce au să zică ei? Dumneavoastră... atât de mare... Femeie măritată!...

N-am apucat să sfârşesc, fiind întrerupt de aplauze asurzitoare. Izbucnirea mea produsese adevărate furori. Gestul meu naiv, lacrimile mele, dar mai cu seamă faptul că am sărit parcă în apărarea domnului M. – toate acestea stârniseră râsete atât de infernale, că şi astăzi, când îmi aduc aminte numai, îmi vine şi mie să mă tăvălesc de râs... Am înmărmurit, aproape nebun de groază şi ruşine. Dezmeticindu-mă deodată, mi-am acoperit obrazul cu mâinile, m-am repezit afară, răsturnând tava cu care feciorul de casă tocmai intra pe uşă, şi am urcat în fugă sus pe scară, în odaia mea. Smucind din uşă cheia pusă pe dinafară, m-am încuiat pe dinăuntru. Şi bine am făcut, întrucât după mine venea o adevărată poteră. Într-o clipă, uşa mea a fost asaltată de o mulţime de doamne din cele mai drăgălaşe. Auzeam râsul lor sonor, vorba repezită, glasurile însufleţite; ciripeau toate deodată ca nişte rândunele. Toate, fără excepţie, se rugau de mine, mă

implorau să le deschid, fie şi numai pentru o singură clipă, se jurau că nu-mi vor face nici cel mai mic rău, că nu vor decât să mă copleşească cu sărutările lor. Dar... ce putea să fie mai cumplit decât această nouă ameninţare? Muream de ruşine în dosul uşii, cu faţa îngropată în perne. Nu le-am deschis; nici măcar nu le-am răspuns. Au mai bătut multă vreme în uşă, implorându-mă să le deschid; dar am rămas nesimţitor şi surd cum poate fi numai un copil de unsprezece ani.

Ce era de făcut? Totul fusese dat în vileag, toate secretele mele, pe care le tăinuisem cu atâta străşnicie, apăruseră la lumina zilei. De acum încolo aveam să fiu pe veci acoperit de ruşine! La drept vorbind, nici eu însumi nu mă pricepeam cum să-i spun lucrului de care mă temeam atât şi pe care aş fi vrut să-l ascund de ceilalţi; şi totuşi mă temeam de ceva, tremuram ca varga la gândul că acest *ceva* ar fi putut să fie aflat de toată lumea. Un singur lucru nu ştiusem până în clipa aceasta: ce anume este acel lucru, dacă e ceva care se cade sau nu se cade, dacă e frumos sau de ruşine, lăudabil sau de condamnat? Acuma însă, chinuit şi cuprins de durere, am aflat că lucrul acesta este *de râs şi ruşinos*! Simţeam în acelaşi timp instinctiv că un asemenea verdict este greşit, inuman, brutal; eram însă distrus, nimicit. Procesul de conştiinţă părea să se fi înţepenit în loc, încâlcit în capul meu; nu eram în stare nici să mă opun acelui verdict, nici măcar să-l apreciez la justa lui valoare. Umblam ca prin ceaţă. Simţeam doar că inima mea fusese rănită într-un chip inuman, neruşinat şi vărsam lacrimi de neputinţă. Eram iritat la culme; în inima mea clocoteau indignarea şi ura, cu toate că până atunci nu cunoscusem acest sentiment. Abia acum, pentru prima oară în viaţă, am aflat ce înseamnă adevărata suferinţă, jignire, durere; toate acestea erau o realitate, fără niciun fel de exagerare. Copil cum eram, fusesem jignit cu brutalitate în dragostea mea dintâi, încă lipsită de experienţă, nerealizată; pudoarea mea, feciorelnică şi

înmiresmată, fusese prematur dezvăluită şi batjocorită, iar prima mea emoţie estetică, poate chiar foarte adâncă – luată în derâdere. Desigur, cei care râdeau de mine nici nu bănuiau multe lucruri şi nu-şi puteau da seama de chinurile mele. La aceasta contribuia în bună parte o împrejurare ascunsă, pe care nu o lămurisem nici eu până atunci, de teamă parcă să o lămuresc. Rămăsesem culcat în pat, nenorocit şi desperat, cu obrazul îngropat în perne; simţeam, rând pe rând, valuri de căldură şi fiori reci. Mă frământau două întrebări: ce anume a văzut şi ce a putut să vadă nesuferita blondă petrecându-se astăzi în pădure între mine şi doamna M.? Iar în al doilea rând, cu ce ochi, cum o voi mai putea privi în faţă pe doamna M., şi să nu intru în pământ de ruşine şi deznădejde?

O zarvă neobişnuită în curte m-a făcut să ies, în cele din urmă, din starea de semiconştienţă în care mă aflam. M-am sculat din pat şi m-am apropiat de fereastră. Curtea era plină de trăsuri, de cai de călărie şi de servitori grăbiţi. S-ar fi părut că toată lumea pleacă; unii dintre oaspeţi încălecaseră, alţii se urcau în trăsuri... Mi-am adus îndată aminte de plimbarea plănuită şi, încetul cu încetul, în inima mea a început să se strecoare un sentiment de nelinişte. Căutam stăruitor din ochi în curte calul meu eston; nu era însă nicăieri. Aşadar, uitaseră de mine. N-am mai putut rezista şi m-am repezit într-un suflet jos, fără să mă mai gândesc nici la întâlniri neplăcute, nici la ruşinea mea de adineauri...

Mă aştepta o veste cumplită. De rândul acesta, nu aveau pentru mine nici cal de călărie, nici loc în vreo trăsură: totul fusese ocupat, eram nevoit să las locul altora.

Zguduit de această nouă lovitură, am rămas în cerdac, uitându-mă îndurerat la şirul lung de cupeuri, cabriolete şi trăsuri în care pentru mine nu se găsea nici măcar un colţişor, la elegantele amazoane călare pe cai focoşi, care jucau în loc de nerăbdare.

Nu se ştie de ce unul din călăreţi zăbovise. Ceilalţi nu-l aşteptau decât pe el ca să pornească. Calul lui stătea la scară muşcându-şi zăbala, bătând din copită, tresărind mereu şi ridicându-se speriat în două picioare. Doi grăjdari îl ţineau temători de frâu, pe când toată lumea păstra o distanţă respectabilă.

Într-adevăr, se întâmplase ceva cât se poate de supărător şi asta era cauza pentru care nu puteam veni şi eu. Pe lângă faptul că mai sosiseră alţi oaspeţi noi, care ocupaseră toate locurile şi toţi caii, se mai şi îmbolnăviseră doi cai de călărie, printre care şi al meu. Nu eram însă singurul care suferea din pricina acestei întâmplări. Nici pentru musafirul nostru cel nou, tânărul cu faţa palidă de care am vorbit înainte, nu se mai găsea un cal de călărie. Ca să scape de o situaţie neplăcută, amfitrionul nostru fusese nevoit să recurgă la o măsură extremă: să propuie un armăsar turbat, neînvăţat încă la călărie, adăugând însă, ca să-şi împace conştiinţa, că nu e chip să-l călăreşti şi că hotărâse demult să-l vândă din cauza firii lui sălbatice, numai bineînţeles să găsească un amator. Prevenit astfel, oaspetele se declarase călăreţ destul de bun, gata să încalece pe orice cal, numai şi numai să meargă şi el în excursie. Amfitrionul nu spuse nimic; dar acum aveam impresia că pe buzele lui flutura un zâmbet maliţios, cam în doi peri. În aşteptarea călăreţului care se lăudase cu măiestria lui, nu încălecase nici el; îşi freca cu nerăbdare mâinile şi furişa mereu câte o privire spre uşă. Cei doi grăjdari stăpâneau cu greu armăsarul şi ceva din dispoziţia lui îi cuprinsese şi pe ei şi nu mai puteau de mândrie la gândul că atâta lume îi vede lângă un astfel de cal care ar fi în stare să omoare un om tam-nisam. Un fel de reflex al zâmbetului viclean de pe buzele stăpânului scânteia şi în ochii lor, holbaţi de încordare şi aţintiţi şi ei spre uşa în pragul căreia trebuia să apară îndrăzneţul invitat. Până şi calul se comporta aşa fel, de parcă ar fi fost înţeles cu stăpânul său şi cu grăjdarii: se ţinea fudul,

arogant, ca şi cum ar fi simţit că-l urmăresc zeci de ochi curioşi, mândrindu-se parcă în faţa tuturor cu proasta lui faimă, întocmai cum se făiesc cu poznele lor condamnabile câte unii ştrengari incorigibili. Părea să-i arunce o provocare îndrăzneţului care a cutezat să atenteze la independenţa lui.

În cele din urmă, se arătă şi îndrăzneţul. Stingherit de faptul că s-a făcut aşteptat şi punându-şi grăbit mănuşile, înaintă, fără să se uite împrejur, coborî treptele şi nu-şi ridică ochii decât în clipa când încercă să puie mâna pe grumazul calului ce-l aştepta; surprins de zvâcnetul turbat al calului care se ridică în două picioare şi de strigătul de alarmă al spectatorilor speriaţi, tânărul făcu un pas înapoi, privind cu nedumerire calul sălbatic care tremura ca varga, sforăia de furie şi-şi rotea cumplit în orbite ochii injectaţi de sânge, lăsându-se mereu pe picioarele dinapoi şi ridicându-le pe cele dinainte, gata parcă să se avânte în văzduh, târându-i după el pe cei doi grăjdari. Călăreţul rămase o clipă în loc, neştiind ce să facă; apoi, roşind uşor din pricina tulburării care-l cuprinsese, îşi ridică privirile, se uită în jur şi-şi opri ochii asupra doamnelor înspăimântate.

— E un cal admirabil! spuse el, ca pentru sine. Şi pe cât se pare – foarte plăcut de călărit; însă... ştiţi ceva? Eu unul n-am să-l încalec, încheie adresându-se gazdei noastre cu un zâmbet larg şi deschis care se potrivea atât de bine cu figura lui de om inteligent şi bun.

— Şi totuşi eu cred că sunteţi un călăreţ excelent, pe cinstea mea, răspunse bucuros proprietarul calului rebel, strângând mâna musafirului cu căldură şi chiar cu recunoştinţă. Şi aceasta tocmai datorită faptului că de la prima vedere v-aţi dat seama cu ce fiară aveţi de-a face, adăugă el cu demnitate. Credeţi-mă că eu însumi, care timp de douăzeci şi trei de ani am fost husar, am avut de trei ori până acum plăcerea să stau întins la pământ din cauza domniei-sale, adică exact de câte ori am încălecat

acest... trântor. Tancred, prietene, lumea de aici nu-i de tine; se vede că ţi-a fost sortit să fii încălecat de vreun viteaz de felul lui Ilia Muromeţ care mai lâncezeşte şi acum pe cuptor în satul Karaciarovo şi aşteaptă să-ţi cadă dinţii. Hai, luaţi-l de-aici! Să nu mai sperie oamenii! Degeaba l-am mai scos din grajd, încheie el, frecându-şi mâinile satisfăcut.

Trebuie să spunem că Tancred nu-i aducea nici cel mai mic folos, şi îşi mânca de pomană tainul; mai mult: bătrânul husar şi-a mai şi compromis binecunoscuta lui reputaţie de geambaş de cai pentru armată, plătind un preţ fabulos pe acest trântor care nu era bun de nimic şi nu se putea mândri decât cu frumuseţea lui... Cu toate acestea, acum era încântat că Tancred al lui nu s-a făcut de râs: trântise încă un călăreţ, câştigând prin aceasta alţi lauri absurzi.

— Cum, nu mai mergeţi? strigă doamna cea blondă care voia acum cu tot dinadinsul să fie însoţită de cavalerul ei servant. Vi-i frică?

— Exact! Pe cuvânt! îi răspunse tânărul.

— Şi o spuneţi serios?

— Dar bine, doamnă, vreţi oare cu tot dinadinsul să-mi rup gâtul?

— Atunci încălecaţi repede pe calul meu: că nu-i nicio teamă; e liniştit cum nu se mai poate. N-o să întârziem prea mult; într-o clipă ne schimbă şeile! Am să încerc să iau calul dumneavoastră... Nu se poate ca Tancred să fie chiar întotdeauna atât de prost crescut.

Zis şi făcut! Nebunatica doamnă descălecă şi îşi termină fraza stând în picioare, în faţa noastră.

— Nu-l cunoaşteţi pe Tancred dacă vă închipuiţi că va admite să pună pe el şaua asta păcătoasă! Şi apoi nici pe dumneavoastră nu vă las să vă rupeţi gâtul. Zău că ar fi păcat! rosti gazda noastră, exagerând şi mai mult, în clipa aceasta de tăinuită satisfacţie, obişnuita bruscheţe, studiată şi afectată, brutală chiar, a felului său de a vorbi,

ceea ce, după părerea lui, îi crea o reputaţie de om de treabă, de ostaş bătrân, menită să-i atragă mai cu seamă simpatiile doamnelor. Era una din ciudăţeniile lui, o slăbiciune pe care o cunoşteam cu toţii.

— Dar tu, plângăciosule, nu vrei să încerci ? Ţineai doar morţiş să vii cu noi, spuse călăreaţa cea curajoasă, zărindu-mă pe mine şi, ca să mă întărâte şi mai mult, făcu un semn cu capul înspre Tancred, de fapt, numai şi numai ca să-şi asigure o retragere onorabilă, de vreme ce tot descălecase fără rost şi nici să mă lase pe mine să scap fără o înţepătură, din moment ce făcusem şi eu greşeala să-i ies în cale.

— Pesemne, nu eşti şi tu ca... Ei, ce să mai vorbim, eşti doar un erou binecunoscut şi o să-ţi fie ruşine să te arăţi fricos, mai cu seamă ştiind că o să te vadă, frumosule paj, adăugă ea, aruncând o privire doamnei M., a cărei trăsură aştepta trasă mai aproape de scară ca celelalte.

În clipa când frumoasa amazoană se apropiase de noi cu gândul de a încăleca pe Tancred, îmi simţii inima copleşită de ură şi dor de răzbunare... Nu pot spune însă ce am simţit auzind provocarea neaşteptată a ştrengăriţei. Am prins din zbor privirea ce o aruncase doamnei M., şi mi-am pierdut cu desăvârşire capul. Un gând îmi străfulgeră mintea... A fost doar o clipită, poate chiar mai puţin, ca un fel de explozie; sau poate că se umpluse paharul răbdării mele şi m-am răzvrătit deodată cu tot sufletul meu trezit la viaţă, în aşa fel, încât m-am simţit cuprins de dorinţa să-i dărâm pe toţi duşmanii mei, să mă răzbun pe ei pentru toate, de faţă cu toată lumea, şi să le arăt ce fel de om sunt. Sau, în sfârşit, poate că, printr-o minune, cineva mi-a sugerat în clipa aceea ceva din istoria evului mediu, din care până atunci nu cunoscusem nicio buche, şi în capul meu ameţit s-au învălmăşit într-un iureş întreceri de cavaleri, paladini, eroi, frumoase doamne, învingători şi glorii; am auzit parcă trâmbiţele crainicilor, zăngănitul săbiilor, strigătele şi aplauzele mulţimii şi, prin tot

vacarmul acesta, strigătul sfios al unei inimi speriate, un strigăt ce desfată un suflet mândru mai presus decât izbânda şi gloria. Nu ştiu dacă într-adevăr toate aceste absurdităţi mi-au trecut atunci prin cap sau n-a fost decât o presimţire a inevitabilelor prostii ce aveau să urmeze; am simţit însă că mi-a sunat ceasul. Inima mea a zvâcnit o dată, a tresărit şi, nu ştiu cum, dintr-o săritură, am coborât treptele şi m-am pomenit lângă Tancred.

— Credeţi poate că mi-e frică? am strigat semeţ şi mândru, nebun de înfrigurare, gâfâind de emoţie şi roşind într-atât, încât lacrimile îmi ardeau obrajii. O să vedeţi acuşi!

Şi, apucându-mă de grumazul lui Tancred, mai înainte ca cineva să facă cea mai mică mişcare ca să mă reţină, am pus piciorul în scară. Chiar în aceeaşi clipă, Tancred se ridică în două picioare cu capul sus, dintr-o săritură puternică se smuci din mâinile grăjdarilor înmărmuriţi şi porni ca vântul, în strigătele de uimire şi de spaimă ale celor de faţă.

Nu ştiu nici eu cum de am reuşit în goana calului să-mi pun în scări şi celălalt picior; nu pot pricepe nici cum de n-am scăpat din mână frâul. Tancred mă scoase afară pe poarta de grilaj, coti brusc la dreapta şi o luă la galop de-a lungul gardului, orbeşte, fără să ştie încotro aleargă. Abia în clipa aceea am auzit în urma mea strigătul izbucnit din cincizeci de piepturi; şi acest strigăt răsună în inima mea care se strângea de spaimă, trezind în ea un sentiment năvalnic de satisfacţie şi mândrie, atât de puternic, încât nu voi uita niciodată clipa aceea nebunească din viaţa mea de copil. Tot sângele mi se suise la cap, asurzindu-mă, înecând şi înăbuşindu-mi spaima. Îmi pierdusem cu desăvârşire orice judecată. Într-adevăr, când mă gândesc acum la cele petrecute, văd că în tot ce făcusem era ceva cavaleresc.

De altfel, tot cavalerismul meu a început şi s-a isprăvit în mai puţin de o clipă; altminteri, cavalerul ar fi păţit-o

cam urât. Nici aşa nu ştiu cum am scăpat cu viaţă. De fapt, învăţasem şi ştiam să călăresc. Dar calul meu eston semăna mai curând a oaie decât a cal de călărie. De bună seamă, dacă Tancred ar fi avut timp să mă azvârle, aş fi zburat cât colo. După ce galopase încă vreo cincizeci de paşi, s-a speriat deodată de un bolovan mai mare de lângă drum şi a pornit îndărăt. Se întorsese din mers, dar atât de brusc, încât nu pot pricepe nici până acum cum de n-am fost aruncat din şa ca o minge, şi nu m-am făcut praf, iar Tancred nu s-a şoldit răsucindu-se atât de brusc în loc. Porni înapoi spre poartă, scuturând furios din cap, sărind dintr-o parte într-alta, nebun de furie, zvârlindu-şi picioarele în vânt la voia întâmplării, şi căutând cu fiecare săritură să mă arunce din spinare, de parcă i-ar fi sărit în spate un tigru, care-i înfigea în carne colţii şi ghearele. Încă o clipă şi, neapărat, aş fi zburat. De fapt, cădeam, dar câţiva călăreţi s-au şi repezit să mă salveze. Doi din ei mi-au tăiat drumul direct peste câmp, alţi doi m-au ajuns în galop şi m-au încadrat atât de strâns, încât mai-mai să-mi strivească picioarele, înghesuindu-l pe Tancred dintr-o parte şi dintr-alta. Amândoi îl apucară de frâu. Peste câteva secunde, eram la scara casei.

M-au dat jos de pe cal, palid, gâfâind. Tremuram tot, ca un fir de iarbă în bătaia vântului, ca şi Tancred, de altfel, care se opintea cu tot trupul, pironit locului, de parcă şi-ar fi împlântat copitele în pământ, slobozind cu greu răsuflarea-i fierbinte pe nările roşii, fumegânde, tremurând ca varga, năucit parcă de jignire şi mânie pentru obrăznicia aceasta de copil rămasă nepedepsită. În jurul meu se auzeau strigăte de nelinişte, de mirare şi de spaimă.

În clipa aceasta privirea mea rătăcită se întâlni cu a doamnei M., alarmată, palidă. Şi – nu voi uita clipa aceasta! – deodată o roşeaţă vie mi-a învăpăiat obrazul. Nu ştiu ce s-a petrecut în mine; dar, ruşinat şi speriat de propriile mele senzaţii, mi-am lăsat sfios ochii în jos.

Privirea mea fusese însă observată, surprinsă, furată. Toţi ochii se îndreptară spre doamna M. care, văzându-se în centrul atenţiei generale, roşi deodată şi ea, ca o copilă, copleşită de un sentiment involuntar, naiv, şi acum căuta din răsputeri, zadarnic însă, să-şi ascundă stânjeneala, râzând...

Privite din afară, toate acestea ar fi putut să pară, desigur, cât se poate de ridicole. Dar în momentul acela o manifestare cât se poate de naivă şi de neaşteptată m-a salvat de râsul tuturor, dând întâmplării o întorsătură aparte. Cea care provocase toată încurcătura aceasta, frumoasa mea persecutoare, care până atunci fusese duşmanul meu neîmpăcat, s-a repezit deodată să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute. Fără să-şi creadă ochilor, din clipa când am cutezat să-i primesc provocarea şi am ridicat mănuşa ce mi-o aruncase privind-o pe doamna M., mă urmărise mai mult moartă decât vie de frică pentru mine şi chinuită de remuşcări, tot timpul cât am zburat călare pe Tancred. Acum, când totul se isprăvise cu bine şi, mai cu seamă, când, ca şi ceilalţi, îmi prinsese privirea aruncată doamnei M., îmi văzuse tulburarea şi roşeaţa subită, când, în sfârşit, reuşise să găsească pentru acea clipă – potrivit dispoziţiilor romanţioase ale căpşorului ei fluşturatic – o interpretare nouă, tainică, nerostită, acum, după toate acestea, era atât de încântată de „cavalerismul" meu, încât, înduioşată, mândră de mine, bucuroasă, s-a repezit la mine şi m-a strâns la piept. În clipa următoare, ridică spre cei adunaţi în jurul nostru o feţişoară naivă şi gravă, pe care tremurau, luminoase, două lacrimi mici de cleştar şi spuse cu un glas grav, serios, cum nu a mai auzit-o nimeni, arătându-mă pe mine: *„Mais c'est très sérieux, messieurs, ne riez pas!"*[6], fără să-şi dea seama că toată lumea stă ca vrăjită în faţa ei, admirându-i luminosul entuziasm. Toată mişcarea aceasta a ei, neaşteptată şi vijelioasă, chipul ei serios, naivitatea sinceră, lacrimile

[6] Dar e foarte serios, domnilor, nu râdeţi! (fr.).

calde de care n-ar fi bănuit-o nimeni în stare, umplându-i ochii veşnic râzători, păreau un miracol atât de neaşteptat, încât stăteau cu toţii în faţa ei ca electrizaţi de privirile ei, de vorba repezită, înflăcărată ca şi gestul. Parcă nimeni nu-şi putea lua ochii de la ea, de teamă să nu scape această clipă rară, oglindită pe chipul ei însufleţit. Până şi amfitrionul nostru roşise la faţă ca un bujor şi unii afirmau chiar că l-ar fi auzit apoi recunoscând „spre ruşinea sa", că, timp de o clipă, fusese îndrăgostit de frumoasa lui musafiră. De bună seamă, după toate acestea eu apărusem în faţa tuturor în ipostază de cavaler medieval, de erou.

— Delorges! Togenburg[xxii]! se auzea în jurul nostru.

Şi începură să aplaude.

— Bravo, tânăra generaţie! adăugă gazda noastră.

— Să vină, să vină negreşit cu noi! strigă frumoasa doamnă. Îi găsim noi, trebuie să-i găsim un loc. Să stea alături de mine, pe genunchii mei... Adică nu, nu! Am greşit!... se corectă îndată izbucnind în hohote, incapabilă să-şi stăvilească râsul la amintirea primei noastre cunoştinţe.

Continuând să râdă însă, îmi mângâia cu duioşie mâna, căutând din răsputeri să mă îmbuneze ca să nu mă supăr.

— Negreşit! Negreşit! îi răspunseră câteva glasuri. Trebuie să vină cu noi, şi-a câştigat locul.

Într-o clipă, totul s-a aranjat. Chiar domnişoara cea bătrână, care-mi făcuse cunoştinţă cu blonda mea, fu copleşită de insistenţele tineretului care cerea să rămână acasă cedându-mi locul, astfel încât a fost nevoită să-şi dea consimţământul, spre marele ei necaz, zâmbind în aparenţă, dar şuierând de răutate, pe ascuns. Protectoarea ei, pe lângă care se învârtea mereu, fosta mea duşmancă, acum prietenă câştigată de curând, îi şi striga, galopând pe calul său zburdalnic şi râzând în hohote, ca un copil, că o invidiază şi că ar rămâne bucuroasă cu ea acasă căci se ridică nori de ploaie şi riscăm să ne întoarcem toţi uzi leoarcă.

Şi, într-adevăr, parcă ar şi fi chemat ploaia. Peste un ceas s-a pornit un adevărat potop, care ne-a stricat toată plimbarea. Am fost nevoiţi să ne adăpostim câteva ceasuri prin case ţărăneşti şi să ne întoarcem acasă după orele nouă, pe o vreme umedă, ca după ploaie. Pe mine începuseră să mă scuture frigurile. Chiar în clipa în care trebuia să ne urcăm în trăsuri şi să pornim, doamna M. s-a apropiat de mine şi s-a mirat că n-am pe mine decât o jachetă şi sunt descheiat la gât. I-am răspuns că n-am mai avut timp să-mi iau o pelerină. A luat atunci o agrafă şi, prinzându-mi cu ea ceva mai sus guleraşul încreţit al cămăşii, şi-a scos fularul de voal roşu şi m-a legat cu el la gât, să nu răcesc. O făcuse atât de repede, încât nici n-am mai apucat să-i mulţumesc.

După ce ne-am întors acasă, am găsit-o într-un salonaş, împreună cu doamna cea blondă şi cu tânărul cel palid care-şi asigurase în aceeaşi zi reputaţia de bun călăreţ numai şi numai datorită faptului că n-a îndrăznit să încalece pe Tancred. M-am apropiat de ei ca să mulţumesc şi să înapoiez fularul. Dar acum, după toate cele petrecute cu mine, parcă mi-era ruşine de ceva; doream să mă retrag cât mai repede sus, şi acolo, în linişte, să judec şi să pun la cale ceva. Eram plin de impresii. Înapoind fularul, am roşit până la urechi.

— Fac prinsoare că ar fi vrut să-l păstreze, spuse râzând tânărul. Se vede după ochi că-i pare rău că se desparte de fularul dumneavoastră.

— Da, da, chiar aşa! sări şi doamna cea blondă. Uite-l cum e! Ah!... rosti ea cu vădită supărare în glas, clătinând din cap; se opri însă la timp, prinzând privirea gravă a doamnei M. care n-ar fi vrut ca gluma să meargă prea departe.

Am căutat să mă depărtez cât mai repede.

— Vezi cum eşti! începu ştrengăriţa, ajungându-mă din urmă în odaia de alături şi apucându-mă prieteneşte de amândouă mâinile. Dacă ţineai atât de mult să-i păstrezi

fularul, nici nu trebuia să i-l dai. Puteai să spui că l-ai uitat pe undeva, şi gata. Vezi cum eşti! Nici atâta nu te-ai priceput! Caraghiosule!

Îmi dădu uşurel cu degetul peste bărbie, râzând pentru că mă făcusem roşu ca racul.

— Acum suntem prieteni, nu-i aşa? S-a terminat cu duşmănia dintre noi, ce zici? Da ori ba?

Am zâmbit şi i-am strâns în tăcere degetele subţiri.

— Ei vezi, aşa mai merge! Dar de ce eşti acum atât de palid şi tremuri tot? Ai frisoane?

— Da, nu mă simt bine.

— Vai, sărăcuţul de el! Asta-i din cauza emoţiilor prea tari! Ştii ceva? Du-te mai bine la culcare, fără să mai aştepţi ora mesei. La noapte o să-ţi treacă. Hai, vino!

Mă conduse sus. Mi-a dat tot felul de îngrijiri. Lăsându-mă să mă dezbrac, a coborât în grabă scara, a făcut rost de ceai şi mi l-a adus singură, după ce m-am culcat. A adus şi o pătură groasă. Cred că toate aceste servicii şi grija ei pentru mine m-au surprins şi m-au înduioşat foarte mult, sau poate dispoziţia aceasta fusese provocată de evenimentele zilei, de plimbarea şi febra mea. Fapt e că, spunându-i noapte bună, am îmbrăţişat-o cu căldură şi putere ca pe prietenul meu cel mai drag, cel mai duios şi în aceeaşi clipă emoţiile trăite mi-au copleşit inima, dintr-odată neputincioasă; ghemuindu-mă la pieptul ei, plângeam aproape. Dându-şi seama de emoţia mea, ştrengăriţa părea, la rândul ei, uşor emoţionată...

— Eşti un băieţaş foarte bun, şopti ea, privindu-mă cu blândeţe în ochi, şi te rog să nu mai fii supărat pe mine. Nu-i aşa că n-ai să mai fii?

Într-un cuvânt, eram acum prietenii cei mai buni, plini de iubire unul pentru altul.

Deşi m-am deşteptat destul de devreme, soarele îmi şi inundase odaia cu lumina lui vie. Am sărit din pat cu desăvârşire sănătos şi împrospătat, de parcă în ajun nici n-aş fi avut febră; simţeam acum în locul ei o inexplicabilă

bucurie. Aducându-mi aminte de întâmplările din ajun, mi-am zis că aş da toată fericirea vieţii mele pentru ca în clipa aceea s-o pot îmbrăţişa ca în ajun pe noua mea prietenă, pe frumoasa blondă. Era însă prea devreme, toată lumea dormea. M-am îmbrăcat în grabă şi am coborât în grădină, iar de acolo am trecut în pădurice. Căutam să ajung unde verdeaţa era mai deasă, unde copacii miroseau mai puternic a răşină, iar razele soarelui străbăteau cu şi mai multă voioşie, parcă bucurându-se că au reuşit ici-colo să străpungă ceţoasa învălmăşeală a frunzelor. Era o dimineaţă minunată.

Tot înaintând, am ieşit în cele din urmă în capătul celălalt al pădăricii, spre râul Moscova. Curgea la vreo două sute de paşi, la poalele unei coline. Pe malul celălalt se cosea iarbă. Am rămas în loc uitându-mă cum şiruri întregi de coase ascuţite scânteiază deodată în soare, la fiecare mişcare a cosaşilor, cum dispar apoi din nou ca nişte şerpi de foc, de parcă s-ar fi ascuns undeva; cum iarba retezată de la rădăcină cade pe-o parte, în brazde destul de groase, aşternute în rânduri drepte şi lungi. Nu ştiu cât timp am stat aşa contemplând, dar deodată am tresărit auzind în pădurice, la vreo douăzeci de paşi de mine, pe drumeagul care lega drumul cel mare de conac, fornăitul şi bătăile nerăbdătoare de copită ale unui cal care scurma pământul. Nu ştiu dacă l-am auzit chiar din clipa când călăreţul a ajuns acolo şi s-a oprit in loc, sau dacă auzeam de mai multă vreme zgomotele acestea în ureche, fără să mă fi putut trezi din visarea mea. Împins de curiozitate, am pătruns în pădurice şi, străbătând câţiva paşi, am auzit voci; se vorbea în şoaptă, repede. M-am apropiat mai mult, dând binişor în lături cele din urmă crengi ale ultimelor tufişuri din marginea drumeagului. Şi deodată m-am dat înapoi, cuprins de uimire: în faţa mea apăru rochia albă binecunoscută şi un glas domol de femeie răsună în inima mea ca o muzică. Era doamna M. Stătea în picioare lângă un călăreţ care-i spunea ceva în

grabă, de pe cal. Spre uimirea mea, l-am recunoscut pe N., chiar tânărul acela care ne părăsise încă de ieri dimineaţă şi de persoana căruia părea atât de preocupat domnul M. Dar se spunea atunci că pleacă undeva foarte departe, în sudul Rusiei; de aceea am şi fost atât de mirat, văzându-l din nou aici, atât de dimineaţă şi singur cu doamna M.

Ea era însufleţită şi tulburată cum n-o mai văzusem niciodată; pe obrajii ei sclipeau lacrimi luminoase. Tânărul o ţinea de mână, pe care o săruta aplecat din şa. Prinsesem tocmai clipa despărţirii lor. Păreau grăbiţi. În cele din urmă, tânărul scoase din buzunar un plic închis pe care-l întinse doamnei M., o îmbrăţişă cu un singur braţ, ca şi înainte, fără să se dea jos de pe cal, şi o sărută lung şi fierbinte. Apoi dădu pinteni calului şi trecu prin faţa mea ca o săgeată. Doamna M. îl petrecu câteva clipe din ochi, apoi, îngândurată şi tristă, se îndreptă spre casă. După ce făcu însă câţiva paşi pe drumeag, păru să se fi trezit dintr-un vis, îşi făcu în grabă loc prin tufiş şi porni spre pădurice.

Am mers în urma ei, tulburat şi uimit de cele văzute. Inima-mi bătea puternic în piept, ca de o sperietură. Mă simţeam amorţit, mă mişcăm ca într-o ceaţă. Gândurile-mi erau împrăştiate, învălmăşite; ţin minte că mă simţeam cuprins de o mare şi inexplicabilă tristeţe. Din când în când, în faţa mea se arăta o clipă prin verdeaţă rochia ei albă. Mergeam în urma ei, fără să vreau, fără s-o scap din vedere, tremurând însă de frică să nu mă observe. În cele din urmă, ieşi în poteca ce ducea spre grădină. Am aşteptat câteva secunde şi am ieşit şi eu acolo. Dar mare mi-a fost mirarea când am zărit deodată pe nisipul roşietic al potecii plicul închis pe care l-am recunoscut de la prima privire, chiar plicul acela care fusese înmânat cu zece minute înainte doamnei M.

L-am ridicat de jos: nu era nimic scris pe el – nici pe o parte, nici pe alta. Nu era prea mare, dar plin şi greu, de parcă ar fi avut înăuntru vreo trei foi, poate şi mai multe.

Ce era în plicul acela? Conţinea fără îndoială dezlegarea întregului mister. Poate că se spuneau în el lucruri pe care N. nici n-a sperat să le poată rosti în graba scurtei lor întâlniri. Nici nu descălecase măcar... Poate că se grăbea ori se mai temea că nu se va putea stăpâni în ceasul despărţirii; cine ştie...

M-am oprit, fără să ies în potecă, am aruncat plicul într-un loc foarte vizibil şi nu l-am slăbit din ochi, cu gândul că doamna M. va observa că l-a pierdut şi se va întoarce să-l caute. Dar după ce am aşteptat vreo patru minute, n-am mai putut să rabd, am ridicat de jos plicul găsit, l-am vârât în buzunar şi am pornit în goană s-o ajung din urmă pe doamna M. Am ajuns-o tocmai în grădină, pe aleea cea mare; se îndrepta direct spre casă cu paşi repezi, grăbită, îngândurată încă, şi cu ochii lăsaţi în pământ. Nu ştiam ce să fac. Să mă apropii şi să-i dau plicul? Aceasta ar fi însemnat să recunosc că ştiu tot, că am văzut totul. M-aş fi trădat din primul moment. Şi cum aş mai fi putut să mă uit la ea după aceea? Cum s-ar fi uitat ea în ochii mei? Am tot aşteptat să-şi dea seama, să constate pierderea şi să se întoarcă. Atunci aş fi putut să arunc pe ascuns plicul în calea ei, ca să-l găsească. Asta nu se mai putea însă! Eram prea aproape de casă; o şi zăriseră ceilalţi...

Ca un făcut, în dimineaţa aceea aproape toată lumea se sculase foarte devreme, pentru că, încă din ajun, în urma excursiei nereuşite, hotărâseră să facă o altă plimbare de care eu încă nu aflasem. Se pregăteau de plecare şi-şi luau cafeaua pe terasă. Am aşteptat vreo zece minute ca să nu fiu văzut împreună cu doamna M., apoi, făcând un ocol prin grădină, am pornit înspre casă prin cealaltă parte, cu mult în urma ei. Ea se plimba încolo şi încoace pe terasă, palidă şi îngrijorată, cu mâinile încrucişate pe piept; se vedea că se căzneşte să se stăpânească, să-şi înfrângă zbuciumul, deznădejdea ce se citeau în ochii, în mersul, în toate mişcările ei. Uneori cobora treptele şi făcea câţiva paşi printre răzoarele de flori înspre grădină; ochii ei

căutau atunci cu nerăbdare şi aviditate, cu imprudenţă chiar ceva pe nisipul cărărilor şi jos, pe terasă. Nu mai exista nicio îndoială: constatase pierderea şi părea să-şi închipuie că şi-a pierdut plicul undeva pe aici, prin apropierea casei. Da, aşa era; era convinsă că aşa s-a întâmplat.

Mai întâi unii, apoi alţii şi-au dat seama cât de palidă şi de tulburată era. O copleşiră cu întrebări asupra sănătăţii, cu sfaturi plictisitoare; iar ea era nevoită să răspundă cu glume, să râdă şi să pară veselă. Uneori arunca o privire spre soţul ei, care stătea în picioare, într-un colţ al terasei, de vorbă cu două doamne; şi atunci biata femeie era cuprinsă deodată de acelaşi tremur nervos, de aceeaşi tulburare ca şi în prima seară când venise el. Cu mâna în buzunar, strângeam cu străşnicie plicul şi mă ţineam departe de tot, rugându-mă la toţi zeii ca doamna M. să mă observe. Voiam s-o îmbărbătez, s-o liniştesc, măcar din privire; să-i spun ceva, în treacăt, pe furiş. Dar când, din întâmplare, şi-a oprit ochii asupra mea, am tresărit şi mi-am lăsat privirile în jos.

Îi vedeam zbuciumul şi nu mă înşelam. Nu ştiu nici până acum care era taina ei, nu ştiu nimic în afară de cele ce am văzut cu ochii mei şi ce am povestit acum. Legătura dintre ei doi era poate de altă natură decât cea pe care puteai s-o bănuieşti la prima vedere. Poate că sărutul acela fusese un sărut de despărţire sau încă o ultimă şi neînsemnată răsplată pentru jertfa adusă în numele liniştii şi onoarei ei. N. plecase; poate că o părăsise pentru totdeauna. În sfârşit, până şi scrisoarea pe care o ţineam strâns în mână, cine ştie ce putea să conţină? Cine să-i judece, şi cum? Şi totuşi, nu exista nicio îndoială că o dezvăluire subită a acestei taine ar fi fost în viaţa ei ceva îngrozitor, o lovitură de trăsnet. Ţin minte şi acum expresia ei din clipa aceea; nici că putea să existe suferinţă mai mare. Să simţi, să ştii, să fii sigur şi să aştepţi aşa cum se aşteaptă o execuţie capitală, ca peste un sfert de oră, poate chiar peste un

minut, totul să fie dat în vileag; plicul putea să fie găsit, ridicat de cineva, deschis de oricine, căci nu purta pe el nicio adresă. Şi atunci... ce ar fi urmat? Ce pedeapsă putea să fie mai groaznică decât cea pe care o aşteaptă? Umbla printre viitorii ei judecători. Încă o clipă, şi chipurile lor linguşitoare, zâmbitoare, urmau să devină neînduplecate, ameninţătoare. Avea să citească, scrise pe ele, batjocura, răutatea şi dispreţul glacial, după care, peste viaţa ei avea să se aştearnă o noapte veşnică, fără speranţa unei lumini... Pe vremea aceea, nu înţelegeam totul aşa cum înţeleg acum. Nu puteam decât să bănuiesc, să presimt, cu strângere de inimă, primejdia pe care nici nu o realizam în întregime. Oricare ar fi fost taina ei, clipele de durere, al căror martor am fost şi pe care nu le voi uita niciodată, au putut să-i ispăşească multe, dacă avea ceva de ispăşit.

Dar iată că răsunară chemări voioase şi invitaţii de plecare; o veselă însufleţire se stârni printre oaspeţi, din toate părţile începură râsete şi vorbe. În două minute, terasa s-a golit. Doamna M. renunţă la plimbare, mărturisind, în sfârşit, că nu se simte bine. Slavă Domnului, toată lumea pleca, toată lumea era grăbită, nu mai aveau când s-o plictisească cu regrete, întrebări şi sfaturi. Acasă rămăseseră doar câţiva invitaţi. Bărbatul ei îi spuse câteva cuvinte. Ea îl asigură că o să-i treacă chiar în ziua aceea, îl rugă să fie liniştit, că nu e cazul să stea întinsă, şi că ar prefera să se ducă în grădină, singură... cu mine... Îmi aruncă o privire. Nici nu se putea un noroc mai mare! Am roşit de bucurie şi în clipa următoare eram amândoi pe drum.

Porni pe aceleaşi alei, cărări şi drumuri pe care se întorsese curând din pădurice, refăcând instinctiv drumul parcurs, cu privirea fixă în faţa ei, fără să-şi ridice ochii, căutând pe pământ fără să-mi răspundă, uitând poate cu desăvârşire că merg şi eu alături de ea.

Când am ajuns însă aproape de locul unde ridicasem scrisoarea şi unde se termina cărarea, doamna M. se opri

deodată şi, cu glasul slab, frânt de durere, îmi spuse că se simte mai prost şi că mai bine s-ar întoarce acasă. Când a ajuns la grilajul grădinii, s-a oprit iar şi a rămas o clipă pe gânduri; pe buzele ei a fluturat un zâmbet amar şi, sleită de puteri, chinuită, hotărâtă să înfrunte orice, să se supună oricărui destin, se întoarse din nou în tăcere pe primul ei drum, uitând de data asta chiar să mi-o mai spună.

Mi se rupea inima de mila ei, dar nu ştiam ce să fac.

Am pornit deci, sau, mai bine zis, am condus-o la locul de unde cu un ceas înainte am auzit tropotul calului şi convorbirea lor. Aici, lângă un ulm umbros, se afla o bancă tăiată dintr-un bloc imens de piatră; în jurul ei se încolăcise iedera şi creşteau iasomie sălbatică şi măcieşi (păduricea era plină de punţi, de chioşcuri, de grote şi de alte surprize de felul acesta). Doamna M. se aşează pe bancă, privind în neştire minunatul tablou ce se dezvăluia în faţa noastră. După o clipă, deschise cartea şi se cufundă în ea, fără să întoarcă vreo filă, fără să citească, aproape neştiind ce face. Între timp se făcuse ora nouă şi jumătate. Soarele se suise sus pe cer şi plutea acum măreţ prin azurul adânc, mistuindu-se parcă în propriul lui foc. Cosaşii se depărtaseră mult; aproape că nu-i mai vedeam de pe malul nostru. În urma lor se întindeau la nesfârşit brazde de iarbă cosită şi rarele adieri de vânt aduceau până la noi înmiresmata ei suflare. În jur răsuna neobositul concert al păsărilor, care „nici nu seceră, nici nu seamănă”, ci sunt libere ca văzduhul pe care îl spintecă cu aripile lor agere. În această clipă, orice floare, parcă până şi cel mai mic firicel de iarbă, înălţând miresme de jertfă, spun creatorului lor: „Părinte, sunt fericită!”…

Am aruncat o privire sărmanei femei care, numai ea, era ca o moartă în mijlocul acestei bucurii: două lacrimi mari, izvorâte din durerea sfâşietoare a inimii, încremeniseră pe genele ei. În puterea mea stătea să înviorez şi să fac fericită biata inimă sfâşiată de durere; nu ştiam însă cum să procedez, cum să fac primul pas. Eram

chinuit. Am vrut de o sută de ori să mă apropii de ea şi de fiecare dată un sentiment mai puternic ca mine mă ţintuia locului, de fiecare dată obrajii mei se îmbujorau ca focul.

Deodată îmi trece prin cap un gând luminos. Găsisem mijlocul căutat; mă simţeam renăscând la viaţă.

— Nu vreţi să vă culeg un buchet de flori? i-am spus cu un glas atât de voios, încât doamna M. a ridicat deodată capul şi s-a uitat la mine cu atenţie.

— Culege, rosti ea, în sfârşit, cu glasul slab, zâmbind uşor, apoi îşi coborî iarăşi ochii pe carte.

— S-ar putea să cosească şi aici toată iarba şi atunci nu mai găsim flori, i-am strigat, pornind voios la treabă.

Mi-am înjghebat îndată un buchet, simpluţ şi sărac. Nu merita nici măcar să-l ţii într-o odaie; dar cu câtă voioşie îmi bătea inima în timp ce-l adunam şi-l legam! Măcieşi şi iasomie sălbatică culesesem dinainte. Ştiam însă că în apropiere este şi un lan de secară ce dădea în pârg. M-am repezit până acolo după cicoare. Le-am amestecat cu nişte spice lungi de secară, alegându-le pe cele mai aurii şi cele mai pline. Tot acolo, pe aproape, am nimerit şi un pâlc întreg de „nu mă uita”, şi aşa buchetul meu a început să se întregească. Mai departe, pe câmp, am găsit clopoţei albaştri şi nişte garofiţe, am adus şi nuferi galbeni tocmai de pe malul râului. În sfârşit, întorcându-mă şi trecând o clipă prin pădurice ca să-mi fac rost de acolo de câteva frunze de arţar palmate, de un verde-aprins, şi să le pun împrejurul buchetului meu, am dat întâmplător peste o familie întreagă de panseluţe, alături de care norocul a vrut ca aroma puternică de violete să dea în vileag însăşi floarea, pitulată în iarba deasă şi stropită cu strălucitoare picături de rouă. Buchetul meu era gata. L-am legat cu un firicel lung şi subţire de iarbă, răsucit ca o aţă, iar în el am introdus binişor scrisoarea, acoperind-o cu flori, în aşa fel, încât să poată fi observată, în cazul când buchetul meu s-ar bucura de cea mai mică atenţie.

I l-am adus doamnei M.

În drum, mi s-a părut că scrisoarea iese prea mult în evidenţă şi am acoperit-o ceva mai bine. Apropiindu-mă şi mai mult, am vârât-o mai adânc între flori şi, în sfârşit, când am ajuns aproape lângă ea, am ascuns-o atât de bine în mijlocul buchetului, încât de afară nu se mai vedea nimic. Obrajii mei ardeau ca para focului. Aş fi vrut să-mi îngrop faţa în căuşul palmelor şi să fug de acolo; ea mi-a luat însă florile, distrată, ca şi cum ar fi uitat cu totul că mă dusesem să le culeg. Întinse mâna aproape fără să privească şi luă darul meu ca să-l pună îndată pe bancă, de parcă i l-aş fi oferit în acest scop, apoi îşi coborî iarăşi, absentă, privirile pe carte. Îmi venea să plâng de necaz la gândul că am dat greş. „Numai de ar rămâne buchetul lângă ea, îmi ziceam în gând, de nu l-ar uita aici!” M-am culcat pe-aproape, în iarbă, punându-mi capul pe braţul drept, cu ochii închişi de parcă m-ar fi biruit somnul. Nu-mi luam însă ochii de pe ea şi aşteptam…

Aşa au trecut vreo zece minute; mi se părea că doamna M. devine tot mai palidă… Şi deodată o întâmplare binecuvântată mi-a venit în ajutor.

O albină mare şi aurie, pe care vântuleţul cel bun o adusese spre norocul meu, a zumzăit dintâi deasupra capului meu, apoi a zburat spre doamna M. care s-a apărat de ea dând o dată, de două ori din mână, dar albina parcă înadins devenea din ce în ce mai insistentă. În cele din urmă, doamna M. a apucat buchetul meu şi l-a agitat în faţa ei. În aceeaşi clipă, plicul scăpă din mijlocul florilor şi căzu pe cartea deschisă. Am tresărit. Doamna M. a privit câteva clipe, mută de uimire, când plicul, când florile pe care le ţinea în mână; nu-i venea să-şi creadă ochilor… Deodată, s-a îmbujorat, s-a aprins tare la faţă şi s-a uitat la mine. Dar eu îi şi prinsesem privirea. Am închis ochii, prefăcându-mă că dorm; pentru nimic în lume n-aş mai fi îndrăznit s-o privesc drept în faţă. Inima mi se strângea şi se zbătea în piept, ca o păsărică căzută în mâinile unui băieţaş cârlionţat de la ţară. Nu mai ţin minte cât timp am

rămas aşa, cu ochii închişi: cred că vreo două-trei minute; în cele din urmă, m-am încumetat să-i deschid. Doamna M. sorbea cu nesaţ scrisoarea şi, judecând după obrajii ei îmbujoraţi, după ochii înlăcrămaţi şi plini de strălucire, după faţa ei luminată în care fiece trăsătură părea că freamătă de bucurie, mi-am putut da seama că scrisoarea i-a adus fericire şi că tot dorul şi durerea ei se împrăştiaseră ca fumul. Şi inima mea fu cuprinsă de un sentiment chinuitor de dulce, pe care-mi era foarte greu să-l ascund.

Niciodată nu voi uita această clipă.

Deodată, de departe, se auziră chemări:

— *Madame* M.! *Nathalie, Nathalie*!

Nu le-a răspuns, s-a sculat însă repede de pe bancă, s-a apropiat de mine şi s-a aplecat deasupra mea. Simţeam că mă priveşte drept în faţă. Genele începură să-mi tremure; m-am stăpânit însă şi nu am deschis ochii. Căutam să respir cât mai egal şi mai liniştit, dar bătăile nebuneşti ale inimii mă înăbuşeau. Răsuflarea ei caldă îmi ardea obrajii; se aplecă jos de tot, mai-mai să-mi atingă faţa, vrând parcă să mă pună la încercare. În cele din urmă, o sărutare şi picături de lacrimi căzură pe mâna mea pe care o ţineam pe piept. O sărută de două ori.

— *Nathalie! Nathalie*, unde eşti? se auzi din nou, de rândul acesta aproape de tot.

— Vin îndată! rosti doamna M. cu glasul ei plin, argintiu, dar asurzit şi tremurând de plâns, atât de încet, încât numai eu puteam s-o aud. Vin îndată!

Dar în aceeaşi clipă, în sfârşit, inima m-a trădat, trimiţându-mi parcă dintr-odată tot sângele ei în obraji. În aceeaşi clipă, o sărutare fugară, dar fierbinte îmi arse buzele. Am scos un ţipăt uşor, am deschis ochii, dar peste ei a căzut pe dată micul fular de voal ce-mi dăduse în ajun; parcă ar fi vrut să mă ferească de soare. În clipa următoare nu mai era lângă mine. N-am mai auzit decât foşnetul paşilor ei care se depărtau grăbit. Eram singur.

Am apucat fularul şi l-am acoperit cu sărutări, nebun de fericire; timp de câteva clipe am fost ca ieşit din minţi!... Venindu-mi cu greu în fire, sprijinit în coate pe iarbă, priveam înaintea mea, pierdut şi nemişcat, la dealurile din jur cu ogoarele lor pestriţe, la râul ce le ocolea şerpuind şi, hăt-departe, cât puteam urmări cu ochii, printre alte dealuri şi sate împrăştiate ca nişte puncte în depărtări scăldate de soare, la pădurea viorie ce abia se zărea în depărtare, fumegând în marginea cerului încins, dogoritor; încetul cu încetul, un fel de împăcare dulce, născută parcă din liniştea solemnă a priveliştii, îmi domoli inima răscolită. M-am simţit uşurat şi am răsuflat mai în voie... Dar sufletul meu era plin de un ascuns şi dulce zbucium, de un fel de revelaţie şi, în acelaşi timp, de o presimţire. Inima mea, care tresălta uşor de aşteptare, părea să ghicească ceva, cu sfială, spaimă şi bucurie... Şi deodată tot pieptul meu a fost zguduit dureros de ceva ce părea să-l fi străpuns, iar din ochi mi-au izvorât lacrimi, nişte lacrimi dulci. Mi-am acoperit faţa cu mâinile şi, tremurând tot, ca un fir de iarbă, m-am lăsat pradă celei dintâi dezvăluiri a inimii, celei dintâi treziri, încă neclare, a firii din mine... Din clipa aceea, a luat sfârşit copilăria mea.

.....

.....

Întorcându-mă după două ore acasă, n-am mai găsit-o pe doamna M.: plecase împreună cu soţul ei la Moscova, pentru nu ştiu ce motiv neaşteptat. Şi nu mi-a mai fost dat să mă întâlnesc cu ea niciodată.

NOTE şi COMENTARII

VISUL UNCHIULUI[xxiii]

Din cronica oraşului Mordasov[xxiv]

Traducere de
MIHAI SEVASTOS şi ECATERINA ŞIŞMAN

CAPITOLUL I

Maria Alexandrovna Moskaleva este, fără doar şi poate, prima printre cucoanele din Mordasov: în asta nu încape nicio îndoială. Se poartă aşa, parcă n-ar avea nevoie de nimeni, ci, dimpotrivă, toată lumea ar avea nevoie de dânsa. Ce-i drept, n-o iubeşte aproape nimeni, ba chiar foarte mulţi o urăsc din fundul sufletului, în schimb, toţi o privesc cu teamă – tocmai ceea ce doreşte şi ea. Asemenea cerinţă sufletească este o dovadă de înaltă politică. De ce, de pildă, Maria Alexandrovna, căreia straşnic îi plac clevetirile şi care e în stare să nu închidă ochii toată noaptea dacă în ajun n-a aflat vreo ştire proaspătă, de ce ea, cu toate acestea, ştie să se poarte astfel, încât, uitându-te la dânsa, nici prin cap nu-ţi trece că o cucoană aşa de distinsă ar putea fi cea mai mare bârfitoare din lume sau cel puţin din Mordasov? Dimpotrivă, ai impresia că clevetirile ar trebui să se risipească în prezenţa ei, iar calomniatorii să roşească şi să tremure ca nişte şcolari în faţa domnului profesor, convorbirea urmând să se desfăşoare numai într-o înaltă atmosferă spirituală. Ea cunoaşte, de pildă, nişte lucruri atât de grave şi de scandaloase pe seama unor persoane din Mordasov, încât, dacă le-ar povesti cu un prilej potrivit şi le-ar dovedi aşa cum ştie numai ea să dovedească, în Mordasov s-ar dezlănţui un cutremur asemenea aceluia de la Lisabona. Totuşi Maria Alexandrovna e foarte discretă în privinţa acestor secrete şi nu le povesteşte, să zicem, la o adică, decât prietenelor celor mai apropiate. Se mulţumeşte numai să sperie, să facă o aluzie precum că ar fi în cunoştinţă de cauză, dar preferă să-l ţină pe domnul sau doamna cutare într-o spaimă permanentă decât să le dea

lovitura de graţie. Asta înseamnă într-adevăr să ai minte, să posezi tactică! Maria Alexandrovna se distingea totdeauna în mijlocul nostru prin ireproşabilul ei *comme il faut*[7], pe care toţi îl iau drept exemplu. În privinţa acestui *comme il faut*, ea n-are rival în Mordasov. Ştie, de pildă, să ucidă, să sfâşie şi să nimicească numai printr-un cuvânt pe o rivală – fapt pentru care suntem gata să depunem mărturie. Îşi ia în acelaşi timp o înfăţişare ca şi cum nici n-ar fi băgat de seamă cum i-a scăpat cuvântul cu pricina. De altfel, se ştie că asemenea trăsătură este apanajul celei mai înalte societăţi. În figuri de soiul acesta ea îl întrece până şi pe faimosul Pinetti[xxv]. Are relaţii înalte. Mulţi dintre vizitatorii Mordasovului au plecat încântaţi de felul cum au fost primiţi de dânsa, cu care au purtat ulterior chiar corespondenţă. Cineva îi dedicase şi nişte versuri, iar Maria Alexandrovna le arăta cu mândrie tuturor. Un literat, în trecere prin Mordasov, i-a închinat o povestire pe care a citit-o la serata ei – ceea ce a produs un efect extrem de plăcut. Un învăţat neamţ, sosit anume din Karlsruhe ca să studieze o specie deosebită de viermişori cu corniţe prăsiţi în gubernia noastră şi care a scris despre viermişorii aceştia patru volume *in quarto*[8], a rămas aşa de fermecat de primirea şi de amabilitatea Mariei Alexandrovna, că până astăzi poartă cu dânsa o corespondenţă respectuoasă şi de o înaltă ţinută morală tocmai din Karlsruhe. Maria Alexandrovna a fost comparată chiar, într-o anumită privinţă, cu Napoleon; se înţelege că o cam luau la vale duşmanii săi, mai mult de dragul caricaturii decât al adevărului. Deşi recunosc întru totul ciudăţenia unei asemenea comparaţii, îndrăznesc să pun o întrebare nevinovată: spuneţi-mi, vă rog, de ce lui Napoleon începuse să i se învârtească în cele din urmă capul, când se cocoţase, prea sus? Apărătorii vechii

[7] Expresie franţuzească folosită aici în sensul de comportare onorabilă în societate.
[8] De dimensiunile unui sfert de coală (lat.).

dinastii[xxvi] puneau acest lucru pe seama faptului că Napoleon nu numai că nu se trăgea dintr-o familie domnitoare, dar nici măcar nu era *gentilhomme*[9] de viţă. De aceea se speriase mai apoi de propria-i înălţime şi-şi adusese aminte de adevăratul său loc. În pofida umorului vădit, stârnit de această presupunere, care ne face să ne gândim la cele mai strălucite timpuri ale curţii franceze de altădată, îndrăznesc să adaug, la rândul meu: de ce Mariei Alexandrovna, niciodată şi nici într-un caz, nu i se va învârti capul şi va rămâne totdeauna prima printre cucoanele din Mordasov? Au fost, de pildă, împrejurări când toată lumea spunea: „Ei, ce atitudine are să ia acum Maria Alexandrovna, în condiţii atât de grele?” Dar împrejurările acestea dificile veneau, treceau şi – basta! Toate rămâneau bune, ca mai înainte, ba chiar aproape mai bune decât mai înainte. Aşa, toţi îşi amintesc cum soţul său, Afanasi Matveici, îşi pierduse postul datorită incompetenţei şi inteligenţei sale reduse, stârnind mânia unui revizor care sosise în inspecţie. Toţi credeau că Maria Alexandrovna se va pierde cu firea, că va începe să se umilească, să se roage, să implore; într-un cuvânt, să-şi plece grumazul. Nimic din toate acestea: Maria Alexandrovna înţelese că nu putea căpăta nimic prin rugăminţi şi îşi potrivi treburile în aşa fel, că nu-şi pierdu câtuşi de puţin trecerea în societate şi casa ei a continuat să-şi păstreze primul rang în Mordasov. Anna Nikolaevna Antipova, nevasta procurorului, duşmanca înverşunată a Mariei Alexandrovna, deşi prietenă în aparenţă, începuse chiar să-şi trâmbiţeze izbânda. Dar când îşi dădură seama cu toţii că Maria Alexandrovna cu greu îşi poate pierde cumpătul, pricepură că poziţia ei în societate era înrădăcinată mult mai adânc decât crezuseră ei înşişi la început.

Şi fiindcă veni vorba, pomenind şi de dânsul, hai să spunem câteva cuvinte şi despre Afanasi Matveici, soţul

[9] Nobil (fr.).

Mariei Alexandrovna. Mai întâi el este un om cât se poate de prezentabil ca înfăţişare şi chiar foarte cumsecade. Dar în momentele critice se pierde, nu ştiu cum şi se uită ca un viţel la poarta nouă. Este nespus de distins, mai cu seamă la mesele festive, cu cravata lui albă. Dar toată distincţia asta şi înfăţişarea-i impunătoare durează numai până în clipa când deschide gura. Din momentul acela, rog să mă iertaţi, îţi vine să-ţi astupi urechile, nu alta. Hotărât – nu-i de Maria Alexandrovna, asta-i părerea unanimă. În postul lui se menţinea numai prin genialitatea soţiei sale. Eu cred că încă mai demult trebuia trimis ca momâie într-o grădină de zarzavat ca să sperie ciorile. Acolo şi numai acolo ar fi putut aduce un adevărat şi incontestabil serviciu compatrioţilor săi. De aceea Maria Alexandrovna a procedat înţelepţeşte trimiţându-l pe Afanasi Matveici la moşia ei din apropierea oraşului, la trei verste de Mordasov, într-un sat de o sută douăzeci de suflete – în treacăt fie zis, aceasta alcătuind întreaga ei avere, toate mijloacele prin care susţine cu atâta demnitate bunul renume al casei sale. Toţi îşi dădeau seama că ea îl ţinea pe Afanasi Matveici în preajma-i numai fiindcă avea slujbă, leafă şi... alte chicuşuri. Când însă el a încetat să mai capete leafă şi venituri, a fost de îndată înlăturat, ca fiind incapabil şi cu totul nefolositor. Şi toţi au lăudat-o pe Maria Alexandrovna pentru judecata ei limpede şi pentru firea-i hotărâtă. Afanasi Matveici trăieşte la ţară ca în sânul lui Avraam. L-am vizitat acolo şi am petrecut cu el un ceas întreg destul de agreabil. Îşi încearcă mereu cravatele albe, îşi lustruieşte cizmele cu mâna lui şi nu de nevoie, ci numai de amorul artei, fiindcă îi place să-i lucească cizmele. Bea ceai de trei ori pe zi, îi face deosebită plăcere să meargă la baie şi se simte întru totul mulţumit. Vă amintiţi ce poveste dezgustătoare s-a iscat la noi, acum un an şi jumătate, cu privire la Zinaida Afanasievna, unica fiică, a Mariei Alexandrovna şi a lui Afanasi Matveici? Zinaida e fără îndoială o frumuseţe. Se bucură de o

creştere aleasă; dar are douăzeci şi trei de ani şi până acum nu s-a măritat. Una dintre cele mai importante pricini prin care lumea îşi explică de ce a rămas Zina nemăritată sunt zvonuri tenebroase cu privire la nişte relaţii ciudate ale ei, acum un an şi jumătate, cu un profesoraş din judeţ, zvonuri care nu s-au risipit nici până astăzi. Se mai vorbeşte şi acum despre un bileţel de dragoste, scris de Zina, care cică ar fi circulat din mână în mână prin Mordasov; dar spuneţi-mi, vă rog: cine a văzut bileţelul acela? Dacă a circulat din mână în mână, ce s-a făcut cu el? Toată lumea a auzit de existenţa lui, dar nimeni nu l-a văzut. Eu, cel puţin, n-am întâlnit pe nimeni care să fi văzut cu ochii săi bileţelul acesta. Dacă i-aţi da a înţelege despre asta Mariei Alexandrovna, ea nici nu v-ar pricepe ce spuneţi. Să presupunem chiar că a fost cu adevărat ceva la mijloc şi că Zina a scris de fapt bileţelul (ba eu unul cred că aşa s-a şi întâmplat, fără doar şi poate). Câtă abilitate şi câtă isteţime i-a trebuit însă Mariei Alexandrovna ca să muşamalizeze şi să stingă o afacere regretabilă, scandaloasă! Nicio urmă, nicio aluzie măcar! Maria Alexandrovna nici nu dă acum atenţie acestei josnice clevetiri. Şi poate numai Dumnezeu ştie cât s-a străduit mama ca să salveze neatinsă cinstea unicei sale odrasle. Cât despre împrejurarea că Zina încă nu-i măritată, lucrul e uşor de înţeles: ce pretendenţi se pot găsi pe-aici? Pentru Zina nu-i potrivit decât un prinţ latifundiar. Aţi mai văzut oare pe undeva asemenea zână? Ce-i drept, e mândră, chiar prea fudulă. Se vorbeşte că o cere Mozgliakov[xxvii] , dar e îndoielnic să se facă nuntă. Căci ce-i de capul lui Mozgliakov, la urma urmei? Într-adevăr, e tânăr, nu-i urât, e elegant, are un sat cu o sută cincizeci de suflete neamanetate, şi-i sosit din Petersburg. Dar mai întâi şi mai întâi, e cam sucit la cap. Fluşturatic, flecar, cu nu ştiu ce idei noi! Şi-apoi, ce înseamnă o sută cincizeci de suflete, mai ales când ai idei noi? Nu se face nunta asta!

Rândurile de mai sus, care au trecut pe sub ochii cititorului îngăduitor, le-am scris acum cinci luni, numai şi numai dintr-un sentiment de afecţiune. Trebuie să recunosc de la început că am o oarecare slăbiciune pentru Maria Alexandrovna. Intenţionam chiar să scriu un fel de panegiric al acestei minunate doamne şi să înfăţişez toate întâmplările sub forma unei scrisori şăgalnice, adresate unui amic, după modelul scrisorilor ce se tipăreau cândva în *Secernaia pcela* şi în alte publicaţii periodice în vremurile de aur de altădată[xxviii], dar care, slavă Domnului, nu se mai pot întoarce. Întrucât nu am niciun amic şi, afară de asta, sufăr de o timiditate literară înnăscută, opera mea a rămas în sertarul mesei, sub forma unei încercări beletristice şi ca amintire a unei distracţii paşnice din ceasurile de răgaz şi desfătare.

Au trecut cinci luni şi deodată în Mordasov s-a petrecut o întâmplare uimitoare: în zorii zilei, şi-a făcut apariţia în oraş prinţul K. şi a poposit în casa Mariei Alexandrovna. Urmările acestei vizite au fost incalculabile. Prinţul n-a rămas în Mordasov decât trei zile, dar tustrele zilele au lăsat în urma lor amintiri fatale şi de neşters. Am să spun chiar mai mult: prinţul a produs, într-o oarecare măsură, o revoluţie în oraşul nostru. Povestirea acestei revoluţii formează, firește, una din cele mai de seamă pagini ale cronicii din Mordasov. Tocmai această pagină m-am hotărât, în cele din urmă, după unele şovăiri, s-o prelucrez în mod literar şi s-o prezint judecăţii onoratului public. Povestirea mea cuprinde minunata istorie despre înălţarea, slava şi triumfala cădere a Mariei Alexandrovna[xxix] şi a întregii sale case în Mordasov: subiect vrednic de luare-aminte şi ispititor pentru un scriitor. Se înţelege că, înainte de toate, trebuie lămurit ce anume e uimitor în faptul că în oraş a sosit prinţul K. şi a tras la Maria Alexandrovna – iar pentru asta trebuie spuse, firește, câteva cuvinte şi despre însuşi prinţul K. Aşa am să şi fac. Pe deasupra, biografia

acestui personaj este absolut necesară şi pentru desfăşurarea ulterioară a povestirii noastre. Deci încep.

CAPITOLUL II

Voi începe prin a spune că prinţul K. nu era încă cine ştie ce bătrân; cu toate acestea, când te uitai la dânsul, fără să vrei, te gândeai că acuşi-acuşi are să se dărâme: într-atât era de vlăguit, sau, mai bine zis, consumat. În Mordasov se povesteau mereu despre prinţul acesta lucruri extrem de ciudate, cu sensul cel mai fantastic. Se vorbea chiar că bătrânul şi-ar fi pierdut minţile. Tuturor le părea deosebit de straniu faptul că un moşier, stăpân pe patru mii de suflete, un om dintr-un neam de vază, care, dacă ar fi vrut, ar fi putut avea o mare influenţă în gubernie, trăia pe minunata lui moşie absolut singur, ca un sihastru. Mulţi îl cunoscuseră acum şase ori şapte ani, în timpul şederii sale în Mordasov şi susţineau cu tărie că pe atunci prinţul nu putea suferi singurătatea şi nu semăna deloc cu un schimnic.

Totuşi, iată ce am putut afla despre dânsul, dintr-o sursă demnă de încredere. Cândva, în tinereţea lui, ceea ce, de altfel, a fost tare demult, prinţul intrase în chip strălucit în viaţă, petrecând, făcând curte, stabilindu-se de câteva ori în străinătate. Cânta romanţe, făcea calambururi şi niciodată nu se distingea printr-o inteligenţă strălucită. Se înţelege că şi-a tocat toată averea şi la bătrâneţe s-a văzut deodată aproape fără o leţcaie. Cineva îl sfătui să plece în satul lui, pe care creditorii se şi apucaseră să-l vândă la mezat. Prinţul plecă şi ajunse la Mordasov, unde rămase şase luni în cap. Viaţa de provincie îi plăcu nespus şi în aceste şase luni dădu pe gârlă tot ce-i mai rămăsese, până

la ultimele firimituri, continuând să petreacă şi legând tot soiul de relaţii intime cu cucoanele din gubernie. Cu toate acestea, era un om foarte bun la suflet, nelipsindu-i, fireşte, unele apucături de prinţ, care, de altfel, erau socotite în Mordasov ca un apanaj al celei mai înalte societăţi şi de aceea, în loc să stârnească dezaprobare, erau chiar privite cu oarecare admiraţie. Mai cu seamă doamnele se aflau într-un permanent extaz în faţa musafirului lor atât de drăguţ. S-au păstrat multe amintiri interesante. Se povestea, printre altele, că prinţul îşi petrecea mai bine de-o jumătate de zi punându-şi la punct toaleta. El însuşi părea alcătuit tot numai din bucăţele. Nimeni nu ştia unde anume şi când apucase să se deschiotoreze în halul acesta. Purta perucă, mustăţi, favoriţi, barbişon – totul însă, până la ultimul firicel de păr, era fals şi de o minunată culoare neagră. Se pudra şi se dădea cu roşu pe obraji, zilnic. Unii susţineau cu certitudine că îşi întindea nu ştiu cum ridurile cu ajutorul unor arcuri, ascunse într-un mod special în perucă. Se mai afirma că poartă corset, fiindcă îşi pierduse o coastă pe undeva prin Italia, în urma unei sărituri stângace pe fereastră în timpul unei aventuri galante. Şchiopăta de piciorul stâng. Se susţinea că piciorul e fals şi că cel adevărat îi fusese rupt tot cu prilejul unei aventuri galante, la Paris şi că fusese înlocuit cu altul, special, din plută. Dar poţi opri gura lumii să vorbească vrute şi nevrute? Totuşi, ochiul drept îl avea într-adevăr de sticlă, deşi imitat cu o remarcabilă iscusinţă. Dinţii erau şi ei făcuţi dintr-o substanţă oarecare. Zile întregi se spăla cu tot felul de ape patentate, se parfuma, se pomăda... Unii îşi aminteau că încă de pe atunci prinţul începuse vădit să se ramolească şi că ajunsese nesuferit de vorbăreţ. Cariera lui părea să se apropie de sfârşit. Toţi ştiau că nu mai avea para chioară. Şi, deodată, în perioada aceea, cu totul pe neaşteptate, una dintre rudele sale cele mai apropiate, o bătrână foarte înaintată în vârstă, care locuia în permanenţă la Paris şi de

la care prinţul nu sperase vreodată să capete o moştenire, muri după ce îngropase exact cu o lună mai înainte pe moştenitorul ei legal. Şi, cu totul pe neaşteptate, prinţul se trezi moştenitorul legal. O minunată moşie cu patru mii de suflete, la şaizeci verste de Mordasov, îi reveni exclusiv lui, fără părtaş. Neîntârziat, prinţul se pregăti să plece la Petersburg, pentru a-şi lichida treburile. La despărţire, doamnele noastre au dat în cinstea musafirului lor o masă bogată, cu contribuţii. Lumea îşi aminteşte că prinţul a fost fermecător de vesel la prânzul acela din urmă, a născocit calambururi, i-a făcut pe oaspeţi să râdă, a istorisit cele mai năstruşnice anecdote şi a făgăduit să sosească cât mai curând la Duhanovo (moşia pe care o căpătase), dându-şi cuvântul de onoare că la întoarcere în casa lui au să se ţină lanţ petrecerile, picnicurile, balurile şi focurile de artificii...Un an întreg după plecarea lui cucoanele au tot vorbit despre petrecerile făgăduite, aşteptând pe drăguţul lor bătrânel cu straşnică nerăbdare. În timpul acestei aşteptări, s-au pus la cale chiar vizite la Duhanovo, unde se afla o casă veche boierească, o grădină cu salcâmi tunşi în chip de lei, cu movile artificiale, eleşteie pe care se plimbau bărci cu turci de lemn cântând din fluier, cu chioşcuri, pavilioane, monpleziruri şi alte amuzamente.

În sfârşit, prinţul se întoarse; dar, spre mirarea şi deziluzia generală, nici nu trecu prin Mordasov, ci se instală în Duhanovul său, într-o schimnicie desăvârşită. Se răspândiră tot soiul de zvonuri ciudate şi, îndeobşte, începând cu această perioadă, povestea prinţului ajunse nebuloasă şi fantastică. În primul rând, se spunea că la Petersburg nu-i mersese chiar din plin, că unele dintre rudele sale, viitorii moştenitori, încercaseră, pe temeiul că prinţul e slab de minte, să instituie un soi de tutelă asupra lui, de teamă, pesemne, să nu risipească iarăşi totul. Mai mult: unii adăugau că se încercase a-l interna într-un ospiciu de nebuni; dar că una dintre rudele sale, un boier de seamă, i-ar fi luat apărarea, demonstrând pe şleau

celorlalţi că bietul prinţ, pe jumătate mort, pe jumătate falsificat, va muri, probabil, curând în întregime şi că atunci moşia le va reveni lor de la sine, fără casa de nebuni. Repet din nou: poţi opri gura lumii să vorbească vrute şi nevrute, mai ales la noi, la Mordasov? Toate aceste lucruri, după cum se spunea, l-au speriat grozav pe prinţ, până într-atât, încât s-a schimbat cu desăvârşire şi a devenit sihastru. Câteva persoane din Mordasov care s-au dus la conacul lui din curiozitate, ca să-i prezinte felicitări, fie că n-au fost primite deloc, fie că au fost primite într-un chip nemaipomenit de curios. Prinţul nici nu-şi mai amintea de cunoscuţii de altădată. Se afirma chiar că nici nu voia să-i recunoască. Veni la el în vizită şi guvernatorul.

Acesta se înapoie cu ştirea că, după părerea lui, prinţul e într-adevăr puţin cam sărit şi după aceea îşi alcătuia în mod regulat o mină acră ori de câte ori îşi aducea aminte de vizita lui la Duhanovo. Cucoanele îşi arătau zgomotos indignarea. În cele din urmă, s-a aflat un lucru capital şi anume: că prinţul se afla în stăpânirea unei oarecare Stepanida Matveevna – o necunoscută, care sosise odată cu dânsul de la Petersburg, Dumnezeu ştie ce soi de femeie, una grasă şi în vârstă, care purta rochii de stambă şi umbla veşnic cu cheile în mână; că prinţul asculta de dânsa în toate cele, ca un copil şi nu îndrăznea să facă un pas fără voia ei; că ea îl şi spăla cu propriile sale mâini, îl răsfăţa, îl purta în braţe şi-l mângâia ca pe un copil; că, în sfârşit, Stepanida Matveevna era aceea ce-l îndepărta de toţi vizitatorii şi, în special, de rude, care începuseră pe nesimţite să facă pelerinaj la Duhanovo pentru edificare. În Mordasov şi mai cu seamă printre cucoane, se vorbea mult despre această legătură de neînţeles. Se adăuga pe deasupra că Stepanida Matveevna conducea întreaga moşie a prinţului cu depline puteri, despotic: dădea afară administratorii, vechilii, slujitorii; strângea veniturile; dar gospodărea bine, aşa încât ţăranii îşi binecuvântează soarta. Cât despre prinţ, s-a aflat că el îşi petrecea zilele

aproape numai cu toaleta, cu încercarea perucilor şi a fracurilor; că restul timpului şi-l petrecea împreună cu Stepanida Matveevna, făcea cu ea jocurile lui preferate, ghicea în cărţi, ieşea rar la plimbare, călărind o iapă liniştită de rasă englezească, pe când Stepanida Matveevna îl însoţea neapărat într-o trăsură acoperită – pentru orice eventualitate, fiindcă prinţul umbla călare mai mult din cochetărie, deşi abia se ţinea în şa. A fost văzut uneori şi pe jos, în palton, purtând o pălărie de pai cu borul lat, cu un fular de damă roz la gât, cu monoclu şi cu un coşuleţ de pai pe braţul stâng, ca să culeagă ciuperci, flori de câmp, albăstrele... Stepanida Matveevna îl însoţea totdeauna, iar în urma lor păşeau doi lachei înalţi de un stânjen şi venea o trăsură, pentru orice întâmplare. Când îl întâlnea în cale un ţăran, se dădea la o parte, se descoperea şi, închinându-i-se până la pământ, rostea: „Bună ziua, tătucule cneaz, luminăţia ta eşti soarele nostru strălucit”; iar prinţul se uita numaidecât la el prin lornion, clătina prietenos din cap şi-i spunea blând: *Bonjour, mon ami, bonjour*[10].

Şi multe alte zvonuri de soiul acesta umblau prin Mordasov. Lumea nu-l putea uita pe prinţ, cu niciun chip: locuia doar într-o vecinătate atât de apropiată! Cu atât mai mare a fost uimirea tuturora când, într-o bună dimineaţă, s-a răspândit zvonul că prinţul, sihastrul acela cam sucit, a binevoit a pleca în persoană la Mordasov şi a tras la Maria Alexandrovna! Toţi erau zăpăciţi şi tulburaţi. Aşteptau lămuriri şi se întrebau unul pe altul: ce înseamnă asta? Unii se şi pregăteau să se ducă la Maria Alexandrovna. Tuturor sosirea prinţului le părea o ciudăţenie. Cucoanele îşi expediau bileţele, se pregăteau să-i facă vizită, îşi trimiteau servitoarele şi soţii în cercetare. Deosebit de straniu părea faptul că prinţul poposi anume la Maria Alexandrovna. De ce nu la altcineva? Mai înciudată decât toţi era Anna Nikolaevna Antipova, fiindcă prinţul îi era

[10] Bună ziua, prietene, bună ziua (fr.).

oarecum rudă, foarte de departe. Pentru a lămuri însă aceste probleme e nevoie neapărat să trecem chiar pe la Maria Alexandrovna, la care rugăm să poftească şi binevoitorul cititor. E drept că nu-i decât ora zece dimineaţa, dar sunt sigur că ea nu va refuza să-şi primească cunoştinţele apropiate. Pe noi, în orice caz, ne va primi neapărat.

CAPITOLUL III

Ora zece dimineaţa. Ne aflăm în casa Mariei Alexandrovna, pe Strada Mare, chiar în odaia pe care gazda, în ocazii solemne, o numeşte salonul său. Maria Alexandrovna are şi un budoar. Duşumeaua din salon este vopsită acceptabil şi tapetele sunt mai acătării, comandate din străinătate. Mobila, destul de greoaie, este aproape toată de culoare roşie. Există un cămin, deasupra lui o oglindă, iar în faţa oglinzii – un ornic de bronz, cu un soi de amoraş de un înspăimântător prost-gust. Între ferestre atârnă pe pereţi două oglinzi, de pe care gazda nu apucase încă să scoată husele. În faţa oglinzilor, pe nişte mesuţe – iarăşi ceasuri... La peretele din fund se află un admirabil pian cu coadă, adus din străinătate pentru Zina, care e muziciană. Lângă căminul în care arde focul, sunt aşezate fotolii, într-o neorânduială cât se poate de pitorească; între ele – o mesuţă. Într-un alt capăt al odăii – o altă masă, acoperită cu o faţă de o albeaţă orbitoare. Pe masă fierbe un samovar de argint şi e aşezat un serviciu de ceai destul de elegant. De samovar şi ceai are grijă Nastasia Petrovna Zeablova, o doamnă care locuieşte la Maria Alexandrovna în calitate de rudă îndepărtată. Câteva cuvinte despre această persoană: e văduvă, în vârstă de peste treizeci de

ani, brunetă, cu tenul fraged şi cu ochi căprui-închis, plini de vioiciune. În genere, nu-i urâtă. Înzestrată cu o fire veselă, îi place mult să râdă, e destul de şireată, se înţelege de la sine că-i şi bârfitoare, dar se pricepe să-şi pună la cale şi treburile sale. Are doi copii care învaţă pe undeva. Tare ar vrea să se mai mărite o dată. Îşi păstrează o atitudine destul de independentă. Soţul ei fusese ofiţer.

Maria Alexandrovna şade lângă cămin într-o excelentă stare sufletească. Poartă o rochie verde-deschis care o prinde bine. Este straşnic de bucuroasă de sosirea prinţului, care în clipa aceasta se află sus, îngrijindu-se de toaleta sa. E atât de bucuroasă, încât nici nu caută să-şi ascundă buna dispoziţie. În faţa ei, în picioare, un tânăr îşi dă aere, povestind ceva cu însufleţire. După ochii săi se vede că vrea să fie pe plac ascultătoarelor. Are douăzeci şi cinci de ani. Manierele lui n-ar fi rele, dacă n-ar cădea aşa de des în extaz şi, afară de asta, dacă n-ar avea atât de mari pretenţii la umor şi la spirit. E îmbrăcat fără greş şi e blond, deloc urât. Dar am mai pomenit de dânsul: este vorba de domnul Mozgliakov, care îndreptăţeşte mari speranţe. Maria Alexandrovna îl socoate, în sinea ei, cam sec, dar îl primeşte cu braţele deschise. E pretendentul la mâna fiicei sale Zina de care, după spusele lui, e îndrăgostit la nebunie. În fiece clipă i se adresează Zinei, străduindu-se să-i smulgă un zâmbet prin spiritul şi veselia lui. Dar ea, în mod vădit, rămâne rece şi nepăsătoare faţă de dânsul. În momentul de faţă, ea stă mai deoparte, lângă pian şi frunzăreşte cu degetele-i delicate filele unui calendar. Este una din acele femei care stârnesc uimirea şi încântarea tuturor când se ivesc în societate. E neînchipuit de frumoasă: înaltă, brunetă, cu nişte ochi minunaţi, aproape negri, zveltă, cu un bust plin, superb. Umerii şi braţele sale sunt de o frumuseţe antică, picioruşul ispititor, mersul de regină... Astăzi e puţin cam palidă; în schimb, buzele ei roşii, plinuţe, cu un contur uimitor, printre care lucesc, ca un şirag de mărgăritare, dinţii regulaţi şi

mărunţi, au să vă urmărească în vis trei nopţi în şir, dacă-i priviţi măcar o dată. Chipul său are o expresie serioasă şi severă. Musiu Mozgliakov pare că se teme de privirea-i stăruitoare. În orice caz, nu prea se simte la îndemână ori de câte ori îndrăzneşte să se uite la dânsa. În mişcările ei se vădesc nepăsarea şi mândria. Poartă o rochie simplă de muselină albă. Culoarea albă o prinde de minune; de altfel, i se potriveşte orice. Are în deget un inel împletit din părul cuiva – judecând după culoare, nu al mămichii. Mozgliakov n-a îndrăznit niciodată s-o întrebe: al cui e părul? În dimineaţa aceasta, Zina pare deosebit de tăcută, chiar tristă şi îngrijorată de ceva. În schimb, Maria Alexandrovna e gata să vorbească fără întrerupere – deşi, din când în când, se uită la fiică-sa cu o anumită privire, cam bănuitoare, dar numai pe furiş, ca şi cum şi ea s-ar teme de dânsa.

— Sunt aşa de bucuroasă, aşa de bucuroasă, Pavel Alexandrovici, ciripeşte gazda, încât sunt gata să strig din fereastră, ca să audă cu toţii. Nu mai vorbesc de surpriza amabilă pe care ne-ai făcut-o, mie şi Zinei, sosind cu două săptămâni mai devreme decât ai făgăduit, asta se înţelege de la sine! Îmi pare nespus de bine că l-aţi adus aici pe prinţul acesta aşa de drăguţ. Dumneata ştii cât ţin la bătrânelul nostru fermecător! Dar nu, nu! N-ai să mă pricepi! Voi, tinerii, nu-mi puteţi înţelege încântarea, oricât v-aş asigura! Ştii dumneata ce-a însemnat prinţul pentru mine în trecut, acum vreo şase ani, ţii minte, Zina? De altfel, am uitat: pe vremea aceea erai în vizită la mătuşa ta... N-ai să mă crezi, Pavel Alexandrovici: am fost pentru dânsul o îndrumătoare, o soră, o mamă! Asculta de mine ca un copil! Era ceva naiv, delicat şi nobil în legătura noastră, ceva, s-ar zice, pastoral... Nici eu nu ştiu cum s-o numesc! Iată de ce acum îşi aminteşte cu recunoştinţă numai de casa mea, *ce pauvre prince*![11] Ştii dumneata, Pavel Alexandrovici, poate l-ai salvat aducându-l la mine! În

[11] Acest sărman prinţ! (fr.).

aceşti şase ani m-am gândit tot timpul la dânsul cu inima adânc întristată. N-ai să mă crezi: îl şi visam. Se spune că femeia aceea monstruoasă l-a vrăjit, l-a nenorocit. Dar dumneata l-ai smuls, în sfârşit, din ghearele ei! Nu, trebuie să folosim acest prilej şi să-l salvăm definitiv! Dar mai povesteşte-mi o dată cum ai izbutit să potriveşti aşa de bine lucrurile? Descrie-mi cât mai amănunţit întâlnirea voastră. Deunăzi, în grabă, am dat atenţie numai chestiei principale, când tocmai amănuntele, toate amănuntele alcătuiesc, ca să zic aşa, adevăratul miez al lucrurilor. Ador amănuntele; chiar în împrejurările cele mai importante dau atenţie în primul rând amănuntelor... Şi, până ce el îşi face toaleta...

— Toate s-au petrecut aşa cum vi le-am mai povestit, Maria Alexandrovna! reluă cu plăcere vorba Mozgliakov, gata să le istorisească şi a zecea oară, aceasta fiind pentru dânsul o desfătare. Am călătorit toată noaptea, se înţelege că n-am închis ochii niciun pic. Vă puteţi închipui cum mă grăbeam! adăugă el, adresându-se Zinei; cu un cuvânt, m-am certat, am ţipat, am cerut cai, ba chiar am făcut scandal în staţii din pricina cailor. Dacă ar fi să se tipărească, ar ieşi un adevărat poem, după gusturile de ultimă modă! Dar să lăsăm asta! La orele şase fix sosesc în ultima staţie, Ighişevo. Înfrigurat tot, nu mai vreau nici să mă încălzesc şi strig: aduceţi cai! Am speriat-o pe nevasta căpitanului de poştă care avea un copil mic. Mi se pare chiar că i-a pierit laptele... Un răsărit de soare încântător. Ştiţi, pulberea de zăpadă se împurpurează şi luceşte ca argintul! Nu mă uit la nimic. Cu un cuvânt, mă grăbesc ca un nebun! Caii i-am luat cu asalt; i-am smuls unui consilier de colegiu. Era cât pe ce să-l provoc la duel. Mi se spune că acum un sfert de ceas a plecat din staţie un prinţ, călătoreşte cu caii săi proprii şi că măsese acolo. Aproape nu mai ascult ce mi se spune, urc în trăsură şi o întind la drum puşcă. Are Fet ceva în genul acesta, într-o elegie[xxx]. Taman la nouă verste de oraş, chiar la cotitura spre pustiul

Svetoziorski, îmi dau seama că se întâmplase o pătăranie uimitoare. O uriaşă caleaşcă zace răsturnată într-o rână. Vizitiul şi doi lachei stau în faţa ei nedumeriţi, iar din trăsura prăvălită pe-o parte ies nişte ţipete şi plânsete sfâşietoare. Mă gândeam să trec mai departe: n-ai decât să stai într-o rână, doar nu-mi eşti consătean! Dar a biruit omenia din mine care, după cum se exprimă Heine, îşi vâră nasul peste tot. Mă opresc. Eu, împreună cu Semion al meu şi cu vizitiul şi el suflet de rus, îi venim repede într-ajutor şi în felul acesta, tusşase laolaltă, ridicăm în sfârşit caleaşca, o punem pe roate – adică, drept vorbind, pe tălpici. Ne-au mai ajutat şi nişte ţărani ce cărau lemne la oraş şi le-am dat un bacşiş. Mă gândesc: trebuie să fie chiar prinţul acela! Mă uit: Dumnezeule, chiar el e, prinţul Gavrila! Ce întâlnire! Îi strig: „Prinţe! Unchiule!” El, se înţelege, aproape nici nu m-a recunoscut de la prima vedere; numaidecât parcă aproape m-a recunoscut... la această a doua vedere. Vă mărturisesc însă că chiar acum abia dacă îşi dă seama cine sunt... Şi-mi închipui că mă ia drept altul şi nu ca ruda lui. L-am văzut acum şapte ani la Petersburg; şi, se înţelege, pe atunci eram un băieţandru. Mi-a rămas însă în minte; prinţul mă impresionase; dar el pe mine cum să mă mai ţină minte! Mă recomand; e încântat, mă îmbrăţişează şi între timp tremură tot de spaimă şi plânge, zău că plânge: am văzut asta cu ochii mei! Până una-alta, l-am convins la urmă să treacă în trăsurica mea şi măcar pentru o zi să poposească la Mordasov, pentru a-şi mai veni în fire şi a se mai odihni. Primeşte fără murmur... Mi se destăinuieşte că se duce în pustiul Svetoziorski, la ieromonahul Misail, pe care-l cinsteşte şi-l respectă; că Stepanida Matveevna (toate rudele noastre au auzit de dânsa, care pe mine, anul trecut, m-a gonit cu mătura din Duhanovo) vasăzică Stepanida Matveevna asta a primit o scrisoare din cuprinsul căreia reiese că are la Moscova pe cineva pe patul de moarte: Tatăl sau fiica, nu ştiu bine care anume şi

nici nu mă interesează, poate că tatăl şi fiica împreună, ori vreun nepot pe deasupra, ocupat în domeniul băuturilor spirtoase... Într-un cuvânt, într-atât s-a zăpăcit ea, că a hotărât să-şi ia rămas bun pentru vreo zece zile de la prinţul ei şi a zburat în capitală ca s-o împodobească cu prezenţa sa. Prinţul stătu o zi-două, îşi încercă perucile, se pomădă, îşi căni părul, ba se apucă să-şi dea în cărţi (poate chiar şi în bobi); dar nu mai putu îndura lipsa Stepanidei Matveevna şi porunci să se înhame caii şi o luă spre pustiul Svetoziorski. Careva dintre ai casei, de teama absenţei Stepanida Matveevna, îndrăzni să se împotrivească; dar prinţul stărui. Plecă ieri după-amiază, mase la Ighişevo, plecă din staţie în zori şi, chiar la cotitura spre ieromonahul Misail, era cât pe ce să se răstoarne cu trăsura drept în râpă. Îl salvez, caut să-l conving a trece pe la prietena noastră comună, preastimata Maria Alexandrovna. El spune despre dumneata că eşti cea mai fermecătoare dintre toate doamnele pe care le-a cunoscut vreodată şi iată-ne aici; iar prinţul îşi reface acum, sus, toaleta, cu ajutorul cameristului său pe care n-a uitat să-l ia cu dânsul şi pe care nu-l va uita niciodată şi în niciun caz, fiindcă ar prefera mai curând să moară decât să se înfăţişeze înaintea unor doamne fără anumite pregătiri sau, mai bine zis – retuşări... Asta-i toată pătărania! *Eine allerliebste Geschichte*![12]

— Ce spiritual e, Zina! exclamă Maria Alexandrovna după ce-l ascultă, ce nostim povesteşte! Dar ascultă, Paul, o întrebare: ia lămureşte-mă cum îţi vine rudă prinţul? Doar îi spui „unchiule”, nu-i aşa?

— Zău că nu ştiu, Maria Alexandrovna, cum şi în ce fel îi sunt cimotie: mi se pare că-s a şaptea spiţă sau poate chiar una mai mult. N-am nicio vină în asta, vinovată de toate e numai mătuşica Aglaia Mihailovna. De altfel, mătuşica Aglaia Mihailovna nici n-are altceva de făcut decât să numere pe degete neamurile. Ea m-a şi mânat să mă duc la

[12] O poveste dintre cele mai drăguţe! (germ.).

dânsul vara trecută, la Duhanovo. Mai bine se ducea singură! Îi spun „unchiule” numai aşa, într-o doară; iar el îmi răspunde. Asta-i toată rudenia noastră, pe ziua de azi, în orice caz...

— Dar eu adeveresc că numai unul Dumnezeu a putut să-ţi dea gândul a-l aduce drept la mine! Tremur când mă gândesc ce s-ar fi ales de bietul om, dacă ar fi nimerit la altcineva şi nu la mine. Păi, aici, în oraş, ar fi fost tras în toate părţile, rupt în bucăţi, devorat! S-ar fi azvârlit cu toţii pe el ca asupra unei mine de aur, ca asupra unui teren aurifer, ba te pomeneşti că l-ar fi şi jefuit! Nici nu-ţi închipui, Pavel Alexandrovici, ce oameni lacomi, meschini, josnici şi perfizi sunt aici...

— Ah, Doamne, dar la cine putea să-l aducă, dacă nu la dumneata? Ce om eşti dumneata, Maria Alexandrovna! se amestecă Nastasia Petrovna, văduva, care tocmai turna ceaiul în ceşti. Doar nu era să-l ducă la Anna Nikolaevna! Ce zici?

— Dar de ce-o fi zăbovind atât? E chiar ciudat, spuse Maria Alexandrovna, sculându-se nerăbdătoare.

— Unchiul? Păi cred că are să se îmbrace acolo încă vreo cinci ceasuri! Afară de asta, cum îi lipseşte cu desăvârşire memoria, se prea poate să fi uitat că a sosit în vizită la dumneata. E un om uimitor, Maria Alexandrovna.

— Dar isprăveşte odată, te rog, ce tot îndrugi?

— Ba deloc, Maria Alexandrovna, nu spun decât adevărul gol-goluţ! Nici măcar nu e om ca toţi oamenii, ci-i pe jumătate plăsmuit! Dumneata nu l-ai văzut de şase ani, iar eu – de o oră. E pe jumătate cadavru! Nu e decât amintirea unui om; au uitat să-l înmormânteze! Are ochii puşi, picioare de plută, tot trupul i-i pe arcuri şi vorbeşte tot cu ajutorul arcurilor.

— Doamne, ce uşuratic eşti, cum poţi să vorbeşti aşa? izbucneşte Maria Alexandrovna, luându-şi o înfăţişare severă. Şi cum de nu ţi-e ruşine, om tânăr, rudă, să te pronunţi astfel despre bătrânelul acesta stimabil! Ce să zic

de bunătatea lui neasemuită? Şi glasul ei căpătă o intonaţie impresionantă. Aminteşte-ţi numai că el e o rămăşiţă, ca să zic aşa, o părticică din aristocraţia noastră. Prietene, *mon ami*! Înţeleg că eşti fluşturatic din pricina nu ştiu căror idei noi, despre care trăncăneşti fără încetare. Dar, Dumnezeule! Nu sunt nici eu străină de ideile astea noi. Pricep că temelia tuturor acestor tendinţe este nobilă şi cinstită. Simt că în ideile acestea noi există chiar ceva înălţător; dar toate acestea nu mă împiedică să văd şi aspectul direct, practic, ca să zic aşa, al problemei. Am trăit pe lumea asta, am văzut mai multe decât dumneata şi, în sfârşit, sunt mamă, în timp ce dumneata eşti încă tânăr! El e un bătrânel şi de aceea pare caraghios în ochii noştri! Mai mult: data trecută spuneai chiar că ai de gând să dai libertate ţăranilor dumitale, pentru că trebuie, cică, totuşi, să se facă ceva şi pentru veacul nostru. Dar toate astea se datorează faptului că prea ţi-ai îmbâcsit capul tot citindu-l pe Shakespeare al dumitale[xxxi]! Crede-mă, Pavel Alexandrovici, Shakespeare al vostru şi-a trăit de mult traiul şi, dacă ar învia, cu toată deşteptăciunea lui, n-ar pricepe nicio iotă din viaţa noastră! Dacă mai avem ceva într-adevăr cavaleresc şi măreţ în societatea contemporană, apoi numai în păturile înalte. Un prinţ rămâne prinţ chiar dacă-l îmbraci într-un sac; chiar şi într-o cocioabă, va arăta ca într-un palat! În schimb, bărbatul Nataliei Dmitrievna, chit că şi-a ridicat ditai palatul, oricum, nu-i decât soţul Nataliei Dmitrievna şi nimic mai mult! Chiar şi Natalia Dmitrievna, dacă s-ar împodobi cu cincizeci de crinoline, rămâne tot vechea Natalia Dmitrievna şi nu va creşte în ochii nimănui! Şi dumneata eşti într-o măsură un reprezentant al păturilor de sus, fiindcă te tragi din ele. Eu de asemenea mă socot înrudită cu ele şi netrebnic e puiul care-şi mânjeşte cuibul! Odată şi odată ai să ajungi a înţelege toate astea mai bine decât mine, *mon cher Paul*[13] şi atunci o să-l dai uitării pe

[13] Dragul meu Paul (fr.).

Shakespeare al dumitale. Ţi-o prezic eu. Sunt convinsă că nici acum nu eşti sincer şi cochetezi numai cu moda. Dar m-am luat cu vorba. Rămâi aici, *mon cher Paul*; iar eu mă duc până sus să aflu ce-i cu prinţul. Poate că are nevoie de ceva şi cu slugile astea ale mele...

Şi Maria Alexandrovna ieşi grabnic din odaie, amintindu-şi de slugile sale.

— Am impresia că Maria Alexandrovna e foarte bucuroasă că prinţul n-a încăput pe mâna filfizoanei aceleia de Anna Nikolaevna. Şi doar susţinea mereu că-i e rudă! Ce-o mai fi plesnind acum de necaz! remarcă Nastasia Petrovna.

Văzând însă că nu-i răspunde nimeni, doamna Zeablova se uită la Zina şi la Pavel Alexandrovici, îşi dădu numaidecât seama şi ieşi din odaie, ca şi cum ar fi avut treabă. De altfel, se revanşă pe loc, oprindu-se lângă uşă ca să tragă cu urechea.

În aceeaşi clipă, Pavel Alexandrovici se întoarse spre Zina. Era grozav de tulburat; vocea îi tremura.

— Zinaida Afanasievna, nu eşti supărată pe mine? rosti el cu un aer sfios şi rugător.

— Pe dumneata? De ce? spuse Zina, ridicând spre dânsul ochii săi minunaţi şi roşind uşor.

— Pentru că am sosit prea devreme, Zinaida Afanasievna? N-am mai putut răbda, n-am fost în stare să aştept încă două săptămâni... Mi-ai apărut chiar şi în vis. Am venit în zbor, ca să-mi aflu soarta... Dar eşti încruntată, te-am supărat! Oare nici acum n-o să aflu ceva hotărâtor?

Într-adevăr, Zinaida se încruntase.

— Mă aşteptam să-mi vorbeşti despre asta, îi răspunse ea, lăsând din nou ochii în pământ, cu glas ferm şi sever, în care însă se ghicea ciuda. Dar fiindcă aşteptarea asta a fost pentru mine un chin, cu cât s-a isprăvit mai repede, cu atât mai bine. Iarăşi pretinzi, adică îmi ceri un răspuns. Dă-mi voie să ţi-l repet, fiindcă răspunsul meu e acelaşi ca şi cel de mai înainte: aşteaptă! Îţi repet, nu m-am hotărât

încă şi nu-ţi pot făgădui ceva cu anasâna, Pavel Alexandrovici. Dar ca să te liniştesc, adaug că refuzul nu e încă definitiv. Dar bagă de seamă: dându-ţi acum unele nădejdi în vederea unei hotărâri favorabile, o fac numai fiindcă sunt îngăduitoare faţă de neliniştea şi de nerăbdarea dumitale. Îţi repet, vreau să rămân cu desăvârşire liberă pe decizia mea; şi dacă până la urmă am să-ţi spun că nu-s de acord, să nu mă învinuieşti de a-ţi fi dat speranţe. Deci ţine minte asta!

— Dar ce-i asta, ce-i asta! exclamă Mozgliakov cu glas jalnic. Asta înseamnă oare speranţă? Pot trage vreo nădejde cât de mică după cuvintele dumitale, Zinaida Afanasievna?

— Nu uita tot ce ţi-am spus şi înţelege ce doreşti. Treaba dumitale! Eu însă nu mai adaug nimic. Nu te refuz încă, îţi spun numai: aşteaptă! Dar, îţi repet, îmi rezerv în întregime dreptul de a te refuza, dacă o să-mi vină cheful. Îţi mai atrag atenţia asupra unui lucru, Pavel Alexandrovici: dacă ai sosit înainte de termenul stabilit pentru răspuns ca să acţionezi pe căi ocolite, bizuindu-te pe un sprijin din afară, de pildă, chiar şi pe influenţa mămăicăi, ţi-ai greşit foarte tare socotelile. În cazul acesta, am să te refuz de-a dreptul, m-auzi? Dar deocamdată, destul! Şi te rog să nu-mi mai pomeneşti nicio vorbă până la termenul hotărât.

Tot discursul acesta fu rostit sec, ferm, fără şovăială: parcă fusese învăţat dinainte. Musiu Paul îşi dădu seama că pierduse partida. În clipa aceea se întoarse Maria Alexandrovna; iar după ea, aproape numaidecât şi doamna Zeablova.

— Mi se pare că acuşi coboară şi el, Zina! Nastasia Petrovna, opăreşte repede ceai proaspăt!

Maria Alexandrovna era uşor tulburată.

— Anna Nikolaevna a şi trimis să afle veşti. Aniutka ei a alergat până aici, la bucătărie şi a întrebat: ce şi cum? Ce

furioasă o fi acuma! anunţă Nastasia Petrovna repezindu-se la samovar.

— Ce mă priveşte pe mine! îi răspunse peste umăr Maria Alexandrovna. Parcă mă interesează să aflu ce gândeşte Anna Nikolaevna! Crede-mă că n-am să trimit pe nimeni la dânsa la bucătărie. Mă mir, zău că mă şi mir de ce mă socoţi duşmanca bietei Anna Nikolaevna şi nu numai dumneata, ci toţi ceilalţi din oraş? Am să te iau martor pe dumneata, Pavel Alexandrovici! Ne cunoşti pe amândouă, de ce să-i fiu eu duşmancă? Pentru întâietate? Dar mă lasă rece întâietatea asta. Las' să fie ea în frunte! Sunt gata să mă duc cea dintâi la dânsa, ca s-o felicit pentru întâietatea ei. Şi, la urma urmei, toate acestea-s nedrepte. Eu îi iau apărarea, sunt datoare să-i iau apărarea! Lumea o bârfeşte! De ce tăbărâţi toţi asupra ei? E tânără, îi plac gătelile – oare pentru asta? Dar după mine, e mai bine să-ţi placă gătelile decât altceva, ca Nataliei Dmitrievna, căreia îi plac nişte lucruri pe care nici nu le poţi numi. Oare pentru că Anna Nikolaevna umblă mereu în vizite şi nu poate sta acasă? Dar, Dumnezeule! Ea n-are niciun fel de cultură şi, desigur, îi vine greu să deschidă, de pildă, o carte, sau să se ocupe de altceva două minute în şir. Cochetează şi aruncă ocheade de la fereastră tuturor trecătorilor de pe stradă. Dar de ce o asigură toată lumea că-i drăguţă, când – afară de culoarea albă a feţei – n-are nimic altceva? Te face să râzi când dansează – sunt de acord! Dar de ce i se dau asigurări că dansează minunat polca? Poartă nişte pălării şi găteli imposibile; dar ce vină are ea că Dumnezeu n-a înzestrat-o cu gust, ci, dimpotrivă, a făcut-o atât de credulă? E de ajuns s-o asiguri că-i frumos a-ţi prinde în păr o hârtie de bomboane, ca ea să şi-o pună. E bârfitoare, dar aşa-s obiceiurile pe la noi; cine nu cleveteşte aici? O vizitează Suşilov, cel cu favoriţi şi dimineaţa şi seara, aproape şi noaptea. Ah, Dumnezeule! Ba bine că nu, dacă bărbatu-său a jucat cărţi până la cinci dimineaţa! Şi apoi, găseşti aici atâtea exemple proaste!

Dar, la urma urmei, asta poate fi şi o calomnie. Într-un cuvânt, totdeauna, chiar totdeauna, sunt gata să-i iau apărarea!... Dar, Doamne! Iată-l pe prinţ! El e, el! Îl recunosc! Îl recunosc dintr-o mie! În sfârşit, vă văd, *mon prince*! exclamă Maria Alexandrovna şi se repezi în întâmpinarea prinţului care intra.

CAPITOLUL IV

De la cea dintâi privire fugară n-aţi spune deloc că prinţul acesta e bătrân şi numai după ce vă uitaţi la dânsul de aproape şi mai cu atenţie, vă daţi seama că-i un soi de cadavru pe arcuri. S-au folosit toate mijloacele artistice ca să se travestească această mumie într-un tânăr. Peruca, favoriţii, mustaţa şi bărbuţa – toate uimitoare şi de cea mai minunată culoare neagră – îi acoperă jumătate din obraz. Faţa i-i dată cu alb şi cu roşu, cu o deosebită iscusinţă şi aproape n-are zbârcituri. Unde au dispărut? Nu se ştie. E îmbrăcat după ultima modă: parcă ar fi ieşit dintr-un jurnal de mode. Poartă un soi de veston sau ceva asemănător, zău că nu ştiu bine ce anume, dar ceva extrem de modern şi la zi, lansat pentru vizitele de dimineaţă. Mănuşile, cravata, vesta, cămaşa şi toate celelalte sunt de o prospeţime sclipitoare şi de un gust ales. Prinţul şchioapătă niţeluş, dar o face cu atâta abilitate, ca şi cum asta ar intra în cerinţele modei. Poartă monoclu, exact la ochiul care şi aşa e de sticlă. Prinţul e îmbibat tot de parfum, în timp ce vorbeşte, tărăgănează într-un anumit fel unele cuvinte – poate din slăbiciune bătrânească sau fiindcă are dantura falsă, ori ca să-şi dea mai multă importanţă. Unele silabe le pronunţă deosebit de dulceag, accentuând mai mult litera *e*. *Da* iese la dânsul ca un *dde*, însă ceva mai lânced. În manierele lui are un aer de nepăsare, însuşit în decursul

întregii sale vieţi ca om de lume. Dar îndeobşte, dacă s-a şi păstrat ceva în el din viaţa de odinioară a omului de lume, a rămas sub o formă inconştientă, ca un fel de vagă amintire, sub înfăţişarea unui trecut trăit şi apus, pe care, vai! nu-l mai pot învia niciun fel de produse cosmetice, nici corsetele, nici parfumurile şi nici coaforii. De aceea, am face mai bine dacă am recunoaşte din capul locului că bătrânelul, chiar dacă nu s-a ramolit de tot, şi-a pierdut însă demult memoria şi mereu se poticneşte, se repetă, ba chiar deraiază. Îţi trebuie chiar o anumită îndemânare ca să poţi sta de vorbă cu dânsul. Dar Maria Alexandrovna se bizuie pe sine şi, la vederea prinţului, cade într-un desăvârşit extaz.

— Dar nu te-ai schimbat deloc, absolut deloc! exclamă ea şi, apucând musafirul de amândouă mâinile, îl aşează într-un fotoliu comod. Ia loc, ia loc, prinţe! Şase ani, şase ani în şir nu ne-am văzut şi în tot răstimpul acesta nu mi-ai trimis o scrisoare, niciun rând măcar! O, cât de vinovat eşti faţă de mine, prinţe! Cât de supărată eram pe dumneata, *mon cher prince*! Dar să se aducă ceaiul! Ceaiul! Doamne! Nastasia Petrovna, adă ceaiul!

— Mulţumesc, mul-ţu-mesc, scu-za-ţi-mă, rosti peltic prinţul (am uitat să spun că prinţul e puţin peltic; dar ai zice că şi asta o face conform modei). Scuzaţi-mă şi, închipuiţi-vă, încă de anul trecut voiam ne-a-pă-rat să trec pe aici, adăugă el, cercetând cu lornionul odaia. Dar m-au speriat unii; se spunea că pe-aici a fost ho-le-ră...

— Nu, prinţe, n-a fost holeră pe la noi, spuse Maria Alexandrovna.

— Aici a bântuit o epizootie, unchiule! adăugă Mozgliakov, vrând să iasă în evidenţă.

Maria Alexandrovna îl măsură cu o privire severă.

— Ei da, epizootie sau ceva în felul acesta... De aceea am şi rămas acasă. Ei, dar ce mai face soţul dumitale, draga mea Anna Nikolaevna? Tot cu procu-ratura lui?

— N-nu, prinţe, răspunse Maria Alexandrovna, bâlbâindu-se niţeluş. Soţul meu nu-i pro-cu-ror...

— Pariez că unchiul s-a încurcat şi vă ia drept Anna Nikolaevna! exclamă abil Mozgliakov, dar se opri numaidecât, băgând de seamă că şi fără aceste lămuriri Maria Alexandrovna era destul de enervată.

— Ei da, da, Anna Nikolaevna şi... şi... (uit mereu!). Ei da, Antipovna, exact, Antipovna, adeveri prinţul.

— N-nu prinţe, eşti foarte greşit, spuse Maria Alexandrovna cu un zâmbet amar. Nu-s deloc Anna Nikolaevna şi, mărturisesc, nu mă aşteptam defel că n-o să mă recunoşti! Mă faci să mă mir, prinţe! Sunt fosta dumitale amică, Maria Alexandrovna Moskaleva. Îţi aminteşti, prinţe, de Maria Alexandrovna...

— Maria A-le-xan-drovna! Închipuieşte-ţi! Şi eu credeam că dumneata eşti (cum îi zice) – ei da! Anna Vasilievna... *C'est dèlicieux!*[14] Înseamnă că am nimerit în altă parte. Iar eu credeam, prietene, că mă duci chiar la Anna Matveevna de care spuneam. *C'est charmant!*[15] De altfel, mi se întâmplă des... Nimeresc adesea în altă parte. În genere, sunt mulţumit, sunt totdeauna mulţumit, orice s-ar întâmpla. Vasăzică dumneata nu eşti Nastasia Va-si-lievna? Interesant...

— Maria Alexandrovna, prinţe, Maria Alexandrovna! O, cât eşti de vinovat faţă de mine! Să uiţi prietena cea mai bună, cea mai bună!

— Ei, da, cea mai bună prietenă... Pardon, pardon! rosti peltic prinţul, cu ochii la Zina.

— Iar asta e fiica mea, Zina. Nu vă cunoaşteţi încă, prinţe. Nu era aici pe vremea când ai fost la noi, îţi aminteşti în ce an?

[14] E delicios! (fr.).
[15] E fermecător! (fr.).

— E fiica dumitale! *Charmante, charmante*[16]bolborosi prinţul, uitându-se avid prin lornion la Zina. *Mais quelle beauté*[17] şopti el, vădit uluit.

— Serveşte ceaiul, prinţe, îl îndemnă Maria Alexandrovna, atrăgând atenţia prinţului asupra feciorului în casă, un băiat care stătea în faţa lui cu tava în mâini. Prinţul luă o ceaşcă şi rămase cu ochii ţintă la băiat, care avea obrăjori bucălaţi şi rumeni.

— A-a-a, e băiatul dumitale? spuse el. Ce băieţaş drăguţ!... Şi-i-i, probabil, se poar-tă... frumos?

— Dar, prinţe, se grăbi să-l întrerupă Maria Alexandrovna, am auzit de groaznica întâmplare! Mărturisesc, nu-mi puteam veni în fire de spaimă... Nu te-ai lovit? Ai grijă! Nu se pot neglija asemenea lucruri...

— M-a răsturnat! M-a răsturnat! Vizitiul! izbucni prinţul cu deosebită însufleţire. Credeam că a sosit sfârşitul lumii sau ceva în genul acesta şi, recunosc, m-am speriat atât de tare, încât, Doamne iartă-mă, m-am pierdut de tot cu firea! Nu mă aşteptam, nu mă aş-teptam! deloc nu mă aş-teptam! Şi de toate e vinovat numai Te-o-fil, vizitiul meu! Mă bizui în totul pe tine, prietene: dă poruncă şi cercetează bine. Sunt convins că a încercat să a-ten-teze la viaţa mea.

— Bine, bine, unchiule! răspunse Pavel Alexandrovici, am să cercetez totul! Numai ascultă, unchiule! Iartă-l de data asta! Ce zici?

— Pentru nimic în lume nu-l iert! Sunt sigur că a atentat la viaţa mea! El şi Lavrenti, pe care l-am lăsat acasă. Închipuieşte-ţi: a prins, vezi dumneata, nu ştiu ce idei noi! S-a iscat la dânsul un soi de împotrivire... Cu un cuvânt: comunist în toată regula! Mi-e şi frică să mai dau ochii cu el!

— Ah, ce adevăr ai rostit, prinţe! exclamă Maria Alexandrovna. Nu m-ai crede dacă ţi-aş spune cât sufăr eu însămi din pricina slugilor ăstora josnice şi netrebnice!

[16] Fermecătoare, fermecătoare! (fr.).
[17] Dar ce frumuseţe! (fr.).

Imaginează-ţi, am schimbat doi dintre servitorii mei şi, mărturisesc, sunt atât de proşti, încât nici mai mult, nici mai puţin, mă lupt cu dânşii de dimineaţă până seara. Nici nu-ţi închipui cât sunt de proşti, prinţe!

— Ei da, ei da! Dar, vă mărturisesc, îmi place chiar când un lacheu este oarecum prost, observă prinţul, care, ca toţi bătrânii, e bucuros când flecăreala lui e ascultată cu oarecare umilinţă; unui lacheu asta îi stă oarecum bine şi se socoteşte chiar ca o calitate a lui – să fie sincer şi prost. Se înţelege, numai în anumite cazuri. Asta îi dă parcă mai multă ţi-nută, obrazul îi capătă o anumită so-lemnitate; cu un cuvânt, e mai cuviincios, iar eu pretind înainte de toate unui *servitor* să fie cu-vi-in-cios. Iată, îl am pe Te-renti. Îl ţii minte, prietene, pe Te-renti? Cum m-am uitat la el, i-am şi prezis de la început: ţi-e dat să fii lacheu! E fe-no-me-nal de prost! Se uită ca viţelul la poarta nouă! Dar câtă ţi-nu-tă, câtă solemnitate! Are mărul lui Adam, aşa, roz-deschis! Ei, dar cravata albă şi uniforma de gală fac efect. M-am legat de el din tot sufletul. Uneori mă uit la dânsul şi nu-mi pot lua ochii: are un aer important, de parcă ar scrie o disertaţie! Într-un cuvânt, juri că-i filosoful german Kant sau, mai precis, un curcan gras, bine hrănit. Cu adevărat *comme il faut* pentru un slujitor!

Maria Alexandrovna hohoti de râs încântată la culme, ba chiar bătu din palme. Pavel Alexandrovici îi ţinu isonul, din toată inima: unchiul îl amuza nespus. Nastasia Petrovna izbucni şi ea în râs. Până şi Zina zâmbi.

— Dar ce umor, câtă voioşie, cât spirit ai, prinţe! exclamă Maria Alexandrovna. Ce însuşire preţioasă, să observi trăsătura cea mai fină, cea mai amuzantă!... Şi să dispari din societate, să te închizi cinci ani în şir! Cu asemenea talent! Dar ai fi putut să scrii, prinţe! Ai fi putut fi un al doilea Fonvizin, Griboedov, Gogol...

— Ei da, ei da! spuse prinţul foarte mulţumit, aş putea fi... Şi, ştiţi, înainte vreme eram deosebit de spiritual. Am

scris chiar un vo-de-vil pentru scenă... Erau acolo câteva cuplete încân-tă-toare! De altfel, n-a fost jucat niciodată...

— Ah, cât ar fi de drăguţ să-l putem citi! Şi ştii, Zina, tocmai acum ar fi cât se poate de nimerit! La noi se pregăteşte o piesă pentru o donaţie patriotică, prinţe, în folosul răniţilor... Ce bun ar fi vodevilul dumitale!

— Sigur! Sunt gata să-l scriu din nou... de altfel, l-am uitat cu desăvârşire. Dar, îmi amintesc, erau acolo două-trei calambururi aşa de bune, că... (şi prinţul îşi sărută vârful degetelor). Şi, în general, pe vremea când eram în străinătate, produceam o a-de-vă-ră fu-roa-re. Îl ţin minte pe lordul Byron. Eram prieteni. Dansa încântător cracoveacul la congresul de la Viena.

— Lordul Byron, unchiule! Iartă-mă, unchiule, ce spui?

— Ei da, lordul Byron. Sau poate că nu era lordul Byron, ci altcineva. Chiar aşa, nu lordul Byron, ci un polonez! Acum îmi amintesc perfect. Şi era straşnic de o-ri-gi-nal polonezul ăsta; s-a dat drept conte şi pe urmă s-a dovedit că era un birtaş. Dar dansa în-cân-tă-tor cracoveacul şi până la urmă şi-a rupt un picior. Cu prilejul acela am compus şi nişte versuri:

Cracoveacul a dansat
Polonezul avântat...

Însă mai departe... Mai departe uite că nu-mi mai amintesc...

Dar când i-a făcut piciorul pac,
S-a lăsat de cracoveac.

— Aşa o fi, unchiule? izbucni Mozgliakov, din ce în ce mai însufleţit.

— Mi se pare că-i aşa, prietene, răspunse prinţul, sau ceva a-se-mănător. De altfel, poate nici nu-i aşa, ştiu doar că au fost nişte versuri foarte reuşite... În general, am mai uitat unele întâm-plări. Asta fiindcă sunt foarte ocupat.

— Dar spune, prinţe, cu ce te-ai ocupat în tot timpul izolării dumitale? se interesă Maria Alexandrovna. M-am gândit atât de des la dumneata, *mon cher prince*, încât, mărturisesc, de data asta ard de nerăbdare să aflu toate acestea mai în amănunt...

— Cu ce m-am ocupat? Ei, în general, ştiţi, am multe preocupări. Uneori, mă odihnesc, alteori, ştiţi, mă plimb, îmi imaginez tot soiul de lucruri...

— Dumneata, unchiule, ai pesemne o imaginaţie bogată?

— Extrem de bogată, dragul meu! Uneori îmi închipui asemenea lucruri, că pe urmă mă mir eu însumi de mine. Când eram la Kaduev... Apropo! Mi se pare că tu ai fost viceguvernator la Kaduev?

— Eu, unchiule? Iartă-mă, ce tot spui! exclamă Pavel Alexandrovici.

— Închipuieşte-ţi, prietene! Eu te-am luat tot timpul drept viceguvernator şi mă tot gândesc: de ce oare s-o fi schimbat parcă la fa-a-ţă, aşa, deodată?... Acela, ştii, era chi-peş, inteligent. De-o-sebit de inteligent era şi com-punea mereu versuri pentru diverse ocazii. Semăna puţin, aşa dintr-o parte cu un rigă de caro...

— Nu, prinţe, îl întrerupse Maria Alexandrovna, îţi jur, te distrugi cu asemenea viaţă! Să te izolezi cinci ani de zile în singurătate, să nu vezi pe nimeni, să nu auzi nimic! Eşti un om pierdut, prinţe! Întreabă pe oricine dintre devotaţi şi fiecare are să-ţi spună că eşti un om pierdut!

— Oare? se miră prinţul.

— Te asigur; ţi-o spun ca prietenă, ca soră! Ţi-o spun fiindcă-mi eşti drag, fiindcă amintirea trecutului e sfântă pentru mine! Ce-aş câştiga să fiu făţarnică? Nu, dumneata trebuie să-ţi schimbi viaţa cu totul, altminteri o să cazi la pat, o să te secătuieşti, o să mori...

— Ah, Doamne! Oare am să mor aşa de curând? izbucni prinţul speriat, şi, imaginează-ţi, ai ghicit: amarnic mă mai chinuiesc hemoroizii, mai ales în ultima vreme... Şi, îndeobşte, crizele sunt însoţite de nişte simptome ui-mi-

toare... (o să vi le descriu foarte amănunţit). În primul rând...

— Unchiule, ai să povesteşti altă dată, se amestecă Pavel Alexandrovici, iar deocamdată... Oare nu-i timpul să plecăm?

— Ei da! Poate altă dată. Poate nu-i atât de interesant să asculţi, înţeleg acum... Totuşi, e o boală extrem de curioasă. Există diverse episoade... Să-mi aminteşti, prietene, am să-ţi povestesc diseară un caz în a-mă-nunt...

— Dar ascultă, prinţe, ar trebui să încerci a te trata în străinătate, îl întrerupse a doua oară Maria Alexandrovna.

— În străinătate! Ei da, ei da! Am să plec neapărat în străinătate. Îmi amintesc, când am fost peste graniţă prin anii douăzeci, era acolo te-ri-bil de vesel. Cât pe ce să mă însor cu o vicontesă, o franţuzoaică. Eram pe atunci îndrăgostit lulea şi voiam să-i închin ei întreaga mea viaţă. Dar nu m-am însurat eu, ci altul. Şi ce întâmplare curioasă! Am lipsit numai două ceasuri şi a triumfat altul, un baron neamţ; mai târziu, el a stat câtăva vreme la casa de nebuni.

— Dar, *cher prince*, tocmai spuneam că trebuie să te gândeşti serios la sănătatea dumitale. În străinătate sunt nişte medici grozavi... Afară de asta, contează mult însăşi schimbarea felului de viaţă! Hotărât, trebuie să părăseşti, măcar pentru o bucată de vreme, Duhanovo-ul dumitale.

— Ne-a-părat! M-am hotărât de mult şi, ştiţi, am de gând să mă tratez cu hi-dro-patie.

— Hidropatie?

— Hidropatie. M-am mai tratat odată cu hi-dro-patie. Eram într-o staţiune balneară. Se afla acolo şi o cucoană din Moscova, i-am uitat numele, o femeie extrem de poetică, de vreo şaptezeci de ani. Cu ea se mai găsea şi fiică-sa, de vreo cincizeci de ani, văduvă, cu albeaţă pe un ochi. Şi ea mai că nu vorbea în versuri. Apoi s-a mai petrecut cu dânsa şi o întâmplare ne-fe-ri-ci-tă, s-a înfuriat pe o slujnică şi a ucis-o: pentru asta a fost judecată. Ei, s-

au gândit ele să mă vindece cu apă. Mărturisesc că nu sufeream de nimic, dar ele s-au legat de mine: „Tratează-te şi tratează-te!” Eu, din delicateţe, am început să beau apă; îmi zic: poate are să-mi fie într-adevăr mai bine. Beau-beau, beau-beau... Am băut o cascadă întreagă şi, ştiţi, hidropatia asta e un lucru folositor şi mi-a făcut grozav de bine, aşa că, dacă până la urmă nu m-aş fi îmbolnăvit, vă asigur că aş fi fost perfect sănătos...

— Iată o concluzie perfect justă, unchiule! Spune, unchiule, ai studiat logica?

— Doamne! Ce întrebări pui! îi tăie vorba cu severitate Maria Alexandrovna, scandalizată foc.

— Am studiat, prietene, dar foarte demult. Am studiat şi filosofia în Germania, am urmat cursul complet, numai că am uitat totul cu desăvârşire, chiar atunci, pe loc[xxxii]. Dar... vă mărturisesc... M-aţi speriat aşa de rău cu bolile astea, că... tare m-am indispus. Ei, mă întorc îndată...

— Unde te duci, prinţe? izbucni mirată Maria Alexandrovna.

— Îndată, îndată... Numai să-mi notez un gând nou... *au revoir*[18]...

— Ce ziceţi de el? exclamă Pavel Alexandrovici şi râse în hohote.

Maria Alexandrovna îşi ieşi din sărite.

— Nu înţeleg, zău că nu înţeleg de ce râzi! începu ea cu aprindere. Să râzi de un bătrânel onorabil şi încă rudă, să-ţi baţi joc de fiecare cuvânt al lui, profitând de bunătatea sa îngerească. Am roşit pentru dumneata, Pavel Alexandrovici! Dar spune, de ce-i caraghios, după părerea dumitale? Eu n-am găsit nimic caraghios într-însul.

— Că nu recunoaşte oamenii, că vorbeşte uneori vrute şi nevrute!

— Dar acestea-s consecinţele vieţii sale îngrozitoare, ale înfiorătoarei întemniţări timp de cinci ani, sub supravegherea femeii aceleia infernale. Trebuie să-l

[18] La revedere (fr.).

compătimeşti, nu să-ţi râzi de dânsul. Nu m-a recunoscut nici pe mine; singur ai fost martor. Asta, ca să zic aşa, e strigător la cer! Hotărât, trebuie salvat! I-am propus să plecăm în străinătate, numai în nădejdea că poate o va părăsi pe... precupeaţa aceea!

— Ştii ceva, Maria Alexandrovna? Trebuie însurat! exclamă Pavel Alexandrovici.

— Iar! Pe deasupra eşti şi incorigibil, musiu Mozgliakov.

— Nu, Maria Alexandrovna, nu! De data asta vorbesc absolut serios! De ce să nu-l însurăm? E şi asta o idee! *Cest une idée comme une autre!*[19] Cu ce-i poate dăuna, spune, mă rog? Dimpotrivă, se află în asemenea situaţie, încât o măsură ca asta nu-l poate decât salva! După lege, se mai poate însura. În primul rând, va fi scăpat de pezevenchea ceea (scuză-mi expresia). În al doilea rând şi cel mai important, închipuieşte-ţi că are să-şi aleagă o fată sau şi mai bine, o văduvă, drăguţă, bună, deşteaptă, delicată şi mai ales săracă, care o să-l îngrijească ca o fiică şi are să înţeleagă că bătrânul a săvârşit un act de binefacere, numind-o soţia sa. Şi ce-i trebuie lui mai mult decât o fiinţă apropiată, sinceră, un suflet nobil care să fie în permanenţă pe lângă dânsul în locul acestei... muieri? Se înţelege că trebuie să fie frumuşică, fiindcă unchiului îi plac femeile frumuşele. Aţi băgat de seamă cum o fixa pe Zinaida Afanasievna?

— Şi unde să-şi găsească asemenea mireasă? întrebă Nastasia Petrovna, care asculta toată numai ochi şi urechi.

— Ai spus-o chiar dumneata! Păi şi dumneata ai fi bună, dacă ai dori! Dă-mi voie să te întreb: de ce n-ai fi potrivită ca mireasă pentru prinţ? În primul rând, eşti frumuşică; în al doilea – văduvă; în al treilea – ai suflet nobil; în al patrulea – eşti săracă (pentru că într-adevăr nu eşti avută); şi, în al cincilea rând, eşti o doamnă foarte înţeleaptă, prin urmare ai să-l iubeşti, îl vei ţine în puf, ai s-o dai afară în pumni pe cucoana ceea, ai să-l duci în străinătate, ai să-l

[19] Ideea asta nu e mai rea decât altele! (fr.).

hrăneşti cu griş cu lapte şi bomboane – şi toate acestea până în clipa când va părăsi lumea noastră trecătoare, ceea ce se poate întâmpla exact peste un an sau peste două luni şi jumătate. Şi atunci dumneata rămâi prinţesă, văduvă, bogătaşă şi, drept recompensă pentru curajul dumitale, te măriţi cu un marchiz sau cu un general intendent! *C'est joli*[20], nu-i aşa?

— Tii, Doamne! Dar eu cred că chiar m-aş fi îndrăgostit de dânsul, drăguţul, dacă mi-ar cere mâna! izbucni doamna Zeablova şi îi scăpărară ochii negri, expresivi... Numai că toate astea-s prostii!

— Prostii? Vrei să nu fie prostii? Roagă-mă frumos şi după aceea să-mi tai capul dacă n-ai să ajungi chiar azi logodnica lui! Păi nu-i nimic mai uşor decât să-l îndupleci ori să-l ademeneşti pe unchiul să facă ceva! La toate răspunde: „Ei da, ei da!" Ai auzit şi dumneata. O să-l însurăm aşa, că nici n-are să-şi dea seama. S-ar putea să-l păcălim şi să-l însurăm; dar, mă rog, o facem doar pentru binele lui!... Dumneata, Nastasia Petrovna, mai bine te-ai găti niţel, pentru orice eventualitate.

Entuziasmul lui musiu Mozgliakov se prefăcu în frenezie. Doamnei Zeablova, oricât ar fi de cumpănită, îi lăsa totuşi gura apă.

— Ştiu şi fără dumneata că azi arăt ca o cenuşăreasă, răspunse ea. M-am delăsat cu totul; de mult nu-mi mai fac iluzii. De aceea am şi ajuns ca *madame* Gribousier... Dar ce, arăt într-adevăr ca o bucătăreasă?

Între timp, Maria Alexandrovna stătea cu o expresie stranie pe figură. Nu greşesc afirmând că ea ascultase ciudata propunere a lui Pavel Alexandrovici cu un soi de spaimă, perplexă parcă... În cele din urmă îşi veni în fire.

— Toate acestea, să zicem, ar fi foarte bune; dar în fond sunt absurde şi ridicole şi, mai ales, cu totul nelalocul lor, îl întrerupse ea tăios pe Mozgliakov.

[20] E frumos (fr.).

— Dar de ce, buna mea Maria Alexandrovna, de ce toate acestea sunt absurde şi nelalocul lor?

— Din mai multe motive şi mai ales pentru că vă aflaţi în casa mea, pentru că prinţul e oaspetele meu şi n-am să permit nimănui să uite respectul ce-l datorează casei mele. Iau vorbele dumitale drept o glumă, nu altfel, Pavel Alexandrovici. Dar, slavă Domnului! Uite şi prinţul!

— Iată-mă-s! făcu prinţul intrând în odaie. E uimitor, *cher ami*, câte idei de tot felul am azi. În alte dăţi, poate n-ai să mă crezi, parcă n-aş avea niciuna. Stau aşa câte o zi întreagă, degeaba.

— Asta, unchiule, pesemne-i din pricina căzăturii de azi. Ţi-a zdruncinat nervii şi iată...

— Şi eu, prietene, o atribui aceleiaşi pricini şi găsesc că întâmplarea asta e chiar fo-lo-sitoare... Aşa că am hotărât să-l iert pe Te-o-fil al meu. Ştii ceva? Am impresia că nici n-a atentat la viaţa mea. Nu crezi? Şi apoi, el a mai fost şi fără asta pedepsit de curând, când i-au ras barba.

— I-au râs barba, unchiule? Dar are o barbă de-un pogon !

— Ei da, de-un pogon. Îndeobşte, prietene, ai absolută dreptate în toate de-duc-ţiile dumitale. Dar este vorba de o barbă falsă. Imaginează-ţi, ce întâmplare! Mi se trimite odată o listă de preţuri. S-au primit din nou din străinătate superbe bărbi pentru vizitii şi domni, la fel şi favoriţi, ciocuri, mustăţi şi altele – toate acestea de ca-li-tate superioară şi la preţurile cele mai moderate. Hai, îmi zic eu, să comand o bar-bă, să văd măcar cum arată. Şi comand o barbă de vizitiu, într-adevăr, o minunăţie de barbă! Dar ne-am trezit că Teofil o avea pe a lui proprie, aproape de două ori mai mare. Se înţelege că am rămas în cumpănă: s-o radem pe a lui sau s-o trimitem înapoi pe cea comandată şi s-o poarte pe cea naturală? M-am gândit eu cât m-am gândit şi am hotărât că e mai bine s-o poarte pe cea falsă.

— Probabil fiindcă arta e mai presus de natură, unchiule!

— Tocmai de aceea. Şi cât a mai suferit când i-au ras barba! Parcă se despărţea de întreaga lui carieră odată cu barba... Dar nu e timpul să plecăm, dragul meu?

— Sunt gata, unchiule!

— Dar nădăjduiesc, prinţe, că nu te duci decât la guvernator, exclamă tulburată Maria Alexandrovna. Acum eşti prinţul meu şi aparţii familiei mele pentru întreaga zi. Eu, fireşte, n-am să-ţi spun nimic despre societatea de aici. Poate că ai să doreşti a trece pe la Anna Nikolaevna şi n-am dreptul să te dezamăgesc. De altfel, sunt absolut sigură că adevărul are să iasă la suprafaţă. Dar ţine minte un lucru: că eu sunt stăpâna, sora şi dădaca dumitale pentru toată ziua de azi; dar, recunosc, tremur pentru dumneata, prinţe! Căci dumneata nu cunoşti, nu, nu-i cunoşti până-n măduva oaselor pe oamenii aceştia, cel puţin deocamdată...!

— Bizuie-te pe mine, Maria Alexandrovna. Toate vor fi aşa cum ţi-am făgăduit, spuse Mozgliakov.

— Dumneata eşti un fluşturatic! Să mă bizui pe dumneata! Te aştept la masă, prinţe! Luăm masa devreme. Cât de mult regret că tocmai acum soţul meu se află la ţară! Ce bucuros ar fi să te vadă! El te respectă aşa de mult. Ţine atât de sincer la dumneata!

— Soţul dumitale? Ai şi un soţ? întrebă prinţul.

— Ah, Doamne! Ce memorie slabă ai, prinţe! Dar ai uitat cu desăvârşire, absolut cu desăvârşire tot ce-a fost în trecut! Soţul meu, Afanasi Matveici, oare nu-ţi aminteşti de el? Acum e la ţară. Pe vremuri l-ai văzut de o mie de ori. Ţii minte, prinţe: Afanasi Matveici...?

— Afanasi Matveici! La ţară, închipuiţi-vă, *mais c'est délicieux!* Vasăzică ai şi un soţ? Ce întâmplare curioasă, totuşi! Exact ca într-un vodevil: soţul e-n trăsura asta, iar ea... i-i... nevasta. Mă rog, am uitat unde! Că şi nevasta

pleca undeva, mi se pare la Tuia sau la Iaroslavl, într-un cuvânt – iese de aici ceva foarte hazliu.

— Soţul e-n trăsura asta, iar la Tula i-i nevasta, aşa-i, unchiule! îi suflă Mozgliakov.

— Ei, ei! Da – da! Îţi mulţumesc, prietene, chiar aşa, la Tula, *charmant, charmant*! Aşa se şi potriveşte. Întotdeauna nimereşti rimele, dragul meu! Chiar aşa, îmi amintesc: la Iaroslavl sau la Kostroma, numai că şi nevasta a plecat undeva! *Charmant, charmant!* Dar am cam uitat ce vorbeam la început... Da! Şi aşa, plecăm, prietene! *Au revoir, madame, adieu, ma charmante demoiselle*[21], adăugă prinţul, adresându-se Zinei şi sărutându-şi vârful degetelor.

— La prânz, la prânz, prinţe ! Nu uita să te întorci mai repede! îi strigă din urmă Maria Alexandrovna.

CAPITOLUL V

— Nastasia Petrovna, ar fi bine să arunci o privire prin bucătărie, spuse ea, după ce-l conduse pe prinţ. Am o presimţire că monstrul acela de Nikita are să strice neapărat mâncarea! Sunt sigură că s-a şi îmbătat...

Nastasia Petrovna se supuse. Ieşind din cameră, se uită bănuitoare la Maria Alexandrovna şi observă la ea o tulburare neobişnuită. În loc de a se duce să-l controleze pe monstrul de Nikita, Nastasia Petrovna trecu în salon, de acolo, printr-un coridor – în odaia ei, apoi într-o odăiţă întunecoasă, ca un fel de cămară, unde se aflau lăzi, nişte haine atârnate şi boccele cu rufele murdare din toată casa. Se apropie în vârful degetelor de o uşă încuiată, îşi ţinu răsuflarea, se aplecă, se uită pe gaura cheii şi trase cu

[21] La revedere, doamnă, adio, fermecătoare domnişoară (fr.).

urechea. Aceasta-i una dintre cele trei uşi ale odăii, unde rămăsese Zina cu mămăica ei şi care era totdeauna ferecată şi zăvorâtă.

Maria Alexandrovna o socoteşte pe Nastasia Petrovna cam şireată, dar negrăit de uşuratică. Îi trecu, fireşte, prin minte şi gândul că Nastasia Petrovna nu s-ar da în lături de a trage cu urechea. Dar în clipa de faţă doamna Moskaleva era aşa de preocupată şi tulburată, că uită cu desăvârşire să-şi ia unele măsuri de prevedere. Se aşează în fotoliu şi se uită semnificativ la Zina. Zina simţi privirea asta aţintită asupră-i şi o presimţire neplăcută îi strânse inima.

— Zina!

Zina îşi îndreptă încet către ea obrazul palid şi-şi ridică ochii negri, îngânduraţi.

— Zina, am de gând să stau de vorbă cu tine într-o chestiune extrem de importantă.

Zina se întoarse cu totul spre mămăica ei, îşi încrucişă mâinile şi rămase în aşteptare. Chipul său exprima ciudă şi batjocură pe care, de altfel, încercă să le ascundă.

— Vreau să te întreb, Zina, cum ţi s-a părut astăzi acest Mozgliakov?

— Cunoşti de mult ce gândesc despre dânsul, răspunse în silă Zina.

— Da, *mon enfant*[22], dar am impresia că a ajuns cam prea inoportun cu... insistenţele sale.

— El spune că-i îndrăgostit de mine, aşa că insistenţele lui sunt scuzabile.

— Ciudat! Înainte nu-l scuzai atât de... uşor. Dimpotrivă, totdeauna îl acuzai, ori de câte ori aduceam vorba despre el.

— E ciudat că şi dumneata îl apărai totdeauna şi voiai neapărat să mă mărit cu dânsul; iar acum eşti cea dintâi care taberi asupra lui.

— Cam aşa-i. Nu neg, Zina: voiam să te văd măritată cu Mozgliakov. Mi-era greu să fiu martora tristeţii tale

[22] Copila mea (fr.).

nesfârşite şi a suferinţelor pe care sunt în stare să ţi le pricep (orice ai crede despre mine!) şi care-mi otrăvesc somnul. M-am încredinţat însă că numai o schimbare importantă în viaţa ta te-ar putea salva! Şi schimbarea asta trebuie să fie căsătoria. Nu suntem bogate şi nu ne putem îngădui, de pildă, să plecăm în străinătate. Măgarii de aici se miră că ai douăzeci şi trei de ani şi nu eşti încă măritată; de aceea, născocesc tot soiul de poveşti pe seama asta. Dar te-aş mărita eu oare cu consilierul de aici sau cu Ivan Ivanovici, avocatul nostru? Există pe la noi un soţ pentru tine? Mozgliakov, fireşte, e un uşuratic, totuşi e mai bun decât toţi ceilalţi. E de familie bună, are rude suspuse, stăpâneşte o sută cincizeci de suflete. Oricum, mai bine-i decât să trăieşti din mită, din procese sau Dumnezeu ştie din ce alte mijloace aventuroase. Iată de ce mi-am şi aruncat ochii asupra lui. Dar, îţi jur, n-am nutrit niciodată o simpatie adevărată pentru dânsul. Sunt sigură că Cel de sus mă prevenea împotriva lui. Şi dacă Dumnezeu mi-ar trimite măcar acum ceva mai bun – o! ce bine ar fi dacă nu ţi-ai fi dat încă consimţământul! Sper că azi nu i-ai spus nimic precis, Zina?

— De ce atâta sclifoseală, mămăică? Toată istoria se rezumă doar la două cuvinte! rosti iritată Zina.

— Sclifoseală, Zina, sclifoseală? Cum ai fost în stare să rosteşti asemenea vorbă mamei tale? Dar ce însemn eu! Tu de mult nu mai ai încredere în maică-ta! De mult mă socoţi ca o duşmancă, nu ca o mamă.

— Ei, ajunge, mămăică! Face să ne certăm pentru o vorbă! Parcă nu ne cunoaştem una pe alta? Mi se pare că am avut destul timp ca să ne cunoaştem!

— Dar tu mă jigneşti, copila mea! Tu nu mă crezi capabilă de orice, absolut de orice, numai ca să-ţi rostuiesc viaţa!

Zina o privi pe maică-sa cu ironie şi cu ciudă.

— Sper că n-ai de gând să mă măriţi cu prinţul acesta, ca să-mi *rostuieşti* soarta? o întrebă ea cu un zâmbet straniu.

— N-am spus niciun cuvânt despre aşa ceva; dar fiindcă veni vorba, dacă s-ar întâmpla să-l iei pe prinţ, ar fi o fericire pentru tine şi nu o nebunie...

— Iar eu găsesc că e pur şi simplu absurd! exclamă cu aprindere Zina. Absurd! Absurd! Şi mai cred, mămăică, că ai prea multe elanuri poetice, eşti o femeie-poetă în întreg înţelesul cuvântului, aici toţi te şi poreclesc aşa. Mereu faci proiecte. Imposibilitatea şi absurditatea lor nu te pot opri. Am şi simţit, când se afla încă la noi prinţul, că ţi-a trecut aşa ceva prin minte. Când Mozgliakov glumea, asigurându-ne că bătrânul trebuie însurat, ţi-am citit toate gândurile pe faţă. Sunt gata să pun rămăşag că la asta te gândeşti şi acum; cu intenţia asta ai şi venit la mine. Dar cum neîncetatele dumitale proiecte în ceea ce mă priveşte au început să mă plictisească de moarte, să mă şi chinuiască, te rog să nu-mi pomeneşti de asta niciun cuvânt, auzi, mămăică, niciun cuvânt! Aş dori să nu uiţi asta!

Zina se înăbuşea de mânie.

— Eşti un copil, Zina, un copil nervos şi bolnav! răspunse Maria Alexandrovna mişcată, cu lacrimi în glas. Vorbeşti necuviincios cu mine, mă jigneşti. Nicio mamă n-ar suporta cele ce îndur eu zilnic din partea ta! Dar tu eşti nervoasă, bolnavă, suferi; iar eu sunt mamă, şi, înainte de toate, creştină. Trebuie să rabd şi să iert. Dar numai un cuvânt, Zina: dacă într-adevăr aş visa asemenea unire, de ce, aş socoti-o ca o absurditate? După mine, Mozgliakov n-a vorbit niciodată mai inteligent decât adineauri, când a arătat că prinţul are nevoie să se însoare; dar, firește, nu cu ciuma ceea de Nastasia. Aici l-a luat gura pe dinainte.

— Ascultă, mămăică! Spune-mi deschis: întrebi numai aşa, din curiozitate, sau cu vreo intenţie?

— Te întreb numai atât: de ce ţi se pare o absurditate?

— Ah, ce pacoste-i să ai parte de asemenea soartă! exclamă Zina, bătând din picior cu nerăbdare. Iată de ce, dacă n-ai ştiut până acum: fără să mai vorbim de toate celelalte absurdităţi, să profiţi de faptul că bătrânelul s-a ramolit, să-l înşeli, să te măriţi cu el, un schilod, ca să-i smulgi banii şi apoi, zi de zi, ceas de ceas, să-i doreşti moartea – după mine, asta nu-i numai o prostie, ci este, pe deasupra, ceva atât de josnic, atât de mârşav, încât nu te felicit pentru asemenea gânduri, mămăică!

Tăcerea dură cam un minut.

— Zina! Îţi mai aminteşti ce-a fost acum doi ani? o întrebă deodată Maria Alexandrovna.

Zina tresări.

— Mămăică! rosti ea cu glas sever, mi-ai făgăduit solemn să nu-mi mai aminteşti niciodată despre asta.

— Iar acum te rog tot aşa de solemn, copila mea, să-mi îngădui a călca numai o singură dată făgăduiala asta, pe care n-am călcat-o niciodată până acum. Zina! A sosit timpul să avem o explicaţie deplină între patru ochi. Aceşti doi ani de tăcere au fost îngrozitori! Aşa nu mai poate dura! Sunt gata să te rog în genunchi: lasă-mă să-ţi vorbesc! Auzi, Zina: te imploră mama ta, în genunchi! Totodată îţi dau solemn cuvântul – cuvântul unei mame nefericite, care-şi adoră copilul – că niciodată, sub niciun motiv, în nicio împrejurare, chiar dacă ar fi vorba de salvarea vieţii mele, n-am să mai pomenesc despre aşa ceva. Va fi pentru ultima oară, dar acum e necesar!

Maria Alexandrovna se aştepta la un efect deplin.

— Vorbeşte, spuse Zina, pălind.

— Îţi mulţumesc, Zina. Acum doi ani, la răposatul Mitea, fratele tău mai mic, venea un preparator…

— Dar la ce bun introducerea asta pompoasă, mămăică? De ce-i nevoie de elocinţa matale şi de nişte amănunte inutile, care-s atât de dureroase şi pe care amândouă le cunoaştem prea bine? o întrerupse Zina cu dezgust şi mânie.

— De aceea, fata mea, fiindcă eu, mama ta, sunt nevoită acum să mă justific faţă de tine! Fiindcă vreau să-ţi prezint aceeaşi istorie din cu totul alt punct de vedere şi nu prin prisma aceea greşită, prin care te-ai obişnuit s-o priveşti. În sfârşit, fiindcă aş vrea să înţelegi mai bine concluzia pe care am de gând s-o trag din toate acestea. Nu crede, copila mea, că vreau să mă joc cu inima ta! Nu, Zina, ai să găseşti în mine o mamă adevărată şi poate că, vărsând lacrimi amare, ai să te arunci la picioarele mele, la picioarele unei *femei josnice*, cum m-ai numit adineauri şi să-mi ceri tu însăţi împăcarea pe care atâta timp şi cu atâta trufie ai respins-o până acum. Iată de ce vreau să spun tot, Zina, tot de la început; altminteri tac!

— Vorbeşte, repetă Zina, blestemând din toată inima nevoia de elocinţa a măicuţei sale.

— Urmez, Zina: învăţătorul acesta de la şcoala complementară, aproape un băieţandru, face asupră-ţi o impresie cu totul neînţeleasă pentru mine. M-am bizuit prea mult pe chibzuinţa ta, pe nobila ta mândrie, şi, mai ales, pe faptul că el nu reprezenta nimic (fiindcă trebuie să spunem tot) ca să bănuiesc măcar că ar fi putut să existe ceva între voi. Şi deodată vii la mine şi-mi declari hotărât că ai de gând să te măriţi cu dânsul! Zina! Am simţit ca un pumnal în inimă! Am scos un ţipăt şi mi-am pierdut cunoştinţa. Dar... tu ţii minte toate acestea! Se înţelege că am găsit cu cale să folosesc întreaga-mi autoritate pe care tu ai numit-o tiranie. Gândeşte-te numai: un băieţandru, fiu de dascăl, cu douăsprezece ruble leafă pe lună, mâzgălitor de versuri proaste pe care, din milă, i le tipăresc în *Biblioteka dlia citenia*[xxxiii] şi care nu ştie decât să trăncănească despre blestematul de Shakespeare... Băieţandrul acesta să fie soţul tău, soţul Zinaidei Moskaleva! Dar aşa ceva se potriveşte cu Florian şi cu păstoraşii lui[xxxiv]! Iartă-mă, Zina, dar numai amintirea acestor lucruri mă scoate din sărite! L-am refuzat, dar nicio putere nu te poate opri pe tine. Tatăl tău, se înţelege,

nu făcea decât să holbeze ochii şi nici n-a înţeles ce eram pe cale să-i explic. Tu continui să ai relaţii cu acest băieţandru, ba chiar te întâlneşti cu el; dar, ceea ce-i mai îngrozitor, ai curajul să porţi corespondenţă cu dânsul. Prin oraş prind să umble zvonuri. Pe mine, unii încep să mă înţepe cu tot soiul de aluzii, se şi bucură, trâmbiţează pretutindeni şi, deodată, toate prezicerile mele se adeveresc în modul cel mai solemn. Amândoi vă certaţi nu ştiu de la ce; el se dovedeşte un... băieţandru cu totul nevrednic de tine (nu pot deloc să-l numesc om!) şi te ameninţă că are să umple oraşul cu scrisorile tale. La ameninţarea asta, plină de indignare, îţi pierzi cumpătul şi-i tragi o palmă. Da, Zina, cunosc şi amănuntul acesta. Eu ştiu tot, tot! Nefericitul, arată, în aceeaşi zi, o scrisoare de-a ta şi nemernicului de Zauşin şi peste o oră documentul ăsta se şi află la Natalia Dmitrievna, duşmanca mea de moarte. În aceeaşi seară, descreieratul tău, ros de remuşcări, face o încercare prostească de a se otrăvi cu ceva. Cu un cuvânt, iese un scandal înfiorător! Ciuma asta de Nastasia aleargă la mine speriată, aducându-mi îngrozitoarea veste: de o oră întreagă scrisoarea se găseşte în mâinile Nataliei Dmitrievna; peste două ore tot oraşul va afla ruşinea ta! Am făcut o sforţare să mă stăpânesc, să nu leşin; dar ce lovituri ai dat inimii mele, Zina! Neruşinata asta, monstrul de Nastasia îmi pretinde două sute de ruble în argint, făgăduindu-mi cu jurământ să capete în schimb scrisoarea. Eu însămi, numai în pantofi, alerg prin zăpadă la evreul Bumstein şi-mi amanetez colierul – o amintire de la cuvioasa mea mamă! Peste două ceasuri scrisoarea era în mâinile mele. Nastasia a furat-o. A forţat încuietoarea besactelei şi – cinstea ta a fost salvată: nu mai erau dovezi împotriva ta! Dar în ce nelinişte m-ai făcut să trăiesc ziua aceea îngrozitoare! Chiar a doua zi am zărit, pentru întâia oară în viaţă, câteva fire albe în părul meu. Zina! După aceea tu însăţi ai judecat cum trebuie fapta băieţandrului aceluia. Tu însăţi

recunoşti acum, poate cu un zâmbet amar, că ar fi fost culmea nechibzuinţei a-i încredinţa soarta ta. Dar de atunci te chinuieşti, suferi, copila mea; nu-l poţi uita sau, mai bine zis, nu pe dânsul – el n-a fost niciodată vrednic de tine – ci umbra fericirii tale trecute. Nenorocitul acesta se află acum pe patul de moarte; se spune că are oftică, iar tu – înger al bunătăţii! – nu vrei să te măriţi atâta timp cât trăieşte el, ca să nu-i sfâşii inima, fiind până azi chinuit de gelozie, deşi sunt sigură că nu te-a iubit niciodată cu o adevărată dragoste superioară. Ştiu că, auzind de insistenţele lui Mozgliakov, el a spionat, a trimis iscoade, a descusut pe unul şi pe altul. Tu îl cruţi, copila mea, ţi-am ghicit gândurile şi numai unul Dumnezeu vede cu câte lacrimi amare mi-am udat perna...!

— Lasă toate acestea, mămăică! o întrerupse Zina, doborâtă de o adâncă tristeţe. N-are niciun rost aici perna dumitale, adăugă ea ironic. Nu poţi fără declamaţii şi înfloriturі.

— Nu mă crezi, Zina! Nu te uita duşmănos la mine, copila mea. Ochii mei nu s-au uscat în aceşti doi ani, dar m-am schimbat mult eu însămi în acest răstimp! Ţi-am înţeles de mult sentimentele şi mă căiesc că abia acum am aflat toată profunzimea durerii tale. Pot fi oare învinuită, draga mea, că am privit această înclinare ca o pornire romantică, pe care ţi-a insuflat-o blestematul acela de Shakespeare... Cel ce, parcă dinadins, îşi vâră nasul pretutindeni, unde nu-i fierbe oala? Care mamă m-ar putea învinovăţi pentru spaima de atunci, pentru măsurile luate de mine, pentru severitatea judecăţii mele? Astăzi, însă, acuma, văzându-ţi suferinţele de doi ani încoace, îţi înţeleg sentimentele şi ţi le preţuiesc. Crede-mă că te-am priceput, poate, mult mai bine decât te lămureşti tu însăţi. Sunt sigură că nu-l iubeşti pe dânsul, băieţandrul acela prefăcut, ci visurile tale de aur, fericirea-ţi pierdută, idealurile avântate. Şi eu am iubit şi, poate, mai puternic decât tine. Şi eu am suferit; şi eu am avut idealuri

avântate. De aceea, cine mă poate învinui azi, şi, înainte de toate, mă poţi oare învinui tu, că socot unirea cu prinţul drept mijlocul salvator şi mai trebuitor pentru tine în actuala situaţie?

Zina ascultă cu mirare tirada asta lungă, ştiind prea bine că mămăica ei nu cădea în asemenea exaltare fără o anumită pricină. Dar ultima concluzie, atât de neaşteptată, o ului cu desăvârşire.

— Te-ai gândit serios să mă măriţi cu prinţul? explodă ea cu mirare, privindu-şi aproape înspăimântată mama. Vasăzică-i vorba nu de visuri, proiecte, ci de hotărârea dumitale fermă? Vasăzică am ghicit? Şi... Şi... în ce fel, mă rog, căsătoria asta mă va salva şi-i necesară în situaţia mea actuală? Şi... Şi... în ce fel se leagă asta de toate câte mi-ai spus până acum, de toată istoria aceea?... Hotărât, nu te înţeleg, mămăică!

— Iar eu mă mir, *mon ange*[23], cum se poate să nu înţelegi toate acestea? izbucni Maria Alexandrovna, însufleţindu-se la rândul său. Mai întâi, ţine măcar socoteală de faptul că treci în altă societate, în altă lume! Părăseşti pentru totdeauna orăşelul nostru dezgustător, plin de amintiri îngrozitoare pentru tine, unde n-ai avut parte de o vorbă bună, de un prieten, în care ai fost calomniată, unde toate gaiţele te urăsc pentru frumuseţea ta. Poţi pleca chiar în primăvara asta în străinătate, în Italia, în Elveţia, în Spania. Zina – în Spania, unde se află Alhambra, Guadalquivirul şi nu râuleţul netrebnic de aici, cu nume indecent...

— Dar dă-mi voie, mămăică, vorbeşti aşa, de parcă aş fi gata măritată sau prinţul mi-ar fi cerut măcar mâna!

— Nu te nelinişti din partea asta, îngeraşul meu, ştiu eu ce spun. Dar dă-mi voie să urmez. Ţi-am spus primul lucru; acum vine *al doilea*: îmi dau seama, fata mea, cu cât dezgust ţi-ai fi dat mâna acestui Mozgliakov...

[23] Îngerul meu (fr.).

— Şi fără să mi-o spui, ştiu că nu voi fi niciodată soţia lui! răspunse cu aprindere Zina şi ochii îi scânteiară.

— Dacă ai şti cum îţi înţeleg dezgustul, draga mea! E îngrozitor ca, în faţa sfântului altar, să juri dragoste unui om pe care nu-l poţi iubi! E îngrozitor să aparţii cuiva pe care nici măcar nu-l respecţi. Iar el îţi va cere insistent dragoste: de aceea se şi însoară... O ştiu după privirile pe care ţi le aruncă, de câte ori te întorci cu spatele spre dânsul. E atât de greu să te prefaci! Eu îndur asta de douăzeci şi cinci de ani. Tatăl tău m-a nenorocit, mi-a stors toată tinereţea; şi de câte ori mi-ai văzut lacrimile...!

— Tăticul e la ţară, te rog, nu te atinge de dânsul, răspunse Zina.

— Ştiu că totdeauna l-ai apărat. Ah, Zina! Îmi îngheţa inima când, din calcul, doream căsătoria ta cu Mozgliakov. Dar cu prinţul n-ai nevoie să te prefaci. Se înţelege de la sine că nu-l poţi iubi... cu amor adevărat şi apoi nici el *nu-i capabil* să pretindă asemenea amor...

— Doamne, ce prostie! Dar te asigur că ai greşit, chiar de la început, în primul lucru, care-i şi cel mai important! Află că nu vreau să mă jertfesc cine ştie pentru ce! Află că îndeobşte nu vreau să mă mărit cu nimeni! O să rămân fată bătrână! Doi ani mi-ai mâncat sufletul că nu mă mărit. Ce să-i faci? Vei fi nevoită să te împaci cu gândul ăsta. Nu vreau – şi gata! Aşa va fi!

— Dar, Zinocika, sufleţelule, nu te aprinde, pentru numele lui Dumnezeu, fără să asculţi! Ce fire repezită ai, zău aşa! Dă-mi voie să-ţi arăt lucrurile din punctul meu de vedere şi numaidecât ai să fii de aceeaşi părere cu mine. Prinţul are să mai trăiască un an, cel mult doi şi, după mine, e mai bine să fii văduvă tânără, decât fecioară coaptă, fără să mai vorbim de faptul că, după moartea lui, tu rămâi prinţesă, liberă, bogată, independentă! Draga mea, poate că priveşti cu dispreţ aceste calcule – bazate pe moartea lui! Dar eu sunt mamă şi ce mamă m-ar judeca pentru isteţimea mea? În sfârşit, dacă ţie, un înger al

bunătăţii, ţi-i milă până azi de băieţelul acela, ţi-i milă până acolo, că nici nu vrei măcar să te măriţi atâta timp cât va trăi el (din câte am priceput eu), gândeşte-te atunci că, măritându-te cu prinţul, îl vei face să renască sufleteşte, îl vei ferici! Dacă are într-însul măcar un dram de bun-simţ, are să înţeleagă, fireşte, că gelozia lui faţă de prinţ ar fi caraghioasă, nelalocul ei; o să priceapă că te-ai măritat din interes, de nevoie. În sfârşit, are să înţeleagă... Adică voiam să spun, numai că după moartea prinţului te poţi mărita din nou, cu cine vrei...

— Drept vorbind, reiese cam aşa: să mă căsătoresc cu prinţul, să-l jefuiesc şi pe urmă să aştept moartea lui, ca să mă pot mărita cu amantul. Cât de isteţ ţi-ai făcut socotelile! Vrei să mă ispiteşti, făcându-mi propunerea asta... Te-am înţeles, mămăică, te-am înţeles pe deplin! Nu te poţi stăpâni cu niciun chip de-a face paradă de sentimente nobile, chiar şi într-o afacere murdară. Mai bine mi-ai fi spus direct şi limpede: „Zina, e o mârşăvie, însă e rentabilă, şi, de aceea, consimte s-o faci!” Ar fi fost, în orice caz, mai sincer.

— Dar de ce, copila mea, să priveşti neapărat lucrurile din acest punct de vedere, prin prisma înşelătoriei, a perfidiei şi a cupidităţii? Consideri socotelile mele drept o mârşăvie, o înşelătorie? Dar, pentru numele lui Dumnezeu, ce înşelătorie vezi în asta? Ce mârşăvie e aici? Uită-te în oglindă. Eşti aşa de frumoasă, că meriţi un regat! Şi deodată tu, o mândreţe de fată, îţi jertfeşti unui bătrân cei mai frumoşi ani ai tăi! Întocmai ca o stea minunată îi vei lumina amurgul vieţii. Aidoma unei iedere verzi, te vei încolăci în jurul bătrâneţii sale, tu şi nu urzica asta, femeia dezgustătoare şi lacomă care l-a vrăjit şi-i suge toată vlaga! Oare banii lui, blazonul lui sunt mai presus decât tine? Unde vezi aici minciună şi josnicie? Nu ştii ce vorbeşti, Zina!

— Pesemne că sunt mai presus decât mine, dacă trebuie să iau un schilod pentru ele! Minciuna rămâne totdeauna minciună, mămăică, oricare ar fi scopurile sale.

— Dimpotrivă, dragă, dimpotrivă! Acestea pot fi privite chiar de pe un plan superior, din punct de vedere creştinesc, fata mea! Tu însăţi mi-ai spus o dată, într-un fel de extaz, că vrei să te faci soră de caritate. Inima ta era îndârjită, frântă de suferinţă. Spuneai (ştiu asta), că nu mai poţi iubi. Dacă nu mai crezi în dragoste, îndreaptă-ţi sentimentele asupra unui alt obiect, mai nobil, îndreaptă-ţi-le cu sinceritate, ca un copil, cu toată credinţa şi cu gând pios, iar Domnul te va blagoslovi. Bătrânul acesta a suferit şi el. E nefericit, alungat de pretutindeni; îl cunosc de câţiva ani şi totdeauna i-am nutrit o neînţeleasă simpatie, un soi de dragoste, parcă presimţeam ceva. Fii deci pentru dânsul o prietenă, o fiică, o jucărie chiar – dacă trebuie să spunem totul! Dar încălzeşte-i inima şi vei face asta pentru Dumnezeu, de dragul binefacerii! E caraghios – nu băga asta de seamă! E un om numai pe jumătate – milostiveşte-te de el! Doar eşti creştină! Impune-ţi această atitudine! Asemenea acte eroice se fac prin constrângere. Nouă ni se pare insuportabil să pansezi răni într-un spital. E dezgustător să respiri aerul infectat dintr-un lazaret de campanie. Dar se află îngeri ai lui Dumnezeu care fac asemenea treburi şi care binecuvântează numele Domnului pentru menirea lor. Iată un leac pentru inima ta sângerată, o ocupaţie, un act eroic, şi-ţi vei vindeca rănile. Unde vezi egoism şi mârşăvie în toate acestea? Dar tu, pesemne, n-ai încredere în mine! Îţi închipui, poate, că mă prefac, când îţi vorbesc de datorie şi de fapte eroice. Nu poţi pricepe că eu, o femeie de lume, o femeie plină de ambiţii deşarte pot avea inimă, sentimente, norme de conduită? Ce să-i faci? Nu mă crede, jigneşte-ţi mama, dar recunoaşte că vorbele mele sunt înţelepte, salvatoare. N-ai decât să-ţi închipui că nu vorbesc eu, ci altcineva, închide ochii, întoarce-te cu faţa într-un colţ şi zi că-ţi vorbeşte un glas nevăzut... Ceea

ce te supără, mai ales, este faptul că toate acestea se vor face pentru bani – parcă ar fi o vânzare sau o cumpărare. La urma urmei, poţi renunţa la bani, dacă îi urăşti atâta! Opreşte-ţi strictul necesar şi împarte restul săracilor. Ajută-l, de pildă, chiar şi pe nefericitul acela, care se află pe patul de moarte.

— N-are să primească niciun fel de ajutor, rosti Zina încet, ca pentru sine.

— El nu, dar mama lui are să primească, răspunse triumfătoare Maria Alexandrovna. Va primi pe ascuns de dânsul. Doar ţi-ai vândut cerceii, darul mătuşii tale şi ai ajutat-o acum şase luni, ştiu şi asta. Am aflat că bătrâna spală rufe cu ziua, ca să-şi hrănească fiul nenorocit.

— În curând nu va mai avea nevoie de niciun ajutor!

— Ştiu şi asta, ştiu la ce te gândeşti, prinse ideea din zbor Maria Alexandrovna; şi o inspiraţie, o adevărată inspiraţie îi lumină mintea: ştiu ce vrei să spui. Se zice că are oftică şi că peste puţin timp o să moară. Dar cine spune una ca asta? Deunăzi, am întrebat într-adins de el pe Kallist Stanislavici. M-am interesat de dânsul, fiindcă am inimă, Zina. Kallist Stanislavici mi-a răspuns că boala lui e periculoasă, fireşte; dar că până azi e încredinţat că sărmanul n-are oftică, ci numai aşa, o boală de piept, destul de gravă. Poţi să-l întrebi şi tu. El mi-a spus precis că în alte împrejurări, mai cu seamă prin schimbarea climei şi a stării de spirit, bolnavul s-ar putea vindeca. Mi-a spus că în Spania – asta am auzit-o şi eu mai demult, ba chiar am şi citit undeva – în Spania se află o insulă minunată, Malaga pare-mi-se – într-un cuvânt, parcă-i vorba şi despre un soi de vin. Acolo nu numai cei bolnavi de piept, dar şi adevăraţii ofticoşi se vindecă de tot, datorită doar climei şi lumea se duce anume în părţile acelea ca să se trateze, bineînţeles numai oamenii de vază sau, poate, chiar şi negustorii, însă numai cei foarte bogaţi. Dar îi de-ajuns să vezi numai Alhambra cea plină de vrajă, mirţii, lămâii, spaniolii aceia cu catârii lor! – numai acestea

pot face o deosebită impresie asupra unei firi poetice. Crezi că el n-ar primi ajutorul tău, banii tăi pentru această călătorie? Minte-l atunci, dacă ţi-e milă de dânsul! O minciună e scuzabilă dacă o spui pentru salvarea unei vieţi omeneşti. Dă-i speranţe, făgăduieşte-i, în sfârşit şi dragostea ta. Spune-i că o să-l iei de soţ după ce vei rămânea văduvă. Orice pe lumea asta se poate spune în chip nobil. Mama ta nu te poate învăţa să săvârşeşti o faptă nedemnă, Zina. Fă asta, ca să-i salvezi viaţa! De aceea, totu-i îngăduit! Ai să-l reînvii, dându-i speranţe. El însuşi va începe să aibă grijă de sănătatea lui, să se trateze, să asculte de medici... Se va strădui să reînvie pentru fericirea lui. Dacă se va vindeca, chiar dacă n-ai să te măriţi cu dânsul – el se va fi vindecat, înseamnă că tu l-ai salvat, tu l-ai înviat! La urma urmei, îl putem privi cu mai multă înţelegere! Poate că soarta l-a învăţat şi l-a schimbat în bine şi, dacă va fi vrednic de tine, te-ai putea mărita cu dânsul, după ce vei rămânea văduvă. Vei fi bogată, independentă... Vei avea posibilitatea, după ce l-ai vindecat, să-i dai o situaţie în societate, o carieră... Atunci căsătoria ta cu el va fi mai scuzabilă decât acum, când e imposibilă. Ce v-ar aştepta pe amândoi, dacă v-aţi hotărî să faceţi acum nebunia asta? Dispreţ general, mizerie, şcolari ca să-i trageţi de urechi (trebuşoară legată de funcţia sa), lectura în doi din Shakespeare, înfundarea pe veci în Mordasov şi, la urma urmei, moartea lui apropiată, inevitabilă... Pe când dacă l-ai salva, l-ai reînvia pentru o viaţă folositoare, pentru facere de bine. Iertându-l, îl vei sili să te adore. El e chinuit de fapta-i mârşavă; iar tu, deschizându-i o cale nouă, prin iertare, îi dai speranţă şi-l împaci cu sine însuşi. El poate intra în slujbă, poate înainta. În sfârşit, chiar dacă nu se va mai vindeca, va muri fericit, împăcat, în braţele tale, fiindcă ai putea fi lângă dânsul în clipele acelea, încredinţat de dragostea ta, iertat de tine, la umbra mirţilor şi a lămâilor, sub cerul azuriu,

exotic! O, Zina! Totul este în mâinile tale! Toate foloasele sunt de partea ta – şi asta prin căsătoria ta cu prinţul.

Maria Alexandrovna isprăvi ce avea de spus. Se lăsă o tăcere destul de lungă. Zina rămase într-o adâncă tulburare.

Nu ne vom apuca să zugrăvim simţămintele Zinei; nici nu le-am putea ghici. Dar Maria Alexandrovna parcă găsise adevăratul drum spre inima ei. Neştiind starea în care se afla în clipa aceea inima fiicei sale, mama enumera toate cazurile în care s-ar fi putut găsi şi, până la urmă, pricepu că nimerise calea cea justă. Atinsese grosolan cele mai dureroase puncte din inima Zinei şi, fireşte, după obicei, nu putu renunţa să facă paradă de sentimente înalte – lucru care, bineînţeles, n-o orbise pe Zina. „Şi ce-mi pasă că nu mă crede? se gândea Maria Alexandrovna; e de ajuns c-o silesc să chibzuiască! E destul că-i fac aluzie la lucruri pe care nu le pot numi deschis!” Aşa gândea ea, şi, într-adevăr, îşi atinse scopul. Izbuti pe deplin. Zina asculta cu aviditate. Obrajii îi ardeau; pieptul îi tresălta.

— Ascultă, mămăică, rosti hotărât în cele din urmă, deşi paloarea ivită brusc pe obrazul său arăta limpede cât de mult o costase hotărârea asta. Ascultă, mămăică...

Dar în aceeaşi clipă un zgomot neaşteptat se auzi din antreu şi răsună un glas tăios, ţipător, care întreba de Maria Alexandrovna, făcând-o pe Zina să-şi întrerupă deodată vorba. Maria Alexandrovna sări de la locul ei.

— Ah, Doamne! strigă ea, dracul a trimis-o aici pe gaiţa asta de colonelească! Mai-mai am dat-o afară acum două săptămâni! adăugă ea aproape desperată. Dar... e peste putinţă să n-o primesc! Imposibil! Probabil că aduce veşti, altminteri n-ar fi îndrăznit să se înfăţişeze. Se petrece ceva important, Zina! Trebuie să aflu... Acum nu trebuie să scap din vedere nimic! Vai, cât îi sunt de recunoscătoare pentru vizita asta! izbucni ea, repezindu-se în întâmpinarea oaspetei care intra. Cum de ţi-ai amintit de mine, nepreţuită Sofia Petrovna? Ce surpriză în-cân-tă-toare!

Zina ieşi în fugă din odaie.

CAPITOLUL VI

Sofia Petrovna Farpuhina, colonelească, semăna cu o gaiţă numai din punct de vedere psihic. Fiziceşte, aducea mai curând cu o vrabie. Era o cucoană mărunţică, de cincizeci de ani, cu nişte ochi mici, sfredelitori, cu faţa pistruiată şi plină de pete gălbui. Trupul ei firav, uscat, plantat pe două picioruşe subţiri şi puternice ca de vrabie, era îmbrăcat într-o rochie de mătase, de culoare închisă, care foşnea întruna, fiindcă colonelească nu stătea nicio clipă locului. Era o bârfitoare sinistră, răzbunătoare. O înnebunea faptul că era colonelească. Cu soţul său, colonel în rezervă, se bătea des şi-l zgâria pe faţă. Pe deasupra, bea câte patru păhăruţe de votcă dimineaţa şi tot atâtea seara şi o ura la nebunie pe Anna Nikolaevna Antipova, care o alungase săptămâna trecută din casa ei, ca şi pe Natalia Dmitrievna Poskudina, pentru colaborarea ei la aceeaşi operaţie.

— Am trecut numai pentru o clipă, *mon ange*, ciripi ea. Degeaba m-am aşezat. Am venit numai să-ţi povestesc ce minuni se petrec pe la noi. Nici mai mult, nici mai puţin, s-a scrântit tot oraşul din pricina acestui prinţ! Escroacele noastre, *vous comprenez*[24], îl prind, îl caută, trag de dânsul, îl îmbată cu şampanie, n-ai să mă crezi! N-ai să mă crezi! Dar cum ai avut curajul să-l laşi să plece de la dumneata? Ştii că acum se află la Natalia Dmitrievna?

— La Natalia Dmitrievna! strigă Maria Alexandrovna sărind în sus. Dar s-a dus numai la guvernator, iar de acolo, poate, la Anna Nikolaevna, pentru puţin timp!

[24] Înţelegi? (fr.).

— Ei da, pentru puţin timp; dar prinde-l acum, dacă poţi! Nu l-a găsit acasă pe guvernator şi s-a dus la Anna Nikolaevna, căreia i-a făgăduit să ia masa la dânsa; iar Nataşka – acum îşi face veacul în casa Annei Nikolaevna – l-a târât şi ea la dânsa, până la prânz, pentru prânzişor. Halal prinţ!

— Dar ce face... Mozgliakov? Doar a făgăduit...

— Mare lucru ai mai găsit şi la Mozgliakov ăsta! Îl tot lauzi... Păi, s-a dus şi el cu toţi ceilalţi! Ai să vezi dacă n-au să-l aşeze acolo la cărţi, de-o să piardă tot, cum a pierdut şi anul trecut! Şi pe prinţ au să-l atragă; au să-i stoarcă până şi ultimul ban. Şi ce zvonuri împrăştie Nataşka! Strigă cât o ţine gura că vreţi să-l ademeniţi pe prinţ, ei... Pentru anumite scopuri – *vous comprenez*? Îi spune şi lui toate astea. El, fireşte, nu pricepe nimic, şade ca o curcă plouată şi, la fiecare vorbă de-a ei, face: „hm, da... hm, da...” Dar ce să mai vorbim de dânsa! A scos-o în lume pe Sonka ei. Închipuieşte-ţi, fata are cincisprezece ani şi o poartă încă cu rochie scurtă! Numai până la genunchi, dacă-ţi place... Au trimis după orfana aceea, Maşka şi ea cu rochie scurtă, dar mai sus de genunchi – m-am uitat prin lornion... Le-au pus pe cap nişte tichiuţe roşii cu pene – nu ştiu ce vrea să însemne asta! Şi le-a silit pe amândouă muieruştile să joace cazacioc, în sunetele pianului! Ei, dumneata nu cunoşti slăbiciunea prinţului? S-a muiat de tot: „Ce forme!” zice, „ce forme!” Se uită la ele prin lornion, iar gaiţele – şi una şi alta – nu mai ştiau cum să-i sară în ochi. Cu obrajii îmbujoraţi ele îşi răsuceau picioarele în fel şi chip; şi s-a pornit un monplezir de-a mai mare dragul! Ptiu! Ăsta-i dans! Am jucat şi eu cu şalul pe umăr, la absolvirea pensionului de domnişoare din aristocraţie, ţinut de *madame* Gerny; dar am produs un efect straşnic! M-au aplaudat senatorii! Acolo erau educate fiice de prinţi şi de conţi! Pe când ăsta e un adevărat cancan! Muream de ruşine, muream şi mai multe nu! Zău că nici n-am fost în stare să le privesc...!

— Bine, dar... ai fost şi dumneata la Natalia Dmitrievna? Doar...

— Da, m-a jignit săptămâna trecută. Asta o spun deschis tuturor. *Mais, ma chère*[25], ardeam de dorinţa să-l zăresc măcar printr-o crăpătură a uşii pe prinţul acesta şi m-am dus. Unde aş mai fi avut prilejul să-l văd? Parcă i-aş fi călcat în casă dacă nu era la mijloc prinţul ăsta nesuferit! Imaginează-ţi: tuturor li s-a servit ciocolată, dar mie nu şi tot timpul gazda nu mi-a adresat nicio vorbuliţă. A făcut-o dinadins... Grăsana ceea! Las' că-i arăt eu! Dar rămâi cu bine, *mon ange*, mă grăbesc, mă grăbesc... Trebuie neapărat s-o prind şi pe Akulina Panfilovna, ca să-i povestesc... Numai că acum poţi să-ţi iei rămas bun de la prinţ! N-o să mai vină la dumneata. Ştii că n-are deloc ţinere de minte şi Anna Nikolaevna o să-l tragă neapărat la dânsa! Ele se tem, cu toatele, că dumneata... Mă-nţelegi? În privinţa Zinei...

— *Quelle horreur!*[26]

— Poţi să mă crezi dacă-ţi spun. Tot oraşul vuieşte. Anna Nikolaevna vrea neapărat să-l oprească la masă, iar pe urmă – de tot! Asta ţi-o face în ciudă, *mon ange*. M-am uitat printr-o crăpătură în curtea ei. E acolo o vânzoleală straşnică: se prepară masa, zăngănesc cuţitele. Grăbeşte-te, grăbeşte-te şi smulge-i-l pe drum, când are să pornească spre dânsa. Doar dumitale ţi-a făgăduit întâi că o să vină la masă! E musafirul dumitale, nu al ei! Să-şi râdă de dumneata şarlatanca ceea, o intrigantă, o mucoasă! Dar nu merită nici să stea sluj înaintea mea, deşi-i nevastă de procuror! Eu sunt colonleasă! Am fost crescută la pensionul de domnişoare din aristocraţie, condus de *madame* Gerny. Ptiu! *Mais adieu, mon ange!*[27]. Mă aşteaptă sania mea, altminteri plecam împreună cu dumneata...

---

[25] Dar, draga mea (fr.).

[26] Ce oroare! (fr.).

[27] Ei, rămâi cu bine, îngerul meu! (fr.).

Gazeta volantă se făcu nevăzută. Maria Alexandrovna fremăta, tulburată, din cap până în picioare; dar sfatul colonelesei era cât se poate de limpede şi de practic. N-avea de ce să mai zăbovească şi nici n-avea când. Dar îi mai rămânea de înlăturat piedica cea mai importantă. Maria Alexandrovna se repezi în odaia fetei.

Zina umbla prin cameră încoace şi încolo, cu mâinile încrucişate pe piept, cu capul plecat, palidă, abătută... Avea lacrimi în ochi. Dar privirea-i, aţintită asupra mamei sale, sclipea plină de hotărâre. Se grăbi să-şi ascundă lacrimile şi un zâmbet sarcastic i se ivi pe buze.

— Mămăică, rosti ea, luând-o înaintea Mariei Alexandrovna, adineauri ţi-ai cheltuit cu mine multă elocinţă, cam prea multă. Dar nu m-ai sedus cu asta. Doar nu-s copil. Să mă conving pe mine însămi că aş face un act eroic ca soră de caritate, când de fapt nu am nicio chemare pentru aşa ceva şi să-mi justific prin scopuri nobile mârşăviile, săvârşite numai şi numai de dragul egoismului – toate acestea înseamnă cel mai ordinar iezuitism... aşa că nu m-am putut înşela. Auzi: nu m-am putut înşela şi vreau s-o înţelegi neapărat!

— Dar, *mon ange!*... făcu intimidată Maria Alexandrovna.

— Taci, mămăică! Ai răbdare să mă asculţi până la capăt. Deşi sunt pe deplin conştientă că toate aceste manevre sunt iezuitism curat, deşi-s ferm convinsă că asemenea faptă este cu totul şi cu totul josnică – primesc propunerea dumitale în întregime! Auzi: în întregime! Şi-ţi declar că sunt gata să mă căsătoresc cu prinţul... ba, mai mult, sunt dispusă să contribui la eforturile dumitale pentru a-l sili pe prinţ să se căsătorească cu mine. De ce o fac? N-ai nevoie să ştii. E de ajuns faptul că m-am hotărât. Sunt gata de orice: am să-i aduc cizmele la pat, o să-i fiu slugă, voi juca pentru plăcerea sa, ca să-mi răscumpăr în faţa lui josnicia. Am să folosesc totul pe lume ca el să nu regrete că s-a însurat cu mine! Dar în schimbul hotărârii mele, îţi cer să-mi spui, dar să-mi spui sincer, cum ai să pui

la cale toate lucrurile. Dacă ai început să vorbeşti cu atâta stăruinţă despre istoria asta, înseamnă – doar te cunosc prea bine – că nu puteai porni la lucru fără a avea în cap un plan anumit. Fii sinceră măcar o dată în viaţă. Sinceritatea e o condiţie obligatorie! Nu mă pot hotărî fără a şti precis cum ai să faci totul, de-a fir a păr.

Maria Alexandrovna era atât de buimăcită de neaşteptata hotărâre a Zinei, încât rămase o vreme nemişcată şi mută de uimire înaintea ei, privind-o cu ochi holbaţi. Pregătită să lupte cu romantismul încăpăţânat al Zinei, a cărei nobleţe severă îi inspira totdeauna teamă, mama află deodată că fiică-sa era întru totul de aceeaşi părere cu ea, gata de orice, chiar împotriva convingerilor sale! Prin urmare, chestiunea căpăta o trăinicie deosebită – şi ochii îi luciră de bucurie.

— Zinocika! exclamă ea în extaz! Zinocika! Tu, carne din carnea mea, sânge din sângele meu!

Mai mult nu fu în stare să rostească şi se repezi să-şi îmbrăţişeze fiica.

— Ah, Doamne! Nu ţi-am cerut îmbrăţişări, mămăică, izbucni Zina cu nerăbdare şi cu dezgust. Să lăsăm entuziasmele dumitale! Îţi cer răspuns la întrebarea mea şi nimic mai mult.

— Dar, Zina, eu te iubesc! Te ador şi tu mă respingi... Doar pentru fericirea ta mă zbat...

Şi lacrimi neprefăcute luciră în ochii ei. Maria Alexandrovna o iubea într-adevăr pe Zina *în felul său* şi de astă dată emoţia şi succesul combinaţiei sale o zguduiră profund. Cu tot felul ei oarecum mărginit de a vedea lucrurile, Zina îşi dădea seama că maică-sa o iubeşte şi dragostea asta o stingherea. S-ar fi simţit mai la largul ei dacă Maria Alexandrovna ar fi urât-o...

— Ei, nu te supăra, mămăică, mi-i sufletul aşa de frământat, spuse Zina ca s-o liniştească.

— Nu mă supăr, nu mă supăr, îngeraşul meu! ciripi Maria Alexandrovna însufleţindu-se într-o clipită. Îmi dau

seama şi singură că ţi-i sufletul frământat. Vezi, draga mea, îmi ceri să fiu sinceră... Poftim, voi fi sinceră, până-n fundul inimii, te asigur! Numai să ai încredere în mine! Şi, în primul rând, ţin să-ţi spun că un plan absolut precis, adică în toate amănuntele, încă n-am, Zinocika şi nici nu pot avea; tu, ca un copil înţelept ce eşti, ai să pricepi de ce. Ba chiar prevăd unele dificultăţi... Iată, chiar acum gaiţa asta mi-a trăncănit tot soiul de chestii... (Ah, Doamne! Ar trebui să mă grăbesc!) Vezi, sunt absolut sinceră! Dar, îţi jur, îmi voi atinge scopul! adăugă ea în extaz; siguranţa mea nu-i defel poezie, cum spuneai adineauri, îngeraşul meu; e întemeiată pe un fapt real. E bazată pe totala slăbiciune de minte a prinţului şi asta-i o canava pe care poţi să brodezi tot ce pofteşti. Numai să nu mi se pună piedici! Dar n-au să izbutească proastele astea care caută să mă păcălească! răcni Maria Alexandrovna, plesnind cu palma în masă şi scăpărând din ochi scântei. Trebuşoara asta mă priveşte pe mine! Dar pentru aşa ceva trebuie mai mult decât orice să începem cât se poate de repede, în aşa fel, ca chiar astăzi să isprăvim tot ce-i mai important, dacă-i posibil.

— Bine, mămăică, dar ascultă încă o... *sinceră destăinuire*. Ştii de ce mă interesez atât de mult de planul dumitale şi n-am încredere în el? Fiindcă nu mă bizui pe mine. Ţi-am mai spus că m-am hotărât să fac mârşăvia asta, dar dacă amănuntele planului dumitale vor fi prea dezgustătoare, prea murdare, îţi declar că n-am să pot rezista şi o să părăsesc totul. Ştiu că asta înseamnă o nouă mârşăvie: să primeşti a face o ticăloşie şi să te temi de mocirla în care trebuie să te bălăceşti – dar ce să-i faci? Aşa se va întâmpla, fără doar şi poate...

— Dar, Zinocika, ce ticăloşie deosebită vezi tu aici, *mon ange*? se împotrivi Maria Alexandrovna. E vorba doar de o căsnicie convenabilă, cum face toată lumea! E destul să priveşti lucrurile din punctul acesta de vedere şi totul ţi se va părea cât se poate de onorabil...

— Ah, mămăică, pentru numele lui Dumnezeu, nu încerca să mă duci cu vorba! Vezi şi dumneata, am primit totul, totul! Ce mai vrei? Te rog, nu te speria dacă spun lucrurilor pe adevăratul lor nume. Poate acum asta-i unica mea consolare!

Şi un zâmbet amar i se ivi pe buze.

— Bine, bine, lasă, îngeraşul mamei, putem să nu fim de acord în gândire şi totuşi să ne stimăm reciproc. Dacă te nelinişteşte însă chestia amănuntelor şi ţi-e teamă că ele au să fie murdare – lasă grija asta pe seama mea. Îţi jur că n-are să te atingă nicio stropitură de noroi. Oare aş putea eu dori să te compromit în ochii tuturor? Numai să te bizui pe mine şi toate se vor pune minunat la cale şi cât se poate de onorabil – mai ales cât se poate de onorabil! N-o să fie niciun scandal şi chiar dacă va izbucni vreunul mititel, însă necesar – aşa... cine ştie cum! – dar până la izbucnirea lui noi o să fim departe! Doar n-o să rămânem aici! N-au decât să strige gaiţele până au să răguşească, nu-mi pasă de ele! Chiar acestea au să ne invidieze. Şi-apoi, merită să-ţi faci inimă rea din pricina lor? Chiar mă mir de tine, Zinocika, numai nu te supăra pe mine – cum se face că tu, cu toată mândria ta, te temi de ele?

— Ah, mămăică, nu de ele mă tem! Nu mă înţelegi deloc! răspunse nervos Zina.

— Bine, bine, sufleţelule, nu te supăra! Am spus-o numai fiindcă nu-i zi lăsată de Dumnezeu, ca ele însele să nu facă vreo mârşăvie; iar tu o singură dată în viaţă... Oare ce vorbesc, proasta de mine! Nu-i deloc mârşăvie! Ce este mârşav aici? Dimpotrivă, totul este cât se poate de onorabil. Am să ţi-o dovedesc cu toată fermitatea, Zinocika. În primul rând, repet, totul depinde din ce punct de vedere priveşti lucrurile...

— Mai scuteşte-ne, mămăică, cu dovezile dumitale! izbucni mânios Zina şi bătu din picior nerăbdătoare.

— Bine, sufleţelule, nu mai fac, nu mai fac! Iar m-a luat gura pe dinainte...

Se lăsă o scurtă tăcere. Maria Alexandrovna umbla smerită în urma Zinei şi se uita cu nelinişte în ochii săi, cum se uită un căţeluş în ochii stăpânei, după ce-a făcut o şotie.

— Nici nu-mi dau seama cum ai să începi trebuşoara asta, urmă Zina cu dezgust. Sunt sigură că o să dai cinstea pe ruşine. Dispreţuiesc părerea ţaţelor, dar pentru noi istoria asta va fi o ruşine.

— O, dacă asta-i tot ce te nelinişteşte, îngeraşul meu, te rog să nu-ţi faci griji! Te rog, te implor! Să ne înţelegem amândouă, să nu te gândeşti la mine! O, dacă ai şti din câte istorii neplăcute am ieşit basma curată! Am învârtit eu afaceri mai încurcate decât asta! Dar dă-mi voie măcar să încerc , în orice caz, înainte de toate trebuie să ajungem, cât mai curând cu putinţă, între patru ochi cu prinţul. Asta – în primul rând! Iar toate urmările au să depindă de asta! Dar eu presimt şi restul evenimentelor. Toate gaiţele se vor răscula, dar... Nu-i nimic! Le pun eu la punct singură! Mă mai sperie Mozgliakov...

— Mozgliakov? rosti cu dispreţ Zina.

— Ei da, Mozgliakov; numai nu te teme, Zinocika! Îţi jur că am să-l duc cu vorba până acolo, încât chiar el are să ne ajute! Încă nu mă cunoşti, Zinocika! Nu mă ştii până azi cum sunt eu când intru în acţiune! Ah, Zinocika, sufleţelule! Adineauri, când am auzit de prinţul acesta, mi-a şi izbucnit o idee în minte! Parcă m-ar fi străfulgerat o lumină. Şi cine, cine se putea aştepta că prinţul are să vină la noi? Păi, într-o mie de ani nu mai întâlnim un prilej ca ăsta! Zinocika! Îngeraşule! Nu-i o necinste să-ţi iei drept soţ un bătrân şi un olog, ci să te măriţi cu un bărbat pe care nu-l poţi suferi, urmând să fii, în acelaşi timp, nevasta lui *cu adevărat*! Căci prinţului n-ai să-i fii nevastă adevărată. Asta nici nu e o căsătorie! E numai, un contract casnic! Doar tot el, prostul, are să iasă în câştig – căci tot lui, netotului, i se dăruieşte asemenea fericire nepreţuită! Vai, ce frumoasă eşti azi, Zinocika! Şi nu oricum, ci crăiasă

între frumoase! Păi eu, dac-aş fi fost bărbat, aş fi dat pentru tine şi un regat, dacă mi-ai fi cerut! Sunt dobitoci cu toţii! Ei, cum să nu săruţi mânuţa asta? Şi Maria Alexandrovna sărută cu foc mâna fiicei sale. Doar ăsta e trup din trupul meu, carne din carnea mea, sânge din sângele meu! Să-l însurăm pe neghiob chiar cu de-a sila! Şi ce trai o să ducem după aceea amândouă, Zinocika! Fiindcă tu n-ai să te desparţi de mine, Zinocika, nu-i aşa? N-ai s-o alungi pe mama ta după ce vei da de noroc! Chiar dacă ne certăm, îngeraşul meu, totuşi n-ai avut un prieten mai bun decât mine, totuşi…

— Mămăică! Dacă te-ai hotărât, poate că ar fi timpul… să treci la fapte. Aici nu faci decât să-ţi pierzi vremea – spuse cu nerăbdare Zina.

— E timpul, Zinocika, într-adevăr! Ah! M-am luat cu vorba! îşi aminti Maria Alexandrovna. Gaiţele vor să-l ademenească de-a binelea pe prinţ. Îndată mă urc în trăsură şi plec! Ajung acolo, îl chem pe Mozgliakov şi pe urmă… Ba îl iau chiar cu forţa, dacă o fi nevoie. Rămâi cu bine, Zinocika, rămâi cu bine, porumbiţo, nu tânji, nu te îndoi, nu fi tristă, lucrul de căpetenie este să nu fii tristă! Toate se vor pune la cale de minune, cât se poate de onorabil! Totu-i din ce punct de vedere priveşti lucrurile. Ei, rămâi cu bine, rămâi cu bine!

Maria Alexandrovna o binecuvântă pe Zina cu semnul crucii, se repezi afară din odaie, se învârti cam un minut în camera ei înaintea oglinzii, iar după două minute gonea pe străzile Mordasovului, în trăsura ei, la care zilnic se înhămau caii în jurul acestei ore, pentru orice eventualitate. Maria Alexandrovna ducea un trai *en grand*[28].

„Nu, n-o să fiţi voi mai şirete decât mine! gândea ea, şezând în trăsură. Zina primeşte: înseamnă că jumătate din treabă e ca şi făcută. Tocmai acum să dau greş? Prostii! Bravo, Zina! Ai consimţit, în cele din urmă! Se vede că şi

[28] Pe picior mare (fr.).

asupra căpşorului tău au trecere anumite interese! I-am trecut pe dinainte o perspectivă ispititoare! Am mişcat-o! Dar e straşnic de frumoasă azi! Cu frumuseţea ei, eu una aş fi întors pe dos jumătate din Europa, după placul meu! Ei, dar să mai aşteptăm... Shakespeare o să-i zboare din cap când va ajunge prinţesă şi va gusta din unele bunătăţi. Căci ce-a cunoscut ea până acum? Mordasovul şi pe învăţătorul acela al ei! Hm... Şi ce prinţesă are să mai fie! Îmi place mândria asta a ei, curajul, ce inaccesibilă e! Când se uită la tine, zici că s-a uitat o regină. Ei, atunci, cum să nu-şi înţeleagă interesul? Totuşi, l-a priceput, în cele din urmă! Are să înţeleagă şi restul... Apoi, am să fiu şi eu în preajma ei! Are să cadă până în cele din urmă la înţelegere cu mine, în toate privinţele! De mine n-o să se poată lipsi! Eu însămi voi fi prinţesă; am să ajung cunoscută în tot Petersburgul. Adio, orăşel amărât! O să moară prinţul, are să moară şi băieţandrul acela şi atunci am s-o mărit cu un prinţ influent! De un lucru mă tem: oare nu mi-am deschis prea mult sufletul faţă de dânsa? Nu cumva am fost prea sinceră, nu m-am lăsat prea mult târâtă de emoţie? Mă sperie fata asta, ah, mă sperie!”

Şi Maria Alexandrovna se cufundă în cugetările sale, pline însă, ce-i drept, de îngrijorare. Nu degeaba se spune că elanul te pune mai mult pe gânduri decât silnicia.

Rămasă singură, Zina se plimbă îndelung, încolo şi încoace, prin odaie, îngândurată, cu braţele încrucişate pe piept. Se gândea la multe. Repeta des, aproape în neştire: „Era şi timpul, de mult era timpul!” Ce însemna exclamaţia asta trunchiată? Nu o dată luciră lacrimi în genele sale lungi, mătăsoase. Nici prin gând nu-i trecea să le şteargă, să le oprească. Mămăica ei se neliniştea fără temei, căutând să-i pătrundă gândurile: Zina era foarte hotărâtă şi se pregătea să înfrunte toate consecinţele...

„Lasă, lasă! se gândea Nastasia Petrovna, ieşind din cămăruţă, după plecarea colonelesei; şi eu care mă pregăteam să mă gătesc cu o fundiţă roz pentru prinţul

ăsta netrebnic. Am şi crezut, proasta de mine, că are să mă ia de nevastă! Poftim funduliţă! Vasăzică aşa, Maria Alexandrovna! Pentru dumneata sunt o ciumă, o cerşetoare; iau mită două sute de ruble. Asta ar mai lipsi, să scap prilejul să nu iau de la dumneata, filfizoană ce eşti! Le-am luat în chipul cel mai corect, mi le-am însuşit pentru cheltuielile prilejuite de afacerea respectivă... Poate că eu însămi ar fi trebuit să dau mită! Ce te priveşte dacă nu m-am dat în lături să forţez broasca cu propriile mele mâini? Pentru tine am făcut-o, cuconiţă! Tu ai vrea să stai numai la brodat pe canava! Ei bine, las' că-ţi arăt eu canava. Am să vă arăt la amândouă dacă sunt ori nu ciumă. O să aflaţi voi cine-i Nastasia Petrovna şi o să gustaţi din moarea ei!”

CAPITOLUL VII

Dar Maria Alexandrovna era mânată înainte de geniul ei. Alcătuise un plan măreţ şi curajos. Să-ţi măriţi fata cu un bogătaş, un prinţ, un olog, s-o măriţi pe ascuns de toţi, profitând de mintea slabă şi lipsa de apărare a oaspetelui tău... S-o măriţi hoţeşte, cum ar fi spus duşmanii Mariei Alexandrovna – era nu numai un act îndrăzneţ, ci chiar temerar. Planul era, firește, convenabil; dar, în caz de nereuşită, autoarea lui se vedea în primejdie de a fi acoperită de o foarte mare ruşine. Maria Alexandrovna ştia acest lucru, dar nu s-a descurajat: „Am ieşit eu basma curată din afaceri mai neplăcute!” îi spusese ea Zinei şi grăise numai adevărul. Altminteri, ce fel de eroină ar mai fi fost?

Fără îndoială, aceste manevre semănau oarecum cu o tâlhărie la drumul mare, dar Maria Alexandrovna nu prea lua în seamă nici faptul acesta. În privinţa asta, ea avea o

părere uimitor de justă: „Căsătoria, odată încheiată, n-o mai poţi desface” – o idee simplă, dar care-ţi putea ispiti imaginaţia cu profituri atât de extraordinare, încât Maria Alexandrovna, numai închipuindu-şi aceste profituri, se simţea scuturată de frisoane care o furnicau prin tot corpul. În genere, era straşnic de emoţionată şi şedea în trăsură ca pe ace. Ca femeie inspirată, dăruită cu o incontestabilă forţă creatoare, apucase chiar să-şi facă un plan de acţiune. Dar planul acesta era schiţat în mare, în ciornă şi nu se întrezărea încă desluşit înaintea ochilor săi. O aştepta un noian de amănunte şi tot soiul de întâmplări neprevăzute. Dar Maria Alexandrovna avea încredere în sine: era frământată nu de teama unei neizbânzi – nu! Ar fi vrut numai să înceapă cât mai repede, să intre cât mai repede în luptă. Nerăbdarea, o nerăbdare nobilă, o mistuia la gândul piedicilor şi al opoziţiilor. Vorbind însă de piedici, cerem îngăduinţa de a da unele lămuriri. Maria Alexandrovna presimţea că răul cel mai mare la care se putea aştepta nu-i putea veni decât din partea stimabililor săi concetăţeni, locuitori ai Mordasovului şi, în special, de la nobila societate a doamnelor din Mordasov. Cunoştea din experienţă ura lor neîmpăcată faţă de dânsa. Ştia, de pildă, foarte bine că, în clipa aceea, poate, se cunoşteau în oraş toate intenţiile sale, deşi nimeni nu spusese încă nimănui nimic despre ele. Ştia din nenumăratele sale experienţe, atât de triste, că nu avusese loc nicio întâmplare, cât de secretă, din cauza ei, care – petrecându-se dimineaţa – să nu ajungă până seara la cunoştinţa celei din urmă precupeţe din târg şi a ultimului vânzător de prăvălie. Se înţelege că deocamdată Maria Alexandrovna presimţea numai năpasta, dar asemenea presimţiri n-o înşelaseră niciodată. Nu se înşela nici de data asta. Într-adevăr, iată ce se întâmplase, de fapt, şi anume un lucru pe care ea încă nu-l aflase cu siguranţă. În jurul prânzului, adică tocmai la trei ceasuri după sosirea prinţului în Mordasov, se răspândiră prin oraş nişte zvonuri ciudate.

De unde porniseră, nu se ştie, dar se împrăştiaseră aproape într-o clipă. Fiecare începu să-l asigure pe celălalt că Maria Alexandrovna o şi peţise prinţului pe Zina, Zina ei cea de douăzeci şi trei ani, fără zestre; că Mozgliakov se retrăsese şi că totul era hotărât şi parafat. Cum se stârniseră zvonurile acestea? Oare toţi o cunoşteau atât de bine pe Maria Alexandrovna, încât nimeriseră dintr-odată drept în miezul celor mai secrete gânduri şi idealuri ale sale? Nici nepotrivirea absurdă a unui asemenea zvon cu ordinea obişnuită a lucrurilor, fiindcă foarte rar astfel de lucruri pot fi ticluite într-o oră... Nici vădita netemeinicie a acestei veşti, deoarece nimeni nu putuse afla de unde pornise, n-au fost în stare să-i facă pe cei din Mordasov a-şi schimba părerea. Zvonul creştea şi prindea rădăcini cu o nemaipomenită stăruinţă. Cel mai uimitor e faptul că zvonul prinsese să se răspândească chiar în timpul când Maria Alexandrovna începuse discuţia de adineauri cu Zina, în legătură cu aceeaşi problemă. Ce fler au provincialii! Instinctul mesagerilor provinciali ajunge uneori până în domeniul fantasticului şi, bineînţeles, asta îşi are pricinile sale. E întemeiat pe cea mai apropiată, interesată şi îndelungată studiere reciprocă. Fiecare provincial trăieşte ca sub, un clopot de sticlă. Nu există absolut nicio posibilitate să ascunzi un lucru cât de mic faţă de onorabilii tăi concetăţeni. Eşti cunoscut ca un cal breaz. Oamenii ştiu chiar tainele, pe care n-ai ajuns să le cunoşti tu însuţi despre propria-ţi persoană. Provincialul, parcă prin însăşi natura lui, trebuie să fie un psiholog şi un cunoscător de inimi. Iată de ce, uneori, mă miram sincer, întâlnind adesea în provincie, în loc de psihologi şi cunoscători de inimi, nenumăraţi dobitoci. Dar să lăsăm asta, e o idee de prisos. Vestea avu proporţiile unui trăsnet. Căsătoria cu prinţul părea fiecăruia atât de profitabilă, atât de strălucită, încât nici măcar latura stranie a acestei afaceri nu sărea nimănui în ochi. Să mai notăm un fapt: Zina era detestată aproape mai mult decât

Maria Alexandrovna – de ce? Nu se ştie. Poate frumuseţea ei să fi fost, în parte, de vină. Poate că şi din pricină că Maria Alexandrovna era, totuşi, mai apropiată de cei din Mordasov, ca una de-a lor. Dacă ar fi dispărut din oraş – cine ştie? – poate ar fi fost regretată. Ea însufleţea societatea localnică cu veşnicele sale poveşti. Fără ea, ar fi domnit în târg plictiseala. Zina însă, dimpotrivă, se ţinea aşa, de parcă ar fi trăit în nori şi nu în târgul Mordasov. Era oarecum nepotrivită cu oamenii aceştia, mai presus decât ei şi, poate, fără să-şi dea seama nici ea, se purta cu ei neînchipuit de trufaş. Şi deodată, acum, aceeaşi Zina, pe seama căreia circulau istorii scandaloase, semeaţa, mândra Zina va deveni milionară, prinţesă şi va intra în rândurile oamenilor cu vază. Peste vreo doi ani, după ce va rămâne văduvă, are să se mărite cu vreun duce sau chiar cu un general... Mai ştii, poate chiar cu guvernatorul (iar guvernatorul din Mordasov, parcă dinadins, era văduv şi cât se poate de sensibil faţă de sexul slab). Atunci ea urma să fie prima cucoană din gubernie şi, bineînţeles, numai gândul acesta era insuportabil şi niciodată vreo veste nu trezise atâta indignare în Mordasov, ca vestea căsătoriei Zinei cu prinţul. Într-o clipită, strigăte mânioase se ridicară din toate părţile. Unii ţipau că e un păcat, ba chiar o ticăloşie, întrucât bătrânul nu-i în toate minţile; îl înşelaseră, îl păcăliseră, îl jefuiseră, profitând de mintea lui slabă; că bătrânul trebuia salvat din ghearele lor setoase de sânge; că, în sfârşit, asta era o tâlhărie şi o imoralitate; că, la urma urmei, cu ce sunt altele mai prejos de Zina? Şi altele ar fi putut, la fel, să se mărite cu prinţul. Aceste vorbe şi strigăte Maria Alexandrovna deocamdată le presupunea numai, dar pentru ea era de ajuns şi atât. Ştia bine că toţi, dar absolut toţi, vor fi dispuşi să-i zădărnicească intenţiile. Chiar acum alţii voiau să-l confişte pe prinţ, încât ea era nevoită să-l readucă aproape prin luptă. La urma urmei, chiar dacă are să izbutească a-l prinde pe prinţ şi a-l ademeni să vină înapoi, nu-l va putea

ţine mereu priponit. Şi, în sfârşit, cine îi garantează că chiar azi, peste două ceasuri, întregul cor solemn al cucoanelor din Mordasov nu se va afla în salonul ei şi încă sub un astfel de pretext, încât va fi cu neputinţă să nu le primeşti? Refuză să le primeşti pe uşă şi ele au să intre pe fereastră: caz aproape imposibil, dar petrecut în Mordasov. Cu un cuvânt, nu puteai pierde niciun ceas, nicio clipă, iar între timp treaba încă nici nu era pusă pe roate. Deodată, o idee genială străfulgera în capul Mariei Alexandrovna şi pe loc se coapse. Despre această nouă idee nu vom uita să vorbim la vremea sa. Ne vom mulţumi doar să spunem că, în momentul acela, eroina noastră zbura pe străzile Mordasovului, ameninţătoare şi exaltată, hotărâtă să dea chiar o luptă adevărată, dacă va fi nevoie, ca să-l recucerească pe prinţ. Nu ştia încă în ce fel îşi va înfăptui hotărârea şi nici unde anume îl va întâlni; în schimb, ştia una şi bună: că mai degrabă se va răsturna cu capul în jos tot Mordasovul decât să nu se îndeplinească, iotă cu iotă, planurile sale de acum.

Primul pas îi ieşi cum nu se poate mai bine. Avu norocul să-l surprindă pe prinţ în stradă şi-l aduse acasă la masă. Dacă ar întreba cineva: prin ce mijloc, în ciuda tuturor uneltirilor duşmane, a izbutit ea ca lucrurile să rămână pe-a ei, lăsând-o pe Anna Nikolaevna cu buzele umflate? mă simt dator să declar că asemenea întrebare poate fi socotită chiar jignitoare pentru Maria Alexandrovna. Să nu fie ea în stare a repurta o victorie asupra unei oarecare Anna Nikolaevna Antipova? L-a arestat, nici mai mult, nici mai puţin pe prinţ, care tocmai se apropia de casa rivalei sale şi, fără să ţină seamă de nimic, ba chiar în pofida argumentelor lui Mozgliakov însuşi speriat de perspectiva unui scandal, Maria Alexandrovna l-a trecut pe bătrân în trăsura ei. Tocmai prin asta se deosebea ea de rivalele sale: că nu şovăia în cazuri hotărâtoare nici în faţa unui scandal iminent, luând drept axiomă ideea că succesul scuză totul. Se înţelege că prinţul nu opuse o rezistenţă

vădită şi, după obiceiul său, uită totul foarte repede şi rămase foarte mulţumit. La masă, trăncăni fără încetare, în culmea veseliei, făcu spirite, calambururi; povestea anecdote pe care nu le isprăvea, ori sărea de la una la alta, fără să bage de seamă. Băuse la Natalia Dmitrievna trei cupe de şampanie. Mai bău la masă şi se ameţi de-a binelea. Aici însă îi turna intenţionat băutura însăşi Maria Alexandrovna. Mâncarea era foarte acceptabilă. Bestia de Nikita nu le făcuse figura. Gazda însufleţea societatea printr-o amabilitate mai mult decât fermecătoare. Dar ceilalţi meseni, parcă dinadins, erau cât se poate de trişti. Zina şedea tăcută în chip solemn. Mozgliakov nu se simţea, parcă, în apele lui şi mânca puţin. Se gândea la ceva şi cum asta i se întâmpla destul de rar, Maria Alexandrovna era foarte neliniştită. Nastasia Petrovna, posomorâtă, îi făcea chiar pe furiş lui Mozgliakov nişte semne ciudate, pe care acesta nici nu le băga în seamă. Dacă n-ar fi fost gazda, fermecător de amabilă, prânzul ar fi semănat cu o înmormântare.

Între timp, însă, Maria Alexandrovna căzuse pradă neliniştii. Însăşi Zina o băga în toţi sperieţii cu înfăţişarea-i tristă şi cu ochii săi plânşi. Iar pe deasupra mai era o piedică: trebuia să se grăbească, să dea zor. „Blestematul de Mozgliakov”, însă, şedea ca un nătâng fără griji şi nu făcea decât s-o încurce! Că doar nu putea începe, într-adevăr, acţiunea în prezenţa lui! Maria Alexandrovna se sculă de la masă nespus de agitată. Nu mică îi fu mirarea, chiar spaima plăcută – dacă ne putem exprima astfel – când Mozgliakov, de îndată ce musafirii se sculară de la masă, se apropie de gazdă şi, cu totul pe neaşteptate, anunţă că, spre marele lui regret, este nevoit să plece de îndată.

— Unde? întrebă, chipurile, cu profundă compătimire Maria Alexandrovna.

— Să vedeţi, Maria Alexandrovna, începu neliniştit Mozgliakov încurcându-se chiar niţeluş, mi s-a întâmplat o

istorie tare ciudată. Nu ştiu nici eu cum să spun... Pentru numele lui Dumnezeu, daţi-mi un sfat!

— Ce-i? Ce anume?

— Naşul meu, Boroduev, ştiţi dumneavoastră, negustorul acela... s-a întâlnit azi cu mine. E tare supărat bătrânul, îmi face reproşuri, zice că umblu cu nasul pe sus. E a treia oară că vin la Mordasov şi încă nu m-am arătat pe la dânsul. „Vino, zice, azi, la ceai.” Acum e patru fix; iar el bea ceai, ca în vremurile vechi, cum se scoală, în jurul orei cinci. Ce să fac? Sigur, Maria Alexandrovna, că mi-i nu ştiu cum; dar gândiţi-vă şi dumneavoastră! El l-a scăpat pe răposatul taică-meu de ştreang, când a pierdut la joc banii statului. Dacă va avea loc căsătoria mea cu Zinaida Afanasievna, gândiţi-vă: eu nu am decât o sută cincizeci de suflete, pe când naşul are o avere de un milion, zice lumea că şi mai mult. Fără copii. Dacă-i intru în voie, îmi lasă o sută de mii prin testament. Şaptezeci de ani, gândiţi-vă.

— Ah, Doamne! Atunci, ce faci! De ce mai zăboveşti? strigă Maria Alexandrovna, abia ascunzându-şi bucuria. Du-te, du-te! Cu asta nu se poate să glumeşti. Vedeam eu că erai abătut la masă! Pleacă, *mon ami*, pleacă! Ar fi trebuit să te duci încă de dimineaţă în vizită la dânsul, ca să arăţi că-l preţuieşti şi că ţii la mângâierea lui! Ah, tineretul ăsta, tineretul ăsta!

— Chiar dumneavoastră, Maria Alexandrovna, izbucni uimit Mozgliakov, chiar dumneavoastră mă ţineaţi de rău pentru legătura asta! Spuneaţi că-i un bădăran, că poartă barbă, că se trage în degete cu toţi beţivanii, cu derbedeii de prin subsoluri şi cu avocaţii?

— Ah, *mon ami*! Parcă puţine lucruri necugetate spunem cu toţii! Şi eu pot greşi, nu-s sfântă. De altfel, nici nu-mi amintesc, dar poate că eram în cine ştie ce dispoziţie... Şi apoi, pe atunci încă nu ceruseşi mâna Zinocikăi... Sigur că e egoism din partea mea, dar acum sunt silită să privesc lucrurile şi din alt punct de vedere şi ce mamă m-ar putea învinui în cazul acesta? Du-te, nu zăbovi niciun minut! Stai

la el şi diseară... Ascultă! Adă într-un fel vorba şi despre mine. Spune-i că-l respect, că ţin la dânsul, că-l admir. Vorbeşte-i aşa, cât mai iscusit, cât mai frumos! Ah, Doamne! Şi-mi ieşise cu totul din cap lucrul ăsta! Cum nu mi-a venit mie însămi gândul să te sfătuiesc!

— Îmi redaţi viaţa, Maria Alexandrovna! exclamă încântat Mozgliakov. Acum, vă jur, am să vă ascult în toate cele! Şi când stai şi te gândeşti, drept să spun... Mi-era şi frică să vă spun!... Ei, rămâneţi cu bine, iar eu am şi plecat! Scuzaţi-mă faţă de Zinaida Afanasievna. De altfel, neapărat...

— Te binecuvântez, *mon ami*! Vezi, nu uita să-i vorbeşti de mine. E într-adevăr un bătrânel foarte drăguţ. De mult mi-am schimbat părerea despre el... De altfel, totdeauna mi-a plăcut la dânsul aerul acesta vechi rusesc, neaoş... *Au revoir, mon ami, au revoir!*[29]

„Vai, bine că se duce dracului! Nu, aici mă ajută chiar bunul Dumnezeu!" se gândi ea, înăbuşindu-se de bucurie.

Pavel Alexandrovici ieşi în antreu şi tocmai îşi punea şuba, când se ivi pe neaşteptate Nastasia Petrovna. Îl pândise până atunci.

— Unde pleci? îi spuse ea, apucându-l de mână.

— La Boroduev, Nastasia Petrovna! La naşul meu: a binevoit să mă boteze... Un bătrân bogat, are să-mi lase ceva, aşa că trebuie să-l linguşesc niţel...!

Pavel Alexandrovici se afla într-o excelentă dispoziţie sufletească.

— La Boroduev! Atunci ia-ţi rămas bun de la logodnică! rosti tăios Nastasia Petrovna.

— Cum aşa „ia-ţi rămas bun"?

— Uite-aşa! Credeai că-i a dumitale? Dar uite că vor s-o mărite cu prinţul. Am auzit cu urechile mele!

— Cu prinţul? Fie-ţi milă de mine, Nastasia Petrovna!

— De ce milă? Uite, n-ai dori să priveşti şi să asculţi dumneata însuţi? Lasă şuba şi vino încoace!

[29] La revedere, prietene, la revedere! (fr.).

Uluit, Pavel Alexandrovici aruncă şuba şi o luă în vârful degetelor după Nastasia Petrovna. Ea îl duse în aceeaşi cămăruţă de unde ascultase şi privise dimineaţa.

— Iartă-mă, Nastasia Petrovna, zău că nu înţeleg nimic...!

— Ai să înţelegi, de îndată ce ai să te apleci şi ai să asculţi. Comedia, probabil, are să înceapă acuşi.

— Care comedie?

— Pst! Nu vorbi tare! Comedia care te reprezintă nici mai mult, nici mai puţin decât ca un păcălit. Adineauri, când ai plecat cu prinţul, Maria Alexandrovna a căutat un ceas întreg s-o înduplece pe Zina să se mărite cu prinţul ăsta. Cică nu-i nimic mai uşor decât să-l tragă pe sfoară şi a ticluit nişte şurubării, încât până şi mie mi s-a făcut greaţă. Am ascultat totul, de aici. Zina a consimţit. Cum te-au mai ocărât amândouă! Te fac de-a dreptul prost; iar Zina a spus deschis că pentru nimic în lume nu se mărită cu dumneata. Şi eu, proasta de mine! Voiam să mă gătesc cu o funduliţă roşie! Ia, ascultă, ascultă!

— Păi asta-i cea mai mârşavă perfidie, dacă aşa stau lucrurile! şopti Pavel Alexandrovici, uitându-se prosteşte în ochii Nastasiei Petrovna.

— Ascultă numai şi ai să auzi lucruri şi mai şi.

— Păi, unde să ascult?

— Uite, apleacă-te până la crăpătura aceea...

— Dar, Nastasia Petrovna, eu... Eu nu-s capabil s-ascult pe la uşi.

— Ei, acum ţi-ai adus aminte! Aici, frate, trebuie să laşi onoarea la o parte; dacă ai venit, ascultă!

— Totuşi...

— Iar dacă nu eşti capabil, rămâi cu buzele umflate! Mie-mi pare rău de dânsul, iar el face pe grozavul! Eu ce hram port! Doar n-o fac pentru mine. Eu una nu mai rămân aici nici până diseară!

Călcându-şi pe inimă, Pavel Alexandrovici se aplecă spre crăpătură. Inima îi bătea cu putere şi-i zvâcneau tâmplele. Aproape nu înţelegea ce se petrecea cu el.

CAPITOLUL VIII

— Vasăzică, te-ai distrat foarte bine, prinţe, la Natalia Dmitrievna? îl întrebă Maria Alexandrovna, cercetând cu o privire avidă câmpul viitoarei bătălii şi dorind ca discuţia să înceapă în chipul cel mai nevinovat. Inima îi bătea de emoţie şi de aşteptare.

După-masă, gazda îl mutase de îndată pe prinţ în „salonul" în care acesta fusese primit de dimineaţă. Toate evenimentele solemne ca şi primirile aveau loc în acelaşi salon din casa Mariei Alexandrovna. Ea se mândrea cu odaia asta. După şase cupe, bătrânelul se muiase parcă de tot şi nu se ţinea solid pe picioare. În schimb, trăncănea fără oprire. Limbuţia parcă îi sporise, Maria Alexandrovna îşi dădea seama că avea de-a face cu o izbucnire de scurtă durată şi că, în curând, oaspetele, îngreuiat de băutură, are să cadă de somn. Trebuia să prindă momentul favorabil.

Îmbrăţişând cu privirea câmpul de bătaie, Maria Alexandrovna băgă de seamă cu satisfacţie că libidinosul bătrânel se uita cu o deosebită plăcere la Zina şi inima ei de mamă tresăltă de bucurie.

— Extra-or-dinar de bine, răspunse prinţul, şi, ştiţi, e o femeie mi-nu-nată, Natalia Dmitrievna, o femeie mi-nu-nată!

Oricât de preocupată era de măreţele sale planuri, dar o laudă atât de făţişă adusă rivalei sale o înţepă pe Maria Alexandrovna drept în inimă.

— Dă-mi voie, prinţe! se bosumflă ea, scăpărând din ochi; dacă Natalia Dmitrievna a dumitale e o femeie minunată, atunci nici nu mai ştiu ce să spun! Dar zic că dumneata nu cunoşti deloc societatea de aici, absolut deloc! Păi asta-i numai o mască cu calităţi nemaipomenite, cu sentimente nobile, o spoială de aur, o adevărată comedie. Dă puţin la o parte spoiala asta şi vei vedea sub flori mustind veninul, un întreg viespar unde vei fi devorat de n-au să-ţi rămână nici oscioarele!

— Oare? exclamă prinţul. Mă mir!

— Îţi jur că-i aşa. Ah, *mon prince*! Ascultă, Zina, trebuie, sunt obligată să-i povestesc prinţului întâmplarea ridicolă şi josnică cu Natalia asta, din săptămâna trecută, îţi mai aminteşti? Da, prinţe, despre aceeaşi Natalia Dmitrievna pe care o lauzi atât, de care eşti aşa de încântat. O, preabunul meu prinţ! Îţi jur că nu-s o bârfitoare! Dar îţi voi istorisi neapărat, numai ca să te distrez, pentru a-ţi arăta printr-un exemplu viu, ca să zic aşa, sub lupă, ce fel de oameni sunt aici! Acum două săptămâni vine la mine Natalia Dmitrievna asta. S-a servit cafeaua, iar eu am ieşit cu nişte treburi. Ţin foarte bine minte cât zahăr rămăsese în zaharniţa de argint: era plină cu vârf. Mă întorc, mă uit: pe fund numai trei bucăţele. În afară de Natalia Dmitrievna, nu mai fusese nimeni în odaie. Ce zici de ea! Are casă proprie, de zid şi bani cu nemiluita! E un caz ridicol, comic, dar judecă după toate acestea distincţia societăţii de la noi!

— Oa-re! făcu prinţul, sincer mirat. Totuşi, ce lăcomie nefirească! Oare a mâncat ea singură tot zahărul?

— Iată deci ce femeie *minunată* este ea, prinţe! Cum îţi place întâmplarea asta ruşinoasă? Păi, eu cred că aş fi murit în clipa în care m-aş fi dedat la o faptă atât de dezgustătoare!

— Ei da, da... Numai că, ştiţi, totuşi ea e atât de *belle femme*[30]...

[30] Femeie frumoasă (fr.).

— Cine, Natalia Dmitrievna?! Iartă-mă, prinţe, dar e pur şi simplu o grăsană! Ah, prinţe, prinţe! Ce-ai spus! Mă aşteptam să ai mai mult bun-gust...

— Ei da, o grăsană... Numai că, ştiţi, e aşa de bine făcută... Ei, iar fetiţa aceea care a dansat şi ea e... bine făcută...

— Sonecika? Păi, e încă un copil, prinţe! Are numai paisprezece ani.

— Ei da... Numai că, ştiţi, e aşa de sprintenă şi i se formează şi ei... Aşa... Nişte forme. E atât de dră-gă-laşă! Şi celeilalte fete, care a dan-sat cu dânsa şi ei i se... formează...

— Ah, asta-i o orfană nenorocită, prinţe! O iau deseori la ei.

— Or-fa-nă. De altfel, e aşa de murdară. Măcar de şi-ar fi spălat mâinile. Dar e şi ea a-tră-gă-toare...

Vorbind acestea, prinţul o cerceta prin lornion pe Zina, cu un soi de lăcomie crescândă.

— *Mais quelle charmante personne!*[31] bolborosea el cu jumătate de gură, topindu-se de încântare.

— Zina, cântă-ne ceva la pian, sau nu, mai bine din gură! Cum cântă, prinţe! S-ar putea spune despre dânsa că-i un virtuoz în muzică, un adevărat virtuoz! Şi dacă ai şti, prinţe, urmă Maria Alexandrovna coborând glasul, după ce Zina se duse la pian, călcând cu pasul ei domol şi lin care-l făcu pe sărmanul bătrânel aproape să se zgribulească, dacă ai şti ce fiinţă bună este! Cum ştie să iubească, cât de delicată e cu mine! Ce simţăminte! Ce inimă!

— Ei da... Simţăminte... Şi, ştiţi, în toată viaţa mea am cunoscut o singură femeie cu care s-ar putea compara ca fru-mu-seţe, o întrerupse prinţul, înghiţind în sec. Este răposata contesă Nainskaia; a murit acum vreo treizeci de ani. Era o femeie în-cân-tă-toare, de o frumuseţe ne-mai-vă-zu-tă, care pe urmă s-a măritat cu bucătarul ei...

— Cu bucătarul, prinţe!

[31] Ce făptură fermecătoare! (fr.).

— Ei da, cu bucătarul francez... în străinătate. Ea i-a acordat în stră-i-nă-tate titlul de conte. Era un om prezentabil şi foarte cultivat, cu o mus-tă-cioară mică.

— Şi... şi... cum au trăit, prinţe?

— Ei da, au trăit cât se poate de bine. De altfel, s-au despărţit curând după aceea. El a jefuit-o şi a plecat. S-au certat din pricina nu ştiu cărui sos...

— Mămăică, ce bucată să cânt? întrebă Zina.

— Mai bine ne-ai cânta ceva din gură, Zina. Dacă ai şti cum cântă, prinţe! Îţi place muzica?

— O, da! *Charmant, charmant!* Îmi place neînchipuit de mult muzica. În străinătate l-am cunoscut pe Beethoven.

— Pe Beethoven, închipuie-ţi, Zina, prinţul l-a cunoscut pe Beethoven! exclamă încântată Maria Alexandrovna. Ah, prinţe! Oare într-adevăr l-ai cunoscut pe Beethoven?

— Ei da... Eram pri-e-teni. Şi veşnic avea nasul plin de tabac. Ce caraghios!

— Beethoven?

— Ei da, Beethoven. De altfel, poate că nici nu era Beethoven, ci alt neamţ. Acolo sunt foarte mulţi nemţi... Dar, mi se pare că le cam în-curc.

— Ce să cânt, mămăică? o întrebă Zina.

– Ah, Zina! Cântă romanţa aceea, ştii care, despre multele isprăvi cavalereşti, unde se mai află şi castelana aceea cu trubadurul ei... Ah, prinţe! Cât de mult îmi plac isprăvile cavalerilor! Castelele acelea, castelele acelea!... Viaţa asta medievală! Trubadurii, heralzii, turnirele... Am să te acompaniez, Zina. Treci dincoace, prinţe, mai aproape! Ah, castelele acelea, castelele acelea!

— Ei da... Castelele. Şi mie-mi plac cas-te-lele, bolborosi prinţul plin de încântare, aţintind asupra Zinei unicul său ochi. Dar... Dumnezeule! exclamă el, e o romanţă... Dar... Eu o cunosc! Am ascultat demult romanţa asta... Ea îmi a-min-teşte atât de viu... Ah, Doamne!

Nu mă voi apuca să descriu ce s-a întâmplat cu prinţul în clipa când a început să cânte Zina. Cânta o veche romanţă

franţuzească, care pe vremuri făcuse mare vâlvă. Zina o zicea minunat. Glasul său curat şi sonor de contralto te pătrundea până-n fundul inimii. Obrazu-i frumos, ochii minunaţi, degetele superbe, ca sculptate, cu care întorcea filele notelor, părul ei des, negru, lucios, pieptul ce tresălta, întreaga sa siluetă mândră, încântătoare, plină de distincţie – toate acestea îl fermecară definitiv pe bietul bătrânel. Nu-şi mai lua ochii de la dânsa; în timp ce o asculta, se sufoca de emoţie. Inima lui bătrână, încălzită de şampanie, de muzică şi de amintiri reînviate (şi care din noi nu are amintirile sale preferate?) bătea des, tot mai repede, cum nu mai bătuse de mult... Era gata să cadă în genunchi în faţa Zinei şi aproape plângea când ea isprăvi de cântat.

— *O, ma charmante enfant*! izbucni el, sărutându-i degetele. *Vous me ravissez*. Acum, abia acum mi-am amintit... Dar... Dar... *o, ma charmante enfant*...

Prinţul nu fu în stare să sfârşească.

Maria Alexandrovna simţi că sosise clipa cuvenită.

— De ce te nenoroceşti, prinţe? declamă ea triumfător. Atâta sentiment, atâta forţă vitală, atâta bogăţie sufletească şi să te îngropi pentru toată viaţa în singurătate! Să fugi de oameni, de prieteni! Dar e un lucru de neiertat! Schimbă-ţi hotărârea, prinţe! Priveşte viaţa, ca să zic aşa, cu un ochi limpede! Invocă în inima dumitale suvenirurile trecutului – amintirea tinereţii de aur, a zilelor frumoase, lipsite de griji... Învie-le, învie-le pe dumneata însuţi! Începe să trăieşti iar în societatea oamenilor, în mijlocul lor! Pleacă în străinătate, în Italia, în Spania – în Spania, prinţe!... Ai nevoie de un om care să te ocrotească, de o inimă care să te iubească, să te stimeze, să te înţeleagă! Dar ai prieteni! Cheamă-i, fă-le semn şi au să vină o mulţime! Eu prima am să las totul şi am să alerg la chemarea dumitale. N-am uitat prietenia noastră, prinţe... Am să-mi părăsesc soţul şi am să vin cu dumneata... ba chiar, dacă aş fi fost mai tânără, dacă aş fi fost la fel de

frumoasă şi de încântătoare ca fiică-mea, ţi-aş fi devenit tovarăşă de drum, prietenă, soţie, dacă ai fi vrut!

— Şi eu sunt convins că ai fost o *charmante personne* la timpul său, rosti prinţul, suflându-şi nasul în batistă.

Avea ochii scăldaţi în lacrimi.

— Trăim prin copiii noştri, prinţe, răspunse cu profundă emoţie Maria Alexandrovna. Şi eu am îngerul meu păzitor! E ea, fiică-mea, prietena gândurilor mele, a inimii mele, prinţe! A respins până acum şapte propuneri, nevrând să se despartă de mine.

— Înseamnă că are să vină şi ea cu dumneata când ai să mă în-so-ţeşti în stră-i-nă-tate? În cazul acesta, am să plec neapărat în străinătate, exclamă prinţul, însufleţindu-se. Ne-a-pă-rat am să plec! Şi dacă aş putea să mă mângâi cu spe-ran-ţa. Dar ea e un copil încântător, în-cân-tă-tor! *O, ma charmante enfant!*[32]

Şi prinţul se porni din nou să-i sărute mâinile. Sărmanul, ar fi vrut să se pună în genunchi înaintea ei.

— Dar... Dar, prinţe, dumneata spui: dacă ai putea să te mângâi cu speranţa? prinse din zbor vorba Maria Alexandrovna, simţind un nou avânt de elocinţă. Dar eşti ciudat, prinţe! Oare ai început să te socoţi nedemn de atenţia femeilor? Nu tinereţea înseamnă frumuseţe. Aminteşte-ţi că dumneata, ca să zic aşa, eşti un vlăstar al aristocraţiei! Eşti reprezentantul sentimentelor celor mai fine, mai cavalereşti şi... al manierelor! Oare Maria nu s-a îndrăgostit de bătrânul Mazepa[xxxv]? Îmi amintesc, am citit undeva, că Lauzun[xxxvi], acel fermecător marchiz de la curtea lui Ludovic... Am uitat care anume – la o vârstă înaintată, bătrân fiind, a cucerit inima uneia dintre cele mai mari frumuseţi de la curte!... Şi cine ţi-a spus dumitale că eşti bătrân? Cine te-a învăţat să gândeşti aşa! Oare oameni ca dumneata pot îmbătrâni? Dumneata, cu asemenea bogăţie de sentimente, idei, voioşie, spirit, vitalitate, maniere strălucite! Dar dacă ai apărea acum

[32] Copila mea fermecătoare! (fr.).

undeva în străinătate, la o staţiune balneară, cu o nevastă tânără, cu o frumuseţe, de pildă, ca Zina mea – am adus vorba despre ea numai aşa, de dragul comparaţiei, ai vedea ce succes colosal ai avea! Dumneata – vlăstar al aristocraţiei; iar ea, o crăiasă a frumuseţilor! Prinţe, o duci solemn la braţ, ea cântă într-o societate strălucită; iar dumneata, pe de altă parte, reverşi în juru-ţi numai spirit – atunci toţi vizitatorii staţiunii ar alerga să vă privească! Întreaga Europă ar începe să vă aclame, fiindcă toate ziarele şi toate foiletoanele staţiunii s-ar exprima într-un singur glas... Prinţe, prinţe! Şi te mai îndoieşti dacă ţi-ar putea surâde speranţa?

— Foiletoane... Ei da, ei da!... Asta-i în ziare!... bolborosi prinţul, neînţelegând decât pe jumătate sporovăiala Mariei Alexandrovna şi înduioşându-se din ce în ce mai mult. Dar... Copilul meu, dacă n-ai o-bo-sit, repetă încă o dată romanţa pe care ai cântat-o adineauri!

— Ah, prinţe! Dar Zina mai are şi alte romanţe, mai frumoase!... Îţi aminteşti, prinţe, *L'hirondelle*[33]? Ai auzit-o, probabil?

— Da, îmi amintesc... Sau, mai bine zis, am ui-tat. Nu, nu, ro-man-ţa de adineauri, aceeaşi pe care ai mai cân-tat-o! Nu vreau *L'hirondelle*! Vreau romanţa aceea... o imploră prinţul ca un copil.

Zina mai cântă o dată. Prinţul nu se putu stăpâni şi căzu în genunchi înaintea ei. Plângea.

— *O, ma belle châtelaine*![34] exclamă el cu un glas tremurat din pricina bătrâneţii şi a emoţiei. O, *ma charmante châtelaine*![35] O, copilul meu drăgălaş! Mi-ai a-min-tit atâtea... Din cele petrecute demult... Pe atunci credeam că totul are să iasă mai bine decât a ieşit mai târziu. Pe atunci cântam în duet... cu vicontesa. Aceeaşi romanţă... Iar acum... Nu ştiu ce mai e acum...

[33] Rândunica? (fr.).
[34] Frumoasa mea castelană! (fr.).
[35] Fermecătoarea mea castelană! (fr.).

Prinţul rosti cu voce întretăiată, înecată în lacrimi, întreg discursul acesta. Limba i se înţepeni vădit. Unele cuvinte aproape nu se mai desluşeau. Dar era limpede că prinţul se emoţionase în cel mai înalt grad. Maria Alexandrovna se grăbi să-i dea paiele.

— Prinţe! Te pomeneşti că te-ai îndrăgostit de Zina mea! exclamă ea, simţind că sosise clipa solemnă.

Răspunsul prinţului întrecu cele mai bune aşteptări.

— Ba chiar sunt îndrăgostit de ea peste cap! izbucni bătrânelul, însufleţit dintr-odată, stând în genunchi mai departe şi tremurând de emoţie din talpă până-n creştet. Sunt gata să-mi dau viaţa pentru ea! Şi dacă aş putea spera... Dar ridică-mă, sunt ni-ţe-luş slă-bit... Dacă... Dacă aş putea să-mi fac speranţe oferin-du-i inima mea... atunci... eu... ea mi-ar cânta în fiecare zi ro-manţe, iar eu m-aş uita mereu la dânsa... M-aş uita mereu... Ah, Doamne!

— Prinţe, prinţe! Îi oferi mâna dumitale! Vrei să mi-o răpeşti pe Zina mea, pe drăguţa mea, pe îngerul meu, Zina! Dar n-am să te las, Zina! Să mi-o smulgă din mâini, din mâinile mele de mamă!

Maria Alexandrovna se repezi la fiică-sa şi o strânse tare în braţe, deşi se simţea ghiontită destul de puternic... Mămăica sărea un pic peste cal. Zina îşi dădea prea bine seama de comedia asta, pe care o privea cu un dezgust indescriptibil. Tăcea însă, iar Mariei Alexandrovna nu-i trebuia mai mult.

— De nouă ori a respins cereri în căsătorie, ca să nu se despartă de maică-sa! izbucni ea. Dar de data asta inima mea presimte despărţirea. Încă mai înainte am surprins-o cum se uita la dumneata. Ai impresionat-o nespus cu aristocratismul dumitale, prinţe, cu fineţea dumitale!... O! Ai să ne desparţi, presimt asta!...

— O a-dor! bolborosi prinţul, care tremura înainte ca o frunză de plop.

— Vasăzică, îţi părăseşti mama! exclamă Maria Alexandrovna, aninându-se a doua oară de gâtul fiicei sale.

Zina se grăbi să pună capăt acestei scene penibile. Întinse în tăcere prinţului mâna ei minunată, ba chiar se sili să zâmbească. Prinţul îi primi cu veneraţie mânuţa, acoperind-o de sărutări.

– Abia acum în-cep să trăiesc, murmură el, înecându-se de încântare.

— Zina! rosti solemn Maria Alexandrovna, priveşte-l pe bărbatul acesta! Este omul cel mai cinstit, cel mai nobil din câţi cunosc! E un cavaler medieval! Dar ea ştie toate acestea, prinţe, le cunoaşte, spre durerea inimii mele... O! De ce-ai venit aici! Îţi dau comoara mea, îngerul meu. Ai grijă de ea, prinţe! Te imploră o mamă şi ce mamă m-ar judeca pentru durerea mea!

— Mămăică, ajunge! şopti Zina.

— Ai s-o aperi de jigniri, prinţe? Sabia dumitale va sclipi în faţa clevetitorului sau a nesăbuitului care va cuteza s-o jignească pe Zina mea?

— Destul, mămăică, sau...

— Ei da, va sclipi... bolborosi prinţul. Abia acum încep să trăiesc... Vreau ca îndată, chiar în clipa asta, să se facă nunta... Eu... Vreau să trimit imediat pe cineva la Du-ha-no-vo. Am acolo bri-li-ante. Vreau să le depun la picioarele ei...

— Câtă ardoare! Câtă încântare! Ce sentimente nobile! izbucni Maria Alexandrovna. Şi ai putut, prinţe, ai fost în stare să te nenoroceşti, depărtându-te de societate? Am s-o spun de o mie de ori! Îmi ies din fire de câte ori îmi amintesc de infernala...

— Ce era să fac, nu mai puteam de tea-mă! bâigui prinţul, scâncind, adânc mişcat. Vo-iau să mă interneze într-o ca-să de ne-buni... Şi m-am speriat.

— Într-o casă de nebuni?! O, bestiile! Oameni lipsiţi de inimă ! O, josnică perfidie! Prinţe, am auzit toate acestea. Dar e o nebunie din partea acestor oameni! Adică de ce, de ce?

— Nici eu nu ştiu de ce! răspunse bătrânelul, aşezându-se de slăbiciune în fotoliu. Eu, ştiţi, am fost la un bal şi am po-ves-tit o anecdotă, care nu le-a plă-cut. Ei şi a ieşit o istorie întreagă!

— Oare numai pentru asta, prinţe?

— Nu. Pe ur-mă am ju-cat cărţi cu prinţul Piotr Dementici şi am rămas fără şesar. Aveam două rigi şi trei dame... Sau, mai bine zis, trei dame şi două rigi... Nu! Un ri-gă! Şi abia pe urmă au fost da-me...

— Şi pentru asta! Pentru asta! o, infernală inumanitate! Plângi, prinţe? Dar de-acum încolo nu se va mai întâmpla aşa ceva! Acum am să fiu alături de dumneata, prinţe, n-am să mă despart de Zina şi vom vedea dacă au să mai îndrăznească a spune vreun cuvânt!... Şi, ştii, prinţe, chiar căsătoria dumitale o să-i uluiască. Are să-i facă să se ruşineze! Au să vadă că eşti mai capabil... Adică au să înţeleagă că o frumuseţe ca asta nu s-ar fi măritat cu un nebun! De-acum înainte poţi să ţii capul sus cu mândrie. Ai să-i priveşti drept în faţă...

— Ei da, am să-i privesc dre-ept în fa-ţă, bâigui prinţul, închizând ochii.

„Dar s-a zaharisit rău de tot, se gândi Maria Alexandrovna. De nu mi-aş bate gura de pomană!”

— Prinţe, eşti emoţionat, văd bine, trebuie neapărat să te linişteşti, ai nevoie de odihnă ca să-ţi treacă tulburarea, spuse ea, aplecându-se matern spre dânsul.

— Ei da, aş vrea să stau puţin în-tins, răspunse el.

— Da, da! Linişteşte-te, prinţe! Emoţiile acestea... Aşteaptă puţin, am să te conduc chiar eu... Am să te culc cu mâna mea, dacă e nevoie. De ce te uiţi aşa la portretul acesta, prinţe? E portretul mamei mele, un înger, nu femeie! O, de ce nu-i acum printre noi! A fost o sfântă! O sfântă, prinţe! Altfel nu-i pot spune!

— Sfân-tă? *C’est joli*... Şi eu am avut o mamă... o *princesse*... şi, imaginează-ţi, era o fe-me-ie prea grasă... De altfel, nu asta am vrut să spun... Mă simt pu-ţin slăbit.

Adieu, *ma charmante enfant*!... Ce des-fă-ta-re... astăzi... mâine... Ei, dar totuna! *Au revoir, au revoir*!

Vru să-i facă un semn cu mâna, dar lunecă şi era cât pe ce să se prăbuşească în prag.

— Fii mai atent, prinţe! Sprijină-te de braţul meu! răcni Maria Alexandrovna.

— *Charmant! Charmant*! bolborosi el, ieşind. Abia acum în-cep să trăiesc...

Zina rămase singură. O povară nespusă îi apăsa sufletul. Se simţea dezgustată până la greaţă. Era gata să se dispreţuiască pe sine însăşi. Obrajii îi ardeau. Stătea cu pumnii strânşi, cu dinţii încleştaţi, cu capul plecat, fără să se mişte din loc. Lacrimi de ruşine i se rostogoliră din ochi... În clipa aceea uşa se deschise şi Mozgliakov se năpusti în odaie.

CAPITOLUL IX

El auzise totul, totul! Şi, bineînţeles, nu intră, ci dădu năvală în odaie, palid de tulburare şi de furie. Zina îl privea, uimită.

— Vasăzică, asta îmi erai! strigă el înăbuşindu-se. În sfârşit, am aflat cine eşti!

— Cine sunt! repetă Zina, ţintindu-l cu privirea ca pe un nebun, şi, deodată, ochii îi luciră. Cum de ai îndrăzneala să-mi vorbeşti aşa?! strigă ea înaintând spre dânsul.

— Am auzit tot! repetă triumfător Mozgliakov, dar, parcă fără voia lui, făcu un pas înapoi.

— Ai auzit? Ai ascultat la uşă?! rosti Zina, scrutându-l cu dispreţ.

— Da! Am ascultat la uşă! Da, am fost în stare să fac ticăloşia asta! În schimb, am aflat că eşti cea mai... Nici nu

ştiu cum să mă exprim ca să-ţi arăt... În ce lumină îmi apari acum! răspunse el, din ce în ce mai intimidat sub privirea Zinei.

— Şi chiar dacă ai auzit, cu ce mă poţi învinui? Ce drept ai să mă învinovăţeşti? Cu ce drept îmi vorbeşti aşa de obraznic?

— Eu? Cu ce drept? Mai întrebi? Te măriţi cu prinţul şi eu n-am niciun drept!... Dar mi-ai dat cuvântul dumitale, asta-i!

— Când?

— Cum, când?

— Chiar azi-dimineaţă, când mă sâcâiai, ţi-am răspuns hotărât că nu-ţi pot spune nimic precis.

— Totuşi, nu m-ai alungat, nu m-ai refuzat definitiv, înseamnă că mă ţineai ca o rezervă! Înseamnă că voiai să mă prinzi în mreje.

Faţa enervată a Zinei se crispă, parcă ar fi săgetat-o o durere lăuntrică tăioasă, sfâşietoare; dar îşi învinse senzaţia asta.

— Dacă nu te-am alungat, răspunse Zina, limpede şi răspicat, deşi glasul îi tremura uşor, am făcut-o numai din milă. Dumneata însuţi mă implorai să mai aştept, să nu-ţi spun „nu”, ci să te cunosc mai îndeaproape şi atunci, ai spus dumneata, când ai să te încredinţezi că sunt un om onorabil, poate că n-ai să mă refuzi”. Acestea au fost propriile dumitale cuvinte, chiar la începutul insistenţelor dumitale. Nu te poţi dezice de ele! Şi acum, îndrăzneşti să-mi spui că am încercat să te prind în mreje. Dar dumneata însuţi ai băgat de seamă dezgustul meu când te-am văzut azi, cu două săptămâni mai devreme decât făgăduiseşi şi dezgustul acesta nu l-am ascuns, ci, dimpotrivă, ţi l-am arătat. Iar dumneata ai observat singur acest lucru, fiindcă m-ai întrebat dacă nu mă supăr că ai sosit prea devreme. Să ştii că nu prinzi în mreje pe cineva, faţă de care nu poţi şi nu vrei să-ţi ascunzi dezgustul. Ai îndrăznit să spui că te ţineam ca o rezervă. La asta îţi răspund că gândeam

despre dumneata aşa: „Chiar dacă nu-i înzestrat cu prea multă inteligenţă, dar poate fi un om bun; de aceea, ar fi posibil ca să mă mărit cu dânsul”. Acum, însă, încredinţându-mă, spre fericirea mea, că eşti un nătărău şi, pe deasupra, un om rău, nu-mi rămâne decât să-ţi urez fericire deplină şi drum bun ! Adio!

După ce rosti aceste cuvinte, Zina îi întoarse spatele şi porni cu paşi rari spre uşă. Dându-şi seama că totul e pierdut, Mozgliakov turbă de furie.

— A! Vasăzică sunt un nătărău! răcni el. Acuma sunt un prost! Bine! Adio! Dar înainte de a pleca din Mordasov, am să povestesc în tot oraşul cum dumneata şi cu mămica dumitale l-aţi tras pe sfoară pe prinţ, după ce l-aţi îmbătat criţă! Am să istorisesc tuturor! O să aflaţi cine-i Mozgliakov!

Zina tresări şi vru să răspundă; dar, după o clipă de gândire, se mulţumi să strângă dispreţuitoare din umeri şi trânti uşa în urma ei.

În clipa aceea se ivi în prag Maria Alexandrovna. Auzise exclamaţia lui Mozgliakov, îşi dădu seama îndată ce se întâmplase şi se cutremură de spaimă. Mozgliakov încă nu plecase; Mozgliakov se află în preajma prinţului; Mozgliakov are să trâmbiţeze totul prin oraş. Secretul însă, măcar pentru scurt timp, era absolut necesar. Maria Alexandrovna îşi avea socotelile sale. Într-o clipă, ghici toate împrejurările întâmplării şi alcătui pe loc planul de îmblânzire a lui Mozgliakov.

— Ce-i cu dumneata, *mon ami*? întrebă ea, apropiindu-se de dânsul şi întinzându-i prietenos mâna.

— Cum, *mon ami*! urlă el, turbat, după toate câte ai făcut mai zici: *mon ami*. *Morgen früh*[36], preastimată doamnă! Crezi că ai să mă păcăleşti a doua oară?

— Îmi pare rău, îmi pare foarte rău că te văd într-o stare de spirit atât de *ciudată*, Pavel Alexandrovici. Ce expresii! Nici nu cauţi să te stăpâneşti în faţa unei doamne.

[36] Mâine dimineaţă (germ.).

— În faţa unei doamne! Dumneata... Dumneata eşti tot ce vrei, numai o doamnă nu! zbieră Mozgliakov.

Nu ştiu ce anume voia să arate prin exclamaţia asta, dar pesemne ceva foarte tare. Maria Alexandrovna îl privi blând drept în faţă.

— Şezi jos, rosti ea cu tristeţe, arătându-i fotoliul în care, cu un sfert de oră mai înainte, se odihnise prinţul.

— Dar ascultă, în definitiv, Maria Alexandrovna! izbucni nedumerit Mozgliakov. După cum priveşti, parcă nu dumneata, ci tot eu aş fi vinovatul. Asta nu mai poate dura!... Asemenea ton... Aşa ceva, în definitiv, întrece orice măsură a răbdării omeneşti... Ştii asta?

— Prietene! răspunse Maria Alexandrovna, îngăduie-mi să te mai numesc astfel, fiindcă n-ai un amic mai bun decât pe mine, dragă prietene! Suferi, te chinui, eşti rănit drept în inimă; de aceea nu-i de mirare că vorbeşti cu mine pe asemenea ton. Dar am curajul să-ţi dezvălui totul, întreg sufletul meu, cu atât mai repede, cu cât eu însămi mă simt oarecum vinovată faţă de dumneata. Ia loc, deci, să stăm de vorbă.

Glasul Mariei Alexandrovna avea o notă de blândeţe suferindă. Faţa ei exprima durere. Uimit, Mozgliakov se aşează lângă dânsa în fotoliu.

— Ai ascultat la uşă? urmă ea, privindu-l cu reproş, drept în ochi.

— Da, am ascultat! Cum să nu asculţi, altminteri mare imbecil aş fi fost! Aşa, măcar am aflat tot ce pui la cale împotriva mea, răspunse grosolan Mozgliakov, încurajat şi aţâţat de propria-i mânie.

— Şi dumneata, dumneata, cu educaţia dumitale, cu principiile dumitale ai putut săvârşi asemenea faptă? O, Doamne!

Mozgliakov sări în sus.

— Dar, Maria Alexandrovna! exclamă el, asta, la urma urmei, nu sunt în stare s-o mai suport. Aminteşte-ţi ce-ai

făcut dumneata, cu propriile-ţi principii şi după aceea judecă pe alţii!

— Încă ceva, urmă ea, fără să răspundă la întrebările lui, cine ţi-a dat ideea să asculţi, cine ţi-a povestit, cine a spionat aici? Iată ce doresc să aflu.

— Ei, te rog să mă ierţi, dar nu-ţi spun.

— Bine! O să aflu singură. Am spus, Paul, că sunt vinovată faţă de dumneata. Dar dacă ai să cercetezi cu de-amănuntul împrejurările, dar absolut toate, o să vezi că, chiar dacă am vreo vină, apoi numai prin faptul că ţi-am dorit, cât mai mult, binele.

— Mie? Bine? Asta-i din cale-afară! Te asigur că n-ai să mă mai tragi pe sfoară! Nu ţi-ai găsit prostul!

Şi se răsuci în fotoliu atât de brusc, că-l făcu să trosnească.

— Te rog, prietene, să-ţi păstrezi sângele rece, dacă poţi. Ascultă-mă cu luare-aminte şi ai să cazi singur la înţelegere în toate cele. În primul rând, aveam de gând să-ţi explic neîntârziat totul, totul... Şi ai fi auzit de la mine întreaga istorie, până la cel mai mic amănunt, fără să te mai umileşti ascultând pe la uşi. Dacă nu am avut dinainte o explicaţie cu dumneata, asta-i numai fiindcă toată chestiunea era în stare de proiect. S-ar fi putut să nu iasă aşa lucrurile. Vezi, sunt absolut sinceră cu dumneata. În al doilea rând, n-o învinovăţi pe fiică-mea. Te iubeşte la nebunie şi a trebuit să depun sforţări extraordinare ca s-o rup de dumneata şi s-o fac să consimtă a primi propunerea prinţului.

— Chiar acum am avut plăcerea să ascult cea mai deplină dovadă a acestei iubiri *la nebunie* – rosti ironic Mozgliakov.

— Bine! Dar dumneata cum ai vorbit cu ea? Oare aşa trebuie să vorbească un îndrăgostit? Oare aşa vorbeşte, în sfârşit, un om de bună condiţie? Ai jignit-o şi ai iritat-o.

— Dar nu-mi arde mie acum de bună condiţie, Maria Alexandrovna! Iar mai înainte, după ce amândouă vă

uitaserăţi atât de galeş la mine, de îndată ce am plecat cu prinţul, v-aţi şi apucat să mă scărmănaţi. M-aţi ponegrit, iată ce am să vă spun. Ştiu tot, tot!

— Pesemne din aceeaşi sursă murdară? observă Maria Alexandrovna, zâmbind cu dispreţ. Da, Pavel Alexandrovici, te-am ponegrit, te-am vorbit de rău, mărturisesc, m-am zbătut mult. Dar însuşi faptul acesta dovedeşte cât de greu mi-a fost să-i smulg consimţământul de a te părăsi! Ce om lipsit de pătrundere! Dacă nu te-ar fi iubit, ar mai fi fost nevoie să te ponegresc, să te prezint într-o lumină ridicolă, să apelez la mijloace atât de extreme? Dar dumneata încă nu cunoşti totul! Am fost nevoită să fac uz de autoritatea mea maternă, ca să te smulg din inima ei şi, după eforturi neînchipuite, am căpătat doar un consimţământ formal. Dacă ai ascultat adineauri la uşă, trebuia să fi observat că Zina nu m-a susţinut, nici cu o vorbă, nici cu un gest faţă de prinţ. În toată scena aceasta, ea aproape n-a rostit niciun cuvânt. A cântat ca un automat. Inima ei plângea de tristeţe şi, din milă pentru dânsa, l-am scos până în cele din urmă de aici pe prinţ. Sunt sigură că a plâns după ce a rămas singură. Când ai intrat aici, i-ai văzut, fără doar şi poate, lacrimile…

Mozgliakov îşi aminti că, într-adevăr, atunci când se năpustise în odaie, băgase de seamă că Zina era înlăcrămată.

— Dar dumneata, dumneata de ce ai fost împotriva mea, Maria Alexandrovna? strigă el… De ce m-ai ponegrit, m-ai bârfit, fapte pe care le mărturiseşti singură?

— A, asta-i altă chestiune! Uite, dacă m-ai fi întrebat cuminte de la început, ai fi primit de mult răspunsul. Da, ai dreptate! Toate acestea le-am făcut eu, singură eu. Pe Zina să n-o amesteci. De ce am făcut-o? Îţi răspund: în primul rând, pentru Zina. Prinţul e bogat, e om cu vază, are relaţii şi, măritându-se cu dânsul, Zina va face o partidă strălucită. În sfârşit, chiar dacă el o să moară, poate chiar în curând – fiindcă toţi suntem mai mult sau mai puţin

muritori – Zina va rămâne văduvă tânără, prinţesă, în înalta societate şi, poate, foarte înstărită. Atunci ea se va putea mărita cu cine va dori, va putea face o partidă din cele mai bogate. Dar, se înţelege, Zina se va recăsători cu acela pe care-l iubeşte, cu cel iubit mai înainte, căruia îi sfâşiase inima, căsătorindu-se cu prinţul. E de ajuns numai căinţa, ca s-o silească să repare greşeala faţă de cel iubit.

— Hm! mormăi Mozgliakov, îngândurat, privindu-şi cizmele.

— În al doilea rând şi despre asta amintesc numai în treacăt, urmă Maria Alexandrovna, fiindcă asta poate nici n-ai s-o înţelegi. Îl citeşti pe Shakespeare al dumitale, îţi extragi din el toate sentimentele înalte, dar, de fapt, deşi fiind un om *foarte bun*, eşti încă prea tânăr, iar eu sunt mamă, Pavel Alexandrovici! Ascultă, aşadar: o mărit pe Zina cu prinţul, în parte şi pentru el însuşi, fiindcă vreau să-l salvez prin această căsătorie. Ţineam şi mai înainte la bătrânul acesta nobil, bun ca pâinea caldă, de o cinste cavalerească. Am fost prieteni. El e nefericit în ghearele femeii aceleia infernale. Ea o să-l bage în mormânt. Bunul Dumnezeu ştie că numai eu am făcut-o pe Zina să primească a se căsători cu dânsul numai şi numai ca un act pios, ca o jertfire de sine. Zina s-a lăsat atrasă de nobleţea acestor sentimente, de farmecul unei fapte eroice. Ea însăşi are ceva cavaleresc într-însa. I-am înfăţişat ca o faptă înaltă, creştinească, gestul său de a fi sprijinul, mângâierea, prietenul, copilul, crăiasa, idolul aceluia, căruia îi mai rămâne, poate, doar un an de trăit. Să fie înconjurat în ultimele zile ale vieţii sale nu de o femeie dezgustătoare, de spaimă şi de tristeţe, ci de lumină, prietenie, dragoste. Să-i apară ca un rai aceste ultime zile din amurgul vieţii sale! Unde vezi aici egoism, spune-mi, te rog? E mai degrabă eroismul unei surori de caritate, nu egoism.

— Vasăzică... vasăzică dumneata ai făcut asta numai pentru prinţ şi de dragul eroismului unei surori de caritate? mârâi Mozgliakov batjocoritor.

— Înţeleg şi această întrebare, Pavel Alexandrovici, e destul de limpede. Te gândeşti, poate, că în asta s-au împletit iezuitic avantajele prinţului cu propriile mele interese? Ce să-i faci? Poate că în capul meu şi-au făcut loc şi asemenea socoteli, dar nu iezuitice, ci involuntare. Ştiu că te miră o mărturisire atât de deschisă, dar te rog un singur lucru, Pavel Alexandrovici: n-o amesteca în istoria asta pe Zina! Ea e curată ca o porumbiţă: nu-şi face socoteli, nu ştie decât să iubească, copilul meu drag ! Dacă cineva şi-a făcut socoteli, apoi numai eu, eu singură! Dar, mai întâi, întreabă-ţi sever conştiinţa şi spune-mi: cine, în locul meu, nu şi-ar fi făcut unele chibzuieli într-un caz asemănător? Avem în vedere interesul personal până şi în treburile noastre cele mai mărinimoase, cele mai dezinteresate. Facem asta fără să băgăm de seamă, chiar fără voia noastră! Aproape toţi oamenii, fireşte, se mint pe sine, căutând să se încredinţeze că toate faptele lor izvorăsc numai din nobleţe sufletească. Eu nu vreau să mă mint: recunosc că, în ciuda ţelurilor mele nobile, mi-am făcut şi unele socoteli. Dar întreabă-mă: le-am făcut pentru mine? Eu nu mai am nevoie de nimic, Pavel Alexandrovici! Eu mi-am trăit traiul. M-am gândit la ea, la îngerul meu, la copilul meu şi care mamă mă poate învinui pentru aşa ceva?

Lacrimi luciră în ochii Mariei Alexandrovna. Pavel Alexandrovici asculta uimit spovedania aceasta sinceră şi clipea din ochi, nedumerit.

— Ei da, care mamă... rosti el, în sfârşit. Ştii s-o întorci bine, Maria Alexandrovna, dar... Dar mi-ai dat cuvântul dumitale ! M-ai încurajat şi pe mine... Cum îmi vine mie acum? Gândeşte-te! Îţi dai seama că eu am rămas de căruţă?

— Cum îţi poţi închipui că nu m-am gândit la dumneata, *mon cher Paul*! Dimpotrivă: în toate calculele mele aveam în vedere un profit atât de uriaş pentru dumneata, încât tocmai acesta m-a îndemnat îndeosebi să înfăptuiesc toată întreprinderea.

— Profitul meu! izbucni Mozgliakov, de astă dată uluit cu desăvârşire. Cum aşa?

— Doamne! Oare se poate să fii până într-atâta de naiv şi fără ascuţime de judecată! exclamă Maria Alexandrovna, înălţând ochii spre cer. O, tinereţe! Tinereţe! Iată ce înseamnă să te confunzi în Shakespeare ăsta, să visezi, să-ţi închipui că trăieşti prin mintea altuia şi cu gândurile altuia! Mă întrebi, *bunul* meu Pavel Alexandrovici, care-i aici profitul dumitale? Dă-mi voie, pentru mai multă limpezime, să fac o digresiune. Zina te iubeşte, asta-i incontestabil! Dar am băgat de seamă că, în pofida dragostei evidente, într-însa se ascunde un soi de neîncredere în dumneata, în bunele dumitale sentimente, în înclinaţiile dumitale. Am văzut că uneori ea parcă s-ar reţine şi se poartă dinadins rece cu dumneata – este efectul îndoielii şi al neîncrederii. N-ai observat şi dumneata, Pavel Alexandrovici?

— Am ob-ser-vat; şi chiar azi... Dar ce vrei să spui cu asta, Maria Alexandrovna?

— Vezi, chiar dumneata însuţi ai observat. Înseamnă că nu m-am înşelat. Ea nutreşte o ciudată neîncredere în trăinicia bunelor dumitale intenţii. Sunt mamă şi cum aş putea să nu ghicesc tocmai eu ce se petrece în inima copilului meu? Închipuie-ţi acum că, în loc să te fi repezit în odaia ei cu reproşuri, ba chiar cu ocări, în loc de-a o fi iritat, lovit, de-a o fi jignit pe dânsa care-i curată, frumoasă, mândră şi, prin aceasta, să întăreşti, fără să vrei, bănuielile sale în privinţa proastelor dumitale înclinaţii – închipuie-ţi ce-ar fi fost dacă ai fi primit vestea asta cu blândeţe, cu lacrimi de regret, sau, poate, chiar cu desperare în ochi, dar cu superioară nobleţe sufletească...

— Hm...!

— Nu, nu mă întrerupe, Pavel Alexandrovici. Vreau să-ţi înfăţişez întreg tabloul, care o să-ţi subjuge închipuirea. Imaginează-ţi că ai fi venit la ea şi i-ai fi spus: „Zinaida! Te iubesc mai mult decât propria-mi viaţă, dar văd că motive de familie ne despart. Înţeleg aceste motive. E vorba de fericirea ta şi nu mai cutez să mă răzvrătesc împotriva lor, Zinaida! Te iert. Fii fericită, dacă poţi!" Şi ţi-ai fi aţintit privirea asupră-i, privirea unui miel sacrificat, ca să zic aşa – închipuie-ţi toate acestea şi gândeşte-te ce efect şi-ar fi produs cuvintele asupra inimii sale.

— Da, Maria Alexandrovna, să presupunem că toate-s aşa; înţeleg totul... Dar chiar dacă aş fi vorbit aşa, tot plecam cu mâinile goale...

— Nu, nu, nu, prietene! Nu mă întrerupe! Vreau neapărat să-ţi înfăţişez întreg tabloul, cu toate consecinţele, ca să te subjuge nobleţea lui. Imaginează-ţi că te-ai fi întâlnit cu ea mai târziu, după câtăva vreme, în înalta societate. V-aţi fi întâlnit undeva, la un bal, într-o revărsare de lumini strălucitoare, în sunetele unei muzici încântătoare, printre femei splendide şi, în mijlocul acestei petreceri, dumneata, singur, trist, îngândurat, palid, te-ai fi rezemat undeva de o coloană (dar în aşa fel, încât ai fi fost văzut) şi ai fi urmărit-o în vârtejul balului. Ea dansează. În jurul dumitale se revarsă muzica fermecătoare a lui Strauss, pluteşte spiritul înaltei societăţi, iar dumneata stai singur, cu faţa de o paloare cadaverică, zdrobit de pasiunea dumitale! Ce se va petrece atunci cu Zinaida, gândeşte-te? Cu ce ochi se va uita la dumneata? „Iar eu, îşi va zice ea, m-am îndoit de omul acesta, care mi-a jertfit tot, tot şi care şi-a sfâşiat inima pentru mine !" Se înţelege că vechea dragoste ar reînvia într-însa într-o răbufnire năvalnică.

Maria Alexandrovna se opri ca să-şi tragă răsuflarea. Mozgliakov se răsuci în fotoliu cu atâta putere, încât acesta trosni din nou. Maria Alexandrovna urmă:

— Pentru a îngriji sănătatea prinţului, Zina va pleca în străinătate, în Italia, în Spania – Spania unde-s mirţi, lămâi, cer albastru, unde se află Guadalquivirul, unde-i ţara dragostei, unde nu se trăieşte fără a iubi, unde trandafirii şi sărutările, ca să zic aşa, plutesc în văzduh. Dumneata pleci tot acolo după dânsa, îţi jertfeşti slujba, relaţiile, totul! Acolo începe dragostea voastră cu un elan nezăgăzuit – dragoste, tinereţe, Spania – Doamne! Se înţelege că dragostea voastră e castă, sfântă; dar, la urma urmei, voi *vă chinuiţi* privindu-vă unul pe altul. Mă pricepi, *mon ami*? Au să se găsească, bineînţeles şi oameni josnici, perfizi, monştri, care vor susţine că nu sentimentul de rudenie faţă de un bătrân suferind te-a mânat în străinătate. Am spus dinadins că dragostea voastră e castă, fiindcă oamenii aceştia au să-i atribuie, probabil, cu totul altă semnificaţie. Dar sunt mamă, Pavel Alexandrovici şi nu eu te voi învăţa să faci un lucru rău! Prinţul nu va fi în stare, fireşte, să vă urmărească pe amândoi. Dar ce importanţă are asta! Oare se poate întemeia numai pe atât o clevetire atât de josnică? În cele din urmă, el moare, binecuvântându-şi soarta. Spune-mi: cu cine se va mărita atunci Zina, dacă nu cu dumneata? Eşti rudă atât de îndepărtată cu prinţul, încât nu poate exista niciun obstacol în faţa căsătoriei voastre. O iei de soţie, tânără, bogată, nobilă – şi în ce perioadă? – în perioada când cei mai puternici demnitari s-ar putea mândri cu o asemenea partidă! Prin ea ajungi cunoscut în cele mai înalte cercuri ale societăţii, prin ea capeţi deodată un post important, obţii ranguri înalte. Acum ai o sută cincizeci de suflete, dar atunci o să fii bogat, prinţul va rândui totul în testamentul său. Am să mă ocup eu de asta. În sfârşit, lucrul principal este că ea-i pe deplin sigură de dumneata, de inima dumitale, de sentimentele dumitale; şi ajungi deodată pentru dânsa un erou al virtuţii şi al jertfirii de sine!... Şi tot dumneata mai întrebi, după toate acestea, care-i profitul dumitale? Dar, la urma urmei, trebuie să fii orb, ca

să nu vezi, să nu înţelegi şi să nu şi calculezi profitul când acesta se află la doi paşi de dumneata, te priveşte în ochi, îţi zâmbeşte şi-ţi spune: „Eu sunt, profitul tău!” Să avem iertare, Pavel Alexandrovici!

— Maria Alexandrovna! exclamă Mozgliakov nespus de tulburat, acum am înţeles totul! Am procedat grosolan, josnic, ticălos!

Sări din fotoliu şi se apucă cu mâinile de păr.

— Şi nechibzuit, adăugă Maria Alexandrovna, mai ales nechibzuit!

— Sunt un măgar, Maria Alexandrovna! mugi el aproape desperat. Acum totul s-a năruit, fiindcă o iubesc la nebunie!

— Poate că nu s-a năruit chiar totul, rosti încet doamna Moskaleva, cumpănind parcă ceva.

— O, dacă ar fi cu putinţă! Ajută-mă! Învaţă-mă! Salvează-mă!

Şi Mozgliakov izbucni în plâns.

— Prietene! rosti cu compătimire Maria Alexandrovna, întinzându-i mâna. Ai făcut-o din prea mare aprindere, în clocotul pasiunii, prin urmare, tot din dragoste faţă de dânsa. Erai deznădăjduit, nu-ţi dădeai seama ce faci! Ea trebuie să înţeleagă toate acestea.

— O iubesc ca un nebun şi sunt gata să jertfesc totul pentru ea! strigă Mozgliakov.

— Ascultă, am să te justific faţă de ea...

— Maria Alexandrovna!

— Da, mă simt datoare s-o fac! Voi pune la cale să vă vedeţi. Să-i spui totul, totul – aşa cum ţi-am vorbit adineauri!

— O, Doamne! Cât sunteţi de bună, Maria Alexandrovna!... Dar... Nu se poate face asta chiar acum?

— Ferească sfântul! O, ce lipsit de experienţă mai eşti, prietene! Ea-i aşa de mândră! Are să-ţi ia purtarea drept o nouă grosolănie, o obrăznicie curată! Chiar mâine potrivesc eu totul; iar acuma pleacă de aici, du-te undeva,

chiar la negustorul acela... Vino, poate, diseară, deşi nu te-aş sfătui!

— Mă duc, mă duc! Doamne! M-aţi reînviat! Încă o întrebare: dar dacă prinţul n-o să moară aşa de curând?

— Ah, Doamne, ce naiv eşti, *mon cher Paul*. Dimpotrivă, trebuie să te rogi lui Dumnezeu pentru sănătatea lui. Se cuvine să dorim din toată inima mulţi ani acestui bătrânel drăguţ, bun, de o cinste cavalerească! Eu cea dintâi am să mă rog, zi şi noapte, cu lacrimi în ochi, pentru fericirea fiicei mele. Dar vai! Se pare că starea sănătăţii prinţului nu e deloc sigură! Afară de asta, va fi nevoit acum să mai stea şi în capitală, s-o scoată pe Zina în lume. Mă tem, ah, tare mă tem că asta îl va doborî definitiv! Dar să ne rugăm, *mon cher Paul*, iar restul e în mâinile lui Dumnezeu! Ai plecat! Te binecuvântez, *mon ami*! Nădăjduieşte, rabdă, fă-ţi curaj, mai ales fă-ţi curaj! Nu m-am îndoit niciodată de nobleţea sentimentelor dumitale...

Îi strânse puternic mâna şi Mozgliakov părăsi odaia în vârful degetelor.

— Ei, am scăpat de un prost! rosti ea triumfător. Au mai rămas ceilalţi.

Uşa se deschise şi intră Zina. Era mai palidă decât de obicei. Ochii îi scăpărau.

— Mămăică! spuse ea, isprăveşte odată, că nu mai pot îndura. Totul e atât de murdar şi de josnic, încât îmi vine să-mi iau lumea în cap. Nu mă mai chinui, nu mă scoate din răbdări! Mi-e greaţă, auzi: mi-e greaţă de toată murdăria asta!

— Zina! Ce-i cu tine, îngeraşul meu? Tu... Tu ai ascultat la uşă! exclamă Maria Alexandrovna, aţintind-o pe Zina cu o privire neliniştită.

— Da, am ascultat. Nu cumva vrei să-mi faci morală ca nătărăului aceluia? Ascultă, îţi jur că dacă continui să mă chinuieşti astfel şi să-mi atribui tot soiul de roluri josnice în comedia asta mârşavă, am să părăsesc totul şi am să pun capăt la toate dintr-odată. Mi-ajunge că m-am hotărât

pentru ticăloşia principală! Dar... Nu mă cunoşteam! O să mă înăbuş în infecţia asta!...

Şi ieşi trântind uşa.

Maria Alexandrovna se uită stăruitor în urma ei şi căzu pe gânduri.

— Să mă grăbesc, să mă grăbesc! izbucni ea tresărind. Nenorocirea de căpetenie, primejdia cea mare se află în ea şi, dacă ticăloşii ăştia n-au să ne lase singuri, dacă au să trâmbiţeze prin întreg oraşul – ceea ce, probabil, au şi făcut – atunci totul e pierdut. Ea n-o să poată îndura toată harababura asta şi are să renunţe. Trebuie cu orice preţ şi neîntârziat să-l ducem pe prinţ la ţară! Întâi dau o fugă singură să-l scot din bârlog pe nătângul meu şi să-l aduc aici. Doar trebuie, în sfârşit, să fie şi el folositor la ceva! Între timp, celălalt are să-şi isprăvească somnul şi o să plecăm! Sună.

Caii fuseseră comandaţi în clipa când Maria Alexandrovna îl conducea sus pe prinţ.

Ea se îmbrăcă, dar mai întâi trecu pe la Zina, ca să-i comunice, în linii mari, hotărârea sa şi să-i dea unele instrucţiuni. Dar Zina nu era în stare s-o asculte. Zăcea pe pat, cu faţa îngropată în perne, plângea cu hohote şi-şi smulgea părul lung, minunat, cu mâinile sale albe, dezgolite până la cot. Din când în când se cutremura, parcă un fior rece i-ar fi străbătut toate mădularele. Maria Alexandrovna începu să-i vorbească, dar Zina nici nu încercă să-şi ridice capul.

După ce stătu câtăva vreme aplecată asupra-i, Maria Alexandrovna ieşi descumpănită şi, ca să intre iarăşi în apele sale în alt domeniu, se urcă în trăsură şi porunci vizitiului să mâne caii din răsputeri.

„Păcat că Zina a ascultat! se gândea ea, în trăsură. L-am înduplecat pe Mozgliakov aproape cu aceleaşi argumente ca şi pe dânsa. E mândră şi poate că s-a simţit jignită... Hm! Dar lucrul de căpetenie este să apuc a îndeplini totul, până nu miros ceilalţi cum stau lucrurile. Altfel e

nenorocire! Dar dacă, colac peste pupăză, prostul meu n-o fi acasă...!”

Şi numai la gândul acesta Maria Alexandrovna fu cuprinsă de o turbare ce nu prevestea nimic bun lui Afanasi Matveici. Se răsucea pe pernă, nerăbdătoare. Caii o duceau cu iuţeala fulgerului.

CAPITOLUL X

Trăsura zbura. Am mai spus că, încă în aceeaşi dimineaţă, pe când gonea prin oraş în căutarea prinţului, o idee genială străfulgerase prin capul Mariei Alexandrovna. Despre această idee am făgăduit să pomenim la timpul cuvenit. Dar cititorul o cunoaşte. Plănuise să-l sechestreze pe prinţ şi, cât mai repede cu putinţă, să-l ducă în satul din preajma oraşului, unde prospera fără griji fericitul Afanasi Matveici. Nu vom ascunde faptul că Maria Alexandrovna era cuprinsă tot mai mult de un soi de nelinişte fără noimă. Asta se întâmplă îndeobşte chiar adevăraţilor eroi tocmai în momentul când îşi ating ţelul. Un anume instinct îi şoptea şi ei că-i primejdios să rămână la Mordasov. „Odată ajunşi la ţară, chibzuia ea, n-avea decât să se întoarcă întreg oraşul pe dos!” Se înţelege de la sine că nici în sat nu trebuia să piardă vremea. Se putea întâmpla orice, chiar orice, deşi noi, desigur, nu luăm în seamă zvonurile în legătură cu eroina mea, răspândite în urmă de răuvoitori, cum că în clipa aceea Maria Alexandrovna se temea până şi de poliţie. Într-un cuvânt, ea îşi dădea seama că trebuie s-o cunune pe Zina cu prinţul cât mai repede cu putinţă. Toate mijloacele îi erau la îndemână. Putea să-i cunune acasă preotul din sat, chiar a doua zi. Doar au mai fost nunţi puse la cale în două ceasuri!

Prinţului trebuia să-i lămurească graba asta, lipsa oricăror sărbătoriri, ca logodna şi petrecerea fetelor, drept un *comme il faut* necesar. Urma să fie convins prinţul că sistemul acesta era mai decent şi mai grandios. În sfârşit, totul putea fi prezentat drept o aventură romantică, atingându-se astfel coarda cea mai sensibilă din inima prinţului. În cel mai rău caz, putea fi îmbătat, sau şi mai bine, ţinut întruna beat. Iar după aceea, orice s-ar fi întâmplat, Zina rămânea prinţesă! Chiar dacă nu vor scăpa mai târziu de scandal, de pildă, la Petersburg sau la Moscova, unde prinţul avea rude – exista şi aici o consolare. În primul rând, toate acestea abia urmau să se întâmple, iar în al doilea rând, Maria Alexandrovna era încredinţată că în înalta societate treburile nu ies niciodată fără scandal, mai ales cele legate de căsătorii... Că aşa se şi cade, deşi scandalurile din înalta societate, după concepţia ei, trebuiau să fie totdeauna deosebite, grandioase[xxxvii], ceva în genul lui *Monte-Cristo* sau *Mémoires du Diable*[xxxviii]. Că, în sfârşit, era de ajuns ca Zina să apară numai în înalta societate, iar mămăica ei s-o susţină, pentru ca toţi să fie învinşi în aceeaşi clipă şi niciuna dintre aceste contese şi prinţese să nu poată rezista la săpuneala, obişnuită în Mordasov, pe care era în stare să le-o tragă Maria Alexandrovna tuturor la un loc sau fiecăruia în parte. Ca urmare a acestor considerente, Maria Alexandrovna zbura acum ca vântul la moşia ei, după Afanasi Matveici, de care, după socotelile sale, avea să aibă absolută nevoie. Într-adevăr, a-l duce pe prinţ în sat însemna să-l prezinţi lui Afanasi Matveici, cu care prinţul poate nici n-ar fi dorit să facă cunoştinţă. Dacă însă Afanasi Matveici va rosti invitaţia, problema va căpăta cu totul altă înfăţişare. Pe lângă asta, prezenţa unui tată de familie, în vârstă, distins, cu cravată albă, în frac şi cu pălăria într-o mână, sosit anume din ţări îndepărtate de îndată ce auzise de prinţ, ar fi produs un efect nemaipomenit de plăcut, măgulind chiar orgoliul prinţului.

Asemenea invitaţie, insistentă şi fastuoasă, e greu s-o refuzi, îşi spuse Maria Alexandrovna. În sfârşit, trăsura străbătu în goană trei verste şi vizitiul Sofron opri la peronul unei construcţii de lemn, lungă, cu un singur cat, înnegrită de vreme, o adevărată paragină, cu un şir lung de ferestre, înconjurată din toate părţile de tei bătrâni. Era casa de la ţară şi în acelaşi timp reşedinţa de vară a Mariei Alexandrovna. În casă se aprinseseră luminile.

— Unde-i nătângul? strigă Maria Alexandrovna, repezindu-se ca un uragan în odăi. De ce se tăvăleşte aici prosopul ăsta? A, s-a şters el! Iar a fost la baie? Şi veşnic se umflă de ceai! Ei, ce-ai holbat aşa ochii la mine, nătărăule? Grişka! Grişka! Grişka! De ce are părul netuns? De ce nu l-ai tuns pe conaşul, cum ţi-am poruncit săptămâna trecută?

Când intră în casă, Maria Alexandrovna se pregătea să-l salute mult mai blând pe Afanasi Matveici; dar, văzându-l proaspăt sosit de la baie, bându-şi cu desfătare ceaiul, nu-şi putu stăpâni amara-i indignare. Într-adevăr: atâta activitate şi atâtea griji din partea ei şi atâta nepăsare fericită la Afanasi Matveici, om nefolositor şi netrebnic! Acest contrast o săgeta drept în inimă. Între timp, nătângul, sau, ca să ne exprimăm mai curtenitor, cel ce fusese numit nătângul – şedea în faţa samovarului uitându-se, plin de spaimă şi de mare uimire, cu gura căscată şi cu ochii zgâiţi la soţia sa, care, când se ivi, aproape îl încremeni pe loc. Din antreu se iţi mutra adormită şi şuie a lui Grişka; rămăsese şi el cu ochii holbaţi la scena asta.

— Păi, nu se lasă, d-aia nu l-am tuns, rosti el cu glas arţăgos şi răguşit. De zece ori m-am apropiat cu foarfeca de dumnealui – uite, zic, acuşi are să vină cucoana şi-o s-o păţim amândoi. Atunci, pe unde o să scoatem cămaşa? Nu vreau, zice, mai aşteaptă, o să-mi fac părul pentru duminică. Am nevoie de păr lung.

— Cum? Îşi face părul? Ţi s-a năzărit să-ţi faci părul fără să-mi spui? Ce-s fasoanele astea? Şi crezi că se potriveşte

pentru capul tău zălud? Doamne, ce neorânduială văd aici! A ce miroase? Te întreb, a ce miroase aici? strigă Maria Alexandrovna, năpustindu-se de zor asupra nevinovatului Afanasi Matveici, care se zăpăcise cu desăvârşire.

— Mă-măicuţă! bolborosi soţul speriat, fără a se scula din loc, uitându-se cu ochi rugători la stăpâna lui. Mă-măicuţă...!

— De câte ori am încercat să-ţi vâr în capul tău de dobitoc că nu-s deloc măicuţă pentru tine? Ce măicuţă îţi sunt eu ţie, pigmeule! Cum îndrăzneşti să numeşti astfel o stimabilă doamnă, al cărei loc e în înalta societate şi nu alături de un dobitoc ca tine!

— Păi... Păi tu, Maria Alexandrovna, totuşi eşti nevasta mea legiuită şi de aceea îţi vorbesc... ca între soţi... încercă să-i răspundă Afanasi Matveici şi în aceeaşi clipă îşi duse amândouă mâinile la cap, ca să-şi păzească părul.

— Ah, mutră mârşavă ce eşti! Cap de dovleac! Cine a mai auzit până acum un răspuns mai prostesc? Nevastă legiuită! Dar ce fel de neveste legiuite mai există azi? Mai foloseşte cineva, în înalta societate, cuvântul acesta stupid, de seminarist, vorba asta meschină şi dezgustătoare – *legiuită*? Şi cum de îndrăzneşti să-mi aduci aminte că-ţi sunt soţie, când eu mă străduiesc din răsputeri, prin toate resursele mele sufleteşti, să uit împrejurarea asta? De ce-ţi acoperi capul cu palmele? Priviţi ce păr are! E ud, ud de tot! În trei ore nu i se usucă! Cum să-l mai iau cu mine? Cum să-l arăt oamenilor? Ce-i de făcut?

Şi Maria Alexandrovna îşi frângea mâinile de furie, alergând încolo şi încoace prin odaie. Nenorocirea, se înţelege, nu era mare şi se putea înlătura lesne. Dar fapt e că Maria Alexandrovna nu-şi putea stăpâni spiritul atotbiruitor şi tiranic. Simţea trebuinţa să-şi verse necontenit mânia asupra lui Afanasi Matveici, fiindcă tirania e un obicei care se preface în necesitate. De altfel, cunoaştem cu toţii contrastele de care sunt capabile unele doamne delicate dintr-o societate anume între culise, acasă

la ele; tocmai asemenea contrast am vrut să-l înfăţişez aici. Afanasi Matveici urmărea cu emoţie evoluţiile soţiei sale, ba chiar îl treceau năduşelile privind-o.

— Grişka, răcni ea în cele din urmă, boierul să se îmbrace numaidecât! Frac, pantaloni, cravată albă, vestă – mai repede! Dar unde i-i peria de cap, unde-i peria?

— Măicuţă! Abia am ieşit din baie: pot răci, dacă plec în oraş...

— Nu răceşti!

— Păi uite şi părul mi-e ud...

— Îl uscăm noi numaidecât. Grişka, ia peria de cap şi freacă-l până s-o usca. Mai tare! Mai tare! Mai tare! Uite-aşa! Uite-aşa!

La porunca asta, conştiinciosul şi devotatul Grişka se puse să frece din răsputeri părul conaşului său şi, ca să-i vină mai la îndemână, îl apucă de umăr şi-l aplecă puţin spre divan. Afanasi Matveici se strâmba gata să plângă.

— Acum vino încoace! Ridică-l, Grişka. Unde-i pomada? Apleacă-te, apleacă-te, ticălosule! Apleacă-te, trântorule!

Şi Maria Alexandrovna se apucă, cu propriile sale mâini, să-şi pomădeze soţul, trăgându-i fără milă pletele dese, înspicate de căruntеţe, pe care el, spre nenorocirea lui, nu le tunsese. Afanasi Matveici icnea, ofta, dar nu scotea niciun ţipăt şi suporta docil întreaga operaţie.

— Mi-ai stors vlaga din mine, scârnavule! rosti Maria Alexandrovna. Apleacă-te mai mult, apleacă-te!

— Dar de ce, măicuţă, ţi-am stors eu vlaga? bâigui soţul, aplecându-şi capul cât mai mult cu putinţă.

— Nătărăul! Nu înţelege o alegorie. Acum piaptănă-te; şi tu, îmbracă-l mai repede!

Eroina noastră se aşează în fotoliu, urmărind cu un aer inchizitorial întreg ceremonialul înveşmântării lui Afanasi Matveici. Între timp, acesta apucă să se mai odihnească şi să-şi vină în fire: iar când ajunseră slujitorii la înnodatul cravatei albe, bărbatul îndrăzni chiar să emită o părere personală în privinţa formei şi a frumuseţii nodului. În

sfârşit, îmbrăcându-şi fracul, respectabilul soţ îşi recapătă pe deplin curajul şi începu să se privească în oglindă cu oarecare stimă.

— Şi unde mă duci, Maria Alexandrovna? rosti el în timp ce se ferchezuia.

Mariei Alexandrovna nu-i veni să-şi creadă urechilor.

— Auziţi, mă rog! Momâie de speriat păsările ce eşti! Cum îndrăzneşti să mă întrebi: unde te duc?

— Măicuţă, dar trebuie să ştiu…

— Zât! O dată numai să-mi spui măicuţă, mai ales acolo unde mergem acum! O lună întreagă ai să rămâi fără ceai.

Speriat, soţul tăcu.

— Ian te uită la el! N-ai fost în stare să capeţi nici măcar o decoraţie, ciumă ce eşti! urmă ea, privind cu dispreţ fracul negru al lui Afanasi Matveici.

Acesta se supără în cele din urmă.

— Decoraţiile, măicuţă, le dau şefii, iar eu sunt consilier şi nicidecum ciumă, rosti el cu nobilă indignare.

— Cum, cum, cum? Păi văd că ai învăţat să şi judeci aici! Ţăran prost ce eşti! Neisprăvitule! Îmi pare rău că n-am timp acum să mă ocup de tine, că te-aş fi… Dar nu-i nimic, îmi amintesc eu mai târziu! Dă-i pălăria, Grişka! Dă-i şuba! Aici, în lipsa mea, să se facă curăţenie în tustrele odăile. Să se deretice şi odaia verde, cea din colţ! Puneţi mâna pe perii! Scoateţi husele de pe oglinzi, de pe ornice şi peste un ceas totul să fie gata. Iar tu pune-ţi fracul; celorlalţi să le dai mănuşi, auzi, Grişka, auzi?

Urcară în trăsură. Afanasi Matveici era cât se poate de nedumerit. Între timp, Maria Alexandrovna se gândea în sine cum să-i vâre în cap soţului său, aşa fel ca să înţeleagă mai bine, unele precepte necesare în situaţia lui actuală. Dar soţul i-o luă înainte.

— Ştii, Maria Alexandrovna, am avut azi un vis grozav de original! anunţă el cu totul pe neaşteptate, în mijlocul tăcerii reciproce.

— Ptiu, sperietoare blestemată! Credeam că-i cine ştie ce! Un vis! Cum îndrăzneşti să mi te vâri în suflet cu visurile tale de mujic! Original! Parcă pricepi tu ce-i aceea original! Ascultă, îţi spun pentru cea din urmă oară: dacă mai cutezi să-mi pomeneşti măcar o dată despre un vis ori altceva, apoi nici nu ştiu ce-am să-ţi fac! Destupă-ţi urechile! A sosit la mine prinţul K. Îl ţii minte pe prinţ?

— Ptiu, măicuţă, îl ţiu minte. Da de ce a binevoit să poftească pe la noi?

— Taci, asta nu-i treaba ta! Tu trebuie să-l pofteşti, de îndată şi cu mare cinstire, ca o gazdă, la noi la ţară. De aceea te-am şi luat. Chiar azi ne urcăm în trăsură şi plecăm. Dar dacă ai să îndrăzneşti a scoate numai o vorbuliţă toată seara, mâine, poimâine sau oricând, am să te pun un an întreg să paşti gâşte! Nici să nu crâcneşti, să nu scoţi niciun cuvânt! Asta-i toată datoria ta, ai înţeles?

— Bine, dar dacă am să fiu întrebat?

— Tu să taci mai departe chitic.

— Bine, dar nu poţi să taci întruna, Maria Alexandrovna.

— Atunci fă şi tu scurt, de pildă, cam aşa: hm! sau altfel cumva, ca să arăţi că eşti om deştept şi judeci înainte de a deschide gura.

— Hm.

— Dar înţelege-mă odată! Te duci acolo pentru că tu, auzind de prinţ, eşti încântat de vizita lui şi îndată ai sosit în zbor ca să i te închini şi să-l pofteşti la tine la ţară, pricepi?

— Hm.

— Păi nu acuma să faci: hm! Nătărăule! Mie să-mi răspunzi acătării.

— Bine, măicuţă, toate am să le fac precum doreşti. Numai că: de ce să-l poftesc eu pe prinţ?

— Cum? Cum? Iar te-ai apucat să judeci? Dar ce te priveşte pe tine: de ce? Cum îndrăzneşti să întrebi?

— Păi eu tocmai de-aia întreb, Maria Alexandrovna: cum am să-l poftesc, dacă mi-ai poruncit să tac?

— Las-că vorbesc eu pentru tine, iar tu numai să te înclini, să te închini şi să ţii pălăria în mână. Pricepi?

— Pricep; măi... Maria Alexandrovna...

— Prinţul este foarte glumeţ. Dacă o să spună ceva, chiar dacă nu ţi se adresează ţie, tu să răspunzi la toate cu un zâmbet vesel şi blând, auzi?

— Hm.

— Iar: hm! Cu mine să nu faci: hm! Răspunde de-a dreptul: ai auzit, ori ba?

— Am auzit, Maria Alexandrovna, am auzit, cum să nu aud, dar fac şi eu hm, hm! Ca să mă obişnuiesc, după cum ai poruncit. Numai că, iar întreb, măicuţă. Adică, cum vine vorba: dacă prinţul o să spună ceva, porunceşti să mă uit la dânsul şi să zâmbesc. Dar dacă totuşi mă întreabă ceva pe mine?

— Ce nătărău lipsit de glagorie mai eşti! Ţi-am mai spus: tu să taci. Răspund eu pentru tine. Tu numai să te uiţi şi să zâmbeşti.

— Păi, are să creadă că-s mut, bombăni Afanasi Matveici.

— Mare scofală! Las' să creadă; în schimb, n-o să vadă că eşti prost.

— Hm... Bine, dar dacă ceilalţi au să mă întrebe ceva?

— Nimeni n-are să te întrebe, n-o să fie nimeni. Iar dacă se întâmplă – ferească Dumnezeu! – să vină careva şi te întreabă sau îţi spune ceva, tu să răspunzi pe loc cu un zâmbet sarcastic. Ştii ce-i aia zâmbet sarcastic?

— Adică şugubăţ, nu-i aşa, măicuţă?

— Îţi arăt eu ţie şugubăţ, nătărăule! Dar cine să pretindă sarcasm de la un prostălău ca tine? Înseamnă zâmbet batjocoritor, pricepi tu? Un zâmbet zeflemist şi plin de dispreţ.

— Hm!

„Of, tare mă tem pentru nătărăul ăsta, şopti în sine Maria Alexandrovna. A jurat, de bună seamă, să-mi stoarcă

toată vlaga din mine! Zău că ar fi fost mai bine dacă nu-l luam deloc!”

În timp ce-i treceau prin cap asemenea gânduri, neliniştită, văicărindu-se, Maria Alexandrovna scotea mereu capul pe fereastra trăsurii şi-şi zorea vizitiul. Caii zburau, nu alta; dar stăpânei tot i se părea că merg prea încet. Afanasi Matveici şedea tăcut în colţul său şi-şi repeta în minte lecţia. În cele din urmă, trăsura intră în oraş şi se opri în faţa casei Mariei Alexandrovna. Dar abia apucă eroina noastră să se repeadă în cerdac, că văzu deodată apropiindu-se de casă o sanie cu două locuri, cu poclit, trasă de o pereche de cai, aceeaşi în care se plimba de obicei Anna Nikolaevna Antipova. În sanie se aflau două cucoane. Una din ele era, se înţelege, însăşi Anna Nikolaevna, iar cealaltă – Natalia Dmitrievna, proaspăta-i partizană şi prietenă sinceră. Mariei Alexandrovna îi îngheţă inima. Dar n-apucă să scoată o exclamaţie, că se apropie un alt echipaj, o trăsurică pesemne cu încă o musafiră. Se auzi o larmă de bucurie.

— Maria Alexandrovna! Împreună cu Afanasi Matveici! Aţi sosit! De unde veniţi? Ce bine s-a potrivit, tocmai am venit să ne petrecem toată seara la dumneavoastră! Ce surpriză!

Musafirele dădură buzna în cerdac, ciripind ca nişte rândunele. Maria Alexandrovna nu-şi credea ochilor şi urechilor.

„Înghiţi-v-ar pământul! îşi zise. Asta miroase a complot. Trebuie să cercetez! Dar... N-o să ajungeţi, gaiţelor, să mă păcăliţi pe mine! Aşteptaţi numai !”

CAPITOLUL XI

Mozgliakov ieşi de la Maria Alexandrovna, după toate aparenţele, deplin liniştit. Convorbirea îl înflăcărase cu desăvârşire. Nu se mai duse la Boroduev, simţind nevoia să rămână singur. Năvala extraordinară de visuri eroice şi romantice nu-i dădea linişte. Visa o explicaţie solemnă cu Zina, urmată de lacrimile nobile ale inimii lui atotiertătoare. Vedea parcă paloarea şi deznădejdea sa la strălucitul bal petersburghez, vedea Spania, Guadalquivirul, dragostea şi pe muribundul prinţ care le unea mâinile în ultimele sale momente... Apoi frumoasa soţie, devotată, admirându-i mereu eroismul şi sentimentele înalte... Iar printre altele, în surdină – atenţiile vreunei contese din „înalta societate", în care va intra neapărat datorită căsătoriei sale cu Zina, văduva prinţului K...; în sfârşit, un post de viceguvernator, bani – într-un cuvânt, toate bucuriile zugrăvite cu atâta elocinţă de Maria Alexandrovna se perindau din nou în spiritul său satisfăcut, mângâindu-l, atrăgându-l şi, mai cu seamă, măgulindu-i orgoliul. Dar nu ştiu nici eu ce explicaţie să dau unei împrejurări şi anume: după ce aceste încântări începură să-l obosească, i se ivi deodată un gând cât se poate de sâcâitor: precum că, în orice caz, toate perspectivele aparţineau viitorului, deocamdată însă rămăsese, totuşi, cu buzele umflate. În clipa când îi veni gândul acesta, băgă de seamă că rătăcea undeva foarte departe, într-o suburbie a Mordasovului, izolată şi necunoscută. Se întuneca. Pe străzile încadrate de căsuţe cu curţi părăginite, cu ziduri într-o rână, lătrau înverşunat câinii, care în târguşoarele de provincie se înmulţeau în număr înspăimântător de mare şi tocmai în mahalalele unde nu este nimic de păzit şi nimic de furat. Se porni o ninsoare cu fulgi umezi. Din când în când, întâlnea câte un târgoveţ întârziat sau o femeie în cojoc şi cu cizme. Toate

acestea, nu ştiu cum, începură să-l indispună pe Pavel Alexandrovici – semn cât se poate de rău, deoarece totdeauna când evenimentele iau o întorsătură bună, totul ne apare, dimpotrivă, într-o înfăţişare plăcută şi luminoasă. Pavel Alexandrovici îşi aminti, fără să vrea, că până atunci el fusese acela care dădea mereu tonul la Mordasov. Era încântat când pretutindeni se făcea aluzie că-i logodnic şi era felicitat în calitatea asta. Se mândrea chiar că era logodnic şi, deodată, are să apară în faţa tuturor ca un logodnic în retragere! Se va stârni râsul! Doar nu se va apuca să-l convingă de contrariu, povestindu-le de balurile petersburgheze, în săli cu coloane şi de Guadalquivir! Chibzuind astfel, întristându-se, ajunse în cele din urmă la ideea care mai de mult îi dădea o uşoară strângere de inimă: „Oare-i adevărat totul? Oare lucrurile se vor împlini aşa cum le-a zugrăvit Maria Alexandrovna?” Cu acest prilej, îşi aminti că Maria Alexandrovna era o cucoană nemaipomenit de şireată şi, oricât de demnă ar fi de respectul general, totuşi bârfeşte şi minte de dimineaţă până seara. Că avusese, pesemne, acum, anumite motive ca să-l îndepărteze pe dânsul şi că, la o adică, oricine-i meşter să zugrăvească realitatea în fel şi chip. Se gândi şi la Zina, îşi aminti privirea ei la despărţire, care nu exprima nici pe departe o tăinuită şi pătimaşă dragoste; şi, cu acelaşi prilej, îşi aduse aminte că acum o oră căpătase în faţă, din partea ei, epitetul de nătărău. Amintindu-şi toate acestea, Pavel Alexandrovici se opri deodată ca înlemnit şi roşi până la lacrimi de ruşine. Ca dinadins, în clipa următoare, i se întâmplă un lucru neplăcut: călcă greşit şi căzu de pe trotuarul de lemn într-un troian de zăpadă. În timp ce se zbătea în troian, o haită de câini, care-l urmăreau de mult cu lătrături, se repezi asupră-i din toate părţile. Unul din câini, cel mai mic şi mai îndrăzneţ, se agăţă chiar de dânsul, apucându-se cu dinţii de poalele şubei. Apărându-se de câini, înjurând în gura mare, ba chiar blestemându-şi soarta, Pavel Alexandrovici, cu

poalele şubei sfâşiate şi cu o tristeţe fără margini în inimă, ajunse, în sfârşit, până la capătul străzii şi abia aici băgă de seamă că se rătăcise. Se ştie că un om rătăcit într-un cartier al oraşului, mai cu seamă noaptea, nu-i deloc în stare să meargă pe stradă drept înainte; în orice clipă, împins parcă de o stihie necunoscută, coteşte pe străzile şi ulicioarele întâlnite în cale. Urmând sistemul acesta, Pavel Alexandrovici se rătăci de-a binelea. „Dracu să ia ideile astea înalte! spunea el în sinea lui, scuipând cu furie. Să vă ia necuratul pe toţi cu sentimentele înalte şi cu Guadalquivirurile voastre!” N-aş spune că Mozgliakov era atrăgător în clipele acelea. În sfârşit, frânt de oboseală, chinuit, după două ore de rătăcire, ajunse la intrarea casei Mariei Alexandrovna. Se miră, văzând acolo multe trăsuri. „Oare au musafiri, poate dau o serată? se gândi el. Dar cu ce scop?” întrebă un servitor pe care-l întâlni şi, aflând că Maria Alexandrovna fusese la ţară şi-l adusese pe Afanasi Matveici cu cravată albă şi că prinţul se trezise, dar încă nu coborâse la oaspeţi, Pavel Alexandrovici, fără să spună un cuvânt, urcă sus la unchiul său. În clipa aceea, se afla într-o stare de spirit, în care un om slab este capabil să săvârşească mârşăvia cea mai groaznică, numai şi numai din răzbunare, fără a se gândi că, poate, va fi nevoit pe urmă să se căiască toată viaţa.

Intră în odaia de sus şi-l văzu pe prinţ în fotoliu, în faţa serviciului său de toaletă pentru călătorie! Capul îi era chel chilug. Apucase însă să-şi pună bărbuţa şi favoriţii. Peruca lui se afla în mâinile unui camerist cărunt, încărcat de ani, preferatul prinţului, cu numele de Ivan Pahomîci, care o pieptăna cu un aer deosebit de atent şi respectuos. Iar prinţul, ca atare, avea un aspect cât se poate de jalnic, fiindcă nu se trezise încă din beţia de mai înainte. Şedea parcă dărâmat, clipind din ochi, boţit tot, fleaşcă şi se uita la Mozgliakov ca şi cum nu l-ar fi recunoscut.

— Cum te simţi, unchiule? îl întrebă Mozgliakov.

— Cum... Tu eşti? rosti, în sfârşit, unchiul. Eu, frate, am aţipit niţeluş. Ah, Doamne! rosti el, însufleţindu-se, dar sunt... Fără pe-ru-că!

— Nu te nelinişti, unchiule! Am... Am să te ajut, dacă doreşti.

— Vezi, acum ai aflat secretul meu! Am spus eu că uşa trebuie în-cu-ia-tă! Ei, prietene, trebuie ne-întâr-ziat să-mi dai cu-vân-tul de onoare că n-ai să te foloseşti de secretul meu şi n-o să spui nimănui că am păr fals.

— O, dă-mi voie, unchiule! Se poate să mă socoţi în stare de asemenea josnicie! izbucni Mozgliakov, vrând să-i intre în voie bătrânului pentru... scopurile sale următoare.

— Ei da, ei da! Şi fiindcă văd că eşti un suflet nobil, fie, am să te ui-mesc... Şi am să-ţi dezvălui secretele mele. Cum îţi place, dragul meu, mustaţa asta?

— Splendidă, unchiule! Uimitoare! Cum de ai izbutit să ţi-o păstrezi atâta timp?

— Schimbă-ţi părerea, prietene, e fal-să! rosti prinţul, privind triumfător la Pavel Alexandrovici.

— Oare? Greu de crezut. Ei, dar favoriţii? Recunoaşte, unchiule, pesemne îi căneşti.

— Îi cănesc? Nu numai că nu-i cănesc, dar şi ei sunt absolut falşi.

— Falşi? Vai, unchiule, ce spui! Eu unul, pentru nimic în lume, nu cred. Îţi râzi de mine!

— *Parole d'honneur, mon ami!*[37] făcu prinţul cu un aer solemn. Şi, în-chi-pu-ie-ţi, toţi, absolut toţi se în-şa-lă ca şi tine! Nici Stepanida Matveevna nu crede, deşi uneori mi-i pu-ne chiar ea. Dar sunt convins, prietene, că ai să-mi păstrezi secretul. Dă-ţi cuvântul de onoare...

— Pe cuvânt de onoare, unchiule, că-l păstrez. Îţi repet: se poate să mă crezi capabil de asemenea josnicie?

— Ah, prietene, cum am căzut eu azi fără tine! Teofil m-a răs-tur-nat iar cu trăsura.

— Te-a răsturnat iar! Dar când?

[37] Pe cuvânt de onoare, prietene! (fr.).

— Păi, tocmai când ne apropiam de mâ-năs-ti-re...

— Ştiu, unchiule, mai înainte.

— Nu, nu, acum două ceasuri, nu mai mult, am plecat spre mânăstire, iar el s-a apucat să mă răstoarne. Aşa de tare m-am speriat, că şi acum parcă mi-e sărită inima din loc.

— Dar, unchiule, ai dormit doar! spuse uimit Mozgliakov.

— Ei da, am dormit... Şi pe urmă am ple-cat, de altfel... de altfel, poate că... Ah, cât e de ciudat!

— Te asigur, unchiule, că ai visat! Ai dormit cât se poate de liniştit după prânz şi până acum.

— Oare?

Şi prinţul căzu pe gânduri.

— Ei da, într-adevăr, poate că s-a întâmplat în vis. De altfel, îmi amintesc tot ce am visat. Mai întâi, am văzut un taur fioros, cu coarne; pe urmă, am visat un pro-cu-ror şi parcă şi el avea coarne...

— Acesta-i, pesemne, Nikolai Vasilieviei Antipov, unchiule.

— Ei da, poate că era el. După aceea, l-am văzut pe Napoleon Bo-na-parte. Ştii, prietene, toată lumea spune că semăn cu Napoleon Bo-na-parte... Iar din profil cică semăn izbitor cu un papă din vremurile străvechi. Cum găseşti, dragul meu, semăn cu un pa-pă?

— Cred că semeni întru totul cu Napoleon, unchiule.

— Ei da, *en face*[38]. De altfel şi eu cred la fel, dragul meu. Şi l-am visat când se afla pe insulă şi, ştii, era aşa de vorbăreţ, plin de îndrăzneală şi vesel, că m-a amuzat nespus.

— Vorbeşti de Napoleon, unchiule? zise Pavel Alexandrovici, privindu-l gânditor. Şi o idee stranie i se înfiripă în minte – o idee de care nici el însuşi încă nu-şi putea da bine seama.

[38] Din faţă (fr.).

— Ei da, de Na-po-le-on. Amândoi am tot discutat filosofie. Şi ştii, prietene, îmi pare chiar rău că s-au purtat atât de aspru cu dânsul... en-gle-jii. Sigur că da, dacă nu-l ţineau în lanţ, se dădea iar la oameni. Era ca turbat! Dar tot îmi pare rău! Eu nu m-aş fi purtat aşa. Eu l-aş fi pus să stea pe o insulă ne-lo-cuită.

— De ce pe una nelocuită? îl întrebă Mozgliakov distrat.

— Ei, măcar şi pe una locuită. Dar numai de oameni înţelepţi. Ei şi i-aş fi organizat tot soiul de dis-trac-ţii: teatru, muzică, balet – totul pe socoteala statului. I-aş fi dat drumul să se plimbe, bineînţeles sub supraveghere, altfel ar fi şters-o numaidecât. Straşnic îi plăceau nu ştiu ce piroşti. Ei şi piroşti aş fi pus să i se coacă. L-aş fi ţinut, ca să zic aşa, pă-rin-teşte. Cu mine s-ar fi căit...

Mozgliakov asculta distrat sporovăiala bătrânului pe jumătate încă adormit şi-şi rodea unghiile de nerăbdare. Ar fi vrut să aducă vorba de însurătoare, nu ştia nici el de ce anume. Dar inima îi clocotea cu o furie nemărginită. Deodată, bătrânelul scoase un strigăt de mirare.

— Ah, *mon ami*! Dar am uitat să-ţi spun. Închipuieşte-ţi, am făcut azi o cerere în că-să-to-rie.

— O cerere în căsătorie, unchiule? exclamă Mozgliakov, însufleţindu-se.

— Ei, da, o cerere în că-să-to-rie. Pahomîci, pleci? Bine. *C'est une charmante personne*... Dar... îţi mărturisesc, dragul, meu, am procedat ne-chib-zuit. Abia a-cum văd. Ah, Doamne!

— Dar dă-mi voie, unchiule, când ai făcut-o?

— Îţi mărturisesc, prietene, nici nu ştiu precis când anume. Nu cumva am visat şi asta? Ah, totuşi ce ciudat e!

Mozgliakov tresări de încântare. O nouă idee îi fulgeră prin minte.

— Dar cui şi când ai făcut cererea în căsătorie, unchiule? repetă el nerăbdător.

— Fiicei gazdei, *mon ami... cette, belle personne*[39]... de altfel, am uitat cum o chea-mă. Numai că, vezi, *mon ami*, nu pot cu niciun chip să mă în-sor. Ce să mă ştiu eu face acum?

— Da, se înţelege că te distrugi dacă te însori! Dar dă-mi voie să-ţi mai fac o întrebare, unchiule! Dumneata eşti absolut sigur că ai făcut într-adevăr o cerere în căsătorie?

— Ei da... Sunt sigur.

— Dar dacă ai văzut totul în vis, la fel cum ai visat că te-ai răsturnat a doua oară cu trăsura?

— Ah, Doamne! Într-adevăr, poate că am visat şi asta! Aşa că, acum nici nu ştiu cum să mai apar acolo. Cum s-ar putea, prietene, să aflu pre-cis, pe-o cale o-co-li-tă: am făcut cererea, ori nu? Fiindcă, îţi dai seama în ce situaţie mă aflu acum?

— Ştii ceva, unchiule? Eu cred că nici n-avem nevoie să aflăm nimic.

— Păi cum?

— Eu cred cu siguranţă că ai visat.

— Şi eu cred la fel, dragul meu, mai ales că am adeseori a-se-me-nea visuri.

— Ei, vezi, unchiule? Imaginează-ţi, ai băut puţin la gustarea de dimineaţă, pe urmă la prânz şi, în sfârşit...

— Ei da, prietene; poate că tocmai din pricina asta-i.

— Cu atât mai mult, unchiule, cu cât, chiar dacă ai fi fost înflăcărat la culme, totuşi nu puteai cu niciun chip să faci aievea o asemenea cerere nechibzuită. Din câte te cunosc, unchiule, eşti un om prin excelenţă raţional şi...

— Ei da, ei da.

— Închipuie-ţi numai un lucru: dacă ar afla despre asta rudele dumitale, care şi aşa nu te simpatizează, ce s-ar întâmpla atunci?

— Ah, Doamne! strigă prinţul speriat, ce s-ar întâmpla?

— Dă-mi voie! Apoi ar striga cu toţii într-un glas că ai făcut-o nefiind în depline facultăţi mintale, că eşti nebun,

[39] Această frumoasă făptură (fr.).

că trebuie să fii pus sub tutelă, că ai fost înşelat şi te pomeneşti închis undeva sub supraveghere.

Mozgliakov ştia cu ce poate fi speriat bătrânul.

— Ah, Doamne! exclamă prinţul, tremurând ca varga. Oare într-adevăr m-ar închide?

— Şi de aceea judecă şi dumneata, unchiule: puteai să faci aievea o asemenea cerere nechibzuită? Dumneata îţi cunoşti singur interesele. Te asigur solemn că ai văzut toate acestea în vis.

— Neapărat în vis, ne-a-pă-rat în vis! repetă prinţul speriat. Ah, cât de înţelept le-ai judecat, dra-gul meu! Îţi mulţumesc din suflet că m-ai lă-mu-rit.

— Iar eu, unchiule, sunt cât se poate de fericit că m-am întâl-nit azi cu dumneata. Închipuieşte-ţi: fără mine, te-ai fi putut într-adevăr încurca, crezând că eşti mire şi coborând acolo în calitate de mire. Îţi dai seama cât de periculos ar fi fost?

— Ei da... Da, periculos!

— Aminteşte-ţi numai că fata asta are douăzeci şi trei de ani. Nimeni n-o ia de nevastă, şi, deodată, dumneata, un om cu vază, bogat, te înfăţişezi ca mire! Au să se agaţe numaidecât de ideea asta, au să te asigure că eşti cu adevărat mire şi te pomeneşti că te însoară cu forţa. O să-şi facă socoteala că poate ai să mori curând.

— Oare?

— Şi, la urma urmei, aminteşte-ţi, unchiule: un om cu calităţile dumitale...

— Ei da, cu calităţile mele...

— Cu inteligenţa dumitale, cu amabilitatea dumitale...

— Ei da, cu inteligenţa mea, da...!

— Şi, la urma urmei, eşti prinţ. Oare numai o partidă ca asta ai putea găsi dacă ar trebui, într-adevăr, dintr-un motiv oarecare, să te însori? Gândeşte-te numai ce vor spune rudele dumitale?

— Ah, prietene, m-ar mânca de viu! Am şi îndurat din partea lor atâta perfidie şi răutate... Imaginează-ţi,

bănuiesc că au vrut să mă închidă într-o casă de ne-buni. Ei, spune şi tu, prietene, este acesta un lucru potrivit? Ce-aş fi făcut eu acolo... Într-o casă de ne-buni?

— Se înţelege, unchiule, şi, de aceea, n-am să mă depărtez niciun pas de dumneata, după ce ai să cobori. Acolo-s musafiri acum.

— Musafiri? Ah, Doamne!

— Nu te nelinişti, unchiule, am să fiu lângă dumneata.

— Vai, cât îţi sunt de re-cu-nos-că-tor, dragul meu, eşti pur şi simplu salvatorul meu. Dar, ştii ceva? Mai bine plec.

— Mâine, unchiule, mâine dimineaţă la ora şapte. Iar astăzi îţi iei rămas bun de la toţi şi le spui că pleci.

— Plec neapărat... la părintele Misail... Dar, prietene, dacă au să mă pe-ţeas-că aici, jos?

— Nu te teme, unchiule, am să fiu lângă dumneata. Şi, la urma urmei, orice ar spune, orice aluzie ar face, spune-le direct că ai văzut totul în vis... Aşa cum s-a şi întâmplat de fapt.

— Ei da, ne-a-pă-rat în vis! Numai că, ştii, prietene, a fost totuşi un vis nespus de în-cân-tă-tor! Ea e uimitor de frumoasă şi, ştii, are nişte forme...

— Ei, rămâi cu bine, unchiule, eu mă duc jos, iar dumneata...

— Cum? Mă laşi, vasăzică, singur! izbucni prinţul înspăimântat.

— Nu, unchiule, coborâm numai separat; întâi eu, apoi dumneata. O să fie mai bine aşa.

— Ei, bi-ne! Apropo, trebuie să-mi notez un gând.

— Tocmai, unchiule, notează-ţi gândul şi după aceea vino, nu zăbovi. Iar mâine dimineaţă...

— Mâine dimineaţa – la ieromonah, neapărat la ie-ro-mo-nah! *Charmant, charmant*! Dar ştii, prietene, ea e ui-mi-tor de frumoasă... Nişte forme... Şi dacă ar fi trebuit neapărat să mă însor, atunci...

— Să te ferească Dumnezeu, unchiule!

— Ei da, să mă ferească Dumnezeu... Ei, la revedere, dragul meu, vin îndată... Numai să-mi notez. Apropo, de mult voiam să te întreb: ai citit memoriile lui Casanova?

— Am citit, unchiule, dar de ce?

— Ei da... Uite, acum am ui-tat ce voiam să spun...

— Ai să-ţi aminteşti mai târziu, unchiule! La revedere!

— La revedere, prietene, la revedere! Totuşi, a fost un vis încântător, un vis în-cân-tă-tor...!

CAPITOLUL XII

— Venim toate la dumneata, toate! Are să vină şi Praskovia Ilinişna, voia să vină şi Luiza Karlovna, gânguri Anna Nikolaevna, intrând în salon şi privind cu aviditate în jur.

Era o cuconiţă măruntă, destul de drăguţă, îmbrăcată pestriţ, dar bogat – şi pe deasupra ştiind foarte bine că-i drăguţă. I se părea mereu că prinţul, împreună cu Zina, sunt ascunşi undeva într-un colţ.

— Şi Katerina Petrovna are să vină. Şi Felisata Mihailovna voia să vină, adăugă Natalia Dmitrievna, o cucoană de dimensiuni uriaşe, ale cărei forme îi plăcuseră aşa de mult prinţului şi care grozav aducea cu un grenadier. Purta o pălărie roz, mică de tot, care-i stătea pe ceafă. Se împliniseră trei săptămâni de când era cea mai sinceră prietenă a Annei Nikolaevna, căreia îi dădea de mult târcoale, îi făcea curte şi pe care, judecând după aspect, ar fi putut s-o înghită dintr-o îmbucătură, cu oase cu tot.

— Nu mai vorbesc de încântarea, aş putea spune, pe care o simt, văzându-vă pe amândouă la mine şi încă seara, îşi începu cântecul Maria Alexandrovna, după ce-şi reveni

din buimăceala surprizei; dar, spuneţi-mi, vă rog, ce minune v-a adunat azi la mine, după ce îmi pierdusem cu totul nădejdea de a avea onoarea asta?

— O, Doamne, Maria Alexandrovna, cum eşti şi dumneata, zău aşa! rosti dulceag Natalia Dmitrievna, fandosindu-se ruşinoasă şi cu glas piţigăiat, ceea ce făcea un contrast cât se poate de curios cu înfăţişarea ei.

— *Mais, ma charmante*, ciripi Anna Nikolaevna, dar trebuie, trebuie neapărat să isprăvim într-o bună zi pregătirile noastre pentru teatrul acesta. Încă azi Piotr Mihailovici i-a arătat lui Kallist Stanislavici nespusa-i mâhnire că activitatea asta nu merge bine şi că nu facem decât să ne certăm. De aceea ne-am şi adunat în seara asta şi ce ne-am zis: hai să mergem la Maria Alexandrovna şi să hotărâm totul, dintr-odată! Natalia Dmitrievna le-a dat de ştire şi celorlalte. Au să vină toate. Aşa o să ne înţelegem şi o să iasă lucrurile bine. Să nu se mai spună că nu facem decât să ne certăm, nu-i aşa, *mon ange*? adăugă ea şăgalnic, sărutând-o pe Maria Alexandrovna. Ah, Doamne! Zinaida Afanasievna! Pe zi ce trece te faci mai frumoasă!

Anna Nikolaevna se repezi s-o sărute pe Zina.

— Nici nu are altceva de făcut, decât să înflorească! adăugă dulceag Natalia Dmitrievna, frecându-şi mâinile uriaşe.

„Uf, dracu să le ia! Nu m-am gândit la teatrul ăsta! Au şi găsit un pretext, gaiţele!” şopti Maria Alexandrovna, fierbând de turbare.

— Cu atât mai bine, îngerul meu, adăugă Anna Nikolaevna, cu cât la dumneata se află acum drăguţul de prinţ. Dumneata ştii doar că foştii proprietari ai Duhanovului aveau un teatru. Ne-am interesat şi ştim că acolo sunt depozitate toate decorurile vechi, cortina şi chiar costumele. Prinţul a fost azi la mine; iar eu am fost atât de mirată de sosirea lui, încât am uitat să-i spun. Acum o să aducem dinadins vorba de teatru; dumneata ai să ne ajuţi şi prinţul are să poruncească a ni se trimite

vechiturile acelea. Altminteri, pe cine poţi pune aici să facă ceva care să semene a decor? Şi mai ales că noi vrem să-l atragem şi pe prinţ la teatrul nostru. Trebuie neapărat să facă şi el o subscripţie, doar e în folosul săracilor. Poate că o să ia chiar şi un rol – e aşa de drăguţ şi de înţelegător. Şi atunci, lucrurile au să meargă de minune.

— Sigur că are să primească un rol. Poate fi pus să joace orice rol, adăugă cu subînţeles Natalia Dmitrievna.

Anna Nikolaevna n-o minţise pe Maria Alexandrovna: cucoanele soseau una după alta. Maria Alexandrovna abia apuca să le întâmpine şi să scoată exclamaţiile cerute în asemenea cazuri de buna-cuviinţă şi de normele comportării *comme il faut*.

Nu-mi iau sarcina să descriu pe toate vizitatoarele. Voi spune numai că fiecare din ele avea în priviri o deosebită perfidie. Pe feţele tuturor era întipărită aşteptarea şi un soi de nerăbdare sălbatică. Unele dintre cucoane sosiseră cu gândul hotărât de a fi martorele unui scandal nemaipomenit şi s-ar fi supărat foarte rău dacă ar fi trebuit să plece fără să asiste la el. Maria Alexandrovna se pregăti de atac cu toată tăria. Începu să plouă cu întrebări în legătură cu prinţul, în aparenţă cele mai fireşti, dar fiecare dintre ele ascundea o aluzie, o insinuare ocolită. Sosi ceaiul; toţi luară loc. Un grup puse stăpânire pe pian. La invitaţia de a cânta la pian sau din gură, Zina răspunse sec că nu se simte prea bine. Paloarea obrazului ei dovedea acest lucru. Pe loc se revărsară întrebări compătimitoare şi până şi aici cucoanele găsiră prilej să se intereseze de câte ceva şi să facă aluzii. Întrebară şi de Mozgliakov, adresându-se Zinei. Între timp, Maria Alexandrovna se împărţea în zece, vedea tot ce se petrece în fiecare colţ al odăii, auzea ce spune fiecare musafiră, deşi erau aproape zece şi răspundea neîntârziat la toate întrebările, bineînţeles cu multă agerime. Tremura pentru Zina şi se mira că nu se retrage, cum făcea întotdeauna la asemenea reuniuni. Cucoanele îl zăriră şi pe Afanasi Matveici. De

obicei, toate îl luau peste picior, ca s-o înţepe pe Maria Alexandrovna, legându-se de nătângia soţului său. De astă dată însă, de la mărginitul şi naivul Afanasi Matveici se putea afla câte ceva. Maria Alexandrovna urmărea cu nelinişte starea de asediu în care-l vedea pe soţul ei. Pe deasupra, el răspundea la toate întrebările cu: *hm*, având un aer atât de nenorocit şi de nefiresc, încât avea de ce s-o apuce pe gazdă turbarea.

— Maria Alexandrovna! Afanasi Matveici nu vrea deloc să stea de vorbă cu noi! strigă o cuconiţă îndrăzneaţă, cu ochi de viezure, care nu se temea absolut de nimeni şi niciodată nu se intimida. Porunceşte-i să fie mai amabil cu doamnele.

— Zău că nu ştiu nici eu ce-a păţit astăzi, răspunse cu un zâmbet vesel Maria Alexandrovna, întrerupându-şi discuţia cu Anna Nikolaevna şi Natalia Dmitrievna, e-atât de tăcut! Nici cu mine n-a schimbat aproape niciun cuvânt. De ce nu-i răspunzi Felisatei Mihailovna, *Athanase*? Ce l-aţi întrebat?

— Dar... Dar... Măicuţă, păi chiar tu... încercă să bâiguie Afanasi Matveici, mirat şi pierdut tot.

Stătea lângă căminul încins, cu mâinile la spatele vestei, într-o atitudine pitorească, pe care şi-o alesese singur şi sorbea din ceai. Întrebările cucoanelor îl făceau să se fâstâcească atât de tare, încât roşea ca o fetiţă. Când începu să se dezvinovăţească, întâlni căutătura atât de înspăimântătoare a soţiei furioase, încât fu cât pe ce să leşine de spaimă. Neştiind ce să mai facă şi dorind să repare într-un fel lucrurile, ca să recapete respectul soţiei, sorbi din ceai, dar ceaiul era prea fierbinte. Fiindcă nu-şi potrivise înghiţitura, se opări groaznic, scăpă ceaşca, se înecă şi începu să tuşească atât de rău, încât fu nevoit să părăsească vremelnic odaia, stârnind nedumerirea celor de faţă. Într-un cuvânt, totul părea limpede. Maria Alexandrovna îşi dădu seama că musafirele ei ştiau totul şi că se adunaseră cu intenţiile cele mai rele. Situaţia era

primejdioasă. Puteau să-l ia cu vorba, să-l încurce pe bătrânul slab de minte chiar în prezenţa ei. Puteau chiar să i-l ia pe prinţ, făcându-l să se certe cu dânsa în aceeaşi seară şi atrăgându-l după ele. Se putea aştepta la orice. Dar soarta îi mai pregătea o încercare: uşa se deschise şi apăru Mozgliakov, pe care ea îl credea la Boroduev şi nu se aştepta deloc să vină în seara aceea. Tresări, de parcă ar fi înţepat-o ceva.

Mozgliakov se opri în uşă, cuprinzându-i pe toţi cu privirea, un pic zăpăcit. Nu-şi putea înfrânge tulburarea ce-l stăpânea şi care i se răsfrângea limpede pe figură.

— Ah, Doamne! Pavel Alexandrovici! exclamară câteva glasuri.

— Ah, Doamne! Dar e Pavel Alexandrovici! Maria Alexandrovna, de ce ai spus că s-a dus la Boroduev? Pavel Alexandrovici, nouă ni s-a spus că te-ai ascuns la Boroduev, rosti piţigăiat Natalia Dmitrievna.

— M-am ascuns? repetă Mozgliakov cu un zâmbet strâmb. Curioasă exprimare! Să-mi fie cu iertare, Natalia Dmitrievna! Nu mă ascund de nimeni şi nu doresc să ascund pe nimeni, adăugă el, uitându-se cu subînţeles la Maria Alexandrovna.

Maria Alexandrovna se cutremură de teamă.

„Cum, oare şi nătărăul ăsta s-a răzvrătit? se gândi ea, scrutându-l cu privirea pe Mozgliakov. Nu, asta ar fi mai rău decât toate…”

— E adevărat, Pavel Alexandrovici, că ţi-ai dat demisia… de la slujbă, bineînţeles? sări îndrăzneţ Felisata Mihailovna, ţintindu-l batjocoritor drept în ochi.

— Demisia? Ce demisie? Pur şi simplu îmi schimb slujba. Mi se dă un post la Petersburg, răspunse sec Mozgliakov.

— Ei, în cazul acesta te felicit, urmă Felisata Mihailovna, fiindcă noi ne speriasem chiar, când am auzit că alergai după un post la noi, la Mordasov. Posturile de aici, Pavel Alexandrovici, nu-s sigure, zbori îndată.

— Poate doar cele de învăţător, la şcoala complimentară; acolo mai poţi găsi un post vacant, observă Natalia Dmitrievna.

Aluzia era atât de limpede şi de grosolană, încât Anna Nikolaevna, penibil impresionată, îşi atinse încetişor veninoasa prietenă cu piciorul.

— Oare crezi că Pavel Alexandrovici ar primi un loc de învăţător oarecare? interveni Felisata Mihailovna.

Dar Pavel Alexandrovici nu găsi ce să răspundă. Se întoarse şi se ciocni cu Afanasi Matveici, care-i întindea mâna. Mozgliakov, în chipul cel mai prostesc, nu i-o primi şi, batjocoritor, se înclină adânc în faţa lui. Iritat la culme, se duse drept la Zina şi, uitându-i-se furios în ochi, îi şopti:

— Toate acestea-s din mila dumitale. Aşteaptă, încă în seara asta am să-ţi arăt dacă-s nătărău sau nu.

— De ce să mai amâni? Se vede de pe acum, răspunse cu glas tare Zina, măsurându-l din ochi cu dezgust pe fostul ei pretendent.

Mozgliakov se grăbi să-i întoarcă spatele, speriat de glasul ei tare.

— Vii de la Boroduev? se hotărî, în sfârşit, să-l întrebe Maria Alexandrovna.

— Nu, de la unchiul.

— De la unchiul? Vasăzică ai fost acum la prinţ?

— Ah, Doamne! Înseamnă că prinţul s-a şi trezit; iar nouă ni s-a spus că doarme încă, adăugă Natalia Dmitrievna, uitându-se veninos la Maria Alexandrovna.

— Nu te nelinişti în privinţa prinţului, Natalia Dmitrievna, răspunse Mozgliakov, s-a trezit şi, slavă Domnului, acum e în deplinătatea facultăţilor mintale. Mai adineauri a fost îmbătat, mai întâi la dumneata, iar apoi de-a binelea aici, aşa încât îşi pierduse de tot capul, care şi aşa îi e cam slab. Dar acum, slavă Domnului, am stat împreună de vorbă şi a început să judece sănătos. Va fi îndată aici, ca să-ţi prezinte plecăciuni, Maria Alexandrovna şi să-ţi mulţumească pentru ospitalitatea

dumitale. Mâine în zori vom pleca împreună în pustie, iar pe urmă am să-l conduc neapărat eu însumi până la Duhanovo, pentru a nu i se mai întâmpla o nouă căzătură, ca, de pildă, cea de azi, iar acolo va încăpea pe mâna sigură a Stepanidei Matveevna, care până atunci se va întoarce neapărat din Moscova şi nu-l va mai lăsa altă dată să călătorească, pentru nimic în lume – de asta garantez.

Vorbind astfel, Mozgliakov se uita cu răutate la Maria Alexandrovna, care şedea ca şi cum ar fi amuţit de mirare. Trebuie să recunosc cu durere că eroina mea, poate întâia oară în viaţa ei, s-a speriat.

— Vasăzică, pleacă mâine în zori? rosti Natalia Dmitrievna, adresându-se Mariei Alexandrovna.

— Cum aşa? se auziră exclamaţii naive printre musafiri, iar noi credeam că... Foarte curios, zău aşa!

Dar gazda nu mai ştia ce să răspundă. Deodată, atenţia tuturor fu atrasă în modul cel mai neobişnuit şi mai bizar. În odaia vecină se auzi un zgomot ciudat şi nişte exclamaţii puternice, după care pe nepusă masă, Sofia Petrovna Karpunina năvăli în salonul Mariei Alexandrovna. Sofia Petrovna era, fără doar şi poate, cea mai ciudată cucoană din Mordasov, într-atât de ciudată, încât chiar şi în Mordasov se luase de curând hotărârea să nu mai fie primită în societate. Trebuie să mai notăm că Sofia Petrovna lua cu regularitate, în fiecare seară la ora şapte fix, o gustare – pentru stomac, cum se exprima ea – şi că după aperitiv se afla de obicei în cea mai dezgheţată stare de spirit, ca să nu spunem mai mult. Acum, când se năpustise atât de neaşteptat la Maria Alexandrovna, se afla tocmai în această stare de spirit.

— A, vasăzică din astea-mi eşti, Maria Alexandrovna! răcni ea de răsună odaia. Vasăzică aşa te porţi cu mine! Nu te teme, am venit pentru o clipită; nici nu stau la dumneata. Am venit dinadins, ca să aflu: e adevărat ce mi s-a spus? A! Vasăzică la dumneata se dau baluri, banchete, se fac logodne, iar Sofia Petrovna să stea acasă, să

împletească la ciorap! Tot oraşul l-ai chemat, numai pe mine nu! Mai adineauri eram pentru dumneata şi prietenă şi *mon ange*, când am venit să te anunţ ce se petrece cu prinţul la Natalia Dmitrievna. Iar acum iat-o şi pe Natalia Dmitrievna – pe care adineauri ai ocărât-o de mama focului şi care te-a ocărât pe dumneata – că se găseşte la dumneata în ospeţie. Nu te speria, Natalia Dmitrievna! N-am nevoie de ciocolata dumitale *à la santé*, zece copeici batonul. Beau mai des decât dumneata la mine acasă! Ptiu!

— Se şi vede, făcu Natalia Dmitrievna.

— Iartă-mă, Sofia Petrovna, izbucni Maria Alexandrovna, roşie de necaz, ce-i cu dumneata? Vino-ţi cel puţin în fire.

— Nu te nelinişti pentru mine, Maria Alexandrovna, ştiu tot, am aflat tot, tot! exclamă Sofia Petrovna cu glasul său strident, piţigăiat, înconjurată de toţi musafirii care păreau să se desfete cu scena aceasta neaşteptată. Am aflat totul! Chiar Nastasia dumitale a alergat până la mine şi mi-a povestit tot. L-ai agăţat pe prinţul ăsta, l-ai îmbătat criţă, l-ai silit să-i ceară mâna fiicei dumitale, pe care nimeni nu mai vrea s-o ia de nevastă, ba mai crezi că şi dumneata ai ajuns persoană simandicoasă – ducesă cu dantele – ptiu! Nu te teme şi eu sunt colonelească! Nu m-ai poftit la logodnă, mă doare-n călcâi. Am văzut eu oameni mai ceva decât dumneata. Am luat masa la contesa Zalihvatskaia; am fost peţită de comisarul-şef Kurocikin! Mare nevoie am de invitaţia dumitale, ptiu!

— Vezi dumneata, Sofia Petrovna, răspunse Maria Alexandrovna, ieşindu-şi din fire, te încredinţez că nu se poate da aşa năvală într-o casă onorabilă şi încă în asemenea stare şi, dacă n-ai să mă scuteşti numaidecât de prezenţa şi de elocinţa dumitale, am să-mi iau neîntârziat toate măsurile.

— Ştiu, ai să porunceşti slugilor dumitale să mă scoată afară! Nu-ţi fie teamă, găsesc eu şi singură drumul. Rămâi cu bine, mărită pe cine vrei, iar dumneata, Natalia Dmitrievna, binevoieşte să nu râzi de mine; n-am nevoie de

ciocolata dumitale! Ducă-se dracului. Ptiu! Deşi n-am fost invitată aici, totuşi n-am jucat cazacioc în faţa niciunui prinţ. Iar dumneata, Anna Nikolaevna, de ce râzi? Suşilov şi-a rupt piciorul; acum l-au adus acasă, ptiu! Iar dacă dumneata, Felisata Mihailovna, n-ai să-i porunceşti desculţei de Matrioşka să mâne la vreme vaca dumitale în grajd, ca să nu-mi mugească în fiecare zi pe sub ferestre, am să-i rup picioarele Matrioşkăi dumitale. Adio, Maria Alexandrovna, rămâi cu bine, ptiu!

Sofia Petrovna se mistui. Oaspeţii râdeau, Maria Alexandrovna se simţea cât se poate de descumpănită.

— Cred că a băut, rosti lânced Natalia Dmitrievna.

— Da, dar câtă obrăznicie!

— *Quelle abominable femme!*[40]

— Ce ne-a mai făcut să râdem!

— Ah, ce necuviinţe a spus!

— Dar de ce a vorbit de logodnă? Ce logodnă? întrebă cu subînţeles Felisata Mihailovna.

— Dar ce îngrozitor e! izbucni în sfârşit Maria Alexandrovna. Uite, tocmai asemenea monştri răspândesc cu duiumul fel de fel de zvonuri neroade! Curios nu-i faptul că se găsesc astfel de cucoane în sânul societăţii noastre, nu, Felisata Mihailovna, mai curios decât orice este faptul că unii au nevoie de asemenea persoane, ascultă ce spun, le sprijină, le cred, le...

— Prinţul! Prinţul! izbucniră deodată toţi oaspeţii.

— Ah, Doamne! *Ce cher prince*!

— Ei, slavă Domnului! Acum o să aflăm toate dedesubturile, şopti vecinei sale Felisata Mihailovna.

[40] Ce femeie îngrozitoare! (fr.).

CAPITOLUL XIII

Prinţul apăru cu un zâmbet dulceag pe buze. Toată neliniştea pe care o trezise cu un sfert de ceas mai înainte Mozgliakov în inima lui de iepure se risipi la vederea cucoanelor. Se topi pe loc, ca o bomboană. Doamnele îl întâmpinară cu strigăte ascuţite de bucurie. Îndeobşte vorbind, ele îl alintau totdeauna pe bătrânelul nostru şi erau cu dânsul cât se poate de familiare. Prinţul avea însuşirea de a le distra enorm prin persoana lui. Felisata Mihailovna susţinu chiar în cursul dimineţii (glumind, fireşte) că-i gata să i se aşeze pe genunchi, dacă asta i-ar face plăcere, „fiindcă e un bătrânel drăguţ-drăguţ, nemaipomenit de drăguţ!” Maria Alexandrovna îşi aţinti ochii asupra prinţului, vrând să surprindă măcar ceva pe chipul său, ca să prevadă cum va ieşi din situaţia critică în care se afla. Era limpede că Mozgliakov stricase îngrozitor lucrurile şi că întreaga ei întreprindere se clătina de-a binelea. Dar pe faţa prinţului nu se putea citi nimic. Era la fel ca adineauri, ca totdeauna.

— Ah, Doamne! Iată-l şi pe prinţ! Iar noi te aşteptam, te aşteptam! izbucniră câteva cucoane.

— Cu nerăbdare, prinţe, cu nerăbdare! se ţivliră altele.

— Mă mă-gu-liţi nespus, sâsâi prinţul, aşezându-se la masa pe care fierbea samovarul. Cucoanele îl înconjurară numaidecât. Lângă Maria Alexandrovna nu rămaseră decât Anna Nikolaevna şi Natalia Dmitrievna. Afanasi Matveici zâmbea respectuos. Mozgliakov surâdea şi el şi se uita provocator la Zina, care, fără a-i da nici cea mai mică atenţie, se apropie de taică-său şi se aşează în fotoliu lângă dânsul, în apropierea căminului.

— Ah, prinţe, e adevărat ce se spune, că pleci de la noi? rosti piţigăiat Felisata Mihailovna.

— Ei da, *mes dames*, plec. Vreau să plec ne-în-târ-ziat în stră-i-nă-tate.

— În străinătate, prinţe, în străinătate! strigară toate în cor, dar cum de ţi-a venit în minte aşa ceva?

— În stră-i-nă-tate, adeveri prinţul cochetând, şi, ştiţi, vreau să plec acolo mai cu seamă pentru ideile noi.

— Cum aşa, pentru ideile noi? Despre ce anume e vorba? întrebară doamnele, schimbând priviri între ele.

— Ei da, pentru ideile noi, repetă prinţul cu un aer de adâncă convingere. Toţi pleacă acum pentru ideile noi. Şi eu vreau să capăt idei noi.

— Sper că nu vrei să intri într-o lojă masonică, dragă unchiule? interveni Mozgliakov, vrând pesemne să se arate în faţa cucoanelor spiritual şi dezgheţat.

— Ei da, prietene, n-ai greşit, răspunse unchiul în chip neaşteptat. Eu am fă-cut parte, într-a-de-văr, pe vremuri, dintr-o lojă masonică în străinătate şi chiar am avut, la rândul meu, multe idei generoase. Mă pregăteam chiar să contribui pe atunci cu mult la instruc-ţia con-tem-porană şi eram gata să-l instalez definitiv la Frankfurt pe Sidor al meu, pe care-l luam cu mine peste graniţă ca să-i dau li-ber-tate. Dar el, spre mirarea mea, a fugit de la mine. Era un om neînchipuit de ciu-dat. Pe urmă îl întâlnesc deodată la Pa-ris, fercheş, cu favoriţi; se plimba pe bulevard cu o mamzelă. S-a uitat la mine şi a dat din cap. Şi mamzela, agăţată de braţul lui, era aşa de vioaie, cu ochi de viezure şi aşa de a-tră-gă-toare...

— Ei, unchiule! Dacă pleci de astă dată în străinătate, ai să-i eliberezi după aceea pe toţi ţăranii! exclamă Mozgliakov, râzând cu hohote.

— Mi-ai ghi-cit perfect intenţiile, dragul meu, răspunse prinţul fără şovăială. Tocmai vreau să-i pun pe toţi în li-ber-tate.

— Dar, dă-mi voie, prinţe, au să fugă îndată, toţi, până la unul, de la dumneata şi atunci cine are să-ţi mai plătească dările? izbucni Felisata Mihailovna.

— Sigur că au să fugă, o susţinu neliniştită Anna Nikolaevna.

— Ah, Doamne! Oa-re au să fugă cu adevărat? făcu prinţul cu mirare.

— Au să fugă, au să fugă cu toţii, numaidecât şi au să te lase singur, încuviinţă Natalia Dmitrievna.

— Ah, Doamne! Ei, atunci, nu-i mai e-li-be-rez. De altfel, am spus-o numai aşa.

— Aşa-i mai bine, unchiule, întări Mozgliakov.

Maria Alexandrovna ascultase până atunci tăcută şi urmărise discuţia. I se păru că prinţul o uitase cu desăvârşire – ceea ce nu era deloc firesc.

— Dă-mi voie, prinţe, începu ea cu glas tare, plină de demnitate, să-ţi recomand pe soţul meu, Afanasi Matveici. A venit anume de la ţară, de îndată ce a auzit că ai poposit în casa mea.

Afanasi Matveici zâmbi, luându-şi un aer demn. I se părea că fusese lăudat.

— Ah, îmi pare foarte bine, spuse prinţul. A-fa-na-si Matveici! Ei da, acela care e la ţară. C*harmant, charmant*, îmi pare foarte bine. Prietene! rosti prinţul, adresându-se lui Mozgliakov, dar e acelaşi, îţi aminteşti, de mai adineauri, când ieşea chiar un vers cu o rimă. Oare cum o fi? „Soţul în trăsura asta, iar nevasta”... Ei da, nevasta parcă ple-ca într-un oraş oarecare...

— Ah, prinţe, da, aşa-i: „Soţul în trăsura asta, iar la Tula i-i nevasta” e un vodevil pe care l-au jucat la noi nişte actori, acum un an, interveni Felisata Mihailovna.

— Ei da, chiar la Tula; me-reu uit. *Charmant, charmant!* Vasăzică, e chiar persoana aceea? Sunt tare bucuros de cu-noş-tin-ţă, zise prinţul fără a se scula din fotoliu şi întinse mâna lui Afanasi Matveici, care zâmbea. Ei, cum te lauzi cu sănătatea?

— Hm...

— E sănătos, prinţe, sănătos, se grăbi să răspundă Maria Alexandrovna.

— Ei da, se şi vede că-i să-nă-tos. Şi stai mereu la ţa-ră? Ei, îmi pare foarte bine. Ce obraji ru-meni are şi râde mereu...

Afanasi Matveici surâdea întruna, se înclina, ba chiar făcea şi reverenţe. Dar la ultima observaţie a prinţului nu se putu stăpâni şi pufni deodată în râs, fără nicio pricină şi în chipul cel mai prostesc. Toţi izbucniră în hohote de râs. Cucoanele chiţcăiau de plăcere. Zina se aprinse la faţă şi se uita cu ochi scăpărători la Maria Alexandrovna, care, la rândul său, plesnea de furie. Era momentul să schimbe vorba.

— Cum ai dormit, prinţe? îl întrebă ea cu glas mieros, dându-i în acelaşi timp de ştire lui Afanasi Matveici, printr-o căutătură ameninţătoare, să treacă numaidecât la locul său.

— Ah, am dormit foarte bine, răspunse prinţul, şi, ştiţi, am avut un vis în-cân-tă-tor, în-cân-tă-tor!

— Un vis! Grozav îmi place când se vorbeşte de vise, strigă Felisata Mihailovna.

— Şi mie îmi place foarte mult! adăugă Natalia Dmitrievna.

— Un vis în-cân-tă-tor, repetă prinţul cu un zâmbet dulceag, dar, în schimb, visul acesta e o ma-re taină!

— Cum, prinţe, chiar nu se poate povesti? Înseamnă că-i un vis neobişnuit, observă Anna Nikolaevna.

— O ma-re taină, repetă prinţul, aţâţând cu satisfacţie curiozitatea cucoanelor.

— Atunci trebuie să fie colosal de interesant! izbucniră doamnele.

— Pun rămăşag că prinţul a îngenuncheat în vis în faţa unei frumuseţi şi i-a făcut declaraţie de dragoste! strigă Felisata Mihailovna. Hai, recunoaşte, prinţe, că-i adevărat! Drăguţule prinţ, recunoaşte!

— Recunoaşte, prinţe, recunoaşte! se auzi din toate părţile.

Prinţul asculta triumfător şi încântat aceste exclamaţii. Propunerea cucoanelor îi măgulea la culme orgoliul, încât mai-mai să-şi lingă buzele.

— Deşi am spus că visul meu e o taină foarte mare, răspunse el în sfârşit, sunt silit să recunosc că dumneata, doamnă, spre mirarea mea, aproape că l-ai ghicit cu totul.

— Am ghicit! izbucni încântată Felisata Mihailovna. Ei, prinţe! Acum, vrei, nu vrei, trebuie să ne destăinuieşti cine e frumoasa dumitale.

— Neapărat să ne destăinuieşti!

— E de aici, ori nu?

— Drăguţule prinţ, destăinuieşte-ne!

— Prinţe, sufleţelule, destăinuieşte-ne! Măcar de-ai muri şi tot să ne spui! se striga din toate părţile.

— *Mesdames, mesdames!*... Dacă vreţi să ştiţi, cu atâta stă-ru-in-ţă, nu vă pot destăinui decât că e cea mai în-cân-tătoare, şi, s-ar putea spune, cea mai vir-tu-oasă fată dintre toate câte am cunoscut, bolborosi prinţul care se zaharisise de tot.

— Cea mai încântătoare! Şi... de aici! Cine poate fi? întrebau doamnele, schimbând priviri pline de subînţeles şi făcându-şi semn cu ochiul.

— Se înţelege că-i dintre acelea care trec la noi printre cele mai frumoase, rosti Natalia Dmitrievna, frecându-şi mâinile mari, roşii şi uitându-se, cu ochii săi de pisică, la Zina. Odată cu ea, toate privirile se întoarseră spre Zina.

— Păi cum, prinţe, dacă ai asemenea vise, de ce nu te-ai însura aievea? întrebă Felisata Mihailovna, uitându-se la ceilalţi cu subînţeles.

— Şi ce bine te-am însura! reluă o altă cucoană.

— Drăguţule prinţ, însoară-te! chiţcăi a treia.

— Însoară-te, însoară-te! răcneau din toate părţile. De ce să nu te însori?

— Ei da... de ce să nu mă însor? le ţinea isonul prinţul, zăpăcit de strigătele acestea.

— Unchiule! îl apostrofă Mozgliakov.

— Ei da, prietene, te în-ţe-leg! Tocmai voiam să vă spun, *mesdames*, că nu mai sunt în stare să mă însor şi după ce am petrecut o seară în-cân-tătoare la minunata noastră gazdă, chiar mâine pornesc în pustie, la ieromonahul Misail; iar pe urmă, drept peste graniţă, ca să-mi fie mai la îndemână a urmări ins-truc-ţiunea europeană.

Zina păli şi se uită cu nespusă tristeţe la maică-sa. Dar Maria Alexandrovna se hotărâse. Până atunci nu făcuse decât să aştepte, ca să vadă ce va fi, deşi îşi dădea seama că întreprinderea ei se prăbuşise şi că duşmanii săi o lăsaseră prea mult în urmă. În sfârşit, înţelegea totul şi se hotărî ca numaidecât, dintr-o singură lovitură, să răpună hidra cea cu o sută de capete. Se sculă cu măreţie din fotoliu şi, cu paşi fermi, se apropie de masă, măsurându-şi cu o privire semeaţă vrăjmaşii pigmei. În privirea asta pâlpâia flacăra extazului. Se hotărî să le uluiască, să le zăpăcească pe aceste bârfitoare veninoase, să-i strivească ca pe un gândac pe nemernicul de Mozgliakov şi, cu o singură lovitură, curajoasă şi hotărâtă, să recâştige întreaga-i influenţă, pierdută deocamdată, asupra idiotului de prinţ. Se înţelege că avea nevoie de o îndrăzneală nemaipomenită; dar nu îndrăzneala îi lipsea Mariei Alexandrovna!

— *Mesdames*, începu ea solemn, cu demnitate (Mariei Alexandrovna îi plăcea, îndeobşte, nespus de mult, solemnitatea), *mesdames*, am ascultat îndelung discuţia dumneavoastră, glumele voastre vesele şi spirituale şi găsesc că a sosit vremea să-mi spun şi eu cuvântul. După cum ştiţi, ne-am adunat cu toţii aici absolut întâmplător (şi-mi pare atât de bine, atât de bine)... Niciodată nu m-aş fi hotărât să dezvălui eu cea dintâi un important secret de familie şi să-l fac cunoscut mai devreme decât o cere cel mai elementar simţ al bunei-cuviinţe. Cer în special scuze dragului meu oaspete, dar mi s-a părut că el însuşi, prin aluzii vagi asupra faptului respectiv, îmi dă de înţeles că nu numai nu i-ar fi neplăcută anunţarea formală şi solemnă

a secretului nostru de familie, dar doreşte el însuşi divulgarea lui... Nu-i aşa, prinţe, că nu greşesc?

— Ei da, nu greşeşti... Şi sunt foarte, foarte bucuros... rosti prinţul, fără a înţelege nicio iotă despre ce anume era vorba.

Pentru a spori efectul, Maria Alexandrovna făcu o pauză ca să-şi tragă răsuflarea şi cuprinse cu privirea întreaga societate. Musafirii îi sorbeau fiecare cuvânt cu o curiozitate avidă şi plină de nelinişte. Mozgliakov tresări. Zina, roşie la faţă, dădu să se ridice din fotoliu; Afanasi Matveici, aşteptându-se la ceva neobişnuit, îşi suflă nasul pentru orice eventualitate.

— Da, *mesdames*, sunt gata cu bucurie să vă încredinţez taina mea familială. Astăzi după-amiază, prinţul, atras de frumuseţea şi... de calităţile fiicei mele, i-a făcut cinstea să-i ceară mâna. Prinţe! încheie ea cu glasul tremurând de tulburare şi de suspine, dragă prinţe, nu trebuie, nu poţi să te superi pe mine pentru lipsa mea de modestie! Numai o bucurie familială extraordinară a putut să smulgă prematur din inima mea această scumpă taină şi... Ce mamă mă poate învinui în acest caz?

Nu găsesc destule cuvinte pentru a zugrăvi efectul produs de ieşirea neaşteptată a Mariei Alexandrovna. Toţi încremeniră parcă de uimire. Oaspeţii perfizi, care se gândiseră s-o sperie pe Maria Alexandrovna prin faptul că i-au şi aflat taina, care se gândiseră s-o ucidă prin dezvăluirea prematură a acestei taine, care se gândiseră s-o sfâşie deocamdată numai prin aluzii, rămaseră uluiţi de curajul unei asemenea sincerităţi. O sinceritate atât de neînfricată însemna forţă. „Înseamnă că, într-adevăr, prinţul se însoară cu Zina din propria lui vrere? Înseamnă că nu l-au ademenit, nu l-au îmbătat, nu l-au înşelat? Înseamnă că nu-l silesc pe ascuns, hoţeşte, să se însoare? Înseamnă că Maria Alexandrovna nu se teme de nimeni? Înseamnă că nu se mai poate strica nunta asta, dacă prinţul nu se însoară în mod silit?” Se auzi o rumoare de o

clipă, care se prefăcu brusc în strigăte pătrunzătoare de bucurie. Cea dintâi care se repezi s-o îmbrăţişeze pe Maria Alexandrovna fu Natalia Dmitrievna; apoi – Anna Nikolaevna, iar după ea – Felisata Mihailovna. Toţi săriră de la locurile lor, se produse o învălmăşeală. Multe dintre cucoane erau palide de furie. Se apucară s-o felicite pe Zina, intimidată; se agăţară chiar şi de Afanasi Matveici. Maria Alexandrovna îşi desfăcu teatral braţele şi, aproape cu forţa, o strânse la piept pe fiică-sa. Singur prinţul privea această scenă cu un soi de mirare ciudată, deşi zâmbea mai departe. De altfel, scena îi şi plăcu întru câtva. La îmbrăţişarea mamei cu fiica, îşi scoase batista şi-şi şterse ochiul, în care apăru o lacrimă. Se înţelege că oaspeţii se repeziră şi spre dânsul cu felicitările.

— Felicitări, prinţe! Felicitări! strigau din toate părţile.

— Vasăzică te însori?

— Te însori într-adevăr?

— Drăguţule prinţ, te însori?

— Ei da, ei da, răspundea prinţul, extrem de mulţumit de felicitări şi de entuziasmul general, şi, mărturisesc, îmi place cel mai mult plăcuta voastră simpatie faţă de mine, pe care n-am s-o uit nici-o-dată; nici-o-dată n-am s-o uit. *Charmant! Charmant!* M-aţi făcut chiar să lă-cră-mez…

— Sărută-mă, prinţe! striga mai tare decât toţi Felisata Mihailovna.

— Şi, vă mărturisesc, urmă prinţul, întrerupt din toate părţile, mă mir cel mai mult de faptul că Maria Iva-nov-na, sti-ma-ta noastră gazdă mi-a ghicit cu o pătrundere atât de extraor-di-nară visul. Exact parcă l-a vă-zut ea însăşi în locul meu. Extraor-di-na-ră pătrundere! Ex-tra-or-di-nară pătrundere!

— Ah, prinţe, iar vorbeşti de vis?

— Mărturiseşte odată, prinţe, mărturiseşte! exclamară cu toţii, înconjurându-l.

— Da, prinţe, n-ai de ce să te ascunzi, e timpul să dezvălui secretul nostru, spuse Maria Alexandrovna, pe un

ton hotărât şi sever. Am înţeles subtila dumitale alegorie, delicateţea fermecătoare cu care ai căutat să-mi arăţi printr-o aluzie dorinţa de a anunţa cererea dumitale în căsătorie. Da, *mesdames*, e adevărat: astăzi prinţul a stat în genunchi înaintea fiicei mele şi aievea, nu în vis, i-a cerut solemn mâna.

— Absolut ca în realitate, ba chiar şi în aceleaşi îm-pre-ju-rări, confirmă prinţul. *Mademoiselle*, urmă el, adresându-se cu nespusă politeţe Zinei, care nu-şi revenise încă din uluire, *mademoiselle!* Îţi jur că niciodată n-aş fi îndrăznit să-ţi rostesc numele, dacă nu l-ar fi ros-tit alţii înaintea mea. A fost un vis încân-tă-tor, în-cân-tă-tor şi sunt de două ori fericit că mi-e permis să ţi-o spun acum du-mi-tale. *Charmant! charmant!*...

— Dar, daţi-mi voie, cum aşa? Vorbeşte întruna de vis, şopti Anna Nikolaevna către Maria Alexandrovna, care pălise uşor, neliniştită. Dar vai!

Şi fără acest avertisment, Mariei Alexandrovna i se strângea şi-i tremura de mult inima.

— Adică cum vine asta? şuşoteau cucoanele, schimbând priviri între ele.

— Dă-mi voie, prinţe, începu Maria Alexandrovna cu o crispare dureroasă a zâmbetului, te asigur că mă uimeşti. Ce idee ciudată ţi-a venit cu visul ăsta? Îţi mărturisesc că am crezut până acum că glumeşti, dar... Dacă e o glumă, e destul de nepotrivită... Vreau, doresc să atribui aceasta faptului că eşti distrat, dar...

— Într-adevăr, s-ar putea să fie din pricină că-i distrat, rosti în şoaptă Natalia Dmitrievna.

— Ei da... Poate fiindcă sunt distrat, adeveri prinţul, fără a înţelege însă cum trebuie ce anume vor de la dânsul. Şi, închipuiţi-vă, am să vă spun îndată o a-nec-dotă. Sunt chemat, în Petersburg, la o în-mormântare, aşa, la nişte oameni, *maison bourgeoise, mais honnête*[41]; iar eu am confundat-o cu o aniversare. Dar aniversarea se săr-

[41] O familie burgheză, dar cinstită (fr.).

bătorise cu o săptămână mai înainte. Am pregătit un buchet de camelii pentru săr-bă-to-rită. Intru şi ce văd? Un domn stimabil, serios, zace pe masă – aşa că am rămas mirat. Zău că nu mai ştiam unde să mă ascund cu buchetul meu.

— Dar, prinţe, nu-i vorba de anecdote! îl întrerupse cu năduf Maria Alexandrovna. Se înţelege că fiica mea n-are motive să alerge după logodnici; dar adineauri dumneata însuţi, lângă pianul acesta, i-ai cerut mâna. Nu eu te-am provocat să faci asta... Am fost, s-ar putea spune, uimită... A fost, fireşte, numai un gând care mi-a trecut prin minte şi am amânat totul pentru clipa când ai să te trezeşti din somnul de după-amiază. Dar sunt mamă; iar ea e fiica mea... Dumneata însuţi ai pomenit de un vis şi am crezut că vrei să povesteşti, într-o formă alegorică, de logodna dumitale. Ştiu foarte bine că cineva a încercat să te abată de la gândul acesta; bănuiesc chiar cine anume... Dar... Explică-te, prinţe! Explică-te mai repede şi mai mulţumitor. Nu-i îngăduit să glumeşti aşa cu o casă onorabilă...

— Ei da, nu-i îngăduit să glumeşti aşa cu o casă onorabilă, îi ţinu isonul prinţul, inconştient, începând totuşi să se nelinişteascâ câte puţin.

— Dar, prinţe, acesta nu-i un răspuns la întrebarea mea. Te rog să răspunzi pozitiv; confirmă îndată, aici, de faţă cu toţi, că ai cerut adineauri mâna fiicei mele.

— Ei da, sunt gata să confirm. De altfel, am mai povestit toate astea şi Felisata Iakovlevna mi-a ghicit perfect visul.

— Nu în vis! Nu în vis! izbucni Maria Alexandrovna, turbată de furie. Nu în vis, toate acestea s-au petrecut aievea, prinţe, auzi, aievea!

— Aievea! exclamă prinţul, sculându-se uimit din fotoliu. Ei, prietene! Cum mi-ai proorocit adineauri, aşa s-a şi întâmplat! adăugă el, adresându-i-se lui Mozgliakov. Dar te asigur, stimată Maria Stepanovna, că greşeşti! Sunt absolut sigur că am văzut aceasta numai în vis!

— Doamne, păzeşte-mă! răcni Maria Alexandrovna.

— Nu te omorî cu firea, Maria Alexandrovna, interveni Natalia Dmitrievna. Prinţul poate că a uitat numai. Are să-şi amintească.

— Mă mir de dumneata, Natalia Dmitrievna, replică indignată Maria Alexandrovna, parcă asemenea lucruri se uită? Parcă se poate uita aşa ceva? Dă-mi voie, prinţe! Îţi râzi de noi, ori nu? Sau poate că-ţi imaginezi că eşti vreunul din şematonii de pe timpul regenţei[xxxix], pe care-i descrie Dumas? Vreun Fairelacour[xl] sau Lauzun? Dar pe lângă faptul că asta nu se potriveşte cu vârsta dumitale, te asigur că nici n-ai să izbuteşti cu aşa ceva. Fiica mea nu-i o vicontesă franceză. Adineauri, aici, uite aici, ţi-a cântat o romanţă; iar dumneata, fermecat de glasul ei, ai îngenuncheat şi i-ai cerut mâna. Crezi că visez? Crezi că dorm? Spune, prinţe, dorm, ori nu dorm?

— Ei da... de altfel, poate că nu... răspunse prinţul fâstâcit din cale-afară. Vreau să spun că, acum, pare-se că nu visez. Vedeţi dumneavoastră, mai înainte eram în vis şi de aceea am visat... Că în vis...

— Ptiu, Doamne, ce mai e şi asta: nu visez-visez, visez-nu visez! Dracu mai ştie ce-i asta! Aiurezi, prinţe, ori nu?

— Ei da... Dracu ştie... de altfel, mi se pare că acum m-am încurcat de tot... rosti prinţul, rotind în jurul său nişte priviri neliniştite.

— Dar cum puteai să visezi? făcu desperată Maria Alexandrovna, când eu îţi povestesc cu atâtea amănunte propriul dumitale vis, de vreme ce nu l-ai istorisit încă niciunuia dintre noi?

— Dar poate că prinţul l-a povestit totuşi cuiva, zise Natalia Dmitrievna.

— Ei da, poate că l-am povestit totuşi cuiva, întări prinţul, fâstâcit cu desăvârşire.

— Ce comedie! şopti Felisata Mihailovna vecinei sale.

— Doamne, Dumnezeule! Dar în felul ăsta îţi pierzi orice răbdare, exclamă Maria Alexandrovna, frângându-şi

mâinile de furie. Ţi-a cântat o romanţă, o romanţă! Oare ai visat şi asta?

— Ei da, într-adevăr parcă a cântat o romanţă, bolborosi prinţul pe gânduri şi, deodată, o amintire îi însufleţi chipul.

— Prietene! strigă el, adresându-se lui Mozgliakov, am uitat să-ţi spun mai adineauri că, într-adevăr, a fost o romanţă şi în romanţa aceea erau mereu nişte castele, mereu castele, aşa că erau castele foarte multe şi pe urmă era un tru-ba-dur! Ei, da, toate astea mi le amintesc... Aşa încât am izbucnit în plâns... Iar acum, uite, nu mă descurc, parcă a fost într-adevăr aievea şi nu în vis...

— Îţi mărturisesc, unchiule, răspunse Mozgliakov cât se poate de liniştit, deşi un soi de nelinişte îl făcea să-i tremure vocea, îţi mărturisesc că, după impresia mea, toate acestea pot fi foarte uşor potrivite şi puse de acord. Cred că dumneata ai ascultat într-adevăr o romanţă. Zinaida Afanasievna cântă minunat. După-amiază, ai fost condus aici şi Zinaida Afanasievna a cântat. Eu n-am fost de faţă, dar dumneata, pesemne, te-ai emoţionat, ţi-ai amintit de vremurile trecute; poate că ţi-ai adus aminte şi de vicontesa împreună cu care însuţi ai cântat cândva romanţe şi despre care ne-ai povestit chiar dumneata azi-dimineaţă. Ei şi pe urmă, când te-ai culcat, în urma impresiilor plăcute, ai visat că eşti îndrăgostit şi faci o cerere în căsătorie.

Maria Alexandrovna era pur şi simplu uluită de asemenea obrăznicie.

— Ah, prietene, chiar aşa a fost! strigă prinţul încântat. Întocmai, în urma impresiilor plăcute! Îmi amintesc într-adevăr că mi s-a cântat o romanţă şi din pricina asta am vrut să mă însor în vis. Era şi vicontesa... Ah, cât de inteligent le-ai descurcat, dragul meu! Ei! Acum sunt absolut sigur că le-am văzut pe toate în vis! Maria Vasilievna! Te asigur că greşeşti! A fost în vis. Altminteri, nu m-aş fi jucat cu sentimentele dumitale nobile...

— A! Acum văd limpede cine şi-a vârât coada aici! răcni Maria Alexandrovna, scoasă din fire de turbare, adresându-se lui Mozgliakov. Dumneata, domnule, dumneata, om lipsit de onoare, dumneata ai făcut toate acestea! L-ai stârnit pe idiotul ăsta nefericit, din pricină că ai fost refuzat! Dar ai să-mi plăteşti jignirea asta, om josnic ce eşti! Ai să-mi plăteşti, ai să mi-o plăteşti, ai să mi-o plăteşti!

— Maria Alexandrovna! zbieră la rândul său Mozgliakov, roşu ca racul, vorbele dumitale sunt atât de... Nu mai ştiu nici eu cum să calific vorbele dumitale... nicio femeie de lume nu şi-ar îngădui... Eu, cel puţin, îmi apăr ruda. Recunoaşte şi dumneata că a ademeni în felul acesta...

— Ei da, a ademeni în felul acesta... îi ţinu isonul prinţul, căutând să se ascundă la spatele lui Mozgliakov.

— Afanasi Matveici! ţipă Maria Alexandrovna cu un glas nefiresc. Oare nu auzi în ce hal suntem terfeliţi şi făcuţi de ruşine? Ori te-ai eliberat cu totul de orice îndatoriri? Ori într-adevăr nu eşti tată de familie, ci un buştean dezgustător? De ce stai şi te holbezi? Un alt soţ ar fi spălat demult cu sânge jignirea adusă familiei sale!

— Nevastă! începu Afanasi Matveici, plin de importanţă, mândrindu-se de faptul că sosise momentul a fi nevoie şi de dânsul, nevastă! Oare n-ai văzut tu toate acestea numai în vis, şi, pe urmă, după ce te-ai trezit, le-ai încurcat, după obiceiul dumitale...

Dar nu-i fu dat lui Afanasi Matveici să-şi încheie spirituala presupunere. Până atunci, oaspeţii se mai stăpâniseră, luându-şi, în mod perfid, un aer de seriozitate ceremonioasă. De astă dată însă, o explozie puternică de râs nestăpânit răsună în toată odaia. Uitând regulile de bună-cuviinţă, Maria Alexandrovna dădu să se repeadă la soţul său, pesemne ca să-i scoată pe loc ochii. Dar fu stăpânită cu forţa. Natalia Dmitrievna profită de împrejurare şi mai turnă puţin gaz pe foc.

— Ah, Maria Alexandrovna, poate că într-adevăr aşa a fost; iar dumneata te omori cu firea, rosti ea cât se poate de mieros.

— Cum, aşa a fost? Ce anume a fost? urlă Maria Alexandrovna neînţelegând bine.

— Ah, Maria Alexandrovna, doar se întâmplă uneori…

— Dar ce anume se întâmplă? Vrei să scoţi sufletul din mine?

— Poate că, într-adevăr, le-ai văzut pe toate numai în vis.

— În vis? Eu? În vis? Şi îndrăzneşti să mi-o spui în faţă?

— Ce să-i faci, poate că într-adevăr aşa a fost, adăugă Felisata Mihailovna.

— Ei da, poate că într-adevăr aşa a fost, bolborosi şi prinţul.

— Şi el şi el îi bate în strună! Doamne, Dumnezeule! zbieră Maria Alexandrovna, plesnindu-şi palmele.

— Ce te mai amărăşti, Maria Alexandrovna? Aminteşte-ţi că visele ne sunt trimise de Domnul. Dacă vrea Dumnezeu, nimeni nu poate face nimic, căci peste toate se pogoară voinţa lui sfântă. N-ai de ce să te superi.

— Ei da, n-ai de ce să te superi, îi ţinu isonul prinţul.

— Dumneata mă iei drept nebună, sau ce? rosti cu greutate Maria Alexandrovna, înăbuşindu-se de furie. Asta întrece orice putere omenească!

Apoi, grăbindu-se să caute un scaun, leşină pe loc. Se iscă zarvă.

— A leşinat din decenţă, şopti Natalia Dmitrievna către Anna Nikolaevna.

Dar tocmai în momentul acela, în clipa de supremă nedumerire a publicului şi de maximă încordare din întreaga scenă, ieşi în arenă un personaj care tăcuse până atunci şi acţiunea îşi schimbă pe loc caracterul.

CAPITOLUL XIV

Drept vorbind, Zinaida Afanasievna avea o fire foarte romantică. Nu ştim, poate din pricină că, împreună cu „profesoraşul ei”, îl citise prea mult pe „infectul acela” de Shakespeare, după cum susţinea însăşi Maria Alexandrovna – fapt e că niciodată, de când locuia în Mordasov, Zina nu-şi îngăduise o ieşire atât de romantică sau, mai bine zis, eroică, ca aceea pe care o vom descrie mai jos.

Palidă, cu privirea hotărâtă, dar aproape tremurând de emoţie, minunat de frumoasă în indignarea ei, Zina păşi în faţă. Îi cuprinse pe toţi cu o privire lungă, provocatoare şi, în mijlocul tăcerii care se lăsă brusc, se adresă mamei sale, care la prima ei mişcare se trezi pe loc din leşin şi deschise ochii.

— Mămăică! rosti ea, de ce să mai minţim? De ce să ne mai murdărim minţind? Toate sunt atât de tăvălite în mocirlă, încât, zău, nu merită să ne umilim, ostenindu-ne să ascundem noroiul acesta!

— Zina! Zina! Ce-i cu tine? Vino-ţi în fire ! izbucni speriată Maria Alexandrovna, ţâşnind din fotoliu…

— Ţi-am spus, ţi-am spus de la început, mămăică, că n-am să pot îndura ruşinea asta, urmă Zina. Oare trebuie neapărat să ne înjosim şi mai mult, să ne murdărim şi mai tare? Dar să ştii, mămăică, iau totul asupra mea, fiindcă sunt cea mai vinovată dintre toţi. Eu, eu, prin consimţământul meu, am dat curs acestei… intrigi josnice! Dumneata eşti mamă, mă iubeşti; te-ai gândit, în felul dumitale, după concepţiile dumitale, să-mi asiguri fericirea. Dumneata mai poţi fi iertată; dar eu, eu – niciodată!

— Zina, nu cumva vrei să povesteşti totul? O, Doamne! Am presimţit că pumnalul acesta nu-mi va cruţa inima!

— Da, mămăică, am să povestesc totul! Sunt terfelită, dumneata... Noi toţi suntem dezonoraţi!

— Exagerezi, Zina! Ţi-ai ieşit din fire şi nu-ţi mai dai seama ce spui! De ce neapărat să povesteşti? N-are niciun rost... Ruşinea nu cade asupra noastră... Am să dovedesc îndată că nu cade asupra noastră...

— Nu, mămăică, exclamă Zina cu un tremur de ură în glas, nu mai vreau să tac în faţa acestor persoane, a căror părere o dispreţuiesc şi care au venit aici numai ca să-şi râdă de noi! Nu vreau să îndur jigniri din partea lor; niciuna dintre ele n-are dreptul să mă împroaşte cu noroi. Toate sunt gata, chiar în clipa asta, să procedeze de treizeci de ori mai rău decât mine, decât dumneata! Cum ar îndrăzni ele să ne judece?... Ar putea oare...?

— Grozav! Frumos mai vorbeşte! Ce-i asta? Pe noi ne jigneşte! se auzi din toate părţile.

— Da, într-adevăr, nu-şi dă seama ce spune! rosti Natalia Dmitrievna.

Trebuie să observăm, în paranteze, că Natalia Dmitrievna avea dreptate. Dacă Zina nu le socotea pe cucoanele acestea vrednice de a o judeca pe dânsa, ce nevoie avea să iasă în faţa lor, în mod public, cu asemenea mărturisiri? În genere, Zinaida Afanasievna s-a pripit prea tare. Aceasta a fost pe urmă părerea celor mai luminate capete din Mordasov. Totul s-ar fi putut îndrepta! Totul s-ar fi putut pune la cale! Chiar Maria Alexandrovna, într-adevăr, şi-a dăunat sie însăşi în seara aceea prin pripeala şi prin aroganţa ei. Ar fi fost de ajuns dacă şi-ar fi râs de bătrânelul cel idiot şi l-ar fi azvârlit pe uşă afară! Dar Zina, parcă dinadins, împotriva bunului-simţ, împotriva înţelepciunii celor din Mordasov, se adresă prinţului.

— Prinţe, îi spuse ea bătrânului, care, din respect, se ridică chiar de pe scaun, atât de tare îl ului Zina în clipa aceea. Prinţe! Iartă-mă, iartă-ne! Te-am înşelat, te-am ademenit...

— Ai să taci odată, nefericito! zbieră isteric Maria Alexandrovna.

— Doamne! Doamne! *Ma charmante enfant*... îngână prinţul uimit.

Dar firea mândră, repezită şi foarte visătoare a Zinei o târa în clipa aceea afară din sfera oricărei bune-cuviinţe, cerută de împrejurări. Uită până şi de maică-sa, care se crispa spasmodic la auzul mărturisirilor sale.

— Da, te-am înşelat amândouă, prinţe: mămăica, prin faptul că s-a gândit a te sili să te însori cu mine, iar eu fiindcă am acceptat lucrul acesta. Ţi s-a dat să bei, iar eu am primit să cânt şi să mă fandosesc în faţa dumitale care, ca om slab şi lipsit de apărare, ai fost *tras pe sfoară*, cum s-a exprimat Pavel Alexandrovici. Ai fost tras pe sfoară din pricina averii dumitale, din pricina titlului de prinţ. Toate acestea au fost îngrozitor de josnice şi mă căiesc de ele. Dar îţi jur, prinţe, că am acceptat această ticăloşie nu din porniri josnice. Voiam... Dar ce spun! Ar fi o dublă josnicie să mă justific într-o chestiune ca asta! Dar îţi declar, prinţe, chiar dacă aş fi luat ceva de la dumneata, aş fi fost în schimb jucăria, sluga, dansatoarea, sclava dumitale... Am jurat şi mi-aş fi respectat cu sfinţenie jurământul!...

Un spasm puternic îi sugrumă gâtlejul, silind-o să se oprească în clipa aceea. Toţi oaspeţii încremeniseră parcă şi ascultau cu ochii holbaţi. Ieşirea Zinei, neaşteptată şi cu totul de neînţeles, îi zăpăcise. Singur prinţul era tulburat până la lacrimi, deşi nu înţelegea nici jumătate din spusele Zinei.

— Dar am să mă însor cu dumneata, *ma belle enfant*[42], dacă ţii a-tât de mult, bâigui el, asta va fi pentru mine o ma-re cinste. Numai că, te asigur, cred că a fost într-a-devăr un vis... Dar câte nu visez eu? De ce să te ne-li-niş-teşti atât? Am impresia că n-am priceput nimic, *mon ami*, urmă el, adresându-se lui Mozgliakov, te rog lămureşte-mă măcar tu...

[42] Frumoasa mea copilă (fr.).

— Iar dumneata, Pavel Alexandrovici, se adresă Zina lui Mozgliakov, pe care într-un timp hotărâsem să te privesc ca pe viitorul meu soţ şi care te-ai răzbunat acum atât de crâncen pe mine, cum te-ai putut asocia oamenilor acestora, ca să mă sfâşii şi să mă acoperi de ruşine? Şi mai spuneai că mă iubeşti! Dar nu am eu căderea să-ţi ţiu predici! Sunt mai vinovată decât dumneata. Te-am jignit, fiindcă într-adevăr te-am ademenit cu făgăduieli şi argumentele mele de mai înainte erau minciună şi manevre viclene ! Nu te-am iubit niciodată şi dacă m-am hotărât să mă mărit cu dumneata, am făcut-o numai ca să pot pleca undeva de aici, din oraşul ăsta blestemat şi să scap de toată infecţia de aici... Dar îţi jur că, măritându-mă cu dumneata, ţi-aş fi fost soţie bună şi credincioasă... Te-ai răzbunat crunt şi dacă asta îţi măguleşte orgoliul...

— Zinaida Afanasievna! exclamă Mozgliakov.

— Dacă-mi mai porţi ură...

— Zinaida Afanasievna!!

— Dacă vreodată, urmă Zina înăbuşindu-şi lacrimile, dacă vreodată m-ai iubit...

— Zinaida Afanasievna!!!

— Zina, Zina, fata mea! urla Maria Alexandrovna.

— Sunt un ticălos, Zinaida Afanasievna, sunt un ticălos! recunoscu Mozgliakov.

În jur se stârni o groaznică tulburare. Se iscară strigăte de mirare, de indignare, dar Mozgliakov stătea ţintuit locului, cu capul golit de gânduri, fără glas.

Firile slabe şi uşuratice, obişnuite cu o supunere veşnică şi care se hotărăsc în cele din urmă să se răzvrătească şi să protesteze, într-un cuvânt – să ajungă ferme şi consecvente, au de obicei o trăsătură comună şi anume: durata limitată a fermităţii şi a consecvenţei lor. De obicei, protestul lor are la început o intensitate maximă. Energia lor ajunge până la frenezie. Se aruncă asupra obstacolelor, cu ochii parcă închişi şi, mai totdeauna, îşi iau pe umeri o povară peste puterile lor. Dar ajungând la un punct

anumit, omul cuprins de turbare – ca şi cum s-ar fi speriat dintr-odată de sine însuşi, se opreşte înmărmurit, cu o groaznică întrebare în minte: „Ce-am făcut?” Pe urmă, se domoleşte numaidecât, scânceşte, cere explicaţii, cade în genunchi, cerşeşte iertare, imploră ca situaţia să se întoarcă, lucrurile ajungând iarăşi ca mai înainte, dar mai repede, cât se poate de repede...!

Aproape acelaşi lucru se întâmplă acum şi cu Mozgliakov. După ce-şi ieşise din fire, turbat, stârnind nenorocirea atribuită după aceea în întregime sieşi, după ce-şi potolise indignarea şi orgoliul – fapt pentru care se ura apoi el însuşi, se opri dintr-odată, chinuit de remuşcări, faţă de ieşirea neaşteptată a Zinei. Ultimele sale cuvinte îl răpuseră definitiv. A sări de la o extremitate la alta era chestie de un minut.

— Sunt un măgar, Zinaida Afanasievna! izbucni el, într-o criză frenetică de căinţă. Nu! Ce măgar? Măgar încă-i prea puţin. Sunt incomparabil mai rău decât un măgar! Dar am să-ţi dovedesc, Zinaida Afanasievna, am să-ţi dovedesc că şi măgarul poate avea suflet nobil!... Unchiule! Te-am minţit! Eu, eu, eu te-am minţit! N-ai visat; dumneata ai făcut într-adevăr, aievea, cererea în căsătorie, dar eu, eu, ticălosul, din răzbunare, fiindcă am fost refuzat, te-am asigurat că ai văzut totul în vis.

— Ies la iveală nişte lucruri uimitor de interesante, şuieră Natalia Dmitrievna la urechea Annei Nikolaevna.

— Prietene, răspunse prinţul, te rog, liniş-teş-te-te; m-ai speriat, zău aşa, cu strigătele tale. Te asigur că te înşeli... Eu, mă rog, sunt gata să mă însor, dacă aşa trebuie; dar tu însuţi m-ai asigurat că toate s-au petrecut numai în vis...

— O, cum să te conving? Învăţaţi-mă cum să-l conving acum! Unchiule, unchiule! E o chestie importantă, o chestie familială de cea mai mare importanţă! Înţelege, gândeşte-te!

— Prietene, dă-mi voie, am să mă gân-desc. Stai puţin. La-să-mă să-mi amintesc toate, pe rând. Mai întâi, l-am visat pe vizitiul Fe-o-fil...

— Ei! Nu de Feofil ne arde acum, unchiule!

— Ei, da, să zicem că acum nu ne arde de el. Pe urmă, a fost Na-po-le-on, apoi parcă am băut ceai şi a venit o doamnă care ne-a mâncat tot zahărul...

— Dar, unchiule, o buclarisi Mozgliakov cu mintea absentă, chiar Maria Alexandrovna ţi-a povestit adineauri despre Natalia Dmitrievna! Am fost chiar eu aici şi am auzit cu urechile mele! Eram ascuns şi mă uitam la voi printr-o crăpătură...

— Cum, Maria Alexandrovna, prinse din zbor vorba Natalia Dmitrievna, vasăzică dumneata i-ai povestit şi prinţului că ţi-am furat zahăr din zaharniţă! Vasăzică eu vin la dumneata ca să-ţi fur zahăr !

— Pleacă de aici! zbieră la dânsa Maria Alexandrovna, ajunsă în culmea deznădejdii.

— Nu, nu plec, Maria Alexandrovna, să nu mai îndrăzneşti a vorbi aşa; eu, vasăzică, îţi fur zahăr? De mult am auzit că povesteşti asemenea mârşăvii despre mine. Mi-a spus Sofia Petrovna în amănunt... Vasăzică, îţi fur zahăr?

— Dar, *mesdames*, exclamă prinţul, doar asta s-a întâmplat numai în vis! Ei, câte nu visez şi eu...!

— Putinică afurisită! murmură cu jumătate de gură Maria Alexandrovna.

— Cum, mă faci şi putinică! ţipă ascuţit Natalia Dmitrievna. Dar dumneata ce eşti? De mult ştiu că-mi zici putinică! Eu, cel puţin, eu am un soţ, iar dumneata ai un prostălău...

— Ei da, îmi amintesc că a fost şi o putinică, bolborosi inconştient prinţul, amintindu-şi convorbirea recentă cu Maria Alexandrovna.

— Cum şi dumneata te apuci să jigneşti o doamnă nobilă? Cum îndrăzneşti, prinţe, să ofensezi o nobilă? Dacă eu sunt o putinică, dumneata eşti un olog...

— Cine? Eu, olog?

— Ei da, olog şi pe deasupra ştirb, iată ce eşti!

— Ba mai e şi chior! răcni Maria Alexandrovna.

— În loc de coaste ai corset! adăugă Natalia Dmitrievna.

— Obrazul i-i pe arcuri!

— N-are deloc păr!

— Iar mustăţile prostănacului sunt false, întări Maria Alexandrovna.

— Maria Stepanovna, lasă-mi măcar nasul să fie veritabil, izbucni prinţul, uimit de asemenea sinceităţi neaşteptate. Prietene! Tu m-ai trădat! Tu ai povestit că am păr fals...

— Unchiule...!

— Nu, prietene, nu mai pot rămâne aici. Du-mă undeva... *Quelle société!*[43] Unde m-ai adus, Dumnezeule!

— Idiotule! Ticălosule! strigă Maria Alexandrovna.

— Dumnezeule, rosti bietul prinţ, am cam ui-tat de ce am venit aici, dar o să-mi amintesc numaidecât. Du-mă, frăţioare, undeva; altminteri, au să mă sfâşie! Şi apoi... Trebuie neîntârziat să-mi notez o idee nouă...

— Haidem, unchiule, cât nu-i prea târziu, am să te mut îndată la un hotel şi mă instalez şi eu cu dumneata...

— Ei, da, la ho-tel. *Adieu, ma charmante enfant*... Singură dumneata... Numai dumneata... Eşti bună. Eşti o fată cu suflet nobil! Hai, aşadar, dragul meu. O, Doamne!

Nu voi mai descrie sfârşitul neplăcutei scene care urmă după ieşirea prinţului. Oaspeţii se împrăştiară cu ţipete şi ocări. Maria Alexandrovna rămase, în sfârşit, singură, în mijlocul ruinelor şi al rămăşiţelor fostei sale glorii. Căci, vai! puterea, gloria, poziţia – toate dispărură, în acea singură seară! Maria Alexandrovna îşi dădu seama că nu se va mai putea ridica la locul de mai înainte. Despotismul ei îndelungat, de ani de zile, asupra întregii societăţi, se dărâmase definitiv. Ce-i mai rămânea acum de făcut? Să filosofeze. Dar nu s-a apucat să filosofeze. S-a frământat,

[43] Ce societate! (fr.).

turbată, toată noaptea. Zina dezonorată... Bârfelile vor curge pârâu. Vai, ce grozăvie!

Ca un cronicar fidel ce mă aflu, trebuie să amintesc că, în toată mahmureala asta, cel mai rău o păţi Afanasi Matveici, care se vârî, la urma urmelor, într-o căruţă, unde rămase de îngheţă până în zori. Veni, în sfârşit şi dimineaţa; dar nici ea nu aduse nimic bun. O nenorocire nu vine niciodată singură...

CAPITOLUL XV

Când soarta abate asupra cuiva o nenorocire, loviturile ei nu se mai sfârşesc. E un lucru ştiut de mult. Nu i-au fost de ajuns Mariei Alexandrovna dezonoarea şi ruşinea din seara trecută! Nu! Soarta i-a pregătit alte necazuri, mai mari şi mai rele.

Încă înainte de ora zece dimineaţa, se răspândi brusc prin tot oraşul un zvon straniu şi aproape de necrezut, întâmpinat de toţi cu o satisfacţie plină de răutate şi de îndârjire – aşa cum întâmpinăm de obicei orice scandal neobişnuit, care se întâmplă cuiva dintre apropiaţi. „Să-ţi pierzi până într-atât ruşinea, cinstea! strigau oamenii pretutindeni; să te înjoseşti până într-atât, să nesocoteşti orice decenţă, să scapi frânele până într-atât!” etc. etc. Iată ce s-a întâmplat. Dis-de-dimineaţă, să fi fost ora şapte, în casa Mariei Alexandrovna veni într-un suflet o bătrână săracă şi jalnică, deznădăjduită, cu obrazul şiroind de lacrimi, care o imploră pe slujnică s-o trezească cât mai repede pe domnişoara, numai pe domnişoara, pe furiş, ca nu cumva să afle Maria Alexandrovna. Zina, palidă şi zdrobită, ieşi numaidecât. Bătrâna îi căzu la picioare, sărutându-le şi udându-le cu lacrimi şi o rugă fierbinte să vină neîntârziat până la dânsa, la Vasea, bolnavul său,

căruia toată noaptea îi fusese aşa de rău, că poate nu apucă să trăiască până a doua zi. Plângând cu hohote, bătrâna îi spuse că însuşi Vasea o cheamă la dânsul ca să-şi ia rămas bun în clipele de pe urmă, că o imploră pe toţi sfinţii, în numele a tot ce a fost înainte şi că, dacă nu va veni, are să moară cu desperarea în suflet. Zina se hotărî pe loc să se ducă, deşi îndeplinirea acestei rugăminţi ar fi adeverit făţiş toate zvonurile pline de răutate din trecut în legătură cu biletul interceptat, cu purtarea ei scandaloasă şi altele. Fără să-i spună nimic mamei sale, îşi aruncă pe umeri şalul şi alergă numaidecât cu bătrâna, străbătând tot oraşul, până într-una din cele mai sărace mahalale ale Mordasovului, pe cea mai pierdută uliţă, într-o curte părăginită, unde se afla o căsuţă strâmbă, cu zidurile intrate în pământ, cu un soi de crăpături în loc de ferestre, troienită din toate părţile.

În căsuţa asta, într-o odăiţă mititică, scundă şi înăbuşitoare, a cărei sobă uriaşă ocupa nu mai puţin de jumătate din întreg spaţiul, pe un pat de lemn nevopsit, cu o saltea subţire ca o clătită, zăcea un tânăr învelit cu o manta veche. Avea obrazul palid şi supt, cu ochii lucind febril, braţele subţiri şi uscate ca nişte beţe; respira hârâit, anevoie... Se vedea că fusese cândva frumos; dar boala schimonosise trăsăturile fine ale feţei sale, pe care ţi-era milă şi groază s-o priveşti, ca figura oricărui ofticos sau, mai bine zis, muribund. Bătrâna lui mamă care un an întreg, aproape până în ultima clipă, aşteptase reînvierea lui Vasenka al ei, văzu, în sfârşit, că nu mai avea mult de trăit. Stătea acum în faţa lui, copleşită de durere, cu mâinile împreunate, fără o lacrimă şi nu se mai sătura să-l privească, neputând înţelege, deşi ştia prea bine că peste câteva zile scumpul său Vasea va fi acoperit cu pământ îngheţat, acolo, sub troienele de zăpadă, în cimitirul sărăcăcios. Dar nu la dânsa se uita Vasea în clipa aceea. Întreaga lui făptură, slăbită şi suferindă, respira fericire. O vedea, în sfârşit, în faţa lui pe aceea pe care o zărise

mereu, un an şi jumătate în şir, parcă aievea şi în vis, în timpul nopţilor de boală, lungi şi grele. Îşi dădu seama că l-a iertat, apărându-i, aidoma unui înger, în clipele din urmă ale vieţii. Ea îi strângea mâinile, plângea aplecată asupră-i, îi zâmbea, se mai uita încă o dată la dânsul cu ochii ei minunaţi şi tot ce fusese înainte, tot ceea ce pierduse, reînvia din nou în sufletul muribundului. Viaţa licări iarăşi în inima lui – de parcă, părăsindu-l, ar fi vrut să-l facă pe suferind a simţi cât de greu este să te desparţi de dânsa.

— Zina, rosti el, Zinocika! Nu mă plânge, nu tânji, nu te întrista, nu-mi aminti că o să mor curând. Am să mă uit la tine, aşa cum te privesc acum şi am să simt că inimile noastre sunt din nou împreună, că m-ai iertat; o să-ţi sărut din nou mâinile ca altădată şi o să mor, poate fără să bag de seamă! Ai slăbit, Zinocika! Îngerul meu, cu câtă bunătate te uiţi acum la mine! Dar îţi mai aduci aminte cum râdeai pe vremuri? Îţi aminteşti... Ah, Zina, nu-ţi cer iertare, nu vreau nici să mai pomenesc de cele întâmplate, fiindcă, Zinocika, fiindcă... Deşi tu poate că m-ai iertat... Eu n-am să-mi iert niciodată fapta. Au fost nopţi lungi, Zina, nopţi fără somn, îngrozitoare; şi în nopţile acelea, uite, chiar pe patul ăsta, zăceam şi mă gândeam îndelung. M-am gândit mult şi am hotărât de mult că-i mai bine pentru mine să mor, zău că-i mai bine!... Nu eram bun pentru viaţă, Zinocika!

Zina plângea, strângându-i mâinile în tăcere: parcă ar fi vrut să-l oprească în chipul acesta.

— De ce plângi, îngerul meu? urmă bolnavul. Pentru că mor, numai pentru asta? Toate celelalte au murit demult, demult au fost îngropate! Tu eşti mai deşteaptă decât mine, ai sufletul mai curat şi de aceea ştii de mult că sunt un om rău. Oare mă mai poţi iubi? Cât de mult m-a costat putinţa de a îndura gândul acesta, gândul că tu mă cunoşti ca un om rău, netrebnic! Cât orgoliu era în asta, poate un orgoliu nobil... Mai ştii! Ah, draga mea, întreaga mea viaţă a trecut numai în visuri. Visam întruna, visam mereu, însă

nu trăiam, eram trufaş, dispreţuiam mulţimea, dar cu ce mă mândream în faţa oamenilor? Nu ştiu nici eu. Cu puritatea sufletească, cu nobleţea sentimentelor? Toate acestea erau în visuri, Zina, când îl citeam pe Shakespeare; dar când am fost pus în faţa faptelor, mi-am arătat eu şi puritatea şi nobleţea sentimentelor...

— Ajunge, spuse Zina, destul!... Toate acestea s-au petrecut altfel, degeaba... te omori!

— De ce mă opreşti, Zina? Ştiu, m-ai iertat şi poate m-ai iertat de mult; dar tu m-ai judecat şi ţi-ai dat seama cine sunt eu; tocmai asta mă chinuie. Nu-s vrednic de iubirea ta, Zina! Tu şi în fapte te-ai dovedit cinstită şi generoasă: te-ai dus la mama ta, i-ai spus că ai să te măriţi cu mine şi cu nimeni altul. Te-ai fi ţinut de cuvânt, fiindcă la tine cuvântul merge mână-n mână cu fapta. Pe când eu, eu! Când am ajuns la fapte... Ştii tu, Zinocika, nici nu-mi dădeam seama pe atunci ce sacrificiu făceai, cununându-te cu mine! Mă gândeam numai că te măriţi cu mine, marele poet (adică viitor); refuzam să înţeleg pricinile pe care mi le arătai, când îmi cereai să mai aşteptăm cu nunta; te chinuiam, te tiranizam, te dispreţuiam şi am ajuns până la urmă să te ameninţ cu biletul acela. Nu eram nici măcar un ticălos în clipa aceea. Eram nici mai mult, nici mai puţin decât o lepădătură! O, cât trebuie să mă fi dispreţuit! Nu, e mai bine că mor! E mai bine că nu te-ai măritat cu mine. N-aş fi înţeles nimic din jertfa ta; te-aş fi chinuit, te-aş fi făcut să suferi cumplit din pricina sărăciei noastre. Ar fi trecut ani şi poate că te-aş fi urât ca pe-o piedică în viaţă. Pe când acum e mai bine! Acum, cel puţin, lacrimile mele amare mi-au purificat inima. Ah! Zinocika! Iubeşte-mă măcar un pic, aşa cum m-ai iubit pe vremuri! Măcar în aceste ultime clipe... Ştiu că nu-s vrednic de iubirea ta, dar... Dar... o, îngerul meu!

În tot timpul cât vorbise, Zina, hohotind şi ea de plâns, încercase de câteva ori să-l oprească. Dar el n-o asculta; era chinuit de dorinţa să spună tot ce avea pe suflet şi

vorbea mai departe, deşi cu mare greutate, sufocându-se, cu glas răguşit şi înăbuşit.

— Dacă nu m-ai fi întâlnit, dacă nu m-ai fi iubit, ai fi rămas în viaţă! spuse Zina. Ah, de ce, de ce ne-am legat unul de altul!

— Nu, draga mea, nu, nu-ţi face imputări fiindcă mor, urmă bolnavul. Vinovat în toate sunt numai eu! Cât orgoliu a fost la mijloc! Cât romantism! Ţi s-a povestit în amănunt, Zina, prostească mea istorie? Vezi tu, acum doi ani a fost aici un ocnaş, un deţinut, un răufăcător şi un ucigaş; şi când a trebuit să-şi ispăşească pedeapsa, s-a dovedit a fi omul cel mai laş. Ştiind că un bolnav nu poate fi pedepsit, şi-a procurat nişte vin, a făcut în el o infuzie de tutun şi a băut-o. Asta i-a provocat nişte vărsături cu sânge, care au durat atât de mult, încât i-au vătămat plămânii. A fost transportat la spital şi după câteva luni a murit de oftică crâncenă. Uite, îngerul meu, mi-am amintit de ocnaşul ăsta în ziua aceea... Ştii tu, după povestea cu biletul... M-am hotărât să mă omor şi eu. Dar ce crezi, de ce am ales oftica? De ce nu m-am spânzurat sau nu m-am înecat? M-am temut de o moarte năprasnică? Poate că şi din pricina asta, Zinocika. Dar am impresia că şi aici a fost la mijloc romantismul searbăd şi prostesc! Totuşi aveam pe atunci în minte: cât de frumos are să fie, când eu am să zac în pat, murind de oftică, iar tu o să te chinui şi o să suferi din pricină că m-ai adus la oftică; vei veni singură la mine să-mi ceri iertare, vei cădea în genunchi în faţa mea... Iar eu urma să te iert, murind în braţele tale... E prostesc, Zinocika, prostesc, nu-i aşa?

— Nu mai pomeni de asta! grăi Zina, nu spune asta! Tu nu eşti aşa... Mai bine să ne amintim de altceva, de ce-a fost frumos, fericit între noi !

— Mi-e amară inima, draga mea, de aceea spun. Un an şi jumătate nu te-am văzut! Mi-aş deschide acum tot sufletul înaintea ta! Fiindcă în tot timpul acesta, de atunci, am fost singur-singurel şi mi se pare că n-a fost un minut să nu mă

gândesc la tine, îngerul meu scump! Şi ştii, Zinocika? Cât de mult aş fi vrut să fac ceva, să mi se recunoască meritele, ca să te fac a-ţi schimba părerea despre mine. Până în ultima vreme nu credeam că o să mor; fiindcă nu m-a doborât oftica dintr-odată, am umblat mult cu pieptul bolnav. Şi câte presupuneri caraghioase îmi făceam! Visam, de pildă, să ajung deodată un mare poet, să tipăresc *Otecestvenîie zapiski*, un poem cum n-a mai fost pe lume. Mă gândeam să-mi revărs în el toate sentimentele, întreg sufletul, aşa fel ca, oriunde te-ai fi aflat, eu să fiu mereu alături de tine, să-ţi amintesc veşnic de mine prin versurile mele şi cel mai frumos vis al meu era ca tu să cazi pe gânduri până la urmă şi să spui: „Nu, nu-i un om atât de rău cum am crezut!” E prostesc, Zinocika, prostesc, nu-i aşa?

— Nu, nu, Vasea, nu! spuse Zina.

Se lipi de pieptul lui, sărutându-i mâinile.

— Şi cât de gelos am fost pe tine în tot acest răstimp! Am impresia că aş fi murit, dacă aş fi auzit de nunta ta! Trimiteam iscoade la tine, te pândeam, te spionam... Uite, ea se ducea întruna (făcu semn cu capul spre maică-sa). Tu nu l-ai iubit pe Mozgliakov, nu-i aşa, Zinocika? O, îngerul meu! Ai să-ţi aminteşti de mine, după ce o să mor? Ştiu că o să-ţi aminteşti; dar au să treacă anii, inima are să ţi se răcească, o să ţi se lase în suflet frigul, iarna şi ai să mă uiţi, Zinocika...!

— Nu, nu, niciodată! Nici n-am să mă mărit!... Eşti cel dintâi pentru mine... pe veci...

— Totul moare, Zinocika, totul, până şi amintirea!... Şi sentimentele noastre nobile mor şi ele. În locul lor vine înţelepciunea. De ce să mai cârteşti! Bucură-te de viaţă, Zina, trăieşte ani îndelungaţi, fii fericită. Iubeşte şi pe altul, dacă o să-ţi fie drag, doar n-ai să iubeşti un mort! Numai adu-ţi aminte, măcar din când în când; ce-a fost rău nu-ţi aminti, iartă răul: au fost doar şi în dragostea noastră lucruri frumoase, Zinocika! O, zile de aur, care nu se vor

mai întoarce... Ascultă, îngerul meu, totdeauna mi-au plăcut clipele înserării, ale asfinţitului. Adu-ţi aminte de mine cândva în aceste clipe! O, nu, nu! De ce să mor? O, cât aş fi vrut acum să renasc! Aminteşte-ţi, draga mea, adu-ţi aminte, aminteşte-ţi vremurile acelea! Atunci era primăvară, soarele strălucea atât de viu, florile înfloreau, era parcă sărbătoare în jurul nostru... Şi acum! Priveşte ! Priveşte !

Şi nefericitul arătă cu mâna uscată spre geamul tulbure, îngheţat. Apoi apucă mâinile Zinei, le lipi de ochi şi izbucni într-un plâns amar. Hohotele aproape că-i sfâşiau pieptul istovit de boală.

Şi ziua întreagă el suferi cumplit, se întristă şi plânse. Zina îl mângâia cum putea, dar sufletul îi era chinuit de moarte. Îi spuse că n-o să-l uite şi că niciodată n-are să iubească pe nimeni aşa cum l-a iubit pe dânsul. El o credea, zâmbea, îi săruta mâinile; dar amintirile trecutului nu făceau decât să-i ardă şi să-i tortureze inima. Aşa trecu toată ziua. Între timp, Maria Alexandrovna, îngrozită, trimise de vreo zece ori după Zina, implorând-o să se întoarcă acasă, să nu se nenorocească de-a binelea în ochii opiniei publice. În sfârşit, după ce se întunecă, pierzându-şi capul de groază, maică-sa se hotărî să meargă singură la Zina. O chemă în odaia vecină şi aproape în genunchi o imploră „să nu îndrepte acest ultim şi ucigător pumnal asupra inimii sale”. Zina o întâmpină bolnavă: îi ardea capul. Asculta şi n-o înţelegea pe mămăica ei. Maria Alexandrovna plecă în cele din urmă, plină de deznădejde, fiindcă Zina hotărâse să-şi petreacă noaptea în casa muribundului. Toată noaptea nu se dezlipi de căpătâiul lui. Dar bolnavului îi era din ce în ce mai rău. Se făcu din nou zi, dar nu mai era nicio speranţă că bolnavul va apuca să trăiască. Bătrâna mamă, ca ieşită din minţi, umbla de colo-colo, neînţelegând parcă nimic, îi dădea fiului său doctorii pe care acesta nu mai voia să le ia. Agonia dură mult. Nu mai putea vorbi şi din pieptul lui izbucneau doar nişte

sunete răguşite, incoherente. Până la ultima lui clipă se uită mereu la Zina, căutând-o din ochi şi când licărul de lumină începu să se stingă în privirea lui, tot îi mai căuta mâna, rătăcind cu mâna-i nesigură, ca să i-o strângă. Între timp, ziua scurtă de iarnă se apropia de sfârşit. Şi când cea din urmă rază de soare polei, ca un rămas bun, singura ferestruică îngheţată a odăiţei, sufletul chinuit al bolnavului zbură în urma acestei raze, părăsind trupul vlăguit. Bătrâna mamă, văzând în faţa ei cadavrul scumpului ei Vasea, îşi plesni palmele, scoase un răcnet şi se aruncă la pieptul mortului.

— Numai tu, viperă, l-ai scos din minţi! îi strigă ea, deznădăjduită, Zinei. Tu, blestemato, l-ai lăsat, tu, ucigaşo, l-ai nenorocit!

Dar Zina nu mai auzea nimic. Stătea la căpătâiul mortului ca scoasă din minţi. În cele din urmă, se aplecă asupra lui, îl închină, îl sărută şi ieşi automat din odaie. Ochii îi ardeau, capul i se învârtea. Impresiile chinuitoare, cele două nopţi petrecute aproape fără somn fură cât pe ce s-o facă a-şi pierde minţile. Simţea tulbure că tot trecutul ei parcă i se smulsese din inimă şi că începea pentru dânsa o viaţă nouă, mohorâtă şi ameninţătoare. Dar nu făcu nici zece paşi şi Mozgliakov răsări ca din pământ în faţa ei; se părea că o aşteptase dinadins în locul acela.

— Zinaida Afanasievna, începu el cu o şoaptă timidă, uitându-se parcă febril în juru-i, fiindcă nu se întunecase încă de tot, Zinaida Afanasievna, bineînţeles, sunt un măgar! Adică, dacă vrei, acum nu mai sunt măgar, fiindcă, vezi dumneata, am procedat, oricum, în mod onorabil. Totuşi, mă căiesc că am fost măgar... Am impresia că mă încurc, Zinaida Afanasievna, dar... Iartă-mă, asta s-a petrecut din felurite pricini...

Zina se uita la dânsul aproape inconştientă şi-şi urma, în tăcere, drumul. Fiindcă trotuarul înalt de lemn era prea îngust pentru ca doi inşi să meargă alături şi Zina nu-i

făcea loc, Pavel Alexandrovici sări de pe trotuar, alergând lângă ea pe caldarâm şi uitându-i-se necontenit în faţă.

— Zinaida Afanasievna, adăugă el, am chibzuit şi, dacă vrei dumneata, sunt gata să-mi reînnoiesc propunerea. Sunt dispus chiar să uit totul, Zinaida Afanasievna, toată ruşinea, şi-s gata să iert, dar numai cu o condiţie: cât timp suntem aici, totul să rămână în secret. Dumneata să pleci de aici cât se poate de repede; eu, pe furiş, după dumneata. Ne cununăm undeva într-un colţ pierdut de ţară, aşa că nimeni n-o să ne ştie; iar de acolo plecăm îndată la Petersburg, fie şi cu diligenţa poştei, aşa că dumneata să nu-ţi iei decât o valiză mică... Ce zici? Primeşti, Zinaida Afanasievna? Răspunde mai repede! Nu pot aştepta prea mult; am putea fi văzuţi împreună.

Zina nu răspunse şi se uită doar la Mozgliakov, dar cu asemenea privire, încât el pricepu pe loc totul, îşi scoase pălăria, făcu o plecăciune şi se mistui la cea dintâi cotitură într-o ulicioară.

„Oare cum vine asta? se gândi el; alaltăieri, seara, era aşa de emoţionată şi luase toată vina asupra ei. Pesemne că se schimbă de la o zi la alta!”

Iar între timp în Mordasov evenimentele se perindau unul după altul. Se petrecu o întâmplare tragică. Prinţul, mutat de Mozgliakov la hotel, căzu la pat în aceeaşi noapte, îmbolnăvindu-se grav. Cei din Mordasov aflară asta a doua zi dimineaţa. Kallist Stanislavici aproape nu se dezlipi de lângă bolnav. Spre seară se făcu un consult cu toţi medicii din Mordasov. Invitaţiile fură trimise în limba latină. Dar în ciuda limbii latine, prinţul îşi pierdu de tot memoria, aiura, îl ruga pe Kallist Stanislavici să-i cânte o romanţă, vorbea de nişte femei; uneori părea că se sperie de ceva şi ţipa. Doctorii hotărâră că, din pricina ospitalităţii celor din Mordasov, prinţul căpătase o inflamaţie la stomac, care trecuse, nu se ştie cum (pesemne pe drum), la cap. Nu era exclus şi un oarecare şoc moral. Concluzia fu că prinţul era de mult predispus să

moară şi de aceea va deceda neapărat. Aici nu greşiră, fiindcă bietul bătrânel muri a treia zi, spre seară, la hotel. Aceasta îi ului pe cei din Mordasov. Nimeni nu se aşteptase la o atât de serioasă întorsătură a lucrurilor. Se repeziră cu gloata la hotel, unde zăcea trupul neînsufleţit, negătit încă. Judecară şi răsjudecară, dădură din cap şi încheiară, acuzând cu asprime pe „ucigaşele nefericitului prinţ”, subînţelegând prin asta, fireşte, pe Maria Alexandrovna şi pe fiică-sa. Toţi simţiră că istoria asta, numai prin caracterul ei scandalos, putea căpăta o publicitate neplăcută, te pomeneşti că putea ajunge chiar şi în ţările cele mai îndepărtate – şi câte şi mai câte nu fură spuse şi dezbătute. În tot timpul acesta, Mozgliakov se frământă, dând din colţ în colţ, până când, în cele din urmă, ameţi. În această stare de spirit se văzuse cu Zina. Într-adevăr, situaţia lui era dificilă. El îl adusese pe prinţ în oraş; el îl mutase la hotel; iar acum, nu ştia ce să facă cu decedatul, cum şi unde să-l înmormânteze, pe cine să anunţe? Să ducă trupul la Duhanovo? Afară de asta, trecea drept nepot. Tremura de teamă să nu fie învinuit de moartea venerabilului bătrân. „Te pomeneşti că afacerea are ecou la Petersburg, în înalta societate!” se gândea el, cutremurându-se. De la cei din Mordasov nu putea să capete niciun sfat. Toţi se speriară, nu se ştie de ce; se retraseră deodată din faţa trupului neînsufleţit şi-l lăsară pe Mozgliakov într-un soi de izolare mohorâtă.

Pe neaşteptate, situaţia se schimbă ca prin farmec. A doua zi dis-de-dimineaţă, în oraş sosi un vizitator. Despre vizitatorul acesta începu să vorbească într-o clipită întreg Mordasovul, dar în taină parcă, în şoaptă, privindu-l prin toate crăpăturile şi ferestrele, când trecu cu trăsura pe Strada Mare, îndreptându-se spre guvernator. Însuşi Piotr Mihailovici parcă se sperie niţeluş, neştiind cum să se descurce cu oaspetele, care era prinţul Şcepetilov, destul de cunoscut, rudă cu răposatul, un om încă aproape tânăr, de vreo treizeci şi cinci de ani, cu epoleţi de colonel şi

eghileţi. Toţi funcţionarii fură pătrunşi de o spaimă nemaipomenită din pricina acestor eghileţi. Şeful poliţiei, de pildă, se pierdu de tot; se înţelege – numai moralmente; fizic, se prezentă în persoană, deşi i se cam lungise obrazul. Se află numaidecât că prinţul Şcepetilov venise din Petersburg şi că pe drum trecuse prin Duhanovo. Negăsind pe nimeni la Duhanovo, plecă pe urmele unchiului la Mordasov, unde primi, ca o lovitură de trăsnet, ştirea morţii bătrânului şi află cele mai amănunţite zvonuri în legătură cu împrejurările acestei morţi. Piotr Mihailovici se cam fâstâci chiar, în timp ce dădea lămuririle necesare; ba toţi cei din Mordasov se purtau cu un aer oarecum vinovat. În plus, oaspetele avea o faţă nespus de severă şi nemulţumită, deşi s-ar părea că nu poţi fi nemulţumit de o moştenire. Trecu de îndată la acţiune, personal. Mozgliakov imediat şi în mod ruşinos se făcu nevăzut în faţa veritabilului nepot, nu un impostor şi se mistui nu se ştie unde. Se hotărî ca trupul răposatului să fie transportat de îndată la mânăstire, unde trebuia să se facă şi slujba. Oaspetele dădea dispoziţiile scurt, sec, cu severitate, dar cu tact şi decenţă. A doua zi, tot oraşul se adună la mânăstire, ca să ia parte la slujbă. Printre cucoane se răspândi zvonul absurd că Maria Alexandrovna are să se înfăţişeze personal la biserică şi că, în genunchi înaintea sicriului, are să-şi ceară iertare şi că aşa ceva se cuvine, de altfel, după lege. Se înţelege că toate acestea se dovediră prostii şi că Maria Alexandrovna nu se ivi la biserică.

Am şi uitat să spunem că îndată după întoarcerea fiicei acasă, mămăica ei hotărî să se mute în aceeaşi seara la ţară, socotind că e cu neputinţă să mai rămână în oraş. Acolo asculta atentă, din colţul său, toate zvonurile din oraş, trimitea iscoade să afle ştiri despre persoana nou sosită şi tot timpul era agitată. Drumul de la mânăstire spre Duhanovo trecea la o depărtare mai mică de o verstă de ferestrele casei sale de la ţară. De aceea, Maria Alexandrovna putu să cerceteze uşor lunga procesiune

care porni de la mânăstire spre Duhanovo, după slujbă. Sicriul era dus pe un dric înalt. În urma lui se întindea şirul lung de trăsuri, care-l petrecură pe răposat până la cotitura spre oraş. Şi mult timp se mai zări ca o pată neagră pe câmpul alb ca neaua dricul acesta posomorât, condus la pas, cu măreţia cuvenită. Dar Maria Alexandrovna nu putu să privească mult timp şi se depărtă de la fereastră.

Peste o săptămână ea se mută la Moscova, împreună cu fiică-sa şi cu Afanasi Matveici; iar peste o lună în Mordasov se află că satul din preajma oraşului, aparţinând Mariei Alexandrovna, ca şi casa din târg erau de vânzare. Şi iată cum Mordasovul pierdea pentru vecie o doamnă aşa *comme il faut*! Se înţelege că nici cu acest prilej nu lipsiră comentariile veninoase. Se susţinea, de pildă, că satul se vindea împreună cu Afanasi Matveici... Trecu un an-doi şi lumea uită aproape cu desăvârşire de Maria Alexandrovna. Căci, vai! Aşa se întâmplă întotdeauna! De altfel, se spunea că ea îşi cumpărase un alt sat şi se mutase în alt oraş gubernial, unde, bineînţeles, îi ţinea pe toţi sub papuc, că Zina nu se măritase, că Afanasi Matveici... Dar n-are rost să repetăm aceste zvonuri; ele erau cât se poate de neadevărate.

Au trecut trei ani de când am isprăvit de scris cel din urmă rând din prima parte a cronicii despre Mordasov şi cine şi-ar fi putut închipui că am să fiu nevoit a redeschide manuscrisul şi a mai adăuga o ştire la povestirea mea. Dar să trecem la subiect! Voi începe cu Pavel Alexandrovici Mozgliakov. După ce dispăru din Mordasov, el plecă la Petersburg, unde căpătă fără complicaţii postul care-i fusese făgăduit mai demult. În curând, el uită toate evenimentele din Mordasov, se aruncă în vâltoarea vieţii mondene, pe Vasilievski Ostrov şi în rada Galernaia[xli], petrecu, făcu curte şi, fiind mereu în pas cu vremurile, se îndrăgosti, prezentă o cerere în căsătorie, mai înghiţi un

refuz şi, neputându-l suporta, din pricina firii sale uşuratice şi neavând nicio treabă, ceru să i se acorde o funcţie într-o expediţie în unul din cele mai îndepărtate ţinuturi ale nemărginitei noastre patrii, în vederea unei inspecţii sau cu alt scop, nu ştiu precis. Expediţia străbătu cu bine toate pădurile şi pustiurile şi, în sfârşit, după o lungă călătorie, se înfăţişă în oraşul principal al unui „foarte îndepărtat ţinut", la guvernatorul general. Era un general înalt, uscăţiv şi sever, vechi ostaş, rănit în lupte, cu două stele şi cu o cruce albă la gât. Primi expediţia cu un aer important şi ceremonios şi invită pe toţi funcţionarii care o alcătuiau la un bal care se dădea la dânsul în aceeaşi seară, cu prilejul onomasticii doamnei guvernator general. Pavel Alexandrovici fu foarte mulţumit de această invitaţie. Se găti cu costumul lui confecţionat la Petersburg, cu care avea să facă efect şi intră dezgheţat în salonul cel mare, deşi îşi pierdu puţin din siguranţă la vederea mulţimii de epoleţi compacţi din fir răsucit şi de tunici civile cu stea. Trebuia să prezinte omagii doamnei guvernator general, despre care auzise că-i tânără şi foarte frumoasă. Se apropie dându-şi aere şi încremeni dintr-odată de uimire. În faţa lui stătea Zina, într-o superbă rochie de bal, cu briliante, mândră şi inaccesibilă. Nu-l recunoscu deloc pe Pavel Alexandrovici. Privirea ei lunecă nepăsătoare peste figura lui şi se îndreptă numaidecât spre altcineva. Uluit, Mozgliakov se retrase mai la o parte şi se ciocni în mulţime de un funcţionar tânăr şi sfios, care părea speriat de sine însuşi, trezindu-se la balul guvernatorului general. Pavel Alexandrovici se apucă numaidecât să-l descoasă şi descoperi lucruri foarte interesante. Află că guvernatorul general se însurase acum doi ani, când plecase din „ţinutul îndepărtat" la Moscova şi luase o fată putred de bogată, dintr-o familie cu vază. Că generăleasa „e straşnic de *bine*, ba s-ar putea spune că-i cea mai frumoasă femeie din ţinut, dar se ţine neînchipuit de mândră şi dansează numai cu generali"; că la balul de

faţă sunt în total nouă generali, cu ai lor şi cu cei sosiţi, cuprinzând în numărul lor şi pe consilierii de stat activi; că, în sfârşit, „generăleasa are o mămică, care locuieşte împreună cu dânsa şi mămica se trage din cea mai înaltă societate şi-i foarte deşteaptă”, dar că şi mămica însăşi se supune orbeşte voinţei fiicei sale, iar guvernatorul general o pierde din ochi pe soţia lui. Mozgliakov încercă să pomenească de Afanasi Matveici, dar „în ţinutul îndepărtat” nimeni n-avea idee despre dânsul. Îmbărbătându-se niţeluş, Mozgliakov se plimbă prin odăi şi o găsi curând pe Maria Alexandrovna gătită superb, făcându-şi vânt cu un evantai scump şi discutând însufleţit cu o persoană din starea a patra. În juru-i se înghesuiau câteva cucoane care alergau după protecţii şi Maria Alexandrovna era, după toate aparenţele, extrem de amabilă cu ele. Mozgliakov riscă şi i se prezentă. Maria Alexandrovna tresări parcă un pic, dar îşi reveni pe loc, aproape într-o clipită. Binevoi cu amabilitate să-l recunoască pe Pavel Alexandrovici; îl întrebă despre cunoştinţele sale din Petersburg şi cum de nu-i în străinătate? De Mordasov nu pomeni niciun cuvânt: parcă nici n-ar fi existat pe lume. La urmă, pronunţă numele unui prinţ important din Petersburg şi se interesă de sănătatea lui, deşi Mozgliakov n-avea idee de prinţul acesta; apoi se întoarse pe nesimţite spre un demnitar cu părul cărunt şi pomădat, care se apropiase de dânsa şi peste o clipă îl uită cu desăvârşire pe Pavel Alexandrovici care stătea în faţa ei. Cu un zâmbet sarcastic pe buze şi cu pălăria în mână, Mozgliakov se întoarse în salonul cel mare. Nu se ştie de ce, simţindu-se atins, ba chiar jignit, hotărî să nu danseze, înfăţişarea lui distrată şi posomorâtă totodată şi zâmbetul caustic, mefistofelic de pe buze nu-l părăsiră toată seara. Se sprijini, în chip pitoresc, de o coloană (salonul parcă dinadins avea coloane) şi tot timpul balului, câteva ceasuri la rând, rămase în acelaşi loc, urmărind-o din priviri pe Zina. Dar vai! toate ifosele sale, toate pozele extraordinare

pe care şi le lua – înfăţişare dezamăgită etc., etc. – toate se pierdură în zadar. Zina nu-l observă defel. În sfârşit, turbat, durându-l picioarele de atâta stat, flămând, fiindcă nu putea să rămână la cină în calitate de îndrăgostit copleşit de suferinţă, se întoarse la locuinţa lui, cu desăvârşire istovit şi parcă bătut. Nu se culcă multă vreme, amintindu-şi lucruri de mult uitate. Chiar a doua zi dimineaţă, se prezentă prilejul unei plecări în delegaţie şi Mozgliakov ceru bucuros să plece în această misiune. În clipa când părăsi oraşul, se simţi din nou împrospătat sufleteşte. Întinderea pustie, nemărginită, era acoperită de zăpadă, ca de o mantie orbitoare. În zare, unde se îngemăna cerul cu pământul, se înşiruiau negre pădurile.

Caii nărăvaşi goneau, stârnind cu copitele pulbere de zăpadă. Clopoţelul saniei zăngănea. Pavel Alexandrovici căzu pe gânduri, apoi se lăsă furat de visuri şi la urmă adormi cât se poate de liniştit. Se trezi tocmai la a treia staţie, odihnit şi sănătos şi dispoziţia sa sufletească era acum cu totul alta.

NOTE şi COMENTARII

STEPANCIKOVO ŞI LOCUITORII SĂI[xlii]

Din însemnările unui necunoscut

Traducere de NICOLAE GANE

Partea întâi

I. Introducere

Demisionând din armată, unchiul meu, Egor Ilici Rostanev, s-a stabilit definitiv la conacul său din satul Stepancikovo, căpătat prin moştenire, şi s-a apucat de gospodărie ca un moşier sadea, care nu-şi părăseşte niciodată domeniile. Sunt oameni care ştiu să rămână mulţumiţi în orice situaţie s-ar afla, adaptându-se la orice condiţii; o asemenea fire avea şi colonelul în retragere, un om de o rară bunătate şi dispus oricând să accepte orice sugestie din afară. Dacă i-ar fi trăsnit cuiva prin cap să-l roage mai stăruitor de a fi purtat în cârcă vreo două verste, l-ar fi dus, probabil, fără să crâcnească; în bunătatea lui nemărginită, era gata uneori să dea primului venit orice, la cea dintâi rugăminte, până şi ultima lui cămaşă. Era un om voinic, înalt şi bine făcut, cu obrajii rumeni, cu dinţii ca fildeşul, mustaţa lungă, blondă, cu glasul tunător şi râsul zgomotos, izvorât din inimă; vorbea în fraze scurte, sacadat şi pripindu-se. Se apropia de patruzeci de ani; până atunci, aproape de la vârsta de şaisprezece ani, fusese husar. Căsătorit de foarte tânăr, îşi iubea soţia la nebunie, dar aceasta a murit curând, lăsând în inima lui o amintire neştearsă, plină de recunoştinţă duioasă. În sfârşit, căpătând această moştenire, după cum am spus, s-a mutat la conacul Stepancikovo, împreună cu cei doi copii ai săi: băiatul Iliuşa, în vârstă de opt ani

(venirea sa pe lume costase viaţa mamei), şi fiica, Saşenka, o fetiţă de cincisprezece ani, care, după moartea mamei sale, fusese dată internă la un pension din Moscova. Curând însă, casa unchiului meu ajunse o adevărată arcă a lui Noe. Iată cum s-au petrecut lucrurile.

Cam tot pe vremea când căpătase moştenirea şi demisionase din armată, rămăsese văduvă şi maică-sa, generăleasa Krahotkina, care, cu vreo şaisprezece ani în urmă, se măritase pentru a doua oară cu un general; pe atunci unchiul meu era încă sublocotenent şi tocmai se pregătea şi el să se însoare. Mult timp maică-sa n-a binevoit să-i dea binecuvântarea cuvenită pentru această căsătorie, vărsând lacrimi amare şi învinuindu-l de egoism, de ingratitudine şi lipsă de respect. Căuta să-i demonstreze cu orice preţ că averea lui din acea vreme, de două sute cincizeci de suflete, este şi aşa neîndestulătoare pentru întreţinerea familiei (adică pentru întreţinerea mamei sale cu numeroasa ei suită de bătrâne pripăşite, şi liota de jivine: pudeli, mopşi, şpiţi, pisici siameze etc.), şi, în toiul furtunii dezlănţuite, în avalanşa de reproşuri, imputări şi strigăte isterice, deodată şi spre surprinderea tuturor, se recăsători ea la respectabila vârstă de patruzeci şi doi de ani, înainte ca fiul ei să fi apucat să se însoare. De altfel, şi în cazul acesta ea găsi un pretext de a-l învinui pe sărmanul meu unchi, susţinând sus şi tare că se mărită numai şi numai ca să aibă un adăpost la bătrâneţe, lucru pe care nu speră să i-l poată asigura fiul ei, acest egoist nerespectuos, care îşi luase îndrăzneala de neiertat să-şi înjghebe un cămin propriu.

Nu mi-a fost dat niciodată să aflu adevărata cauză care l-a făcut pe un om atât de chibzuit cum era decedatul Krahotkin să contracteze această căsătorie cu o văduvă în vârstă de patruzeci şi doi de ani. E de presupus că el conta pe o oarecare avere în numerar a văduvei. Alţii au socotit că avea nevoie pur şi simplu de o îngrijitoare, întrucât presimţea apropierea nenumăratelor boli care-l loviră apoi

la bătrâneţe. Se ştie doar că generalul nu avea niciun respect faţă de nevastă-sa şi în tot timpul convieţuirii lor a zeflemisit-o veninos cu orice ocazie. Era un om ciudat. Incult, dar destul de inteligent, dispreţuia categoric pe toţi şi totul, nu avea niciun fel de norme de conduită, îşi bătea joc absolut de orice, iar spre bătrâneţe, din cauza boleşniţelor rezultate dintr-un fel de viaţă nu tocmai cumpătată şi morală, deveni rău, irascibil şi dur. Făcuse o carieră destul de frumoasă; la un moment dat însă, în urma unui „incident regretabil“, a fost nevoit să demisioneze în condiţii foarte puţin onorabile, reuşind cu greu să scape de boxa acuzaţilor, dar pierzându-şi drepturile la pensie. Faptul îl înrăi şi mai mult. Lipsit de orice resurse de existenţă, nestăpânind decât vreo sută de suflete într-un sat ruinat, el îşi încrucişă braţele şi, tot restul vieţii, timp de doisprezece ani încheiaţi, nu-şi mai bătu capul să se intereseze din ce mijloace trăieşte, cine îl întreţine; nu înceta, cu toate acestea, să pretindă o viaţă de confort, nu-şi limita cheltuielile şi ţinea un atelaj frumos de cupeu. Curând fu paralizat la picioare şi ultimii zece ani şi-i petrecu într-un fotoliu-balansoar comod, legănat şi purtat când era nevoie de doi lachei voinici, care nu auziseră în tot timpul acesta din partea lui decât cele mai variate ocări şi înjurături. Cupeul, lacheii şi fotoliul erau întreţinute pe cheltuiala fiului nerespectuos, care îi trimitea maică-sii ultimii bănuţi, ipotecând şi supraipotecând moşia, refuzându-şi satisfacerea nevoilor celor mai imperioase, contractând datorii aproape imposibil de acoperit în situaţia lui de atunci; şi totuşi, învinuirea de egoism şi de nerecunoştinţă a continuat să planeze asupră-i cu o persistenţă neatenuată. Dar, din pricina firii sale, unchiul meu sfârşi prin a se crede el însuşi un egoist îngrozitor, şi, ca să se pedepsească, să nu mai fie egoist, îşi mări sacrificiile, trimiţând sume şi mai mari. Generăleasa îşi adora soţul. De altfel, o încânta cel mai mult faptul că el

este general, ceea ce îi oferea posibilitatea de a se bucura de avantajele şi onorurile poziţiei de generăleasă.

Avea rezervat în casă un apartament separat în care, în tot timpul vieţii generalului, huzurise în societatea unor bătrâne pripăşite, colportoare de la oraş şi confidente. Se bucura în orăşelul acela de mare respect, ca o doamnă de rang. Bârfelile, invitaţiile de a fi naşă şi nună, preferansul de o copeică miza şi consideraţia faţă de poziţia ei de generăleasă o compensau deplin pentru neplăcerile de acasă. Primea vizita gaiţelor de la oraş care o ţineau la curent cu tot ce se întâmplă; oriunde se ducea, i se rezerva locul de cinste; într-un cuvânt, trăgea din situaţia sa de generăleasă toate avantajele posibile. Generalul nu se amesteca în treburile ei; în schimb, în prezenţa altora, îi făcea o deosebită plăcere să-şi bată joc de nevastă-sa în modul cel mai scandalos, punându-şi, de pildă, asemenea întrebări: de ce s-o fi căsătorit el cu o „asemenea prescurăreasă“? – şi nimeni nu îndrăznea să-l contrazică. Treptat însă, îl părăsiră toţi cunoscuţii, în timp ce el era atât de dornic de societate; îi plăcea să pălăvrăgească, să discute, să fie ascultat. Era un liberal şi ateist de modă veche, şi se lansa mereu în discuţii pe probleme înalte.

Totuşi ascultătorii lui din oraşul X nu se arătară prea ahtiaţi după discuţii pe probleme înalte, şi vizitele lor deveneau din ce în ce mai rare. Încercară şi jocul de familie vist-preferans; dar partidele se isprăveau de obicei prin adevărate accese de furie din partea generalului, încât generăleasa şi companioanele ei îngrozite aprindeau lumânări, bolboroseau rugăciuni, dădeau în bobi şi în cărţi, împărţeau colaci deţinuţilor din temniţa locală şi aşteptau cu frica în sân sosirea orei de după-masă, când urma să înceapă iarăşi partida de cărţi şi deci să înghită pentru orice greşeală invective, înjurături, ba aşteptându-se oricând să fie luate şi la bătaie. Generalul, dacă nu-i plăcea ceva, nu cunoştea niciun fel de oprelişti: ţipa ca o precupeaţă, înjura ca un vizitiu, ba uneori, sfâşiind cărţile

ferfeniţă şi trântindu-le pe podea, era în stare să-şi ia la goană partenerii sau să plângă de necaz şi răutate, pentru simplul fapt că s-a jucat un valet în loc de nouă. Dar iată că, slăbindu-i vederea de tot, simţi nevoia ca cineva să-i citească. Şi atunci apăru Foma Fomici Opiskin[xliii].

Mărturisesc că anunţ cu oarecare solemnitate apariţia acestei feţe noi, căci este, fără îndoială, unul dintre personajele principale ale povestirii mele. În ce măsură ar avea dreptul să se bucure de atenţia cititorului rămâne de văzut; prefer să las în seama cititorului însuşi rezolvarea acestei chestiuni mai delicate.

Foma Fomici apăru în casa generalului Krahotkin în chip de pripăşit fără căpătâi, tolerat să se înfrupte la masa stăpânului. De unde a venit nu ştia nimeni. De altfel, am şi făcut unele investigaţii obţinând câteva date despre această figură notabilă. Se spunea, în primul rând, că slujise cândva pe undeva şi că fusese prigonit, bineînţeles, „pentru dreptate“. Se mai spunea că s-ar fi ocupat o vreme la Moscova şi cu literatura. Tot ce se poate, căci ignoranţa crasă a lui Foma Fomici, desigur, nu putea constitui un impediment pentru o carieră literară. Cert este însă că nu i-a reuşit niciodată nimic, fiind nevoit, în cele din urmă, să se aciuieze la general în situaţia de lector personal şi martir. Nu exista umilinţă pe care să n-o fi suportat pentru o bucată de pâine la masa generalului. E adevărat că, ulterior, după moartea generalului, când la rându-i şi cu totul neaşteptat Foma deveni brusc un personaj extrem de important, el a căutat de repetate ori să ne convingă că a consimţit să facă pe bufonul numai şi numai dintr-un generos sentiment de prietenie; că generalul a fost protectorul şi binefăcătorul lui; că a fost un om mare şi neînţeles şi că numai lui Foma îşi destăinuia tainele sufleteşti cele mai intime; că, în sfârşit, dacă el, Foma, făcea de multe ori, la cererea generalului, pe caraghiosul, imitând diferite fiare şi maimuţărindu-se, toate astea le accepta numai de dragul generalului; numai pentru a-l

distra şi înveseli pe sărmanul său prieten copleşit de suferinţe. Dar afirmaţiile şi explicaţiile lui Foma Fomici în cazul acesta sunt îndoielnice şi discutabile, căci acelaşi Foma Fomici, bufonul şi toleratul batjocorit, juca cu totul alt rol în apartamentul doamnei general. Cum a izbutit el să ajungă la aceasta, ar fi greu de lămurit pentru un nespecialist în asemenea probleme. Generăleasa nutrea faţă de el un respect aproape mistic. Pentru ce? Nu se ştie. Treptat, ajunsese să exercite asupra tuturor obişnuiţilor apartamentului generălesei o influenţă ciudată, în parte asemănătoare cu aceea a tot felul de Ivani Iakovlevici[xliv] şi a altor înţelepţi şi prezicători, vizitaţi asiduu prin ospiciile de nebuni de către anumite cucoane amatoare de scrânteli mistice. Le citea cu glas tare cărţi religioase şi moralizatoare, tălmăcea cu multă vervă şi cu lacrimi în ochi treptele virtuţilor creştineşti; îşi povestea viaţa plină de fapte cucernice; se ducea regulat la liturghie, ba şi la utrenie uneori; se lansa în prezicerea viitorului; cel mai iscusit era însă la tâlcuirea viselor şi cu totul neîntrecut la judecarea aproapelui. Generalul cam bănuia ce se petrece în cealaltă aripă a casei şi de aceea îşi tiraniza şi mai abitir măscăriciul. Dar martirajul lui Foma înălţa şi mai mult prestigiul său în ochii generălesei şi ai celor din anturajul ei.

Şi iată că se produce o schimbare radicală în această rânduială a casei, în urma morţii generalului. Generalul avu un sfârşit destul de original. Fostul liber-cugetător şi ateist fu cuprins pe neaşteptate de o spaimă teribilă. Plângea, se căia, se agăţa cu desperare de icoane, chema mereu preotul să-l spovedească. Se oficiau sfeştanii, rugăciuni de împărtăşanie. Nenorocitul ţipa că nu vrea să moară, ba cu lacrimi în ochi îi cerea iertare chiar şi lui Foma Fomici. Acest din urmă fapt avu darul să-i inspire ulterior lui Foma Fomici o nemaipomenită cutezanţă. Cu puţin înainte ca sufletul generalului să se fi despărţit de trupul său, interveni următoarea întâmplare: fiica

generălesei din prima căsătorie, mătuşa mea Praskovia Ilinişna, rămasă fată bătrână şi care a locuit tot timpul lângă maică-sa – una dintre victimele preferate ale generalului, care îi devenise necesară ca hrana zilnică în toţi cei zece ani de paralizie prin nesfârşitele servicii pe care i le aducea, întrucât era singura care reuşea să-i intre în voie prin blândeţea ei umilă şi supusă – se apropie de patul lui, vărsând lacrimi amare, şi dădu să îndrepte perna de sub capul nenorocitului; dar bolnavul izbuti, nu se ştie cum, s-o înşface de păr şi să-l smucească de trei ori cu cele din urmă puteri, aproape spumegând de răutate. Zece minute după aceea îşi dădu sufletul. Fu înştiinţat colonelul, deşi generăleasa ţinuse să declare ritos că nu vrea să-l vadă şi că preferă să moară decât să-l vadă în casa ei într-un asemenea moment. Generalul fu înmormântat cu mare pompă, bineînţeles, pe cheltuiala fiului ingrat, pe care maică-sa nu voia să-l vadă în ochi.

În satul ruinat Kneazevka, aparţinând mai multor proprietari şi în care generalul avea partea lui de o sută de suflete, fu ridicat un mausoleu de marmură albă, împestriţat cu inscripţii elogiind inteligenţa, talentul, nobleţea sufletească şi, bineînţeles, decoraţiile şi gradul defunctului general. Partea substanţială a acestei opere epigrafice este rodul efortului creator al lui Foma Fomici. Mult timp rămase neînduplecată generăleasa, refuzând să-l ierte pe fiul său nesupus. Înconjurată de prietene, confidente şi liota de căţeluşe, plângea cu sughiţuri şi spunea că mai curând va mânca pâine goală, bineînţeles, „stropită cu lacrimi amare“; că mai curând va porni cu un toiag în mână să cerşească pe la uşile oamenilor decât să consimtă la rugămintea „nesupusului“ de a se muta la el, la Stepancikovo; şi că *piciorul* ei nu va călca niciodată în casa acestuia! În general, cuvântul *picior*, folosit în acest sens, este pronunţat cu mult efect de unele cucoane. Generăleasa însă îl pronunţa cu o măiestrie de modulaţii în glas pur şi simplu artistică... Într-un cuvânt, s-a irosit cu

acest prilej un efort apreciabil de vorbărie patetică. E de remarcat că în toiul tuturor acestor ţipete şi imprecaţiuni se făceau discret şi unele pregătiri febrile pentru mutarea la Stepancikovo. Colonelul îşi spetise toate schimburile de cai, parcurgând aproape zilnic drumul de patruzeci de verste de la Stepancikovo la oraş, dar abia peste două săptămâni după înmormântarea generalului obţinu permisiunea să se prezinte în faţa măicuţei sale jignite. Împăcarea între mamă şi fiu o mijloci Foma Fomici. Zi de zi, în decursul celor două săptămâni încheiate, el l-a dăscălit şi l-a dojenit fără încetare pe nesupusul fiu pentru atitudinea lui „inumană“, până l-a făcut să verse lacrimi sincere, aducându-l aproape la disperare. Ei bine, n-aş greşi susţinând că tocmai momentul acesta însemnase de fapt începutul acelei influenţe de neînţeles, inumane şi despotice a lui Foma Fomici asupra bietului meu unchi. Foma şi-a dat prea bine seama cu ce fel de om are de-a face, simţind îndată că rolul lui de bufon s-a terminat şi că i-a venit şi lui vremea să-şi scoată pârleala pentru cele îndurate. Şi, într-adevăr, Foma al nostru s-a compensat din plin, după cum vom vedea mai departe.

— Ei, spune şi dumneata, cum te vei simţi, îl dăscălea Foma, dacă propria dumitale mamă, ca să zicem aşa, autoarea zilelor dumitale, va porni cu toiagul în mână să cerşească cu adevărat, întinzându-şi mâinile tremurătoare şi uscate de foame pe la ferestrele oamenilor? Nu-ţi va părea monstruos, dat fiind mai întâi rangul ei de generăleasă, iar în al doilea rând, ţinând seama de toate virtuţile ei? Şi cum te vei simţi dacă într-o zi se va ivi, din greşeală, bineînţeles, – dar se poate întâmpla – cu mâna întinsă chiar în faţa ferestrelor dumitale, cerând de pomană, în timp ce dumneata, fiul ei, carne din carnea ei, înoţi undeva între plăpumi de puf şi… mă rog, în general, te lăfăi în bogăţie? Ar fi îngrozitor, îngrozitor! Dar şi mai îngrozitor mi se pare, colonele, îmi dai voie să ţi-o spun deschis, şi mai îngrozitor mi se pare faptul că dumneata

stai acum în faţa mea ca o buturugă fără simţire, cu gura căscată, clipind prosteşte din ochi, lucru cu totul necuviincios, când, la o simplă supoziţie a unei atare eventualităţi, ar fi trebuit să-ţi smulgi din rădăcini părul de pe cap şi să verşi pâraie... dar ce spun eu! râuri, lacuri, mări, oceane de lacrimi!....

Într-un cuvânt, Foma, lansându-se în această peroraţie, depăşise orice măsură. Dar cam aşa se încheiau totdeauna accesele lui de elocinţă. Bineînţeles, toate sfârşiră prin aceea că generăleasa împreună cu bătrânele ei oploşite, cu jivinele, cu Foma Fomici şi cu domnişoara Perepeliţîna, principala ei confidentă, îl ferici, în sfârşit, pe unchiul meu cu prezenţa ei, strămutându-se în satul Stepancikovo. Lăsase să se înţeleagă că va face numai o *încercare* de a sta la fiul său, pentru a se convinge dacă acesta se va comporta cu adevărat cu tot respectul. Vă închipuiţi situaţia colonelului, în perioada aceasta de încercare a comportării sale! La început, în calitatea ei de văduvă neconsolată, generăleasa considera de datoria ei să cadă de două-trei ori pe săptămână într-o disperare cumplită la amintirea generalului său pierdut pe vecie; e de notat că, printr-o logică de nepătruns, în asemenea cazuri efectele acestei disperări se abăteau cu regularitate pe capul colonelului. Uneori, mai ales în prezenţa vizitatorilor ce se întâmplau de faţă, ea îşi chema nepoţii: pe micul Iliuşa şi pe Saşenka, de cincisprezece ani, îi aşeza lângă dânsa, îi privea îndelung cu ochii trişti, plini de suferinţă, şi lăsa să se înţeleagă că sunt nişte copii definitiv pierduţi, pentru că au *un asemenea tată*; apoi ofta adânc şi greu, şi vărsa în tăcere lacrimi misterioase, care ţineau cel puţin o oră. Vai de capul colonelului, dacă nu se pricepea *să înţeleagă* aceste lacrimi! Iar el, sărmanul, aproape niciodată nu se dumirea de sensul lor şi aproape întotdeauna, în naivitatea lui, apărea parcă dinadins în asemenea momente lăcrămoase şi, vrând-nevrând, intra la caznă. Dar respectul lui rămânea neştirbit şi, până la urmă, depăşea orice limită

imaginabilă. Într-un cuvânt, amândoi, şi generăleasa, şi Foma Fomici, înţeleseră pe deplin că se risipise furtuna ce bântuise atâţia ani de zile deasupra capetelor lor din partea generalului Krahotkin: se risipise definitv şi pentru totdeauna. Se întâmpla şi aşa: deodată, generăleasa, fără o cauză cât de cât justificată, se prăbuşea pe divan într-un leşin subit. Se stârnea o larmă şi o agitaţie nemaipomenită. Colonelul, zdrobit, începea să tremure ca o frunză de plop.

— Fiu nerecunoscător şi crud! striga generăleasa, revenindu-şi, mi-ai sfâşiat rărunchii... *mes entrailles, mes entrailles!*

— Dar cum ţi-am sfâşiat rărunchii, mămico? întreba sfios colonelul.

— Mi i-ai sfâşiat! Sfâşiat! Poftim, mai are obraz să se dezvinovăţească! Eşti un nesimţit! Fiu nerecunoscător şi crud! Mo-or!...

Colonelul, bineînţeles, era zdrobit.

Dar nu se ştie cum se întâmpla totdeauna, că generăleasa învia la loc. Iar peste o jumătate de oră îl vedeai pe colonel explicând cuiva, ţinându-l de nasturele hainei:

— Bineînţeles, ea e o *grande damme*[xlv], frăţioare, o generăleasă! O bătrânică foarte bună la suflet; dar, mă înţelegi, e deprinsă ca totul în jurul ei să fie select, rafinat... Nu ca mine, bădăranul! Acum e supărată pe mine. Sunt vinovat, fireşte. Eu, frăţioare, nu ştiu încă, ce-i drept, ce vină am, dar sunt vinovat, desigur...

Alteori, se pomenea pe capul lui cu domnişoara Perepeliţîna – o fiinţă cam mult înaintată în vârstă şi care îşi vărsa fierea adunată pe toată lumea, purta o meşă de păr fals şi avea nişte ochişori mici şi onctuoşi fără sprâncene, buze subţirele ca sforicica, mâinile spălate în zeamă de castraveţi – care, la rândul ei, se simţea datoare să-l povăţuiască pe colonel:

— Din cauză că eşti nerespectuos, colonele. Din cauză că eşti egoist şi o jigneşti pe mămica; ea nu-i obişnuită cu aşa

ceva. Dumneaei e generăleasă, pe când dumneata nu eşti decât colonel, aşa să ştii.

— Domnişoara asta Perepeliţîna, frăţioare, îl lămurea apoi colonelul pe interlocutorul său ocazional, este o făptură extraordinară şi o apără pe mămiţica din toată inima! E o făptură extraordinară! Să nu-ţi închipui că stă aici la noi ca o tolerată oarecare, nu; e, de fapt, şi ea fiică de colonel. Aşa să ştii!

Toate astea, bineînţeles, nu erau decât nişte floricele, ca să spunem aşa. Aceeaşi generăleasă, care trântea asemenea figuri nemaipomenite, tremura, la rândul ei, ca un şoricel în faţa fostului măscărici al casei. Foma Fomici o vrăjise definitiv. Îl privea şi-l asculta cu nesaţ. Unul dintre verii mei de-al treilea, husar în retragere şi el, un om tânăr încă, dar ruinat complet şi care se aciuiase pentru un timp pe lângă unchiul meu, mi-a spus verde în ochi că, după părerea lui nestrămutată, generăleasa întreţinea pur şi simplu legături nepermise cu Foma Fomici. Bineînţeles, m-am grăbit să resping cu indignare această presupunere, socotind-o prea grosolană şi din cale-afară de naivă. Altceva era la mijloc şi acest altceva nu pot să mi-l explic decât dând cititorului câteva lămuriri în privinţa caracterului acestui Foma Fomici, aşa cum mi-a fost dat să le înţeleg mai târziu.

Închipuiţi-vă, dar, un omuleţ cu totul insignifiant, un laş de cea mai josnică speţă, un avorton al societăţii, un individ absolut incapabil şi nefolositor, meschin şi murdar, dar nemaipomenit de ambiţios, deşi nu era înzestrat cu absolut nimic ce ar fi putut justifica cât de cât veleităţile şi pretenţiile lui nemăsurate, alimentate de un amor propriu bolnăvicios. Ţin să previn din capul locului: Foma Fomici este întruchiparea celui mai hipertrofiat amor propriu de o nuanţă cu totul specială, şi anume: un amor propriu care nu poate exista decât la nişte nulităţi crase, şi, după cum se întâmplă în asemenea cazuri, un amor propriu lezat, vindicativ, inhibat de pe urma unor grele jigniri, eşecuri şi

prăbuşiri anterioare, un amor propriu purulent de multă vreme şi care de ani de zile varsă venin şi invidie la orice contact cu alţii, la orice reuşită a altora. Bineînţeles, toate acestea mai sunt condimentate şi de o susceptibilitate monstruoasă, de ipohondrie împinsă până la demenţă. Voi fi întrebat poate: care poate fi cauza unei atare forme de amor propriu? Cum este posibil să apară el la asemenea nulităţi crase, la aceste stârpituri umane, care, prin însăşi situaţia lor în societate, sunt nevoite să-şi cunoască locul în ierarhia socială? Cum s-ar putea răspunde la această întrebare? Cine ştie, poate că există şi excepţii, şi că eroul meu face parte tocmai din categoria acestor excepţii. Într-adevăr, el este o excepţie de la regulă, lucru care se va vedea mai departe. Vă întreb, totuşi: sunteţi convinşi, oare, că toţi aceia care s-au resemnat definitiv şi se consideră onoraţi şi fericiţi de faptul că li s-a îngăduit să fie bufoni şi linge-blide – sunteţi convinşi, oare, că ei au renunţat pentru totdeauna la orice amor propriu? Dar invidia, bârfelile, pârele, clevetirile, dar ascunsele şoapte pe la colţuri chiar în casa voastră sau chiar la masa voastră?... Cine ştie, poate că la unii din aceşti rătăcitori obijduiţi de soartă, pripăşiţi ca bufoni sau măscărici, amorul propriu nu se atrofiază în urma nesfârşitelor înjosiri la care sunt supuşi, ci, dimpotrivă, se înteţeşte şi mai mult tocmai din cauza situaţiei lor de bufoni, prostănaci sau caraghioşi, din cauza nevoii de a mânca pâinea altuia şi deci de a renunţa complet la propria lor personalitate, fiind siliţi să se afle în veşnică supunere şi umilinţă. Cine ştie, dacă aceste forme hidoase de amor propriu nu sunt cumva manifestări ale unui sentiment denaturat chiar la originea lui – ale sentimentului demnităţii personale, lezat pentru prima oară încă de la vârsta copilăriei de asuprire, sărăcie, mârşăvie şi batjocură, şi terfelit de părinţii viitorului rătăcitor chiar sub ochii lui? Spuneam însă că Foma Fomici constituie şi o excepţie de la regula generală. Aşa este. A încercat omul într-o vreme să devină literat, dar n-a fost

acceptat şi recunoscut ca atare; iar literatura este în stare să ducă la pierzanie nu numai pe un Foma Fomici – bineînţeles, o literatură nerecunoscută. Nu ştiu precis, dar îmi vine să cred că Foma Fomici a fost un ratat încă înainte de a-şi fi încercat norocul în literatură; probabil că şi în alte domenii suferise amărăciuni şi dezamăgiri, alegându-se doar cu bobârnace, în loc de mulţumiri şi retribuţie onorabilă sau şi cu altceva mai rău. Dar nu mă încumet s-o afirm; ulterior însă, am întreprins unele investigaţii în această privinţă şi am aflat precis că Foma într-adevăr a comis cândva la Moscova o încercare de roman în maniera opusculelor ce se confecţionau acolo prin anii treizeci cu zecile şi sutele, ca *Eliberarea Moscovei, Hatmanul Vijelie, Fiii dragostei* sau *Ruşii în anul 1104* etc., etc., romane care pe vremea lor furnizaseră o hrană copioasă spiritului zeflemist al baronului Brambeus[xlvi]. E mult de atunci, firește; dar şarpele vanităţii literare muşcă uneori adânc şi fără leac, mai ales pe cei din tagma nulităţilor şi indivizilor mărginiţi. Repudiat şi dezamăgit chiar de la primul pas pe tărâmul literar, Foma Fomici se adăugă definitiv la marea falangă a dezamăgiţilor din care se aleg apoi toţi scrântiţii, vizionarii semidementi şi liota de paraziţi vântură-lume. Tot din acea vreme, cred, s-a dezvoltat la el şi acea lăudăroşenie monstruoasă, acea sete de a culege laude şi distincţii, admiraţie şi uimire. Căci reuşise chiar şi în postura lui de bufon să adune în jurul său un cerc de admiratori imbecili. A juca rolul prim oriunde şi cu orice preţ, a proroci, a se izmeni şi a se lăuda era întâia lui trebuinţă. Dacă elogiile şi ditirambii întârziau – se însărcina el singur să se laude. Mi-a fost dat să-l aud personal în conacul unchiului din Stepancikovo, unde ajunsese să facă pe stăpânul deplin şi pe înţeleptul casei, rostind grav şi cu înţelesuri ascunse: „Nu mai rămân mult printre voi, mă aşteaptă şi alte rosturi! Mai văd cum merg lucrurile aici, îndrept totul pe făgaşul cel bun, vă aşez pe fiecare la locul lui, vă învăţ ce şi cum, vă povăţuiesc cum să

trăiţi şi, după aceea, adio! Plec la Moscova să-mi scot revista! Treizeci de mii de auditori pe lună vor asculta prelegerile mele. Va răsuna, în sfârşit, şi numele meu, şi atunci – vai şi amar de duşmanii mei!“ Dar acest geniu, care de abia se pregătea să urce treptele celebrităţii şi să culeagă laurii gloriei, cerea o răsplată imediată. În general, e foarte plăcut să-ţi primeşti plata anticipat, darmite în asemenea cazuri! Ştiu precis că a reuşit să-l convingă pe unchiul meu cum că pe el, pe Foma, îl aşteaptă în viitor o faptă măreaţă, o faptă pentru care soarta însăşi l-a chemat pe lume şi la săvârşirea căreia este tot timpul îndemnat de o fiinţă înaripată care i se arată aproape în fiecare noapte în vis sau cam aşa ceva. Şi anume: trebuie să scrie un tratat de înaltă şi adâncă înţelepciune şi moralitate, care va produce o zguduire generală şi de pe urma căruia va pârâi din încheieturi şi se va clătina din temelii întreaga Rusie. Iar când Rusia va pârâi şi se va clătina, atunci Foma, renunţând la orice glorie, se va retrage într-o mânăstire şi se va ruga zi şi noapte în catacombele Kievului, implorând cerul să reverse fericirea asupra patriei. Toate astea, bineînţeles, avură darul de a-l fascina pe unchiul meu.

Vă închipuiţi, deci, ce poate deveni acest Foma după o viaţă de persecuţii şi umiliri sau chiar şi palme primite; un Foma senzual şi vanitos (deşi ascundea cu multă grijă acest lucru); un Foma cu veleităţi literare nerecunoscute; un Foma care face pe bufonul pentru îngăduinţa de a se înfrupta la masa altuia; un Foma cu un suflet de despot, în ciuda incapacităţii şi a bicisniciei sale; un Foma lăudăros, iar în cazurile de reuşită – insolent; vi-l închipuiţi, deci, pe acest Foma, care dintr-odată ajunge în situaţia de a fi onorat şi glorificat, admirat şi răsfăţat sub ocrotirea unei protectoare tâmpe şi cu îngăduinţa unui binefăcător orbit, blajin şi moale, în casa căruia nimerise, în sfârşit, după atâtea peregrinări? Despre firea unchiului meu, desigur, sunt dator să dau explicaţii mai amănunţite, fără de care

succesul lui Foma Fomici ar rămâne pur şi simplu de neînţeles. Deocamdată, însă, voi spune doar atât – că în cazul lui Foma s-a adeverit zicătoarea: pe cine nu laşi să moară nu te lasă să trăieşti. Şi, într-adevăr, Foma s-a compensat din plin pentru tot trecutul lui ticălos! Un suflet meschin, scăpând de prigoană şi asuprire, se grăbeşte să devină el însuşi prigonitor şi asupritor. Foma a fost asuprit; iată-l deci, la rândul său, stăpânit de dorinţa să înjosească şi să umilească; şi-au bătut joc de el – de ce să nu-şi bată joc, la rându-i, de alţii? A făcut pe bufonul şi iată-l doritor să aibă în jurul său bufoni. Ifosele şi lăudăroşenia lui nu mai aveau margini, ajungând până la absurd, la neruşinare. Se izmenea peste măsură, ţâfnos şi năzuros, născocea mofturi năstruşnice, pretinzând să i se aducă luna de pe cer sau alte lucruri imposibile; pisălogea şi tiraniza pe toată lumea; ajunsese până acolo, încât orice om cu bun-simţ, fără să fi fost măcar martor la toate nemerniciile lui, ci doar ascultând ceea ce se povestea despre el, credea că are de-a face cu un monstru, cu o forţă necurată, îşi făcea cruce şi scuipa de scârbă.

Dar să revenim la unchiul meu. Fără anumite explicaţii despre caracterul acestui om admirabil (repet acest lucru), ar fi fost, desigur, cu totul de neînţeles întronarea aceasta neobrăzată a lui Foma Fomici într-o casă străină; ar fi fost de neînţeles metamorfozarea aceasta uluitoare, dintr-o lichea târâtoare în personaj de seamă. Căci unchiul meu, pe lângă faptul că era de o bunătate nemărginită, mai era şi un om de o delicateţe extraordinară, cu toată înfăţişarea lui aparent cam grosolană; avea o inimă plină de nobleţe şi generozitate, de bărbăţie încercată şi de curaj. Nu mă sfiesc a rosti cuvântul „curaj“, căci ştiu că nimic nu l-ar fi oprit când era vorba să-şi îndeplinească o datorie, înfruntând orice piedici sau primejdii. Era de o puritate sufletească, la cei patruzeci de ani ai săi, care îngăduia, pe bună dreptate, să fie socotit drept un copil; era extrem de expansiv, întotdeauna vesel, vedea în orice om un înger şi

era oricând dispus să se considere vinovat de defectele altora, să exagereze calităţile altora, ba să le şi bănuiască acolo unde ele nici nu puteau exista. Făcea parte din acea categorie de oameni cu inima generoasă şi austeră, care nu pot măcar bănui răul la altcineva fără să roşească, se grăbesc să-i considere pe toţi semenii lor plini de virtuţi, se bucură sincer de succesele altora, trăind veşnic într-o lume idealizată şi la orice neizbândă învinuindu-se în primul rând pe ei înşişi. Menirea lor este de a se jertfi în interesul altora. Unii ar putea să-l considere un om fără voinţă, slab şi lipsit de caracter. Avea, fără îndoială, firea cam slabă, prea moale, dar nu din cauza lipsei de fermitate, ci numai de teamă să nu jignească, să nu procedeze cu asprime, dintr-un respect excesiv faţă de alţii, faţă de om în general. De altfel, lipsit de energie şi de fermitate nu se arăta decât atunci când era vorba despre propriile lui interese, pe care le neglija uneori în cel mai mare grad, fapt ce-i atrăsese toată viaţa numai ironii şi glume, ba uneori chiar şi din partea acelora în beneficiul cărora îşi sacrifica avantajele. Cert este că în ruptul capului n-ar fi crezut vreodată că are duşmani; şi, cu toate că îi avea, era singurul care nu observa acest lucru. Se temea ca de foc de tot ce ar putea stârni scandal sau neînţelegeri în casa lui, încât, dacă era vorba despre el, ceda imediat în toate şi se supunea oricui. Ceda dintr-o neţărmurită bunătate şi delicateţe, dintr-o jenă penibilă, „ca să fie, explica el cu vorbirea-i pripită, pentru a înlătura eventualele învinuiri şi reproşuri din afară că ar da dovadă de slăbiciune încurajatoare pentru asemenea gâlcevi – ca să fie toată lumea mulţumită şi fericită!“ Ar fi de prisos să mai adaug că era gata să accepte orice influenţă binefăcătoare. Mai mult, sub aparenţa unor intenţii curate şi nobile, orice nemernic putea să-l târască în cine ştie ce acţiune murdară sau compromiţătoare. Unchiul avea o încredere deplină în oameni şi o acorda cu prea multă uşurinţă oricui, greşind de multe ori. Când însă, după multe decepţii şi îndelungi

frământări şi ezitări, se încredinţa, în sfârşit, că omul care l-a indus în eroare este într-adevăr necinstit, se învinuia în primul rând pe el însuşi, dacă nu cumva exclusiv pe el însuşi. Închipuiţi-vă, aşadar, casa liniştită a unchiului, lăsată la cheremul unei imbecile trăsnite şi prăpăstioase, instaurată cu dreptul de stăpână absolută, şi a unui alt imbecil – idolul şi povăţuitorul ei; la cheremul acestei smintite, care până atunci nu se temuse decât de generalul ei, iar acum nu se mai temea de nimeni şi de nimic, simţind chiar nevoia de a se recompensa pentru tot trecutul; o smintită în faţa căreia unchiul meu considera că trebuie să se plece smerit şi respectuos, fie chiar şi pentru faptul că-i era mamă. Odată instalaţi la conac, începură prin a-i demonstra unchiului meu că este grosolan, lipsit de tact, ignorant şi, mai ales, un egoist de o cruzime nemaipomenită. Interesant este că bătrâna aceasta semidementă credea ea însăşi în tot ce debita în acest sens. De altfel, bănuiesc că şi Foma Fomici, la rându-i, era în bună parte convins de acest lucru. Astfel ajunseră a-l face pe unchiul meu să creadă că Foma i-a fost trimis de Dumnezeu însuşi pentru mântuirea sufletului său rătăcit şi pentru înfrânarea patimilor sale nemăsurate; a-l face să creadă că este încrezut, orgolios, că are tendinţa de a se lăuda cu bogăţia sa, fiind capabil să-i scoată ochii lui Foma Fomici pentru bucăţica de pâine pe care o mănâncă la masa lui. Foarte curând, sărmanul meu unchi sfârşi prin a crede că a ajuns într-o nemaipomenită decădere morală: îi venea să-şi smulgă părul, să ceară iertare...

— Numai eu sunt de vină, dragul meu, mărturisea el celor cu care se întâmpla să stea de vorbă în asemenea momente. Vina este a mea, desigur! Trebuie să fii mult mai delicat cu omul căruia îi faci un bine...[xlvii] Adică... ce spun eu! Despre ce fel de bine poate fi vorba!... Iar m-a luat gura pe dinainte! Nu-mi datorează niciun bine, căci, de fapt, eu sunt acela care îi rămân îndatorat pentru faptul că stă la mine, şi nu el mie! Şi uite că m-am apucat să-i scot

ochii pentru că mănâncă pâinea mea!... De fapt, nu i-am spus nimic, dar, se vede treaba, am scăpat vreo vorbă fără niciun gând – mi se întâmplă uneori... În sfârşit, omul acesta a suferit, s-a purtat ca un adevărat martir: timp de zece ani, cu toate jignirile la care s-a expus, a îngrijit un prieten bolnav; ei bine, toate astea se cer răsplătite! Şi apoi, este cazul să ne gândim, să ţinem seama că aici e vorba şi de ştiinţă... E scriitor! Un erudit! Într-un cuvânt, o persoană de o structură spirituală superioară...

Imaginea unui Foma – un om cu multă carte şi nefericit, nevoit să facă pe bufonul la un boier sucit şi despotic – umplea de milă şi de indignare inima generoasă a unchiului meu. Oricare ciudăţenie de-a lui Foma, toate purtările lui meschine, unchiul meu era dispus imediat să le pună pe seama suferinţelor şi pătimirilor acestuia în trecut, pe seama umilirilor la care fusese supus, a înrăirii... De aceea, în nemărginita lui delicateţe sufletească, hotărî îndată că de la un om care a suferit atâta n-ai dreptul să pretinzi ca de la oricare altul; că trebuie nu numai să-i ierţi orice manifestări de acest fel, dar să-i şi oblojeşti rănile cu blândeţe şi înţelegere, să-l ajuţi să-şi recapete echilibrul şi demnitatea, să-l împaci cu omenirea. Propunându-şi acest scop înălţător, unchiul se înflăcăra la culme, pierzându-şi de tot capacitatea de a vedea că noul său prieten este o bestie incarnată, un individ senzual, capricios, egoist, leneş, puturos şi atâta tot. Credea fără nicio rezervă şi cu toată convingerea în erudiţia şi genialitatea lui Foma. Am uitat să mai adaug că unchiul meu avea un fel de cult pentru tot ce ar fi însemnat „ştiinţă“ sau „literatură“, manifestând cea mai naivă şi neprecupeţită admiraţie la auzul acestor cuvinte, deşi el personal nu studiase niciodată nimic.

Era una dintre ciudăţeniile sale pe cât de nevinovate, pe atât de caracteristice.

— Îşi scrie opera! spunea el câteodată, umblând în vârful degetelor, deşi biroul lui Fomici era tocmai în a treia

cameră. Nu ştiu ce anume, adăuga el cu un aer misterios şi mândru totodată, dar trebuie să fie ceva foarte încâlcit... Adică în sensul cel mai bun al cuvântului. Unii, probabil, vor înţelege ce scrie, dar pentru alde noi, frăţioare, e o halima întreagă, încât... mi se pare că scrie despre forţele productive sau aşa ceva, după cum am înţeles de la dânsul. Trebuie să fie ceva de domeniul politicii. Ei da, da, numele lui, să ştii, va răsuna odată şi odată! Atunci o să ajungem şi noi celebri datorită lui. Chiar el mi-a spus-o...

Ştiu precis că unchiul meu, la porunca lui Foma, a trebuit să-şi radă superbii favoriţi castanii[xlviii]. I se năzărise lui Foma că favoriţii ăştia îi dau unchiului meu un aer de franţuz, vădind o lipsă totală de patriotism. Treptat, Foma începu să se amestece şi în administrarea moşiei, intervenind cu sfaturi înţelepte. Aceste sfaturi înţelepte erau îngrozitoare. În curând, ţăranii pricepură cum stau lucrurile şi cine este adevăratul stăpân şi începură să se scarpine la ceafă. Am avut ocazia să asist într-o zi la o discuţie a lui Foma Fomici cu ţăranii: mărturisesc că am tras cu urechea înadins. Foma declarase la un moment dat că-i place să stea de vorbă cu mujicul rus ager la minte. Şi iată că, într-o zi, apăru la arie; după ce discută cu oamenii despre diferite treburi gospodăreşti, deşi nu ştia să deosebească grâul de ovăz; după ce le vorbi mieros despre îndatoririle sfinte ale ţăranului faţă de boier, atingând în treacăt şi problema electricităţii, şi aceea a diviziunii muncii, lucruri despre care habar n-avea de fapt; după ce explică apoi ascultătorilor săi cum se învârte pământul în jurul soarelui, şi, în sfârşit, înduioşat de propria-i elocinţă, aduse vorba şi despre miniştri, am înţeles totul. Căci mi-a venit în minte cum Puşkin povesteşte despre un tată care îi băgă în cap băieţaşului său de patru anişori că el, tăticul lui, „este atât de viteaz şi de neînfricat, încât îl îndrăgise însuşi ţarul...“[xlix] Avea nevoie omul de un ascultător, fie chiar şi în vârstă de patru ani. Unde mai pui că ţăranii îl

ascultau pe Foma Fomici întotdeauna cu o atenţie slugarnică.

— Şi ce leafă primeşti de la ţar, boierule? îl întrebă deodată pe Foma un bătrân cărunt, poreclit Arhip Scurtu, din mulţimea de ţărani adunaţi în jur, cu gândul să-l linguşească; dar Foma Fomici socoti această întrebare prea familiară, şi el nu suferea familiaritatea.

— Şi ce te priveşte pe tine, mocofane? răspunse el cu dispreţ bietului ţăran. Ce-ţi băgaşi râtul, ca să-l scuip?

De altfel, pe acest ton obişnuia să stea de vorbă Foma Fomici cu „mujicul rus ager la minte“[1].

— Tăicuţule... zise atunci un alt ţăran, păi noi suntem oameni fără carte. Tu poate că eşti maior ori colonel, ori poate chiar şi luminăţia-voastră – nici nu ştim cum să-ţi spunem.

— Mocofane! repetă Foma Fomici, îmblânzit oarecum. Păi şi lefurile la ţar nu-s toate la fel, prostăvane! Îl vezi pe câte unul cu cinul de general şi nu capătă nimic, înseamnă că n-are pentru ce: nu aduce niciun folos ţarului. Iar eu aveam o leafă de douăzeci de mii când eram în serviciul unui ministru, dar nici nu-i luam, pentru că-mi făceam slujba dintr-un simţământ de onoare, aveam cu ce trăi. Toată leafa mea o dăruiam statului pentru şcoli şi celor rămaşi fără adăpost de pe urma focului de la Kazan.

— Ca să vezi! Tu, vasăzică, ai zidit din nou oraşul Kazan, tăicuţule? continuă mirat ţăranul.

În general, ţăranii se minunau grozav de Foma Fomici.

— Am şi eu partea mea acolo, zise Foma cu un aer oarecum plictisit, necăjit parcă de faptul că se coborâse până la un *asemenea* om cu *asemenea* discuţii.

Altfel decurgeau discuţiile cu unchiul meu.

— Ce erai dumneata înainte? întreba, de pildă, Foma, trântindu-se greoi, după o masă copioasă, într-un fotoliu confortabil, în timp ce un fecior, în spatele fotoliului, îl apăra de muşte cu o ramură verde de tei. Cum erai dumneata înainte de venirea mea aici? Eu ţi-am aruncat în

suflet scânteia focului ceresc, ce arde şi acum în dumneata. Este adevărat sau nu că ţi-am aprins în suflet focul sacru? Răspunde: ţi-am aprins ori nu?

La drept vorbind, nici Foma Fomici însuşi nu ştia de ce pusese această întrebare. Dar tăcerea şi jena unchiului avură darul să-l aţâţe pe loc. Răbdător şi umil înainte vreme, el se aprindea acum ca praful de puşcă de scânteie la cea mai mică contrazicere. Tăcerea unchiului i se păru jignitoare şi acum stăruia să obţină un răspuns.

— Ei, haide, răspunde: arde ori nu arde flacăra în sufletul dumitale?

Încurcat, neştiind ce ar fi mai nimerit să răspundă, unchiul meu tăcea.

— Dă-mi voie să-ţi atrag atenţia că aştept răspunsul dumitale, stărui Foma pe un ton ofensat.

— *Mais répondez donc*[li], Egoruşka! interveni generăleasa dând din umeri.

— Te întreb: arde în sufletul dumitale această flacără sau nu arde? repetă îngăduitor Foma, luând o acadea din bomboniera care i se punea totdeauna în faţă la porunca generălesei.

— Zău nu ştiu, crede-mă, Foma, răspundea în cele din urmă unchiul, cu o mutră disperată. O fi existând, probabil, ceva în felul acesta... Dar mai bine nici să nu mă întrebi, căci te pomeneşti că trântesc ceva anapoda...

— Aşa! Vasăzică, după părerea dumitale eu sunt un nimic, un ins atât de nevrednic a fi luat în seamă, încât nici nu merit un răspuns. Asta ai vrut să spui, nu-i aşa? Am înţeles! Vasăzică, sunt un nimic, o nulitate!

— Ei, asta-i acum, Foma, de ce vorbeşti aşa! De unde ai luat că am vrut să spun asta?

— Ba tocmai asta ai vrut să spui.

— Dar, ţi-o jur, nici gând!

— Aşa! Iată-mă, vasăzică, şi mincinos! Bine! Las’ să fiu eu mincinos; las’ să fiu, după cum binevoieşti să afirmi, un cârcotaş care caută înadins pretext de ceartă; fie şi aşa,

las’ să se adauge la toate jignirile ce mi se aduc şi asta – voi suporta totul...

— *Mais, mon fils*[lii]... ţipă îngrozită generăleasa.

— Foma Fomici! Mămiţico! strigă unchiul disperat. Credeţi-mă, n-am nicio vină! Poate că m-a luat gura pe dinainte, fără să-mi dau seama!... Nu mi-o lua în nume de rău, Foma: sunt un prost – îmi dau seama şi eu că sunt un prost; simt că nu vorbesc ceea ce trebuie... Ştiu, Foma, ştiu tot! Nici nu e nevoie să-mi spui! continuă el, dând din mână. Uite, sunt un om de patruzeci de ani şi până să te cunosc pe tine, mă tot gândeam că sunt un om ca toţi oamenii... şi că, mă rog, totul e aşa cum se cuvine. Nu-mi dădeam seama până acum că sunt păcătos ca un ţap, că sunt un egoist de mâna întâi şi că am făcut atâta rău, încât mă mir cum de mă mai rabdă pământul!

— Ei da, ce să mai vorbim, eşti într-adevăr un mare egoist! zise Foma Fomici satisfăcut.

— Acum văd şi eu că sunt un egoist! De azi înainte însă, am isprăvit cu asta. Gata! Mă îndrept şi mă fac mai bun.

— Deie Domnul să fie aşa! încheie Foma Fomici, cu un suspin cucernic, ridicându-se ca să se retragă în odaia sa pentru siesta de după-masă, Foma Fomici obişnuia să doarmă puţin după-prânz.

Ca să închei acest capitol, îngăduiţi-mi să adaug câteva cuvinte despre raporturile mele personale cu unchiul şi să explic în ce împrejurări mi-a fost dat să-l cunosc pe Foma Fomici, nimerind cu totul neaşteptat în vâltoarea unor întâmplări nemaipomenite până atunci în viaţa molcomă a binecuvântatului Stepancikovo. În felul acesta, aş încheia introducerea mea şi aş trece de-a dreptul la miezul istorisirii.

De mic copil am rămas orfan şi singur pe lume, când unchiul a luat asupră-şi grija întreţinerii şi a creşterii mele ca un adevărat tată; într-un cuvânt, a făcut pentru mine ceea ce de multe ori nici unii părinţi adevăraţi nu fac pentru propriile lor odrasle. Chiar din prima zi a sosirii

mele în casa lui, m-am ataşat de el din tot sufletul. Aveam pe atunci vreo zece ani şi îmi aduc aminte că ne-am împrietenit repede şi de atunci m-am simţit legat de el din toată inima. Mânam împreună sfârleaza; odată am furat boneta unei zgripţuroaice bătrâne, o rudă mai îndepărtată, am legat boneta imediat de coada zmeului de hârtie pe care l-am înălţat până-n nori. Trecură ani de zile după aceea şi l-am revăzut pe unchiul meu scurt timp la Petersburg, la terminarea studiilor mele, făcute tot pe cheltuiala sa. De data aceasta, ataşamentul meu faţă de dânsul îmbrăcă coloritul ardoarei tinereşti: m-au uimit şi m-au mişcat îndeosebi nemărginita lui generozitate, blândeţe, sinceritate şi voioşia naivă care mi-au câştigat fără nicio rezervă dragostea şi admiraţia. Absolvind universitatea, am stat un timp la Petersburg fără nicio ocupaţie, deplin convins, după cum se întâmplă cu toţi cei de vârsta mea, că, în curând, voi fi chemat să înfăptuiesc nişte lucruri extraordinare şi poate chiar măreţe. Nu-mi venea deloc să părăsesc capitala. Întreţineam cu unchiul o corespondenţă destul de sporadică, schimbând scrisori rare, mai ales când aveam nevoie de bani – cereri pe care nu mi le refuza niciodată. Într-o zi însă, primind vizita unui om de încredere al unchiului, trimis cu diferite treburi la Petersburg, am aflat că la ei acolo, la Stepancikovo, se petrec nişte lucruri ciudate. Aceste veşti venite pe neaşteptate m-au surprins şi m-au tulburat. Am început să-i scriu unchiului mai des. Îmi răspundea de fiecare dată foarte încâlcit şi cam ciudat, atingând numai chestiuni privitoare la studiile mele din care reieşea că pune mari speranţe în viitoarea mea activitate ştiinţifică şi că se mândreşte de succesele care mă aşteaptă. Apoi, deodată, după o tăcere destul de lungă, am primit o scrisoare cu totul deosebită de cele de până atunci, plină de subînţelesuri, aluzii ciudate, contraziceri inexplicabile, şi care mi-a provocat o mare nedumerire. Se cunoştea că o scrisese într-o stare de tulburare nemărturisită. Un singur

lucru reieşea însă absolut limpede: unchiul stăruia cu toată seriozitatea şi aproape implorându-mă să mă căsătoresc cât mai degrabă cu fosta lui pupilă, fiica unui funcţionar sărac din provincie cu numele de Ejevikin; fata primise o educaţie aleasă într-o şcoală din Moscova, pe cheltuiala unchiului, după care venise în casa lui ca guvernantă la cei doi copii. Mai scria că fiinţa aceasta este foarte nenorocită, că aş putea să-i ofer fericirea şi că ar fi din parte-mi o faptă plină de mărinimie; de aceea apela la nobleţea şi generozitatea mea sufletească, făgăduind totodată că va avea grijă s-o şi înzestreze. De altfel, fraza privitoare la înzestrarea fetei suna foarte misterios, părea formulată cu multă prudenţă şi fereală, iar scrisoarea se încheia prin rugămintea lui ca toată chestiunea aceasta să rămână o mare taină între noi doi. Scrisoarea m-a uluit, silindu-mă să fac tot felul de presupuneri, din care cauză, în cele din urmă, mă apucară durerile de cap. Căci, pe bună dreptate, care tânăr, ca mine, abia ieşit de pe băncile şcolii, n-ar fi fost zguduit de o asemenea propunere, fie chiar şi prin latura ei romantică, bunăoară? Auzisem, de altfel, că guvernanta aceasta tânără este o fată foarte frumoasă. Neştiind ce să fac şi cum să procedez, i-am răspuns îndată unchiului că plec neîntârziat spre Stepancikovo. Odată cu scrisoarea unchiul îmi trimisese şi bani de drum. Cu toate acestea, ros de îndoieli şi nelinişte, am mai întârziat la Petersburg vreo trei săptămâni. Când, într-o zi, m-am întâlnit întâmplător cu unul dintre foştii camarazi ai unchiului care în drum din Caucaz la Petersburg trecuse pe la Stepancikovo. Era un om în vârstă, aşezat şi chibzuit, holtei convins. Cu profundă indignare îmi povesti el despre Foma Fomici, comunicându-mi totodată şi un fapt despre care n-aveam idee până atunci, şi anume, că Foma Fomici şi generăleasa hotărâseră să-l însoare pe unchiul meu cu o fiinţă foarte ciudată, o fată bătrână şi aproape scrântită, având şi o biografie tot atât de ciudată, dar şi o avere de aproape o jumătate de milion de ruble; că generăleasa

reuşise s-o convingă pe această domnişoară c-ar fi rude şi astfel o adusese în casa unchiului; că unchiul e complet disperat, dar că se va căsători, probabil, în cele din urmă, cu jumătatea de milion zestre; că, în sfârşit, cele două capete deştepte, generăleasa şi Foma Fomici, au iniţiat nişte persecuţii groaznice împotriva sărmanei guvernante, lipsită de apărare, şi caută din răsputeri s-o alunge din casă, de teamă, probabil, ca nu cumva colonelul să se îndrăgostească de dânsa, dacă nu cumva şi pentru motivul că el se şi îndrăgostise. Cuvintele acestea din urmă mă uluiră. De altfel, toate încercările mele de a afla dacă unchiul meu e îndrăgostit cu adevărat rămaseră fără un răspuns precis, fie pentru motivul că fostul camarad al unchiului nu era în cunoştinţă de cauză, fie pentru că ezita să-mi spună tot ce ştie; în general, relatările lui erau destul de zgârcite şi evazive în privinţa amănuntelor cerute de mine. Am rămas pe gânduri; ciudat, ştirile obţinute veneau în contrazicere cu scrisoarea şi propunerea unchiului!... Dar nu era timp de pierdut. Am hotărât să plec imediat la Stepancikovo, însufleţit de dorinţa nu numai de a-l ajuta şi a-l consola pe unchiul, ci chiar de a-l salva, dacă va fi posibil, adică de a face ca Foma să fie alungat, căsătoria proiectată cu fata aceea bătrână să fie zădărnicită şi, în sfârşit, întrucât după părerea mea definitivă, pretinsa dragoste a unchiului nu era decât o născocire răutăcioasă a lui Foma Fomici – s-o fac fericită pe sărmana guvernantă, desigur foarte frumoasă, cerându-i mâna, oferindu-i ocrotirea mea etc., etc. Treptat, m-am însufleţit într-atâta, încât, tânăr cum eram şi lipsit de orice ocupaţie, am trecut din stadiul îndoielilor în cealaltă extremă: ardeam de dorinţa să fac cât mai repede tot felul de isprăvi eroice şi extraordinare. Începu să mi se pară chiar că eu însumi dau dovadă de o mare generozitate sacrificându-mă în chipul cel mai nobil, ca să fericesc o făptură nevinovată şi încântătoare – într-un cuvânt, ţin minte că tot drumul eram tare mulţumit de mine însumi. Vara era în toi; soarele de

iulie strălucea dogorâtor; în faţa mea se desfăşura întinsul necuprins al lanurilor de grâu în pârg... Stătusem atâta timp zăvorât în Petersburg, încât mi se părea că abia acum văd lumea aşa cum este cu adevărat!

II. Domnul Bahceev

Mă apropiam de ţinta călătoriei mele. Străbătând orăşelul B., de la care nu-mi mai rămâneau de străbătut decât zece verste până la Stepancikovo, a trebuit să mă opresc la un fierar de lângă barieră ca să lipească şina crăpată de la una din roţile tarantasului meu. Reparaţia era simplă şi n-ar fi cerut mult timp şi de aceea am hotărât să nu mai intru în vreun local, ci să aştept în faţa fierăriei. Coborând din trăsură, am văzut un domn gras care fusese nevoit, ca şi mine, să se oprească pentru nişte reparaţii la trăsură. Stătea de o oră sub arşiţa cumplită, striga, înjura şi-i zorea nerăbdător pe meşterii care se agitau în jurul unei trăsuri superbe. Chiar de la prima ochire, domnul acesta supărat mi-a făcut impresia unui om tare morocănos. Avea vreo patruzeci şi cinci de ani, era de statură mijlocie, burduhănos şi cu obrajii ciupiţi de vărsat. Obezitatea, nodul gâtului proeminent şi obrajii bucălaţi mărturiseau o viaţă îmbelşugată de moşier de la ţară. Avea în chipul său ceva femeiesc, care sărea în ochi de la prima vedere. Purta nişte haine largi, comode, îngrijite, dar nu după ultima modă.

N-am putut înţelege de ce s-a arătat pornit şi împotriva mea, cu toate că mă vedea pentru întâia oară şi nu schimbasem încă nicio vorbă. Am observat acest lucru după privirile lui furioase pe care mi le arunca din clipa când mă văzuse coborând din trăsură. Şi totuşi, tare aş fi vrut să-i fac cunoştinţă, deoarece, din pălăvrăgeala

servitorilor săi, am înţeles că vine de la Stepancikovo, dintr-o vizită la unchiul meu, şi ar fi fost un prilej de a mai afla câte ceva de la dânsul. Am schiţat un salut, ridicându-mi şapca, şi am încercat cu toată amabilitatea să remarc cât de neplăcute sunt uneori întârzierile de acest fel pentru un drumeţ; dar domnul cel gras mă măsură oarecum în silă, din cap până în picioare, cu o privire plictisită şi nemulţumită, mormăi ceva sub nas şi îmi întoarse greoi spatele. Această parte a persoanei sale, deşi oferea un material abundent pentru nişte reflecţii foarte interesante, nu era totuşi cât de cât propice pentru o conversaţie plăcută.

— Grişka! Ce tot bombăni acolo! Acuşi pun biciul pe tine!... zbieră el deodată la servitorul său, ca şi cum nici n-ar fi auzit ceea ce îi spusesem despre neplăcerile unor asemenea întârzieri în drum.

Acest „Grişka“ era un servitor bătrân, cu părul cărunt şi cu favoriţii stufoşi, albi, îmbrăcat într-un surtuc cu poale lungi. Se vedea că şi el era foarte supărat şi bodogănea ceva sub nas. Între boier şi slugă avu loc îndată o explicaţie plină de năduf.

— Cum de nu! Zbiară mai tare! mormăi Grişka, însă destul de tare ca să audă toată lumea şi se întoarse bosumflat să rânduiască ceva în trăsură.

— Cum? Ce-ai spus? „Zbiară mai tare“?... Ai căpiat, de-mi răspunzi aşa? zbieră la rându-i boierul cel gras, învineţindu-se la faţă.

— Dar ce tot îmi căutaţi nod în papură? O vorbă nu poate spune omul!

— Nod în papură, zici? Auziţi? Bodogăneşte împotriva mea şi eu să n-am dreptul nici să crâcnesc măcar!

— Ce nevoie am să bodogănesc?

— Ce nevoie, ce nevoie... Parcă nu ştiu eu pentru ce bodogăneşti: c-am plecat supărat de la masă – asta-i.

— Ce-mi pasă mie! Dacă ar fi după mine, puteaţi să nu mâncaţi deloc. Nicio bodogăneală: vorbeam ceva cu fierarii.

— Fierarii... Dar cu ei ce ai?

— N-am cu ei nimic, dar mi-e necaz pe trăsura asta.

— Dar cu ce te-a necăjit, mă rog, trăsura?

— De ce s-a stricat! N-are voie să se strice, să stea teafără cum îi şade bine.

— Pe trăsură, auzi... Las-că te cunosc eu; cu mine ai tu ce ai, nu cu trăsura. El e vinovatul şi tot el sare cu gura!

— Dar ce aveţi, boierule, de v-aţi legat de mine? Lăsaţi-mă în pace!

— Atunci, de ce tot drumul ai stat ca o bufniţă, o vorbă n-ai schimbat cu mine, ai? Doar în alte dăţi nu-ţi tace gura!

— Mi se băga o muscă în gură, de-aia am tot tăcut şi am stat ca o bufniţă. Aţi vrea, poate, să vă spun la poveşti? Luaţi-o atunci la drum pe Melania, că aia vă ţine numai în poveşti.

Burduhănosul deschise gura să mai spună ceva, dar tăcu, negăsind, probabil, un răspuns. Iar servitorul, mulţumit de dialectica sa şi de influenţa asupra stăpânului, demonstrată faţă de martori, se întoarse către lucrători şi, cu un aer şi mai important, se apucă să le explice ceva.

Încercarea mea de a face cunoştinţă rămăsese zadarnică, mai ales din pricina neîndemânării mele, dar o împrejurare neaşteptată îmi veni în ajutor. O mutră somnoroasă, nespălată şi cu părul vâlvoi apăru deodată în ferestruica unui coş de cupeu, lăsat cine ştie din ce vremuri uitate fără roţi lângă fierărie, aşteptându-şi zadarnic rândul să intre în reparaţie. Apariţia acestei figuri caraghioase stârni printre meşteri un hohot de râs general. Omul din cupeu fusese încuiat înăuntru şi n-avea cum să iasă. Trezindu-se după o beţie cruntă, se ruga acum zadarnic să fie lăsat să iasă; în cele din urmă, imploră pe cineva să-i aducă dalta. Toate astea avură darul să provoace hazul celor de faţă.

Există firi care se încântă şi se distrează grozav la vederea unor lucruri destul de ciudate. Mimica unui ţăran beat, un om poticnindu-se şi căzând în stradă, cearta între două cumetre etc., etc. le provoacă acestor oameni, nu se ştie de ce, o veselie nestăpânită. Moşierul cel gras făcea parte din această categorie de oameni. Treptat, chipul lui se transformă, devenind, din morocănos şi încruntat, potolit şi blând, pentru ca, la urmă, să se însenineze de tot.

— Ei, pe cine văd, parcă-i Vasiliev, întrebă el cu simpatie. Cum naiba a nimerit acolo?

— E Vasiliev, cucoane, chiar el este! confirmară voci din toate părţile.

— E după chef, boierule, a făcut-o lată, adăugă un lucrător mai în vârstă, înalt şi uscăţiv, cu o expresie severă în ochi şi având aerul de a se considera mai-marele celorlalţi lucrători; a făcut-o lată rău, boierule; de trei zile nu s-a mai dus la stăpân şi se ascunde la noi! Cere acuma o daltă. Şi ce-ai să faci cu dalta, prostule? Vrea să-şi pună amanet şi cea din urmă sculă care i-a mai rămas!

— Lasă, Arhipuşka! Banii sunt ca porumbeii: vin în zbor şi pleacă în zbor. Dă-mi drumul, pentru numele lui Dumnezeu, se rugă Vasiliev cu un glas subţire, răguşit, scoţându-şi iar capul prin ferestruică.

— Stai acolo liniştit, şi nu mai face pe grozavul! răspunse sever Arhip. De trei zile nu mai semeni a om; l-au adunat de pe uliţă azi-dimineaţă; fii mulţumit că te-am ascuns de privirile lui Matvei Ilici; i-am spus că eşti bolnav, că te-au apucat, adică, nişte junghiuri vechi.

O explozie de râsete izbucni la aceste cuvinte.

— Da unde mi-i dalta?

— La Zui al nostru! Altă vorbă nu ştii! E un beţiv fără leac, boierule!

— He-he-he! Văd şi eu ce poamă-mi eşti! Aşa lucrezi tu în oraş, vasăzică! Îţi amanetezi sculele, hai? zise râzând burduhănosul, înveselit la culme şi recăpătându-şi buna dispoziţie.

— Şi ce meşter priceput, nici la Moscova nu găseşti unul ca el! Şi uite-l în ce hal e, ticălosul, adăugă el cu totul neaşteptat, adresându-mi-se mie. Dă-i drumul, Arhip: poate că are nevoie să se mai plimbe.

Porunca boierului fu ascultată. Cuiul, pe care-l băgaseră în uşa cupeului ca să-şi bată joc de Vasiliev când s-o trezi, fu scos, şi acesta se înfăţişă plin de noroi şi cu hainele ferfeniţă. Clipind la soare şi punând palma streaşină la ochi, privi în jurul său.

— Ce de-a lume adunată, nene, nene! zise Vasiliev, mirat, clătinând din cap, te pomeneşti că toţi sunt tre... ji până la unul, adăugă el tărăgănat, cu un aer gânditor, melancolic şi pocăit. Hai noroc, fraţilor! Da' ce atâta hărnicie pe voi dis-de-dimineaţă?

O nouă explozie de râs fu răspunsul la acest salut neaşteptat.

— Care dimineaţă, nenorocitule, nu vezi ce sus e soarele? E ziua-n amiaza mare!

— Tranca-fleanca, mere acre!

— Vorba aia, ce-am avut şi ce-am pierdut!

— He-he-he! E bun de gură pişicherul! se entuziasmă boierul cel gras, zguduit de râs şi privindu-mă iar cu bunăvoinţă. Şi nu ţi-e ruşine, Vasiliev?

— Beau de necaz, boierule, Stepan Alexeici, de necaz şi de amărăciune, răspunse grav Vasiliev, dând din mână cu năduf, dar şi vizibil încântat că poate să-şi mai spună o dată păsul.

— Ce necaz, secătură?

— Un necaz cum nu s-a mai pomenit, cucoane: am ajuns cu toţii la cheremul lui Foma Fomici.

— Cum? Cine? strigă moşierul tresărind?

Am făcut şi eu un pas înainte: pe neaşteptate, lucrurile începură să mă intereseze direct.

— Noi, toţi cei din Kapitonovka. Stăpânul nostru, colonelul – Dumnezeu să-l aibă în pază! – îşi trece moşia, Kapitonovka noastră, cu zapis, pe numele lui Foma Fomici;

un dar de şaptezeci de suflete. „Ţi-o dau în stăpânire veşnică, Foma! Acum, zice, eşti sărac lipit pământului; nicio para chioară nu ţi-a rămas de la răposatul taică-tău. Pentru că tatăl tău, îşi urmă Vasiliev povestirea presărând-o cu răutăţi veninoase pe seama lui Foma Fomici, pentru că tatăl tău, zice, a fost nobil de viţă veche, da' nu se ştie de unde şi cum; se oploşea, ca şi tine, pe la curţile boiereşti, mâncând de pomană pe la bucătării. Să-ţi fac, zice, danie Kapitonovka, ca să fii şi tu moşier adevărat, proprietar de iobagi, în toată regula, să poţi sta şi tu pe cuptor, lipsit de griji, şi să huzureşti ca nobilii", zice...

Dar Stepan Alexeevici nu mai asculta. Efectul celor auzite din gura beţivanului Vasiliev fu extraordinar. Din stacojie, faţa i se făcuse aproape vânătă, ochii înecaţi în grăsime se injectară de sânge, bărbia îi tremura. Mi se făcu teamă să nu-l lovească damblaua.

— Asta-i culmea! zise el, în sfârşit, aproape sufocându-se. Nemaipomenit! Foma să ajungă moşier! Un parazit, un linge-blide... Ptiu! Să-i ia dracu' pe toţi! Ia mai isprăviţi odată, voi de acolo! Dă-i drumul acasă!

— Îngăduiţi-mi să vă întreb, cutezai eu, făcând nehotărât un pas înainte, aţi binevoit să pomeniţi de Foma Fomici, al cărui nume de familie mi se pare că este, dacă nu greşesc, Opiskin. Vedeţi, aş fi vrut... într-un cuvânt, am anumite motive să mă interesez de această persoană, şi tare aş vrea să ştiu în ce măsură putem da crezare acestui om simplu, cum că stăpânul său, Egor Ilici Rostanev, vrea să-i doneze lui Foma Fomici unul dintre satele sale. Mă interesează mult, şi eu...

— Dă-mi voie atunci să te întreb şi eu, mă întrerupse domnul cel gras, în ce anume privinţă te interesează această persoană, după cum ai binevoit să te exprimi; căci eu, unul, i-aş spune mai degrabă canalie, nu persoană! Nici n-are mutră de om, pocitania dracului, e o ruşine a omenirii!

I-am explicat că deocamdată nu-l cunosc şi nici nu ştiu nimic despre Opiskin, dar că Egor Ilici Rostanev îmi este unchi, iar eu mă numesc Serghei Alexandrovici cutare.

— Aha! Nepotul, vasăzică, învăţatul? Da' bine, tăicuţă, de ce nu spui aşa! Nici nu ştii cu câtă nerăbdare eşti aşteptat acolo! strigă domnul cel gras bucurându-se sincer. Tocmai vin de la Stepancikovo; a trebuit să plec de la masă când s-a servit budinca: n-am mai putut sta cu afurisitul acela de Foma la aceeaşi masă! M-am certat cu toţi din pricina lui... Ce surpriză! Dar, iartă-mă, scumpule, nici nu mă cunoşti încă: eu sunt Stepan Alexeevici Bahceev şi te ţin minte de pe când erai încă de-o şchioapă... Cine şi-ar fi închipuit?... Dă-mi voie...

Şi domnul cel gras veni să mă îmbrăţişeze şi să mă sărute.

După aceste prime efuziuni sentimentale, am căutat să folosesc excelenta ocazie ce mi se oferea şi am început să-l întreb fără zăbavă.

— Dar cine e, mă rog, acest Foma? Cum de a pus stăpânire pe toată casa? De ce nu l-a luat la goană ca pe un câine! Mărturisesc...

— Să-l dea afară pe Foma? Nu-ţi dai seama ce vorbeşti, tinere! Păi, Egor Ilici în prezenţa lui umblă în vârful picioarelor! Dacă ţi-aş spune că, într-o zi, îi trăsneşte lui Foma să dea ordin ca ziua de joi, cum era după calendar, să fie socotită miercuri şi că toată lumea, până la unul, crede-mă, a socotit joia drept miercuri. „Nu vreau să fie astăzi joi, zice, vreau să fie miercuri." În felul acesta, conacul a avut două zile de miercuri într-o săptămână. Şi să nu-ţi închipui, cumva, că o spun numai aşa, de florile mărului, ca să te impresionez! Nici gând. Ci ca să vezi cu ce pramatie avem de-a face. Mare-i grădina lui Dumnezeu!

— Am auzit despre asta, dar, mărturisesc...

— Mărturisesc, mărturisesc! Altă vorbă nu ştii? Ce ai de mărturisit, mă rog? Ascultă mai bine ce ţi-oi spune eu, că aş avea ce să povestesc. Mama colonelului Egor Ilici, după

cum ştii, este o doamnă venerabilă şi, pe deasupra, şi generăleasă, dar eu cred că s-a scrântit de tot: nu ştie, nu aude decât ce spune Fomka. Ea este capul răutăţilor, ea l-a adus în casa colonelului. A vrăjit-o, se vede, căci nu iese nici atâtica din cuvântul lui Foma, deşi poartă titlul de excelenţă pentru că s-a măritat la vârsta de cincizeci de ani cu generalul Krahotkin. Cât despre Praskovia Ilinişna, sora lui Egor Ilici, fata asta bătrână de patruzeci de ani, ce să-ţi spun: nu ştie să zică decât ah! şi oh! şi să cotcodăcească toată ziua bună ziua, de ţi-e şi lehamite! Atâta doar că e de sex feminin; dar nu sunt deloc dispus s-o respect numai pentru că e de sex feminin! Ptiu! Mi-e şi silă să vorbesc, de aceea prefer să tac; oricum, ţi-e mătuşă. Singură Alexandra Egorovna, fiica colonelului, cu toate că e o codană încă – n-are decât şaisprezece ani – s-a dovedit a fi mai deşteaptă decât toţi: nu recunoaşte niciun Foma, îi refuză orice respect şi-l înfruntă cu atâta curaj, de ţi-e mai mare dragul s-o priveşti. E pur şi simplu adorabilă! Şi are perfectă dreptate. Cum ar putea să-l respecte, şi pentru ce merite, când până mai deunăzi acest Fomka făcea pe măscăriciul generalului şi se maimuţărea în fel şi chip şi umbla în patru labe, imitând diferite animale. Da’ se vede treaba că s-a întors lumea pe dos, căci de unde omul nostru era înainte fruntea cozii la nerozi, a ajuns deodată bulibaşa peste toţi. Şi să-l vezi acum pe unchiul dumitale, câtă consideraţie îi arată acestui măscărici în retragere, cu ce respect îl ascultă, ca pe un părinte, cum îl ţine în ramă poleită şi cum se închină până la pământ în faţa acestui ticălos care-i mănâncă pâinea de pomană… ptiu!

— Mă rog, sărăcia nu-i un viciu… Şi… mărturisesc… dar, daţi-mi voie să vă întreb, cum arată… e chipeş, e inteligent?

— Cine, Foma? Cum să nu, e o mândreţe de om! răspunse Bahceev cu glasul tremurând de necaz. (Simţeam că întrebările mele îl cam enervează şi că începe să mă privească chiorâş.) O mândreţe de om, fireşte, ce mai!

Auziră̆ţi, oameni buni: ce probă de frumuseţe a descoperit dumnealui! Ei bine, domnul meu, află că e hâd, hâd şi seamănă cu toate lighioanele laolaltă, o adevărată pocitanie dacă vrei să ştii cu tot dinadinsul. Să fi fost barem un om deştept, ticălosul, de la care să auzi vreo vorbă de duh, să prinzi o sclipire de haz – atunci, mă rog, treacă-meargă, i-aş mai ierta, poate, scârboşeniile, de dragul spiritelor lui. Dar nici măcar atâta! Le-o fi turnat el acolo la toţi vreo băutură din alea cu farmece, vrăjitorul dracului! Ptiu! Mi se năclăieşte limba când vorbesc de el. Mai bine scuip şi tac. M-ai scos din răbdări cu presupunerile astea ale dumitale, domnule! Ei, hai ce faceţi voi acolo? Tot nu sunteţi gata?

— A mai rămas să-l potcovim pe Voronok, răspunse morocănos Grigori.

— Pe Voronok! O să-ţi arăt eu ţie Voronok!... Da, domnule, aş putea să-ţi povestesc nişte lucruri, să rămâi cu gura căscată până la a doua venire a lui Hristos. Şi când te gândeşti că era o vreme când îl respectam şi eu pe Foma, mă crezi? Uite, mărturisesc sincer halul de prostie în care am fost în stare să ajung! M-a dus şi pe mine. Atotştiutorul! Toate le ştie, a studiat toate ştiinţele! Şi picături de ale lui mi-a dat să înghit, căci, cu toată înfăţişarea mea, stau cam prost cu sănătatea, flăcăule. O să te mire, poate, dar sunt un om bolnav, să ştii. Ei bine, cât pe-aci era să dau ortul popii de pe urma picăturilor lui. Dar să nu zici nimic, taci şi ascultă. Când ai să ajungi acolo, ai să le vezi singur pe toate. O să-l aducă pe colonel până la lacrimi de sânge; lacrimi de sânge o să verse colonelul, aşa să ştii, dar va fi prea târziu. Niciunul dintre vecinii săi de prin împrejurimi nu mai vine pe la colonel din pricina lui Fomka afurisitul. N-a rămas om care, trecând pe la colonel, să nu fi plecat jignit de canalia asta. Ce să mai zic de mine, când nici pe oamenii cu cinuri nu-i cruţă! Pe toţi îi dăscăleşte: l-a apucat un fel de boală a moralizării... Numai el este un om înţelept şi mai deştept decât toţi, şi

toţi ceilalţi numai pe el trebuie să-l asculte. Numai el are cap de savant. Şi ce-i dacă e savant! Numai fiindcă eşti un savant trebuie numaidecât să-l sfâşii pe cel neînvăţat?... Şi când se apucă să trăncănească cu limba lui savantă, ta-ta-ta! ta-ta-ta! Şi dă-i, şi dă-i fără oprire... Are o limbă, de-ţi vine s-o tai pe loc şi s-o arunci la gunoi, dar cred că şi acolo n-ar mai tăcea până când n-ar mânca-o ciorile. Şi ce s-a mai îngâmfat, ce se mai umflă în pene ca un curcan, ce se mai grozăveşte ca şoarecele la grămada de păsat. A început să se vâre chiar şi acolo unde nici capul nu i-ar încăpea. Ce să mai vorbim! I-a mai trăsnit prin cap dumnealui să-i înveţe franţuzeşte pe servitorii de la conac! Voia dumitale, n-ai decât să nu mă crezi, dar este aşa cum îţi spun. O să le fie de mare folos, zice, în serviciul lor, slugilor, adică netoţilor, ţopârlanilor! Ptiu! Mare neruşinat, trăsni-l-ar să-l trăsnească! Ce nevoie are, mă rog, o slugă să vorbească franţuzeşte, te întreb eu? De altfel, la ce ne-ar folosi şi nouă să ştim franţuzeşte? Ca să ne sclifosim prin saloane, ciripind cu domnişoarele la mazurcă sau miorlăind complimenturi nevestelor altora? Stricăciune şi dezmăţ, asta este! Eu ştiu una şi bună: ai dat pe gât o carafă de votcă şi vorbeşti toate limbile de pe lume! Iată ce părere am eu despre limba voastră franţuzească! Sunt convins că şi dumneata te prăpădeşti după conversaţia franţuzească; „ta-ta-ta! ta-ta-ta! dă-i cu pliscul, nu te lăsa!“ adăugă Bahceev, privindu-mă cu revoltă şi dispreţ. Şi aşa, vasăzică, faci parte şi dumneata din tagma cărturarilor; eşti om învăţat, nu-i aşa? Ţi-ai ales drumul acesta?

— Da... mă interesează mai ales...

— Cunoşti, desigur, rosturile tuturor ştiinţelor?

— Cam aşa ceva, adică nu... Mărturisesc că în prezent mă preocupă mai mult observarea faptelor... Am tot stat la Petersburg, şi acum mă grăbesc să ajung la unchiul...

— Şi cine te-a pus să te urneşti din loc? Mai bine rămâneai acolo, dacă aveai unde sta! N-avea niciun rost să te grăbeşti la unchiu-tău. Te asigur, flăcăule, că aici nu faci

nicio ispravă cu învăţătura ta, oricât de multă ai avea; iar unchiul, în loc să te ajute, mai mult o să te încurce; te bagi singur în laţ! Eu unul am pierdut la ei acolo câteva kilograme în greutate într-o singură zi. Mă crezi ori nu c-am slăbit acolo într-o singură zi? Văd eu că nu-ţi vine să-mi dai crezare. Cum vrei, n-ai decât să nu mă crezi.

— Ba vă cred, cum să nu vă cred? Numai că nu înţeleg... am răspuns eu din ce în ce mai încurcat.

— Mă crezi dumneata, dar eu nu te cred! Voi, cărturarii, vă tot vânzoliţi mereu şi vă credeţi buricul pământului; şi tare vă mai lăudaţi! Drept să-ţi spun, nu-mi place, flăcăule, tagma asta a voastră cărturărească; uite aici îmi şade, pe ceafă! Am avut prilejul să am de-a face cu alde voi, la Petersburg. Ce să-ţi spun: erau toţi nişte deşucheaţi; nişte *farmazoni*. Se ridică împotriva credinţei; un păhărel de rachiu se tem să bea, de parcă i-ar muşca – ptiu! M-ai supărat rău, flăcăule, nici nu-ţi povestesc mai mult! Doar nu m-am tocmit să-ţi spun snoave; de altfel, mi-a obosit şi limba. Doar n-o să iau toată lumea în răspăr; aş cădea şi în păcat... Atâta doar îţi mai spun despre isprăvile cărturarului dumitale: că pe Vidopleasov[liii], lacheul unchiului dumitale, l-a scos din minţi de-a binelea; s-a scrântit omul din pricina lui Foma Fomici...

— Ştiu eu ce i-ar trebui acestui Vidopleasov, se amestecă în vorbă şi Grigori, care până atunci ascultase respectuos şi grav toată convorbirea noastră. Să fiu în locul lor, aş pune să-i tragă câteva rânduri de nuiele, vreo două sute de lovituri, nu mai mult, şi să vezi cum se lecuieşte el de toate prostiile astea nemţeşti! I-aş scoate repede gărgăunii din cap!...

— Gura! strigă boierul. Unde crezi că te afli? Nu vorbi neîntrebat!

— Vidopleasov, am bâiguit eu, nemaiştiind ce să spun. Vidopleasov... ce nume ciudat!...

— De ce ţi se pare aşa de ciudat, adică? Văd că vă potriviţi de minune cu Foma trăsnitul! Aoleo, cărturarule, cărturarule!...

Răbdarea mea ajunse la capăt.

— Iertaţi-mă, dar ce aveţi împotriva mea de vă năpustiţi cu atâta pornire? Ce vină am eu de toate astea? Sincer vorbind, vă ascult de o jumătate de oră şi tot n-am înţeles despre ce este vorba...

— N-ai de ce să te superi, flăcăule! răspunse Stepan Alexeici, nu trebuie să te superi, neică! Doar îţi vorbesc cu mult drag. Nu te uita că sunt aşa de pornit şi chiar acum, în faţa ta, am zbierat la omul meu. Ce-i drept, e o canalie din născare, Grişka ăsta al meu, dar tocmai d-aia ţin la el atât de mult şi mi-e drag, ticălosul. Sunt victima firii mele prea sensibile, ca să spun drept, şi numai din pricina lui Fomka, el e vinovat de toate astea! Omul ăsta o să mă bage în mormânt, jur că mă bagă în mormânt! Şi acum, uite, dacă stau de două ore în soare, e tot din cauza lui. M-aş fi dus, poate, pe la protopop, până când gugumanii ăştia vor izbuti cumva să-mi dreagă trăsura. E un om tare de treabă protopopul de aici, dar afurisitul de Fomka într-atâta m-a enervat, încât nici de protopop nu-mi mai arde! Naiba să-i ia pe toţi! Ăştia de aici nici măcar un tractir mai curăţel n-au fost în stare să deschidă. Toţi sunt nişte ticăloşi şi nemernici, toţi până al unu! Hai să zicem să fi avut, acolo, un cin mai simandicos, aferim! îşi reluă Bahceev gândul la Foma Fomici, care-l urmărea, se vede, tot timpul şi de care nu reuşea să scape nicio clipă; atunci, mă rog, poate că l-aş ierta cel puţin pentru gradul pe care îl are; dar aşa, nici măcar atâta; ştiu foarte bine că n-are niciun cin. A suferit, cică, pentru adevăr şi dreptate undeva, cândva, dar când şi unde – nu ştie nimeni şi pentru meritele astea nemaipomenite, şi numai de la el auzite, toată lumea trebuie să se târască la picioarele lui! E un diavol, nu altceva! Cum nu i-a convenit ceva – sare în sus şi ţipă ca din gură de şarpe! „Sunt ofensat, zice, toată lumea mă

jigneşte aici, îmi scoate ochii cu sărăcia mea, nu mi se dă nici cel mai mic respect!“ Fără Foma n-are nimeni voie să se aşeze la masă, în timp ce el nu se urneşte din odaia lui, ţipând că a fost jignit profund; şi se tânguie şi se jeleşte că este un biet pribeag şi poate să trăiască şi cu un codru de pâine neagră. Cum simte însă că, în cele din urmă, toată lumea s-a aşezat la masă, apare şi el, şi dă-i, şi dă-i cu pisălogeala: „Aşa, vasăzică, v-aţi aşezat la masă fără mine? Ce dovadă mai grăitoare vreţi că sunt socotit aici drept un nimic, o zdreanţă de aruncat?“ Într-un cuvânt, îşi bate joc de toată lumea! Am tăcut eu cât am tăcut, de a crezut, probabil, că voi sta şi eu sluj în faţa lui, ţopăind şi dănţuind pe lăbuţele dinapoi; ho, ho!... Uşurel-uşurel, amice, căci cu mine aşa ceva nu ţi-o merge, nenişorule; cu mine aşa ceva nu se prinde, drăguţule; mai pune-ţi pofta-n cui, scumpule! Îi fi tu un şmecher mare, dar pe mine nu mă duci! Egor Ilici mi-a fost camarad de regiment. Eu am demisionat cu gradul de sublocotenent, iar el a ieşit anul trecut în retragere cu gradul de colonel. Îi spun: „Ascultă-mă, bădie, îţi faci păcatul cu tine, ai să te nenoroceşti, nu te lăsa călărit de Foma ăsta! Ai să verşi lacrimi amare!“ „Să nu spui asta, e un om admirabil, zice (auzi? Foma – un om admirabil!); mi-e prieten, zice; mă învaţă să fiu modest şi să duc o viaţă plină de virtuţi.“ „Deh, mi-am zis, împotriva virtuţii n-ai ce spune! Dacă a ajuns treaba să te înveţe Foma cum să trăieşti în modestie şi în virtute, înseamnă că ai ajuns rău de tot.“ Să luăm chiar şi cazul de astăzi: pentru ce crezi că a stârnit el un tărăboi întreg, de i-a înnebunit pe toţi? Să-ţi spun eu pentru ce şi ai să rămâi cu gura căscată. Mâine e Sfântul Ilie (domnul Bahceev îşi făcu semnul crucii); e ziua onomastică a lui Iliuşa, băiatul unchiului dumitale. Îmi propusesem să petrec ziua asta la ei, rămânând şi la masă; adusesem şi o jucărie comandată special din capitală: un neamţ pe arcuri sărută mâna logodnicei sale, care în timpul acesta îşi şterge lacrimile cu batista – o jucărie superbă! (Acum n-o mai dăruiesc,

Morgen früh! Uite-o colea, zace în trăsură, de altfel şi nasul neamţului a fost cam ciuntit; o duc înapoi.) Egor Ilici ar fi vrut, bineînţeles, ca ziua aceasta s-o petreacă într-un cadru sărbătoresc, cu veselie şi cu voie bună. Dar şi aici s-a amestecat Foma: „Ce rost are să faceţi atâta caz de ziua lui Iliuşa? zice. Mie, vasăzică, n-o să-mi daţi acum niciun fel de atenţie, vasăzică?“ Ca să vezi, ce pramatie! E gelos şi invidios pe un băieţel de opt ani, că de ce, adică, e sărbătorit numai el! Ai mai pomenit aşa ceva?!... „Şi eu sunt onomastic!“ zice. „Păi, e Sfântul Ilie, ziua dumitale e de Sfântul Toma!“ „Ba nu, zice, şi de Sfântul Ilie sunt onomastic!“ Ascult, tac şi rabd. Şi ce crezi, flăcăule? Umblă cu toţii în vârful picioarelor şi se sfătuiesc în şoaptă ce să facă: să-l sărbătorească de Sfântul Ilie sau nu, să-l felicite sau nu? Căci, dacă nu-l felicită – s-ar putea să se supere; dacă îl felicită – s-ar putea, ferească Dumnezeu, s-o ia drept batjocură. Ca să vezi, ce trăsniţi! În sfârşit, ne aşezarăm la masă... Dar tu, flăcăule, mă asculţi ori ba?

— Vă ascult, fireşte; vă ascult cu cea mai mare atenţie, pentru că, datorită dumneavoastră, aflu, în sfârşit, ce şi cum... mărturisesc...

— Aş, cu cea mai mare atenţie! Văd eu cu ce atenţie... Nu cumva îmi spui înadins ca să mă necăjeşti, că mă asculţi cu atenţie?

— Vai de mine, de ce aş spune-o înadins? Dimpotrivă. Şi, afară de asta, povestiţi... cu atâta haz, încât mă simt ispitit chiar să notez istorisirea dumneavoastră.

— Cum? Să notezi? întrebă domnul Bahceev cu oarecare teamă, privindu-mă cu bănuială.

— Bine, să zicem că n-am să notez... Aşa, mi-a venit un gând.

— Nu cumva vrei să mă duci cu zăhărelul?

— Adică cum vine asta? întrebai eu cu mirare.

— Uite aşa. Mă încânţi, îţi povestesc totul, ca un prost, şi mă pomenesc mai târziu încondeiat într-o poveste de a ta.

M-am grăbit să-l asigur pe domnul Bahceev că nu sunt dintr-ăia, dar vedeam că nu izbutesc să-i alung bănuiala.

— Zici tu că nu eşti dintr-ăia! Dar cine te ştie? Poate că eşti unul şi mai al dracului. Uite, m-a ameninţat şi Foma că va scrie despre mine ca să mă dea la gazetă.

— Permiteţi-mi să vă întreb, l-am întrerupt eu, căutând să schimb subiectul, spuneţi-mi, e adevărat că unchiul meu vrea să se însoare?

— Ei şi ce dacă vrea? Mare lucru! Însoară-se, dacă-i arde de însurătoare; nu văd nimic rău în asta; alta-i buba... adăugă domnul Bahceev îngândurat. De, cum să-ţi spun, flăcăule, la asta chiar că n-aş putea să-ţi dau un răspuns precis. O mulţime de muieri s-au adunat acolo ca muştele la miere; nu-i chip să înţelegi care dintre ele vrea să se mărite. Îţi mărturisesc prieteneşte: tare-s nesuferite muierile astea! Ţi se pare numai că ai de-a face tot cu nişte oameni – de fapt, sunt o adevărată pacoste şi te bagă în păcate. Că unchiul dumitale e îndrăgostit lulea, ţi-o spun sigur. Dar să lăsăm asta acum: ai să te convingi personal; nenorocirea e că prea o lungeşte. Dacă ai hotărât odată să te însori, ce mai aştepţi – însoară-te! Da' ţi-ai găsit omul! Se teme să nu afle Fomka; nici chiar bătrânei nu îndrăzneşte să-i spună, căci aia, când s-o porni să ţipe, o aude tot satul, ba mai şi zvârle din copite ca o măgăriţă nărăvaşă. Ţi se face lehamite de toate... De dragul lui Fomka, zice, că, adică, bietul Foma Fomici o să se necăjească dacă vine în casă o nouă stăpână; pentru că atunci, zic eu, nici două ore n-ar mai putea rămâne licheaua în casa aceea. Stăpâna cea nouă îl dă afară cât ai clipi; ori, dacă nu e proastă, întoarce lucrurile în aşa fel, încât dumnealui nu-şi mai găseşte loc în tot judeţul! Ei, şi uite de aceea îşi face acum de cap Foma, ajutat de cucoana mare, şi caută să-i bage pe gât o soţioară de... de... dar de ce mă întrerupi, flăcăule? Voiam să intru tocmai în miezul chestiunii, şi tu mă întrerupi! Nici atâta respect n-ai faţă

de un om mai în vârstă! Nu se cade, flăcăule, să întrerupi pe un om bătrân...

M-am grăbit să-i cer scuze şi el continuă.

— Nu te mai scuza! Îţi vorbesc, frate, ca unui om învăţat, ca să vezi şi dumneata cum stau lucrurile şi cum m-a jignit, nitam-nisam, astăzi, ticălosul acela. Judecă şi dumneata, dacă eşti un om drept. Ne aşezăm cu toţii la masă; ei bine, aproape să mă sfâşie, nu altceva, în timpul prânzului! S-a văzut chiar de la început: şade bosumflat şi plesneşte de ciudă; părea că-i scrâşneşte tot sufletul; să mă înece într-un pahar cu apă, canalia! E atâta vanitate în omul ăsta, încât nu-şi mai încape în piele de ambiţie! Şi mă pomenesc deodată că începe omul să se lege de mine: îmi caută nod în papură ca să-mi facă şi mie morală, să mă înveţe ce înseamnă bunul-simţ. Să-i spui musai de ce sunt aşa de gras, adică. S-a legat ca scaiul: de ce adică sunt gras şi nu sunt subţirel? Ca să vezi, flăcăule, ce întrebare! Are vreun haz, spune şi dumneata? Îi răspund liniştit că, adică, „aşa a vrut şi aşa m-a făcut Dumnezeu, Foma Fomici: unul e gras, altul e slab; împotriva voinţei Domnului n-are ce face niciun muritor“. E un răspuns cât se poate de chibzuit, nu-i aşa? Ce părere ai? „Ba nu, zice, eşti proprietar de cinci sute de suflete, ai totul de-a gata, huzureşti, te îndopi, zice, iar ţării nu-i aduci niciun folos; trebuie să ai o funcţie, zice, şi să nu-mi stai acasă numai cântând la armonică.“ Ce-i drept, când mă prinde câteodată tristeţea, îmi place să cânt la armonică. Răspund iarăşi cu destulă înţelepciune: „Dar ce funcţie aş putea să am eu, Foma Fomici? Că nicio uniformă nu m-ar încăpea, cu pântecele ăsta. Dacă o îmbrac şi mă închei la toţi nasturii, şi, deodată, se întâmplă să strănut – zboară toţi nasturii care încotro, iar dacă se mai întâmplă asta şi în faţa superiorilor, ferească Dumnezeu, ar socoti-o drept o necuviinţă – atunci ce te faci?“ Ei bine, spune şi dumneata, flăcăule, ce era de râs în răspunsul meu? Şi, cu toate acestea, să-l fi văzut cu ce poftă râdea de mine: ha-ha-ha şi hi-hi-hi... Adică, ce mai,

fără pic de ruşine, ca să vorbim drept, şi pe urmă dă-i cu tot felul de ocări pe seama mea în dialectul franţuzesc; eşti un *coşon*[liv], zice. Oricum, atâta pricep şi eu, am înţeles unde bate el cu vorba asta *coşon*. „Fir-ai al dracului să fii de vrăjitor blestemat, îmi zic eu: mă crezi şi pe mine un imbecil, ca să-ţi baţi joc şi de mine?“ Am răbdat cât am răbdat, dar la urmă, nemaiputându-mă stăpâni, m-am ridicat de la masă şi, în faţa întregii asistenţe, i-am zis-o: „Am greşit, zic, în faţa ta, preamărinimosule Foma Fomici; am greşit crezându-te un om bine crescut, dar acum văd că nu eşti decât un porc, ca şi noi toţi!“ şi am plecat de la masă tocmai când se servea budinca. „Lua-v-ar naiba să vă ia, cu budinca voastră cu tot!…“

— Iertaţi-mă, am zis eu, după ce am ascultat relatarea domnului Bahceev, sunt gata să fiu de acord cu dumneavoastră în tot ce aţi spus. Mai ales că n-am ştiut nimic din toate astea până acum… Să vedeţi, însă, că în această privinţă mi-a venit chiar acum o idee.

— Şi ce idee, mă rog, ţi-a venit aşa, dintr-odată, nenişorule? întrebă neîncrezător domnul Bahceev.

— Să vedeţi, am început eu, încurcându-mă fără să vreau, poate că nu e locul să vă vorbesc despre asta acum, dar mi-am zis să v-o împărtăşesc. Uitaţi-vă ce cred eu: se prea poate că ne înşelăm amândoi în privinţa acestui Foma Fomici; e cu putinţă ca toate ciudăţeniile acestea ale lui să ascundă un caracter deosebit, poate că este chiar înzestrat de la natură – cine ştie? Sau poate că e un suflet dezamăgit, înrăit din pricina suferinţelor îndurate, ca să zic aşa, pornit să se răzbune pe toată omenirea. Am auzit că, într-o vreme, a fost un fel de măscărici. Poate că asta l-a umilit, l-a jignit, l-a revoltat?… Mă înţelegeţi: un om cu năzuinţe nobile… conştient de posibilităţile sale… dar care se vede redus la rolul de măscărici!… Şi iată-l, deci, plin de neîncredere şi dispreţ faţă de toată omenirea… Şi poate că… dacă l-am împăca cu omenirea… cu oamenii, adică, ar ieşi la iveală o fire deosebită… chiar foarte, foarte

remarcabilă şi... şi... este exclus să nu existe ceva neobişnuit în omul acesta! Cum se poate explica altfel faptul că toată lumea se pleacă în faţa lui?

Într-un cuvânt, mi-am dat seama şi eu însumi c-am îndrugat ceva foarte confuz. Lucru oarecum scuzabil la un tânăr ca mine. Dar domnul Bahceev nu era deloc dispus să mă scuze. Fixându-mă cu o privire gravă şi severă în tot timpul tiradei mele, el se înroşi deodată ca un curcan.

— Vrei să spui că Fomka acesta e un om deosebit? întrebă el răstit.

— Ştiţi, nici mie aproape că nu-mi vine să cred tot ce am spus acum. Aşa, nişte presupuneri de-ale mele...

— Îngăduie-mi, nenicule, să te întreb un lucru: ai studiat filozofia sau nu?

— Adică, în ce sens? am întrebat eu nedumerit.

— Fără niciun sens, nenicule, fără niciun sens; să-mi spui drept şi fără niciun sens: dacă ai studiat filozofia ori ba?

— Mărturisesc că am avut de gând s-o studiez mai serios, dar...

— Asta este! strigă domnul Bahceev, dându-şi frâu liber indignării. Eu, nenicule, înainte chiar de a fi deschis dumneata gura, mi-am dat seama că ai studiat filozofia! Pe mine nu mă duci! *Morgen früh!* Cale de-o poştă simt când e vorba de filozofie! Pupă-te atunci cu Foma Fomici al dumitale! Auzi, Fomka – un om deosebit! Ptiu! Mi se face scârbă de toate! Te-am crezut un om cu scaun la cap, când colo... Trăsura! strigă el vizitiului care tocmai se căţăra pe capra trăsurii reparate. Acasă!

Cu greu am reuşit să-l mai potolesc şi să-l îmbunez în cele din urmă, deşi i-au trebuit eforturi vizibile ca să mă ierte. Între timp, se şi urcase în trăsură, ajutat de Grigori şi de Arhip – omul care îl dăscălise pe Vasiliev.

— Daţi-mi voie să vă întreb, zisei eu, apropiindu-mă de trăsură, n-o să mai veniţi niciodată la unchiul meu?

— La unchiul dumitale? Să-l scuipi în ochi pe acela care ţi-a spus aşa ceva! Îţi închipui cumva că sunt un om atât de statornic în hotărârile mele, încât să mă ţin tare până la capăt? Păi, asta-i toată nenorocirea mea, că sunt o cârpă, nu om! Nu trece nicio săptămână şi iar pornesc într-acolo. Pentru ce? Deh! Nici eu nu ştiu pentru ce, dar de mers, am să merg, am să merg; ca să mă războiesc iar cu Fomka. Asta-i marea mea nenorocire, flăcăule! Dumnezeu mi l-a trimis pe acest Fomka, drept pedeapsă pentru păcatele mele. Am o fire de muiere, ce mai; niciun pic de statornicie! Sunt un laş, flăcăule, de prima clasă...

Ne-am despărţit totuşi ca prieteni; m-a poftit chiar şi la masă.

— Vino, flăcăule, vino, să luăm odată masa împreună. Am un rachiuaş, tocmai de la Kiev mi-a venit pe jos, iar bucătarul meu a umblat şi la Paris. Îţi serveşte nişte pateuri şi specialităţi de mâncăruri de-ţi lingi degetele şi te închini ticălosului până la pământ. Om cu carte, domnule! Numai că n-am pus cam de multişor să-l bată cu nuiaua, îşi cam face de cap... Bine că-mi amintii de asta acum... Să vii neapărat! Te-aş lua chiar acum cu mine, dar, nu ştiu cum, nu prea mă simt în apele mele astăzi, am ostenit şi abia mă ţin pe picioare. Ce să-i faci, sunt un om bolnav, obosesc repede. Poate că nici n-ai să mă crezi... Ei, rămâi cu bine, flăcăule! E timpul să-mi văd de drum. Uite, şi tarantasul dumitale e gata. Iar lui Fomka să-i spui nici să nu mai dea ochi cu mine, căci îi fac o primire atât de caldă, cum nici n-a visat...

Ultimele cuvinte nu le-am mai desluşit. Smucită de cei patru trăpaşi iuţi, trăsura lui dispăru într-un nor de praf. Traseră şi docarul meu; m-am urcat şi, în scurt timp, şi ultimele case periferice ale orăşelului rămaseră în urmă. „Domnul acesta cam exagerează, desigur, mi-am zis eu în gând, e prea supărat ca să poată fi nepărtinitor. Şi totuşi, cele ce mi-a spus el despre unchiul par cam ciudate. Din două surse aflu până acum că unchiul meu o iubeşte pe

tânăra aceea... Hm! O să mă însor ori ba?“ Şi de data aceasta am căzut serios pe gânduri.

III. Unchiul

Mărturisesc că-mi pierise tot curajul de până atunci. De cum am intrat în satul Stepancikovo, visurile mele romantice mi-au apărut deodată foarte bizare, ba chiar stupide. Era pe la orele cinci după-amiază. Drumul trecea pe lângă parcul conacului. După atâţia ani de absenţă, regăseam parcul acela imens în care trecuseră ca o clipă zilele cele mai fericite ale copilăriei mele şi pe care le văzusem de atâtea ori în vis, în dormitoarele şcolilor unde mi-am primit educaţia. Am sărit din tarantas şi am luat-o de-a dreptul prin parc, spre conac. Ţineam mult să apar discret, să aflu ce şi cum, să mai întreb pe câte cineva şi, înainte de toate, să stau de vorbă în tihnă cu unchiul. S-a întâmplat întocmai cum dorisem. Străbătând aleea teilor seculari, am urcat pe terasa a cărei uşă cu geamuri ducea în interiorul conacului. Terasa era înconjurată de straturi de flori şi împodobită cu glastre cu plante decorative. Am dat aici de unul dintre băştinaşi, de bătrânul Gavrila, care mi-a ţinut pe vremuri loc de dădacă, iar acum ajunsese camerdinerul cel mai apropiat al unchiului. Cu ochelarii pe nas, bătrânul silabisea ceva adâncit într-un caiet pe care-l ţinea în mână. Ne mai văzusem cu vreo doi ani în urmă, la Petersburg, cu prilejul vizitei pe care o făcuse unchiul în capitală şi de aceea mă recunoscu îndată. Cu lacrimi de bucurie în ochi, se repezi să-mi sărute mâna, lăsând, de emoţie, să-i cadă ochelarii pe jos. Această manifestare de dragoste a bătrânului m-a mişcat nespus. Îngrijorat însă de recenta conversaţie cu domnul Bahceev, l-am întrebat în primul rând despre caietul suspect pe care-l avea în mână.

— Ce-i asta, Gavrila, te pomeneşti că te-au pus şi pe tine să înveţi franţuzeşte?

— Învăţ, conaşule, m-au pus să învăţ păsăreşte la bătrâneţe, ca pe un graur, răspunse trist Gavrila.

— Foma te învaţă?

— El, conaşule. Trebuie să fie un om tare deştept.

— Mare deştept, n-am ce zice! Şi cum te învaţă? Limba vorbită?

— Ba nu, conaşule, aşa cum scrie în *carnitul* ăsta.

— Ia să-l văd! Aha! cuvinte franţuzeşti scrise cu litere ruseşti – l-a dus totuşi capul, cât îi de dobitoc! Şi nu ţi-e ruşine, Gavrila, să te laşi prostit în halul ăsta de un neisprăvit, de un nătărău? am strigat eu, uitând dintr-odată toate presupunerile mele generoase în legătură cu Foma Fomici, pentru care mă luase adineauri în răspăr domnul Bahceev.

— Păi, cum să fie nătărău, conaşule, răspunse bătrânul, dacă stăpânii mei nu ies din cuvântul lui?

— De, poate că ai dreptate, Gavrila, murmurai eu, surprins de această observaţie. Hai, du-mă la unchiul meu.

— Vulturaşul meu! Păi eu n-am voie, nu îndrăznesc să apar în ochii lui. Am început să mă tem şi de dânsul. Uite, stau aici şi mă chinuiesc, iar când trece el, mă ascund prin tufişuri.

— Dar de ce te temi atâta?

— Deunăzi n-am ştiut lecţia, şi Foma Fomici mi-a poruncit să stau în genunchi, iar eu m-am supus. Am îmbătrânit, conaşule, Serghei Alexandrîci, sunt prea bătrân ca să fiu batjocorit în halul ăsta! Boierul s-a supărat, că de ce, adică, nu l-am ascultat pe Foma Fomici. „Nu vezi, zice, guguman bătrân ce eşti, că omul îţi doreşte binele şi vrea să te înveţe să vorbeşti frumos?“ Şi uite-mă, stau tot timpul şi tocesc buchiile. Foma Fomici m-a prevenit că diseară iar mă pune la *iczamen*.

Toate astea mi s-au părut însă cam neclare. Povestea cu limba franceză ascundea, probabil, ceva ce nu poate să-mi explice bătrânul.

— O întrebare, Gavrila: cum arată el? E înalt, chipeş?

— Cine, Foma Fomici? Da' de unde, conaşule! Ai să-l vezi, un omuleţ pirpiriu şi slăbănog.

— Hm! Lasă, Gavrila, cred că în curând lucrurile acestea se vor aranja cât se poate de bine; îţi făgăduiesc eu că se vor aranja! Dar... unde să-l găsesc pe unchiul?

— Păi, îl găsiţi acum în dosul grajdurilor; stă de vorbă cu ţăranii. Bătrânii din Kapitonovka au venit cu o jalbă la el. Au auzit oamenii că stăpânul vrea să-i treacă în dar cu zapis lui Foma Fomici. Vor să-l roage să aibă milă de ei şi să nu facă una ca asta.

— Dar de ce-i primeşte acolo, în spatele grajdurilor?

— Păi, se fereşte omul, se teme să nu fie văzut.

Într-adevăr, l-am găsit pe unchiul în dosul grajdurilor. Pe un loc bătătorit stătea în faţa unui grup de ţărani care se ploconeau mereu şi-i spuneau ceva, la care unchiul meu răspundea cu multă însufleţire. Apropiindu-mă, îl strigai. El se întoarse şi ne aruncarăm unul în braţele celuilalt.

S-a bucurat nespus de sosirea mea; părea atât de fericit că mă vede, încât m-a îmbrăţişat de câteva ori şi mi-a strâns mâinile cu căldură... Era ca şi cum l-ar fi văzut pe propriul său copil, întors pe neaşteptate acasă, scăpând din cine ştie ce primejdie de moarte, ca şi cum, prin sosirea mea, l-aş fi scăpat pe el însuşi de o primejdie de moarte, aducând totodată dezlegarea tuturor încurcăturilor în care se zbătea el, fericirea şi bucuria pentru toată viaţa lui şi a tuturor celor care-i sunt dragi, căci unchiul meu n-ar fi consimţit niciodată să se ştie numai el singur fericit. După primele efuziuni de bucurie, începu să se agite groaznic, încât la urmă se zăpăci cu totul. Mă asaltă cu o sumedenie de întrebări şi voi îndată să mă ducă la ai săi. Dar, după ce am pornit, i-a venit în gând să mă prezinte ţăranilor din Kapitonovka şi ne-am

întors iar după grajduri. Apoi, îmi aduc aminte, aduse vorba, nu mai ştiu de ce, despre un oarecare domn Korovkin[lv], un om extraordinar, pe care-l întâlnise cu vreo trei zile în urmă undeva pe drum şi a cărui vizită o aştepta acum cu multă nerăbdare, ca imediat după aceea să uite cu totul de acest Korovkin şi să sară la altceva. Îl sorbeam din ochi, fericit. Răspunzând la întrebările lui grăbite, i-am spus că n-aş fi vrut să-mi iau un serviciu, pentru că prefer să mă ocup de ştiinţă. Cum veni vorba despre ştiinţă, unchiul îşi încruntă sprâncenele şi arboră deodată un aer grav. Aflând că în ultimul timp m-am ocupat de mineralogie, înălţă capul şi se uită mândru în jurul său, ca şi cum el ar fi fost acela care a descoperit fără ajutorul nimănui şi a scris singur tot ce se ştie despre mineralogie. Spuneam mai înainte că, în faţa cuvântului „ştiinţă“, el încerca un sentiment de profundă şi dezinteresată veneraţie, cu atât mai dezinteresată cu cât, de fapt, era complet străin de acest domeniu de cunoştinţe.

— Când te gândeşti, măi frate, că există pe lumea asta oameni care ştiu totul, până în cele mai mici amănunte! îmi spusese el într-o zi cu ochii strălucind de admiraţie. Stai între ei, îi asculţi şi, chiar dacă nu pricepi nimic, simţi o mare plăcere. Şi de ce, adică? Pentru că ştii cât de mare este folosul pe care îl aduc, pentru că ştii că aici lucrează inteligenţa, că e spre binele general! Atâta pricep şi eu. Uite, astăzi pot călători cu trenul, iar Iliuşka al meu poate că va zbura prin aer... Şi, bineînţeles, comerţul, industria – aceste, ca să zic aşa, şuvoaie... adică, vreau să spun, oricum ai suci-o, dar e de mare folos... E de mare folos, nu-i aşa?

Dar să revenim la întâlnirea noastră.

— Ei bine, aşteaptă puţin, dragul meu, aşteaptă puţin, începu el, vorbind pripit şi frecându-şi mâinile, ai să vezi un om! Un om cum rar întâlneşti, crede-mă, un om învăţat, un om de ştiinţă; numele lui va fi pomenit în veacuri. E

bine spus, nu: „va fi pomenit în veacuri“? Asta mi-a explicat-o Foma... Ai răbdare, o să-ţi fac cunoştinţă cu el.

— Despre cine vorbeşti, unchiule, despre Foma Fomici?

— Nu, dragul meu! Vorbeam de Korovkin. E drept că şi Foma... Dar acum îţi vorbesc despre Korovkin, adăugă el roşindu-se nu se ştie de ce şi cam încurcat când rosti numele lui Foma.

— Şi ce anume ştiinţe îl preocupă, unchiule?

— Ştiinţa în general, flăcăule, tot felul de ştiinţe! N-aş putea să-ţi spun exact care anume, dar ştiu că se ocupă de ştiinţe. Să-l auzi cum vorbeşte despre drumul de fier! Şi trebuie să-ţi spun, adăugă unchiul aproape în şoaptă şi clipind semnificativ din ochiul drept, are idei cam prea îndrăzneţe! Am băgat de seamă mai ales când vorbea despre fericirea familiei... Păcat numai că nu prea am înţeles mare lucru (puţin de tot am stat de vorbă), altfel ţi-aş fi povestit totul de-a fir-a-păr. Şi unde mai pui că e un om dotat cu cele mai nobile însuşiri! L-am poftit să vină să stea şi pe la mine un timp. Îl aştept să pice din clipă în clipă.

În timpul acesta ţăranii se uitau la mine cu gurile căscate şi cu ochii holbaţi, ca la o minune.

— Ascultă, unchiule, mi se pare că ţi-am întrerupt discuţia cu ţăranii. Cred c-au venit cu vreo treabă la dumneata. Ce vor? Ca să spun drept, eu cam bănuiesc ce necaz au şi aş fi vrut să-i aud şi eu...

Unchiul meu începu iar să se agite şi mă lămuri în grabă.

— Aşa e, bine că mi-ai amintit! Uitasem de tot! Vezi... Nici nu ştiu ce să mă fac cu ei! Li s-a năzărit – şi tare aş vrea să ştiu care a scornit-o dintâi –, le-a intrat în cap cum că am de gând să donez toată Kapitonovka – ţi-aduci aminte de Kapitonovka? Cu răposata Katia tot ne duceam pe acolo să facem câte o plimbare – să dăruiesc toată Kapitonovka cu cele şaizeci şi opt de suflete, s-o dăruiesc,

adică, lui Foma Fomici! „Nu vrem să plecăm de la tine, şi pace!“

— Aşadar, nu-i nimic adevărat, unchiule? N-ai de gând să cedezi Kapitonovka lui Foma, nu-i aşa? am strigat eu aproape entuziasmat.

— Da’ de unde! Nici gând! Cine ţi-a spus? Ca să vezi! Scap într-o zi, nu ştiu cum, la întâmplare, o vorbă şi de atunci circulă din gură în gură, de parcă ar fi înnebunit toată lumea. Ce au oamenii aceştia de nu-l suferă pe Foma? Aşteaptă puţin, Serghei, îţi fac cunoştinţă cu el, adăugă unchiul meu, privindu-mă cu sfială, ca şi cum ar fi presimţit în mine un duşman al lui Foma Fomici. Ai să vezi ce om grozav!...

— Nu vrem pe nimeni, afară de tine, vrem să ne fii tu stăpân, şi nimeni altul! izbucniră deodată ţăranii în cor. Tu eşti părintele nostru, iar noi copiii tăi!

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu, nu l-am văzut şi nu-l cunosc încă pe Foma Fomici, dar trebuie să-ţi spun că... am auzit despre el nişte lucruri... L-am întâlnit astăzi pe domnul Bahceev. E drept că în această privinţă am deocamdată o părere a mea personală. În orice caz, ar fi mai bine să-i laşi acum pe oamenii ăştia să plece la treburile lor, iar noi să mai stăm de vorbă, unchiule; noi doi, între patru ochi. Drept să-ţi spun, pentru asta am şi venit...

— Foarte bine, foarte bine, se bucură unchiul, aşa vom face, negreşit! Le dau drumul oamenilor şi apoi stăm de vorbă, ştii, aşa, de la inimă la inimă, ca doi prieteni buni; cumpănim totul temeinic şi cu multă judecată. Ei, continuă el cu vorba pripită, adresându-se ţăranilor, acum duceţi-vă, dragii mei. Şi oricând aveţi nevoie, să veniţi la mine; aşa, de-a dreptul la mine şi oricând veţi avea nevoie.

— Tăicuţule, boierule! Eşti părintele nostru, iar noi copiii tăi! Nu ne lăsa de batjocură şi caznă în mâinile lui Foma Fomici! Obştea întreagă cu toată sărăcia ei te roagă! strigară încă o dată ţăranii.

— Ti-i, da’ proşti mai sunteţi! V-am spus odată că nu vă dau nimănui şi aşa o să fie! Ce mai vreţi?!

— O să ne omoare cu buchiile, tăicuţule! Aşa cum se aude că le-a scos sufletul celor de la conac cu învăţătura lui.

— Cum? Şi pe voi vă învaţă franţuzeşte? strigai eu, aproape îngrozit.

— Nu, conaşule, deocamdată ne-a ferit Dumnezeu! răspunse un ţăran mai limbut pesemne, un roşcovan aproape chel, cu o bărbuţă lungă şi subţire, care tresălta necontenit, ca şi cum ar fi avut o vieţuire proprie. Deocamdată ne-a ferit Dumnezeu, conaşule.

— Şi ce vă învaţă dumnealui?

— Păi, ne învaţă, conaşule, nişte lucruri despre care alde noi am zice: cumpără-ţi ladă de aur ca să pui în ea un pitac de aramă.

— Adică, cum vine asta: un pitac de aramă?

— Nu-i asculta, Serioja. E o scornire de-a lor! strigă unchiul roşindu-se şi părând tare încurcat. Nici n-au înţeles, gugumanii, ce le-a spus el! Cu totul altceva... care pitac de aramă?... Ce vorbă-i asta! Iar tu n-ai de ce te băga atâta şi să zbieri fără rost, continuă unchiul, dojenindu-l pe ţăran, omul îţi vrea binele, iar tu dai cu gura, fără să fi înţeles măcar despre ce este vorba!

— Dă-mi voie, unchiule, dar cu franţuzeasca cum vine?

— Asta-i altceva. Vrea să le mai şlefuiască vorba; e pentru pronunţie, Serioja, îngăimă unchiul meu cu glas aproape implorator. Chiar el mi-a spus-o că numai pentru pronunţie... S-a întâmplat aici un caz, o istorie cam nostimă... nu eşti la curent şi de aceea n-ai cum să-ţi dai seama. Trebuie mai întâi să vezi cum stau lucrurile şi pe urmă să învinuieşti... E uşor de învinuit!

— Păi, cum aşa, oameni buni! am strigat eu înfierbântat, adresându-mă ţăranilor. Voi de ce tăceţi? Să-i spuneţi verde în ochi: că, adică, nu se poate aşa, Foma Fomici, ci uite aşa şi aşa! Că doar aveţi şi voi gură!

— Arată-mi şoarecele care să pună clopoţelul la gâtul pisicii, conaşule! Eu, zice, ţăran jegos ce eşti, zice, vreau să te învăţ rânduială şi curăţenie; să te scot din nesimţire. De ce vă sunt cămăşile murdare? Păi, nu pridídesc bietele să scape de sudoare, d-aia ne sunt cămăşile murdare! N-avem cum ne primeni în fiecare zi. Ş-apăi, nici curăţenia nu te face popă, nici jegul nu te bagă în groapă.

— Deunăzi ne pomenim cu el la arie, se amestecă în vorbă şi un alt ţăran, înalt şi uscăţiv, cu hainele peticite, cu opincile ferfeniţă, unul dintre aceia, probabil, buni de gură, care veşnic găsesc prilej de nemulţumire şi totdeauna au a spune câte o vorbuliţă usturătoare, plină de venin. Stătuse până atunci, ferit de priviri, în spatele celorlalţi ţărani, ascultând tăcut şi cu faţa întunecată, pe care însă mijea tot timpul un surâs viclean şi totodată plin de amărăciune. Vine, se proţăpeşte în mijlocul nostru şi zice: „Ştiţi voi câte verste sunt până la soare?“ De unde vrei să ştim noi! E o ştiinţă boierească, nu-i de-a noastră, ţărănească. „Apoi vezi, zice, ce nătâng şi prost îmi eşti; nu-ţi cunoşti folosul, zice; eu sunt *astrolom*, zice. Cunosc toate *planidele* Domnului!“

— Ei, şi ţi-a spus câte verste sunt până la soare? interveni unchiul, însufleţindu-se brusc, şi făcându-mi cu ochiul, voind a spune parcă: „Fii atent la ceea ce urmează!“

— A spus dumnealui, cum să nu spună: multe de tot, răspunse fără chef ţăranul, care nu se aşteptase la această întrebare.

— Bine, bine, dar câte anume?

— Păi, luminăţia-voastră ştiţi mai bine, noi suntem oameni fără carte.

— Ştiu, fireşte, dar vreau să văd dacă ai ţinut minte şi tu, omule.

— Păi, zicea că sunt până acolo nu ştiu câte sute sau mii de verste. Multe, multe de tot. N-ar încăpea nici în trei care încărcate cu vârf câte a spus el.

— Aşa, vezi! Trebuie să ţii minte! Îi fi crezut, poate, că nu-i decât o azvârliturã de bãţ? Nu-i aşa, frăţioare? Pământul e rotund ca un glob, ca o bășică, pricepi? continuă unchiul meu, descriind cu amândouă mâinile în aer un fel de glob.

Ţăranul surâse amar.

— Ca un glob, să ştii! Şi se ţine aşa în văzduh de la sine, şi se roteşte în jurul soarelui. Iar soarele stă pe loc; ţi se pare numai că soarele se mişcă. Înţelegi cum vine treaba? Şi cine crezi că le-a aflat pe toate astea? Le-a aflat căpitanul Cook, un navigator... Dracu' ştie cine-i descoperitorul, adăugă unchiul în şoaptă, întorcându-se spre mine. Eu, unul, drept să-ţi spun, habar n-am de toate astea... Tu ştii cumva cât e până la soare?

— Ştiu, unchiule, i-am răspuns, mirat de toată scena la care asistasem; numai că, uite ce cred eu: oamenii sunt inculţi, bineînţeles, dar şi incultura este, desigur, tot un fel de nesimţire; pe de altă parte, e prea de tot să te apuci dintr-odată să-i înveţi pe ţărani astronomia...

— Exact, bine ai spus, e nesimţire! se entuziasmă unchiul de această comparaţie, care i se păru, probabil, foarte nimerită. O idee extraordinară! E bine spus: nesimţire! Am spus-o totdeauna... Adică n-am spus-o niciodată, dar am simţit că aşa este. Aţi auzit? se întoarse el către ţărani, neştiinţa de carte e tot un fel de nesimţire, e ca şi cum ai sta cu jegul pe tine! De aceea Foma vrea să vă înveţe. Vă vrea binele, ce rău vedeţi în asta? E ca şi cum ar duce o slujbă în folosul obştei, vrednică de oricare cin. Iată ce este ştiinţa! Dar să lăsăm asta, dragii mei! Duceţi-vă cu Dumnezeu, sunt foarte mulţumit de voi, foarte mulţumit şi mă bucur... Fiţi pe pace, nu vă las eu!

— Apără-ne, stăpâne şi părinte bun ce ne eşti!

— Nu ne lăsa de izbelişte, tăicuţule!

Şi ţăranii se aruncară la picioarele lui.

— Lăsaţi, lăsaţi asta; n-am nevoie de aşa ceva! Îngenuncheaţi în faţa lui Dumnezeu şi a ţarului, nu în faţa

mea... Hai, duceţi-vă, vedeţi-vă de treabă liniştiţi şi purtaţi-vă aşa ca să meritaţi bunăvoinţă... şi celelalte... Ştii, se întoarce el către mine cu faţa luminată de fericire, de îndată ce plecară ţăranii, îi place ţăranului nostru să audă o vorbă bună şi la daruri se bucură grozav. Ar fi cazul acum să le dăruiesc ceva. Tu ce zici? În cinstea sosirii tale... n-ar fi rău, nu-i aşa?

— Cum te văd, unchiule, eşti un fel de Frol Silin, binefăcătorul.

— Păi nu se poate altfel, flăcăule, nu se poate. Îmi propusesem chiar mai demult să le fac un dar, adăugă el ca o scuză. Iar dacă ţi s-a părut caraghios că m-am apucat să le vorbesc ţăranilor despre ştiinţă, să ştii că am făcut-o din plinătatea inimii, de fericire că te văd, Serioja. Am vrut pur şi simplu să afle şi ţăranul nostru ce distanţă e până la soare şi să rămână cu gura căscată. E nostim să-l vezi cum stă cu gura căscată... Ţi-e mai mare dragul să-l priveşti. Am să te rog însă un lucru, dragul meu, să nu le spui celorlaţi, acolo, în salon, că am stat de vorbă aici cu ţăranii. De aceea i-am primit în dosul grajdurilor, ca să nu ştie ceilalţi. Nu-mi venea la îndemână s-o fac acolo: e o chestiune delicată, flăcăule; de altfel, şi ei au venit cam tot într-ascuns. Am făcut-o mai mult pentru ei...

— Ei bine, dragă unchiule, iată-mă sosit! am schimbat eu vorba, ca să ajung la ceea ce mă interesa în primul rând. Mărturisesc că scrisoarea matale m-a uimit, că eu...

— Dragul meu, niciun cuvânt despre asta! mă întrerupse unchiul, aproape speriat şi coborând glasul, mai târziu se va lămuri totul. Poate că sunt vinovat faţă de tine şi, desigur, sunt foarte vinovat, dar...

— Vinovat faţă de mine, unchiule?

— Mai târziu, mai târziu, dragul meu! Totul se va lămuri. Dar ce chipeş te-ai făcut! Scumpul meu! Te-am aşteptat cu atâta nerăbdare! Voiam să-mi descarc sufletul, cum să spun... eşti un om învăţat, numai pe tine te am... Pe tine şi

pe Korovkin. Trebuie să-ţi spun că aici toată lumea e împotriva ta. Ia seama, aşadar; fii prudent, să nu dai greş.

— Împotriva mea? întrebai eu mirat, neînţelegând cu ce-am putut să-i supăr pe aceşti oameni pe care nici nu-i cunosc încă. Ce-au cu mine?

— De, n-ai ce să-i faci, dragul meu! Foma Fomici e cam dispus să nu te vadă cu ochi buni... Şi mămiţica, bineînţeles, se ia după el. În general, te sfătuiesc să fii prudent, respectuos, să nu-i contrazici, dar mai ales să fii respectuos...

— Respectuos faţă de Foma Fomici, nu-i aşa, unchiule?

— Ce să-i faci, dragul meu! Să nu crezi că vreau să-l apăr. Într-adevăr, este un om cu multe defecte, poate chiar şi acum, în clipa aceasta... Ah, dragă Serioja, dacă ai şti ce neliniştit şi îngrijorat sunt... şi când mă gândesc că totul ar putea să meargă atât de bine şi frumos, să fim cu toţii mulţumiţi şi fericiţi!... De altfel, care om n-are defecte? Doar nu suntem nici noi fără cusur!

— Dar, gândeşte-te, unchiule! Uită-te în jurul dumitale ca să vezi mai bine ce face el...

— Să nu exagerăm, flăcăule! Toate astea nu sunt decât nişte râcâieli şi mâncătorii mărunte şi atâta tot! Uite, acum, de pildă: e supărat foc pe mine; şi pentru ce, nici n-ai să mă crezi... Deşi poate că tot eu sunt de vină... Dar lasă, că îţi povestesc eu mai târziu...

— Să ştii, unchiule, că în această privinţă mi-am făcut o anumită teorie, l-am întrerupt eu, grăbindu-mă să-i împărtăşesc ideea mea. De altfel, nu ştiu de ce ne grăbeam amândoi să ne spunem gândurile. Să vezi, în primul rând, omul acesta s-a aflat mult timp în situaţia înjositoare de măscărici: a fost chinuit, umilit; lovit în amorul său propriu, personalitatea lui era mereu strivită, călcată în picioare, idealurile pângărite, batjocorite; şi, drept urmare, i s-a deformat şi pervertit caracterul. Pe urmă a devenit susceptibil, bănuitor şi arţăgos şi, astfel înrăit şi pornit la culme, a ajuns să-l mistuie o sete nepotolită de răzbunare

împotriva întregii omeniri... Dar dacă l-am împăca cu omul, dacă i-am reda încrederea în el însuşi...

— Exact, exact! strigă unchiul entuziasmat, să ştii că aşa este! O idee cât se poate de nobilă! Ar fi şi urât, şi nedemn de noi să-l condamnăm pentru asta! Exact!... Ah, dragul meu, cât de bine mă înţelegi; nici nu ştii ce bucurie îmi faci! Numai de s-ar aranja lucrurile acolo! Mă şi tem să mă duc la ei acum. Ai sosit tu, şi pot să mă aştept de aci încolo la cine ştie ce din partea lor!

— Dragă unchiule, dacă aşa stau lucrurile... începui eu jenat de mărturisirea lui.

— Nu – nu – nu! Pentru nimic în lume! strigă el strângându-mi cu putere mâinile. Eşti şi vei rămâne musafirul meu, fiindcă aşa vreau eu!

Toate astea mă uimiră nespus.

— Unchiule, spune-mi chiar acum, aici, îndată, îl somai eu hotărât, de ce m-ai chemat, cu ce aş putea să-ţi fiu de folos sau de ajutor şi, mai ales, cu ce te simţi vinovat faţă de mine?

— Dragul meu, te rog nu mă întreba! Mai târziu, mai târziu! Totul se va lămuri la timp! Poate că am şi eu partea mea de vină, dar am vrut să procedez ca un om cinstit şi... şi... şi tu o vei lua de soţie! O vei lua de soţie, dacă ai un suflet cu adevărat nobil şi generos! adăugă el roşindu-se brusc de năvala unei emoţii puternice şi strângându-mi mâinile extaziat. Destul însă despre asta, niciun cuvânt mai mult! Curând vei afla tu singur totul. De fapt, de tine va depinde... principalul este să le placi lor acolo, tuturora, să le faci o impresie bună; mai ales să nu te fâstâceşti.

— Dar bine, unchiule, cine sunt ei toţi? Despre cine este vorba? Trebuie să-ţi spun că eu nu prea am avut prilejul să apar în societate, şi...

— Şi ţi-e cam frică, adăugă unchiul meu zâmbind. nicio grijă! Toţi sunt de-ai casei. Curaj! Principalul e să nu-ţi pierzi curajul. Ca să fiu sincer, sunt puţin îngrijorat de felul cum ai să reuşeşti să te prezinţi. Mă întrebi pe cine avem

acolo? Păi, cine să fie... În primul rând mămiţica, începu el grăbit. O mai ţii minte pe mama sau nu prea? O bătrânică tare bună la inimă şi cu foarte multă nobleţe de caracter; nu-şi dă aere – o spun fără nicio exagerare; e cam de modă veche, dar poate că e mai bine că este aşa. Îi vin câteodată nişte fantezii, ca să zic aşa, mai spune câte o vorbă anapoda; de pildă, acum e supărată pe mine, dar tot eu sunt de vină... ştiu că numai eu sunt de vină! Şi, în sfârşit, ce să mai vorbim, ea e, cum s-ar spune, o *grande dame*, o generăleasă... Soţul ei a fost un om admirabil: mai întâi, era general, om cult; e drept că nu i-a lăsat nicio avere, dar fusese rănit de nenumărate ori; într-un cuvânt, îşi câştigase stima tuturor! Apoi domnişoara Perepeliţîna. Bine, asta... nu ştiu cum să spun... În ultima vreme pare întru câtva... dar aşa e firea ei... Nu poţi să-i condamni pe toţi... Dar s-o lăsăm în plata Domnului... Să nu-ţi închipui că e o pripăşită oarecare. E fiică de locotenent-colonel şi confidenta mămiţicăi. Pe urmă e soră-mea, Praskovia Ilinişna. Despre ea n-am a spune multe: o fiinţă modestă, bună; se agită cam mult, dar, după cum ţi-am spus, are o inimă de aur; de altfel, să te uiţi totdeauna ce inimă are omul; uite, o fată cam îmbătrânită, rămasă nemăritată, dar am impresia că caraghiosul acesta de Bahceev îi cam face curte, vrea s-o ceară de nevastă. Tu să taci, însă; e mare secret! Ei, şi cine mai e dintre ai noştri? Despre copii, ce să-ţi spun: ai să-i vezi. Mâine e ziua onomastică a lui Iliuşa... Ti-i, cât pe-aci era să uit! Cam de o lună încoace mai stă în ospeţie la noi Ivan Ivanîci Mizincikov, o rudă, ţi-ar veni un fel de văr de-al doilea; ei da, aşa este! A fost locotenent de husari şi nu de mult şi-a dat demisia din armată; e un om încă tânăr. Suflet nobil şi generos! Dar s-a înglodat în datorii până peste urechi, încât mă întreb cum de a putut să-şi risipească atât de repede toată averea. De altfel, nici nu prea avusese cine ştie ce; o nimica toată, se poate spune însă că s-a ruinat; a făcut o mulţime de datorii... Acum stă la mine în ospeţie. Nici nu l-am

cunoscut până acum; a sosit, s-a prezentat. Un om simpatic, bun, liniştit, respectuos. Nimeni nu-i aude glasul; nu scoate aproape niciun cuvânt, tace tot timpul. Foma îi spune în derâdere *necunoscutul taciturn*, dar el nu se supără, şi Foma e mulţumit; îl consideră cam redus. În tot cazul, Ivan nu-l contrazice niciodată şi totdeauna e de părerea lui Foma. Hm! Pare să fie cam lovit cu leuca... Dar să-l lăsăm în plata Domnului! Ai să-l vezi. Avem şi oaspeţi din oraş: Pavel Semionîci Obnoskin[lvi], cu maică-sa; un om tânăr, dar foarte inteligent; se observă la el o capacitate de gândire matură, temeinică... nu ştiu cum să mă exprim ca să-ţi dai seama; unde mai pui că şi în viaţă se conduce după nişte principii etice severe, e un om de o înaltă moralitate! Şi, în sfârşit, o avem ca musafiră pe o oarecare Tatiana Ivanovna: se pare că tot o rudă de a noastră, mai îndepărtată – n-o cunoşti –, o domnişoară nu tocmai tânără, trebuie s-o recunoaştem, dar... nu e lipsită de unele farmece; în orice caz, e atât de bogată, flăcăule, că ar putea să cumpere şi două moşii ca Stepancikovo; a moştenit de curând o avere imensă; înainte o ducea într-o mizerie neagră. Te-aş sfătui să fii cât mai circumspect cu ea... e o fire cam bolnăvicioasă... un temperament cam năstruşnic... De altfel, ai un suflet generos şi-ţi vei da seama numaidecât, ai s-o înţelegi, a avut atâtea de suferit. Faţă de un om care a trebuit să sufere mult, se cade să fim şi mai grijulii! Dar să nu-ţi închipui cine ştie ce. Are, bineînţeles, o mulţime de defecte şi slăbiciuni: o ia uneori gura pe dinainte şi lasă să-i scape câte o vorbă cu totul nepotrivită, dar să nu crezi că minte... E foarte sinceră în tot ce spune... Are o inimă curată şi generoasă, iar, dacă spune şi câte o minciună, o face numai şi numai dintr-o sensibilitate excesivă – mă înţelegi?

Mi s-a părut că unchiul se simte cam jenat.

— Ascultă-mă, unchiule, te iubesc atât de mult... Iartă-mi întrebarea pe care ţi-o pun sincer şi deschis: eşti pe cale să te căsătoreşti cu cineva de aici sau nu?

— De la cine ai auzit? răspunse el roşindu-se ca un copil. Bine, dragul meu, să-ţi spun totul: mai întâi, nu mă însor. Mămica, întru câtva şi soră-mea, dar mai ales Foma Fomici, pe care mama îl adoră – şi pe bună dreptate, pe bună dreptate, căci a făcut multe pentru ea –, vor neapărat să mă căsătoresc cu această Tatiana Ivanovna, din consideraţii cât se poate de rezonabile, bineînţeles, adică în interesul şi spre binele întregii familii. Îmi dau seama perfect că nu-mi vor decât binele; şi totuşi, n-am să mă căsătoresc – mi-am şi dat cuvântul de onoare în acest sens. Dar uite că n-am ştiut să spun categoric da sau ba. Cam aşa mi se întâmplă totdeauna. Şi iată-i, deci, încredinţaţi că voi fi de acord şi vor neapărat ca mâine, cu prilejul sărbătorii noastre de familie, să-i fac declaraţia... Îţi închipui ce bătaie de cap voi avea şi ce mă aşteaptă mâine; încât nici nu ştiu ce să mă fac! Şi când mă gândesc că şi aşa Foma Fomici e supărat pe mine, nu ştiu de ce; la fel şi mămica... Îţi mărturisesc că abia te-am aşteptat pe tine, dragul meu, şi pe Korovkin... ca să-mi descarc inima...

— Dar cu ce te poate ajuta Korovkin în chestia asta, unchiule?

— Mă va ajuta, dragul meu, mă va ajuta – e un om, nu-l cunoşti, ce mai: un om de ştiinţă! Mi-am pus nădejdea şi mă bazez pe el ca pe o stâncă: e capabil să învingă orice piedici. Să-l auzi numai cum vorbeşte despre fericirea familiei! Şi în tine mi-am pus nădejdea, sperând că poate reuşeşti să-i convingi. Gândeşte-te: să zicem că sunt vinovat, că am într-adevăr o mare vină – îmi dau seama de aceasta, doar nu sunt o brută nesimţită. Înseamnă oare să rămân stigmatizat pe vecie? Chiar aşa, nu e chip să fiu şi eu iertat o dată? Ce viaţă frumoasă am fi dus atunci!... Să vezi ce mare s-a făcut Saşurka mea, e fată de măritat! Şi Iliuşa cât a crescut! Mâine e ziua lui onomastică. Tare mă tem însă pentru Saşurka, să nu izbucnească cumva...

— Unchiule, spune-mi unde mi-au dus geamantanul? Mă schimb îndată şi vin, iar mai departe...

— La mezanin, dragul meu, la mezanin. Am dat poruncă dinainte să te conducă îndată ce soseşti de-a dreptul la mezanin, să nu te vadă nimeni. Foarte bine faci că te duci să-ţi schimbi hainele. O idee admirabilă. Iar eu între timp îi pregătesc pe toţi, cu binişorul. Pe curând, aşadar! Ce vrei, dragul meu, trebuie să fii şiret. Fără să vrei, devii un Talleyrand. N-ai încotro! S-or fi aşezat acum la ceai. La noi ceaiul se serveşte devreme. Foma Fomici preferă să ia ceaiul de cum se scoală; de altfel, e şi mai bine aşa... Ei, gata, am plecat, iar tu caută să vii după mine cât mai repede, nu mă lăsa prea mult singur: nu mă simt în largul meu acolo... Da! O clipă! Te-aş mai ruga ceva: să nu ţipi acolo la mine cum ai ţipat adineauri aici – ce zici? Dacă vei avea să-mi faci vreo observaţie, să mi-o spui când vom fi singuri; acolo însă caută să te stăpâneşti; laşi pentru mai târziu! În momentul de faţă, am un cont prea încărcat acolo; porniţi şi supăraţi cum sunt...

— Ascultă unchiule, din tot ce am auzit şi am văzut până acum, sunt nevoit să cred că matale...

— Că sunt un molâu, un motolog, asta vrei să spui? Zi, nu te jena! mă întrerupse el cu totul neaşteptat. Deh, ce pot să fac, dragul meu! Ştiu asta. Aşadar, vii? Cât mai repede, să nu întârzii, te rog!

Urcând în camera mea, mi-am deschis în grabă geamantanul, ţinând minte îndemnul unchiului să cobor cât mai repede. În timp ce mă îmbrăcam, mi-am dat seama că n-am aflat încă nimic din ceea ce aş fi vrut să ştiu, deşi stătusem de vorbă cu unchiul aproape o oră. Constatarea aceasta m-a uimit. Un singur lucru apărea oarecum clar: unchiul meu ţinea cu tot dinadinsul să mă însoare, iar zvonurile, potrivit cărora unchiul ar fi îndrăgostit de persoana respectivă, se dovedeau a fi absolut neîntemeiate. Îmi amintesc că m-am simţit foarte îngrijorat. Între altele, îmi dădeam seama că prin sosirea mea şi prin tăcerea mea în faţa unchiului am şi consimţit la această căsătorie. „E uşor, mă gândeam eu, e uşor să

rosteşti cuvântul care te-ar lega apoi de mâini şi de picioare pentru totdeauna. Şi de fapt nici n-o văzusem măcar la faţă pe viitoarea mea logodnică!“ Pe de altă parte, nu înţelegeam de unde provine această ostilitate împotriva mea din partea întregii familii? De ce, adică, ei toţi trebuiau să considere neapărat sosirea mea, aşa cum susţine unchiul, cu totul nedorită? Şi ce rol ciudat joacă în toate astea unchiul meu în propria lui casă! De ce atâta fereală şi taină din partea lui? De ce-i atât de speriat şi necăjit? Mărturisesc că toate acestea mi s-au părut deodată lipsite de sens; iar visurile mele romantice şi elanurile eroice se risipiră la cel dintâi contact cu realitatea. Abia acum, după convorbirea cu unchiul, mi-a apărut toată absurditatea propunerii sale excentrice şi am înţeles că numai un om ca unchiul meu era în stare să facă o asemenea propunere, în aceste împrejurări. Am mai înţeles că şi eu însumi, pornind entuziasmat şi cu atâta grabă la prima lui chemare, apar într-o postură destul de ridicolă. Cufundat în aceste gânduri supărătoare şi ros de îndoieli, mă îmbrăcam grăbit, fără să observ prezenţa feciorului care mă servea.

— Ce cravată doreşte să pună cuconaşul: aceea de culoare *Adelaide* sau cealaltă, cadrilată? întrebă deodată acesta cu o politeţe fandosită şi mieroasă.

L-am privit mai atent şi am constatat că şi individul acesta părea a fi un tip straniu. Era un om încă tânăr, prea bine îmbrăcat pentru un valet, având aerul unui fante provincial. Jacheta cafenie, pantalonii albi, vesta de culoarea paiului, ghetele de lac şi cravata roz păreau anume asortate ca să atragă numaidecât atenţia asupra gustului delicat al tânărului filfizon. Lanţul de la ceas era scos în evidenţă, desigur, în acelaşi scop. Avea faţa palidă cu reflexe verzui, nasul mare, puţin coroiat, subţire şi neobişnuit de alb, de ai fi zis că e de porţelan. Zâmbetul pe buzele lui subţiri exprima o tristeţe delicată. Ochii mari, puţin bulbucaţi, ca de sticlă, erau de o inexpresivitate

dobitocească şi totuşi până şi privirea lui tâmpă părea învăluită de o melancolie afectată; urechiuşele subţiri şi moi erau astupate cu vată, probabil tot din delicateţe; părul lui blond-spălăcit, lung şi rar era ondulat şi pomădat. Mânuţele-i erau albe, curate, spălate, fără îndoială, într-o esenţă sau apă de trandafiri, iar unghiile le avea lungi, rozalii şi bine îngrijite. Era evident că aveam de-a face cu un terchea-berchea înfumurat şi răsfăţat. Vorbea voit cepeleag şi, după moda cea mai nouă, nu-l pronunţa pe *r*, îşi dădea ochii peste cap şi-i lăsa brusc în jos, suspinând şi fandosindu-se într-un chip uluitor, şi mirosea de la distanţă a parfum. Mic de statură, slăbuţ şi firav, îşi făcuse, tot din fandoseală, şi un mers cu totul nefiresc, socotind, probabil, că mişcarea de îndoire a genunchiului urmată de o săltare uşoară a trunchiului constituie ultimul cuvânt al graţiei. Pe scurt, omul era îmbibat de o nemaipomenită delicateţe, de fineţe şi de un sentiment extraordinar al propriei sale demnităţi. Această din urmă trăsătură, nu ştiu de ce, mi-a displăcut îndeosebi.

— Aşadar, cravata aceasta e de nuanţă *Adelaide*? am întrebat eu, privindu-l sever pe tânărul valet.

— Exact, *Adelaide*, răspunse el delicat şi impasibil.

— Dar nuanţa Frusina nu există?

— Nu. O nuanţă ca asta nu poate să existe.

— Şi de ce, mă rog?

— Numele de Frusina e necuviincios.

— Dar de ce-l socoţi necuviincios?

— Păi, se ştie: *Adelaide* e cel puţin un nume străin, plin de distincţie, pe când Frusina poate s-o cheme pe orice ţărancă.

— Ce-i cu tine? Eşti nebun?

— Nicidecum. Sunt teafăr, sănătos. Vă este permis, desigur, să-mi ziceţi cum doriţi; dar mulţi generali, ba şi conţi din capitală, erau mulţumiţi de felul cum ştiu să vorbesc.

— Şi cum te cheamă?

— Vidopleasov.
— Aha! Tu eşti, vasăzică, Vidopleasov?
— Exact, să trăiţi.
— Bine, vedem noi; nădăjduiesc să te cunosc şi pe tine mai de aproape. „E un fel de Bedlam[lvii] aici, după cum văd“, îmi trecu prin minte, în timp ce coboram scările.

IV. La ceai

Ceaiul se servea în încăperea a cărei uşă largă dădea spre terasa unde-l întâlnisem pe Gavrila. Misterioasele preziceri ale unchiului în ce priveşte felul cum voi fi primit mă nelinişteau. Tinereţea este uneori excesiv de susceptibilă, iar susceptibilitatea tinerească e aproape totdeauna cam laşă. Iată de ce m-am simţit extrem de neplăcut când, intrând în încăperea unde era adunată întreaga societate în jurul mesei, m-am împiedicat pe neaşteptate de covor şi, ca să-mi păstrez echilibrul, m-am pomenit sărind de la uşă tocmai în mijlocul camerei. Ruşinat, ca şi cum mi-aş fi compromis dintr-odată cariera, onoarea şi bunul renume, am rămas ţintuit locului, roşu ca racul, privindu-i prosteşte pe cei de faţă. Amintesc de această împrejurare, cu totul neînsemnată în fond, numai şi numai pentru că ea a avut o influenţă extraordinară asupra dispoziţiei mele sufleteşti din ziua aceea şi, în consecinţă, şi asupra raporturilor mele ulterioare cu unele personagii din această istorisire. Am vrut să fac o plecăciune de salut general, dar m-am oprit înainte de a fi încheiat gestul abia schiţat; roşind apoi şi mai tare, am alergat spre unchiul meu şi l-am prins de mână.
— Bună ziua, unchiule! am articulat gâfâind, deşi avusesem intenţia să spun cu totul altceva, mult mai

inteligent, dar, spre consternarea mea şi mai mare, n-am rostit decât acest „bună ziua“.

— Bună ziua, dragul meu, bună ziua, răspunse unchiul, care în clipele acelea suferea cumplit din pricina mea, doar ne-am mai salutat o dată. Nu-ţi pierde cumpătul, flăcăule, adăugă el în şoaptă, cui nu i s-a întâmplat şi încă în ce împrejurări! Uneori îi vine omului să intre în pământ!... Iar acum... mămico, dă-mi voie să ţi-l prezint pe acest tânăr; s-a cam fâstâcit, dar sunt sigur că o să-l îndrăgeşti. Nepotul meu, Serghei Alexandrovici, adăugă el, adresându-se tuturor.

Înainte de a-mi continua relatarea, cer voie cititorului să-i prezint nominal pe toţi membrii societăţii în mijlocul căreia nimerisem. Este necesar chiar şi pentru ordinea în care se va desfăşura mai departe istorisirea mea.

Societatea era formată din mai multe doamne şi numai doi bărbaţi, afară de mine şi de unchiul. Foma Fomici, pe care doream atât de mult să-l văd, în sfârşit, şi care, după cum mi-am dat seama îndată, era stăpânul absolut al casei, strălucea prin absenţă, văduvind oarecum de lumină toată încăperea. Toţi erau posomorâţi şi îngrijoraţi. Acest lucru părea evident de la prima ochire şi, oricât de zăpăcit şi indispus eram eu în clipele acelea, nu se putea să nu observ numaidecât că şi unchiul meu, de pildă, este aproape tot atât de indispus ca şi mine, cu toate sforţările lui de a-şi ascunde îngrijorarea sub masca unei volubilităţi degajate. Vedeam limpede că îl apasă ceva pe inimă. Unul dintre domnii aflaţi acolo, un bărbat încă foarte tânăr, de vreo douăzeci şi cinci de ani, nu era altul decât acel Obnoskin, despre care pomenise mai înainte unchiul meu, lăudându-i inteligenţa şi ţinuta morală. Domnul acesta nu mi-a plăcut deloc: totul vădea la el o preţiozitate de prost-gust: hainele, deşi scumpe, erau cam roase şi de croială proastă; chiar şi chipul lui părea uzat; mustăţile blonde, subţiri, ca de gândac, şi bărbuţa rară, crescută mai mult în smocuri, erau menite, probabil, să-i dea un aer de om

independent, poate chiar şi de liber-cugetător. Îşi mijea necontenit ochii, zâmbind cu un aer studiat de o răutăcioasă ironie, se lăfăia pe scaun şi mă fixa mereu prin lornionul său, pe care însă îl lăsa în jos, ferindu-şi privirea, de îndată ce mă întorceam spre dânsul. Celălalt domn, la fel de tânăr, de vreo douăzeci şi opt de ani, era vărul meu de-al doilea – Mizincikov. Părea într-adevăr foarte tăcut. În tot timpul cât s-a servit ceaiul, n-a rostit niciun cuvânt, n-a schiţat măcar un zâmbet când ceilalţi râdeau; în schimb n-am observat la el semnele omului „lovit cu leuca“ despre care vorbea unchiul; dimpotrivă, privirea ochilor săi, de o nuanţă căprui-deschisă, exprima voinţă şi o oarecare fermitate de caracter. Era un tânăr destul de frumos, cu faţa oacheşă, cu părul negru lucios şi îmbrăcat foarte corect (pe socoteala unchiului, după cum am aflat mai târziu). Dintre doamne, mi-a atras privirea numaidecât domnişoara Perepeliţîna prin chipul ei extraordinar de palid şi răutăcios. Şedea lângă generăleasă – despre care vom vorbi ceva mai târziu –, dar nu chiar alături, ci puţin mai în spatele ei, în semn de respect, probabil, şi se apleca mereu şoptind câte ceva la urechea ocrotitoarei sale. Două sau trei femei în vârstă, din tagma dezmoşteniţilor care se oploşesc pe la casele celor avuţi, şedeau mute lângă fereastră, cu ochii aţintiţi asupra măicuţei-generălese, aşteptând ceaiul. Mi-a reţinut atenţia şi o cucoană nemaipomenit de grasă, de vreo cincizeci de ani, îmbrăcată fără niciun gust, extrem de ţipător, probabil sulemenită şi cu dantura aproape inexistentă, deoarece, când vorbea, nu se vedeau în gura ei decât nişte cioturi înnegrite, ceea ce n-o împiedica să vorbească şi să râdă în gura mare, să facă mutre graţioase, să cocheteze, ba chiar să facă şi ochi dulci. Era gătită cu tot felul de zorzoane şi mă examina mereu prin lornion, ca şi musiu Obnoskin. Era mămica lui. Blajina mea mătuşică, Praskovia Ilinişna, turna ceaiul. Ar fi vrut, probabil, să mă îmbrăţişeze după ce nu ne văzuserăm, atâta vreme şi, bineînţeles, să verse câteva

lacrimi de bucurie, dar nu îndrăznea s-o facă. Totul părea lovit aici de nişte oprelişti drastice. Lângă mătuşă-mea şedea o adolescentă foarte drăguţă, de vreo cincisprezece ani, cu ochi negri, frumoşi, care mă fixau cu o curiozitate copilărească; era verişoara mea, Saşa. În sfârşit, şi poate mai mult decât toate celelalte, se distingea ca înfăţişare o doamnă stranie de tot, într-o toaletă vaporoasă de junǎ, deşi nu era deloc potrivită pentru vârsta ei de cel puţin treizeci şi cinci de ani. Avea faţa foarte slabă, palidă şi uscată, dar extrem de mobilă. Obrajii palizi se împurpurau la cea mai mică emoţie, aproape la orice mişcare. Se emoţiona necontenit, se foia pe scaun fără astâmpăr şi părea că i-ar fi fost peste putinţă să rămână liniştită măcar o clipă. Mă examina cu o curiozitate avidă, se apleca ba spre Saşenka, ba spre altă vecină, le şoptea ceva la ureche, apoi izbucnea în hohote de râs copilăresc, zglobiu şi sincer. Dar toate excentricităţile ei, spre uimirea mea, păreau să nu surprindă pe nimeni din anturajul ei, ca şi cum ar fi fost cu toţii înţeleşi în privinţa aceasta. Mi-am dat seama numaidecât că era Tatiana Ivanovna, care, după expresia unchiului meu, avea ceva fantasmagoric şi pe care i-o hărăzeau ca logodnică toţi cei ai casei, răsfăţând-o şi adulând-o pentru bogăţia ei. De altfel, mi-au plăcut ochii ei, albaştri şi blânzi, a căror privire, în pofida săgeţilor de riduri trădătoare ce se încuibaseră pe la colţuri, era atât de senină, veselă şi blândă, încât simţeai o deosebită plăcere s-o întâlneşti. Despre această Tatiana, care este una dintre adevăratele „eroine“ ale povestirii mele, voi da mai multe amănunte ceva mai departe, căci biografia ei mi se pare interesantă. Peste câteva minute după instalarea mea la masa de ceai, intră în fugă, venind dinspre parc, un băieţaş adorabil, verişorul meu, Iliuşa, onomasticul de mâine, cu amândouă buzunarele pline de arşice şi cu o sfârleazǎ în mână. În urma lui venea o tânără zveltă, puţin cam palidă şi obosită la faţă, dar foarte drăguţă. Cuprinse pe cei adunaţi în jurul mesei într-o privire scrutătoare,

bănuitoare, chiar sfioasă, şi-o opri pentru o clipă asupra mea şi se aşează lângă Tatiana Ivanovna. Am simţit cum mi-a tresărit pe neaşteptate inima: ghicisem că era guvernanta lui Iliuşa. Îmi aduc aminte că la apariţia ei unchiul îmi aruncă o privire fugară, se roşi, apoi, aplecându-se, îl prinse pe Iliuşa în braţe şi veni cu el lângă mine, îndemnându-l să mă sărute. Am mai observat de asemenea că *madame* Obnoskina îl privi mai întâi ţintă pe unchiul, după care, cu un zâmbet batjocoritor, îşi îndreptă lornionul asupra guvernantei. Unchiul se zăpăci de tot şi, neştiind ce să facă, o îndemnă pe Saşenka să facă cunoştinţă cu mine; dar fata se mulţumi să se ridice de pe scaun şi, în tăcere, cu o seriozitate gravă, făcu o reverenţă. Acest lucru îmi plăcu la ea, pentru că îi stătea bine aşa. În aceeaşi clipă, buna mea mătuşă Praskovia Ilinişna, nemaiputând să se stăpânească, îşi părăsi pentru un moment îndeletnicirea cu ceaiul şi se repezi să mă îmbrăţişeze; dar nici nu apucai să-i spun câteva vorbe, când se auzi glasul ascuţit al domnişoarei Perepeliţîna, care scârţâi cum că „Praskovia Ilinişna a uitat se vede de tot că mămiţica (generăleasa) ceruse ceai, iar dumneata nu i-ai turnat încă, făcând-o să aştepte“; Praskovia Ilinişna a trebuit să mă părăsească îndată şi să se întoarcă în grabă la îndatoririle ei.

Generăleasa, persoana cea mai importantă din întreaga societate, în faţa căreia toţi stăteau smirnă şi umblau cu respiraţia oprită, era o bătrână uscăţivă şi rea, îmbrăcată în negru; de altfel, şi răutatea ei venea mai mult din cauza bătrâneţii şi pierderii totale a capacităţii mintale (şi aşa destul de sărace); înainte vreme, nu fusese decât trăsnită. Situaţia de generăleasă, zdruncinându-i mintea de tot, a făcut-o şi mai proastă, şi mai îngâmfată. Când o apucau pandaliile, toată casa se transforma într-un infern. Supărarea şi-o manifesta în două feluri: ori se încuia într-o muţenie îndărătnicită şi zile în şir nu-şi descleşta gura, tăcea cu încăpăţânare, respingând, iar uneori şi trântind

pe duşumea tot ce i se aducea în faţă; ori, dimpotrivă, dădea într-o limbuţie interminabilă, exasperantă. În această a doua ipostază a felului de a-şi exterioriza supărarea, bunica – îmi era doar bunică – cădea mai întâi într-o stare de profundă tristeţe, vedea apropiindu-se sfârşitul lumii, prezicea ruinarea propriei sale gospodării, presimţea în viitor o viaţă de mizerie şi tot felul de nenorociri; inspirându-se apoi din aceste presentimente, se apuca să enumere pe degete viitoarele calamităţi, să înşiruie cele mai cumplite nenorociri, ajungând, în înverşunarea ei, la un fel de paroxism delirant. Se afla, bineînţeles, cu acest prilej, că ea prevăzuse de mult toate acestea şi tăcuse numai şi numai pentru că era mereu silită să tacă „*în această casă*“. „Ah, dacă mi s-ar fi arătat măcar un pic de respect, dacă aş fi fost ascultată atunci“ etc., etc.; toate acestea se debitau în exclamaţiile aprobative ale corului de protejate oploşite pe lângă ea, ale domnişoarei Perepeliţîna şi, în sfârşit, căpătau valoare de adevăr incontestabil prin glasul sentenţios al infailibilului Foma Fomici. În momentul când m-am prezentat eu, generăleasa se afla într-o criză de mânie cumplită pe care şi-o consumase, pare-se, după prima metodă şi cea mai teribilă, a muţeniei. Toată lumea o privea cu teamă. Singură Tatiana Ivanovna, căreia i se ierta absolut orice, se simţea într-o dispoziţie excelentă. Cu un aer grav, aproape solemn, unchiul mă conduse la bunica, dar ea schiţă o strâmbătură acră, şi împinse cu răutate ceaşca de ceai din faţa ei.

— A, *voltijorul*[lviii] acela, strecură ea printre dinţi către domnişoara Perepeliţîna.

Această remarcă neroadă mă zăpăci definitiv. Nu pricepeam de ce mă numeşte *voltijor*. Dar se vede că asemenea ieşiri ţineau de firea ei. Perepeliţîna se aplecă şi-i şopti ceva la ureche, dar bătrâna dădu furioasă din mână. Stăteam năuc, uitându-mă întrebător la unchiul meu. Toată

lumea schimba priviri, iar Obnoskin se crezu dator să schiţeze şi un rânjet, ceea ce mă necăji mult.

— Uneori vorbeşte cam aiurea, dragul meu, îmi şopti unchiul, pierzându-şi iar cumpătul, dar nu lua în seamă, n-o face din răutate. Important este că are o inimă bună.

— Da, inima! Inima!... răsună deodată glasul cântat al Tatianei Ivanovna, care tot timpul nu-şi luase ochii de la mine şi nu se ştie de ce nu-şi afla astâmpăr; nu era în stare să stea liniştită locului; cuvântul „inimă“, spus în şoaptă, ajunsese, probabil, şi la urechea ei.

Dar nu sfârşi vorba, deşi era evident că ar fi vrut să mai spună ceva. Fie că s-a simţit deodată stânjenită, fie din altă cauză, tăcu brusc, se roşi groaznic, se aplecă apoi repede la urechea guvernantei şi-i şopti ceva; apoi, deodată, acoperindu-şi gura cu batista, se lăsă pe speteaza scaunului şi începu să râdă ca într-o criză de isterie. Mă uitam la toţi cu nedumerire; dar, spre surprinderea mea, ceilalţi rămaseră imperturbabili şi priveau ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic deosebit. Momentul era îndeajuns de grăitor pentru a mă lămuri pe deplin în ceea ce o priveşte pe Tatiana Ivanovna. În sfârşit, mi s-a servit o ceaşcă de ceai şi mi-am recăpătat puţin calmul. Nu ştiu de ce, mi s-a părut că ar fi cazul să încep o conversaţie amabilă cu doamnele.

— Ai avut perfectă dreptate, unchiule, prevenindu-mă adineauri de primejdia unei stângăcii, începui eu. Mărturisesc sincer – de ce aş ascunde? –, urmai eu, adresând un zâmbet curtenitor doamnei Obnoskina, că până acum n-am cunoscut aproape deloc societatea doamnelor, şi adineauri, când mi s-a întâmplat să am o intrare atât de stângace, am avut impresia că poza mea în mijlocul încăperii era tare caraghioasă şi mă înfăţişa oarecum într-o postură de motolog. Aţi citit, desigur, *Motologul*[lix]? mi-am încheiat peroraţia stângace, pierzându-mi iarăşi cumpătul, roşind pentru sinceritatea mea linguşitoare şi aruncând o privire nimicitoare domnului

Obnoskin, care, cu acelaşi rânjet, continua să mă examineze din cap până în picioare.

— Întocmai, întocmai! strigă unchiul meu cu cea mai mare însufleţire, bucurându-se sincer că discuţia se închega, în sfârşit, şi că eu îmi recapăt echilibrul. Ceea ce spui tu, dragul meu, că omul poate apărea caraghios, n-ar fi încă nimic. Mă rog, s-a poticnit, s-a fâstâcit, şi gata, n-ai ce face! Dar mie mi s-a întâmplat, dragul meu, cu prilejul debutului meu, să trântesc şi o minciună – mă crezi? Vă asigur, Anfisa Petrovna, că a fost un caz foarte interesant. Mă înscrisesem la şcoala militară şi, sosind la Moscova, m-am dus la o doamnă foarte influentă cu o scrisoare de recomandare. Era o femeie tare trufaşă, ce-i drept, dar în fond, credeţi-mă, era inimoasă şi săritoare, orice s-ar spune. Mă anunţ – sunt poftit înăuntru. Salonul era plin de lume, tot oameni cu greutate. Salut şi mă aşez pe un fotoliu. Deodată o aud întrebându-mă: „Ai vreo avere la ţară, domnule?“ Ce să-i răspund? Căci de fapt n-aveam nici măcar un pui de găină. Mă zăpăcii groaznic. Toată lumea mă privea ţintă (deh, un iuncheraş!). Şi ce era dacă spuneam că n-am niciun fel de proprietăţi? Ar fi fost cinstit şi nobil, fiindcă aş fi spus adevărul. Ţi-ai găsit! „Am, zic, o sută şaptesprezece suflete.“ Ce nevoie era să mai adaug şi cele şaptesprezece suflete, nici eu nu ştiu. Dacă tot hotărâsem să mint, trebuia cel puţin să spun o cifră rotundă, nu-i aşa? Ca peste un minut să reiasă din scrisoarea mea de recomandare că sunt gol-puşcă şi că deci scornisem o minciună! Ce era de făcut? Am luat-o repede din loc, neobservat, şi de atunci n-am mai călcat pe la dânsa. Căci, într-adevăr, pe atunci n-aveam nimic, nicio proprietate. Astăzi, de bine, de rău, am peste cinci sute de suflete: cele trei sute de suflete de la unchiul Afanasi Matveici şi alte două sute plus Kapitonovka, rămase moştenire de la bunica Akulina Panfilovna; toate laolaltă fac o avere frumuşică. Dar de atunci m-am jurat să nu mai spun minciuni.

— Eu, în locul dumitale, nu m-aş fi jurat, nu se ştie ce se poate întâmpla, zise Obnoskin cu un surâs ironic.

— Într-adevăr, niciodată nu se ştie ce i se poate întâmpla omului, confirmă cu naivitate unchiul.

Obnoskin râse zgomotos, lăsându-se pe speteaza fotoliului; mămica lui zâmbi; chicoti tare neplăcut şi domnişoara Perepeliţîna; nu se ştie de ce, Tatiana Ivanovna izbucni iar în hohote, şi chiar bătu din palme – într-un cuvânt, era limpede că unchiul meu, chiar şi în casa lui, nu se bucura de niciun fel de consideraţie. Cu ochii scânteind de mânie, Saşenka îl privea ţintă pe Obnoskin. Guvernanta roşi, rămânând cu privirea plecată. Unchiul meu părea surprins.

— Dar ce este? Ce s-a întâmplat? repetă el uitându-se nedumerit la cei din jur.

În acest timp, vărul meu, Mizincikov, şedea tăcut mai deoparte şi nici nu zâmbi măcar când toată lumea se porni iar pe râs. Îşi bea ceaiul tacticos, contemplând filozofic întreaga societate şi, de câteva ori, cuprins parcă de o plictiseală extraordinară, se apuca să fluiere, dintr-o veche deprindere, probabil, dar se oprea la timp. Obnoskin, care îl hărţuia pe unchiul şi încerca să se lege şi de mine, părea că nici nu îndrăzneşte să întoarcă ochii spre Mizincikov. Am observat de asemenea că taciturnul meu verişor mă privi de câteva ori cu vădită curiozitate, dorind parcă să se dumirească ce fel de om sunt eu.

— Sunt sigură, *monsieur Serge* – aşa te cheamă, mi se pare? – ciripi deodată doamna Obnoskina, sunt absolut sigură că dumneata acolo, la Petersburg, nu prea erai un admirator al femeilor. Ştiu foarte bine că numeroşi tineri de acolo evită societatea doamnelor. Dar toţi aceştia, după părerea mea, sunt nişte *liber-pansişti*. Nu accept să văd în asta decât un *liber-pansism* de neiertat. Şi, drept să-ţi spun, mă miră mult, da, tinere domn, mă miră!...

— N-am frecventat niciodată societatea, am răspuns eu cu o însufleţire neaşteptată. Dar cred că, de fapt, n-are

nicio importanţă... Am trăit, adică, în general, am stat cu chirie... Dar n-are nicio importanţă, vă asigur. De aici încolo voi căuta să fac cunoştinţe; până în prezent însă, am dus o viaţă retrasă...

— S-a dedicat ştiinţei, interveni unchiul cu un aer plin de importanţă.

— Ah, unchiule, veşnic cu ştiinţele dumitale!... Închipuiţi-vă, am continuat eu pe un ton foarte degajat de data aceasta şi cu acelaşi zâmbet amabil către doamna Obnoskina, nepreţuitul meu unchi e atât de pasionat de ştiinţă, încât a descoperit undeva pe drum un miraculos practician al ştiinţei filozoficeşti, pe domnul Korovkin; şi primul cuvânt cu care m-a întâmpinat după atâţia ani de despărţire a fost că îl aşteaptă pe acest fenomenal făcător de minuni cu o nerăbdare aproape înfrigurată... din dragoste pentru ştiinţă, bineînţeles...

Şi am început să râd chicotit, crezând că voi provoca hazul general prin arguţia mea spirituală.

— Ce spune? Despre cine este vorba? o întrebă generăleasa cu asprime pe domnişoara Perepeliţîna.

— Egor Ilici a invitat nişte oaspeţi, nişte savanţi; umblă pe drumuri şi-i adună, raportă cu voluptate Perepeliţîna. Unchiul se simţi extrem de încurcat.

— Ah, da! Uitasem de tot! strigă el aruncându-mi o privire plină de reproş, îl aştept pe Korovkin. Un savant, un om care va intra în istorie...

Aici vorba-i pieri de pe buze. Generăleasa dădu din mână şi de data aceasta cu atâta îndemânare, încât atinse ceaşca de ceai, care se rostogoli de pe masă şi se sparse. Se iscă o tulburare generală.

— Aşa face totdeauna când se supără, numaidecât trânteşte ceva jos, îmi şopti unchiul jenat. Şi numai când e tare supărată... Fă-te că nu vezi, dragul meu, întoarce-ţi privirea în altă parte. Ce rost avea să aduci vorba despre Korovkin?...

Dar şi fără îndemnul lui mă uitam în altă parte, căci în clipa aceea am întâlnit privirea guvernantei în care mi se păru că citesc o dojană mută sau, poate, şi dispreţ; în orice caz, obrajii ei palizi se împurpurară de indignare. Nu mi-a fost greu să ghicesc că prin dorinţa mea meschină şi laşă de a-l face pe unchiul caraghios, numai cu scopul de a părea eu însumi mai puţin ridicol, am pierdut mult în ochii acestei tinere. N-am cuvinte să spun ce ruşine m-a cuprins!

— Să revenim la discuţia noastră despre Petersburg, reîncepu cu însufleţire Anfisa Petrovna, când emoţia provocată de ceaşca spartă se mai potoli. Îmi aduc aminte cu atâta plăcere, aş putea spune cu vo-lup-tate, de viaţa pe care am dus-o în această capitală încântătoare... Eram în relaţii de bună prietenie cu o familie distinsă – ţii minte, *Paul*? Cu familia generalului Poloviţîn... Vai, ce fiinţă adorabilă, a-do-ra-bilă şi superbă era generăleasa! Mă rog, aristocraţie, *beau monde!...* şi celelalte... Poate că i-ai şi cunoscut... Mărturisesc, te aşteptam cu nerăbdare, sperând să aflu cât mai multe despre prietenii noştri din Petersburg...

— Regret mult, doamnă, că nu sunt în măsură... Îmi pare rău... V-am spus doar că rareori am avut prilejul să frecventez saloanele din Petersburg. Nu cunosc deloc pe generalul Poloviţîn; nici n-am auzit de acest nume, am răspuns eu cu nerăbdare, trecând brusc de la tonul meu prevenitor şi amabil de până atunci la plictiseală şi enervare.

— Studiază mineralogia! reluă cu mândrie incorigibilul meu unchi. Cu ce se ocupă mineralogia, cu studiul pietricelelor, mi se pare?

— Da, unchiule, cu studiul pietrelor...

— Hm... când te gândeşti câte ştiinţe există, şi toate sunt foarte folositoare! Trebuie să spun că eu, de fapt, nu ştiam ce înseamnă mineralogia! Aud cuvântul, dar ce vrea să zică – asta nu mai ştiu. În alte domenii, mă rog, mă pricep şi eu

la câte ceva, dar în ce priveşte ştiinţele, sunt tufă, recunosc sincer!

— Recunoşti sincer? interveni iarăşi, surâzând ironic, Obnoskin.

— Tăticule! strigă Saşa, privindu-şi cu reproş tatăl.

— Ce-i, sufleţelule? Ah, da, te întrerup mereu, Anfisa Petrovna, se dumiri unchiul, neînţelegând reproşul Saşei. Iartă-mă, pentru numele lui Dumnezeu!

— O, nu face nimic! răspunse cu un zâmbet cam acru Anfisa Petrovna. De altfel, am şi spus tot ce aveam de spus nepotului dumitale şi, ca să închei, *monsieur Serge* – aşa mi se pare? –, dumneata trebuie neapărat să te corijezi. Eu înţeleg că ştiinţele, artele... sculptura, de pildă... în sfârşit, toate aceste preocupări superioare îşi au, ca să zic aşa, farmecul lor, dar nu pot înlocui societatea doamnelor!... Femeile, femeile, tinere domn, vă formează, şi de aceea nu te poţi lipsi de ele; fără ele este imposibil să trăiţi, im-po-si-bil, domnul meu, im-po-si-bil!

— Imposibil, imposibil! răsună iar glasul cam strident al Tatianei Ivanovna. Ascultă, începu ea, grăbindu-se oarecum copilăreşte, şi, bineînţeles, roşind toată; ascultă, aş vrea să te întreb...

— Mă rog, am răspuns eu, privind-o atent.

— Am vrut să te întreb: cât timp rămâi aici?

— Zău, nu ştiu; depinde de treburi...

— Treburi! Ce treburi poate avea el?... Oh, ce nebun!...

Şi Tatiana Ivanovna, roşindu-se ca racul şi acoperindu-şi faţa cu evantaiul, se aplecă spre guvernantă şi se apucă să-i şoptească ceva grăbit. Apoi izbucni iar în râs şi bătu din palme.

— Un moment! Un moment! strigă ea, desprinzându-se de confidenta ei şi adresându-mi-se cu mare grabă, ca şi cum s-ar fi temut să nu plec. Ascultă, ştii ce vreau să spun? Dumneata semeni grozav, dar grozav cu un tânăr, un tânăr fer-me-că-tor!... Saşenka, Nastenka, vă aduceţi aminte? Seamănă grozav cu nebunul acela – ţii minte, Saşenka? –,

noi ne plimbam în trăsură şi l-am întâlnit... călare şi într-o vestă albă... Îşi îndreptase lornionul asupră-mi, neruşinatul! Vă aduceţi aminte, mi-am lăsat voalul pe faţă, dar neputându-mă stăpâni, i-am strigat din trăsură: „Neruşinatule!“ Apoi i-am aruncat în drum buchetul ce-l aveam în mână... Ţii minte, Nastenka?

Şi fiinţa aceasta bizară, victima unei obsesii amoroase, îşi acoperi faţa cu mâinile, cuprinsă de emoţii; apoi sări de la locul ei, se repezi la fereastră, rupse un trandafir dintr-un arbust crescut în cadă şi-l aruncă spre mine, pe duşumea, după care fugi din cameră. De data aceasta se stârni printre comeseni oarecare emoţie şi zăpăceală, cu toate că generăleasa continua să rămână calmă ca şi cu prilejul precedentelor izbucniri exuberante ale Tatianei. Anfisa Petrovna, de pildă, departe de a fi surprinsă, părea mai mult îngrijorată şi îşi privi fiul cu adâncă tristeţe; domnişoarele roşiră, iar *Paul* Obnoskin, cu un fel de ciudă pe care n-o înţelegeam deloc, se ridică de pe scaun şi se apropie de fereastră. Unchiul începuse să-mi facă semne, dar în clipa aceea un nou personaj intră în cameră, atrăgând atenţia tuturor.

— A! Iată-l şi pe Evgraf Larionîci! Fii binevenit! strigă unchiul cu sinceră bucurie. De unde, direct din oraş?

„Ce caraghioşi! A tunat şi i-a adunat!“ m-am gândit eu, neînţelegând încă prea bine ce se petrece înaintea ochilor mei şi nebănuind că şi eu, prin prezenţa mea, n-am făcut, se pare, altceva decât să contribui la îmbogăţirea acestei colecţii de caraghioşi.

V. Ejevikin

În încăpere a pătruns sau, mai bine zis, s-a strecurat (deşi canaturile uşii erau deschise) un omuleţ care din

prag încă începu să facă plecăciuni de salut în toate părţile cu surâsuri largi, arătându-şi dinţii, şi-i examina pe toţi cei de faţă, pe rând, cu multă curiozitate. Era un bătrânel mic de statură, ciupit de vărsat, cu ochii vioi şi priviri fugare, cărunt şi aproape chel, cu un surâs fin, nedefinit pe buzele-i destul de groase. Era îmbrăcat cu un frac foarte uzat şi croit, se pare, pe altă statură. Un nasture se desprinsese, atârnând de un fir de aţă; alţi câţiva lipseau cu desăvârşire. Încălţămintea crăpată şi şapca soioasă se armonizau deplin cu ţinuta-i jalnică. Ţinea în mână o batistă de stambă cadrilată, murdară, cu care îşi ştergea fruntea şi tâmplele. Am băgat de seamă că guvernanta roşi puţin şi-mi aruncă o privire scurtă în care am surprins ceva mândru şi provocator.

— Direct din oraş, binefăcătorule! Direct de acolo, tăicuţă! Las-că-ţi povestesc totul, dar îngăduie-mi mai întâi să-mi prezint omagiile, zise bătrânelul şi se îndreptă spre generăleasă; dar la jumătatea drumului se opri, adresându-se iar unchiului: Cunoşti bine principala mea trăsătură, binefăcătorule: sunt un mizerabil, un ticălos incorigibil! De cum intru într-o casă, caut să salut mai întâi persoana cea mai importantă, spre dânsa îmi îndrept mai întâi paşii, ca să câştig, în felul acesta, protecţie şi bunăvoinţă. Sunt un ticălos, tăicuţă, un ticălos, binefăcătorule! Daţi-mi voie, onorată doamnă, stăpână, mamă şi excelenţa-voastră, să vă sărut marginea rochiei, căci cu buzele mele aş putea să pângăresc nobila matale mânuţă de generăleasă.

Spre mirarea mea, generăleasa îi întinse mâna cu destulă bunăvoinţă.

— Şi pe dumneata, frumoasă duduiţă, te salut cu plecăciune, continuă el, adresându-se domnişoarei Perepeliţîna. Ce să-i faci, scumpă doamnă: sunt un ticălos! Încă în anul o mie opt sute patruzeci şi unu s-a hotărât să fiu ticălos, când m-au dat afară din slujbă, exact în ziua când onorabilul Valentin Ignatici Tihonţov a ajuns în rândul mărimilor: dumnealui a fost învestit, iar eu mazilit;

pe el l-au făcut asesor, iar pe mine ticălos. Aşa-i firea mea păcătoasă, mărturisesc totul, deschis. Ce să-i faci! Am încercat să trăiesc cinstit, da, am încercat; acum însă, trebuie să încerc şi într-alt fel. Alexandra Egorovna, încântarea moşului, continuă el, făcând ocolul mesei şi îndreptându-se spre Saşenka, dă-mi voie să-ţi sărut rochiţa; răspândeşti în juru-ţi toată mireasma livezilor, toate deliciile. Onomasticului, respectele mele; ţi-am adus un arc şi o săgeată, taică, toată dimineaţa am meşterit la ele; m-au ajutat şi băieţii; ce-o să mai tragem noi la ţintă! Iar când te faci mare, te faci ofiţer şi tai capul turcului. Tatiana Ivanovna... aşa-i că lipseşte, binefăcătoarea! I-aş fi sărutat şi ei rochiţa. Praskovia Ilinişna, suflet bun şi milos, n-am cum să trec până la dumneata, dar ţi-aş săruta nu numai mânuţa, dar şi picioruşul, aşa să ştii! Anfisa Petrovna, toate omagiile mele. Chiar astăzi m-am rugat lui Dumnezeu pentru dumneata, binefăcătoarea mea, m-am rugat în genunchi, cu lacrimi în ochi; m-am rugat şi pentru feciorul dumitale, să-i dea Dumnezeu multe cinuri şi talente, mai ales talente! De asemeni salut cu respect şi pe Ivan Ivanovici Mizincikov; să-ţi dea Dumnezeu tot ce doreşti. Pentru că n-are cum să te înţeleagă omul, domnul meu, ce anume îţi doreşti: tare mai eşti tăcut... Bună ziua, Nastia! Toată gloata mea de o şchioapă te salută; nu e zi de la Dumnezeu să nu te pomenească. Şi, în sfârşit, salut cu plecăciune şi pe stăpânul casei acesteia. Din oraş vin, nobile domn, direct din oraş. Iar dumnealui, probabil, este nepoţelul dumitale, acela care a învăţat pe la facultăţi savante? Cu tot respectul, domnule; mânuţa dumitale.

Se auziră râsete. Era limpede că bătrânul făcea aici de bunăvoie pe bufonul. Apariţia lui înveseli societatea. Mulţi nici nu înţeleseră sarcasmul ghiduşiilor sale, din care nu omisese pe nimeni. Numai guvernanta, pe care el, spre mirarea mea, o numise pur şi simplu Nastia, se înroşea şi se încrunta. Fără să-mi dau seama, am făcut o mişcare să-

mi retrag mâna, dar bătrânul părea că numai atâta aşteptase.

— Păi, nu vreau decât să ţi-o strâng, taică, dacă binevoieşti să-mi îngădui, n-am vrut să ţi-o sărut. Ţi-ai închipuit cumva că vreau să ţi-o sărut? Nu, taică, deocamdată numai să ţi-o strâng. Dumneata, binefăcătorule, mă iei probabil drept un măscărici? zise el privindu-mă cu un zâmbet batjocoritor.

— Vai... cum se poate, eu...

— Aşa, tăicuţule! Dacă eu sunt măscărici, apoi şi altcineva de aici este şi el măscărici! Trebuie să mă respecţi totuşi: nu sunt chiar atât de ticălos cum mă crezi. Deşi, poate că sunt chiar măscărici. Sunt sclav, nevastă-mea, o sclavă, deci e bună şi măgulitoare. Tot îţi mai aduce şi un folos, cel puţin capeţi ceva pentru laptele copiilor. Cât mai mult zăhărel nu strică, taică, e mai cu folos. Ţi-o spun în secret, taică: poate că îţi va folosi cândva şi dumitale. Afurisită soartă, flăcăule, ea m-a adus în halul ăsta.

— Hi-hi-hi! mare mucalit mai e bătrânelul! Totdeauna găseşte o vorbă de duh! ciripi Anfisa Petrovna.

— Cuconiţa mea, binefăcătoarea mea, păi mult mai bine o scoţi la capăt în zilele noastre când faci pe prostul! Dacă ştiam, încă din fragedă tinereţe mă înscriam la netoţi, poate că acum, la bătrâneţe, ajungeam să fiu mai deştept. Dar aşa, tot râvnind de tânăr să ajung deştept, iată că la bătrâneţe am ajuns un nătărău.

— Spune-mi, te rog, interveni Obnoskin (căruia nu-i plăcuse, mi se pare, observaţia despre *talente*), tolănindu-se insolent în fotoliu şi privindu-l pe bătrân prin lornion, ca pe o gâză oarecare, spune-mi, te rog... tot îţi uit numele... uit mereu cum te cheamă...

— Deh, taică! mă cheamă, mi se pare, tot Ejevikin, dar ce folos? Uite, de nouă ani stau fără serviciu şi o duc aşa, cum s-ar zice, după legile naturii. Şi am la copii – o droaie,

nici mai mult, nici mai puţin – familia Holmski![lx] Vorba ceea: „Bogatului – viţei, săracului – băieţei…“

— Ei da… viţeii… Dar să lăsăm asta. Ascultă ce voiam să te întreb de mult: de ce când intri, tot te uiţi mereu înapoi? Mi se pare cam ridicol.

— De ce mă uit înapoi? Păi, fiindcă mi se pare mereu că cineva din spate tot vrea să mă strivească cu palma, ca pe o muscă, d-aia mă uit înapoi. Am devenit monoman, taică.

Se stârniră iar râsete. Guvernanta se ridică, intenţionând, probabil, să plece, se răzgândi şi se aşeză la loc. Cu toată roşeaţa care-i năvălise în obraji, chipul ei trăda durere şi suferinţă.

— Ştii cine-i omul acesta, dragul meu? îmi şopti unchiul, e tatăl *ei*!

M-am uitat la unchiul meu, nedumerit. Numele de Ejevikin îmi scăpase cu totul din memorie. Făcusem pe eroul tot drumul, visând la viitoarea mea logodnică, îmi croisem planuri generoase în privinţa ei, dar uitasem cu totul de numele ei sau, mai bine zis, nu-i acordasem nicio atenţie chiar de la început.

— Cum adică? am răspuns eu tot în şoaptă. O credeam orfană.

— Da, e tatăl ei, dragul meu. Un om de o cinste nemaipomenită, un suflet nobil; nici să nu vadă băutură, dar uite, i s-a năzărit nu ştiu de ce să facă pe bufonul. În casa lui e sărăcie lucie, dragul meu, opt copii mici! Trăiesc din leafa Nastenkăi. L-au dat afară din serviciu pentru limba-i ascuţită. Vine în fiecare săptămână aici, dar e mândru – nu vrea să primească nimic. I-am oferit de atâtea ori, şi nu primeşte! Un suflet revoltat şi înrăit!

— Ei, frate Evgraf Larionîci, ce mai e nou pe la voi? întrebă unchiul lovindu-l pe umăr, întrucât băgase de seamă că bătrânul ciulise urechea, bănuitor, la conversaţia noastră.

— Păi, ce să fie nou, binefăcătorule? Valentin Ignatici a prezentat ieri un memoriu în afacerea Trişin. La un control

în depozitul de făină, s-a constatat că are lipsă mare la sacii cu făină. E acelaşi Trişin, doamnă, care se uită la tine cu o mutră, de parcă s-a umflat cu aer ca să aţâţe jăraticul din samovar. Poate că vă aduceţi aminte? Şi să vedeţi cum îl încondeiază Valentin Ignatici pe acest Trişin. „Căci, dacă, scrie el, sus-numitul şi ades menţionatul Trişin n-a fost în stare să vegheze asupra onoarei nepoatei sale, care, sub nasul lui, a fugit anul trecut cu un ofiţer, cum ar putea el să păzească bunurile intendenţei statului?“ Exact aşa a aşternut pe hârtie, negru pe alb, cuvânt cu cuvânt – nu mint, credeţi-mă.

— Vai, ce istorii ne povesteşti! strigă Anfisa Petrovna.

— Apoi chiar aşa, ai luat-o cam razna, Evgrafe, o secondă şi unchiul. Limba ta te va pierde! Eşti un om drept, cinstit, virtuos – o spun sus şi tare, numai că ai o limbă prea veninoasă. Mă mir, zău, cum de nu reuşeşti să te împaci acolo cu ei! Par nişte oameni de treabă, simpli...

— Părinte şi binefăcătorule! Păi tocmai de omul simplu mă tem! strigă bătrânul cu o deosebită însufleţire.

Răspunsul acesta mi-a plăcut grozav. M-am apropiat repede de Ejevikin ca să-i strâng mâna. De fapt, voiam să-mi exprim cumva protestul împotriva părerii celorlalţi, să-i arăt bătrânului de faţă simpatia mea. Sau, poate, cine ştie! Poate voiam să-mi câştig o apreciere bună din partea Nastasiei Evgrafovna. Dar pornirea mea se dovedi cu totul nereuşită.

— Dă-mi voie să te întreb, am rostit eu roşindu-mă şi grăbindu-mă ca de obicei, ai auzit cumva de iezuiţi?

— Nu, taică, n-am auzit; poate că, ceva, pe departe... nu-i de nasul nostru, taică! Dar de ce întrebi?

— Păi... am vrut tocmai să povestesc... de altfel, să-mi aminteşti cumva. Acum însă, vreau să-ţi spun că te înţeleg şi... te apreciez...

Şi, încurcându-mă de tot, l-am prins încă o dată de mână.

— Negreşit, taică, îţi voi aminti negreşit! Cu litere de aur îmi voi nota. Uite, dă-mi voie să-mi fac şi un nod la batistă, ca să-mi aduc aminte.

Şi într-adevăr făcu un noduleţ, găsind un colţişor uscat în batista sa murdară şi plină de tabac.

— Evgraf Larionîci, poftim, serveşte-ţi ceaiul, zise Praskovia Ilinişna.

— Îndată, frumoasă cuconiţă, îndată, adică, vreau să spun, prinţesă, nu cuconiţă! Asta pentru ceai. L-am întâlnit pe drum pe Stepan Alexeici Bahceev. Ce om vesel, ţi-e mai mare dragul să-l priveşti! M-am şi gândit, nu cumva şi-a pus în gând să se însoare? Măguliri, măguliri… îmi zise el în şoaptă, trecând pe lângă mine cu ceaşca de ceai şi făcându-mi cu ochiul. Dar cum se face că nu-l văd aici pe principalul binefăcător, pe Foma Fomici? Nu vine la ceai?

Unchiul meu tresări ca de o înţepătură şi se uită sfios la generăleasă.

— Nu ştiu, zău, răspunse el nehotărât şi cu o ciudată stânjeneală. A fost anunţat, dar… nu ştiu de ce, poate că nu e prea bine dispus… L-am trimis pe Vidopleasov sau… ce-ar fi să mă duc chiar eu?

— Am trecut eu pe la dânsul venind încoace, zise Ejevikin cu un aer misterios.

— Cum aşa? strigă unchiul speriat. Şi?…

— Chiar înainte de a veni aici am trecut pe la el, ca să-i prezint respectele mele. Mi-a spus că doreşte să-şi ia ceaiul singur, adăugând apoi că dumnealui se satură şi cu o coajă de pâine uscată. Da, mă rog!

Aceste cuvinte îl umplură, pare-se, pe unchiul meu de o adevărată spaimă.

— Dar poate că ar fi fost mai bine să-i fi explicat, Evgraf Larionîci, să-i fi spus… zise, în sfârşit, unchiul meu uitându-se la bătrân cu amărăciune şi reproş.

— I-am spus, i-am spus.

— Ei, şi?

— Un timp n-a binevoit să-mi răspundă nimic. Îşi frământa creierul cu o problemă de matematică, o problemă foarte complicată, se vede. Tot desena figura din teorema lui Pitagora, în faţa mea a desenat-o, am văzut bine. De trei ori a repetat-o; şi abia la al patrulea desen a binevoit să-şi ridice căpşorul, de parcă abia atunci mă văzuse. „Nu mă duc, zice, a apărut acolo la ei un *savant*, zice, n-am eu loc lângă un asemenea astru.“ Exact aşa a spus, lângă un asemenea astru.

Şi bătrânul îmi aruncă o privire piezişă, plină de ironie.

— Am bănuit eu! strigă unchiul plesnind din palme, mă aşteptam la aşa ceva! Despre tine este vorba, Serghei, tu eşti acel „savant“. Ce-i de făcut acum?

— Mărturisesc, unchiule, am răspuns eu cu demnitate, ridicând din umeri, că un asemenea răspuns pare atât de ridicol, încât nu face să-i acorzi nicio atenţie şi mă mir, zău, de ce te simţi atât de încurcat...

— Ah, dragul meu, tu nu cunoşti încă nimic! strigă el şi făcu un gest energic cu mâna.

— Ce rost mai are să te văicăreşti acum, sări cu gura domnişoara Perepeliţîna, când de fapt chiar dumneata, Egor Ilici, eşti capul răutăţilor; de la dumneata a pornit toată nenorocirea, Egor Ilici! Acum, că ai făcut-o, degeaba te tângui. Dacă o ascultai pe mămiţica, acum nu te mai durea capul.

— Dar ce vină am eu, Anna Nilovna, spune şi dumneata! zise unchiul cu glas implorator, solicitând parcă o explicaţie.

— Păi, să-ţi spun, Egor Ilici; toate vin de acolo că eşti un mare egoist şi nu ţii deloc la mămiţica dumitale, răspunse cu demnitate domnişoara Perepeliţîna. De ce, adică, n-ai vrut chiar de la început să-i respecţi voinţa? Doar îţi este mamă. Nu-ţi spun decât adevărul adevărat. Sunt fată de locotenent-colonel, şi nu una oarecare.

Am avut impresia că Perepeliţîna intervenise numai şi numai cu scopul de a declara în faţa tuturor şi mai ales de

a-mi face cunoscut şi mie că ea este fiică de locotenent-colonel, şi nu una oarecare.

— Pentru că îşi jigneşte mama, zise în sfârşit, pe un ton ameninţător, generăleasa.

— Mămiţico, dar ai milă! Prin ce te-am jignit?

— Prin aceea că eşti un egoist sinistru, Egoruşka, continuă generăleasa, îndârjindu-se tot mai mult.

— Dar spune, mămiţico, prin ce sunt eu un egoist sinistru, strigă unchiul aproape desperat. De cinci zile încoace, de cinci zile eşti mereu supărată pe mine şi nu vrei să-mi adresezi nicio vorbă! Dar pentru ce? Pentru ce? Să mă judece aici toată lumea, să mă judece! Să audă, la urma urmei, şi justificarea mea. Am tăcut mult timp, mămiţico; n-ai vrut să mă asculţi; atunci, să mă audă toţi cei de faţă. Anfisa Petrovna! Pavel Semionîci, nobile Pavel Semionîci! Serghei, dragul meu! tu eşti un om nou aici, un spectator, ca să zic aşa, poţi să judeci fără părtinire…

— Linişteşte-te, Egor Ilici, linişteşte-te, strigă Anfisa Petrovna, n-o omorî pe mămica dumitale!

— Fii pe pace! nu o voi omorî pe mămica, Anfisa Petrovna. Dar iată pieptul meu – loviţi, străpungeţi-l! continuă unchiul meu, înfierbântat până la ultimul grad, ceea ce se întâmplă cu oamenii slabi de caracter când sunt scoşi din răbdări, deşi toată indignarea lor seamănă mai mult cu un foc de paie. Vreau să spun, Anfisa Petrovna, că eu n-am jignit şi n-aş fi putut să jignesc pe nimeni. Încep prin aceea că Foma Fomici este un om cu suflet nobil, un om absolut cinstit şi cu cele mai alese însuşiri, dar… dar, în cazul de faţă, a fost nedrept cu mine.

— Hm! făcu Obnoskin, voind parcă înadins să-l întărâte şi mai mult pe unchiul meu.

— Pavel Semionîci, nobile Pavel Semionîci! Se poate oare ca şi dumneata să crezi cu adevărat că eu sunt o buturugă nesimţită? Că doar văd, înţeleg, cu inima înlăcrimată aş putea spune, înţeleg că toate aceste încurcături se petrec din cauza dragostei *lui* excesive faţă

de mine. Dar, voia dumneavoastră, în cazul de faţă, el n-are dreptate, zău că n-are dreptate. Să spun totul. Vreau să povestesc acum întreaga tărăşenie, Anfisa Petrovna, până la cel mai mic amănunt, ca să fie lămurită toată lumea cum s-au petrecut lucrurile şi dacă mămica are motiv să se supere pe mine că n-aş fi făcut hatârul lui Foma Fomici. Ascultă-mă şi tu, Serioja, adăugă el, adresându-mi-se mie – aşa cum a procedat în tot timpul istorisirii – ca şi cum s-ar fi temut de ceilalţi şi s-ar fi îndoit că poate găsi înţelegere din partea lor, ascultă-mă şi tu pe mine şi hotărăşte dacă am sau nu dreptate. Să vezi de unde a început toată istoria asta: acum o săptămână – nici mai mult, nici mai puţin, exact o săptămână – fiind în trecere prin oraşul nostru, fostul meu comandant, generalul Rusapetov, cu soţia şi cumnata, se opreşte să facă un scurt popas în orăşelul nostru. Plăcut surprins, profit de această ocazie şi, prezentându-i respectele mele, îl poftesc la masă. Mi-a promis să vină dacă va avea timp. Un om de o nobleţe sufletească nemaipomenită, ce să-ţi spun! E plin de virtuţi şi unde mai pui că are şi rangul de mare demnitar! A fericit-o pe cumnată-sa, orfană, măritând-o cu un tânăr strălucit (astăzi e secretar la Malinov; e încă foarte tânăr, dar să-l vedeţi ce instruit şi cult este!), într-un cuvânt, un general între generali! Bineînţeles, la noi toată casa s-a pus în mişcare: hărmălaie, bucătari, fricaseuri; am chemat şi o orchestră. Eram fericit şi arătam ca un onomastic! Dar uite că nu i-a plăcut lui Foma Fomici că sunt fericit şi că arăt ca un onomastic! A stat la masă cât a stat şi – îmi aduc aminte foarte bine că era chiar în momentul când se servea jeleul lui favorit – îl văd deodată sărind de la locul lui: „Sunt jignit, zice, sunt jignit!“ „Dar cine te-a jignit, Foma Fomici?“ „Dumneata, zice, mă ignori; toată atenţia o dai acum acestui general; generalii îţi sunt mai apropiaţi decât mine!“ Bineînţeles, ţi le povestesc toate astea acum foarte pe scurt, ca să afli, ca să zic aşa, esenţialul; nici nu-ţi închipui ce a fost în stare

să-mi mai spună omul acesta... Într-un cuvânt, mi-a răscolit tot sufletul! Ce era de făcut? Îmi pierd, bineînţeles, tot curajul; m-a lovit îngrozitor, ce să-ţi spun; umblu ca o curcă plouată. Soseşte şi ziua cea solemnă. Generalul mă vesteşte printr-un curier că nu poate veni şi se scuză, vasăzică. Alerg la Foma: „Hai, linişteşte-te, Foma! Nu mai vine!“ Şi ce să crezi? Nu vrea să mi-o ierte, şi pace! „Am fost jignit, zice, şi asta-i tot!“ Eu aşa şi pe dincolo caut să-l împac. „Nu, zice, du-te la generalii dumitale; ţii mai mult la generali decât la mine; ai rupt, zice, legăturile de prietenie dintre noi.“ Vezi, dragul meu! eu înţeleg pentru ce se supără. Nu sunt o buturugă nesimţită, un dobitoc sau un neisprăvit oarecare! A făcut-o din prea multă dragoste faţă de mine, din gelozie, ca să zic aşa, o spune chiar el; e gelos pe general, de teamă să nu piardă simpatia mea şi de aceea mă pune la încercare, vrea să vadă de ce sacrificii suntîn stare pentru el. „Nu, zice, eu trebuie să fiu pentru dumneata ca şi un general, trebuie să fiu pentru dumneata ca şi o excelenţă! Nu mă împac cu dumneata decât dacă dai dovadă că îmi porţi stimă şi respect.“ „Dar cum să-ţi dovedesc stima şi respectul, Foma Fomici?“ „Păi, să-mi spui toată ziua excelenţă, şi atunci voi avea dovada consideraţiei tale.“ Rămân trăsnit! Îţi închipui, cred, uluirea mea! „Să-ţi servească drept lecţie, zice, ca să nu cazi în admiraţia a tot felul de generali, când există chiar alături de dumneata oameni cu mult superiori tuturor generalilor dumitale!“ Ei bine, aici n-am mai fost în stare să mă stăpânesc şi, o spun deschis, mărturisesc, i-am trântit-o: „Foma Fomici, zic, cum se poate una ca asta? Cum se poate şi ce drept am eu să te înalţ la gradul de general? Gândeşte-te: cine acordă gradele de general? Cum să-ţi spun eu aşa, nitam-nisam, excelenţa-voastră? Ar însemna să comit un sacrilegiu, o încălcare a rânduielilor ierarhiei, atingerea destinului mărimilor! Un general este onoarea şi podoaba patriei: generalul a luptat, şi-a vărsat sângele pe câmpul de bătălie! Cum să-ţi spun: «Excelenţa-

voastră, domnule general»?“ Nu se astâmpără, şi pace! „Fac pentru tine orice vrei, Foma; uite, mi-ai spus să-mi rad favoriţii pentru motivul că ar vădi o lipsă de patriotism – i-am ras; cu inima îndoită, dar i-am ras. Mai mult, fac pentru tine orice doreşti, numai să renunţi la rangul de general!“ „Ba nu, zice, nu mă împac până când nu mi se va spune: excelenţa-voastră, domnule general! Va fi de mare folos pentru moralitatea dumitale; îţi va înfrâna puţin spiritul!“ Şi uite, drept urmare, de o săptămână, de o săptămână încheiată, nu vrea să-mi adreseze niciun cuvânt; e supărat pe oricine ar veni la mine. Auzind despre tine că eşti un om învăţat – mărturisesc că aici sunt eu de vină: m-a luat gura pe dinainte şi am pălăvrăgit! – a declarat ritos că nu va rămâne o clipă în casa asta, dacă intri tu în conac. „Vasăzică, acum eu nu mai sunt pentru dumneata un om învăţat.“ Să vezi ce nenorocire va fi, când va afla acum şi despre Korovkin! Ei bine, judecă şi tu care este vina mea? Cu ce am greşit? Chiar aşa, să mă apuc să-i spun: „Excelenţa-voastră, domnule general“? Cum se poate trăi în asemenea situaţie? Spune şi dumneata, pentru ce l-a făcut pe bietul Bahceev să plece astăzi de la masă? Să zicem că Bahceev n-a inventat astronomia; dar nici eu n-am inventat-o, nici tu n-ai inventat astronomia… Pentru ce toate acestea?

— Pentru că eşti invidios, Egoruşka, mormăi iar generăleasa.

— Mămiţico! strigă unchiul în culmea disperării, mă faci să înnebunesc!… Sunt convins că nu spui ceea ce gândeşti, ci vorbeşti din spusa altora, mămico! Nu-mi rămâne decât să cred că nu vezi în mine un fiu, ci o momâie, un pop, un butuc!

— Am auzit, unchiule, l-am întrerupt eu surprins la culme de această poveste, am auzit de la Bahceev – de altfel, nu ştiu dacă este adevărat sau nu – că Foma Fomici s-a simţit invidios pe Iliuşa pentru ziua lui onomastică şi susţine că şi el, Foma Fomici, are mâine ziua onomastică.

Trebuie să spun că această tendinţă a firii lui m-a uimit atât de mult, încât...

— E aniversarea naşterii lui, dragul meu, aniversarea naşterii şi nicidecum patronul! mă întrerupse grăbit unchiul. Nu s-a exprimat bine, dar are dreptate: mâine ar fi aniversarea naşterii sale. E drept că, înainte de toate...

— Niciun fel de aniversare! strigă Saşenka.

— Cum, nu-i aniversarea lui? întrebă unchiul meu, zăpăcit.

— Ce aniversare, tăticule? o spui numai ca să te înşeli pe dumneata şi să-i faci pe plac lui Foma Fomici. Aniversarea lui am serbat-o în martie – nu ţii minte, am mers cu toţii cu trăsura la mânăstire şi pe drum nu ne-a lăsat deloc în pace: striga mereu că perna i-a *turtit* coastele şi ne ciupea pe toţi; pe mătuşica de două ori a ciupit-o, din răutate! Şi când ne-am dus cu toţii să-l felicităm, s-a supărat foc de ce buchetul pe care i l-am oferit n-avea şi camelii. „Îmi plac cameliile, a zis, fiindcă am gusturi alese, de înaltă societate, iar voi, zice, v-aţi zgârcit să rupeţi din seră câteva camelii pentru mine.“ Şi toată ziua a stat bosumflat şi n-a voit să vorbească cu nimeni dintre noi...

Cred că, dacă ar fi căzut o bombă în mijlocul încăperii, n-ar fi uluit şi speriat atât de mult întreaga societate, ca această răzvrătire făţişă; şi din partea cui? Din partea unei fetiţe care n-avea voie nici să vorbească cu glas tare în prezenţa bunicii. Mută de uimire şi de furie, generăleasa s-a ridicat dreaptă în picioare şi a rămas cu privirea aţintită pe nepoţica cea obraznică, nevoind să-şi creadă ochilor. Unchiul a înţepenit de groază.

— Cum i se permite aşa ceva? Vor s-o omoare pe bunicuţa! ţipă domnişoara Perepeliţîna.

— Saşa, Saşa, vino-ţi în fire! ce-i cu tine, Saşa? striga unchiul alergând de la una la cealaltă, ba la generăleasă ca s-o liniştească, ba la Saşenka – s-o oprească.

— Nu vreau să mai tac, tăticule! strigă Saşa sărind cu ochii scânteietori de la locul ei şi bătând cu picioruşele în

podea, nu vreau să tac! Prea mult am răbdat şi prea multe am suferit cu toţii din cauza lui Foma Fomici, din cauza răutăciosului de Foma Fomici, din cauza nesuferitului de Foma Fomici al matale! Pentru că Foma Fomici ne va pierde pe toţi, pentru că mereu i se spune că el este inteligent, mărinimos, generos, cu sufletul cel mai nobil, savantul savanţilor, o întruchipare a tuturor virtuţilor, un potpuriu de virtuţi; iar Foma Fomici, ca un prost, a crezut că aşa este! Atâtea feluri de mâncare, dintre cele mai alese, şi atâtea dulciuri i se cară mereu, încât altul s-ar simţi ruşinat, dar Foma Fomici înfulecă tot ce i se aduce în faţă, ba mai şi cere încă. O să vedeţi voi, ne înghite pe toţi, până la unul, iar de vină este numai tăticu, el e vinovat de toate! Nesuferitul, uriciosul de Foma Fomici, o spun pe faţă, nu mi-e frică de nimeni! Este prost, mofturos, neglijent, murdar, bădăran, josnic, meschin, nemilos, tiran, bârfitor, mincinos... Ah, de-ar fi în puterea mea, l-aş da afară din casă imediat, iar tăticu' îl adoră, tăticu' nu mai poate de dragul lui...

— Ah!... ţipă generăleasa şi se prăbuşi, sfârşită, pe divan.

— Draga mea, Agafia Timofeevna, îngerul meu! strigă Anfisa Petrovna, ia flaconaşul meu! Apă, apă mai repede!

— Apă, apă! strigă şi unchiul meu. Mămiţico, mămiţico, liniştеşte-te! În genunchi te implor...

— Pe pâine uscată şi pe apă ar trebui să vă închidă într-o cameră întunecată... ucigaşi ce sunteţi! şuieră printre dinţi Perepeliţîna, tremurând de furie şi străpungând-o cu privirea pe Saşenka.

— Şi am să stau închisă numai cu pâine şi apă, nu mă tem de nimic! strigă la rându-i Saşenka, ieşindu-şi cu totul din fire. Îl apăr pe tăticul meu, fiindcă el nu ştie să se apere singur. Cine este el, cine este Foma Fomici al vostru în faţa tăticului meu? Mănâncă pâinea lui tăticu' şi tot el îl umileşte, nerecunoscătorul! L-aş sfâşia în bucăţele pe

Foma Fomici al vostru! L-aş provoca la duel şi l-aş omorî pe loc din două pistoale...

— Saşa, Saşa! striga disperat unchiul meu. Încă un cuvânt, şi sunt pierdut, iremediabil pierdut!

— Tăticule! exclamă Saşa aruncându-se în braţele tatălui său, plângând amarnic şi îmbrăţişându-l cu putere, tăticule! Cum se poate ca matale, un om minunat, bun, vesel şi inteligent, cum se poate să te laşi umilit în felul acesta, călcat în picioare de acest om rău şi nerecunoscător; să fii jucăria lui, spre hazul şi ocara lumii? Tăticule, scumpul meu tătic!...

Înecându-se în hohote de plâns, Saşenka îşi acoperi faţa cu mânuţele şi fugi din cameră.

Se stârni o larmă de nedescris. Generăleasa zăcea leşinată. Unchiul sta în genunchi în faţa ei şi-i săruta mâinile. Domnişoara Perepeliţîna se foia în jurul lor, aruncându-ne priviri sălbatice, dar triumfătoare. Anfisa Petrovna uda mereu cu apă tâmplele generălesei şi-şi agita flaconul. Praskovia Ilinişna tremura zguduită de plâns şi vărsa şiroaie de lacrimi. Ejevikin îşi căuta un colţişor mai ferit ca să se ascundă, iar guvernanta stătea palidă, înmărmurită de frică. Singur Mizincikov rămăsese în poza lui dinainte. La un moment dat, se ridică şi, ducându-se la fereastră, rămase nemişcat privind ţintă afară, fără a da vreo atenţie scenei ce se petrecea.

Deodată, generăleasa se ridică de pe divan, dreaptă şi rigidă şi, măsurându-mă cu o privire nimicitoare, îmi strigă bătând din picior:

— Afară!

Drept să spun, la aşa ceva chiar că nu mă aşteptasem.

— Afară! Afară din casa asta! Afară! Ce caută aici? Să nu-l mai văd! Să plece îndată! Afară!

— Mămiţico! Mămiţico, ce-i cu matale? E Serioja, bâiguia unchiul meu tremurând de frică. E doar oaspetele nostru, mamă!

— Care Serioja! Prostii! Nu vreau să aud nimic! Afară! E Korovkin. Sunt sigură că e Korovkin. Presimţirile nu mă înşală. A venit să-l alunge pe Foma Fomici; a fost chemat anume. Inima nu mă înşală... Afară, nemernicule!

— Unchiule, dacă e aşa, am zis eu, sufocându-mă de o nobilă indignare, dacă lucrurile stau aşa, apoi... iartă-mă... Şi m-am repezit să-mi iau pălăria.

— Serghei, Serghei, ce faci?... Poftim, şi ăsta acum... Mămico! Dar e Serioja... Serghei, cum se poate! striga el alergând după mine şi încercând să-mi ia pălăria din mână; tu eşti musafirul meu, vei rămâne aici, aşa vreau eu! Nu da nicio atenţie, nici nu ştie ce spune, adăugă el în şoaptă, numai când se supără face d-astea... Deocamdată, până una, alta, ascunde-te undeva... ca să dispari din ochii lor şi să vezi că-i trece. Te va ierta, te asigur! Are o inimă bună, dar uneori o ia razna... N-ai auzit, nici nu ştie ce spune, te ia drept Korovkin; pe urmă te iartă, crede-mă... Ce vrei? strigă el lui Gavrila, care tocmai intrase tremurând de frică.

Gavrila nu era singur; îl însoţea şi un flăcăuaş de vreo şaisprezece ani, foarte drăguţ, luat în serviciul curţii pentru frumuseţea lui, după cum am aflat mai târziu. Îl chema Falalei. Era îmbrăcat într-un costum cu totul neobişnuit: cămaşă de mătase roşie, brodată la guler cu fir, şi cu cingătoare de fireturi; şalvari negri de catifea şi cizmuliţe din piele de capră, cu revere roşii. Costumul era invenţia generălesei. Băiatul plângea amarnic şi lacrimile se prelingeau una după alta din ochii lui mari, albaştri.

— Ce o mai fi şi asta? strigă unchiul meu. Ce s-a întâmplat? Dar vorbeşte, nenorocitule!

— Foma Fomici ne-a poruncit să venim aici; vine şi dumnealui din urmă, răspunse amărât Gavrila; eu pentru *iczamen*, iar el...

— Iar el?

— A jucat, răspunse Gavrila cu glas plângăreţ.

— A jucat? strigă unchiul îngrozit.

— Am jucat! zbieră Falalei plângând şi mai tare.
— Komarinskaia?
— Komarinskaia!
— Şi te-a prins Foma Fomici?
— M-a prins!
— M-aţi omorât de tot! Vai de biata mea căpăţână! şi unchiul se apucă cu amândouă mâinile de cap.
— Foma Fomici! anunţă deodată Vidopleasov, intrând în încăpere.
Prin uşa deschisă apăru în faţa asistenţei surprinse Foma Fomici în persoană.

VI. Despre taurul cel alb şi mujicul din Komarinsk[lxi]

Dar înainte de a avea onoarea să-l prezint cititorului pe Foma Fomici personal, care tocmai apăruse în salon, consider absolut necesar să spun câteva cuvinte despre Falalei şi să explic care era grozăvia faptului că jucase komarinskaia şi că Foma Fomici îl surprinsese în această veselă îndeletnicire. Falalei era un băiat crescut la curtea moşierului, rămas orfan din leagăn şi finul răposatei soţii a unchiului meu. Unchiul ţinea mult la el. Acest singur fapt era cu totul de ajuns ca Foma Fomici, venind la Stepancikovo şi supunându-l voinţei sale pe unchiul meu, să-l ia la ochi şi să-l urască pe favoritul acestuia, pe Falalei. Dar băiatul îi plăcuse în mod deosebit generălesei şi, cu toată ura lui Foma Fomici, a rămas pe lângă casa stăpânilor: generăleasa stăruise mult pentru aceasta, şi Foma trebui să cedeze, păstrând în inimă o mare jignire – totul la el lua formă de jignire – şi răzbunându-se pentru aceasta, cu fiecare ocazie prielnică, împotriva unchiului meu cu nimic vinovat de cele ce se întâmplau. Falalei era un băiat foarte drăguţ. Avea un chip de fată, de fată

frumoasă de la ţară. Generăleasa îl îngrijea şi îl răsfăţa; ţinea la el ca la o jucărie frumoasă şi rară; de altfel, e greu de spus pe cine iubea dânsa mai mult: pe căţeluşa ei buclată cu numele de Ami, sau pe Falalei? Am descris mai înainte costumul pe care îl născocise pentru băiat. Domnişoarele îl fericeau cu felurite dresuri, iar frizerul Kuzma avea datoria să-i facă părul în zilele de sărbătoare. Băiatul acesta era o fiinţă cam ciudată. Nu se putea spune că este complet idiot sau, în tot cazul, un tâmpit; era însă atât de naiv, atât de sincer, simplu şi spontan, încât de multe ori îţi făcea într-adevăr impresia că este un prostălău. De se întâmpla să vadă ceva în vis, fugea îndată la stăpâni ca să-şi povestească visul. Se amesteca în vorba lor, fără să ţină seama că-i întrerupe, şi le povestea nişte lucruri care nu se cade deloc să fie povestite boierilor. Izbucnea în lacrimi sincere ori de câte ori leşina stăpână-sa sau când alţii îi certau prea tare stăpânul. Îşi punea la inimă orice nenorocire întâmplată altora. Uneori îl vedeai că se duce la generăleasă şi-i sărută mâinile, rugând-o să nu mai fie supărată şi generăleasa îi ierta cu mărinimie aceste îndrăzneli. Era simţitor din cale-afară, bun şi blând ca un mieluşel, vesel ca un copil fericit. Căpăta tot felul de bunătăţi de la masa stăpânilor.

Stătea nelipsit în spatele scaunului generălesei şi-i plăcea grozav zahărul. Cum i se dădea o bucată de zahăr, o şi ducea la gură şi o mânca cu mare poftă, ronţăind cu dinţii lui superbi, sănătoşi şi albi ca laptele, iar ochii lui albaştri şi veseli, ca şi tot chipul său drăgălaş, străluceau de plăcere.

Mânia lui Foma Fomici a ţinut mult timp, dar în cele din urmă, văzând că aici nu obţine absolut nimic mâniindu-se, hotărî brusc să schimbe tactica şi să-l ia pe Falalei sub oblăduirea sa. Certându-l mai întâi pe unchiul meu pentru faptul că puţin îi păsa de educaţia slugilor din conac, el se hotărî să înceapă imediat educaţia bietului băiat, sădindu-i în suflet principii de morală, învăţându-l maniere frumoase

şi limba franceză. „Cum aşa! spunea el, apărându-şi ideea absurdă (idee care îşi făcea loc nu numai în capul lui Foma Fomici, martor la aceasta fiind însuşi autorul acestor rânduri), cum aşa! Un băiat care stă tot timpul lângă stăpâna sa! Dar, dacă se întâmplă ca dânsa, uitând că el nu înţelege franţuzeşte, să-i spună: *donnez-moi mon mouchoir*[lxii], el nu trebuie să priceapă, ca s-o servească imediat?“ S-a dovedit însă că Falalei nu numai că este incapabil să înveţe franţuzeşte, dar şi că bucătarul Andron, unchiul său, care se străduise cu toată dragostea să-l înveţe a scrie şi a citi ruseşte, se lăsase de mult păgubaş şi ascunsese abecedarul în raft! Mintea lui Falalei era atât de opacă pentru ştiinţa de carte, încât nu pricepea absolut nimic. Mai mult: se iscă din asta şi o istorie întreagă. Servitorimea de la conac începu să râdă de Falalei, spunându-i „franţuzu’“, iar bătrânul Gavrila, camerdinerul unchiului meu de mulţi ani, foarte priceput şi devotat, îndrăzni chiar să nege pe faţă foloasele însuşirii limbii franceze. Când Foma Fomici află despre aceasta, se făcu foc şi, drept pedeapsă, îl puse şi pe Gavrila, pe acest adversar declarat şi înverşunat al graiului galilor, să înveţe şi el franţuzeşte. Iată de unde porni istoria aceasta cu franţuzeasca, de care fusese atât de revoltat domnul Bahceev. Şi mai prost stăteau lucrurile cu însuşirea bunelor maniere: Foma nu izbuti deloc să-l educe în această privinţă pe Falalei, care, cu toate interzicerile, venea regulat, în fiecare dimineaţă, să-i povestească lui Foma Fomici ce visase peste noapte, ceea ce Foma Fomici considera drept un semn de familiaritate şi o necuviinţă inadmisibilă. Dar Falalei rămânea tot Falalei. Bineînţeles, şi pentru aceasta avea de suferit în primul rând unchiul meu, în capul căruia se spărgeau de obicei toate urmările trăsnăilor lui Foma.

— Ştii dumneata, ştii ce a făcut el astăzi? îl auzeai deodată zbierând pe Foma, care pentru mai mult efect alegea în asemenea scopuri un moment când toţi ai casei

erau adunaţi. Ştii dumneata, colonele, până unde duce răsfăţul pe care-l practici sistematic? Azi la prânz i-ai dat, se pare, o felie zdravănă de plăcintă, nu-i aşa? Ei bine, ştii ce a spus dumnealui după ce a devorat-o? Vino încoa', fiinţă neroadă; vino, vino încoa', idiotule, mutră rumenă ce eşti!...

Falalei se apropie plângând şi ştergându-şi ochii cu amândouă mâinile.

— Ce-ai spus după ce ţi-ai înghiţit plăcinta? Repetă de faţă cu toată lumea!

Falalei nu scoate nicio vorbă şi se lasă înecat de un nou potop de lacrimi.

— Atunci să spun eu pentru tine. Ai zis, lovindu-te cu palma peste pântecele îndopat şi neruşinat: „Mi-am umplut burtoiul tun, ca badea Martîn cu săpun!" Acum te întreb, colonele, dacă e admisibil să se vorbească astfel, folosind asemenea limbaj, într-o societate cultă, darămite într-o societate aleasă? Ai spus aşa ori n-ai spus? Vorbeşte!

— Am... Am spu-us!... confirmă Falalei scâncind.

— Acum spune-mi: ştii tu că Martîn mănâncă săpun? Unde ai văzut un asemenea Martîn care să mănânce săpun? Vorbeşte, lămureşte-mă ce fel de Martîn fenomenal este acesta!

Falalei tace.

— Nu auzi ce te întreb, stăruie Foma, cine este acest Martîn? Vreau să-l văd, vreau să-l cunosc. Ei, cine este el? Impiegat, astronom, poet, magaziner, servitor – trebuie să fie el ceva. Răspunde!

— Ser-vi-tor, răspunde, în sfârşit, Falalei printre sughiţuri.

— De unde este? Cine sunt stăpânii lui?

Dar Falalei nu ştie să spună cine sunt stăpânii lui Martîn. Bineînţeles că totul se isprăveşte ca de obicei: înfuriat, Foma părăseşte încăperea ţipând că a fost jignit; generăleasa trece printr-o criză de nervi cu leşinuri; iar unchiul îşi blestemă clipa când s-a născut, cere iertare de

la toată lumea şi tot restul zilei umblă în vârful picioarelor chiar şi în propriile sale încăperi.

Ca un făcut, chiar a doua zi după istoria cu săpunul lui Martîn, Falalei, aducând dimineaţa lui Foma Fomici ceaiul şi uitând cu totul şi de Martîn, şi de necazurile din ajun, începe a-i povesti că a visat în noaptea aceea un taur alb. Atâta mai lipsea! Indignat la culme, Foma Fomici îl cheamă imediat pe unchiul meu şi-i trage o săpuneală groaznică pentru visul necuviincios pe care-l avusese Falalei *al lui*. De data aceasta, fură luate măsuri drastice: Falalei fu pedepsit şi pus în genunchi într-un colţ. I se interzise o dată pentru totdeauna să mai aibă asemenea vise grosolane, ţărăneşti. „Ceea ce mă supără pe mine, îl lămurea Foma pe unchiul meu, pe lângă faptul că el, la drept vorbind, nici n-ar trebui să aibă îndrăzneala de a veni la mine cu visele sale şi cu atât mai mult cu taurul cel alb, pe lângă acest fapt, zic, mă supără şi cred că vei fi de acord şi dumneata, colonele, mai ales natura, caracterul acestor vise; căci ce altceva poate să însemne un taur alb decât o dovadă de grosolănie, de ignoranţă şi de bădărănie din partea necioplitului Falalei *al dumitale*? Omul cum gândeşte, aşa visează. N-am spus eu de atâtea ori că nu-i nimic de capul lui şi că nu trebuie lăsat în apartamentele stăpânilor? Niciodată, niciodată nu vei izbuti să transformi acest suflet rudimentar de ţăran ridicându-l la o înţelegere superioară, poetică. Ce, nu eşti în stare, continuă el adresându-se lui Falalei, nu eşti în stare să visezi ceva frumos, delicat, gingaş, nobil, să zicem o scenă din societatea bună, să visezi, de pildă, nişte boieri jucând cărţi sau nişte doamne care se plimbă într-un parc frumos? Falalei făgădui ca la noapte să aibă numai vise cu boieri şi cu doamne plimbându-se într-un parc frumos.

Seara, la culcare, Falalei se rugă lui Dumnezeu, cu lacrimi în ochi, să-i trimită un asemenea vis şi se gândi îndelung cum ar putea face ca să nu mai viseze pe afurisitul acela de taur alb. Dar speranţele omului sunt

înşelătoare. Deşteptându-se a doua zi, îşi aduse aminte cu groază că toată noaptea nu visase decât taurul alb şi nu visase nicio doamnă plimbându-se într-un parc frumos. De data aceasta, consecinţele fură cu totul neaşteptate. Foma Fomici declară că nu crede în posibilitatea unui asemenea caz, în posibilitatea repetării aceluiaşi vis, şi că Falalei a fost anume pus de cineva dintre cei ai casei sau chiar şi de colonel, să-i facă în ciudă lui Foma Fomici. Urmară iarăşi strigăte, reproşuri, învinuiri şi lacrimi. Către seară, generăleasa se îmbolnăvi; o atmosferă de tristeţe apăsătoare se instaură în întreaga casă şi toţi umblau cu ochii în pământ. Mai rămânea o slabă nădejde că în noaptea ce urmează, adică a treia noapte, Falalei va avea poate norocul să viseze ceva delicat şi poetic. Dar, spre necazul şi desperarea tuturor, timp de o săptămână, noapte de noapte, Falalei nu visă altceva decât taurul alb şi numai pe acest taur alb! Nici pomeneală de lume bună.

Ceea ce era mai curios, şi aici apărea partea cea mai nostimă a păţaniei lui Falalei, că nici prin cap nu i-a trecut vreodată să scape cu o minciună oarecare şi, în loc de taur alb, să spună, de pildă, că a visat, hai să zicem, o trăsură plină de doamne şi în care era şi Foma Fomici; cu atât mai mult, că o minciună într-un asemenea caz nici n-ar fi fost cine ştie ce mare păcat. Dar Falalei era atât de cinstit şi curat la suflet, încât n-ar fi fost în stare să spună o minciună, chiar dacă ar fi voit s-o facă cu tot dinadinsul. Nici nu încerca nimeni să-l înveţe, fiindcă toată lumea ştia că el se va trăda din prima clipă şi că Foma Fomici îl va prinde pe loc cu minciuna. Ce era de făcut? Situaţia unchiului meu devenise insuportabilă. Falalei era incorigibil. Bietul băiat începu chiar să slăbească de supărare. Chelăreasa Melania susţinea că băiatul a fost deocheat şi îl stropi cu apă în care stinsese cărbuni. La această operaţie salvatoare participase şi inimoasa Praskovia Ilinişna. Zadarnic însă, nimic nu ajuta!

— Lua-l-ar naiba de taur afurisit! se plângea Falalei. Îl văd în fiecare noapte! Seara, înainte de culcare, mă închin şi zic aşa: „Visule, nu mi te arăta cu taur alb; visule, nu mi te arăta cu taur alb!“ De unde! Cum închid ochii, îl şi văd că răsare blestematul şi se proţăpeşte înaintea mea, o dihanie mare, cu coarne, cu botul gros... U-u-u!

Unchiul meu era disperat. Din fericire însă, Foma Fomici părea să fi uitat de taurul alb. Nimeni, fireşte, n-a crezut că Foma Fomici ar putea să uite un fapt atât de important. Toţi îşi ziceau cu teamă că taurul alb este deocamdată ţinut în rezervă pentru orice eventualitate şi va fi readus în scenă la prima ocazie favorabilă. Ulterior s-a constatat că în acel timp Foma Fomici era absorbit de alte treburi, de alte griji importante; în capul lui prolific şi plin de idei folositoare dospeau alte plăsmuiri. Aşa că bietul Falalei avu răgaz să mai respire în voie. Iar împreună cu Falalei răsuflară uşuraţi şi toţi ceilalţi. Băiatul se înveseli, uitând de cele întâmplate; până şi taurul alb începu să i se arate tot mai rar, deşi ţinea din când în când să-i reamintească de existenţa sa fantastică. Într-un cuvânt, totul ar fi decurs cum nu se poate mai bine, dacă n-ar fi existat în lumea aceasta jocul komarinskaia.

Trebuie spus că la joc Falalei era neîntrecut, jocul era darul lui de căpetenie, aproape un fel de menire a vieţii sale; dansa cu pasiune, cu o veselie şi energie inepuizabile; dar cel mai mult îi plăcea jocul komarinskaia. Nu s-ar putea spune că-i plăcea atât de mult purtarea uşuratică şi în orice caz inexplicabilă a acelui ţăran nepăsător şi chefliu. Nu. Pur şi simplu îi plăcea dansul komarinskaia ca atare, numai şi numai pentru faptul că era pentru el absolut imposibil să audă cântecul komarinskaia şi să nu joace komarinskaia. Uneori, pe înserat, câţiva rândaşi, vizitii, feciori de casă, grădinarul care cânta la scripcă şi chiar unele femei şi slujnice de la conac se adunau în cerc undeva mai în dos, pe la arie, ca să nu audă Foma Fomici, şi se înjgheba o petrecere cu muzică şi joc, la sfârşitul

căreia intra triumfal în drepturile sale şi komarinskaia. Orchestra era alcătuită din două balalaici, o chitară, o vioară şi o dairea pe care o mânuia cu multă iscusinţă foraiterul Mitiuşka. Să-l fi văzut atunci pe Falalei: încurajat de strigătele şi hazul publicului, juca până la ameţeală, ca un apucat, chiuia, ţipa, râdea, bătea din palme; juca, de parcă îl purta o forţă necunoscută căreia nu era în stare să i se împotrivească şi care îl îndemna să se ţină după ritmul tot mai iute al melodiei brave, lovind în tact cu tocurile pe bătătură. Erau clipele lui de adevărată voluptate; şi n-ar fi fost nimic, totul ar fi mers bine, dacă la urechea lui Foma Fomici n-ar fi ajuns în sfârşit zvonul despre aceste petreceri.

Foma Fomici îşi pierdu respiraţia; apoi deodată, venindu-şi în fire, trimise după colonel.

— Aş vrea să-mi spui un singur lucru, colonele, începu Foma, ţi-ai pus în gând şi te-ai jurat să-l pierzi definitiv pe acest nenorocit idiot sau mai ai încă un pic de înţelepciune? În primul caz, mă spăl pe mâini şi nu mă amestec; dacă nu este însă o hotărâre definitivă din partea dumitale, eu...

— Dar ce este? Ce s-a întâmplat, strigă speriat unchiul.

— Cum, ce s-a întâmplat? Ştii dumneata că el joacă komarinskaia?

— Ei şi... Ce-i cu asta?

— Cum aşa, ce-i cu asta? ţipă Foma. Şi o spui chiar dumneata – dumneata, stăpânul lor şi oarecum părintele lor! Dar îţi dai seama dumneata ce înseamnă acest dans komarinskaia? Ştii dumneata că acest cântec prezintă un ţăran dezgustător, care a încercat cea mai imorală faptă fiind în stare de ebrietate? Ştii dumneata ce a încercat acest şerb desfrânat? A călcat în picioare cele mai sacre legături şi, ca să spun aşa, le-a călcat cu ciubotele lui oribile de ţărănoi, deprinse să calce numai duşumelele cârciumilor! Îţi dai seama dumneata că prin răspunsul dumitale m-ai jignit în sentimentele mele cele mai nobile?

Îţi dai dumneata seama că prin răspunsul dumitale îmi aduci o jignire personală? Îţi dai dumneata seama de toate astea?

— Dar ascultă, Foma... E doar un cântec şi nimic altceva...

— Cum? Un cântec şi nimic altceva? Şi nu ţi-a fost ruşine să recunoşti că ştii acest cântec – dumneata, care te pretinzi a face parte din crema societăţii, din nobilime; dumneata, tatăl unor copii cu sufletul neprihănit şi educaţi în spiritul moralei celei mai alese, dumneata, coşcogea colonelul! Auzi! Numai un cântec! Dar eu sunt convins că acest cântec s-a născut pe temeiul unui fapt real! Numai un cântec! Dar care om de bună condiţie ar putea să mărturisească, fără să intre în pământ de ruşine, că ştie acest cântec, că l-a auzit vreodată? Care, care?

— Păi bine, Foma, uite chiar şi tu îl cunoşti, ca să-ţi răspund la întrebare, zise cu candoare sărmanul meu unchi.

— Cum! Eu îl cunosc? Eu... Eu... adică eu!... M-au jignit! ţipă ca din gură de şarpe Foma, smulgându-se de pe scaun şi înecându-se de furie. Nu se aşteptase deloc la un asemenea răspuns zdrobitor.

Nu voi mai descrie toată mânia lui Foma Fomici. Colonelul fu alungat cu ruşine din faţa acestui sacerdot şi apărător al moralităţii, pentru un răspuns necuviincios şi lipsit de orice noimă. Fapt e că de atunci Foma Fomici îşi jură să-l prindă pe Falalei asupra faptului, adică jucând komarinskaia. Seara, când toată lumea îl credea ocupat în camera sa, el cobora pe furiş în parc, de acolo în livadă, ocolea grădinile şi se ascundea în lanul de cânepă de la capătul căruia se vedea bătătura pe care se făcea jocul. Îl pândea pe bietul Falalei cum pândeşte vânătorul o pasăre, închipuindu-şi cu voluptate scena scandalului pe care îl va stârni în întreaga casă, dar mai ales muzica pe care o va face colonelului în caz de reuşită a acestei expediţii. În sfârşit, acţiunea lui fu încununată de succes; osteneala lui

neadormită aduse roadele dorite: îl surprinsese pe Falalei dansând komarinskaia! Se înţelege, dar, de ce unchiul meu îşi smulgea părul din cap după ce se pomenise mai întâi cu Falalei plângând; iar acum îl auzi pe Vidopleasov anunţând venirea lui Foma Fomici, care, peste toate cele întâmplate până atunci, apărea în persoană într-un moment atât de greu şi de penibil.

VII. Foma Fomici

Plin de curiozitate, mi-am îndreptat privirile spre uşă, concentrându-mi toată atenţia asupra acestui domn. Avusese perfectă dreptate Gavrila, spunându-mi adineauri că e un omuleţ tare pipernicit la înfăţişare. Foma era mic de statură, cu părul blond spălăcit, încărunţit, cu nasul coroiat, faţa zbârcită şi cu un neg mare pe bărbie. Părea de vreo cincizeci de ani. Intră încet, tacticos, cu privirea în pământ. Dar mersul, poza lui pedantă şi întreaga înfăţişare trădau cea mai arogantă şi îngâmfată încredere în valoarea şi superioritatea propriei sale persoane. Spre surprinderea mea, venise în halat, ce-i drept, de croială străină, dar totuşi în halat şi în papuci de casă. Gulerul de la cămaşă, fără cravată, era răsfrânt *à l'enfant*[lxiii]; toate astea îi dădeau un aer foarte caraghios. Se duse direct la un fotoliu neocupat, îl trase lângă masă şi se aşeză, fără a spune nimănui niciun cuvânt. Brusc, toată zarva, toată frământarea şi agitaţia de până atunci se potoliră. Se aşternu o linişte impresionantă, încât se putea auzi şi zborul unei muşte. Generăleasa se îmblânzi ca o mioară. Toată adoraţia supusă a acestei sărmane idioate pentru Foma Fomici se arătă nedeghizată în văzul tuturor. Nu-şi lua ochii de la odorul ei, literalmente sorbindu-l din ochi. Domnişoara Perepeliţîna se hlizea frecându-şi mânuţele,

iar biata Praskovia Ilinişna nu-şi putea stăpâni tremurul de frică. Unchiul porni îndată să se agite.

— Serveşte ceaiul, surioară! Dar vezi să fie mai dulce, surioară; Foma Fomici preferă după somn un ceai cât mai dulce; vrei să fie dulce, nu-i aşa, Foma?

— Nu-mi arde mie acum de ceai! zise Foma tărăgănat şi grav, dând din mână cu un aer preocupat. Vă gândiţi numai cum să vă îndulciţi mai mult huzurul!

Cuvintele acestea ale lui Foma şi intrarea lui cu totul caraghioasă prin aerul său grav şi pedant mi-au stârnit cel mai mare interes. Eram curios să văd până unde va ajunge în cele din urmă nesimţirea acestui individ îngâmfat; i se urcase la cap rolul de mentor-povăţuitor în care tot prin obrăznicie se erijase.

— Foma! strigă unchiul, ţi-l prezint pe nepotul meu, Serghei Alexandrîci! Chiar adineauri a sosit.

Foma Fomici îl măsură din cap până în picioare.

— După cum văd, colonele, ţi-ai cam luat obiceiul să mă întrerupi sistematic din vorbă, rosti el după o lungă tăcere şi fără să-mi acorde nici cea mai mică atenţie. Eu vorbesc despre lucruri serioase şi importante, iar dumneata găseşti cu cale să... tratezi... Dumnezeu ştie despre ce... L-ai văzut pe Falalei?

— L-am văzut, Foma...

— Aha, l-ai văzut, vasăzică! Apoi, dacă l-ai văzut, să ţi-l mai arăt o dată ca să-ţi admiri opera, colonele... din punct de vedere moral. Vino încoa', idiotule! Vino-ncoa', mutră olandeză ce eşti! Ei, haide, mişcă, mişcă! nu te teme!

Falalei se apropie, cu gura deschisă, suspinând şi înghiţindu-şi lacrimile. Foma Fomici îl contempla cu voluptate.

— Intenţionat i-am spus mutră olandeză, Pavel Semionîci, declară el aşezându-se mai comod în fotoliu şi întorcând uşor capul spre Obnoskin, care şedea alături. Şi, în general, trebuie să vă spun că nu găsesc necesar să-mi îndulcesc expresiile – asta în niciun caz. Adevărul trebuie

să rămână adevăr. Oricât ai căuta să acoperi noroiul, tot noroi rămâne. Aşadar, ce rost ar mai avea să îndulceşti lucrurile? Ca să te înşeli pe tine însuţi, să înşeli şi pe alţii? Numai în capul unei secături mondene putea încolţi ideea necesităţii unor asemenea convenienţe absurde. Spune-mi, te rog – te iau drept judecător – găseşti ceva frumos în mutra asta? Mă gândesc la expresia delicată, înălţătoare, sublimă a frumuseţii, şi nu la un rât trandafiriu!

Foma Fomici vorbea încet, tărăgănat şi cu o ponderaţie gravă, impunătoare.

— Ceva frumos în mutra lui? răspunse Obnoskin cu o desconsiderare impertinentă. Mie îmi face pur şi simplu impresia unui rosbif, şi nimic mai mult...

— M-am oprit astăzi în faţa oglinzii şi m-am privit mai atent, continuă Foma, evitând solemn să pronunţe direct pronumele preferat *eu*. Nu m-am considerat niciodată o frumuseţe de bărbat, dar, fără să vreau, am ajuns la concluzia că există totuşi în aceşti ochi cenuşii ceva care mă deosebeşte de un Falalei oarecare. Acest ceva este cugetarea, este viaţa, este inteligenţa! N-aş vrea să se creadă că mă etalez pe mine ca să mă laud. Vorbesc în general despre clasa noastră, despre cei din mediul nostru. Şi acum, ce crezi: ar putea să existe măcar o fărâmă, o fărâmiţă oarecare de suflet în acest biftec ambulant? Da, da, observă, te rog, Pavel Semionîci, cum toţi *slugoii* aceştia, total lipsiţi de cugetare şi de idealuri şi care nu mănâncă decât carne de vită, cum toate slugile astea au un ten de o prospeţime dezgustătoare, de o prospeţime stupidă, grosolană! Ai vrea poate să afli nivelul lui de gândire? Ascultă tu, căpăţână! Vino mai aproape, lasă-ne să te admirăm! Ce stai cu gura căscată? Parcă ai vrea să înghiţi o balenă? Tu eşti frumos? Răspunde: eşti frumos?

— Fru-mos! răspunse Falalei cu lacrimi stăpânite.

Obnoskin nu mai putea de râs. Simţeam cum încep să tremur de mânie.

— L-ai auzit? continuă Foma, întorcându-şi triumfător capul spre Obnoskin. Lasă că îţi spune el şi altele! Ascultă mai departe! Am venit aici să-i fac examen. S-au găsit, Pavel Semionîci, persoane care vor cu orice preţ să-l pervertească şi să-l piardă pe acest idiot nenorocit. Se poate întâmpla ca judecata mea să fie prea aspră, să mă înşel; dar o spun din dragoste pentru omenire. Acest individ a jucat adineauri cel mai necuviincios dans din câte există. Şi nimănui nu-i pasă. Ei bine, ascultă. Răspunde: ce ai făcut chiar adineauri? Răspunde! Răspunde îndată – auzi?

— Am ju-cat... îngăimă Falalei, înteţindu-şi plânsul.

— Şi ce ai jucat, mă rog? Ce joc? Hai, spune!

— Komarinskaia...

— Komarinskaia!! Dar cine este Komarinski? Ce-i aia Komarinski? Crezi că pot înţelege ceva din acest răspuns al tău? Ei, lămureşte-ne: cine-i acest Komarinski al tău?

— Un ţă-ran...

— Un ţăran! Numai ţăran, şi atâta tot? Mă mir! Înseamnă că e un ţăran de ispravă! Înseamnă că e un ţăran vestit, dacă se scriu despre el poeme şi se joacă dansuri? Ei haide, răspunde!

A chinui pe cineva era o necesitate pentru Foma. El se juca cu victima sa, ca pisica cu şoarecele; Dar Falalei tăcea şi suspina, neînţelegând întrebarea.

— Ei, hai, răspunde odată! stărui Foma, te-am întrebat: ce fel de ţăran era el? Al cui era? Boieresc, al statului, liber, dijmaş, domenial – există multe feluri de ţărani...

— Do-me-nial...

— Aha! Domenial! Ai auzit, Pavel Semionîci? Un fapt istoric nou: ţăranul Komarinski este un ţăran domenial. Hm!... Ei, şi ce-a făcut acest ţăran? Pentru ce grozave isprăvi este cântat şi... jucat?

Întrebarea era cam delicată şi, întrucât se adresa lui Falalei, chiar primejdioasă.

— Aici cred că... dumneata... încercă să obiecteze Obnoskin, aruncând o privire spre mămiţica lui, care începuse să se cam foiască pe divan. Dar ce puteai face? Mofturile lui Foma Fomici aveau putere de lege.

— Ascultă, unchiule, dacă nu-l opreşti pe gugumanul acesta, e în stare... ai auzit ce vrea, unde vrea să ajungă el? Falalei poate să trântească ceva de... te asigur... i-am şoptit eu unchiului, care se zăpăcise de tot şi nu mai ştia ce să facă.

— Ar fi cazul, totuşi, Foma... începu el, uite, dă-mi voie să ţi-l prezint pe nepotul meu, un tânăr care studiază mineralogia...

— Te rog, colonele, să nu mă întrerupi cu mineralogia dumitale, la care, pe cât ştiu eu, nu te pricepi deloc, ba chiar şi *alţii* nu se pricep deloc. Nu sunt copil. El îmi va răspunde că acest ţăran, în loc să muncească pentru binele familiei lui, s-a îmbătat ca un porc, şi-a dat pe băutură scurta şi a fugit aşa beat în stradă. Acesta este subiectul atât de cunoscut al acestui poem care face elogiul beţiei. N-ai nicio grijă, *acum* el ştie ce să răspundă. Aşadar, răspunde: ce-a făcut acest ţăran? Ţi-am suflat doar, ţi-am dat mură în gură. Dar vreau să aud de la tine: ce-a făcut, prin ce s-a făcut vestit, ce merite l-au făcut vrednic de glorie nemuritoare, încât îl proslăvesc toţi trubadurii? Ei?

Bietul Falalei se uita deznădăjduit în jurul său, neştiind ce să spună, deschizând şi închizând gura ca un peşte scos pe uscat.

— Mi-e ruşine să spun! bâgui el, în sfârşit, cuprins de disperare.

— Aha! Ţi-e ruşine să spui! mormăi Foma triumfător. Acesta este răspunsul pe care am vrut să-l aud, colonele! Îi este ruşine s-o spună, dar nu-i este ruşine deloc s-o facă? Iată morala pe care ai sădit-o dumneata, care a încolţit, a dat lăstare şi pe care dumneata acum... o stropeşti. Dar să ne oprim aici deocamdată! Pleacă acum la bucătărie, Falalei. Nu-ţi voi spune acum nimic, din respect pentru

persoanele aici de faţă; dar să ştii că astăzi, chiar astăzi vei fi pedepsit, vei fi pedepsit cu toată asprimea. Iar de nu, dacă şi de data aceasta vei fi preferat mie, rămâi aici să-ţi distrezi stăpânii cu jocul komarinskaia, iar eu voi pleca numaidecât din această casă! Ajunge! Am zis! Du-te!

— Dar nu crezi că eşti prea aspru… bâigui Obnoskin.

— Fireşte, fireşte, fireşte! strigă unchiul, dar se întrerupse brusc şi tăcu. Foma îl privea încruntat cu coada ochiului.

— Mă întreb însă, Pavel Semionîci, continuă el, ce fac astăzi toţi aceşti, mă rog, literaţi, poeţi, savanţi, cugetători contemporani? Cum se face că ei nu acordă nicio atenţie, nici nu observă ce fel de cântece cântă poporul rus şi cu ce fel de cântece se însufleţeşte la joc poporul rus? În definitiv, ce-au făcut până acum toţi cei de teapa lui Puşkin, Lermontov sau Borozdna[lxiv]? E pur şi simplu surprinzător. Poporul joacă komarinskaia, această apoteoză a beţiei, iar ei scriu versuri despre nişte floricele nu-mă-uita! De ce să nu scrie nişte cântece moralizatoare pentru uz popular, lăsând deoparte miozotisul? Este o problemă socială! Mă rog, să-l înfăţişeze şi pe ţăran, nu zic ba, dar să-mi arate un ţăran înnobilat, un sătean, ca să zicem aşa, dar nu un mujic. Să-l înfăţişeze pe acest înţelept al satului în toată simplitatea lui, mă rog, chiar şi în opinci – sunt de acord şi cu asta –, dar să fie un ţăran plin de virtuţi, vrednic de invidia – o spun cu tot curajul – chiar şi a unui prea-preaslăvit Alexandru Machedon. Eu cunosc Rusia, şi Rusia mă cunoaşte pe mine[lxv]: şi tocmai de aceea o spun. Să-l zugrăvească pe acest ţăran împovărat de o familie grea, poate şi de apăsarea părului alb, să-l zugrăvească într-o izbă cu aer înăbuşitor şi încă flămânzit, să zicem, dar să mi-l zugrăvească mulţumit, supus, binecuvântându-şi sărăcia, necum cârtind împotriva ei şi cu totul nepăsător faţă de aurul celui bogat. Lasă bogătaşul înduioşat şi cuprins de milostenie sufletească să-i aducă singur, în sfârşit, la picioare aurul său; iar virtuţile

ţăranului să se unească cu acest prilej cu virtuţile boierului care mai e, pe deasupra, şi mare demnitar. Săteanul şi înaltul demnitar, atât de separaţi pe treptele sociale, se unesc, în sfârşit, în şi prin virtute – iată o idee măreaţă! Dar aşa, ce vedem noi? Pe de o parte petale de nu-mă-uita, iar pe de altă parte – un ţăran beat ţâşnind din cârciumă şi alergând dezmăţat pe uliţă! Unde e poezia, mă rog? Unde este plăcerea estetică? Unde-i inteligenţa? Unde-i graţia? Unde-i morala? Iertaţi-mă, dar aşa ceva nu înţeleg şi n-am să înţeleg niciodată!

— O sută de ruble îţi rămân dator, Foma Fomici, pentru aceste vorbe! strigă entuziasmat Ejevikin.

— O să capete el pe dracu' de la mine, îmi şopti bătrânul discret la ureche. Zăhărelul, zăhărelul!

— Ei da, aşa mai zic şi eu... Ai fost grozav, încuviinţă Obnoskin.

— Fireşte, fireşte, fireşte! exclamă unchiul, care ascultase cu cea mai mare atenţie şi se uita acum la mine triumfător.

— Ce temă grozavă de conversaţie! şopti el frecându-şi mâinile, o discuţie multilaterală, dracu' să mă ia! Foma Fomici, dă-mi voie să ţi-l prezint pe nepotul meu, adăugă el cu efuziune. Şi el se ocupă cu literatura – ţi-l recomand.

Nici de data aceasta Foma Fomici nu luă în seamă recomandarea reînnoită a unchiului meu.

— Pentru Dumnezeu, unchiule, nu mă recomanda! i-am şoptit eu stăruitor.

— Ivan Ivanîci! se întoarse deodată Foma către Mizincikov, privindu-l ţintă. Aş vrea să aud şi părerea dumitale cu privire la cele discutate de noi.

— Părerea mea? Pe mine mă întrebi? răspunse Mizincikov, cu aerul omului trezit din somn.

— Da, părerea dumitale. Te întreb, pentru că ţin la părerea unor oameni cu adevărat inteligenţi, şi nu la părerea unor deştepţi problematici, care sunt deştepţi numai pentru că cineva îi *recomandă neîncetat* ca atare,

drept *savanţi*, ba se întâmplă uneori să-i invite în mod special ca să-i arate ca la panoramele din bâlci sau aşa ceva.

Aluzia mă viza direct, fără îndoială. Şi totuşi era limpede că Foma Fomici, care nu-mi acordase absolut nicio atenţie, iniţiase toată discuţia aceasta despre literatură numai şi numai pentru a orbi, a distruge, a strivi chiar de la primul pas, din primul moment pe deşteptul, pe savantul sosit de la Petersburg. Eram absolut convins de aceasta.

— Dacă vrei să ştii părerea mea, apoi află... că sunt... de acord cu dumneata, răspunse Mizincikov oarecum în silă.

— Toţi sunteţi de acord cu mine! Mi-e şi lehamite, observă Foma. Să-ţi spun sincer, Pavel Semionîci, urmă el după o scurtă pauză, adresându-se iar lui Obnoskin, dacă îi păstrez respect nemuritorului Karamzin[lxvi], nu e nici pentru lucrările lui de istorie, nici pentru *Marfa starostiţa,* nici pentru *Vechea şi noua Rusie*, ci tocmai pentru că a scris *Frol Silin*: o epopee măreaţă! Este o operă pur naţională şi va dăinui în veacuri! O epopee sublimă!

— Fireşte, fireşte, fireşte! O *epocă* măreaţă! Frol Silin, un om plin de virtuţi! Îmi aduc aminte că l-am citit; ba am şi răscumpărat încă două fete iobage; îi priveam apoi poza şi plângeam. Nobilă trăsătură, îi cânta în strună lui Foma unchiul meu, radiind de bucurie.

Bietul unchiu-meu! Nu s-a putut abţine să nu se amestece în această discuţie *savantă*. Foma zâmbi cu răutate, dar nu-i ripostă.

— Dar şi acum se scriu lucruri interesante, interveni prudent Anfisa Petrovna. De pildă, *Misterele Bruxelului*.

— N-aş fi de această părere, observă Foma, regretând parcă faptul. Nu de mult am citit una dintre aceste poeme... Ce să spun! „Floricele de nu-mă-uita!“ Iar dacă e vorba să avem totuşi o preferinţă, aş zice că dintre scriitorii mai noi îmi place cel mai mult „Perepiscik“[lxvii]: ce condei!

— „Perepiscik“! se însufleţi Anfisa Petrovna, acela care trimite scrisori la revistă? Ah, e superb! Ce joc de cuvinte!

— Bine spus: joc de cuvinte. El, ca să zicem aşa, jonglează cu pana. O extraordinară uşurinţă la scris!

— Şi totuşi, e cam pedant, strecură neglijent Obnoskin.

— Să zicem că-i pedant, nu zic ba; dar e un pedant simpatic, un pedant suplu, elegant! Desigur, niciuna dintre ideile lui n-ar rezista unei critici serioase; dar te câştigă prin supleţea frazei! Un flecar – de acord, dar un flecar simpatic, un flecar elegant! Vă aduceţi aminte, de pildă, într-un articol literar al său, el menţionează undeva că are nişte moşii?

— Moşii? se aprinse unchiul meu – admirabil! În ce gubernie?

Foma se opri, îl fixă un moment pe unchiul meu şi continuă pe acelaşi ton:

— Ei bine, spuneţi-mi, vă rog care este raţiunea, ce nevoie am eu, cititor, să ştiu că dumnealui are proprietăţi? Ai nişte moşii – să fii sănătos! Şi totuşi, cu câtă graţie, cu cât umor descrie totul! E sclipitor de spiritual, un torent, o cascadă de vorbe de spirit! E un fel de Narzan al vorbelor de duh! Da, da, aşa trebuie scris! Şi cred că tocmai aşa aş fi scris şi eu, dacă acceptam să mă public în reviste...

— Poate că ai fi scris şi mai bine, strecură cu respect Ejevikin.

— Ai şi ceva melodic în frază! adăugă unchiul meu.

Foma Fomici îşi ieşi, în sfârşit, din răbdări.

— Colonele, n-aş putea să te rog, bineînţeles, în modul cel mai delicat, să ne scuteşti de observaţiile dumitale, lăsându-ne să ne ducem la bun sfârşit discuţia noastră interesantă? Dumneata nu eşti competent să-ţi dai părerea în această discuţie, nu eşti avizat! Aşadar, te rog să nu ne tulburi această plăcută discuţie literară. Vezi-ţi de gospodăria dumitale, bea-ţi ceaiul, dar... lasă în pace literatura. Ea nu va avea nimic de pierdut din cauza aceasta, te asigur!

Obrăznicia acestui om întrecea orice măsură. Nici nu ştiam ce să mai cred.

— Păi, n-ai spus chiar tu, Foma, de ceva melodic, îngăimă pierdut şi jalnic unchiul meu.

— Exact. Dar eu am spus-o în cunoştinţă de cauză, am spus-o când trebuia; iar dumneata?

— Ei da! Noi am spus-o cu cap, bâzâi Ejevikin, agitându-se în jurul lui Foma Fomici. Cât despre cap, aşa singurel cum suntem, de-abia ne ajută să ducem cu mintea noastră nevolnică, colea, vreo două ministere, iar la nevoie îl învârtim cumva şi pe al treilea – aşa suntem noi!

— Iar am scrântit-o, vasăzică! conchise unchiul meu, zâmbind cu blândeţea ce-l caracteriza.

— Bine că recunoşti cel puţin, îl aprobă Foma.

— Nu-i nimic, Foma, nu mă supăr. Ştiu că mă opreşti, fiindcă îmi eşti prieten, îmi eşti ca un frate. Chiar eu te rugasem în privinţa asta şi foarte bine că o faci! E spre binele meu! Îţi mulţumesc şi mă voi strădui să-mi fie de învăţătură.

Răbdarea mea se apropia de sfârşit. Tot ce auzisem înainte despre Foma Fomici mi se păruse atunci cam exagerat. Dar acum, după ce am asistat la toată scena aceasta, mi-am dat seama că realitatea întrecea orice închipuire. Nu-mi venea să-mi cred urechilor; nu puteam înţelege, nu eram în stare să leg laolaltă atâta îndrăzneală neobrăzată, atâta pornire tiranică, un asemenea despotism – de o parte şi atâta credulitate naivă, o asemenea robie acceptată de bunăvoie – de cealaltă parte! De altfel, am avut impresia că şi unchiul meu se simţea contrariat de atâta insolenţă. Se vedea limpede după faţa lui. Ardeam de dorinţa să mă încaier cumva cu Foma, să-i dau o ripostă, fie chiar şi trântindu-i cu toată furia vreo grosolănie mai usturătoare, iar încolo – fie ce-o fi! Gândul acesta mă întărâta. Pândeam cu nerăbdare momentul prielnic, fără să-mi dau seama că în ardoarea frământării îmi turtisem

complet borurile pălăriei. Dar ocazia nu se ivea: Foma era hotărât să-mi ignore total prezenţa.

— E adevărat, e adevărat ce spui tu, Foma, continuă unchiul meu, străduindu-se să-i fie pe plac şi să împrăştie cumva impresia neplăcută lăsată de apostrofările lui Foma. Ai o mare calitate că spui adevărul drept în faţă, Foma, şi-ţi mulţumesc. Omul trebuie să cunoască mai întâi despre ce este vorba şi apoi să-şi dea cu părerea. Recunosc, am greşit! Am mai păţit eu o dată aşa ceva. Închipuieşte-ţi, Serghei, a trebuit odată să examinez pe cineva... Vă apucă râsul, nu-i aşa? Ei bine, vă rog să mă credeţi că m-am pomenit în situaţia de examinator! Am fost invitat la o instituţie şcolară să asist la examene şi m-am aşezat alături de examinatori, în semn de onoare, ca să zic aşa, şi fiindcă aveau acolo un scaun liber. Nici nu vă închipuiţi ce sperietură am tras: habar n-aveam de nicio ştiinţă! Ce mă fac! Aveam sentimentul că din clipă în clipă au să mă scoată şi pe mine la tablă! Pe urmă mi-a trecut panica şi, la un moment dat, am început să pun şi eu întrebări. Ţin minte că am întrebat: cine a fost Noe? În general, trebuie să spun că elevii dădeau nişte răspunsuri excelente. După aceea m-au invitat la o gustare şi am băut şampanie pentru prosperarea învăţământului. O instituţie admirabilă!

Foma Fomici şi Obnoskin se prăpădeau de râs.

— Am râs şi eu după aceea! strigă unchiul, râzând foarte fericit că a reuşit să mai înveselească lumea. Ascultă, Foma, fie ce-o fi! Ca să vă mai distrez puţin, vreau să vă povestesc cum m-am făcut de râs odată... Închipuieşte-ţi, Serghei, eram cu garnizoana la Krasnogorsk...

— Dă-mi voie să te întreb, colonele: va dura mult istorisirea dumitale? îl întrerupse Foma.

— Ah, Foma! De-ai şti ce întâmplare nostimă; o să vă prăpădiţi de râs. Ascultă numai, e nostimă de tot. Să vă spun cum m-am făcut de râs.

— Eu totdeauna ascult cu plăcere istorioarele dumitale de acest gen, declară Obnoskin căscând.

— N-avem încotro, trebuie să-l ascultăm, decise Foma.

— E ceva drăguţ de tot, crede-mă, zău, Foma. Vreau să vă povestesc cum m-am făcut odată de râs, Anfisa Petrovna. Ascultă şi tu, Serghei: e şi instructiv întru câtva. Ne aflam cu garnizoana la Krasnogorsk (începu unchiul meu, radiind de bucurie, cu vorbirea-i pripită, făcând numeroase digresiuni şi presărând-o cu o mulţime de fraze incidente, cum obişnuia totdeauna când se apuca să povestească ceva pentru plăcerea ascultătorilor). Chiar în seara sosirii în oraş, mă duc la teatru. Era acolo o artistă admirabilă, Kuropatkina, care mai târziu a fugit cu căpitanul de husari Zverkov, chiar de la teatru, fără să-şi fi terminat rolul: au trebuit să întrerupă spectacolul şi să lase cortina înainte de sfârşitul piesei... Ce bestie mai era şi acest Zverkov; juca cărţi, bea, nu fiindcă era un beţiv, ci de dragul prieteniei, îi plăcea să petreacă cu camarazii. Dar şi când scăpa frâul şi o lua razna – uita totul: unde stă, în ce ţară trăieşte, cum îl cheamă... Într-un cuvânt, absolut totul; încolo, era un băiat excelent... Şi aşa, mă duc eu la teatru. În pauză dau să ies pe culoar şi-l întâlnesc pe fostul meu camarad Kornouhov... Un băiat admirabil şi un element excepţional, ce mai!... E drept că nu ne văzuserăm de vreo şase ani. Mă rog, a făcut toată campania, un şir de ordine şi decoraţii pe piept; acum nu de mult am auzit că s-a lăsat de militărie şi a îmbrăţişat cariera civilă şi a ajuns consilier de stat titular plin; grade serioase, nu glumă! Şi aşa, amândoi bucuroşi la culme, ne-am aşezat în loja mea şi ne-am angajat într-o discuţie însufleţită. În loja de alături şedeau trei doamne; cea din stânga era de o urâţenie cum nu mai văzuse lumea... Mai târziu am aflat că era o femeie admirabilă, mamă de copii, îşi fericise bărbatul etc. Ei bine, dracu' mă pune şi-i spun lui Kornouhov: „Ascultă, dragă, nu ştii cine-i sluţenia asta?“ „Care?“ „Doamna de colo.“ „Păi e o vară de a mea.“ Haiti! am făcut-o de oaie! Închipuiţi-vă mutra mea! Ca s-o dreg, îi şoptesc repede: „Dar nu aceea; unde te uiţi? ailaltă.“ „E soră-mea“, zice.

Ptiu, diavole! Şi era soră-sa frumuşică foc, un bujor de fată, s-o sorbi din ochi; îmbrăcată lux: broşe, mănuşi, brăţări – într-un cuvânt, ca un heruvim; s-a măritat după aceea cu un om foarte de treabă, unul Pîhtin; cică s-au cununat fără consimţământul părinţilor; acum însă, totul merge minunat: sunt bogaţi; părinţii nu mai pot de bucurie!... Ei bine, să intru în pământ, nu altceva. Şi tot nu mă astâmpăr. „Nu, frate, zic, nu aia de la margine, cea din mijloc.“ „Cea din mijloc? Păi e nevastă-mea“... Între noi fie vorba, era o femeie durdulie şi apetisantă, de-ţi venea s-o mănânci toată, de plăcere... „Ascultă, zic, dacă n-ai văzut încă niciodată un imbecil, iată-l în faţa ta, ai ocazia să-l contempli în carne şi oase, poartă şi o căpăţână: reteaz-o fără milă!“ Râde. După spectacol m-a prezentat acestor doamne şi trebuie să le fi povestit, pişicherul, păţania mea, căci le vedeam râzând între ele cu mult haz! Şi, drept să vă spun, niciodată n-am petrecut aşa de bine ca în seara aceea. Ca să vezi, frate Foma, cum poate cineva să se facă de râs uneori! Ha-ha-ha-ha!

În zadar râdea însă bietul unchiu-meu; în zadar îşi trecea privirea veselă şi blajină de la un chip la altul: o linişte mormântală a fost singurul răspuns la istorisirea lui hazlie. Foma Fomici se închise într-o muţenie sumbră, care îi contamină parcă pe toţi ceilalţi; numai Obnoskin zâmbi uşor, gândind anticipat la săpuneala straşnică ce era să se abată asupra unchiului. Acesta se fâstâci deodată, făcându-se roşu ca racul. Atâta i-a trebuit lui Foma.

— Ei, ai terminat? întrebă el, în cele din urmă, adresându-se cu un aer grav povestitorului nedumerit.

— Am terminat, Foma.

— Şi eşti mulţumit?

— Cum adică să fiu mulţumit, Foma? zise cu amărăciune bietul unchi.

— Te simţi în apele tale acum? Eşti mulţumit că ai zădărnicit o discuţie literară atât de plăcută într-un cerc de

prieteni, întrerupându-i pentru a-ţi satisface amorul propriu meschin?

— Ei lasă, Foma, am vrut doar să vă distrez pe toţi, când colo tu...

— Să ne distrezi? strigă Foma înflăcărându-se subit, păi dumneata nu eşti în stare decât să-i indispui pe toţi şi nicidecum să ne distrezi. Să ne distrezi! Dar îţi dai seama că istorisirea dumitale e aproape imorală? Nu mai spun: necuviincioasă – asta se înţelege de la sine... Ne-ai declarat acum, cu o nemaipomenită brutalitate şi nesimţire, că ţi-ai bătut joc de inocenţa întruchipată, de o femeie din lumea bună, numai pentru faptul că n-avusese onoarea să-ţi placă dumitale. Şi ai vrut ca noi, noi toţi să râdem împreună cu dumneata, adică să te aprobăm, să-ţi aprobăm o faptă necuviincioasă şi grosolană; şi numai pentru că eşti stăpânul acestei case! Voia dumitale, colonele, poţi să-ţi cauţi în acest scop un cerc de linguşitori, de adulatori, admiratori şi parteneri, poţi să ţi-i comanzi chiar de peste graniţă, mărindu-ţi suita, în detrimentul şi cu desconsiderarea totală a unei sincere şi nobile porniri sufleteşti; dar Foma Opiskin nu va deveni niciodată un linguşitor, o periuţă de dinţi, un linge-blide, o licheluţă a dumitale! De acest lucru, te asigur, să n-ai nicio îndoială!...

— Vai, Foma! Nu m-ai înţeles deloc!

— Ba nu, colonele, te-am dibuit eu de mult, te cunosc şi te înţeleg prea bine! Te roade cel mai deşănţat orgoliu; ai pretenţia de a fi extrem de spiritual şi inteligent, dar uiţi că aptitudinea de a fi spiritual se toceşte din pricina veleităţilor exagerate. Dumneata...

— Dar isprăveşte, te rog, Foma! Ţine seamă măcar de faptul că nu suntem singuri...

— E atât de trist să vezi toate astea, colonele, iar văzându-le – e cu neputinţă să taci. Sunt un om sărac şi *stau* la mama dumitale. Oricine şi-ar putea închipui că te linguşesc prin tăcerea mea; ori, eu nu accept ca *un imberb* oarecare să mă ia drept lingăul şi întreţinutul dumitale!

Poate că, intrând aici adineauri, anume mi-am forţat nota de sinceritate, anume a trebuit să recurg şi la nişte expresii prea dure; şi am procedat aşa, fiindcă dumneata însuţi mă pui într-o asemenea situaţie. Mă tratezi cu atâta superioritate şi trufie, încât cei de faţă ar putea să mă considere drept un sclav, un întreţinut al dumitale. Se vede că îţi face plăcere să mă înjoseşti în faţa *unor necunoscuţi*, deşi îţi sunt egal, m-ai auzit? egal în toate privinţele. Ba s-ar putea ca tocmai *eu* să fiu acela care te îndatorez, *eu* îţi fac cinste şi un bine prin faptul că stau la dumneata, şi nu *dumneata* mie. Mă simt mereu umilit; iată de ce sunt nevoit să-mi scot singur în evidenţă poziţia şi locul, să mă laud singur – nu ţi se pare firesc? Eu nu pot să tac, trebuie să vorbesc, trebuie să protestez cu promptitudine, şi ca atare îţi declar verde în ochi că dumneata eşti un invidios fenomenal! Văzând, de pildă, că cineva, într-o discuţie sinceră, amicală, îşi dovedeşte fără să vrea cunoştinţele, erudiţia, gustul, te-ai şi simţit nemulţumit, ros de invidie, mânat de ambiţia de a te etala: „Ia să-mi arăt, adicătelea, şi eu cunoştinţele şi gustul!“ Dar ce gust poţi avea dumneata, iertată să-mi fie întrebarea! În domeniul frumosului înţelegi cam tot atâta – scuză-mă, colonele – cât pricepe, să zicem, boul în carnea de vită! E cam brutal spus, cam grosolan – recunosc; dar cel puţin, am vorbit deschis, cu sinceritate şi temei. Aşa ceva nu vei auzi din partea unor lichele cum sunt lingăii dumitale, colonele.

— Vai, Foma...

— Aha! „Vai, Foma!“ Se vede că adevărul ustură ochii. Dar să lăsăm asta; vom mai sta noi de vorbă cu alt prilej, iar acuma dă-mi şi mie voie să distrez puţin publicul. Ajunge cât ai strălucit dumneata până acum. Pavel Semionîci! Te-ai uitat la acest monstru marin cu chip de om? De mult îl observ ce face. Uită-te bine la el: parcă ar vrea să mă înghită de viu, aşa, pe de-a-ntregul.

Era vorba de Gavrila. Bătrânul servitor stătea în picioare lângă uşă şi într-adevăr privea cu multă amărăciune cum este admonestat stăpânul său.

— Am şi eu chef să vă ofer un spectacol, Pavel Semionîci. Auzi, cioară, fă-te-ncoa'! Da, da, binevoiţi să vă apropiaţi, veniţi cât mai aproape, Gavrila Ignatici! Acesta este, după cum îl vedeţi, Gavrila; pentru purtare necuviincioasă şi drept pedeapsă învaţă acum dialectul francez. Eu, asemenea lui Orfeu, îmblânzesc moravurile de pe aceste meleaguri, dar nu prin cântece, ci cu ajutorul graiului francez. Ei bine, franţuzule, musiu *şematon* – nu poate suferi când i se spune: musiu *şematon* – ştii lecţia?

— Am învăţat-o, răspunse Gavrila, lăsând capul în jos.

— Şi acum: *Parle-vu franse?*

— *Vui, musie, je le parl en pe...*[lxviii]

Nu ştiu, ori figura jalnică a lui Gavrila când pronunţa aceste fraze franţuzeşti a fost cu pricina, ori dorinţa lui Foma de a stârni râsul tuturor fu ghicită de ceilalţi, fapt este că toţi cei prezenţi izbucniră în hohote de râs de îndată ce Gavrila începu să bolborosească. Până şi generăleasa binevoi să schiţeze un zâmbet. Anfisa Petrovna, răsturnându-şi capul pe speteaza divanului şi acoperindu-şi faţa cu evantaiul, scotea nişte ţipete ascuţite. Dar hazul deveni delirant mai ales când Gavrila, văzând ce întorsătură ia această probă de examen, nu mai putu să rabde, scuipă cu năduf şi zise: „Iată în ce hal de ruşine mi-a fost dat să ajung la bătrâneţe!"

Foma Fomici se formaliză pe loc.

— Cum? Ce-ai spus? Îndrăzneşti să fii obraznic?

— Ba nu, Foma Fomici, răspunse cu demnitate Gavrila, cuvintele mele nu sunt obrăznicie şi n-are dreptul un şerb ca mine să fie obraznic faţă de un boier căftănit de rânduiala naşterii ca tine. Ştiut este că orice om poartă în el chipul lui Dumnezeu, e făcut după chipul şi asemănarea sa. Am şaizeci şi doi de ani împliniţi. Taică-meu îl ţinea minte pe Pugaciov-tâlharul, iar bunicu-meu a fost

spânzurat împreună cu boierul Matvei Nikitici – Dumnezeu să-i ierte pe amândoi – pe aceeaşi creangă de copac, drept care răposatul stăpân Afanasi Matveici l-a luat pe tata sub oblăduirea sa şi mare cinste i-a arătat alegându-l pe el dintre toţi să-i fie *camardin*, iar apoi, până la sfârşitul zilelor sale, a fost intendent la conac. Cât despre mine, înălţimea-ta, Foma Fomici, cu toate că sunt un biet şerb boieresc, aşa ruşine nu mi-a fost dat să păţesc de când sunt!

Spunând acestea, Gavrila îşi desfăcu braţele în lături şi-şi lăsă capul în jos. Unchiu-meu îl urmărea cu nelinişte.

— Ei lasă, lasă, Gavrila! interveni el. Ce rost are atâta vorbă, ajunge!

— Nu-i nimic, nu-i nimic, bâigui Foma pălind uşor la faţă, cu un zâmbet silit. Lasă-l să vorbească; de altfel, sunt roadele educaţiei dumitale…

— Şi am să spun totul, continuă Gavrila cu o îndârjire la care nimeni nu s-ar fi aşteptat de la el, n-am să ascund nimic! Chiar de mi-ar lega mâinile, limba n-au cum să mi-o lege! Ca să vezi, Foma Fomici, până şi pe mine, un om de izbelişte, un păcătos, un vierme, cum suntîn ochii tăi, într-un cuvânt un rob, până şi pe mine nu mă rabdă inima când sunt înjosit. Am datoria să te slujesc şi să te respect cu umilinţă oricând, fiindcă m-am născut rob şi orice îndatorire se cuvine să mi-o fac cu teamă şi supunere. De te aşezi să scrii carte, sunt dator să nu îngădui ca cineva să intre la tine, pentru ca să nu te tulbure de la treabă – asta-i slujba mea adevărată. Să-ţi aduc ce ai nevoie, să te servesc cu cele trebuitoare – o fac; o fac cu toată dragostea şi străduinţa. Dar ca să fiu pus la bătrâneţe să-mi stâlcesc vorba într-o limbă păsărească de peste mări şi ţări, şi-apoi să mă fac de râsul lumii, asta nu pot s-o rabd! Păi, crezi că mai pot intra eu acum în odăile slujitorilor? „Franţuzu’, mi se strigă, a venit franţuzu’!“ Nu, cucoane Foma Fomici, nu sunt numai eu, sărmanul de mine, care gândesc aşa, dar toţi oamenii cu scaun la cap au început să vorbească într-

un glas că te-ai făcut hain la inimă şi că stăpânul nostru în faţa dumitale se poartă ca un copilaş neputincios; îi fi dumneata fecior de ghinărar, şi puţin o fi rămas să ajungi chiar şi ghinărar, dar eşti aşa de hain, cum poate fi numai un adevărat *tartor*!

Gavrila isprăvi. Eu nu mai puteam de bucurie. Foma Fomici şedea palid de mânie în mijlocul consternării generale şi părea că nu-şi poate veni în fire din buimăceala în care-l azvârlise lovitura de trăsnet a revoltei lui Gavrila; aveai impresia că în clipa aceea el stă să cumpănească cum anume să-şi manifeste supărarea. În sfârşit, explozia se declanşă.

— Cum! A cutezat să mă insulte pe mine! Pe mine! Dar aceasta este răzvrătire! urlă Foma, sărind de pe scaun.

După el sări şi generăleasa şi începu să plesnească din palme. Se iscă un tărăboi nemaipomenit. Unchiu-meu se năpusti asupra lui Gavrila, îmbrâncindu-l pe uşă afară.

— În lanţuri, să fie pus în lanţuri! ţipa generăleasa. Să-l trimiţi îndată la oraş, să fie dat la ostăşie, Egoruşka! De nu, să ştii că niciodată nu vei avea binecuvântarea mea. Chiar acum să mi-l pui în obezi şi să-l trimiţi la oaste.

— Cum! striga mereu Foma, un rob! un haldeu! un hamlet! A cutezat să mă insulte pe mine! El, el, otreapă cu care îmi şterg cizma! El să îndrăznească să-mi spună *tartor*!

Luându-mi inima în dinţi, am făcut cu hotărâre câţiva paşi înainte.

— Mărturisesc că în cazul de faţă sunt întru totul de acord cu părerea lui Gavrila, am spus eu uitându-mă drept în ochii lui Foma Fomici şi tremurând de emoţie.

A fost atât de surprins de intervenţia mea, încât în primul moment părea că nici nu-i vine să-şi creadă urechilor.

— Dar asta ce-o mai fi? izbucni el în sfârşit năpustindu-se furios împotrivă-mi şi străpungându-mă cu ochii lui mici

şi injectaţi de sânge. Cine eşti tu, mă rog, şi de unde ai picat?

— Foma Fomici... încercă să-l potolească unchiul meu fâstâcit cum era, este Serioja, nepotul meu...

— Savantul! zbieră Foma ca din gură de şarpe, ăsta e savantul? *Liberté – égalité – fraternité! Journal des Débats!* Tra-la-la şi hop aşa! Cu mine n-o să-ţi meargă, nene! Aici nu e Petersburg, nu mă duci tu pe mine! Scuip de zece ori pe *de-debaurile* tale! O fi pentru tine *de-debà*, dar, după mine, nu face nicio parà! „Savantul!“ Păi cât ştii tu acum – eu de şapte ori am lepădat pe drum. Aşa savant eşti tu!

Dacă nu l-ar fi reţinut cei de alături, ar fi sărit, probabil, şi cu pumnii la mine.

— Dar nu vedeţi că e beat? am zis eu, rotindu-mi împrejur privirea plină de uimire.

— Cine? Eu? strigă Foma ca ieşit din minţi.

— Da, dumneata!

— Beat, zici?

— Da, beat.

La aceasta, Foma nu mai putu rezista. Scoase un ţipăt, de parcă l-ar fi înjunghiat cineva şi se năpusti afară din sufragerie. Generăleasa intenţionase, parcă, să leşine, dar, răzgândindu-se, alergă înnebunită în urma lui Foma Fomici. După ea se repeziră şi toţi ceilalţi, iar la urmă dispăru şi unchiu-meu. Când mi-am venit în fire şi m-am uitat împrejur, în încăpere nu mai rămăsese decât Ejevikin, care zâmbea frecându-şi mâinile.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi povesteşti ceva despre un iezuit, mi-a spus el insinuant.

— Poftim? l-am privit eu cu nedumerire, fără să înţeleg despre ce este vorba.

— Mi-ai făgăduit adineauri să-mi spui o anecdotă despre un iezuit...

Am pornit în fugă spre terasă şi de acolo am coborât în parc. Mi se învârtea capul şi nu mai ştiam pe ce lume mă aflu.

VIII. Declaraţia de dragoste

Cam un sfert de oră am rătăcit prin parc până să-mi revin, enervat la culme şi foarte nemulţumit de mine însumi, reflectând la ceea ce urma să fac de aci încolo. Soarele scăpăta. Deodată, la cotitura unei alei întunecoase, mă pomenesc faţă în faţă cu Nastenka. Avea ochii plini de lacrimi pe care le ştergea cu batista.

— Te căutam, îmi zise ea.

— Şi eu te căutam pe dumneata. Spune-mi, te rog, nu cumva mă aflu într-o casă de nebuni?

— De ce, adică, într-o casă de nebuni? zise ea pe un ton puţin ofensat, privindu-mă ţintă în ochi.

— Păi, dacă nu este o casă de nebuni, ce înseamnă tot ce se petrece aici? Pentru numele lui Dumnezeu, dă-mi un sfat, ajută-mă! Unde o fi unchiul meu acum? Pot să mă duc să-l caut? Sunt foarte fericit că te-am întâlnit: poate că mă povăţuieşti ce am de făcut.

— Mai bine să nu te duci la ei. Crede-mă, nici eu n-am mai putut rămâne acolo.

— Dar unde sunt ei acum?

— Cine să-i mai ştie? S-or fi dus iar în grădină, zise ea enervată.

— Care grădină?

— Săptămâna trecută Foma Fomici începu într-o zi să zbiere că nu mai rămâne în casa asta şi la un moment dat o luă la fugă, se opri în grădina de zarzavat, apucă din bordei o cazma şi începu să sape la straturi. Nu ştiam ce să credem: o fi înnebunit cumva? „Iată, zice, ca să nu-mi spună nimeni mai târziu că am mâncat pâinea altuia degeaba, voi săpa la grădină şi astfel voi plăti prin muncă pâinea pe care am mâncat-o şi apoi plec. Iată unde m-au adus!“ Iar toţi ceilalţi plângeau cu lacrimi amare şi aproape să cadă în genunchi în faţa lui; îi smulgeau cazmaua din mâini, dar el nu se lăsa şi-i da înainte; a săpat

tot stratul de ridichi. După ce i s-a dat nas o dată, nu este exclus să mai încerce şi acum, repetând figura. De la el te poţi aştepta la orice.

— Şi dumneata... dumneata o spui cu atâta calm! strigai eu, indignat peste măsură.

Nastenka mă străfulgeră cu privirea.

— Iartă-mă, dar nici nu mai ştiu ce vorbesc! Ascultă, dumneata ştii pentru ce am venit eu aici?

— N... nu, răspunse ea îmbujorându-se şi un sentiment de jenă penibilă se oglindi pe chipul ei frumos.

— Te rog să mă ierţi, am continuat eu, acum sunt cam enervat şi simt că altfel ar fi trebuit să încep această discuţie cu dumneata... Mai ales că... Dar fie! Sunt convins că în asemenea chestiuni sinceritatea este calea cea mai bună. Mărturisesc... adică voiam să spun... dumneata cunoşti intenţiile unchiului meu? Mi-a poruncit să-ţi cer mâna...

— Vai, ce absurditate! Nici să nu-mi vorbeşti despre asta, te rog! zise ea întrerupându-mă brusc şi sângele îi năvăli iar în obraji.

Am rămas contrariat.

— De ce: absurditate? Doar mi-a scris chiar el...

— Vasăzică, ţi-a scris totuşi? întrebă ea cu vioiciune. Vai, ce om! Mi-a promis doar să nu-ţi scrie! Ce prostie! Doamne, Doamne, ce prostie!

— Iartă-mă, am murmurat eu neştiind ce să mai spun, poate că am procedat imprudent, brutal... Dar împrejurările... Gândeşte-te la ceea ce se petrece în jurul nostru...

— Dar te rog, nu te scuza! Crede-mă că şi aşa îmi vine greu să aud ceea ce-mi spui; să ştii totuşi că aş fi deschis chiar eu vorba ca să aflu ceva mai precis... Vai, ce rău îmi pare! Şi zici că ţi-a scris! De asta mă temeam cel mai mult! Doamne, ce om! Iar dumneata ai crezut şi ai sosit în mare grabă! Dar nu era nevoie deloc!

Nici nu căuta să-şi ascundă supărarea. Situaţia mea în acel moment nu era deloc de invidiat.

— Mărturisesc, nu mă aşteptam, am bâiguit eu încurcat, o asemenea întorsătură... am crezut... dimpotrivă...

— Aşadar, ai crezut? rosti ea cu uşoară ironie, muşcându-şi buza. Ştii... te-aş ruga să-mi arăţi scrisoarea pe care ţi-a trimis-o.

— Bine.

— Te rog numai să nu te superi pe mine, să nu te simţi jignit; şi aşa avem destule necazuri! zise ea cu glas rugător, în timp ce pe buzele ei frumoase înflorea un surâs ironic.

— O, te rog să nu mă consideri drept un prost! strigai eu cu însufleţire. Dar poate că eşti pornită împotriva mea? Poate că ţi s-a vorbit cine ştie ce despre mine? Poate că ţi-ai făcut o idee proastă despre mine pentru că m-am prezentat acolo atât de caraghios? Dar, te asigur, n-au nicio importanţă toate astea. Crezi că nu-mi dau seama de ridicolul situaţiei mele în acest moment? Să nu râzi, te rog, de mine! Nici nu mai ştiu ce vorbesc... Şi toate ponoasele se trag din cauza celor douăzeci şi doi de ani ai mei afurisiţi!

— Dumnezeule! Dar ce are a face?...

— Cum ce are a face? Păi, cine n-are decât douăzeci şi doi de ani îşi poartă vârsta scrisă pe frunte, ca mine, de pildă, când am năvălit adineauri în mijlocul sufrageriei sau când stau ca acum în faţa dumitale... Afurisită vârstă!

— O, nu, nu! răspunse Nastenka abia stăpânindu-şi râsul. Sunt convinsă că ai un suflet bun, că eşti şi drăguţ, şi deştept, crede-mă, ţi-o spun sincer! Atâta numai... că eşti prea orgolios. Dar defectul acesta e remediabil.

— Am impresia că orgoliul meu nu întrece măsura.

— Ba da. Adu-ţi aminte ce disperat erai adineauri, când te-ai fâstâcit, şi de ce, mă rog? Pentru că ai avut ghinionul să te poticneşti la intrare!... Dar ce drept ai avut dumneata să-l faci de râs pe bunul şi mărinimosul dumitale unchi,

care ţi-a făcut atâta bine? De ce ai vrut să arunci asupra lui ridicolul în care te-ai pomenit dumneata? A fost un gest urât şi ar fi trebuit să-ţi fie ruşine! Nu-ţi face deloc cinste şi, mărturisesc, în clipa aceea mi-ai fost tare antipatic, aşa să ştii!

— Este adevărat! M-am purtat ca un neghiob! Mai mult: ca un nemernic! Ai observat asta, şi pentru mine este cea mai mare pedeapsă! Ceartă-mă, râzi de mine, dar ai şi bunătatea să mă asculţi: poate că, în cele din urmă, îţi vei schimba părerea despre mine, am adăugat eu îndemnat de un sentiment straniu, mă cunoşti încă prea puţin, dar când ai să mă cunoşti mai bine, atunci... poate că...

— Pentru numele lui Dumnezeu, să lăsăm asta! exclamă Nastenka cu vădită nerăbdare.

— Bine, bine, să lăsăm! Dar... când aş putea să te mai văd?

— Cum adică, să mă vezi?

— Dar nici nu pot să-mi închipui ca aceasta să fie ultima noastră discuţie! Nastasia Evgrafovna, te implor, acordă-mi o întâlnire, chiar astăzi, dacă se poate. Deşi, acum se înserează. Atunci, mâine dimineaţă, dacă se poate, cât mai devreme; las vorbă să fiu trezit în zori. Ştii, acolo, lângă heleşteu, este un chioşc. Eu cunosc bine locul şi toate potecile. Doar am crescut aici de mic.

— O întâlnire? Dar pentru ce? Nu stăm de vorbă chiar şi în clipa asta?

— Deocamdată nu ştiu nimic, Nastasia Evgrafovna. Vreau să aflu mai întâi totul de la unchiul meu. Ar fi cazul să-mi spună, în sfârşit, totul, să mă lămurească, şi atunci poate că voi avea şi eu să-ţi spun ceva foarte important...

— Nu, nu! Nu trebuie, nu trebuie! strigă Nastenka, să terminăm totul acum, dintr-odată, ca pe urmă să nu mai fie nevoie să pomenim despre asta. Iar în chioşcul acela nu are niciun rost să te duci: te asigur că eu nu voi veni şi să-ţi iasă din cap toate prostiile astea – te rog foarte serios...

— Vasăzică, unchiul meu a procedat cu mine ca un smintit! am strigat eu într-un acces de ciudă nemăsurată. De ce m-a chemat atunci?... Dar stai, un moment, ce larmă se aude?

Ne aflam aproape de conac. Prin ferestrele deschise se auzea larmă de glasuri şi ţipete cu totul ciudate.

— Dumnezeule! strigă ea pălind. Au început iarăşi! Am presimţit eu!

— Ai presimţit, zici? Nastasia Evgrafovna, încă o întrebare. N-am, desigur, niciun drept, dar îmi permit să-ţi pun această ultimă întrebare spre binele tuturor. Spune-mi – şi secretul va rămâne în mine ca într-un mormânt – spune-mi sincer: unchiul e îndrăgostit de dumneata sau nu?

— Ah! să-ţi iasă din cap o dată pentru totdeauna prostia asta! strigă ea mâniată la culme. Auzi vorbă! Dacă era îndrăgostit, n-ar fi căutat să mă mărite cu dumneata, adăugă apoi cu un zâmbet amar. Dar de unde şi până unde ţi-a venit un asemenea gând? Cum de nu-ţi dai seama despre ce este vorba? Auzi strigătele acelea?

— Păi.. e vocea lui Foma Fomici...

— Foma Fomici, fireşte; dar din cauza mea s-au iscat toate acestea, pentru că şi ei toţi susţin acelaşi lucru, aceeaşi absurditate pe care ai spus-o şi dumneata; şi dumnealor cred că el este îndrăgostit de mine. Şi pentru că sunt o fată săracă, neajutorată, de ce nu m-ar împroşca cu noroi? Parcă ce-i costă? Ei vor să-l însoare cu alta, şi-l îndeamnă să mă alunge din casă, să mă trimită la tatăl meu, pentru mai multă siguranţă. Dar cum încearcă numai să deschidă vorba despre asta, el se face foc; e gata să-l sfâşie chiar şi pe Foma Fomici. Iată de ce ţipă ei acum; inima îmi spune că despre asta-i vorba.

— Aşadar, e adevărat ce-am auzit! Vasăzică, se va însura negreşit cu Tatiana!

— Care Tatiana?

— Tâmpita aia.

— Nu-i deloc tâmpită! Are suflet bun. N-ai dreptul să vorbeşti aşa! Are o inimă nobilă, mult mai nobilă decât atâţia alţii. Nu-i vina ei că este nefericită.

— Iartă-mă. Să zicem că în privinţa asta ai perfectă dreptate; dar nu cumva greşeşti în chestiunea esenţială? Cum se face că ei, după cum ai putut observa, au o atitudine binevoitoare faţă de tatăl dumitale? Păi, dacă ar fi fost atât de porniţi împotriva dumitale, după cum susţii, încât ar vrea să te alunge de aici, atunci şi împotriva lui ar fi fost porniţi şi nu i-ar fi arătat atâta bunăvoinţă.

— Dar dumneata nu vezi ce e în stare să facă pentru mine tatăl meu? Face pe bufonul ca să-i amuze. Ei îl acceptă tocmai pentru că a ştiut să intre pe sub pielea lui Foma Fomici. Întrucât însă Foma Fomici a fost şi el atâta vreme bufon, acum se simte măgulit să aibă şi el bufoni. Şi cum crezi: pentru cine face tatăl meu toate astea? Pentru mine, numai şi numai de dragul meu. Dacă ar fi după firea lui, pentru el personal n-ar scoate pălăria în faţa nimănui. Poate că în ochii unora el apare caraghios. Dar în realitate este un om minunat, un suflet generos şi nobil! Îşi închipuie nu ştiu de ce – şi nu pentru că primesc aici o leafă bunicică, crede-mă – el îşi închipuie că pentru binele meu e preferabil să rămân aici, în casa aceasta. Dar, până la urmă, am izbutit să-l conving. I-am scris categoric. A venit să mă ia de aici şi, de va fi nevoie, plecăm chiar mâine, pentru că lucrurile au ajuns până acolo, încât ăştia sunt gata să mă sfâşie şi sunt sigură că toate ţipetele astea de acum s-au stârnit din pricina mea. Ei *îl* vor sfâşia din cauza mea, *îl* vor distruge! Iar *el* e pentru mine ca un adevărat tată, auzi, mai mult decât propriul meu tată! Nu vreau să mai aştept. Ştiu mai mult decât ceilalţi. Plec mâine, plec chiar mâine! Cine ştie: poate că atunci vor mai amâna pentru un timp şi nunta lui cu Tatiana Ivanovna... Uite că ţi-am spus acum totul. Transmite-i şi lui, pentru că n-aş mai vrea acum să stau de vorbă cu el: suntem supravegheaţi şi mai ales Perepeliţîna aceasta ne

urmăreşte pas cu pas. Spune-i *lui* să nu se neliniştească pentru mine, spune-i că prefer să mănânc pâine neagră şi să stau în izba tatălui meu decât să fiu cauza chinurilor la care *el* este supus aici zilnic. Sunt o fată săracă şi soarta mea e să trăiesc în sărăcie. Dar, Dumnezeule mare, ce zarvă! Ce ţipete! Oare ce s-o fi petrecând acolo? Ei bine, cu orice risc, trebuie să mă duc la ei! Am să le-o spun; am să le-o spun verde în ochi; le-o spun chiar eu, orice s-ar întâmpla! Trebuie s-o fac! Rămâi cu bine!

Nastenka dispăru în fugă. Am rămas nemişcat, ţintuit locului, fiind pe deplin conştient de rolul ridicol pe care a trebuit să-l execut şi cu totul nedumerit la gândul cum se vor sfârşi toate acestea. Mi-era milă de biata fată şi mă temeam şi pentru unchiu-meu. Deodată răsări lângă mine Gavrila. Tot mai ţinea în mână faimosul său caieţel.

— Vă pofteşte unchiul! zise el cu voce tristă.

Mi-am revenit deodată.

— Unchiul? Unde e? Ce-i cu el?

— E în sufragerie. Acolo unde aţi binevoit să luaţi adineauri ceaiul.

— Cine mai este acolo?

— E singur. Vă aşteaptă.

— Pe cine? Pe mine?

— A trimis şi după Foma Fomici. S-au dus zilişoarele noastre frumoase! adăugă el suspinând adânc.

— A trimis să-l cheme pe Foma Fomici? Hm! Dar ceilalţi unde sunt? Cucoana mare unde este?

— În iatacul dumnealor. Au leşinat şi acum zac în nesimţire, iar lacrimile le curg şuvoi.

Discutând astfel, ajunserăm la terasă. Se întunecase de-a binelea. Într-adevăr, unchiul meu era singur în aceeaşi încăpere unde se produsese ciocnirea mea cu Foma Fomici şi se plimba în lung şi în lat cu paşi mari. Pe masă fuseseră aşezate sfeşnice cu lumânări aprinse. Văzându-mă, unchiu-meu se repezi la mine şi-mi strânse mâinile cu căldură. Era

palid şi respira greu; mâinile îi tremurau şi un fior nervos îi zguduia din când în când tot corpul.

IX. Excelenţa-voastră

— Dragul meu! Totul s-a sfârşit, am luat o hotărâre irevocabilă! rosti el aproape în şoaptă, cu un fel de accente tragice.

— Unchiule! Am auzit nişte ţipete şi eram îngrijorat!

— Da, dragul meu; şi ţipete, şi zarvă; se întâmplă să auzi tot felul de ţipete! Măicuţa a leşinat şi acum toate s-au întors pe dos. Dar eu sunt hotărât şi n-am de gând să cedez. Acum nu mă mai tem de nimeni, Serioja. Vreau să le dovedesc că am şi eu caracter – şi le-o voi dovedi! De aceea am trimis să te cheme, ca să mă ajuţi să le-o dovedesc... Mi se frânge inima, Serioja... Dar trebuie, sunt dator să procedez cu cea mai mare fermitate. Dreptatea e neînduplecată!

— Dar ce s-a întâmplat, unchiule?

— Mă despart de Foma, rosti unchiul cu glas hotărât.

— Unchiule! strigai eu entuziasmat, ar fi soluţia cea mai bună! Şi dacă stă în puterile mele să te ajut cât de cât la îndeplinirea acestei hotărâri excelente, te rog... să dispui de mine oricând. Îţi sunt devotat pe veci.

— Îţi mulţumesc, flăcăule, îţi mulţumesc! Dar acum totul este definitiv hotărât. Îl aştept pe Foma; am trimis să-l cheme. Ori el, ori eu! Trebuie să ne despărţim. Ori pleacă Foma chiar mâine din casa asta, ori, ţi-o jur, las totul baltă şi mă întorc din nou husar în armată! Ştiu că o să mă primească; îmi vor da un divizion. Să se sfârşească odată cu tot sistemul acesta! Voi începe o viaţă nouă! De ce ţii în mână caietul acela franţuzesc? strigă el furios către Gavrila. La naiba cu el! Pune-l pe foc, rupe-l, calcă-l în

picioare! *Eu* sunt stăpânul tău şi *eu*îţi poruncesc să nu mai înveţi franţuzeşte. Eşti dator să-mi dai ascultare şi n-ai să îndrăzneşti să nu-mi execuţi ordinul, pentru că *eu* sunt stăpânul tău, şi nu Foma Fomici!...

— Slavă ţie, Doamne! murmură ca pentru sine Gavrila. Era evident că lucrurile luaseră o întorsătură serioasă.

— Dragul meu! continuă unchiul profund emoţionat. Ei pretind de la mine ceva imposibil! Să-mi fii sfetnic şi judecător; tu să-ţi spui sentinţa fără părtinire între noi doi. Nici nu ştii, nici nu ştii ce-mi pretindeau ei şi iată, în sfârşit, mi-au cerut-o formal, şi-au dat arama pe faţă! Dar e împotriva oricărui sentiment de omenie, de nobleţe, de onoare... Îţi voi povesti totul, dar mai întâi...

— Am aflat, unchiule! am strigat eu, întrerupându-l, îmi dau seama... Chiar acum am stat de vorbă cu Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, acum niciun cuvânt, niciun cuvânt despre asta! mă întrerupse el grăbit, ca şi cum l-ar fi speriat ceva deodată. Pe urmă îţi povestesc totul, deocamdată însă... Ei? strigă el la Vidopleasov care intrase tocmai atunci, unde-i Foma Fomici?

Vidopleasov aduse ştirea că „dumnealor nu binevoiesc să vină şi socot porunca de a se prezenta cu totul brutală şi de neîngăduit, întrucât Foma Fomici a binevoit să fie foarte jignit“.

— Adu-l! Adu-l încoa'! Repede! Cu forţa să mi-l aduci! strigă unchiul, bătând din picior.

Vidopleasov, care nu-şi mai văzuse niciodată stăpânul atât de furios, dispăru cuprins de frică. Am rămas uluit.

„Trebuie să se fi întâmplat ceva foarte grav, mi-am zis în gând, dacă un om cu firea lui a fost capabil să ajungă într-o asemenea stare de furie şi să ia asemenea hotărâri.“

Câteva clipe unchiu-meu se plimbă tăcut prin încăpere, de parcă ar fi dus o luptă cu el însuşi.

— Eu zic să nu rupi deocamdată caietul, se întoarse el iar către Gavrila. Mai aşteaptă puţin şi rămâi aici: poate că

voi avea nevoie de tine. Dragul meu! adăugă el adresându-mi-se mie, cred că mi-am ieşit din fire şi am zbierat cam prea tare acum. Orice lucru trebuie făcut cu demnitate, cu bărbăţie, dar fără ţipete, fără istericale şi ofense. Fireşte că-i aşa. Ştii ce, Serioja: n-ar fi mai bine să nu asişti la această răfuială? Pentru tine e totuna. Îţi voi povesti pe urmă totul. Cum crezi? Fă-o pentru mine, te rog.

— Ţi-e frică, unchiule? Îţi pare rău? am zis eu, privindu-l ţintă.

— Nu, nu, dragul meu, n-am niciun regret, strigă el din ce în ce mai înflăcărat, acum nu mă mai tem de nimic. Sunt hotărât să iau măsurile cele mai categorice, cele mai categorice! Tu nu ştii, nici nu-ţi închipui ce mi-au pretins ei! Cum puteam să fiu de acord? Ei bine, am să le-o dovedesc! M-am răzvrătit şi am s-o dovedesc! Odată şi odată trebuia s-o dovedesc! Dar ştii, dragul meu, regret că te-am chemat: Foma poate că o să se simtă prost, o să-i vină foarte greu dacă ai să fii şi tu de faţă, ca să zic aşa, martor la umilirea lui. Ştii, vreau să-l îndepărtez din casă într-un mod delicat, fără să-l umilesc. De fapt, însă, vorba vine că ar fi fără umilire. Situaţia e de aşa natură, dragul meu, încât pot să-i spun cuvinte oricât de mieroase, şi tot umilitor va fi. Grosolan şi prost crescut cum sunt, te pomeneşti că scap vreo vorbă, că mă ia gura pe dinainte în aşa hal, încât nici n-am să ştiu pe urmă cum să ies cu obrazul curat. Oricum, a făcut mult pentru mine... Îi sunt îndatorat... Du-te, dragul meu... Uite că l-au şi adus! Serioja, te rog, pleacă de aici! Îţi povestesc eu totul pe urmă. Du-te, pentru numele lui Dumnezeu!

Şi unchiul m-a condus până la terasă exact în clipa în care Foma intra în sufragerie. Trebuie să recunosc însă că n-am plecat; am hotărât să rămân pe terasă, în întuneric, fără să fiu văzut dinăuntru. Eram decis să ascult ce se va petrece!

Nu caut nicidecum să-mi justific fapta, dar spun sincer că, rămânând o jumătate de oră pe terasă, fără să-mi pierd

răbdarea, consider că am săvârşit un act de martiraj. Din locul în care mă aflam, puteam nu numai să aud bine, dar să şi văd totul; uşile aveau geamuri. Şi acum, vă rog să vi-l închipuiţi pe Foma Fomici, care a trebuit să se prezinte *la poruncă*, sub ameninţarea de a fi adus cu forţa în caz de refuz.

— Să cred oare că urechilor mele le-a fost dat să audă asemenea ameninţare, colonele? zbieră Foma intrând în sufragerie. Mi s-a transmis oare întocmai o asemenea poruncă?

— Într-adevăr, urechilor tale le-a fost dat să audă, Foma, şi ţi s-a transmis exact porunca mea! răspunse curajos unchiul meu. Ia loc, Foma, să vorbim cu toată seriozitatea, prieteneşte, frăţeşte. Aşadar, ia loc.

Foma Fomici se aşează solemn în fotoliu. Unchiu-meu măsura încăperea, cu paşi grăbiţi şi nervoşi, neştiind, probabil, cum să înceapă.

— Da, frăţeşte! repetă el. Tu ai să mă înţelegi, Foma, nu eşti copil; nici eu nu sunt copil, într-un cuvânt, amândoi suntem oameni în toată firea... Hm! Ştii, Foma, nu ne înţelegem în anumite puncte... Da, exact, în anumite puncte, şi de aceea, Foma, n-ar fi mai bine, frăţioare, să ne despărţim? Am încredere în nobleţea ta sufletească. Ştiu că îmi vrei numai binele, şi de aceea... ce s-o mai lungim! Eu, Foma, îţi sunt prieten pentru totdeauna şi ţi-o jur pe toţi sfinţii! Poftim cincisprezece mii de ruble convertibile în monede de argint: e tot ce am, tot ce am putut aduna până la ultimul bănuţ; i-am jefuit şi pe ai mei. Ia-i fără grijă! Sunt dator, sunt obligat să-ţi asigur existenţa! Sunt aici hârtii de valoare şi ceva bani lichizi. Poţi să-i iei fără grijă! Iar tu nu-mi vei datora nimic, întrucât niciodată nu voi fi în măsură să mă achit pentru tot ce ai făcut pentru mine. Da, da, exact aşa este; îmi dau seama, deşi în momentul de faţă, într-un punct esenţial, suntem în divergenţă, nu ne înţelegem. Mâine sau poimâine... sau când vei dori... ne despărţim. Pleacă în orăşelul nostru, Foma, nu sunt decât

zece kilometri de aici; ai să găseşti acolo o căsuţă în dosul bisericii, într-o străduţă liniştită, cu obloane verzi; o căsuţă foarte drăguţă a unei preotese văduve; ca şi cum ar fi fost construită anume pentru tine. E de vânzare. Ţi-o cumpăr, peste suma pe care ţi-o dau acum. Instalează-te acolo, aproape de noi. Ocupă-te de literatură, de ştiinţă, ai să-ţi câştigi glorie... Funcţionarii din oraş, toţi până la unul, sunt nişte oameni de treabă, ospitalieri, dezinteresaţi; protopopul e un om cult. Ai să ne vizitezi de sărbători şi vom trăi astfel ca în rai! Eşti de acord sau nu?

„Iată, deci, în ce condiţiuni era izgonit Foma! gândii eu. Unchiu-meu îmi ascunsese latura financiară a demersului său.“

Mult timp domni o tăcere profundă. Foma părea uluit în fotoliul său şi-l privea ţintă pe unchiu-meu, pe care această tăcere şi această privire îl contrariau vizibil.

— Bani! rosti în sfârşit Foma cu glasul pierit, nefiresc. Şi unde sunt, mă rog, unde sunt banii aceştia? Dă-mi-i, dă-mi-i mai repede!

— Iată banii, Foma; poftim tot ce-am putut încropi; exact cincisprezece mii; mai mult n-aş fi putut scoate nici din pământ. Ai aici suma întreagă în bilete de bancă şi obligaţii – ai să vezi... Poftim!

— Gavrila! Ia-ţi banii ăştia, zise cu blândeţe Foma, ţie, bătrâne, îţi vor fi de folos. Ba nu! ţipă el deodată, cu un fel de nuanţă nemaipomenit de stridentă în glasu-i şi aşa destul de piţigăiat şi sări brusc din fotoliu – nu! Adu-i încoa’, Gavrila, adu-i încoa’ mai întâi! Dă-mi-i mie în mână banii ăştia, Gavrila! Dă-mi! Dă-mi! Dă-mi milioanele astea, să le calc în picioare, să le fac ferfeniţă, să le scuip, să le împrăştii, să le umplu de noroi, să le dezonorez!... Mi se oferă bani, mie, mie, sunt mituit ca să plec din casa asta! Mie mi-a fost dat să aud aşa ceva! Tocmai eu să ajung pe ultima treaptă a dezonoarei? Iată, iată banii dumitale, milioanele dumitale! Priveşte; na, na, na şi na! Aşa

procedează Foma Opiskin, dacă nici până astăzi nu l-ai cunoscut, colonele!

Şi Foma împrăştie pachetul de bani pe duşumea. Interesant că el n-a sfâşiat şi nici n-a scuipat o singură bancnotă măcar, cum se lăuda să facă; i-a mototolit uşurel, dar şi asta a făcut-o cu multă prudenţă. Gavrila se repezi să adune banii de pe jos, pentru ca, pe urmă, după plecarea lui Foma, să predea grijuliu bancnotele stăpânului său.

Gestul lui Foma avu darul să-l aducă pe unchiu-meu într-o stare de încremenire totală. La rândul său, el stătea acum în faţa lui Foma, aiurit, nemişcat şi cu gura căscată ca un netot. Între timp Foma îşi reluă locul în fotoliu, respirând greu ca după o tulburare copleşitoare.

— Eşti sublim, Foma! strigă în sfârşit unchiu-meu, venindu-şi în fire. Eşti cel mai nobil dintre toţi oamenii!

— Ştiu asta, răspunse Foma cu glas scăzut, dar plin de demnitate.

— Iartă-mă, Foma! M-am purtat ca un ticălos faţă de tine, Foma!

— Da, faţă de mine, încuviinţă Foma.

— Foma! Nu mă surprinde nobila ta mărinimie, continuă unchiu-meu entuziasmat, ci faptul că am fost în stare să ajung într-un asemenea hal de orbire, de brutalitate şi nesimţire ticăloasă, încât să-ţi ofer aceşti bani în asemenea condiţii! Dar într-un singur punct te-ai înşelat tu, Foma: nici prin gând nu mi-a trecut să te mituiesc, să te plătesc ca să pleci din casă; ci pur şi simplu am vrut să ai şi tu nişte bani, să nu duci lipsă în momentul când pleci de la mine. Ţi-o jur! Sunt gata să-ţi cer iertare în genunchi, în genunchi, Foma, şi dacă vrei, uite, cad chiar acum în faţa ta în genunchi... Dacă vrei numai... voi îngenunchea...

— N-am nevoie de îngenuncherea dumitale, colonele!...

— Dumnezeule! Dar gândeşte-te, Foma: eram enervat, iritat, îmi ieşisem din fire... Atunci, spune-mi, spune-mi

prin ce şi cum aş putea să-mi răscumpăr această greşeală, să şterg această jignire? Povăţuieşte-mă, învaţă-mă...

— Cu nimic, cu nimic, colonele, şi te asigur că mâine chiar îmi voi scutura praful de pe cizme în pragul acestei case.

Şi Foma dădu să se ridice din fotoliu. Îngrozit, unchiumeu se repezi să-l reţină.

— Ba nu, Foma, n-ai să pleci, te conjur! striga el cu disperare. Nici vorbă nu poate fi despre praf şi cizme, Foma! N-ai să pleci sau plec şi eu după tine până la capătul pământului, şi tot am să merg aşa după tine până când mă vei ierta... Îţi jur, Foma, că aşa am să fac!

— Să te iert? Te simţi vinovat? rosti Foma. Dar îţi dai oare seama de toată vina dumitale faţă de mine? Îţi dai oare seama că acum eşti vinovat faţă de mine chiar şi prin faptul că mi-ai oferit în casa asta o bucată de pâine? Îţi dai dumneata seama că prin acest singur moment ai otrăvit cu venin toate bucăţile de pâine pe care le-am mâncat în casa dumitale? Ai izbutit să-mi reproşezi în acest moment toate bucăţile, toate îmbucăturile de pâine pe care le-am consumat; mi-ai dovedit acum că am trăit ca un rob în casa dumitale, ca o slugă, ca o zdreanţă folosită drept cârpă pentru cizmele dumitale de lac! Iar eu, bietul de mine, în puritatea inimii mele, am crezut până acum că stau în casa dumitale ca un prieten, ca un frate! N-ai fost chiar dumneata acela care prin cuvintele dumitale de vicleană ispitire m-ai asigurat de o mie de ori de această frăţie? De ce atunci mi-ai ţesut în taină aceste mreje în care m-am lăsat prins ca un nătărău? De ce ai săpat sub vălul întunericului această groapă de lup în care m-ai îmbrâncit acum? De ce nu m-ai răpus încă înainte dintr-odată, printr-o lovitură de ciomag? De ce, zău, nu mi-ai răsucit capul precum unui cocoş, numai pentru că, să zicem, pentru că... nu se ouă, de pildă? Exact! Acesta-i cuvântul şi eu ţin la această comparaţie, colonele, deşi este luată din ambianţă provincială şi aminteşte limbajul trivial al literaturii

contemporane; şi eu stărui asupra acestei comparaţii, pentru că oglindeşte toată absurditatea acuzaţiilor dumitale; căci eu sunt tot atât de vinovat în faţa dumitale, ca şi acest cocoş ipotetic care nu şi-a satisfăcut stăpânul nesăbuit prin aceea că nu se ouă! Dar, e de necrezut, colonele! Aşa se răsplăteşte un prieten, un frate? Cu bani? Şi pentru ce anume? Mai ales, pentru ce? „Poftim, adicătelea, scumpul meu frate, îţi sunt dator cu atâta, pentru că, pe lângă binele pe care mi l-ai făcut de atâtea ori, mi-ai salvat chiar şi viaţa. Ţine arginţii aceştia ai lui Iuda, dar ia-ţi tălpăşiţa şi cară-te de aici, să nu te mai văd!“ Cât de naiv, cât de brutal ai procedat cu mine! Ai crezut că râvnesc la aurul dumitale, în timp ce eu nutream cele mai edenice sentimente faţă de dumneata, şi aveam o singură dorinţă: de a contribui la fericirea dumitale. O, cum mi-ai zdrobit inima! Te-ai jucat cu sentimentele mele cele mai nobile, ca un puşti oarecare ce joacă poarca! De mult – de mult, colonele, am prevăzut toate astea şi iată de ce de mult mă sufocă ospitalitatea dumitale, îmi stă în gât pâinea dumitale! Iată de ce mă apăsau atât de greu pilotele dumitale de puf, mă apăsau şi nu mă încălzeau! Iată de ce zahărul dumitale, bomboanele dumitale erau pentru mine aidoma piperului negru din Cayena, şi nu le simţeam dulceaţa! Nu, colonele, rămâi singur, prosperează singur şi lasă-l pe Foma să-şi urmeze calea tristă a suferinţei, cu traista în spinare. Şi aşa va fi, colonele!

— Nu, Foma, nu! Nu va fi aşa, nu se poate să fie aşa! gemu unchiu-meu, zdrobit cu desăvârşire.

— Ba da, colonele, da! Întocmai aşa va fi, pentru că aşa trebuie să fie. Chiar mâine plec de la dumneata. Împrăştie milioanele dumitale, aşterne-le de-a lungul drumului meu, acoperă calea mea lungă până la Moscova cu bancnote – şi totuşi eu voi păşi mândru şi dispreţuitor, călcând peste bancnotele dumitale; uite, cu acest picior, colonele, voi călca, voi umple de noroi, voi strivi aceste bancnote, şi Foma Opiskin se va simţi sătul numai cu nobleţea

sufletului său! Am spus şi am dovedit-o! Adio, colonele! A-di-o, colonele!...

Şi Foma dădu iar să se ridice din fotoliu.

— Iartă-mă, iartă-mă, Foma! Uită!... repeta unchiu-meu cu glas implorator.

— „Iartă-mă!“ Dar la ce îţi va folosi iertarea mea? Mă rog, să zicem că te voi ierta: sunt creştin; nu pot să nu iert; aproape că te-am şi iertat. Dar judecă şi dumneata şi hotărăşte singur: nu va fi contrar bunului-simţ şi se va împăca oare cu sentimentul meu de legitimă demnitate faptul că aş mai rămâne măcar o clipă în casa dumitale din care m-ai alungat, căci voiai să mă alungi, nu-i aşa?

— Nu, nu va fi contrar şi se împacă. Te asigur, Foma, că se împacă!

— Se împacă? Dar mai suntem noi oare egali acum? Şi nu înţelegi, omule, că eu, ca să zic aşa, te-am strivit cu mărinimia mea, iar dumneata singur te-ai strivit prin atitudinea şi fapta dumitale înjositoare? Dumneata eşti cel strivit, iar eu sunt înălţat. Unde-i, deci, egalitatea? Şi cum ar mai putea fi prieteni doi oameni între care s-a frânt egalitatea? Mai poate exista prietenie acolo unde nu există egalitate? O spun asta cu un strigăt profund de durere izvorât din inima mea rănită, şi nu triumfând, înălţându-mă deasupra dumitale, cum îţi închipui poate.

— Dar şi inima mea sângerează şi geme de durere, Foma, te asigur...

— Şi acesta este omul, continuă Foma, schimbând tonul aspru de până atunci într-un ton blând, potolit; şi acesta este omul pentru care n-am dormit atâtea nopţi de-a rândul! De câte ori nu mi s-a întâmplat, în nopţile mele de nesomn, să mă scol din pat, să aprind lumânarea şi să-mi spun în gând: „Acuma, el doarme liniştit cu nădejdea în tine. Veghează dar, tu, Foma, veghează asupra lui, poate că vei născoci încă ceva pentru prosperitatea şi fericirea acestui om“. Uite, aşa se gândea Foma în nopţile lui de

nesomn, colonele! Şi uite cum a fost răsplătit de acest colonel! Dar să nu mai vorbim despre asta!...

— Am să caut să merit şi să-mi câştig, să-mi câştig iarăşi prietenia ta, Foma, ţi-o jur!

— S-o meriţi? Dar care este garanţia? Ca bun creştin ce sunt, te voi ierta şi chiar te voi iubi; dar ca om, ca un om nobil, împotriva voinţei mele te voi dispreţui. Sunt dator, sunt obligat să mă port aşa în numele moralei, pentru că – repet – ţi-ai pierdut onoarea, iar eu am săvârşit cea mai nobilă dintre fapte. Ei bine, cine *din anturajul dumitale* este capabil de o atare faptă? Care dintre ei va fi capabil să refuze o sumă de bani atât de mare, la care totuşi a renunţat cerşetorul, mizerabilul de Foma, omul dispreţuit de toţi, numai pentru păcatul că are un suflet prea generos? Nu, colonele, ca să redevii vreodată egal cu mine, va trebui de aici încolo să săvârşeşti, la rândul dumitale, un şir întreg de fapte mărinimoase. Şi ce faptă mărinimoasă ai fi capabil să săvârşeşti dumneata, când nu eşti în stare să-mi spui măcar *dumneata*, ca unui egal, ci îmi spui *tu*, ca unei slugi?

— Dar bine, Foma, eu te tutuiam din prietenie, îţi spuneam *tu* ca unui prieten! strigă unchiu-meu. Nu ştiam că te indispune... Dumnezeule, dacă ştiam...

— Dumneata, continuă Foma, dumneata, care n-ai fost în stare sau, mai bine zis, n-ai vrut să-mi îndeplineşti cea mai neînsemnată dorinţă, când te-am rugat să-mi zici, ca unui general, „excelenţa-voastră“...

— Dar, gândeşte-te, Foma, ar fi fost, ca să spun aşa, o adevărată ştirbire adusă ordinii ierarhice, Foma!

— Ştirbire, ştirbire! Ţi-ai vârât în cap şi repeţi ca un papagal o expresie scoasă din cărţi! Dar îţi dai seama, dumneata, că m-ai făcut de râs, m-ai dezonorat, m-ai umilit refuzând să-mi spui „excelenţa-voastră“, m-ai dezonorat prin faptul că, neînţelegând motivele mele, m-ai făcut să apar drept un zevzec mofturos, un ţicnit pe care-l pândeşte balamucul! Ce, parcă eu nu înţeleg cât de ridicol aş fi fost

dacă aş fi pretins cu adevărat să mi se spună „excelenţă“ – eu, care detest toate aceste titluri, ranguri şi măriri pământeşti, mizere prin ele însele, atunci când nu sunt consfinţite prin virtute? Nici pentru un milion n-aş accepta gradul de general, dacă ar trebui să renunţ pentru asta la virtute! Iar dumneata m-ai luat drept nebun! Şi totuşi, numai şi numai pentru binele dumitale mi-am sacrificat amorul propriu şi am admis ca dumneata, *dumneata* să-ţi permiţi a mă privi ca pe un nebun, dumneata şi *savanţii* dumitale! Numai ca să-ţi luminez mintea, să-ţi întăresc morala şi să-ţi împărtăşesc lumina noilor idei, numai pentru asta m-am decis să-ţi pretind acest titlu de general. Voiam tocmai să te conving că generalii nu sunt chiar cei mai străluciţi aştri ai omenirii de pe glob; voiam să-ţi demonstrez că titlul nu preţuieşte nimic când e lipsit de generozitate şi că n-aveai de ce să te bucuri de sosirea generalului dumitale, când poate chiar alături de dumneata se află nişte oameni strălucind de virtuţi! Dumneata însă te-ai făli atâta în faţa mea cu gradul dumitale de colonel, încât ţi-a fost greu să-mi spui: „excelenţa-voastră“. Iată care este cauza! Iată unde trebuie căutat motivul refuzului dumitale şi nicidecum într-o ştirbire imaginară a nu ştiu căror rânduieli! Adevărata cauză este că dumneata eşti colonel, iar eu pur şi simplu un Foma oarecare...

— Ba nu, Foma, nu! Te asigur că nu este aşa. Tu eşti un om cult, nu eşti pur şi simplu un Foma oarecare... Eu te stimez...

— Mă stimezi! Foarte bine! Spune-mi, atunci, dacă mă stimezi cu adevărat, care este părerea dumitale: merit sau nu merit eu rangul de general? Răspunde-mi precis, categoric şi imediat: merit sau nu merit? Vreau să văd gradul dumitale de inteligenţă şi de cultură.

— Pentru onestitatea, pentru neprecupeţirea, pentru inteligenţa, pentru nobleţea nemăsurată a sufletului dumitale – meriţi! proclamă unchiu-meu cu mândrie.

— Păi, dacă merit, de ce nu mi-ai spune: „excelenţa-voastră“?

— Bine, Foma, sunt gata să-ţi spun...

— Iar eu îţi pretind! Îţi pretind s-o spui chiar acum, colonele, insist şi pretind! Văd cât de greu îţi vine, şi tocmai de aceea pretind. Acest sacrificiu din partea dumitale va fi începutul faptelor măreţe ce te vor face egal cu mine; pentru că, nu uita, trebuie să săvârşeşti un întreg şir de fapte măreţe ca să ajungi egal mie; va trebui să te autobiruieşti, şi abia atunci voi putea crede în sinceritatea dumitale...

— Chiar de mâine îţi voi spune, Foma, „excelenţa-voastră“!

— Nu, colonele, nu mâine; că o vei spune mâine – se înţelege de la sine. Eu cer să-mi spui chiar acum, îndată: „excelenţa-voastră“.

— Bine, Foma, sunt gata... Numai că, de ce chiar aşa, îndată, Foma?...

— Dar de ce să n-o spui chiar acum? Ţi-e ruşine, poate? În cazul acesta, mă simt jignit, dacă zici că ţi-e ruşine.

— Bine, bine, Foma. Sunt gata, fireşte... ba sunt şi mândru... Numai, să vezi, Foma, voi putea eu să-ţi spun aşa, deodată, fără nicio noimă: „Bună ziua, excelenţa-voastră“? Nu prea merge...

— Nu, n-ai să spui: „Bună ziua, excelenţa-voastră“, ar fi un ton jignitor; ai avea aerul că o spui în glumă, în bătaie de joc. Eu nu admit asemenea glume. Vino-ţi în fire, colonele, vino-ţi în fire şi schimbă imediat tonul!

— Foma, tu nu glumeşti?

— În primul rând, n-ai să-mi mai spui *tu*, Egor Ilici, ci *dumneata* – să nu uiţi asta; în al doilea – nu sunt Foma, ci Foma Fomici, nici asta nu trebuie s-o uiţi.

— Crede-mă, zău, Foma Fomici, sunt tare bucuros! Sunt tare, tare bucuros... Numai să ştiu cum trebuie să spun!

— Nu ştii cum anume să întrebuinţezi: „excelenţa-voastră“? E de înţeles. De ce n-ai spus până acum ce te

doare? De altfel, e şi scuzabil, mai ales când omul *nu are darul de a compune*, ca să mă exprim mai delicat. Şi fiindcă n-ai darul de a compune, să te ajut eu atunci. Aşadar, spune după mine: „excelenţa-voastră!...“

— Mă rog, „excelenţa-voastră“.

— Nu, nu „*mă rog,* excelenţa-voastră“, ci pur şi simplu: „excelenţa-voastră“! Îţi spun doar, colonele, schimbă-ţi tonul! Sper de asemenea că nu te vei ofensa dacă îţi voi propune să faci o uşoară plecăciune, înclinându-ţi corpul înainte. Când vorbeşti cu un general, trebuie să-ţi înclini puţin corpul înainte, în semn de respect şi că eşti gata să zbori, ca să zic aşa, în executarea poruncilor sale. Am avut prilejul să frecventez cercurile de generali şi cunosc bine toate regulile... Aşadar: „excelenţa-voastră“.

— Excelenţa-voastră...

— „Sunt nespus de fericit că am, în sfârşit, prilejul să vă cer scuze că n-am cunoscut dintr-odată sufletul excelenţei-voastre. Îmi permit să vă asigur că pe viitor nu voi cruţa mizerele mele forţe pentru binele obştesc...“ Ei, atâta ajunge!

Sărmanul meu unchi! A trebuit să repete toată inepţia aceasta, frază cu frază, cuvânt cu cuvânt, în timp ce chiar eu roşeam ca un vinovat, ascultând în dosul uşii. Simţeam că mă sufoc de furie.

— Ei, cum te simţi acum, zise călăul; o uşurare în suflet, ca şi cum ar fi pogorât în el un înger? Simţi prezenţa acestui înger? Răspunde-mi!

— Da, Foma, într-adevăr, parcă mă simt mai uşurat, răspunse unchiu-meu.

— Ca şi cum inima dumitale, după ce ţi-ai înfrânt firea, ca să zic aşa, se scaldă într-un fel de balsam tămăduitor?

— Da, Foma, parcă a mers totul ca uns cu untdelemn.

— Ca uns cu untdelemn? Hm! Deşi eu, mi se pare, nu ţi-am vorbit despre untdelemn... Dar acum n-are nicio importanţă! Iată ce înseamnă, colonele, o datorie împlinită!

Aşadar, caută să te biruieşti, să te biruieşti pe dumneata însuţi. Eşti prea orgolios, orgolios peste măsură!

— Sunt orgolios, Foma, îmi dau seama, răspunse unchiu-meu oftând.

— Eşti un egoist, un egoist sinistru...

— Da, Foma, ai dreptate, sunt un egoist şi mi-am dat seama de asta când te-am cunoscut pe tine, cunoscându-te pe tine am aflat-o şi pe asta.

— Îţi vorbesc acum ca un părinte, ca o mamă bună... Prin felul dumitale îi faci pe toţi să se depărteze de dumneata, uitând că mielul blând suge la două oi.

— Aşa este, Foma!

— Eşti brutal. Dai buzna cu atâta brutalitate în inima omului, cu atâta orgoliu pretinzi atenţie faţă de dumneata, încât un om cumsecade e gata să fugă de dumneata peste nouă mări şi nouă ţări!

Unchiul oftă şi mai adânc.

— Fii dar mai delicat, mai atent, mai drăguţ faţă de alţii; uită de persoana dumitale în folosul altora şi atunci se vor gândi şi alţii la dumneata. Trăieşte, dar lasă şi pe alţii să trăiască – iată regula mea de conduită în viaţă! Rabdă, munceşte, roagă-te şi nădăjduieşte – iată nişte adevăruri pe care aş fi vrut să le insuflu dintr-odată întregii omeniri! Urmează, dar, această cale şi atunci voi fi cel dintâi care să-mi deschid inima în faţa dumitale, voi plânge la pieptul dumitale... de va trebui... Căci, dacă o dai mereu cu „eu“ şi „eu“, şi numai cu „persoana mea“, nu merge! I se urăşte omului, în cele din urmă, dacă tot îi dai zor cu persoana dumitale, fie-mi îngăduit să spun aşa.

— Ce gură de aur! zise cu nemărginită devoţiune bătrânul Gavrila.

— Este adevărat, Foma; îmi dau seama de toate astea, întări înduioşat unchiu-meu. Dar nu e întru totul vina mea, Foma; aşa am fost crescut, educat; am trăit într-un mediu soldăţesc. Dar ţi-o jur, Foma, eram şi eu un om plin de simţire. Când mi-am luat rămas-bun de la regiment,

plângeau toţi husarii, tot divizionul meu; spuneau cu toţii că un comandant ca mine nu vor mai avea. Şi atunci mi-am zis că nu sunt un om chiar atât de rău, un om definitiv pierdut.

— O nouă dovadă de egoism! O nouă manifestare a orgoliului dumitale nemăsurat! Te făleşti, dar îmi şi scoţi ochii totodată cu lacrimile husarilor dumitale. Ce să fac, eu nu obişnuiesc să mă laud cu lacrimile altora. Deşi nu mi-ar fi fost deloc greu, căci aş avea şi eu cu ce să mă laud, aş avea, poate...

— Nu lua în seamă, Foma, mi-a scăpat vorba aceasta fără să vreau, aducându-mi aminte de vremurile frumoase de altădată.

— Vremurile frumoase nu pică din cer, ci noi le făurim; ele sălăşluiesc în inima noastră, Egor Ilici. Eu de ce mă simt totdeauna fericit, mulţumit, cu sufletul senin, în ciuda tuturor suferinţelor, şi nu pisălogesc pe nimeni, doar pe toţi proştii, zevzecii, *savanţii*, pe care nu-i cruţ şi nici nu vreau să-i cruţ. Nu-i pot suferi pe imbecili! Şi ce sunt aceşti savanţi, mă rog? „Om de ştiinţă!“ Păi, toată ştiinţa lui nu este decât o gogoriţă, o păcăleală şi nu ştiinţă. Ce mare lucru a spus *individul acela* adineauri? Chemaţi-l aici! Chemaţi pe toţi savanţii! Pot să contest totul; pot să combat toate tezele lor! Cât despre nobleţea sentimentelor, nici nu mai vorbesc...

— Desigur, Foma, desigur. Nimeni nu se îndoieşte!

— Adineauri, de pildă, am dat o probă de inteligenţă, de talent, de erudiţie literară colosală, de cunoaştere a inimii omeneşti, de cunoaştere a literaturilor contemporane; am arătat şi în modul cel mai strălucit am demonstrat cum un joc popular oarecare – *komarinskaia*, de pildă – poate prilejui o temă de înaltă discuţie pentru un om talentat. Dar ce folos?! A ştiut careva dintre ei să mă aprecieze după merit? Aş! Întorceau spatele! Ţi-a şi spus, fără îndoială, că eu nu ştiu nimic, nu cunosc nimic. Şi, când te gândeşti, poate că în faţa lui se afla un Machiavelli în

persoană sau un Mercadante[lxix] şi toată vina mea n-a fost alta decât că sunt un om sărac şi necunoscut... Dar n-am să las toate astea să treacă aşa!... N-am să le-o iert!... Mi s-a mai spus de unul Korovkin. Ce pramatie o mai fi şi acela?

— E un om, Foma, foarte deştept, un om de ştiinţă... Îl aştept. Acesta cred că va fi la înălţime, Foma.

— Hm! Mă îndoiesc. O fi vreun măgar din aceia moderni, cu samarul încărcat de cărţi. N-au suflet, colonele, n-au inimă oamenii ăştia! Şi ce valoare poate să aibă ştiinţa, erudiţia fără virtute?

— Să nu spui una ca asta, Foma! De-ai şti ce frumos vorbea despre fericirea familială! Parcă simţeam cum vorbele lui îmi merg drept la inimă, Foma!

— Hm! Vom vedea; îl vom supune la un examen şi pe Korovkin. Dar să ne oprim aici, încheie Foma, ridicându-se de pe fotoliu. Încă nu pot să-ţi dau întreaga iertare, colonele; jignirea a fost prea gravă; dar mă voi ruga şi să nădăjduim că bunul Dumnezeu va pogorî pacea în sufletul meu rănit. Mai vorbim noi şi mâine despre aceasta. Iar acum, dă-mi voie să mă retrag. Mă simt foarte obosit.

— Ah, Foma! se nelinişti unchiul, trebuie să fii foarte obosit, într-adevăr! Ştii ce propun eu? Să iei o gustărică, să te mai întăreşti puţin, ce zici? Dau ordin imediat.

— O gustărică! Ha-ha-ha! O gustărică! răspunse Foma cu un hohot dispreţuitor. Mai întâi te pune să bei un pahar plin de venin, şi pe urmă te întreabă dacă nu vrei o gustare? O inimă rănită vor s-o lecuiască cu niscai merişoare murate sau ciupercuţe marinate! Ce materialist jalnic îmi eşti, colonele!

— Vai, Foma, ţi-am propus dintr-un imbold atât de curat şi cu dragă inimă, zău!...

— Bine, bine, să lăsăm asta. Eu plec, iar dumneata aleargă acum la mămiţica dumitale, aruncă-te la picioarele ei şi cu lacrimi fierbinţi roag-o să te ierte – este datoria dumitale, obligaţia dumitale!

— Ah, Foma, tocmai la asta m-am gândit tot timpul; chiar şi acum, stând de vorbă cu tine, mă gândeam la asta. Sunt gata să stau în faţa ei în genunchi până-n zori. Dar gândeşte-te, Foma, ce-mi pretind ei mie? Ar fi nedrept, Foma, ar fi o cruzime! Fii mărinimos până la capăt şi fericeşte-mă deplin; mai chibzuieşte, hotărăşte tu şi atunci... atunci... ţi-o jur!...

— Nu, Egor Ilici, în chestiunea aceasta nu mă amestec, nu e treaba mea, răspunse Foma. Ştii prea bine că aici eu n-am niciun amestec; deşi poate că mă crezi cauza celor ce se-ntâmplă; dar te asigur că m-am dat în lături chiar de la început de la toată treaba aceasta. Aici hotărăşte numai şi numai voinţa mamei dumitale, care, fireşte, îţi vrea numai binele... Du-te, dar, grăbeşte-te, zboară şi îndreaptă lucrurile prin supunere şi ascultare. Fie ca necazurile şi supărările dumitale să se risipească încă sub razele acestui apus de soare! Iar eu... eu mă voi ruga toată noaptea pentru dumneata. De mult nu mai ştiu ce-i somnul, Egor Ilici. Aşadar, rămâi cu bine! Te iert şi pe tine, bătrâne, adăugă el întorcându-se spre Gavrila. Ştiu că n-ai făcut-o de capul tău. Iartă-mă şi tu pe mine, dacă te-am jignit cu ceva... Rămâneţi cu bine, rămâneţi cu bine cu toţii şi Dumnezeu să vă binecuvânteze!

Foma plecă. Mă năpustii imediat înăuntru.

— Ai ascultat la uşă?! strigă unchiul.

— Da, unchiule, am ascultat şi am auzit tot ce aţi vorbit! Şi dumneata ai acceptat să-i spui „excelenţa-voastră!“...

— Ce puteam face, dragul meu? Mă şi mândresc cu asta... Ce preţ mai poate avea lucrul acesta, când am în faţă datoria unor făptuiri de înaltă abnegaţie. Ce om mărinimos; ce om dezinteresat, ce om extraordinar! Tu ai auzit doar, Serghei... Cum de am putut eu să fiu atât de nesimţit şi să-i ofer bani într-o asemenea situaţie, nu pot pricepe! Dragul meu! Eram orbit de mânie; eram furios şi nu-l înţelegeam; îl bănuiam, îl acuzam... Dar nu! El nu mi-a

fost duşman, îmi dau seama abia acum... Ai observat ce expresie nobilă avea întipărită pe faţă când a refuzat banii?

— Bine, unchiule, mândreşte-te cât vrei, dacă e aşa, dar eu plec: nu mai pot suporta! Te întreb pentru cea din urmă oară: ce voiai de la mine? De ce m-ai chemat şi la ce te aştepţi din partea mea? Dar dacă totul este în regulă şi eu sunt inutil aici – plec. Mi-e cu neputinţă să mai asist la asemenea reprezentaţii! Chiar astăzi plec.

— Dragul meu... se agită, ca de obicei, unchiul. Aşteaptă-mă numai două minute: trebuie să mă duc la mămiţica... să termin şi acolo... o chestiune foarte, foarte importantă, extrem de importantă!... Până atunci, du-te în camera ta. Uite, Gavrila te conduce în pavilionul de vară. Cunoşti pavilionul de vară? E chiar în parc. Am şi dat dispoziţii ca valiza ta să fie dusă acolo. Iar eu mă duc sus să implor iertare, sunt hotărât să rezolv definitiv o chestiune; acum ştiu cum să procedez... De acolo vin direct la tine şi atunci îţi povestesc totul până în cele mai mici amănunte, dar absolut totul; îţi voi deschide inima mea. Şi... şi... şi va veni, în sfârşit, şi pentru noi ziua cea mare a fericirii! Două minute, numai două minute, Serghei!

Unchiul îmi strânse mâna şi plecă grăbit. Nu-mi rămânea decât să-l urmez iar pe Gavrila.

X. Mizincikov

Pavilionul în care m-a condus Gavrila se numea „Pavilionul cel nou“ numai în virtutea obişnuinţei, căci fusese construit mai demult, încă de fostul proprietar. Era o clădire de lemn foarte graţioasă, aşezată în apropierea vechiului conac, chiar în parc. Din trei părţi era înconjurat de tei bătrâni, ale căror ramuri ajungeau până la acoperiş. Toate cele patru încăperi ale pavilionului erau mobilate cu

oarecare gust şi rezervate pentru oaspeţi. Intrând în camera destinată mie, unde îmi fusese dusă şi valiza, am zărit pe măsuţa de lângă pat o foaie de hârtie de corespondenţă, umplută cu un scris superb ce îmbina diferite caractere şi era înfrumuseţat cu ghirlande, parafe şi înfloriturі. Literele majuscule şi înfloriturile erau colorate în diverse nuanţe. În ansamblu, întreaga scrisoare reprezenta o lucrare caligrafică destul de drăguţă. Chiar de la primele cuvinte am înţeles că era o cerere adresată mie şi în care eram intitulat... „luminate binefăcătorule“. Avea şi titlu: „Vaietele lui Vidopleasov“. Deşi am citit-o cu atenţie încordată, căutând să înţeleg măcar ceva din conţinutul scrisorii, toate sforţările mele au rămas zadarnice. Era o inepţie pompoasă, scrisă într-un stil pretenţios de lacheu. Am izbutit, totuşi, să ghicesc că Vidopleasov se află într-o situaţie disperată, îmi solicită ajutorul, în care şi-a pus toate speranţele „dat fiind că sunt un om cult“, iar în încheiere eram rugat să intervin pentru el pe lângă unchiul meu şi să-l influenţez „cu maşina mea“, figură de stil ilustrată concret prin obiectul respectiv la sfârşitul epistolei. Eram cufundat încă în lectura scrisorii când se deschise uşa şi intră Mizincikov.

— Sper că îmi vei îngădui să-ţi fac cunoştinţă, zise el cu un aer degajat, dar extrem de politicos şi-mi întinse mâna. Adineauri n-am avut posibilitatea să-ţi adresez niciun cuvânt, deşi chiar de la cea dintâi privire am simţit dorinţa de a te cunoaşte mai de aproape.

I-am răspuns că şi eu sunt încântat etc., cu toate că mă aflam într-o dispoziţie execrabilă. Ne aşezarăm.

— Ce-i asta? zise el aruncându-şi ochii asupra scrisorii pe care o ţineam încă în mână. N-or fi cumva bocetele lui Vidopleasov? Exact! Eram sigur că Vidopleasov te va ataca şi pe dumneata. Şi mie mi-a adresat o foaie exact ca aceasta cu aceleaşi vaiete; iar pe dumneata te aşteaptă de mult şi se vede că o pregătise din timp. Să nu te miri: aici

se petrec lucruri tare curioase şi, crede-mă, vei avea destule motive de râs.

— Numai de râs?

— Nu cumva ai de gând şi să plângi? Dacă vrei, îţi povestesc biografia lui Vidopleasov, şi sunt convins că vei râde.

— Drept să-ţi spun, nu-mi arde acum de Vidopleasov, am răspuns eu necăjit.

Era limpede că dorinţa domnului Mizincikov de a mă cunoaşte şi conversaţia lui amabilă urmăreau un scop şi că domnul Mizincikov avea nevoie de mine. Adineauri, la ceai, şedea posomorât şi grav; iar acum îl vedeam vesel, zâmbitor şi dispus să-mi povestească o întreagă istorie. Se vedea dintr-odată că omul acesta era stăpân pe sine şi, probabil, cunoştea firea omului.

— Afurisitul de Foma! am lăsat eu să răbufnească mânia din mine, izbind cu pumnul în masă. Sunt sigur că el este capul tuturor relelor de aici şi că este amestecat în toate! Afurisită creatură!

— Am impresia că eşti tare pornit împotriva lui, observă Mizincikov.

— Tare pornit! m-am aprins eu îndată. Recunosc că adineauri am cam depăşit măsura, dând oricui dreptul să mă judece. Înţeleg foarte bine că am intervenit cu totul anapoda şi am suferit un eşec lamentabil, cred că nu-i nevoie de prea multe explicaţii în această privinţă!... Înţeleg de asemenea că aşa nu se procedează într-o societate de oameni bine crescuţi; dar gândeşte dacă mai era chip să rămân calm? Pentru că aici e o adevărată casă de nebuni, dacă vrei să ştii! Şi... şi... în sfârşit, plec de aici, şi asta-i tot!

— Fumezi? mă întrebă calm Mizincikov.

— Da.

— Atunci, probabil că îmi vei da voie să aprind o ţigară. Dincolo e interzis, şi am o dorinţă grozavă de a fuma. Sunt de acord, continuă el aprinzându-şi ţigara, că tot ce se

petrece aici seamănă cu o casă de nebuni; dar te asigur că nu-mi voi îngădui să te judec, mai ales pentru motivul că, în locul dumitale, poate că m-aş fi aprins întreit mai tare, ieşindu-mi cu totul din fire.

— Atunci, de ce nu ţi-ai ieşit din fire, dacă erai şi dumneata atât de revoltat? Dimpotrivă, am băgat de seamă că ai stat tot timpul foarte calm şi, mărturisesc, mi s-a părut cam ciudat că n-ai luat apărarea sărmanului meu unchi, care este totdeauna gata să facă bine... tuturor şi oricui!

— Ai dreptate: a făcut mult bine şi la foarte multă lume; consider însă absolut inutil de a-i lua apărarea: în primul rând, pentru că ar fi cu totul inutil chiar pentru el, ba şi umilitor oarecum; în al doilea rând, pentru că m-ar da afară chiar a doua zi. Şi trebuie să-ţi spun sincer: situaţia mea este de aşa natură, încât sunt obligat să ţin mult la ospitalitatea casei acesteia.

— Dar n-am nicio pretenţie la sinceritatea dumitale în privinţa situaţiei... De altfel, aş vrea să te întreb, de vreme ce eşti aici de o lună...

— Fă-mi plăcerea şi întreabă-mă: sunt la dispoziţia dumitale, răspunse în grabă Mizincikov, apropiindu-şi scaunul.

— Explică-mi, de pildă, următorul fapt: chiar acum Foma Fomici a refuzat să primească cincisprezece mii de ruble care i se înmânaseră – am văzut cu ochii mei.

— Cum aşa? E cu putinţă? strigă Mizincikov, povesteşte-mi, te rog!

I-am relatat cele petrecute, omiţând doar momentul cu „excelenţa-voastră“. Mizincikov mă asculta cu o curiozitate avidă; iar când am ajuns la scena cu cele cincisprezece mii, faţa lui parcă se transfigurase într-un chip cu totul ciudat.

— E grozav, individul! se minună el după ce am terminat de povestit. Drept să-ţi spun, nu m-aş fi aşteptat la o ispravă ca asta din partea lui Foma.

— Şi totuşi, a refuzat banii! Cum se explică? Din pură generozitate?

— A refuzat cele cincisprezece mii, ca să capete mai târziu treizeci. De altfel, ştii ce-aş înclina să cred? adăugă el, reflectând un timp. Mă îndoiesc ca Foma să fi avut un calcul precis. E un om lipsit de simţ practic; într-un anumit fel este şi el un poet. Cincisprezece mii... Hm! Asta e: ar fi luat el banii, negreşit, dar n-a rezistat ispitei de-a face puţină paradă ce-i oferea un prilej grozav de fandoseală şi poză. De fapt, este un neisprăvit anost, un zevzec miorlăit, care e stăpânit însă de un orgoliu nemăsurat.

Mizincikov părea supărat. Era limpede că faptul îl necăjea, umplându-l de un oarecare regret sau chiar de invidie.

— Hm! Trebuie să ne aşteptăm la mari schimbări, adăugă el îngândurat. Acum, Egor Ilici îl va idolatriza pe Foma. Te pomeneşti că se şi însoară de înduioşare, adăugă el printre dinţi.

— Aşadar, dumneata crezi că această căsătorie absurdă şi mârşavă cu toanta aia smintită poate avea loc?

Mizincikov mă privi scrutător.

— Ce ticăloşi! am strigat eu înfierbântat.

— Deşi pretenţia lor pare destul de întemeiată: ei susţin că Egor Ilici trebuie să încheie această căsătorie în interesul întregii familii.

— Da, sigur! Puţin a făcut până acum pentru ei! m-am indignat eu. Şi dumneata, dumneata poţi să afirmi că pretenţia lor de a-l însura cu această femeie proastă şi vulgară este întemeiată?!

— Sunt de acord cu ceea ce spui dumneata, că ea este o cretină... Hm! E frumos din partea dumitale să ţii atât de mult la unchiul dumitale; şi eu îl compătimesc... Deşi cu banii ei s-ar fi putut rotunji considerabil moşia! Dar mi se pare că au şi alte motive: se tem ca Egor Ilici să nu se însoare cu această guvernantă... Ştii, fata aceea drăguţă?

— Şi dumneata crezi... că este posibil? am întrebat eu, cuprins de tulburare. Credeam că e o calomnie. Lămureşte-mă, te rog, mă interesează mult...

— Dar e îndrăgostit lulea! Caută să ascundă, bineînţeles.

— Ascunde? Aşa crezi, că ascunde? Dar fata? Îl iubeşte?

— Tot ce se poate. De altfel, i-ar conveni mult, căci e foarte săracă.

— Şi pe ce anume îţi întemeiezi presupunerea că ei se iubesc?

— Aşa ceva nu se poate ascunde; de altfel, pe cât se pare, se şi întâlnesc în taină. Unii susţin chiar că între ei ar exista şi legături nepermise. Dar te rog să nu mă trădezi. Ţi-o spun în secret.

— E posibil oare ca cineva să creadă asemenea lucruri? Şi dumneata, dumneata poţi crede aşa ceva?

— Bineînţeles, n-aş putea fi sigur, doar n-am fost de faţă. Dar nu este exclus să fie şi adevărat.

— Cum aşa, nu este exclus! Gândeşte-te ce om nobil şi de onoare este unchiu-meu!

— De acord; dar poate interveni şi pasiunea, mai ales că totul se poate încheia printr-o căsătorie legitimă. Se întâmplă ca omul să-şi piardă capul, au fost cazuri. De altfel, repet încă o dată, n-am nicio certitudine asupra temeiniciei acestor afirmaţii, cu atât mai mult, cu cât între timp a fost dezlănţuită împotriva ei o adevărată campanie de ponegrire; s-a spus chiar că a întreţinut legături cu Vidopleasov.

— Ei vezi! chiar şi cu Vidopleasov! E cu putinţă?! Ţi-e şi scârbă să asculţi aşa ceva! Nu se poate ca dumneata să fi crezut născocirile astea revoltătoare!

— Păi tocmai asta îţi spuneam şi eu, că nu prea cred, răspunse calm Mizincikov, deşi s-ar putea să fie şi adevărat. Câte nu se întâmplă pe lume! Doar n-am fost de faţă, şi apoi consider că nu e treaba mea. Întrucât însă, după cum observ eu, vădeşti un mare interes pentru toate astea, cred de a mea datorie să adaug că socot puţin

probabilă legătura aceasta cu Vidopleasov. Nu sunt decât născociri şi intrigi urzite de Anna Nilovna Perepeliţîna; ea a scornit toate astea şi le-a scornit din invidie, pentru că nutrea speranţa să se mărite cu Egor Ilici – zău! – pe motivul că este fiică de locotenent-colonel. Văzându-şi speranţele prăbuşite, ea nu mai poate de furie. De altfel, ţi-am şi spus, mi se pare, totul în privinţa aceasta şi vreau doar să-ţi mai mărturisesc că grozav nu-mi plac cancanurile; cu atât mai mult, cu cât pierdem un timp preţios. Venisem la dumneata să-ţi cer un mic serviciu.

— Un serviciu? Mă rog, sunt la dispoziţia dumitale...

— Vreau şi sper să-ţi provoc interesul, întrucât văd că ţii foarte mult la unchiul dumitale şi te preocupă în mod deosebit proiectata lui căsătorie. Dar, înainte de a-mi expune cererea propriu-zisă, aş mai avea să-ţi fac şi o rugăminte prealabilă.

— Care anume?

— Iată care: nu ştiu dacă vei accepta sau nu să-mi îndeplineşti rugămintea principală, în tot cazul însă, înainte de a o expune, te-aş ruga mult să-mi faci o deosebită onoare, dându-mi cuvântul dumitale de nobil şi om onest că tot ce vei auzi acum de la mine va rămâne între noi în cea mai mare taină şi că nici într-un caz şi faţă de nimeni nu vei trăda acest secret şi nu vei folosi în favoarea dumitale ideea pe care găsesc acum necesar să ţi-o împărtăşesc. Primeşti sau nu?

Introducerea suna solemn. I-am promis toată discreţia.

— Aşadar?... zisei eu.

— Chestiunea-i de fapt foarte simplă, începu Mizincikov. Trebuie să-ţi spun că mi-am pus în gând s-o răpesc pe Tatiana Ivanovna şi să mă însor cu ea; într-un cuvânt, va fi ceva în genul practicii de la Gretna-Green[lxx], mă înţelegi?

Îl privii pe domnul Mizincikov ţintă în ochi, fără a putea scoate un timp nicio vorbă.

— Mărturisesc, n-am înţeles nimic, am bâiguit eu în sfârşit, şi afară de aceasta, aşteptându-mă să am de-a face cu un om rezonabil, deloc nu m-am aşteptat...

— Aşteptându-te, nu te-ai aşteptat, mă întrerupse Mizincikov. Altfel spus, aceasta înseamnă că dumneata mă consideri şi pe mine un nesăbuit, iar planul meu îl găseşti absurd, aşa este?

— Ba deloc... Însă...

— O, te rog, nu te jena în alegerea expresiilor! Nicio grijă; îmi vei provoca o mare satisfacţie, pentru că în felul acesta se scurtează drumul ce duce la atingerea ţelului. De altfel, sunt cu totul de acord că toate astea par la prima vedere puţin cam ciudate. Dar îndrăznesc să te asigur că intenţia mea, departe de a fi absurdă, este, dimpotrivă, foarte rezonabilă; şi dacă vei avea bunătatea să mă asculţi...

— Mă rog, mă rog! Te ascult cu cel mai mare interes.

— De fapt, nici n-ar fi cine ştie ce mult de povestit. Uite ce este: în momentul de faţă, sunt plin de datorii şi fără nicio leţcaie. Mai am şi o soră, o fată de vreo nouăsprezece ani, orfană de ambii părinţi, stă la nişte oameni străini şi e complet lipsită de mijloace de trai. În bună parte vina este a mea că a ajuns în această situaţie. Moştenisem vreo patruzeci de suflete. Întâmplarea a făcut ca tocmai atunci să fiu înaintat locotenent. Bineînţeles, mai întâi am ipotecat mica noastră avere, iar pe urmă am irosit-o în petreceri. Am dus o viaţă tâmpită; făceam pe grozavul, imitându-l pe Burţov[lxxi], jucam cărţi, chefuiam – într-un cuvânt – o viaţă atât de tâmpită, încât mi-e şi ruşine să-mi aduc aminte. Acum mi-am venit în fire şi vreau să-mi schimb radical felul de viaţă. Pentru asta am însă absolută nevoie de bani. Cel puţin de o sută de mii de ruble. Întrucât însă o slujbă nu mi-ar aduce nimic în plus, iar eu personal nu sunt capabil de nimic şi n-am niciun fel de studii, nu-mi rămâne, bineînţeles, decât: ori să mă apuc de furat, ori să mă însor cu una bogată. Când am ajuns aici,

eram aproape distrus, am venit pe jos, nu cu un mijloc de transport oarecare. Mi-a dat soră-mea ultimele trei ruble ce-i mai rămăseseră, ca să pot pleca din Moscova. Aici am văzut-o pe această Tatiana Ivanovna şi mi-a încolţit ideea pe care ţi-am expus-o. M-am decis imediat să mă sacrific şi să mă căsătoresc cu ea. Eşti de acord, cred, că dau dovadă de înţelepciune. De altfel, o fac mai mult pentru soră-mea... Bineînţeles, şi pentru mine...

— Dar, dă-mi voie, vrei să faci o cerere formală de căsătorie Tatianei Ivanovna?

— Ferească sfântul! M-aş pomeni alungat imediat de aici. Şi nici ea n-ar consimţi aşa; altceva ar fi dacă i-aş propune s-o răpesc: atunci se învoieşte. Aicea-i tot secretul: să fie ceva romantic şi de efect. Bineînţeles, totul va lua apoi forma unei căsătorii legitime. Numai s-o pot scoate de aici!

— Dar de ce eşti atât de convins că ea va fugi negreşit cu dumneata?

— O, în privinţa asta – nicio grijă! Sunt absolut sigur. Tocmai aici e miezul ideii mele – convingerea că Tatiana Ivanovna este capabilă să întreprindă o aventură amoroasă absolut cu oricine, cu primul întâlnit, căruia i-ar trăsni să se angajeze. De aceea am apelat în prealabil la cuvântul dumitale de onoare, ca să nu profiţi de ideea mea. Îţi dai seama că, în ceea ce mă priveşte, ar fi păcat să nu folosesc un asemenea prilej favorabil, mai ales în situaţia în care mă aflu.

— Asta înseamnă că ea e nebună de-a binelea... O, te rog, scuză-mă, m-am grăbit să adaug. Atunci, dat fiind planurile dumitale, înseamnă...

— Te rog încă o dată, nu te sfii în alegerea expresiilor. Vrei să mă întrebi dacă e într-adevăr o scrântită? Cum să-ţi spun? Nu este nebună, desigur, pentru că deocamdată nu se află într-un ospiciu; de altfel, în această înclinaţie spre aventuri amoroase, eu personal, mărturisesc, nu văd niciun semn de nebunie. Cu toate aparenţele, ea este de fapt o

fată cinstită. Trebuie să ţinem seama că până acum un an a trăit într-o sărăcie cumplită; chiar din momentul naşterii n-a stat decât sub oblăduirea asupritoare a diverselor binefăcătoare. Are o inimă extrem de sensibilă; nimeni nu s-a gândit vreodată s-o ceară în căsătorie – ei şi, mă înţelegi: visuri, dorinţi, speranţe, înflăcărarea inimii, pe care tot timpul trebuia s-o stăpânească, suferinţe necontenite din partea ocrotitoarelor – toate astea, bineînţeles, erau de ajuns ca să zdruncine echilibrul unei firi sensibile. Şi, deodată, moşteneşte o avere considerabilă. Eşti de acord, cred, că oricine în locul ei şi-ar pierde capul. Acum, fireşte, este adulată, curtată – deci, speranţele nutrite atâta timp au reînviat cu o şi mai mare intensitate. Adineauri am auzit-o povestind despre o întâmplare cu un filfizon cu vestă albă: a fost exact aşa cum a descris-o. Faptul acesta îţi oferă posibilitatea să-ţi dai seama şi de rest. Cu suspine, bileţele, versuri ai toate şansele s-o ademeneşti; iar dacă mai strecori şi o aluzie la scara de mătase, la serenade spanioleşti sau la cine ştie ce alte prostii din câte suntîn genul acesta, poţi să faci cu ea ce doreşti. Am şi făcut o încercare obţinând imediat o întâlnire secretă. Deşi, deocamdată m-am oprit aici, în aşteptarea unor împrejurări mai favorabile. În orice caz, însă, peste vreo patru zile, o răpesc, orice ar fi. În ajun voi începe preludiul sentimental cu bileţele şi suspine; cânt destul de bine la chitară ca să-mi acompaniez serenadele. Noaptea – o întâlnire în chioşc, iar în zori caleaşca va fi gata; o duc până la locul unde mă aşteaptă trăsura, o aşez şi dispărem. Înţelegi, cred, că nu risc nimic: este absolut majoră şi, pe deasupra, totul se va face la propria ei dorinţă. Iar odată fugită cu mine, va fi obligată, desigur, să meargă până la capăt... O duc într-o casă săracă, dar de oameni cumsecade – cam la vreo patruzeci de verste de aici, unde va fi adăpostită cu grijă până la cununie şi păzită de orice vizite nedorite; între timp, fără a mai pierde o clipă, aranjez ca nunta să aibă loc cel mult în trei zile – se

poate. Bineînţeles, voi avea nevoie de nişte bani; am făcut socoteala că mă voi descurca cu vreo cinci sute de ruble pentru a duce la capăt tot interludiul acesta, dar în această privinţă mi-am pus nădejdea în Egor Ilici: îmi va avansa suma, fără să ştie, fireşte, în ce scop. Ai înţeles acum?

— Am înţeles. Sunt complet lămurit. Dar spune-mi, te rog, în ce privinţă speri să-ţi fiu de folos?

— O, în multe, foarte multe privinţe, crede-mă! Altfel nici nu te-aş fi solicitat. Ţi-am spus, doar, că mă bazez pe concursul unei familii respectabile, dar sărace. Dumneata ai să mă ajuţi să mă descurc şi aici, şi acolo, şi, în sfârşit, ca martor. Mărturisesc că, fără ajutorul dumitale, voi fi legat pur şi simplu la mâini şi la picioare.

— Încă o întrebare: de ce alegerea dumitale pentru acest ajutor a căzut tocmai asupra mea – un confident pe care nici nu-l cunoşti, de fapt, întrucât am sosit aici abia de câteva ore?

— Întrebarea dumitale, mă lămuri Mizincikov cu zâmbetul cel mai amabil, întrebarea dumitale, mărturisesc sincer, îmi face o deosebită plăcere, pentru că îmi oferă prilejul să-mi exprim toată stima pe care ţi-o port.

— Mă simt prea onorat!

— Iată de ce: te-am observat şi te-am studiat oarecum cu prilejul întâlnirii de adineauri. Deşi, mă rog, eşti cam prea înflăcărat şi... şi... tânăr încă; dar m-am convins de un lucru: că, dacă mi-ai dat cuvântul o dată, pot fi sigur că n-ai să povesteşti nimănui şi am convingerea fermă că ai să-l respecţi – dumneata nu eşti un Obnoskin – una la mână. În al doilea rând: eşti un om cinstit şi nu vei profita de ideea mea în interesul dumitale personal; bineînţeles, afară de cazul când vei voi să cazi la învoială cu mine, tranşând afacerea amiabil. În acest din urmă caz, aş fi dispus poate să-ţi cedez ideea mea, adică pe Tatiana Ivanovna, şi să te ajut cu tot zelul la răpirea ei, dar cu condiţia ca, la o lună după cununie, să capăt de la dumneata cincizeci de mii de ruble, în asignate, pentru care dumneata îmi vei da,

bineînţeles, o scrisoare de garanţie sub formă de împrumut fără dobândă.

— Cum, strigai eu, mi-o şi propui?

— Fireşte, pot să ţi-o cedez, dacă doreşti, dacă ai anumite planuri. Eu pierd, bineînţeles, în acest caz; dar... ideea îmi aparţine, căci sunt atâtea cazuri când se iau bani pentru o idee. Şi, în sfârşit, în al treilea rând: te-am invitat pe dumneata şi pentru simplul fapt că n-aş avea de unde alege. Iar orice amânare, dat fiind împrejurările de aici, este de neconceput. De altfel, se apropie şi postul Uspeniei, când nu se mai oficiază cununii. Sper că acum eşti pe deplin lămurit?

— Absolut, şi încă o dată mă angajez să-ţi păstrez taina cu toată discreţia; dar refuz cu desăvârşire să-ţi fiu asociat în această chestiune, lucru pe care ţi-l fac cunoscut de pe acum.

— Dar de ce?

— Cum, de ce? am izbucnit eu, dând frâu liber valului de indignare stăpânită în timpul acestei discuţii. Dar cum de nu înţelegi că o asemenea faptă ar fi cu totul necinstită? Să zicem că dumneata ţi-ai făcut o socoteală absolut întemeiată, contând pe debilitatea mintală şi pe mania nefericită a acestei domnişoare; dar singur acest fapt ar fi de ajuns ca să te oprească pe dumneata, un om de condiţie onestă! Chiar dumneata spuneai că ea merită toată consideraţia, cu tot ridicolul situaţiilor în care se pune singură. Şi, când colo, vrei să profiţi de nenorocirea ei ca să-i smulgi o sută de mii de ruble! N-ai să-i fii, desigur, un soţ în adevăratul sens al cuvântului, îndeplinindu-ţi toate îndatoririle; ai s-o părăseşti, bineînţeles... E ceva atât de neonest în toată treaba asta, încât, iartă-mă, dar nici nu înţeleg cum de te-ai hotărât să-mi soliciţi concursul!

— Uliuliu, ce romantism! strigă Mizincikov, privindu-mă cu o mirare nedisimulată. De altfel, nici romantism n-ar fi, ci pur şi simplu o incapacitate de a înţelege natura acestei afaceri şi de a sesiza consecinţele care decurg din ea.

Dumneata susţii că e o faptă necinstită, în timp ce toate avantagiile ar fi de partea ei, şi nu în favoarea mea... Judecă şi dumneata!

— Bineînţeles, din punctul dumitale de vedere ar putea să reiasă că faci un act de generozitate, căsătorindu-te cu Tatiana Ivanovna, am răspuns eu zâmbind sarcastic.

— Cum să nu! Un act de cea mai mare generozitate, bineînţeles! se aprinse la rândul lui Mizincikov. Gândeşte-te: în primul rând, eu mă sacrific consimţind să-i fiu soţ – este ceva, nu? În al doilea rând, deşi ea dispune sigur de o sută de mii de ruble de argint, cu toate astea nu iau decât o sută de mii în bancnote, dându-mi totodată cuvântul să nu mai pretind de la ea niciun ban în plus, cât voi trăi, deşi aş fi putut să procedez şi altfel – ceea ce înseamnă ceva, nu-i aşa? Şi, în sfârşit, să ne gândim şi la altceva: o vezi dumneata ducând de aci încolo o viaţă aşezată? Ca să poată trăi liniştit, trebuie deposedată de banii pe care îi are şi instalată într-un ospiciu de nebuni, pentru că, în orice clipă, te poţi aştepta să apară vreun pierde-vară, vreun fluieră-vânt, pescuitor în ape tulburi sau escroc cu mustăcioară, chitară şi serenade, de felul lui Obnoskin, care să-i sucească mintea, seducând-o, căsătorindu-se cu ea, jecmănind-o până la ultimul ban, ca s-o părăsească apoi, la voia întâmplării. Chiar aici, de exemplu, într-o casă onorabilă, s-ar părea, nu-i aşa? Ei bine, chiar şi în casa aceasta este găzduită şi adulată numai pentru că cei de aici scontează anumite avantagii de pe urma banilor ei. Fiinţa aceasta trebuie ferită, salvată de asemenea primejdii. Or, mă înţelegi, odată căsătorită cu mine, toate primejdiile de acest fel vor dispărea. În această privinţă, îmi iau obligaţia ca niciun fel de nenorocire să n-o mai lovească. În primul rând, o plasez îndată la Moscova, într-o familie onorabilă, dar săracă – alta decât aceea la care m-am referit; pe lângă ea va sta tot timpul soră-mea; va fi mereu supravegheată şi păzită. Îi vor rămâne vreo două sute cincizeci de mii de ruble sau, dacă socotim în asignate

– trei sute de mii, ceea ce va fi prea de ajuns ca să trăiască fără grijă! Se va bucura de toate plăcerile, distracţiile, va fi dusă la baluri, mascarade, concerte. Va putea să viseze şi amoruri, bineînţeles că în această privinţă eu îmi voi lua toate măsurile de siguranţă: visează cât vrei, dar numai atât, mai departe nimic! Pe când acum, ce se-ntâmplă? Oricine poate s-o jignească, s-o nedreptăţească! Măritată cu mine însă, nimeni nu va îndrăzni s-o facă: este nevasta mea, poartă numele de Mizincikov, care n-ar îngădui să-i fie pătat numele! Toate astea nu contează? Ce zici? Fireşte, n-am să stau cu ea împreună: ea va sta la Moscova, iar eu undeva la Petersburg. Mărturisesc acest lucru pentru că discut cu dumneata absolut deschis şi sincer. Dar ce-are a face că nu vom sta împreună? Fii mai atent şi observă-i firea: este capabilă o fiinţă ca ea să fie soţie şi să stea împreună cu soţul? Este capabilă ea să rămână credincioasă? Dar e fiinţa cea mai zănatică din lume! Are nevoie de schimbări necontenite; este capabilă a doua zi chiar să uite că s-a măritat şi a devenit soţie legitimă. Păi, aş face-o complet nefericită dacă aş rămâne împreună cu ea şi i-aş pretinde îndeplinirea strictă a tuturor obligaţiilor conjugale. Bineînţeles, o voi vizita o dată sau de mai multe ori pe an; şi nu ca să-i cer bani – te asigur. Am precizat doar că peste suta de mii în asignate nu voi lua de la dânsa niciun ban, şi mă voi ţine de cuvânt! În privinţa banilor, voi proceda cu ea în chipul cel mai onest. Venind s-o vizitez pentru două sau trei zile, îi voi procura chiar o reală plăcere, şi nu plictiseală: voi râde cu ea în hohote, îi voi povesti anecdote, o voi duce la bal, mă voi drăgosti cu ea, îi voi face cadouri, îi voi cânta romanţe, îi voi dărui o căţeluşă; apoi ne vom despărţi în chipul cel mai romantic şi vom continua să întreţinem o corespondenţă de amor. În felul acesta, ea va fi entuziasmată de un asemenea soţ romantic, mereu îndrăgostit şi bine dispus! După părerea mea, e cât se poate de înţelept şi raţional; şi bine ar fi dacă toţi soţii ar

proceda la fel. Femeile ţin la soţii lor numai atunci când aceştia lipsesc, şi urmându-mi sistemul, voi captiva inima Tatianei Ivanovna în modul cel mai antrenant şi pentru toată viaţa. Ce-ar putea să-şi dorească mai mult? Spune şi dumneata! Păi ar fi un rai pentru dânsa, un adevărat paradis!

Ascultam în tăcere, uimit de cuvintele lui. Mi-am dat seama că n-are niciun rost să-l contrazic pe domnul Mizincikov. Era convins ca un fanatic că are dreptate, că proiectul său este chiar măreţ, plin de generozitate, şi vorbea despre el cu entuziasmul primului descoperitor. Rămânea însă neclară o împrejurare delicată; se impunea s-o lămurim.

— Dar dumneata nu te-ai gândit deloc, am zis eu, că e aproape logodită cu unchiul meu? Răpind-o, ai să-i aduci acestui om o mare ofensă; vrei să fugi cu ea chiar în ajunul nunţii lor, ba, colac peste pupăză, intenţionezi să te împrumuţi chiar de la el pentru această ispravă!

— Uite că te-am şi prins! se înflăcără Mizincikov. Nicio grijă, prevăzusem obiecţiunea dumitale. Dar în primul rând, şi acesta este lucrul esenţial: unchiul dumitale nu a cerut-o încă oficial în căsătorie; prin urmare, am tot dreptul să ignor faptul că cineva intenţionează să i-o dea de nevastă; pe de altă parte, notează, te rog, că am conceput această afacere cu trei săptămâni în urmă, când nu ştiam absolut nimic despre intenţiile celor de aici; şi, de aceea, mă simt absolut loial în faţa lui din punct de vedere moral, ba chiar, dacă stăm să judecăm bine, nu sunt eu acela care îi răpeşte logodnica, cu care – notează şi acest lucru – am şi avut o întâlnire secretă noaptea în chioşcul din parc. Şi, în sfârşit, dă-mi voie, n-ai fost chiar dumneata revoltat acum câteva clipe pe motivul că unchiul dumitale este silit să se însoare cu Tatiana Ivanovna, iar acum, deodată, mă pomenesc că tot dumneata ai devenit apărătorul acestei căsătorii şi vorbeşti despre o ofensă, o jignire pe care aş aduce-o onoarei de familie! Păi eu,

dimpotrivă, îi fac unchiului dumitale cel mai mare serviciu: îl salvez – dumneata trebuie să înţelegi acest lucru! El priveşte cu dezgust această eventuală căsătorie, unde mai pui că iubeşte o altă persoană! Ce fel de soţie i-ar putea fi Tatiana Ivanovna? De altfel, şi ea ar fi nefericită cu dânsul, pentru că, orice ai spune, va trebui să fie stăpânită şi ţinută în frâu, ca să nu mai cocheteze cu orice tânăr. Dar dacă o răpesc, şi încă în timpul nopţii, nici o generăleasă, nici un Foma Fomici nu mai au nimic de făcut. Ar fi prea de tot să aduci înapoi o logodnică fugită cu altul în ajunul cununiei. Nu fac eu în felul acesta un bun serviciu, un adevărat bine lui Egor Ilici?

Recunosc, aceste din urmă consideraţii şi argumente au avut asupra mea un efect hotărâtor.

— Dar ce se întâmplă dacă el o va cere în căsătorie chiar mâine? obiectai eu – atunci va fi prea târziu: ea va deveni formal logodnica lui.

— Bineînţeles că va fi prea târziu! Dar tocmai în acest sens trebuie să acţionăm ca să nu se întâmple aşa ceva. De ce crezi că am recurs la concursul dumitale? Singur n-aş putea să mă descurc, iar împreună, cu forţe unite, aranjăm în aşa fel, încât Egor Ilici să nu facă această cerere în căsătorie. Lucrul acesta trebuie împiedicat cu orice preţ, chiar dacă va fi nevoie să recurgem la o soluţie drastică, aplicând, de pildă, o bătaie zdravănă lui Foma Fomici, pentru a sustrage atenţia tuturor, încât să nu le mai ardă de nuntă. Bineînţeles, vom folosi acest mijloc numai în caz extrem; am dat doar un exemplu. Iată sub ce raport contez eu pe dumneata.

— Încă o singură şi ultimă întrebare: în afară de mine, n-ai mai împărtăşit nimănui planul dumitale?

Mizincikov se scărpină la ceafă şi schiţă o strâmbătură acră.

— Recunosc, mărturisi el, că întrebarea aceasta e ca o pilulă amară pentru mine. Tocmai aici e buba, că mi-am dezvăluit şi altcuiva ideea... Într-un cuvânt, am dat în

gropi, am făcut o prostie gogonată! Şi cui crezi c-am împărtăşit-o? Lui Obnoskin! Nici până azi nu pot pricepe cum de am putut să fac o asemenea tâmpenie. Crede-mă, nu-mi dau seama deloc cum s-a întâmplat! Îmi tot dădea târcoale; nu-l cunoşteam încă bine şi, când m-a străfulgerat această inspiraţie, înfierbântat cum eram, într-o stare de nemaipomenită febrilitate şi totuşi conştient că voi avea nevoie de un ajutor, m-am adresat lui Obnoskin... O greşeală de neiertat, de neiertat, ce să spun!

— Ei, şi cum a reacţionat Obnoskin?

— A acceptat cu entuziasm din capul locului, apoi, chiar a doua zi, dis-de-dimineaţă, a dispărut. Cam peste vreo trei zile a apărut din nou, împreună cu mămiţică-sa. Cu mine n-a schimbat nicio vorbă, ba chiar mă evită de atunci, de parcă s-ar teme de ceva. Mi-am dat seama imediat cum stă chestia. Iar maică-sa e o pramatie care a trecut, vorba ceea, prin ciur şi dârmon. O cunoşteam mai de de mult. El a pus-o, desigur, la curent cu planul meu. Acum, eu tac şi aştept; ei tot mă spionează şi situaţia e cam încordată... Tocmai de aceea mă şi grăbesc.

— Şi la ce anume te aştepţi din partea lor?

— Mare lucru, desigur, nu vor fi în stare să facă, dar că or să-mi joace o festă – de asta nu mă îndoiesc. Îmi vor pretinde, bineînţeles, bani pentru discreţie şi pentru ajutor: aştept din clipă în clipă... Dar prea mult nu pot să dau şi nici nu mă gândesc să le dau – sunt hotărât; mai mult de trei mii în asignate mi-ar fi cu neputinţă. Păi, judecă şi dumneata: trei mii rezervaţi pentru ei, cinci sute în monedă pentru cununie, întrucât, orice ar fi, unchiului trebuie să-i restitui toată suma; unde mai pui că am şi nişte datorii vechi; pe urmă şi surorii mele trebuie să-i avansez o sumă, cât de cât. Ce mai rămâne din suta de mii? Mă ruinez!... De altfel, uitasem să-ţi spun că Obnoskinii au spălat putina.

— Au plecat? întrebai eu intrigat la culme.

— Adineauri, după ceai; dracu' să-i ia! Mâine, parcă îi văd, or să-şi facă din nou apariţia. Ei, ce zici, accepţi propunerea mea?

— Mărturisesc, am răspuns eu stânjenit, că nici nu ştiu ce să-ţi spun. E o chestiune prea delicată... Am să păstrez, firește, secretul; eu nu sunt Obnoskin; dar... aş spune să nu contezi pe mine.

— Văd, se îmbufnă Mizincikov, ridicându-se de pe scaun, că nu te-ai săturat încă de Foma Fomici şi de bunica şi că, deşi ţii mult la bunul şi nobilul dumitale unchi, n-ai înţeles îndeajuns la ce chinuri e supus în casa aceasta. Eşti încă nou-venit aici... Dar, să avem răbdare! Mai stai şi mâine, vezi ce se mai petrece şi sunt convins că spre seară ai să primeşti propunerea mea. Altminteri, unchiul dumitale e pierdut – îţi dai seama? Îl vor sili cu orice preţ să se însoare. Nu uita că poate chiar mâine el va face cererea în căsătorie. Şi atunci va fi prea târziu; ar trebui să te hotărăşti chiar astăzi!

— Crede-mă, îţi doresc reuşită deplină, dar ca să-ţi dau concursul... nu ştiu... mi se pare cam...

— Cunoaştem cântecul! Dar să aşteptăm până mâine – hotărî Mizincikov, zâmbind ironic. *La nuit porte conseil*.[lxxii] La revedere. Vin la dumneata mâine dis-de-dimineaţă, iar între timp mai reflectează...

Mizincikov părăsi camera mea, fredonând o melodie.

Am ieşit şi eu îndată după el ca să iau puţin aer. Luna nu răsărise încă; noaptea era întunecoasă, aerul cald şi înăbuşitor. Frunzele copacilor păreau amorţite şi nu le clintea nici cea mai mică adiere de vânt. Cu toată oboseala pe care o simţeam în corp, voiam să mă plimb puţin, să mă mai destind, să-mi adun gândurile; dar nu am apucat să fac nici zece paşi, şi am auzit glasul unchiului. Tocmai urca treptele pridvorului, însoţit de cineva căruia îi vorbea cu multă însufleţire. M-am întors îndată şi l-am strigat. Era însoţit de Vidopleasov.

XI. Marea nedumerire

— Unchiule! În sfârşit, ce bine îmi pare că am dat de tine!

— Dragul meu, eram şi eu nerăbdător să te văd. Uite, isprăvesc cu Vidopleasov şi vom sta de vorbă după pofta inimii. Am multe să-ţi povestesc.

— Cum, mai zăboveşti şi cu Vidopleasov? Dă-l încolo, unchiule!

— Încă vreo cinci, cel mult zece minute, Serghei, şi sunt al tău cu desăvârşire. E ceva important, se pare.

— Or fi nişte prostii de ale lui, am ripostat eu cu indignare.

— Ce să-ţi spun, dragul meu? Uite, la ora asta se ţine scai de mine cu cine ştie ce fleacuri şi nerozii. N-ai găsit şi tu un alt moment, frate Grigori, pentru jalbele tale? Cu ce aş putea să te ajut? Măcar să-ţi fie milă de mine, frăţioare. M-aţi adus în asemenea hal, încât n-a mai rămas decât să mă mâncaţi de viu! Nu mai pot, Serghei, crede-mă, am ajuns la capătul puterilor şi nu ştiu ce să mă fac cu ei!

Şi unchiul dădu din mâini cu adâncă disperare.

— Nu înţeleg ce chestiune atât de importantă are el, încât nu se poate amâna? Iar eu aş avea nevoie, unchiule...

— Lasă, frate, că şi-aşa mi-au împuiat capul acolo cu ţipetele lor că n-am grijă de moralul oamenilor mei! Te pomeneşti că se plânge mâine că nu l-am ascultat, şi atunci ţine-te...

Şi unchiul făcu din nou un gest disperat.

— Atunci isprăveşte cu el cât mai repede! Eventual, aş putea să-ţi fiu de folos. Să urcăm sus. Ce vrea el? Ce-l doare? îl asaltai cu întrebări îndată ce intrasem în cameră.

— Păi, să vezi, dragul meu, nu-i place, nu-i mulţumit de propriul lui nume, cere să i-l schimbăm. Cum ţi se pare?

— Nu-i place numele? Cum adică?... Ei bine, unchiule, înainte de a asculta ce va spune el, dă-mi voie să-ţi spun că

numai în casa dumitale se pot întâmpla asemenea minunăţii, am răbufnit eu, desfăcându-mi braţele în lături de uimire.

— Da, frate! Să dau aşa din mâini ştiu şi eu, dar ce folos! zise cu necaz unchiul. Ia, mai bine, încearcă tu să vorbeşti cu el, încearcă. De două luni se ţine scai de mine...

— Am un nume necuviincios! dădu glas Vidopleasov.

— Şi de ce îl socoţi necuviincios? îl întrebai eu mirat.

— Păi aşa. Duce gândul la tot felul de scârnăvii.

— De ce, adică, scârnăvii? Şi cum poate fi schimbat? Cine-şi schimbă numele?

— Dar, gândiţi-vă, s-a mai pomenit undeva un nume ca ăsta?

— Sunt de acord că numele tău e cam ciudat, am continuat eu din ce în ce mai nedumerit, dar ce se poate face? Doar şi tatăl tău avea acelaşi nume.

— Este adevărat că din pricina părintelui meu trebuie să mă chinuiesc de-a pururi, căci sortit mi-a fost ca prin acest nume să înfrunt tot felul de batjocuri şi să îndur nenumărate amărăciuni, răspunse Vidopleasov.

— Pun rămăşag, unchiule, că şi aici şi-a vârât nasul Foma Fomici, exclamai eu înciudat.

— Nu, frate, nu, greşeşti. Într-adevăr, Foma l-a luat sub oblăduirea sa. L-a făcut secretar, şi în asta constă propriu-zis serviciul lui. Bineînţeles, l-a educat, i-a insuflat porniri nobile, încât s-ar putea spune că în anumite privinţe i s-a luminat mintea... Vezi, aşadar, că-ţi relatez...

— Exact aşa, îl întrerupse Vidopleasov, Foma Fomici e binefăcătorul meu şi, ca un adevărat binefăcător, m-a făcut să înţeleg toată nimicnicia mea, că nu sunt decât un vierme pe pământ şi astfel, datorită dumnealui, mi-am aflat soarta pentru prima oară.

— Să vezi, Serioja, să vezi cum stă chestia, continuă unchiul, precipitându-se după obiceiul lui. Aproape din copilărie, Vidopleasov a stat la Moscova, în serviciul unui profesor de caligrafie. Dacă ai vedea ce frumos l-a învăţat

să scrie: şi în culori, şi cu litere aurii, iar jur împrejur, ştii, desenează nişte cupidoni – într-un cuvânt, e un artist! Iliuşa învaţă de la el să scrie; pentru fiecare lecţie îi plătesc o rublă şi jumătate. Însuşi Foma a stabilit acest preţ. Se duce şi pe la moşierii din vecinătate, în trei case; capătă şi de acolo bani pentru lecţii. Îl vezi cum se îmbracă! Ba mai scrie şi versuri.

— Versuri? Atâta mai lipsea!

— Versuri, frăţioare, versuri; şi să nu crezi că glumesc – stihuri veritabile, ca să zic aşa, versificare în toată regula; şi le scrie, le potriveşte foarte bine la orice temă, într-o clipă îţi descrie obiectul. Un adevărat talent! Pentru măicuţa, de ziua ei onomastică, a ticluit o dedicaţie în stihuri atât de grozavă, încât am rămas toţi cu gurile căscate: a pus şi din mitologie, şi cum zboară muzele, încât, ştii, se vedea până şi asta... cum naiba îi zice? rotunjimea formei – într-un cuvânt, totul era potrivit în rimă. Foma a corectat-o. Eu, bineînţeles, n-am nimic împotrivă, ba chiar mă declar mulţumit. Lasă-l să compună, numai să nu facă vreo poznă. Eu, frate Grigori, îţi spun ca un părinte. A aflat despre treaba asta Foma, i-a citit versurile, a spus cuvinte de laudă, iar de-atunci l-a luat ca să-i citească din cărţi şi să-i copieze hârtii – într-un cuvânt, l-a instruit. E drept ce spune el că Foma s-a purtat ca un adevărat binefăcător. În felul acesta, ştii, s-a născut în capul lui şi un romantism înălţător, şi sentimentul independenţei – toate astea mi le-a explicat Foma, dar eu, ce-i drept, am cam uitat; deşi, mărturisesc, am vrut şi fără amestecul lui Foma să-l eliberez. E cam jenant, oarecum! Însă Foma se împotriveşte: zice că are nevoie de el, l-a îndrăgit grozav; ba îmi spune că, pentru mine, ca boier, e o cinste să am printre iobagii mei oameni care compun versuri; cică „au existat undeva nişte baroni cu asemenea obiceiuri şi că ar fi un semn de viaţă *en grand*“. Mi-am zis, dacă e *en grand, en grand* să fie! Am început şi eu, frate, să-l respect, înţelegi?... Numai că, de la o vreme, are nişte

purtări, Dumnezeu ştie... Ce-i mai rău, de când cu versurile, şi-a cam luat nasul la purtare, încât nici nu catadicseşte să stea de vorbă cu slugile de la conac. Nu te supăra, Grigori, îţi vorbesc ca un părinte. A făgăduit să se însoare încă iarna trecută: avem aici o fetişcană la curte, Matriona îi zice, o fată foarte drăguţă, ştii, cinstită, muncitoare, plină de viaţă. Şi uite că acum nu mai vrea s-o ia, n-o vrea, şi pace; refuză categoric. I s-o fi urcat la cap ori s-a gândit, poate, să se facă mai întâi celebru şi după aceea să caute o altă partidă, nu ştiu nici eu...

— Mai mult după sfatul lui Foma Fomici, strecură Vidopleasov, fiindcă dumnealui îmi este binefăcătorul cel adevărat...

— Bineînţeles, se putea fără amestecul lui Foma Fomici? am izbucnit fără voie.

— Lasă, dragul meu, nu despre asta e vorba acum! mă întrerupse numaidecât unchiul, numai ce să vezi? Cei din curte nu-l mai lasă deloc în pace. Fata aceea, bună de gură şi isteaţă foc, i-a aţâţat pe toţi împotriva lui: îl zădărăsc, îl huiduie, până şi băieţii din curte îl socot un măscărici...

— Mai mult din pricina Matrionei, zise Vidopleasov, pentru că e o muiere proastă fără pereche şi aşa a fost de când o ştiu, ba are şi o fire nestăpânită, din pricina ei am ajuns într-un asemenea *manier* să trăiesc zile amare.

— Deh, frate Grigori, eu te-am prevenit doar, continuă unchiul privindu-l cu dojană pe Vidopleasov. Să vezi, Serghei, i-au ticluit o scârnăvie în rimă cu numele lui. De atunci vine mereu să mi se plângă, se milogeşte să-i schimbăm cumva numele, pentru care a avut şi înainte destule necazuri, cică din cauză că nu sună bine...

— E un nume fără nobleţe, strecură Vidopleasov.

— Tu să taci, Grigori! Foma a aprobat şi el... Adică nu că a aprobat, dar să vezi ce argumente are: în caz că va avea prilej să-şi publice versurile, după cum proiectează Foma, un asemenea nume ar putea să-i strice, nu-i aşa?

— Vasăzică, intenţionează să le publice chiar, unchiule?

— Da, frate. E un lucru hotărât. Se va tipări în contul meu, şi pe copertă va sta scris: iobag al cutăruia, iar în predoslovie va fi exprimată recunoştinţa autorului faţă de Foma pentru toată învăţătura cu care l-a luminat. Cartea va fi dedicată lui Foma, care s-a apucat să scrie un Cuvânt înainte. Ei bine, închipuieşte-ţi ce impresie o să facă, dacă pe copertă va sta scris: „Compuneri de Vidopleasov“...

— „Bocetele lui Vidopleasov“, îl corectă acesta.

— Ei, vezi, cu atât mai rău, dacă e vorba de bocete! Gândeşte-te ce nume: Vidopleasov! Lezează orice sentiment delicat, asta o spune şi Foma. Iar toţi aceşti critici se zice că sunt tare zurlii şi una-două te iau în zeflemea; Brambeus, de pildă... Lor nu le pasă de nimic! Ar fi în stare să-şi bată joc de el numai pentru nume; or să-l frece în aşa hal, încât praful se va alege de el, nu-i aşa? De aceea îl povăţuiam: dinspre mine, pune şi tu orice nume vrei pe versurile tale, nu ştiu cum se cheamă, pseudonim sau altcumva, în orice caz, se termină cu *nim*. Dar nu-i vine la socoteală nici aşa, cică să dau poruncă tuturor slugilor de la conac să-i spună „de-a pururi pe numele cel nou, aşa încât, potrivit cu talentul meu, zice, să port şi eu un nume mai nobil...“

— Mă prind că te-ai învoit, unchiule.

— Deh, frate Serioja, numai ca să scap de gura lor, să nu ne mai ciondănim, mi-am zis: fie cum vrea el! Ştii, am avut din cauza asta o mică neînţelegere cu Foma. Şi de atunci nu se mai isprăveşte: în fiecare săptămână alege un alt nume şi tot nişte nume gingaşe, delicate: Oleandrov, Tiulpanov[lxxiii]... Adă-ţi aminte, Grigori, mai întâi ai cerut să te botezăm „Credinciosul“– „Grigori Credinciosul“; pe urmă nu ţi-a fost nici ţie pe plac, pentru că s-a găsit un guguman care i-a potrivit rima „Ticălosul“. Ai venit cu jalba, drept care gugumanul a fost pedepsit. Două săptămâni după aceea, ai căutat un alt nume – câte n-ai mai născocit până acum! – şi, în cele din urmă, ţi-a dat prin minte să te numim „Ulanov“. Spune şi tu, frate, dacă poate

fi ceva mai tâmpit decât Ulanov? Am consimţit şi la asta, dând a doua poruncă să ţi se schimbe numele în Ulanov. Numai aşa, dragul meu, adăugă unchiul către mine, ca să scap de belea. Trei zile ai umblat ca „Ulanov“. Toţi pereţii, toate pervazurile din chioşc le-ai împestriţat semnând cu creionul: „Ulanov“. A trebuit după aceea să-l dăm din nou cu vopsea. Un top de hârtie olandeză ai stricat cu semnături: „Ulanov, probă de condei; Ulanov, probă de condei“. Dar nici aşa nu ţi-a mers: au găsit ei rima potrivită: „Gugumanov“. Nu vreau să mi se zică Gugumanov – şi iar schimbarea numelui! Ei, ce nume ţi-ai mai ales, spune, că eu am şi uitat!

— Tanţev[lxxiv], răspunse Vidopleasov, dacă e vorba că aşa mi-e sortit, ca prin numele meu să dănţuiesc la voia altora, să fie cel puţin înnobilat după moda străină: Tanţev.

— Exact, Tanţev; am fost de acord, frate Serghei, fie şi aşa. Numai că de data asta i-au născocit o asemenea rimă, încât nici nu-ţi vine s-o rosteşti! Astăzi îl văd că vine iar să-mi comunice vreo nouă născocire, pesemne. Pun rămăşag că a şi pregătit un nume nou. Aşa-i sau nu, Grigori? Recunoaşte!

— E adevărat că de mult am vrut să supun înălţimii-voastre noul meu nume, înnobilat.

— Zi, care-i acela?

— Essbuketov.

— Şi nu ţi-e ruşine, nu ţi-e ruşine, Grigori? Un nume luat după articole de parfumerie! Şi te mai pretinzi om deştept! Îmi închipui cât ţi-ai bătut capul ca să-l născoceşti! Şi doar e scris pe sticluţe de parfum.

— Să-mi fie cu iertare, unchiule, îngânai în şoaptă, nu vezi că ai de-a face cu un prost, un tâmpit fără pereche?

— Ce să fac, frate dragă? ripostă şi unchiul în şoaptă. Toţi într-un glas mă asigură că e deştept şi că e plin de însuşiri alese...

— Dar trimite-l odată la plimbare, pentru Dumnezeu!

— Ascultă, Grigori! N-am timp acuma să mai stau de vorbă cu tine, crede-mă! se rugă unchiul cu glas umil, de parcă se temea până şi de Vidopleasov. Gândeşte-te şi tu, am eu timp să mă ocup de reclamaţiile tale acum? Zici că iar te-au jignit cu ceva? Bine: îţi dau cuvântul meu de onoare că mâine voi lămuri totul, dar acum du-te sănătos... Ia stai puţin! Ce face Foma Fomici?

— Se pregătea de culcare pentru odihnă. Mi-a poruncit că, dacă întreabă cineva de dumnealui, să răspund că în noaptea asta are de gând să-şi facă mai îndelung rugăciunea.

— Hm! Ei bine, poţi să pleci acum, poţi să te duci! Să vezi, Serioja, el e mereu prin preajma lui Foma, încât mă cam tem şi de el. De altfel, şi slugile de la conac tot din cauza asta nu-l prea au la inimă, că umblă cu pâra şi zâzania, şoptind vrute şi nevrute la urechea lui Foma. Acum a plecat cu binişorul, iar mâine parcă-l văd că mă pârăşte cu cine ştie ce! Or, tocmai izbutisem să aranjez cum e mai bine lucrurile, încât sunt aproape liniştit... Mă grăbeam să vin la tine. În sfârşit, sunt din nou cu tine! rosti el cu emoţie, strângându-mi mâna. Mărturisesc, dragul meu, că la un moment dat credeam că te-ai supărat de-a binelea şi vrei s-o ştergi. Am pus chiar să te păzească. În sfârşit, slavă Domnului că totul s-a terminat cu bine! Dar ce zici de Gavrila, cum s-a comportat adineauri? Chiar şi Falalei, ba şi tu – toţi deopotrivă! Ei acum, slavă Domnului, slavă Domnului! În sfârşit, vom sta de vorbă după pofta inimii. Faţă de tine pot să-mi descarc sufletul. Tu, Serioja, să nu pleci. Numai pe tine te am, pe tine şi pe Korovkin...

— Dă-mi voie, unchiule, aş vrea să ştiu şi eu ce anume ai aranjat, şi la ce mă pot aştepta după cele întâmplate? Mărturisesc că mă simt complet aiurit, pur şi simplu îmi plesneşte capul de durere.

— Dar al meu crezi că e teafăr? De vreo jumătate de an încoace, frăţioare, mi se învârte ca o morişcă, sărmanul meu cap! Dar acum, slavă Domnului, totul e în ordine!

Întâi şi întâi, am fost iertat, m-au iertat de tot, cu fel de fel de condiţii, bineînţeles; în schimb, aproape că nu mă mai tem de nimic. Şi pe Saşenka au iertat-o. Ce zici de Saşa, bravo ei!... Ce fetiţă, Saşa asta! O inimă înflăcărată! A cam întrecut măsura, dar are un suflet de aur! Sunt mândru de copila asta, Serioja! Fie ca harul Domnului s-o ocrotească pururea. Şi pe tine te-au iertat şi încă ştii cum? Poţi să faci tot ce pofteşti, să umbli prin toate încăperile şi prin parc, chiar de faţă cu oaspeţi – într-un cuvânt, tot ce pofteşti; numai cu o condiţie: să nu scoţi o vorbă mâine în prezenţa măicuţei şi a lui Foma Fomici; e o condiţie obligatorie, adică absolut niciun cuvânt – m-am jurat eu pentru tine –, ci doar să asculţi ce vorbesc cei mari... Am vrut adică să spun: să asculţi ce vorbesc ceilalţi. Spuneau că eşti încă prea tânăr. Nu te supăra, Serghei, dar eşti într-adevăr încă tânăr... Acelaşi lucru susţine şi Anna Nilovna...

Desigur, eram încă foarte tânăr şi am dovedit-o numaidecât, izbucnind de indignare la auzul acestor condiţii umilitoare.

— Ascultă, unchiule, strigai eu aproape sufocându-mă, să-mi spui un singur lucru ca să mă liniştesc: nu cumva mă aflu într-o adevărată casă de nebuni?

— Ei vezi, dragul meu, ai şi apucat-o pe panta criticii! Nu eşti în stare să te stăpâneşti, se întristă unchiul. De unde ţi s-a năzărit cu casa de nebuni? Fireşte, a fost o mică enervare de ambele părţi, şi asta-i tot. Dar n-ai să negi, dragul meu, că şi tu te-ai purtat cam prea de tot! Ţi-aduci aminte ce i-ai trântit – şi asta unui om, ca să zic aşa, de vârstă respectabilă!

— Asemenea oameni n-au vârstă respectabilă, unchiule.

— Aici, ai cam sărit peste cal, dragul meu! Asta aduce a liberalism! Nici eu nu mă dau în lături de la un liberalism raţional, ba chiar îmi place să fiu liber-cugetător, dar ceea ce spui tu acum întrece orice măsură. Pur şi simplu mă uimeşti, Serghei.

— Nu te supăra, unchiule, îmi recunosc vina, dar sunt vinovat faţă de dumneata. În ce-l priveşte însă pe Foma Fomici al dumitale...

— Poftim, chiar aşa – *al dumitale!* Nu trebuie să-l judeci prea aspru, dragul meu: e mizantrop din fire şi are o sensibilitate bolnăvicioasă, atâta tot! N-ai ce să pretinzi de la el. În schimb, e un suflet nobil, cel mai nobil dintre toţi oamenii câţi am cunoscut! N-ai fost chiar tu martor adineauri? Pur şi simplu, radia lumină. Că mai face din când în când tot felul de marafeturi şi bazaconii, nu merită atenţie. Cui nu i se întâmplă aşa ceva?

— Ba dimpotrivă, unchiule, aş vrea să ştiu cui i se întâmplă aşa ceva?

— Ei, şi tu, acum, o ţii una şi bună! Îţi lipseşte puţină bunătate şi mărinimie. Nu ştii să ierţi, Serioja!...

— Bine, bine, unchiule! Să lăsăm asta. Spune-mi, ai văzut-o pe Nastasia Evgrafovna?

— Da, frate, tocmai din cauza ei s-a stârnit toată tărăşenia asta. Uite ce-i, Serioja, şi în primul rând lucrul cel mai important: am hotărât cu toţii ca mâine să-l felicităm pe Foma de ziua naşterii, pentru că mâine e într-adevăr ziua lui de naştere. Saşurka e o copilă bună şi inimoasă, dar ea greşeşte; o să mergem cu toţii în grup, încă înainte de liturghie, cât mai devreme. Iliuşa îi va spune o poezie, să-i meargă drept la inimă – într-un cuvânt, să-l măgulească. Bine ar fi ca şi tu, Serioja, să vii să-l feliciţi împreună cu noi! Poate că în felul acesta te va ierta de tot. Căci tare bine ar fi să vă ştiu împăcaţi! Uită, frate, jignirea, că doar şi tu l-ai jignit... E un om foarte de treabă, şi merită tot respectul!

— Unchiule! unchiule! strigai desperat, pierzând orice răbdare, aveam de vorbit despre o chestiune cât se poate de importantă, iar dumneata... Ştii dumneata ce se petrece acum cu Nastasia Evgrafovna?

— Cum să nu ştiu, dragul meu! Dar ce te-a apucat? De ce zbieri aşa? Tocmai din pricina ei s-a şi stârnit adineauri

toată povestea. Deşi, la drept vorbind, nu chiar adineauri, ci mai de mult se stârnise. N-am vrut să-ţi spun despre asta până acum, ca să nu te sperii, pentru că ei voiau pur şi simplu s-o dea afară şi mi-au pretins s-o trimit acasă. Îţi închipui în ce situaţie eram... Dar acum, slavă Domnului! Acum totul e în ordine. Dumnealor, ca să vezi numai – ţie n-am să-ţi ascund nimic –, şi-au închipuit că sunt îndrăgostit de Nastenka şi vreau să mă căsătoresc cu ea; într-un cuvânt, că am apucat drumul pierzaniei, pentru că într-adevăr ar fi însemnat să merg la pierzanie: aşa mi-au explicat ei toţi... Şi uite, ca să mă salveze, adică, hotărâseră s-o alunge din casă. Toate astea le-a pus la cale mămiţica, dar mai cu seamă Anna Nilovna. Foma deocamdată tace. Acum însă i-am convins şi – trebuie să-ţi mărturisesc – am şi declarat că tu eşti de fapt logodnicul formal al Nastenkăi, în care scop ai şi sosit. Bineînţeles, aceasta i-a mai potolit oarecum şi deci ea va rămâne cel puţin deocamdată ca pentru un fel de încercare; principalul e că rămâne totuşi. Chiar şi tu ai crescut în ochii lor când am anunţat că ai venit s-o ceri în căsătorie. Mama cel puţin pare să se fi liniştit. Numai Anna Nilovna continuă să mârâie! Nici nu mai ştiu ce să născocesc ca să-i intru în voie. Şi ce vrea, ce urmăreşte această Anna Nilovna, zău nu ştiu!

— Unchiule, nici nu-ţi închipui în ce confuzie te afli! Păi ştii dumneata că Nastasia Evgrafovna pleacă mâine de aici, definitiv, dacă n-a şi plecat cumva până acum? Ştii dumneata că tatăl ei a venit anume ca s-o ia acasă? Că e un lucru hotărât definitiv, aşa cum mi-a spus ea astăzi personal şi în încheiere m-a rugat să-ţi transmit salutări – ştii dumneata asta ori nu ştii?

Unchiul a rămas în faţa mea încremenit, cu gura căscată. Mi s-a părut că un fior îi cutremură tot corpul şi un geamăt îi scăpă din piept.

Fără a pierde o clipă, m-am grăbit să-i relatez toată convorbirea mea cu Nastenka, cererea mea în căsătorie,

refuzul ei categoric, mânia ei împotriva unchiului pentru faptul de a mă fi chemat prin scrisoare; i-am explicat că ea speră ca prin plecarea ei să-l scape de această căsătorie cu Tatiana Ivanovna – într-un cuvânt, nu i-am ascuns nimic; ba chiar am îngroşat înadins culorile în tot ce era mai neplăcut în aceste ştiri. Am vrut să-l uluiesc pe unchiul meu, ca să-l determin odată la măsuri hotărâte şi, într-adevăr, l-am impresionat: el scoase un ţipăt şi-şi duse mâinile la cap.

— Unde-i, nu ştii? Unde este ea acum? rosti el, în sfârşit, pălind de frică. Iar eu, gugumanul, veneam încoace liniştit, convins că lucrurile s-au potolit şi totul s-a aranjat, adăugă el deznădăjduit.

— Nu ştiu unde o fi acum, dar adineauri, când s-a iscat gâlceava aceea, a fugit să te caute pe matale; voia să-ţi spună totul personal, în auzul tuturor. N-or fi lăsat-o să intre.

— Dar, bineînţeles, cum s-o lase! S-ar fi iscat un scandal! Ah, ce căpşor înfierbântat şi mândru! Şi unde vrea să plece, unde, unde? Dar şi tu eşti deştept, n-am ce zice! Şi de ce, adică, te-a refuzat. Prostii! Trebuia să faci în aşa fel, ca să te fi plăcut. De ce nu i-ai plăcut? Dar răspunde, pentru numele lui Dumnezeu, ce stai aşa, ca o buturugă?

— Ai milă, unchiule! Ce aş putea să răspund la asemenea întrebări?

— Dar nu se poate altfel! Tu trebuie, trebuie să te căsătoreşti cu ea. De ce te-am deranjat, punându-te să vii tocmai de la Petersburg? Tu trebuie s-o faci fericită! Ei vor s-o alunge de aici, dar când va fi soţia ta, nepoata mea bună – n-au cum s-o facă. Unde se va duce ea? Ce se va întâmpla cu dânsa? Să meargă guvernantă? Dar e o prostie să se angajeze guvernantă! Cu ce se va ţine acasă până când îşi găseşte un loc? Bătrânul are pe braţele lui nouă copii care mor de foame. Căci ea n-o să vrea să primească de la mine niciun ban, dacă pleacă din cauza acestor bârfeli murdare. Şi apoi cum s-o las să plece în asemenea

condiţii – e groaznic! Se va stârni aici un scandal monstru – ştiu eu. Leafa ei a fost luată înainte pentru nevoile familiei, căci ea îi întreţine. Să zicem că o recomand ca guvernantă la cineva, găsesc eu o familie de oameni cumsecade... Ba, pe dracu'! Unde găseşti acum asemenea oameni cumsecade cu adevărat cinstiţi şi onorabili? Bine, să zicem că s-ar găsi totuşi, că asemenea oameni există, la ce bun să încercăm mânia Domnului! Dar e şi primejdios, dragul meu: poţi avea încredere în oameni? Unde mai pui că un om sărac este totdeauna bănuitor; mereu i se pare că e nevoit să-şi plătească pâinea şi atenţia prin umilinţe! O vor jigni; ea este foarte mândră, şi atunci... Ei, da, ce se va întâmpla atunci? Dar dacă, peste toate astea, se mai leagă de ea vreun ticălos-seducător care s-o ademenească?... Ea îl va respinge, ştiu că-l va scuipa cu dispreţ, dar el tot o va jigni, nemernicul! Şi atunci, asupra ei se vor abate bănuieli, cinstea ei va fi umbrită... Simt că mă apucă ameţeala! O, Doamne, Dumnezeule!

— Unchiule! Iartă-mă, dar vreau să-ţi pun o întrebare, am zis eu cu un aer solemn, şi te rog să nu te superi, să nu mă înţelegi greşit, căci răspunsul la această întrebare poate rezolva multe; de altfel, aş avea chiar dreptul să-ţi cer acest răspuns, unchiule!

— Ce anume? Ce întrebare?

— Spune-mi, ca în faţa lui Dumnezeu, sincer şi deschis, cinstit: nu simţi cumva că eşti un pic îndrăgostit de Nastasia Evgrafovna şi ai dori să te căsătoreşti cu ea? Gândeşte-te că tocmai din cauza aceasta o alungă ei de aici.

Unchiul făcu un gest energic, vădind o stare încordată de maximă nerăbdare.

— Eu? Îndrăgostit de dânsa? Ce-i cu voi, aţi înnebunit cu toţii sau ce? Ori e o urzeală împotriva mea? Pentru ce atunci te-am chemat să vii, dacă nu pentru ca să le-o dovedesc că au căpiat cu toţii? De ce vreau să te însori cu ea? Eu? Îndrăgostit? De dânsa? Sunt nişte nebuni de legat!

— Dacă este aşa, unchiule, dă-mi voie să-ţi spun totul. Îţi declar solemn că nu găsesc nimic reprobabil în această presupunere. Dimpotrivă, ai face-o fericită, dacă o iubeşti cu adevărat, şi să dea Dumnezeu să fie aşa! Domnul să vă aibă în paza lui, să trăiţi în dragoste şi bună pace!

— Tu nu-ţi dai seama ce spui! exclamă unchiul aproape îngrozit. Mă mir că poţi vorbi despre asemenea lucru cu atâta sânge rece... Şi, în general, dragul meu, observ că eşti cam grăbit în toate – constat la tine această trăsătură! Nu ţi se pare că e absurd ceea ce susţii tu? Cum să mă însor cu ea când o privesc ca pe o fiică? Mi-ar fi ruşine chiar s-o privesc altfel, ar fi un mare păcat! Eu sunt un om bătrân, pe când ea – e un boboc! Chiar şi Foma mi-a explicat asta în asemenea cuvinte. Inima mea este plină de iubire părintească, iar tu îi dai mereu zor cu căsătoria! Poate că din recunoştinţă ea nu m-ar refuza, după aceea însă, toată viaţa m-ar dispreţui pentru că am profitat de acest sentiment de recunoştinţă. Aş duce-o la dezastru, aş pierde orice ataşament din partea ei! Păi eu sunt gata să-mi dăruiesc tot sufletul acestei copile scumpe! O iubesc ca şi pe Saşa, ba mai mult chiar, ţi-o mărturisesc. Saşa îmi este fiică de drept, după lege, iar Nastenka mi-a devenit fiică prin puterea dragostei mele. Am scos-o din mizerie. Am crescut-o. Katia, îngerul meu răposat, o iubea mult; mi-a lăsat-o cu limbă de moarte drept fiică. Am dat-o la învăţătură: ştie franţuzeşte, cântă la pian, citeşte cărţi şi câte şi mai câte... Ce zâmbet are! Ai observat, Serioja? Parcă ar râde de tine şi totuşi nu râde, ci, dimpotrivă, te iubeşte... Şi uite aşa, m-am gândit să vii la noi, s-o ceri în căsătorie; şi atunci ei se vor convinge că n-am niciun fel de planuri în privinţa ei şi vor înceta s-o mai bârfească, s-o ponegrească. Şi ar fi rămas atunci şi ea împreună cu noi în linişte, în tihnă, şi ce fericiţi am fi fost împreună! Amândoi parcă aţi fi propriii mei copii, amândoi aproape orfani, amândoi aţi crescut sub ocrotirea mea... V-aş fi iubit, ce mult v-aş fi iubit! V-aş fi închinat întreaga-mi viaţă şi nu m-

aş fi despărţit niciodată de voi; v-aş fi urmat oriunde! Ah, ce fericiţi am fi fost! Şi de ce oare oamenii sunt atât de răi, se hărţuiesc între ei, se urăsc unii pe alţii? Îmi vine uneori să le explic toate astea, să le desluşesc totul! Le-aş spune adevărul, curat, sincer, din adâncul inimii! O, Doamne, Dumnezeule!

— Da, unchiule, da, aşa este, exact cum spui dumneata, dar numai că ea m-a refuzat...

— Te-a refuzat! Hm!... Ştii, parcă presimţeam că o să te refuze, zise el îngândurat, dar nu! strigă din nou, nu-mi vine a crede! E cu neputinţă! Înseamnă că totul se duce de râpă! Poate că i-ai vorbit cumva stângaci sau imprudent, ai jignit-o poate; te pomeneşti că te-ai apucat să-i îndrugi complimente... Povesteşte-mi încă o dată cum s-au petrecut lucrurile, Serghei!

I-am repetat încă o dată, relatând totul în amănunt. Când am ajuns la momentul în care Nastenka exprima speranţa că prin plecarea ei l-ar salva pe unchiul de Tatiana Ivanovna, el surâse amar.

— Să mă salveze! să mă salveze până a doua zi!

— Nu cumva vrei să spui, unchiule, că te vei căsători cu Tatiana Ivanovna? strigai eu disperat.

— Dar cum altfel i-aş fi înduplecat ca Nastia să nu fie dată afară mâine? Chiar mâine fac cererea în căsătorie; mi-am dat cuvântul.

— Aşadar, te-ai decis, unchiule?

— Ce puteam să fac, ce altceva aş fi putut face, dragul meu? Mi se sfâşie inima, dar a trebuit s-o fac. Mâine prezint cererea în căsătorie; nunta va avea loc, aşa s-a hotărât, într-un cadru de familie, discret; de altfel, e şi mai bine într-un cadru de familie. Am să te rog să-mi fii cavaler de onoare. Ţi-am spus, mi se pare, că un timp nu vor întreprinde nimic împotriva ta. Ce să fac, dragul meu? M-au tot bătut la cap, cică: „Pentru copii va veni în casă toată averea ei!“ Fireşte, ce nu face omul pentru copiii lui? Vorba ceea, umbli şi cu capul în jos, şi cred că, în această

privinţă, ei judecă bine. Doar trebuie să fac măcar ceva şi pentru familie. N-o să rămân toată viaţa ca un trântor!

— Bine, unchiule, dar cum să te însori cu o nebună? m-am indignat eu, pierzându-mi cumpătul şi cu inima strânsă de durere.

— Ei, chiar aşa: nebună! Nu-i deloc nebună, ci, uite aşa, a trecut prin tot felul de nenorociri... Ce să fac, dragul meu, aş fi bucuros să fie una cu mintea întreagă... Dar lasă că şi dintr-astea ce pramatii se mai nimeresc! Să ştii însă că e tare bună la inimă, e foarte generoasă!

— Dumnezeule! Văd că te-ai şi împăcat cu acest gând! am izbucnit cu disperare.

— Spune-mi şi tu, ce altă soluţie puteam găsi? Că doar, pentru binele meu se străduiesc ei, şi apoi presimţeam mai de mult că, mai curând sau mai târziu, tot nu scap: mă vor sili să mă însor. Mai bine s-o fac acuma decât să mai am gâlceavă în casă. Am să-ţi spun, frate Serioja, cu toată sinceritatea; pe de o parte, suntşi bucuros. M-am hotărât, şi gata, cel puţin am scăpat de o povară – îmi voi recăpăta liniştea. Chiar şi acum veneam aici aproape împăcat cu desăvârşire. Aşa mi-e soarta, se vede! Principalul e că Nastia rămâne cu noi. Doar cu această condiţie am consimţit. Şi, când colo, aflu că ea din proprie iniţiativă vrea să fugă! Dar asta nu se va întâmpla niciodată! strigă unchiul izbind cu piciorul în podea. Ascultă, Serghei, adăugă el cu un aer hotărât, aşteaptă-mă aici, nu pleca nicăieri; mă întorc îndată.

— Dar unde te duci, unchiule?

— Poate că reuşesc s-o văd, Serghei; lucrurile se vor lămuri, crede-mă, se va lămuri totul şi... şi... te vei căsători cu ea – îţi dau cuvântul meu de onoare!

Unchiul ieşi repede din încăpere şi o luă spre parc, dar nu spre clădirea principală a conacului. L-am urmărit de la fereastră.

XII. Catastrofa

Am rămas singur. Eram într-o situaţie insuportabilă: fusesem refuzat şi totuşi unchiul voia să mă însoare aproape cu forţa. Gândurile mi-erau încâlcite. Mizincikov, cu propunerea lui, nu-mi ieşea din cap. Unchiul trebuia salvat cu orice preţ! M-am gândit chiar să-l caut pe Mizincikov şi să-i relatez totul. Dar unde s-o fi dus unchiul, totuşi? Mi-a spus chiar el că vrea să stea de vorbă cu Nastenka, dar a luat-o prin parc. Îmi trecu prin minte că au întâlniri secrete, şi un sentiment neplăcut îmi strânse inima. Mi-am amintit de cuvintele lui Mizincikov despre legătura lor tăinuită... Dar, după ce am mai reflectat o clipă, am respins cu indignare bănuielile mele. Unchiul nu era capabil de minciună: lucru evident. Neliniştea mea creştea cu fiecare clipă. Am ieşit, fără să-mi dau seama, în pridvor, apucând spre fundul parcului, pe aceeaşi alee pe care dispăruse unchiul. Luna răsărise. Cunoşteam parcul de-a lungul şi de-a latul şi nu-mi era teamă că mă voi rătăci. Apropiindu-mă de vechiul chioşc, situat pe malul heleşteului părăsit şi năpădit de mătasea-broaştei, mă oprii brusc locului, întrucât mi se păru că aud nişte voci venind din chioşc. Nu suntîn stare să-mi exprim sentimentul ciudat de necaz care pusese stăpânire pe mine! Eram convins că sunt ei doi, unchiul şi Nastenka, şi continuam să mă apropii, încercând să-mi liniştesc conştiinţa că merg cu paşii obişnuiţi şi nu mă furişez. Deodată, auzii clar un zgomot de sărut, urmat de nişte cuvinte înflăcărate şi imediat după aceea – un ţipăt ascuţit de femeie. În aceeaşi clipă, ieşi alergând din chioşc o femeie în rochie albă şi trecu vertiginos pe lângă mine ca o rândunică. Mi s-a părut chiar că-şi acoperea faţa cu mâinile, ca să nu fie recunoscută: mă zăriseră probabil din chioşc. Mare mi-a fost însă mirarea când în persoana cavalerului care apăru din chioşc în urma doamnei speriate – îl recunoscui pe

Obnoskin, pe Obnoskin care, după spusa lui Mizincikov, plecase de mult din Stepancikovo! La rândul său, şi Obnoskin, văzându-mă, se fâstâci groaznic: toată insolenţa lui dispăruse.

— Scuză-mă, dar... nu m-am aşteptat deloc să te întâlnesc, se bâlbâi el, zâmbind silit.

— Nici eu pe dumneata, i-am răspuns ironic, cu atât mai mult că te ştiam plecat.

— Ba nu... eu numai aşa... am condus-o puţin pe mămiţica. Îmi dai voie să mă adresez dumitale ca celui mai nobil om din lume?

— Cu ce anume?

— Există cazuri – şi cred că eşti de acord cu asta – când un om cu inimă nobilă este nevoit să se adreseze şi să apeleze la nobleţea sufletească a unui alt om, cu adevărat nobil... Sper că mă-nţelegi...

— Nu spera, pentru că nu înţeleg absolut nimic.

— Ai văzut-o, desigur, pe doamna, care se afla împreună cu mine în chioşc?

— Am văzut-o, dar n-am recunoscut cine este.

— A, n-ai recunoscut-o!... Această doamnă va deveni curând soţia mea.

— Te felicit. Şi cu ce aş putea să-ţi fiu de folos?

— Îţi cer un singur lucru: să nu divulgi taina că m-ai văzut aici cu această doamnă.

„Cine o fi fost, oare? reflectai intrigat, nu cumva...“

— Zău nu ştiu, i-am răspuns lui Obnoskin. Sper că nu-mi vei lua în nume de rău, dar nu pot să-ţi dau cuvântul...

— Ba nu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog, implora Obnoskin, înţelege situaţia mea: este un secret. Şi dumneata poate că vei fi logodnic, atunci şi eu, din partea mea...

— St! vine cineva!

— Unde?

Într-adevăr, la vreo treizeci de paşi de noi, abia observată, se profila umbra unui om în mers.

— E... E, probabil, Foma Fomici! şopti Obnoskin, tremurând din tot corpul. L-am recunoscut după mers. Dumnezeule! Auzi, şi alţi paşi de cealaltă parte! Ai auzit?... Adio! Mulţumesc şi... te implor...

Obnoskin dispăru. Peste un minut, răsări în faţa mea, ca din pământ, unchiul.

— Tu eşti, Serioja? mă strigă. Totul e pierdut! Totul e pierdut!

Am observat că şi el tremura din tot corpul.

— Ce anume e pierdut, unchiule?

— Să mergem! zise el cu respiraţia întretăiată şi, prinzându-mă de mână, mă târî după el. Dar tot drumul până la pavilion n-a scos o vorbă, şi nici pe mine nu m-a lăsat să deschid gura. Mă aşteptam la ceva cu totul neobişnuit şi aproape că nu greşisem. Când am intrat în odaia mea, i s-a făcut rău; era palid ca un cadavru. L-am stropit cu apă; „s-o fi întâmplat ceva groaznic, gândeam eu, de vreme ce un om ca dânsul a putut să leşine“.

— Unchiule, ce-i cu dumneata? l-am întrebat eu în sfârşit.

— Totul e pierdut, Serioja! Foma m-a surprins în parc împreună cu Nastenka şi chiar în clipa când o sărutam.

— O sărutai! În parc! am strigat, privindu-l uluit.

— În parc, dragul meu. M-a împins păcatul! Trebuia neapărat s-o întâlnesc. Voiam să-i spun, s-o conving în privinţa ta, adică. Ea mă aştepta de o oră pe banca aceea dărâmată, dincolo de heleşteu... Venea deseori acolo, când aveam ceva de vorbit.

— Deseori, unchiule?

— Deseori, dragul meu! În ultimul timp, ne întâlneam aproape în fiecare noapte. Se pare însă că ne urmăreau – de data asta sunt sigur, şi mai sigur sunt că Anna Nilovna a pus totul la cale. De la o vreme, am încetat să ne mai întâlnim; de vreo patru zile, nu ne-am văzut deloc acolo: şi uite că astăzi trebuia neapărat să stăm de vorbă. Vezi doar şi tu singur că trebuia neapărat: cum puteam să-i spun,

altminteri? Mă duc în speranţa s-o găsesc acolo şi, de fapt, mă aştepta de o oră: avea şi dânsa să-mi comunice ceva...

— Dumnezeule, ce imprudenţă! Ştiaţi doar că sunteţi urmăriţi!

— Era un moment critic, Serioja; trebuia să ne spunem multe. Ziua nu îndrăznesc nici măcar să mă uit la ea: stă cu ochii aţintiţi într-un colţ, iar eu mă uit dinadins în alt colţ, ca şi cum nici n-aş observa că există pe lume. Iar noaptea, ne întâlnim şi discutăm în voie...

— Ei, şi ce s-a întâmplat, unchiule?

— Nici n-am apucat să spun două vorbe, ştii, inima-mi bătea să-mi sară din piept, ochii mi se umpluseră de lacrimi; mă apuc s-o conving să se mărite cu tine, la care ea îmi spune: „Se vede că nu mă iubeşti, se vede că nu observi nimic“, şi deodată sare la pieptul meu, mă îmbrăţişează şi izbucneşte în plâns! „Eu, zice, numai pe dumneata te iubesc şi nu mă mărit cu nimeni. Te iubesc de mult, dar nici cu dumneata n-am să mă mărit, mâine plec la mânăstire.“

— Dumnezeule! chiar aşa a spus? Ei, şi după aceea, după aceea, unchiule?

— Deodată mă uit, şi ce-mi văd ochii, în faţa noastră – Foma! De unde naiba a răsărit? Să fi stat ascuns după vreo tufă, aşteptând să ne surprindă?

— Ticălosul!

— Am rămas încremenit! Nastenka o luă la fugă, iar Foma Fomici trecu pe lângă noi fără să scoată o vorbă, ba îmi făcu şi cu degetul în semn de ameninţare – îţi dai seama, Serghei, ce tărăboi va fi mâine?

— Bineînţeles, îmi închipui!

— Îţi dai seama, strigă el disperat, sărind de pe scaun, îţi dai seama că ei vor s-o piardă, s-o facă de ruşine, s-o dezonoreze; caută un pretext ca s-o împroaşte cu noroi şi pentru asta s-o dea afară; şi iată că l-au şi găsit! Spuneau doar că între noi ar exista legături nepermise! Tot ei, nemernicii, susţineau că şi cu Vidopleasov întreţine

asemenea relaţii! Toate erau scorneli de ale Annei Nilovna. Ce va fi acum? Ce se va întâmpla mâine? Crezi că Foma va povesti?

— Va povesti negreşit, unchiule.

— Dacă va povesti cumva, dacă va îndrăzni să povestească... zise el, muşcându-şi buza şi strângând din pumni, dar nu, nu cred! Nu va povesti, îşi va da seama... E un om cu inimă nobilă! O va cruţa...

— O va cruţa sau nu, am zis cu hotărâre, în orice caz e de datoria dumitale, unchiule, chiar mâine s-o ceri în căsătorie pe Nastasia Evgrafovna.

Unchiul rămase nemişcat, privindu-mă ţintă.

— Îţi dai seama, unchiule, că vei dezonora fata dacă vor afla povestea asta? Îţi dai seama că trebuie să preîntâmpini nenorocirea, şi cât mai repede posibil; că eşti dator să-i priveşti drept în ochi cu tot curajul şi cu toată mândria, s-o ceri în căsătorie de faţă cu toţi, trecând peste toate socotelile lor şi făcându-l pe Foma praf şi pulbere dacă rosteşte un singur cuvânt împotriva ei?

— Dragul meu! strigă unchiul, tocmai la asta mă gândeam venind încoace!

— Şi ce ai hotărât?

— Exact aşa şi irevocabil! Mă hotărâsem chiar înainte de a începe să-ţi povestesc!

— Bravo, unchiule!

Şi l-am strâns în braţe de bucurie.

Am stat mult de vorbă. I-am expus toate argumentele, demonstrând absoluta necesitate a căsătoriei lui cu Nastenka, fapt de care, de altfel, el însuşi îşi dădea seama mai bine decât mine. Dar pledoaria mea era cam agitată. Mă bucuram sincer pentru unchiul. Pe de altă parte, şi sentimentul datoriei îl îndemna să acţioneze, altminteri nu s-ar fi hotărât niciodată. Era un om care avea cultul datoriei şi-şi respecta cu sfinţenie obligaţiile. Şi totuşi nu-mi închipuiam deloc cum vor decurge lucrurile. Ştiam şi credeam orbeşte că unchiul nu va da înapoi de la ceea ce a

recunoscut odată ca fiind o îndatorire a lui; dar nu-mi venea a crede că va găsi destule puteri ca să se împotrivească celor din casă. Şi de aceea căutam să-l aţâţ cât mai mult, să-l determin să acţioneze, îndemnându-l cu toată înflăcărarea mea tinerească.

— Cu atât mai mult, continuam eu, cu cât acum totul e clarificat şi ultimele dumitale îndoieli s-au risipit! S-a întâmplat exact ceea ce n-ai prevăzut dumneata, deşi toată lumea observase şi îşi dăduse seama mai demult: Nastasia Evgrafovna te iubeşte! E posibil oare să admiţi, strigam din ce în ce mai înflăcărat, ca dragostea ei curată să se întoarcă împotriva ei, acoperind-o de ruşine şi dezonoare?

— Niciodată! Dar mă întreb, dragul meu, voi fi şi eu, în sfârşit, un om fericit? E cu putinţă oare? se bucura unchiul, îmbrăţişându-mă. Şi cum de s-o fi îndrăgostit de mine, şi pentru ce? Pentru ce? S-ar părea că nu am nimic deosebit... În comparaţie cu ea, sunt un om bătrân şi nu puteam să-mi închipui, zău nu mă aşteptam! Îngerul meu, îngeraşul... Ascultă, Serioja, adineauri m-ai întrebat dacă nu cumva suntîndrăgostit de ea: cu ce gând?

— Am văzut doar atâta, unchiule, că o iubeşti aşa cum nu se poate mai mult: o iubeai, şi totuşi nu erai conştient de acest lucru. Gândeşte-te! Mă chemi de la Petersburg ca să mă însori cu dânsa, şi numai pentru ca să-ţi devină nepoată şi astfel s-o ai mereu în preajma dumitale...

— Şi... mă ierţi pentru asta, Serghei?

— Mai încape vorbă, unchiule!...

Şi unchiul mă îmbrăţişă din nou.

— Ai grijă, deci, unchiule, toţi sunt împotriva dumitale: trebuie să te răzvrăteşti şi să acţionezi hotărât împotriva tuturor, şi fără cea mai mică amânare, chiar mâine.

— Da... da, mâine! repetă el, oarecum îngândurat, şi trebuie acţionat, ştii, cu bărbăţie, cu tot curajul, în chipul cel mai nobil, cu toată tăria sufletească... Exact, cu toată tăria sufletească!

— Să nu te laşi intimidat, unchiule!

— Nu mă las, Serioja! Un singur lucru: nu ştiu cum să încep!

— Nu te mai gândi la asta, unchiule. Ziua de mâine va hotărî totul. Astăzi caută să te calmezi, să te reculegi. Cu cât ai să te frământi mai mult, cu atât e mai rău. Iar dacă Foma deschide gura, îl dai imediat afară din casă şi-l striveşti ca pe un vierme.

— Dar nu s-ar putea cumva fără să-l dau afară? Eu, dragă Serioja, am hotărât să procedez aşa: chiar mâine mă duc la el, dis-de-dimineaţă, îi povestesc totul, uite, cum ţi-am povestit ţie; nu se poate ca el să nu mă înţeleagă; el este generos, cel mai nobil şi mai generos dintre oameni! Dar mă nelinişteşte un lucru: nu cumva mămiţica a şi prevenit-o pe Tatiana Ivanovna despre cererea mea în căsătorie pe care trebuia s-o fac mâine? Atunci ar fi mai complicat.

— Nu-ţi face griji cu Tatiana Ivanovna, unchiule.

Şi atunci i-am povestit scena din boschet cu Obnoskin. Unchiul a rămas foarte mirat. Nu i-am spus niciun cuvânt despre Mizincikov.

— Dar e fantasmagorică! O fiinţă fantasmagorică! strigă el. Sărmana de ea! Ei îi dau târcoale, vor să profite de naivitatea ei! Şi zici că Obnoskin era? Păi, îl ştiam plecat... Ciudat, tare ciudat! Sunt uluit, Serioja... Chiar mâine trebuie să cercetăm cum stau lucrurile şi să luăm măsuri... Dar eşti convins, eşti absolut convins că era Tatiana Ivanovna?

I-am răspuns că, deşi n-am văzut-o la faţă, am motive serioase să fiu încredinţat că era Tatiana Ivanovna.

— Hm! N-o fi vreo aventură cu una dintre slujnicele din curte, iar ţie ţi s-a părut că-i Tatiana Ivanovna? N-a fost cumva Daşa, fiica grădinarului? E o fetişcană şireată şi îndrăzneaţă! S-a observat că se pricepe la alde astea, de aceea o şi spun. Anna Nilovna a urmărit-o şi s-a convins... Dar nu se poate! Nu spunea chiar el că intenţionează să se însoare? Ciudat! Ciudat!

În cele din urmă, ne despărţirăm. L-am îmbrăţişat şi l-am binecuvântat pe unchiul. „Mâine, mâine, repeta el, se va hotărî totul, chiar înainte de a te fi trezit din somn; da, se va hotărî totul. Mă duc la Foma şi procedez cavalereşte: îi dezvălui ca unui frate bun toate ascunzişurile inimii mele, tot ce simt. Rămâi cu bine, Serioja. Du-te şi te culcă, ai obosit; în ce mă priveşte, cred că toată noaptea n-am să închid ochii.“

Unchiul plecă. M-am culcat îndată, frânt de oboseală, istovit de atâta zbucium. Fusese o zi grea. Nervii îmi erau zdruncinaţi şi, înainte de a adormi, am tresărit de câteva ori frământându-mă. Dar oricât de ciudate fuseseră impresiile mele la culcare, totuşi ciudăţenia lor avea să pălească definitiv în faţa felului original în care m-am trezit în dimineaţa următoare.

Partea a doua şi ultima

I. Urmărirea

Dormeam adânc, fără vise. Deodată am simţit că pe picioarele mele se lasă o greutate insuportabilă. Am scos un ţipăt şi m-am trezit. Se făcuse ziuă; soarele îmi inunda odaia cu săgeţi sclipitoare de lumină. Pe patul meu sau, mai bine zis, pe picioarele mele, şedea domnul Bahceev.

Nu încăpea nicio îndoială că era el. Trăgându-mi încetişor picioarele de sub el, m-am ridicat în capul oaselor şi l-am privit cu nedumerirea buimacă a omului trezit brusc din somn.

— Uite-l cum mă priveşte! strigă grăsanul. Ce te-ai holbat aşa? Scoală-te, flăcăule, scoală-te! De o jumătate de oră mă zbat să te trezesc; cască ochii mari!

— Dar ce s-a întâmplat? Cât e ora?

— Ora e cam matinală, e drept, dar Fevronia[lxxv] noastră n-a mai aşteptat să se facă ziuă şi a luat-o din loc. Scoală, plecăm în urmărire!

— Care Fevronia?

— A noastră, cea neroadă! A şters-o! Cu noaptea în cap! Am trecut pe la dumneata numai ca să te trezesc din somn, şi uite că mă căznesc de două ore! Scoală, nene, te aşteaptă şi unchiul. Ne-a făcut figura! Uite c-am ajuns la sărbătoarea cea mare, adăugă el cu enervare răutăcioasă în glas.

— Dar despre cine, despre ce este vorba? am întrebat eu nerăbdător, deşi cam începusem să mă dumiresc. Vorbeşti cumva despre Tatiana Ivanovna?

— Păi, de cine credeai? Taman de ea! Am tot spus, i-am prevenit – n-au vrut să mă asculte! Ca să ne pomenim acuma cu această felicitare de sărbătoarea cea aşteptată! E nebună după amoruri, numai la asta se gândeşte! Ptiu! Dar şi ăla, ăla, ce pramatie! Ăla cu barbişonul!...

— Mizincikov?

— Piei, drace! Dar vino-ţi în fire, omule; trezeşte-te odată, măcar întru cinstirea sfintei sărbători de astăzi! Se vede treaba că ai cam scăpat la băutură aseară, dacă ţi-e capul tulbure şi acum! Ce tot îndrugi despre Mizincikov? Cu Obnoskin a fugit, nu cu Mizincikov. Ivan Ivanîci Mizincikov e un om bine crescut şi cu scaun la cap; merge şi el cu noi în urmărire.

— Ce spui? am strigat eu săltându-mă în pat. A fugit cu Obnoskin?

— Măi, ce om sâcâitor! s-a necăjit burduhănosul, sărind din loc. Îi spui unui om cu învăţătură înaltă ce se întâmplă aievea, iar el se pierde în tot felul de îndoieli! Ei bine, flăcăule, dacă vrei să mergi cu noi, scoală-te, trage-ţi pantalonaşii, căci eu n-am timp de pălăvrăgeală; şi aşa am pierdut destul timp preţios cu tine!

Şi părăsi camera supărat foc.

Surprins de vestea uluitoare, am sărit din pat, m-am îmbrăcat în grabă şi am ieşit. Crezând că-l găsesc pe unchiul în aripa principală a conacului, unde părea că toată lumea doarme şi nu ştie ce se petrece afară, am urcat încetişor treptele pridvorului şi, dând să intru în vestibul, m-am pomenit faţă în faţă cu Nastenka. Era îmbrăcată la repezeală, într-un capot de dimineaţă sau, poate, rochie de casă. Avea părul încă nepieptănat: se vedea că tocmai sărise din pat şi aştepta pe cineva în vestibul.

— Spune-mi, este adevărat că Tatiana Ivanovna a plecat cu Obnoskin? mă întrebă ea cu glas întretăiat, palidă şi speriată.

— Aşa se pare. Îl caut pe unchiul; pornim în urmărirea lor.

— O! aduceţi-o mai repede înapoi! E pierdută dacă n-o aduceţi!

— Dar unde e unchiul?

— S-o fi dus la grajduri; i se pregăteşte trăsura. Eu îl aşteptam aici. Ascultă, spune-i din partea mea că vreau negreşit să plec chiar astăzi; sunt hotărâtă. Plec cu tatăl meu; de va fi posibil, plec chiar peste câteva ore. Acum, totul e pierdut! Totul e pierdut!

Spunându-mi asta, mă privea cu ochii pierduţi, rătăciţi, şi deodată izbucni în lacrimi. O ameninţa, se pare, o criză de isterie.

— Linişteşte-te! am încercat eu s-o calmez. Eu aş zice, dimpotrivă, că totul merge spre mai bine – ai să vezi... Ce-i cu dumneata, Nastasia Evgrafovna?

— Nu ştiu... nu ştiu ce-i cu mine, murmură ea sufocându-se şi strângându-mi mâinile fără să-şi dea seama. Spune-i...

În clipa aceea se auzi îndărătul uşii din dreapta un foşnet.

Speriată, ea îmi lăsă mâinile şi, fără să-şi fi isprăvit vorba, fugi pe scară sus.

Am găsit grupul întreg – adică pe unchiu-meu, pe Bahceev şi pe Mizincikov – în curtea din fund, lângă grajduri. O pereche de cai odihniţi erau înhămaţi la caleaşca lui Bahceev. Totul era gata pentru plecare şi mă aşteptau numai pe mine.

— Iată-l că vine! strigă unchiu-meu zărindu-mă. Ai auzit, dragul meu? adăugă el cu o expresie ciudată pe faţă.

Glasul, ochii şi toate mişcările lui trădau un amestec de teamă, de zăpăceală, dar şi o licărire de speranţă totodată. Îşi dădea seama că în viaţa sa intervine o schimbare radicală.

Mă puseră la curent imediat cu toate amănuntele. Domnul Bahceev, după o noapte de insomnie, porni de acasă dis-de-dimineaţă ca să apuce slujba utreniei la

biserica mânăstirii aflate numai la cinci verste de moşia lui. Când să cotească de pe şosea spre mânăstire, întâlni un docar care trecu în goana mare; în docar îi zări pe Tatiana Ivanovna şi pe Obnoskin. Tatiana Ivanovna părea plânsă şi cam speriată; văzându-l pe Bahceev, scoase un ţipăt, întinzându-şi mâinile spre el şi implorându-i parcă apărare – cel puţin astfel reieşea din relatarea acestuia: „...iar el, ticălosul cu barbişon, adăugă Bahceev, stă zgribulit, nici viu, nici mort; dar degeaba, drăguţule, nu te poţi ascunde!“ Fără a sta mult pe gânduri, Stepan Alexeici întoarse iar pe şosea, zorind în goana mare la Stepancikovo; îi trezi pe unchiul meu, pe Mizincikov şi, la urmă, şi pe mine. Hotărâră imediat să pornească în urmărirea fugarilor.

— Dar ce zici de Obnoskin, de Obnoskin... spunea unchiul, privindu-mă ţintă, ca şi cum ar fi vrut să-mi spună şi altceva, cine s-ar fi aşteptat!

— De la un mizerabil ca el te poţi aştepta oricând la cine ştie ce ticăloşie! strigă Mizincikov, revoltat la culme, şi se întoarse pe loc, ferindu-şi ochii de privirea mea.

— Ei, ce facem, pornim sau nu pornim? Ori aveţi de gând să stăm aici la taclale până ne apucă noaptea? ne somă domnul Bahceev, urcându-se în trăsură.

— Pornim, pornim! se grăbi să-l liniştească unchiul meu.

— Nu e rău că s-a întâmplat asta, unchiule, i-am şoptit eu. Să vezi ce bine se aranjează totul acum!

— Să nu zici vorbă mare, băiatule... Ah, dragul meu! când mă gândesc că acum pur şi simplu au s-o dea afară drept pedeapsă pentru că nu le-a reuşit combinaţia, înţelegi? E groaznic, pe cât pot să-mi dau seama!

— Dar bine, Egor Ilici, ne-am hotărât să stăm aici la şuşoteală sau ce naiba?! strigă iar domnul Bahceev. Să deshămăm, poate, căluţii şi să cerem mai bine o gustărică, până una-alta, ce ziceţi: n-ar fi cazul să luăm câte un păhăruţ de votcă, ai?!

Cuvintele acestea răsunară cu atâta mânie sarcastică, încât nu mai era chip să nu urmăm imediat îndemnul furios al domnului Bahceev. Repede ne urcarăm cu toţii în trăsură, şi caii porniră în goana mare.

Un timp, nimeni n-a scos o vorbă. Unchiul, din când în când, mă privea cu mult înţeles, evitând totuşi să vorbească cu mine de faţă cu ceilalţi. Uneori, cădea într-o îngândurare adâncă, pentru ca deodată să tresară, trezindu-se parcă din aţipeală şi să se uite neliniştit în jurul său. Mizincikov părea foarte calm, trăgea tacticos din trabuc şi se uita plin de demnitate, cu aerul omului jignit pe nedrept. În schimb, Bahceev se vânzolea pentru toţi. Mormăia sub nas, arunca indignat în jur nişte priviri nimicitoare; roşea, pufnea cu năduf, scuipa mereu într-o parte şi nu izbutea nicicum să se liniştească.

— Eşti sigur, Stepan Alexeici, că au luat-o spre Mişino? întrebă deodată unchiu-meu. Ar fi cam douăzeci de kilometri până acolo, adăugă el, adresându-mi-se mie; un sătuc prăpădit de vreo treizeci de suflete, de curând cumpărat de la foştii proprietari de un funcţionar din administraţia gubernială. Un cârcotaş fără pereche! Cel puţin aşa spunea lumea; poate că greşesc. Stepan Alexeici susţine că Obnoskin nu putea să plece decât acolo şi că acest funcţionar îl ajută.

— Dacă vă spun că acolo s-au dus! răbufni Bahceev aprinzându-se iar. Unde naiba în altă parte, decât la Mişino! Decât că acolo, la Mişino, cinevaşilea i-o fi spunând acum Mitka, nu Obnoskin! Trei ore încheiate am pierdut pălăvrăgind în curte!

— N-avea grijă, interveni Mizincikov, îi prindem.

— Da, îi prindem sigur! Crezi că stau să te aştepte pe tine! Caseta o ţinea doar în mână; s-a dus, să nu mai vorbim de ea!

— Linişteşte-te, Stepan Alexeici, linişteşte-te; îi ajungem din urmă, fii pe pace, zise unchiu-meu, n-au avut timp să pună la cale nimic – ai să vezi că aşa este.

— N-au avut timp să pună la cale! îl îngână furios domnul Bahceev. Ce nu apucă ea să facă, nu te uita că arată aşa de blândă! „E aşa de blândă, îi auzi înduioşându-se pe unii, e aşa de blândă şi cuminte!“ adăugă el cu glas subţiat, imitând, desigur, pe cineva. „A suferit atâta!“ Poftim ce blândă şi cuminte este! De cuminte ce este, pesemne, a luat-o razna nenorocita asta, arătându-ne călcâiele! Iar tu aleargă pe urmele ei cu limba scoasă de un cot, pornind cu noaptea în cap pe drumuri! Nu-i chip măcar să se roage omul în tihnă de ziua sfintei sărbători. Ptiu!

— Şi totuşi, nu-i o minoră, am zis eu, nu se află sub tutelă şi n-ai cum s-o readuci cu sila, dacă nu vrea să vină. Ce ne facem atunci?

— Aşa este, nici vorbă, încuviinţă unchiul. Dar sunt convins că o să vrea. Se întoarce, te asigur. I-a căşunat ei acum, aşa, aiurea... Cum ne vede însă că apărem, chiar ea va cere s-o ducem înapoi, garantez. Nu se poate, dragul meu, s-o lăsăm chiar aşa, la voia întâmplării, să cadă pradă unui nemernic; e de datoria noastră, ca să zic aşa...

— Nu se află sub tutelă! Auzi! se oţărî Bahceev, gata să mă sugrume. E proastă, nenişorule, dă în gropi de proastă ce este – nu că n-ai cum s-o întorci fiindcă nu se află sub tutelă. N-am vrut ieri să-ţi vorbesc despre ea, dar am intrat deunăzi din greşeală în camera ei, şi ce văd: juca singură ecoseza, cu pumnii pe şolduri şi admirându-se în oglindă! Şi gătită – ca în jurnalele de reclame! Ptiu! şi am plecat. Încă de atunci am prevăzut totul, de parcă i-aş fi citit pe frunte.

— De ce s-o judecăm cu atâta asprime? am încercat eu să atenuez cu oarecare sfială. Se ştie doar că Tatiana Ivanovna... nu-i complet sănătoasă... Sau, mai bine zis, că suferă de o manie... Singurul şi adevăratul vinovat este de fapt Obnoskin.

— Nu-i complet sănătoasă! Poftim de stai de vorbă cu el! se aprinse iar burduhănosul, roşu de mânie. Omul acesta

parcă s-a jurat să mă înfurie cu orice preţ! Încă de ieri şi-a pus în gând şi s-a jurat! E proastă, nene, ţi-o repet, e o proastă sadea, şi nu e cum vrei să spui dumneata, că, adică, nu e prea sănătoasă; din copilărie s-a scrântit visând la aventuri amoroase! Şi uite că acum calcă în strâchini; amorul acesta a dus-o până la ultima limită. Cât despre ăla cu barbişonul, nici numele nu vreau să i-l aud! Îmi închipui că a şi tulit-o cu bănişorii în buzunar, zur-zur-zur şi-şi râde pe sub mustaţă.

— Crezi într-adevăr că o părăseşte imediat?

— Păi sigur! Ce nevoie are să care cu dânsul o asemenea comoară? Ce să facă cu ea? Îi ia părăluţele, o lasă undeva în drum sub o tufă, urcă în trăsură, şi pe-aici ţi-e calea! Iară dumneaei să mai stea niţeluş sub tufă şi să miroasă floricele!

— Ei lasă, că prea exagerezi, Stepan, n-o fi chiar aşa! strigă unchiul. De altfel, nu înţeleg de ce te superi atâta? Mă şi mir chiar, uitându-mă la tine, Stepan. În definitiv, ce-ţi pasă?

— Dar eu ce sunt, om sau buturugă? N-am şi eu inimă, simţire? Te înfurii fără să vrei. Şi o spun, poate, de mila ei, din dragoste pentru om... Dracu' să mă ia! Ce nevoie era să mă abat din drumul meu? Ce caut eu aici? Ce-mi pasă mie? Mie, mie, ce-mi pasă?

Aşa se frământa şi se căina domnul Bahceev; dar eu nu-l mai ascultam, căci gândul mi-a fugit la aceea pe care o urmăream acum – la Tatiana Ivanovna. Iată pe scurt biografia ei, aşa cum am aflat-o ulterior din surse absolut sigure şi pe care este bine s-o cunoaştem pentru explicarea acestei aventuri. Rămasă din copilărie orfană, crescută într-o casă străină, neospitalieră, apoi fată săracă, pe urmă fată trecută de vârstă, tot săracă, şi, în sfârşit, fată săracă îmbătrânită, Tatiana Ivanovna, de-a lungul vieţii sale de mizerie, a băut o cupă plină până la refuz de necazuri, de amărăciuni şi umilinţe, de reproşuri pentru pâinea amară de la masă străină. Fire veselă de felul ei, receptivă şi

impresionabilă în gradul cel mai înalt, dar şi uşuratică, ea a răzbit, la început, cu chiu, cu vai, prin vicisitudinile sorţii, ba şi râzând uneori, zglobie şi veselă, cu o copilărească nepăsare; cu timpul însă, viaţa a reuşit s-o înfrângă. Încetul cu încetul, Tatiana Ivanovna deveni palidă şi slabă; se făcu irascibilă şi supărăcioasă; sensibilitatea ei căpătă tot mai des accente bolnăvicioase şi, în cele din urmă, căzu într-o stare de nesfârşită reverie, întreruptă numai de repetatele crize cu hohote de plâns isteric. Cu cât realitatea o lipsea mai mult de binefacerile vieţii, cu atât mai mult se refugia şi se consola în lumea închipuirilor sale. Cu cât mai evident şi fără putinţă de întoarcere piereau, ca în cele din urmă să dispară de tot, ultimele sale speranţe de căpetenie, cu atât mai îmbietoare şi mai îmbătătoare deveneau visurile ei niciodată realizabile. Bogăţii nemaiauzite, frumuseţe neofilită, logodnici eleganţi, bogaţi, cu titluri nobile, tot prinţi şi fii de generali, care îşi păstraseră pentru ea inimile într-o puritate austeră şi care mureau la picioarele ei de dragoste nemărginită, şi, în sfârşit, apărea *el* – *el*, întruchipând idealul ei de frumuseţe, toate perfecţiunile posibile, îndrăgostit şi pasionat, pictor, poet, fiu de general – toate laolaltă sau pe rând, toate acestea începură să i se năzară nu numai în visuri, ci aproape aievea. Raţiunea începu să-i slăbească, neputând rezista asaltului stupefiant al acestor visări tainice şi necontenite... Când, deodată, soarta îi mai jucă o festă, bătându-şi joc de ea definitiv. Într-un moment când se afla redusă la cea din urmă treaptă a umilirii, în cea mai apăsătoare şi tristă ambianţă, ca domnişoară de companie a unei doamne bătrâne, morocănoasă şi arţăgoasă, care o găsea vinovată de orice şi la fiecare pas, reproşându-i orice îmbucătură de pâine, orice zdreanţă purtată; ofensată de oricine ar fi vrut s-o facă, fără să aibă pe lume un suflet de om care s-o apere; strivită de apăsarea acestei vieţi de chin, dar în acelaşi timp transportată în lumea celor mai năstruşnice şi înflăcărate

fantezii – iată că primeşte deodată vestea morţii unei rude îndepărtate, ale cărei rubedenii mai apropiate muriseră de multă vreme (lucru despre care, datorită uşurinţei sale, nu se arătase niciodată curioasă să afle); această rudă era un om ciudat, care trăise ca un schimnic undeva foarte departe, într-un colţ de ţară singuratic, şi se ocupa discret de frenologie şi cămătărie. Şi iată că o avere imensă, ca prin minune, îi cade din cer şi se aşterne în sclipiri de aur la picioarele ei: Tatiana Ivanovna se dovedise a fi singura moştenitoare legală a acestei rude decedate. O sută de mii de ruble în argint i-au venit dintr-odată. Această ironie a sorţii i-a dat ultima lovitură. Cum să nu creadă, aşadar, această minte zdruncinată în visurile ei, când ele începeau să se adeverească? Nici nu-i trebuia mai mult sărmanei ca să-şi piardă şi ultima picătură de bun-simţ. Copleşită de fericire, ea se transportă cu totul în lumea ei fermecată de fantezii imposibile şi năluciri îmbietoare. S-au dus şi scrupule, şi îndoieli, şi stavile pe care le ridică realitatea cu legile ei riguroase şi precise ca doi ori doi! Cei treizeci şi cinci de ani ai săi şi visurile de o frumuseţe orbitoare, răceala tristă a toamnei sale şi toate splendorile neasemuite ale unei iubiri nemărginite, departe de a se exclude, sălăşluiau în făptura ei într-o bizară îmbinare. De vreme ce visurile i s-au împlinit o dată, de ce nu s-ar realiza şi altceva? De ce să nu apară şi *el*? Tatiana Ivanovna nu mai judeca, ci pur şi simplu credea. Dar în aşteptarea *lui* – a idealului, cavaleri şi logodnici de toate stările şi cinurile, cavaleri simpli, militari şi civili, grade de infanterie şi din garda imperială, demnitari şi poeţi, voiajaţi pe la Paris sau trăiţi numai la Moscova, cu sau fără barbă, cu sau fără barbişon, spanioli sau nespanioli (dar mai ales spanioli) – începură să i se năzărească, defilând zi şi noapte într-un convoi impresionant, stârnind la cei din jurul ei temeri grave; nu rămăsese decât un pas până la ospiciul de nebuni. Toate nălucirile acestea se îmbulzeau în jurul ei, într-un alai strălucit, plin de freamăt tulburător

şi îmbătat de dragoste. Şi aievea, în existenţa ei cea adevărată, lucrurile se petreceau în acelaşi chip fantastic: toţi acei asupra cărora îşi arunca privirea se îndrăgosteau de ea; oricine trecea pe lângă dânsa – era, fireşte, un cavaler spaniol; oricine se întâmpla să moară – murea negreşit, din dragoste pentru ea. Toate acestea, ca un făcut, îşi găseau confirmarea în ochii ei şi prin faptul că începură să-i dea târcoale oameni ca Obnoskin, Mizincikov şi zeci de alţi indivizi, mânaţi de acelaşi ţel. Deodată, toată lumea începu să-i intre în voie, s-o linguşească, s-o răsfeţe. Departe de sărmana Tatiana Ivanovna gândul că toate astea se întâmplă din pricina banilor ei. Era absolut convinsă că, la un semn magic, toată lumea devenise bună, veselă, drăguţă şi binevoitoare. *El* nu apăruse încă în carne şi oase; şi cu toate acestea nu putea fi nicio îndoială cum că *el* va apărea, viaţa de toate zilele devenise atât de plăcută, interesantă, îmbietoare, plină de felurite distracţii şi delicii, încât mai putea aştepta încă. Tatiana Ivanovna ronţăia zaharicale, culegea petalele plăcerilor, citea romane. Romanele, părăsite, de altfel, chiar de la primele pagini, îi aţâţau şi mai mult închipuirea. Nu mai era în stare să-şi continue lectura, transportată în lumea visurilor sale chiar de la primele pasagii de cea mai neînsemnată aluzie la dragoste, ba uneori de simpla descriere a localităţii, a încăperii, a toaletelor. Neîncetat i se aduceau podoabe noi, dantele, pălărioare, boneţele, panglicuţe, eşantioane, mulaje, desene, bomboane, flori, căţeluşe. Trei fete îşi petreceau zilele într-o cameră alăturată cosând neîncetat, iar domnişoara, de dimineaţă şi până seara, ba uneori şi noaptea, încerca tot felul de podoabe, învârtindu-se în faţa oglinzii. Părea mai întinerită şi se făcuse mai drăguţă de când îi venise această moştenire. Nici până astăzi n-am putut afla cum anume se înrudea cu generalul Krahotkin. Eram convins că rudenia aceasta fusese o născocire a generălesei, dornică s-o ia pe Tatiana Ivanovna sub aripa ei ocrotitoare şi s-o mărite cu unchiul meu.

Domnul Bahceev avea dreptate susţinând că zeul amorului o adusese pe Tatiana Ivanovna la ultima limită; şi ideea unchiului, la vestea dispariţiei ei cu Obnoskin, de a-i urmări ca s-o aducă înapoi, fie chiar şi cu forţa, nu era lipsită de raţiune. Incapabilă să trăiască fără tutela cuiva, sărmana fată ar fi căzut uşor pradă vreunui nemernic.

Trecuse de ora nouă, când am sosit la Mişino. Era un sătuc sărac, la vreo trei verste depărtare de drumul mare, şi ascuns într-un fel de groapă. Şase-şapte izbe ţărăneşti, înnegrite de fum, lăsate pe o rână şi abia acoperite cu paie înnegrite de timp, priveau triste şi amărâte la trecători. Nici urmă de grădiniţă sau de tufă nu se zărea la câteva sute de metri împrejur. Doar o singură salcie îşi lăsase crengile şi dormita deasupra unei băltoace verzui, socotită heleşteu. O asemenea reşedinţă, desigur, n-avea cum să facă o impresie prea plăcută Tatianei Ivanovna. Conacul boieresc era o clădire nouă de lemn, lungă şi îngustă, cu şase ferestre la rând şi acoperită în pripă cu paie. Funcţionarul-moşier de-abia se instalase aici ca să-şi gospodărească domeniul. Curtea nu era încă împrejmuită şi numai într-o parte se zărea un început de îngrăditură de nuiele, de pe care nu apucaseră încă să cadă frunzele veştede. Lângă acest gard se vedea docarul lui Obnoskin. Cădeam pe capul fugarilor ca trăsnetul din senin. Printr-o fereastră deschisă se auzeau strigăte şi plânsete.

Un băieţaş desculţ, pe care l-am întâlnit la intrare, o luă speriat la fugă. Chiar în prima odaie, pe un divan „turcesc“ îmbrăcat într-o husă de cit, fără spetează, şedea cu ochii înroşiţi de plâns Tatiana Ivanovna. Văzându-ne, scoase un ţipăt şi-şi acoperi faţa cu palmele. Lângă ea stătea în picioare Obnoskin, speriat şi jenat, mai mare mila. Se zăpăcise într-atât, încât se repezi să ne strângă mâinile, ca şi cum l-ar fi bucurat nespus sosirea noastră. Prin uşa întredeschisă spre odaia de alături, se zărea o rochie de damă: cineva trăgea cu urechea şi se uita printr-o

crăpătură nevăzută de noi. Gazdele nu apăreau: s-ar fi zis că lipseau de acasă; se ascunseseră cu toţii.

— Uite-o şi pe călătoarea noastră! ba îşi mai ascunde faţa cu mânuţele! strigă domnul Bahceev, pătrunzând odată cu noi în încăpere.

— Stăpâneşte-ţi entuziasmul, Stepan Alexeici! Nu crezi că e cam necuviincios, la urma urmei? Singur Egor Ilici are dreptul să vorbească în cazul de faţă, iar noi suntem cu totul străini aici, îl opri tăios Mizincikov.

Unchiul aruncă o privire severă domnului Bahceev, făcându-se că nici nu-l observă pe Obnoskin care se repezise să-i strângă mâna, se apropie de Tatiana Ivanovna, care continua să rămână cu faţa ascunsă, şi, cu vocea blândă şi plină de caldă compasiune, începu să-i vorbească:

— Tatiana Ivanovna! noi cu toţii te iubim şi te respectăm mult, şi de aceea am venit să aflăm intenţiile dumitale. Doreşti să vii cu noi la Stepancikovo? E ziua onomastică a lui Iliuşa. Mămiţica te aşteaptă cu nerăbdare, iar Saşenka şi cu Nastia, probabil, au plâns toată dimineaţa, regretând plecarea dumitale...

Tatiana Ivanovna ridică sfios capul, îl privi printre degete şi deodată, izbucnind în lacrimi, se aruncă de gâtul lui.

— Ah, luaţi-mă, luaţi-mă de aici, mai repede! îngăima ea printre lacrimi, mai repede, cât mai repede!

— S-a lăsat ademenită şi a sfeclit-o! strecură printre dinţi Bahceev înghiontindu-mă.

— Prin urmare, totul e limpede, zise unchiul sec, adresându-se lui Obnoskin aproape fără să-l privească. Tatiana Ivanovna, braţul dumitale. Pornim!

Îndărătul uşii se auzi un foşnet; uşa scârţâi şi se deschise mai mult.

— Totuşi, îndrăzni să intervină Obnoskin, uitându-se cu teamă spre uşa întredeschisă, dintr-un anumit punct de vedere... judecă şi dumneata, Egor Ilici... Atitudinea

dumitale în casa mea... Şi, în sfârşit, eu te salut, iar dumneata nici n-ai vrut să-mi răspunzi la salut, Egor Ilici...

— Ceea ce ţi-ai permis dumneata să faci în casa *mea*, domnule, a fost o faptă urâtă, a răspuns unchiul meu, uitându-se sever la Obnoskin, iar casa aceasta nici nu este a dumitale. Ai auzit doar: Tatiana Ivanovna nu vrea să mai rămână nicio clipă aici. Ce mai doreşti? Niciun cuvânt, ai auzit? Niciun cuvânt mai mult, te rog! Aş vrea să evit orice alte explicaţii; de altfel, va fi spre binele dumitale.

La aceste cuvinte, Obnoskin pierdu şi ultimele rămăşiţe de curaj, care-l făcuseră capabil să-şi formuleze cumva protestul atât de caraghios, şi îndrugă tot felul de nerozii.

— Să nu mă dispreţuieşti, Egor Ilici, începu el aproape în şoaptă şi gata să izbucnească în lacrimi de ruşine, întorcând mereu capul spre uşă, de teamă, probabil, să nu fie auzit acolo; nu sunt eu de vină, ci mămiţica. N-am făcut-o din interes, Egor Ilici, ci numai aşa; bineînţeles, am făcut-o şi din interes, Egor Ilici... Dar din porniri nobile, Egor Ilici: aş fi întrebuinţat capitalul cu folos.. Aş fi ajutat mulţi săraci... Am vrut să contribui şi eu la progresul culturii contemporane, ba visam chiar să înfiinţez o bursă la universitate... În felul acesta am vrut să-mi gospodăresc averea, Egor Ilici; să nu crezi că altceva a fost în gândul meu, Egor Ilici...

Ne simţirăm deodată foarte ruşinaţi cu toţii. Până şi Mizincikov se roşi şi-şi întoarse capul, iar unchiul păru atât de jenat, încât nu mai ştia ce să spună.

— Ei bine, ajunge, ajunge! zise el, în sfârşit. Linişteşte-te, Pavel Semionîci. Ce să-i faci! Cu oricine se poate întâmpla... Dacă vrei, frate, vino la noi să luăm masa împreună... Voi fi bucuros, bucuros...

Cu totul altfel se manifestă domnul Bahceev.

— Să înfiinţezi o bursă, hai? zbieră el furios. Nu prea se potriveşte cu felul dumitale un asemenea gest! Te cunosc eu: eşti gata să jecmăneşti pe primul întâlnit... N-are nici nădragi ca lumea şi, uitaţi-vă la el, vrea să înfiinţeze burse!

Poftim, cine vorbeşte! Vai de capul tău, pricopsitule! Cuceritor de inimi simţitoare! Dar unde-i, mă rog, scumpa dumitale mămiţică? S-a ascuns, desigur! Să nu-mi zici mie pe nume dacă nu stă pitită undeva în dosul perdelelor ori sub pat, de frică...

— Stepan, Stepan! strigă unchiul. Obnoskin se înroşi, gata să protesteze, dar înainte de a fi apucat să deschidă gura, uşa se căscă, şi Anfisa Petrovna în persoană, furioasă, cu ochii scăpărând şi cu faţa învineţită de răutate pătrunse în încăpere.

— Ce-i asta? strigă ea. Ce se petrece aici? Dumneata, Egor Ilici, dai buzna cu banda dumitale într-o casă onorabilă, sperii doamnele, faci aici pe stăpânul!... Cum se numeşte asta? Încă n-am căpiat, slavă Domnului, Egor Ilici! Iar tu, nătărăule! continuă ea să zbiere, năpustindu-se asupra fiului său, tu eşti gata să izbucneşti în lacrimi în faţa dumnealor! Mama dumitale este jignită în propria ei casă, iar tu stai cu gura căscată! Ce fel de tânăr cavaler eşti tu, după toate astea? Eşti o cârpă, nu cavaler, după toate astea!

Dispăruse şi gingăşia de mamă, şi ţinuta simandicoasă, şi manierele alese de ieri, dispăruse chiar şi lornionul. Acum, Anfisa Petrovna apărea în adevăratul ei chip de furie autentică.

Unchiul meu, de cum o văzu pe Anfisa Petrovna, se grăbi s-o ia la braţ pe Tatiana Ivanovna şi se îndreptă spre uşă. Dar Anfisa Petrovna i se puse îndată în cale.

— N-ai să ieşi aşa, Egor Ilici! începu ea din nou să turuie. Cu ce drept o sileşti pe Tatiana Ivanovna să meargă cu dumneata? Îţi pare rău că a scăpat din mrejele voastre murdare, în care aţi atras-o, dumneata, mămiţica dumitale şi idiotul de Foma Fomici! Ai fi vrut, desigur, să te însori dumneata însuţi cu ea, din interese meschine. Scuză-mă, dar aici în privinţa ei s-au plămădit gânduri mult mai nobile! Tatiana Ivanovna, văzând ce se pune la cale în casa voastră împotriva ei, că este sortită pierzaniei, singură şi-a

deschis sufletul în faţa lui Pavluşa. L-a rugat, ca să zic aşa, s-o salveze din mrejele voastre; a fost nevoită să fugă din casa voastră noaptea – uite cum stau lucrurile! Uite unde, în ce hal aţi adus-o! Aşa este, Tatiana Ivanovna? Iar dacă este aşa, cum îndrăzneşti dumneata să năvăleşti cu o bandă întreagă într-o casă nobilă de oameni onorabili şi să iei cu forţa pe o fată distinsă, fără să-ţi pese de strigătele şi lacrimile ei? Nu permit aşa ceva! Nu permit! N-am înnebunit încă!... Tatiana Ivanovna va rămâne aici, pentru că asta-i dorinţa ei! Să mergem, Tatiana Ivanovna, n-ai de ce să-i asculţi: ei sunt duşmanii dumitale, şi nu prieteni! Nu-ţi fie teamă, vino cu mine! Îi dau eu afară îndată!...

— Nu! nu! strigă speriată Tatiana Ivanovna, nu vreau, nu vreau! Ce fel de soţ va fi el? Nu vreau să mă mărit cu fiul dumitale! Nu-l vreau de soţ!

— Nu vrei? ţipă Anfisa Petrovna înăbuşindu-se de furie. Nu vrei? Ai venit aici, şi acum nu vrei? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să ne înşeli pe noi? În cazul acesta, cum de-ai îndrăznit să-i dai cuvântul, să fugi cu el noaptea, stăruind chiar dumneata, şi ne-ai băgat în încurcătură şi în cheltuieli? Fiul meu poate că a pierdut o partidă onorabilă din cauza dumitale! A pierdut, poate, o zestre de zeci de mii din cauza dumitale! Nu! Ai să plăteşti, chiar acum trebuie să plăteşti! Avem dovezi! Ai fugit noaptea...

Sfârşitul acestei tirade nu l-am mai ascultat. Cu toţii deodată l-am înconjurat pe unchiul şi am înaintat zid împotriva Anfisei Petrovna, răzbind afară. Trăsura a tras îndată în faţa pridvorului.

— Aşa procedează numai nişte oameni necinstiţi, nişte ticăloşi! zbiera Anfisa Petrovna din pragul uşii, ajunsă în culmea furiei. Vă reclam! Veţi plăti... Te duci într-o casă necinstită, Tatiana Ivanovna! Nu te poţi mărita cu Egor Ilici; chiar sub nasul dumitale el are o întreţinută, pe guvernanta aceea!...

Stăpânindu-şi mânia, palid, muşcându-şi buza, unchiul se grăbi s-o aşeze pe Tatiana Ivanovna în trăsură. Am

trecut de cealaltă parte a trăsurii, aşteptând momentul ca să mă urc şi eu; deodată, m-am pomenit însă cu Obnoskin, care m-a prins de mână.

— Îngăduie-mi cel puţin să mă bucur de prietenia dumitale! mi-a zis el, strângându-mi cu putere mâna. Avea faţa răvăşită de cea mai deplorabilă deznădejde.

— Cum adică, de prietenia mea? i-am zis eu punând piciorul pe scăriţa trăsurii.

— Aşa! Încă de ieri mi-am dat seama că eşti un om cult. Să nu mă judeci rău... Pe mine, de fapt, m-a îndemnat mămiţica, eu n-am niciun amestec. Înclinaţiile mele sunt mai mult pentru literatură – te asigur; iar toate astea sunt scorniri de ale mămiţicăi...

— Te cred, te cred, adio!

Ne aşezarăm cu toţii, şi caii porniră în galop. Ţipetele şi blestemele Anfisei Petrovna se auziră încă mult timp din urmă, iar la ferestrele casei se arătară la un moment dat nişte feţe necunoscute, privindu-ne cu o curiozitate sălbatică.

Acum, eram în trăsură cinci persoane, dar Mizincikov trecuse pe capră, cedându-şi locul domnului Bahceev, care era aşezat în faţa Tatianei Ivanovna. Tatiana Ivanovna se arăta foarte mulţumită de faptul că am scos-o de acolo, dar continua să lăcrimeze. Unchiul, pe cât se pricepea, căuta s-o consoleze. El părea trist şi îngândurat: se vedea că vorbele turbate ale Anfisei Petrovna despre Nastenka îl apăsau dureros şi greu pe inimă. De altfel, drumul de întoarcere s-ar fi încheiat în deplină linişte dacă nu l-am fi avut între noi pe domnul Bahceev.

Aşezat în faţa Tatianei Ivanovna, el nu-şi mai găsea astâmpăr; nu putea privi calm în faţa lui; mereu se răsucea pe locul său, roşea până la urechi, întorcea nişte ochi fioroşi; mai ales când unchiul începea s-o consoleze pe Tatiana Ivanovna, grăsunul părea că începe să clocotească şi mârâia ca un buldog întărâtat. Unchiul meu îl privea cu teamă. În sfârşit, Tatiana Ivanovna, observând dispoziţia

neobişnuită a vecinului său din faţă, îl privi ţintă de câteva ori; pe urmă îşi plimbă privirea pe feţele noastre, zâmbi şi deodată, apucându-şi umbreluţa, îl lovi graţios pe domnul Bahceev peste umăr.

— Nebunule! zise ea cu cea mai fermecătoare cochetărie şi îşi acoperi îndată faţa cu evantaiul.

Gestul acesta a fost ca o picătură ce a umplut peste margini paharul.

— Cu-u-um? răcni grăsunul. Ce-ai spus, madam? Acum m-ai ales pe mine drept ţintă!

— Nebunule! Nebunule! repeta Tatiana Ivanovna şi deodată izbucni în hohote, bătând din palme.

— Opreşte! strigă Bahceev vizitiului, opreşte!

Trăsura se opri. Bahceev dădu să coboare în grabă din trăsură.

— Dar ce-i cu tine, Stepan Alexeici? Încotro? strigă unchiul meu mirat.

— Îmi ajunge, sunt sătul până-n gât! a răspuns grăsunul, tremurând de indignare. Ducă-se naibii toată lumea asta! Sunt prea bătrân, madam, ca să mă ispiteşti cu amoruri. Mai bine rămân aici, în drum, să mor în linişte! Adio, madam „*Coman vu porte vu*?“[lxxvi]

Şi, într-adevăr, porni înainte pe jos. Trăsura îl urma la pas.

— Stepan Alexeevici! strigă în sfârşit unchiul, pierzându-şi răbdarea, nu face pe caraghiosul, ajunge, urcă-te în trăsură! Întârziem prea mult.

— N-aveţi decât să porniţi înainte! a răspuns Stepan Alexeevici sufocându-se de mers, pentru că din cauza obezităţii se dezvăţase să umble pe jos.

— Dă-i drumul la trap! strigă Mizincikov vizitiului.

— Ce faci, ce faci, opreşte!... dădu să strige unchiul, dar trăsura îşi luase zborul. Mizincikov nu greşise: rezultatul intervenţiei lui se văzu îndată.

— Stai! Stai! se auzi în urma noastră zbieretul disperat al lui Bahceev. Opreşte, tâlharule! Opreşte, asasinule!...

În sfârşit, grăsunul apăru, obosit, suflând greu, cu faţa transpirată, cu gulerul descheiat şi cu şapca în mână. Tăcut şi încruntat, se urcă în trăsură şi se aşează pe locul meu, pe care m-am grăbit să i-l cedez; astfel, n-o mai avea în faţă pe Tatiana Ivanovna, care în timpul acestei scene se prăpădea de râs, bătea din palme şi tot restul drumului nu putea să-l privească calmă pe Stepan Alexeevici. Acesta însă n-a mai scos niciun cuvânt şi cu încăpăţânare se uita tot timpul cum se învârteşte roata dinapoi a trăsurii.

Am ajuns la Stepancikovo pe la amiază. Coborând din trăsură, m-am dus direct în pavilionul meu, unde imediat apăru Gavrila cu ceaiul. M-am grăbit să-l descos pe bătrân asupra celor ce s-au mai petrecut între timp la conac, dar imediat apăru şi unchiul, poruncindu-i lui Gavrila să iasă.

II. Noutăţile

— Am trecut pe la tine numai pentru o clipă, începu el grăbit, ca să-ţi comunic… Am aflat totul. Niciunul dintre ei n-a fost astăzi la biserică, afară de Iliuşa, Saşa şi Nastenka. Se zice că mama a avut iar o criză groaznică de convulsii. I-au făcut frecţii; de-abia au readus-o în fire. Acum s-a luat hotărârea să mergem la Foma, m-au chemat şi pe mine. Dar nu ştiu, să-l felicit sau nu de ziua onomastică – e o chestiune importantă! Şi apoi, nici nu-mi închipui cum vor reacţiona ei la trăsnaia aceasta. E ceva îngrozitor, Serioja. Presimt parcă…

— Dimpotrivă, unchiule, m-am grăbit, la rându-mi, să-l liniştesc, totul merge de minune. Acum în orice caz nu poţi să te căsătoreşti cu Tatiana Ivanovna – e ceva, nu? Am vrut încă pe drum să ţi-o spun.

— Să zicem că aşa este, dragul meu, dar nu e ceea ce ar trebui să fie; harul Domnului, fireşte, s-a arătat în toate

astea, cum zici tu; dar nu mă gândesc la asta... Sărmana Tatiana Ivanovna! Ca să vezi ce istorii se pot întâmpla cu dânsa!... Mare ticălos e acest Obnoskin! De altfel, ce să mai vorbim despre el? Parcă n-aş fi făcut o ticăloşie asemănătoare şi eu dacă mă însuram cu ea?... Dar nu-i vorba despre asta... Ai auzit ce-a strigat adineauri despre Nastia mizerabila aceea de Anfisa?

— Am auzit, unchiule. Şi acum cred că îţi dai seama că trebuie neapărat să te grăbeşti.

— Negreşit, şi cât mai neîntârziat. A sosit momentul cel solemn. Numai că aseară nu ne-am gândit la un singur lucru, din pricina căruia m-am chinuit frământându-mă toată noaptea: va consimţi ea oare să se mărite cu mine? E o întrebare!

— Ce întrebare-i asta, unchiule? Doar ţi-a spus că te iubeşte...

— Aşa e, dragul meu, dar a şi adăugat îndată: „N-am să mă mărit niciodată cu dumneata“.

— Vai, unchiule! Aşa se spune totdeauna; de altfel, şi situaţia astăzi e cu totul alta.

— Aşa crezi? Nu, nu, dragă Serghei, chestiunea aceasta e foarte, foarte delicată! Hm!... Un lucru curios, totuşi: deşi m-am chinuit toată noaptea, inima nu înceta să-mi bată de fericire... Ei, te las, deocamdată; trebuie să mă grăbesc, căci mă aşteaptă acolo; suntîn întârziere. Am trecut pe la tine ca să schimbăm câteva vorbe. Dumnezeule mare! strigă el reîntorcându-se, am uitat să-ţi spun principalul! Ştii că i-am scris lui Foma?

— Când?

— Astă-noapte; iar dis-de-dimineaţă i-am trimis scrisoarea prin Vidopleasov. Am expus, dragul meu, totul pe două foi, i-am povestit de-a fir-a-păr, sincer, deschis, cinstit – într-un cuvânt, că trebuie, adică, negreşit, trebuie – mă înţelegi? – s-o cer pe Nastenka în căsătorie. L-am implorat să nu povestească despre întâlnirea noastră din parc şi, apelând la nobleţea lui sufletească, l-am rugat să

mă ajute intervenind pe lângă mămiţica. Nu m-am priceput, bineînţeles, să scriu în cuvinte frumoase, dar am scris din toată inima şi, ca să spun aşa, în cuvinte stropite cu lacrimi...

— Şi? Ţi-a dat vreun răspuns?

— Deocamdată nu; dar adineauri, când ne pregăteam să plecăm în urmărire, l-am întâlnit în antreu în ţinută de noapte, în papuci şi cu tichie pe cap – doarme totdeauna cu tichia pe cap – se ducea să ia puţin aer probabil. Nu mi-a adresat niciun cuvânt, nici nu s-a uitat la mine. I-am căutat ochii, aşa, de jos, – nimic!

— Unchiule, nu te încrede în el; nu te poţi aştepta din partea lui decât la cine ştie ce mârşăvie.

— Nu, nu, dragul meu, greşeşti! protestă unchiu-meu dând din mâini. Sunt sigur de el. De altfel, e ultima mea speranţă. Va înţelege el, îşi va da seama. E mofturos, arţăgos – nu zic ba; dar când are ocazia să-şi arate nobleţea sufletească, e de nerecunoscut, se luminează la chip ca o perlă... Exact ca o perlă. Spui aşa, fiindcă tu, Serghei, nu l-ai văzut niciodată în momentele lui de nobilă generozitate... şi totuşi, Dumnezeule! Dacă se apucă într-adevăr să-mi divulge taina de aseară... Ei bine, nici nu vreau să mă gândesc ce va fi atunci, Serghei! În cine să te mai încrezi atunci, ce mai rămâne atunci demn de crezare pe lumea asta? Nu, nu, este exclus ca el să facă asemenea ticăloşie. Eu nu merit nici să stau alături de el! Nu da din cap, dragul meu; este purul adevăr – nu merit!

— Egor Ilici! Mămiţica e îngrijorată în privinţa matale, se auzi de jos vocea neplăcută a domnişoarei Perepeliţîna, care apucase probabil să tragă cu urechea prin fereastra deschisă şi auzise toată conversaţia. Eşti căutat prin toată casa şi nu te putem găsi nicăieri.

— Vai de mine, am întârziat! Am dat de dracu'! se agita unchiul. Dragul meu, pentru numele lui Dumnezeu, te rog îmbracă-te şi vino numaidecât acolo! Doar pentru asta

venisem pe la tine, ca să te iau... Vin, vin, Anna Nilovna, vin îndată!

Rămas singur, mi-am adus aminte de întâlnirea mea cu Nastenka şi eram bucuros că nu i-am povestit nimic despre asta unchiului, căci l-aş fi indispus şi mai mult. Presimţeam o mare furtună şi nu vedeam cum va reuşi unchiul să treacă peste toate piedicile şi s-o ceară pe Nastenka în căsătorie. Repet: cu toate că eram absolut convins de nobleţea lui sufletească, fără să vreau mă îndoiam de reuşită.

Dar trebuia să mă grăbesc. Mă consideram dator să-i vin în ajutor şi de aceea m-am apucat îndată să mă schimb; dar cu toate eforturile mele să fiu gata cât mai repede, dorinţa de a mă prezenta cât mai corect îmbrăcat mă făcu să mai zăbovesc. Intră Mizincikov.

— Am venit să te iau. Egor Ilici te roagă să vii neîntârziat.

— Să mergem.

Eram gata îmbrăcat şi am pornit.

— Ce mai e nou pe acolo? l-am întrebat eu pe drum.

— Sunt adunaţi cu toţii la Foma, a răspuns Mizincikov. Contrar obiceiului, el nu pare să fie capricios astăzi, e cam îngândurat şi vorbeşte puţin, printre dinţi. L-a sărutat chiar pe Iliuşa, ceea ce a avut darul să-l entuziasmeze pe Egor Ilici. Mai deunăzi, înştiinţase prin Perepeliţîna să nu i se prezinte felicitări de ziua lui onomastică şi că a vrut numai să-i pună pe toţi la încercare... Bătrâna, deşi mereu duce la nas flaconul cu eter, pare liniştită, pentru că îl vede şi pe Foma liniştit. Despre istoria de adineauri, cu urmărirea, nimeni nu aminteşte niciun cuvânt, ca şi cum nimic nu s-ar fi întâmplat; tac cu toţii, pentru că tace Foma. Toată dimineaţa n-a lăsat pe nimeni să intre la el, cu toate că bătrâna, în lipsa noastră, l-a implorat în numele tuturor sfinţilor să treacă pe la dânsa ca să facă sfat, ba a încercat chiar să pătrundă în camera lui, zgâlţâind din răsputeri uşa; el însă se încuiase şi răspundea că se roagă

pentru tot neamul omenesc sau ceva în felul acesta. Cred că pune la cale o nouă urzeală: îl cunosc eu după expresia feţei. Cum Egor Ilici nu e în stare să desluşească nimic pe faţa lui, în clipa aceasta este entuziasmat de blândeţea lui Foma Fomici: ca un copil! Iliuşa cică i-a pregătit nişte versuri, iar pe mine m-au trimis să te aduc acolo.

— Dar Tatiana Ivanovna?

— Ce-i cu Tatiana Ivanovna?

— E şi dânsa acolo? Împreună cu ceilalţi?

— Nu; a rămas în camera ei, răspunse cu asprime Mizincikov. Se odihneşte şi plânge. I-o fi poate şi ruşine. Acuma mi se pare că e la dânsa... guvernanta aceea. Dar, ce-i asta? Parcă se apropie furtuna. Uită-te la cer!

— Da, vom avea furtună, încuviinţai eu, privind norul întunecat ce se întindea tot mai mult pe bolta cerului.

Tocmai urcam pe terasă.

— Ce zici de Obnoskin, ai? am adus vorba, neputându-mă stăpâni, ca să văd ce spune în privinţa asta Mizincikov.

— Să nu-mi aminteşti de el! Nici nu vreau să aud despre acest ticălos! strigă el, oprindu-se brusc, roşu ca racul şi bătând cu piciorul în pământ. Un prost! Un tembel! Să ratez din cauza lui o asemenea afacere extraordinară, să-mi văd compromisă ideea atât de strălucită! Ascultă: eu sunt un dobitoc, bineînţeles că n-am prins mişcarea – recunosc solemn tâmpenia mea şi poate că tocmai asta voiai să auzi: că-mi recunosc greşeala. Dar îţi jur, dacă s-ar fi priceput să ducă totul la bun sfârşit, l-aş fi iertat poate! Un neghiob, un nătărău fără pereche! Şi cum naiba sunt toleraţi în societate asemenea oameni! Păi, ăştia sunt buni de trimis în Siberia, în deportare, la ocnă! Ei bine, nu mă las! N-o să mă ducă ei! Acum cel puţin am căpătat experienţă şi vom mai vedea cine câştigă la urmă. Mi-a venit o altă idee... Cred că vei fi de acord că n-aş putea să renunţ numai pentru că un nerod oarecare mi-a furat ideea şi n-a ştiut s-o aplice? Ar fi şi nedrept! De altfel, această Tatiană trebuie neapărat să se mărite – aceasta e menirea

ei. Şi, dacă nimeni până acum n-a băgat-o într-un ospiciu, e o dovadă că ar putea fi încă luată de nevastă. Să-ţi spun ce idee mi-a venit...

— Ai să mi-o spui, probabil, mai târziu, îl întrerupsei eu, căci iată am şi ajuns.

— Bine, bine, mai târziu! răspunse Mizincikov, strâmbându-şi gura într-un zâmbet convulsiv. Acum... Dar încotro o iei? Ţi-am spus doar: direct la Foma Fomici! Vino după mine; n-ai mai fost la el. Ai să asişti la o nouă comedie... Aşa merge treaba aici – din comedie în comedie...

III. Onomastica lui Iliuşa

Foma ocupa două camere mari, splendide; până şi zugrăveala şi mobila erau mai frumoase decât în celelalte odăi. Un confort desăvârşit îl înconjura pe marele om. Pereţii erau îmbrăcaţi în tapiţerii noi, admirabile, perdele multicolore de mătase atârnau în faţa ferestrelor. Covoarele, oglinzile veneţiene, căminul, mobilierul comod şi elegant, totul atesta grijă şi o atenţie afectuoasă din partea gazdelor. Glastre cu flori înfrumuseţau pervazul ferestrelor şi măsuţele rotunde de marmură aşezate în faţă. În mijlocul cabinetului se afla o masă de scris imensă acoperită cu postav roşu, toată ticsită de cărţi şi manuscrise. Un serviciu de scris splendid, din bronz, cu sumedenie de peniţe îngrijite de Vidopleasov, avea menirea să demonstreze intensa activitate cerebrală a lui Foma Fomici. În treacăt fie spus, în cei aproape opt ani cât a stat aici, Foma n-a reuşit să scrie nimic cât de cât vrednic de menţionat. Mai târziu, după ce părăsi acest pământ pentru o lume mai bună, am cercetat manuscrisele rămase după el şi ne-am convins că toate erau nişte inepţii

nemaipomenite. S-a găsit, de pildă, începutul unui roman istoric a cărui acţiune urma să se petreacă la Novgorod în secolul al VII-lea; un poem monstruos: *Anahoretul în ţintirim*, scris în versuri albe; o poliloghie absurdă despre însemnătatea şi însuşirile ţăranului rus şi despre felul cum trebuie tratat; şi, în sfârşit, povestirea: *Contesa Vlonskaia*, din viaţa selectă mondenă, de asemeni neterminată. Altceva nimic. Şi când te gândeşti că acest Foma Fomici îl obliga pe unchiul meu să cheltuiască anual sume importante pentru cărţi şi reviste! Multe dintre ele însă rămâneau cu paginile netăiate, în timp ce eu, mai târziu, l-am surprins de multe ori pe Foma la lectura romanelor lui Paul de Kock[lxxvii], pe care le ascundea cu grijă de ochii vizitatorilor. În peretele din spate al cabinetului se afla o uşă cu geamuri, care dădea în curtea conacului.

Eram aşteptaţi. Foma Fomici şedea într-un fotoliu comod, îmbrăcat într-o redingotă cu poalele lungi până la călcâie, dar tot fără cravată. Părea într-adevăr cam tăcut şi îngândurat. La intrarea noastră, îşi arcui uşor sprâncenele şi mă privi scrutător. L-am salutat înclinându-mă, la care el mi-a răspuns cu o înclinare rezervată din cap, deşi destul de politicoasă. Bunica, văzând că Foma Fomici se arată atât de binevoitor, îmi adresă un zâmbet şi dădu de câteva ori din cap. Sărmana nici nu se aşteptase în dimineaţa aceea că odorul ei va primi atât de calm vestea despre „cazul“ cu Tatiana Ivanovna şi de aceea se bucura nespus, deşi de dimineaţă trecuse într-adevăr printr-o serie de crize şi de leşinuri. În spatele scaunului ei stătea ca de obicei domnişoara Perepeliţîna, cu buzele strânse într-o dungă subţire, frecându-şi mâinile osoase şi arborând un zâmbet acru şi răutăcios. Lângă generăleasă mai şedeau şi două bătrâne oploşite şi protejate ca fiind de familie bună de nobili scăpătaţi, veşnic tăcute. Mai erau acolo şi o călugăriţă pripăşită în dimineaţa aceea, precum şi o moşiereasă vecină, femeie în vârstă, la fel de tăcută, care de la slujba liturghiei venise s-o felicite pe generăleasă cu

ocazia sărbătorii. Mătuşa Praskovia Ilinişna se retrăsese undeva într-un colţ, privind cu nelinişte când la Foma Fomici, când la mămiţica. Unchiu-meu şedea într-un fotoliu, o bucurie vie îi strălucea în ochi. În faţa lui stătea Iliuşa într-o bluză roşie de sărbătoare, cu părul încârlionţat, drăguţ ca un îngeraş. Saşa şi Nastenka îl învăţaseră în ascuns nişte versuri, pe care urma să le recite spre bucuria tatălui său şi ca dovadă a succeselor la învăţătură. Unchiul aproape că lăcrăma de fericire: blândeţea neaşteptată a lui Foma, buna dispoziţie a generălesei, onomastica lui Iliuşa, poezia – toate acestea îl entuziasmaseră şi de aceea ceruse solemn să fiu chemat şi eu, ca să ia parte toată lumea la momentele acestea de fericire generală şi să aud şi eu recitarea lui Iliuşa. Saşa şi Nastenka, intrând în urma noastră, se opriră lângă Iliuşa. Saşa nu mai putea de râs şi în clipa aceea se simţea fericită ca un copil. Privind-o, începu să zâmbească şi Nastenka, deşi, în general, părea palidă şi deprimată. Era singura care o întâmpinase şi o liniştise pe Tatiana Ivanovna, întoarsă din călătoria ei şi la care stătuse până acum. Iliuşa, radios la culme, nu se putea reţine să nu râdă şi el privindu-şi învăţătoarele. Aveam impresia că tustrei pregătiseră o glumă plină da haz pe care urmau s-o joace... Cât p-aci era să uit de Bahceev. Acesta şedea pe un scaun ceva mai deoparte, tot supărat şi roşu la faţă, tăcut şi morocănos, îşi sufla mereu nasul şi în general oferea o privelişte destul de sumbră în cadrul acesta de sărbătoare familială. Pe lângă el ţopăia Ejevikin, care, de altfel, avusese grijă să treacă pe la toţi, sărutând mâna generălesei şi moşieresei musafire, şoptind ceva domnişoarei Perepeliţîna, acordându-i multă atenţie lui Foma Fomici – într-un cuvânt, era prezent peste tot. Aştepta şi el cu multă simpatie recitarea lui Iliuşa, iar la apariţia mea se repezi să mă salute cu numeroase plecăciuni, în semn de cel mai mare respect şi devotament.

Nu părea deloc că venise pentru a-şi apăra fiica şi a o lua de tot din Stepancikovo.

— Iată-l! a strigat bucuros unchiul zărindu-mă în uşă. Iliuşa a pregătit nişte versuri, dragul meu, ca să vezi ce surpriză neaşteptată! Sunt pur şi simplu uimit şi de aceea am trimis să te cheme ca să auzi şi tu recitarea lui... Aşază-te lângă mine! Să ascultăm. Foma Fomici, recunoaşte, frate, că tu i-ai povăţuit, ca să mă bucure pe mine, bătrânul! Jur că aşa este!

Faptul că până şi unchiul vorbea pe tonul acesta în încăperea lui Foma era, desigur, o dovadă că totul este în ordine. Spre nenorocirea lui însă, unchiul era incapabil de a ghici ceva după expresia feţei omului, cum s-a exprimat Mizincikov; iar uitându-mă la Foma, a trebuit să fiu de acord, fără să vreau, că Mizincikov avea dreptate şi că ne puteam aştepta la vreo ieşire din partea lui...

— Nu te gândi la mine, colonele, a răspuns Foma cu o voce slabă, cu aerul omului care iartă totul duşmanilor săi. Surpriza, bineînţeles, este lăudabilă: e o dovadă de sensibilitate şi bună creştere din partea copiilor dumitale. De altfel, şi versurile sunt folositoare, chiar şi pentru recitări... Personal însă, am fost preocupat de cu totul altceva în dimineaţa aceasta, Egor Ilici: am înălţat rugi... o ştii prea bine... Dar sunt gata să ascult şi versuri.

Între timp, l-am felicitat pe Iliuşa şi l-am sărutat.

— Fireşte, Foma, fireşte, scuză-mă! Uitasem... Deşi sunt convins de prietenia ta, Foma! Sărută-l încă o dată, Serioja! Uită-te ce băiat mare s-a făcut! Ei, hai, începe, Iliuşka! Despre ce este vorba? Probabil vreo odă solemnă din Lomonosov?

Şi unchiul se umflă în pene. De abia reuşea să stea locului de nerăbdare şi bucurie.

— Ba nu, tăticule, nu-i din Lomonosov, a precizat Saşenka, stăpânindu-şi cu greu râsul. Întrucât ai fost militar şi ai luptat împotriva duşmanului, Iliuşa a învăţat o poezie despre lupte... Asediul Pambei, tăticule.

— Asediul Pambei? Nu prea ţin minte! Ce fel de Pamba? Tu ştii, Serioja? Ceva eroic, probabil.

Şi unchiul arboră un aer şi mai solemn.

— Începe, Iliuşa! comandă Saşenka.

De nouă ani Pedro Gomez...[lxxviii]

începu Iliuşa cu glăsciorul lui limpede şi melodios, fără virgule sau puncte, cum spun de obicei copiii mici versurile învăţate pe de rost:

De nouă ani Pedro Gomez
Asediază cetatea Pamba
Hrănindu-se doar cu lapte.
Şi toată oastea lui don Pedro,
Cei nouă mii de castelani,
Respectându-şi jurământul
Nici pâine nu mănâncă,
Ci beau doar numai lapte.

— Cum? Ce-i asta? Cum vine asta, numai lapte? strigă unchiul privindu-mă nedumerit.

— Zi mai departe, Iliuşa, porunci Saşenka.

Zi de zi don Pedro Gomez
Îşi plânge neizbânda,
Ferindu-şi faţa în pelerină.
Începe, iată, anul zece.
Hainii mauri jubilează;
Iar din oastea lui don Pedro
N-au rămas în totul
Decât nouăsprezece oameni...

— Dar e o bazaconie! zise unchiul îngrijorat. Aşa ceva e cu neputinţă! Nu se poate să rămână numai nouăsprezece oameni dintr-o oaste întreagă, când de fapt fusese un corp întreg de armată! Ce-o fi însemnând asta, dragul meu?

Aici însă, neputând să se mai stăpânească, Saşa izbucni într-un râs sincer şi vesel de copil amuzat; şi, cu toate că nu prea era cine ştie ce de râs, nu se putea să nu râzi şi tu privind-o.

— Sunt nişte versuri hazlii, tăticule, strigă ea, bucurându-se grozav de născocirea ei ştrengărească. Aşa le-a scris poetul, anume ca să râdă toată lumea, tăticule.

— Aha! Versuri hazlii, vasăzică! se dumiri unchiul cu faţa înseninată, comice adică! De-aia mă uit eu... fireşte, fireşte – versuri glumeţe! Şi au mult haz, foarte mult haz; şi-a omorât oastea cu hrana de lapte, pe baza unui jurământ oarecare! De, cine l-a pus să facă asemenea jurăminte! Foarte spiritual, nu-i aşa, Foma? Să vezi, mămiţico, sunt nişte versuri comice, pe care uneori le scriu stihuitorii, nu-i aşa, Serghei, se scriu şi de-astea? Au haz! Ei, hai, Iliuşa, şi ce urmează mai departe?

Nouăsprezece oameni!
Don Pedro Gomez îi adună
Şi le spune: „Cei nouăsprezece!
Cu steagurile desfăşurate,
Sunând din trâmbiţe şi cornuri
În plesnet de chimvale,
Plecăm îndată de la Pamba!
Deşi n-am luat cetatea,
Dar putem jura cu toţii
Pe conştiinţă şi onoare,
Că niciunul n-am călcat
Jurământul dat:
Nouă ani de-a rândul
N-am mâncat altceva
Decât numai lapte!

— Ce guguman! Şi-a găsit consolarea! a intervenit iar unchiu-meu. Auzi, nouă ani n-a băut decât numai lapte!... Mare virtute, n-am ce zice! Mai bine le dădea câte un

berbec la fiecare, mânca şi el, şi oamenii, şi nu-i lăsa să moară! Foarte bine, admirabil! Văd, văd şi eu acuma: e o satiră sau... cum se mai spune – alegorie, nu-i aşa? Pe seama vreunei căpetenii străine, probabil, adăugă unchiul, uitându-se la mine cu ochii mijiţi şi cu sprâncenele încruntate într-un efort serios de gândire – cum crezi? Bineînţeles, e o satiră inofensivă, elegantă, care nu jigneşte pe nimeni! Admirabil! Admirabil! Şi mai ales elegantă! Ei hai, Iliuşa, continuă! Ştrengăriţelor, ştrengăriţelor! adăugă el uitându-se înduioşat la Saşa, iar pe furiş şi la Nastenka, care zâmbea îmbujorată la chip.

Încurajaţi de acest logos,
Cei nouăsprezece castelani,
Legănându-se pe cai,
Strigară cu glasuri istovite:
„Santo Iago Compostello!
Onoare şi glorie lui don Pedro!
Onoare şi glorie Leului Castiliei!“
Iar capelanul său, Diego,
Zise aşa printre dinţi:
„Dacă eu aveam comanda oastei,
Aş fi dat un jurământ
Să mănânc numai carne la frigare
Şi să beau numai pedro-himenez!“

— Ei, vedeţi! Ce v-am spus eu? strigă unchiul bucuros la culme. Un singur om deştept s-a găsit în toată oastea, dar şi ăla era un capelan! Ce înseamnă la ei capelan, Serioja, căpitan sau ce?

— Un călugăr, faţă bisericească, unchiule.

— A, da, da! capelan, capelan. Ştiu, îmi aduc aminte! am citit parcă despre aşa ceva în romanele scriitoarei Radcliffe. Sunt mai multe ordine, mi se pare... Benedictinii sau aşa ceva. Există benedictini?...

— Există, unchiule.

— Hm... Aşa mi-am zis şi eu. Mai departe, Iliuşa? Ce mai urmează? Admirabil, admirabil!

Auzind aceasta, don Pedro Gomez
A zis în hohote de râs:
„Să i se dea îndată un berbec barosan,
Căci a spus o glumă grozavă...“

— Şi-a găsit momentul să râdă! Mare guguman! Până şi lui însuşi i-a venit să râdă! Un berbec, hai? Deci aveau şi berbeci; şi de ce nu i-or fi mâncat? Ei, şi mai departe, Iliuşa! Admirabil, admirabil! Foarte spiritual!

— Păi, s-a terminat, tăticule!

— Aşa? S-a terminat! Într-adevăr, ce putea să mai urmeze după toate astea – nu-i aşa, Serghei? Foarte bine, Iliuşa! Ai spus-o admirabil! Sărută-mă, puiule! Dragul meu băiat! Dar cine a fost cu ideea: tu, Saşa?

— Ba nu, Nastenka. Într-o zi, am citit aceste versuri şi atunci Nastenka a spus: „Ce versuri caraghioase, să-l punem pe Iliuşa să le înveţe şi să le recite de ziua lui onomastică. Să vezi ce haz va fi!“

— Aşadar, ideea a fost a Nastenkăi? Îţi mulţumesc, îţi mulţumesc, bâigui unchiul roşindu-se brusc ca un copil. Sărută-mă încă o dată, Iliuşa! Sărută-mă şi tu, ştrengăriţo, zise el înduioşat, îmbrăţişând-o pe Saşenka şi uitându-se înduioşat în ochii ei.

— Aşteaptă, Saşurka, vei fi şi tu onomastică, adăugă el, neştiind parcă ce să mai spună de bucurie.

Mă adresai Nastenkăi, întrebând-o cine este autorul versurilor?

— Da, da! Ale cui sunt versurile? se agită unchiu-meu. Trebuie să le fi scris un poet inteligent, nu-i aşa, Foma?

— Hm!... făcu Foma.

În tot timpul recitării un zâmbet batjocoritor nu dispăru o clipă de pe buzele lui.

— Nu-mi mai aduc aminte, răspunse Nastenka, sfios, uitându-se la Foma Fomici.

— Le-a scris domnul Kuzma Prutkov, tăticule, şi au fost publicate în *Sovremennik*! sări Saşenka.

— Kuzma Prutkov! Nu cunosc, mormăi unchiu-meu. Pe Puşkin îl cunosc!... De altfel, se vede că este un poet capabil, nu-i aşa, Serghei? Şi mai ales cu însuşiri nobile – e limpede! Poate chiar şi ofiţer... Bravo lui! Şi ce revistă grozavă este *Sovremennik*! Trebuie să ne abonăm negreşit dacă are asemenea colaboratori... Îmi plac poeţii! Buni băieţi! Orice îţi descriu în versuri! Ţii minte, Serghei, am cunoscut la tine, la Petersburg, un scriitor. Avea şi un nas cu totul deosebit... Zău!... Ce-ai spus, Foma?

Foma Fomici, pe care-l umfla tot mai mult râsul, începu să chicotească.

— Nu, nimic, aşa... N-am spus nimic... zise el cu aerul că-şi stăpâneşte cu greu râsul. Continuă, Egor Ilici, continuă! Îmi spun părerea mai târziu... Uite şi Stepan Alexeici ascultă cu plăcere despre cunoştinţele dumitale cu literaţii din Petersburg...

Stepan Alexeevici, care tot timpul a stat deoparte, dus pe gânduri, ridică brusc capul, se făcu roşu la faţă şi se răsuci înciudat în fotoliu.

— Te poftesc, Foma, să nu te legi de mine, ci să mă laşi mai bine în pace! zise el aruncând lui Foma o căutătură furioasă a ochilor săi mici, injectaţi de sânge. Nu mă interesează literatura dumitale! Să-mi dea Dumnezeu sănătate, mormăi el sub nas, încolo să-i ia naiba pe toţi... Cu scriitorii lor cu tot... Ia, nişte voltairieni!

— Cine, scriitorii sunt voltairieni? se amestecă Ejevikin ajungând imediat lângă domnul Bahceev. Ai spus un mare adevăr, Stepan Alexeevici. Şi Valentin Ignatici a binevoit să se exprime la fel mai deunăzi. Şi pe mine m-a numit voltairian, zău! Şi când te gândeşti că n-am scris aproape nimic... Vorba ceea, nici cât negru sub unghie. Şi tot

domnul Voltaire este de vină! Cam aşa se-ntâmplă la noi totdeauna.

— Uite că aici chiar n-ai deloc dreptate! obiectă unchiul cu importanţă. E o mare greşeală! Voltaire a fost un scriitor cu limba ascuţită, care îşi bătea joc de superstiţii şi de prejudecăţi; dar voltairian n-a fost niciodată! E o scornire a duşmanilor săi. Şi de ce, mă rog, s-au legat de bietul om?...

Se auzi iar chicotul veninos al lui Foma Fomici. Unchiul îl privi cu îngrijorare şi vădit stânjenit.

— Să vezi, Foma, mă gândeam, de fapt, la chestiunea revistelor, a zis el încurcat în dorinţa de a repara impresia. Tu, Foma, ai avut perfectă dreptate când spuneai deunăzi că trebuie să ne abonăm. Şi eu cred că trebuie să ne abonăm! Hm... într-adevăr, revistele răspândesc cultura! Altminteri, ce fel de fiu al patriei vei fi dacă nu te abonezi la reviste? Nu-i aşa, Serghei? Hm!... Da!... Să luăm, de pildă, *Sovremennik*... Cred însă că ştiinţele cele mai tari, Serioja, se cuprind în revista cea groasă, cum îi zice? Aia în copertă galbenă...

— *Otecestvennîe zapiski*, tăticule.

— Aşa, exact, *Otecestvennîe zapiski*, o denumire excelentă[lxxix], Serghei, nu-i aşa? Întreaga patrie, ca să zicem aşa, stă şi scrie acolo... Ce scop nobil! O revistă foarte folositoare! Şi ce groasă este! Încearcă de scoate o diligenţă ca aceasta! Şi ce de-a ştiinţe, să-ţi sară ochii din cap, nu alta... Mă opresc într-o zi – văd tomul; îl iau din curiozitate, îl deschid şi pe loc citesc trei pagini, ce să vă spun – am rămas cu gura căscată! Găseşti acolo lămuriri despre tot ce vrei: şi ce vasăzică o măturǎ, o lopată, un ciubăr şi câte şi mai câte! Eu credeam că măturа este măturǎ; ciubărul este ciubăr! Da' de unde! Ciubărul, după părerea ştiinţei, nu-i deloc ciubăr, ci o emblemă sau mitologie[lxxx], sau aşa ceva, nu mai ţin minte ce anume, dar ceva de felul acesta... Ca să vezi! Peste tot pătrunde ştiinţa!

Nu ştiu ce anume se pregătea să facă Foma Fomici după această nouă reflecţie a unchiului, dar am văzut că în clipa aceea apăru Gavrila şi rămase în prag, cu capul în piept.

Foma Fomici îl privi cu înţeles.

— E gata, Gavrila? întrebă el cu glas muiat, dar hotărât.

— Gata, să trăiţi! răspunse trist Gavrila şi oftă adânc.

— Mi-ai pus în căruţă şi bocceluţa?

— Am pus-o.

— Aşadar, eu sunt gata! zise Foma şi dădu să se ridice încet din fotoliu. Unchiul îl privea uimit. Generăleasa sări din locul ei, uitându-se speriată în jurul său.

— Dă-mi voie acum, colonele, începu Foma cu multă demnitate, să te rog să-ţi întrerupi deocamdată expunerea aceasta foarte interesantă cu privire la ciuberele literare; o vei continua şi fără mine. Iar eu, *luându-mi rămas-bun de la voi pentru totdeauna*, aş vrea să vă spun câteva cuvinte de adio...

Uimirea şi teama îi cuprinseră pe toţi cei de faţă.

— Foma! Foma! Da' ce-i cu tine? Unde vrei să pleci? strigă în sfârşit unchiul.

— Vreau să plec din casa dumitale, colonele, rosti Foma cu glasul cel mai calm. Am hotărât să plec unde m-or duce ochii şi de aceea am tocmit cu banii mei personali o căruţă simplă, ţărănească. Am în căruţă acum bocceluţa mea: nu este mare: câteva cărţi preferate, două schimburi de rufe – şi atât! Eu sunt un om sărac, Egor Ilici, dar în ruptul capului n-aş lua acum un ban de la dumneata, necum aurul dumitale pe care l-am refuzat ieri!

— Dar, pentru Dumnezeu, Foma, ce înseamnă asta? strigă unchiul mai alb ca varul.

Generăleasa scoase un ţipăt şi, întinzându-şi implorator braţele, se uită la Foma Fomici cu disperare. Domnişoara Perepeliţîna sări s-o susţină. Bătrânele oploşite rămaseră înlemnite pe locurile lor. Domnul Bahceev se ridică greoi de pe scaunul său.

— Haiti, începe comedia! şopti lângă mine Mizincikov.

În aceeaşi clipă se auziră bubuituri îndepărtate de tunet; se apropia furtuna.

IV. Izgonirea

— M-ai întrebat, mi se pare, colonele, „ce înseamnă asta?“ rosti solemn Foma, savurând oarecum impresia de nelinişte şi de consternare generală. Întrebarea dumitale mă uimeşte! Explică-mi atunci, la rândul dumitale, cum poţi *dumneata* să mă priveşti acum drept în ochi? Explică-mi această enigmă psihologică de ultim moment privind capitolul neruşinarea omului, ca să plec cel puţin îmbogăţit cu noi cunoştinţe asupra perversităţii genului uman.

Unchiul însă nu era capabil să scoată nicio vorbă: se uita la Foma cu gura căscată, cu ochii holbaţi, înspăimântat şi distrus.

— Dumnezeule! Ce grozăvii! gemu domnişoara Perepeliţîna.

— Îţi dai seama, colonele, continuă Foma, îţi dai seama că dumneata acum trebuie să mă laşi să plec fără să-mi pui întrebări? În casa dumitale, chiar şi eu, un om în vârstă şi cu scaun la cap, încep să mă tem serios de moralitatea mea. Crede-mă că orice întrebare în această privinţă nu va duce decât la dezvăluirea neruşinării dumitale revoltătoare.

— Foma! Foma!... prinse glas unchiu-meu şi pe frunte îi apărură broboane reci de sudoare.

— Iată de ce, dă-mi voie să spun aceste câteva cuvinte de rămas-bun şi de urare – ultimele cuvinte pe care le rostesc în casa dumitale, Egor Ilici. Faptul s-a consumat şi urmările lui nu mai pot fi îndreptate. Cred că mă înţelegi la ce anume mă refer. Dar te implor în genunchi: dacă în inima dumitale a rămas măcar o singură scânteie de

moralitate, stăpâneşte-ţi patimile! Şi dacă focul nimicitor n-a cuprins încă întregul edificiu, pe cât îţi stă cu putinţă stinge incendiul!

— Foma! Te asigur că te înşeli! strigă unchiul meu revenindu-şi treptat şi presimţind cu groază deznodământul.

— Stăpâneşte-ţi patimile, continuă Foma cu acelaşi glas solemn, ca şi cum nici n-ar fi auzit exclamaţia unchiului, caută de te înfrânge. „Dacă vrei să învingi omenirea toată, începe prin a te învinge pe tine însuţi.“ Iată principiul meu de totdeauna. Dumneata eşti moşier; ar trebui să străluceşti ca un diamant pe domeniile dumitale; şi totuşi, ce exemplu oribil de nestăpânit dezmăţ oferi supuşilor dumitale! M-am rugat pentru dumneata nopţi întregi şi am tremurat cuprins de fiorii credinţei, silindu-mă să aflu fericirea dumitale. Şi n-am găsit-o. N-am găsit-o, fiindcă fericirea stă în virtute...

— Dar e peste putinţă, Foma, l-a întrerupt iar unchiul meu. Ai înţeles totul greşit şi vorbeşti fără să ştii...

— Aşadar, adu-ţi aminte că eşti moşier, reluă Foma fără să ţină seama de exclamaţia unchiului. Să nu-ţi închipui cumva că trândăvia şi plăcerile sunt singura menire a proprietarului de moşie. O idee periculoasă, care te duce la pierzanie! Nu trândăvie, ci grijă datorează el Domnului, ţarului şi patriei! Moşierul trebuie să muncească, să muncească, şi să muncească, la fel ca şi cel din urmă dintre ţăranii săi!

— Să mă apuc să ar eu, vasăzică, pământul în locul ţăranului? mormăi Bahceev, şi eu sunt moşier...

— Mă adresez acum vouă, slujitorilor casei, continuă Foma întorcându-se către Gavrila şi către Falalei, care tocmai apăruse în uşă, iubiţi-vă stăpânii şi îndepliniţi voinţa lor cu supunere şi blândeţe, şi vă veţi bucura de dragostea lor. Iar dumneata, colonele, fii bun şi drept cu ei. Şi ei au chip de om – chipul Domnului, ca să zic aşa, chipul celor mici încredinţat dumitale de către ţar şi patrie.

E o mare datorinţă pentru dumneata, dar şi meritul îţi va fi mare!

— Foma Fomici! Drăguţule! Ce ţi-ai pus în gând? strigă deznădăjduită generăleasa, gata să leşine de spaimă.

— Cam asta ar fi – nu? conchise Foma, fără a da vreo atenţie generălesei. Acum câteva amănunte de ordin mărunt, să zicem, dar sunt necesare, Egor Ilici! În lunca Harinskaia nici până astăzi fânul dumitale n-a fost cosit. Nu mai poate aştepta. Te sfătuiesc, coseşte-l fără nicio întârziere. Ascultă ce-ţi spun...

— Dar, Foma...

— Aveai de gând, ştiu bine, să tai pădurea din parchetul Zîreanovski; să n-o faci – un alt sfat pe care ţi-l dau. Păstrează-ţi pădurile, fiindcă pădurile ţin umezeala pe suprafaţa pământului... Păcat că ai făcut aşa târziu însămânţările de primăvară; nu înţeleg cum a fost posibil să faci atât de târziu însămânţările de primăvară!...

— Dar bine, Foma...

— Dar ajunge şi cu astea! Toate n-ai cum să le spui şi nici nu e momentul! Am să-ţi trimit nişte instrucţiuni scrise într-un caiet special. Ei, şi acum, adio, adio tuturor. Dumnezeu să vă binecuvânteze şi să vă aibă în paza lui. Te binecuvântez şi pe tine, copilul meu, se adresă el direct lui Iliuşa, şi să te aibă Dumnezeu în grija lui, ferindu-te de otrava dăunătoare a viitoarelor tale pasiuni! Te binecuvântez şi pe tine, Falalei; uită de komarinskaia!... Şi pe voi, pe toţi... Să vă amintiţi din când în când de Foma... Să mergem, Gavrila! Ajută-mă să mă urc în căruţă, bătrâne.

Şi Foma se îndreptă spre uşă. Generăleasa scoase un ţipăt sfâşietor şi se repezi după el.

— Nu, Foma! Nu te voi lăsa să pleci aşa! strigă unchiul şi, ajungându-l din urmă, îl apucă de braţ.

— Aşadar, vrei să mă ţii cu forţa? întrebă Foma cu trufie.

— Chiar şi cu forţa, Foma! răspunse unchiu-meu tremurând de emoţie. Ai vorbit prea mult aici ca să pleci

fără nicio explicaţie! N-ai înţeles bine – ai răstălmăcit greşit scrisoarea mea, Foma!...

— Scrisoarea dumitale! ţipă Foma aprinzându-se brusc ca şi cum ar fi aşteptat clipa aceasta ca să explodeze – scrisoarea dumitale! Iat-o, poftim scrisoarea dumitale! Poftim! Rup în bucăţi această scrisoare, scuip pe această scrisoare! Calc în picioare scrisoarea dumitale şi, făcând aceasta, îmi îndeplinesc datoria cea mai sfântă faţă de umanitate! Iată ce fac eu, dacă mă obligi cu forţa la explicaţii! Priveşte! Priveşte! Priveşte!...

Şi bucăţi de hârtie sfâşiată zburară prin toată camera.

— Dar n-ai înţeles bine, Foma, ţi-o repet! striga unchiul din ce în ce mai palid. Îmi ofer mâna, Foma, îmi caut fericirea...

— Mâna! Ai sedus această fată şi mă duci în eroare oferindu-i mâna; căci te-am văzut aseară cu dânsa, în parc, sub tufe!

Generăleasa mai scoase un ţipăt şi căzu istovită în fotoliu. Se iscă o larmă nemaipomenită. Sărmana Nastenka şedea albă ca varul. Înspăimântată, Saşenka îmbrăţişă pe Iliuşa, tremurând ca de un acces de friguri.

— Foma! strigă unchiul înnebunit. Dacă vei divulga această taină, vei face fapta cea mai mârşavă din lume!

— Da, divulg această taină, ţipa la rându-i Foma, şi voi face fapta cea mai nobilă! Sunt trimis de Dumnezeu însuşi ca să înfierez păcătoşenia oamenilor! Sunt gata să mă urc pe acoperişul de paie al unei case ţărăneşti şi să strig de acolo despre fapta dumitale scârnavă spre ştiinţa tuturor moşierilor din împrejurimi şi a tuturor trecătorilor!... Da, să ştiţi cu toţii că noaptea trecută l-am surprins cu această domnişoară ce pare atât de nevinovată, în parc, sub tufişuri!...

— Vai, ce ruşine! chiţcăi domnişoara Perepeliţîna.

— Foma! Nu-ţi săpa groapa singur! strigă unchiul cu pumnii strânşi şi cu ochii scăpărători.

— ...Iar dumnealui, ţipa înainte Foma, dumnealui, speriat că l-am văzut, a îndrăznit să mă atragă cu o scrisoare mincinoasă – pe mine, omul cel mai cinstit şi drept –, să mă fac complicele lui, acoperindu-i crima, da, crima!... Căci dintr-o tânără fată cinstită şi nevinovată dumneata ai făcut...

— Încă un cuvânt jignitor la adresa ei – şi te omor, Foma, îţi jur că te omor!...

— Rostesc acest cuvânt, căci dintr-o fată cinstită şi nevinovată ai izbutit să faci făptura cea mai destrăbălată!

Nici nu-şi sfârşi Foma ultimul cuvânt, şi unchiul îl înşfăcă, îl întoarse roată împrejur şi-l izbi cu toată puterea de uşa cu geamuri care dădea din cabinetul lui Foma în curtea conacului. Lovitura a fost atât de puternică, încât uşile închise se dădură de perete şi Foma, rostogolindu-se de-a dura peste cele şapte trepte de piatră, rămase lungit în curtea conacului. Geamurile sparte se împrăştiară ţăndări pe treptele peronului.

— Gavrila, ia-l de acolo! strigă unchiul palid ca un mort, urcă-l în căruţă şi în două minute să dispară din Stepancikovo!

Nu ştiu ce socoteli şi-o fi făcut Foma Fomici, dar la un asemenea deznodământ în orice caz nu se aşteptase, desigur.

Mi-ar fi greu să descriu tot ce a urmat în primele clipe după această figură. Ţipătul sfâşietor al generălesei răsturnată în fotoliu; încremenirea domnişoarei Perepeliţîna în faţa acestei reacţii neaşteptate a blândului şi supusului până atunci Egor Ilici; ah-urile şi vai-urile băbătiilor; spaima Nastenkăi, aproape leşinată, în jurul căreia se agita tatăl ei; Saşenka înnebunită de frică; unchiul care se plimba tulburat, cu paşi mari, prin cameră, aşteptând să-şi revină din leşin maică-sa; în sfârşit, plânsul nepotolit al lui Falalei, care îşi căina stăpânii – toate acestea ofereau o privelişte de nedescris. Trebuie să mai adăugăm că în clipa aceea se dezlănţui şi o furtună

groaznică, cu tunete şi fulgere înspăimântătoare, aproape neîntrerupte, revărsând o ploaie torenţială ale cărei picături mari şi dese răpăiră în geamuri.

— Ce mai sărbătoare! murmură domnul Bahceev plecând capul şi desfăcându-şi nedumerit braţele.

— E rău că s-a întâmplat aşa! îi şoptii eu tulburat de asemenea la culme, dar cel puţin Foma a fost alungat în sfârşit şi nu se mai întoarce.

— Mămiţico! Ţi-ai venit în fire? Ţi-e mai bine? Acum poţi să mă asculţi în sfârşit? întrebă unchiu-meu oprindu-se în faţa fotoliului bunicii.

Bătrâna înălţă capul, îşi împreună mâinile pe piept şi, cu o înfăţişare imploratoare, se uita la fiul ei, pe care nu-l văzuse încă niciodată atât de mânios.

— Mămiţico! continuă el, paharul s-a umplut, ai văzut. Aş fi vrut să-ţi spun totul în alt fel de împrejurări, dar ceasul a bătut şi nu se mai poate amâna nimic! Ai auzit calomnia, ascultă acum şi justificarea. Mămico, o iubesc pe această domnişoară cu suflet nobil şi ales, o iubesc de mult şi voi rămâne cât voi trăi statornic în dragostea mea. Ea îi va face fericiţi pe copiii mei şi îţi va fi o fiică respectuoasă. De aceea, acum, în faţa dumitale, în prezenţa rudelor şi prietenilor mei, cad la picioarele ei şi o rog să-mi facă nemărginita onoare de a fi soţia mea!

Nastenka tresări, apoi tot sângele îi năvăli în obraz şi sări din fotoliu. Generăleasa îl privi un timp pe fiul său, neînţelegând parcă ce i se spune şi deodată, cu un ţipăt disperat, se aruncă în genunchi în faţa fiului său.

— Egoruşka, dragul meu, adu-l înapoi pe Foma Fomici! strigă ea disperată. Adu-l înapoi îndată! Căci de nu, până diseară mor fără dânsul!

Unchiul înlemni, văzând-o în genunchi pe bătrâna lui mamă, totdeauna atât de tiranică, capricioasă şi neînduplecată. Un simţământ de durere se oglindi pe faţa lui; în sfârşit, venindu-şi în fire, se repezi s-o ridice şi s-o reaşeze în fotoliu.

— Întoarce-l pe Foma Fomici, Egoruşka! continua să se roage bătrâna. Întoarce-l înapoi, dragul meu! Nu pot trăi fără el!

— Mămico! strigă îndurerat unchiul, dar n-ai auzit ce ţi-am spus chiar acum? Nu pot să-l readuc pe Foma – înţelege asta! Nu pot şi nu am dreptul după calomnia lui murdară şi ticăloasă asupra acestui înger al cinstei şi virtuţii. Înţelege, mamă, că eu sunt dator, mi-o cere onoarea să apăr şi să reabilitez virtutea calomniată! Ai auzit: cer mâna acestei domnişoare şi te implor să ne dai binecuvântarea ta.

Generăleasa se smulse din locul ei şi se aruncă în genunchi în faţa Nastenkăi.

— Fata mea! Scumpa mea! ţipă ea. Nu te mărita cu el! Nu te mărita, ci roagă-l, drăguţo, să-l aducă înapoi pe Foma Fomici! Scumpa mea, Nastasia Evgrafovna! Îţi las tot ce am ţie, îţi dăruiesc totul dacă nu te măriţi cu el. N-am irosit încă totul, mai am nişte bănuţi de la răposatul meu. Îţi dau totul ţie, drăguţa mea, îţi dăruiesc totul; şi Egoruşka îţi va mai dărui, numai să nu mă trimiţi vie în mormânt, convinge-l să-l întoarcă pe Foma Fomici!...

Mult timp ar fi ţipat încă şi ar fi îndrugat cine ştie ce bătrâna, dacă Perepeliţînaşi toate pripăşitele nu s-ar fi repezit cu plânsete şi suspine s-o ridice de jos, revoltate că stă în genunchi în faţa unei guvernante. Nastenka de-abia se ţinea pe picioare de spaimă, iar Perepeliţîna a început chiar să plângă de răutate.

— O vei omorî pe mămiţica dumitale, striga ea unchiului meu, o vei omorî! Iar dumneata, Nastasia Evgrafovna, nu se cădea s-o învrăjbeşti pe mămica cu fiul dumneaei; şi Dumnezeu nu îngăduie aşa ceva...

— Anna Nilovna, ţine-ţi gura, strigă unchiul, am răbdat destul!...

— Şi eu am răbdat destule din partea dumitale. Ce tot îmi scoţi ochii cu sărăcia mea? E uşor să jigneşti o orfană! Nu sunt încă sclava dumitale! Suntşi eu fată de locotenent-

colonel! Nu mai rămân o clipă în casa dumitale, nu mai rămân... Chiar astăzi!...

Dar unchiul n-o mai asculta: apropiindu-se de Nastenka, îi luă cu adoraţie mâna.

— Nastasia Evgrafovna! Ai auzit cererea mea? a zis el privind-o cu durere, aproape cu disperare.

— Nu, Egor Ilici, nu! Să lăsăm mai bine chestiunea asta, a răspuns Nastenka la rândul ei, ajunsă în ultimul grad de descurajare. N-are niciun rost, îngână ea strângându-i mâinile şi plângând amarnic. După cele de aseară te-ai hotărât la asta... Dar este ceva imposibil, vezi doar şi singur. Am greşit, Egor Ilici... Am greşit amândoi... Te voi păstra în amintire toată viaţa ca pe un binefăcător al meu, blând şi cu sufletul cel mai nobil şi... mă voi ruga veşnic pentru dumneata!...

Glasul ei se înecă în lacrimi. Bietul unchiu-meu presimţise, probabil, acest răspuns; nici n-a mai încercat să stăruie pentru a o convinge... O asculta aplecat spre dânsa şi ţinând-o de mână, tăcut, zdrobit. Lacrimi de durere apărură şi în ochii lui.

— Încă ieri ţi-am spus, continuă Nastia, că nu pot să-ţi fiu soţie, vezi doar: nu mă vor în casa dumitale... Mi-am dat seama de mult, am presimţit-o; mămiţica dumitale nu ne va binecuvânta... Nici *ceilalţi*. Iar dumneata, chiar dacă nu te vei căi mai pe urmă, fiindcă eşti omul cel mai generos din lume, vei fi nefericit din cauza mea cu firea dumitale prea bună...

— Bine ai spus, Nastenka, cu *firea dumnealui prea bună!* Exact, *e prea blajin!* Bine ai vorbit, Nastenka, bine! o susţinu bătrânul ei tată, care stătea de cealaltă parte a fotoliului ei. Aşa este. E tocmai cuvântul care trebuia spus.

— Nu vreau să fiu cauza vrăjmăşiei şi zâzaniei în casa dumitale, continuă Nastenka. Nu te îngriji de soarta mea, Egor Ilici. Nimeni nu-mi va face niciun rău... Mă întorc la tatăl meu... chiar astăzi... Şi de aceea să ne luăm rămas-bun chiar acum, Egor Ilici...

Şi sărmana Nastenka izbucni iarăşi în plâns.

— Nastasia Evgrafovna! Se poate oare ca acesta să-ţi fie ultimul cuvânt? bâigui unchiu-meu privind-o cu cea mai cumplită desperare. O singură vorbă să-mi spui, şi jertfesc totul pentru dumneata!

— E ultimul ei cuvânt, Egor Ilici, ultimul, se grăbi să intervină iar Ejevikin. Şi ţi-a explicat totul foarte bine, încât nici eu, drept să-ţi spun, nu m-am aşteptat s-o potrivească atât de bine. Eşti un om de omenie şi de o bunătate nemăsurată, Egor Ilici, exact, de o bunătate nemăsurată; şi ne-ai făcut o mare cinste, o mare, mare cinste!... Dar noi nu suntem de seama dumitale, Egor Ilici. Dumitale îţi trebuie o logodnică, Egor Ilici, care să fie şi bogată, şi de neam, şi frumoasă, şi glas să aibă, şi care să se plimbe prin conacul dumitale împodobită cu diamante şi pene de struţ... Atunci poate că şi Foma Fomici s-o lăsa mai moale, s-o îndupleca... şi te-o binecuvânta! Iar pe Foma Fomici adu-l înapoi! Degeaba, degeaba l-ai jignit în felul acesta! Căci el a vorbit cu gând bun, din prea mare înflăcărare... Căci şi dumneata, mai târziu, vei spune că a vorbit cu gând bun – ai să vezi! Un om cum nu se poate mai vrednic. Acum însă, ce se întâmplă cu el, îl udă ploaia... Întoarce-l mai bine chiar acum... căci tot va trebui să-l aduci înapoi...

— Să-l aduci! Să-l aduci înapoi! strigă generăleasa. El, dragul meu, te sfătuieşte bine!...

— Aşa este! continuă Ejevikin. Uite, şi mămica dumitale se necăjeşte amarnic... Întoarce-l mai bine! Iar eu cu Nastia între timp ne vedem de drum...

— Aşteaptă puţin, Evgraf Larionîci! strigă unchiul, te implor! Încă un cuvânt aş vrea să spun, Evgraf, un singur cuvânt...

Rostind asta, unchiul se retrase într-un colţ şi, aşezându-se în fotoliu, îşi plecă fruntea şi îşi acoperi faţa cu mâinile; părea că încearcă să se reculeagă puţin şi să chibzuiască mai bine asupra celor întâmplate.

În clipa aceea un tunet îngrozitor se sparse chiar deasupra casei. Clădirea se zgudui. Generăleasa ţipă; ţipă şi Perepeliţîna; bătrânele pribege îşi făceau înspăimântate cruce, iar odată cu ele şi domnul Bahceev.

— Sfinte proroace Ilie! şoptiră cinci sau şase glasuri dintr-odată.

Imediat după acest tunet cumplit se abătu o ploaie teribilă, încât părea că cerul îşi revarsă toate apele deasupra satului Stepancikovo.

— Dar Foma Fomici? Ce se întâmplă cu el acum în câmpul pustiu? scânci domnişoara Perepeliţîna.

— Egoruşka, adu-l înapoi! reluă cu glasul disperat generăleasa, repezindu-se ca o nebună spre uşă. Femeile din jurul ei o reţinură; înconjurând-o, ele plângeau, scânceau, ţipau – o adevărată Sodomă!

— A plecat numai în hăinuţă; să-şi fi luat măcar mantaua! continua Perepeliţîna. N-are nici măcar umbrelă. Îi omoară acum trăsnetul!...

— Îl omoară sigur! se alătură acum şi Bahceev, ba are să-l ude şi ploaia până la piele.

— Cel puţin dumneata dacă ai tăcea! i-am şoptit eu.

— Dar e suflet de om, tinere! se răsti mânios Bahceev. Că doar nu e un câine. Dumneata, desigur, n-ai ieşi pe vremea asta afară. Du-te şi te scaldă, dacă crezi că e o mare plăcere. Hai să te văd!

Presimţind deznodământul şi temându-mă de aşa ceva, m-am apropiat de unchiu-meu care părea că încremenise în fotoliul său.

— Unchiule, i-am zis la ureche. Ai de gând cumva să-l aduci înapoi pe Foma? Gândeşte-te că ar fi culmea necuviinţei, cel puţin cât timp se află încă aici Nastasia Evgrafovna.

— Dragul meu, a răspuns unchiul înălţându-şi capul şi privindu-mă cu un aer hotărât. M-am judecat în clipa aceasta pe mine însumi şi acum ştiu ce am de făcut! Nicio

grijă, nimeni nu o va mai jigni pe Nastia – ai să vezi cum aranjez...

Unchiul se ridică de pe fotoliu şi se apropie de generăleasă.

— Mămiţico! Linişteşte-te. Îl întorc înapoi pe Foma Fomici, îl ajung din urmă – încă n-o fi prea departe. Dar îţi jur că va rămâne aici numai cu o singură condiţie; chiar aici, în faţa tuturor, în faţa celor care au fost martori la jignirea pe care a adus-o, el va trebui să-şi recunoască cu glas tare vina şi să-şi ceară iertare de la această domnişoară cu sufletul cel mai neprihănit şi nobil. Pretind acest lucru! Şi îl voi obliga s-o facă!... Altminteri nu-mi va călca pragul! Îţi jur, mămico, în chipul cel mai solemn: dacă va consimţi de bunăvoie să facă asta, sunt gata să cad la picioarele lui şi să-i dau tot, tot ce pot da, fără a nedreptăţi pe copiii mei! Iar în ce mă priveşte, chiar de astăzi mă dau la o parte. Steaua fericirii mele a apus! Vă las vouă Stepancikovo. Stăpâniţi-l în linişte şi fericire. Iar eu mă întorc la regiment. Şi pe câmpurile de bătălie, în vijeliile luptelor îmi voi trăi destinul până la capăt... Destul! Plec!

În clipa aceea se deschise uşa şi Gavrila, ud leoarcă, plin de noroi, apăru în faţa asistenţei înmărmurite.

— Ce-i cu tine? De unde te-ai întors? Unde e Foma? strigă unchiul repezindu-se spre Gavrila.

Întreaga asistenţă îl urmă şi, cu o curiozitate nerăbdătoare, îl înconjură pe bătrân, de pe care apa curgea şiroaie. Ţipete, gemete, suspine însoţiră fiecare vorbă a lui Gavrila.

— L-am lăsat lângă mestecăniş, cam la un kilometru şi jumătate de aici, începu el cu glas jalnic. Calul s-a speriat de trăsnet şi a sărit în şanţ.

— Şi... strigă unchiul.

— Căruţa s-a răsturnat...

— Şi Foma?...

— A căzut în şanţ...

— Dar spune, spune mai repede, nu ne mai chinui!

— S-a stâlcit la o coastă şi a început să plângă. Am deshămat calul şi m-am întors călare ca să vă raportez.

— Şi Foma a rămas acolo, în şanţ?

— Ba nu, s-a ridicat din şanţ şi a pornit mai departe, proptindu-se în toiag, îşi încheie Gavrila relatarea, apoi, oftând adânc, îşi lăsă capul în piept.

Lacrimile şi văicărelile femeilor erau de nedescris.

— Să mi-l aducă pe Polkan! strigă unchiul şi se repezi afară. Fu adus calul Polkan; unchiul îl încălecă neînşeuat şi peste o clipă tropotul de copite vesti că unchiul meu a plecat în căutarea lui Foma Fomici. A plecat aşa cum ieşise din casă, cu capul descoperit.

Doamnele săriră la ferestre. Printre gemete şi suspine răsunară şi unele sfaturi. Cineva sugeră o baie caldă pentru Foma Fomici, altul – frecţii cu alcool, altcineva – un ceai fierbinte pectoral, pentru că Foma Fomici nu luase dimineaţă „nicio fărâmiţă de pâine şi acum e flămând“. Domnişoara Perepeliţîna îi găsi ochelarii, ceea ce făcu o impresie extraordinară: generăleasa îi apucă strigând şi lăcrimând; apoi, fără să-i lase din mână, se lipi iar de fereastră cu ochii aţintiţi spre drum. În sfârşit, aşteptarea ajunse până la ultimul grad de încordare. Într-un colţ al încăperii, Saşenka o consola pe Nastia: stăteau amândouă îmbrăţişate şi plângeau. Nastenka îl ţinea de mână pe Iliuşa şi îl săruta mereu, luându-şi rămas-bun de la elevul ei. Iliuşa plângea disperat, deşi nu-şi dădea seama de ce plânge. Ejevikin şi Mizincikov discutau mai la o parte. Mi se păru că Bahceev, uitându-se la cele două fete, era gata să izbucnească şi el în plâns. Mă apropiai de dânsul.

— Orice-ai spune, flăcăule, îmi zise el, Foma Fomici poate va pleca de aici, dar n-a sosit încă timpul; nu s-au găsit încă boii cu coarne de aur ca să-i tragă trăsura! Nicio grijă, flăcăule, mai curând îi scoate pe stăpâni din casa asta decât să plece el!

Furtuna trecu, şi domnul Bahceev, se vede, îşi schimbă şi el convingerile.

Deodată se auziră strigăte: „Sosesc! sosesc!“ şi doamnele se repeziră ţipând spre uşă. Nu trecuseră nici zece minute de la plecarea unchiului: o asemenea repeziciune părea de necrezut, căci ar fi fost imposibil ca Foma să fie adus atât de repede; dar misterul se lămuri mai târziu prin faptul foarte simplu că Foma Fomici, lăsându-l pe Gavrila să plece, într-adevăr „pornise cu toiagul înainte“; dar simţindu-se absolut singur în mijlocul stihiei dezlănţuite, spre marea lui ruşine, se înfricoşase şi, făcând calea întoarsă spre Stepancikovo, o luase la fugă după Gavrila. Unchiul meu l-a găsit chiar la marginea satului. A oprit imediat o căruţă care tocmai trecea; se adunară câţiva ţărani şi-l urcară pe Foma cu totul cuminţit în căruţă. În felul acesta, Foma Fomici a fost adus direct în braţele generălesei, care era aproape să înnebunească de înfăţişarea groaznică în care apărea odorul ei. Era şi mai murdar şi mai ud de ploaie decât Gavrila. Se stârni o hărmălaie nemaipomenită: unii voiau să-l ducă îndată sus ca să-i schimbe hainele; alţii ţipau că trebuie să i se dea ceai de tei şi o băutură întăritoare; alţii se agitau fără niciun rost; dar toată lumea vocifera în acelaşi timp... Foma însă părea că nu observă nimic şi pe nimeni. Sprijinindu-l, îl aduseră în încăpere. Ajuns până la fotoliul său, Foma se lăsă greoi în el şi închise ochii. Careva ţipă că Foma moare: se stârniră nişte urlete groaznice; cel mai tare zbiera însă Falalei, care încerca să ajungă prin mulţimea de cuconet la Foma Fomici, ca să-i sărute mâna negreşit...

V. Foma Fomici făureşte fericirea tuturor

— Unde mă aflu? îngăimă el, în sfârşit, cu glasul omului care moare pentru adevăr.

— Afurisit zevzec! şopti lângă mine Mizincikov. Ca şi cum n-ar vedea unde se află. Să vezi, ce se mai fandoseşte el acuma!

— Eşti la noi, Foma, printre ai tăi! strigă unchiu-meu. Vino-ţi în fire, liniştеşte-te! Şi, zău, ar fi bine să te schimbi îndată, Foma, căci eşti ud leoarcă şi ai să te îmbolnăveşti... N-ai vrea să iei ceva întăritor – ai? un păhărel de ceva... mai tărişor, ca să te încălzeşti...

— Aş bea un gât de malaga[lxxxi], gemu Foma închizând ochii iar.

— Malaga? Ştiu eu dacă mai avem? a zis unchiul uitându-se îngrijorat la Praskovia Ilinişna.

— Avem, avem! se grăbi să-l liniştească Praskovia Ilinişna – mai avem vreo patru sticle, şi se repezi îndată, zăngănind din chei, să aducă malaga, însoţită de corul strident al doamnelor, care-l înconjuraseră pe Foma ca muştele un strop de dulceaţă. În schimb, domnul Bahceev părea revoltat la culme.

— Nici mai mult, nici mai puţin decât malaga! mormăi el aproape cu glas tare. Ca să vezi ce vin a cerut! i-a trebuit numaidecât un vin din care nu bea nimeni! Mă rog, cine bea acum malaga, afară de nişte ticăloşi ca el? Ptiu, blestemaţilor! Şi de ce mai stau eu aici? Ce mai aştept?

— Foma! începu unchiul, poticnindu-se la fiecare cuvânt. Uite, acum... când ai mai răsuflat... şi eşti iarăşi cu noi... adică, vreau să-ţi spun, Foma, că, după cum cred eu, învinuind, ca să zic aşa, o făptură nevinovată...

— Dar unde, unde-i nevinovăţia mea? reîncepu Foma, ca în fierbinţeală şi delir. Unde sunt zilele mele de aur? Unde eşti tu, copilărie de aur, când eu, copil nevinovat şi frumos, alergam pe câmp după un fluturaş de primăvară? Unde

sunt timpurile acelea? Redaţi-mi nevinovăţia, daţi-mi-o, daţi-mi-o!...

Şi Foma, cu braţele larg desfăcute, se adresa fiecăruia pe rând, ca şi cum nevinovăţia lui s-ar fi aflat în buzunarul vreunuia dintre noi. Cred că puţin mai lipsea ca Bahceev să crape de ciudă.

— I-auzi ce vrea dumnealui! mormăi el furios. Daţi-i nevinovăţia lui! Ce vrea, să se pupe cu ea ori ce? Şi ca băiat tot tâlhar trebuie să fi fost, ca şi acum! Aş jura că aşa a fost.

— Foma!... începu iar unchiul meu.

— Unde, unde sunt zilele când credeam în dragoste şi-i iubeam pe oameni? îi dădea înainte Foma. Când îl îmbrăţişam pe om şi plângeam la pieptul lui! Dar acum – unde sunt? Unde sunt?

— Eşti la noi, Foma, linişteşte-te! strigă unchiul. Ascultă ce voiam să-ţi spun, Foma...

— Mai bine ai tăcea acum, şuieră Perepeliţîna cu ochii scânteind de răutate.

— Unde sunt? continuă Foma. Cine-i în jurul meu? Nişte bivoli şi tauri cu coarnele îndreptate împotriva mea. O! viaţă, viaţă, ce eşti tu? Exişti, trăieşti, eşti dezonorat, batjocorit, umilit, bătut, şi abia când mormântul tău va fi acoperit cu nisip, abia atunci se vor dezmetici oamenii şi bietul tău mormânt va fi strivit de apăsarea unui monument!

— Dumnezeule, vorbeşte despre monumente! şopti Ejevikin plesnind din palme.

— O, să nu-mi înălţaţi monumente! strigă şi mai tare Foma. Să nu-mi înălţaţi monumente! N-am nevoie de monumente! În inimile voastre să-mi făuriţi un monument şi altceva nimic, nimic, nimic!

— Foma! îl întrerupse unchiul. Ajunge! Linişteşte-te! Să lăsăm monumentele deocamdată. Ascultă ce vreau să-ţi spun... Să vezi, Foma, înţeleg că poate te mistuia, ca să zic aşa, o flacără nobilă, dojenindu-mă adineauri; dar te-ai cam

întrecut cu măsura, Foma, ai depăşit limitele virtuţii – te asigur, Foma, ai greşit...

— Dar încetează odată! ţipă iar Perepeliţîna. Ce vrei, să-l omori pe bietul om, pentru că e în mâinile dumitale?...

După exemplul domnişoarei Perepeliţîna, se grăbi să intervină şi generăleasa, urmată apoi de întreaga ei suită: cu toţii făceau unchiului semne cu mâna să înceteze.

— Anna Nilovna, te poftesc să taci dumneata, eu ştiu ce vorbesc! a răspuns tăios unchiul. Este vorba aici de o chestiune sacră! O chestiune de onoare şi dreptate, Foma! Eşti un om cu judecată şi eşti dator să-ţi ceri îndată iertare de la fiinţa cu suflet nobil pe care ai jignit-o.

— Care fiinţă? Pe cine am jignit eu? îngăimă Foma, rotindu-şi nedumerit privirea pe feţele tuturor, ca şi cum ar fi uitat cu desăvârşire cele întâmplate şi nu înţelegea despre ce este vorba.

— Da, Foma, dacă ai să-ţi recunoşti vina cinstit, de bunăvoie, chiar acum, pe loc, îţi jur, Foma, că am să cad în genunchi în faţa ta şi atunci...

— Dar pe cine am jignit? se agită Foma – pe care fiinţă? Unde este ea? Unde este acea fiinţă? Aduceţi-mi aminte măcar ceva despre această fiinţă!...

În clipa aceea, Nastenka, tulburată şi speriată, se apropie de Egor Ilici şi îl trase de mânecă.

— Lasă, Egor Ilici, dă-i pace, n-am nevoie de scuze! Ce rost au toate astea? stărui ea cu glas implorator. Nu trebuie!...

— A! Da, da! Acum îmi aduc aminte! strigă Foma. Dumnezeule! Îmi aduc aminte! O, ajutaţi-mă, ajutaţi-mă să-mi aduc aminte! se ruga el cuprins parcă de o nemaipomenită tulburare. Spuneţi-mi: e adevărat că am fost izgonit de aici ca un câine râios? E adevărat că m-a lovit trăsnetul? E adevărat că m-aţi dat pe uşă afară? E adevărat? Sunt adevărate toate astea?

Plânsetele şi vaietele femeilor din jur erau răspunsul cel mai grăitor pe care îl primi Foma Fomici.

— Da, da! Aşa este! continua el. Îmi aduc aminte... îmi aduc acum aminte că după trăsnet şi prăbuşirea mea am alergat încoace, urmărit de tunete, ca să-mi împlinesc datoria şi să dispar pentru totdeauna! Ridicaţi-mă! Oricât de slab aş fi eu acum, trebuie să-mi îndeplinesc datoria.

Susţinut de numeroase mâini, se ridică din fotoliu, luă apoi o poză de orator, cu mâna întinsă înainte.

— Colonele! strigă el. Acum m-am dezmeticit de tot; trăsnetul n-a ucis în mine toate capacităţile mintale; m-am ales, e adevărat, cu surzenie la urechea dreaptă, poate nu atât din pricina tunetului, cât a căderii pe scară... Dar n-are nicio importanţă! Pe cine poate interesa urechea dreaptă a lui Foma?

Ultimele cuvinte le rosti cu atâta ironie şi tristeţe, însoţindu-le de un zâmbet atât de jalnic, încât doamnele, mişcate până-n străfundurile inimii, răspunseră toate deodată cu un geamăt sfâşietor. Toate se uitau cu reproş, iar unele cu mânie, la unchiul meu, care începu câte puţin să cedeze, mistuindu-se în faţa opiniei generale exprimate atât de grăitor. Mizincikov scuipă şi se retrase la fereastră. Bahceev tot mai tare îmi dădea cu cotul; abia reuşea să stea locului.

— Ascultaţi dar acum confesiunea mea! zbieră Foma, cuprinzând pe fiecare pe rând într-o privire mândră şi hotărâtă, şi totodată decideţi soarta bietului Opiskin. Egor Ilici! Te observ de mult, te observam cu inima pierită şi vedeam totul, totul; încă pe vremea când nici nu bănuiai că te observ. Colonele! Greşeam, poate, dar îţi cunoşteam egoismul, orgoliul şi amorul propriu nelimitat, fenomenala dumitale senzualitate şi cine mă poate învinui că, fără să vreau, m-a cuprins îngrijorarea pentru cinstea celei mai nevinovate persoane?

— Foma, Foma!... Te rog să-ţi măsori cuvintele, Foma! strigă unchiul uitându-se îngrijorat la faţa chinuită a Nastenkăi.

— Nu atât nevinovăţia şi încrederea nemărginită a acestei persoane mă nelinişteau, cât mai ales lipsa de experienţă, continuă Foma, ca şi cum nici n-ar fi auzit avertismentul unchiului. Mi-am dat seama că un sentiment gingaş îmboboceşte în inima ei ca un trandafir primăvăratic şi, involuntar, mi-am adus aminte de cuvintele lui Petrarca: „adesea inocenţa atârnă de un fir de păr deasupra pierzaniei“. Suspinam adânc, gemeam, mă frământam pentru această tânără curată ca mărgăritarul; eram gata să-mi dau tot sângele meu drept chezăşie pentru ea, dar cine putea să-mi garanteze mie pentru dumneata, Egor Ilici? Cunoscând pornirea patimilor dumitale nestăpânite, ştiind că eşti gata să jertfeşti orice pentru satisfacerea lor de o clipă, m-am văzut cufundat într-un abis de spaimă şi de teamă pentru soarta celei mai cinstite şi nobile dintre domnişoare...

— Foma! Dar cum ai putut să-ţi închipui aşa ceva? strigă unchiul meu.

— Cu inima strânsă urmăream ce se petrece între voi. Dacă vreţi să aflaţi măsura suferinţei mele, întrebaţi-l pe Shakespeare: el vă va povesti în al său *Hamlet* despre starea mea sufletească. Am devenit bănuitor şi necruţător. În îngrijorarea mea, în indignarea mea, vedeam totul în culori negre – şi nu era acea „culoare neagră“, despre care se cântă într-o romanţă cunoscută, vă asigur! Aşa se explică faptul că aţi întrezărit cu toţii dorinţa mea constantă de a o îndepărta pe *ea* din casa aceasta: voiam s-o salvez; de aceea mă vedeaţi mereu, în ultimul timp, nervos, supărăcios şi pornit împotriva întregului neam omenesc. O! Cine mă va împăca acum cu omenirea? Îmi dau seama că sunt, poate, eram, poate, prea pretenţios şi nedrept faţă de musafirii dumitale, faţă de nepotul dumitale, faţă de domnul Bahceev, pretinzându-i cunoştinţe de astronomie; dar cine, cine va putea să-mi facă o vină din starea mea sufletească de atunci? Referindu-mă iarăşi la Shakespeare, voi spune că viitorul

mi se înfăţişează ca o bulboană întunecată de neînchipuită adâncime, pe fundul căreia se află un crocodil. Simţeam că datoria mea este să preîntâmpin nenorocirea, că sunt chemat, că am fost creat pentru aceasta. Şi care a fost rezultatul? Dumneata n-ai înţeles năzuinţa cea mai nobilă a sufletului meu şi m-ai răsplătit în tot timpul acesta prin ura dumitale, printr-o neagră nerecunoştinţă, prin ironii şi umiliri.

— Foma, dacă e aşa... desigur, îmi dau seama... strigă unchiul pradă unei emoţii teribile.

— Dacă simţi, dacă-ţi dai seama cu adevărat, colonele, binevoieşte să mă asculţi până la sfârşit şi să nu mă întrerupi. Toată vina mea a fost, prin urmare, că mă chinuiam prea mult pentru soarta şi fericirea acestei copile; căci este o copilă în comparaţie cu dumneata. Dragostea cea mare pentru omenire m-a transformat în acest timp într-un fel de posedat al mâniei şi al suspiciunii. Eram gata să mă năpustesc asupra oamenilor şi să-i chinui. Dar trebuie să recunoşti şi dumneata, Egor Ilici, că toată comportarea dumitale, ca un făcut, venea clipă de clipă să-mi confirme suspiciunile şi să mă întărească în bănuielile mele! Îţi dai dumneata seama că ieri, când mă ademeneai cu aurul dumitale ca să mă îndepărtezi de dumneata, mă muncea un singur gând: „prin îndepărtarea persoanei mele, el caută să îndepărteze de la sine propria lui conştiinţă, ca să poată săvârşi mai uşor crima plănuită...“

— Foma, Foma! Cum de-ai putut să te gândeşti la aşa ceva ieri? strigă îngrozit unchiul. Dumnezeule mare, şi eu să nu bănuiesc nimic din toate astea!

— Cerul, însuşi cerul mi-a insuflat bănuielile acestea, continuă Foma. Gândeşte-te şi dumneata, ce puteam crede eu, când o întâmplare oarbă m-a adus atunci, seara, la banca fatală din parc? Ce puteam simţi eu în clipa aceea – Doamne! – văzând aievea, în sfârşit, cu ochii mei, că toate bănuielile mele se adeveriră deodată în modul cel mai convingător? Dar îmi mai rămânea o singură speranţă, o

speranţă slabă, desigur, şi totuşi o speranţă. Dar iată că vii chiar dumneata însuţi şi în dimineaţa aceasta mi-o zdrobeşti; îmi zdrobeşti şi această ultimă speranţă, călcând-o în picioare! Îmi trimiţi o scrisoare în care declari că vrei să te însori, rugându-mă să nu-ţi divulg intenţia... „Dar de ce, gândii eu, de ce mi-a scris el tocmai acum, când l-am surprins, şi n-a scris-o mai înainte? Pentru ce n-a alergat la mine mai înainte, fericit şi frumos – căci dragostea înfrumuseţează chipul omului – pentru ce nu s-a aruncat atunci în braţele mele, n-a izbucnit în lacrimi la pieptul meu, în lacrimi de nemărginită fericire, şi nu mi-a povestit totul, totul?“ Sunt eu un crocodil, care aveam să te înghit, în loc să-ţi dau un sfat folositor? Sunt eu o gânganie dezgustătoare, care aveam să te muşc, în loc să contribui la făurirea fericirii dumitale? „Îi sunt eu prieten cu adevărat sau cea mai scârnavă insectă din lume?“ Iată întrebarea pe care mi-am pus-o în dimineaţa aceasta! Şi pentru ce, în sfârşit, mă gândeam eu, pentru ce l-a chemat din capitală pe nepotul său, susţinând că vrea să-l însoare cu această domnişoară? Pentru ce, dacă nu exclusiv ca să ne înşele şi pe noi toţi, şi pe nepotul său *uşuratic*, continuând între timp să-şi urmărească pe ascuns intenţia sa criminală? Nu, colonele, dacă m-a convins cineva de faptul că dragostea dumitale este criminală, acel cineva n-ai fost decât dumneata însuţi! Mai mult, eşti un criminal şi în faţa acestei domnişoare, pentru că ai expus-o la grave bănuieli şi ponegriri – cinstită, virtuoasă şi cuminte cum este; ai expus-o la toate astea prin stângăcia dumitale şi prin egoismul dumitale neîncrezător!

Unchiul meu tăcea cu capul lăsat în piept: elocinţa lui Foma părea să fi doborât toate obiecţiunile lui posibile, şi el se recunoştea de pe acum un adevărat criminal. Generăleasa şi anturajul ei ascultau cu profundă veneraţie cuvintele lui Foma, iar Perepeliţîna o privea cu o răutate triumfătoare pe sărmana Nastenka.

— Uluit, zdrobit şi înrăit, continuă Foma, m-am încuiat astăzi în camera mea, rugându-mă Celui-de-sus să-mi lumineze cugetul! Şi, în sfârşit, am zis să te supun în public şi pentru ultima dată unei încercări supreme. Poate că am dat dovadă de prea multă înflăcărare, poate că mi-am lăsat frâu prea liber indignării; şi iată că pentru intenţiile mele atât de nobile m-am pomenit aruncat pe fereastră afară! În clipa aceea, mi-am zis: „Uite, aşa este răsplătită totdeauna virtutea!“ M-am izbit de pământ şi aproape că nu ţin minte ce s-a mai întâmplat cu mine mai departe!

Un val de ţipete şi gemete sfâşietoare l-a întrerupt pe Foma Fomici la această tragică amintire. Generăleasa dădu să se repeadă spre el cu o sticlă de malaga în mână, pe care o smulsese din mâinile Praskoviei Ilinişna, ce tocmai se întorsese, dar Foma, cu un gest măreţ din mână, înlătură şi malaga, şi pe generăleasă.

— Opriţi-vă! strigă el. N-am terminat încă. Ce s-a întâmplat după căderea mea, nu mai ţin minte. Ştiu un singur lucru – că acum mă aflu aici, în faţa voastră, ud leoarcă de ploaie şi cu răceala încuibată în mine, mă aflu aici, ca să vă fac pe amândoi fericiţi. Colonele! Anumite semne, asupra cărora nu vreau să insist acum, m-au convins, în sfârşit, că dragostea dumitale era curată, ba chiar înălţătoare, deşi totodată neîncrezătoare în modul cel mai condamnabil. Stâlcit în bătaie, umilit în ultimul grad, bănuit de jignirea domnişoarei, pentru onoarea căreia, ca un cavaler medieval, eram gata să-mi vărs sângele până la ultima picătură – vreau să vă arăt în clipa asta cum se răzbună Foma Fomici Opiskin pentru toate jignirile care i-au fost aduse. Dă-mi mâna dumitale, colonele!

— Cu plăcere, Foma! strigă unchiul, şi, întrucât ai dat toate explicaţiile în ce priveşte cinstea neîntinată a acestei persoane cu sufletul ales şi nobil, bineînţeles... iată mâna mea, Foma, odată cu căinţa mea cea mai desăvârşită...

Şi unchiul îi întinse mâna înflăcărat, fără a bănui ce va urma mai departe.

— Dă-mi şi dumneata mâna, domnişoară, continuă Foma cu glas moleşit, înlăturând cu un gest larg mulţimea de femei ce-l înconjura şi adresându-se Nastenkăi.

Nedumerită şi zăpăcită, Nastenka se uită sfioasă la Foma.

— Vino, vino, apropie-te, copila mea! Este absolut necesar pentru fericirea dumitale, adăugă cu bunătate Foma, continuând să ţină mâna unchiului meu.

— Ce şi-o fi pus în gând oare? murmură Mizincikov.

Nastia, speriată şi tremurând din tot corpul, se apropie încet de Foma şi îi întinse mânuţa.

Foma îi luă mâna şi o cuibări în mâna unchiului meu.

— Vă unesc şi vă binecuvântez! rosti el cu glasul cel mai solemn. Şi dacă binecuvântarea unui om chinuit, doborât de nenorocire, poate să vă fie de folos, fiţi fericiţi. Iată cum se răzbună Foma Opiskin! Ura!

Toată lumea rămase uluită. Deznodământul acesta era atât de neaşteptat! Generăleasa rămase cu gura căscată şi cu sticla de malaga în mână; Perepeliţîna se făcu albă ca varul şi începu să tremure de furie; bătrânele oploşite plesniră din palme şi rămaseră nemişcate pe locurile lor; tremurând din tot corpul, unchiul voi să spună ceva, dar nu izbuti să scoată niciun cuvânt. Nastia se îngălbeni ca ceara şi îngăimă cu vocea stinsă că, adică, aşa „nu se poate“… dar era prea târziu. Bahceev cel dintâi – trebuie să recunoaştem prezenţa lui de spirit – se alătură la strigătul ura! al lui Foma Fomici, după care m-am alăturat şi eu, iar după mine răsună ca un clopoţel şi glasul cristalin al Saşenkăi, care alergă la tatăl ei ca să-l îmbrăţişeze; apoi Iliuşa, apoi şi Ejevikin; la urmă de tot, slobozi glas şi Mizincikov

— Ura! mai strigă o dată Foma. Ura! În genunchi, copii, copiii inimii mele, în genunchi în faţa celei mai duioase dintre mame! Cereţi-i binecuvântarea şi, de va fi nevoie, îngenunchez şi eu în faţa dumneaei împreună cu voi…

Unchiu-meu şi Nastia, fără să fi apucat să se uite unul la celălalt, speriaţi şi, pare-se, neînţelegând încă prea bine ce se petrece cu ei, căzură în genunchi în faţa generălesei. Toată lumea se îngrămădi în jurul lor; dar bătrâna stătea mută, uluită, neînţelegând nimic şi neştiind ce să facă. Foma veni şi aici într-ajutor: se prăbuşi în genunchi în faţa protectoarei sale. Toate acestea avură darul să risipească orice îndoială. Scăldată în lacrimi, ea rosti, în sfârşit, consimţământul său. Unchiul sări din loc şi-l cuprinse pe Foma în braţe.

— Foma, Foma!... murmură el, dar glasul i se înecă şi el nu mai putu să continue.

— Şampanie! răcni Stepan Alexeevici. Urraa!

— Mai staţi până la şampanie, sări Perepeliţîna, care între timp izbutise să-şi vină în fire, dându-şi seama de întorsătura lucrurilor, aşadar, şi de urmările lor. Se cade mai întâi să aprindem o lumânare în faţa icoanei şi să închinăm Domnului rugile noastre, după care *mămiţica* să-şi dea binecuvântarea cu icoana în mână, cum se obişnuieşte la oamenii drept-credincioşi...

Se grăbiră cu toţii să urmeze acest sfat înţelept şi din nou se iscă o zarvă nemaipomenită. Trebuia aprinsă lumânarea. Stepan Alexeevici aduse un scaun şi se urcă pe el ca să aprindă lumânarea în faţa icoanei, dar sub greutatea lui scaunul scârţâi şi se frânse, încât Bahceev abia apucă să sară jos, rămânând, spre norocul lui, în picioare. Fără nicio supărare, el cedă imediat locul domnişoarei Perepeliţîna. Aceasta, uscăţivă şi sprintenă cum era, aprinse repede lumânarea. Călugăriţa şi bătrânele oploşite începură să-şi facă semnul crucii şi să se închine până la pământ. Coborâră icoana Mântuitorului şi o înmânară generălesei. Unchiul şi Nastia se lăsară din nou în genunchi şi ceremonia fu îndeplinită după poveţele cucernice ale domnişoarei Perepeliţîna, care îngâna întruna: „Închinaţi-vă până la pământ, sărutaţi icoana, sărutaţi mâna măicuţei!“ După mire şi mireasă veni şi

domnul Bahceev, care se socoti dator să sărute şi el icoana, iar după aceea şi mâna mamei-generălese. Era cuprins de un entuziasm de nedescris.

— Urra! strigă el din nou. Acum vine şi rândul şampaniei!

De altfel, entuziasmul era general. Bătrâna generălească plângea, de astă dată cu lacrimi de fericire, căci unirea aceasta, binecuvântată de Foma însuşi, deveni în ochii ei cuviincioasă şi sacră – dar mai ales ea îşi dădea seama că prin purtarea sa Foma Fomici îşi recăpătase prestigiul şi acum va rămâne cu ea până la sfârşitul zilelor. Bătrânele din anturajul ei împărtăşeau şi ele, cel puţin de ochii lumii, bucuria generală. Unchiul ba îngenunchea în faţa mamei sale şi îi săruta mâinile, ba se repezea să mă îmbrăţişeze pe mine, apoi pe Bahceev, pe Mizincikov şi pe Ejevikin. Pe Iliuşa era cât pe-aci să-l sufoce în îmbrăţişări. Saşa sări s-o îmbrăţişeze şi s-o sărute pe Nastenka, Praskovia Ilinişna vărsa şiroaie de lacrimi, ceea ce îl făcu pe domnul Bahceev să meargă la ea şi să-i sărute mâna. Bătrânelul Ejevikin, înduioşat la culme, plângea într-un colţ, ştergându-şi ochii cu aceeaşi basma cadrilată, pe care o avusese şi ieri. Într-un alt colţ, se smiorcăia Gavrila, uitându-se cu veneraţie la Foma Fomici, iar Falalei se îneca de plâns şi se ducea să sărute mâna, pe rând, tuturor celor prezenţi. Toţi erau copleşiţi de emoţie, aşa încât nimeni nu se gândea să rupă tăcerea, să spună măcar o vorbă, să comenteze; părea că nu mai era nimic de spus; nu se auzeau decât exclamaţii de bucurie. Nimeni nu-şi dădea încă seama cum de s-au aranjat toate aşa, dintr-odată. Era limpede un singur lucru: că totul se datora lui Foma Fomici, şi acesta era adevărul esenţial de netăgăduit.

Dar nu trecură nici cinci minute de la manifestarea acestei fericiri generale, când deodată apăru Tatiana Ivanovna. În ce fel, prin ce intuiţie aflase ea atât de repede, stând sus în camera ei, despre dragostea şi căsătoria celor doi? Apăru cu faţa radioasă, cu lacrimi de

bucurie în ochi, într-o toaletă seducător de elegantă (apucase totuşi să se schimbe) şi cu strigăte de bucurie se repezi direct la Nastenka s-o îmbrăţişeze.

— Nastenka, Nastenka! Tu îl iubeai şi eu n-am ştiut nimic, strigă ea. Doamne! Ei se iubeau, sufereau în taină! Erau prigoniţi! Ce romantic! Nastia, drăguţa mea, spune-mi sincer: îl iubeşti cu adevărat pe acest nebun?

În loc de răspuns, Nastia o îmbrăţişă şi o sărută cu căldură.

— Doamne, ce roman încântător! şi Tatiana Ivanovna bătu din palme, entuziasmată. Ascultă, Nastia, ascultă, îngeraşule: toţi bărbaţii aceştia, dar toţi până la unul sunt nişte ingraţi, nişte mizerabili şi nu merită dragostea noastră. Dar poate că el este cel mai bun dintre toţi. Apropie-te, nebunule! strigă ea, adresându-se unchiului meu şi prinzându-l de mână. Aşadar, eşti îndrăgostit? Într-adevăr, eşti capabil să iubeşti? Uită-te în ochii mei: vreau să-ţi văd ochii; vreau să-mi dau seama dacă mint aceşti ochi sau spun adevărul? Nu, nu, nu mint: sunt luminaţi de dragoste. Vai, ce fericită sunt! Nastenka, draga mea, ascultă-mă, tu nu eşti o fată bogată: îţi fac un dar de treizeci de mii. Te rog să-l primeşti! Eu n-am nevoie de atâta, n-am nevoie; îmi mai rămâne destul. Nu, nu, nu, nu! protestă ea cu vehemenţă, văzând că Nastia e gata să refuze. Să taci şi dumneata, Egor Ilici, nu e treaba dumitale. Nu, Nastia, aşa am hotărât eu – să-ţi ofer acest dar, de mult voiam să-ţi fac un dar şi aşteptam prima ta dragoste... Mă voi bucura văzându-vă fericiţi. Mă jigneşti dacă refuzi să primeşti darul; am să plâng, Nastia... Nu, nu, nu, nicio vorbă!

Tatiana Ivanovna era atât de transportată în clipa aceea, încât era greu, ba chiar şi păcat să fie contrazisă. De aceea nimeni nu cuteză să facă vreo obiecţiune, lăsând pentru alt moment. Apoi Tatiana Ivanovna se repezi s-o sărute pe generăleasă, pe Perepeliţînaşi pe noi toţi. Bahceev îşi făcu loc până la dânsa şi îi ceru îngăduinţa să-i sărute mâna.

— Scumpă Tatiana Ivanovna! Drăguţa mea! Iartă-mă pe mine, gugumanul, pentru gestul de adineauri: n-am ştiut că ai o inimă de aur!

— Nebunule! Te cunosc eu de mult, gânguri cu o cochetărie extaziată Tatiana Ivanovna, îl lovi uşor peste nas cu mănuşa şi trecu pe lângă el ca un zefir, atingându-l cu rochia ei superbă. Corpolentul Bahceev se dădu la o parte cu respect.

— O domnişoară plină de virtuţi! zise el înduioşat. Ştii că am lipit nasul neamţului! îmi şopti el confidenţial, uitându-se fericit în ochii mei.

— Care nas? Ce fel de neamţ? îl întrebai eu mirat,

— Păi, cel comandat, care sărută mâna nemţoaicei sale, iar ea îşi şterge lacrima cu batista. Evdokim al meu l-a reparat ieri. Chiar adineauri, după ce ne-am întors din urmărire, am trimis un călăreţ... Curând trebuie să sosească. Un bibelou admirabil!

— Foma! strigă unchiul extaziat, tu eşti făuritorul fericirii noastre! Cu ce aş putea să te răsplătesc?

— Cu nimic, colonele, a răspuns Foma cu o mutră cam acră. Continuaţi a nu mă băga în seamă şi fiţi fericiţi fără Foma.

Părea şocat că fusese uitat de tot în această atmosferă festivă.

— De bucurie, Foma, de bucurie! strigă unchiul. Nici nu mai ştiu, frate, pe ce lume mă aflu. Ascultă, Foma: am fost nedrept cu tine. O viaţă întreagă, cu tot sângele meu, nu voi putea să şterg jignirea pe care ţi-am adus-o şi de aceea tac; nici n-are rost să-mi cer iertare. Dar, dacă vreodată vei avea nevoie de capul meu, de viaţa mea, dacă va trebui să mă arunc pentru tine într-o prăpastie adâncă, porunceşte-mi şi vei vedea... Mai mult nu-ţi spun nimic.

Şi unchiul dădu din mână, conştient că n-ar mai putea adăuga nimic peste cele spuse, ca să-şi exprime şi mai grăitor gândurile. Îl privea pe Foma cu ochii plini de lacrimi de recunoştinţă.

— Aţi văzut ce suflet de înger are? scârţâi la rândul ei domnişoara Perepeliţîna drept laudă adusă lui Foma.

— Da, da! reluă Saşenka. Nici n-am ştiut că sunteţi un om atât de bun, Foma Fomici, şi m-am purtat necuviincios cu dumneavoastră. Vă rog să mă iertaţi, Foma Fomici, şi să mă credeţi că am să vă iubesc din toată inima. Dacă aţi şti ce mult vă respect acum!

— Da, Foma! interveni şi Bahceev. Iartă-mă şi tu pe mine, gugumanul! Nu te-am cunoscut, n-am ştiut să te preţuiesc! Tu, Foma Fomici, eşti nu numai un savant, dar şi un adevărat erou! Casa mea toată e la dispoziţia ta. Dar cel mai bine vino la mine, frate dragă, poimâine şi, de s-ar putea, vino împreună cu măicuţa-generăleasă şi, bineînţeles, cu mirele şi mireasa. Ce mai, cu toată familia! Vă pregătesc o masă, nu vreau să mă laud dinainte, dar spun numai atât: am să vă servesc ce n-aţi pomenit! Îţi jur pe cinste!

Se apropie de Foma Fomici şi Nastenka şi, fără a mai spune vreo vorbă, îl îmbrăţişă şi-l sărută.

— Foma Fomici! a zis ea apoi, eşti binefăcătorul nostru; ai făcut atâtea pentru noi, încât nici nu ştiu cum aş putea să-mi exprim recunoştinţa! De un lucru te asigur – că voi fi pentru dumneata cea mai duioasă şi respectuoasă soră...

Nastia nu mai sfârşi, căci lacrimile îi înecară cuvintele. Foma o sărută pe frunte, lăcrimând la rându-i.

— Copiii mei, copiii inimii mele! strigă el. Să trăiţi, să înfloriţi şi în clipele voastre de fericire să vă mai aduceţi aminte, din când în când, şi de bietul surghiunit! Cât despre mine, aş putea să vă spun doar atât – că nenorocirea este mama virtuţii. A spus-o, mi se pare, Gogol[lxxxii], un scriitor cam uşuratic, căruia nu i-au lipsit însă uneori idei cu miez. Surghiunul este o mare nenorocire! Ca un pribeag porni-voi acum în lume cu toiagul în mână şi cine ştie? Poate că prin aceste nenorociri ale mele mă voi îmbogăţi cu şi mai multe virtuţi! Gândul acesta e singura mea consolare!

— Dar... Unde vrei să pleci, Foma? strigă speriat unchiul.

Toată lumea tresări şi îl înconjură pe Foma.

— Cum aş putea să rămân în casa dumitale, după gestul dumitale de adineauri, colonele? întrebă Foma cu multă demnitate.

Dar ceilalţi nu-l mai lăsară să vorbească: strigăte şi exclamaţii îi înăbuşiră cuvintele. Îl aşezară în fotoliu, implorându-l şi căinându-l; şi nici nu mai ştiu ce erau în stare să-i mai facă. Bineînţeles, nici gând nu avea să plece din „casa aceasta“, după cum nu era în intenţia lui s-o facă nici mai adineauri, nici ieri, nici atunci când s-a dus să sape în grădină. Acum era sigur că va fi reţinut cu pioasă recunoştinţă, că se vor ţine de el ca scaiul, mai ales după ce îi fericise pe toţi, după ce cu toţii începuseră să creadă în el, după ce se arătaseră gata să-l poarte în braţe, considerând aceasta drept o cinste, o fericire. Probabil însă că reîntoarcerea lui laşă de adineauri, când se speriase de furtună, îi întărâta puţin amorul propriu şi-l îndemna să mai facă pe grozavul; dar mai cu seamă şi înainte de toate nu ar fi putut, nu ar fi fost în stare să nu profite de excelenta ocazie ce i se oferea acum de a se mai fandosi, de a mai poza, lăsându-se rugat: era un prilej atât de potrivit de a spune lucruri frumoase despre el însuşi, de a se asculta şi de a se lăuda pe el însuşi, încât n-ar fi fost în stare să reziste acestei ispite. Nici nu încercase, de altfel: se smulgea din mâinile care-l reţineau; cerea să i se aducă toiagul; implora să i se redea libertatea, să fie lăsat să plece în pribegie prin lumea largă; amintea că el „în casa aceasta“ a fost dezonorat, lovit şi că s-a întors numai ca să aducă tuturor bucurie; şi cum, în sfârşit, ar mai putea să rămână el „în casa aceasta a nerecunoştinţei şi să mănânce bucate, deşi hrănitoare, dar şi drese cu bătăi“? În sfârşit, Foma încetă să se mai zbată. Îl aşezară din nou în fotoliu; dar elocinţa lui nu mai contenea.

— Spuneţi şi voi, dacă n-am fost eu mereu jignit aici? dacă nu primeam din toate părţile numai bobârnace şi nu mi se arăta limba în semn de batjocură? N-ai fost chiar dumneata, colonele, acela care, asemenea unor copii de târgoveţi inculţi de pe străzile oraşului, îmi dădeai mereu bobârnace? Da, colonele! Insist asupra acestei comparaţii, pentru că, chiar dacă nu mi le dădeai în mod fizic, nu înseamnă deloc că nu mi-ai dat bobârnace morale; iar bobârnacele morale, în unele cazuri, sunt mai dureroase şi mai jignitoare decât cele fizice. Nu mai vorbesc despre bătăi...

— Foma, Foma! strigă unchiul, nu mă omorî cu aceste amintiri! Ţi-am spus doar că tot sângele dacă mi l-aş da şi tot nu ar fi îndestulător ca să spăl această jignire adusă ţie. Fii, dar, mărinimos! Uită, iartă şi rămâi să contempli fericirea noastră! Roadele inimii tale, Foma!...

— ...Vreau să iubesc, să iubesc omul, striga Foma. Şi nu sunt lăsat, sunt împiedicat să-l iubesc pe om; nu sunt lăsat să mă apropii de om! Daţi-mi, daţi-mi omul, ca să-l pot iubi! Unde este acest om? Unde s-a ascuns acest om? Ca Diogene cu felinarul îl caut toată viaţa şi nu-l pot găsi, şi nu pot iubi pe nimeni, până nu-l voi găsi pe acest om. Vai şi amar de acela care m-a făcut să urăsc omul! Eu strig: daţi-mi omul pe care să-l pot iubi! Şi mă pomenesc cu Falalei! Să-l iubesc pe Falalei? Dar voi dori eu oare să-l iubesc pe Falalei? Aş putea, în sfârşit, să-l iubesc pe Falalei, chiar dacă aş voi? Nu; şi de ce nu? Pentru că el este Falalei. De ce nu iubesc omenirea? Pentru că tot ce există în această omenire este întruchipat de Falalei sau seamănă cu Falalei! Nu-l vreau pe Falalei, îl urăsc pe Falalei, scuip pe Falalei, îl voi strivi pe Falalei; şi, dacă ar fi să aleg, îl voi iubi mai curând pe Asmodeu decât pe *Falaleu*! Vino, vino-ncoa', veşnicul meu călău, vino-ncoa'! strigă el, adresându-se deodată lui Falalei, care cu faţa cea mai nevinovată se uita la el ridicându-se în vârful picioarelor peste capul mulţimii ce-l înconjura pe Foma Fomici. Vino-ncoa'! Îţi voi

dovedi, colonele, striga Foma trăgându-l după dânsul pe Falalei, înnebunit de spaimă. Îţi voi dovedi îndată adevărul celor spuse de mine despre bobârnacele şi batjocurile la care am fost mereu supus! Spune, Falalei, dar să spui drept: ce-ai visat tu în noaptea asta? Ai să vezi, colonele, roadele educaţiei dumitale! Ei, hai, spune Falalei!

Bietul băiat, tremurând de frică, îşi rotea privirea disperată în jur, căutând în ochii fiecăruia salvarea; dar toată lumea tremura şi aştepta înfiorată răspunsul lui.

— Aşadar, Falalei, aştept!

În loc de răspuns, Falalei îşi schimonosi faţa, întinzând gura până la urechi şi zbieră ca un viţel.

— Colonele, ai văzut ce îndărătnicie? Ţi se pare firesc acest lucru? Pentru ultima oară te întreb, Falalei, spune: ce-ai visat astă-noapte?

— Am visat...

— Spune că m-ai visat pe mine, îi suflă Bahceev.

— Virtuţile dumneavoastră, să trăiţi! îi suflă la cealaltă ureche Ejevikin.

Falalei se uita ba la unul, ba la celălalt.

— Am visat... virtu... despre taurul alb!... urlă el, în sfârşit, izbucnind iar în hohote de plâns.

Un ah! general îi acoperi urletele. Dar Foma Fomici părea apucat de data aceasta de un acces de nemaipomenită mărinimie.

— Cel puţin văd că eşti sincer, Falalei; sincer, cum n-aş putea spune despre ceilalţi. Du-te cu Dumnezeu! Dacă îmi faci anume în necaz cu visul acesta din îndemnul altora, Dumnezeu să vă răsplătească şi pe tine, şi pe ceilalţi, după fapta voastră. Dacă nu o faci înadins, te respect pentru sinceritate, pentru că până şi în cea de pe urmă făptură, cum eşti tu, m-am obişnuit să întrevăd chipul şi asemănarea Domnului... Te iert, Falalei! Copiii mei, îmbrăţişaţi-mă, rămân cu voi!...

„Rămâne!“ strigară cu toţii entuziasmaţi.

— Rămân şi iert. Colonele, răsplăteşte-l pe Falalei cu zahăr: nu se cade să plângă într-o zi fericită cum e cea de astăzi.

Gestul acesta mărinimos fu socotit, fireşte, extraordinar de impresionant. Să arăţi *atâta* grijă şi într-o *asemenea* clipă, şi faţă de cine? Faţă de Falalei! Unchiul se repezi să execute porunca primită. Imediat – Dumnezeu ştie prin ce minune – în mâinile Praskoviei Ilinişna apăru o zaharniţă de argint. Unchiul scoase cu mâna tremurătoare două bucăţi, pe urmă trei, apoi le scăpă iar în zaharniţă, şi, văzând că nu este în stare să facă nimic de emoţie, strigă:

— Hai! Pentru o zi cum e cea de astăzi! Ţine, Falalei! şi răsturnă în faldul cămăşii acestuia tot conţinutul zaharniţei. Pentru sinceritatea ta! adăugă el povăţuitor.

— Domnul Korovkin, anunţă deodată Vidopleasov apărând în pragul uşii.

Se produse o mică zăpăceală. Vizita lui Korovkin, evident, nu era tocmai binevenită. Cu toţii se uitară întrebător la unchiul meu.

— Korovkin! strigă el cam încurcat. Sunt bucuros, fireşte... adăugă el uitându-se sfios la Foma, dar nu ştiu, zău, să-l poftesc chiar acum – într-o clipă ca asta? Ce zici, Foma?

— Nu face nimic, nu face nimic! rosti binevoitor Foma. Pofteşte-l şi pe Korovkin; să participe şi el la bucuria tuturor. Într-un cuvânt, Foma Fomici era într-o dispoziţie serafică.

— Respectuos îmi permit a vă raporta, zise Vidopleasov, că domnul Korovkin binevoieşte să se afle într-o stare nu tocmai potrivită.

— Cum, într-o stare nu tocmai potrivită? Ce vorbă-i asta? strigă unchiul.

— Chiar aşa, să trăiţi: nu tocmai treaz...

Dar, înainte ca unchiul să fi apucat să deschidă gura, să roşească, să se sperie şi să se ruşineze în ultimul hal, misterul se lămuri de la sine. În uşă apăru domnul

Korovkin în persoană, îl dădu la o parte pe Vidopleasov şi se înfăţişă privirilor asistenţei uimite. Era un domn de statură mijlocie, destul de corpolent, de vreo patruzeci de ani, cu părul negricios şi puţin înspicat, tuns nemţeşte, cu faţa rotundă, roşie, cu ochii mici, injectaţi, cu o cravată cam neobişnuită, prinsă după ceafă cu o cataramă, îmbrăcat cu un frac extrem de uzat, plin de fulgi şi fire de fân şi cu o crăpătură vizibilă la subţioară, cu nişte pantaloni de croială *impossible*, cu o şapcă cu cozoroc uzată în ultimul grad, pe care acum o avânta cu mâna dreaptă, într-un gest larg de salut. Domnul acesta era beat turtă. Păşind până-n mijlocul încăperii, se opri, legănându-se şi bălăbănindu-şi capul, şi rămase astfel, parcă într-o adâncă îngândurare; apoi schiţă un zâmbet larg.

— Scuzaţi, domnilor, bâigui el, sunt cam… (aci, se lovi cu unghia unui deget pe guler) sunt cam… afumat!

Generăleasa luă imediat o atitudine de demnitate jignită. Foma, aşezat în fotoliu, îl măsura pe excentricul musafir cu o privire ironică. Bahceev se uita la el nedumerit şi cu oarecare compasiune. Dar jena unchiului era de nedescris; suferea sincer pentru Korovkin.

— Korovkin! începu el, ascultă!

— *Atande*[lxxxiii], îl întrerupse Korovkin, mă recomand: un copil al naturii… Dar ce-mi văd ochii? Sunt doamne aici!… Şi de ce nu m-ai prevenit, mizerabile, că ai în casă o societate de doamne? adăugă el uitându-se la unchiul meu cu un zâmbet şmecher. Dar nu-i nimic! Nu-ţi fie teamă!… Ne prezentăm şi sexului frumos… încântătoare doamne! începu el, răsucindu-şi cu greu limba şi poticnindu-se la fiecare cuvânt. Aveţi în faţa dumneavoastră un biet nenorocit, care, mă rog, ş.a.m.d.… Restul nu mai e de spus… Muzica! O polcă!

— Dar n-ai vrea să te odihneşti puţin? întrebă Mizincikov, apropiindu-se calm de Korovkin.

— Să mă culc? O spui ca să mă jigneşti?

— Nici gând. Ştii, după drum, face bine…

— Niciodată! clătină din cap Korovkin cu indignare. Crezi că sunt beat? Greşeşti, amice... Totuşi, unde vrei să mă odihnesc aici, la voi?

— Să mergem, te conduc eu.

— Unde? În şură? Nu primesc, stimabile, nu mă păcăleşti! Am dormit o dată acolo... La urma urmelor, condu-mă... Cu un om de treabă sunt gata să merg, de ce n-aş merge?... Nu-i nevoie de pernă – un militar n-are nevoie de pernă... Dacă ai putea însă, frăţioare, să-mi procuri o canapeluţă... Dar ascultă, adăugă el oprindu-se, văd că eşti un băiat grozav, fă-mi rost... mă înţelegi... de un păhăruţ de rom, numai aşa ca să-mi astâmpăr... numai ca să-mi astâmpăr viermuşorul, un păhărel numai...

— Bine, bine, se face! îl asigură Mizincikov.

— Aşa... Dar, ia stai puţin; să-mi iau rămas-bun... Adieu, *mesdames* şi *mesdemoiselles*!... M-aţi dat gata, ca să zic aşa... Ei, dar nu-i nimic! Pe urmă ne lămurim noi... Numai să mă trezeşti când o să înceapă... Sau chiar cu cinci minute înainte de a începe... Să nu începeţi fără mine! Aţi auzit? Să nu începeţi!...

Şi chefliul domn dispăru cu Mizincikov.

Toată lumea a rămas într-o adâncă tăcere. Nedumerirea era profundă. În sfârşit, Foma începu să se hlizească şi treptat, de la un chicotit uşor, râsul lui crescu din ce în ce şi se transformă curând într-un hohot nestăpânit. Uitându-se la el, se înveseli şi generăleasa, deşi o expresie de demnitate ofensată mai zăbovea pe chipul ei acru. Toţi ceilalţi râdeau nebuneşte. Unchiul stătea ca trăsnit, roşu la faţă, ruşinat până la lacrimi, nefiind în stare să mai scoată nicio vorbă.

— Dumnezeule mare! bâigui el, în sfârşit. Cine şi-ar fi închipuit! E drept că... se poate întâmpla oricui. Foma, te asigur, e omul cel mai cinstit, cel mai nobil, ba şi foarte cult. Foma... ai să vezi!...

— Văd, văd... a răspuns Foma înecându-se de râs. L-am văzut, foarte cult, n-am ce zice, foarte cult!

— Şi cum vorbea despre căile ferate! strecură cu glas scăzut Ejevikin.

— Foma!... dădu să zică ceva unchiul, dar un nou val de hohote îi acoperi glasul. Foma Fomici pur şi simplu se prăpădea de râs. Văzând cum stau lucrurile, începu să râdă şi unchiul.

— Ce să mai spun! a declarat el înflăcărându-se. Eşti mărinimos, Foma, ai o inimă de aur: m-ai făcut fericit... Ai să-l ierţi şi pe Korovkin...

Numai Nastenka nu râdea. Se uita la logodnicul ei cu ochii plini de dragoste, voind parcă să spună:

„Ce om minunat şi bun eşti, ce suflet delicat şi nobil, şi cât de mult te iubesc!“

VI. Încheiere

Triumful lui Foma era deplin şi definitiv. Într-adevăr, fără amestecul lui, nimic n-ar fi fost dus la bun sfârşit, iar faptul împlinit înlătura orice îndoieli sau obiecţiuni. Recunoştinţa perechii fericite era nemărginită. Unchiul meu şi cu Nastenka au protestat aproape îngroziţi atunci când încercasem să fac o cât de uşoară aluzie la modul în care a fost obţinut consimţământul lui Foma pentru căsătoria lor. Saşenka striga: „E bun, e bun Foma Fomici; am să-i brodez o pernă cu fire de lână toarsă!“ ba mi-a şi reproşat o anumită asprime sufletească. Iar noul convertit, Stepan Alexeici, ar fi sărit, desigur, să mă sugrume, dacă aş fi încercat, în prezenţa lui, să spun ceva nefavorabil despre Foma Fomici. Umbla acum după Foma ca un căţeluş după stăpânul său, îl privea cu veneraţie şi la orice cuvânt al acestuia adăuga: „Foma, eşti omul cel mai cumsecade din lume! Eşti un savant, Foma!“ Cât despre Ejevikin – acesta era entuziasmat la culme. Bătrânul

observase de mult că Nastenka sucise capul lui Egor Ilici şi de atunci şi treaz, şi în somn, nu visa decât să-şi mărite fata după el. Tărăgănase această afacere în situaţia încordată ce s-a creat, până la ultima limită a posibilului şi nu a renunţat la visul său decât atunci când deveni limpede că nu se mai putea să nu renunţe. Foma Fomici răsturnase complet situaţia intervenită. Bineînţeles, bătrânul, cu tot entuziasmul său, îşi dădea seama de adevăratele motive care-l determinaseră pe Foma să procedeze astfel. Într-un cuvânt, era limpede că Foma Fomici se întronase în această casă pentru totdeauna şi că, de aci încolo, tirania sa nu va mai avea sfârşit. Se ştie că până şi cei mai dezgustători, cei mai ţâfnoşi şi mofturoşi oameni se potolesc un timp când dorinţele lor sunt satisfăcute. Foma Fomici, dimpotrivă, părea că se prosteşte şi mai mult cu fiecare succes, devenind de o obrăznicie nătângă. Înainte de prânz, complet primenit, el se aşează în fotoliu, îl chemă pe unchiu-meu şi, în prezenţa întregii familii, se apucă să-i ţină o nouă predică exasperantă.

— Colonele! începu el. Acum dumneata contractezi o căsătorie legitimă. Îţi dai seama de îndatoririle şi obligaţiile pe care...

Şi aşa mai departe. Imaginaţi-vă zece pagini de formatul publicaţiei *Journal des Débats* umplute cu literă măruntă şi pline de tot felul de inepţii şi aberaţii, în care nu există nimic despre îndatoriri şi obligaţii, ci exclusiv nişte laude neruşinate aduse înţelepciunii, blândeţii, mărinimiei, bărbăţiei şi neprecupeţirii lui Foma Fomici însuşi. Toată lumea nu mai putea de foame; toţi aşteptau cu nerăbdare să înceapă prânzul; nimeni nu îndrăznea totuşi să spună ceva ori să-l contrazică, ascultând cu veneraţie întreaga lui poliloghie până la capăt; chiar şi Bahceev, deşi ros de o poftă nestăpânită, a rămas neclintit pe scaun, atent, într-o atitudine plină de respect. Satisfăcut de propria-i oratorie, Foma Fomici se înveseli în sfârşit, ba şi binevoi chiar să se

ameţească cu băuturi, rostind cele mai năstruşnice toasturi. Se lansă în tot felul de spirite şi glume, bineînţeles pe seama logodnicilor. Toată lumea râdea în hohote şi-l aplauda. Unele dintre glumele sale erau însă atât de nesărate şi pline de ambiguităţi, încât până şi Bahceev se simţi jenat. La urmă, Nastenka sări de la locul său şi fugi de la masă. Faptul avu darul să-l aducă pe Foma Fomici într-un adevărat extaz; găsi însă imediat suficientă prezenţă de spirit ca să descrie în cuvinte puţine, dar impresionante virtuţile Nastenkăi şi, la urmă, rosti un toast în sănătatea celei absente. Unchiul, jenat şi el pentru moment şi chinuit de situaţia în care a fost pusă logodnica sa, era gata acum să-l îmbrăţişeze pe Foma Fomici. În general, logodnicii se arătau foarte sfielnici unul faţă de celălalt şi păreau că se ruşinează de fericirea lor. Am observat că, din clipa binecuvântării, ei n-au schimbat niciun cuvânt, ba evitau chiar să se privească. Când toată lumea se ridică de la masă, unchiul dispăru pe neaşteptate. Căutându-l, am ajuns pe terasă. Tolănit într-un fotoliu, în faţa unei ceşti cu cafea, Foma perora, vizibil animat de băutură. În jurul lui nu erau decât Ejevikin, Bahceev şi Mizincikov. M-am oprit să-l ascult.

— De ce, striga Foma, de ce sunt gata să mă las chiar şi ars de viu pentru convingerile mele? Şi de ce niciunul dintre voi nu este în stare să meargă pe rug? De ce, vă întreb, de ce?

— Păi, ar fi cam de prisos, Foma Fomici, chiar pe rug! glumea Ejevikin. Ce rost ar avea? În primul rând, ar fi chinuitor de dureros; în al doilea, dacă te arde – ce rămâne?

— Ce rămâne? O cenuşă sublimă rămâne. Dar tu nu poţi să mă înţelegi, nu eşti în stare să mă preţuieşti la adevărata mea valoare! Pentru alde voi nu există oameni celebri decât poate unii ca Cezar sau Alexandru Machedon! Şi ce merite au cezarii tăi? Pe cine au făcut ei fericit? Ce mare lucru a săvârşit faimosul tău Alexandru

Machedon? Că a cucerit tot globul? Păi, pune-mi la dispoziţie o falangă ca a lui şi să vezi cum îl cuceresc şi eu, după cum l-ai cuceri şi tu, după cum l-ar cuceri şi el... În schimb, a ucis pe Clitus cel plin de virtute, pe când eu n-am ucis pe Clitus cel plin de virtute... Un puşti! Un şnapan! Merita să fie bătut cu varga, şi nicidecum preamărit în paginile istoriei universale... La fel şi Cezar!

— Iartă-l măcar pe Cezar, Foma Fomici!

— Nu pot să-l iert pe dobitocul acela! striga Foma.

— Şi să nu-l cruţi! îl susţinu cu foc Stepan Alexeevici, cam ameţit şi el de băutură. N-ai de ce să-i cruţi, toţi sunt nişte saltimbanci, meşteri să ţopăie şi să se învârtă într-un picior! Nişte panglicari! Uite, mai deunăzi, unul a vrut să înfiinţeze o bursă. Dar ce vasăzică o bursă? Dracu' ştie ce-o fi însemnând! Pun rămăşag că nu este decât o nouă mârşăvie. Iar un altul, tot nu de mult, într-o societate selectă, scria tot felul de înfloriturі şi tot cerea rom! Mă rog, de ce să nu bea omul? Bea cât bei, dar mai şi opreşte-te, nene! Pe urmă, mă rog, n-ai decât să mai bei, pe urmă... nicio cruţare! Toţi sunt nişte escroci! numai tu, Foma, eşti un savant!

Bahceev, dacă apuca să se ataşeze de cineva, apoi o făcea cu tot devotamentul, necondiţionat şi fără rezerve.

L-am găsit pe unchiul meu în parc, pe malul heleşteului, în locul cel mai retras. Zărindu-mă, Nastenka dădu să se ascundă între tufe, ca o vinovată. Unchiul veni în întâmpinarea mea, cu faţa radioasă; avea în ochi lacrimi de fericire. M-a prins de mâini şi mi le-a strâns tare.

— Dragul meu, nici până acum nu-mi vine a crede în fericirea care mă copleşeşte... La fel şi Nastenka. Ne minunăm şi aducem laude Celui-de-sus. În momentul când te-ai apropiat, ea tocmai plângea. Ştii, încă n-am reuşit să-mi revin şi mă simt complet zăpăcit: şi cred, şi nu cred! De unde-mi pică atâta fericire? Pentru ce? Ce am săvârşit? Cu ce am meritat-o?

— Dacă există cineva care s-o fi meritat, unchiule, acela eşti dumneata, i-am spus eu cu înflăcărare. Încă n-am văzut un om mai cinstit, mai bun şi cu sufletul mai curat şi mai frumos ca dumneata...

— Nu, Serioja, nu! E prea mult! a zis el cu un fel de părere de rău în glas. Tocmai aici e răul, că suntem buni (vorbesc despre mine, bineînţeles) când ne este nouă bine; iar când dăm de rău, nici să nu te apropii de alde noi! Tocmai despre asta vorbeam acum cu Nastia. Oricât de strălucitor mi se înfăţişa Foma, dar să mă crezi că nici în ultimul moment nu prea aveam încredere în el, deşi căutam să mă conving de perfecţiunea lui; nici măcar ieri n-am crezut în el, când a refuzat un asemenea dar bănesc oferit de mine! O spun spre ruşinea mea! Mi se strânge inima la amintirea celor întâmplate între noi ieri! Dar n-am mai putut să mă stăpânesc... Când a vorbit despre Nastia, am simţit ca o împunsătură în inimă. N-am înţeles şi m-am năpustit ca un tigru...

— N-ai ce să regreţi, unchiule: era şi foarte firesc.

Unchiul mă opri dând din mâini.

— Nu, nu, dragul meu, să nu spui vorba asta! Numai firea mea nenorocită e de vină, pentru că sunt un om ursuz şi egoist, un senzual, şi mă las pradă pasiunilor mele. Tocmai asta mi-o spune şi Foma. (Ce puteam răspunde în cazul acesta?) Nici nu ştii, Serioja, continuă el tulburat, de câte ori am fost pornit, neîndurător, nedrept, orgolios şi nu numai faţă de Foma! Uite, abia acum mi-au venit toate acestea în minte şi, te rog să mă crezi, mă simt ruşinat că până acum n-am săvârşit nimic de seamă, ca să merit această fericire. Şi Nastia a spus-o chiar acum, în acelaşi sens, deşi, zău, nu ştiu ce păcate ar putea să aibă ea, pentru că e un înger, nu om! Mi-a spus că avem o datorie mare faţă de Dumnezeu, că trebuie să ne străduim de aci încolo să fim mai buni şi mai generoşi... Dacă ai fi auzit ce frumos, cu câtă înflăcărare le-a spus toate astea! Doamne, ce fiinţă minunată!

Unchiul se opri, copleşit de emoţie. Apoi continuă:

— Am hotărât, dragul meu, să avem o grijă deosebită de Foma, de mămiţica şi de Tatiana Ivanovna. Dar ce zici de Tatiana Ivanovna? Ce fiinţă adorabilă şi ce suflet ales! O, cât de vinovat sunt faţă de toţi! Şi faţă de tine mă simt vinovat... Dar, dacă cineva ar îndrăzni acum s-o jignească pe Tatiana Ivanovna, o! atunci... Dar ce să mai vorbim!... Şi pentru Mizincikov ar trebui să facem ceva.

— Da, unchiule, şi eu mi-am schimbat acum părerea despre Tatiana Ivanovna. Merită multă, multă stimă şi toată înţelegerea şi compasiunea.

— Fireşte, fireşte! reluă cu înflăcărare unchiul, merită toată stima! Să-l luăm, de pildă, pe Korovkin; cred că îţi vine să râzi de el, adăugă unchiul privindu-mă sfios drept în ochi; de altfel, am râs de el cu toţii. Şi când te gândeşti că a fost de fapt o greşeală de neiertat... Căci poate că e un om admirabil, un om bun, dar soarta... nenorocirile... nu-ţi vine să crezi, poate, dar o fi şi adevărat.

— Dar de ce n-aş crede, unchiule?

Şi am început, la rându-mi, să-i demonstrez, cu multă înflăcărare, că până şi fiinţa cea mai decăzută păstrează, poate, anumite sentimente umane superioare; că sufletul omului este de o adâncime neexplorabilă; că cei decăzuţi nu trebuie dispreţuiţi, ci, dimpotrivă, trebuie ajutaţi să se ridice; că nu este exclus ca etalonul acceptat în general pentru aprecierea a ceea ce este bine şi moral etc., etc. – într-un cuvânt, m-am înflăcărat într-atâta, încât i-am povestit unchiului chiar şi despre şcoala naturală; în încheiere, i-am recitat şi versurile:

Când din bezna rătăcirii...[lxxxiv]

Unchiul fu cuprins de un extaz de nedescris.

— Dragul meu, dragul meu! rosti el înduioşat. Tu mă înţelegi atât de bine şi ai relatat acum tot ce aş fi vrut să-ţi spun mult mai bine decât aş fi făcut-o eu. Da, da, aşa este!

Doamne! De ce o fi omul atât de rău? De ce sunt eu însumi atât de rău uneori, când viaţa e atât de frumoasă şi când e atât de frumos să fii bun? Acelaşi lucru mi-a spus şi Nastia adineauri... Priveşte, ce loc minunat e aici, adăugă el rotindu-şi privirea în juru-i. Ce splendidă este natura! Ce peisaj! Ce copac frumos! Priveşte: nu-l poţi cuprinde cu braţele! Câtă sevă, ce frunze superbe! Ce soare strălucitor! Cum s-a înviorat şi s-a înveselit toată firea după furtună!... Când te gândeşti că şi copacii înţeleg câte ceva, simt şi se bucură de viaţă... S-ar putea să nu fie aşa – ai? Cum crezi?

— E foarte posibil, unchiule, ca în felul lor să înţeleagă, desigur...

— În felul lor, bineînţeles... O, minunat, minunat creator!... Tu, Serioja, cred că îţi aduci aminte foarte bine de parcul acesta, prin care alergai şi te jucai când erai mic! Te ţin foarte bine minte cum erai pe atunci, adăugă el uitându-se la mine cu nespusă dragoste şi fericire. Numai la heleşteu nu te lăsam să te duci singur. Dar ţii minte cum odată, pe înserat, răposata Katia te-a chemat şi a început să te dezmierde... Alergaseşi până atunci prin parc şi erai cu obrajii îmbujoraţi; aveai un păr blond – blond cârlionţat... Ea se juca mult cu cârlionţii tăi şi deodată o aud că-mi spune: „Ce bine ai făcut că l-ai luat pe bietul orfan la noi!“ Ţii minte ori nu?

— Foarte vag, unchiule.

— Era spre seară, soarele vă învăluia pe amândoi în razele lui aurii, iar eu şedeam într-un colţ, îmi fumam pipa şi vă priveam... Eu, Serioja, mă duc în fiecare lună la mormântul ei, în oraş, adăugă el cu glas scăzut, în care am simţit un tremur şi lacrimi stăpânite. I-am spus şi Nastiei şi ea mi-a răspuns că pe viitor vom merge acolo împreună...

Unchiu-meu tăcu, încercând să-şi stăpânească tulburarea.

În clipa aceea veni lângă noi Vidopleasov.

— Vidopleasov! strigă unchiul tresărind. Te-a trimis Foma Fomici?

— Ba nu, am venit mai mult în chestiunea mea.

— Aha, foarte bine! Aflăm acum şi ce face Korovkin. Am vrut să mă interesez şi mai adineauri... L-am pus, Serioja, să aibă grijă de Korovkin. Ei, ce este, Vidopleasov?

— Îndrăznesc să vă raportez, zise Vidopleasov, că ieri aţi binevoit a vă aminti cererea mea şi mi-aţi făgăduit înalta dumneavoastră ocrotire împotriva jignirilor ce mi se aduc în fiecare zi.

— Iar e vorba despre numele tău? strigă unchiul speriat.

— Ce să fac? Jigniri zilnice...

— A, Vidopleasov, Vidopleasov! Ce să mă fac eu cu tine? se necăji unchiul. Despre ce fel de jigniri vorbeşti tu? În felul acesta rişti să înnebuneşti şi să-ţi închei zilele la balamuc!

— Mi se pare că eu... cu mintea mea... începu Vidopleasov.

— Păi tocmai despre asta îţi vorbeam şi eu, îl întrerupse unchiu-meu, ţi-am spus-o spre binele tău. Ce fel de jigniri ţi s-au adus? Pun rămăşag că-s nişte prostii.

— Nu mă lasă în pace.

— Dar cine nu te lasă în pace?

— Toţi, şi mai ales Matriona! Din pricina ei, viaţa mea a ajuns un chin. Cine nu ştie că toţi oamenii mai răsăriţi, care m-au cunoscut din copilărie, spuneau că semăn leit cu un străin, şi mai cu seamă la chip. Şi ce credeţi, domnule? Din pricina asta nu mă lasă în pace. Cum dau să trec pe lângă ei, strigă cu toţii în urma mea cuvinte de ocară; până şi plozii pe care ar trebui să-i înveţe cineva minte cu nuiaua, până şi ei strigă... Uite şi acum, când veneam încoace, au strigat şi acum... Nu mai pot! Vă rog să mă ocrotiţi, domnule, cu puterea dumneavoastră!

— Ah, Vidopleasov!... Şi ce anume ţi-au strigat acum? Cine ştie ce nerozie, pe care nici nu merită s-o bagi în seamă!

— O vorbă cam necuviincioasă, mi-e şi ruşine să spun.

— Ce anume?

— Mi-e scârbă s-o rostesc.

— E, hai, spune-o!

— Grişka olandezu' a mâncat orezu'!

— Ei, bată-te să te bată! Şi eu am crezut cine ştie ce! Scuipă şi vezi-ţi de treabă.

— Am scuipat, dar ei strigă şi mai tare.

— Ascultă, unchiule, am intervenit eu. Omul se plânge că n-are deloc pace aici din această cauză. Trimite-l pentru un timp la Moscova, la caligraful acela. După cum spuneai, a stat la un caligraf.

— Ehei, drăguţule, şi caligraful a terminat-o cam tragic!

— Cum?

— Dumnealui, răspunse Vidopleasov, a avut nefericirea să-şi însuşească bunul altuia, pentru care, cu tot talentul dumnealui, a fost băgat la răcoare şi acolo a pierit definitiv.

— Bine, bine, Vidopleasov; linişteşte-te acum. O să văd eu ce-i de făcut; mai chibzuiesc şi aranjez totul, îţi făgăduiesc! Ce face Korovkin? Doarme?

— Nu, chiar acum a binevoit să plece. De aia veneam ca să raportez.

— Cum aşa: a plecat? Ce vorbeşti? Şi de ce l-ai lăsat? strigă unchiul.

— Din bunătatea inimii mele; mi-a fost milă să-l privesc. De cum s-a trezit, şi-a adus aminte de cele întâmplate şi a început să-şi dea cu pumnii în cap, zbierând cât îl ţinea gura...

— Cât îl ţinea gura!...

— Sau, ca să mă exprim mai delicat, mai cuviincios: urla în toate felurile. Striga: cum adică s-ar mai putea prezenta dumnealui în faţa sexului frumos? Apoi adăuga: „Nu sunt demn de specia umană". Şi tot aşa vorbea tare jalnic, numai în cuvinte alese.

— Un om delicat, ce mai vorbă! Ţi-am spus doar, Serghei... Şi de ce l-ai lăsat să plece, Vidopleasov, când te-am pus anume să-l păzeşti! Of, Doamne, Dumnezeule!

— Mai mult din pricina inimii prea simţitoare. M-a rugat să nu vă spun. Vizitiul dumnealui, după ce a hrănit bine caii, i-a înhămat. Iar pentru suma pe care a primit-o acum trei zile, mi-a dat poruncă să vă mulţumesc cu tot respectul şi să vă spun că va trimite datoria cu prima poştă.

— Despre ce sumă e vorba, unchiule?

— Dumnealui spunea despre douăzeci şi cinci de ruble de argint, m-a lămurit Vidopleasov.

— Când l-am întâlnit, dragul meu, i-am dat cu împrumut la staţia de poştă: nu-i ajungeau banii. Îi va expedia el, bineînţeles, cu prima poştă... Ah, Dumnezeule, ce rău îmi pare! Cum crezi, Serioja, n-ar fi bine să trimit pe cineva să-l aducă înapoi?

— Nu, unchiule, nu cred că e cazul.

— Ai dreptate, Serioja. Sunt de aceeaşi părere. Să vezi, dragul meu, fără să fiu filozof, socot că orice om are mai multe trăsături bune decât pare la prima vedere. Aşa e şi cu Korovkin: n-a putut să suporte ruşinea... Dar, să mergem la Foma! Am zăbovit cam mult; nu cumva să se simtă jignit, socotind că nu-i dăm destulă atenţie sau că suntem nişte ingraţi... Să mergem dar! Ah, Korovkin, Korovkin!

Romanul se sfârşeşte aici. Cei doi îndrăgostiţi au rămas uniţi, iar geniul binelui, în persoana lui Foma Fomici, s-a instaurat incontestabil în acea casă. Aici s-ar putea face, desigur, numeroase comentarii de rigoare; de fapt însă, orice fel de lămuriri ar fi acum cu totul de prisos. Aceasta este, cel puţin, părerea mea. În locul comentariilor, voi spune doar câteva cuvinte despre soarta tuturor eroilor istorisirii mele: fără aceasta, după cum se ştie, nu se încheie niciun roman; ba se impune chiar, conform unor reguli consacrate.

Cam peste vreo şase săptămâni a avut loc nunta celor doi îndrăgostiţi, pe care „îi fericiseră“ binefăcătorii lor.

Totul s-a petrecut într-o atmosferă intimă, de familie, fără prea multă ceremonie şi fără invitaţi de prisos. Eu am fost cavalerul de onoare al Nastenkăi, Mizincikov – al unchiului. Fuseseră poftiţi, de altfel, şi câţiva oaspeţi. Dar personajul de frunte, cel mai important, era, bineînţeles, Foma Fomici. Toată lumea îl copleşea cu fel de fel de atenţii; era pur şi simplu purtat pe braţe. S-a întâmplat, totuşi, nu ştiu prin ce împrejurare nefericită, că nu i se oferise şi lui o cupă de şampanie, când bea toată lumea. Ei bine, a fost o adevărată catastrofă, căci Foma izbucni în reproşuri, văicărindu-se şi ţipând ca un firoscos, apoi fugi în camera lui, se încuie, continuând să strige de-acolo că este desconsiderat, dispreţuit, că acum au intrat în familie „oameni noi“ şi el nu mai este luat în seamă, ca o zdreanţă bună de aruncat. Unchiul era în culmea disperării; Nastenka plângea; generăleasa, ca de obicei, fu cuprinsă de un tremur convulsiv, gata, gata să leşine... Ospăţul de nuntă semăna acum mai mult cu o înmormântare. Şi aşa, timp de şapte ani încheiaţi, bietul meu unchi şi sărmana Nastenka avură parte de o asemenea convieţuire cu binefăcătorul lor, Foma Fomici. Până în clipa morţii (Foma Fomici a murit anul trecut), el era tot mai acru, mai sucit, mai mofturos, se supăra mereu, se oţăra şi spunea vorbe de ocară tuturor; dar veneraţia celor pe care „îi fericise“ nu numai că nu scădea, ci, dimpotrivă, creştea din zi în zi, proporţional cu capriciile lui. Egor Ilici şi Nastenka se simţeau atât de fericiţi împreună, încât tremurau pentru această fericire, socotind că Dumnezeu a fost prea darnic cu ei; că, de fapt, nu merită acest har dumnezeiesc şi erau convinşi că le este sortit să-şi răscumpere fericirea prin chinuri şi amărăciuni. Bineînţeles, în casa aceasta supusă şi smerită, Foma Fomici putea face orice îi trăsnea prin cap. Şi câte n-a făcut în cursul celor şapte ani! Nimeni nu şi-ar putea închipui până la ce fantezii năstruşnice ajungea omul acesta cu sufletul îmbuibat de trândăvie, cât de nesăbuit era în născocirea celor mai rafinate şi absurde

capricii de ordin moral. La vreo trei ani după nunta unchiului, a murit bunica. Rămas orfan, Foma se lăsă pradă disperării. Chiar şi acum în casa unchiului se povesteşte cu groază despre starea lui de atunci. Când a venit momentul coborârii sicriului în mormânt, el se smulgea ca să sară în groapă, strigând să-l îngroape şi pe el împreună cu decedata. O lună întreagă nu i s-a dat nici cuţit, nici furculiţă, iar o dată patru oameni i-au deschis gura cu forţa ca să scoată un ac pe care voia să-l înghită. Careva dintre cei de faţă la această luptă remarcase că Foma Fomici ar fi avut de o mie de ori prilejul să înghită acul în timpul luptei, dar n-o făcuse. Această presupunere a fost respinsă cu indignare de toţi, şi autorul ei demascat pe loc ca un om lipsit de inimă şi necuviincios. Numai Nastenka a rămas tot timpul tăcută, schiţând un zâmbet uşor; unchiul o privea cu oarecare nelinişte. În general, trebuie spus că Foma, cu toate că îşi făcea de cap cu mofturile lui la fel ca şi înainte în casa unchiului, nu-şi mai permitea să ţină lecţii de morală şi să debiteze tot felul de observaţii insolente faţă de unchiul, ca altădată. Se plângea, reproşa, dojenea, dar nu mai sâcâia şi nici nu mai ocăra ca înainte; scene ca aceea cu „excelenţa-voastră“ nu s-au mai repetat şi cred că numai datorită Nastenkăi. Pe nesimţite, ea l-a făcut pe Foma să mai cedeze ici-colo şi să se mai supună câteodată. Nu voia să-şi vadă soţul umilit şi, într-adevăr, şi-a atins scopul. Foma şi-a dat seama că ea l-a înţeles aproape bine de tot. Zic aproape, pentru că Nastenka îl răzgâia, la rându-i, ba uneori îi cânta şi în strună soţului ei, când acesta se apuca să aducă laude entuziaste înţeleptului său prieten. Nastenka voia ca soţul ei să fie respectat întru totul de către cei din jur şi de aceea căuta de fiecare dată să justifice cu glas tare şi ataşamentul lui faţă de Foma Fomici. Sunt însă convins că Nastenka, inimioară de aur, a uitat toate jignirile de altădată: i-a iertat lui Foma totul, din clipa în care el a adus o contribuţie atât de hotărâtoare la unirea ei cu

unchiul şi, afară de aceasta, mi se pare că a îmbrăţişat în mod serios, din toată inima, ideea unchiului că faţă de un „nefericit“ şi fost bufon nu poţi avea cine ştie ce pretenţii, ci, dimpotrivă, trebuie făcut totul ca rănile lui sufleteşti să fie tămăduite. Sărmana Nastenka făcuse şi ea parte din categoria celor umiliţi, suferise mult şi nu putea să uite această împrejurare. Cam după o lună, Foma se potoli, devenind iar blând şi duios; în schimb, avu alte manifestări, cu totul surprinzătoare: cădea deodată într-un fel de catalepsie, care-i băga pe ceilalţi în toţi sperieţi. Aşa, de pildă, în timp ce nenorocitul vorbea sau chiar râdea, se oprea deodată şi încremenea exact în poziţia în care se afla în momentul izbucnirii accesului; dacă râdea, de pildă, rămânea cu râsul pe faţă; dacă ţinea un obiect oarecare în mână, să zicem, o furculiţă, rămânea cu mâna suspendată în aer. După aceea, bineînţeles, mâna se lăsa în jos, dar Foma Fomici nu mai simţea şi nici nu ţinea minte cum s-au petrecut toate astea. Privea în gol, clipea din ochi chiar, dar nu mai scotea niciun cuvânt, nu auzea nimic şi nu înţelegea nimic. Starea aceasta ţinea câteodată un ceas întreg. Bineînţeles, toţi ai casei, îngroziţi, aproape că nu mai respirau, umblau în vârful picioarelor, plângeau. În cele din urmă, Foma îşi revenea, dar se simţea complet sleit de puteri şi susţinea că în tot timpul acesta nu auzise nimic şi nu văzuse nimic. Ca să vezi până unde putea să ajungă la om dorinţa aceasta de a poza, de a se fandosi, încât să suporte ore întregi de chin impus voit, şi numai pentru faptul de a putea spune pe urmă: „Priviţi-mă, vă sunt superior până şi în simţire!“ Într-o bună zi, unchiul meu se pomeni nu ştiu de ce ocărât groaznic şi la urmă blestemat în lege „pentru neîncetate jigniri şi lipsă totală de respect“, după care Foma se mută subit la domnul Bahceev. Stepan Alexeevici, care după nunta unchiului se mai certase de multe ori cu Foma Fomici, isprăvind totuşi de fiecare dată prin a-i cere iertare, de data aceasta îmbrăţişă cu toată ardoarea cauza lui Foma: îl întâmpină

cu entuziasm, îl ospătă din belşug şi hotărî pe loc că Foma trebuie să rupă definitiv şi formal orice relaţii cu unchiul, ba să înainteze şi o jalbă împotriva lui. Aveau ei cu unchiul undeva o fâşie de pământ în litigiu, asupra căreia, de altfel, nu avuseseră niciodată vreo discuţie, pentru că unchiul nu formulase niciun fel de pretenţii. Fără a sta mult pe gânduri, domnul Bahceev porunci să i se pregătească trăsura, se repezi în oraş şi înaintă o jalbă prin care cerea tribunalului să i se recunoască formal dreptul de proprietate asupra pământului în cauză, cu despăgubiri şi cheltuieli, şi, în felul acesta, să fie pedepsite samavolniciile şi lăcomia unchiului. Între timp, Foma, plictisindu-se chiar de-a doua zi la domnul Bahceev, îl iertă pe unchiul venit cu pocăinţa şi se întoarse la Stepancikovo. Mânia domnului Bahceev, care, la sosirea din oraş, nu-l mai găsi pe Foma, a fost cumplită; ceea ce nu l-a împiedicat însă ca peste vreo trei zile să se prezinte pocăit la Stepancikovo, rugându-l pe unchiul, cu lacrimi în ochi, să-l ierte şi retrăgându-şi plângerea. În aceeaşi zi, unchiul îl împăcă cu Foma Fomici, şi Stepan Alexeevici începu iarăşi să se ţină după Foma ca un căţeluş, adăugând la fiecare sentinţă a acestuia aprecierea sa entuziastă: „Eşti un om deştept, Foma! Eşti un savant, Foma!“

Foma Fomici doarme acum somnul cel de veci alături de mormântul generălesei, într-un cavou scump, de marmură albă, cu numeroase inscripţii care-l proslăvesc şi-l deplâng. Uneori, după plimbare, Egor Ilici şi Nastenka se abat pe acolo, ca să se închine deasupra lespezii sub care zac rămăşiţele pământeşti ale lui Foma. Nici astăzi ei nu pot să vorbească despre el fără emoţie: îşi aduc aminte de orice cuvânt al său, de mâncărurile lui preferate şi de tot ce-i plăcuse cu deosebire. Lucrurile din camera lui sunt păstrate ca nişte relicve. Simţindu-se acum cu totul orfani, unchiul şi Nastia s-au ataşat şi mai mult unul de altul. Dumnezeu nu le-a dat niciun copil, lucru care îi întristează mult; dar nu îndrăznesc să cârtească. Saşenka s-a măritat

de mult cu un tânăr admirabil. Iliuşa învaţă la Moscova. În felul acesta, unchiul şi Nastia stau singuri şi nu se mai satură unul de altul. Grija unuia faţă de celălalt a ajuns de-a dreptul bolnăvicioasă. Nastia se roagă neîncetat. Dacă vreunul dintre ei ar muri, cred că celălalt n-ar putea supravieţui nicio săptămână. Dar să le dea Dumnezeu zile cât mai multe! Îşi primesc musafirii cu multă căldură şi sunt gata să-şi împartă bunurile cu toţi nenorociţii. Nastenka citeşte cu multă pasiune din vieţile sfinţilor şi spune cu durere în suflet că prea puţine fapte bune se fac pe lumea asta şi că ar trebui să-şi împartă toată averea celor suferinzi şi să trăiască fericiţi în sărăcie. Dacă nu era grija viitorului lui Iliuşa şi al Saşenkăi, unchiul de mult ar fi procedat aşa, pentru că absolut în toate este totdeauna de părerea nevestei sale. Praskovia Ilinişna stă la ei şi caută să le fie de folos, ceea ce-i face o nespusă plăcere; ea conduce toată gospodăria. Domnul Bahceev a cerut-o în căsătorie curând după nunta unchiului, dar ea l-a refuzat categoric. Toată lumea a dedus din asta că ea vrea să se retragă într-o mânăstire, dar nici asta nu s-a întâmplat. Firea Praskoviei Ilinişna are o trăsătură ciudată: personalitatea ei dispare cu totul în faţa celor pe care-i îndrăgeşte; are o capacitate deosebită de a nu se face simţită, şi totuşi să fie numai ochi şi urechi la vrerile lor; de a se supune tuturor capriciilor, oricât de ciudate ar fi, de a-i îngriji şi de a-i servi. Acum, după moartea mamei sale, generăleasa, socoate de datoria ei cea mai sfântă să nu se despartă de fratele său şi să-i satisfacă Nastenkăi toate dorinţele. Bătrânul Ejevikin mai e încă în viaţă şi în ultimul timp vine tot mai des la fiica sa. La început îl exasperase pur şi simplu pe unchiul meu prin încăpăţânarea lui de a nu lega relaţii mai strânse; se depărtase cu totul, depărtând şi pe copiii săi de Stepancikovo. Toate invitaţiile şi rugăminţile unchiului nu avură niciun efect: bătrânelul n-o făcea atât din mândrie, cât mai ales dintr-o susceptibilitate exagerată, care

ajungea uneori până la absurd. Îl chinuia nespus gândul că un om sărac ca el va fi primit într-o casă înstărită din milă şi socotit plicticos şi supărător; refuza până şi ajutorul oferit de Nastenka şi nu primea decât strictul necesar. De la unchiul meu însă nu voia să primească nimic. Nastenka greşise când îmi spusese atunci, în parc, despre tatăl ei că acesta făcea pe bufonul de dragul ei. E drept că pe atunci dorea grozav s-o mărite pe Nastenka; dar făcea pe bufonul pur şi simplu dintr-o necesitate lăuntrică, pentru a scăpa de mânia acumulată în sufletul său. Nevoia de a ironiza şi de a plasa cuvinte usturătoare o avea în sânge. Când apărea, bunăoară, ca un linguşitor preaplecat şi dezgustător, dădea să se înţeleagă că o face numai de ochii lumii; şi cu cât mai înjositoare îi era linguşirea, cu atât mai usturătoare şi mai limpede apărea batjocura. Aşa îi era felul. Toţi copiii au fost plasaţi la cele mai bune şcoli din Moscova şi Petersburg, însă numai după ce Nastenka l-a convins că toată cheltuiala o suportă ea, din averea ei personală, în contul acelor treizeci de mii dăruite de Tatiana Ivanovna. De fapt, nici nu luaseră aceşti bani de la Tatiana Ivanovna; dar pentru ca să n-o amărască şi să n-o jignească, îi promiseseră că în momentul când vor avea mare nevoie de aceşti bani, vor apela la ajutorul ei. Exact aşa au şi procedat: s-au împrumutat de la dânsa, în două rânduri, cu sume destul de importante. Dar Tatiana Ivanovna a decedat cu vreo trei ani în urmă, aşa că, până la urmă, Nastia s-a văzut în posesia celor treizeci de mii. Moartea sărmanei Tatiana Ivanovna fusese neaşteptată. Toată familia se pregătea să meargă la balul dat de un moşier din vecinătate şi în momentul când, îmbrăcată în rochia ei de bal, şi-a pus pe cap o cunună fermecătoare de trandafiri albi, i s-a făcut rău, s-a lăsat într-un fotoliu şi şi-a dat sufletul. A fost înmormântată cu cununa ei de bal. Nastia era disperată. Tatiana Ivanovna fusese copilul râzgâiat al casei lor. Toată lumea a rămas surprinsă de testamentul ei, întocmit cu multă înţelepciune: afară de

cele treizeci de mii lăsate Nastiei, tot restul de aproximativ trei sute de mii în asignate îl lăsase pentru creşterea fetiţelor orfane şi pentru înzestrarea lor la terminarea şcolii. În acelaşi an când a murit Tatiana Ivanovna, s-a măritat şi domnişoara Perepeliţîna, care după moartea generălesei, rămăsese în casa unchiului în speranţa de a se aciui pe lângă Tatiana Ivanovna. Între timp, funcţionarul-moşier, proprietar al sătucului Mişino, unde se petrecuse pe vremuri scena cu Obnoskin şi cu mămiţica lui din pricina Tatianei Ivanovna, rămăsese văduv. Funcţionarul acesta era un cârcotaş nemaipomenit şi avea şase copii de la prima lui soţie. Bănuind că domnişoara Perepeliţîna are bani, trimise peţitori s-o ceară. Aceasta acceptă numaidecât. Dar Perepeliţîna era săracă: n-avea decât vreo trei sute de ruble argint, dăruite de Nastenka pentru nuntă. Acum, cei doi soţi se ceartă de dimineaţă şi până seara. Ea îi trage de păr pe copiii lui şi îi bate fără milă; iar soţul (cel puţin aşa se spune) umblă mereu cu faţa zgâriată şi înghite la tot pasul aluziile la poziţia ei socială superioară ca fiică de locotenent-colonel. A izbutit să-şi găsească un rost şi Mizincikov. Renunţase la timp şi cu multă înţelepciune la proiectele sale în legătură cu Tatiana Ivanovna şi s-a apucat să studieze câte puţin agricultura. Unchiul meu l-a recomandat unui conte bogat, proprietarul unei moşii cu vreo trei mii de suflete, situată ca la vreo optzeci de verste de Stepancikovo; nu venea decât foarte rar la moşie. Observând la Mizincikov aptitudini de gospodar şi ţinând seama de recomandarea unchiului, contele îi oferi locul de administrator al domeniilor sale, alungându-l pe fostul administrator neamţ, care, dezminţind faimoasa cinste nemţească, îl jecmănea pe conte cu nemiluita. Şi într-adevăr, peste vreo cinci ani, domeniul era de nerecunoscut: ţăranii ajunseseră mai înstăriţi, fuseseră introduse culturi noi, socotite mai înainte cu neputinţă de realizat; veniturile moşiei se dublaseră – într-un cuvânt, noul administrator s-a dovedit

un om capabil şi priceput şi faima lui de bun gospodar s-a răspândit în toată gubernia. Mare a fost mirarea şi amărăciunea contelui, când Mizincikov, exact peste cinci ani, cu toate rugăminţile contelui şi sporurile de salariu oferite, demisionă din serviciul său! Contele crezuse că a fost atras de careva dintre moşierii vecini sau din vreo altă gubernie. Dar nu mai mică a fost surprinderea tuturor când, deodată, la vreo două luni după ce plecase de la conte, Ivan Ivanovici Mizincikov şi-a cumpărat o moşioară excelentă, cu o sută de suflete, la vreo patruzeci de kilometri de domeniile contelui, achiziţionând-o de la un husar ruinat, fostul său prieten! Imediat după aceasta, a ipotecat cele o sută de suflete şi peste un an a mai cumpărat în apropiere altele şaizeci. Acum este un moşier cu o gospodărie excelentă. Toată lumea se miră: de unde a avut bani? Câte unii dau din cap cu înţeles. Dar Ivan Ivanovici are cugetul curat şi se simte absolut în dreptul său. A adus-o de la Moscova pe soră-sa, care altădată îi dăruise ultimele trei ruble pentru cizme, ca să plece la Stepancikovo; era o fată foarte drăguţă, deşi cam trecută de ani, blândă, atentă, instruită, însă foarte timidă. Stătuse tot timpul la Moscova ca domnişoară de companie a unei doamne bătrâne; acum îl adoră pe fratele său, îi conduce menajul, consideră voinţa lui drept lege; pe ea însăşi se socoate foarte fericită. Fratele nu o prea răsfaţă, ba chiar o şi umileşte; dar ea nu observă acest lucru. Cei din Stepancikovo au îndrăgit-o nespus şi se spune că domnul Bahceev s-ar fi îndrăgostit de ea. Ar vrea s-o ceară în căsătorie, dar se teme de un refuz. De altfel, despre domnul Bahceev vom mai sta noi de vorbă cu altă ocazie, mai amănunţit, într-o altă povestire.

Mi se pare că am amintit toate personajele... Ba nu! Uitasem de Gavrila: a îmbătrânit de-a binelea şi nu mai vorbeşte franţuzeşte. Falalei s-a făcut un vizitiu de toată mândreţea, iar bietul Vidopleasov a fost de mult internat într-un ospiciu şi se pare că s-a şi prăpădit acolo... Am de

gând să vizitez zilele acestea Stepancikovo şi atunci voi afla, desigur, de la unchiu-meu mai multe amănunte despre el.

NOTE şi COMENTARII

PREZENTĂRI ŞI COMENTARII, DATE BIBLIOGRAFICE, NOTE EXPLICATIVE

de Tamara Gane

Spre deosebire de volumul întâi al prezentei ediţii de *Opere* de F. M. Dostoievski, cel de-al doilea volum are un profil mai puţin omogen. În virtutea criteriului cronologic, singurul valabil în alcătuirea unei ediţii critice, volumul de faţă înmănunchează câteva opere diferenţiate sub raport tematic şi ca substanţă artistică, situându-se în momente semnificative, de cotitură, ale activităţii scriitorului – ultimii doi ani ai deceniului al cincilea, apoi, distanţat printr-un întreg deceniu de tăcere forţată, anul 1859.

Primele trei titluri (*Nopţi albe, Netoşka Nezvanova, Micul erou*) încheie etapa iniţială a evoluţiei talentului dostoievskian. Excepţie făcând *Micul erou*, povestire de tip confesional, în care obiectul investigaţiei este psihologia copilului, surprinsă în momentul critic al celor dintâi impulsuri pre-adolescentine, când erotismul îmbracă formele pure ale exaltaţiei sentimentale, celelalte două opere continuă linia tematică *umanitară* a „dezmoşteniţilor” din mediul *citadin*, mai precis, reconstituie imaginea vieţii de periferie a capitalei – Petersburgul. Ne aflăm, aşadar, în spaţiul specific de manifestare a contradicţiilor generate de capitalism, incipient în Rusia acelei vremi, când vechile întocmiri patriarhale ale feudalismului, acum în declin, se sfărâmau sub presiunea noilor relaţii în plină ascensiune, cu inerentele lor consecinţe.

Trepidaţia marelui oraş, dramele care se petrec între zidurile lui, o întreagă atmosferă de agitaţie sterilă pot fi reconstituite nu numai din romanele capitale ale lui Dostoievski, dar şi din operele sale de început, de la *Oameni sărmani* la *Netoşka Nezvanova*, care prefigurează, ca într-un caleidoscop, motivele predominante de mai târziu. În raza de observaţie a scriitorului realist, înzestrat cu o uimitoare facultate de penetraţie psihologică, intră aproape toate categoriile sociale care populează oraşul, de la aristocraţie şi marea negustorime, până la fauna diversă şi tristă a declasaţilor, a rataţilor.

Alături de titlurile specificate mai sus, figurează în volum două opere mai ample ca dimensiune şi desfăşurare epică (*Visul unchiului*, *Stepancikovo şi locuitorii săi*), al căror climat aduce o notă distinctă ce se constituie pe altă coordonată geografică şi spirituală – anume aceea a mediului provincial, cu unele elemente rustice, contingente cu viaţa patriarhală a conacelor moşiereşti (*Stepancikovo*). Sub aspect artistic şi cronologic, ele reprezintă un moment de tranziţie, un fel de *intermezzo*, fiind plasate în pragul unei etape noi, de mare efervescenţă creatoare, când geniul fecund al lui Dostoievski îşi va da măsura plenară în opere de sinteză, scrise în ultimii cincisprezece ani ai vieţii (1866-1881) – opere ce i-au adus celebritatea unui scriitor tragic prin definiţie, consacrându-i numele pe scara marilor valori ale literaturii universale.

În explicarea viziunii sumbre, tragice a lui Dostoievski nu trebuie neglijată importanţa experienţei biografice a scriitorului. Istoria literară consemnează cu minuţie împrejurările în care s-a produs acel hiatus dureros în biografia scriitorului, întrerupând cursul normal al unei activităţi febrile, în plină devenire. Este greu de crezut şi pare aproape paradoxal, dar absolut toate scrisorile lui Dostoievski din anii 1846-1848 abundă în lamentaţii şi strigăte desperate pe tema unei dezastruoase situaţii materiale în care se zbătea scriitorul, alternând cu aprecieri pertinente despre cărţile noi, pe care le devora cu o rară aviditate, şi conţinând notaţii fugare ca acestea: „nu am o clipă de răgaz...”, „lucrez ca un cal... scriu fără întrerupere şi sunt la capătul puterilor”, „scriu acum un roman şi două nuvele”; de asemenea, expresii ce revin frecvent: „o sumedenie de idei şi imagini noi mă asaltează”, „am în minte o groază de idei ce se cer aşternute pe hârtie şi nu-mi dau pace” ş.a.m.d.

Procesul evoluţiei artistice şi ideologice a scriitorului, în toată sinuozitatea lui oscilatorie şi în nuanţele dialectice complexe, nu poate fi înţeles fără o cunoaştere a

conjecturilor biografice şi a evenimentelor zguduitoare, cu grave consecinţe pentru gândirea şi mişcarea socială progresistă din Rusia de la mijlocul veacului trecut. Ele se cer amintite în linii mari pentru a se putea desprinde traiectoria generală de orientare şi sfera problematicii în care se circumscrie creaţia dostoievskiană în diferitele ei momente. Dovada unei acute receptivităţi la frământările esenţiale ale epocii şi totodată o infirmare a părerii de multă vreme acreditate, anume că Dostoievski ar fi fost de la început un însingurat, un mizantrop înstrăinat de mediul literar al vremii, o constituie faptul că, în situaţia lui de paria, fiind silit să se retragă din societatea literaţilor care-i sfidau stângăcia cu titlurile lor nobiliare şi manierele alese (v. mai amănunţit în comentariile din prezentul volum la *Nopţi albe*, pp. 629-630 şi *Netoşka Nezvanova*, p. 647), tânărul scriitor aderase trup şi suflet la cercul literar-filozofic al lui Petraşevski, animat de idealuri socialist-utopice desprinse din lectura lui Saint-Simon, Fourier, Proudhon. Fără a avea un program revoluţionar cristalizat, membrii cercului discutau în spiritul unei gândiri libere efectele nocive ale autocraţiei, proclamând necesitatea grabnicei desfiinţări a iobăgiei, în numele înaltelor postulate ale echităţii şi egalităţii sociale, ale compasiunii faţă de suferinţele celor oprimaţi. Cu tot caracterul „paşnic” al acestor dezbateri, care nu depăşeau formula unor reforme sociale mai larg democratice în sensul preconizat de doctrina socialismului utopic, se înjghebase din componenţa cercului un grup cu un program politic mai radical – inclusiv lupta revoluţionară şi schimbarea regimului prin răscoală populară. Era aşa-numita „fracţiune conspirativă” în frunte cu N. A. Speşnev şi poetul S. F. Durov (traducător al lui Béranger, Victor Hugo şi Mickiewicz), constituită iniţial la sugestia autorului *Oamenilor sărmani* şi a bunului său prieten, poetul Pleşceev – ca un grup de literaţi-profesionişti, care să dezbată problemele propriu-zise ale creaţiei artistice,

urmând să editeze în tipografie proprie o publicaţie de specialitate etc. În ciuda aderenţei oarecum incerte, ambigue şi confuze a lui Dostoievski – după cum reiese din declaraţiile sale – la programul revoluţionar al acestei grupări, el a fost socotit de către autorităţile ţariste drept unul din cei mai primejdioşi instigatori la revoltă, propagator al ideilor lui Bielinski.

Au urmat, se ştie, evenimente dramatice. Împreună cu alţi 34 membri ai cercului Petraşevski, tânărul prozator a fost arestat şi întemniţat în fortăreaţa Petropavlovskaia, procesul soldându-se cu sentinţa de condamnare la moarte prin împuşcare a celor mai „activi şi periculoşi”, iar după monstruoasa înscenare a execuţiei, pedeapsa a fost comutată în muncă silnică, urmată de exil. Astfel, în viaţa scriitorului, care debutase în literatură numai cu trei ani înainte, s-a aşternut o lungă perioadă de tăcere.

De la povestirea *Micul erou* (1849), scrisă între zidurile fortăreţei Petropavlovskaia (şi publicată abia în 1857, fără ştirea şi fără semnătura autorului care-şi executa acum pedeapsa într-un batalion disciplinar la Semipalatinsk) şi nuvela *Visul unchiului* (1859), care marchează „cel de-al doilea debut” în activitatea literară a lui Dostoievski, s-a interpus acest interval de aproape zece ani – anii unei experienţe aspre, dar şi decisive pentru viitoarea lui evoluţie. Aşadar, la vârsta maturizării (între 28 şi 38 de ani), scriitorul a cunoscut una din experienţele fundamentale, cu totul ieşită din comun, *aceea a contiguităţii cu moartea*, ale cărei ecouri le regăsim în multe din scrierile sale, în primul rând în *Idiotul* (evocarea de către Mîşkin a execuţiei capitale în două momente ale romanului). Nu mai puţin chinuitoare şi „moartea civilă”, cu pierderea tuturor drepturilor cetăţeneşti şi patru ani de detenţiune grea în ocnă – acea teribilă „casă a morţilor” pe care o va descrie în zguduitoarea carte publicată în 1861-1862. În sfârşit, alţi cinci ani de pedeapsă abrutizantă, ca soldat într-un batalion disciplinar din Siberia.

Toate aceste cumplite încercări nu puteau să treacă fără urme. Ele au dus nu numai la agravarea bolii de care suferea, se pare, încă din adolescenţă (epilepsia), dar şi la modificări structurale în psihologia, în conştiinţa artistului şi gânditorului, imprimându-i acel unghi de vedere sceptic asupra omului şi a fenomenelor vieţii, ca un corolar al decepţionismului derivat din „filozofia renunţării". Cu sănătatea zdruncinată şi deprimat de acele amintiri tragice, marele scriitor se lasă dominat, după infernul din „Casa morţilor" de o gândire fatalistă, convins a fi descoperit în smerenie şi milă, în acceptarea suferinţei, unica soluţie salvatoare în stare să anihileze contradicţiile stridente şi instabilitatea unei epoci zbuciumate. De fapt, el propunea aceste precepte ale martirajului evanghelic ca un fel de panaceu universal împotriva tuturor anomaliilor sociale care duceau la mutilarea şi destrămarea morală a omului modern, la un chinuitor proces de alienare.

Vom observa că programul lui Dostoievski (căci îşi făurise un program în congruenţă cu noua lui orientare ideologică) – cristalizat teoretic în activitatea sa publicistică de la revistele *Vremea* (de la 1861) şi *Epoha* (de la 1864), mai târziu (după 1873) la revista cu profil pro-monarhic *Grajdanin* – organ oficios al reacţiunii ruse din acea vreme, unde apare *Jurnalul unui scriitor* – este un program al renunţării. Unele teze ale acestui „program" vor fi postulate în ultimele două decenii ale vieţii scriitorului, uneori cu o diabolică înverşunare, şi în planul ficţiunii artistice. Cel ce repudiase în tinereţe spiritul gregar şi intolerant al ideologiei oficiale, în consecinţă şi al doctrinei slavofile, va accepta mai târziu principiile acestei mişcări de idei limitativ naţionaliste, elaborând o sinteză a lor conţinută într-o teorie proprie de factură etnicistă – aşa-numita teorie a „autohtonismului" (*pocivennicestvo*). În virtutea acestei teorii cu caracter programatic, având la bază o concepţie *sui generis* despre necesitatea imperioasă a deplinei armonii şi unităţi între popor şi pătura cultă a

societăţii, se preconiza întoarcerea la „glie”, la „solul natal”, la străvechile forme de viaţă ale civilizaţiei strămoşeşti, ce trebuiau păstrate cu sfinţenie, în stadiul lor primordial (dinaintea reformelor lui Petru I), nealterat de mersul istoriei, de progresul gândirii omeneşti. Astfel, scriitorul, profund democratic în tendinţele cardinale ale întregii sale creaţii, va postula (şi aici trebuie căutat nodul tragicelor sale contradicţii), în consens cu ortodoxismul tradiţionalist, un ideal al împăcării claselor, al sublimării contradicţiilor prin trăirea religioasă, devenind un adversar declarat al oricăror aspiraţii revoluţionare, refractar la orice idei înnoitoare, pe care le considera „nihiliste” şi, ca atare, pernicioase. De aici va rezulta predica maximalismului „panslav”, ideea, retrogradă în esenţa ei, a misiunii istorice care este, chipurile, hărăzită poporului rus (faimosul „mesianism” dostoievskian), anume aceea de a salva omenirea de efectele dezastruoase ale civilizaţiei burgheze occidentale, asigurându-i viitoarea renaştere.

Dar nu e mai puţin adevărat că filozoful ascezei şi teoreticianul „autohtonismului” de natură slavofilă, cu toate că pot fi întrezăriţi în opera marelui creator epic, sunt dominaţi, în ultimă analiză, de artistul realist, înzestrat cu o luciditate care sfâşie adeseori mirajele – o luciditate pe care am putea-o numi tragică şi abisală, străbătând asemeni unui fascicol luminos regiunile cele mai adânci, insondabile ale sufletului omenesc, tărâmurile cele mai întunecate ale vieţii, descifrând sensurile şi mobilurile ascunse ale acţiunilor, sentimentelor, gândurilor unei mari varietăţi de tipuri umane. Produs al fecundei tradiţii literare ruse inaugurate de Gogol, Dostoievski se va orienta spre alte zone ale existenţei omeneşti, va descoperi modalităţi de investigare artistică, afirmându-se ca unul dintre cei mai străluciţi reprezentanţi ai realismului critic european, a cărui direcţie specifică de investigaţie o formează procesele psihologice şi etice. Este

binecunoscută părerea scriitorului însuşi cu privire la propria sa viziune şi metodă de creaţie: „Toată lumea mă consideră un psiholog, ceea ce nu e câtuşi de puţin adevărat. Sunt, de fapt, un realist în sensul cel mai înalt al cuvântului, adică ştiu să pătrund în tainiţele cele mai ascunse ale sufletului omenesc”. Este relevantă, în acest sens, pătrunzătoarea observaţie a lui Léon Daudet: „Fără îndoială, el este un rege, de o asemenea esenţă şi calitate, cu care doar Shakespeare, dintre moderni, ar putea fi asemuit... Poate că, după Eschil şi Shakespeare, el este fiinţa umană care a coborât cel mai profund şi cel mai aspru în abisul inimilor şi al trupurilor...” (cf. *Dictionnaire biographique des auteurs*, Laffont-Bompiani, 1964, tome I, p. 437). Rămâne de văzut în ce măsură şi în ce grad acest binemeritat apolog se aplică şi creaţiei din tinereţe a marelui scriitor.

Există o părere aproape unanimă îmbrăţişată în critica occidentală, după care adevăratul Dostoievski apare abia în ultima etapă de creaţie, operele sale de dinainte de ocnă fiind considerate drept simple experimente literare, de minimă semnificaţie. Mai mult decât atât, unii comentatori şterg cu buretele tot ce a fost creat înainte de 1831 (când apar *Amintirile din Casa morţilor* – prima parte), afirmând că Dostoievski, ca scriitor, este un produs al anilor de grele încercări îndurate în Siberia. „Ocna ni l-a dăruit pe Dostoievski!”, exclamă, nu fără emfază, Pierre Pascal în Introducerea sa (substanţială şi interesantă, de altfel, sub aspectul exegezei propriu-zis literare) la ediţia de *Opere* ale scriitorului rus din *Bibliothèque de la Pléiade* (1957, vol. I, p. 7). Dacă la baza unor asemenea judecăţi ar fi stat criteriul valoric, fenomenul şi-ar fi avut explicaţia şi justificarea. Cum însă un alt unghi de vedere se propune în sprijinul acestor aserţiuni, tendenţiozitatea transpare cu toată evidenţa. De altfel, prezentatorul lui Dostoievski în colecţia *Pléiade*, urmând linia tradiţională a interpretărilor subiectiviste, îşi argumentează punctul de vedere în ceea

ce priveşte cotitura care s-a produs în destinul literar al scriitorului şi rolul ei în cristalizarea concepţiilor sale despre lume. Ocna l-a făcut să renunţe la vechile idealuri socialiste din tinereţe, readucându-l la credinţă, la „Evanghelie, singura carte de căpătâi care l-a însoţit în cei patru ani de ocnă" aşa încât „...creştinismul a devenit pentru el o preocupare constantă, iar Cristos – o necesitate morală" (idem, p. 9). Pornind de la aceste premise, comentatorul contemporan al ediţiei franceze recunoaşte în creaţia timpurie a lui Dostoievski o singură operă valabilă – romanul *Oameni sărmani* pe care îl consideră „o capodoperă" şi conchide pe un ton categoric: „La drept vorbind, cine îşi mai aminteşte astăzi de *Domnul Proharcin*, de *Gazda* sau chiar de *Dublul*?" Acest punct de vedere se oglindeşte, de altfel, în alcătuirea Cuprinsului respectivei ediţii în care au fost incluse numai romanele mari, create după perioada siberiană, şi, de remarcat, fără respectarea ordinii cronologice (*Amintiri din Casa morţilor* figurează după *Crimă şi Pedeapsă*, *Umiliţi şi obidiţi* – după *Idiotul* etc.).

Revendicarea unui Dostoievski mistic şi religios, supralicitarea acestei laturi a căutărilor sale filozofice şi a rătăcirilor ideologice ignoră sensul obiectiv, profund umanist, al operei sale, care, indirect, neagă sau anulează chiar, cu o inegalabilă forţă artistică, concluziile şi soluţiile metafizice, împăciuitoare, net antirevoluţionare, pe care le propune pentru remedierea plăgilor şi maladiilor sociale ale veacului său. În privinţa dualităţii chinuitoare care-l măcina pe scriitor la fel ca şi pe eroii săi, încercuindu-l într-un complex de contradicţii până la extremele lor polare, găsim mărturii elocvente într-o scrisoare adresată din ocnă în 1854 către N. D. Fonvizina, fiica dramaturgului: „Vreau să-ţi mărturisesc că sunt un copil al veacului nostru, un copil al necredinţei; aşa sunt, şi aşa voi rămâne până la sfârşitul zilelor mele. Ce chinuri groaznice mi-a pricinuit şi-mi pricinuieşte mereu această sete de a

găsi un crez în viaţă! Ea devine cu atât mai copleşitoare, cu cât argumente contrare îmi năpădesc sufletul” (*Scrisori*, vol. I, p. 142).

Tocmai aceste „argumente contrare” formează substanţa intimă a operei dostoievskiene, îi determină profunzimea şi greutatea specifică, anume aceea a „romanului-dispută”, a romanului în care se desfăşoară o continuă dezbatere *pro* şi *contra* în problemele vitale, cele mai arzătoare ale epocii respective şi ale societăţii umane în general. Un asemenea început de dezbatere descifrăm, la o privire mai atentă, şi în creaţia sa din tinereţe, dinainte de ocnă – e drept, fără acel fior al anxietăţii, al neliniştii permanente, oscilând între înălţare spre sublim şi prăbuşire în hăul pasiunilor care duc la crimă, la sinucidere, la incest. Desigur, orice pronosticuri categorice cu privire la semnificaţia decisivă a experienţei trăite în ocnă sunt cel puţin prezumţioase, după cum nu se poate contesta importanţa acestei experienţe. Dar, pornind de aici, mulţi autori contemporani ai studiilor consacrate lui Dostoievski trag concluzii arbitrare şi mult prea unilaterale. Aşa, încă în deceniul al treilea, cercetătorul german Karl Nötzel, într-o amplă lucrare cu caracter biografic, numărând peste 800 de pagini, promovează teza neaderenţei lui Dostoievski la viaţa reală, deoarece „...în imperfecţiunea instituţiilor sociale, el vedea în primul rând o consecinţă a imperfecţiunii naturii însăşi a omului” (Karl Nötzel. *Das Leben Dostoiewskis*. Leipzig, 1925, p. 414.) Tot în planul unor speculaţiuni abstracte este interpretată opera acestui artist-titan de numeroşi specialişti burghezi – americani, englezi, germani – care consideră creaţia lui sub un unghi de vedere mistico-religios, atribuind convertirii petrecute la ocnă concepţia, considerată de ei dominantă, cu privire la natura iraţională a artei şi a psihicului uman. În interpretarea criticului englez Middleton Murry (*Fyodor Dostoevsky. A critical study*, London, 1923), marele scriitor realist apare doar ca un

apologet al „resorturilor subterane ale sufletului” (op. cit., p. 263), ca propovăduitor al ideii de răscumpărare a păcatului prin suferinţă, ca „poet al imponderabilului transcendental”. În acelaşi sens se pronunţă şi americanul E. J. Simmons (*Dostoievski*, Oxford, 1940), mizând pe problematica abstract-psihologică şi etico-religioasă a operei dostoievskiene: „Ca romancier, el a deplasat acţiunea din lumea exterioară în inimile şi sufletul eroilor şi eroinelor sale, iar într-o asemenea viziune rămânea prea puţin loc pentru transformările sociale” (op. cit., p. 61). Pe aceleaşi considerente este construită cartea, mai recent apărută, a cercetătorului american Georg Steiner (*Dostoievski or Tolstoi*, cu specificarea *Un eseu pe linia criticii tradiţionale*, New York, 1961), unde revin stăruitor tezele emise de antecesori, prezente şi la Eduard Thurneysen (*Dostojewski*, München, 1925) şi la Emil Lucka (*Dostojewski*, Stuttgart-Berlin, 1924) care afirmă că scriitorul rus „reproduce impulsurile şi laturile întunecate ale umanităţii, existente în el însuşi” (op. cit., p. 36). Astfel, Dostoievski apare ca un fenomen patologic în interpretarea freudistă din cartea cercetătoarei franceze Dominique Arban (*Dostoievski-vinovatul*), ca şi în articolul omagial al aceleiaşi autoare *Dostoievski şi Demonii săi* (*Le Monde*, 5. I. 1956). El este tratat exclusiv ca „profet al renaşterii morale în spiritul preceptelor evanghelice” de către ecleziastul literat francez Henri de Lubac în cartea sa *Le drame de l’humanisme athée* (Paris, 1945), sau ca ideolog al politicii agresive ţariste şi purtător al specificului „spiritului rus” în cartea lui Iosef Bohatec (*Der Imperialismusgedanke und die Lebensphilosophie Dostojewskys*, Graz-Köln, 1951). Un punct de vedere disimulator găsim în studiul mai recent al criticului polonez Stanislav Mackiewicz (*Dostojewski*, Warszawa, 1957), unde se caută cu stăruinţă subtexte antirevoluţionare în opera scriitorului, proclamându-se în concluzie că „...importanţa mondială a lui Dostoievski

rezidă în aceea că el a dezbătut problemele cuprinse în Evanghelie şi, în virtutea acestui fapt, a devenit un fel de comentator modern al Sfintei scripturi, care şi-a înveşmântat comentariile în forma unor romane-capodopere" (op. cit., p. 151).

Împotriva unor atari interpretări ripostează de pe poziţiile esteticii marxiste mai mulţi cercetători sovietici, printre care I. Anisimov în articolul *Dostoievski şi exegeţii săi* (*Literaturnaia gazeta*, 9 febr. 1956) şi Tamara Moitîliova, în substanţialul studiu *Dostoievski şi literatura universală* (publicat în culegerea *Creaţia lui F. M. Dostoievski*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., Moscova, 1959). La timpul său, luptătoarea germană Rosa Luxemburg a dat o nuanţată şi comprehensivă explicaţie a dualităţii contradictorii, care caracterizează concepţia despre lume a lui Dostoievski: „Ideile şi sentimentele lui nu sunt dominate nici de ură socială, nici de sterilitate sufletească, nici de un egoism de castă sau de aderare la ordinea existentă, ci, dimpotrivă, de o largă umanitate şi de un sentiment profund al răspunderii faţă de inechităţile sociale. Iată de ce tocmai reacţionarul Dostoievski se afirmă în literatură ca apărător al celor «umiliţi şi obidiţi»... Doar deducţiile... doar soluţia ieşirii... din labirintul social îl duceau pe drumul greşit al misticii şi ascetismului" (Rosa Luxemburg. *Despre Literatură*, Ed. sov., 1934, p. 107). A. V. Lunacearski în articolul *Dostoievski*, artist şi gânditor urmăreşte cu pătrundere evoluţia filozofică a scriitorului, care fiind „un artist profund şi genial, era veşnic torturat de conştiinţa sa uriaşă, de sensibilitatea intensă şi vibrantă faţă de viaţă... De bună seamă, Dostoievski nu a nutrit nicio clipă, în viaţa lui de după ocnă, credinţa fermă şi autentică în această fantomă mistică pe care a creat-o. Dar este de ajuns să se îndoiască de temeinicia ei pentru a nu-şi mai găsi liniştea" (*F. M. Dostoievski în critica rusă*, *Goslitizdat*, 1956, p. 443).

Rămâne de văzut în ce sens şi în ce măsură linia de orientare ideologică a scriitorului se modifică de la prima până la ultima clipă de creaţie. Pentru aceasta, este indicat să recurgem la propriile sale mărturii.

Un document deseori invocat în favoarea ipotezei că Dostoievski şi-ar fi repudiat definitiv vechile convingeri şi aspiraţii este scrisoarea din 25 martie 1856 (deci, curând după eliberarea din infernul ocnei de la Omsk), adresată lui E. I. Totleben, pe care îl cunoştea încă de pe timpul studiilor la Şcoala militară superioară de ingineri şi care acum devenise un om influent. Cuvântul unui asemenea om – erou al apărării Sevastopolului în războiul Crimeii, încununat cu lauri alături de vestiţii comandanţi de oşti (Kornilov, Nahimov), pentru meritul de a fi descoperit un nou sistem de apărare în arta fortificaţiilor militare – cântărea, desigur, greu. Aşa se explică de ce scriitorul ostracizat i se adresase tocmai lui, conjurându-l să intervină pe lângă ţarul Alexandru al II-lea spre a-l îndupleca să-i îngăduie întoarcerea în capitală. „Îmi dau seama că am fost condamnat pentru visuri, pentru teorii”, scria Dostoievski, hotărât să rupă definitiv cu trecutul, căci *„ideile şi chiar convingerile ne schimbă; se schimbă şi omul în întregime* (*s.n.*); şi cât de greu e să suferi pentru ceea ce nu mai există, ceea ce s-a transformat în tine, luând direcţia exact opusă – să suferi pentru rătăcirile trecutului, a căror netemeinicie îmi apare evidentă acum; ce îngrozitor e să simţi în tine forţe şi capacităţi de a răscumpăra prin ceva lipsa de sens a celor săvârşite în trecut, şi totuşi să lâncezeşti într-o totală inactivitate... Am crezut doar în teorii şi utopii... Acum, dorinţa mea supremă, mărturiseşte pe un ton dramatic artistul silit să-şi înăbuşe vocaţia, e să capăt încuviinţarea de a scrie. Munca de scriitor am considerat-o întotdeauna drept cea mai nobilă şi folositoare muncă. Sunt convins că numai pe acest tărâm aş putea fi cu adevărat de folos” (*Scrisori*, I, 183). Aşadar, chinul cel mai mare i-l pricinuia

imposibilitatea de a-şi realiza proiectele literare, de a-şi aşterne pe hârtie gândurile, imaginile, personajele. Rezistând cu stoicism la toate vicisitudinile vieţii, scriitorul nu concepea să renunţe la scris. Chiar şi în timpul detenţiunii între zidurile fortăreţei Petropavlovskaia, continuu anchetat înainte de proces, trăieşte o viaţă cerebrală intensă, frământată, după cum atestă scrisoarea din 18 iulie către fratele său Mihail: „Să ştii că nu mi-am pierdut timpul fără rost (se referea la cele trei luni de izolare întruna din celulele cele mai insalubre ale închisorii pentru deţinuţi politici – *n.n.*); am zămislit trei nuvele şi două romane: unul din ele îl scriu acum (este vorba de *Micul erou* – *n.n.*); mă feresc însă de eforturi prea mari. Munca aceasta, mai ales când e făcută cu pasiune (şi aş putea spune că niciodată n-am lucrat aşa *con-amore*), ca acum, mă consuma întotdeauna, zdruncinându-mi nervii până la epuizare. Când scriam în libertate, trebuia mereu să mă întrerup, căci simţeam nevoia unei destinderi, căutam distracţii; aici însă, tulburarea pe care mi-o pricinuieşte scrisul nu poate fi compensată şi trebuie lăsată să treacă de la sine”. Urmează apoi câteva reflecţii concludente referitor la starea lui fizică şi morală: „Cu sănătatea o duc destul de bine... doar dezechilibrul nervos merge *crescendo*”. Şi în concluzie: „Există în om o putere de rezistenţă şi o vitalitate inepuizabilă, ceea ce, mărturisesc, nu bănuisem vreodată, iar acum am prilejul să mă conving din proprie experienţă” (*Scrisori*, I, pp. 124-128). Accente depresive, fără lamentări, dar uşor nuanţate de melancolia singurătăţii, răzbat două luni mai târziu, în scrisoarea din 14 septembrie: „Iată că se apropie lunile de iarnă, iar odată cu ele şi ipohondria mea. Cerul e acum întunecat, iar acel crâmpei de lumină, care abia se întrezăreşte ca o dâră, prin fereastra cazematei mele, este singura chezăşie a sănătăţii şi bunei mele dispoziţii. Deocamdată, exist şi sunt teafăr... Au trecut aproape cinci luni de când trăiesc cu propriile mele mijloace, adică

numai cu creierul, cu gândurile ce-mi roiesc în cap, şi atâta tot. Deocamdată, maşina nu s-a defectat. Funcţionează. De altfel, o permanentă concentrare în tine însuţi, cufundarea în gânduri şi numai în gânduri, fără impresii din afară care să regenereze şi să-ţi susţină gândirea – e ceva cumplit de greu... *Am senzaţia omului aşezat sub un balon cu aer compresat, din care cineva goleşte treptat aerul* (*s.n.*). Totul s-a concentrat pentru mine în creier, toate funcţiile, dar absolut toate s-au redus la gândire... Doar cărţile mă ajută cât de cât, deşi nu sunt decât o picătură în mare. Am impresia că în asemenea condiţii scrisul, ca unica supapă, este dezastruos şi mă stoarce de puteri, totuşi, sunt fericit că pot lucra" (idem, p. 127).

În aşteptarea sentinţei, Dostoievski citea cu aviditate tot ce-i cădea sub mână, adică tot ce putea să-i parvină în celulă datorită diligenţelor fratelui său. Alături de Shakespeare, Schiller, operele lui Batiuşkov, Dal, apoi „patru volume de autori ruşi... un volum de folclor alcătuit de Suhariov", figurează în aceeaşi scrisoare, Biblia, două cărţi de hagiografie şi nişte vechi scrieri ale Sf. Dumitru din Rostov („...acestea din urmă m-au interesat cu deosebire, deşi o asemenea lectură nu este decât o picătură în mare, de aceea orice altă carte pe care aş primi-o m-ar bucura nespus") (idem, p. 124).

Alegerea cărţilor şi formularea preferinţelor erau, bineînţeles, condiţionate de controlul sever din partea cerberilor Secţiei a III-a secrete – principalul organ de pază a tronului. Cert este însă că îl atrăgea cu forţa unui magnet pulsul mişcării literare din care fusese smuls în plină efervescenţă creatoare, când tocmai se angajase – după propria lui expresie – „într-o bătălie cu întreaga noastră literatură". Iată de ce, cerea stăruitor să i se trimeată numerele curente ale revistei *Otecestvennîie zapiski* pe care le aştepta cu înfrigurare, căci „nemaifiind acum abonat, ironizează Dostoievski nu fără amărăciune, le aştept ca pe un adevărat eveniment epocal, asemenea

unui moşier de provincie care nu ştie cum să-şi omoare timpul. N-ai putea să-mi trimiţi şi nişte cărţi de istorie? Ar fi admirabil". Şi tot acolo, în continuare, pe tonul cel mai firesc, fără efuziuni sau comentarii: „Cel mai bine ar fi, însă, dacă mi-ai procura un exemplar din Biblie (...şi Noul Testament). Aici, îmi lipseşte. Dacă e posibil, aş prefera în traducerea franceză. N-ar strica să faci rost şi de versiunea slavonă, ceea ce ar fi ideal" (idem, I, 125). Totuşi, nu la Biblie se referă în scrisorile următoare, ci mai cu seamă la opera „divinului brit" al cărui admirator nu a încetat să fie până la sfârşitul vieţii („Recitind cărţile pe care mi le-ai trimis, îţi mulţumesc în special pentru Shakespeare. Cum de te-ai gândit?"). În acele chinuitoare luni ale detenţiunii preventive nu s-a desprins nicio clipă de viaţa literară curentă. „Romanul englez este excelent, întru totul admirabil", scria Dostoievski din fortăreaţa Petropavlovskaia, referindu-se la opera de răsunător succes *Jane Eyre* de Charlotte Brontë, publicată în câteva numere succesive ale revistei lui Kraievski, pe iunie-septembrie 1849, „în schimb, comedia lui Turgheniev mi-a părut inadmisibil de slabă, sub orice critică..." (este vorba de piesa *Burlacul*, care a fost primită, de altfel, favorabil de public şi de critica vremii).

Citind scrisorile lui Dostoievski din această perioadă, constatăm în primul rând participarea ardentă la viaţa literară contemporană, extraordinara lui receptivitate la orice eveniment artistic nou, care nu-l va părăsi nici chiar după pronunţarea sentinţei şi nici între gheţurile îndepărtatei Siberii. Nimic însă din conţinutul şi tonul acestor scrisori nu trădează exaltarea sentimentului religios, nevoia sufletească a unui refugiu în credinţă, nici cea mai mică nuanţă de remuşcare sau vreo tendinţă de a-şi răscumpăra vina prin acceptarea penitenţei. Nu există, aşadar, indicii certe în sprijinul părerii aproape unanim acceptate de către biografii şi exegeţii lui Dostoievski din trecut şi prezent, după care perioada detenţiunii în sumbra

fortăreaţă din inima Petersburgului ar fi constituit momentul de declanşare a crizei spirituale şi ideologice care va lăsa o puternică amprentă asupra operelor sale de mai târziu. Şi nici supoziţia lui L. P. Grossman (cf. monografia *Dostoievski*, 1961, pp. 175-176) cum că momentul înscenării sinistre a execuţiei ar fi determinat începutul crizei religioase, alunecarea spre misticism, nu pare întemeiată. Dimpotrivă. În clipele acelea, cu totul alte gânduri şi sentimente îl stăpâneau: regretul că se desparte de viaţă, speranţa că va trăi totuşi, o dârzenie neînduplecată, în sfârşit, conştiinţa nevinovăţiei, convingerea că şi-a îndeplinit datoria şi totodată o revoltă surdă împotriva sentinţei inumane.

Nu există nicio mărturie personală a scriitorului, niciun document – chiar şi din perioada căutărilor sale religioase, a propovăduirii smereniei şi acceptării suferinţei mântuitoare în spiritul religiei creştine – care să pună la îndoială acest fapt. Nimic din notaţiile făcute în diferitele opere sau în confesiunile sale intime nu lasă loc presupunerii că l-ar fi stăpânit în acele clipe sentimentul pocăinţei sau gândul la „viaţa de apoi”. În nuvela *Smerita* citim asemenea rânduri scrise cu multă luciditate şi capacitate introspectivă: „Se spune că cei condamnaţi la moarte dorm extrem de profund în ultima noapte. Aşa şi trebuie, e cât se poate de firesc, altfel n-ar avea forţa necesară pentru a suporta... etc. etc.” Semnificativ, cu deosebire, apare faptul că în toate reeditările *Nopţilor albe*, Dostoievski a eliminat următoarea frază, care figura în textul publicat iniţial: „Se spune că apropierea pedepsei trezeşte în sufletul condamnatului sentimentul unei sincere pocăinţe, provocând până şi în inima cea mai înăsprită mustrări de conştiinţă. Mulţi înclină să creadă că aceasta se produce sub acţiunea spaimei” (*Opere complete, Gosizdat*, 1926-1930, vol. XI, p. 548). Este limpede că experienţa personală prin care a trecut scriitorul venea în directă contrazicere cu generalizarea pe care o făcuse în

această reflecţie, notată cu puţin înainte de evenimentele dramatice. Evocând peste un sfert de veac amintirea acestor evenimente, Dostoievski a lăsat în *Jurnalul unui scriitor* pe 1876, poate cea mai zguduitoare, prin sinceritatea ei, mărturie asupra adevăratei sale profesiuni de credinţă. Atunci, la sfârşitul deceniului al cincilea, el a rămas credincios idealurilor de libertate pe care le împărtăşise împreună cu ceilalţi membri ai cercului Petraşevski, consecvent faţă de sine însuşi şi chiar dacă îşi dădea seama de caracterul lor utopic (aşa cum rezultă din declaraţiile scrise cu prilejul procesului), şi-a păstrat neclintită conştiinţa datoriei cetăţeneşti împlinite. Pasajul care urmează este edificator în acest sens: „Noi, petraşevţii, stăteam pe eşafod şi ascultam sentinţa fără cea mai mică remuşcare. Bineînţeles, nu pot garanta pentru toţi, cred însă că nu voi greşi afirmând că atunci, în clipa aceea, dacă nu fiecare din noi, în orice caz marea majoritate ar fi socotit drept un act dezonorant să-şi renege convingerile. Toate aceste întâmplări s-au petrecut foarte demult, aşa încât ar fi, poate, cazul să punem astăzi o întrebare: oare această dârzenie şi refuzul de a se pocăi ar putea fi puse pe socoteala firii noastre vicioase de oameni turbulenţi, calificaţi drept nişte neisprăviţi? Nu, noi n-am fost doar nişte tineri turbulenţi, ba mai mult chiar, s-ar putea ca în comportarea noastră să nu fi fost nimic reprobabil. Cert este că sentinţa la moarte prin împuşcare care ni s-a citit în piaţa de execuţie, n-a sunat câtuşi de puţin ca o glumă; aproape toţi condamnaţii erau convinşi că sentinţa va fi pusă în aplicare şi au trăit cel puţin zece sfâşietoare minute de groază inexprimabilă în aşteptarea morţii. În aceste ultime clipe, unii dintre noi (o ştiu cu precizie) în mod instinctiv se concentrau în adâncul sufletului şi, reconsiderându-şi fulgerător existenţa, atât de tânără încă, poate că îşi reproşau anumite fapte urâte (dintr-acelea care, în taină, apasă toată viaţa conştiinţa fiecărui om); însă cauza pentru care am fost condamnaţi,

acele idei, concepţii ce ne stăpâneau spiritul nu numai că nu le consideram incriminabile, pasibile de ispăşire şi pocăinţă, ci, dimpotrivă, ele reprezentau pentru noi ceva purificator, un fel de martiraj în numele căruia meritam să fim absolviţi de multe alte păcate! Şi această convingere ne-a îmbărbătat vreme îndelungată. Nici anii de ocnă şi deportare, nici suferinţele îndurate nu ne-au doborât. Dimpotrivă, nimic nu ne-a putut frânge, iar convingerile noastre n-au făcut decât să ne susţină prin conştiinţa datoriei împlinite" (idem, vol. XI, p. 138).

Aceste rânduri revelatoare le-a scris la o vârstă matură autorul reputat al *Crimei şi Pedepsei*, al *Însemnărilor din subterană* şi al *Demonilor*, unde repudierea ideii de transformare a organizării sociale prin revoluţie ia forma unei caricaturi îngroşate, asociindu-se cu predica suferinţei şi a supunerii în spiritul religiei creştine, cu exaltarea ortodoxismului şi chiar a elementelor teologice. Cum se împacă aceste două atitudini diametral opuse, această dualitate paradoxală în abordarea complexelor probleme etice şi sociale? Fiecare epocă istorică, fiecare şcoală ideologică a dat alt răspuns, a căutat altă interpretare, reducând, de cele mai multe ori, complexitatea operei dostoievskiene şi contradicţiile ei structurale, generate de o perioadă istorică de tranziţie, la un anumit aspect unilateral, pur teoretic. Chiar dacă soluţiile pe care le propunea „legitimistul" Dostoievski din ultimii ani ai vieţii sunt inacceptabile pentru eşafodajul pozitiv al progresului uman, chiar dacă *Jurnalul unui scriitor* abundă în paradoxuri promonarhiste, care la timpul lor, au stârnit indignarea legitimă a cercurilor ruse progresiste, nu poate fi ignorat sensul obiectiv al adevărului artistic – reflectare a crizei morale şi ideologice a epocii. Cel dintâi imbold pe care l-a primit de la doctrina socialismului utopic, cu toate limitele sale, n-a încetat să potenţeze umanismul operei dostoievskiene. „Enigma" omului, a existenţei umane, a continuat să-l frământe, însă

într-o altă perspectivă istorică. Nici detenţiunea, nici procesul şi nici cumplita înscenare a execuţiei n-au fost, în ultimă analiză, singurii factori care au determinat intensificarea îndoielilor şi oscilaţiilor în gândirea filozofică a lui Dostoievski. Ca dovadă, nu întâlnim în scrisorile sau însemnările lui din acea perioadă apeluri la clemenţa divină, invocarea lui Dumnezeu ori lamentări desperate ale omului copleşit de remuşcări. Nimic din toate acestea. Sub impresia proaspătă a zguduitoarei încercări din dimineaţa zilei de 22 decembrie 1849, el se confesează în aceeaşi seară fratelui său, scriindu-i rânduri de un impresionant stoicism, de tărie sufletească. Descrie întâi cu minuţioasă luciditate ceremonialul lugubru de pregătire a execuţiei. Îi rămăsese „de trăit nu mai mult de un minut". „Frate dragă, eu nu mi-am pierdut cumpătul şi nu m-am lăsat pradă desperării. Viaţa există peste tot şi, de fapt, viaţa e în noi înşine şi nu în lumea exterioară. În jurul meu vor fi oameni, *iar să fii om printre oameni şi să rămâi pururea, în orice împrejurare, un om, să nu desperi şi să nu decazi oricât de mari ar fi nenorocirile care se abat asupra ta – iată care este sensul vieţii, rostul şi menirea ei* (*s.n.*). Am devenit conştient de acest lucru. Este o idee care mi-a intrat în trup şi în sânge. Da! Este adevărat! Capul acela care crea, care trăia viaţa sublimă a artei, care a pătruns şi a deprins cerinţele înalte ale spiritului – *capul acela mi-a fost retezat de pe umeri* (*s.n.*). A rămas doar memoria, au rămas imaginile, pe care, deşi le-am făurit, nu le-am întruchipat încă. Ce-i drept, ele îmi vor ulcera sufletul! Dar mi-am păstrat inima, acelaşi trup şi acelaşi sânge, în stare să iubească, să sufere, să compătimească, să-şi aducă aminte – ceea ce, totuşi, înseamnă viaţa" (*Scrisori*, I, 129). Sunt rare asemenea confesiuni în biografia spirituală a personalităţilor literare şi cu atât mai zguduitoare cu cât proiectează într-o lumină adevărată dramaticul proces de conştiinţă al scriitorului, suspectat mai târziu, şi nu fără temei încriminat pentru atitudini de incivilitate, de

pactizare cu acele forţe ale despotismului autocrat (se cunoaşte protecţia de care s-a bucurat în ultima perioadă a vieţii din partea procurorului general al Sinodului – temutul Pobedonosţev) – forţe pe care în forul său intim nu putea să nu le deteste umanistul Dostoievski. Confesiunile acestea, şi altele pe care le va face din „casa morţilor" sau chiar şi în cartea amintirilor trăite acolo, confruntate cu cele din perioada începuturilor literare, demonstrează esenţa dual ă a personalităţii sale, rezultată nu numai dintr-o structură spirituală particulară, dar şi din zbuciumul unei gândiri metafizice. Asimilată de la dascălii săi întru socialismul utopic, moştenitori, la rândul lor, ai ideologiei iluministe, şi substanţial modificată de corectivele epocii postrevoluţionare, gândirea lui Dostoievski a evoluat pe o linie sinuoasă, oscilând între materialismul metafizic şi idealismul filozofic absolut, în sensul conceptului hegelian despre „fenomenologia spiritului". Este interesant de urmărit şi direcţia în care s-au canalizat preocupările intelectuale ale scriitorului în sensul larg al cuvântului, depăşind sfera propriu-zisă a patrimoniului literar universal faţă de care receptivitatea lui avidă nu cunoştea margini. În perioada efervescenţei ideilor de libertate sub steagul socialismului utopic, devora din biblioteca cercului Petraşevski, înzestrată cu un bogat arsenal de literatură antifeudală, alături de scrierile în original sau în traduceri ale gânditorilor francezi, precum: Charles Fourier, Saint-Simon, Pierre Leroux, E. Cabet, Louis Blanc, V. Considérant, Proudhon şi ale iluminiştilor (Voltaire, Rousseau, Diderot, Helvetius, Holbach), pe filozofii idealişti germani: Strauss (*Viaţa lui Isus*), M. Stimer (*Unicul şi proprietatea sa*); îl pasionau în egală măsură Kant şi Feuerbach, cunoştea sistemul sociologului şi economistului englez din secolul al XIX-lea Robert Owen şi nu era străin de opera lui Karl Marx *Mizeria filozofiei* pe atunci amplu dezbătută în cercurile tineretului rus progresist (de altfel,

era una din cărţile cele mai solicitate de membrii cercului Petraşevski şi se afla în biblioteca acestuia).

Din acest amalgam de lecturi cu profil atât de eclectic, trebuie amintită coloratura religioasă a socialismului preconizat de Etienne Cabet, căruia îi aparţine faimosul crez, exprimat metaforic: „Dacă revoluţia ar fi fost în mâna mea, n-aş fi desfăcut pumnul, chiar dacă ar fi trebuit să mor în exil” (E. Cabet, *Voyage en Icarie*, Paris, 1845, p. 565). Cu atât mai mult opera lui fundamentală, *Adevăratul creştinism*, pe care tânărul Dostoievski o citea cu ardoare, sau *Sărbătorirea învierii* de Proudhon, sau doctrina „noului creştinism” inventat de Saint-Simon. Studiind fourierismul, Dostoievski nu putea să nu desprindă caracterul nerevoluţionar al acestei teorii, care, se ştie, ignora orice aspect politic în general şi în special lupta politică bazată pe antagonismul de clasă. De altfel, în depoziţia sa cu prilejul procesului, pentru a atenua gravitatea acuzaţiilor, Dostoievski s-a străduit să prezinte programul acestei organizaţii într-o lumină cât mai inofensivă, subliniind că în sistemul lui Fourier „nu există ură... Fourierismul nu preconizează reforme politice; singura reformă pe care o admite este cea economică. Nu atentează nici la autoritatea guvernamentală, şi nici la proprietate. Este ştiut că sistemul lui Fourier nu respinge modul de guvernare autocrat”. De bună seamă, autorul *Oamenilor sărmani* şi al *Netoşkăi Nezvanova* cunoştea şi asemenea lucrări amplu dezbătute în cercurile intelectualităţii ruse ca: *De la Propriété* a lui Proudhon sau *Organisation du travail* de Louis Blanc.

Se cere precizat faptul că, sprijinindu-se pe autoritatea lui Fourier, petraşevţii împărtăşeau sub acest stindard cele mai diverse concepţii, unele opuse fourierismului, în special teza în virtutea căreia ateismul şi chiar deismul erau considerate drept „doctrine ruşinoase pentru spiritul uman” (v. Ch. Fourier, *Œuvres complètes*, t. II, Paris, 1843, p. XXV). Or, majoritatea acestor tineri entuziaşti

erau atei convinşi şi, ca atare, nu puteau accepta integral învăţătura filozofului francez. Aceste divergenţe esenţiale îşi au o explicaţie obiectivă, dacă ne gândim că în Rusia acelei vremi anumite condiţii specifice feudalismului întârziat faţă de alte ţări europene ridicau cu acuitate problema abolirii sistemului iobăgist pe calea acţiunii revoluţionare. Aşa se explică şi existenţa unei aripi de stânga a aşa-numiţilor „radicalişti" sau „extremişti" (N. A. Speşnev, V. A. Golovinski), care preferau fourierismului teoriile mai avansate ale lui Th. Dézamie (adversar declarat al religiozităţii lui Cabet, al „socialismului creştin" propagat de Saint-Simon şi Lamennais). Fapt este că Dostoievski care nu era deloc străin de această orientare, a rămas până la sfârşitul vieţii prizonier al „utopiilor". Sub acest aspect al formaţiei ideologice şi politice, este greu de precizat adevărata esenţă a concepţiilor sale mereu oscilante, de mare labilitate, niciodată cristalizate într-un sistem de gândire unitar. „Mi-ar fi foarte greu, mărturisea Dostoievski în *Jurnalul unui scriitor* pe 1873, să reconstitui istoricul procesului de transformare a convingerilor mele" (*Opere complete*, vol. XI, p. 139). Este vorba, aşadar, de un proces pe cât de complex, pe atât de contradictoriu, cu momente de chinuitoare instabilităţi sau de mari zguduiri şi înfrângeri. Amintindu-şi de anii de ocnă şi de suferinţele îndurate, scriitorul constată: „Nu, cu totul altceva a determinat schimbarea concepţiilor, convingerilor şi sentimentelor noastre (...) Acel altceva a fost contactul direct cu poporul, comuniunea frăţească ce s-a sudat cu oamenii din popor în împrejurări vitrege... Repet, toate aceste transformări nu s-au petrecut rapid, ci treptat, după un răstimp foarte-foarte îndelungat" (idem, p. 138). Germenii acestui proces îndelungat încolţesc, de fapt, încă înainte de perioada siberiană, manifestându-se în relaţiile inegale, mergând până la disensiunea totală de ordin ideologic cu Bielinski, iar la adâncirea lui a contribuit, în bună măsură, lipsa oricărei unităţi de vederi între membrii

organizaţiei lui Petraşevski. Atmosfera dezbaterilor era destul de haotică, confuză, iar poziţiile participanţilor greu de delimitat. Tocmai acest lucru îl semnala agentul-provocator P. D. Antonelli în denunţul înaintat Secţiei a III-a secrete (cf. vol. cit. *Dostoievski în procesul petraşevţilor*, pp. 99-100), după ce se introdusese în anturajul cercului ca unul din membrii de încredere. La rândul său, Dostoievski sublinia în ancheta procesului judiciar acea „disonanţă" ce domnea în opiniile petraşevţilor. „Nu am întâlnit, declara el în scris, niciun fel de unitate de vederi în cadrul asociaţiei lui Petraşevski, niciun fel de orientare clară şi precisă, niciun obiectiv comun. Se poate spune că literalmente nu era chip să găseşti trei oameni măcar, care să fi căzut de acord într-un singur punct, indiferent de tema abordată. De aceea, se iscau dispute interminabile între doi sau mai mulţi interlocutori, veşnice înfruntări de opinii. La unele din aceste dispute am participat şi eu" (idem, p. 76). De aici a rezultat acea optică deformată a lui Dostoievski, în ce priveşte sensul şi perspectivele istorice ale revoluţiei. Până la sfârşitul vieţii, el a păstrat convingerea că atmosfera de confuzie şi dezbinări în planul ideilor, precum şi spiritul negatar, considerat drept nihilism destructiv, sunt atribute obligatorii şi inevitabile ale oricărei organizaţii revoluţionare. Această idee preconcepută şi-a găsit o expresie exacerbată în romanul polemic *Demonii* (1871-1872), unde mai mulţi membri ai cercului, cu personalitate puternică, de un voluntarism excesiv, au servit drept prototipuri ale personajelor centrale (Verhovenski-fiul, Şatov, Stavroghin). Cert este că Dostoievski nu a fost niciodată un revoluţionar (aşa cum încearcă să demonstreze în monografia sa V. I. Kirpotin sau cum sugerează un alt subtil exeget al operei dostoievskiene – V. Şklovski, în interesanta sa lucrare citată: *Pro şi contra*). O asemenea deducţie pare forţată, chiar dacă, în focul disputelor, negăsind alte soluţii imediate pentru rezolvarea problemei ţărăneşti şi

remedierea anomaliilor din realitate, tânărul scriitor acceptase uneori, teoretic, inevitabilitatea răscoalei, a intervenţiei energice.

În ceea ce priveşte aspectul acesta, important pentru definirea poziţiei scriitorului in raport cu mişcarea de idei din jurul anului revoluţionar 1848 ca şi a atitudinilor sale de mai târziu, se pot distinge în istoriografia literară consacrată lui Dostoievski două puncte de vedere exprimând tendinţe diametral opuse. Pe de o parte, totala negare sau minimalizare a oricăror înrâuriri care să fi lăsat vreo amprentă asupra formaţiei sale filozofice în scurta perioadă când aderase la cercul tineretului liber-cugetător. Această poziţie sceptică şi vădit tendenţioasă a recrutat numeroşi adepţi încă la sfârşitul secolului trecut, începând cu N. N. Strahov (adversar inveterat al democraţilor-revoluţionari, care în deceniile 7 şi 8 a avut o influenţă negativă asupra lui Dostoievski), urmat de alţi prozeliţi ai misticismului, în frunte cu Konst. Leontiev şi V. V. Rozanov – animatori ai formulei biblice sacramentale „omul nu este decât un rob al păcatului originar, viermele pământului" etc. În vasta sa lucrare, scrisă sub formă de comentariu, numărând 250 pagini, *Cu privire la Legenda Marelui Inchizitor* (1906) în care se exaltă mitul „adevărului pravoslavnic", evocând momentele semnificative din biografia lui Dostoievski, aminteşte doar în treacăt despre „zgomotosul cerc al lui Petraşevski" (op. cit., p. 13). În acelaşi sens şi M. de Vogüé (în *Le roman russe*, Paris, 1886) vorbeşte vag despre „conspiraţia lui Petraşevski" şi cele două curente afiliate. Dostoievski este plasat în rândul moderaţilor, sau, mai curând, printre visătorii independenţi; misticism şi compasiune – iată tot ce putea să desprindă el dintr-o doctrină politică: „incapacitatea sa de a acţiona îl făcea pe acest metafizician prea puţin periculos". La începutul veacului nostru, criticii aparţinând curentelor aşa-numite moderniste trec în general sub tăcere această perioadă, oprindu-se asupra

„catastrofei” (anii petrecuţi la ocnă), sau îi neagă orice importanţă (cf. cartea lui N. I. Abramovici, *Religia frumosului şi a suferinţei*. *O. Wilde şi Dostoievski*, ed. Posev, S. Pb., 1909, p. 42).

Pe de altă parte, tendinţa opusă de a supralicita orientarea revoluţionară a marelui scriitor (ca discipol al lui Bielinski şi al lui Speşnev) s-a manifestat iniţial în lucrările cercetătorilor: E. Pokrovskaia (*Dostoievski şi petraşevţii*, 1922), G. Ciulkov (*F. M. Dostoievski şi socialismul utopic*, 1929), A. Dolinin (*Dostoievski în mijlocul petraşevţilor*, 1936). Semnificativă în această privinţă este o mărturie din *Jurnalul unui scriitor* pe 1873 şi cu atât mai revelatoare, cu cât vine la un an după apariţia *Demonilor*, ca o ripostă la atacul dezlănţuit de un publicist venal împotriva acţiunii organizate de Neceaev şi a participanţilor implicaţi în acest răsunător proces politic. Paradoxal este faptul că fără a justifica „neceaevismul” pe care îl înfierase atât de vehement în romanul său pamflet, Dostoievski ia apărarea membrilor acestei organizaţii teroriste – „victime ale lui Neceaev” – încercând să explice fenomenul ca atare, cauzele şi condiţionarea lui istorico-socială. Important de semnalat că o face cu tot curajul opiniei chiar în paginile revistei oficioase, tutelate de Pobedonosţev, anume în *Grajdanin* (nr. 50, 1873, articolul *Una din falsificările contemporane*). Citǎm în continuare un pasaj concludent: „...eu însumi sunt un vechi «neceaevist», şi eu am urcat pe eşafod, fiind condamnat la moarte şi, vă asigur, mă aflam acolo în societatea unor oameni de înaltă cultură (...) Ştiu, veţi obiecta, de bună seamă, că nu este vorba de organizaţia lui Neceaev, ci doar a lui Petraşevski (...) Fie şi aşa. Dar de unde ştiţi că petraşevţii n-ar fi putut să devină neceaevişti, adică n-ar fi păşit pe «drumul lui Neceaev», *dacă lucrurile ar fi luat o altă întorsătură?* (cursiv în textul original)... Desigur, pe atunci erau cu totul alte vremuri. În ce mă priveşte, daţi-mi voie să vă spun următoarele: un Neceaev cred că n-aş fi

putut să mă fac niciodată, un neceaevist însă, nu garantez, poate că aş fi devenit... în anii tinereţii mele" (*Opere complete*, vol. XI, pp. 133-134). Indignat de vulgaritatea atacului, Dostoievski demonstrează că „unii din prozeliţii lui Neceaev" ar putea fi eventual „nişte monştri", în niciun caz însă nu li se potrivesc calificativele de „cretini... neisprăviţi... escroci... pierde-vară... inculţi", cum îi defăimează nevolnicul publicist. În ce priveşte „cazul Neceaev" şi „monstruoasa crimă comisă", el se arată convins că tinerii participanţi credeau că săvârşesc o acţiune politică folositoare pentru viitoarea „măreaţă cauză comună". Urmează apoi o revelatoare precizare a intenţiilor romanului său *Demonii*, de care, în general, nu se ţine seama în exegeza acestei opere: „De altfel, în romanul meu *Demonii* am încercat să înfăţişez acele multiple şi variate cauze, datorită cărora chiar şi cei mai cinstiţi oameni, cu inima cea mai pură, pot fi atraşi la săvârşirea unei fărădelegi atât de monstruoase. În aceasta constă grozăvia că la noi este posibil să săvârşeşti o faptă reprobabilă, o faptă odioasă, fără să fii propriu-zis un nemernic! Şi nu numai la noi, ci peste tot, în lumea întreagă – aşa a fost de la începutul veacurilor, în vremuri de tranziţie, de mari zguduiri în destinul oamenilor, în vremuri dominate de îndoieli şi negări, de scepticism şi instabilitate a convingerilor sociale fundamentale (...) Faptul că te poţi considera, ba chiar să fii cu adevărat un om de bună-credinţă şi nu un nemernic, şi cu toate acestea să fii în stare a săvârşi o evidentă şi incontestabilă faptă odioasă – iată în ce constă marea nefericire a timpurilor noastre moderne" (idem, p. 137).

Poate că tocmai în această reflecţie se ascunde geneza tuturor paradoxurilor lui Dostoievski cu privire la crimă, culpabilitate şi expiere, scepticismul şi decepţionismul care se acordă cu imensa lui umanitate, ca şi atitudinea ostilă faţă de revoluţie.

Acelaşi articol cuprinde o emoţionantă profesiune de credinţă retrospectivă: „Dar pe atunci (referindu-se la sfârşitul deceniului al 5-lea – *n.n.*) noi vedeam această cauză într-o lumină trandafirie, de o etică paradiziacă. E adevărat, socialismul abia în germene se identifica pe atunci, chiar de unii ideologi notorii, cu creştinismul, fiind receptat doar ca un corectiv menit să-l amelioreze pe acesta din urmă corespunzător cerinţelor veacului şi ale civilizaţiei. Toate aceste idei noi ne captivau literalmente… ne păreau sacre şi morale în cel mai înalt grad şi, mai cu seamă, general-umane – drept viitoare lege valabilă, fără excepţie, pentru întreaga umanitate. Cu mult înainte încă de revoluţia din Paris, de la 48, ne simţeam atraşi de farmecul acestor idei. În ce mă priveşte, încă din 46 am pătruns *adevărul* acestei viitoare «renaşteri a lumii», *sfinţenia* viitoarei societăţi comuniste în care mă iniţiase Bielinski (…) În orice caz, tema ne părea măreaţă, mult deasupra nivelului conceptelor dominante pe atunci – şi tocmai acest lucru reprezenta pentru noi o tentaţie irezistibilă” (p. 136). Oricât de confuză, oscilantă şi imprecisă ar fi poziţia ideologică a scriitorului, nu poate fi pusă la îndoială sinceritatea cu care îşi va califica aspiraţiile din tinereţe drept regretabile „rătăciri” şi nici faptul că, revizuindu-şi retrospectiv, în anii de ocnă, activitatea trecută, a ajuns la concluzia ineficienţei şi chiar a nocivităţii oricăror transformări prin forţă. Cotitura (dacă se poate vorbi de o „cotitură” sau de „un moment crucial” în orientarea gândirii sale social-filozofice) nu s-a putut produce la capătul unui an de calvar în „casa morţilor”, aşa cum presupune Kirpotin (propunând, în sprijinul ipotezei sale, un paralelism cu *Epilogul* din *Crimă şi Pedeapsă*, care ar avea un substrat autobiografic (cf. monografia *F. M. Dostoievski*, 1900, p. 447). A fost, de fapt, rezultatul unor îndelungate meditaţii asupra propriului său drum în viaţă, sintetizate sub forma unui bilanţ în încheierea *Amintirilor din Casa morţilor*: „Mi-aduc aminte, iarăşi, că, deşi aveam

în jurul meu sute de alţi fraţi de suferinţă, mă istoveam într-o singurătate înfiorătoare, care cu timpul mi-a devenit scumpă. Însingurat sufleteşte în mijlocul acestei mulţimi de ocnaşi, îmi revedeam în gând, pas cu pas, viaţa pe care am trăit-o, îmi analizam trecutul, îmi cântăream concepţiile şi faptele până în cele mai mici amănunte şi mă judecam singur cu toată asprimea; de multe ori chiar îmi binecuvântam destinul că îmi dăruise singurătatea fără de care nu m-aş fi supus acestei judecăţi severe, şi nici nu m-aş fi încumetat să întreprind o asemenea revizuire totală a vieţii mele de până atunci... Eram hotărât, îmi făgăduiam, îmi juram că nu vor mai fi în viaţa mea de aci înainte nici greşeli, şi nici căderi de felul acelora pe care le avusesem" (cap. IX, *Evadarea*). Dostoievski „îşi revizuia", aşadar, trecutul sub unghiul de vedere al unei înfrângeri, al unui eşec politic şi ţinea ca acest lucru să fie cunoscut şi de contemporanii săi, şi de posteritate.

Un cor de voci disonante nu contenesc până astăzi a rosti sentinţe dintre cele mai extreme privind rolul pe care l-a avut perioada ocnei şi a deportării în evoluţia geniului dostoievskian. În fond, e o problemă falsă şi, ca orice absolutizare, duce la concluzii forţate, arbitrare. În general, apologeţii fără rezervă ai aşa-numitului „dostoievskism", pe care Lenin îl considera atât de vătămător prin latura lui mistică, morbidă, acordă o importanţă peremptorie acestei perioade, refuzând, direct sau indirect, orice semnificaţie etapei anterioare. La începutul veacului nostru, cu mult înaintea lui Pierre Pascal, comentatorul mai sus citat al ediţiei *Plèiade*, se formase un adevărat curent în sensul acesta, ai cărui promotori (Berdiaev, Merejkovski, Veaceslav Ivanov ş.a.) propagau teoria renaşterii lui Dostoievski datorită „furcilor caudine" prin care a trecut – teoria „revelaţiei" miraculoase, care ar fi determinat acel *katharsis* moral, restituindu-l pe marele „rătăcit" credinţei şi religiei creştine.

Cotitura în conştiinţa lui Dostoievski nu se produce brusc, sub forma unei revelaţii. În general, mărturiile scriitorului cu privire la perioada siberiană sunt contradictorii. Dintr-o scrisoare aflăm: „Această vieţuire lungă şi incoloră, insuportabilă din punct de vedere fizic şi moral, m-a frânt (idem, p. 141). Cu toate acestea, „activitatea interioară era în plină fierbere" (idem, p. 166), se plămădesc nenumărate noi proiecte de creaţie. Experienţa de viaţă, mult îmbogăţită, îi ascute şi-i adânceşte perceperea celor mai subtile nuanţe ale psihologiei umane, ridică în faţa lui nu numai problema destinului individual, dar şi aceea a soartei poporului în perspectiva ei istorică: „Câte tipuri de oameni din popor am luat cu mine de la ocnă, câte caractere! M-am asimilat cu ei, de aceea cred că îi cunosc destul de bine. Câte întâmplări cu vagabonzi şi tâlhari, în general, toată existenţa aceasta mizeră şi întunecată! Ar ajunge pentru tomuri întregi. Dacă nu am cunoscut acolo Rusia, în schimb poporul rus l-am cunoscut bine, atât de bine, cum, poate, puţini îl cunosc" (idem, p. 139). Ar fi eronat să reducem întreaga operă a lui Dostoievski din ultimele două decenii (1861-1881) (pe care mulţi comentatori o consideră ca fiind generată exclusiv de „experienţa ocnei") la o singură tendinţă, după cum este impropriu să-i circumscriem concepţiile într-o formulă limitativă, absolutizantă.

În ceea ce priveşte problema epilepsiei şi măsura în care această maladie a afectat, negativ sau pozitiv, potenţele sale creatoare, părerile sunt la fel de împărţite. Rămâne de stabilit cu exactitate momentul când Dostoievski a avut primele crize de epilepsie. Problema este discutată pe larg, din punct de vedere psiho-neurologic, în documentatul studiu al doctorului Loygue (*Un homme de génie*, *Th. M. Dosloievsky*, *étude médico-psychologique*, 1904). Concluzia, susţinută pe mărturiile doctorului Ianovski, sub a cărui supraveghere medicală se

afla scriitorul încă la începutul carierei sale literare, înclină spre ipoteza unei eredităţi maladive, care se manifesta încă la vârsta copilăriei prin stări febrile cu halucinaţii şi hipersensibilitate ipohondrică. Derutantă este, desigur, afirmaţia scriitorului care, într-o scrisoare trimisă din Siberia, se plângea nu de accentuarea acestei boli (epilepsia), ci de faptul că a căpătat-o acolo. După afirmaţia fiicei sale Liubov, care a publicat o carte de amintiri iniţial în limba germană (1920), apoi în limba franceză (Aimée Dostoïevsky – *La vie de Dostuievsky*, Paris, 1926), primele accese de epilepsie au survenit în urma tragicului sfârşit al bunicului – tatăl scriitorului – omorât de ţărani. Aceleaşi date relatează şi fratele scriitorului, Andrei (*Amintirile lui A. M. Dostoievski*, Editura scriitorilor din Leningrad, 1930). Aspectul acesta, însă, nu este esenţial, ci oarecum adiacent pentru înţelegerea creaţiei dostoievskiene şi a substanţei ei intime.

Importantă este situarea cât mai exactă a perioadei care înglobează operele cuprinse în volumul de faţă în coordonatele epocii şi ale biografiei scriitorului, ca fiind o perioadă de tranziţie ce încheie etapa iniţială a activităţii sale şi pregăteşte etapa cea mai fecundă şi semnificativă, explicitând, în bună măsură, sursele istorice şi natura contradicţiilor din gândirea sa filozofică. Cert este că accentuarea crizei spirituale are loc după 1860, când intervin mari schimbări în domeniul vieţii sociale şi personale, când, reluând contactul cu problemele fundamentale ale contemporaneităţii, legate de existenţa însăşi a poporului şi de viitorul lui istoric, trebuia să opteze „*pro* sau *contra*”, să descifreze imprevizibilul, să participe la frământările epocii sale zbuciumate. Apropierea acestui moment de cotitură o presimţise în clipele când părăsea Omskul. În scrisoarea amintită, către N. D. Fonvizina, citim: „Sunt în aşteptarea a ceva nelămurit; parcă aş mai fi încă bolnav şi acum, am mereu senzaţia că în curând,

foarte curând, trebuie să mi se întâmple ceva hotărâtor, că mă apropii de criza definitivă a vieţii mele, ca şi cum s-ar fi copt ceva în mine şi acel ceva ce trebuie să se întâmple poate să fie senin şi liniştit, sau, dimpotrivă, cumplit şi înfiorător – în orice caz, ceva inevitabil. Altfel, viaţa mea va fi o viaţă ratată “ (*Scrisori*, I, 143). Scriitorul însuşi va recunoaşte mai târziu caracterul dilematic al căutărilor şi soluţiilor sale, ceea ce deseori ducea la o optică răsturnată asupra lucrurilor, determinând acele sfâşietoare contradicţii conţinute în opera sa, în care, după propria lui expresie, „*...alături de cea mai luminoasă idee*” îşi face loc „*cea mai mizerabilă antiteză a ei*” (*s.n.* cf. *Jurnalul unui scriitor*, ed. cit. de *Opere complete*, vol. XII, p. 133).

Semnificaţia unei asemenea mărturii, dovedind o extraordinară capacitate de obiectivare, de autocunoaştere şi totodată cultul unei sinceităţi totale, nu poate fi subestimată în exegeza operei dostoievskiene. Poate tocmai din această ambivalenţă, din această permanentă antiteză faţă de propriile sale teze, au putut să ia naştere „omul din subterană” şi „demonii” în conştiinţa unui artist de geniu, care s-a adăpat la izvoarele unui umanitarism larg, dar atemporal şi anistoric, generat de antagonismele de clasă, dar ignorând imperativul legităţii istorice a luptei de clasă. Şi, cu certitudine, aici trebuie căutată cheia tuturor paradoxurilor frământatului scriitor.

Factura tranzitorie a scrierilor cuprinse in prezentul volum se conturează cu evidenţă atât prin aria lor tematică, cât şi sub raportul structurii tipologice. Primele două opere – „romanul sentimental” *Nopţi albe* şi cel social-psihologic *Netoşka Nezvanova* – situate la capătul unui drum pe cât de scurt (1846-1849), pe atât de prodigios ca fecunditate, continuă în linii mari tradiţia „şcolii naturale”. Cu singurul amendament: cele două romane depăşesc cadrul tematic tradiţional, circumscris la formula „omului mic”, neînsemnat, a funcţionarului umil, lipsit de orizont şi de personalitate, în condiţiile

abrutizante ale unui mecanism birocratic arbitrar (Devuşkin, Goliadkin, Proharcin, Vasea Şumkov, Polzunkov etc.). Climatul uman şi cel social din *Nopţi albe* şi *Netoşka Nezvanov*a sunt cu totul diferite. La fel şi problematica. În fond, aceeaşi problemă a restabilirii condiţiei umane, considerată însă sub un alt unghi de vedere. Suflul ideilor generoase care au animat pe tinerii membri ai cercului Petraşevski şi-a pus pecetea pe aceste două opere. Nu degradarea omului mărunt, şi nici pierderea inerentă a demnităţii demonstrează ele, ci imensa capacitate a personalităţii umane de a-şi manifesta valenţele, în pofida tuturor vicisitudinilor. Caracterele sunt urmărite în evoluţia lor ascendentă, idealul pozitiv constituindu-se din investigarea unui mediu social şi a unui climat uman mai elevat din punct de vedere spiritual. Coordonate noi apar în creaţia lui Dostoievski – o nouă dimensiune, care va căpăta rezonanţe multiple în problematica romanelor de mai târziu. Anume, problema omului *reflexiv*, a intelectualului înzestrat cu o gândire analitică, al cărui profil spiritual este incomparabil superior unui Devuşkin sau unui Goliadkin, apropiindu-se tipologic mai curând de reflexivitatea unor personaje ca Oneghin, Peciorîn sau Rudin. În afară de aceasta, se pun în discuţie problemele artei şi ale literaturii în general, problema resurselor creatoare ale omului – în particular, a modului în care aceste resurse native se valorifică printr-un efort continuu. În ultimă analiză se defineşte raportul dintre talent şi muncă. Determinismul inegalităţii sociale, care funcţionează cu atâta evidenţă în primele sale opere (opoziţia bogat-sărac, opresor-oprimat), deşi nu se anihilează integral, este în bună măsură estompat de motivări psihologice. În schimb, soluţia resemnării, ca unica posibilă, nu rămâne imuabilă. Printr-o metamorfoză dialectică, „resemnaţii” şi „inadaptabilii” din *Nopţi albe* şi *Netoşka Nezvanova* au fost învestiţi cu un nou atribut. Ei apar şi în ipostaza de răzvrătiţi, neîmpăcaţi, afirmându-şi

personalitatea liberă, voinţa de a-şi apăra dreptul la respect, al demnităţii, de care nu erau în stare „abulicii” striviţi de împrejurările vitrege ale existenţei lor mizere, toţi cei cu „inima slabă”. În acest sens, *Netoşka Nezvanova*, mai cu seamă, este primul roman din seria operelor din tinereţe (dinainte de experienţa ocnei) care anunţă marea artă a lui Dostoievski de a înfăţişa caracterele umane în procesul lor de formare, spre deosebire de multitudinea de „tipuri” finite, cu un profil oarecum liniar, din scrierile anterioare, tipuri surprinse într-un moment culminant, de criză extremă, când începe degradarea şi alienarea lor totală.

În mai puţin de patru ani, Dostoievski a publicat în *Otecestvennîie zapiski* şi în *Sovremennik* unsprezece titluri – romane, nuvele şi povestiri. Istoricul literar rus F. D. Batiuşkov le considera „simple experimente psihologice”, remarcabile prin forţa lor de pătrundere în structura sufletului omenesc, dar construite asemenea unor silogisme abstracte, cu premise dinainte stabilite. Batiuşkov le refuză o anume tendinţă unitară şi dominantă. „*Aşa-numita orientare umanitaristă*, pe care a născocit-o Dobroliubov, corespunde de fapt într-o măsură infimă conţinutului propriu-zis al operelor lui Dostoievski din această perioadă” (*Tratat de istorie a literaturii ruse din secolul al XIX-lea*, în 7 volume, sub îngrijirea lui D. N. Ovseaniko-Kulikovski, Moscova 1911, vol. IV, partea a 4-a, p. 290). Toate aceste opere, Batiuşkov le subsumează unei formule pe care o numeşte „raţionamente *a priori*” (p. 293), izvorâte din investigarea mecanismului psihic al omului, mergând până la cazuri patologice, în timp ce marile opere din etapa maturităţii nu sunt „apriorice[1]“, ci rezultate dintr-o experienţă de viaţă, din observarea directă a realităţii, ale cărei fenomene au fost sublimate prin trăirea lor personală. Încercarea de a omologa o asemenea teză absolutizantă este mai mult sau mai puţin arbitrară. Nu există o singură dominantă în creaţia lui

Dostoievski dinainte, ca şi de după ocnă, iar însuşi autorul a contestat (în *Jurnalul unui scriitor* pe 1873) acea semnificaţie unică şi generalizatoare care se conferea operelor sale de început ca fiind, după expresia lui, o sinteză a „filozofiei mediului". Nenumărate fire pornesc şi se continuă, într-o formulă artistică mereu transfigurată, adâncită şi diversificată, din solul cu un nesecat potenţial de fecundare, pe care îl reprezintă aceste opere, unele fiind adevărate surse de arhetipuri. De pildă, atenţia scriitorului a fost solicitată de la început de existenţa „omului mic". Filiera începe cu *Oameni sărmani* şi va continua cu seria nesfârşită a „umiliţilor şi obidiţilor" până la *Fraţii Karamazov*. O altă direcţie se configurează din problema „dualităţii" naturii umane, a „dedublării", iniţiată în *Dublul*. Şi ea va fi prezentă într-un plan mai complex, interiorizat, în toate marile romane de mai târziu. Ciocnirea dintre vis şi realitate, cu dramatismul ei ireductibil, a cărei încarnare o găsim în *Nopţi albe* şi *Inimă slabă* va fi intensificată până la ultimele ei consecinţe mai ales în *Idiotul*. Cu aceasta nu se epuizează multitudinea liniilor subsidiare de ordin tipologic, începând cu tipul generosului (Devuşkin şi eroul anonim din *Nopţi albe*) până la individualistul ros de egoism (Proharcin); de la „ambiţiosul" Goliadkin, înspăimântat în faţa instabilităţilor vieţii până la inima slabă a lui Vasea Şumkov, la fel de temător, dar lipsit de „ambiţii", şi care capitulează, nefiind în stare să-şi suporte fericirea posibilă. Pe lângă numeroase alte variante, infinit nuanţate, trebuie consemnat tipul uman integru (*Netoşka Nezvanova*) şi, în opoziţie, acela al ratatului cu orgoliul hipertrofiat (muzicantul Efimov din acelaşi roman).

În general, se observă în această perioadă predominanţa *caracterelor slabe*, a oamenilor lipsiţi de o personalitate viguroasă, determinaţi în toate manifestările lor de mediu, şi care, prin natura lor primordială, au sufletul deschis spre bine, spre sacrificiu şi abnegaţie.

Dar contactul cu acea categorie a delicvenţilor de drept comun, pe care Dostoievski îi confunda cu poporul, i-a dezvăluit şi alte structuri sufleteşti, alte profiluri psihologice („Adevărul e că de omul simplu eu mă tem mai mult decât de unul complex”, mărturisea scriitorul în 1854 în prima lui scrisoare din Siberia, adresată fratelui său Mihail). L-au atras cu deosebire „oamenii puternici” de factura lui Orlov, Luşka, Bakluşin şi mai cu seamă Petrov („...cel mai nestăpânit şi cel mai neînfricat dintre toţi ocnaşii. Era capabil de orice, nu se oprea în faţa niciunei piedici, dacă i se năzărea să întreprindă ceva dintr-un simplu capriciu, dintr-un moft”).

În această perspectivă, cuvintele care încheie cartea sa închinată ocnei („În sfârşit, libertate, o viaţă nouă, învierea din morţi... Ce clipă sublimă!”) nu exprimă numai setea de viaţă şi bucuria eliberării. Ele ascund în miezul lor concepţia scriitorului despre o libertate personală, interioară, posibilă în limitele ordinii existente. Libertatea într-un sens metafizic şi în accepţia religioasă a cuvântului, o libertate care asigură omului dreptul la autoperfecţionare morală, deoarece „şi un sclav poate fi în cel mai înalt grad liber, rămânând în starea lui de sclavie” (*Demonii*). La aceste concluzii ajunge Dostoievski după ce îl regăseşte pe Dumnezeul din anii copilăriei, care, în infernul ocnei, reprezenta singurul punct de reazem şi totodată unica punte de legătură cu „poporul”, cu oamenii simpli, în măsură să înlăture *prăpastia* ce-l despărţea de ei („Ei nu ne pot suferi, ne detestă şi nu înţeleg cauza pentru care am fost condamnaţi”, reflectează Goreancikov, povestitorul *Amintirilor din casa morţilor* şi purtătorul de cuvânt al deţinuţilor politici). Întoarcerea la vechile crezuri nu mai era posibilă. În credinţă şi împăcare căuta el să-şi menţină echilibrul, tăria sufletească, puterea de rezistenţă pentru a nu ajunge la desperare. Acceptând condamnarea ca pe o fatalitate, ca pe un martiraj inevitabil, el a putut să găsească destulă tărie pentru a-l îmbărbăta pe fratele său

Mihail, recurgând, nu fără o crudă ironie, la argumente literare: „Trebuie să te împaci cu faptul împlinit, dragă prietene... faptele au o evidenţă incontestabilă... orice raţionamente, chiar şi cele mai înţelepte, vor aduce cu binecunoscuta exclamaţie: Mais qu'allait-il faire dans cette galère?[44] Sunt de acord că fiul lui Oronte s-a pomenit într-o situaţie cât se poate de stupidă nimerind pe galeră la turci (celebra replică, devenită zicală, aparţine de fapt lui Oronte din *Vicleniile lui Scapin* de Molière, şi nu fiul lui Oronte, personaj din *Mizantropul*, cum greşit citează din memorie Dostoievski – *n.n.*) ...dar oricât ai vocifera, oricât te-ai lamenta, el tot se află *dans cette galère* şi, din moment ce a nimerit acolo, faptul rămâne fapt (*Scrisori*, II, 574).

Toate valorile în care crezuse cândva au fost răsturnate. În acel climat al cumplitei mizerii umane din *Casa morţilor*, până şi conceptele de bine şi rău, de libertate şi fericire se cereau revizuite, reconsiderate. Şi Dostoievski le judecă acum printr-o optică nouă, uneori inversată faţă de perioada „*credo*"-ului entuziast în *fondul originar bun* al omului, alterat doar de influenţa nefastă a mediului, de împrejurările nefavorabile ale vieţii prost întocmite. Şi nu numai criminalitatea observată la ocnaşi, cu diferitele ei motive şi resorturi instinctuale, l-a făcut să pună la îndoială vechile sale convingeri despre om, mult visata armonie socială la care aspirase, dar şi actele de tiranie şi sadism, vădind aptitudinea omului de a fi nu numai victimă, ci şi călău, atât de pregnant atestată de figurile respingătoare ale ofiţerilor-călăi (Jerebeatnikov, Smekalov) din cartea lui despre ocnă.

Treptat, în mintea scriitorului se cristalizează categoria tipologică a omului cu personalitate puternică, ieşită din comun, al cărui voluntarism excesiv (expresia consacrată de Nietzsche prin care îşi definea conceptul de „supraom") îi conferă dreptul arbitrar de a încălca orice norme etice,

[44] Dar ce căuta el în galeră? (fr.)

umane sau sociale, în virtutea principiului, după care *unei personalităţi puternice îi este îngăduit orice*. Iată cum, termenul de *supraom* a fost introdus şi a căpătat o circulaţie intensă în critica dostoievskiană, cu aplicare la personajele cu psihologia „subterană”, forţându-se uneori nota până la conexarea acestei structuri psihologice la aceea a scriitorului însuşi.

Această serie tipologică începe cu eroul, de fapt „non-erou” al *Însemnărilor din subterană*, infiltrându-se apoi printr-o formulă intelectualizată în Raskolnikov, şi, la modul forţei elementare, în Rogojin din *Idiotul*. Multiplicată într-o viziune apocaliptică în *Demonii*, ea sugerează anumite aderenţe la Versilov (*Adolescentul*), atingând apogeul unei reîncarnări zguduitoare prin tragismul ei în Ivan Karamazov. Dar filiera ar putea fi urmărită anticipativ în sâmburele ei genetic încă la Foma Fomici Opiskin, personajul central din *Stepancikovo şi locuitorii săi* – un avatar al „spiritului subteran”, ce-i drept lipsit de substanţa complexă a urmaşilor săi nihilişti. Dacă urmărim, însă, mai în adâncime evoluţia acestui „tip dostoievskian”, putem constata că, în antiteză cu formula destructivă „*de a făptui binele pe calea răului*”, pe care o preconizează oamenii săi stăpâniţi de „spiritul subteran”, el propune, în consens cu vechile crezuri din tinereţe, idealul *omului pozitiv*, care corespundea formulei sale de „*vsecelovek*” (omul total, omul integral). Întruparea absolută a unui asemenea ideal sublim trebuia să fie, după intenţia scriitorului, un Mîşkin, un Alioşa Karamazov, cu toate că Dostoievski îşi dădea seama de falimentul acestui ideal, arătându-i dramaticele consecinţe în ciocnirea cu mediul înconjurător. Antecesori ai acestui tip virtual sunt întru câtva şi visătorul din *Nopţi albe*, şi mult încercata Netoşka, iar o palidă prefigurare a lui se străvede în figura naivului (din categoria „inimilor slabe”) Rostanev din *Stepancikovo şi locuitorii săi*, opusul şi totodată victima „călăului de tip stirnerian” – Foma Fomici Opiskin.

Un fenomen semnificativ pentru direcţiile de dezvoltare a literaturii universale în veacul XX rezidă în aceea că atât epigonii, cât şi cei care şi-au cultivat talentul la marea şcoală a artei sale, au fost atraşi, cu sau fără voie, tocmai de această latură morbidă a creaţiei dostoievskiene, fructificând şi exacerbând cu predilecţie spiritul demonic şi iraţional al „omului subteran”. Explicaţiile sunt multiple; primează, desigur (când nu este vorba de imitaţii grosolane), climatul propice al dezorientării şi al haosului propriu lumii capitaliste. Or, literatura lui Dostoievski oferă tot felul de soluţii şi paleative dintre cele mai contradictorii, dacă ar fi s-o privim sub aspect strict ideologic.

Vorbind despre „polifonismul” caracteristic manierei artistice a marelui scriitor, A. V. Lunacearski releva acel „lanţ nesfârşit de tipuri, de la revoluţionari la obscurantişti” care, ieşind din universul interior al scriitorului „unde au fost plămădiţi... încep să vorbească fiecare cu vocea sa distinctă, îi scapă din mâini, demonstrând fiecare propria lui teză” (*F. M. Dostoievski în critica rusă*, 1956, p. 444). Această structură polifonică, intensificând impresia de infern în ale cărui cercuri se mişcă personajele mânate de pasiuni şi impulsuri subconştiente, o putem descifra şi în *Netoşka Nezvanova* şi chiar într-o operă aparent atât de „inofensiv amuzantă”, cum o considerau unii, cum este *Stepancikovo şi locuitorii săi*.

Acest din urmă roman, ca şi *Visul unchiului*, apărut în acelaşi an (1859), nu ilustrează decât în foarte mică măsură perioada de la Semipalatinsk (1854-1859), bogată în preocupări şi proiecte literare, din care cele mai multe au rămas nerealizate. La 22 februarie 1854, o săptămână după eliberarea din ocnă, Dostoievski trimite fratelui său Mihail o lungă scrisoare cu descrierea amănunţită a celor trăite, cu nenumărate întrebări şi planuri de viitor.

„Am acum o mulţime de nevoi şi mari speranţe la care nici nu mă gândeam înainte vreme... Doar o să mi se îngăduie să scriu după vreo şase ani, sau, poate, chiar mai devreme. Multe se mai pot schimba, iar acum sunt convins că n-am să scriu fleacuri. Vei avea prilejul să auzi de mine” (*Scrisori*, I. pp. 137-138). Pentru a recupera timpul pierdut, îl imploră să-i trimită cărţi, cât mai multe cărţi: „Să ştii, frate, că pentru mine cărţile reprezintă însăşi viaţa, hrana mea, viitorul meu”, înainte de a părăsi Omskul, îi ceruse lucrări de istorie (Vico, Guizot, Thierry, Thiers, Ranke ş.a.), de asemenea „şi pe economişti... Coranul, *Critique de la raison pure* de Kant (în textul original, titlul în lb. franceză) şi... neapărat Hegel, în special *Istoria filozofiei*” (idem, 139). Abia ajuns la Semipalatinsk, repetă rugămintea, lărgind lista cu numele unor filozofi şi istorici antici (Herodot, Tucidide, Tacit, Pliniu, Flaviu, Plutarh, Diodor ş.a.), la care adaugă lexiconul german, *Manualul de fizică* al lui Pisarev şi „un tratat, oricare ar fi, de fiziologie... Te rog să mă înţelegi, nu mă pot lipsi de toată această hrană spirituală” (idem, 145).

În perioada aceasta de izolare, Dostoievski urmăreşte cu febrilitate apariţia noilor opere literare, formulând aprecieri despre Pisemski, Turgheniev, Ostrovski, Lev Tolstoi ş.a. Scrie câteva articole cu conţinut politic privind destinele Rusiei (pe care însă nu le publică), un ciclu de studii teoretice despre problemele artei şi ale literaturii şi se îndeletniceşte chiar cu meşteşugul versurilor. Într-o scrisoare din ianuarie 1856 către prietenul său, poetul A. N. Maikov, aminteşte de „un roman mare” pe care l-a gândit încă la ocnă, apoi despre „opera fundamentală” ce-l preocupă, dar e nevoit s-o amâne „pentru a nu strica ideea din prea mare pripă”. Tot aici îi comunică, încântat şi amuzat, că scrie „un roman comic”, transformat de fapt dintr-o comedie pe care o începuse. În aproape toate scrisorile din 1856 revine stăruitor asupra intenţiei de a scrie până în septembrie un nou roman „mai bun decât

Oameni sărmani” (idem, 171). „Principalul e că lucrez fără răgaz la romanul meu şi e singura mea satisfacţie. Numai aşa sper să-mi fac un nume şi să atrag atenţia asupra mea” (idem, 184). Şi câteva luni mai târziu: „Am abandonat orice alte preocupări (literare) ca să-mi termin romanul. Tare îmi stă la inimă” (idem, 222). Se pare că acest roman nu a mai fost terminat şi e posibil ca materialul elaborat să fi fost folosit de autor pentru alte opere (manuscrisul nu s-a păstrat). Judecând după scrisorile de la sfârşitul anului 1857 şi începutul lui 1858, Dostoievski era absorbit de un alt roman, legat de problemele arzătoare ale contemporaneităţii. Dar şi acesta a rămas în suspensie: „Mi-am amânat romanul până la întoarcerea în Rusia. Altceva ce puteam să fac? În el apare o idee destul de fericită, şi un caracter nou... cred că un asemenea caracter este acum de mare actualitate în Rusia, în viaţa reală, mai cu seamă în momentul de faţă, judecând după mişcarea vremii şi după ideile de care toată lumea e pasionată...” (idem, 236).

Avea o permanentă sete de a cunoaşte pulsul vremii, de a fi în miezul lucrurilor şi a se face ecoul celor mai palpitante evenimente. De aceea, nu concepea să scrie „la nimereală”. („Vreau să scriu un lucru bun, dar îmi lipsesc anumite date, pe care ar trebui să le culeg personal în Rusia. De aceea, am lăsat deocamdată deoparte romanul meu mare.”) (idem, 241). Tot în anii aceştia continuă să-l frământe gândul de a scrie sub formă de *Amintiri* o carte despre ocnă, fără a încălca principiul naraţiunii, al construcţiei epice, ca modalitate tradiţională a romanului în forma lui clasică.

La sfârşitul lunii mai 1858, comunica lapidar fratelui său că a început să lucreze concomitent la două romane „care promit a fi pasabile (să dea Dumnezeu măcar atât!)”. Cele două lucrări anunţate sunt *Visul unchiului* şi *Stepancikovo...*, care readuceau în viaţa literară a Rusiei numele aproape cu desăvârşire uitat al lui Dostoievski,

deşi apariţia lor a trecut aproape neobservată. Acesta a fost deocamdată bilanţul unor febrile căutări şi proiecte pe care le atestă scrisorile lui Dostoievski din perioada Semipalatinskului. Nu există niciun temei de a socoti această perioadă drept cea mai semnificativă şi rodnică sub aspectul virtualităţii, aşa cum conchide P. Sakulin pe baza unei minuţioase statistici a tuturor notaţiilor fugare cu privire la noi teme, subiecte, idei sau personaje (P. N. Sakulin, *Al doilea început*, în ed. cit. *Scrisori*, vol. I, p. 545). Ele mărturisesc mai curând neliniştea scriitorului aflat la răspântie între trecut şi viitor, decât momentul de cristalizare a concepţiilor sale artistice din care „se vor trage rădăcinile” tuturor capodoperelor sale de mai târziu.

În comentariile la fiecare titlu în parte, se vor menţiona, în limita surselor bibliografice ce ne-au stat la dispoziţie, acele ediţii care au avut o largă răspândire în diferite ţări, fiind consacrate prin calitatea traducerii, deoarece, după cum semnalează numeroşi biografi şi comentatori ai lui Dostoievski, multe opere au circulat în versiuni improvizate, foarte aproximative sau total defectuoase, şi, ca atare, nu figurează în nicio sursă autorizată, de notorietate ştiinţifică.

CUPRINS

NOPŢI ALBE.....3
Roman sentimental.....3
Din amintirile unui visător.....3
Întâia noapte.....4
A doua noapte.....16
Povestea Nastenkăi.....31
A treia noapte.....41
A patra noapte.....49
Dimineaţa.....59
NOTE şi COMENTARII.....63
NETOŞKA NEZVANOVA.....82
I.....83
II.....109
III.....132
IV.....156
V.....169
VI.....213
VII.....236
NOTE şi COMENTARII.....280
MICUL EROU.....298
Din memoriile unui necunoscut.....298
NOTE şi COMENTARII.....343
VISUL UNCHIULUI.....352
Din cronica oraşului Mordasov.....352

CAPITOLUL I.....353
CAPITOLUL II.....359
CAPITOLUL III.....364
CAPITOLUL IV.....375
CAPITOLUL V.....389
CAPITOLUL VI.....404
CAPITOLUL VII.....414
CAPITOLUL VIII.....423
CAPITOLUL IX.....434
CAPITOLUL X.....447
CAPITOLUL XI.....456
CAPITOLUL XII.....466
CAPITOLUL XIII.....475
CAPITOLUL XIV.....489
CAPITOLUL XV.....497
NOTE şi COMENTARII.....512
STEPANCIKOVO ŞI LOCUITORII SĂI.....526
Din însemnările unui necunoscut.....526
Partea întâi.....527
I. Introducere.....527
II. Domnul Bahceev.....548
III. Unchiul.....564
IV. La ceai.....579
V. Ejevikin.....590
VI. Despre taurul cel alb şi mujicul din Komarinsk.....603
VII. Foma Fomici.....611
VIII. Declaraţia de dragoste.....627

IX. Excelenţa-voastră.....634
X. Mizincikov.....649
XI. Marea nedumerire.....663
XII. Catastrofa.....676
Partea a doua şi ultima.....684
I. Urmărirea.....684
II. Noutăţile.....699
III. Onomastica lui Iliuşa.....703
IV. Izgonirea.....713
V. Foma Fomici făureşte fericirea tuturor.....724
VI. Încheiere.....741
NOTE şi COMENTARII.....757
PREZENTĂRI ŞI COMENTARII, DATE BIBLIOGRAFICE, NOTE EXPLICATIVE.....779
de Tamara Gane.....779

Redactor responsabil: MARIA BISTRIŢEANU
Tehnoredactor: AUREL BUCUR

Dat la cules 30.05.1966. Bun de tipar 10.10.1966. Apărut 1966. Tiraj 15.180. Broşate 12.090. Legate 3.090. Hârtie tipar înalt B. satinat de 63 g/m^2. Format 540×840/16. Coli ed. 40,13. Coli tipar 39. Planşe ofset 1. A. nr. 10. C.Z. pentru bibliotecile mari 8S. C.Z. pentru bibliotecile mici 8S-O=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 60.350
la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii”,
Piaţa Scînteii nr. 1 Bucureşti
Republica Socialistă România

[i]NOPŢI ALBE

Publicat în revista *Otecestvennîie zapiski* din decembrie 1848 (în aceeaşi lună, deci, cu partea a 2-a a „povestirii umoristice” *Nevasta altuia şi un soţ sub pat*), romanul *Nopţi albe*, concentrat la evocarea unui singur episod din viaţa a doi eroi singulari, purta o dedicaţie închinată poetului A. N. Pleşceev, un vistător-protestatar, tovarăş de idei al lui Dostoievski.

„Una din cele mai poetice opere din câte are literatura rusă”, cum s-a scris la apariţia acestui „roman sentimental”, este o formulă care îi defineşte numai în parte profilul, fără a-i surprinde substanţa ideatică, cuprinsă într-un bogat subtext. De altfel, autoarea acestei aserţiuni, Evghenia Tur, aprecia noua creaţie a tânărului prozator exclusiv sub aspectul farmecului ei inedit, relevând totodată neverosimilul întregii fabulaţii „care aduce mai mult a basm, nefiind cu nimic legată de realitate”. Mai mult decât atât, cu rigurozitate de moralist, i se reproşează lui Dostoievski ideea năstruşnică de a fi născocit o aventură atât de puţin plauzibilă „la care e greu de presupus că s-ar putea preta vreo fată cinstită” – anume „să petreacă nopţi albe, hoinărind pe străzile Petersburgului cu un tânăr necunoscut”. O atare judecată de valoare simplifică până la anihilare substanţa artistică a unei opere, aplatizând-o şi reducând-o la simpla copie, mai fidelă sau mai puţin fidelă, a realităţii, deplasând discuţia în afara sferei esteticului.

Emoţionanta spovedanie a unui visător animat de nobile sentimente (căci este un roman prin

definiţie, de tip „confesional”) nu putea să nu fie însă pe placul publicului cititor. Şi mult timp după aceea, imaginea scriitorului „tragic”, înzestrat cu „un talent cumplit” (Mihailovski) se însoţea cu cealaltă faţetă, suavă şi diafană, pe care opinia publică o descifra la autorul *Nopţilor albe*. În schimb, critica vremii, ca şi comentatorii de mai târziu, i-au acordat o foarte mică atenţie, atât de bizară şi disonantă apărea această operă în peisajul de ansamblu al literaturii ruse, cu orientarea netă pe făgaşul realismului critic şi cu o problematică făţiş socială. E adevărat, foarte curând (în noaptea de 22 spre 23 aprilie 1849), intervenise catastrofa arestării, urmată de proces şi condamnare, când numele lui Dostoievski nu mai putea fi amintit în presă, iar câteva recenzii apărute anterior subliniau nota „sentimentală” a romanului, relevată, de altfel, şi de autor în subtitlu). Scriitorul precizează că este vorba de „amintirile unui visător”, delimitând astfel sfera observaţiei sale la o categorie de oameni care îl preocupa în mod constant, fiind înrudită cu propria lui structură sufletească. În ciclul de foiletoane, publicate sub titlul generic *Letopiseţul Petersburgului* (1817), Dostoievski încerca să găsească o motivare socială a acestui tip uman: „un fel de făptură stranie şi hibridă, denumită *visător*” (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, pp. 29-30).

Se ştie că această operă a fost concepută şi scrisă în perioada când scriitorul aderase, scurtă vreme, la „aripa de stânga” a cercului Petraşevski – fracţiunea radicaliştilor Speşnev-Durov. Cum se poate împăca această orientare, fie chiar şi

spontan-entuziastă, cu ipoteza (formulată de către P. V. Annenkov ca o certitudine) că Dostoievski îşi afirma aici profesiunea de credinţă în favoarea „artei pentru artă” şi că noul său roman n-ar fi decât o transfigurare a personajului Ordînov din *Gazda* într-o nouă ipostază a eroului-visător? Era, într-o anumită măsură, explicabilă această prognoză, dată fiind atmosfera încordată din acel an al exploziilor revoluţionare (1848), starea de spirit combativă în dezbaterea unor probleme de stringentă actualitate. Ideile lui Bielinski, care învestea literatura cu înalta misiune de armă pentru înfăptuirea idealurilor superioare ale societăţii, prinseseră rădăcini puternice în conştiinţa păturilor progresiste din Rusia şi orice abatere era socotită drept o încălcare a imperativelor epocii şi ale istoriei. Dostoievski însă se angajase „într-o bătălie” cu întreaga literatură rusă, şi tocmai el, scriitor prin definiţie tendenţios şi chiar tezist în tot ce a creat, calificase drept „utilitariste” tezele lui Bielinski, iar mai târziu şi ale urmaşilor acestuia din pleiada democraţilor-revoluţionari. Era, desigur, la mijloc şi animozitatea reciprocă, dar şi o optică diferită în aprecierea şi raportarea fenomenului artistic la problemele imediate ale realităţii.

Iată ce-i scria Dostoievski lui Turgheniev în legătură cu povestirea acestuia *Fantomele* (scrisoarea din 23 decembrie 1863): „Socotiţi că *Fantomele* nu sunt de actualitate. Dimpotrivă. Lipsa de talent, care timp de şase ani de-a rândul nu făcuse decât să imite pe maeştri, a dus la o asemenea banalizare a tot ce era pozitiv şi

valabil, încât o operă cu adevărat poetică este binevenită şi va stârni, desigur, interes şi satisfacţie (...) Un utilitarism îngust – iată ce pretind ei (este vorba de „nihilişti", cum îi numea Dostoievski pe democraţii-revoluţionari – *n.n.*). Puteţi să le scrieţi opera cea mai poetică şi ei o vor respinge, preferând una în care se descrie că cineva a fost biciuit ş.a.m.d. Adevărul poetic se consideră drept o bizarerie. Se cere exclusiv copierea faptului nud, a faptului real. Proza noastră a devenit lamentabilă. Partea sănătoasă a societăţii, care abia acum se trezeşte la viaţă, este dornică de acte îndrăzneţe în domeniul artei. Iar *Fantomele* dvs. reprezintă un act destul de cutezător şi vor constitui un model excelent (pentru noi toţi)... Forma *Fantomelor* îi va nedumeri pe toţi. Dar latura lor reală este în măsură să satisfacă orice nedumerire exceptând, poate, nedumerirea proştilor şi a celor care, în afară de propaganda lor, *nu doresc* să înţeleagă nimic... Principalul e să surprindă şi latura reală. După părerea mea, în *Fantome*... elementul real există cu prisosinţă... Forma *Fantomelor* este admirabilă... Rămâne o întrebare: dacă fantasticul are dreptul la existenţă în artă?... Dacă se poate critica ceva în *Fantome* e că *nu sunt îndeajuns de fantastice*... Ar fi trebuit şi mai multă îndrăzneală (...) Nu, ideea *Fantomelor* este actuală şi asemenea opere fantastice sunt cât se poate de pozitive (*Scrisori*, I, 343-44).

Definindu-şi maniera artistică prin formula foarte personală de „*realism fantastic*", Dostoievski respingea nu numai canoanele estetice consacrate, dar şi terminologia uzuală a

teoriei şi criticii literare. Impulsul îi venea din experienţa şcolii romantice, din al cărei izvor s-a alimentat de timpuriu. La vârsta de 18 ani, sub înrâurirea lui Schelling, scria fratelui său mai mare: „Observă că poetul în elanul inspiraţiei îl descifrează pe Dumnezeu, prin urmare el împlineşte misiunea filozofiei. Aşadar, extazul poetic este, în fond, o revelaţie filozofică” (idem, 50-51). Iar doi ani mai târziu, exprimându-şi admiraţia faţă de literatura romantică, îi cita alături de Schiller, Hoffmann, Hugo (pe atunci nu recepta încă poezia lui Byron, socotindu-l răzvrătit şi ateu) şi pe Corneille, şi pe Shakespeare: „Îţi dai seama oare că prin caracterele sale gigantice, prin acel *suflu al romantismului* (cursive în textul original – *n.n.)*, el (Corneille – *n.n.*) aproape că îl egalează pe Shakespeare” (idem, 59). Având o viziune atât de largă şi de nuanţată a fenomenului artistic, este de mirare că vorbea de aplatizarea literaturii şi de „utilitarism” fără a lua în consideraţie sensul fundamental al concepţiilor lui Bielinski, care vedea în romantism o treaptă progresivă şi necesară în evoluţia ascendentă a artei universale. Fără „elementele” romantismului, scria Bielinski *„în vremea noastră nu poate exista* niciun fel de poezie... Solul din care încolţeşte romantismul nu este nici istoria, nici viaţa reală, nici natura, şi nici lumea exterioară, ci acel tainic laborator al sufletului omenesc, unde germinează şi răsar impalpabile toate senzaţiile şi sentimentele, de unde izvorăsc fără încetare întrebări privind viaţa universului şi problema eternităţii, a morţii şi a nemuririi, a destinului

personal al omului, întrebări care încearcă să dezlege tainele iubirii, ale fericirii şi suferinţei” (*Opere complete*, ed. rusă, 1954, V, p. 548). O asemenea interpretare coincidea într-un anume plan cu principiile artei dostoievskiene.

În opera lui Dostoievski, *visul*, această aptitudine a omului de a-şi făuri o lume a lui aparte, o lume fantomatică şi ideală, nu reprezintă numai un refugiu iluzoriu din banalitatea ucigătoare a vieţii, un protest pasiv împotriva realităţii, aşa cum la începutul veacului trecut demonstra cunoscutul apologet al fantasticului în literatură, scriitorul francez Charles Nodier (1780-1844) în lucrările sale programatice *Despre fantastic în literatură*şi *Despre unele fenomene ale visului*. Pentru Dostoievski, *visul* se constituie ca o dimensiune psihologică, o componentă organică a sufletului omenesc, proprie indivizilor inadaptabili şi acţionând ca un „catalizator” în mecanismul reacţiilor lui faţă de mediul din afară. Se afirmă într-un consens unanim, şi pe bună dreptate, că un asemenea tip uman este cu deosebire caracteristic pentru Rusia deceniului al 5-lea, când în literatură apare o nouă varietate a aşa-numitei categorii a „oamenilor de prisos”, pe care Herzen îi denumise „giganţi în gândire şi pigmei în acţiune”.

Dar „visătorul” lui Dostoievski, generat şi el de aceeaşi epocă, purtând şi el pecetea frământărilor sterile pe care Turgheniev le consemnase în *Jurnalul unui om de prisos*, se diferenţiază net de această „familie spirituală”. Nu aderă la niciun cerc, nu aparţine niciunei

tabere, iar în cei opt ani de când locuieşte la Petersburg n-a reuşit să lege „aproape nicio cunoştinţă”. În schimb, străbătând zilnic fundăturile capitalei unde se aciuiază lumea celor „dezmoşteniţi” – sărăcimea periferiilor – el a ajuns să cunoască la rând „toate casele”, cu care întreţine stranii dialoguri, de parcă ar fi nişte fiinţe vii, fiecare cu trăsăturile ei distincte, cu bucuriile şi amărăciunile ei. Procedeul acesta al personificării şi individualizării obiectelor (pe care îl vom reîntâlni în capodopere ca *Idiotul, Crimă şi pedeapsă, Fraţii Karamazov*, nu este o simplă fantezie gratuită sau artificiu menit să se substituie universului uman, ci constituie o componentă a psihologiei personajului, cu funcţie de simbol. De altfel, este evident sensul simbolic al acestei opere atât de originale, pe care contemporanii au receptat-o ca pe o creaţie plină de farmec, dar desuetă, a fanteziei, fără a-i căuta semnificaţiile ascunse. Chiar şi Dobroliubov, în studiul său substanţial *Oameni năpăstuiţi*, publicat în 1861, cu puţin înainte de moarte, stabilind categorii tipologice în opera lui Dostoievski (până la *Umiliţi şi obidiţi* inclusiv) trece sub tăcere acest roman al „visărilor fantastice”. În perioada aceea zbuciumată a situaţiei revoluţionare, când viaţa reclama întâi de toate „oameni de acţiune”, personajul dostoievskian părea mult prea anacronic. Geniul lui Dostoievski, însă, chiar şi în acele opere care se plămădeau pe urmele proaspete *ale faptului imediat din realitatea curentă*, opere sugerate de *evenimentul zilei* (cum ar fi *Demonii* sau *Idiotul*, de pildă) s-a ridicat întotdeauna peste ceea ce era

trecător, supus caducităţii, proiectându-se în mari şi neperisabile generalizări. O asemenea sinteză generalizatoare este şi tipul visătorului, al vizionarului din *Nopţi albe*. Nu se cuvine neglijat faptul că tema ca atare, l-a urmărit şi mai târziu, deoarece în 1876 intenţiona să scrie un roman cu acest titlu – *Vizionarul*.

Compoziţional, romanul *Nopţi albe* este construit dintr-o succesiune de dialoguri, sau, mai exact, din câteva monologuri pe care enigmaticul visător le rosteşte în faţa întâmplătoarei sale confidente. Încadrate fiind între o scurtă introducere şi o la fel de rapidă încheiere, aceste confesiuni lirice monologate fixează un episod emoţionant din viaţa celor doi eroi. În coordonatele timpului, strania lor idilă se desfăşoară numai în „patru nopţi albe” petersburgheze şi „o dimineaţă mohorâtă”. Locul întâlnirii – acelaşi, neschimbat, undeva pe cheiul unui canal periferic al Nevei.

Elementul epic propriu-zis, ceea ce numim „expunere narativă”, adică acea calmă şi curgătoare narare a faptelor şi întâmplărilor din care se încheagă subiectul, acţiunea, conflictele, până la deznodământ – lipseşte aici aproape cu desăvârşire. Este firesc ca într-o operă de tip confesional să predomine filonul liric, efuziunea directă, deşi aceasta va fi trăsătura definitorie şi în capodoperele sale de maturitate, unde tehnica, pe care am putea-o denumi „explozivă”, îşi atinge apogeul. Este acea explozie ce se produce prin concentrarea maximă a sentimentelor, a pasiunilor incandescente, care domină timpul şi spaţiul, ducând la „catastrofa finală”, după

expresia preferată a lui Dostoievski. Catastrofa echivalează cu atoteliberatorul *katharsis*, ca în tragedia antică greacă, chiar dacă purificarea implică cele mai monstruoase pervertiri, crime, sinucideri, prăbuşirea în hău sau înălţarea prin pocăinţă. Observăm că în nicio operă din prima etapă a creaţiei nu există asemenea „catastrofe finale”. Soluţia este fie împăcarea cu destinul, resemnarea (Devuşkin, visătorul din *Nopţi albe*), fie alienarea omului în lupta inegală cu forţele ostile, atingând limitele nebuniei (Goliadkin, Vasea Şumkov, Efimov) – în fond, tot o catastrofă, după cum o califică textual chiar autorul în *Netoşka Nezvanova*.

Romanul *Nopţi albe*, fără a sugera catastrofe ireversibile, este drama singurătăţii, drama omului însingurat, care fuge de proza şi mediocritatea vieţii, căutând refugiu într-o lume de năluciri, de fantome, făurită de imaginaţia lui aprinsă. Dacă disociem în elementele ei componente formula pe care o propune, obţinem acea permanentă polaritate a extremelor care se resping, veşnicul zigzag dostoievskian, aceeaşi ambivalenţă a criteriilor, incompatibilă cu armonia deplină, absolută, spre care aspiră eroul. Pe de o parte, viaţa pe care o duce este „un amestec de ceva pur fantastic, ceva înflăcărat şi ideal” – o formulă romantică, deci, care se situează dincolo de datele realităţii. Pe de altă parte, şi „de ceva foarte-foarte prozaic, plat şi banal, ca să nu spun de-a dreptul trivial” – aşadar, imixtiunea inevitabilă a realităţii brutale, căci viaţa pe care o visează eroul „poate fi numai într-o ţară neştiută de peste mări şi ţări, nu la noi,

nu în epoca noastră atât de serioasă, mult prea serioasă”. Din nou, deci, antiteza romantică confruntată cu o teză lucidă, realistă.

O întâmplare cu totul neprevăzută şi puţin plauzibilă (de unde şi suspiciunea unor critici, nu lipsită de o aplatizantă naivitate, ca aceea a Evgheniei Tur, preluată integral în argumentarea lui Serge Persky, care se îndoieşte că o fată onestă ca Nastenka ar putea consimţi să hoinărească noaptea cu un necunoscut – cf. monografia cit., p. 57) – o întâmplare ieşită din comun îl face să întâlnească pe aceea care va deveni eroina visurilor sale, niciodată împlinite. Episodul întâlnirii lor romanţioase – mai bine zis, al celor patru întâlniri, întrerupte de scurte „interludii”, din care aflăm de chinuitoare şi febrile aşteptări în preajma unei noi revederi, ce sfâşie sufletul eroului nostru – se încheie cu nelipsitul epilog – scrisoarea Nastenkăi anunţându-i căsătoria ei cu logodnicul mult aşteptat. Un episod emoţionant, în care se întreţes accente de melancolie cu zâmbetul împăcat al sacrificiului dragostei pure. Subiectul, intriga în sine, nu este decât un pretext literar, pentru a contura figura visătorului care „nu este propriu-zis om, ci, cum să spun, un fel de fiinţă hibridă”. Încă în 1847 (în *Letopiseţul Petersburgului*), Dostoievski îl definea ca pe un tip cu o structură spirituală profund dramatică: „Este un coşmar petersburghez, o întrupare a păcatului, este o tragedie, tainică, tăcută, sumbră şi cumplită, cu toate grozăviile, cu toate inerentele catastrofe...” (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, p. 30). Acest tip, abia schiţat

în figura lui Ordînov (din *Gazda*) va evolua ulterior, ca unul din laitmotivele dostoievskiene, peregrinând în *Visul unchiului* (nefericitul învăţător Vasea, admirator al lui Shakespeare, convins de talentul său de poet nerecunoscut, smuls brutal din viaţă de o moarte prematură), apoi în figura omului modern, a intelectualului obsedat de căutarea unui adevăr nou din *Crimă şi pedeapsă* (Raskolnikov, cu falsa lui teorie şi experiment criminal). O transfigurare purificată este Mîşkin (cu predica dreptăţii şi a sublimului etic). În sfârşit, alţi gânditori-vizionari cu psihologia inversată, precum Stavroghin (în tinereţe) sau Kirillov, alegând moartea pentru triumful ideii (*Demonii*) sau Versilov (din *Adolescentul*) cu monoloagele lui despre cultura viitorului, până la sinteza cea mai complexă a vizionarului răzvrătit – Ivan Karamazov.

Vizionarul din *Nopţi albe* are „o inimă pură”, pentru a nu folosi termenul de „slabă”, puritatea fiind o dominantă a lui, care estompează slăbiciunea voinţei. Aflând „povestea Nastenkăi”, visătoare şi ea, dar nu mai puţin înzestrată cu simţ practic, care o aduce mereu pe pământ, generozitatea eroului nostru nu cunoaşte margini. La fel ca şi Devuşkin, dar fără naivitatea dezarmantă a acestuia, el renunţă la propria fericire, la dragostea atât de poetic înfiripată între cei doi tineri în timpul plimbărilor pe cheiul singuratic. Lucida Nastenka, cu tot romantismul ei visător, trăieşte şi ea o dramă în microcosmosul ei, dar pe planuri mai concrete. Ea luptă cu destinul şi obţine fericirea râvnită – întoarcerea logodnicului, bănuit de trădare,

păstrând totuşi „în suflet poate mai mult decât dragoste” pentru generosul ei salvator. „O, Doamne! Dacă v-aş putea iubi pe amândoi deodată!” este veşnica formulă dostoievskiană a dualităţii sentimentelor, după cum: „O, dacă dumneata ai fi el!” sau „O, dacă el ar fi dumneata!” sugerează aceeaşi dilemă a omului, care întotdeauna este el însuşi, dar şi *un altul* (o întâlnim la Goliadkin din *Dublul*, la Verhovenski şi Kirillov din *Demonii*, la Ivan Karamazov în fantasticul lui dialog cu diavolul).

Sub aparenţa unui episod sentimental, şi, în ultima analiză, banal (dacă nu era învăluit în farmecul unei poezii inedite), Dostoievski ridică câteva probleme fundamentale care îl frământau. Fără a încerca analogii care nu se reduc numai la colindarea „fundăturilor” Petersburgului, când scriitorul îşi acumula datele observaţiei privind lumea „oamenilor mărunţi”, a celor „umiliţi şi obidiţi”, intelectualul solitar, care fuge de lume şi de „lumina zilei”, apare în postura unui om ciudat (revine stăruitor în roman epitetul de „ciudat”, „straniu”, „bizar”). El nu are „o biografie” şi numai în treacăt se aminteşte de „obligaţiile de serviciu”, de „ocupaţiile” cotidiene, care îi asigură o existenţă mizeră, dar atât de bogată, „prin viaţa lui cu totul neobişnuită” – o viaţă „urzită din umbre şi păreri”. Suprapunerea acestor două planuri – real şi imaginar – este permanentă. De ce a ajuns el „nedezlipit de bârlogul său ca un melc, sau semănând cel puţin în această privinţă cu acel interesant soi de vietate care este şi făptură, şi casă la un loc, şi care se numeşte broască ţestoasă”? Pentru a-i

explica Nastenkăi psihologia unui asemenea „individ ridicol”, el imaginează vizita unui om de societate în prezenţa căruia se simte atât de stingherit (*A doua noapte*), deşi crede că nici el „nu e străin de bunele maniere ale lumii mondene”, că ar putea şi el să pălăvrăgească „despre farmecele sexului frumos” etc. etc. Episodul se termină cu presupusele „hohote de râs” de la care nu se poate abţine vizitatorul nepoftit, de cum părăseşte odăiţa poetului visător. Asemenea situaţii umilitoare le-a trăit şi Dostoievski, şi evocarea lor nu e lipsită de tâlc. „Cavalerul tristei figuri” ni se înfăţişează în drama acestui bizar personaj dostoievskian. La fel de bizar şi neîndemânatic era considerat şi scriitorul-plebeu în societatea aristocratică de literaţi pe care o frecventase scurtă vreme în tinereţe. Cei pe care îi admirase (în special Turgheniev) şi de care se credea apreciat („Turgheniev e îndrăgostit de mine... Ce om! Prinţul Sollogub îmi caută prietenia...” etc.), i-au jucat o farsă, care îl dezgustase pentru totdeauna de societatea „mondenă” (după cum relatează biografii lui Dostoievski, era în preajma aderării sale la cercul Petraşevski – pe la sfârşitul anului 1846). La una din fastuoasele recepţii ale familiei Panaev (literat şi coeditor, împreună cu Nekrasov, al revistei *Sovremennik*, începând din 1847), Dostoievski se prezentase, timid şi agitat, nesimţindu-se în apele lui în lumina orbitoare a lampioanelor, într-un salon feeric cu pereţii acoperiţi de oglinzi.

Era mereu luat peste picior de Annenkov, de Sollogub şi Turgheniev, care născociseră tot felul

de legende şi anecdote amuzante pentru a-i tempera orgoliul literar şi a-i estompa gloria răsunătoare, repurtată cu *Oameni sărmani*. În seara aceea funestă, glumele s-au înteţit în aşa măsură, încât Dostoievski, încercând să riposteze destul de agresiv, până la urmă îşi pierde cunoştinţa, căzând într-un leşin greu. Cei de faţă au interpretat, cu aceeaşi maliţiozitate, leşinul drept un efect al presupusei lui pasiuni (de care îl tachinau mereu) pentru frumoasa soţie a lui Panaev, considerată pe atunci „o stea” – cuceritoare de inimi – în societatea mondenă a Petersburgului. Se insinua, de asemenea, că adevărata cauză a leşinului ar fi fost tânăra „cu plete blonde”, care îi fusese prezentată lui Dostoievski în aceeaşi seară. Fapt este că a fost ticluit un pamflet usturător (compus, probabil, de Turgheniev, deşi Dostoievski îl bănuia ca autor pe Nekrasov), intitulat *Cavalerul tristei figuri*, şi, chipurile, adresat ca mesaj tânărului scriitor de către Bielinski. Gluma întrecea orice măsură. Era luat în derâdere eşecul suferit cu *Dublul*, se vorbea despre gloria efemeră a tânărului literat care „roşeşte ca un boboc de trandafir” în mijlocul „unei societăţi alese de persoane princiare”, de leşinul lui în faţa „frumuseţii cu plete blonde” care l-a orbit, şi multe altele de acest fel. Jignirea era cu atât mai mare, cu cât „leşinul” a fost de fapt o criză de epilepsie (afirmaţie bazată pe relatările doctorului S. D. Ianovski). Această cruntă încercare, în aparenţă nevinovată, va lăsa o amprentă puternică asupra psihologiei şi operei lui Dostoievski. O vom găsi pregnant ilustrată în reflecţiile muzicantului B.

(*Netoşka Nezvanova*) despre talentul artistului, care trebuie menajat, cultivat, dispreţul fiindu-i uneori fatal („...tu vei rămâne singur, iar ei vor fi mulţi şi te vor sfârteca şi te vor străpunge cu acele lor veninoase”).

Eroul *Nopţilor albe* e şi el un poet care nu îndrăzneşte „să-şi încredinţeze tiparului stihurile”, şi totuşi, un poet „*pentru că el însuşi este meşterul-faur al vieţii sale, pe care o creează singur, clipă de clipă, şi mereu în alte forme, după vrerea inimii şi bunul său plac*”(*n.s.*). Aceste cuvinte semnificative nu sunt fără adresă. Ele conţin o polemică ascunsă cu adversarii literari, în frunte cu Annenkov, care demonstrau inutilitatea unor opere ca *Dublul* sau *Gazda*, socotindu-l pe Dostoievski un visător, desprins de problemele concrete ale vieţii, un tributar al „artei pentru artă”. În tot subtextul romanului se dezbate problema raportului între *real*şi *ideal*, a contradicţiei dintre *vis*şi *realitate*.

Se ştie că în ultima etapă a activităţii, ca teoretician al „şcolii naturale”, Bielinski demonstra primatul realităţii, subliniind inconsistenţa şi chiar caracterul nociv al reveriilor deşarte: „Ce este visul? se întreba criticul democrat-revoluţionar. O fantomă, formă fără conţinut, un produs al imaginaţiei dezechilibrate, bolnăvicioase... («liniştea *bolnăvicioasei* sale fantezii... visătorul nostru... adoarme în voia spiritului său *bolnav*, zguduit de extaz...», citim la Dostoievski în textul romanului – *n.n.*). Veacul nostru, continuă Bielinski, este un duşman al visului, al înclinaţiei spre visare, şi tocmai de aceea este un veac măreţ! Reveria în

veacul al XIX-lea e la fel de ridicolă, dulceagă şi banală ca şi sentimentalismul («...în timp ce atât de tristă, atât de monotonă, monotonă până la banalitate, este sperioasa fantezie, sclava umbrei, a ideii...», reflectează eroul din *Nopţi albe*). *Realitatea* (îşi dezvoltă mai departe tezele criticul) – iată parola şi lozinca veacului nostru, realitatea în toate domeniile ei: în crez, în ştiinţă, în artă, în viaţă. Fiind un veac viguros, un veac al fermităţii cutezătoare, el nu tolerează nimic fals, nimic contrafăcut, slab, destrămat, şi acceptă numai ce-i puternic şi echilibrat, tot ce-i viu şi palpabil («...în vremea noastră atât de *cumpănită*, mult prea *serioasă*şi *cumpănită*», este «*o crimă şi un păcat*» să te laşi pradă unor «*reverii deşarte şi sterile*», citim în *Nopţi albe*, şi mai departe: «încep să cred... că am pierdut demult orice măsură, orice senzaţie a concretului, *că nu mai am simţul realităţii*» şi solitarul visător ar vrea să creadă că viaţa lui «de fantome... nu-i doar un miraj, doar o biată amăgire a imaginaţiei exaltate, ci că *toate există aievea, sunt reale, palpabile, vii*»). Până şi cea mai mărginită, cea mai banală realitate, conchide Bielinski, este preferabilă unei vieţi irosite în visare" (*Opere complete*, ed. rusă, 1953, vol. III, pp. 258, 432). Şi în altă parte: „Oricât de fermecător ar fi universul lăuntric al omului, fără o împlinire exterioară, el rămâne doar o lume de fantome, de miraje, o lume a deşertăciunii, o lume de vis..." (idem, ed. 1956, vol. XI, p. 442).

În „patetica spovedanie" a visătorului (cum o numeşte însuşi eroul) se exprimă regretul de a nu fi trăit „*o viaţă reală... o viaţă adevărată*" oricât

de „*jalnică şi meschină*” ar fi, deoarece, mărturiseşte el Nastenkăi „...cât de copleşitoare e durerea de a rămâne singur... fără să ai ce regreta măcar... pentru că tot ce-ai pierdut n-a însemnat nimic, nimic decât un zero stupid şi gol, decât un vis!” (*A doua noapte*).

Urmărind cu atenţie aceste raţionamente şi minuţioasa disecţie anatomică a sufletului unui visător-vizionar, surprindem o uimitoare corespondenţă nu numai cu unele teze, dar şi cu terminologia folosită de Bielinski. Este izbitoare parafrazarea aceloraşi idei, a aceloraşi expresii. Faptul acesta a dus la concluzia că romanul *Nopţi albe* ar fi o ilustrare tezistă a concepţiilor marelui critic contemporan cu Dostoievski, un fel de „paralelism artistic” (cf. V. I. Kirpotin, monografia cit., p. 338). Acelaşi autor descifrează în pasionanta diatribă a eroului dovada unei atitudini negative a lui Dostoievski faţă de acest tip uman, afirmând că scriitorul înfierează „visarea deşartă şi sterilă”, îl denunţă pe visător, „îl condamnă *cu indignare*, cu dezgust (*s.n.*), încercând să-l îndemne la un protest activ” (idem, p. 298). Chiar dacă am încerca să desprindem din contextul de ansamblu al spovedaniei eroului argumentele *contra*, şi încă nu am putea ajunge la această concluzie, decât făcând abstracţie de „rolul uriaş pe care îl are polifonismul în romanele lui Dostoievski, ca fiind trăsătura esenţială şi cea mai caracteristică a romanului său”, tocmai acea trăsătură care ne dă posibilitatea „să definim fără greş extraordinara anatomie şi semnificaţia de sine stătătoare a fiecărei voci, căreia Dostoievski îi dă o amploare

zguduitoare şi care este cu totul de neconceput la marea majoritate a scriitorilor” (A. V. Lunacearski, op. cit., p. 405). Comentând teoria „polifonismului”, fundamentată de M. M. Bahtin (*Problemele creaţiei lui Dostoievski*, 1928), prima oară enunţată de O. Kaus (*Dostoievski şi destinul său*, Berlin, 1923), Lunacearski conchide că „este într-adevăr greu să sesizezi concluziile definitive ale lui Dostoievski, dacă nu ca teoretician şi publicist, în orice caz ca artist romancier” (idem, p. 415). Tocmai în aceasta rezidă esenţa marii arte a scriitorului rus, care a proliferat importante descoperiri estetice cu incalculabile filiaţii în literatura universală contemporană. Ca un adevărat „stăpân al casei” (expresia aparţine lui O. Kaus), lăsându-şi personajele („propriii lui copii, fiecare fiind o altă mască a sa” – punctează metaforic Lunacearski) să acţioneze în voie, Dostoievski nu intervine în haosul, în învălmăşeala de pasiuni şi idei cu care acestea se înfruntă. Fiecare „voce” exprimă „o convingere”, reprezintă „un punct de vedere asupra lumii” (M. M. Bahtin), fiecare „demonstrează propria lui teză” (Lunacearski), fără ca autorul să-şi impună punctul lui de vedere, aşa cum constatăm la Balzac, de pildă, în lungile lui raţionamente şi deducţii logice. Dar nici nu încearcă să facă „ordine” în această pluralitate, întotdeauna antagonică, aşa cum, de pildă, acţionează cu regularitatea unui manometru acel „principiu ordonator” în creaţia shakespeareană. Dostoievski, însă, nu scapă din mână bagheta lui de mare maestru-dirijor, chemat să conducă o orchestră cu disonanţe stridente uneori, dar

organic sudată în grandioasele ei acorduri din care se recompune tonalitatea melodică fundamentală. O asemenea orchestraţie, oricât ar părea de paradoxal, se face auzită şi în romanul-monolog *Nopţi albe* (de altfel, şi aici, ca pretutindeni la Dostoievski, elementul muzical este mereu invocat, conform concepţiei lui că o operă de artă trăieşte nu atât prin semnul exterior al cuvântului, ca modalitate a descrierii sau naraţiei, ci prin sugerarea auditivă a melodiei ei interioare, care ţine deci de componentele muzicii; de aceea, cititorul, parcurgând paginile unei opere literare, trebuie întâi de toate „*s-o audă*"). Rostindu-şi „propriul său verdict", acest intelectual reflexiv şi analist subtil apare într-o postură dublă – de *acuzat*şi *acuzator*. În perspectiva unei fericiri reale, obişnuite, alături de fiinţa iubită (este evidentă confruntarea cu destinul tragic al lui Evgheni din *Călăreţul de aramă* de Puşkin), el e gata să renege tot ce plăsmuise în „visurile lui fantastice", în „nopţile lui fantastice". Dar coborârea bruscă a tonului până la o banalitate aproape penibilă, în scena când Nastenka consimte să-i devină soţie (*A patra noapte*), nu lasă niciun dubiu asupra adevăratului mesaj al operei. Iată de ce, apariţia neaşteptată a „logodnicului", care schimbă cursul evenimentelor, este aproape salvatoare, fiind, desigur, una din acele mişcări ale baghetei genialului dirijor, menită să sugereze sensul încifrat în această originală operă. Eroul său nu cade doborât precum pictorul-visător Piskariov din *Nevski-Prospekt* al lui Gogol, la cea dintâi lovitură a soartei. El nu-şi pune capăt zilelor ca

acesta, şi nici nu ajunge la degradarea totală, culminând cu nebunia şi sinuciderea, asemenea muzicantului Efimov din *Netoşka Nezvanova*. Ideea redresării prin sacrificiu şi abnegaţie, acel *katharsis* purificator prin suferinţă, rămâne dominantă. „Doamne! O clipă doar! O întreagă clipă de încântare sublimă... Oare nu e de ajuns chiar şi pentru o viaţă de om?...” răsună în tonalităţi majore ultimul acord al acestui admirabil poem în proză. Astfel, tragismul destinului său se înscrie în categoria estetică a „sublimului” şi pare mai puţin plauzibilă părerea cum că „...finalul trist şi elegiac al *Nopţilor albe* este determinat de concluzia că «a trăi cufundat în visuri nu mai e cu putinţă»“ (L. Rosenblum, prefaţa la culegerea *Nuvele şi Povestiri* de F. M. Dostoievski, Moscova, 1956, vol. I, p. XII).

Romanul sugerează mai curând o polemică voalată împotriva tezelor lui Bielinski cu privire la vis şi realitate (de aceea sunt atât de imperceptibile, difuze, graniţele dintre *real*şi *imaginar* în viziunea eroului dostoievskian), anticipând, totodată, modalitatea artistică a pasionantelor dispute în controversă, ce se declanşează ca o descărcare electrică în conştiinţa anxioasă a eroilor – niciodată împăcaţi cu ei înşişi – care populează universul dostoievskian. În pofida faptului că în *Nopţi albe* acţionează (de fapt, reflectează) un singur personaj, romanul are un caracter „polifonic” – aici încep, în fond, acele „fanatice” dispute care „niciodată nu au un sfârşit” (O. Kaus) şi nu duc la triumful niciunuia din punctele de vedere („La el, niciodată nimeni nu iese învingător”, constată cu

pătrundere Lunacearski). Nu este greu să identificăm în acest procedeu elementele formulei hegeliene „teză-antiteză-sinteză”. Poate că tocmai de aceea, eroul vorbeşte „*ca din carte*” (expresia se repetă de câteva ori), lucru pe care i-l reproşează o fiinţă atât de spontană ca Nastenka. Cuprins de extaz (starea naturală a eroilor dostoievskieni), el nu-şi deapănă numai amintirile, reveriile, el demonstrează, pledează, este angajat într-o „dispută” cu propriile teze emise. În acest sens, acum aproape un veac, criticul rus S. A. Andreevski făcea o remarcă sugestivă: „Dostoievski se dovedeşte a fi un dialectician atât de subtil, încât uneori e greu să spui unde este mai convingător: acolo unde combate propria sa teorie, sau acolo unde o preconizează şi o apără“ (după *Istoria literaturii ruse* de Ovseaniko-Kulikovski, vol. cit., p. 286). Caracterizarea se aplică întocmai şi eroului din *Nopţi albe* – operă cu *tendinţă*, prin definiţie, dar în care „tendenţionalismul” lui Dostoievski este dominat de o uriaşă capacitate de detaşare, de obiectivizare, proprie genialului scriitor: „ca nimeni altul capabil să intre în pielea altuia” (Bielinski). Tendinţa romanului se desprinde mai clar din pasajul în care se vorbeşte despre „*menirea poetului necunoscut, încununat mai târziu cu lauri*” care visează „la prietenia cu Hoffmann, la noaptea sfântului Bartolomeu”, la personajele lui Walter Scott, la momente eroice din istoria poporului rus, la destinul lui Ian Hus, la Danton şi la atâtea alte figuri învăluite în aureola romantică. Prin contrast, este evocată şi cealaltă soluţie – „realistă” – a vieţii banale şi

monotone pe care a ironizat-o magistral Puşkin în a sa „poveste în versuri” *Căsuţa din Kolomna*. Enumerarea este semnificativă pentru concepţiile estetice ale lui Dostoievski, pentru formaţia sa artistică şi ideologică din acea perioadă a participării la cercul Petraşevski.

În acest sens, departe de a plăti un tribut „artei pentru artă”, romanul se profilează ca o operă „programatică” în înţelesul cel mai larg al cuvântului, şi tocmai de aceea solicită o mai minuţioasă sondare a semnificaţiilor lui multiple. Atâtea trăsături ale „eroului solitar” vor fi revitalizate şi proliferate în marile tipuri paradoxale de mai târziu. Este şi Raskolnikov, cu falsa lui teorie şi experiment criminal; este şi Mîşkin, cu predica purităţii sublime, dezminţită de viaţă; este şi Stavroghin (în tinereţe), este şi Kirillov – misticul entuziast dublat de ateu – care renunţă la viaţă pentru triumful ideii sale; este şi Versilov din *Adolescentul*, cu monoloagele lui despre o cultură a viitorului; un avatar, în sfârşit, este şi Ivan Karamazov în tragica lui răzvrătire şi enigmatica *Legendă a marelui Inchizitor*. Cea mai înrudită este, desigur, figura scriitorului Ivan Petrovici, personaj autobiografic din *Umiliţi şi obidiţi*. Surprindem chiar şi anume analogie de situaţii (procedeul laitmotivului) – rolul ingrat de mesager, care transmite rivalului misive din partea fiinţei pe care o iubeşte. În această privinţă, scriitorul dovedeşte o genială previziune (de fapt, o remarcabilă intuire a tainelor psihicului omenesc), anticipând în *Nopţi albe* întâmplări şi situaţii prin care avea să treacă personal opt ani mai târziu.

Din scrisorile datate cu anul 1856 (perioada de la Semipalatinsk) în legătură cu prima lui căsătorie, aflăm că tânăra văduvă Maria Isaieva oscila în sentimentele ei, iar Feodor Mihailovici, procedând cu aceeaşi generozitate ca şi personajul *Nopţilor albe* faţă de Nastenka, care tânjea după logodnicul dispărut (în cazul real – un obscur învăţător, pe nume Vergunov), s-a zbătut din răsputeri spre „a le asigura fericirea”.

Cu acest prilej, se cuvine a fi semnalată o interpretare cel puţin curioasă, care multă vreme şi-a găsit adepţi în rândurile comentatorilor lui Dostoievski. Un cunoscut psihiatru rus, doctorul Cij, în lucrarea sa *Dostoievski-psihopatologul* (1885), tradusă în câteva limbi străine, explică abundenţa cazurilor morbide în opera scriitorului („peste 25% din personaje sunt alienaţi mintali sau dezechilibraţi”), pe de o parte, prin starea lui maladivă (epilepsia sau „anxietatea epileptică”), pe de altă parte, prin puterea de observaţie („în viaţa reală, proporţia alienaţilor este de 4 la 1000”). În lista personajelor patologice (numărând 35 de cazuri cu halucinaţii şi maladie avansată) figurează şi eroul fără nume din *Nopţile albe*, pe care respectivul medic îl botează „Autorul”, identificându-l, deci, cu Dostoievski.

Farmecul acestei opere, evocând acea stranie luminozitate de clarobscur a „nopţilor albe” petersburgheze, este încă un moment care i-a asigurat durabilitatea de-a lungul deceniilor. Pentru Dostoievski a fost un climat necesar visătorului care nu trăieşte cu adevărat decât în aceste „nopţi albe”, ziua, cu atmosfera ei cotidiană şi cu preocupările ei mărunte, fiind

ucigătoare pentru un făuritor de visuri şi apare întotdeauna, în scurte notaţii, tristă, monotonă, cu ploaie şi ceaţă sau cu un asfinţit de soare (momentul preferat în întreaga lui creaţie), în consonanţă cu starea sufletească a eroului. Hieratismul viziunii lirice se asociază cu perceperea sensibilă a naturii umanizate, personificate (*Întâia noapte*). În ansamblu, acest scurt roman sună ca un poem în proză, amintind de *Povestirile veneţiene* ale lui George Sand, pe care Dostoievski le denumise „adevărate poeme, scrise într-o formă de un farmec ireproşabil” (ed. cit. de *Opere complete*, v. XI, p. 314). De altfel, nu este lipsită de semnificaţie evocarea Italiei (până atunci Dostoievski nu călătorise în Apus) în primele pagini ale romanului, unde povestitorul, nimerind la marginea Petersburgului şi apucând „pe drumul dintre lanuri şi fâneţe” se simţea „copleşit de un inexplicabil sentiment de beatitudine, ceea ce nu mi se mai întâmplase niciodată. Ca şi când m-aş fi pomenit deodată undeva în Italia – atât de puternic năvălea în sufletul meu natura, uimindu-mă, împrospătând forţele inimii mele de orăşean aproape bolnav, de om aproape sufocat între zidurile oraşului”. În vremea aceea, el avea cultul scriitoarei franceze „...una din cele mai idealiste contemporane ale noastre din deceniile al patrulea şi al cincilea. Una din acele figuri ale veacului nostru măreţ – încrezător în sine, dar în acelaşi timp şi bolnav – a cărei operă este plină de idealurile cele mai nedesluşite şi de cele mai irealizabile dorinţe” (idem, p. 308). Cu puţin înainte de *Nopţi albe*, Dostoievski tradusese nuvela romantică *Ultima*

Aldini, o naraţiune dintre cele mai emoţionante, ca farmec poetic, din ciclul „povestirilor veneţiene” care îl captivase atât de mult pe adolescentul Dostoievski.

Romanul *Nopţi Albe* a cunoscut o largă circulaţie pe aria europeană. Dintre cele mai bune traduceri, menţionăm versiunea franceză din 1887, *Les nuits blanches* (trad. Halpérine-Kaminsky, Ed. Pion). În limba germană, *Weisse Nächte* (în 1888), o nouă versiune în *Opere complete* din 1922-23, ultima versiune în ediţia separată din 1960. De asemenea a circulat în limbile: italiană, daneză, suedeză, finlandeză şi în toate limbile slave. La noi, a apărut în patru ediţii, fiecare în altă versiune, primele trei transpuse sub titlul invariabil de *Nopţi senine*, ceea ce dovedeşte neînţelegerea sensului cuprins în operă şi a denumirii ei (*Nopţi senine*. Naraţiune. Trad. de Gil. *Tribuna*, V, 1888, nr. 237-240; *Nopţi senine*. Trad. de C. Săteanu, *Carmen*, II, 1902, nr. 7; în culegerea *Povestiri* de F. M. Dostoievski, cuprinzând şi *Pom de Crăciun şi Nuntă*, *Hoţul Cinstit*, *Crăciun*. Trad. de Willy Ghül, Ed. *Alcalay*, 1909, *Biblioteca pentru toţi* nr. 421). în 1956 a fost publicat împreună cu nuvela *Smerita* într-o culegere intitulată *Nopţi albe*, E.S.P.L.A., Colecţia *Meridiane*, în traducerea lui N. Gane.

[ii] Epigraful-motto este extras din poezia lui I.S. Turgheniev *Floarea* (1843). În original versurile nu sunt citate exact.

[iii] denumire oficială a Chinei imperiale al cărei drapel până în 1912 purta imaginea dragonului pe fond galben.

[iv] Ernst Theodor Amadeus Hoffmann (1776-1822) – remarcabil reprezentant al romantismului german. În operele sale apare imaginea artistului-visător care

evadează într-o lume fantastică. Într-o serie de nuvele: *Elixirul diavolului*, *Micuţul Zaches*, *Prinţesa Brambilla*, *Dubluls*. a. (care figurează în lectura lui Dostoievski), viaţa se prezintă ca o îmbinare de elemente fantastice şi reale.

[v] Diana Vernon... Clara Mowbray... Eufia Dens – personaje feminine din romanele lui Walter Scott, respectiv: *Rob-Roy*, *Apele de la Saint-Ronan*şi *Temniţa din Edinburgh*, foarte răspândite în Rusia şi apreciate cu entuziasm de către Dostoievski pentru „forţa pasiunilor clocotitoare".

[vi] Este vorba de opera compozitorului german Meyerbeer (1791-1864) *Robert Diavolul*, zguduitoare prin scena în care morţii dintr-un cimitir se răzvrătesc, ieşind din morminte, împotriva celor care i-au oprimat în viaţă.

[vii] *Minna* (imitaţie după Goethe), poezie a romanticului rus V. A. Jukovski (1783-1852). *Brenda* – titlul unei balade a poetului I. Kozlov (1779-1840) din pleiada puşkiniană.

[viii] Este evocat subiectul nuvelei *Adio* de Balzac.

[ix] Este vorba de o figură cunoscută în lumea literară din acea vreme, o „protectoare a muzelor", A.K. Voronţova-Daşkova (1818-1856), al cărei salon era frecventat de scriitori şi de artişti cu renume. Aluzia se referă, probabil, la poemul *Demonul* de Lermontov, rămas multă vreme nepublicat din cauza opreliştilor cenzurii.

[x] *„Cleopatra e i suoi amanti"* – personaj istoric amintit (în această formulare) în nuvela *Nopţi egiptene* (1835) de Puşkin.

[xi] *Căsuţa din Kolomna* – poem al lui Puşkin (1830), denumit de autor „naraţiune în versuri", fiind o satiră a banalităţii şi a platitudinii unei vieţi molcome în căsnicie.

[xii] Amintirea se referă la situaţia oarecum similară a Rosinei, personaj feminin principal din opera compozitorului italian Rossini, *Bărbierul din Sevilla*, al cărei libret are la bază comedia omonimă a lui Beaumarchais.

[xiii] NETOŞKA NEZVANOVA

„Istoria unei femei" – cu acest subtitlu (ulterior eliminat din ediţiile apărute în timpul vieţii scriitorului) a început publicarea primelor

capitole (I-V) ale romanului în revista *Otecestvennîie zapiski*, numerele pe ianuarie-februarie 1849. Următoarele două capitole (VI-VII) au apărut în numărul din mai al aceleiaşi reviste, fără semnătura autorului, întrucât Dostoievski se afla încarcerat în fortăreaţa Petropavlovskaia. Din cauza evenimentelor dramatice care au urmat, această operă – *cea mai matură* sub raport artistic şi conceptual din perioada timpurie a creaţiei sale – a rămas *neterminată*.

După cum a fost proiectat, pe baza principiului compoziţional *multiplan*, romanul *Netoşka Nezvanova* trebuia să înfăţişeze evoluţia în timp a unui caracter de la vârsta fragedă şi până la cristalizarea lui deplină, constituindu-se într-o personalitate bine definită şi tipologic viabilă. Dar şi în stadiul la care a fost întrerupt (eroina principală ajungând la vârsta de 17 ani, cu perspectiva de a se afirma ca un mare talent vocal) este, neîndoielnic, primul roman al lui Dostoievski de largă respiraţie. Prin textura complexă şi fabulaţia unitar întregită, nu episodică, în acest roman sunt conţinute embrionar *virtuţile fundamentale ale speciei*, aşa cum le va fixa scriitorul în operele sale monumentale. Conştient de această perspectivă, care distanţa net noua lui operă de scrierile anterioare, clasificate ca romane (*Oameni sărmani, Dublul, Nopţi albe*), dar prin structura lor situându-se în registrul prozei epice intermediar între *nuvelă* şi *roman*, Dostoievski a investit în ea mari speranţe şi o străduinţă laborioasă, care i-a cerut peste doi ani de

elaborare. „Sunt acum covârşit de lucru, comunica el fratelui său în decembrie 1848, deoarece până la 5 ianuarie viitor m-am angajat să predau lui Kraevski prima parte a romanului *Netoşka Nezvanova*, despre a cărui apariţie ai aflat, probabil, din *Otecestvennîie zapiski*. Îţi scriu printre picături, căci zi şi noapte nu fac altceva decât să lucrez la romanul meu. Lucrez cu râvnă şi încordare. Am impresia că m-am angajat într-o bătălie cu întreaga noastră literatură, cu revistele şi criticii, şi că, prin cele trei părţi ale romanului pe care îl pregătesc pentru *Otecestvennîie zapiski*, îmi asigur, în ciuda tuturor răuvoitorilor, şi pentru acest an, prioritatea” (*Scrisori*, I, p. 104).

Concomitent cu *Netoşka Nezvanova*, scriitorul lucra la definitivarea *Gazdei* şi la *Nopţi albe*. Eşecul total şi atât de neaşteptat al *Gazdei*, aprecierea categoric negativă a lui Bielinski, i-au pricinuit mari suferinţe, rănindu-i orgoliul de scriitor cu faima cucerită vertiginos şi făcându-l mai circumspect, mai necruţător faţă de sine însuşi, pentru că „...multă vreme după aceea nu mai eram în stare să scriu ceva serios, ceva bun... Fiecare eşec a însemnat pentru mine o adevărată boală”, scria el redactorului revistei *Otecestvennîie zapiski*, Kraevski, la începutul lunii februarie 1849. Şi în aceeaşi scrisoare: „Sunt pe deplin convins, Andrei Alexandrovici, că prima parte din *Netoşka Nezvanova*, pe care am publicat-o în ianuarie, este o lucrare bună, o operă izbutită, aşa încât *revistei nu trebuie să-i fie câtuşi de puţin ruşine să-i rezerve loc în paginile sale* (cursiv în textul original – n.n.). Am

convingerea că este o operă serioasă. În sfârşit, asta o spun nu numai eu, ci o spun toţi". Într-adevăr, speranţele lui Dostoievski n-au fost dezminţite, ci doar înşelate de intervenţia brutală a procesului judiciar în care a fost implicat, din care cauză nu şi-a putut împlini în întregime proiectul.

Tema romanului se încadrează în sfera preocupărilor pe atunci dominante nu numai în literatura rusă, dar şi în literatura universală: destinul femeii care năzuieşte spre emancipare din normele înguste şi umilitoare ale familiei şi ale convenienţelor sociale, care înăbuşeau libera dezvoltare a personalităţii sale. Tema de orientare evident romantică, cu ascendenţă în iluminismul veacului al XVIII-lea şi în postulatele primei Revoluţii franceze a fost amplu dezbătută în literatura anterioară lui Dostoievski. Ecoul direct îl găsim la Madame de Staël, care îi stabileşte coordonatele, dând o ripostă categorică tradiţionalismului patriarhal şi concepţiilor retrograde ale lui Chateaubriand. Cu romanul epistolar *Delphine* (1801), urmat de *Corinne ou l'Italie* (1807), a cărui eroină principală, poetă şi actriţă, se rupe din mediocritatea banală a mediului aristocratic englez şi pleacă în Italia, ţara pasiunilor ardente, scriitoarea franceză deschide o largă ieşire femeii pe arena istorică şi socială. Mai târziu, în prima jumătate a deceniului al patrulea, evoluează, în cadrul conflictului de familie şi al răzvrătirii individuale fără perspective de a birui impasul, cunoscutele eroine ale lui George Sand, care dau denumirea respectivelor romane cu problematică feminină

(*Indiana, Valentina, Lelia*, mai târziu *Consuelo*).

În literatura rusă, interesul faţă de soarta femeii, faţă de situaţia ei în societate, faţă de structura ei psihologică specifică, se manifestă în epoca lui Puşkin şi a decembriştilor, autorul lui *Evgheni Oneghin* fiind primul care a propus o formulă „ideală” în procesul evoluţiei morale şi spirituale a femeii ruse (figura Tatianei). Către mijlocul veacului al XIX-lea, diapazonul tematic pe respectivul profil se lărgeşte considerabil, ca o reacţie la invazia romanului istoric, de aventuri, sau pur şi simplu „de moravuri” (aşa-numitele „tablouri din viaţa mondenă”) cu cea mai mare pondere în deceniile anterioare.

Printre iniţiatorii genului axat pe dezvoltarea aspectului atât de acut cum a fost „chestiunea feministă” nu trebuie omis numele lui P. N. Kudreavţev, astăzi îngropat în arhiva literară, dar în deceniul al patrulea aproape senzaţional cu romanele sale *Antonina* (1836), *Steaua* ş.a. După *Logodnica de la iarmaroc* a lui M. P. Pogodin, apare romanul de mare răsunet *Polinka Saks* (1846) al aceluiaşi, tratând tema destinului dramatic al unei femei, ca rezultat al educaţiei false, problemă care formează obiectul romanului său următor, *Iulie* (1848). Într-un stil romantic tradiţional, se conturează cele două romane ale lui V. F. Odoievski: *Prinţesa Zizi* şi *Prinţesa Mimi*. Îşi fac loc şi proze de factură galantă, precum modelele lui I. I. Panaev: *Iatacul unei mondene* şi *Eava fi fericită*. Scriitoarea Zinaida R. (E. A. Gan), un fel de George Sand a literaturii ruse, este elogios apreciată de Bielinski tocmai pentru acuitatea temei pe care şi-a construit romanele.

Un sincronism se observă şi la altă scriitoare-femeie, A. I. Panaieva, care scrie sub forma jurnalului unei femei romanul *Familia Talnikov* (1848), apărut cu puţin înainte de *Netoşka Nezvanova*. Cuvântul cel mai greu i-a revenit lui A. I. Herzen, atât în *Cine-i de vină?* cât mai ales în nuvela *Coţofana hoaţă* (1847), unde numai afinitatea tematică îndreptăţeşte un paralelism cu *Netoşka Nezvanova* (problema talentului şi a omului dotat din păturile de jos, neprivilegiate ale societăţii).

Mai e nevoie de amintit că un ecou târziu al acestei eterne probleme, cu rezonanţe care au depăşit limitele unei epoci, ne vine de la Flaubert (*Doamna Bovary*) şi de la Tolstoi (*Anna Karenina*) care din toată creaţia confratelui său Dostoievski nu a apreciat decât două opere: *Istoria unei femei* (*Netoşka Nezvanova*) şi *Umiliţi şi obidiţi* – mărturie ce nu e câtuşi de puţin lipsită de semnificaţii.

Faptul că *Netoşka Nezvanova* se prezintă doar ca un mare fragment dintr-un roman nu exclude valoarea de sine stătătoare a celor trei părţi, care, în prima ediţie (din revistă), aveau o strictă delimitare şi anume: „Copilăria”, „Viaţa nouă” şi „Taina”. Sunt cele trei etape în procesul de formare spirituală a eroinei principale, care îşi deapănă impresiile, amintirile, romanul fiind scris, ca şi *Nopţi albe*, la persoana întâi, sub formă de jurnal, de confesiune intimă. Ca manieră, aminteşte de notele autobiografice ale personajului feminin din *Oameni sărmani* (Varenka Dobroselova) şi de *Povestea Nastenkăi*, intercalată în *Nopţi albe*, unde abia erau schiţate

câteva aspecte, care vor intra în problematica fundamentală a *Istoriei unei femei*.

Spre deosebire de operele amintite, în care, ca într-un focar concentric, acţiunea gravitează în jurul unui singur episod, de obicei final, hotărâtor, aici detaliile se acumulează treptat, reconstituind tabloul prin încrucişări de umbre şi lumini, cu infiltraţii retrospective, cu enigme sugerate în semitonuri, pe jumătate glas, cu înfruntări dramatice între caractere şi destine ireconciliabil opuse. De aceea şi ritmul desfăşurării în timp este cu totul diferit. Drama lui Devuşkin se consumă în mai puţin de şapte luni (aprilie-septembrie), ca un fel de fatalitate implacabilă, faţă de care voinţa omului este neputincioasă. La fel, meschinul ambiţios Goliadkin, numai în patru zile, trece prin metamorfoze neînchipuite: cunoaşte impostura „dublului" său („La fel ca mine – şi totuşi un altul"), prăbuşirea tuturor iluziilor legate de o carieră strălucită, pentru a termina într-un ospiciu de nebuni. În *Nopţi albe* – numai în patru nopţi şi o dimineaţă – strădania de a se rupe din mrejele visării şi ale solitudinii se dovedeşte a fi zadarnică.

În *Netoşka Nezvanova* se dă în permanenţă o luptă surdă între om şi împrejurările ce-i sunt ostile, între oamenii cei mai apropiaţi, demonstrând parcă friabilitatea preceptului feuerbachian „*homo homini deus*", în care Dostoievski crezuse cu un entuziasm nestrămutat la vârsta adolescenţei şi a primei tinereţi. Într-un anumit sens, Netoşka îi repetă experienţa, visătoare şi ea, pradă unor himere şi „năluciri

fantastice”, până când cruda realitate o trezeşte „din somnul prunciei”. Dar procesul acesta de formare şi redresare a caracterului ei, de maturizare „nefiresc de timpurie” se petrece de-a lungul a opt ani, firul amintirilor (propriu-zis al romanului) fiind întrerupt brusc când abia împlinea şaptesprezece ani şi când o vedem păşind în viaţă, pregătită pentru orice încercări, încrezătoare în talentul său, gata să înfrunte, demnă şi curajoasă, ostilitatea celor din jur.

Prima parte a romanului evocă în culori sumbre (sub forma amintirilor personale) copilăria Netoşkăi, care, de la vârsta de trei-patru ani, creşte într-o ambianţă viciată nu atât din cauza sărăciei lucii în care trăiau mama şi tatăl său vitreg, muzicantul Efimov, cât mai ales datorită plăsmuirilor fantasmagorice ale acestuia, obsedat de ideea că este „un geniu muzical”, un talent „nerecunoscut” şi totodată „martirul”, „victima” soţiei sale. De fapt, pretinsul „martiraj” al acestui maniac ratat a fost tot o fantezie bolnăvicioasă, după cum tabloul vieţii fericite pe care îl evocă în faţa imaginaţiei aprinse a micuţei Netoşka nu era decât închipuire („spunea că va veni vremea când nici el nu va mai trăi în mizerie, când va fi şi el un domn, un om bogat şi că, în sfârşit, va renaşte la o viaţă nouă după moartea mamei”). De aceea, de la o vârstă foarte fragedă, ea îşi închipuie o lume în care „toate îmbrăcau veşmântul basmului”, Curând, sub impresia nălucirilor tatălui său vitreg, Netoşka devine „un copil straniu, cu o fantezie înfrigurată”. Visul despre o viaţă nouă, fericită, alături de tatăl său vitreg, se materializează, luând formele concrete

ale „casei de peste drum”, cu misterioasele „draperii roşii”, „casa plină de vrajă”, care pune stăpânire pe sufletul, pe gândurile, pe întreaga simţire a fetiţei, ca o obsesie. Este casa în care „ei vor trăi într-o veşnică sărbătoare şi o veşnică fericire”. Şi atunci, contrastul dureros între casă, prin ferestrele căreia se revărsau „sunetele unei muzici minunate”, şi umila lor cămăruţă de la mansardă îi stârneşte Netoşkăi izbucniri de revoltă („Îmi închipuiam că acolo era raiul şi o nesfârşită sărbătoare. Am început să urăsc locuinţa noastră sărăcăcioasă şi zdrenţele mele...”). Visurile ei capătă gustul amar al primelor lacrimi, caracterul ei se maturizează şi, la vârsta de opt-nouă ani, ea nu mai priveşte lucrurile şi întâmplările din jur cu ochi de copil („Uneori, în cămăruţa noastră, săptămâni întregi se aşterne o linişte de moarte. Tata şi mama obosiseră de atâta ceartă, iar eu trăiam tăcută, cu gândurile mele, mereu tristă, cu dorurile şi visurile mele”). Şi aşa se deapănă povestea dramatică a Netoşkăi, sfâşietor de dramatică în marea şi sincera ei simplitate.

Visătorii lui Dostoievski (şi aici „o visătoare incurabilă” este si mama Netoşkăi, care s-a sacrificat pentru Efimov dintr-o dragoste pătimaşă şi a crezut aproape cu fanatism în genialitatea lui) sunt nişte fiinţe moraliceşte infirme. Carenţa lor sufletească merge până acolo, încât pierd noţiunea binelui şi a răului, capacitatea de a discerne frumosul de urât. Exaltarea delirantă în care trăiesc, lumea fantomatică pe care o plăsmuieşte imaginaţia lor bolnavă îi duce la stări morbide, halucinante.

Netoşka acceptă ca pe o fatalitate, ca pe ceva necesar şi salvator, gândul monstruos al morţii mamei sale.

Psihologia copilului, a cărui conştiinţă devine *invertită* sub influenţa mediului, a educaţiei, este analizată magistral, cu o inegalabilă forţă de pătrundere, fiind urmărită în manifestările ei cele mai tenebroase, până dincolo de raţional. Netoşka îl idolatrizează pe acest om decăzut, singura cauză a nefericirii lor, sustrage pe ascuns bani din micile rezerve ale mamei sale în care vede „un călău" al tatălui său vitreg. Mai mult decât atât, începe să-l iubească cu *„o dragoste nemăsurată... o dragoste ciudată, defel copilărească* (*s.n.*). „Aş spune mai curând că era vorba de un simţământ matern, de compătimire" etc. etc., mărturiseşte Netoşka în spovedania ei, stăpânită fiind de acea „idee fixă care-l obseda" pe Efimov, convins că soţia lui i-ar fi ucis talentul („nu s-a sfiit să-i arunce în faţă jurământul că nu va pune mâna pe vioară până în clipa morţii ei"). Astfel, pentru a-l salva pe acest „geniu" nerecunoscut al muzicii, fetiţa ajunsese s-o urască pe propria sa mamă, să dorească moartea acestei nefericite victime. Sentimente năvalnice şi contradictorii (dragoste-ură, milă-cruzime) îi măcinau sufletul: „Nu, cruzimea mea faţă de ea nu era firească, nu putea să fie firească". Dar totul era posibil în această lume a mizeriei morale şi materiale, unde „nimeni nu se bucura, nimeni nu râdea vreodată".

Oprindu-se asupra personalităţii şi operei lui Dostoievski, un emul al lui Freud – J. Neuenfeld – interpretează toate fenomenele stranii, maladive,

explorate de scriitorul rus, prin prisma „complexului oedipian”. Principiul este aplicat în special la investigarea psihologiei copilului aşa cum apare în literatura lui Dostoievski, ilustrată printr-o galerie de „cazuri complexe” („precocii” din *Fraţii Karamazov* – cu deosebire Iliuşecika Sneghirev şi Kolea Krasotkin, momente din copilăria adolescentului Dolgoruki, „micul erou” din povestirea cu acelaşi titlu, Nelli din *Umiliţi şi obidiţi*, Netoşka Nezvanova şi sadicul băieţel Larea din acelaşi roman, care figura în prima variantă (din revistă) şi, după declaraţia scriitorului, trebuia să fie „eroul principal al acestui roman”. Cercetătorul german (în lucrarea *Studii privind rolul subconştientului în artă*, cu o prefaţă de S. Freud, Berlin, 1924) porneşte de la ideea că „atât viaţa, cât şi opera lui Dostoievski sunt enigmatice” şi că numai cheia fermecată a psihanalizei poate să dezlege aceste enigme. „Punctul de vedere al psihanalizei explică toate contradicţiile şi toate enigmele... eternul Oedip sălăşluia în acest om şi crea aceste opere”, conchide J. Neuenfeld (op. cit., p. 12). Concluzia se sprijină pe teza după care „un scriitor nici nu poate să înfăţişeze altceva decât propriile sale conflicte inconştiente” (p. 28). În acelaşi sens se pronunţă şi alţi freudişti, ca O. Rank şi H. Sachs (în *Der Künstler*), R. Müller-Freienfeld (în *Psychologie der Kunst*, Leipzig-Berlin, 1923) şi în primul rând capul şcolii, S. Freud (în *Jenseits des Lustprinzips* şi în alte lucrări). Considerând că la baza creaţiei artistice, la baza visului şi a fanteziei stau „impulsuri nesatisfăcute”, de multe ori monstruoase, criminale, „de care ne este

ruşine, pe care trebuie să le ascundem de noi înşine şi care, de aceea, se deplasează în sfera subconştientului'" (Studii de psihologie, pp. 20-23), Freud ajunge la concluzia că dacă Shakespeare şi Dostoievski nu erau „mari genii creatoare", ar fi fost, desigur, nişte „criminali".

Conform acestei teorii, adoptate de mulţi exegeţi ai lui Dostoievski, trăirile personajelor sale cu personalitate dualã, a căror conştiinţă este torturată de contradicţii (Stavroghin, Kirillov, Şatov, Raskolnikov, Svidrigailov, Versilov, Ivan şi Dmitri Karamazov), oglindesc propriul univers al scriitorului, că toate „cazurile" legate de copii în opera lui nu sunt decât refractări ale unor fapte biografice sau impulsuri subconştiente – în speţă: Dominique Arban, J. Simmons, Middleton Murry, Oscar Wilde (în studiul său despre *Umiliţi şi obidiţi*), Walter Kaufmann (în lucrarea mai recentă *Existenţialismul, de la Dostoievski la Sartre*, New York, 1957).

În privinţa figurii violonistului Efimov, care aduce în discuţie problemele artei, ale talentului, ale atitudinii artistului faţă de arta pe care o profesează, problema locului şi menirii lui în societate, s-au formulat păreri divergente. Există tendinţa de a-l justifica, de a vedea în el un simbol, exclusiv sub aspectul de „victimă" a condiţiilor vitrege din Rusia ţaristă unde un artist-plebeu nu avea posibilitatea să-şi valorifice talentul (punct de vedere susţinut de V. I. Kirpotin, G. M. Fridlender, L. Rosenblum). Opusă acestei tendinţe este interpretarea pe care o dă L. P. Grossman. După părerea lui,

„impertinentul” Efimov este „un personaj amoral, ba chiar un individ mârşav”, în opoziţie cu reprezentanţii clasei nobiliare, înfăţişaţi ca „protectori ai artei”, oameni „de înaltă ţinută morală” cum sunt: „generosul moşier-meloman… şi mărinimosul prinţ, care o salvează pe nefericita orfană” (cf. op. cit., pp. 125-126).

Această incongruenţă de opinii derivă, credem, dintr-o anume absolutizare a caracterizărilor şi a judecăţilor critice, dar şi din confundarea unor sfere şi categorii diferite pe plan estetic, cum sunt arta şi realitatea. Toată viaţa, Dostoievski s-a războit cu teoreticienii literaturii care preconizau „reproducerea fidelă a realităţii”. După el, rolul artistului nu este de a reproduce fenomenele realităţii, copiindu-le întocmai, ci de a le transfigura, de a le investi cu semnificaţii care depăşesc înţelegerea logică, raţională a lucrurilor, afectând domeniul perceperii senzorial-intuitive.

Aşa se explică acea veneraţie nelimitată a simboliştilor, suprarealiştilor, expresioniştilor şi altor şcoli literare faţă de Dostoievski, care l-au reclamat stăruitor ca pe un dascăl şi un „înaintaş direct”.

Cu tot „tezismul” lui, uneori excesiv, Dostoievski susţinea că artistul nu este chemat să rostească sentinţe, „verdicte” asupra vieţii (în opoziţie cu binecunoscuta formulă a lui Cernîşevski, al cărui adversar ideologic a fost), ci „să sugereze”, să propună „alternative” şi, în orice caz, „să nu repete ceea ce s-a mai spus şi mai ales *ceea ce se înţelege de la sine*” (*s.n.* – cf. scrisoarea către A. V. Korvin-Krukovskaia din 14

dec. 1868. *Scrisori*, vol. I, p. 381). În acelaşi an, scria din străinătate fratelui său Mihail: „Am conceput un articol admirabil despre teoreticismul şi aberaţionismul teoreticienilor noştri de la *Sovremennik* (idem, p. 349).

Suspiciunea şi animozitatea erau, de altfel, reciproce. Lucru explicabil, întrucât ideologii democraţiei revoluţionare postulau în domeniul artei principiul unei înalte civilităţi, chemată să militeze pentru interesele poporului oprimat, în timp ce Dostoievski considera acest principiu, ridicat la rangul de criteriu în formularea judecăţilor de valoare, drept „îngust şi utilitarist", de unde a şi survenit ruptura dintre el şi Bielinski. Discordia cu ideologia avansată a veacului se va adânci pe măsură ce scriitorul îşi va constitui o perspectivă falsă cu privire la dezvoltarea procesului istoric. Imensa lui receptivitate faţă de frământările epocii s-a orientat spre zonele mai puţin sau deloc explorate în literatura rusă de până atunci (primele imbolduri îi veneau de la Puşkin şi Lermontov). Natura omului, ca una din determinantele destinului istoric şi social al umanităţii i-a absorbit de la început atenţia, făcându-l să-şi îndrepte cu febrilitate atenţia spre universul său lăuntric. „Omul este o enigmă. Ea trebuie dezlegată şi chiar dacă ai consacra o viaţă întreagă spre a o dezlega, să nu spui că ai pierdut vremea fără rost. Eu mă ocup de această enigmă, deoarece vreau să fiu om", scria el fratelui mai mare în 1839, la vârsta de 18 ani (*Scrisori*, II, 550). Iar cinci ani mai târziu, într-o scrisoare către Karepin: „A studia viaţa şi oamenii este

principalul meu ţel şi unica mea preocupare”. Iată de ce, Shakespeare era pentru el cel mai mare dintre genii, deoarece „el ştia despre om mai mult ca oricine”. Revenind mereu asupra dramaturgului englez, îl numea „profet trimis de divinitate pentru a ne face cunoscută enigma sufletului omenesc” şi acolo unde el „o singură dată străpunge inima, acolo rana rămâne deschisă pentru vecie”. În sfârşit, printre cărţile lui preferate era şi *Don Quijote*, pentru că din ea aflăm „cea mai profundă şi mai fatală enigmă a omului şi umanităţii”.

În studiul său *Oameni năpăstuiţi*, Dobroliubov se opreşte mai îndelung asupra romanului *Umiliţi şi obidiţi* (apărut cu puţin înainte de moarte), apreciind în general pozitiv talentul autorului, care de la început (de la *Oameni sărmani*) se dovedise ca exponent al „orientării umanitare” în literatura rusă. Dar urmărind evoluţia scriitorului şi făcând aprecieri pertinente cu privire la forţa cu care este înfăţişată lumea celor oropsiţi, criticul formulează câteva obiecţii şi exprimă nedumeriri în legătură cu unele manifestări, după părerea sa inexplicabile, nemotivate ale unor personaje („De ce oare micuţa Netoşka se înjoseşte atât de mult în faţa Katiei? De ce renunţă Rostanev la voinţa sa în faţa lui Foma Fomici şi se consideră nedemn de dragostea Nastenkăi etc. etc.?”) pentru a conchide că: „De la Goliadkin şi până la Foma Fomici din *Stepancikovo*, el a zugrăvit de-a lungul anilor numeroase fenomene bolnăvicioase şi anormale” (op. cit., ed. rom., vol. II, p. 384). Şi nu fără ascunsă ironie, criticul democrat-revoluţionar

reproduce întocmai o frază dintr-un articol al lui Dostoievski, publicat cu puţin înainte: „E ştiut că scriitorul este întotdeauna imparţial: el nu se amestecă în discuţii şi teorii, ci doar observă realitatea, pe care o zugrăveşte aşa cum se pricepe, fără să se gândească cui va servi, ce idee va promova” (idem, p. 392). „Primul psiholog al literaturii universale”, cum îl denumise Thomas Mann pe marele său confrate rus (*Betrachtungen eines Unpolitischen*, Berlin, 1918, p. 3) ştia să se transpună, rând pe rând, în fiecare personaj pe care îl crea, dar în aceeaşi măsură izbutea să se detaşeze, să se obiectivizeze, privind din afară acea lume halucinantă care se mistuia la flacăra pasiunilor incandescente. Sub acest aspect, *Netoşka Nezvanova* se situează chiar la începutul seriei marilor sale romane psihologice, în sensul cel mai strict al cuvântului. Este prima oară în care se face simţită amprenta teoriei lui Fourier despre pasiunile şi înclinaţiile omeneşti native ce se dezvoltă într-o anumită direcţie în funcţie de mediul înconjurător.

Se cuvine menţionat că în *Netoşka Nezvanova*, motivarea socială, determinismul obiectiv nu lipseşte alături de motivarea psihologică. Un om înzestrat cu talent autentic, cum este Efimov, ajunge la ultima treaptă a degradării, culminând cu nebunia şi moartea, pentru că nu are altă soluţie decât să se angajeze în orchestra unui moşier-meloman (şi nu ca violonist, ci ca simplu clarinetist), fiind la cheremul „celor avuţi”. El este pus în situaţie de inferioritate faţă de artiştii din mediul privilegiat, neavând posibilitatea să-şi cultive talentul printr-un studiu sistematic. Aflăm

că a fost şi el în tinereţe un visător entuziast, dar „în cele din urmă, rămas singur, în cea mai neagră mizerie, fără niciun ajutor de nicăieri”, s-a văzut silit să se angajeze în orchestra nenorocită a unui teatru ambulant de provincie. Aşa se face că „la treizeci de ani împliniţi nu se mai bucura de prospeţimea forţelor tinereşti, pentru că le irosise într-un vagabondaj de şapte ani pe la teatrele din provincie şi pe la orchestrele moşierilor, pentru o bucată de pâine”. Dar pe nesimţite, circumstanţierea socială se estompează tot mai mult, lăsând să iasă în relief firea „demonică” a lui Efimov, orgoliul lui nemăsurat, înclinaţia sadică de a tortura şi pe cei din jur, şi pe sine însuşi. Pe de o parte, îşi dădea seama cât rău a pricinuit talentului său *„viaţa dezordonată pe care o dusese şi mizeria în care se zbătuse*”, pe de altă parte, până şi „entuziasmul său era convulsiv, înveninat, violent...” L. Grossman întrezăreşte în Efimov o prefigurare a lui Foma Fomici din *Stepancikovo şi locuitorii săi*. Observaţia nu e lipsită de temei. Atâta doar că Efimov este un obsedat fanatic, şi nu un ipocrit abil de genul lui Foma. Prin cinismul şi amoralitatea sa, el anticipează, de bună seamă, pe „omul din subterană”.

Împrejurările biografice ale lui Efimov le aflăm de la începutul romanului din relatarea muzicantului B., reprodusă în amănunţime, ca într-un reportaj-foileton inserat în paginile unei gazete cotidiene. Este un procedeu frecvent, s-ar putea spune *structural* pentru romanele lui Dostoievski, pe care scriitorul, folosind expresia franţuzească, îl numea *entrefilet* – procedeul

intercalării unor episoade în aparenţă desprinse de fabulaţia propriu-zisă, a unor „scurte biografii”, menite să-l introducă pe cititor în viaţa eroilor principali, în atmosfera acelor neprevăzute cataclisme ce aveau să le zguduie existenţa. În cazul de faţă, „biografia” lui Efimov are un rol funcţional, anume de a motiva înrâurirea nefastă a acestui om (care „se hrănise cu prea multe iluzii şi visuri despre propria lui genialitate” până a ajuns „un măscărici trăsnit şi hazliu”) asupra psihologiei unui copil oropsit (Netoşka). Surprinde misterul în care este învăluită şi personalitatea lui Efimov, şi existenţa lui. Bănuit de crimă, apoi absolvit de orice vină datorită intervenţiei „protectorului” său, amestecat în nişte calomnii şi intrigi abjecte, acceptând căsătoria din interes cu o biată truditoare, mama Netoşkăi, pe care o spoliază la sânge şi a cărei moarte intervine în împrejurări destul de enigmatice – toate acestea amintesc de literatura, plină de senzaţional şi inedit a lui Fredéric Soulié, autor al *Memoriilor unui diavol*, unul din scriitorii agreaţi de tânărul Dostoievski, alături de continuatorul acestuia, Eugène Sue, pe linia intrigilor complicate, tenebroase, cu întâmplări bizare, omoruri, otrăviri, coşmaruri şi alte excese de tot felul. În legătură cu atmosfera sumbră, apăsătoare de care Netoşka va scăpa ca prin minune, s-a invocat, în general, numele lui Dickens cu romanele sale *Oliver Twist, Dombey şi fiul* sau *Magazinul de antichităţi*, de unde a ieşit, de fapt, figura micuţei Nelli din *Umiliţi şi obidiţi*.

Un motiv dominant se desprinde din prima parte a romanului, atât prin procedeul dialogului

(sau al monologului) filozofic despre destinul şi menirea unui om de talent cât şi prin contactul dintre Efimov şi confratele său întru meserie – muzicantul B. – „german de origine... un om rece din fire şi metodic”, care prin muncă asiduă şi tenacitate îşi asigură un loc în lumea artei. Mergând pe urmele lui Balzac, tânărul Dostoievski pune o problemă cardinală, aceea a muncii fără preget, ca singura condiţie pentru înflorirea unui talent, şi nu întâmplător tirada despre nenumăratele piedici pe care trebuie să le învingă un artist („Invidia, ticăloşia meschină şi, mai cu seamă, neghiobia se vor prăvăli peste tine şi te vor apăsa mai rău decât mizeria” – invidie şi nepăsare umilitoare pe care le-a cunoscut şi Dostoievski, constrâns să părăsească cercul confraţilor săi din lumea aristocratică) – această emoţionantă tiradă este pusă în gura muzicantului B. şi nu putea fi rostită de un trădător al artei ca Efimov. Desigur, e un întreg complex de împrejurări care îl duce pe acesta la degradare. Efimov nu s-a putut afirma, cu tot sprijinul „înalţilor” săi protectori, pentru că i-a lipsit, în primul rând, dorinţa de a munci. În schimb, Netoşka va izbuti, fructificând condiţiile de care a beneficiat. Totul se petrece ca în vis (de altfel, stările halucinante, delirul, crizele de nervi scot în relief sensibilitatea excesivă a eroinei). După scena zguduitoare în faţa trupului neînsufleţit al mamei sale, urmează rătăcirea bezmetică pe străzi... apoi Netoşka, părăsită de tatăl său vitreg, va cădea într-un lung leşin. Trezirea înseamnă începutul „unei vieţi noi”, în casa prinţului H-i, mare iubitor de muzică,

misticul şi virtuosul care prefigurează imaginea pură a lui Mîşkin din *Idiotul*. Nu este exclus ca pentru conturarea acestui personaj ideal, purtătorul de cuvânt al autorului, să-i fi servit ca prototip prinţul V. F. Odoievski, poet şi prozator, din a cărui operă şi-a ales epigraful pentru opera de debut *Oameni sărmani*.

Desigur, atmosfera din casa prinţului H-i, unde Netoşka îşi va petrece adolescenţa, este idealizată, iar raporturile dintre ea şi Katia, orgolioasa, tiranica fiică a prinţului, care trec dincolo de sentimentalismul vârstei, devenind complicate manifestări de afecţiune erotică, concentrează anticipativ în câmpul vizual al scriitorului fenomene pe care mai târziu le va descrie Wedekind în al său tratat *Trezirea primăverii*.

În sfârşit, trei ani petrecuţi în casa delicatei Alexandra Mihailovna ridică vălul asupra unor mistere dramatice în relaţiile conjugale. Poziţia ingrată a acestei femei în societate (ea fiind copil dintr-o căsătorie inegală), dispreţul sfidător al soţului, încercarea zadarnică de a se rupe din robia convenienţelor sociale şi familiale închistate, aspiraţia spre o dragoste pură, spre frumos – toate acestea i se dezvăluie Netoşkăi din observarea zilnică şi mai ales din scrisoarea tăinuită într-o carte din biblioteca lui Piotr Alexandrovici – procedeu din recuzita romantismului, care şi-a lăsat o puternică amprentă în această operă cu o solidă bază realistă. Netoşka, maturizată înainte de vreme de experienţa vieţii, ştie să-l înfrunte pe cinicul şi ipocritul Piotr Alexandrovici (atât de înrudit prin

înclinaţiile lui tiranice cu prinţul Valkovski din *Umiliţi şi obidiţi*, care poartă, de altfel, aceleaşi prenume şi nume patronimic). Prin figura acestuia, situată la un pol al condiţiei sociale şi aceea a lui Efimov – la polul opus – Dostoievski pare să promoveze una din preferatele sale teze, ilustrate prin atâtea personaje, culminând cu bătrânul Feodor Karamazov, şi anume că *„omul este din fire un despot şi se complace în rolul de călău al celor din jur”* (*Jucătorul*), *„tirania este o deprindere care se transformă în necesitate”* (*Visul unchiului*).

Împletirea elementelor romantice, ţesute din visuri nebuloase, ce se spulberă iremediabil, cu cea mai lucidă viziune realistă conferă romanului o notă dominantă tragică. Fiecare personaj trăieşte o dramă a lui, iar cei mai slabi – inadaptabilii – „se sting” asemenea unui sunet muzical „în tânguiri”, după admirabila comparaţie din final a muribundei Alexandra Mihailovna. Tocmai acest tragism autentic, care apasă ca o fatalitate destinul oamenilor, indiferent de poziţia lor socială, pare a sugera scriitorul, atenuează accentele melodramatice şi unele momente romanţioase prezente şi în această operă, unde viaţa şi moartea, suferinţa şi bucuria se îngemănează într-un tot inseparabil.

Cu toate că Dostoievski, după întoarcerea din ocnă, renunţase la ideea de a-şi termina romanul, pentru ediţiile ulterioare el a făcut numeroase scurtări, eliminând fragmente şi capitole întregi, renunţând la unele personaje care figurau în prima variantă. Şi în acest caz, se dovedise consecvent faţă de principiul pe care el însuşi îl

enunţase: „Arta adevărată constă în a şti să scrii concis. Meritul cel mai mare al unui scriitor este să şteargă cât mai mult din ceea ce a scris”.

„*Istoria unei femei*”, cum urma iniţial să se numească *Netoşka Nezvanova*, a făcut ocolul lumii în traduceri numeroase, aproape în toate limbile europene încă la sfârşitul veacului trecut. În ţara noastră, a circulat sub diferite titluri: *Netoşka. Romanul unei fete sărmane*, *Suflet de copil, Mărturisirea*, fiind editat în câteva versiuni diferite (Trad. de N. Daşkovici, Ed. *Alcalay*, 1909, *Biblioteca pentru toţi*, nr. 509-510). În 1918, apare o nouă traducere de George B. Rareş, reeditată de două ori într-o culegere din 1928, şi în *Biblioteca literară şi ştiinţifică Căminul*, Ed. *Cultura românească*, 1933. În 1956, apare o nouă traducere: *Netoşka Nezvanova*, Buc., Ed. *Cartea Rusă*, în româneşte de C. Streia şi M. Bistriţeanu.

xiv „Ajunsese un fel de Thersit al teatrului” – Aici cu sensul de om înveninat, care se complăcea să opună rezistenţă tuturor celor din jur, după semnificaţia personajului din *Iliada* lui Homer.

xv Numele şi prenumele eroinei nu sunt lipsite de tâlc: Netoşka, diminutiv de la Anna, asociindu-se cu *Nezvanova* (fără nume, necunoscută), subliniază destinul modest al unei orfane, purtând un nume care cuprinde parcă o negare repetată.

xvi Fortinbras – personaj din tragedia *Hamlet* de Shakespeare, regele Suediei care soseşte după moartea lui Hamlet în Danemarca, pentru a prelua tronul şi a păstra tradiţiile dinastiei.

xvii În1834 a fost publicată „o fantezie dramatică” despre pictorul Jacobo Sannazare, semnată de N. V. Kukolnik, care devenise „binecunoscut” prin piesa istorică patriotardă *Mâna Celui de sus a salvat patria* în jurul căreia critica

oficioasă a vremii a făcut mare vâlvă.

[xviii]Câinele prinţesei purta numele personajului shakespearean care, pe lângă alte trăsături, semnifică opulenţa şi lăcomia.

[xix]MICUL EROU

Povestirea a văzut lumina tiparului în revista *Otecestvennîie zaptski* din august 1857, purtând în loc de semnătură pseudonimul M-i; a fost scrisă în timpul detenţiunii scriitorului în fortăreaţa Petropavlovskaia în lunile iulie-septembrie 1849 (după cum reiese din corespondenţa sa).

În scrisoarea din 18 iulie 1849 (la trei luni după arestarea membrilor cercului Petraşevski, deci în plină anchetă judiciară), Dostoievski comunică fratelui său Mihail că a conceput trei nuvele şi două romane. Această prodigioasă fecunditate artistică, chiar şi în împrejurările cele mai vitrege, era, desigur, încă o dovadă a vitalităţii sale („Am o vitalitate de pisică”, scria Dostoievski) şi totodată un semn al încrederii în viaţă, în oameni, în raţiunea superioară a existenţei. „Viaţa e peste tot viaţă, citim într-o altă scrisoare, trimisă înainte de plecarea în Siberia, viaţa e în noi înşine, şi nu în lucrurile exterioare. Alături de mine vor fi oameni, iar a fi om printre oameni şi a rămâne pururea om, indiferent de împrejurări, a nu te lăsa pradă desperării şi a nu te prăbuşi – iată în ce constă viaţa, iată care este rostul şi menirea ei. Mi-am dat seama acum de acest lucru...” (*Scrisori*, I, 129). În aceeaşi scrisoare îl ruga pe fratele său mai mare să păstreze „câteva foi de manuscris, planul în ciornă al unei drame şi al unui roman

(precum şi nuvela terminată care are ca titlu *Poveste pentru copii*). Toate acestea mi-au fost sechestrate şi vor ajunge, probabil, în mâinile tale”. În această scurtă operă, al cărei manuscris a fost într-adevăr predat, împreună cu alte obiecte personale ale scriitorului, în păstrarea lui M. M. Dostoievski, surprindem acelaşi optimism tineresc şi o nesecată încredere în laturile pozitive ale omului, care se degajă şi din scrisoarea amintită, ceea ce distonează, evident, cu atmosfera sumbră şi accentul fundamental tragic al operei sale, luate în ansamblu.

Opt ani mai târziu, în timp ce scriitorul executa pedeapsa disciplinară, ca simplu soldat, într-un regiment din Semipalatinsk, această operă, purtând amprenta viziunii romantice de certă ascendenţă schilleriană, a fost publicată sub titlul semnificativ *Micul erou*, fără semnătura autorului, care nu-şi recăpătase încă dreptul de cetăţenie în literatură. Vestea apariţiei acestei „poveşti pentru copii” l-a întristat profund: „De multă vreme mă bătea gândul s-o refac, s-o transform radical, mărturisea el fratelui său, şi în primul rând să scot cu desăvârşire începutul, care e un balast cu totul impropriu” (idem, p. 231). Pentru ediţia de *Opere* din 1880, Dostoievski a făcut modificări substanţiale, eliminând partea introductivă – o lungă tiradă sentimentală a povestitorului adresată iubitei sale, Maşenka, căreia îi erau destinate aceste „Memorii ale unui necunoscut”. Au fost îndepărtate, de asemenea, din text toate referirile la această „confidenţă” imaginară, precum şi toate imprecaţiile şi dialogurile presărate de-a

lungul naraţiunii.

Micul erou apare ca un fel de „intermediu” între cele două etape distincte în creaţia lui Dostoievski – experienţa dramatică din „Casa morţilor” are o semnificaţie esenţială pentru înţelegerea stării lui de spirit, a concepţiei lui despre viaţă, care până atunci a rămas încă nezdruncinată de evenimentele grave ce au schimbat cursul normal al existenţei şi al activităţii sale.

Considerând creaţia dostoievskiană în ansamblu, observăm locul important ce i se rezervă copilului în contextul ei. De cele mai multe ori, figurile de copii întrupează imensa suferinţă hărăzită, după concepţia scriitorului, fiecărui om şi umanităţii în general. O suferinţă nejustificată şi iraţională, care face din ei nişte făpturi cu o psihologie deformată, cu o sensibilitate excesivă, pregătind parcă pe viitorii „sceptici” sau „răzvrătiţi”, oameni abrutizaţi în smerenia lor, sau, dimpotrivă, cu voinţa îndârjită de a-şi afirma personalitatea – toţi aceşti indivizi stranii, care populează, în diferite ipostaze, marile sale romane. Suferinţa unor fiinţe pure, nevinovate, constituia, după concepţia filozofică a lui Dostoievski, un permanent reproş şi un cap de acuzaţie împotriva acelora care considerau răul ca o stare firească şi imuabilă a societăţii omeneşti. Procesul de alienare a omului modern, pe care îl urmărim în opera marelui scriitor rus, începe de la o vârstă fragedă.

Contaminarea romantică din tinereţe nu l-a părăsit niciodată pe Dostoievski, admirator al lui

Schiller şi al lui George Sand, al lui Victor Hugo, Hoffmann şi Eugène Sue. Ea s-a grefat puternic pe o viziune lucid realistă şi critică, ceea ce se poate constata cu evidenţă mai cu seamă în analiza psihologiei copilului. Sunt puţine pagini în literatura universală care să evoce cu atâta putere viaţa interioară bogată a copilului ca acelea în care Dostoievski urmăreşte manifestările micilor săi eroi, afirmând indirect un concept fundamental al întregii sale opere: chiar şi exemplarele umane cele mai degradate sunt susceptibile de recuperare, umanitatea se poate reafirma şi reabilita, întrucât vocaţia omului spre fericire este atributul lui nativ, cel mai firesc. „Puţini sunt scriitorii care au zugrăvit cu trăsături mai delicate portretul omului tânăr, al adolescentului şi al copilului”, observă cu pătrundere Tudor Vianu, referindu-se la episodul final al *Fraţilor Karamazov*, publicat în multe ţări, inclusiv şi la noi, acum câteva decenii, separat, desprins din contextul romanului, sub titlul *Precocii*, atât de profundă şi de sine stătătoare este semnificaţia mesajului ce-l transmite scena morţii lui Iliuşa Snegirev şi reacţiile tovarăşilor săi de joacă adunaţi la căpătâiul său împreună cu „angelicul” Alioşa Karamazov. „Sentimentul juvenilului era unul din cele mai puternice în sufletul lui Dostoievski... observaţia societăţii de copii din jurul patului lui Iliuşa este una din marile realizări ale realismului psihologic. Este o galerie de portrete zugrăvite cu o mare artă a diferenţierii individualităţilor şi cu cea mai adâncă ştiinţă a motivelor care lucrează în sufletele tinere, a timidităţii mândre, a bunătăţii

neştiutoare de sine, a emulaţiei morale, a dorinţei de a plăcea aceluia pe care-l stimezi mai mult, o dorinţă din care se dezvoltă între Kolea Krasotkin şi Alioşa o prietenie cum nu se poate ivi decât în sufletele cele mai înalte", conchide Tudor Vianu. Aceste subtile observaţii pot fi aplicate cu aceeaşi justeţe şi *Micului erou*, care, virtual şi abia schiţat, conţine trăsăturile de caracter esenţiale la Kolea Krasotkin – capacitatea de abnegaţie, puritatea morală a sentimentelor, aspiraţia către tot ce-i frumos şi uman. Disparat, le găsim aproape la toţi „micii eroi" ai lui Dostoievski, dar întotdeauna împletite cu impulsuri tenebroase, uneori sadice – cazul lui Iliuşa, care moare răpus de remuşcări pentru actele de violenţă şi răutate la care îl împinsese orgoliul său ofensat; de asemenea, unele manifestări ale Netoşkăi Nezvanova faţă de nefericita sa mamă sau ale lui Nelli, înveninată până la paroxism din cauza unei existenţe dramatice din vina cinicului şi imoralului prinţ Valkovski, seducătorul mamei sale.

Sumbra dramă a Karamazovilor, drama chinuitoarelor îndoieli ale spiritului şi a dezlănţuirilor instinctuale, care au generat crime, sinucideri sau nebunie (Ivan), sfârşeşte într-o revărsare de lumină şi nădejdi, aducând parcă prin prezenţa copiilor o perspectivă de claritate în acel infern pământesc: „Copii, rosteşte Alioşa, nu vă temeţi de viaţă! E frumoasă atunci când săvârşeşti binele şi cunoşti adevărul". Din nou, acea apoteozare a „armoniei generale" la care visa romanticul Dostoievski, mereu înfruntat şi combătut de realistul Dostoievski. Căci numai

neînduplecata luciditate a realistului putea să conceapă monologul lui Ivan Karamazov despre suferinţa universală ca preţ al acestei armonii: „...Şi dacă toţi oamenii trebuie să sufere pentru a contribui la armonia eternă, care poate fi aici rolul copiilor? Ce rost are suferinţa copiilor?... De ce să slujească ei ca materiale menite să pregătească această armonie... Ce rost are suferinţa copiilor?... În cazul acesta, refuz să accept o asemenea armonie...”

Chipul „micului erou” din povestirea cu acelaşi titlu este puţin obişnuit şi ocupă un loc aparte în peisajul copilăriei evocat în opera dostoievskiană. Este imaginea vârstei de trecere de la copilărie la adolescenţă – momentul primelor manifestări ale pubertăţii – o imagine de rară luminozitate şi armonie. La cei unsprezece ani ai săi, el receptează cu aviditate orice impresie sau senzaţie nouă şi toate îi par extraordinar de „proaspete, nemaivăzute şi nemaiauzite” până atunci. Micul erou fără nume (fapt care îi sporeşte parcă şi mai mult semnificaţia de simbol), într-un sens, are o fire de artist. Este sensibil şi receptiv la frumuseţile naturii, ca şi la frumuseţea spiritualizată a chipului omenesc. Acesta este, în fond, imboldul intim care-i trezeşte un sentiment de adoraţie, aproape idolatrie, faţă de d-na M., al cărei farmec se degajă din interior, dintr-o imensă bogăţie sufletească.

La vârsta primelor iubiri (în cazul de faţă, cu o nuanţă de precocitate), micul nostru erou încearcă o pasiune obsesivă, aproape inconştientă, cu totul lipsită de egoism, de

impulsuri erotice, capabilă de sacrificiu şi abnegaţie, o iubire ideală, care nu aşteaptă recompensă, în sensul cavalerismului nobil al eroilor lui Schiller (evocarea personajelor schilleriene: Delorges şi Togenburg are, desigur, un tâlc ascuns).

Romantismul poetului german simboliza pentru Dostoievski în anii debutului său literar expresia cea mai desăvârşită a eroismului, ca resort al sentimentelor şi acţiunilor omeneşti, ca ideal de perfecţiune morală din care se constituie categoria estetică a *sublimului*. „L-am învăţat pe de rost şi în întregime pe Schiller, nu vorbeam decât de el, prin prisma lui, ca într-un fel de delir", mărturisea tânărul Feodor Dostoievski la vârsta de 19 ani neîmpliniţi (în 1840) într-o scrisoare către fratele său mai mare. Evocând apoi figura „nobilului şi înfocatului Don Carlos, a marchizului de Posa şi a lui Mortimer", viitorul scriitor asemuia numele lui Schiller cu „un sunet vrăjit, care trezeşte în mine atâtea visări; ele sunt amare, dragă frate... şi simpla amintire a numelui său îmi pricinuieşte durere" (*Scrisori*, vol. I, p. 57). „Într-adevăr, relua el mereu aceeaşi idee în *Jurnalul unui scriitor*, Schiller a intrat în sângele societăţii ruse, îndeosebi al generaţiilor anterioare. Noi toţi am crescut şi am fost educaţi pe opera lui, de aceea ne este atât de apropiat sufleteşte, şi înrâurirea lui asupra dezvoltării noastre nu a fost mică". (Ed. cit. de *Opere complete*, vol. XIII, p. 107.) În spiritul concepţiilor lui Herzen şi Bielinski, tânărul scriitor, ca şi întreaga generaţie a vremii sale, vedea în poetul german, exponent al furtunoasei perioade *Sturm*

und Drang pe „avocatul nobil al speciei umane”, poezia lui reprezentând „manifestul demnităţii omului” pe care a descoperit-o Renaşterea. De aici provine apelul stăruitor al lui Dostoievski adresat istoricilor literaturii ruse de a studia influenţa exercitată de Schiller, care, datorită excelentelor tălmăciri ale romanticului V. A. Jukovski, s-a bucurat de un larg sufragiu în rândul intelectualităţii: „Jukovski şi, prin intermediul său, înrâurirea lui Schiller, nu constituie oare o forţă uriaşă?” (*Fondul F. M. Dostoievski*, Arhiva Centrală de Stat pentru literatură şi artă în R.S.F.S.R., ms. 1, nr. 16, p. 277).

În general, comentatorii lui Dostoievski nu-şi opresc atenţia asupra acestei povestiri. Fapt explicabil, dacă o confruntăm cu marile sale capodopere. Cei mai mulţi biografi se pierd în tot felul de presupuneri, căutând să depisteze momente autobiografice în destăinuirea „micului erou”. Chiar şi în eventualitatea unei pure ficţiuni care i-ar prilejui această scurtă proză plină de idealitate şi de un farmec poetic inedit, nu putem trece cu vederea indicii certe ale unei afinităţi sufleteşti – dintre autor şi povestitor. Spovedania acestuia, ca şi aceea a eroului *Nopţilor albe*, prin lirismul ei emoţionant sugerează prezenţa unor efluvii puternice ale bogatei sale biografii spirituale. Cititorul este îndreptăţit să-şi pună întrebarea: ce tainice resorturi i-au dat lui Dostoievski imboldul de a aşterne pe hârtie această confesiune nevinovată a unui suflet de copil, tocmai în momentele de mare zbucium pe care le trăia izolat de restul lumii între zidurile

sumbre ale fortăreţei? În general, se consideră că este vorba de un simplu „divertisment literar”. Unii înclină să vadă aici intenţia scriitorului încarcerat de a demonstra printr-o operă lipsită de orice substrat politic neapartenenţa sa la complotul în care fusese implicat. Este semnificativ, în această ordine de idei, filonul optimist ce străbate spovedania micului erou şi sensul denunţător al invectivelor adresate în retrospectivă unei societăţi inumane şi ipocrite, ai cărei membri sunt dispuşi oricând să pângărească tot ce-i înalt şi sublim, „*să înfiereze neîncetat romantismul*” (*s.n.*), aşa cum procedează d-l M. faţă de nefericita lui soţie. În egoismul şi cruzimea lor, ei nesocotesc nevoia sufletească a omului de a-şi făuri visuri romantice, de a cunoaşte afecţiunea şi înţelegerea adevărată, pentru că „seamănă cu specia aceea de indivizi abili, nişte Tartuffi şi Falstaffi înnăscuţi… Pentru ei, în primul plan se află pururea şi întru toate preţioasa lor persoană, Molohul şi Baalul lor, magnificul lor eu.” Se ascunde aici o rană sufletească a demnităţii ofensate de către susţinătorii ordinii existente, care, sub frazele grandilocvente ale iubirii de aproapele, îşi camuflau odioasa ipocrizie. De aceea, personajul-copil este investit cu aureola de naivitate, eroism cavaleresc, trăsături ce-şi vor găsi încarnarea deplină în nemuritorul Don Quijote rus – „idiotul” Mîşkin.

Nuvela a circulat în România încă la sfârşitul veacului trecut în două versiuni cu titluri diferite, ceea ce demonstrează tălmăcirea ei prin intermediul altor limbi. Versiunea din 1893 (Trad.

de Dem. A. Rizeanu. *Amicul progresului român*, I, nr. 7—24 cu titlul *Inimă de copil*, reproduce întocmai denumirea franceză *Ame d'enfant* (Trad. Halpérine-Kaminsky), apărută în ed. Flammarion, 1890. A doua versiune apare în culegerea *Trei nuvele postume*, traduse de I. Huxar (cu specificarea – din nemţeşte) în *Biblioteca de popularizare pentru literatură, ştiinţă, artă*, nr. 22, Craiova, 1896, cu titlul *Copilul erou*.

[xx] Este vorba, probabil, de Cervantes.

[xxi] Formulă deghizată pentru a sugera pasiunea puternică care-i lega pe cei doi eroi shakespeareeni, în ciuda tuturor opreliştilor şi a convenienţelor sociale.

[xxii] Cavalerul Delorges din poezia lui Schiller *Mănuşa*, capabil de sacrificii în numele dragostei; la fel, cavalerul Togenburg – erou din balada cu acelaşi nume de Schiller.

[xxiii]VISUL UNCHIULUI

Cu această nuvelă, numele lui Dostoievski reapare cu drept de publicitate pe tărâmul literelor ruseşti, după ce timp de un deceniu fusese cu desăvârşire trecut sub tăcere.

Publicată în numărul din martie al revistei *Russkoie slovo* pe 1859, nuvela nu a suscitat discuţii sau comentarii în presa vremii şi nici mai târziu, de-a lungul deceniilor ce au urmat, nu a atras atenţia binevoitoare a criticii, fiind receptată ca ceva „incidental" şi deci nesemnificativ în activitatea lui Dostoievski, calificată apoi ca operă „de circumstanţă", scrisă cu unicul scop de a restabili contactul cu mişcarea literară de care, prin forţa împrejurărilor, scriitorul fusese înstrăinat. Această prezumţie (menţinută, de altfel, până astăzi) se întemeiază pe unele aprecieri excesiv de aspre ale autorului însuşi, scutindu-i astfel pe

exegeţi de necesitatea unei analize mai adâncite a operei, la obiect, şi lăsând doar pe seama istoricilor literari sarcina de a-i stabili locul şi importanţa în tabloul de ansamblu al creaţiei dostoevskiene. Aşa s-a încetăţenit în aproape toate tratatele de istorie a literaturii ruse aceeaşi formulă stereotipă (preluată şi de cei mai mulţi cercetători străini), care s-a perpetuat, circulând în secolele XIX şi XX, şi anume că *Visul unchiului* este o operă „slabă", „ratată", o „improvizaţie" compusă în grabă, scriitorul fiind „nevoit", după propria lui expresie, „s-o expedieze cu viteza cailor de poştă". Este notorie şi chiar proverbială intransigenţa lui Dostoievski faţă de sine însuşi, faţă de orice filă pe care o scria (cu excepţia primului roman, *Oameni sărmani*, al cărui succes şi entuziasmul pe care l-a stârnit întrecuse propriile aşteptări) şi, de obicei, după primele momente de încântare, urma dezamăgirea, insatisfacţia, veşnica tortură de a nu fi putut atinge perfecţiunea râvnită, acea nevoie de a-şi autocenzura fără nicio concesie propriile producţii – necesitatea organică a spiritului său criticist. De ajuns să amintim asprimea cu care şi-a calificat majoritatea operelor. „Făcea parte din acele rare genii care se înalţă de la o operă la alta într-un fel de progresie continuă, până când moartea vine brusc pentru a le întrerupe", notează André Gide, relevându-i apoi exigenţa, niciodată satisfăcută, se pare, până la abordarea Fraţilor Karamazov: „Fără nicio îngăduinţă faţă de sine însuşi, mereu nesatisfăcut, exigent până la imposibil, şi totuşi pe deplin conştient de valoarea sa..." (Dostoievski, *Articles et causeries*,

Librairie Plon, Paris, 1926, p. 61). Chiar şi în ultimul an al vieţii (la vârsta de 59 ani), scria cu obişnuita-i sinceritate: „Constat adeseori cu amărăciune că n-am exprimat, literalmente, nici a douăzecea parte din ceea ce aş fi vrut şi poate chiar aş fi putut să exprim. Ceea ce mă salvează este speranţa mea permanentă că odată şi odată Dumnezeu îmi va trimite atâta forţă şi inspiraţie, încât să mă pot exprima mai complet, într-un cuvânt, să pot expune tot ce este conţinut în inima şi în imaginaţia mea” (*Jurnalul unui scriitor*, în *Opere complete*, ed. A. F. Marks, S. Petersburg, 1895, vol. X, p. 419). Şi doar o singură frază îi scapă, atunci când, ancorat în tragedia Karamazovilor, găsise modalitatea de a se exprima deplin, descoperise *tema fundamentală*, pe măsura geniului său singular: „Rareori mi s-a întâmplat să am de spus ceva mai nou, mai complet, mai original”. De aici, din această uriaşă, demiurgică sforţare de a spune ceva esenţial despre condiţia umană şi despre sensul etern al vieţii, derivă inflexibila lui exigenţă. Este acea trăsătură organică, izvorâtă din sentimentul unei imense responsabilităţi faţă de destinele artei, care pentru el reprezenta nu numai raţiunea propriei sale existenţe, dar şi calea unei posibile regenerări a umanităţii, căreia arta avea să-i dezvăluie marile adevăruri despre natura umană, incognoscibile, după concepţia sa, prin raţiune şi speculaţii abstracte. În consecinţă, marile sale personaje, constituind un univers aproape halucinant prin reacţiile lor imprevizibile ce sparg normele consacrate ale psihologiei şi eticii tradiţionale, acţionează altfel decât gândesc

şi gândesc altfel decât acţionează. Aproape întotdeauna sentimentele, pasiunile, împinse la limita extremă, se convertesc fără o motivare logică în contrariul lor: dragostea în ură, umilinţa în trufie nemăsurată, aspiraţia spre bine în făptuirea răului ş.a.m.d. (oricât ar părea de hazardată constatarea, dar până şi într-o operă ca *Visul unchiului*, având o structură voit umoristică, spre a deplasa gravitatea conflictelor, asemenea fenomen transpare, de pildă, în sfârşitul dramatic al învăţătorului Vasea şi chiar în inconsecvenţele eroinei principale, Zina).

Cu atât mai firească şi justificată este atitudinea sceptică, negativă a scriitorului faţă de unele producţii ale sale, în care personalitatea lui de scriitor tragic prin definiţie, creator al unui nou tip de roman în literatura universală, al romanului-tragedie, este aproape neidentificabilă. S-ar părea că numai cu mare greutate se pot detecta trăsături şi indicii specifice talentului său în asemenea scrieri ca *Visul unchiului*. Şi totuşi, ele există, ce-i drept, într-o formulă artistică bizară, ce nu se asociază cu profilul marelui romancier, dar cu atât mai revelatoare pentru întregirea acestui profil. În faza proiectului, autorul se arată captivat de perspectiva unei asemenea formule noi: „M-am apucat în glumă să scriu o comedie, comunica el lui A. N. Maikov în scrisoarea din 18 ianuarie 1856, şi tot în glumă am inventat atâtea situaţii hazlii, atâtea personaje comice, iar personajul principal începuse să-mi placă atât de mult, încât până la urmă am renunţat la forma comediei, cu toate că îmi reuşea destul de bine. Propriu-zis, am făcut-o

din plăcerea de a urmări cât mai mult păţaniile noului meu erou şi a mă amuza, râzând cu hohote pe seama lui" (*Scrisori*, I, pp. 166-167). Aproape toate scrisorile din primii ani petrecuţi în armată la Semipalatinsk conţin referiri la acelaşi „roman comic" ce se configurase dintr-o comedie începută cu puţin înainte, care „promite să fie o capodoperă... mai ceva decât *Oameni sărmani*" (idem, p. 171). Şi într-un alt loc: „Romanul de care sunt absorbit acum îmi procură mari satisfacţii. Numai aşa pot să-mi fac un nume şi să atrag atenţia asupra mea" (idem, p. 184). Curând, o nouă explozie de entuziasm: „Nu mă preocupă nimic altceva (în domeniul literar) decât romanul meu, pentru care am o mare tragere de inimă" (idem, p. 222). În toamna aceluiaşi an (1856), comunica fratelui său Mihail: „Câteva fragmente, episoade pe deplin finisate din acest amplu roman aş vrea să le public acum, cât mai curând" (idem, II, pp. 570-571). Este întru totul plauzibilă ipoteza lui P.N. Sakulin (cf. articolul *Cel de-al doilea început* în *Scrisori*, II, p. 534), anume că *Visul unchiului* ar fi un episod din „acest amplu roman", pe care Dostoievski nu l-a mai dus până la capăt, în ciuda faptului că-l absorbise un timp atât de îndelungat (1856-1858). Este discutabilă şi impune anumite rezerve afirmaţia aceluiaşi comentator care întrevede în această nuvelă „germenii romanului *Crimă şi pedeapsă*" (idem, p. 545).

Cu totul altă stare de spirit vădeşte scrisoarea din 13 decembrie 1858 către fratele său Mihail, trimisă, deci, cu câteva luni înainte de publicarea nuvelei: „Te anunţasem în octombrie că la 8

noiembrie urma să-ţi expediez negreşit nuvela mea. M-au împiedicat mai multe cauze. Şi o stare fizică proastă, şi depresiunea sufletească, şi abrutizarea provincială, dar mai ales faptul că m-am scârbit de această nuvelă. Nu-mi place deloc, mă întristează gândul că sunt constrâns să apar din nou în faţa publicului într-o lumină atât de nefavorabilă. Cu atât mai trist, cu cât sunt nevoit să apar în felul acesta (...). Aş fi vrut să las în urma mea măcar o singură operă ireproşabilă. Dar ce pot să fac? Nu e chip să scrii ceea ce vrei, ci trebuie să scrii orice se nimereşte şi cum nici nu te-ai gândi măcar, dacă n-ai avea nevoie presantă de bani. Pentru bani deci trebuie *să inventez special* nişte nuvele (subliniat de autor – *n.n.*). Şi dacă ai şti ce greu îmi vine! Urâtă-i meseria scriitorului sărac. Nuvela mea s-a întins pe şase coli şi sper să ţi-o trimit curând (idem, II, p. 595).

Numeroase momente din *Visul unchiului* şi chiar maniera în care este construită această nuvelă atestă înrudirea ei incontestabilă cu genul dramatic, ceea ce întăreşte presupunerea că intenţia iniţială din care a izvorât a fost aceea de a scrie o comedie, schema subiectului fiind păstrată în acest „episod” al romanului „comic” cu o intrigă antrenantă, cu dialoguri alerte şi situaţii vizibil şarjate. Ori de câte ori se anunţă un tablou sau o scenă în care îşi fac apariţia personaje noi, apar un fel de „indicaţii regizorale”. Dialogurile presărate cu expresii franţuzeşti şi pigmentate de „ticuri verbale” de o mare platitudine contribuie la o şi mai pregnantă individualizare a personajelor prin specificul

limbajului. Vorbind despre concretitatea uimitoare, aproape palpabilă şi diferenţiată a personajelor dostoievskiene, André Gide stăruie asupra faptului că ele „nu sunt niciodată abstracte”, chiar dacă sunt „supraîncărcate de idei”. Observaţia pe care o face scriitorul francez, poate cel mai profund cunoscător al lui Dostoievski, în sensul afinităţilor spirituale şi totodată un mare admirator al său, deşi se referă la scrierile lui capitale, se aplică uimitor chiar şi unei opere socotită de autor ca lipsită de „substanţă”: „Oricât de reprezentative ar fi personajele lui Dostoievski, niciodată nu le vedem părăsind umanitatea concretă, ca să zicem aşa, pentru a deveni nişte simboluri. Nu sunt câtuşi de puţin tipuri în sensul comediei noastre clasice; ele rămân nişte indivizi la fel de pregnanţi ca şi cele mai particulare personaje ale lui Dickens, desenaţi, pictaţi cu o rară vigoare...” (vol. citat, p. 73).

Nu întâmplător, în 1873, un student literat, pe nume M. P. Feodorov, îi ceruse lui Dostoievski consimţământul de a face o dramatizare după această nuvelă, spre a fi reprezentată pe scenă, solicitându-i colaborarea în calitate de autor. A urmat refuzul categoric cu motivarea ce confirmă o dată în plus extraordinara francheţă a scriitorului, întotdeauna dispus să scoată în relief defectele operelor sale: „Iată care este hotărârea mea definitivă: nu mă pot decide şi nu sunt dispus să întreprind această prelucrare, care va necesita modificări. Au trecut 15 ani de când n-am mai luat în mână nuvela mea *Visul unchiului*. Acum, după ce am recitit-o, o găsesc slabă. Am scris-o

atunci, în Siberia, imediat după ocnă, exclusiv cu scopul de a-mi relua activitatea literară întreruptă şi mă temeam îngrozitor de amestecul cenzurii (fiind vorba de un fost deţinut politic). Iată de ce, fără să vreau, am scris o bucată fără mare valoare, fadă prin conţinutul ei *de o blândeţe angelică şi de o splendidă nevinovăţie* (*s.n.*). Un vodevil s-ar mai putea construi din ea, pentru o comedie însă este lipsită de substanţă până şi figura prinţului, singurul personaj mai consistent din întreaga nuvelă. În concluzie, procedaţi cum veţi crede de cuviinţă. Dacă vreţi, totuşi, s-o montaţi pe scenă, n-aveţi decât, în ce mă priveşte, eu mă spăl pe mâini... În legătură cu aceasta, am o singură doleanţă, pe care vă rog stăruitor să n-o încălcaţi: în niciun caz numele meu să nu figureze pe afiş...” (*Scrisori*, III, p. S6). G. Ciulkov, de pildă, consideră, pe bună dreptate, aceste autoaprecieri „mult prea severe şi exagerate” (*Cum lucra Dostoievski*, Moscova, 1939, p. 87). În schimb, numeroase glasuri califică *Visul unchiului* cu epitetul de operă „minoră”, solidarizându-se cu aprecierile autorului, cu care „nu putem decât să ne declarăm de acord” (M. Gus, *Idei şi personaje în opera lui Dostoievski*, Moscova, 1962, p. 144), deoarece ele dovedesc „o perfectă obiectivitate din partea scriitorului... nuvela fiind un fel de probă de exerciţii ale unui talent ce-şi încerca forţele într-un domeniu pe care nu putea, desigur, să-l abordeze cu seriozitate” (V. I. Kirpotin, monografia cit., pp. 510-511).

Fără a pune la îndoială buna-credinţă a scriitorului, cu atât mai mult cu cât nuvela cu

pricina era în momentul acela cu totul eclipsată de strălucirea marilor romane ce i-au adus faima mondială, nu e greu să constatăm că *Visul unchiului*, cu tot caracterul său de şarjă, pe alocuri intenţionat melodramatizată, nu se încadrează în formula „blândeţii angelice” şi a „splendidei nevinovăţii”. Indiferent de comicul situaţiilor şi de rezolvarea lor printr-un deznodământ mai mult sau mai puţin convenţional (L. P. Grossman îl denumeşte „*deznodământul à la Revizorul*” – v. monografia cit., p. 203), nuvela propune o temă gravă, tema unei vânzări-cumpărări al cărei obiect este o tânără fată, afacerea fiind pusă la cale de propria sa mamă, tiranica Maria Alexandrovna, care terorizează întreaga societate „mondenă” din orăşelul Mordasov prin pretinsa ei inteligenţă şi cultură, iar toţi o compară cu Napoleon, datorită vanităţii nemăsurate şi setei ei de putere. Ea îşi exercită autoritatea nelimitată în familie şi dirijează cu abilitate toate iţele încurcate ale bârfelilor, calomniei şi intrigilor. Monstruozitatea acestei vânzări şi mârşăvia mobilurilor sunt evidente (beneficiarul ales fiind prinţul K., un senil „pe jumătate mort, pe jumătate falsificat”) şi doar tonul semiironic, semiglumeţ trădează intenţia autorului de a deplasa motivul dramatic grav pe un plan mai facil, de farsă „nevinovată”. Era la mijloc teama de cenzură sau căutarea unei modalităţi de expresie noi, inedite, care, cu toate aparenţele pur exterioare, nu poate fi identificată cu maniera gogoliană, aşa cum s-a tradiţionalizat în istoriografia literară teza parodierii lui Gogol, dezvoltată şi consacrată în lucrarea lui I.

Tîneanov – *Dostoievski şi Gogol* (1921). Cât de largă circulaţie a căpătat această teză o dovedeşte faptul că ea şi-a găsit loc şi în *Dictionnaire des œuvres* (Laffont-Bompiani, 1962, t. IV, p. 440), deşi articolul (*Songe de l'oncle*) face o pertinentă apreciere a nuvelei ca „una din rarele tentative umoristice ale autorului. Dar umorul acesta nu reuşeşte niciodată să se elibereze complet de compasiunea pe care scriitorul o încearcă faţă de personajele sale. Dostoievski nu mai este aici autorul intim şi emoţionat din primele sale opere şi pare să nu fi găsit încă acea cale care îl va duce la crearea capodoperelor sale". Supralicitarea tezei lui Tîneanov se observă şi în monografia lui Kirpotin, care ajunge la o concluzie aproape absolutizantă, socotind că „*Visul unchiului* este construit în cea mai mare măsură din pastişarea vechilor modele literare, ale sale personale şi ale altora... Astfel, din vestigiile altor condeie (accentul se pune pe Gogol şi Puşkin – *n.n.*) şi ale propriei sale creaţii, Dostoievski şi-a clădit această operă care se susţine exclusiv pe forţa talentului său remarcabil" (pp. 511, 512).

Or, dacă este vorba de un „talent remarcabil", pastişarea într-o formă parodistică, chiar dacă am admite-o, nu poate fi pur şi simplu imitaţie. Atunci, care sunt virtuţile acestei opere vădit depreciate? Şi există asemenea virtuţi (chiar dacă au fost negate de autor) care, în perspectiva timpului, să-i confere originalitate? Un fapt deloc neglijabil ne reţine atenţia. Cele două „producţii siberiene", aşa-numitele opere „de tranziţie" (*Visul unchiului* şi *Stepancikovo şi locuitorii săi*),

au intrat la începutul veacului nostru în repertoriul teatrelor din Rusia şi din Occident, alături de dramatizările făcute după *Crimă şi pedeapsă*, *Idiotul* şi *Fraţii Karamazov* la care se adaugă cunoscuta dramatizare după romanul *Demonii*, realizată mai recent de Albert Camus, cu titlul *Les Possédés* (1947).

La fel ca şi romanul *Stepancikovo*, nuvela *Visul unchiului* prezintă interes nu numai prin noutatea peisajului uman (moravurile provinciale), dar aduce şi o notă aparte în comparaţie cu scrierile anterioare ale lui Dostoievski, datorită diversităţii tipologice, sau mai exact caracterologice, cu fecunde iradiaţii în operele de mai târziu. Fabulaţia nu se reduce la investigarea unui „caz" din care se configurează destinul unui singur personaj sau al unui cuplu (după principiul confesiunilor lirice), concentrând ca într-un simbol o anume trăsătură umană sau socială, cum se întâmplă în literatura clasicistă (şi în această privinţă, sensul notaţiei fugare a lui André Gide, pe care am citat-o mai sus, este revelator) sau la scriitori realişti-satirici precum Gogol şi Caragiale, cu certe ascendenţe, fie chiar şi temperamentale, în estetica riguros ordonată a clasicismului european – prezentă la Dostoievski, sub aspect tipologic, şi nu conceptual, în operele de debut: umilinţa şi resemnarea „omului mic", ambiţia nemăsurată sau orgoliul bolnăvicios al insului inadaptabil, înclinaţia spre visare în cele două ipostaze opuse – egoismul exagerat sau, dimpotrivă – abnegaţia totală a „inimilor pure".

Cu totul altă formulă este propusă în *Visul unchiului*. În primul rând, aria personajelor este

mult lărgită (o numeroasă adunare de oameni, o întreagă societate), gravitând în jurul unor conflicte imprevizibile, ca şi pasiunile care determină mobilul acţiunii. Dragostea umilului poet-visător romantic (Vasea), deşi împărtăşită de fiica doamnei Moskaleva (Zina) se transformă fără un motiv logic în ură cu tendinţe de răzbunare. În vădită contradicţie cu structura sa sufletească, tânărul îndrăgostit recurge la acte josnice (divulgarea unei scrisori compromiţătoare pentru tânăra fată şi punerea ei în circulaţie în acest scop), după care urmează calvarul mustrărilor de conştiinţă ce-l împing, cu un fel de sadică voluptate, la boală, apoi la moarte. Celălalt pretendent la mâna şi inima frumoasei Zina, Mozgliakov, văzându-se păcălit, după ce află de planurile ambiţioase ale Mariei Alexandrovna (scena ascultatului la uşă) devine cinic şi brutal, uitând de „bunele maniere" şi aruncând invective grosolane în obrazul „logodnicei" adorate. Aceasta din urmă află la rândul ei până unde merge mârşăvia energicei sale mame care o promite pretendentului dizgraţiat (Mozgliakov) după ce Zina va fi rămas tânără prinţesă-văduvă – ceea ce se va întâmpla, desigur, foarte curând, deoarece „sărmanul" prinţ nu mai are multe zile. Surpriza cea mare: ingenua şi neprihănita Zina, cu tot romantismul ei (scena despărţirii de Vasea pe patul morţii), pe care i-l reproşează mult prea lucida şi calculata ei mamă, acceptă „mârşăvia", această „ticăloşie" (cum o califică chiar ea), dându-şi seama de avantajele unei asemenea partide strălucite pentru o fată „fără zestre". Intriga, din ce în ce mai complicată, mai încâlcită,

pare a se apropia de sfârşit. Întâmplările se desfăşoară ca pe scenă, în văzul spectatorilor, acţiunea având la bază o dinamică exterioară (întreruptă mereu de naraţiunea lentă, sfătos-ironică a cronicarului-povestitor), cu caracter spectaculos. În final, intervine deznodământul – aproape senzaţional. Tocmai când planul „măreţ şi curajos" al Mariei Alexandrovna trebuia să triumfe, izbucneşte *scandalul*, după care se produce *catastrofa* (moment de tensiune maximă), apoi lucrurile reintră în ordinea lor obişnuită, iar *happy-end*-ul din epilog nu face decât să sublinieze această ordine imperturbabilă şi cât se poate de banală. Deznodământul „scandalos" are loc în casa „onorabilă" a Mariei Alexandrovna Moskaleva, unde se adunase toată „crema" societăţii din Mordasov, pentru a asista la logodna fiicei sale cu prinţul K. Dar spre stupefacţia tuturor, bătrânul prinţ, ajuns în mintea copiilor, anunţă că cererea în căsătorie (pusă la cale cu atâtea eforturi de către energica „mămăică") n-a fost decât „un vis", că de fapt avusese în ajun un „vis în-cân-tă-tor" (deşi „visul" i-a fost sugerat de Mozgliakov). Jubilarea vulgară a invidioaselor parvenite (cronicarul le numeşte eufemistic „gaiţe"), care practicau cu pasiune bârfeala şi intrigăria – singura lor hrană spirituală – este brusc întreruptă de confesiunea patetică-denunţătoare a Zinei.

Caracterul voit „*inofensiv*" al operei „de o blândeţe angelică şi... splendidă nevinovăţie" încearcă a fi salvat cu ajutorul unor clişee convenţionale în epilog. Undeva, într-un „foarte îndepărtat ţinut", cei doi protagonişti rămaşi în

viaţă – Zina şi Mozgliakov (asemenea Tatianei şi lui Oneghin) se vor reîntâlni peste câţiva ani în împrejurări similare la un bal, în salonul guvernatorului. Zina este acum „mândra şi inaccesibila” consoartă a guvernatorului. Schemele se mimează cu o izbitoare exactitate, dar pe nişte planuri inversate. Mozgliakov, cu „înfăţişarea lui distrată şi posomorâtă totodată şi zâmbetul caustic, mefistofelic pe buze... se sprijini de o coloană (salonul parcă dinadins avea coloane – remarcă autorul – *n.n.*)... urmărind-o din priviri pe Zina”. Paralelismul apare evident. Să fie oare o preluare a vechilor clişee, o pastişare, cum se afirmă în general? Caracterul parodistic al episodului, ca şi al întregii naraţiuni, banalizarea intenţionată a momentului reîntâlnirii atât de solemn şi emoţionant la Puşkin (Zina nici măcar nu-l recunoaşte pe fantele petersburghez, fostul ei adorator), ne conving că suntem în plină recrudescenţă a *genului burlesc*. Dorind să se întoarcă în literatură, după dramaticele încercări, cu un zâmbet *de voioşie*, Dostoievski a recurs, poate chiar fără voie, la această modalitate, pecetluind indirect amoralismul unei societăţi care, istoriceşte, îşi trăia ultimele ei forme – *comedia ei*. Zâmbetul lui însă niciodată n-a fost senin, trădând profunda suferinţă a scriitorului în faţa meschinăriei şi incomprehensiunii oamenilor din jur.

Reminiscenţele târzii ale genului burlesc, cu larg răsunet în secolele XIV-XVII, nu puteau să-i fie străine lui Dostoievski, cu atât mai mult cu cât nici autorul eternului Don Quijote (opera preferată a lui Dostoievski) n-a depreciat câtuşi

de puţin virtuţile acestui gen, cu nelipsitul arsenal de echivocuri, situaţii groteşti şi *qui-pro-quo*-uri în denunţarea parodistică a cavalerismului desuet. Puşkin l-a cultivat cu eleganţă (*Contele Nulin*, *Căsuţa din Kolomna*, momentele de parodiere burlescă a aventurilor amoroase în *Ruslan şi Ludmila*, fără a mai vorbi de unele episoade din *Evgheni Oneghin* despre care însuşi poetul spunea că este „o descriere burlescă a moravurilor"). La Gogol, în schimb, al cărui *Revizor* îl parodiază aici Dostoievski (prinţul K. a fost şi el în relaţii de prietenie cu Beethoven, cu Byron, precum lăudărosul Hlestakov – cu Puşkin etc., scena prăbuşirii Mariei Alexandrovna este evident consonantă cu scena în care primarul urma să anunţe logodna fiicei sale cu aventurierul Hlestakov) aceeaşi consternare, dar fără monologul patetic, pentru ca viciul, conform normelor estetice ale clasicismului de care nu era străin Gogol, trebuia să fie pedepsit, iar în societatea aceea virtuţile erau existente.

O anume vulgaritate şi accente naturaliste în *Visul unchiului* (prinţul vorbeşte de hemoroizi, este un senil libidinos, prilejuind d-rului Cij o întreagă dizertaţie pe tema „maladiei senilităţii", magistral redată în figura prinţului K. şi dezvoltată apoi în personajul Sokolski, bătrânul obsedat erotic din *Adolescentul*) amintesc atmosfera încâlcită, cu patimi dezlănţuite, învălmăşite până la halucinaţie, din celebrele „*Farse de carnaval*" – gen consacrat de germanicul burlesc Fischard. Ascendenţa spaniolă pare a fi, însă, mai plauzibilă, moravurile oraşului Mordasov purtând amprenta

obscurantismului medieval, pe care, cu o sublimă naivitate, a încercat să le înfrunte eroul lui Cervantes. Nu fără tâlc revine mereu în gura Mariei Alexandrovna evocarea „Guadalquivirului", a splendidei „Alhambra". Prinţul, pentru ea, este „bun ca pâinea caldă, de o cinste cavalerească... E un adevărat cavaler medieval", Zina de asemenea „are ceva cavaleresc într-însa". Sub masca sentimentelor nobile, a blândeţii şi pioşeniei „creştineşti" (necesitatea căsătoriei Zinei cu prinţul îi este sugerată ca „o faptă înaltă, creştinească") apare acel monstruos simulacru care numai „inofensiv" nu putea fi. Altfel, cum s-ar putea explica îngrijorarea şi neliniştea scriitorului care îl întreba în scrisori pe fratele său, dacă cenzura a intervenit în text sau a avut obiecţii (v. *Scrisori*, vol. II, pp. 506-507). Tonul polemic împotriva snobismului răzbate, oricât de disimulat ar fi. Bătrânul prinţ cochetează cu ideile noi (la fel, Mozgliakov şi Maria Alexandrovna). Ar vrea să plece chiar în străinătate ca să se adape de la sursă, „iubeşte mai mult arta decât natura", îl obligă pe vizitiu să-şi radă barba şi să-şi pună una falsă, vrea ca ţăranii lui să înveţe limba franceză. În schimb, tânărul învăţător Vasea e periculos (ironia are colţi!) pentru că-l propagă pe „nesuferitul, blestematul acela de Shakespeare" etc.

Ignoranţa insolentă, venalitatea, pângărirea celor mai sacre sentimente umane şi-au găsit aici rechizitoriul, care va atinge culmi inegalabile în contextul *Idiotului*. Poate tocmai de aceea, nuvela, puţin specifică talentului lui Dostoievski,

insuficient înţeleasă de unii din cauza modalităţilor ei artistice socotite „facile” (Dobroliubov nici măcar n-o menţionează în studiul său), repudiată de alţii (H. Troyat, de pildă, o califică drept „o bufonerie greoaie, având ca temă centrală căsătoria forţată a unui bătrân” – cf. monografia cit., p. 277), nu s-a bucurat de o circulaţie largă. La noi, a fost printre puţinele opere ale scriitorului rus care n-au intrat în atenţia traducătorilor şi a editurilor. În schimb, a fost transpusă în limbile germană, engleză şi italiană încă la sfârşitul veacului trecut. Cele mai bune traduceri se înregistrează în lb. franceză (*Le Rêve de l’oncle*, trad. Halpérine-Kaminsky, Plon, 1955; *Songe de l’oncle*, Gallimard, 1937).

xxiv Denumire fictivă, nu lipsită de tâlc, *Mordasov* provenind de la cuvântul *morda* – mutră, în sens peiorativ.

xxv Pinetti, scamator italian, cu reputaţie mondială (a trăit în prima jumătate a sec. al XIX-lea).

xxvi Este vorba de legitimişti, adepţi ai dinastiei Bourbonilor, răsturnată de revoluţia franceză din 1789.

xxvii Numele pretendentului la mâna Zinei derivă din cuvântul *mozg* – creier. Corespondentul românesc ar fi *Căposul* aici, în sens ironic.

xxviii În revista *Severnaia pcela*, cu profil conservator (v. mai amănunţit în notele finale la *Oameni sărmani*, figurând cu diminutivul *Pciolka*, în vol. I din prezenta ediţie, p. 561), ca şi în alte reviste şi almanahuri ca: *Severnîie ţvetî, Moskovski vestnik, Literaturnaia gazeta, Biblioteka dlia citenia* apăreau în deceniile trei şi patru articole polemice sau de critică literară sub formă de scrisori, gen publicistic cultivat în special de Nadejdin, Polevoi, Pogodin, Panaev, Pletnev. Dostoievski, prin intermediul cronicarului, vorbeşte cu ironie despre „vremurile de aur de altădată” (aluzie la domnia lui Nicolae I), care „slavă Domnului, nu se mai pot întoarce”.

[xxix]Aceste rânduri parafrazează titlul ironic al romanului lui Balzac *Istoria înălţării şi decăderii lui Cesar Birotteau, proprietarul unui magazin de parfumerie* (1837).

[xxx] Fet, Afanasi Afanasievici (1820-1892), remarcabil poet rus, cântăreţ al emoţiilor intime, Dostoievski se referă aici la celebra lui elegie *Depărtări* (1843).

[xxxi] Numele lui Shakespeare revine de mai multe ori de-a lungul nuvelei într-un context asemănător. Este evident aici tonul polemic îndreptat împotriva curentului „antishakespearean" destul de puternic în vremea aceea în Rusia. Pe de o parte, marele dramaturg englez nu se bucura de favoarea cerberilor autocraţiei, piesele sale, în traduceri sau reprezentaţii teatrale, fiind grosolan amputate de cenzură, iar unele chiar interzise (*Iuliu Cezar*, *Henric al IV-lea*); pe de altă parte, era în dizgraţia unor cercuri de literaţi, tributari schellingianismului la modă, care îl considerau desuet, inactual. Alături de Puşkin, Bielinski şi Turgheniev, Dostoievski era un profund cunoscător şi mare admirator al creaţiei lui Shakespeare. Încă în 1844, scria cu indignare fratelui său: „Într-o scrisoare recentă, Karepin, aşa, din senin, mă sfătuia să-mi ponderez pasiunea pentru Shakespeare! Pentru el, Shakespeare nu este decât un «balon de săpun». Sper că ai surprins şi tu latura comică a acestei învenінări împotriva lui Shakespeare" (*Scrisori*, I, pp. 73-74).

[xxxii] Nu este exclusă aici o aluzie răutăcioasă la adresa lui Turgheniev, care studiase filozofia în Germania. Dostoievski îi era ostil, mai ales după conflictul din 1847, reproşându-i „aristocratismul şi infatuarea".

[xxxiii] Revistă editată de industriaşul A. F. Smirdin, care apărea la Petersburg (în anii 1838-1865), fiind cea mai populară publicaţie, destinată mai ales provinciei. În paginile ei, alături de „reţete culinare" şi „tălmăcirea viselor", alături de rubrica „ştiri şi mode" îşi încercau condeiul literaţi obscuri.

[xxxiv] *Florian Jacques Pierre* (1755-1799), scriitor francez de orientare sentimentalistă, autor al unor romane, comedii şi nuvele idilice – gen „pastorale".

[xxxv] Personaje din poemul *Poltava* de Puşkin. Referirea este, cu certitudine, literară, deoarece, după datele istorice, tânăra fiică a lui Kociubei, care şi-a părăsit casa părintească pentru a pleca cu Mazepa, bătrânul şi ambiţiosul hatman al Ucrainei, se numea Matriona.

[xxxvi] Demnitar la curtea lui Ludovic al XIV-lea.

[xxxvii] Ideea aceasta, formulată pentru prima oară în *Visul unchiului*, constituie unul din motivele fundamentale care vor alimenta problematica marilor romane ale lui Dostoievski legate de tema dragostei, a căsătoriei, a familiei (*Umiliţi şi obidiţi*, *Idiotul*, *Demonii*, *Adolesoentul*, *Fraţii Karamazov*).

[xxxviii] Roman social de aventuri, având o tonalitate melodramatică, primul roman-foileton în literatura franceză, aparţinând scriitorului Melchior Frédéric Soulié (1800-1847), unul din reprezentanţii romantismului. A fost scris sub impresia directă a evenimentelor revoluţionare din iulie 1830, având o orientare net anti-regalistă. Abundă crime, incesturi, defăimări, intriga fiind extrem de complicată, cu situaţii de coşmar şi atmosferă tenebroasă. Accentul cade pe destinul femeii în societatea burgheză: o mamă îşi duce fiicele la pierzanie şi rămâne respectată în această societate lipsită de virtuţi. O prostituată ajunge doamnă în înalta societate, bucurându-se de prestigiu. O tânără fată (Nathalie Tirillon) se căsătoreşte cu un baron, în speranţa că în curând îi va moşteni averea şi-şi otrăveşte soţul, devenind apoi un model de virtute etc. Soulié, şi mai cu seamă acest roman, a captivat atenţia lui Dostoievski încă din tinereţe.

[xxxix] După moartea lui Ludovic al XIV-lea (1715), urmaşul la tron fiind minor, a fost ales ca regent ducele Philippe d'Orlèans. Această perioadă a rămas cunoscută în istorie prin libertinajul extrem al moravurilor de la curte. *Şematon* (*chematon*) – cuvânt intrat în circulaţie atunci cu sensul de pişicher, om lipsit de principii morale.

[xl] Nume propriu compus, având un sens generic de simbol, de la expresia franceză *faire la cour* – a face curte.

[xli] Fraza are un substrat ironic, întrucât în vechiul Petersburg Vasilievski ostrov şi rada Galernaia erau

cartiere locuite de mici funcţionari nevoiaşi.

[xlii]STEPANCIKOVO ŞI LOCUITORII SĂI

Publicat prima oară în *Otecestvennîie zapiski* (numerele din noiembrie-decembrie) 1859, romanul a avut un destin ingrat şi inechitabil, cu totul disproporţionat faţă de valoarea lui intrinsecă. Fără a cunoaşte datele reale care au dus la această ciudată impermeabilitate a publicului şi a criticii din vremea sa, rămâne aproape de neînţeles anonimatul perpetuat de-a lungul multor decenii. Cu atât mai mult cu cât puţinii dostoievskologi ruşi şi străini, din cei care s-au referit fugar la această operă (inclusiv primul biograf al scriitorului, Orest Miller) îi recunoşteau, ce-i drept în aprecieri generale şi cu totul sumare, calităţile, menţionând, nu fără regret, că a fost subestimată şi pusă în umbră chiar de la apariţie.

Fenomenul îşi are, desigur, explicaţia în cazul altor ţări, în măsura în care accesibilitatea şi receptibilitatea erau inerent mai reduse faţă de o operă cu specific rusesc atât de pronunţat şi, implicit, cu un profil şi o problematică oarecum strict localizată (cel puţin în ceea ce priveşte cadrul exterior în care se mişcă oamenii şi acţiunea). O singură traducere se înregistrează la sfârşitul veacului trecut – în limba germană (1890); prima versiune franceză apare abia în 1906, sub titlul *Carnet d'un inconnu* (*Stepanchikovo*), Trad. Bienstock et Torquet, Mercure, reeditată în Gallimard, 1937

(*Stepanchikovo et ses habitants*); în limbile engleză şi italiană – nicio ediţie separată; de asemenea şi în ţara noastră, romanul *Stepancikovo şi locuitorii săi* se numără printre puţinele creaţii ale scriitorului rus care până în prezent (1966) nu a văzut lumina tiparului în haina limbii româneşti.

Nereceptarea, aproape ostentativă, a romanului în Rusia avea însă cauze mai complexe. Iniţial, scriitorul intenţiona să-şi publice noul roman în *Russki vestnik*, fapt despre care îl înştiinţa pe fratele său, Mihail, în scrisoarea din 31 mai 1858: „Nu-mi amintesc dacă ţi-am mai scris că am intrat în tratative cu Katkov (*Russki vestnik*), propunându-i într-o scrisoare colaborarea mea la revistă, cu care prilej i-am promis încă pentru anul acesta un roman, cu condiţia să-mi avanseze imediat 500 de ruble în argint”. Şi în continuare: „Acum lucrez de zor pentru *Russki vestnik* (va fi un roman mare)” (*Scrisori*, I, p. 236). Procesul de elaborare a romanului a durat peste trei ani, dar cu intermitenţe, scriitorul fiind nevoit să-l întrerupă la sfârşitul anului 1858 pentru „a expedia cu viteza cailor de poştă” *Visul unchiului*. Se pare însă că ideea de a crea „un caracter nou” încolţise cu ani în urmă, în ocna siberiană, după cum reiese din scrisoarea adresată curând după eliberare prietenului său – poetul Apollon Maikov: „Am făurit acolo în minte un roman amplu şi fundamental; personajul pe care l-am imaginat şi pe care se sprijină întregul roman mi-a răpit câţiva ani pentru dezvoltarea lui” (idem, I, p. 166). În timp ce-şi scrie romanul, convins că va fi

infinit superior nuvelei *Visul unchiului*, se configurează tot mai limpede conflictul între două caractere umane opuse (Foma Fomici şi Rostanev) şi pe măsură ce tensiunea creşte, efortul creator devine tot mai anevoios, mai chinuitor: „Există aici două caractere substanţiale şi chiar noi, până acum neîntâlnite la niciun scriitor. Mă întreb: oare când am să ajung la capăt? Mă torturează cumplit, ba chiar m-a stors de puteri. Sper să-l public în august sau septembrie în *Russki vestnik*" (idem, I, p. 143). Curând însă îşi vede speranţele spulberate. După ce Nekrasov a refuzat, sub diferite pretexte, să-i publice romanul în *Sovremennik*, urmează, fără nicio explicaţie, şi refuzul lui Katkov. Şi abia un an mai târziu, Kraievski se arată mai înţelegător, acceptând să-i insereze romanul în paginile revistei *Otecestvennîie zapiski*. Impasul era greu, mai ales în izolarea de la Semipalatinsk. Dostoievski se simţea profund abătut şi chiar nedumerit de această opoziţie, despre care îl ţinea la curent fratele său Mihail, sfătuindu-l: „Pentru anul care vine, trebuie să scrii neapărat ceva de efect... În primul rând, e necesar să-i aminteşti publicului de tine cu ceva pasionant şi graţios totodată, şi asta cât mai repede cu putinţă".

Cât de mult îl preocupa romanul şi câte speranţe pusese în el, o dovedeşte scrisoarea din 9 mai 1859 – o adevărată confesiune de artist, un document de o obiectivitate perfect lucidă în aprecierea propriei sale creaţii şi totodată cheia care descifrează substanţa fundamentală a operei şi semnificaţiile ei insesizabile: „Romanul meu

are, desigur, defecte imense şi, întâi de toate, este poate mult prea diluat. Dar ceea ce rămâne neîndoielnic pentru mine, ca o axiomă, e că are în acelaşi timp şi mari calităţi, precum şi faptul că este incontestabil cea mai bună operă a mea... Începutul şi partea de la mijloc sunt şlefuite cu migală, în schimb, sfârşitul e scris în grabă, cam neglijent. *Trebuie să spun că în romanul acesta mi-am pus tot sufletul, tot sângele, întreaga mea fiinţă* (*s.n.*). Nu vreau să spun că m-am exprimat în el în întregime; ar fi absurd! Mai am multe de spus. Pe lângă aceasta, în roman nu e suficient de puternic elementul afectiv, emoţional (cu alte cuvinte, acel element pasional pe care îl găsim, de pildă, în *Un cuib de nobili*); în schimb, conţine două caractere tipice colosale *pe care le-am purtat în mine şi le-am notat* (subliniat în textul original – *n.n.*) timp de cinci ani şi care acum sunt cristalizate ireproşabil (după părerea mea) – fiind nişte caractere întru total ruseşti, până în prezent slab reprezentate în literatura rusă. Nu ştiu cum îl va aprecia Katkov, dar dacă publicul îl va primi cu răceală, mărturisesc, asta mă va duce la desperare! În opera aceasta mi-am investit cele mai bune speranţe şi, ceea ce este esenţial, speranţa de a-mi consolida prestigiul literar” (idem, I, p. 246).

Toate speranţele scriitorului s-au dovedit iluzorii. Din nou nu a fost acceptat, din nou nu a fost înţeles acest „discipol” al lui Gogol (cum le plăcea criticilor să-l numească) pentru că îndrăznea să-şi croiască drumul său propriu, pentru că se încumeta să polemizeze cu marele lui „model” chiar în această operă în care

destinele lor se mai încrucişau o dată pe acelaşi tărâm spinos al satirei. Apariţia romanului *Stepancikovo şi locuitorii săi* a trecut aproape neobservată. În jurul lui se urzise parcă un complot al tăcerii (nici măcar un singur atac!). Apariţia romanului lui Dostoievski a coincis cu momentul ascuţirii maxime a luptei duse în preajma reformei ţărăneşti din 1861, de care Dostoievski era total desprins. Niciuna din taberele beligerante nu putea să găsească un răspuns în măsură să limpezească marile frământări şi controverse ale vremii în această operă, care, după toate aparenţele, se ocupa de un caz particular, ieşit din comun, un caz morbid. Dobroliubov, urmărind în amplul său studiu *Oameni năpăstuiţi* evoluţia scriitorului de la primul său roman epistolar şi până la *Umiliţi şi obidiţi*, făcea următoarea reflecţie, al cărei sens reprobativ este destul de clar: „Să zicem, însă, că în viaţă există destul de multe anomalii. Iar d-l Dostoievski se bucura într-un fel de privilegiul zugrăvirii lor. De la Goliadkin şi până la Foma Fomici din *Satul Stepancikovo*, el a zugrăvit de-a lungul anilor numeroase fenomene bolnăvicioase şi anormale” (*Opere alese*, E.L.U., 1964, vol. II, p. 364).

Nu putea să pară decât anacronică, cu totul atemporală, o asemenea operă în care, paralel cu dramele personale ce se consumau într-un conac moşieresc, era evocat tabloul idilic al vieţii ţăranilor – „nişte copii buni şi naivi” – răsfăţaţi de generosul lor stăpân (Rostanev), trăind în armonie şi îndestulare. Niciun fel de zguduiri sociale (niciun murmur măcar) nu se produc în

acest colţ patriarhal, în timp ce statisticile înregistrează valul mereu crescând al răscoalelor ţărăneşti. Desigur, sensul profund al tiraniei, ca o calamitate umană şi socială, pe care autorul îl încifra în figura personajului central Foma Fomici Opiskin, nu putea să aibă rezonanţe imediate în conştiinţa cititorilor. În consecinţă, opera a rămas fără ecou. Filonul critic acuzator, ca atribut inalienabil al satirei, este, desigur, prezent în acest roman. În ceea ce priveşte descendenţa gogoliană directă, atât de fervent şi aproape unanim invocată, ea este discutabilă. Într-o scrisoare, Dostoievski atinge, deşi tangenţial, dar cu o preciziune a dozării irefutabile, tocmai acest aspect privind *Stepancikovo şi locuitorii săi*: „Sunt convins că în romanul meu există destul de multe părţi slabe. Dar sunt la fel de convins – chiar dacă m-ai tăia! – că el conţine şi lucruri admirabile, izvorâte din preaplinul sufletesc. Există, de asemenea, scene de un înalt comism, scene pe care le-ar fi semnat, fără ezitare, însuşi Gogol” (*Scrisori*, I, p. 251). Această permanentă tendinţă de a se confrunta cu marele său înaintaş are un substrat adânc. Evident, printr-o anumită latură a operelor sale de tinereţe, Dostoievski descinde din universul spiritual gogolian, sau, poate mai exact, din potenţialul virtuţilor tehnice ale artei lui incisive. Orice identificare mecanică, însă, orice nivelare şi subordonare filiativă nu poate decât să dăuneze (cum se şi întâmplă!) unei nuanţate şi comprehensive diferenţieri a celor două individualităţi distincte. Precizări interesante, demne de luat în seamă sub acest aspect, a făcut anticipativ, cu caracteristica-i

sagacitate şi ascuţime V. G. Bielinski, chiar dacă diagnosticarea lui în ce priveşte umorul ca fiind trăsătura predominantă a talentului dostoievskian a fost infirmată ulterior de esenţa lui fundamental tragică. Apreciind într-o perspectivă largă debutul literar al lui Dostoievski, criticul scria: „De la prima vedere se poate constata că talentul d-lui Dostoievski nu este satiric şi nici descriptiv, ci în cel mai înalt grad creator, şi că trăsătura dominantă a talentului său este umorul... Nu avem intenţia să-l comparăm cu nimeni... Vom spune doar că este un talent neobişnuit şi original, care dintr-odată, de la cea dintâi operă, s-a diferenţiat net din toată mulţimea scriitorilor noştri mai mult sau mai puţin tributari lui Gogol, sub aspectul orientării şi al temperamentului, deci şi al succeselor obţinute. În ceea ce priveşte raportul lui faţă de Gogol, nu putem, de bună seamă, califica drept imitator sau epigon un asemenea artist înzestrat cu un talent atât de viguros şi de sine stătător, dar nici nu putem ignora faptul că el datorează lui Gogol incontestabil mai mult decât Lermontov lui Puşkin. În multe aspecte particulare ale celor două romane ale d-lui Dostoievski (*Oameni sărmani* şi *Dublul*) este evidentă o puternică influenţă a lui Gogol, până şi în structura frazei; cu toate acestea, *există în talentul său atât de multă independenţă, încât această înrâurire, în prezent fără tăgadă, nu va fi, probabil, de lungă durată şi ea va dispărea împreună cu alte defecte ale lui personale* (*s.n. – T.G.*), deşi, oricum, Gogol va rămâne pentru totdeauna, ca să zicem aşa, un părinte al său întru creaţie. Continuând această

figură retorică a comparaţiei, menţionăm că ea nu conţine nici măcar cea mai mică aluzie care să insinueze vreun caracter imitativ... Oricât de mare şi bogată ar fi efervescenţa ulterioară a talentului d-lui Dostoievski, Gogol va rămâne pentru totdeauna un adevărat Columb al acelei sfere de creaţie, nemărginite şi inepuizabile, căreia trebuie să i se afilieze şi d-l Dostoievski. Deocamdată, este greu de definit cu exactitate în ce constă specificul, ca să zic aşa, fizionomia individuală a personalităţii acestui scriitor, dar faptul că le posedă este în afara oricărui dubiu. Judecând după *Oameni sărmani*, am fi înclinaţi să conchidem că elementul profund uman şi patetic, în îmbinare cu cel umoristic, constituie particularitatea definitorie a talentului său; dar, după lectura *Dublului* am constatat că o asemenea concluzie ar fi mult prea hazardată. Într-adevăr, numai cei orbi şi cei surzi moraliceşte n-ar fi în stare să vadă şi să audă în *Dublul* tonalitatea profund patetică şi un colorit profund tragic; în primul rând, însă, această tonalitate şi acest colorit s-au camuflat în *Dublul*, ca să zicem aşa, în spatele umorului, s-au mascat în el, aşa cum se întâmplă şi în *Însemnările unui nebun* de Gogol... În general vorbind, talentul d-lui Dostoievski, cu toată imensa lui dimensiune, este încă atât de tânăr, încât *nu poate deocamdată să se exteriorizeze şi să se exprime în toată plenitudinea. De altfel, e şi firesc: nu te poţi aştepta la prea multe din partea unui scriitor care se manifestă în întregime chiar de la prima sa operă*" (*s.n. – T.G.*) (*Dostoievski în critica rusă, Goslitizdat*, 1956, pp. 12—13).

Pasajul de mai sus se înscrie printre acele judecăţi de valoare, care scrutează cu o extraordinară clarviziune perspectiva evoluţiei unui talent. La un examen mai minuţios, se poate constata fără greş că romanul *Stepancikovo şi locuitorii săi* este o operă polemică, profund tendenţioasă, care, sub aparenţa unui umor inofensiv, angajează în discuţie problemele la ordinea zilei privind nu atât situaţia socială a individului, raportul om-societate, cât mai ales condiţia lui etică în realitatea concretă, într-o realitate, ce-i drept, circumscrisă la un cadril exterior limitat – poate mult prea limitat faţă de obiectivele propuse – de unde o anume disproporţie dintre conţinut şi formă, aceasta din urmă fiind un fel de îngrădire „procustiană”, defavorabilă operei în ansamblu. Cu toate acestea, circulă aici numeroase filoane subterane, legate de literatura vremii şi din etapa imediat anterioară, de orientări şi tendinţe noi în critica literară şi în creaţia scriitorilor contemporani. Nu acesta, însă, pare a fi motivul pentru care noua producţie a fostului deţinut politic a fost primită cu răceală, dacă nu cu ostilitate. Şi nicio eventuală rezervă sau suspiciune faţă de un scriitor încă suspectat de cenzură şi autorităţi. Cauzele sunt mai adânci şi ele derivă din însăşi structura romanului, ţesut din aluzii vagi şi parodieri specific dostoievskiene, în care totul este doar sugerat, iar tezele propuse, ca şi personajele, devin de cele mai multe ori propriile lor antiteze (exemplul cel mai edificator îl constituie însuşi personajul central – sadicul tiran Foma Fomici Opiskin). Lui Dostoievski i se

reproşa atenuarea determinismului social, considerat aproape inexistent în *Stepancikovo şi locuitorii săi*, în măsura în care acţiunile şi manifestările celor două personaje opuse (Rostanev şi Foma Fomici), din care se constituie conflictul, nu au o făţişă motivare obiectivă. Unii cercetători ocolesc conţinutul problematic al romanului, ca şi structura lui compoziţională cu largă deschidere spre capodoperele de maturitate, fiind preocupaţi îndeosebi de tehnica parodiei (cf. I. Tînianov, *Dostoievski şi Gogol. Cu privire la teoria parodiei*, ed. *Opoiaz*, 1921). Or, înţelegerea adecvată a romanului, a cărui fabulaţie se sprijină pe această tehnică, implică examinarea tuturor componentelor, privind substanţa însăşi a operei. O componentă esenţială, şi totodată obiectivul principal al romanului – care îi asigură durabilitatea şi rezonanţa universală, unică în felul ei – este *psihologia imposturii şi a despotismului* cu toate consecinţele lor nocive, antisociale şi antiumane.

Reducând subiectul şi intriga la elementele lor exterioare, obţinem o „naraţiune” care „...se compune dintr-o întreagă serie de portrete umoristice, schiţate cu o asemenea dezinvoltură, încât mica localitate *Stepancikovo* ne apare ca o casă de nebuni ai cărei pacienţi sunt studiaţi prin prisma unei psihologii infailibile şi minuţioase, capabile de a le lua în derâdere şi a le deplânge în acelaşi timp (cf. *Dictionnaire des œuvres*, Laffont-Bomipiani, Paris, 1962, t. IV, p. 476). Şi tot aici, în succinta prezentare, citim: „Toate personajele care figurează aici sunt anormale, iar autorul scoate în relief, cu vervă şi subtilitate,

aspectele ridicole ale acestei anomalii, fără a neglija să releve din când în când acel fond de bunătate pe care el îl depistează în toţi oamenii” (ibidem).

Într-adevăr, dacă privim lucrurile în secţiune orizontală, ne apare cu totul inadecvată şi logic inexplicabilă situaţia ce se creează la conacul generosului moşier, colonelul în retragere Rostanev. Un intrus, Foma Fomici Opiskin, tolerat din milă, ca fost măscărici al defunctului proprietar al moşiei, se transformă după moartea acestuia într-un „călău”, care tiranizează cu un sadism feroce pe cei din jur, erijându-se în *binefăcătorul* tuturor, inclusiv al adevăratului său binefăcător, Rostanev, omul blând şi total lipsit de voinţă, care îi oferise ospitalitate. O galerie întreagă de oameni cu „inima slabă” se lasă dominaţi de acest veleitar cu orgoliul hipertrofiat (se crede poet, scriitor nerecunoscut, erudit, simulând că lucrează la un tratat pe o temă vagă, care îi va consacra numele şi va răsturna datele ştiinţei contemporane). Această subordonare, această capitulare faţă de voinţa despotică a unui impostor, a unei nulităţi, ia proporţii fantasmagorice, de neînchipuit, fapt pentru care romanul, cu toată fauna lui atât de bizară, nu a fost înţeles la vremea lui, iar Foma Opiskin socotit ca un tip şarjat: „...un om total lipsit de simţ practic, care urmăreşte în mod dezinteresat ceea ce îi este cu totul inutil... iar această tendinţă gratuită, neprofitabilă, ajunge la Foma o pură aberaţie, frizând ridicolul, dacă de pe urma ei n-ar fi suferit alţi oameni” (N. K. Mihailovski, *Opere complete*, vol. V, pp. 20-23). Într-adevăr,

acela care toată viaţa a fost umil, făcând pe bufonul, ajunge spaima locuitorilor de la Stepancikovo, devine „călău” prin circumstanţe. Pentru a se convinge de puterea sa nelimitată, îi torturează pe ceilalţi, aşadar, puterea lui nu e decât *rezultatul slăbiciunii altora*.

Ideea gravă, de esenţă tragică, îmbrăcând în *Stepancikovo* forma umoristică, vecină cu şarja, va fi pusă la baza romanelor *Demonii* şi *Fraţii Karamazov*, ca teză fundamentală: „Există în om o tendinţă ancestrală, o necesitate de a avea un stăpân, iar dacă nu-l are, şi-l va căuta negreşit” – formulă ce justifică indirect rolul dominator, de stăpân al celorlalţi, pe care şi-l arogă tenebrosul impostor şi terorist Piotr Verhovenski (*Demonii*). Aceeaşi pecetluire predestinată şi în monologul „Marelui Inchizitor” (din *Fraţii Karamazov*): „Nu există în om o tortură mai cumplită decât aceea de a căuta pe cineva căruia să-i încredinţeze darul libertăţii cu care se naşte această nefericită fiinţă...”

Este limpede că pe Dostoievski nu-l preocupau în acest roman fenomenele la ordinea zilei, generate de sistemul iobăgist agonizant. Atenţia lui e captată aici de natura umană ca atare, pe care o consideră dintr-un punct de vedere sceptic, prin prisma a ceea ce numeşte el „filozofia mediului”, descoperind, în opoziţie cu principiile „şcolii naturale”, latura ei bestială ca un „impuls ancestral” imuabil. Prin nişte fire intime, abia sezisabile, Foma Opiskin se trage din fenomenul goliadkinismului (ambiţiile nesatisfăcute ale lui Goliadkin se materializează în odiosul său „dublu” care conţine în germene

complexitatea morbidă a „omului din subterană”, acel „spirit subteran”, al individului înveninat, care calcă în picioare tot ce este sfânt pentru om, sentimentele „cele mai nobile şi mai înalte”, arogându-şi dreptul de a fi „călăul” altora şi încercând o voluptate sadică în a pricinui nefericirea şi prăbuşirea morală a celor din jur. De aici nu putem deduce că figura lui Foma Opiskin nu e decât un simplu *rudiment* din care se vor diversifica atâtea personaje dostoievskiene cu „psihologia subterană”, aşa cum sugerează H. Troyat, calificându-l drept „profitor cinic şi neruşinat, simplu impostor al liberei cugetări, un demon făţarnic, prefigurând pe demonii din marea epocă” de efervescenţă a geniului dostoievskian (monografia cit., p. 278). Foma Fomici se profilează, de fapt, ca o personalitate pe deplin întregită, o figură de sine stătătoare, colosală prin monstruozitatea ei, care nu numai că-l egalează pe Iuduşka Golovliov – sinteză a ipocriziei şi a bigotismului – dar, în multe privinţe, depăşeşte egoismul primitiv şi fantasmagoriile personajului şcedrinian. El se refuză oricăror clasificări limitative, oricăror clişee, deşi îndeobşte i se atribuie calificativul de „Tartuffe rus”. Faţă de prototipul său molieresc (cu ingerinţa unor trăsături de stare socială care alimentează parvenitismul domnului Jourdain din *Burghezul gentilom*), Foma Opiskin este învestit cu atribute noi şi mai complexe ale ipocriziei, inexistente în caracterul liniar al fostului ocnaş, travestit în haina moralizatoare de ,,sfânt” din piesa lui Molière. Cinicul şi egoistul ipocrit pe care l-a creat Dostoievski în figura lui Foma nu se

mulţumeşte să-şi etaleze falsele virtuţi cu un aer de superioritate nimicitoare, dispreţuind pe toţi cei de la conac, inclusiv slugile şi ţăranii. El acţionează de multe ori împotriva propriilor sale interese, sadismul său neavând un substrat propriu-zis utilitar („este, în felul lui, un poet", îl caracterizează calculatul Mizincikov). Refuză cu indignare o considerabilă sumă de bani pe care Rostanev i-o oferă, împreună cu o moşioară, spre a-l înlătura din Stepancikovo. Pentru Foma, însă, mai important este să rămână în postura de „apostol" şi „propovăduitor", să-şi asigure un câmp de desfăşurare pentru a-şi putea exercita nestingherit despotismul. Căci celebra formulă cu care „cronicarul" oraşului Mordasov din *Visul unchiului* o stigmatizează pe „măreaţa" intrigantă Maria Alexandrovna Moskaleva: „*Tirania este o deprindere care se transformă într-o necesitate*" i se poate aplica lui Opiskin parafrazată în termeni inversaţi: „*Tirania este pentru el o necesitate, care se transformă în deprindere*". Şi mai concludentă pentru esenţa acestui personaj ar fi formula aforistică pe care Dostoievski o strecoară în romanul său *Jucătorul*, definindu-şi unghiul de vedere sceptic asupra naturii umane, în bună măsură inoculat de trista experienţă a ocnei: „În fiecare om zace un călău... Omul este un despot din fire, de aceea se complace în a chinui pe alţii."

În legătură cu *Stepancikovo*, Dostoievski anunţa într-o scrisoare că intenţionează să scrie un roman cu „*idee*". Şi chiar dacă aceasta ar fi ideea fundamentală pe care o promovează, coordonatele operei – inclusiv personajul central

şi problematica ei – sunt considerabil lărgite (aşa cum se întâmplă cu toate marile sale romane), dat fiind structura ei polifonică. Se poate spune că este primul roman polifonic în literatura lui Dostoievski, atât de vădită fiind multitudinea „vocilor" ce se interferează şi se învălmăşesc, aproape haotic, pe plan exterior şi interior, îmbogăţind forul lăuntric al personajelor-cheie. Aceasta se referă îndeosebi la Foma Opiskin şi la opusul său, Egor Ilici Rostanev. Despre cel dintâi s-a afirmat că ar fi un *dublu* (o personalitate dedublată): „Contradicţia dintre orgoliu şi autoumilire în caracterul lui Opiskin se desăvârşeşte, cristalizându-se într-o contradicţie mai profundă a sadismului îmbinat cu suferinţa. Călău şi martir în acelaşi timp – iată noul tip al dublului pe care ni-l oferă Dostoievski..." (V. F. Pereverzev, *Creaţia lui Dostoievski, Gosizdat*, Moscova, 1922, p. 77).

De fapt, în roman se sugerează, punctat în diferite momente, că în înclinaţiile tiranice ale acestui personaj se cuvine a fi desluşit un raport de cauzalitate obiectivă, ele fiind produsul legitim al unei compensaţii pentru suferinţele şi înjosirile îndurate. Fostul bufon (frate bun cu Polzunkov), angajat în calitate de lector-guvernor pe lângă un moşier capricios şi voluntar (generalul Krahotkin) şi expus umilinţelor la cheremul acestuia, se transformă, la rândul său, în stăpânul tiranic al întregului conac, atunci când capătă „puterea" nelimitată, obligându-i pe toţi, începând cu bătrâna generăleasă, „să facă pe bufonii" şi să se prosterneze în faţa voinţei lui, să-i îndeplinească până şi cele mai absurde capricii.

Cu toate acestea, unii cercetători, în speţă Orest Miller, sunt înclinaţi a crede că „metamorfoza” s-a produs în sens pozitiv, şi că acest personaj dostoievskian s-a transformat cu adevărat într-un „om mare” (aşa cum pretinde), neînţeles în măreţia lui de cei din jur, deci victimă a ingratitudinii şi mediocrităţii (cf. *Scriitori ruşi după Gogol*, vol. I, ed. a 6-a, 1913, p. 130).

De fapt, Opiskin nu încetase a fi un bufon, de data aceasta însă sinistru şi diabolic. Există, aşadar, o anume duplicitate în comportarea şi în caracterul său, care pare a îndreptăţi teza lui Pereverzev, dacă ciudata, paradoxala îmbinare dintre *tiranie* şi *umilinţă* n-ar fi în cazul de faţă un apanaj sau, mai bine zis, o tactică abilă a *ipocriziei*. Şi chiar dacă ne aflăm în domeniul unor resorturi subconştiente, al unor impulsuri primitive, instinctuale, raportul de la cauză la efect rămâne acelaşi: Foma Fomici Opiskin *se lasă umilit*, ba chiar provoacă şi se complace în această ipostază numai şi numai *pentru a putea umili*. Motivul *autoumilinţei*, al autoflagelării cu reversul lui – *umilirea altora*, străbate de la un capăt la celălalt această operă. Toţi sunt victimele lui Foma, toţi se umilesc şi sunt umiliţi: ţăranii iobagi, bătrânul servitor Gavrila (câinele credincios al stăpânilor şi totuşi singurul om cu demnitate, care îl înfruntă pe Foma Opiskin), nefericita guvernantă Nastenka, tânărul iobag Falalei, întreaga mulţime pestriţă de rubedenii sărace şi de oaspeţi, măscăriciul de nevoie Ejevikin, bătrâna şi capricioasa generăleasă, mama lui Rostanev, şi, în primul rând, acest

„candid rus” incurabil, gata să-şi sacrifice propria „fericire” pentru a fi pe placul tiranului intrus. Un spectacol al degradării umane, ilustrând parcă acea dependenţă inevitabilă de subordonare – morală, socială, biologică – acţionând infailibil în relaţiile dintre oameni, relaţii constituite pe temelii inechitabile. Cu toată gravitatea se pune problema fericirii individuale în condiţiile unei armonii colective, una din problemele esenţiale pe care le-a abordat Dostoievski. Rezolvarea ei formală, convenţională, datorată „generozităţii” lui Foma Fomici, aruncă o umbră de tristeţe, cu tot finalul senin şi entuziast, triumfător, în ultimă analiză, al romanului. Gravitatea motivului fundamental este atenuată de situaţii groteşti, de tonul „preţios” şi melodramatic al protagonistului, de abundenţa echivocurilor, a imprecaţiilor, a scenelor hilare, din care nu lipseşte un substrat tragicomic, amintind, poate mai puţin decât în *Visul unchiului*, ecoul *farselor carnavaleşti*, reminiscenţele *genului burlesc*. Tragicomică este însăşi figura „măreţului”' şi făţarnicului *intrigant* Foma Fomici Opiskin, rivalizând sub acest aspect al intrigii insidioase, defăimătoare, abil ţesute, cu shakespeareanul Iago. Căci în acel veac modern al „automatizării” capitaliste, când procesul înstrăinării şi alienării omului devine o maladie istoriceşte determinată, „spiritul subteran” pune în mişcare monstruoasa psihologie a lui Foma Opiskin, care va atinge apogeul totalei decrepitudini în *fenomenul Smerdiakov*, afundat în mocirla urii ancestrale şi a criminalităţii abominabile. Toate acţiunile acestui bizar personaj dostoievskian, întreaga lui

comportare: tirania deşănţată, alături de predica smereniei, povăţuirea în stil didactico-moralizator a ţăranilor (Foma îi sileşte să înveţe limba franceză, să-şi radă bărbile şi mustăţile, le împuie capul cu noţiuni foarte elementare şi aproximative de astronomie, de economie politică, vorbindu-le, fără a se face înţeles, despre diviziunea muncii, despre forţele de producţie, ba chiar le dă sfaturi „în diferite treburi gospodăreşti, deşi nu ştia să deosebească grâul de ovăz") – toate acestea n-ar fi decât elemente ale unui comism de suprafaţă, facil, dacă n-ar circula ideea subterană a fericirii. Căci veleitatea cea mai mare a nesăţiosului Opiskin este aceea de a hotărî *fericirea* sau *nefericirea* oamenilor. Intriga pe care o urzeşte împotriva lui Rostanev şi a Nastiei, legaţi prin sentimentul unei sincere afecţiuni, se va întoarce împotriva lui însuşi. Scenele *mari, puternice*, specific dostoievskiene, construite după principiul *conclavului*, excelează printr-un dinamism haotic, printr-o febrilitate anxioasă care domină într-un *crescendo* gradat până la *Epilog* întreaga această pestriţă adunare (capitolele: *La ceai, Catastrofa, Onomastica lui Iliuşa, Izgonirea, Foma Fomici făureşte fericirea tuturor*). Cea mai puternică prin dramatismul ei este scena izgonirii lui Foma. Cu violenţa şi brutalitatea, proprii în anumite momente de maximă încordare numai oamenilor timizi, Rostanev îl aruncă pe „venerabilul", „adoratul" său proteguitor peste cele şapte pietre de treaptă, în curtea conacului. S-ar părea că, după o asemenea scenă, totul este ireparabil, împreună cu mistificatorul Foma, trebuie să se prăbuşească

şi mitul lui. Coarda fusese prea mult întinsă. Jignirea, defăimarea sărmanei Nastenka, „cea mai destrăbălată făptură” cum o numeşte Foma (de fapt, întruchipare a purităţii), a avut un efect cu totul neaşteptat asupra timidului Rostanev. Intervine imprevizibilul. Planul urzit diabolic de a-l căsători cu isterica, dar bogata Tatiana Ivanovna a căzut. Dar nu a căzut definitiv, deşi defăimătorul a fost demistificat. Dimpotrivă, mistificarea reîncepe. Întors din drum pe o ploaie torenţială, Foma va fi din nou cocoţat pe piedestalul său de „binefăcător”, printr-o manevră iscusită hotărând, tocmai el, fericirea celor doi îndrăgostiţi, a căror unire „o binecuvântează”. Din nou, valorile sunt răsturnate. Exact în stilul clasicelor *moralités* medievale sau la modul *sacramentaliilor* barocului, totul reintră în ordinea „normală” a lucrurilor. Fascinaţia pe care o exercită acest monstruos delator va fi restabilită, dar cu inerentele breşe.

De cele mai multe ori, comentatorii au ocolit acest exemplar uman, a cărui unicitate în literatura universală este incontestabilă. Mai abominabil decât Tartuffe, decât Iago sau Iuduşka Golovliov, ca orice fenomen morbid, deformat, el ridică probleme dificile, implicând elucidarea comportării inexplicabile până la absurd a celor din jur. Este interesant în această privinţă punctul de vedere al unui cercetător, medic de profesie, I. D. Slucevski, care la sfârşitul veacului trecut dedicase un studiu acestui fenomen considerându-l sub aspectul sugestiei, al autosugestiei şi hipnozei. Supunând

unei analize minuţioase manifestările şi mişcările sufleteşti ale personajelor din *Stepancikovo*, el ajunge la concluzia că toţi se aflau într-o stare de catalepsie (literar vorbind, erau „vrăjiţi”, fascinaţi). Slucevski emite o judecată de valoare demnă de reţinut. După părerea lui, marele scriitor şi-a cucerit pe bună dreptate „o poziţie înaltă în literatură, atât în patria sa cât şi dincolo de graniţele ei datorită faptului că a detectat datele esenţiale pentru caracterizarea fenomenelor sugestiei... şi, cu mult înainte de constituirea şcolii ştiinţifice existente azi în acest domeniu, a surprins şi a înfăţişat asemenea procese, care, fiind fapte de factură psihologică, ţin de domeniul inconştientului şi nu pot fi explicate exclusiv prin motivarea acţiunilor”. Referindu-se apoi la opere precum: *Gazda, Stepancikovo, Idiotul, Crimă şi pedeapsă, Fraţii Karamazov*, psihiatrul rus conchide: „El ne-a făcut să cunoaştem o asemenea putere de dominare a omului asupra altui om, cum celor lipsiţi de spiritul de observaţie şi de pătrundere cu care a fost înzestrat Dostoievski ar fi putut să le pară până în prezent cu totul imposibilă şi nefirească, deoarece abia acum experienţele în domeniul sugestiei şi al hipnozei dovedesc ştiinţific exactitatea fenomenelor descrise” (cf. *Culegerea de studii istorico-literare despre Dostoievski* alcătuită de V. Pokrovski, partea a II-a, Moscova, 1912, pp. 19, 30).

Numeroşi cercetători au căutat să detecteze prototipul personajului Foma Opiskin. I. Tînianov, de pildă, îl identifică cu Gogol, afirmând că pentru crearea acestei figuri, Dostoievski nu a

avut ca punct de plecare numai *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii*, ci chiar „personalitatea lui Gogol... cu toate detaliile mărunte” ale vieţii şi comportării sale (I. Tînianov, op. cit., pp. 27-28). Un asemenea punct de vedere nu poate fi însă împărtăşit fără anumite corective. L. P. Grossman, invocând argumentul, pe deplin întemeiat, al admiraţiei lui Dostoievski faţă de artistul Gogol, adoptă în schimb versiunea evident eronată a cercetătorului francez A. Lewinsohn, care întrevede în Opiskin „o caricatură monstruoasă” a lui V. G. Bielinski (versiune care continuă să circule în numeroase studii ale unor comentatori francezi). „Autorul nu-şi sprijină afirmaţia pe niciun fel de argumente, scrie Leonid Grossman, dar trebuie să recunoaştem că, în pofida caracterului ei paradoxal, această asociere ar putea fi destul de temeinic fundamentată” (F. M. Dostoievski, *Stepancikovo şi locuitorii săi*, Moscova, 1935, Comentarii, p. 221).

Este în afara oricărui dubiu că o bună parte din peroraţiile lui Foma Fomici parafrazează diferitele teze expuse de Gogol în *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii*, din *Testamentul* cu care se deschid aceste pagini, precum şi din câteva articole ca *Moşierul rus*, *Subiecte pentru un poet liric* şi *Despre teatru* (a se vedea mai detailat notele respective din aparatul critic de la finele prezentului volum). Însuşi Kraievski, editorul revistei în care a fost publicat romanul, mărturisea că „unele pasaje sunt admirabile. Foma îi place imens. El îi aminteşte de N. V. Gogol în perioada tristă a vieţii sale” (apud L. P.

Grossman, *Viaţa şi operele lui Dostoievski*, Academia, 1935, p. 96). Argumentul cel mai concludent îl găsim în ciorna notiţelor-manuscripte ale lui Dostoievski, de la începutul deceniului al 8-lea, unde scriitorul sugera legătura directă a lui Gogol (din ultima etapă a prăbuşirii sale morale, când, pradă misticismului, şi-a arogat rolul de propovăduitor, renegându-şi în mod public capodopere ca *Revizorul* şi *Suflete moarte*), cu psihologia „spiritului subteran", atât de caracteristică lui Opiskin. Aluziile foarte transparente în romanul *Stepancikovo* culminează cu exclamaţia patetică a lui Foma: *„O, să nu-mi înălţaţi monumente!... n-am nevoie de monumente! În inimile voastre să-mi făuriţi un monument...*" Este o parodie a celebrului pasaj din *Pagini alese...*: „Cu limbă de moarte rog să nu mi se ridice monumente... Iar cei apropiaţi, care m-au preţuit cu adevărat, îmi vor înălţa un altfel de monument – un monument în inimile lor..." (N. V. Gogol. *Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1952, vol. VIII, p. 219). Este limpede că atacul lui Dostoievski se îndreaptă împotriva unui Gogol din perioada crepusculară a vieţii sale, şi nu împotriva marelui artist Gogol, rechizitoriul fiind rostit de pe poziţiile şi în spiritul cunoscutelor acuzaţii formulate de Bielinski în a sa *Scrisoare* către Gogol. De altfel, şi limbajul „simpaticului" Bahceev, adversar al lui Foma Opiskin, este presărat cu expresii foarte „gogoliene".

Polifonismul acestui roman „de tranziţie", cu incalculabile anticipaţii şi prefigurări în literatura marilor sinteze dostoievskiene, nu trebuie ignorat

şi nici subestimat. Nu se poate vorbi de o „involuţie” a talentului lui Dostoievski, care, după credinţa unora, ar fi început după *Oameni sărmani* şi până la perioada postsiberiană, ci de acele infinite valenţe proteice ale geniului său, manifeste şi în *Gazda*, şi în *Domnul Proharcin*, şi în *Nopţi albe* şi în *Netoşka Nezvanova*, dar mai ales în *Dublul* şi în *Stepancikovo şi locuitorii săi*. De altfel, niciuna din operele lui Dostoievski până la sfârşitul vieţii sale nu a trecut fără a stârni polemici şi discuţii violente – dovadă că n-au fost receptate de contemporani în adevărata lor semnificaţie, ceea ce a dus la interpretările cele mai controversate, uneori chiar arbitrare, prin prisma diverselor orientări ale vremii. Cu atât mai ingrat a fost destinul operelor care au precedat zguduitoarele *Amintiri din Casa morţilor*, pe care Turgheniev le-a asemuit cu „lugubrele cercuri ale infernului dantesc”. Şi aşa precum Dante, prin a sa *Divina Comedie*, sau Miguel Cervantes, prin eternul *Don Quijote*, şi-au condamnat ei înşişi tot restul operei lor, la fel şi genialul creator al romanelor *Crimă şi pedeapsă*, *Idiotul* şi *Fraţii Karamazov* şi-a condamnat indirect la o existenţă obscură numeroase opere, care nu atingeau imensele altitudini ale maturităţii artistice împlinite.

Relativitatea este evidentă şi ea se aplică, *mutatis mutandis*, tuturor scrierilor lui Dostoievski care nu pot rivaliza cu romanele sale de mare rezonanţă mondială, sugerându-ne, pentru a folosi o expresie metaforică, adevărul după care „Gulliver este uriaş în ţara piticilor şi pitic în ţara uriaşilor”. Ideile şi sentimentele pe care aceste

opere le conţin în subtext, de multe ori într-un stadiu larvar, vor fi mereu revitalizate şi fecundate în etapa creaţiei lui fundamentale. Tocmai de aceea, ele solicită o sondare cât mai profundă, ca treaptă necesară pentru înţelegerea adecvată a întregii moşteniri dostoievskiene, atât de polimorfe şi polivalente în semnificaţiile ei.

xliii Numele şi prenumele personajului central (inclusiv cel patronimic) nu sunt lipsite de tâlc, implicând un semantism în care se poate descifra intenţia satirică a autorului de a reda esenţa unui individ sceptic şi negativist din vanitate, a unui megaloman care nu recunoaşte opinia nimănui, contestă orice adevăr şi pune la îndoială bunăvoinţa celor din jur (Foma Fomici – în accepţia de „Foma necredinciosul“). Numele de familie *Opiskin* derivă de la substantivul *opiska* – greşeală făcută din fuga condeiului, greşeală de tipar; în sens figurat: „stârpitură“ sau „nulitate“.

xliv Este vorba de o persoană reală, Ivan Iakovlevici Koreişa (1780-1861), care şi-a câştigat faima de prezicător-clarvăzător nu numai la Moscova, dar şi în cele mai îndepărtate colţuri ale Rusiei, fiind socotit „omul lui Dumnezeu“, „blajinul“, de fapt – „un sărac cu duhul“.

xlv Doamnă din înalta societate (fr.).

xlvi Aluzie răutăcioasă la afluxul unor producţii minore, cu teme pseudoistorice, care se confecţionau de diferiţi literaţi obscuri, lipsiţi de talent, de teapa pretinsului scriitor Foma Fomici Opiskin. Cu privire la romanul *Hatmanul Vijelie*, de pildă, Belinski scria: „Cartea aceasta face parte dintr-o anumită categorie de opere, a căror idee se zămislea într-un mediu de bâlci“ (*Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., 1953, I, p. 319). Baronul Brambeus – pseudonimul lui O. I. Senkovski (1800-1858), critic literar şi autor de opere beletristice, editorul revistei *Jurnal dlea citenia* (*Revista pentru lectură*).

xlvii Aceste cuvinte pe care le rosteşte Rostanev, relevând delicateţea şi susceptibilitatea lui excesivă, sunt reproduse aproape textual dintr-o scrisoare a lui Dostoievski către

redactorul revistei *Otecestvennîe zapiski*, A. Kraievski – un om calculat, care nu se purta cu prea multe menajamente faţă de scriitorii cărora le acorda avansuri (*Scrisori*, I, p. 157). Reproducerea lor sugerează o anumită înrudire spirituală între autor şi eroul său.

xlviii Aluzie la ordinul ţarului Nicolae I prin care se interzicea portul favoriţilor, ca fiind o modă importată din Franţa, vădind lipsă de patriotism şi ploconire în faţa Apusului. Încă din 1846, Dostoievski intenţiona să abordeze această temă într-o nuvelă rămasă în proiect, cu titlul *Favoriţii raşi*.

xlix Este vorba de unul dintre pamfletele lui Puşkin, scrise sub formă de parabole, în care poetul înfiera servilismul şi falsul patriotism, cu efecte dezastruoase asupra educaţiei (*Cum îşi povăţuia un tată odrasla* – A.S. Puşkin, *Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., vol. VII).

l Felul în care Foma Opiskin vorbea cu ţăranii parodiază un pasaj din *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii* de Gogol, în care scriitorul, situându-se în ultimii ani ai vieţii pe poziţii conservatoare, de apărare a formelor patriarhale-iobăgiste ale vieţii, îi îndemna pe moşieri să vorbească cu ţăranii în felul următor: „Ei, tu, rât nespălat ce eşti! Te-ai afundat în murdărie de nu ţi se mai văd nici ochii etc., etc. (N.V. Gogol, *Opere complete*, vol. VIII, p. 323). În celebra *Scrisoare către Gogol*, Belinski, acuzându-l pe marele satiric pentru trădarea artei sale, scria cu indignare: „Şi apoi expresia «Rât nespălat ce eşti!» de la care Nozdriov sau Sobakevici aţi auzit-o, ca s-o transmiteţi mai departe ca pe o mare descoperire în favoarea şi spre îndrumarea mujicilor, care şi aşa nu se spală, pentru că, dând crezare boierilor, nu se socotesc oameni!“ (*Opere filozofice alese*, Ed. Cartea Rusă, 1957, vol. II, p. 500).

li Dar răspunde odată (fr.).

lii Dar bine, fiule (fr.).

liii Numele lacheului lui Rostanev, în jurul căruia se iscă mereu discuţii, provine din alăturarea a două cuvinte: *vid* – specie, varietate şi *pleasati* – a juca, a dănţui (aici, în sens de a se maimuţări). În româneşte corespunde cu „specie de saltimbanc“.

[liv] Porc (scris fonetic). Corect: *cochon* (fr.).

[lv] Numele personajului episodic derivă din substantivul *korova* – vacă, la forma diminutivă – văcuţă.

[lvi] Numele de *Obnoskin* derivă de la substantivul *obnoska* – vechitură, haină uzată.

[lvii] Ospiciu de nebuni (după denumirea celebrei instituţii din Londra); în sens figurat: zăpăceală, haos, balamuc.

[lviii] Cuvânt franţuzesc scris fonetic. Corect este *voltigeur* – dansator pe sârmă sau în accepţiunea dată aici: vântură-lume.

[lix] Este vorba de nuvela satirică (titlul original: *Tiufeak*) a lui A.F. Pisemski (1821-1881), al cărei personaj principal este un om lipsit de voinţă, molâu şi neîndemânatic, care se lasă dominat de toţi şi este luat în derâdere.

[lx] După titlul romanului-cronică de familie de D.N. Beghicev (1785-1855): *Familia Holmski. Unele trăsături ale moravurilor şi felul de trai în sânul familiei şi de unul singur, la nobilii ruşi*. Deşi operă de mică însemnătate, a avut o largă rezonanţă în Rusia secolului al XIX-lea, fiind reeditată de mai multe ori.

[lxi] *Povestea cu Taurul cel alb*, basm popular rus, are aici semnificaţia povestirii monotone, fără sfârşit, *Mujicul din Komarinsk* (localitate presupusă a fi patria cunoscutului cântec şi dans popular *komarinskaia*).

[lxii] Dă-mi batista (fr.).

[lxiii] Ca la copii (fr.).

[lxiv] I.P. Borozdna, poet minor, de mâna a patra, aproape necunoscut. Alăturarea lui la numele lui Puşkin şi Lermontov are un vădit substrat ironic, relevând ignoranţa personajului.

[lxv] Parafrazarea expresiei aparţinând literatului-publicist N. Polevoi, care, după suspendarea revistei *Moskovski telegraf*, a aderat la tabăra de extremă dreaptă a slavofilismului „oficial“. Expresia a fost extrasă din prefaţa romanului său *Jurământ pe mormântul Domnului*, în care face apologia puterii autocrate şi se referă la ţar: „El cunoaşte Rusia, şi Rusia îl cunoaşte“.

lxvi Nikolai Mihailovici Karamzin (1766-1826), iniţiator şi reprezentant de seamă al sentimentalismului în literatura rusă, opera model a noului curent fiind *Sărmana Liza* (1792); autor al câtorva nuvele istorice, dintre care *Starostiţa Marfa şi Natalia, fiică de boier*, al epopeii eroice *Frol Silin* şi al *Însemnărilor unui călător rus*. Latura cea mai importantă a activităţii lui Karamzin o reprezintă cea de istoric şi de reformator al limbii ruse. A scris primul tratat de *Istorie a Statului Rossian* în 11 volume, la care s-a referit adeseori în prelegerile şi în lucrările sale M. Kogălniceanu, preţuind în mod deosebit aportul istoricului rus.

lxvii Pseudonimul scriitorului N.V. Kukolnik, cu care îşi semna articolele de gazetă, scrise de preferinţă sub formă epistolară. *Perepiscik* – în româneşte: copist.

lxviii În text, scris fonetic. Corect în limba franceză: *Parlez-vous français? Oui, monsieur, je le parle un peu* – Vorbiţi franţuzeşte? Da, domnule, puţin.

lxix Saverio Mercadante (1797-1870), compozitor italian. Se poate presupune că personajul dostoievskian, după intenţia autorului, confunda acest nume cu numele filozofului şi savantului italian din sec. al XV-lea Pico della Mirandola, reprezentant al Renaşterii şi adversar al dogmelor catolicismului, despre care se spunea că „ştie tot şi încă ceva pe deasupra“ (formula apare parafrazată în peroraţia lui Opiskin).

lxx Gretna-Green – sat din Scoţia, în care a fost introdus pentru prima oară sistemul de oficiere a căsătoriilor fără respectarea condiţiilor prealabile, obligatorii, de domiciliu şi publicitate.

lxxi Este vorba de ofiţerul de husari A. P. Burţov, renumit prin viaţa boemă şi chefuri interminabile, pe care poetul Denis Davîdov (1784-1839), organizator al acţiunilor de partizanat în războiul antinapoleonian din 1912, l-a imortalizat în mesajul *Către Burţov* şi în poezia *Invitaţia la un punci*. Numele personajului Mizincikov provine de la cuvântul rusesc *mizin* – mezinul, cel mai mic.

lxxii Noaptea e un bun sfătuitor (fr.).

lxxiii De la *tiulpan* – lalea (rus.).

[lxxiv] De la *taneţ* – dans (rus.).

[lxxv] *Fevronia* – nume feminin cu semnificaţie generică în folclorul rus, întruchipând virtutea în dragoste.

[lxxvi] În text scris fonetic. Corect în limba franceză: *Comment vous portez-vous*? – *Cum o mai duceţi*?

[lxxvii] Paul de Kock (1794-1871), scriitor francez, autor al unor romane de mare succes în epocă, având ca tematică viaţa şi moravurile micii burghezii pariziene şi provinciale.

[lxxviii] Versuri din poezia semnată de *Kuzma Prutkov* (pseudonim colectiv al unui grup de scriitori umorişti format din A.K. Tolstoi şi fraţii V.M. şi A.M. Jemciujnikov), cu titlul *Asediul cetăţii Pamba*, publicată în *Sovremennik* din martie 1854. Prima parte a poeziei este citată de către Dostoievski inexact, probabil din memorie.

[lxxix] Elogiul entuziast al revistei *Otecestvennîe zapiski* pe care îl face Rostanev conţine o bună doză de ironie, având un incontestabil substrat polemic. Dostoievski ia peste picior revista (în care, de altfel, a fost nevoit să publice chiar acest roman al său, fiind refuzat de *Sovremennik* şi de *Russki vestnik*), implicit şi pe editorul ei, A.A. Kraievski, care îi imprimase în deceniile 6 şi 7 un profil hibrid, eclectic. Comparaţia cu revista *Sovremennik* este vădit în favoarea acesteia din urmă. Cu o lună înainte de apariţia romanului (la 20 octombrie 1859), scriitorul sesiza stăruitor pe fratele său Mihail: „Îţi aminteşti, desigur, de opiniile colonelului Rostanev despre literatură, despre reviste, despre excesul de erudiţie ce caracterizează *Otecestvennîe zapiski* ş.a.m.d. Ca o condiţie *sine qua non* nu accept ca Kraievski să scoată măcar un singur rând din această discuţie. Consider că părerea colonelului Rostanev nu este de natură să-l înjosească şi nici să-l jignească pe Kraievski“ (*Scrisori*, I, p. 268).

[lxxx] Aluzie la un articol al folcloristului slavofil A.N. Afanasiev, reprezentant al „şcolii mitologice“ în folcloristica rusă. Articolul, intitulat *Semnificaţia păgână a izbei ţăranului slav* apăruse în *Otecestvennîe zapiski* din iulie 1851, ceea ce demonstrează că Dostoievski a cercetat, probabil retrospectiv, aflându-se la Semipalatinsk după ispăşirea pedepsei cu muncă silnică, colecţia acestei reviste

ca, de altfel, colecţiile tuturor publicaţiilor din acea vreme. Mai târziu (1861), scriitorul îl va denumi ironic „un articol despre mătură, despre lopată şi ciubăr şi despre semnificaţia lor mitologică rusă“ (*Opere*, 1930, vol. XIII, p. 63).

lxxxi Mulţi comentatori (V.I. Tînianov, *Dostoievski şi Gogol. Cu privire la teoria parodiei*, Ed. *Opoiaz*, 1921, p. 28) interpretează aceste cuvinte ale lui Foma Opiskin ca o parodiere a unui capriciu al lui Gogol, care, după cum reiese din *Amintirile* lui S.T. Aksakov, aflându-se odată la conacul acestuia, ar fi cerut insistent să i se servească malaga, refuzând orice altă băutură.

lxxxii Aici Dostoievski reproduce, parafrazând, un pasaj din *Pagini alese din corespondenţa cu prietenii* de Gogol, şi anume: „Nenorocirea îl face pe om mai blând, mai virtuos, natura lui devine mai sensibilă“ (N.V. Gogol, *Opere complete*, Ed. Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S., vol. VIII, p. 236).

lxxxiii În text, scris fonetic. Corect, în limba franceză: *attendez* – aşteptaţi.

lxxxiv Versul iniţial dintr-o poezie a lui N.A. Nekrasov (publicată în *Otecestvennîe zapiski*, tomul III, 1846).